

## **The Project Gutenberg eBook of Kihlautuneet: Historiallinen romaani, by Alessandro Manzoni**

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at [www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org). If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kihlautuneet: Historiallinen romaani

Author: Alessandro Manzoni

Translator: Jalmari Hahl

Release date: January 10, 2015 [EBook #47932]

Language: Finnish

\*\*\* START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KIHLAUTUNEET: HISTORIALLINEN ROMAANI \*\*\*

Produced by Tapio Riikonen

# **KIHLAUTUNEET**

Historiallinen romaani

Kirj.

**ALESSANDRO MANZONI**

Italiankielestä suomentanut Jalmari Hahl

WSOY, Porvoo, 1910.

## **TEKIJÄN JOHDANTO.**

"Historiaa saattaa syystä määritellä kuuluisaksi sodaksi, jota käydään Aikaa vastaan, historia kun näet riistää sen käsistä vuodet, nuo ajan vangit, tai oikeammin vainajat, herättäen ne jälleen eloon, asettaa ne rintamaan ja järjestää ne uudelleen taisteluun. Mutta ne mainehikkaat sankarit, jotka tällä tanterella niittävät palmuja ja laakereita, kokoavat ainoastaan kaikkein rikkaimman ja loistavimman sotasaaliin, valellen musteellaan ruhtinasten, mahtimiesten ja arvonimiä kantavien henkilöiden urotöitä, ja järjestellen älyn hiuksenhienolla neulalla niitä kulta- ja silkkirihmoja, jotka muodostavat loppumattoman kunniakkaiden tekojen kirjauskuteen. Kuitenkaan ei minun heikkojen voimieni ole sallittu kohota sellaisiin aiheisiin ja näin vaarallisiin ylevyyksiin eksymällä valtiollisten juonien sokkeloon ja keskelle sotarumpujen pärinää. Mutta kun olen tutustunut huomattaviin tapahtumiin, vaikka ne ovatkin sattuneet alhaiskukuiselle rahvaan väelle, ryhdyn kiinnittämään niiden muistoa jälkimaailmalle, kertomalla eli ilmaisemalla kaikki tarkasti ja väärentämättä. Tämä kertomus on tarjoava ahtaalle näyttämölle asetettuna surullisia hirmunäytelmiä, suuremmissa ilkeyden-kohtauksia, ja niiden välinäytöksinä ja samalla pirullisten yritysten vastakohtina hyveikkäitä tekoja ja enkelinkaltaista hyvyyttä. Ja todellakin, kun ottaa huomioon, että nämä meidän ilmanalamme ovat meidän herramme, katolilaisen kuninkaan, vallan alaisia, tuon Auringon alaisia, joka ei milloinkaan mene mailleen, ja että näille alueille luo valonheijastustaan, kuun tavoin, joka ei koskaan vähene, tuo jalosukuinen sankari, täyttäen tehtävänsä ajan mukaisesti; kun lisäksi ottaa huomioon, että korkea-arvoiset senaattorit, kiintotähtien tavoin, ja muut ylen arvokkaat virkamiehet kiertotähtien lailla, luovat valoansa joka taholle, täten muodostaen mitä jaloimman taivaankannen, niin ei voi löytää muuta syytä siihen, että tämä taivas on muuttunut mustien tekojen, ilkeyden ja väkivallan hornankidaksi — noita tekoja kun ylimieliset ihmiset ehtimiseen lisäävät — kuin pirun vehkeet ja juonet. Eihän näet inhimillisen pahanilkisyyden yksinään pitäisi kyetä vastustamaan niin useita sankareita, jotka Arguksen silmin ja Briareuksen käsivarsin toimien uhrautuvat yleishyvän asialle. Kerrottaessa tätä tarinaa, joka on tapahtunut nuoruuteni aikoina, joskin useimmat siinä esiintyvistä henkilöistä jo ovat kadonneet maailman näyttämöltä, kuitenkin pätevästä syystä jätetään mainitsematta heidän nimensä, nimittäin sukunimensä; samoin menetellään paikannimien suhteen, niin että mainitaan ainoastaan alueennimi yleisesti. Älköön silti kukaan väittääkö, että tämä on heikko puoli kertomuksessani ja muodottomuus tässä vaatimattomassa tuotteessani. Tätä muuten voinee väittää ainoastaan sellainen arvostelija, joka on vailla kaikkea filosofiaa. Henkilöt taas, jotka ovat filosofiaan perehtyneet, huomaavat, ettei tämän kertomuksen muodosta puutu mitään. Sillä onhan ilmeisen selvää ja kaikkien tunnustamaa, että nimet ovat pelkkiä satunnaisuuksia..."

— Mutta jos nyt sankarillisesti näkisin sen vaivan, että tulkitsisin tästä himmenneestä ja pyyhkimisien peittämästä käsikirjoituksesta sen sisältämän kertomuksen, jos, kuten sanotaan, toisin sen esiin päivän valoon, niin olisikohan ketään, joka tahtois nähdä vaivaa sitä lukea?

Tämä epäilevä miete, joka johtui epäselvän käsikirjoituksen vaivaloisesta tulkitsemisestä, saattoi minut keskeyttämään jäljentämistyöni ja pani minut vakavasti ajattelemaan, mitä minun oikeastaan piti tehdä.

— On kyllä totta, sanoin itsekseni selaillessani käsikirjoituksen lehtiä, on kyllä totta, ettei tätä päähänpistojen ja puhetaidollisten käänteiden tulvaa kestä kauttaaltaan teoksen loppuun. Tuo kunnan 17:nneen vuosisadan kirjailija on tahtonut alussa näyttää oppineisuuttaan; mutta sitten kertomuksen jatkuessa ja joskus pitkät matkat, tyyli soluu edelleen paljon luonnollisempana ja yksinkertaisempana. Olkoonpa niin: mutta kuinka tämä tyyli on jokapäiväistä ja kömpelöä, kuinka se on epäsäntillistä! Lombardilaisia murteellisuuksia kosolta, lauseita, joita on käytetty väärässä merkityksessä, mielivaltaista kielenkäyttöä, ontuvia lausejaksoja. Ja sitten muutamia hienoja espanjalaisuuksia siroteltuina sinne tänne; ja sitten, mikä on vielä pahempi, tekijä ei koskaan malta olla pistämättä tuota esipuheessaan käyttämänsä kaunopuheisuutta kertomuksensa hirvittävimpiin ja liikuttavimpiin kohtiin, hän ei voi olla joka tilaisuudessa herättämättä lukijan kummastusta tai mietiskelyä, sanalla sanoen kaikkiin niihin kohtiin, jotka todella vaativat hieman kaunopuheisuutta, mutta hillittyä, hienoa, arvostelukykyistä, hän ei malta olla mainittua kaunopuheisuuttaan panematta. Ja silloin hänellä, ihmeteltävällä taitavuudella asettaessaan vieretysten kaksi mitä vastakkaisinta ominaisuutta, on taito olla samalla kertaa kömpelö ja sievistelevä, mikä voi tapahtua samalla sivulla, samassa lauseessa, samassa sanassakin.

Lyhyesti: korkealle tähtääviä deklamoimisia, joihin on sekaantunut joukko kieliopillisia virheitä; ja kaikkialla tuollainen itserakas turhantarkkuus, mikä on luonteenomaista tämän vuosisadan kirjailijoilla tässä maassa. Tällaista ei tosiaankaan sovi tarjota nykyajan lukijoille: he ovat liian älykkäitä ja liiksi kyllästyneitä tämäntapaisiin hullunpäiväisyyksiin. Onpa hyvä, että tämä seikka juolahti mieleeni tätä onnetonta työtä alkaessani: minä pesenkin nyt käteni.

Kokosin juuri näitä vanhoja papereita pannakseni ne takaisin säilöönsä, mutta silloin pahoittelin, että niin mieltäkiinnittävä kertomus jäisi ainaseksi tuntematta. Voihan olla, että lukija tästä kertomuksesta voi saada toisen mielipiteen, mutta minusta se ainakin tuntui erittäin mieltäkiinnittävältä.

— Miksei voisi — näin ajattelin — ottaa tästä käsikirjoituksesta itse tapahtumien sarjaa ja uudelleen muovailla sen tyyliä? Kun ei mikään pätevä vastasyys johtunut mieleeni, tein ripeän päätöksen. Ja näin syntyi tämä kirja, joka on kirjoitettu sen arvoa vastaavalla avomielisyydellä.

Kuitenkin muutamat tekijän kuvaamista tapahtumista ja tavoista tuntuivat meistä niin oudoilta ja omituisilta, jotta emme sanoisi pahempaa, että ennenkuin niihin luotimme, tahdoimme tutkia toisiakin lähteitä ja ryhdyimme selailemaan tuon aikakauden muistokynäelmiä, päästäksemme varmuuteen siitä, että maailman kulku siihen aikaan todella oli sellainen. Tämä tutkimus haihdutti kaikki epäilyksemme: tuhkatiheään kohtasimme samantapaisia seikkoja, jopa vielä vahvempiirteisiäkin. Ja mikä meistä tuntui vielä vakuuttavammalta, kohtasimme muutamia sellaisia henkilöitäkin, joiden olimme epäilleet koskaan eläneen, kun emme olleet heistä muualta saaneet tietää kuin tuosta käsikirjoituksesta. Ja sopivassa tilaisuudessa viittaamme muutamiin näihin lähteisiin vahvistaaksemme sellaisten seikkojen luotettavuutta, joita lukija niiden eriskummaisuuden vuoksi olisi taipuvainen kieltämään.

Mutta kun hylkäämme sietämättömänä tekijän tyylin, minkä tyylin olemme panneet sen sijalle?

Siinä pulma.

Jokainen, joka ilman että häntä pyydetään, ryhtyy korjaamaan toisen työtä, alistuu tunnollisesti vastaamaan omasta työstään ja on jossakin määrin siihen velvollinenkin. Tämä on oikeutettu sääntö, jota emme mitenkään tahdo välttää. Päinvastoin olimme, näyttääksemme, että vapaaehtoisesti siihen mukaudumme, päättäneet tässä yksityiskohtaisesti tehdä selkoa noudattamastamme kirjoitustavasta. Tätä varten olemme koko tämän työme aikana koettaneet arvata mahdollisia ja todenmukaisia arvosteluja siinä tarkoituksessa, että kumoaisimme ne kaikki tyyni edeltäksin. Tässä ei olisi vaikeus piillyt; sillä (tunnustamme sen totuuden kunniaksi) ei mieleemme johtunut ainoatakaan arvostelua, jota emme heti olisi voineet voitokkaasti kumota; tarkoitan tuollaisia vastaväitteitä, jotka eivät ratkaise kysymyksiä, vaan jotka niitä muuttavat.

Jopa usein, pannessamme eri arvostelut keskenään taistelemaan, saatoimme ne kumoamaan toinen toisensa; ja tutkiessamme niitä perinpohjin, vertaillessamme niitä tarkkaavasti, onnistui meidän saada selville, että ne, vaikka olivatkin näennäisesti vastakkaisia, kuitenkin oleellisesti nojasivat samaan perustaan, että ne molemmat johtuivat niiden tosiseikkojen ja periaatteiden sivuuttamisesta, joille arvostelu oli perustettava. Ja kun näin olimme odottamatta saattaneet ne keskenään sopusuhtaisiksi, lähetimme ne tiehensä käsi kädessä.

Onkohan koskaan ollut tekijää, joka ilmeisemmin olisi todistanut osuneensa oikeaan!

Mutta sittenkin!

Juuri kun aioimme ruveta kokoamaan kaikki mainitut väitteet ja vastaväitteet, saattaaksemme ne jonkunmoiseen järjestykseen, niin taivas avita! siitä paisui kokonainen kirja. Tämän huomattuamme luovuimme tuumastamme tehden sen kahdesta syystä, joita lukija pitää pätevinä: ensimmäinen oli se, että kirja, jonka tarkoitus on puolustaa toista kirjaa, tai oikeammin toisen kirjan tyyliä, on naurettava; toinen oli tämä: kirjoista saa tarpeekseen yhdestä erällään, ellei siinäkin jo ole liikaa.

## ENSIMÄINEN LUKU.

Toinen Como järven haaroista, joka ojennaikse etelään, on kahden keskeyttömän vuorijonon sulkema, jotka milloin väistyen taaksepäin, milloin taas uloten, luovat järven rantaan joukon poukamia ja lahtia. Äkkiä tämä järvenhaara kapenee ja saa joen juoksun ja muodon, ollen oikealla kallioharjanteen ja vasemmalla avaran rantatasangon reunustama. Se silta, joka tässä kohdassa yhdistää molemmat rannat, näyttää tekevän tämän muutoksen vielä silmäänpistävämmäksi ja merkitsevän sitä paikkaa, missä järvi loppuu ja Adda joki alkaa. Kauempana molemmat rannat uudelleen etenevät toisistaan, vesitaso laajenee ja veden juoksu hidastuu, niin että se maltaa muodostaa uusia lahdelmia ja poukamia: joki muuttuu taas järveksi. Rannikko, joka on syntynyt kolmen suuren tulvareitin lietteestä, alenee vähitellen järveen päin, nojaten kahteen läheiseen vuoreen, joista toinen on nimeltään San Martino, toinen Resegone, mikä lombardilaisella murteella merkitsee sahaa, siitä kun kohoaa useita jonottain ryhmittyneitä huippuja, jotka todella saattavat sen sahan näköiseksi. Tämä yhdennäköisyys on niin ilmeinen, että jokainen, ollen sitä vastapäätä, kuten esim. Milanon pohjoisvalleilla, ehdottomasti keskellä tuota avaraa vuoristomaisemaa erottaa sen muista vuorista, joilla on oudompi nimi ja tavallisempi muoto.

Nyt rannikko kappaleen matkaa ylenee hitaan loivasti mutta jatkuvasti, Sitten se vaihtelee kumpuina ja laaksoina, ylänköinä ja tasankoina, kallionkielekkeinä ja -tasoina, riippuen vuorten muodostuksesta ja veden uurretyöstä. Uloin rannan reuna, jota tulvavedet leikkelevät, on melkein kauttaaltaan somerikkoja; muu alue on peltoa ja viinitarhaa, lomassa kyliä, taloja, majoja; siellä täällä metsikköjä, jotka kiipeävät aina vuorten rinteille asti.

Lecco, huomattavin näistä kylistä, antaa nimen seudulle ja sijaitsee järven rannalla vallan lähellä siltaa, Joskus se on osaksi itse järvessä, kun näet tämä on tulvillaan. Meidän päivinämme se on melkoinen kauppala, joka pyrkii paisumaan kaupungiksi.

Niihin aikoihin, jolloin sattuivat ne tapaukset, joita ryhdymme kertomaan, tämä kauppala samalla oli linnoitus, ja sillä oli kunnia majoittaa päällikköä ja etu omistaa pysyvä linnaväki espanjalaisia sotureita. Nämä opettivat seudun tytöille ja vaimoille vaatimattomuutta, pieksivät tuon tuostakin jotakin aviomiestä tai isää ja samoilivat säännöllisesti kesän loppupuolella viinitarhoissa vähentämässä rypäleiden runsautta, täten helpottaen maalaisten viininkorjuun vaivoja. Toisesta kylästä toiseen, kukkuloilta alas rannalle, kunnaalta kunnaalle johti ja johtaa vieläkin teitä ja polkuja, milloin jyrkkinä, milloin tasaisina, milloin piiloittuneina kahden muurin väliin, mistä nostaessanne katseenne näette ainoastaan kaistaleen taivasta ja jonkun vuorenhuipun. Välistä ne kiipeävät aukeille ylätasangoille, ja sieltä silmä kohtaa milloin laajoja, milloin ahtaita näköaloja — aina vaihtelevia ja jossakin suhteessa uusia, — mikäli katsojan näkökohta hallitsee ympäröivää seutua ja mikäli näköpiirin eri pisteet kohoavat esiin tai painuvat piiloon.

Mistä avautuu vilahdukselta, mistä taas laajemmalta veden tarjoama vaihteleva näky. Toiselta puolen järvi katoaa etäisyyteen tai oikeammin häipyä vuorten muodostamaan kulmaukseen ja sokkeloihin. Vähitellen järvi taas voittaa tilaa toisten vuorien välissä, jotka katse saattaa eroittaa yksitellen, ja veden pinta kuvastaa rannan maisemia kumoon käännettyinä. Toisella puolella taas polveilee joki, sitten taas vilkkuu esiin järvi, sitten taas joki, kimaltelevana kiemurrellen kauas niiden vuorten lomiin, jotka ovat sen saattona ja jotka vähitellen alenevat ja vuorostaan häipyvät taivaanrannan siniautereihin.

Se paikka, josta katselette näitä vaihtelevia näköaloja, tarjoaa itse joka taholla nähtävää. Vuori, jonka rinnettä juuri äsken kiipesitte, vaihtelee joka askeleella huippuineen ja rotkoineen. Mikä äsken näytti yhtenäiseltä vuorenselkämältä, havaitaankin seuraavassa tuokiossa eri vuorenselänkeiksi. Ja mikä juuri näytti olevan rinteellä, sen huomataankin sijaitsevan huipulla; ja näiden vuoreнкуpeiden somuus ja kodikkaisuus lieventää miellyttävästi niiden jylhyttä ja kohottaa lisäksi muiden näköalojen komeutta.

Vuonna 1628, marraskuun 7:ntenä päivänä illan suussa palasi kävelyltään kotia tuollaista kapeata polkua hitaasti astuen Don Abbondio, erään yllämainitun kylän pappi; käsikirjoituksessamme ei ole tässä kohdin eikä kauempana tavattavissa tämän kylän nimeä, eikä mainitun henkilön sukunimeä. Hän luki tynesti rukouskirjaansa, jonka silloin tällöin eri rukouksien välillä sulki, asettaen oikean kätensä etusormen lehtien väliin kirjanmerkiksi; sitten hän laskien oikean kätensä selän taakse vasemman kämmenen varaan jatkoi matkaansa, loi katseensa maahan ja sysäsi jalallaan muurin luo tiellä esteenä loikovat kivet. Sitten hän kohotti katseensa, antoi sen veltoisti harhailta ympäri ja kiinnitti sen viimein erään vuoren kupeeseen, mihin jo mailleen menneen auringon rusko vastapäätä olevan vuoren halkeamista kuvasi esiin töröttäville pengerryksille leveitä ja epätasaisia purppurajuovia. Avattuuan uudelleen rukouskirjansa ja luettuaan toisen rukouksen hän saapui tienmutkaan, missä hänen aina oli tapana nostaa katseensa kirjasta ja katsella eteensä. Näin hän nytkin teki.

Polvekkeesta lähtien tie johti suoraan eteenpäin noin kuusikymmentä askelta, sitten se jakautui Y-kirjaimen muotoisena kahteen polkuun; oikeanpuolinen polku kiipesi ylös vuoren kuvetta ja johti pappilaan; vasempi laskeusi alas laaksoon aina ryöppypurolle asti, ja tämän tienhaaran ulompi muuri ylettyi ainoastaan vaeltajan vyötäisiin. Molempien polkujen sisämuurit eivät yhtyneet kulmaukseen, vaan päättyivät pieneen kappeliin, jonka ulkoseiniin oli maalattu pitkiä, kiemurtelevia ja suippopäisiä kuvioita; nämä kuviot kävivät taiteilijan tarkoituksen mukaisesti lähiseudun väestön mielikuvituksessa liekeistä. Liekkien lomiin oli maalattu toisia kuvioita, joita on vaikea lähemmin määritellä, mutta jotka yrittivät esittää kiirastulesta olevia sieluja. Nämä sielut ja liekit olivat maalatut tiilenvärisiksi harmahtavalle pohjalle, ja siellä täällä oli seinän laastitukseen auennut halkeamia. Jätettyään taakseen tien polvekkeen, suuntasi pappi tapansa mukaan katseensa kappeliin ja näki jotain odottamatonta, jota ei olisi tahtonut nähdä.

Kaksi miestä oli vastatusten molempien polkujen juoksun yhtymäkohdassa, jos niin saa sanoa; toinen heistä oli hajareisin matalalla muurilla, toinen jalka roikkuen ulkopuolella muuria, ja toinen polun nojassa. Hänen toverinsa seisoi nojaten muuriin, käsivarret ristissä rinnalla. Heidän pukunsa, ryhtinsä ja se, minkä pappi siitä paikasta, johon oli saapunut, saattoi heidän kasvoistaan erottaa, eivät jättäneet epäilyksen varaa heidän ammattiinsa nähden.

Heillä oli kummallakin päässä vihreä verkonkuteinen päähine, joka päättyi suureen tupsuun; tämä päähine valui vasemmalle olalle ja sen alta näkyi otsalla äärettömän suuri hiustöyhtö. Pitkät viikset

olivat päästään käherrettyjä. Vyö oli kiiltävää nahkaa, ja siinä riippui pari pistoolia. Pieni ruudilla täytetty sarvi heilui rinnalla kaulakoristeen tavoin. Avaroiden housujen oikeanpuolisesta taskusta pisti esiin suuren veitsen pää, vasemmalla kupeella riippui miekka, jonka sileästä ja loistavasta vaskilevystä tehty kahva oli reijitetty ikäänkuin nimeämuodostaviin kuvioihin. Heti ensi katseella tunsivat heidät *bravojen* eli palkkalaisrosvojen ammattiin kuuluviksi henkilöiksi.

Tämä nykyään kokonaan hävinnyt ammattikunta oli silloin kukoistavimmillaan Lombardiassa, ja se johti alkuperänsä hyvin vanhoilta ajoilta. Niille, jotka eivät sitä lähemmin tunne, tarjoamme tässä muutamia varmoja tietoja, mitkä antavat riittävän käsityksen sen pääasiallisista tunnusmerkeistä, sen tukahuttamiseksi tehdyistä ponnistuksista ja sen sitkeästä elinvoimasta.

Jo huhtikuun 8:ntenä päivänä v. 1553 jalo Aragonian Don Carlos Castelvetroton ruhtinas, Terrannovan herttua, Anilan markiisi, Burgeton kreivi, Sisilian suuramiraali ja suurkonnetabeli, Milanon kuvernööri ja hänen katolilaisen majesteettinsa ylin maaherra Italiassa, "täydelleen tuntien sen sietämättömän kurjuuden, jossa on elänyt ja yhä vielä elää tämä Milanon kaupunki bravojen ja maankulkijoiden vuoksi", julkaisee heitä vastaan maanpakojulistuksen. "Se selittää ja määrittelee tämän maanpakojulistuksen alaisiksi joutuvan ja bravoina ja maankulkijoina pidettävän ... kaikkia niitä ulko- tai kotimaalaisia, joilla ei ole mitään tointa, tai jotka, jos heillä sellainen on, eivät sitä harjoita ... vaan jotka joko palkkaa kantaen, tai sitä vailla liittyvät johonkin ritariin tai aatelismieheen, virkamieheen tai kauppiaseen auttaakseen häntä neuvoin ja teoin, tai oikeammin, kuten sopii olettaa, virittääkseen ansoja toisille..." Kaikkiin näihin nähden hän määrää, että heidän kuuden päivän sisällä on lähdettävä maasta, uhkaa vastahakoisia laivaorjan rangaistuksella, ja myöntää kaikille oikeuden toimeenpanijoille ehdottoman ja rajattoman vallan panna tämän käskyn täytäntöön. Mutta kun mainittu ylhäinen herra seuraavan vuoden huhtikuun toisena päivänä huomaa, että tämä kaupunki siitä huolimatta on täynnä näitä palkkalaisrosvoja ... jotka edelleen elävät kuten ennen, ollenkaan tapojaan muuttamatta ja luvultaan vähenemättä, hän julkaisee uuden ja vielä paljoka ankaramman ja määräyksiltään tarkemman julistuksen, jossa muiden säädöksiensä muassa käsketään:

"Että jokaisen henkilön, joko tämän kaupungin asukkaan tai ulkomaalaisen, josta kaksi vierastamiestä todistaa, että häntä yleisesti pidetään bravona, vaikka ei voidakaan todistaa, että hän jo on tehnyt jotain rikosta ... tämän pelkän bravo-maineen nojalla, ilman muuta aihetta ... voivat tuomarit ja jokainen heistä yksinään, saatuaan laillisen ilmiannon, tuomita kidutusnuoraan tai kiristyspuihin ... ja vaikka hän ei tunnusta tehneensä mitään rikosta, lähetettäköön hän yhtäkaikki kaleerilaiva-orjuuteen mainituksi kolmen vuoden ajaksi, yksistään siitä, että hän on bravon maineessa." Kaiken tämän, ynnä muun, minkä tässä sivuutamme, sillä "Hänen Ylhäisyytensä on päättänyt vaatia kuuliaisuutta jokaiselta".

Olisi luullut että kaikki bravot kuullessaan niin mahtavan herran näin pontevia ja järkähtämättömiä sanoja, joita tukivat niin ankarat määräykset, niiden pelkämästä kajahtuksesta olisivat iäksi päiviksi kadonneet. Mutta yhtä luotettavan ja korkeanimisen herran todiste velvoittaa meitä uskomaan vallan päinvastaista. Tämä oli hänen ylhäisyytensä Juon Fernandez de Velasco, Castilian konnetaabeli, hänen majesteettinsa ylikamariherra, Frias'in kaupungin herttua, Garon ja Castelnuovon kreivi, Velascon suvun sekä Laran seitsemän infantin herra, Milanon valtion kuvernööri y.m., joka saa kesäkuun 5:ntenä päivänä vuonna 1593 niinikään varmuuden siitä, "mitenkä suurta vahinkoa ja tuhoa aikaansaavat ... bravot ja maankulkijat, ja miten turmiollisesti sentapaiset ihmiset vaikuttavat yhteismenestykseen ja oikeudenkäyttöön", ja uusii käskyn, että heidän kuuden päivän kuluessa täytyy poistua maan rajojen sisältä, toistaen jotenkin sanasta sanaan kun edeltäjänsä säädökset ja uhkaukset. Kun hän sitten 23:ntenä päivänä toukokuuta 1598 "suureksi mielipahakseen saa tietää, että ... tässä kaupungissa ja valtiossa noiden ilkiöiden (bravojen ja maankulkijoiden) luku enenemistään enenee, ja etteivät tee päivin ja öin muuta kuin iskevät haavoja, asettuvat väijyksiin, murhaavat, ryöstävät ja tekevät kaikenlaisia muita rikoksia, joita harjoittavat sitä rohkeammin, kun heitä tukevat heidän päällikkönsä ja suosijansa..." hän määrää uudelleen samat parannuslääkkeet, lisäten annoksia, kuten on tapana kun taudit ovat itsepintaisia. "Varokoon siis", näin hän lopettaa, "jokainen kaikinmokomin vastustamasta tätä julistusta, sillä sen sijaan että saisi kokea hänen ylhäisyytensä lempeyttä, on hän saapa kokea hänen ankaruuttaan ja vihaansa ... hänen ylhäisyytensä kun on päättänyt, että tämä on viimeinen ja järkähtämätön varoitus."

Toista mieltä oli hänen jälkeisensä, hänen Ylhäisyytensä Don Pietro Enriquez de Acevedo, Fuentes'in kreivi, Milanon valtion päällikkö ja kuvernööri; hän oli toista mieltä, ja syystä. "Täydelleen tuntien sen kurjuuden, jossa elää tämä kaupunki ja valtio siinä vilisevien lukuisten bravojen vuoksi, hän on päättänyt sukupuuttoon hävittää näin turmiollisen rodun", ja julkaisee 5:ntenä päivänä joulukuuta v. 1600 uuden julistuksen, joka sekin uhkuu mitä ankarimpia uhkauksia, "järkähtämättä päättäen, että ne kaikella ankaruudella ja ilman vähintäkään armoa pannaan täytäntöön".

Nähtävästi hän ei kuitenkaan toteuttanut tätä päätöstään yhtä innokkaasti kuin hän itse keksi juonia ja hankki vihollisia suurelle vihamiehelleen, Henrik IV:lle; historia tietää kertoa, miten hänen onnistui kiihottaa aseisiin tarttumaan tätä kuningasta vastaan Savoijin herttua, jonka saattoi menettämään

useamman kuin yhden kaupungin; miten hän nostatti kapinaan Bironin herttuan, jonka saattoi menettämään päänsä. Mutta mitä tulee tähän niin turmiolliseen bravojen rotuun, on varmaa että se edelleen versoi 22 päivänä syyskuuta v. 1618. Sinä päivänä hänen Ylhäisyytensä Don Gomez Suarez de Figueroa, Ferian herttua y.m. päätti suunnata sen hävittämiseen samoja ja vielä ankarampia toimenpiteitä. Mutta kun nekään eivät voineet heidän olemassaoloon tukahuttaa, niin hänen Ylhäisyytensä Gonzalo Fernandez di Cordova, jonka hallinnon aikana sattui yllämainittu Don Abbondion kohtaus, näki välttämättömäksi turvautua tavalliseen julistukseen bravoja vastaan, mikä tapahtui lokakuun 5:ntenä päivänä v. 1627, s.o. vuotta, kuukautta ja kahta päivää ennen tuota huomattavaa tapausta.

Eikä tämäkään ollut viimeinen julistus. Mutta emme luule tarpeelliseksi mainita myöhäisempiä, ne kun ovat ulkopuolella kertomuksemme ajankohtaa. Huomautamme ainoastaan erästä julistusta helmikuun 13:lta päivältä v. 1632, jossa hänen Ylhäisyytensä Ferian herttua, toistamiseen kuvernööri, meille ilmoittaa, "että suurimpien rikosten tekijät ovat niin sanotut bravot". Tämä riittää varmasti osottamaan meille, että siihen aikaan, josta nyt on kysymys, oli bravoja olemassa kaikesta huolimatta.

Oli ilmeistä, että nuo kaksi yllä kuvaamaamme miestä siinä odottivat jotakin; mutta vastenmielisintä oli Don Abbondiolle se heidän erityisten elkeidensä aiheuttama huomio, että odotettu oli hän itse. Hänen tullessaan näkyviin palkkalais-rosvot näet olivat katsahaneet toisiinsa, kohottaneet päätänsä ja samassa tehneet liikkeen, josta saattoi päätätä, että he molemmat yhtäaikaa olivat sanoneet: "Se on hän!" Se mies, joka oli istunut hajareisin muurilla, oli noussut ja siirtänyt toisen jalkansa tielle; toinen oli poistunut muurin luota, ja molemmat lähestyivät häntä.

Don Abbondio piti yhä rukouskirjaa avoimena edessään, ikäänkuin olisi lukenut, mutta katsahti kuitenkin heihin salavihkaa kulmien alta urkkiaksensa heidän liikkeitään. Nähdessään heidän tulevan suoraa päätä häntä kohti, tunsu hän tuhansien ajatusten äkkiä valtaavan mielensä. Kiireessä hän ajatteli, oliko hänen ja bravojen välillä oikealle tai vasemmalle johtava sivupolku; mutta muisti heti, ettei sellaista ollut. Hän pani joutuiseensa toimeen omantunnon tutkistelun, oliko hän rikkonut jotain mahtavaa tai kostonhimoista henkilöä vastaan. Tässä levottomuudessa hänen omantuntonsa ääni häntä hieman rauhoitti. Mutta rosvo lähestyivät lähestymistään, katsoen häneen järkähtämättömästi.

Hän pisti vasemman kätensä etu- ja keskisormen kauhtanansa kauluksen alle, ikäänkuin sitä kohentaakseen, ja siirrellessään sormiaan ympäri kaulaansa, hän katsahti taaksensa, samalla väännähtäen suutaan ja tähystellen varkain niin kauas kuin saattoi, nähdäkseen, tuliko joku jälessä; mutta hän ei nähnyt ketään. Hän loi katseen muurin ylitse lähiseutuun; ei sielläkään ketään, hän loi toisen ja aremman katseen edessään olevalle tielle; ei siinäkään ketään muuta kuin rosvo.

Mitä tehdä? Kääntyä ympäri? Siihen ei ollut aikaa. Pötkiä tiehensä — se olisi ollut samaa kuin vaatia roistoja ajamaan takaa, tai pahempaakin.

Kun hän siis ei voinut välttää vaaraa, hän päätti astua suoraa päätä sitä kohti; tämän epävarmuuden hetket kävivät hänelle niin tuskallisiksi, että hän hartaasti halusi lyhentää niitä. Hän joudutti askeleitaan, lausui rukousta kovemmalla äänellä, koetti teeskennellä kasvojaan niin levollisen ja iloisen näköisiksi kuin suinkin, pani kaikki voimansa liikkeelle aikaansaadakseen hymyilyn, ja kun hän oli vallan vekkulien edessä, hän pysähtyi äkkiä ja sanoi ajatuksissaan: "Tässä sitä ollaan".

— Herra pastori! sanoi toinen heistä, katsoen häntä tuimasti silmiin.

— Mikä hätänä? kysyi joutuisasti Don Abbondio, nostaen katseensa kirjasta, joka oli auki hänen edessään kuin lukupulpetilla.

— Teillä on aikomus, jatkoi toinen uhkaavana ja äkäisenä kuin mies, joka yllättää palvelijansa tekemässä jotain paha, teillä on aikomus huomenna vihkiä yhteen Renzo Tramaglino ja Lucia Mondella!

— Tuota noin, Don Abbondio vastasi ääni värähdellen, tuota noin? Olettehan te, hyvät herrat, maailman miehiä ja tiedätte varsin hyvin, miten tällaiset seikat tapahtuvat. Pastori paralla ei ole siihen mitään sanottavaa: he tekevät keskenään hullutuksiaan, ja sitten ... sitten he tulevat meidän luoksemme, niinkuin mennään pankkiin nostamaan rahoja, ja me ... me olemme yleisön palvelijoita.

— No hyvä, kuiskasi rosvo hänen korvaansa, mutta käskevällä äänenpainolla, tämä avioliitto ei saa tapahtua huomenna, eikä koskaan.

— Mutta hyvät herrat, puuttui Don Abbondio puheeseen, nöyrästi ja kohteliaasti, kuin ainakin henkilö, joka koettaa taivuttaa kärsimätöntä, hyvät herrat, suvaitkaa asettua minun sijaani. Jos asia riippuisi minusta ... mutta huomaattehan, ettei minulla ole siitä mitään hyötyä.

— Joutavia, keskeytti bravo, jos tämä asia ratkaistaisiin loruilla, niin te pian panisitte meidät pussiin.

Me emme tiedä, emmekä tahdo siitä tietää enempää. Joko yskän ymmärrätte — vai mitä?

— Mutta olettehan te, hyvät herrat, liiaksi oikeamieliset, liiaksi järkevät...

— Mutta, keskeytti tällä kertaa toinen toveruksista, joka ei tähän asti ollut puhunut, mutta tuo vihkiminen ei saa tapahtua, tai ... ja tässä hän päästi karkean kirouksen, tai se, joka sen toimeenpanee, ei tule sitä katumaan, sillä hänellä ei tule olemaan siihen aikaa, ja ... tässä toinen kirous.

— Rauhoitu, rauhoitu, virkkoi ensimmäinen puhuja, herra pastori on mies, joka hyvin tuntee maailman menon; ja me olemme kunnan miehiä, jotka emme tahdo tehdä hänelle mitään pahaa, kunhan hän vaan menettelee järkevästi. Herra pastori, hänen ylhäisyytensä Don Rodrigo, meidän herramme, käski teitä sydämellisesti tervehtiä.

Tämä nimi vaikutti Don Abbondion mielessä samaa kuin yöllisen rajuilman ollessa kiivaimmillaan salama, joka hetkiseksi epämääräisesti valaisee esineitä ja lisää kauhistusta. Hän teki ikäänkuin vaistomaisesti syvän kumarruksen ja sanoi:

— Jos voisitte minua neuvoa...

— Mitä! neuvoa teitä, joka osaatte latinaa! keskeytti taas bravo hymyillen puoleksi ilkkuvasti, puoleksi hurjasti. Se on teidän asianne. Älkääkä hiiskuko sanaakaan siitä viittauksesta, jonka teidän omaksi hyväksenne olemme teille antaneet; muuten, se olisi yhtä pahaa kuin itse vihkiminen, No, mitä saamme teidän puolestanne sanoa hänen ylhäisyydelleen Don Rodrigolle?

— Kunnioittavat tervehdykseni.

— Sanokaa suoraan, herra pastori!

— Olen valmis ... alati valmis tottelemaan. Ja lausuessaan nämät sanat, hän ei itse selvästi tietänyt antoiko lupauksen vai sanoiko kohteliaisuuden. Bravot käsittivät ne tai olivat käsittävinään mitä vakavimmalta kannalta.

— Sitten on kaikki vallan hyvin, ja hyvää yötä, herra pastori, sanoi toinen heistä erotessaan toverinsa kanssa kirkon miehestä.

Don Abbondio, joka muutama hetki aikaisemmin olisi antanut toisen silmänsä päästäkseen erilleen heistä, olisi nyt tahtonut jatkaa keskustelua ja sopimuksenhierontaa.

— Hyvät herrat, hän alkoi, sulkien kirjansa molemmin käsin; mutta he eivät enää kuunnelleet häntä, vaan kulkivat edelleen sitä tietä pitkin, jota hän oli tullut, ja poistuivat laulaen rivoa laulua, jota en tässä tahdo toistaa.

Don Abbondio parka jäi hetkeksi töllistelemään suu auki ja vallan kuin tyrmistyneenä. Sitten hän alkoi astua sitä polkua, joka johti hänen kotiansa, vaivoin liikutellen jalkojansa, ikäänkuin ne olisivat olleet jähmettyneet. Missä mielentilassa hän oli, saattaa lukija helpommin tajuta, tehtyämme hieman selkoa hänen luonteestaan ja siitä ajasta, jolloin hän eli.

Don Abbondio (lukija on jo huomannut sen) ei ollut luonnolta saanut mitään jalopeuran sydäntä. Mutta aikaisimmasta nuoruudestaan oli hänen ollut pakko älytä, että tukalimmassa tilassa oli niihin aikoihin eläin, jolla ei ollut kynsiä ja raateluhampaita, ja joka kuitenkin ei ollut halukas joutumaan raadeltavaksi. Laki ei millään tavoin suojellut rauhallista, sävyisää ihmistä, jolla ei ollut mitään keinoja pelottaa muita. Tosin ei puuttunut lakeja ja rangaistuksia yksityisten tekemiin rikoksiin nähden. Päinvastoin oli näitä lakeja yltäkyllin; ja rikokset oli lueteltu ja luokitettu yksityiskohtiin menevällä tarkkuudella. Mielettömän ankaroita rangaistuksia saattoivat jokaisessa yksityistapauksessa lainlaatijat ja lukuisat toimeenpanijat mielin määrin tehdä vielä ankarammiksi. Oikeudenkäytännöstä pidettiin huolta ainoastaan siinä määrin kuin se vapautti tuomarin kaikesta, mikä saattoi estää häntä tuomiotansa langettamasta. Ne näytteet, jotka olemme maininneet palkkalais-rosvoja vastaan tehdyistä julistuksista, ovat siitä vähäisenä, mutta kuvaavana todisteena.

Huolimatta kaikesta tästä ja suureksi osaksi tämän vuoksi nämä julistukset, jotka maaherra toisensa jälkeen uudelleen julkaisi ja muodosti ankarammiksi, eivät toimittaneet muuta kuin että ne vallan ilmeisesti todistivat julkaisijainsa voimattomuutta. Tai jos niillä oli joku välitön vaikutus, tämä oli sitä laatua, että ne melkoisesti enensivät niitä kärsimyksiä, joita rauhalliset ja voimattomat kansalaiset jo saivat sortajien puolelta kestää, ja että ne lisäsivät viimemainittujen väkivaltaisuutta ja viekkautta. Rangaistuksen välttäminen oli niin syvään juurtunut, ettei mikään julistus siihen osunut eikä voinut sitä kukistaa.

Sellaiset olivat muutamien kansanluokkien tuet ja etuoikeudet, joita osaksi siedettiin hiljaisuudessa nurkuen, osaksi vastustettiin tehottomilla vastalauseilla, mutta joita nuo luokat itse teossa ylläpitivät

toimeliaalla itsekäisyydellä ja kunnianhimon herkällä kateudella. Luonnollisesti täytyi tämän rankaisemattoman väkivaltaisuuden tilan, jota uhattiin ja hätyytettiin, jokaisen uuden uhkauksen ja hätyytyksen jälkeen turvautua uusiin ponnistuksiin ja juoniin pysyäkseen yllä. Näin todella tapahtuikin: rikoksentehtäjiäin kukistamista tarkoittavien julistusten ilmestyessä noutivat nuo ilkiöt varsinaisista apuneuvoistaan uusia ja tehoisampia keinoja yhä edelleen jatkaakseen niiden tekojen harjoittamista, joiden lakkauttamista nuo julistukset juuri tarkoittivat. Nämä säädökset kyllä olivat omiaan joka askeleella ehkäisemään ja kiusaamaan sävyisää miestä, joka itse oli voimaton ja vailla suojelijaa; ne näet, siinä tarkoituksessa, että ehkäisisivät tai rankaisisivat jokaisen rikoksen, alistivat yksityisihmisen joka toimenpiteen kaikenlaisten virkamiesten mielivaltaisen valvonnan alaiseksi. Mutta se, joka ennenkuin teki jonkun rikoksen oli ryhtynyt varokeinoihin ajoissa paetakseen johonkin luostariin tai palatsiin, minne pyövelit eivät koskaan olisi rohjenneet panna jalkaansa; se, joka muiden turvakeinojen puutteessa puki yllensä jonkun mahtavan perheen livrean, mikä perhe ylpeytensä ja etunsa vuoksi katsoi itsensä velvolliseksi livreansa kantajaa puolustamaan, se oli vapaa tekemään mitä tahtoi ja saattoi nauraa koko julistusten nostamalle melulle.

Muutamat niistä, joille oli annettu toimeksi noiden julistusten täytäntöönpaneminen, kuuluivat etuoikeutettuihin säätyihin, toiset taas olivat näistä riippuvaisia. Niin hyvin toiset kuin toiset pitivät kiinni kasvatuksen, edun, tottumuksen ja jäljittelyn nojalla kerran juurtuneista periaatteista, eivätkä suinkaan näistä luopuneet kadun kulmiin kiinnitettyjen paperiliuskojen vuoksi.

Mitä tulee alempiin virkamiehiin, joiden toimenä oli julistuksen välitön toimeenpaneminen, vaikka olisivatkin olleet toimeliaita kuin sankarit, kuuliaisista kuin munkit ja uhrautuvaisia kuin marttyyrit, eivät he ole voineet toteuttaa tehtäväänsä, ollen harvalukuisemmat kuin ne, jotka heidän olisi pitänyt kukistaa, ja kun oli sangen todennäköistä, että ne, jotka ainoastaan paperilla määräisivät heidät toimimaan, jättäisivät heidät avuttomina pulaan. Sitäpaitsi nämät virkamiehet olivat yleensä aikansa halveksituimpia ja kurjimpia olentoja. Nekin, joiden olisi pitänyt heidän ammattiaan pelätä, sitä halveksivat, ja heidän nimensäkin oli soimanimi. On siis luonnollista, että nämät kurjat ihmiset, sen sijaan, että olisivat panneet alttiiksi tai oikeammin uhranneet henkensä toivottoman teottomissa yrityksissä, kernaammin myivät toimettomuutensa ja vaiteliaan myötävaikutuksensa mahtaville, omistaen tehtäväkseen toteuttaa kirottua vaikutus- ja mahtivaltaansa niissä tilaisuuksissa, jolloin se ei heille itselleen ollut vaarallista, nimittäin sortamalla ja kiusaamalla rauhallisia ja turvattomia ihmisiä.

Se ihminen, joka aikoo vahingoittaa toista tai joka pelkää joka hetki, että häntä itseään vahingoitetaan, hakee luonnollisesti liittolaisia ja ystäviä. Senpä vuoksi noina aikoina oli huippuunsa kehittynyt ihmisten ryhmittäminen liittoihin, uusien liittokuntien perustaminen ja jokaisen pyrkimys mahdollisuuden mukaan lisäämään sen ryhmän mahtavuutta, johon kuului. Papisto valvoi oikeuksiensa ylläpitämistä ja laajentamista, aatelisto etuoikeuksiaan, sotilassääty erikoisvapauksiaan. Kauppiaat ja käsityöläiset muodostivat ammatti- ja toverikuntia, lakimiehet solmivat liittoja ja lääkärit yhteyksiä.

Jokaisella näistä pienistä liittokunnista oli oma omituinen voimansa; jokaisessa niistä oli yksilöllä se etu, että hän saattoi hyväkseen käyttää, siinä määrin kuin hänen vaikutusvaltansa ja taitavuutensa salli, useiden muiden yhteisvoimia. Rehellisimmät käyttivät tätä etua yksinomaan itsepuolustukseensa. Viekkaat ja vilpilliset käyttivät sitä toimeenpannukseen konnaitekoja, joihin heidän omat apukeinonsa eivät olisi riittäneet ja joiden aiheuttamilta rangaistuksilta hakivat turvaa. Näiden eri liittokuntien voimat olivat kuitenkin hyvin erilaiset. Ja varsinkin maaseudulla asuva rikas ja väkivaltainen aatelinen, jota ympäröi lauma palkkalais-rosvoja ja talonpoikia, mitkä suvussa periytyneen katsantokannan, oman edun tai pakon nojalla olivat tottuneet pitämään itseään isäntänsä sotureina ja alamaisina, käytti valtaansa, jota ei mikään muu liittokunta siellä helposti olisi voinut vastustaa.

Ystävämme Don Abbondio, joka ei ollut aatelinen, ei rikas, eikä suinkaan rohkea, oli siis, melkein jo lapsuudenien rajalla huomannut olevansa tässä yhteiskunnassa samassa tilassa kuin savi-astia, joka on lähetetty matkaan useiden rautapatojen joukossa. Hän oli tämän vuoksi sangen mielellään noudattanut vanhempiensa toivomusta, jotka tahtoivat hänestä pappia. Totta puhuen hän ei ollut sanottavasti ajatellut sen säädyn velvollisuuksia ja ylevää tehtävää, johon oli astunut. Jonkunmoisen mukavan toimeentulon hankkiminen ja pakeneminen kunnianarvoisen ja voimakkaan säädyn turviin olivat hänen mielestään olleet kaksi riittävästä syytä uran valintaan. Mutta jokainen sääty hoitaa ja suojelee yksilöä ainoastaan rajoitetussa määrin; ei yksikään sääty vapauta sitä muodostamasta itselleen erityistä menettelyohjetta. Don Abbondio, joka lakkaamatta ajatteli omaa turvallisuuttaan, välitti varsin vähän niistä eduista, joiden saavuttaminen vaatii ponnistuksia tai hieman alttiiksiantamista. Hänen järjestelmänsä oli pääasiallisesti välttää kaikkea erimielisyyttä, ja missä sitä ei voinut välttää, mukautua. Jokaisessa hänen ympärillään syntyneessä kahakassa hän noudatti aseetonta puolueettomuutta, olivatpa ne sitten noita siihen aikaan tuhkatieheään esiintyviä riitaisuuksia sotilasten ja siviilihenkilöiden, aatelisten ja toisen aatelisten, tai kahden talonpojankin välillä, mitkä jälkimäiset syntyivät yhdestä ainoasta sanasta ja ratkaistiin nyrkeillä tai veitsillä.

Jos hänen ehdottomasti oli pakko asettua jommankumman puolelle kahdesta riitaveljestä, hän valitsi



aina väkevemmän, kuitenkin aina pysytellen syrjemässä ja koettaen osoittaa toiselle, ettei hän häntä vapaaehtoisesti vastustanut. Hän näytti tahtovan sanoa hänelle: Kunhan vaan olisitte vahvempi, niin olisin kyllä teidän puolellanne. Hän pysytteli erillään maailman mahtavista, ei ollut huomaavinaan heidän ohimeneviä oikkujaan, vastaanotti vakavasti ja häneen nimenomaisella tarkoituksella suunnatut solvaukset alistuvan nöyrästi, pakoitti kumarruksillaan ja hilpeyttä herättävällä kunnioittavaisuudellaan tiellä kohtaamansa äreimmät ja ylpeimmätkin henkilöt hymyilemään. Näin oli tämän miesparan onnistunut ilman myrskyisiä taisteluja elää yli kuudenkymmenen.

Tosin oli hänelläkin jokunen pisara sappea ruumiissaan. Tuo alituinen harjaantuminen kärsivällisyyteen, tuo alituinen pakko myöntää toisten olevan oikeassa, niin moni hiljaisuudessa nielemänsä karvas pala olivat katkeroittaneet hänen mielensä siihen määrin, että hänen terveytensä varmaankin olisi kärsinyt, ellei hänellä olisi ollut tilaisuutta silloin tällöin keventää sydäntään. Oli näet maailmassa, jopa hänen läheisyydessäänkin, henkilöitä, joiden hän varsin hyvin tiesi olevan kykenemättömiä tekemään pahaa, ja näihin hän joskus suuntasi kauan pidätetyn pahan tuulensa, näytellen hänkin joskus oikullisen osaa ja huutaen ilman syytä.

Sitäpaitsi hän oli niiden ihmisten ankara moittija, jotka eivät eläneet hänen periaatteidensa mukaan. Moitteensa hän kuitenkin lausui julki ainoastaan siinä tapauksessa, ettei se aiheuttanut pienintäkään vaaraa. Hänen mielestään selkäsaunan saanut ihminen oli lievimminkin sanottuna varomaton, ja murhattu oli hänen mielestään välttämättömästi elässään ollut huimapää.

Jos joku puolustaessaan oikeuksiaan jotakin mahtavaa henkilöä vastaan erosi taistelustaan haavapäin, niin Don Abbondio aina huomasi hänen olleen jossakin suhteessa väärässä; tämä ei ollut vaikeata, kun oikeus ja väärä eivät koskaan ole niin jyrkästi toisistaan erotetut, että kumpikin riitaveli olisi omistanut yksinomaan toisen. Etenkin hän saarnasi niitä virkaveljiänsä vastaan, jotka omalla uhallaan olivat yrittäneet puolustaa heikkoa sorrettua mahtavalta sortajalta.

Hänen mielestään se oli samaa kuin suistua suoraa päätä tuhoon ja yhtä vaikeata kuin yrittää vääntää koiran koivet suoriksi. Jopa hän ankarasti huomautti, että se oli sekaantumista maallisiin asioihin, mikä vahingoitti pyhää ammattia. Näitä vastaan hän aina saarnasi jonkun kanssa ollessaan kahden kesken tai aivan pienessä piirissä, ja hän puhui sitä kiivaammin, kuta välinpitämättömämmiksi hän tiesi heidät asioiden suhteen, jotka koskivat heitä persoonallisesti. Hänellä oli lisäksi mielilause, jolla hän aina päätti tämänlaiset puheet: "Kunnon miehelle, joka pitää vaarin itsestään ja pysyy alallaan, ei koskaan tapahdu mitään vaarallista."

Nyt saattanevat viisikolmatta lukijaani kuvitella, minkä vaikutuksen teki tähän miesparkaan kertomamme tapaus. Noiden kamalien kasvojen ja hirvittävien sanojen aiheuttama kauhu, tuon ylhäisen herran uhkaukset, jolla ei ollut tapana turhaan uhkailla, rauhallisen elämän järjestelmä, joka oli vaatinut niin monen vuoden ponnistusta ja kärsivällisyyttä, nyt äkkiä uhattuna ja edessä vaivaloinen tie, jolta ei näkynyt mitään pelastuksen mahdollisuutta: kaikki nämä ajatukset temmelsivät rajusti Don Abbondion kumartuneessa päässä.

— Kunpahan Renzon voisi muutta mutkitta passittaa pois luotaan; mutta epäilemättä hän on vaativa selitystä; ja mitä taivaan nimessä voin hänelle vastata? Oh, oh, oh, hänelläkin on oma päänsä; nöyrä karitsa, jos hänet jättää rauhaan, mutta jos häntä rupeaa vastustamaan ... Jumala varjelkoon! Ja sitten, ja sitten, silmittömästi rakastunut kun on tuohon Luciaan, rakastunut kuin... Poikanulikoita, jotka rakastuvat kun heillä ei ole parempaa tehtävää, jotka tahtovat naida, eivätkä sitten enää ajattele mitään muuta, eivätkä huoli niistä selkkauksista, joihin kietovat kunnon miehen. Oi minua poloista! Nähkääs, hyvät ihmiset, nuo kaksi kauheata rosvoa ilmestyvät juuri minun tielleni ja ahdistavat minua pahanpäiväisesti. Mitä minulla on asian kanssa tekemistä? Minäkö kenties tahdon naida? Miksi eivät ennemmin menneet puhelemaan... Onpa se toki paha onni, että järkevät ajatukset pälkähtävät päähäni vasta hetkisen jälestäpäin! Jospahan olisin huomannut kehoittaa heitä ilmaisemaan asiansa erälle toiselle...

Mutta samassa hän huomasi, että katumus sen johdosta, ettei ollut neuvonut ja edistänyt vääräyden tekoa, oli melkoisen väärä teko sekin, ja hän suuntasi nyt koko mielensä paheksumisen siihen henkilöön, joka vastikään täten oli riistänyt hänen rauhansa.

Vaan ulkonäöltä ja nimeltä hän tunsikin Don Rodrigon, eikä hän koskaan ollut ollut muissa tekemisissä hänen kanssaan, kuin että oli kosketellut leuallaan rintaansa ja maata sauvansa kärjellä ne harvat kerrat kuin oli kohdannut hänet tiellä. Monasti oli hän puolustellut tämän herran mainetta niiden henkilöiden edessä, jotka matalalla äänellä, huoaten ja luoden silmänsä ylös taivaaseen kirosivat jotakin hänen tekoansa; lukemattomat kerrat hän oli sanonut häntä kunnioitettavaksi aatelismieheksi. Mutta tällä hetkellä hän sydämessään omisti hänelle kaikki ne arvonimet, joita hän ei koskaan ollut tahtonut kuulla toisten käyttävän, keskeyttämättä heitä nopeasti huudahduksella: mitä joutavia!

Saavuttuaan näiden temmeltävien ajatusten vaivaamana kylän sopukassa sijaitsevan talonsa ovelle,

hän väänsi nopeasti lukossa avainta, jota jo oli pitänyt valmiina kädessään, aukaisi, astui sisälle ja lukitsi oven jälleen huolellisesti. Ja haluten turvallista seuraa hän huusi heti paikalla: Perpetua! Perpetua! ja meni siihen pieneen saliin, jossa arveli mainitun naishenkilön paraikaa olevan illallispöytää kattamassa.

Perpetua oli, kuten jokainen huomaa, Don Abbondion palvelijatar, kiintynyt ja uskollinen palvelijatar, joka asianhaarojen mukaan osasi totella ja komennella, kärsiä isäntänsä huonoa tuulta ja päähänpistoja, ja toiste taas panna hänet sietämään omia oikkujaan, jotka päivä päivältä lisääntyivät sittenkuin hän oli saavuttanut tuon kypsyyneen iän, neljäkymmentä ajastaikaa, pysyen naimattomana, hän kun oli, mikäli itse väitti, hylännyt kaikki hänelle tehdyt aviotarjoukset, tai hän kun ystävättäriensä väittämän mukaan, ei koskaan ollut tavannut yhtään koiraa, joka olisi hänestä välittänyt.

— Tulen! hän vastasi, asettaen pöydälle tavalliseen paikkaan Don Abbondion lempiviiniä sisältävän pullon, ja hän lähti vitkaan liikkeelle. Mutta Perpetua ei vielä ollut astunut ruokasalin kynnyksen yli, kun Don Abbondio kävi sisälle niin levottomin askelin, niin synkin katsein ja niin muuttunein kasvoin, että ei edes tarvinnut Perpetuan kokeneita silmiä ensi katseella huomataksensa, että hänelle oli tapahtunut jotakin vallan tavatonta.

— Taivas armahda, mikä herra pastoria vaivaa?

— Ei mikään, ei yhtään mikään, Don Abbondio vastasi ja heittäysi vallan hengästyneenä suureen nojatuoliinsa.

— Kuinka, eikö mikään? Minulleko tahdotte sellaista luulotella, noin onnettoman näköinen kuin olette? Varmaankin teille on tapahtunut joku suuri onnettomuus.

— Oh, taivaan nimessä! Kun sanon, ei mitään, niin se ei ole mitään, tai on jotakin, jota en voi sanoa.

— Jota ette voi sanoa, ette edes minulle? Kukapa sitten pitää huolta terveydestänne, kuka teille antaa hyvän neuvon?

— Voi minua! Olkaa vaiti, älkääkä hommatko mitään ruokaa. Antakaa minulle lasillinen viiniäni.

— Ja te tahdotte uskotella minua, ettei teitä vaivaa mikään! sanoi Perpetua, täyttäen lasin ja pitäen sitä kädessään, ikäänkuin ei olisi tahtonut antaa sitä muutoin kuin palkintona siitä tunnustuksesta, jota hän jo niin kauan oli saanut odottaa.

— Lasi tänne heti paikalla, Don Abbondio virkkoi, tarttuen lasiin tutisevalla kädellä ja tyhjentäen sen nopeasti, ikäänkuin se olisi ollut jotakin lääkettä.

— Tahdotteko siis pakottaa minut kyselemään sieltä ja täältä, mitä on tapahtunut isännälleni? Perpetua virkkoi, seisten hänen edessään, kädet puuskassa ja kyynäspäät eteenpäin, katsoen häneen järkähtämättä, ikäänkuin olisi tahtonut imeä salaisuuden hänen silmistään.

— Taivaan nimessä, ei mitään loruja, ei mitään rähinää: tässä on henki kysymyksessä!

— Henkikö kysymyksessä?

— No niin juuri.

— Tiedätte varsin hyvin, että joka kerta kun olette suoraan uskonut minulle jotakin, niin en milloinkaan...

— No niin, totta kai! Kuten esimerkiksi koska...

Perpetua huomasi virittäneensä väärän virren; hän muutti äkkiä äänilajiaan:

— Pastori hyvä, hän sanoi liikutetulla ja liikuttavalla äänellä, olen aina ollut teihin kiintynyt; ja se että nyt tahdon tietää salaisuutenne, johtuu huolenpidosta, minä kun tahtoisin teitä auttaa, antaa teille hyvän neuvon, keventää mieltänne...

Itse teossa Don Abbondiota halutti yhtä suuresti vapautua ahdistavasta salaisuudestaan, kuin Perpetuata siihen tutustua; sentähden yhä heikommin torjuttuaan Perpetuan uudistetut ja yhä kiivaammat hyökkäykset, saatuaan hänet moneen kertaan vannomaan, ettei hän siitä hiiskuisi sanaakaan, hän viimein monen keskeytyksen ja huokauksen jälkeen kertoi hänelle tuon surkean tapauksen. Mainitessaan sen aiheuttajan nimen, vaati hän Perpetuan vannomaan uuden valan. Ja lausuttuaan tämän nimen Don Abbondio vaipui istuimen selkänöjää vastaan päästäen syvän huokauksen, nostaen ylös kätensä, puoleksi uhaten, puoleksi rukoillen ja sanoen:

— Armollinen taivas!...

— Voi minun päiviäni! huudahti Perpetua. Tuo roisto, tuo väkivallantekijä, tuo jumalaton mies!

— Suu kiinni! Vai tahdotteko kokonaan syöstä minut turmioon!

— No, olemmehan täällä yksin, eikä kukaan meitä kuuntele. Mutta mitä aiotte tehdä?

— Katsokaapas, sanoi Don Abbondio närkästyneellä äänellä, annattepa minulle hyviä neuvoja. Kysytte minulta, mitä aion tehdä; ikäänkuin te olisitte pulassa, ja minun pitäisi teidät siitä päästää.

— No, olisihan minulla kyllä vähäinen neuvo annettavana; mutta sitten...

— Entä sitten! antakaa kuulua.

— Minun neuvoni olisi se, kun kaikki sanovat arkkipiispaamme pyhäksi mieheksi ja jänteväksi mieheksi, ja ettei hän pelkää ketään, vaan että hän riemuitsee joka kerta kun hän voi kurittaa noita julmureita puolustaakseen pappia; niin minä sanon vaan, että kirjoittaisitte hänelle kauniin kirjeen ja selvittäisitte hänelle kuinka...

— Vaiti, vaiti! Kelpaavatko tuollaiset neuvot miesparalle! Ja kun sitten saisin pyssyn luodin selkääni, Jumala minua siitä varjelkoon, niin ottaisiko arkkipiispa sen minulta pois?

— Hui, hai! Eipä niitä pyssyn luoteja viskellä kuin papuja. Ja miten kävisi tämän matoisen maailman, jos nuo koirat purisivat joka kerta kuin haukkuvat. Sitäpaitsi olen huomannut, että ne, jotka osaavat käyttää hampaitaan ja hankkia itselleen respektiä, saavuttavat kunnioitusta. Ja juuri sentähden, että te ette koskaan tuo esiin syitä, kaikki tätä nykyä hävyttömästi hyppäävät nenällemme...

— Vaiti heti paikalla!

— Kyllä minä pian olen vaiti. Mutta varmaa on sittenkin, että kun huomataan jonkun alati alistuvan ja panevan häntänsä jalkojen väliin...

— Suu kiinni! Onko nyt sopiva aika tuollaisiin jaarituksiin?

— No, riittäköön sitten: ajatelkaa asiaa ensi yönä. Mutta älkää tässä hyväksi aluksi itse vahingoittako itseänne tarvelemällä terveytenne. Syökää toki joku suupala.

— Totta kai sitä ajattelen, Don Abbondio mutisi, se on aivan varma. Minä sitä ajattelen, sillä se on minun asiani. Ja hän nousi jatkaen:

— En tahdo syödä mitään, minulla on parempaa tekemistä. Totta mar minä sen tiedän, että minun on sitä asiaa ajattelu. Oh, oh, pitipä tämän onnettomuuden laskeutua juuri minun pääni päälle!

— Juokaa ainakin vielä tämä viinitilkka, sanoi Perpetua kaataen lasiin. Tiedätte, että tämä aina saattaa vatsanne kuntoon.

— Toisenlaista lääkettä tässä nyt tarvitaan!

Näin sanoen hän otti kynttilän ja mutisi yhä:

— Mitätön pikkuseikka! minun veroiselleni kunnan miehelle! Entä miten on käypä huomenna?

Tähän tapaan valittaen hän poistui kiivetäkseen yläkerrassa olevaan huoneeseensa. Saavuttuaan kynnykselle, hän kääntyi Perpetuaa kohti, painoi sormensa huulelleen ja virkkoi hitaalla ja juhlallisella äänellä:

— Taivaan nimessä. Ja hän katosi.

## **TOINEN LUKU.**

Kerrotaan, että Condén prinssi nukkui sikeästi Rocroyn taistelun edellisena yönä; hän oli kuitenkin ensiksikin hyvin väsynyt ja toiseksi hän oli jo ryhtynyt kaikkiin tarpeellisiin valmistuksiin ja määrännyt, mitä oli tehtävä seuraavana aamuna, Don Abbondio taas ei vielä tietänyt muuta kuin että seuraava päivä oli oleva taistelupäivä. Senpä vuoksi suuri osa yötä kului tuskalliseen punniskeluun. Hän ei edes ottanut lukuun sitä menettelymahdollisuutta, että konnamaisesta selityksestä ja uhkauksista huolimatta olisi toimeenpannut vihkiäiset. Tunnustaa Renzolle asianlaidan ja jotenkin sopia hänen kanssaan...

Jumala siitä varjelkoon. "Älkää hiiskuko sanaakaan ... muuten!" oli toinen bravoista sanonut, ja kuunnellensa "muuten" sanan kaikuvan mielessään, Don Abbondio karkoitti kauas itsestään sen ajatuksen, että rikkoisi tuon määräyksen, jopa lisäksi katui löpötelleensä Perpetuan kanssa. Paeta? Mutta minne? Ja sitten: kuinka paljo selkkauksia ja selityksiä! Jokaisesta hylkäämistään tuumasta miesparka kääntyi vuoteellaan. Paraalta pelastuksen tieltä hänestä viimein tuntui ajan voittaminen kauniiden Renzolle annettujen lupauksien avulla. Onneksi hänen mieleensä juolahti, että oli jäljellä ainoastaan muutama päivä siihen aikaan, jonka kuluessa avioliiton solmiminen oli kielletty.

— Ja jos näiden muutaman päivän kuluessa onnistun pidättämään tuota nuorukaista, on minulla sitten kaksi kuukautta mietintä-aikaa; ja kahdessa kuukaudessa voi tapahtua paljon asioita!

Hän hautoi sitten mielessään niitä verukkeita, jotka aikoi tuoda esiin. Ja vaikka ne hänestä itsestään tuntuivat hieman köykäisiltä, hän kuitenkin rauhoitti itseään ajattelemalla, että hänen arvokkaisuutensa saattaisi ne painaviksi ja että hänen vanha kokemuksensa antaisi hänelle etuuden kokemattomaan nuoreen mieheen nähden.

— Saammehan nähdä, hän virkkoi itsekseen. Hän ajattelee hempuansa. Mutta minä ajattelen nahkaani. Minä olen meistä kahdesta se, jolla on enemmän menetettävissä, lukuunottamatta, että olen viisaampi mies. Poikaseni, jos sinä tunnetkin suurta lemmentuskaa, niin en minä silti tahdo henkeäni menettää.

Rauhoitettuaan täten hieman mieltänsä tekemällään päätöksellä saattoi hän viimein sulkea silmänsä. Mutta mikä lepo, mitä unia! Bravoja, Don Rodrigo, Renzo, ahtaita polkuja, kallioita, pakoretkiä, takaa-ajoa, huutoja, laukauksia.

Heräämishetki suuren onnettomuuden jälkeen tai vaikeassa pulassa ollen on hyvin katkera. Mieli, tuskin vapauduttuaan unen siteistä, kääntyy edellisen rauhallisen elämän harrastuksiin. Mutta uuden tilan tietoisuus ilmaantuu silloin äkkiä julmana. Ja tämä äkillinen vertailu tekee mielipahan kahta katkerammaksi. Koettuaan tämän hetken tuskallisuutta Don Abbondio punnitsi vielä kerran nopeasti yöllä tekemiään suunnitelmia, hyväksyi ne lopullisesti, järjesteli niitä tehokkaammiksi, nousi vuoteeltaan ja rupesti odottamaan Renzoa pelokkaana ja kärsimättömänä.

Lorenzo, tai kuten kaikki sanoivat Renzo, ei antanut itseään pitkään odottaa. Tuskin katsoi hän sen päivänhetken saapuneen, jolloin hän piti sopivana ilmestyä pastorin eteen, kun hän lähti matkaan hurjan iloisena kuin kaksikymmenvuotias ainakin, jonka on määrä samana päivänä viedä vihille rakastamansa nainen. Hän oli nuoruudestaan ollut orpo, ja harjoitti ammattinaan silkinkehräystä, joka ammatti oli ikäänkuin perinnöllinen hänen suvussa. Se oli aikoinaan ollut sangen tuottava, mutta nyt oli se rappiolla, ei kuitenkaan siihen määrään, ettei taitava työntekijä olisi voinut sillä ansaita kunniallista toimeentuloa. Työ väheni päivä päivältä. Mutta ammattilaisten jatkuva siirtyminen, heitä kun houkuttelivat lähivaltioiden lupaukset, niiden tarjoamat etuoikeudet ja suuret palkat, aiheutti sen, että paikoilleen jääneiltä ei vielä puuttunut työtä. Sitäpaitsi Renzolla oli pieni maatilkkku, jota hän viljelytti ja jota itse viljeli, kun hänen kehrulaitoksensa oli pysähdyksissä, niin että häntä säätyynsä nähden saattoi sanoa hyvin toimeentulevaksi. Ja vaikka tämä vuosi oli edellisiä vielä huonompi ja vaikka jo alettiin kärsiä todellista ruokavarojen puutetta, oli tämä nuori mies, siitäperin kuin oli luonut silmänsä Luciaan, muuttunut hyvin säästäväiseksi ja omisti riittävästi ruokavaroja, niin ettei hänen tarvinnut nähdä nälkää.

Hän ilmestyi Don Abbondion eteen juhlapukuisena, hatussa erivärisiä höyheniä, kauniskahvainen tikari housuntaskussa. Hän oli juhlallisen, jopa hieman uhkarohkean näköinen, mikä oli hyvin tavallista noina aikoina hiljaisimmillakin ihmisillä. Don Abbondion epävarma ja salaperäinen vastaanotto oli omituisena vastakohtana nuoren miehen hilpeälle ja päättäväiselle esiintymiselle.

— Mitähän hän mielessään hautonee? kysäsi Renzo itsekseen; sitten hän virkkoi:

— Tulin, herra pastori, kysymään, minä hetkenä teille sopii, että tapaamme toisemme kirkossa.

— Minäkö päivänä?

— Kuinka, minäkö päivänä? Ettekö muista, että se päivä on juuri tänään?

— Tänään, Don Abbondio virkkoi, ikäänkuin olisi kuullut siitä puhuttavan ensi kerran. — Tänään, tänään ... malttakaa mieltänne, tänään minä en voi.

— Tänään te ette voi! Mitä siis on tapahtunut?

— Ennen kaikkea, nähkääs, minä en voi hyvin.

— Se on ikävä asia; mutta se, mitä teidän tulee tehdä, kestää niin vähän aikaa, ja tuottaa niin vähän

vaivaa...

— Ja sitten, ja sitten, ja sitten...

— Ja sitten, mitä sitten?

— Ja sitten on esteitä...

— Esteitä? Mitä esteitä voikaan olla?

— Teidän pitäisi olla minun sijassani tietääksenne, mitä ikävyyksiä tällaisissa asioissa esiintyy, kuinka suuri edesvastuu meikäläisillä on. Minäpä olen liian hyväsydäminen, en ajattele muuta kuin esteiden syrjäyttämistä, kaiken helpottamista, kaikkien mielen noudattamista, ja näin laiminlyön velvollisuuteni. Ja siitä saan kärsiä nuhteita, jopa pahempainkin.

— Mutta taivaan nimessä, älkää näin pitäkö minua piinapenkissä, vaan sanokaa suoraan, miten on asianlaita.

— Te ette siis tiedä kuinka monta muodollisuutta täytyy noudattaa asetuksienmukaista avioliittoa varten.

— Totta kai minä siitä jotakin tiedän, Renzo virkkoi, alkaen kiivastua, — olettehan te tarpeeksi saanut sillä pääni pyörälle näinä viime päivinä. Mutta eikö nyt vihdoinkin kaikki ole kunnossa? Eikö kaikki ole tehty, mitä on ollut tehtävää?

— Kaikki, kaikki, niin te luulette. Mutta, malttakaahan mieltänne, minä olen houkkio, joka laiminlyön velvollisuuteni, säästääkseni muilta ikävyyksiä. Mutta nyt — riittää, minä tiedän, mitä sanon. Me pappiparat olemme alasimen ja vasaran välissä. Te olette kärsimätön; minä teitä säälin, poika parka. Entä esimiehet ... no niin, eihän sitä voi kaikkea sanoa. Ja me saamme vastata kestit, me...

— Mutta selittäkääpä minulle, mikä on tuo toinen muodollisuus, joka vielä on noudatettava, kuten sanotte; niin se on heti paikalla täytettävä.

— Tiedättekö, kuinka monta estettä on olemassa, jotka tekevät asian laittomaksi?

— Mitäpä minä noista esteistä tietäisin!

— Error, conditio, votum, cognatio, crimen. Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas. Sis sis affinis ... näin alkoi Don Abbondio, toimittaen yhteenlaskua sormillaan.

— Teettekö minusta pilaa? nuorukainen keskeytti, Mitä hyödyttää minua teidän latinanne?

— No niin, koska ette asioita ymmärrä, niin olkaa hieman kärsivällinen ja luottakaa siihen, joka niitä ymmärtää!...

— Asiaan!...

— Kas niin, rakas Renzo, älkää vihastuko, minähän olen valmis tekemään kaiken sen, mikä riippuu minusta. Tahtoisinhan nähdä teidät tyytyväisenä; tahdon teidän parastanne. Oh! ... kun ajattelen, että teidän oli niin hyvä elää; eihän teiltä puuttunut mitään. Ja sitten saitte äkkiä tuon päänäpiston naida...

— Mitä puheita nuo ovat, herra pastori? Renzo keskeytti, kasvot hämmästyneen ja samalla vihastuneen näköisinä.

— Sanonhan vain näin, sanoakseni, rauhoittukaa toki, Tahtoisin nähdä teidät tyytyväisenä...

— No, entä sitten?

— Sitten, poikaseni, tahdon huomauttaa, ettei syy ole minun. Enhän minä ole säätänyt lakia. Ja ennenkuin vahvistamme avioliiton, on meidän velvollisuutemme tehdä monta monituista tutkistelua saadaksemme varmuutta siitä, ettei ole olemassa esteitä.

— Asiaan, ja sanokaa minulle lopultakin mikä este on sattunut.

— Vähän kärsivällisyyttä. Ne eivät ole asioita, joita voisi selittää noin vaan kädenkäänteessä. Toivottavasti ei ole mitään esteitä; mutta meidän täytyy joka tapauksessa tiedustella, Teksti on ilmeisen selvä: antequam matrimonium denunciaret...

— Johan sanoin teille, etten huoli latinasta.

— Mutta täytyyhän minun teille selittää...

— Ettekö siis ole jo tehnyt noita tutkisteluja?

— En kaikkia, niinkuin olisi pitänyt.

— Miksi ette tehnyt niitä ajoissa? Miksi sanoitte minulle, että kaikki oli valmista? Mitä siis toimittaa lykkäys?...

— Kas niin! soimaatte liiallista hyvyttäni. Olen koettanut helpottaa asioita, auttaakseni teitä pikemmin; mutta nyt ... nyt on tapahtunut ... no niin, minä sen yksin tiedän.

— Mitä minun siis pitää tehdä?

— Malttakaa mielenne muutama päivä. Poikaseni, muutama päivä ei ole ijankaikkisuus. Siis kärsivällisyyttä!

— Kauanko?

— Tämähän jo alkaa kuulua joltakin, ajatteli Don Abbondio itsekseen. Ja ystävällisemmän näköisenä kuin koskaan ennen hän jatkoi:

— No parissa viikossa minä koetan...

— Pari viikkoa? Onpa se kaunis uutinen! On tehty kaikki, mitä te vaaditte; päivä on määrätty; tämä päivä saapuu ... ja nyt te äkkiä sanotte minulle, että täytyy odottaa kaksi viikkoa. — Kaksi viikkoa! ... hän vielä toisti kovemmalla ja vihaisemmalla äänellä, ojentaen kätensä ja puiden nyrkkiänsä. Ja kuka tietää miten pitkälle hänen kiivastumisensa olisi voinut mennä, ellei Don Abbondio ajoissa olisi häntä keskeyttänyt, tarttuen hänen toiseen käteensä ja sanoen pelokkaan lempeästi ja vakuuttaen:

— No, no, älkää toki taivaan nimessä kiivastuko. Saammehan nähdä, koetanpa, ehkäpä yhdessäkin viikossa...

— Ja mitä sanon minä Lucialle?

— Että minä olen erehtynyt.

— Entä ihmisten juurut?

— Eihän mikään estä teitä sanomasta, että minä olen tehnyt tyhmyyden pelkästä asianharrastuksesta ja liiallisesta ystävällisyydestä. Te voitte luoda koko syyn minun hartioilleni. Mitä parempaa voin enää teille sanoa. Siis viikon kuluttua.

— Ja silloin ei enää ilmaannu muita esteitä?

— Kun minä kerran sen sanon...

— Hyvä. Tahdon kärsivällisesti odottaa yhden viikon. Mutta pankaa mieleenne, että sen kuluttua en enää tyydy pelkkiin lupauksiin. Hyvästi siihen asti.

Näin sanottuaan hän läksi pois, kumartaen Don Abbondiolle tavallista jäykemmin ja luoden häneen katseen, jossa oli enemmän uhkausta kuin kunnioitusta.

Renzon tultua ulos maantielle ja astuessa allapäin morsiamensa kotia kohti, palasivat hänen ajatuksensa keskellä suuttumustaan äskeiseen keskusteluun, ja hänestä tämä tuntui yhä kummallisemmalta. Don Abbondion osoittama kylmä ja neuvoton vastaanotto, hänen levoton ja väkinäinen keskustelunsa, hänen harmaat silmänsä, jotka hänen puhuessaan lakkaamatta harhailivat sinne tänne, ikäänkuin ne olisivat pelänneet kohdata suusta lähteneitä sanoja; tuo teeskentely, että hän muka ensi kerran kuuli puhuttavan tuosta jo niin tarkoin yhteisin neuvoin määrätystä avioliitosta ja ennen kaikkea tuo itsepäinen viittaaminen johonkin suureen esteeseen, ilman että hän sanoi mitään selvää — kaikki nämä seikat yhteensä panivat Renzon ajattelemaan, että tässä piili salaisuus, joka oli toisenlainen kuin mitä Don Abbondio koetti luulotella. Nuorukainen pysähtyi hetkeksi epäröiden, pitikö hänen palata takaisin kovistamaan häntä ja pakottamaan häntä puhumaan selvää kieltä. Mutta nostaessaan katseensa hän näki Perpetuan, joka astui hänen edellensä ja aikoi mennä sisälle muutaman askeleen päässä pappilasta olevaan kyökkipuutarhaan. Renzo huusi hänelle hänen avatessaan porttia, joudutti askeleitaan, saavutti hänet, pysäytti hänet kynnyksellä, ja toivoen häneltä saavansa tietää jotain lähempää hän yhtyi keskusteluun hänen kanssansa.

— Päivää, Perpetua. Olin toivonut, että me kaikki tänään olisimme saaneet yhdessä iloita.

— Oh! Jumala päättää joskus toisin, Renzo parka.

— Tehkääpä minulle tämä mieliteko: tuo kunnianarvoinen herra pastori lateli minulle syytä, joita en oikein ymmärtänyt. Voisittekohan te paremmin selittää minulle, miksi hän ei voi tai ei tahdo meitä tänään vihkiä.

— Luuletteko minun tietävän isäntäni salaisuuksia?

— Tiesinhän, että tässä piilee joku salaisuus, ajatteli Renzo. Ja saadakseen sen ilmi hän jatkoi:

— Kuulkaahan, Perpetua. Olemmehan ystäviä. Sanokaa minulle, mitä tiedätte. Auttakaa poika parkaa.

— Ikävä asia syntyä köyhänä, Renzo hyvä.

— Luonnollisesti, tämä virkkoi, ja hänen epäilyksensä yhä kasvoivat.

Ja koettaen tunkea syvemmälle kysymykseen, hän lisäsi:

— Mutta sopiiko pappien kohdella pahoin köyhää väkeä?

— Kuulkaahan, Renzo, minä en voi sanoa mitään, sillä ... en tiedä mitään; mutta voin vakuuttaa teille, ettei isäntäni tahdo tehdä vääryyttä teille, eikä kellekään muulle. Hän ei ole ollenkaan syyllinen.

— Kuka sitten tässä on syyllinen? kysyi Renzo, näyttäen hajamieliseltä, mutta itse teossa sydän täynnä odotusta ja korva tarkkaavaisena.

— Johan sanoin, etten tiedä mitään... Isäntääni minun vaan täytyy puolustaa; sillä minua pahoittaa kuullessani häntä syytettävän siitä, että hän muka tekisi kellekään pahaa. Mies parka! Hänen ainoa vikansa on hänen liiallinen hyväsydämyytensä. Sillä, nähkääs, tässä matoisessa maailmassa on konnia, väkivallan tekijöitä ja jumalattomia ihmisiä...

— Väkivallan tekijöitä, konnia! Renzo ajatteli: ainakaan ei tässä ole kysymys esimiehistä. No sanokaapa, hän sitten virkkoi, vaivoin peittäen kiihtyvää mielenliikutustaan, sanokaapa, keitä ne ovat.

— Kas! Tahtoisitte saada minut puhumaan; enkä minä voi puhua, kun ... en tiedä mitään: kun en tiedä mitään, se on yhtä kuin olisin vannonut olevani vaiti. Vaikka ojentaisitte minut kidutuspenkille, ette saisi minua sanaakaan hiiskumaan. Hyvästi; kumpikin hukkaamme aikaamme.

Näin sanoen hän kiireisesti astui sisään puutarhaan, ja sulki oven jälkeensä. Renzo vastasi hänen jäähyväiseensä ja kääntyi, poistuen hiljaa, jotta Perpetua ei huomaisi mihin päin hän kulki. Mutta tultuaan Perpetuan korvan kuulemattomiin hän joudutti askeleitaan ja oli seuraavassa tuokiossa Don Abbondion ovella. Hän astui suoraa päätä sisälle siihen pieneen saliin, johon oli hänet jättänyt, tapasi hänet vielä siellä, ja riensi hänen luokseen rohkeana ja silmät pyörien vihasta.

— No, mitä tämä merkitsee? Don Abbondio virkkoi.

— Kuka on tuo väkivallan tekijä? kysyi Renzo miehen tavoin, joka on päättänyt saada varman vastauksen, kuka on tuo väkivallan tekijä, joka ei tahdo, että minä naisin Lucian?

— Mitä loruja? ... miesparka soperteli hämmästyksissään, kasvot äkkiä valkeina ja raukeina kuin vaateriepu, joka juuri otetaan pesusta. Noita sanoja soperrellessaan hän kavahti ylös tuoliltaan karatakseen ovelle. Mutta Renzo, joka oli odottanut tätä liikettä, oli ollut varoillaan, juoksi ennen häntä ovelle, lukitsi sen ja pisti avaimen taskuunsa.

— Kas noin. Aiotteko nyt puhua, herra pastori? Kaikki muut tuntevat minun asiani, paitsi minä itse. Minäkin tahdon sen tuntea, hitto vieköön? Mikä on hänen nimensä?

— Renzo, Renzo! Jumalan nimessä, varokaa, mitä teette. Ajatelkaa sielunne autuutta!

— Minä ajattelen vaan, että tahdon sen tietää heti paikalla.

Ja näin sanoessaan hän ehkä huomaamattaan tarttui taskustaan esiin pistävän tikarin kahvaan.

— Armoa! Don Abbondio huudahti murtunein äänin.

— Tahdon sen tietää.

— Kuka teille siitä puhui?...

— Pois kaikki väistelyt. Puhukaa suoraan ja pian.

— Tahdotteko minun surmaani?

— Tahdon tietää sen, mikä minulla on oikeus tietää.

— Mutta jos puhun, olen surman oma. Eikö minun henkeni kenties ole minulle rakas?

— Juuri sentähden puhukaa!

Tämä "sentähden" lausuttiin niin pontevasti ja Renzon kasvojenilme kävi niin uhkaavaksi, ettei Don Abbondio enää voinut olettaa vastustamista mahdolliseksi.

— Lupaatteko, ... vannotteko minulle, hän sanoi, ettette puhu siitä kellekään, ettette koskaan virka...

— Lupaan teille, että teen raivokkaan teon, jollette nopeasti sano minulle tuon henkilön nimeä.

Tämän uuden uhkauksen kuultuaan, Don Abbondio, samannäköisenä kuin henkilö, jonka suuhun hammaslääkäri jo on pistänyt pihtinsä, sanoi:

— Don...

— Don? Renzo toisti ikäänkuin auttaakseen potilasta saamaan esille suustaan loput; ja hän seiso kumarassa, kallistaen korvaansa pastorin suuta kohden, käsivarret taapäin ojennettuina ja kädet nyrkillä.

— Don Rodrigo! lausui kidutuksenalainen kiireisesti, lasketellen nuo harvat tavuut katkonaisesti perätysten ja lausuen epäselvästi kerakkeet, osaksi suuren hätänsä vuoksi, osaksi sentähden, että hän turvautuen vähäiseen jällellä olevaan mielenmalttiinsa koetti sovittaa noita kahta pelkonsa aihetta ja tahtoi tehdä epäselväksi ja ymmärtämättömäksi tuon sanan sinä hetkenä, jolloin hänen oli pakko lausua se julki.

— Tuo koira! Renzo ulvoi. Ja millä tavoin hän sen teki? Mitä hän on teille sanonut, jotta...?

— Millä tavoin, niin, millä tavoin! virkkoi Don Abbondio melkein paheksuvalla äänellä; hän näet mielestään näin suuren uhrauksen jälkeen arveli tulleen ikäänkuin velkojaksi. Millä tavoin? Olisinpa tahtonut nähdä teidät samassa pulassa kuin minä; varmaankaan ei teille silloin olisi jäänyt päähän noin paljo hullutuksia.

Ja nyt hän kuvasi hirvittävin värein tuon kamalan kohtauksen. Ja huomattuaan puhuessaan sisällään kuohuvaa suurta kiukkua, joka tähän asti oli pysynyt salassa ja pelon verhossa, ja nähdessään samalla miten Renzo puoleksi raivokkaana, puoleksi hämmästyneenä seiso allapäin, hän jatkoi rohkeammin:

— Olettepa aiheuttanut kauniin jutun! Olettepa tehnyt minulle mokoman palveluksen! Tällaisen kepposen kunnan miehelle, hengenpaimenellenne, hänen omassa talossaan, pyhässä paikassa! Todella olette tehnyt aika kepposen, ja kaiken tämän houkutellaksenne esiin suustani minun onnettomuuteni, teidän onnettomuutenne, sen salaisuuden, jota säilytin varovaisuudesta, teidän menestyksenne huolenpidosta! Ja kun sen nyt tiedätte, niin mitä, taivaan nimessä, aiotte minulle vielä tehdä? Tässä ei totisesti ole kysymys pilasta, ei vääryydestä eikä oikeudesta, tässä on kysymys väkivallasta. Ja kun tänä aamuna annoin teille hyvän neuvon ... niin heti jouduitte raivoihinne. Minä menettelin järkevästi sekä itseni että teidän puolesta. Mutta mitä nyt tehdä? Avatkaa toki ovi; antakaa minulle avaimeni!

— Olen ehkä ollut väärässä, virkkoi Renzo Don Abbondiolle leppyneellä äänellä, jossa kuitenkin värähteli viha ilmisaatua vihollista kohtaan; olen ehkä erehtynyt, mutta tutkistelkaa omaatuntoanne ja ajatelkaa miten te minun sijassani...

Näin puhuessaan hän oli ottanut avaimen taskustaan ja meni nyt aukaisemaan ovea. Don Abbondio astui hänen jälkeensä, ja silleikää kuin Renzo väänsi avainta reiässä, hän asettui vallan lähelle Renzoa, katsoi häneen vakavasti ja levottomana, nosti hänen silmiensä tasalle oikean kätensä kolme sormea, ikäänkuin puolestaan helpottaakseen Renzon lupauksentekoa ja sanoi:

— Vannokaa ainakin!

— Olen kenties menetellyt väärin: ja suokaa minulle anteeksi, vastasi Renzo, avaten oven ja tehden lähtöä.

— Vannokaa! ... kehoitti Don Abbondio, tarttuen vapisevin käsin hänen käsivarteensa.

— Olen kenties menetellyt väärin... Renzo toisti, irtaantuen hänen kädenpuristuksestaan; ja hän poistui nuolena, katkaisten täten kysymyksen, jota kirjallisen, filosoofisen tai muunlaisen kysymyksen tavoin olisi voinut kestää vuosisatoja, kun kumpikin puoli ainoastaan toisteli omaa todistusperustettaan.

— Perpetua! Perpetua! huusi Don Abbondio, turhaan kutsuttuaan takaisin pakolaista.

Mutta Perpetua ei vastannut, Eikä Don Abbondio enää tietänyt, mitä hänen piti ajatella ja tehdä.

On tapahtunut useammin kuin kerran paljon etevämmille henkilöille kuin Don Abbondio, että ovat



joutuneet niin vaikeaan pulaan, niin suuren epävarmuuden valtoihin, etteivät ole huomanneet muuta parempaa keinoa kuin paneutua kuumeisena levolle. Tätä hätäkeinoa Don Abbondion ei tarvinnut lähteä etsimään, se tarjoutui hänelle itsestään. Edellisen päivän aiheuttama pelko, kuluneen yön tuskallinen valvominen, tämän hetken jännitys ja tulevaisuuden kauhu tekivät vaikutuksensa.

Huolestuneena ja lamautuneena hän heittäysi nojatuoliinsa ja tunsi jäsenissään kylmiä väristyksiä, katseli huoaten kynsiään ja huusi tuon tuostakin värisevällä ja kiukkuisella äänellä:

— Perpetua!

Tämä tuli viimein, suuri kaalinkupu kainalossa ja vallan levollisen näköisenä, ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut. Säästän lukijalta kaikki valitukset, surkuttelut, syytökset, puolustukset ja nuo puheet: "te yksin olette voinut puhua", ja "minä en ole puhunut", sanalla sanoen koko tämän sekavan keskustelun. Mainittakoon vaan, että Don Abbondio käski Perpetuan tarkasti lukita oven, olla avaamatta, oli asia sitten mikä tahansa, ja jos joku kolkutti, ikkunasta vastata pastorin menneen kuumetautisena levolle. Sitten hän hitaasti kiipesi portaita yläkertaan toistaen joka kolmannella portaalla: kaunis juttu! Ja hän laskeutui todella levolle vuoteellensa, johon hänet jätämme.

Sillävälin Renzo kulki nopein askelin kotiansa, vielä tietämättä mitä aikoi tehdä, mutta tuntien sisällään kumean raivokasta halua tehdä jotain tavatonta ja hirvittävää. Kiihottajat, sortajat, yleensä kaikki, jotka jollakin tavoin tekevät vääryyttä lähimaiselleen, ovat syypäät, ei yksistään tekemänsä pahaan, vaan myös siihen henkiseen hämmennystilaan, johon saattavat sortamansa henkilöt. Renzo oli rauhallinen nuorukainen, joka kammoksui verenvuodatusta, suora ja kaikkea vilppiä vihaava mies. Mutta tällä hetkellä hänen sydämensä sykki murhantunteita, hänen mielensä yksinomaan hautoi salaisen ansan virittämistä.

Hän olisi tahtonut rientää Don Rodrigon taloon, kouristaa häntä kurkusta ja ... mutta hänen mieleensä juolahti, että tämä talo oli kuin linnoitus, täynnä asettettuja rosvoja ja ulkoa vartioiden ympäröimä, että ainoastaan hyvin tunnetut ystävät ja palvelijat vapaasti astuivat siihen sisälle, ilman että heitä kiireestä kantapäähän tutkisteltiin, ettei tuntematon työmiesparka voisi tarkan tutkistelun alaiseksi joutumatta päästä sisälle ja että lisäksi hän, Renzo, siellä ehkä liiankin hyvin tunnettaisiin. Sitten hänen päähänsä pälkähti ottaa pyssynsä, piiloutua pensasaidan taakse ja odottaa kunnes tuo mies ehkä sattumalta yksin suuntaisi askeleensa sinnepäin; ja vaipuen hurjaa mielihyvää tuntien tähän mietiskelyyn, hän kuvitteli kuulevansa askeleita, kohottavansa hiljaa päätänsä näitä askeleita kuullessaan, tuntevansa rikollisen, tarttuvansa pyssyyn, tähtäävänsä, ampuvansa, näkevänsä hänen kaatuvan ja vavahtelevan kuolintuskissaan, huutavansa hänelle kirouksen ja pakenevansa turviin rajan toiselle puolelle.

Entä Lucia?

Tuskin oli tämä sana tunkenut keskelle näitä nurinkurisia haaveiluja, kun paremmat ajatukset, joihin Renzon mieli oli tottunut, joukkona palasivat. Hänen mieleensä muistui vanhempiensa viimeiset kehoitukset, hänen mieleensä muistui Jumala, Neitsyt Maria ja pyhimykset. Hän ajatteli sitä mielen lohdutusta, jota hän usein oli tuntenut siitä, että oli vapaa rikoksista, ja sitä kauhua, jota hän usein oli kokenut kuullessaan kerrottavan miestaposta. Ja hän heräsi tästä verisestä unelmasta kauhistuen, tunnontuskaa kärsien, mutta samalla jonkunmoista iloa kokien siitä, että tämä kaikki olikin ollut pelkkää kuvittelua. Mutta Lucian muisteleminen herätti koko joukon muita ajatuksia.

Kuinka paljon toiveita, lupauksia, kuinka hartaan haaveilun verhooma ja varmana pidetty tulevaisuus, jota juuri tänään oli niin palavasti ajateltu! Ja miten, millä sanoin ilmoittaa Lucialle tämä uutinen? Ja mitä sitten oli tehtävä? Miten saada Lucia omakseen tuon voimakkaan kilpailijan väkivallasta huolimatta? Ja keskellä kaikkea tätä heräsi hänen mielessään, jollei suoranainen epäily, niin kuitenkin jonkunmoinen epämääräinen levottomuus. Tuo Don Rodrigon vaino saattoi johtua yksinomaan raa'asta Luciaa kohtaan tunnetusta intohimosta.

Entä Lucia itse?

Se ajatus, että Lucia olisi antanut hänelle vähintäkään tilaisuutta, pienintäkään toiveenvälkähdyttä, ei hetkeksikään pujahtanut Renzon päähän. Mutta tiesikö Lucia asianlaidan? Oliko tuossa häijyissä miehessä syttynyt tuo himo, ilman että Lucia sitä oli huomannut? Oliko tuo mies pakottanut asiat näin kireälle, koettamatta ensin Luciaa jollakin tavoin viekotella? Ja Lucia ei koskaan ollut sanonut siitä sanaakaan hänelle, sulhaselleen!

Näiden ajatusten valtaamana hän kulki keskellä kylää sijaitsevan talonsa ohi, astui kylän läpi ja lähestyi Lucian kotia, joka oli kylän päinvastaisessa päässä, tai oikeammin hieman ulkopuolella kylää. Tällä pikkutalolla oli edessään pieni puutarha, joka erotti sen tiestä, ja sitä ympäröi matala muuri. Astuessaan pihalle Renzo kuuli yläkerran huoneesta sekavaa ja jatkuvaa puheen humua. Hän kuvitteli,

että tämän matkaansaivat Luciaa tervehtimään tulleet ystävättäret ja tuttavat; eikä hän tahtonut ilmestyä keskelle tätä iloista seuraa sellainen uutinen mielessä ja kasvoilla kuvastuneena.

Muuan pihalla oleva tyttö juoksi häntä vastaan huutaen: Sulhanen, sulhanen!

— Vaiti, Bettina, vaiti! virkkoi Renzo. Tule tänne; mene ylös Lucian luo, vie hänet syrjään ja kuiskaa hänen korvaansa ... mutta niin ettei kukaan kuule, eikä epäile mitään, kuuletkos! ... sano hänelle, että minulla on puhuttavaa hänen kanssaan, että odotan häntä alikerrassa, ja että hän tulisi heti.

Tyttönen kiipesi joutuisaan portaita yläkertaan, iloisena ja ylpeänä siitä, että hänellä oli salainen asia toimitettavana.

Lucian oli äitinsä vastikään koristanut. Ystävättäret tunkeutuivat kilvan morsiamen ympärille, tahtoen jokainen väkisin häntä ihailla. Lucia väistyi hieman rajun kainona kuten talonpoikaisnaisilla on tapana, peittäen kyynäspäillään kasvonsa, jotka kumarsi rintaa kohden, ja rypisti pitkiä mustia kulmakarvojaan, vaikka samalla suu hymyili. Mustat nuoret hiuksensa, jotka otsan kohdalla erotti toisistaan valkoinen ja kapea jakaus, kiemurtelivat taapäin moninkertaisina palmikkokiehkuroina, joihin oli pistetty pitkiä hopeaneuloja, mitkä muodostivat ikäänkuin pyhimyksen sädekehän, kuten vieläkin on tapana milanolaisilla maailmannaisilla. Kaulassa hänellä oli granaatti-helmien ja kirjailtujen kultanappien muodostama koriste. Hänellä oli yllään kaunis kukallinen brokaatti-röjy, jonka hihojen aukeita saumoja yhdistivät kauniit nauhat. Lisäksi hänellä oli lyhyt kehrätystä silkistä tehty hame tiheine ja pienine laskoksineen, punaiset sukat ja silkkitohvelit, nekin koruompeleiset.

Paitsi näitä hääpäivän varsinaisia koristepukineita, somisti Luciaa tuona päivänä hänen jokapäiväinen koristeensa, nimittäin hänen vaatimaton kauneutensa, jota nyt kohottivat erilaiset kasvoihin kuvastuvat hellät tunteet. Niissä näkyi kevyen levottomuuden hillitsemä ilo, tuo levollinen huoli, joka tuostakin huomataan morsianten kasvoilla, ja joka ei suinkaan karkoita niiden kauneutta, vaan päinvastoin luo niihin erityisen leiman.

Pikku Bettina hiipi keskelle naisjoukkoa, lähestyi Luciaa, antoi hänelle taitavasti merkin, joka osoitti että hänellä oli jotain hänelle sanottavaa ja kuiskasi hänelle sanottavansa korvaan.

— Poistun hetkeksi, mutta palaan pian, Lucia sanoi naisille ja meni nopeasti alakertaan. Nähdessään Renzon muuttuneet kasvot ja levottoman ryhdin hän virkkoi: Mikä sinun on? ja hän tunsu epämääräisen kauhunaavistuksen valtaavan mielensä.

— Lucia, vastasi Renzo, tänään on kaikki rauennut tyhjiin, ja Jumala tietää, milloin meistä voi tulla mies ja vaimo.

— Kuinka? sanoi Lucia, ollen vallan suunniltaan. Renzo kertoi hänelle lyhyesti senaamuisen tarinan.

Lucia kuunteli häntä ahdistuksissaan; ja kuullessaan Don Rodrigon nimen hän huudahti: Ah! punastuen ja vavisten, — niinkö pitkälle!

— Sinä siis tiesit...? Renzo kysyi.

— Liiankin hyvin! Lucia vastasi. — Mutta, että hän sentään julkeni!

— Mitä sinä tiesit?

— Älä nyt vaadi minua puhumaan, älä saata minua itkemään. Riennän kutsumaan äitiäni ja pyydän naisia lähtemään kotiansa. Meidän täytyy olla yksin.

Hänen poistuessaan Renzo mutisi: Et ole koskaan puhunut minulle mitään.

— Voi, Renzo! huokasi Lucia, kääntyen hetkisen, kuitenkin pysähtymättä.

Renzo käsitti vallan hyvin että hänen nimensä, jonka Lucia tällä hetkellä ja tällä äänenpainolla lausui, merkitsi seuraavaa: — Voitko epäillä minun vaienneen muista kuin oikeista ja puhtaista syistä?

Tälläväläin kunnan Agnese — se oli Lucian äidin nimi — jonka epäluulo ja uteliaisuus oli herännyt pikkutytön kuiskauksesta ja tyttärensä poistumisesta, oli tullut alas katsomaan mitä oli tekeillä. Tytär jätti hänet kahdenkesken Renzon kanssa, palasi ylhäälle kokoontuneiden naisten luo ja sanoi muuttaen kasvonsa ja äänensä niin välinpitämättömiksi kuin suinkin: — Herra pastori on sairas, tänään ei tule asiasta mitään.

Tämän sanottuaan hän sanoi heille kaikille joutuisasti hyvästi ja palasi takaisin alakertaan.

Naiset poistuivat eri tahoille kertomaan mitä oli tapahtunut. Pari tai kolme heistä meni pastorin ovelle asti saadakseen varmuutta siitä, oliko hän todella sairas.

— Kuumetta, Perpetua vastasi ikkunasta. Ja tämä surullinen sanoma, jonka he kertoivat toisille, katkaisi äkkiä ne arvelut ja aavistukset, jotka jo olivat alkaneet liikkua heidän aivoissaan ja jotka olivat ilmenneet heidän katkonaisissa ja salaperäisissä puheissaan.

## KOLMAS LUKU.

Lucia astui sisälle alakerran huoneeseen, missä Renzo paraikaa kertoi asiaa Agneselle, joka levottomana häntä kuunteli. Molemmat kääntyivät Lucian puoleen, joka siitä tiesi enemmän kuin he, ja jolta odottivat selvittelyä, mikä epäilemättä oli oleva sangen tuskallinen. Heistä kun kumpikin rakasti Luciaa eri tavalla, kummankin kasvot ilmaisivat erilaista paheksumista siitä, että hän oli voinut heiltä jotakin salata, ja lisäksi näin tärkeän seikan. Vaikka Agnesen oli kiire saada kuulla tyttärensä puhuvan, hän ei kuitenkaan malttanut olla soimaamatta häntä:

— Salata äidiltään sellainen asia!

— Nyt sanon teille kaikki, virkkoi Lucia, pyyhkien silmiään esiliinallaan.

— Puhu, puhu! huusivat samaan aikaan äiti ja sulho.

— Pyhä Neitsyt! huudahti Lucia. — Kuka olisi voinut uskoa, että asiat menisivät näin pitkälle!

Ja kyöneleiden keskeyttämällä äänellä hän kertoi miten Don Rodrigo toisen herran seurassa muutama päivä sitten, Lucian palatessa kehruutuvasta, oli kulkenut hänen ohitsensa ja miten edellinen oli koettanut huvittaa häntä kaikkea muuta kuin kauniilla sukkeluuksilla. Mutta Lucia ei ollut häntä kuunnellut, vaan oli jouduttanut askeleitaan ja saavuttanut muut toverinsa. Silloin oli Lucia kuullut toisen herroista purskahtavan naurunhohotukseen ja Don Rodrigon sanovan: — Lyökäämme vetoa. — Seuraavana päivänä olivat nuo herrasmiehet taas kävelleet tiellä; mutta Lucia oli kulkenut keskellä tovereitaan, katse maahan luotuna. Taas oli toinen herroista nauraa hohottanut ja Don Rodrigo oli sanonut: — Saammehan nähdä, saammehan nähdä! Kiitos taivaan, jatkoi Lucia, tuo päivä oli viimeinen, jona menin kehruutuvalle. Kerroin tapauksen heti...

— Kenelle sen kerroit? Agnese kysyi jouduttaen hieman närkästyneenä tuon onnellisen suositun nimen mainitsemista.

— Isä Cristoforolle, rippitunnustuksessa, äiti, vastasi Lucia lempeällä puolustelevalle äänenpainolla. Kerroin hänelle kaikki, kun sinä äiti ja minä viimeksi kävimme luostarikirkossa. Ja jos muistatte niin minä tuona aamuna otin käsille toisen askareen toisensa jälkeen viivyttääkseni aikaa odottaakseni muun kirkkoväen tuloa ja kulkeakseni heidän seurassaan. Sillä tuon kohtauksen jälkeen tiet minua suuresti pelottivat...

Kun Agnese kuuli kunnianarvoisen isä Cristoforon nimeä mainittavan, lauhtui hänen paheksumisensa.

— Teitpä siinä hyvin, hän sanoi; — mutta miksi et kertonut kaikkea äidillesikin?

Lucialla oli ollut tähän kaksi hyvää syytä: toinen oli ollut se, ettei hän ollut tahtonut huolestuttaa ja pelästyttää tuota kunnan vaimoa seikan vuoksi, jota ei kuitenkaan voinut muuttaa; toinen oli ollut se, ettei hän ollut tahtonut panna liikkumaan useiden suiden kautta juttua, jonka hän hartaasti halusi pysyvän salassa, sitä hartaammin, kun hän toivoi häidensä heti alussa katkaisevan tämän kammatun vainon. Näistä kahdesta syystä hän ei kuitenkaan maininnut muuta kuin toisen.

— Ja sinulle, hän sitten sanoi kääntyen Renzon puoleen, äänessä sellainen väre, jonka tarkoitus on saada ystävä tunnustamaan, että hän on ollut väärässä, — olisiko minun pitänyt sinulle puhua tästä? Tiedäthän siitä liikaakin!

— Ja mitä sanoi sinulle Isä? kysyi Agnese.

— Hän sanoi, että minun pitäisi koettaa jouduttaa häitäni niin paljon kuin suinkin ja että minun siihen asti pitäisi pysyä kotiin suljettuna, että hartaasti rukoilisin Jumalaa ja että hän toivoi tuon miehen unhottavan minut, kun ei enää minua näkisi. Ja tämän vuoksi, hän jatkoi uudelleen kääntyen Renzon puoleen, kuitenkin katsomatta häntä silmiin ja vahvasti punastuen, tein tuon kainostelemattoman teon ja kehoitin sinua jouduttamaan aviomme solmimista aikaisemmin kuin oli ennemmin määrätty. Kuka tietää mitä sinä minusta ajattelitkaan! Mutta luulin menetteleväni hyvin, ja niin oli minua neuvottu, ja pidin varmana ... ja tänä aamuna en olisi voinut aavistaakaan... Tässä keskeytti kyyneltulva hänen

puheensa.

— Tuo konna, tuo kirottu mies, tuo murhaaja! huusi Renzo kiitäen edes takaisin huoneessa ja puristaen tuontuostakin tikarinsa kahvaa.

— Miten sekava juttu, taivas meitä varjelkoon, huudahti Agnese.

Nuorukainen pysähtyi äkkiä Lucian eteen, joka yhä vielä itki. Hän loi morsiamensa katseen, jossa kuvastui hellyyttä, surua ja raivoa, ja virkkoi: — Tämä on tuon ilkiön viimeinen konnanteko!

— Ei niin, Renzo, taivaan nimessä! huusi Lucia. Ei suinkaan niin! Onhan köyhilläkin Herra taivaassa; ja miten toivot hänen meitä auttavan, jos teemme pahaa?

— Ei niin, ei taivaan nimessä niin, Agnese toisti.

— Renzo, sanoi Lucia, tuntuen saaneen toivoa ja tyynesti päättäväisenä, sinulla on ammatti, ja minä osaan tehdä työtä: menkäämme niin kauas täältä, ettei tuo mies enää kuule meistä puhuttavan.

— Oh, Lucia! Entä sitten! Emmehän vielä ole mies ja vaimo. Luuletko että pastori antaa meille esteettömyyden todisteen? Moinen mies? Jos jo olisimme naimisissa, niin silloin...

Lucia alkoi uudelleen itkeä. Ja kaikki kolme vaikenivat ja vajosivat alakuloisuuteen, joka tarjosi jyrkän vastakohdan heidän häävaatteidensa upeudelle.

— Kuulkaa, lapset, noudattakaa minun neuvoani, Agnese sanoi muutaman hetken kuluttua. Minä olen teitä vanhempi ja tunnen hieman maailmaa. On tarpeetonta niin suuresti pelästyä. Paholainen ei ole niin ruma, kuin miksi häntä kuvataan. Meistä ihmisparoista vyyhti tuntuu kahta sekavammalta, kun emme osaa löytää oikeata langanpäättä. Mutta joskus sellaisen miehen neuvo ja sana, joka on lukenut ... niin minä olen varma asiastani. Renzo, seuraa neuvoani, mene Leccoon, hae tohtori Juonittelija, kerro hänelle ... Mutta älä taivaan nimessä mainitse häntä tällä nimellä, sehän on liikanimi. Pitää sanoa herra Tohtori... Niin, mikä hänen oikea nimensä onkaan? Noh, enhän minä sitä oikeata nimeä tiedäkään, mainitsevathan kaikki häntä tuolla nimellä. Yhtä kaikki, kysy tuota suurta, laihaa ja kaljupäistä tohtoria, jolla on punainen nenä ja vaaraimen kokoinen sylä poskessa.

— Tunnen hänet ulkonäöltä, sanoi Renzo.

— Hyvä, jatkoi Agnese; siinä vasta mies! Olenpa nähnyt useamman kuin yhden pulaan joutuneen, joka ei enää tietänyt mitä tehdä, oltuaan tunnin kahdenkesken tohtori Juonittelijan kanssa (varo vaan, ettet mainitse häntä tällä nimellä) nauravan koko pulalleen. Ota nämä neljä kuohilaskukkoa; eläinparat, aioin itse vääntää niiden kaulat poikki tämäniltaista juhla-ateriaa varten. Vie ne hänelle, sillä sellaisten herrojen luo ei koskaan pidä mennä tyhjin käsin. Kerro hänelle kaikki, mitä on tapahtunut, ja saat nähdä, että hän tarkalleen sanoo sinulle sellaista, mikä ei koskaan olisi pälkähtänyt päähämme, vaikka tuumisimme koko vuoden.

Renzo hyväksyi mielellään tämän neuvon, samoin Lucia, ja Agnese ylpeänä siitä, että oli sen antanut, otti toisen toisensa jälkeen ulos kanakopista nuo eläinparat, kokosi kimppuun niiden kahdeksan jalkaa, ikäänkuin olisi tehnyt kukkavihon, satoi ne yhteen nyörillä ja antoi ne Renzon käteen, joka lausuttuaan ja kuultuaan rohkaisevia sanoja astui ulos puutarhan portista, jotta eivät kylän lapset olisi häntä nähneet, he kun olisivat juosseet hänen jälessänsä huutaen: — Sulhanen, sulhanen!

Kulkien yli ketojen, tai kuten näillä seuduin sanottiin, alueiden, hän poistui pikku polkuja myöten ja värisi raivosta ajatellessaan vastoinkäymistään ja tuumi sitä puhetta, jota aikoi pitää tohtori Juonittelijalle. Annan lukijan itsensä kuvitella, missä tilassa olivat matkalla nuo lintuparat, joiden jalat olivat yhteensidotut ja päät roikkuivat alaspäin ja jotka lisäksi olivat miehen kädessä, joka suuren mielenliikutuksensa valloissa vilkkain liikkein säesti päässään temmeltäviä myrskyisiä ajatuksia. Milloin hän vihoissaan ojensi käsivartensa, milloin hän epätoivoissaan nosti sen ilmaan, milloin hän sitä heilutti ikäänkuin uhaten, ja joka kerralla hän antoi niille aika tärähdyksen, pannen niiden roikkuvat päät heilahtamaan. Kukot nokkivat toisiaan päähän; tämäntapaistahan usein sattuu onnettomuudentoverien kesken.

Saavuttuaan kauppalaan Renzo kysyi tohtorin asuntoa; se osoitettiin hänelle ja hän riensi sinne. Astuessaan sisälle hän tunsu mielessään sellaista levottomuutta, jota oppimattomat ihmisparat kokevat oppineen läheisyydessä, ja hän unhotti kaikki valmistamansa puheet. Mutta silmäillessään salvukukkoja, hän sai uutta rohkeutta. Hän astui sisälle kyökkiin ja kysyi palvelijattarelta, voiko puhua tohtorin kanssa. Palvelijatar katsahti kukkoihin ja tarttui niihin, tottuneena sellaisiin lahjoihin, vaikka Renzo veti niitä taaksepäin, hän kun tahtoi, että tohtori näkisi ja tietäisi hänen tuoneen jotakin. Tohtori tuli kyökkiin juuri sillä hetkellä kuin palvelijatar sanoi:

— Antakaa tänne ja astukaa sisälle.

Renzo kumarsi syvään, tohtori otti hänet ystävällisesti vastaan sanomalla: Tule, poikaseni! ja vei hänet työhuoneeseensa. Tämä oli avara huone, jonka kolmella seinällä riippui kahdentoista Caesarin kuvat; neljättä seinää peitti hylly täynnä vanhoja ja tomuisia kirjoja. Keskellä oli pöytä ja sillä sikin sokin todistuksia, anomuksia, kirjallisia valituksia ja julistuksia; sen ympärillä kolme tai neljä nojatuolia, korkeine ja neliskulmaisine selkänojineen. Näiden kulmissa oli kaksi sarvenmuotoista puuveistoskoristetta, ja nahkapäälystä somistivat suuret kilvenmuotoiset metallikoristeet, joista muutamat olivat aikoja sitten pudonneet pois, niin että nahka siellä täällä kulmissa oli irtaantunut ja kääntynyt roikkumaan ulospäin.

Tohtorilla oli yllään yönuttu, nimittäin kulunut kaapu, jota hän aikoja sitten oli käyttänyt virkapukuna mennessään Milanoon ajamaan jotain tärkeitä asiaa. Hän sulki oven ja rohkaisi nuorukaisen mieltä näillä sanoilla:

— Poikaseni, sano minulle asiasi!

— Minulla olisi teille uskottavana eräs asia.

— Sitä varten olen täällä, tohtori virkkoi, puhu. Ja hän istui nojatuoliin. Seisoen pöydän ääressä ja pitäen vasemman käden varassa lakkiaan, jota pyöritteli oikealla kädellä, Renzo alkoi: Tahtoisin kuulla teiltä, joka olette oppinut...

— Sano minulle suoraan asiasi, tohtori keskeytti.

— Suokaa anteeksi, me ihmisparat emme osaa hyvin puhua. Tahtoisinhan tietää...

— Hiisi vieköön! olette kaikki samanlaisia: sensijaan että kertoisitte suoraan asianne, kyselette, teillä kun on jo oma tuumanne päässä.

— Anteeksi, herra tohtori, tahtoisin tietää, saako siitä rangaistusta, kun uhkaa pappia, joka kieltäytyy vihkimästä yhteen ihmisiä.

— Ymmärrän, tohtori ajatteli, vaikka hän todella ei ollut ymmärtänyt; — ymmärrän. Ja äkkiä hän kävi vakavan näköiseksi. Mutta tähän vakavaan ilmeeseen sekaantui sääliä ja huolenpitoa. Hän puristi huulensa yhteen ja päästi tolkuttoman äänen, joka ilmaisi jotakin tunnetta, minkä hänen seuraavat sanansa tulkitsivat selvemmin:

— Vakava tapaus, poikaseni, lakipykälän käsittelemä tapaus. Teitpä hyvin, kun tulit minun luokseni. Se on päivänselvä tapaus, lukemattomien asetusten käsittelemä ja ... juuri eräässä nykyisen kuvernöörin viime vuonna säätämässä asetuksessa. Näytän sen sinulle heti, niin että saat siihen kajota omin käsin.

Näin sanoen hän nousi nojatuolistaan ja upotti kätensä sekavaan paperikasaan, penkoen sitä ylös alaisin kuin ryynejä pöntössä.

— Missä se onkaan? Tuossa tuokiossa sen löydän. Meikäläisellä kun pitää olla esillä niin paljon tavaraa. Aivan varmaan se on tässä, se kun on tärkeä. Kas! tuossa se onkin.

Hän otti sen käteensä, kääri sen auki, tarkasti päivämäärää ja käyden vielä vakavamman näköiseksi huudahti: lokakuun 15 päivä 1627! Aivan oikein! se on viime vuodelta: vallan veres asetus. Sellaiset enimmin pelottavat. Osaatko lukea, poikaseni?

— Vähäisen, herra tohtori.

— Hyvä, seuraa mukana kun luen, niin saat nähdä.

Ja pitäen asetusta levällään edessään, hän alkoi lukea, mutisten nopeasti ja epäselvästi muutamia kohtia ja viivähtäen selvästi lausuen ja painokkaasti toisissa kohdin, aina tarpeen mukaan:

"Vaikka 14 päivänä joulukuuta 1620 hänen ylhäisyytensä Ferian herttuan käskystä julaistu asetus, jonka on valmistanut hänen ylhäisyytensä Gonzalo Fernandez de Cordova, j.n.e. säätää mitä tavattomimpia ja ankarimpia toimenpiteitä väkivaltaa, kiristyksiä ja Hänen Majesteettinsa uskollisia vasalleja julkeasti sortavia tekoja vastaan, niin näiden rikoksien esiintyminen ja se pahanilkisyys j.n.e. on lisääntynyt siihen määrään, että Hänen Ylhäisyytensä on katsonut välttämättömäksi, j.n.e. Sentähden hän tiedusteltuaan Senaatin ja Ylimmän tuomioistuimen mielipidettä, on päättänyt julaista seuraavan asetuksen."

"Ja alkamalla sortoteoista, kokemus kun on osoittanut että useat henkilöt kaupungissa ja maalla" — kuuletko — "tässä valtiossa väkivaltaisesti harjoittavat kiristystä, lukemattomilla tavoilla saartaen

turvattomia, kuten esim. pakottaen heitä tekemään kauppa- ja vuokrasopimuksia... j.n.e." Missä olenkaan? Niin, oikein, kuulepas: "pakottaen solmimaan tai olemaan solmimatta avioliittoja". Häh?

— Se koskee minun asiaani, sanoi Renzo.

— Kuule, kuule, tässä on vielä muutakin, ja tarkastetaan rangaistuksia. "— Joko todistetaan tai ei todisteta, että joku lähtee kotiseudultaan" j.n.e. "että joku maksaa velkansa ja ettei toinen häntä hätyytä, että joku menee myllylleen". Kaikki tämä ei koske meitä. Mutta tässä se nyt on: "että joku pappi ei tee sitä, mihin hänen virkansa häntä velvoittaa, tai että hän tekee sellaista, mikä ei ole hänelle soveliasta." Häh?

— Näyttää siltä, kuin tuo asetus olisi tehty vasiten minua varten.

— Niin, eikö totta? Kuulehan: "ja muita samankaltaisia väkivaltaisuuksia, joita tekevät vasallit, aateliset, vähävaraiset tai rahvas." Ei kukaan pääse lain käsistä; tässä ovat kaikki. Se on vallan kuin Josafatin laakso. Kuule nyt rangaistuksia. "Vaikka nämä ja muut samanlaiset rikokset jo ovat laissa kiellettyjä, niin kuitenkin, koska on tarpeellista käyttää suurempaa ankaruutta, Hänen Ylhäisyytensä kumoamatta entisiä asetuksia, j.n.e. vaatii ja säätää, että jonkun yllä mainitun pykälän tai senkaltaisen rikkojia tämän valtion lailliset tuomarit rankaisisivat rahasakoilla tai ruumiillisella kurituksella, jopa maanpaolla, laivaorjuudella, vieläpä kuolemallakin..." pikkuseikka! "riippuen Hänen Ylhäisyydestään, Senaatista, rikoksen laadusta, henkilöistä ja asianhaaroista. Ja tämän jär-käh-tä-mättömästi ja kaikella ankaruudella", j.n.e. Onpa tässä jo riittämiin asti, häh? ja katsoppas allekirjoituksia: Gonzalo Fernandez de Cordova; ja alempana: Platonus. Ja tässä vielä: Nähnyt Ferrer. Siitä ei puutu mitään.

Tohtorin lukiessa Renzo seurasi hitaasti katseellaan, koettaen käsittää noiden lauseiden merkitystä ja omin silmin nähdä nuo pyhät sanat, joita hän piti pelastuksenaan. Nähdessään uuden turvattinsa olevan tarkkaavaisen, eikä pelästyneen, tohtori hämmästyti suuresti.

— Onpa se aika veijari tuo nuori mies, hän ajatteli. Vai niin! Hän sanoi sitten. Olet leikkuuttanut otsatupsusi. Oletpa ollut varovainen. Mutta kun uskoit itsesi minulle, ei todellakaan maksanut vaivaa. Tämä asia on todella hyvin vakava. Mutta etpä tiedä mitä minä kykenen tekemään auttaakseni turvattiani pahassa pulassa.

Käsittääksemme tätä tohtorin puhetta, tulee meidän tietää tai muistella, että bravoilla eli palkkalaisrosvoilla ja kaikenlaisilla pahantekijöillä oli tähän aikaan tapana käyttää otsalla pitkää hiustupsua, jonka sitten hyökätessään jonkun kimppuun vetivät alas kasvoille kypärinsilmikon tavoin, jos yritys oli sellainen, että se vaati samalla voimaa ja varovaisuutta. Julistukset eivät olleet jättäneet tätä seikkaa koskettelematta: "Hänen Ylhäisyytensä (markiisi de la Hynajoja) säätää että jokainen, joka käyttää niin pitkiä hiuksia, että ne peittävät otsan, siihen kulmakarvat luettuina, tai palmikkoa joko korvien edessä tai takana, maksaa sakkoa kolme sataa riksiä, ja jos hän ei siihen kykene, niin rangaistakoon ensi kerralla kolmivuotisella laivaorjuudella, toisella kerralla, paitsi juuri mainitulla tavalla vielä ankarammin sakko- ja kuritusrangaistuksella Hänen Ylhäisyytensä mielivallan mukaan."

"Siinä tapauksessa kuitenkin, että joku on kaljupäinen, tai että hänellä on toinen pätevä syy, nimittäin syntymämerkki tai arpi, olkoon hänen sallittu kauneuden ja terveyden syistä käyttää juuri niin pitkiä hiuksia, kuin on tarpeen näiden vammojen peittämiseksi, mutta ei ollenkaan sen pitempiä. Luonnollisesti ei saa näin menetellä muutoin kuin välttämättömyyden niin vaatiessa, ellei tahdo joutua saman rangaistuksen alaiseksi kuin muut tämän lakimääräyksen rikkojat."

"Samoin Hänen Ylhäisyytensä säätää partureille, sakon tai kolmen julkisessa paikassa toimeenpannun kidutusnuoran nykäyksen uhalla, jopa, kuten yllä, mielivallasta riippuen, vielä ankaramman ruumiillisen rangaistuksen uhalla, että eivät saa jättää niille, joiden hiuksia leikkaavat, minkäänlaisia palmikoita, tupsuja ja kähermiä, eivätkä hiuksia, jotka kasvavat otsalla, ohimoilla tai korvan takana; vaan että heidän tulee leikata ne kaikki yhtä pitkiksi, lukuunottamatta yllämainittuja poikkeustapauksia, kuten kaljupäisyyttä ja muita vammoja."

Hiustupsu oli siis osa asevarustusta ja pöyhkyrien ja pahantekijöiden tunnusmerkki; siitä johtui, että sentapaisia ihmisiä yleisesti sanottiin tupsuniekkoiksi. Tämä soimanimi on pysynyt ja elää vieläkin lieventyneenä murteessa; eikä kenties ole ainoatakaan milanolaisista lukijoistamme, joka ei muistaisi kuulleensa lapsuudessaan vanhempiensa, opettajainsa, jonkun perheen ystävän tai palvelijan sanoneen hänestä: "Sinä olet tupsuniekka, pikku tupsuniekka."

— Toden totta, Renzo huomautti, en minä poika pahaisesta alkaen koskaan elämässäni ole käyttänyt hiustupsua.

— Täten asiasta ei tule mitään, tohtori virkkoi, pudistaen päätään puoleksi vihaisen, puoleksi kärsimättömän näköisenä. Jollei sinulla ole luottamusta minuun, asiasta ei tule mitään. Ken sanoo tohtorille valheita, näetkös poikaseni, on hölmö, joka tulee sanomaan tuomarille totuuden. Asianajajalle

pitää sanoa asiat selvinä; meidän asiamme on tehdä ne sekaviksi. Jos tahdot, että minä sinua autan, niin täytyy sanoa kaikki a:sta ö:hön, sydän kädessä, kuten rippi-isälle. Sinun täytyy mainita minulle, keltä olet saanut toimeksesi tämän tehtävän; luonnollisesti se on joku huomattava henkilö; ja tässä tapauksessa käyn hänen puheillaan, kuten kohteliaisuus vaatii. En hänelle sano, näetkös, että sinulta olen kuullut hänen sinut lähettäneen; siitä voit olla varma. Minä sanon tulevani rukoilemaan hänen suojelustaan parjatulle nuorukaisparalle. Ja hänen kanssaan teen sopivan päätöksen onnellisesti ratkaistakseni asian. Huomaa, että hän pelastaessaan itsensä myöskin pelastaa sinut. Ja jos tämä teko on kokonaan sinun laskuusi pantava, niin en minä vetäydy pois; olenpa auttanut toisia pahemmastakin pulasta... Kunhan vaan et ole loukannut ketään ylhäistä henkilöä, niin sitoudun pelastamaan sinut hädästä, tietysti vaatimalla hieman korvausta. Sinun tulee mainita minulle, kuka on loukattu, kuten sanotaan; ja riippuen asianomaisen säädystä, ominaisuuksista ja luonteesta saamme päättää, onko sopivampaa pitää häntä pelonalaisena meidän suojelijaimme avulla, vai keksiä joku rikos, jonka lykkäämme hänen hartioilleen, eli panna hänelle kirppu korvaan. Sillä, näetkös, kunhan vaan oikein osaa käsitellä asetuksia, niin ei kukaan ole syyllinen, eikä kukaan ole syytön. Mitä pastoriin tulee, jos hän on ymmärtäväinen mies, niin hän pysyy alallaan; jos hän taas on itsepäinen, niin on tätäkin varten apukeinoja. Jokaisesta pulmasta voi suoriutua; mutta sitä varten tarvitaan kykenevä mies. Ja sinun asiaksi on vakavaa laatua, vakavaa, sanon minä, hyvin vakavaa. Laki on tässä kohden selvä; ja jos asia tulee ratkaistavaksi sinun ja oikeuden välillä, noin niin sanoakseni kahden kesken, niin olet pahemmassa kuin pulassa. Puhun sinulle ystävänä. Uhkatekonsa saa maksaa; ja jos tahdot asiasta suoriutua ilman melua, vaaditaan rahaa ja suorutta, luottamusta siihen henkilöön, joka tahtoo sinua auttaa ja tottelevaisuutta tekemään kaikki mitä määrätään.

Tohtorin päästäessä ilmoille tätä sanatulvaa, Renzo seisoi töllistellen häneen haltioituneen tarkkaavaisesti, vallan niin kuin moukka suu auki torilla katselee silmänkääntäjää, joka pistettyään suuhunsa tappuroita, ja yhä vaan tappuroita, sitten vetää sieltä ulos nauhaa aivan loppumattomiin. Mutta huomattuinaan mitä tohtori tahtoi sanoa ja oivallettuaan hänen väärinkäsityksensä, hän katkaisi nauhan hänen suustansa, sanoen:

— Oh, herra tohtori, miten olettekaan ymmärtänyt asiani? Asianlaita on vallan päinvastainen. Enhän minä ole ketään uhannut; minä en yleensä tee sellaista. Kysykääpä vaan koko minun kyläkunnaltani, niin saatte kuulla, ettei minulla koskaan ole ollut mitään tekemistä oikeuden kanssa. Ilkityö on tässä päinvastoin tehty minulle; ja olen tullut luoksenne saadakseni tietää mitä minun pitää tehdä saavuttaakseni oikeutta; ja olen hyvin tyytyväinen, että olen nähnyt tämän asetuksen.

— Hiisi vieköön! tohtori huusi aukaisten silmänsä levälleen. Mitä loruja minulle laskettelet? Siinä sitä ollaan; kaikki te olette samanlaisia. Ettekö milloinkaan voi kertoa asiaanne selvästi, niinkuin se todella on!

— Anteeksi; ettehän ole antanut minulle aikaa. Nyt kerron, miten asia on. Tietäkää siis, että minun oli määrä tänään naida nuori nainen — tässä Renzon ääni värähti liikutuksesta — nuori nainen, jota kosin jo kesän alussa; ja tänään, kuten jo sanoin, on se päivä, josta oli sovittu herra pastorin kanssa, ja kaikki oli jo tätä varten valmistettu. Äkkiä herra pastori tuo esiin esteitä ... no niin, lyhyesti, jotta en Teitä kyllästyttäisi, minä panin hänet puhumaan suoraa kieltä, kuten oli oikein ja kohtuullista. Ja lopuksi hän tunnusti, että häntä hengen uhalla on kielletty tätä vihkimistä toimeenpanemasta. Tuo väkivallan tekijä, tuo Don Rodrigo...

— Riittää! tohtori äkkiä keskeytti, rypisti kulmakarvojaan, nyrpisti punaista nenäänsä ja väänsi suutansa — riittää, riittää! Mitä tulet häiritsemään minua moisilla loruilla? Tuollaista moskaa voit puhua vertaisillesi, jotka eivät kykene sanojaan punnitsemaan. Mutta älä tule niitä laskettelemaan säätyhenkilölle, joka tietää minkäarvoiset ne ovat. Mene tiehesi; ethän tiedä mitä sanot. Minä en puutu puheisiin poikanulikkojen kanssa. En tahdo kuulla tuonlaisia puheita, ilmasta temmattuja hullutuksia...

— Vannon Teille...

— Mene tiehesi, sanon; mitä minä teen sinun valoillasi? Tämä on asia, johon en minä puutu; minä pesen käteni. Ja hän rupesi astumaan, hieroen käsiään, ikäänkuin hän todella olisi niitä pessayt, — Opi paremmin puhumaan; ei sitä niin vaan tulla säätyhenkilön puheille.

— Mutta kuulkaahan toki, Renzo turhaan toisteli. Tohtori huusi koko ajan ja työnsi häntä ovea kohti; ja tuupattuaan hänet ovelle asti, hän aukaisi sen, huusi saapuville palvelijattaren ja sanoi:

— Antakaa heti takaisin tälle miehelle se, minkä hän on tuonut; minä en tahdo vastaanottaa mitään, en yhtään mitään!

Tällä naisella ei ollut koskaan koko siihen aikaan, jonka oli ollut tässä talossa, ollut toimeenpantavana tällaista määrystä. Mutta tämä oli annettu niin päättäväisesti, että hän ei epäröinyt sitä täyttää. Hän otti nuo neljä lintuparkaa ja antoi ne Renzolle, luoden häneen halveksivaa sääliä ilmaisevan katseen,

joka tuntui tahtovan sanoa: "Juttusi lienee aika soma." Renzo tahtoi uudelleen ryhtyä keskusteluihin, mutta tohtori oli järkähtämätön. Ja nuorukaisen, joka oli tavattomasti hämillään ja suutuksissaan, täytyi ottaa takaisin ylenkatsotut uhrieläimet ja palata kylään kertomaan naisille matkansa loistavaa tulosta.

Nämä olivat hänen poissaolonsa aikana surullisina riisuneet juhla-vaatteet, pukeutuneet arkivaatteisiin ja uudelleen ryhtyneet neuvottelemaan, Lucia nyhyttyi, Agnese huokaili, Kun Agnese oli laajalti puhunut niistä suurista tuloksista, joita sopi odottaa tohtorin neuvoista, Lucia huomautti, että oli pakko suoriutua pulasta joka tapauksessa, että isä Cristoforo ei yksistään ollut mies, joka osasi antaa hyviä neuvoja, vaan että hän myös kykeni työllä ja teolla auttamaan, kun oli kysymyksessä turvattomien auttaminen, ja että olisi mainio asia, jos voisi saada hänen tietoonsa mitä oli tapahtunut.

— Epäilemättä, Agnese sanoi; ja he rupesivat yhdessä miettimään keinoa; sillä he tiesivät, ettei heillä ollut rohkeutta tuona päivänä lähteä luostariin, joka kenties oli parin peninkulman päässä; eikä varmaankaan kukaan järkevä ihminen olisi heitä siihen kehoittanut. Mutta heidän punnitessaan eri tuumiaan, kuului ovelta naputus ja samalla ääni, joka hiljaisesti, mutta selvästi lausui: *Deo gratias!*

Ihmetellen kuka se saattoi olla Lucia juoksi avaamaan; ja nopsasti, tuttavallisesti kumartaen, astui sisälle kerjäävä kapusiinilainen palvelija-munkki, vasemmalla olalla pussi, jonka kireään kokoonpunottua suuta hän molemmin käsin piteli rinnoillaan.

— Kas, veli Galdino! molemmat naiset huudahtivat.

— Herra olkoon kanssanne, munkki sanoi. Tulen pähkinöiden kantoon.

— Mene noutamaan luostari-isille tulevat pähkinät, sanoi Agnese. Lucia nousi ja meni toiseen huoneeseen päin, mutta ennenkuin hän astui siihen sisälle, hän pysähtyi hetkeksi veli Galdinon selän taa, tämä kun oli jäänyt seisomaan ensi asentoonsa; ja painaen sormeaan huulilleen hän loi äitiensä merkitsevän katseen, joka näytti pyytävän asian salassa pitämistä, tehden sen hellästi ja rukoilevasti, mutta myöskin samalla jonkunmoisella vaativalaisella arvokkaisuudella.

Kerjäläismunkki iski Agneselle näin kaukaa silmää ja sanoi:

— Entä hää? Pitihän niiden olla tänään; huomasin kylällä jonkunmoisen hämmennystilan, ikäänkuin jotain outoa olisi tapahtunut. Mitä siis on sattunut?

— Herra pastori on sairas, ja täytyy lykätä vihkiäiset toistaiseksi, sanoi emäntä kiireissään. Ellei Lucia olisi antanut tuota merkkiä, vastaus luultavasti olisi ollut toinen. Ja miten menestyy pähkinän kanto? hän kysyi, kääntäkseen keskustelun toisaalle.

— Eipä kehuttavasti, emäntä hyvä, eipä kehuttavasti. Tässä on kaikki.

Ja näin sanoen hän nosti olaltaan säkin ja hypitteli sitä molemmin käsin. — Tässä on kaikki. Ja kootakseni tämän runsaan saaliin on minun täytynyt kolkuttaa kymmenelle ovelle.

— Vuosi on huono, veli Galdino, ja kun täytyy mittaellen leikata leipää, niin on pakko muutenkin pysytellä annokset pieninä.

— Mutta jotta hyvät vuodet palaisivat, niin mitä pitää tehdä? Antaa almuja. Ettekö ole kuullut puhuttavan tuosta pähkinäihmeestä, joka takavuosina tapahtui tuolla meidän Romagnassa olevassa luostarissamme.

— Enpä ole kuullut; kertokaahan se minulle.

— Oh, tietäkää siis, että tuossa luostarissa oli yksi meidän munkkejamme, joka oli pyhä mies ja jonka nimi oli isä Macario. Talvipäivänä, kun isä kulki polkua pitkin erään hyväntekijämme kentällä, joka tämäkin oli hyväsydäminen mies, hän näki tuon hyväntekijän seisovan erään suuren pähkinäpuun juurella ja samassa paikassa neljä miestä, kirveet pystyssä hakatakseen esiin sen juuret, auringossa kuihtumaan.

— Mitä teette tälle puuparalle? isä Macario kysyi.

— Nähkääs, isä, se ei vuosikausiin enää ole kantanut pähkinöitä; siksi hakkaan sen polttopuiksi.

— Antakaa sen olla, sanoi isä; tietäkää, että se tänä vuonna on kantava enemmän pähkinöitä kuin lehtiä.

Hyväntekijä, joka hyvin tiesi, mikä mies tämän ennustuksen lausuja oli, käski työmiesten peittää juuret mullalla; ja kutsuttuaan luokseen munkin, joka alkoi jatkaa matkaansa, hän sanoi:

— Isä Macario, puolet sadosta on tuleva luostarille.



Ennustus levisi pian miehestä mieheen; ja kaikki riensivät pähkinäpuuta katsomaan. Ja todella kevään tultua puhkesi joukottain kukkia ja kasvoi suunnattomasti pähkinöitä. Jalolla hyväntekijällä ei ollut iloa niitä poimia; sillä hän lähti pois ennen korjuuta hakemaan taivaasta armeliaisuutensa palkkaa. Tämä kunnan mies oli jättänyt jälkeensä pojan, joka oli vallan toista maata. No, korjuuaikana kerjäävä veli ilmestyi kantamaan sadon toisen puolen, joka oli tuleva luostarille. Mutta nuori isäntä teeskenteli suurta ihmetystä ja oli kyllin julkea huomauttamaan, ettei hän ollut koskaan kuullut sanottavan kapusiini-munkkien osaavan tehdä pähkinöitä. Tiedättekö mitä nyt tapahtui? Eräänä päivänä (kuulkaahan nyt) tuo heittiö oli kutsunut luokseen muutamia samanmielisiä tovereita, ja heidän mässätessään hän kertoi tarinan pähkinäpuusta ja ilkkui luostariveljiä. Noiden nulikoiden teki mieli mennä katsomaan tuota suunnatonta pähkinäpaljoutta, ja hän vei heidät aittaan. Mutta kuulkaapas: hän avaa oven, menee runsaiden pähkinäin säilytyspaikkaa kohti, ja sanoessaan: katsokaa, hän itse katsoo ja näkee ... mitä? Ison läjän kuivaneita pähkinänlehtiä! Olipa se aika esimerkki! Ja luostari, sen sijaan, että tämän kautta olisi hävinnyt, päinvastoin voitti. Sillä näin suuren tapahtuman jälkeen pähkinäin korjuu tuotti niin paljon, että muuan hyväntekijä, heltyen kerjääjäparan vaivasta, lahjoitti luostarille aasin, joka selässään kantoi pähkinät kotia. Ja valmistettiin niin paljo öljyä, että jokainen köyhä tuli sitä noutamaan tarpeen mukaan; me näet olemme kuin meri, joka saa vettä joka taholta ja sitten vuorostaan jakelee sitä kaikille joille.

Tällöin Lucia palasi takaisin, esiliina niin täynnä pähkinöitä, että hänen oli vaikeata sitä kantaa, ja että hänen ponnistellen ja ojennetuin käsin oli nostaminen sitä ilmaan, Sillävälän kuin veli Galdino uudelleen otti pussin hartioiltaan ja laski sen maahan, avaten sen suun, siihen kaataakseen runsaan almun, äiti katsahti hämmästyneenä ja ankarana Luciaan hänen tuhlaavaisuutensa vuoksi; mutta Lucia vastasi hänelle katseella, joka näytti sanovan: Selitän kyllä minkätähden. Veli Galdino puhkesi kiitoslauseisiin, onnentoivotteluihin, lupauksiin, ylistyksiin. Ja sälytettyään jälleen säkkinsä olalle hän hankki lähtöä. Mutta Lucia pidätti häntä ja sanoi:

— Pyytäisin teiltä palvelusta; pyytäisin teitä sanomaan isä Cristoforolle, että minun olisi hyvin tärkeätä puhua hänen kanssaan, ja että hän tekisi meille mieliteon, jos hyvin pian tulisi meitä majaan tervehtimään, me kun emme voi lähteä kirkkoon.

— Ettekö tahdo muuta? Ei kulu tuntiakaan, ennenkuin isä Cristoforo tietää toivomuksenne.

— Luotan teihin.

— Sen voitte varmasti tehdä.

Näin sanottuaan hän poistui hieman kumarammassa, mutta tyytyväisempänä kuin tullessaan.

Huomatessaan tyttöparan näin tutunomaisesti lähettävän kutsun isä Cristoforolle ja kerjäläismunkin hämmästyttävä ja muutta mutkitta ottavan tämän tehtäväkseen, älköön kukaan luulko, että isä Cristoforo silti oli mikään tusina-munkki tai henkilö, jota saattoi ylenkatseellisesti kohdella. Hän oli päinvastoin vaikutusvaltainen mies, jolla luostari- ja seudulla oli suuri vaikutusvalta. Mutta sellainen oli tähän aikaan kapusiinimunkkien laatu, etteivät he pitäneet mitään liian alhaisena eikä liian ylhäisenä. He suojelivat heikkoja ja antoivat mahtavien suojella heitä itseään; he astuivat sisälle palatseihin ja mökkeihin yhtä nöyrinä ja varmoina; he olivat joskus saman katon alla pilan esineinä ja henkilöinä, joiden neuvotta ei tehty mitään päätöstä; he anoivat kaikkialla almuja ja jakelivat sitten kaikille niille, jotka tulivat niitä luostariin pyytämään. Kapusiinimunkki oli kaikkeen tähän tottunut. Retkillänsä hänelle saattoi yhtä hyvin tapahtua, että hän kohtasi jonkun ruhtinaan, joka täynnä kunnioitusta suuteli hänen köysivyönsä päätä, kuin että hän tapasi joukon poikanulikoita, jotka, ollen keskenään riitelevinä, viskelivät lokaa hänen partaansa. Tähän aikaan "munkki" sanaa lausuttiin joko mitä suurimmalla kunnioituksella tai mitä katkerimmalla halveksumisella. Ja kapusiinit ehkä enemmän kuin mikään muu munkkikunta olivat näiden kahden päinvastaisen tunteen esineinä ja kokivat hyvää ja huonoa onnea. Koska he eivät omistaneet mitään ja kävivät puettuina kaapuun, joka mitä eriskummaisimmin pisti silmään muitten pukineista, ja koska he muita selvemmin julkisesti osoittivat nöyryyttään, he lähemmin joutuivat alttiiksi kunnioitukselle ja ylenkatseelle, joita tunteita nuo heidän ominaisuutensa saattavat herättää, riippuen ihmisten eri luonteista ja ajatuskannasta.

Kun veli Galdino oli lähtenyt, Agnese huudahti:

— Kuinka! Niin paljon pähkinöitä: tällaisena vuotena!

— Anteeksi, äiti, vastasi Lucia. Mutta jos olisimme antaneet samankokoisen almun kuin toisille, olisi veli Galdinon ollut pakko juoksennella vielä Jumala tiesi kuinka kauan, ennenkuin hänen säkkinsä olisi täyttynyt, ja Herra tietää, milloin hän olisi voinut palata luostariin. Ja kuka tietää olisiko hän edes muistanut asiaani kaiken retkellään panemansa ja kuulemansa pakinan jälkeen.

— Se on totta, olet oikeassa, ja lisäksi tämä kaikki on armeliaisuutta, joka aina tuottaa hyviä

hedelmiä, virkkoi Agnese, joka pienine vikoineen pohjaltaan oli kunnan vaimo ja joka olisi, kuten sanotaan, mennyt tuleen tämän ainoan tyttärensä edestä, johon koko hänen hellyytensä oli kiintynyt.

Tällävälän Renzo saapui. Hänen kasvonsa olivat sekä surkeat että vihastuneet, ja hän viskasi sisään astuessaan salvokukat pöydälle. Tämä oli viimeinen kärsimys, joka näillä elukkaparoilla sinä päivänä oli kestettävänä.

— Annoittepa minulle mokoman neuvon! hän sanoi Agneselle.

Lähetittepä minut kelpo miehen luo, joka todella auttaa ihmisparkoja!

Ja hän kertoi tohtorin ja hänen välillään tapahtuneen keskustelun.

Vaimoparka, tyrmistyneenä näin huonosta tuloksesta, tahtoi ruveta todistelemaan, että neuvo kyllä oli ollut hyvä, mutta että Renzo varmaankaan ei ollut osannut asiaa oikein ajaa. Mutta Lucia keskeytti huomauttamalla, että hän toivoi keksineensä paremman keinon. Renzo tarttui tähänkin toivoon, kuten käy niiden, joita on kohdannut onnettomuus ja pula.

— Mutta jos isä ei keksi keinoa, hän sanoi, niin minä sen keksin tavalla tai toisella.

Naiset kehoittivat Renzoa tyyntymään, kärsivällisesti odottamaan ja varovasti menettelemään.

— Huomenna, virkkoi Lucia, isä Cristoforo aivan varmasti tulee; ja saattepa nähdä, että hän keksii jonkun keinon, jommoista me poloiset emme osaa edes kuvitella.

— Sitä toivon, sanoi Renzo; mutta jokatapauksessa tiedän miten hankin itselleni oikeutta tai miten panen muut sitä itselleni hankkimaan. Onhan toki tässä matoisessa maailmassa kaikesta huolimatta oikeutta!

Näin tuskallisissa keskusteluissa, alituisessa hyörinässä, tämä päivä oli kulunut, ja alkoi jo hämärtää.

— Hyvää yötä, sanoi Lucia surullisesti Renzolle, joka ei hennonnut lähteä pois.

— Hyvää yötä, vastasi Renzo vielä surullisemmin.

— Joku pyhimys tulee meitä auttamaan, virkkoi Lucia; ole varovainen ja malta mielesi.

Äiti liitti tähän muita samanlaisia neuvoja; ja sulhanen läksi pois, sydän myrskyisänä, ja hän toisteli itseksensä noita kummallisia sanoja:

— Onhan toki tässä matoisessa maailmassa kaikesta huolimatta oikeutta!

Todella suuren tuskan raatelema ihminen ei useinkaan lopulta tiedä, mitä sanoo.

## NELJÄS LUKU.

Aurinko ei vielä ollut täydelleen noussut taivaanrannalle kun isä Cristoforo astui ulos Pescarenicon luostarista mennäkseen pikku taloon, jonne häntä odotettiin.

Pescarenico on pieni alue Addan vasemmalla rannalla tai oikeammin järven rannalla, lyhyen matkan päässä sillasta. Siinä on vähäinen ryhmä taloja, joissa enimmäkseen asuu kalastajia, ja joiden seiniä siellä täällä koristavat kuivamaan levitetyt verkot. Luostari, jonka seinämuurit vieläkin ovat pystyssä, sijaitti ulkopuolella tätä aluetta ja vastapäätä mainittua kylää, josta sen erotti Leccosta Bergamoon johtava tie.

Taivas oli vallan selkeä: sitä myöten kuin aurinko kohosi vuorten takaa, sen valo näkyi laskeutuvan vastapäätä olevien vuorten harjanteilta ja ikäänkuin nopeasti kääriytyvän auki leviten rinteille ja laaksoon. Kevyt syystuuli irrotti silkkiäispuun oksista kuivuneet lehdet ja puhalsi ne maahan muutaman askeleen päähän puusta. Oikealla ja vasemmalla viinitarhoissa loistivat ohuissa köynnöksissä riippuvat punervat lehdet monin värivahduksin.

Äsken kynnetyt pellot pistivät esiin ruskeina ja selvinä toisista, joita vielä peitti vaaleankeltainen ja kastehelmistä loistava sänki. Tämä näky oli hymyilevä; mutta jokainen tässä maisemassa liikkuva ihmisolento himmensi katsetta ja ajatusta. Joka hetki kohtasi siellä raihneisia ja repaleisia kerjäläisiä, jotka joko olivat ammatissaan vanhentuneet tai jotka vasta äsken kurjuuden pakosta olivat ruvenneet

ojentamaan kättänsä almunpyyntöön. Nämä kulkivat ääneti isä Cristoforon rinnalla, katsellen häntä hartaasti, ja vaikka heillä ei ollut mitään toivottavissa häneltä, kapusiini-munkki kun ei koskaan kajonnut rahaan, he kuitenkin kumartaen kiittivät häntä almusta, jonka jo olivat saaneet tai jota menivät pyytämään luostarista.

Pelloille hajaantuneiden työmiesten tarjoama näky oli vielä surullisempi. Toiset kulkivat kylväen siementä harvaan, säästäväisesti ja karsain mielin, niinkuin se, joka panee alttiiksi jotain liian arvokasta omaisuutta. Toiset polkivat lapiota vaivaloisesti ja käänsivät turvetta vastenmielisesti. Taudin hivuttama nuori tyttö veti köydestä laihaa ja kuihtunutta lehmää, tähysteli eteensä ja kumartui ketterästi alas lehmän edestä noukkimaan ruohoa, jota nälkä oli opettanut ihmisiäkin ravinnokseen käyttämään.

Tämänkaltaiset näyt lisäsivät joka askeleella luostariveljen alakuloisuutta, hänellä kun jo ennestään oli mielessään se surullinen aavistus, että hän oli saapa kuulla kerrottavan jotain onnettomuutta.

Mutta miksi hän piti niin suurta huolta Luciasta? Ja miksi hän heti sanan saatuaan oli lähtenyt matkaan yhtä joutuisasti kuin jos maakuntapiirin luostariesimies olisi häntä kutsunut? Ja kuka oli tämä isä Cristoforo?

On tarpeellista vastata kaikkiin näihin kysymyksiin.

Isä Cristoforo, kotoisin ———sta, oli lähempänä kuutta- kuin viittäkymmentä. Hänen paljaaksi ajettu päänsä, jota kapusiini-munkkien ohjesääntöjen mukaisesti reunusti ainoastaan kapea hiuskiehkura, kohosi aika-ajoin tehden liikkeen, joka pani aavistamaan jotain itsetietoista ja levotonta; mutta se kumartui äkkiä taas vaipuen nöyrään mietiskelyyn. Valkea ja pitkä parta, joka peitti posket ja leuan, saattoi vielä selväpiirteisemmin esiintymään kasvojen yläosan jalon muodon, ja niihin oli aikoja sitten tavaksi tullut pidättyväisyys lisännyt vakavuutta, karkoittamatta alkuperäistä ilmehikkäisyyttä. Hänen kuoppiinsa syventyneet silmänsä olivat enimmästi maahan luotuina, mutta joskus ne säihkyivät nopean vilkkaasti, samoin kuin pari rajuja hevosia, joita ohjaa ajuri, minkä ne kokemuksesta tietävät voittamattomaksi hillitsijäkseen, kuitenkin aika-ajoin tekee hurjan syrjähyppäyksen, jonka seuraavassa tuokiassa saa maksaa kovalla ohjastennykäyksellä.

Isä Cristoforo ei aina ollut ollut tällainen, eikä hänen nimensä aina Cristoforo; hänen oikea ristimänimensä oli Lodovico. Hän oli erään ——— Maisen kauppiaan poika — nämä aukot johtuvat nimensä ilmoittamattoman historioitsijan varovaisuudesta — joka kauppias viimeisinä elinvuosinaan, koottuaan tarpeeksi varoja ja ollen vailla muita perillisiä kuin tämä ainoa poika, oli lopettanut kauppaliikkeensä ja alkanut elää ylhäisen herran tavoin.

Näissä uusissa joutilaisuuden täyttämässä oloissa hän sai päähänsä ruveta suuresti häpeämään koko sitä aikaa, jonka hän oli kuluttanut tehdessään jotain hyödyllistä tässä maailmassa. Tämän päähänpiston valtaamana hän koetti kaikin tavoin saada ihmiset unhoittamaan, että hän oli ollut kauppias; jopa hän itsekkin olisi tahtonut tämän seikan unhoittaa. Mutta puoti, tavaramytyt, laskukirjat, kyynäräpuu sukelsivat yhä esiin hänen mielessään, kuten Bancon hahmo näyttäytyi Macbeth'ille keskellä juhla-ateriaakin ja kärkkyvierasten hymyilyä. Ja tuskin saattaa kuvata sitä huolta, millä noiden ihmisparkojen täytyi välttää jokaista sanaa, joka olisi saattanut viitata isännän entiseen ammattiin. Eräänä päivänä, mainitakseni ainoastaan yhden esimerkin, vallitsi aterian lopulla mitä vilkkain ja vilpittömin hilpeys; ja oli vaikeata sanoa, kuka nautti enemmän, vieraatko siitä, että tyhjensivät pöydältä ruokia, vai isäntä siitä, että oli ne heidän eteensä kattanut. Tällöin jälkimäinen ystävällisellä ylevämmyydellä pisteli erästä vieraistaan, joka oli maailman suurimpia syömäreitä. Tämä tahtoi vastata pilaan ja sanoi tarkoittamatta mitään pahaa, teeskentelemättä kuin lapsi: — Oh, minulla on kauppiaan korvat.[1]

Seuraavassa tuokiassa tämä vieras tyrmistyi lausumistaan sanoista ja loi epävarman katseen isännän synkistyneisiin kasvoihin: kumpikin olisi tahtonut saada näköönsä aikaisemman iloisen ilmeen; mutta se oli mahdotonta. Muut vieraat miettivät, kukin puolestaan, miten haihduttaisivat tämän pienen kiusallisuuden, kääntämällä keskustelun toisaalle; mutta tuumiessaan he vaikenivat, ja tämän hiljaisuuden aikana tuo kiusallinen sattuma kävi tuntuvammaksi. Jokainen vältti toisen katsetta; jokainen tunsu, että kullakin oli sama ajatus, jota kaikki tahtoivat salata. Ilo oli siksi päiväksi kadonnut; ja tuota varomatonta, tai oikeammin, onnetonta vierasta ei enää kutsuttu pitoihin. Näin Lodovicon isä eli loppuvuotensa alituisessa ahdistuksessa, lakkaamatta peläten, että häntä ivattaisiin; hän ei koskaan tullut ajatelleeksi, ettei myyminen ole sen naurettavampaa kuin ostaminen, ja että hän sitä ammattia, josta nyt häpesi, oli harjoittanut niin monena vuotena julkisesti ja ilman tunnontuskia.

Hän antoi pojalleen huolellisen kasvatuksen, ajan vaatimusten mukaisesti ja mikäli lait ja tavat sallivat; hän hankki hänelle kirjallisuuden ja ratsastustaidon opettajia, ja kuoli, jättäen hänet jälkeensä rikkaana ja nuorena.

Lodovico oli omaksunut ylhäisen herran tavat; ja imartelijat, joiden keskuudessa hän oli kasvanut,

olivat totuttaneet hänet vaatimaan hyvin kunnioittavaa kohtelua. Mutta kun hän yritti yhtyä kaupungin johtaviin henkilöihin, hän huomasi, että näiden olot olivat perin erilaiset kuin ne, joihin hän oli tottunut; ja hänelle selvisi, että hänen, jos mieli päästä heidän kanssaan seurustelemaan, mikä oli ollut hänen toiveidensa päämäärä, täytyi alistua outoon kouluun, nimittäin kärsivällisyyden ja nöyryyden kouluun, aina pysyä syrjässä ja niellä monta katkeraa palaa. Sellainen elintapa ei pitänyt yhtä Lodovicon kasvatuksen eikä luonteen kanssa. Katkerana hän poistui heiltä. Mutta poistuttuaan hän tunsii mielipahaa; sillä hänestä tuntui, kuin nuo henkilöt sittenkin olisivat olleet hänen oikeita tovereitaan, vaikka hän odottikin heiltä ystävällisempää kohtelua.

Näin häälyen kiintymyksen ja vihan välillä, hän ei voinut tuttavallisesti seurustella heidän kanssaan, mutta halusi kuitenkin jollakin tavoin ylläpitää yhteyttä heihin, minkä vuoksi hän rupesi kilpailemaan heidän kanssaan upeudessa ja loisteliaisuudessa, täten hankkien itselleen rahoillaan vihamielisyyttä, kateutta ja ivailua. Hänen rehellinen, mutta samalla kiivas mielensä oli sittemmin pian johtanut hänet toisiin vakavampiin selkkauksiin. Hän kammoksui vaistomaisesti ja syvästi väkivallan ja vääryyden tekoja; tämä hänen kammonsaa vielä kiihtyi siitä, että niitä enimmin tekivät eräänlaiset henkilöt, joita hän kaikkein ankarimmin vihasi.

Tyydyttääkseen tai ylläpitääkseen kaikkia näitä intohimoja samalla kertaa, hän kernaasti rupesi heikon sorretun puolustajaksi, ryhtyi ehkäisemään sortajan tuumia, sekaantui välittäjänä toisten riitaan ja riitaantui täten itse heidän kanssaan. Näin hänestä vähitellen oli tullut sorrettujen suojelija ja vääryyksien kostaja. Tämä tehtävä oli raskas; ei sovi ihmetellä, että Lodovico-paralla oli vihamiehiä, selkkauksia ja huolia.

Tämän ulospäin suuntautuvan taistelun ohella hänellä oli alituisesti kestettävänä sisäisenkin taistelu. Sillä pannakseen täytäntöön jonkun hyvän työn (puhumatta niistä, joita hänen ei onnistunut toteuttaa) hänenkin täytyi ryhtyä väkivaltaa ja viekkautta harjoittamaan, mitä hänen omatuntonsa myöhemmin ei voinut hyväksyä. Hänen täytyi pitää ympärillään suuri joukko tappelupukareita; näin hänen, sekä oman turvallisuutensa vuoksi että voidakseen tarpeen vaatiessa turvautua voimakkaampaan avustukseen, täytyi valita nuo henkilöt kaikkein rohkeimmista ja elää pahantekijäin parissa rakkaudesta oikeuteen. Tästä oli seurauksena, että hän monasti alakuloisena epäonnistuneesta yrityksestä tai pelokkaana uhkaavasta vaarasta, kyllästyen alituisen varuillaanolemiseen, inhoten seuraansa, tuumien tulevaisuuttaan ja ollen huolissaan omaisuutensa vuoksi, joka päivä päivältä väheni hyviin töihin ja uhkayrityksiin — että hän kaiken tämän vuoksi varsin usein oli ajatellut ruveta munkiksi; tämä oli siihen aikaan tavallisin keino päästä pulmallisesta asemasta. Mutta tämä ajatus, joka kenties olisi koko hänen elinaikansa pysynyt pelkkänä tuumana, muuttui järkähtämättömäksi päätökseksi tapauksen johdosta, joka oli hänen elämänsä vakavin.

Hän kulki eräänä päivänä kotikaupunkinsa katuja pitkin seuranansa kaksi bravoa ja muuan Cristoforo niminen mies, joka ennen oli ollut puotipalvelija, mutta joka liikkeen lakattua oli ylennyt hovimestariksi. Tämä mies oli viidenkymmenen vaiheilla ja oli ollut nuoruudestaan asti sydämellisesti kiintynyt Lodovicoon, jonka oli nähnyt syntyvän ja jonka maksama palkka ja antamat rahalahjat tuottivat toimeentulon sekä hänelle itselleen että hänen vaimolleen ja kahdeksalle lapselleen.

Lodovico näki kaukaa tulevan erään herrasmiehen, röyhkeän ja tunnetun sortajan, jonka kanssa hän ei koskaan ollut puhunut, mutta jota hän sydämensä pohjasta vihasi ja jota hän halukkaasti vastusti. On näet yksi tämän maailman etuja, että voi vihata ja olla vihattu, toisiaan tuntematta. Tuo mies, jota seurasi neljä ammattirosvoa, lähestyi suoraa päätä, kopein askelin, pää pystyssä ja huulillaan ylpeä ja ylenkatseellinen ilme. Molemmat kulkivat vallan lähellä muuria; mutta Lodovicolla (pankaa tämä merkille) oli oikea kuve muuriin päin; ja tämä antoi hänelle vanhan tavan mukaan oikeuden — näin laajalle ulottuu inhimillinen oikeus — olla poistumatta mainitusta muurista vastaantulijan mennessä ohi, kuka tahansa hän olikaan. Ja tuohon aikaan pantiin tavattoman suurta painoa moisiin asioihin. Vastaantulija taas väitti, että tämä oikeus olikin hänellä aatelismiehenä, ja että Lodovicon velvollisuus oli väistyä syrjään hänen edestään; tämä muka nojasi toiseen tapaan. Sillä tässä, kuten monessa muussa seikassa, oli voimassa kaksi vastakkaista sovinnaisuutta, ilman että oli ratkaistu, kumpi oli parempi. Ja tämä antoi aiheita kahakkaan aina kun joku itsepäinen pää törmäsi toista samanlaista vastaan.

Nämä molemmat tulivat vastatusten, painautuen kiinni muuriin, vallan kuin kaksi liikkuvaa kohokuvaa. Kun he olivat aivan nenätysten, tuo toinen mittaili katseillaan Lodovicoa ja sanoi, pää kenossa, käskevän näköisenä ja äänenpainolla, joka veti vertoja katseelle:

— Pois tieltä!

— Pois tieltä te itse, Lodovico vastasi. — Minulla on oikeus kulkea väistymättä eteenpäin.

— Teikäläistä kohdatessani minulla on aina edessäni avoin tie.

— Niinpä kyllä, jos teikäläisen röyhkeys olisi meikäläisen laki.

Molempien seuralaiset olivat pysähtyneet isäntiensä taakse, katsellen toisiaan kuin äkäiset koirat, käsi tikarin kahvalla ja valmiina taisteluun. Eri tahoilta paikalle osuvat henkilöt pysähtyivät matkan päähän katselemaan mitä tästä oli tuleva. Ja näiden katsojien läsnäolo kiihoitti yhä enemmän taistelevien itserakkautta.

— Pois tieltä, käsityöläisheittiö! Tai minä sinulle kerta kaikkiaan opetan miten pitää kohdella aatelismiestä.

— Valehtelette sanoessanne minua heittiöksi.

— Valehtelet, että minä muka olen valehdellut.

Tämä vastaus oli sääntöjen mukainen.

— Ja jos sinä olisit jalosukuinen, kuten minä, tuo herra lisäsi, niin minä miekoin, vaipoin sinulle osoittaisin, että valehtelija olet sinä.

— Onhan tuo hyvä tekosyy, joka vapauttaa teidät todistamasta teolla röyhkeyttänne.

— Paiskatkaa tuo konna alas lokaan, sanoi aatelismies kääntyen kätyriensä puoleen.

— Saammehan nähdä! virkkoi Lodovico, astuen äkkiä askeleen taaksepäin ja tarttuen miekkaansa.

— Sinä julkea! toinen huusi, paljastaen miekkansa: tämän minä murskaan sittenkuin se on tahraantunut sinun arvottomalla verelläsi!

Nyt hyökkäsi toinen toisensa kimppuun; palvelijat syöksyivät molemmilta puolin isäntiään puolustamaan. Taistelu oli epätasainen luvun puolesta kuin myös siihen nähden, että Lodovico koetti pikemmin välttää iskuja ja riisua aseet vastustajaltaan, kuin häntä tappaa; tämä taas kaikin mokomin haki Lodovicon surmaa. Lodovico oli jo eräältä rosvolta saanut tikarin iskun vasempaan käsivarteensa ja lisäksi pienen naarmun poskeensa, ja hänen päävihollisensa ahdisti häntä tehdäkseen hänestä lopun. Tällöin Cristoforo nähdessään herransa hengenvaarassa hyökkäsi tikari kädessä tuon ahdistajan kimppuun. Tämä käänsi nyt koko raivonsa Cristoforoon ja lävisti hänet miekallansa. Tämän nähdessään Lodovico, ollen suunniltaan, kiidätti miekkansa ahdistajan vatsaan; ahdistaja kaatui henkeään heittäen maahan melkein samassa silmänräpäyksessä kuin Cristoforo parka. Aatelismiehen rosvot, kovan löylytyksen saaneina ja nähdessään herransa makaavan maassa kuolleena, lähtivät pakoon. Myöskin Lodovicon väki, sekin pahoista iskuista ja vammoista vaivautuneena, kun ei enää ollut vastustajia ja kun se ei tahtonut joutua tekemisiin saapuville tulvivien ihmisten kanssa, livisti tiehensä toisaanne päin. Näin Lodovico jäi yksikseen, nuo kaksi synkkää toveria jalkojensa juuressa, keskelle sankkaa väkijoukkoa.

— Miten tämä tapahtui?

— On vain yksi ruumis.

— Niitä on kaksi.

— Sillä on reikä vatsassa.

— Kuka on tässä tapettu?

— Tuo ylen kopea mies.

— Oh, Neitsyt Maria, mikä teurastus!

— Ken etsii, hän löytää.

— Siinä hän nyt on saanut palkkansa.

— Hänenkin loppunsa on tullut.

— Mikä isku!

— Tästä nousee vakava juttu.

— Ja tuo toinen onneton.

— Taivas armahda! Mikä näky!

- Pelastakaa hänet! Pelastakaa hänet.
- Katsokaapa missä tilassa hän on. Veri vuotaa hänestä kuiviin.
- Paetkaa, miesparka. Älkää antako itseänne vangita.

Nämä sanat, jotka kuuluivat yli väkijoukon sekavan melun, tulkitsivat yleistä toivomusta. Ja neuvoon liittyi apu. Tämä tapaus oli sattunut lähellä kapusiinilaiskirkkoa; kirkko oli, kuten kaikki tietävät, siihen aikaan tyyssija, johon eivät päässeet tunkeutumaan teloittajat eikä koko tuo laho ihmisiä, joita sanottiin oikeudeksi.

Tänne kansa vei tai oikeammin kantoi haavoittuneen ja melkein tajuttoman murhamiehen; ja munkit vastaanottivat hänet rahvaan käsistä, joka häntä heille suositteli sanoen:

— Tämä on kunnan mies, joka on surmannut ylpeän konnan. Hän on tehnyt sen puolustautuakseen, sillä pahasti häntä ahdistettiin.

Lodovico ei ollut koskaan sitä ennen vuodattanut verta; ja vaikka murha näihin aikoihin oli jotain niin tavallista, että jokaisen korvat olivat tottuneet kuulemaan siitä puhuttavan ja silmät sitä näkemään, kuitenkin hänen edestään henkensä heittäneen ja hänen kädestään kuolleen miehen näkemisen herättämä vaikutelma oli uusi ja selittämätön; se nosti mieleen ennen kokemattomia tunteita. Hänen vihamiehensä sortuminen, tämän kasvojen muuttuminen, jotka silmänräpäyksessä olivat vaihtaneet uhan ja raivon ilmeen liikkumattomuuteen ja kuoleman juhlalliseen levollisuuteen, olivat tarjonneet näyn, joka äkkiä muutti murhaajan mielen. Joutuin hänet vietiin luostariin, hän tuskin tiesi missä oli ja mitä teki. Ja kun hän taas oli tullut täysiin tajuihinsa, hän huomasi olevansa luostarin sairaalassa ja haavalääkärimunkin hoidon alaisena (kapusiini-munkeilla oli tavallisesti joka luostarissa yksi tällainen henkilö), joka munkki asetteli liinan-nukkaa ja siteitä potilaan äskeisessä kahakassa saamille kahdelle haavalle. Muuan vanhanpuoleinen munkki, jonka erityistehtävänä oli kuolevaisten auttaminen ja joka usein oli täyttänyt tämän velvollisuutensa kaduilla ja toreilla, oli oitis noudettu taistelupaikalle. Muutama hetki senjälkeen hän palasi luostariin, astui sairashuoneeseen, lähestyi Lodovicon vuodetta ja virkkoi:

— Rauhoittukaa, hän kuoli kuin kristitty ainakin ja antoi minulle toimeksi pyytää teiltä anteeksi ja tuoda teille hänen anteeksiantonsa.

Nämä sanat palauttivat Lodovico paran täydesti todellisuuteen ja saattoivat vilkkaammiksi ja selvemmiksi ne tunteet, jotka kumeina ja sekavina olivat liikkuneet hänen mielessään: ystävän menettämisen aiheuttaman surun, kammon ja tunnontuskan, jotka hänen oman kätensä suuntaama isku oli nostanut, ja samalla haikean säälin sitä miestä kohtaan, jonka oli surmannut.

- Entä toinen heistä, hän kysyi luostariveljeltä.
- Toinen oli jo kuollut, kuin minä saavuin.

Tällävälän luostarin käytävät ja lähistö vilisivät uteliaita. Mutta saapuville tulleet järjestyksen valvojat karkoittivat väkijoukon ja asettuivat määrämätkan päähän portista, kuitenkin niin lähelle, ettei kukaan voinut siitä astua ulos ilman, että hänet huomattiin. Eräs vainajan veljistä, pari hänen serkkuansa ja vanha setä saapuivat asestettuina kiireestä kantapäähän ja suuren palkkalaisrosvojoukon seurassa. He kiersivät luostaria ja katselivat halveksien ja uhkaavasti noita uteliaita, jotka eivät uskaltaneet sanoa: — Se oli hänelle oikein; — mutta joiden kasvojen ilmeet selvästi kuvastivat tätä ajatusta.

Niin pian kuin Lodovico oli voinut koota ajatuksensa, hän kutsutti luokseen ripittäjä-munkin, pyysi tätä menemään Cristoforon lesken luo ja anomaan häneltä Lodovicon nimessä anteeksi sitä, että hän, Lodovico, oli tämän suuren onnettomuuden syy, joskin epätahallinen, sekä samalla vakuuttamaan tuolle leskelle, että Lodovico otti huolehtiakseen koko hänen perheensä toimeentulosta. Kun hän sitten punnitsi tilaansa, hän tunsu itsessään heräävän entistään voimakkaampana ajatuksen ruveta munkiksi, mikä ajatus jo aikaisemmin oli liikkunut hänen mielessään. Hänestä tuntui kuin Jumala itse olisi viittonut hänelle hänen tiensä ja ilmaissut hänelle tahtonsa johtamalla hänet tällaisten asianhaarain vallitessa luostariin. Ja näin hän teki päätöksensä.

Hän pyysi luokseen luostarinjohtajan ja ilmaisi hänelle aikeensa. Tämä vastasi, että piti varoa hätäisiä päätöksiä, mutta että, jos hänen aikomuksensa oli kestävää laatua, sitä ei vastustettaisi. Silloin Lodovico kutsutti notaarin ja lahjoitti virallisesti koko jällellolevan omaisuutensa — vielä sangen sievän perinnön — Cristoforo vainajan perheelle; hän antoi määräsunnan leskelle, ikäänkuin vastalahjana, ja loput Cristoforon jälkeen jättämälle kahdeksalle lapselle.

Lodovicon päätös oli hyvin tervetullut hänen isännilleen, munkeille, jotka hänen tähtensä olivat joutuneet varsin pulmalliseen asemaan. He eivät edes ottaneet keskustelunlaiseksi sellaista

menettelyä, että olisivat lähettäneet Lodovicon pois luostarista, täten pannen hänet alttiiksi oikeudelle, s.o, vihamiestensä kostolle. Täten he olisivat tunnustaneet luopuvansa omista etuoikeuksistaan, alentaneet luostarin arvoa kansan silmissä ja vetäneet ylitsensä koko maanpiirin kapusiinilais-munkkien moitteen siitä, että olisivat loukanneet heidän kaikkien oikeutta, jotka sanoivat itseään samaisen oikeuden holhojiksi. Toiselta puolen vainajan perhe, joka sekä itsessään että liittolaistensa kautta oli perin mahtava, oli kiihoittunut vaatimaan kostoa ja julisti viholliseksi jokaisen, joka yritti tätä kostontuumaa vastustaa.

Tarina ei kerro, suriko tämä perhe suuresti surmattua, eikä edes, vuodatettiin koko sukulaispiirissä ainoatakaan kyyneltä hänen kuolemansa johdosta. Se kertoo vain, että heissä kaikissa paloi himo saada surmaaja elävänä tai kuolleena käsiinsä. Kun tämä nyt puki ylleen kapusiini-munkin kaapun, hän sovitti koko asian. Hän täten ikäänkuin osoitti katumusta, otti päälleen rangaistuksen, tunnusti epäsuoraan itsensä syylliseksi ja luopui kaikesta enemmästä kiistasta; hän oli sanalla sanoen vihollinen, joka luopui aseistaan. Vainajan sukulaiset saattoivat muuten, jos hyväksi näkivät, uskoa ja kerskailla, että hän oli ruvennut munkiksi epätoivosta ja peläten heidän vihaansa. Joka tapauksessa se seikka, että miehen oli pakko luopua omaisuudestaan, ajaa paljaaksi päänsä, kulkea avojaloin, nukkua oljilla ja elää almuista, saattoi mitä ärtyisimmästäkin loukatusta tuntua riittävältä rangaistukselta.

Luostarinjohtaja ilmestyi vainajan veljen luo, esiintyen teeskentelemättömän nöyrästi, vakuutti moneen kertaan kunnioitustaan hänen ylhäistä perhettään kohtaan ja toivomustaan tehdä sille mieliksi kaikessa, mitä suinkin oli mahdollista, puhui Lodovicon katumuksesta ja päätöksestä, huomautti kohteliaasti, että vainajan perhe saattoi siihen tyytyä ja viittasi sitten lempeästi tai pikemmin ovelasti siihen, että miellytti asia häntä tai ei, se ei ollut muutettavissa. Vainajan veli joutui vihan vimmaan, jota kapusiinilais-munkki lievensi sanomalla silloin tällöin: — Surunne on täysin oikeutettu. Vainajan veli huomautti, että hänen perheensä joka tapauksessa aikoi hankkia itselleen oikeutetun hyvityksen; ja munkki, vaikka olikin toista mieltä, varoi häntä vastustamasta. Viimein tuo veli vaati ja asetti ehdoksi, että hänen veljensä surmaaja viipymättä lähtisi pois siitä kaupungista.

Luostarinjohtaja, joka jo aikaisemmin oli päättänyt, että näin piti tapahtuman, sanoi niin menettelevänsä, antaen toisen luulla, jos se häntä huvitti, että tämä tapahtui tottelevaisuudesta. Siten kaikki sovittiin. Surmatun perhe oli tyytyväinen, että se kunnialla erosi jutusta; munkit olivat tyytyväiset, he kun pelastivat miehen ja etuoikeutensa, hankkimatta itselleen vihاميةhiä; tyytyväisiä olivat ritarillismieliset, jotka huomasivat riitajutun päättyvän kunniakkaasti; tyytyväinen oli kansa, joka näki suosimansa miehen suoriutuvan ikävästä selkkauksesta ja joka samalla ihaili tämän miehen mielenmuutosta; tyytyväinen, ja tyytyväisempi kaikkia muita oli lopuksi keskellä suruansa Lodovico, joka alkoi sovitukselle ja nöyrälle palvelukselle omistettua uutta elämää, mikä saattoi, jos ei kokonaan korvata, niin ainakin hyvittää hänen pahaa tekoansa ja tylsyttää tunnontuskan sietämätöntä kärkeä. Jonkun aikaa häntä suretti se epäluulo, että hän muka oli tehnyt päätöksensä pelosta; mutta hän tyyntyi pian ajatellessaan, että tämä ihmisten epäoikeutettu arvostelu vaan oli lisärangaistus hänelle ja lisäkeino sovittamaan tekoaan. Näin hän kolmenkymmenvuotiaana pukeutui karkeaan munkkikaapuun. Ja hänen kun tavanmukaisesti piti luopua nimestään ja ottaa toinen, hän valitsi nimen, joka lakkaamatta muistutti hänelle, mitä hänellä oli hyvitetävänä: hän otti nimekseen veli Cristoforo.

Heti kun munkkikaapuun pukeutumisen juhlallisuus oli ohi, luostarinjohtaja ilmoitti hänelle, että hänen oli lähdeävä ———iin luostarinlokkaan koeaikaansa suorittamaan. Tämä luostari oli kuudenkymmenen penikulman päässä, ja Lodovicon oli lähdeävä matkaan jo seuraavana päivänä. Alokas kumarsi syvään ja pyysi erästä armonosoitusta.

— Sallikaa minun, isä, hän sanoi, ennen lähtöäni tästä kaupungista, missä olen vuodattanut miehen veren, ja johon jätän julmasti kärsineen perheen, ainakin lieventää tätä perhettä kohdannutta loukkausta, osoittamalla mielipahaani siitä, etten voi korvata vahinkoa, pyytämällä anteeksi surmatun veljeltä ja poistamalla hänen sydämestään katkeruuden, jos Jumala sen sallii.

Luostarinjohtajan mielestä tällainen toimenpide, ollen jo itsessään hyvä, lisäksi oli omansa saattamaan tuon aatelisperheen välit luostariin sovinnollisemmiksi. Ja hän riensi joutuin surmatun veljen luo esittämään veli Cristoforon pyynnön. Kuullessaan tämän niin odottamattoman ehdotuksen tuo veli tunsikin sekä ihmetystä että suuttumusta ja siitä huolimatta joltistakin mielihyvää.

Hetkisen mietittyään hän virkkoi:

— Hän tulkoon huomenna. — Ja hän määräsi tunnin.

Luostarinjohtaja palasi viemään alokkaalle tiedon toivotusta suostumuksesta.

Aatelismies ajatteli heti, että tämä sovintotilaisuus lisäisi sitä enemmän hänen arvoaan kaikkien hänen sukulaistensa ja yleisön silmissä, kuta juhlallisempi ja huomiotaherättävämpi se oli, ja että siitä oli tuleva — kuten uudenaikainen sievistelevä puhetapa kuuluu — kaunis lehti perheen historiaan.

Kiireisesti hän lähetti sanan kaikille sukulaisilleen, että he suvaitisivat vaivata itseään — tämä oli sen ajan kutsumuoto — tulemaan seuraavana päivänä puolisen aikaan hänen taloonsa saamaan yhteistä hyvitystä.

Päivällisaikaan palatsi vilisi kaikenikäisiä ja kummankin sukupuolisia ylhäisiä herroja. Siinä häärittiin, siinä liehui ja heilui sekaisin suuria vaippoja, korkeita höyhentöyhtöjä, riippuvia miekkoja, siinä liiteli jäykkiä ja poimukkaita kauluksia, kahisi kuviokuteisia laahustimia. Eteiset, piha ja katu vilisivät palvelijoita, hovipoikia, palkkalaisrosvoja ja uteliaita. Veli Cristoforo huomasi nämä valmistukset, arvasi niiden aiheen ja tunsu sen johdosta hetkisen levottomuutta. Mutta seuraavassa tuokiossa hän arveli:

— Tämä on, niinkuin olla pitää: Surmasinhan hänet julkisesti, niin monen hänen vihamiehensä läsnäollessa. Se oli ollut häväistys; tämä oli hyvitys!

Kulkien katseet maahan luotuina, seuralaismunkin vieressä, hän astui sisälle tämän talon portista, meni pihan poikki keskeltä väkijoukkoa, joka seurasi häntä jotenkin tungettelevan uteliaan katsein, kiipesi ylös portaita kulkien ylhäissukuisen väkijoukon keskitse, joka väistyi sivuille hänen edestään. Ja satojen katseiden seuraamana hän saapui talon isännän eteen. Tämä seisoi lähimpien sukulaistensa ympäröimänä keskellä salia, katse maata kohti, leuka pystyssä, vasen käsi miekan kahvalla ja oikea käsi painaen vaipan kaulusta rintaa vastaan.

On joskus miehen kasvoissa ja ryhdissä niin välitön ilme, tekisi mieli sanoa sellainen sisäisen sielun tilan heijastus, että lukuisan katsojakunnan mielipide tuosta sielun tilasta on yksi ainoa. Veli Cristoforon kasvot ja ryhti ilmaisivat selvästi läsnäolijoille, ettei hän ollut ruvennut munkiksi eikä hakenut tätä nöyryytystä pelosta ihmisiä kohtaan. Ja tämä alkoi saada hänelle kaikki myötätuntoisiksi.

Nähdessään loukkaamansa aatelismiehen hän joudutti askeleitaan, laskeutui polvilleen hänen jalkojensa juureen, pani kädet ristiin rinnalleen ja sanoi kumartaen ajetun päänsä nämä sanat:

— Olen teidän veljenne surmaaja. Jumala tietää, että tahtoisin antaa hänet teille takaisin vaikka koko oman vereni hinnasta. Mutta en voi muuta kuin teille esittää tehottoman ja myöhäisen anteeksipyyntöni, jota Jumalan nimessä rukoilen teitä hyväksymään!

Kaikkien katseet olivat liikkumattomina kiintyneet munkinalokkaaseen ja siihen henkilöön, jota hän puhutteli; kaikki kuuntelivat tarkkaavaisesti, Veli Cristoforon vaiettua nousi koko salissa hiljainen säälin ja kunnioituksen murina. Aatelismies, joka seiso siinä väkinäisen ylpeänä ja vihaansa tukahuttaen, heltui näistä sanoista ja kumartuen polvistuneen puoleen:

— Nouskaa, hän sanoi värähtelevin äänin, loukkaus ... todella tekonne ... mutta se puku, jota kannatte ... eikä ainoastaan sentähden, vaan myös teidän itsenne vuoksi... Nouskaa, veljeni... veli parkani ... enhän voi sitä kieltää ... oli ritari ... oli mies ... hieman rajua ... hieman kiivas... Mutta tapahtuuhan kaikki Jumalan sallimuksesta. Älkäämme enää siitä puhuko... Mutta, veliseni, älkää enää olko tuossa asennossa!

Ja tarttuen hänen käsivarteensa, hän nosti hänet pystyyn.

Seisoen, mutta pää kumarassa, veli Cristoforo vastasi:

— Saatan siis toivoa, että te olette myöntynyt anteeksipyyntööni! Ja jos olen saanut anteeksiantonne, keltä en sitten voisi sitä toivoa? Oi, jos sais in kuulla teidän huuliltanne nämä sanat: Annan anteeksi!

— Anteeksiantoni? virkkoi aatelismies. Ettehän enää sitä tarvitse. Mutta kun sitä haluatte, niin tietysti, tietysti annan teille sydämestäni anteeksi, kuten myöskin kaikki muut...

— Kaikki, kaikki, läsnäolijat huusivat yhteen ääneen.

Luostariveljen kasvot kirkastuivat kiitollisuuden väikkeestä, jonka alta kuitenkin vielä pilkoitti esiin nöyrä ja syvä tehdyn pahan teon tietoisuus, mitä ei ihmisten anteeksianto voinut haihduttaa. Aatelismies, tämän näyn hellyttämänä ja yleisen mielenliikutuksen valtaamana kietoi käsivarsillaan Cristoforon kaulan, antoi hänelle ja sai häneltä takaisin sovinnon suudelman.

Raikas hyvähuuto kajahti joka taholta salia. Kaikki lähtivät liikkeelle ja tunkeutuivat munkin ympärille. Tälläväl in saapui palvelijoita tuoden runsaasti virvokkeita. Aatelismies lähestyi Cristoforo ystäväämme, joka hankki lähtöä, ja sanoi hänelle:

— Veliseni, nauttikaa jotain; antakaa minulle tämä ystävyysdenosoitus.

Ja hän tarjosi hänelle ennen kuin kellekään toiselle; mutta munkki vetäytyi syrjään osoittaen jonkunmoista sydämellistä vaatimattomuutta:



— Tällaiset seikat, hän virkkoi, eivät enää ole minua varten, mutta en suinkaan tahdo kieltäytyä vastaanottamasta antimianne. Olen juuri matkaan lähdössä. Suvaitkaa käskeä, että minulle annetaan leipä, jotta voin sanoa nauttineeni vieraanvaraisuuttanne, syöneeni teidän leipäanne ja saaneeni todisteen anteeksiannostanne.

Liikutettuna aatelismies käski, että näin oli tehtävä. Ja kiireisesti tuli juhlapukuinen palvelija kantaen hopeatarjottimella leipää, jonka tarjosi munkille; tämä otti sen, kiitti ja pisti sen koriinsa. Sitten hän pyysi saada poistua; ja uudelleen syleilyään talon isäntää ja kaikkia niitä, jotka olleen hänen läheisyydessään hetkeksi saivat hänet valtoihinsa, hän vaivoin pääsi heistä erille. Vielä eteisessäkin hänen oli vaikea tempautua irti palvelijoista jopa palkkalaisrosvoista, jotka suutelivat hänen kaapunsa helmaa, nuoravyötään ja päähinettään. Ja häntä saatettiin kadulle kuin riemukulussa, ja kansanjoukko seurasi häntä kaupungin portille asti; hän astui siitä ulos, alkaen jalkamatkansa alokkaantoimensa päämäärää kohti.

Surmatun veli ja sukulaiset, jotka olivat odottaneet saavansa kokea sinä päivänä ylpeyden tuottamaa surullista tyydytystä, olivat nyt päinvastoin täynnä anteeksiannon ja hyväntahtoisuuden nostamaa selkeätä iloa. Koolla oleva seura jäi vielä hetkeksi keskustelemaan, tehden sen hilpeämielisesti ja tavattoman sydämellisesti sekä kosketellen aiheita, joita ei kukaan ollut odottanut sinne tullessaan. Ei puhuttu saadusta hyvityksestä, kostetusta solvauksesta, voitetuista vastuksista, vaan sen sijaan luostarinalokkaan ylistäminen, sovinto ja leppeys olivat puheenaiheina. Muuan läsnäolijoista, joka muuten olisi viidennenkymmenennen kerran kertonut miten hänen isänsä, kreivi Muzio, oli osannut tuossa kuuluisassa yhteentörmäyksessä saada vaikenemaan tuon kaikkein tuntemaan suurkerskurin, markiisi Stanislauon, puhui nyt sen asemesta erään useita vuosia sitten kuolleen munkki Simonen katumuksenteoista ja kärsivällisyydestä.

Vieraiden lähdettyä isäntä, yhä vielä mielenliikutuksen valtaamana, ihmetellen muisteli mitä oli kuullut ja mitä itse oli sanonut; ja hän mutisi itsekseen:

— Lempo vie, tuo munkki! (pidämme velvollisuutenamme tarkoin mainita hänen sanansa), lempo viekään! Jos hän olisi ollut vielä jonkun hetken siinä polvillaan, niin vähällä olisin minä pyytänyt häneltä anteeksi, että hän surmasi veljeni!

Historiallinen lähteemme huomauttaa nimenomaan että tuo aatelismies tästä päivästä alkaen ei enää ollut niin raju, vaan että hän muuttui sävyisämmäksi.

Isä Cristoforo astui edelleen, mielessään sellainen lohdutuksen tunne, jota hän ei ollut kokenut tuon hirvittävän päivän jälkeen, minkä hyvittämiselle koko hänen elämänsä oli oleva omistettu. Sitä vaiteliaisuutta, mikä oli määrätty alokkaille, hän vaikeudetta noudatti, hän kun oli kokonaan vajonnut miettimään niitä vaivoja, puutteita ja nöyryyksiä, mitkä hänellä oli kärsittävänsä hyvittäessään rikostaan. Kun hän pysähtyi virkistymään ateriasta erään luostarinsa hyväntekijän luona, hän söi, jonkunmoista hekkumaa tuntien, anteeksiannon leipää. Mutta hän säästi siitä palan ja kätki sen koriinsa, säilyttääkseen sitä ainaisena muistona.

Ei ole tarkotuksemme kirjoittaa hänen luostarielämänsä historiaa. Mainitsemme ainoastaan että hän aina hyvin halukkaasti ja huolellisesti täytti ne velvollisuudet, jotka hänelle tavallisesti asetettiin, nimittäin saarnaamisen ja kuolevain lohduttamisen; mutta sen ohella hän ei koskaan laiminlyönyt tilaisuutta täyttääkseen kahta muuta velvollisuutta, jotka hän omasta aloitteestaan oli ottanut täyttääkseen ja jotka olivat eripuraisuuksien sovittaminen ja sorrettujen auttaminen. Tähän taipumukseen liittyi, osaksi ja ilman että hän itse sitä huomasi, hänen vanha tapansa ja jäännös sotaisaa uljuutta, joita nöyrytys ja itsensähillitseminen eivät olleet voineet täydelleen tukehuttaa. Hänen puheensa oli tavallisesti nöyrää ja hiljaista. Mutta kun oli kysymys oikeuden ja totuuden polkemisesta, hänessä oitis leimahti liekkiin entinen kiivaus, johon sekaantui ja jota tasoitti saarnaamisesta johtunut mahtipontisuus ja joka loi hänen puheeseensa erityisen leimansa. Koko hänen käytöksensä ja ulkomuotonsa ilmaisi pitkälistä taistelua, joka hänessä tapahtui hekkuvan ja herkän tunne-elämän välillä toiselta puolen ja vastaisen tahdonvoiman välillä toiselta, mikä jälkimäinen tavallisesti oli voitokas, alati varuillaan ja korkeampien vaikuttimien ja pyrkimysten ohjaama.

Eräs hänen kanssaveljensä ja ystävänsä, joka hänet hyvin tunsi, oli kerran verrannut häntä noihin luonnollisessa muodossaan liian tunteenvoittoisiin sanoihin, joita muutamit hyvinkin kasvatetut henkilöt, intohimon purkautuessa esiin, lausuvat tyypistämällä niitä tai muuttamalla jonkun kirjaimen, sanoja, jotka näin muutettuinkin muistuttavat alkuperäistä pontevuuttaan.

Jos joku tuntematon naisparka, olleen samanlaisessa surullisessa asemassa kuin Lucia, olisi vedonnut isä Cristoforon apuun, tämä olisi viipymättä rientänyt apuun. Kun nyt oli kysymys Luciasta, hän kiiruhti askeleitaan kahta joutuisemmin, hän kun tunsi ja ihaili tämän naisen viattomuutta; ja hän oli jo väristen ajatellut Lucian vaaroja, tuntien pyhää paheksumista sen häpeällisen vainon johdosta, jonka alaiseksi tuo nainen oli joutunut. Tämän lisäksi hänen mieleensä muistui, että hän oli Lucialle parhaana keinona

suositellut asian täydellistä salassapitämistä ja alallaanpysymistä, ja hän pelkäsi nyt, että tuo neuvo oli voinut aiheuttaa jotain ikävää. Ja hänen huolehtivaan armeliaisuuteensa, joka oli hänessä ikäänkuin synnynnäinen, liittyi tässä tilaisuudessa tuollainen levoton tunnollisuus, joka usein vaivaa hyviä ihmisiä.

Mutta kertoessamme isä Cristoforon kohtaloita, hän on saapunut perille ja astunut kynnykselle. Ja molemmat naiset luopuivat kerinpuiden kahvasta, joita he rämykkäästi olivat pyörittäneet, nousivat istuimiltaan ja sanoivat yhteen ääneen:

— Kas, isä Cristoforo! Olkaa siunattu!

## VIIDES LUKU.

Isä Cristoforo pysähtyi hetkeksi kynnykselle. Hän oli tuskin luonut katseensa naisiin, kun aivan selvästi huomasi, etteivät hänen aavistuksensa olleet häntä pettäneet. Hänen äänessään oli sellainen kysymyksen levottomuus, joka odottaa surullista vastausta. Hän kohotti partaansa, tehden kevyen päänliikkeen ja sanoi:

— No miten ovat asiat?

Lucia vastasi purskahtamalla itkuun. Äiti alkoi pyytää anteeksi, että oli uskaltanut... Mutta munkki lähestyi, istuutui kolmijalkaiselle jakkaralle ja keskeytti kaikki anteeksipyynnöt virkkaen Lucialle:

— Rauhoittukaa, tyttöparka!... Ja te, hän sitten sanoi Agneselle, kertokaa minulle, mitä on tapahtunut.

Kunnon vaimon kertoessa tuota surullista tapausta niin hyvin kuin osasi, munkin kasvojen väri vaihteli moneen kertaan; milloin hän nosti katseensa taivasta kohti, milloin polki jalallaan. Kun kertomus oli lopussa, hän peitti kasvonsa ja huudahti:

— Taivaan Jumala! Kuinka pitkälle...

Mutta hän ei päättänyt lausettaan, vaan kääntyi uudelleen naisten puoleen:

— Ystäväparkani, hän sanoi, Jumala on teitä koetellut, Lucia raukka!

— Ettehän meitä hylkää, isä? tämä sanoi nyhkyttäen.

— Minäkö teidät hylkäisin! hän vastasi. Minkä näköisenä saattaisin Jumalalta anoa jotain, jos olisin teidät hylännyt? Jättää teidät tässä tilassa! Teidät, jotka hän on minulle uskonut. Älkää menettäkö rohkeuttanne: Hän on teitä auttava. Hän näkee kaiken! Hän saattaa välikappaleenaan käyttää niinkin mitätöntä ihmistä kuin minä, tehdäkseen tyhjäksi sellaisen aikeet... Katsokaamme, tuumikaamme mitä voimme tehdä.

Näin sanottuaan hän nojasi vasemman kyynäspäänsä polveen, kumarsi otsansa käden varaan ja siveli oikealla kädellä partaansa ja leukaansa ikäänkuin kootakseen ja keskittääkseen kaikki sielunvoimansa. Mutta kuta tarkkaavammin hän asiaa pohti, sitä selvemmin hän huomasi kuinka kiireellistä toimintaa vaativa ja sekava tämä tapaus oli, ja miten harvat, epävarmat ja vaaralliset olivat vastustamiskeinot. Herättää don Abbondiossa häpeäntunnetta ja saada hänet huomaamaan, kuinka suuresti hän rikkoi velvollisuuden vaatimuksia? Häpeä ja velvollisuus eivät merkitse hänelle mitään, jos pelko hänet valtaa. Mitä keinoja olisikaan minulla hänessä herättää suurempaa pelkoa kuin pyssynluoti? Ilmoittaa kaikki kardinaali-arkkipiispalle ja vedota hänen vaikutusvaltaansa? Mutta se vaatisi aikaa. Ja odottaessa, ja sitten? Vaikka tämä naisparka olisi naimisissakin, niin olisiko se esteenä tuon miehen aikeille? Kuka tietää, miten pitkälle hän voisi mennä?... Entä jos häntä vastustaisi? Miten? Mitähän, jos voisin saada tänne munkkiveljeni luostaristani ja Milanosta minua avustamaan? Mutta eihän se ole yleishyvää tarkoittava yritys; he tulisivat siitä kieltäytymään. Tuo mies teeskentelee olevansa luostarimme ystävä, hän tahtoo muka käydä kapusiinilais-munkkien ystävänä; ovathan hänen rosvoensa monasti hakeneet turvaa meiltä. Jäisin yksin asiaa ajamaan. Minä joutuisin vain hätikön, rettelöivän ja toraisen miehen kirjoihin; ja mikä pahempi on, voisin vielä tehottoman yrityksen kautta saattaa tyttöparan asian vielä arveluttavammaksi.

Kun hän oli punninnut syitä ja vastasyitä, hänestä tuntui luotettavimmalta mennä suoraa päätä itse don Rodrigon puheille ja koettaa rukoilemalla ja huomauttamalla toisen ja mahdollisesti myös tämän elämän vaaroja saada hänet luopumaan häpeällisestä aikeestaan. Pahimmassa tapauksessa saattoi tätä tietä ainakin päästä selvemmin sen perille, miten itsepäisesti don Rodrigo koetti panna inhoittavaa

yritystensä täytäntöön, saattoi paremmin paljastaa hänen aikeitaan ja järjestää toimintansa sen mukaan.

Munkin näin ollessa vaipuneena mietteisiinsä Renzo, joka kaikkien arvaamista syistä ei malttanut pysyä poissa tästä talosta, oli ilmestynyt ovelle. Mutta huomattuaan munkin näin mietteisiin vaipuneeksi ja naisten tekevän hänelle merkkejä, ettei hän häntä häiritsisi, hän pysähtyi naisten kynnykselle. Nostaessaan päätään ilmoittaakseen naisille tuumansa munkki huomasi Renzon ja tervehti häntä tavallisella ystävällisyydellään, joka säälistä vielä oli vahvistunut.

— He ovat siis teille kertoneet ... isä? Renzo kysyi häneltä, ääni värähdellen liikutuksesta.

— Tarkalleen kaiken; ja sitä varten olen tullut tänne.

— Mitä sanotte tuosta konnasta?...

— Mitäpä hänestä sanoisin? Eihän hän ole täällä sitä kuulemassa: mitä siis toimittaisivat sanani? Sanon sinulle, Renzo ystäväni, että sinun pitää luottaa Jumalaan, ja että Jumala ei ole sinua hylkäävä.

— Siunatut olkoot sananne! nuorukainen huudahti. — Te ette ole niitä, jotka aina sanovat köyhien olevan väärässä. Mutta tuo herra pastori ja tuo herra tohtori...

— Mitä hyödyttää muistojen palauttaminen, jotka ainoastaan turhanpäiten mieltäsi kiihoittavat! Olenhan vain yksinkertainen luostariveli. Mutta toistan sinulle mitä olen sanonut näille naisille: voimani ovat vähäiset, mutta en tahdo teitä hyljätä, vaan käyttää ne teidän hyväksenne.

— Oh, te ette ole samanlainen kuin maailmanystävät! Nuo tositoimiin kykenemättömät! Jos olisin luottanut niihin kauniisiin lupauksiin, jotka he minulle ennen, hyvinä aikoina antoivat! He olivat valmiit vuodattamaan vertansa minun edestäni; he olisivat puolustaneet minua itse pirua vastaan. Jos minulla vain olisi ollut joku vihamies, niin ei minun muka olisi tarvinnut muuta kuin antaa merkki, niin olisi tuo mies jäänyt leivättömäksi. Ja nyt, jos näkisitte, miten he vetäytyvät syrjään!...

Tällöin Renzo loi katseensa munkin kasvoihin ja huomasi että nämä olivat kokonaan synkistyneet ja huomasi sanoneensa suuren tyhmyyden. Mutta kun hän tahtoi korjata sen, hän takertui ja sekaantui kahta pahemmin... Tahdoin sanoa ... tarkoitukseni ei ollut ... aikomukseni oli tuota noin...

— Mitä tahdoit sanoa? Hä? Sinä olit ruvennut pilaamaan minun työtäni jo ennenkuin minä oli siihen ryhtynyt! Onneksi sinut ajoissa nolattiin. Kuinka? Sinä etsit ystäviä ... ja millaisia ystäviä! ... sellaisia, jotka eivät olisi kenneet sinua auttamaan, vaikka olisivat tahtoneetkin. Ja täten olit vähällä menettää sen ainoan, joka voi ja tahtoo auttaa. Etkö tiedä, että Jumala on ahdistettujen ystävä, jotka luottavat häneen? Etkö tiedä, ettei heikko voita mitään näyttämällä hampaitaan? Ja jos voittaisikin...

Näin sanoen hän tarttui voimakkaasti Renzon käsivarteen. Hänen kasvonsa kuvastivat äkkiä juhlallista alakuloisuutta, silti menettämättä arvokkaisuuttaan, hänen katseensa suuntautuivat alas ja ääni muuttui hitaaksi ja kajahti maanalaiselta:

— Vaikka voittaisikin, niin se olisi kauhea voitto! Renzo! Tahdotko luottaa minuun? Mitä sanonkaan, minuun, mitättömään ihmiseen, munkki parkaan? Tahdotko luottaa Jumalaan?

— Tahdonpa kyllä, Renzo vastasi. Hän on oikea Herra.

— No hyvä; lupaa, ettet ketään hätyytä, ettet ketään yllytä, että annat minun sinua ohjata.

— Sen lupaan.

Lucia huokasi syvään, kuten se, joka vapautuu raskaasta taakasta. Ja Agnese sanoi:

— Hyvä, poikani!

— Kuulkaa, lapsukaiseni, virkkoi veli Cristoforo. — Minä lähdän tänään tuon miehen puheille. Jos Jumala liikuttaa hänen sydäntänsä ja antaa voimaa minun sanoilleni, se on hyvä. Jollei, niin Hän saa meidät löytämään jonkun toisen keinon. Pysykää te sillävälillä alallanne, kodeissanne, välttäkää joutumasta juorujen esineeksi, pysykää piilossa. Tänä iltana tai viimeistään huomisaamuna näette minut jälleen.

Näin sanoen hän keskeytti kaikki kiitokset ja siunaukset ja poistui.

Hän kulki luostariin, saapui ajoissa mennäkseen kirkon kuoroon messuamaan, söi aamiaisen ja lähti nopeasti matkaan sen pedon luolaa kohti, jonka toivoi kesyttävänsä. Don Rodrigon pieni palatsi kohosi yksinäisenä, linnoituksen tavoin, ylimmällä huipulla, eräällä niistä kallioista, joita siellä täällä pistää

esiin tällä joen rantamalla. Tähän huomautukseen kertomuksemme nimetön historioitsija lisää, että tämä paikka (hän olisi suorastaan voinut mainita sen nimen) oli hieman ylempänä kihlautuneiden pikku kylää, ehkä siitä noin kolmen ja luostarista neljän virstan päässä. Rantakallion juurella, eteläpuolella ja järveen päin oli pieni ryhmä majoja, joissa don Rodrigon alustalaiset asuivat. Tämä oli ikäänkuin hänen pienen valtakuntansa pääkaupunki. Riitti, että siellä käväisi saadaksesen käsityksen näiden asujanten oloista ja tavoista. Kun loi katseen maan tasalla oleviin huoneisiin, missä ovi oli sattunut jäämään auki, näki seinillä riippuvan sikin sokin pyssyjä, räikkää, kuokkia, haravia, olkihattuja, verkkoja ja ruutisarvia. Ne ihmiset, joita siellä kohtasi, olivat rotevia ja karkeita, päässä suuri taaksepäin pyyhkäisty ja verkonmuotoiseen päähineeseen suljettu hiustupsu; vanhuksia, jotka menetettyään hampaansa näyttivät olevan valmiit paljastamaan ikeniään jokaiselle, joka vähänkin heitä ärsytti; naisia, joilla oli miesmäiset kasvot ja jäntevät käsivarret ja jotka tarvittaessa kykenivät hyvää kieliavustusta antamaan; jopa kadulla leikittelevien lastenkin kasvoissa ja liikkeissä huomasit jotakin rajua ja uhkamielistä.

Veli Cristoforo kulki kylän läpi, kiipesi ylös pientä mutkikasta polkua ja saapui pienelle palatsin edessä olevalle tasaiselle paikalle. Portti oli suljettu, mikä tiesi sitä, että isäntä paraikaa oli ruoalla ja ettei hän kärsinyt häiritsijöitä. Harvojen ja pienten ikkunain edessä, jotka olivat tielle päin, oli liitteistään irtonaiset vanhat luukut ja lisäksi niitä suojelivat vahvat rautakanget; alikerran ikkunat olivat niin korkealla, että niihin tuskin olisi ylettynyt toisen hartioilla seisova mies.

Täällä vallitsi mitä syvin hiljaisuus. Ohikulkija olisi voinut luulla, että tämä oli asujanten hylkäämä talo, ellei neljä olentoa yhdenmukaisissa asennoissaan sen ulkopuolella olisi ilmaissut sen olevan asutun. Kaksi suurta korppikotkaa, siivet levällä ja päät riippuen, toinen höyhenettömänä ja puoleksi ajan hampaan kalvamana, toinen vielä eheänä ja höyhenisenä, olivat naulittuina kumpikin portin puoliskoon. Ja kaksi palkkalaisrosvoa, pitkänään kummallakin puolen porttia olevalla penkillä, tekivät vartijan virkaa odottaen kutsua syömään herransa aterian jätteitä. Munkki pysähtyi aikoen asettua odottamaan; mutta toinen rosvoista nousi ja virkkoi hänelle:

— Tulkaa vain lähemmäksi, isä! Täällä ei anneta kapusiinilais-munkkien odottaa. Olemmehan luostarin ystäviä. Ja minä olen ollut sen turvissa erityisinä hetkinä, jolloin ulkoilma ei ollut minulle ollenkaan terveellinen. Ja jos minulta silloin olisi suljettu ovi, olisi minun käynyt huonosti.

Näin sanoen hän iski kahdesti vasaralla oveen. Tähän ääneen vastasi heti sisältä suurten koirain ulvonta ja rakkien vinkuminen. Ja muutaman silmänräpäyksen kuluttua ilmestyi muristen vanha palvelija; mutta huomattuaan munkin, hän kumarsi hänelle syvään, saattoi kädenliikkeillä ja äänellään koirat vaikenemaan, vei vieraan ahtaalle pihalle ja sulki jälkeensä oven. Sitten hän saattoi hänet pieneen saliin, katseli häntä ihmetellen ja kunnioittaen ja virkkoi:

— Ettekö ole ... isä Cristoforo Pescarenicosta?

— Olenpa kyllä.

— Te täällä?

— Kuten näette, ystäväni.

— Epäilemättä tehdäksenne jotain hyvää. Hyvää, näin hän jatkoi mutisten hampaiden välillä ja lähtien taas liikkeelle, voi tehdä kaikkialla!

He kulkivat parin tai kolmen pimeän huoneen läpi ja saapuivat ruokasalin ovelle. Sieltä kuului kumeata melua, joka syntyi haarukoista, veitsistä, laseista, lautasista ja ennen kaikkea sekavista äänistä, jotka koettivat huutaa kukin toistaan kovemmin. Munkki tahtoi vetäytyä pois ja rupesi oven takana sopimaan palvelijan kanssa siitä, että hän jossakin syrjähuoneessa saisi odottaa, kunnes ateria oli lopussa. Mutta samassa ovi aukeni. Muuan kreivi Attilio, joka istui vastapäätä ovea (hän oli talon isännän serkku, ja olemme jo maininneet hänet sanomatta hänen nimeään) huomasi ajatun pään ja munkkikaapun sekä hyvän munkin vaatimattoman aikomuksen ja sanoi:

— Seis, seis, on tarpeetonta paeta, arvon isä; sisälle, sisälle vain.

Don Rodrigo, joka ei suorastaan arvannut tämän käynnin aiheita, aavisti kuitenkin epämääräisesti jotakin ja olisi kernaasti suonut, että hänen serkkunsa olisi ollut munkkia kutsumatta. Mutta kun ajattelemaan Attilio oli noin äänekkäästi lausunut kutsunsa, ei hänen sopinut olla siihen yhtymättä, vaan hän virkkoi:

— Tulkaa, isä, tulkaa.

Munkki lähestyi, kumartaen isännälle ja vastaten molemmin käsin pöytävierasten tervehdyksiin.

Tavallisesti kuvitellaan kunnan miestä häijyn edessä — en kuitenkaan väitä, että kaikki näin tekisivät

— esiintyvänä pää pystyssä, katse varmana, rinta paisuneena ja kieli vapaana. Itse teossa kuitenkin vaaditaan, jotta hän voisi esiintyä tuonryhtisenä, useita asianhaaroja, jotka hyvin harvoin sattuvat samanaikaisesti. Älkää siis ihmetelkö, että veli Cristoforo, vaikka hänen omatuntonsa olikin hyvä, vaikka hänellä olikin mitä järkähtämättömin varmuus sen asian oikeudesta, jota hän aikoi puolustaa, kuitenkin tunki kammon ja säälin sekaista tunnetta don Rodrigoa kohtaan ja että hän oli joltisenkin arkana ja nöyränä siinä vastapäätä don Rodrigoa, joka istui pöydän päässä, omassa talossaan, omassa valtakunnassaan, ystävien, kunnianosoitusten, niin monen voimanmerkkinsä ympäröimänä, sen näköisenä, että hän oli valmis tukahuttamaan rukouksen, ja kahta kiivaammin ohjeen tai moitteen, liikkui se sitten kenen huulilla tahansa.

Rodrigon oikealla kädellä istui tuo kreivi Attilio, hänen serkkunsa, ja tuskin tarvinnee sitä huomauttaa, hänen toverinsa hekkumoimisessa ja väkivaltaisuuksissa. Tämä oli tullut Milanosta viettämään muutaman päivän maalla serkkunsa luona. Vasemmalla pöydän laidalla istui herra pormestari, jonka kasvot kuvastivat suurta kunnioittavuutta, mitä kuitenkin miedonsi jokunen määrä itsetietoisuutta. Hän oli se mies, jonka tehtävä asetusten mukaisesti olisi ollut hankkia oikeutta Renzo Tramaglinolle ja määrätä don Rodrigolle sellainen rangaistus, johon yllä on viitattu. Vastapäätä pormestaria, kasvoilla mitä vilpittömin kunnioituksen ilme, istui tuttavamme tohtori "Juonittelija", yllään musta kaapu, ja nenä tavallistaan punoittavampana. Vastapäätä serkuksia istui kaksi huomiota herättämätöntä vierasta, joista läheteoksemme sanoo, että he vain söivät, nyökäyttivät päätään, hymyilivät ja myönsivät kaiken, minkä joku muista vieraista sanoi ja mitä ei kukaan muu ollut vastustanut.

— Tehkää isälle tilaa, käski don Rodrigo.

Muuan palvelija toi tuolin, jolle isä Cristoforo istuutui, pyytäen isännältä anteeksi, että oli tullut sopimattomaan aikaan.

— Toivoisin saavani tärkeän asian johdosta puhua kahdenkesken kanssanne, hän sitten kuiskasi nöyremmällä äänellä don Rodrigon korvaan.

— Hyvä, hyvä, saammehan sitten puhua, tämä vastasi. Mutta tuotakoon ensin isälle jotakin juotavaa.

Munkki tahtoi kieltäytyä. Mutta don Rodrigo kohotti ääntänsä ja huusi keskellä uudelleen alkanutta melua:

— Ettehän toki, taivaan nimessä minua näin pahoita. Ei saa koskaan tapahtua, että kapusiinilais-munkki poistuisi talostani ilman että on maistanut viiniäni ja että julkea velkoja lähtisi täältä, ilman että hänen selkensä on tutustunut metsieni raippoihin.

Nämä sanat nostivat yleisen naurunremahduksen ja keskeyttivät hetkeksi sen kysymyksen käsittelyn, jota vieraat paraikaa intohimoisesti pohtivat. Palvelija toi tarjottimella viinipullon ja korkean maljanmuotoisen lasin, jonka ojensi munkille. Tämä ei tahtonut vastustaa sen miehen tekemää kiihkeää tarjousta, jonka suosiollisuuden hän hartaasti tahtoi saavuttaa, minkä vuoksi hän estelemättä kaatoi lasiinsa ja alkoi hitaasti sitä maistella.

— Tasson arvokkaisuus ei ollenkaan tue väittämäännne, arvoisa herra pormestari; se päinvastoin sitä vastustaa — näin jatkoi kreivi Attilio ulvovalla äänellä — tuo oppinut, tuo suuri mies, joka tunki kuin viisi sormeansa kaikki ritarillisuuden säännöt, antaa teoksessaan Arganten lähettilään, ennenkuin tämä vaatii kristityitä ritareita taisteluun, ensin kysyä lupaa hurskaalta Gottfried Bouillonilaiselta.

— Mutta tämä on, huomautti pormestari yhtä ulvovalla äänellä, tämähän on liioittelua, runollista kaunistelua, sillä onhan lähettiläs virkansa puolesta ja kansainvälisen oikeuden nojalla loukkaamaton. Eikä tarvitse mennä niin kauas perusteluja etsimään, sanoohan jo sananlasku: lähettiläs ei ole rangaistuksen alainen. Ja sananlaskut, herra kreivi, edustavat ihmiskunnan viisautta. Ja kun nyt lähettiläs ei sanonut mitään omassa nimessään, vaan ainoastaan toi esiin kirjallisen manauksen...

— Mutta ettekö huomaa, että tuo lähettiläs oli julkea aasi, joka ei tietänyt ensimmäisiä...?

— Jos herrat sallivat, keskeytti Don Rodrigo, joka ei tahtonut, että kysymys olisi kehittynyt sen pitemmälle, — niin lykätkäämme asia isä Cristoforon arvosteltavaksi; ja alistukaamme hänen ratkaisuunsa.

— Hyvä, erittäin hyvä, virkkoi kreivi Attilio, joka piti varsin hullunkurisena, että kapusiinilais-munkki ratkaisisi ritarillisuutta koskevan kysymyksen; sitävastoin pormestari, joka paljoo hehkuvammin otti osaa kysymyksen käsittelyyn, ainoastaan vaivoin rauhoittui, ja hänen kasvoissaan oli omituinen ilme, mikä näytti sanovan: Lapsenloruja!

— Mutta mikäli luulen ymmärtäneeni, sanoi munkki, ne eivät ole seikkoja, joita minun pitäisi tuntea.

— Tavallisia munkkien vaatimattomuuden aiheuttamia estelyjä, virkkoi Don Rodrigo. Mutta älkää luulko, että minä teitä päästän. Oh, tiedämmehän varsin hyvin, ettette Te ole tullut maailmaan munkinkaapu yllä, ja että olette tuntenut maailmaa. No niin, asia on seuraava...

— Tapaus oli seuraava, kreivi Attilio alkoi huutaa.

— Antakaa minun puhua, serkku, minun, joka olen puolueeton, huomautti Don Rodrigo. Juttu on seuraava. Eräs espanjalainen aatelismies lähettää milanolaiselle aatelismiehelle kaksintaisteluvaatimuksen. Tämän tuoja ei tapaa miekkasille vaadittua kotona, jättää vaadintakirjeen aatelismiehen veljelle. Tämä lukee sen ja antaa vastaukseksi tuojalle muutaman kepinlyönnin. No mitä asiasta arvelette...

— Hyvin vastattu ja hyvin tehty! huusi kreivi Attilio. Olipa se oikea haltioitunut innostus...

— Pahan hengen nostama, pormestari lisäsi. Piestä lähettiä. Miestä, jonka persoonaa ei saa loukata. Tekin, arvoisa isä, voitte sanoa, onko tämä ritarillisesti menetelty.

— Onpa kyllä, herraseni, huusi kreivi. Minä sen voin vakuuttaa, minä, joka luullakseni tunnen ritarillisia tapoja. Oh, jos hän olisi jaellut nyrkiniskuja, se olisi ollut vallan toista; mutta sauva ei likaa kenenkään käsiä. Enpä ollenkaan saata ymmärtää, miksi niin suuresti säälitte jätkän hartioita.

— Kuka tässä on puhunut hartioista, hyvä herra kreivi? Te väitätte minun sanoneen mielettömyyksiä, jotka eivät koskaan ole edes johtuneet mieleeni. Minä olen puhunut miehen karakteristä, enkä hänen hartioistaan. Puhun ennen kaikkea kansainvälisestä oikeudesta. Sanokaapas, tekkää niin hyvin, tokko ne airuet, joita muinaiset roomalaiset lähettivät julistamaan sotaan toisille kansoille, pyysivät lupaa esittääkseen asiaansa; ja mainitkaapa minulle joku kirjailija, joka kertoisi, että tuollaista sota-airuetta koskaan olisi piesty.

— Mitä liikuttavat meitä muinaisten roomalaisten sota-airuet. Ne olivat henkilöitä, jotka menettelivät kursailematta ja jotka tässä suhteessa olivat hyvin alkuperäisellä kannalla. Mutta nojaten uudenaikaisen, ja ainoan oikean ritarillisuuden sääntöihin, sanon ja väitän, että lähetti, joka rohkenee ojentaa aatelismiehelle miekkasille vaatimusta, pyytämättä siihen lupaa, on julkea mies, joka hyvin on loukattavissa, jopa mitä suurimmassa määrin loukattavissa, että hän on selkäsaunan ansainnut, jopa runsaimmalla mitalla ansainnut...

— Selvittäkääpä hieman tätä päätelmääne.

— En ikinä!

— Mutta kuulkaahan toki! Lyödä aseeton on kuitenkin katala teko. Koska lähetti oli aseeton, niin...

— Rauhoittukaa toki, herra pormestari.

— Kuinka, minunko pitää rauhoittua?

— Rauhoittukaa, sanon vieläkin. Mitä loruja te laskettelettekaan? Katala teko olisi takaapäin lyödä toista miekalla tai kiidättää hänelle luoti selkään; ja tässäkin suhteessa saattaa olla eri tapauksia, mutta pysykäämme asiassa. Myönnän, että tällaista yleensä voisi sanoa katalaksi teoksi. Mutta kun antaa neljä kepinlyöntiä jätkälle! Pitäisi kai tälle ensin virkkaa: — Katso eteesi, aion antaa sinulle selkäsaunan — vallan kuin sanotaan aatelismiehelle: — Miekka esiin! Ja te, arvoisa herra tohtori, sen sijaan että minulle hymyilette osoittaaksenne, että olette samaa mieltä kuin minä, voisitte ennemmin tukea perusteitani liukkaalla kielellänne ja auttaa minua saattamaan tätä herraa järkiinsä.

— Minä, vastasi tohtori, hieman joutuen hämilleen, minua huvittaa kuunnella tätä väittelyä; ja kiitän sattumaa, joka on tarjonnut tilaisuuden kuunnella näin henkevää aatekiistaa. Lisäksi, ei ole minun tehtäväni ratkaista tätä kysymystä, Teidän ylhäisyytenne on jo määrännyt ratkaisijan ... nimittäin läsnäolevan arvoisan isän...

— Se on totta, sanoi Don Rodrigo; mutta miten luulette tuomarin voivan puhua, kun riitaveljet eivät tahdo vaieta?

— Minä vaikenen, virkkoi kreivi. Pormestari rypisti kokoon huulensa ja kohotti kättänsä, ikäänkuin alistumisen merkinä.

— Oh, kiitos olkoon taivaan! Nyt on teidän vuoronne, isä, huomautti Don Rodrigo, puoleksi ivallisen vakavasti.

— Olenhan jo selitellyt kykenemättömyyttäni, vastasi veli

Cristoforo, antaen takaisin lasinsa palvelijalle.

— Huonoa välttelyä, huusivat molemmat serkukset. Tahdomme kuulla teidän ratkaisunne.

— Jos asianlaita on näin, niin minun heikon ymmärrykseni mukaan ei pitäisi olla miekkasille vaatimuksia, ei taistelujulistuksen tuojia, eikä kepinlyöntejä.

Pöytävieraat katsoivat toisiinsa hämmästyneinä.

— Onko kummempaa kuultu! tokaisi kreivi Attilio. Suokaa anteeksi, isä, mutta tuo menee liian pitkälle. Huomaa, ettette tunne maailmaa.

— Hänkö? sanoi Don Rodrigo. Hui, hai, hän tuntee sen yhtä hyvin kuin te, serkkuseni! Isä? Sanokaapa, mikä kokemuksen koulu teilläkin on ollut.

Munkki ei vastannut tähän kaikkea muuta kuin hyvää tarkoittavaan huomautukseen, vaan lausui sen sijaan hiljaisessa mielessään itselleen sanasen:

— Tämä pistos oli sinuun tähdätty; mutta muista, ettet ole täällä itsesi tähden, ja että kaikki mikä loukkaa sinua yksistään, ei ole otettava lukuun.

— Se on hyvin mahdollista, sanoi serkku; mutta isä ... mikä onkaan isän nimi.

— Isä Cristoforo, vastasivat monet.

— Mutta korkeasti kunnioitettu isä Cristoforo, tuollaisine periaatteinenne te käännätte maailman nurin. Ilman miekkasille vaatimusta, ilman kepinlyöntejä! Hyvästi kaikki kunniantunto! Jokainen jätkä olisi vapaa rangaistuksesta. Onneksi oletuksenne on mahdoton!

— No, herra tohtori, huudahti äkkiä Don Rodrigo, joka yhä koetti siirtää pois kiistelyn kahdelta ensimmäiseltä väittelijältä; nytpä on teidän vuoronne, teidän, joka olette omanne perustelevaan kaikkien asiat. Saammepa nähdä, millä tavoin tässä kohdin osaatte tukea isä Cristoforon perusteita.

— Totisesti, sanoi tohtori, heiluttaen haarukkaa ilmassa ja kääntyen munkin puoleen, totisesti en ymmärrä, miten isä Cristoforo, joka samalla on mallikelpoinen luostariveli ja maailmanmies, ei ole ajatellut, että hänen periaatteensa, joka on hyvä, oivallinen ja painava saarnatuolista julistettuna, ei ole minkäänarvoinen, sanottakoon se täydellä kunnioituksella, ritarillisuutta koskevassa väittelyssä. Mutta isä tietää paremmin kuin minä, että jokainen seikka on hyvä oikealla paikallaan, ja luulen hänen tällä kertaa pilan muodossa tahtoneen päästä pulmasta lausua tuomiopäätöstä.

Mitä olisikaan saattanut vastata näin vanhasta ja samalla alati uudesta viisaudesta ammennettuun järkeilyyn? Ei mitään; ja näin menetteli munkki.

Mutta Don Rodrigo tahtoi keskeyttää tämän asian ja otti sentähden puheeksi toisen.

— Kuulkaahan, hän virkkoi, huhutaan Milanossa tehtävän sovitusyrityksiä.

Lukija tietää, että tuona vuonna taisteltiin Mantovan herttuakunnan perimisestä. Vincenzo Gonzagan kuoltua, joka ei ollut jättänyt miehisiä perillisiä, mainittu herttuakunta oli joutunut Nevers'in herttuan, Gonzagan lähimmän sukulaisen haltuun. Ludvik XIII, eli oikeammin kardinaali Richelieu, kannatti suosikkiaan ja kansalaistunutta ranskalaista Nevers'in herttuata. Filip IV, tai oikeammin kreivi Olivares, yleisesti mainittu kreivi-herttuaksi, ei puolestaan kannattanut häntä vastikään mainittujen syiden nojalla, ja oli julistanut sodan häntä vastaan. Mutta kun tämä herttuakunta oli keisarikunnan läänitysmää, molemmat puolueet koettivat kaikenlaisilla juonilla, kehoituksilla ja uhkauksilla vaikuttaa keisari Ferdinand II:seen; edellinen puolue yrittäen taivuttaa häntä myöntämään läänitysoikeudet uudelle herttualle, jälkimäinen koettaen saada keisaria tuota oikeutta kieltämään, jopa karkoittamaan hänet herttuakunnasta.

— Olenpa taipuvainen uskomaan, virkkoi kreivi Attilio, että tämä asia voidaan rauhallisesti sovittaa. Minulla on erityiset osviittani.

— Sitä en luule, herra kreivi, sitä en luule, pormestari keskeytti. Minä, vaikka elänkin täällä syrjässä, kuitenkin tunnen hieman maailman menoa; nähkääs, espanjalainen linnanherra, joka hyvyytensä vaikutuksesta minullekin suo hieman hyvää, ja joka on erään kreivi-herttuan suosikin poika ja siis tuntee kaiken, mikä tapahtuu...

— Ja minulla taas, herraseni, on tilaisuus joka päivä Milanossa puhua vallan toisenlaisten henkilöiden kanssa. Ja tiedän luotettavasta lähteestä, että paavi, joka ennen kaikkea harrastaa rauhaa, on tehnyt ehdotuksia...

— Se on kuin olla pitää. Asia on oikealla tolalla. Hänen Pyhyytensä täyttää velvollisuutensa: paavin tulee aina järjestää ruhtinasten ja kristittyjen välit hyväksi. Mutta kreivi-herttualla on oma politiikkansa, ja...

— Saattaa niin olla; mutta tiedättekö, herraseni, mitä keisari tällä hetkellä ajattelee? Luuletteko ettei maailmassa olekaan muuta kuin Mantova? Onpa paljo seikkoja, joita pitää ajatella, herraseni. Tiedättekö esimerkiksi missä määrin keisari saattaa tätä nykyä luottaa Valdistanon eli Vallistain ruhtinaaseen, vai miten hänen nimensä oikein kuulune?...

— Wallenstein on hänen oikea nimensä saksaksi, keskeytti pormestari uudelleen, niin olen useammin kuin kerran kuullut espanjalaisen linnaherramme tätä nimeä lausuvan. Mutta rauhoittukaa vaan, sillä...

— Tahdotteko kenties ruveta minua neuvomaan? huudahti kreivi kiivaasti. Mutta Don Rodrigo tuuppasi häntä polveen merkiksi, että hän ystävydestä häneen, isäntään, herkeäisi enemmästä vastustelemisesta. Kreivi vaikenä, mutta pormestari, kuni laiva, joka on vapautunut hiekkasärkältä, jatkoi pullistunein purjein kaunopuheisuutensa kulkua:

— Wallensteinistä minä en välitä tuon taivaallista, sillä kreivi-herttua pitää silmällä joka seikkaa ja joka paikkaa. Ja jos tuon Wallensteinin päähän pälkähtäisi noudattaa omia mielijohteita, niin kreivi-herttua kyllä hyvällä tai pahalla saa hänet järkiinsä. Hän pitää silmällä kaikkea, sanon vieläkin, ja hänellä on pitkät kädet; ja jos hän on saanut päähänsä, niin kuin on saanutkin, ja syystä, ettei Nevers'in herttua pääse kotiutumaan Mantovaan, niin hän, tuo suuri poliitikko, empimättä estää Nevers'in herttuan sinne kotiutumasta. Ja kardinaali Richelieu iskee miekallaan veteen. Minua todella naurattaa, että herra kardinaali Richelieu ryhtyy taistelemaan kreivi-herttuan veroisen miehen, Olivaresin, kanssa! Tahtoisinpa totisesti palata maailmaan kahdensadan vuoden päästä kuullakseni mitä meidän jälkeläisemme arvelevat niin ylvästelevästä hankkeesta. Vaaditaanpa muutakin kuin pelkkää kateutta, vaaditaan ennen kaikkea päätä. Ja sellaisia päitä kuin kreivi-herttuan on vaan yksi koko maailmassa! Kreivi-herttua, hyvät herrat, jatkoi pormestari, yhä kiitäen eteenpäin purjeet pulleina ja hieman ihmetellen, ettei kohdannut ainoatakaan karia, kreivi-herttua on kaikella kunnioituksella sanottu vanha kettu, joka osaa eksyttää pois kenet tahansa jäljiltään; kun hän näyttää aikovan kääntyä oikealle, hän livistääkkin vasemmalle, mistä on seurauksena, ettei kukaan voi kerskata tuntevansa hänen tuumiansa. Nekään, joiden tulee nämä tuumat toteuttaa ja joiden tulee kirjoittaa tiedonannot, eivät niistä ymmärrä yhtään mitään. Minä saatan puhua jonkunmoisella asiantuntemuksella. Sillä tuo kunnan linnanherra suvaitsee jutella kanssani jotenkin tuttavallisesti. Kreivi-herttua sitävastoin tuntee tarkalleen mitä keitosta valmistetaan kaikkien hovien kattiloissa. Ja kaikki nuo suuret politikoisijat (joiden joukossa kieltämättä on runsaasti taitavia) ovat tuskin hautoneet valmiiksi tuuman, kun kreivi-herttua jo sen on arvannut, hyväpäisyydellään, salaisine keinoineen ja kaikkialle pingoitettuine lankoineen. Tuo kardinaali Richelieu parka yrittellee täällä, vainuilee toisaalla, hikoilee ja vaivautuu. Mutta miten käykään lopulla? Kun hänen on onnistunut kaivaa salakaivanto, niin hän aina kohtaa kreivi-herttuan taitavasti luoman vastakaivannon.

Kuka tietää milloin pormestari olisi laskenut lorupurtensa maihin; mutta Don Rodrigo huomasi sukulaisensa merkitsevät ilmeet, kääntyi ikäänkuin äkillisen mielijohteen saatuaan palvelijan puoleen ja käski hänen tuoda pöytään erään pullon.

— Herra pormestari ja muut herraseni! hän sitten sanoi, juokaamme kreivi-herttuan malja; ja sitten teidän tulee sanoa, onko viini miehen veroista.

Pormestari vastasi nyökäyttäen päätään kasvoissa ilme, joka kuvasi erityistä kiitollisuutta. Sillä kaiken, mikä tehtiin tai sanottiin kreivi-herttuan kunniaksi, hän katsoi osaksi kohdistuvan itseensä.

— Kauan eläköön Don Gasparo Guzman, Olivaresin kreivi, San Lucarin herttua, kuningas Filip Suuren, hallitsijamme suuri suosikki! hän huudahti kohottaen lasiaan.

— Eläköön hän kauan, vastasivat kaikki.

— Kaatakaa isälle viiniä, sanoi Don Rodrigo.

— Oh, anteeksi, vastasi munkki, mutta olenpa jo tehnyt itseni sypääksi kohtuuttomuuteen, enkä enää saata...

— Kuinka? virkkoi Don Rodrigo. On juotava kreivi-herttuan malja. Tahdotteko siis saattaa meidät siihen luuloon, että olette Navarralaisten puolella?

Tämä soimanimi annettiin silloin Ranskalaisille Navarran prinssien vuoksi, jotka Henrik IV:n kanssa olivat alkaneet heitä hallita.



Tällaisen kehoituksen jälkeen oli pakko juoda. Kaikki pöytävieraat puhkesivat huudahduksiin sekä viinin ylistelyihin; lukuunottamatta tohtoria, joka pää pystyssä, tuijottavin katsein ja suljetuin huulin vaieten ilmaisi enemmän kuin sanoin.

— No mitä sanotte, tohtori? kysyi Don Rodrigo.

Vetäen esiin lasista nenänsä, joka oli punaisempi ja loistavampi kuin itse lasi, tohtori vastasi, koristaen teeskennellysti joka tavuuta:

— Sanon, julistan ja arvelen, että tämä on viinien Olivares: censui, et in eam ivi sententiam,[2] että tällaista juomaa ei löytäisi herramme ja kuninkaamme kahdestakymmenestä kahdesta valtakunnasta; Jumala häntä muuten suojelkoon. Väitän ja selitän, että jalosukuisen Don Rodrigon ateriat voittavat Heliogabaluksen juhlat ja että nälänhätä ja puute on ainaiseksi karkoitettu ja syrjäytetty tästä palatsista, missä asustaa ja hallitsee loistava ylellisyys.

— Hyvin sanottu, hyvin arvosteltu! huusivat kuorona pöytävieraat. Mutta tuo sana nälänhätä, jonka tohtori sattumalta oli julkilausunut, palautti äkkiä kaikkien mieleen tämän surullisen aiheen, ja kaikki rupesivat puhumaan nälänhädästä. Siitä puhuessaan he kaikki olivat yhtä mieltä, ainakin pääasiassa. Mutta melu oli kenties vielä suurempi kuin jos he olisivat olleet eri mieltä. Kaikki puhuivat yhtä haavaa.

— Ei ole mitään nälänhätää, sanoi joku; korkohinnan kiskurit ovat syypäät...

— Ja leipurit, huomautti toinen, jotka kätkevät viljan. He ovat hirtettävät.

— Todella hirtettävät, ja ilman sääliä!

— Vedettäköön heidät oikeuteen, huusi pormestari.

— Mitä, oikeuteen? huusi entistään äänekkäämmin kreivi Attilio. Oikeutta summittain! Otettakoon kolme tai neljä tai viisi tai kuusi niistä, jotka yleisen mielipiteen mukaan ovat kaikkein rikkaimmat ja konnamaisimmat ja hirtettäköön ne muitta mutkitta!

— On annettava varoittava esimerkki! Ilman esimerkkiä ei saada mitään aikaan. Hirteen tuo väki, silloin satelee viljaa joka taholta.

Ken kulkiessaan markkinoilla on nauttinut siitä sopusoinnusta, minkä ilveilijät matkaansaavat siten että eri laulujensa välillä kukin heistä virittää soitintaan pannen sen ääntämään niin kovasti kuin mahdollista, voidakseen kuulla oman soittimensa äänen keskellä yleistä pärinää — se saattaa kuvitella millainen oli tuon keskustelun synnyttämä hälinä. Tällävälän täytettiin ahkeraan laseja tuolla uudella viinillä, ja sitä ylistelevät huudahdukset sekaantuivat, kuten odottaa sopi, valtiotaloudellisten pykäläin tulkintaan. Ja näin ne sanat, jotka voimakkaimmin ja useimmin kajahtivat, olivat: *Jumalien juomaa ja hirteen*.

Tämän kestäessä Don Rodrigo loi aika ajoin salaisen katseen munkkiin. Hän näki tämän koko ajan istuvan tyynenä, ilmaisematta vähintäkään levottomuutta tai kiirettä ja tekemättä ainoatakaan liikettä, joka olisi osoittanut, että hän oli odottamassa. Mutta samalla hän huomasi munkin olevan sen ilmeisen, ettei aikonut poistua, ennenkuin oli kuultu hänen asiansa. Don Rodrigo olisi kernaasti antanut hänelle matkapassin ja välttänyt tuon keskustelun. Mutta kapusiinilais-munkin luota-lähettäminen, ilman että oli hänen asiaansa kuunnellut, ei ollut Don Rodrigon valtiotaidon mukaista. Koska hän nyt siis ei voinut välttää tuota ikävää kohtausta, päätti hän heti alistua siihen ja mitä pikimmin siitä vapautua. Hän nousi pöydästä, ja hänen mukanaan koko viinistä punoittava seura, joka ei silti herjennyt ääneensä jupakoimasta. Pyydettyään vierailtaan poistumistaan anteeksi Don Rodrigo lähestyi vakavan näköisenä munkkia, joka muiden kanssa oli noussut, ja sanoi hänelle:

— Olen valmis teitä kuuntelemaan.

Ja hän vei hänet toiseen huoneeseen.

## KUODES LUKU.

— Miten voin teitä palvella? kysyi Don Rodrigo, pysähtyen keskelle huonetta. Näin kuuluivat hänen sanansa. Mutta se äänenpaino, millä ne lausuttiin, tiesi selvästi: Ota huomioon, kenen edessä seisot, punnitse puheesi ja esitä asiasi lyhyesti.

Ei ollut varmempaa ja pikemmin vaikuttavaa keinoa rohkaista veli Cristoforoa kuin ylpeä puhuttelemineen. Hän, joka oli epäröinyt, etsinyt sopivia sanoja ja pyörittänyt sormiensa välissä vyöstään riippuvan rukousnauhan helmiä, ikäänkuin hän olisi toivonut jostakin niistä löytävänsä puheensa alkusanat, tunsu tuon Don Rodrigon kohtelun johdosta huulilleen tulvivan enemmän sanoja kuin mitä tarvitsi. Mutta hoksaten, miten tärkeätä oli, ettei pilannut asiaansa, tai oikeammin toisen asiaa, hän muutti ja lievensi ne lauseet, jotka olivat johtuneet mieleensä, ja sanoi varovan nöyrästi:

— Tulen ehdoittamaan teille oikeuden tekoa, rukoilemaan sääliväistä avunantoanne. Muutamat pahantekijät ovat väärinkäyttäneet teidän ylhäisyytenne nimeä peloittaakseen erästä pappiparkaa täyttämästä velvollisuuttaan, täten syösten onnettomuuteen kaksi viatonta ihmistä. Te voitte yhdellä ainoalla sanalla tehdä tyhjäksi noiden henkilöiden tuumat, saattaa asian jälleen oikealle tolalle ja antaa hyvitystä niille, joille on tapahtunut niin suuri vääräys. Te voitte sen tehdä, ja koska voitte ... niin omatunto ... kunnia...

— Teidän sopii puhua minulle minun omastatunnostani ainoastaan silloin, kun katson hyväksi tulla luoksenne ripille. Mitä taas tulee kunniaani, niin tietäkää, että minä, ja yksinomaan minä olen sen vartija, ja että pidän julkeana loukkaajana jokaista, joka rohkenee tuppautua tätä minun huoltani jakamaan.

Veli Cristoforo huomasi näistä sanoista että Don Rodrigo koetti antaa hänen puheelleen mitä pahimman merkityksen ja muuttaa keskustelun riidaksi, jotta Cristoforolla ei olisi ollut tilaisuutta päästä itse asiaan. Tämän vuoksi munkki muutti esiintymisensä alistuvaksi, päätti kärsivällisesti niellä mitä vaan tuo toinen suvaitsi sanoa, ja vastasi nopeaan nöyrä sävy äänenpainossa:

— Jos olen sanonut jotain sellaista, mikä ei teitä ole miellyttänyt, on se aivan varmaan tapahtunut aikeettomasti. Oikaiskaa minua, nuhdelkaa minua, jos en voi puhua niinkuin sopii; mutta suvaitkaa minua kuunnella. Jumalan nimessä, jonka kasvojen eteen meidän kaikkien kerta tulee astua ... — ja näin sanoen hän otti käteensä ja ojensi synkän kuuntelijansa silmien eteen rukousnauhaansa kiinnitetyn pienen puisen pääkallon — älkää itsepäisesti kieltäkö hankkimasta ihmisparoilta oikeutta, joka on niin helposti toteutettavissa, ja jonka he täydelleen ansaitsevat. Ajatelkaa, että Jumala lakkaamatta luo silmänsä näihin poloiisiin, ja että heidän rukoilevat valituksensa kuullaan tuolla ylhäällä. Viattomuus on voimakas oikeudes...

— Seis, arvoisa isä! keskeytti äkkiä Don Rodrigo; se kunnioitus, jota tunnen munkkikaapuanne kohtaan, on suuri. Mutta voisimpa unhoittaa tämän kunnioituksen, jos näkisin tuon puvun henkilön yllä, joka rohkenisi tunkeutua talooni urkkijana!

Tämä sana nosti punan munkin kasvoihin. Kuitenkin hän jatkoi sen näköisenä kuin henkilö, joka nielee hyvin karvasta lääkettä:

— Ettepä itsekään voi luulla, että tällainen lisänimi minuun soveltuisi. Te tunnette sydämässänne, että toimenpiteeni täällä ei ole halpamainen eikä halveksittava. Kuulkaa minua, arvoisa Don Rodrigo; ja suokoon taivas, ettei se päivä valkenisi, jolloin kadutte, ettette minua ole kuunnellut. Ettehän tahdo panna alltiiksi kunniaanne ... ja minkälaista kunniaa, Don Rodrigo, ettehän tahdo panna kunniaanne alltiiksi ihmisten silmissä, ettekä Jumalan silmissä! Olettehan te hyvin mahtava täällä maan päällä, mutta...

— Tietäkää, sanoi Don Rodrigo kiukkuisena, mutta kuitenkin hieman väristen, tietäkää, että kun päähäni pälkähtää kuunnella saarnaa, osaan vallan mainiosti mennä kirkkoon, kuten muutkin tekevät! Mutta kotonani! Oh — ja hän jatkoi hymyillen teeskennellyn ivallisesti — te osoitate minulle suurempaa kunniaa kuin mitä minä ansaitseen. Saarnamies minun kotonani! Se on yksinomaan ruhtinasten ylellisyyttä.

— Ja Jumala, joka vaatii ruhtinaat tilille siitä sanasta, jota hän kuuluttaa heille heidän omassa palatsissaan, Jumala, joka paraikaa osoittaa teille armoaan, lähettämällä luoksenne palvelijansa, arvottoman ja viheliäisen olennon, mutta joka tapauksessa palvelijansa, taivuttamaan sydäntänne auttamaan viatonta...

— Riittää jo, arvoisa isä, virkkoi Don Rodrigo, tehden liikkeen pois mennäkseen, en tiedä mitä oikeastaan tahdotte sanoa. Käsitän ainoastaan, että on kysymys jostakin tyttö letukasta, jonka asioita lämpimästi harrastatte. Menkää uskomaan harrastuksenne kelle tahansa, mutta varokaa kauempaa häiritsemästä aatelismiestä.

Don Rodrigon lähtiessä liikkeelle, munkki astui hänkin pari askelta, asettui kunnioittavasti hänen eteensä, kohotti kätensä ikäänkuin samalla häntä rukoillakseen ja pidättääkseen ja virkkoi vielä:

— Harrastan todella suuresti tuon tytön menestystä, mutta en enempää kuin teidän menestystänne. Teidän molempien sielut ovat minulle kallisarvoisemmat kuin oma henkeni. Don Rodrigo! En saata

tehdä mitään muuta teidän hyväksenne kuin rukoilla Jumalaa; mutta sen teen sydämeni pohjasta. Älkää vastatko kieltäen. Älkää antako viattoman tyttöparan kauempaa olla tuskan ja pelon valloissa. Teidän lausumanne yksi ainoa sana kykenee järjestämään koko asian.

— No hyvä, sanoi Don Rodrigo, koska luulette, että minä voin tehdä paljon tuon naishenkilön hyväksi, ja koska niin lämpimästi harrastatte hänen parastaan...

— No niin? virkkoi levottomana veli Cristoforo, jota Don Rodrigon ilme ja ryhti ei aiheuttanut antautumaan niihin toiveihin, joita nuo sanat näyttivät lupaavan.

— No hyvä, kehoittakaa tuota nuorta naista tulemaan tänne ja asettumaan minun suojelukseni alaiseksi. Häneltä ei silloin ole puuttuva mitään, eikä kukaan rohkene häntä hätyyttää, taikka minä en ole mikään ritarillinen aatelismies!

Tällaisen ehdotuksen johdosta munkin närkästys, jota hän siihen asti vaivoin oli pidättänyt, puhkesi ilmoille. Kaikki hänen kauniit tarkoituksensa esiintyä varovaisesti ja kärsivällisesti haihtuivat. Hänen vanha luontonsa heräsi ja liittyi uuteen; ja tällaisissa tapauksissa veli Cristoforossa todella oli kaksi ihmistä.

— Teidän suojeluksenne! hän huudahti, peräytyen pari askelta, nojaten ylpeästi oikeaan jalkaansa, pani oikean käden lanteille, nosti vasenta kättä, etusormi ojennettuna don Rodrigoa kohti ja loi häneen kaksi tulista silmää: Teidän suojeluksenne! Onpa hyvä, että olette puhunut näin, että olette tehnyt minulle tuon ehdotuksen. Nyt on mittanne täysi, enkä minä teitä enää pelkää.

— Mitä julkeat puhua, munkki?

— Puhun, niinkuin sopii puhua sen kanssa, jonka Jumala on hylännyt, ja joka ei enää voi herättää pelkoa. Teidän suojeluksenne! Tiesinhän, että tuo tyttöparka on Jumalan suojeluksen alla. Mutta te panette minut sen huomaamaan niin varmasti, ettei minun enää tarvitse ollenkaan säästää sanojani siitä kanssanne puhuessani. Puhun Luciasta: huomaatte miten mainitsen tämän nimen pää pystyssä ja silmiäni räpäyttämättä.

— Kuinka, täällä, tässä talossa!

— Surkuttelen tätä taloa: kirous leijailee sen ylitse! Saattepa nähdä, tuleeko jumalallinen oikeus välittämään neljästä kiviportaasta ja neljästä rosvosta. Luuletteko, että Jumala on asettanut tänne maailmaan kuvansa mukaan luodun olennon, antaakseen teille hovin sitä kiusata! Olette kai luullut, ettei Jumala osaisi häntä puolustaa. Olette halveksinut hänen viittaustaan, olette itse tuominut itsenne! Faraon sydän oli paatunut niinkuin teidän, ja Jumala sen musersi. Lucia on turvissa vainoltanne, minä sen teille sanon, minä munkki parka. Ja mitä teihin tulee, niin kuulkaa tarkoin mitä teille ennustan: On tuleva se päivä...

Don Rodrigo oli tähän asti häälynnyt raivon ja hämmästyksen välillä, eikä ollut löytänyt sanoja. Mutta kun hän kuuli munkin suusta ennustuksen ensi sanat, hänen raivoonsa sekaantui kaukainen ja salaperäinen kauhu. Hän tarttui nopeasti nostettuun ja uhkaavaan käteen, ja kohottaen äänensä katkaistakseen onnettomuuden-profeetan puheen, hän huudahti:

— Korjaa luusi, sinä julkea heittiö, munkkikaapuun puettu tyhjätöimittäjä!

Nämä niin selvät sanat saattoivat silmänräpäyksessä isä Cristoforon tyyntymään. Koetun huonon kohtelun ja solvauksen tietoisuuteen oli jo hetki sitten yhtynyt alistumisen ja vaikenemisen tarpeellisuuden tajuminen, niin että hänessä, hänen tuota kohteliaisuutta kuullessaan kaikki paheksuminen ja into lamautui ja ettei hän katsonut soveliaaksi muuta menettelyä, kuin levollisesti kuunnella, mitä Don Rodrigo suvaisisi lisätä. Hän siis veti pois kätensä aatelismiehen kourista, painoi alas päänsä ja jäi seisomaan liikkumatta kuten, tuulen hieman hellittäessä myrskysääliä, vanha tammi palauttaa oksansa entiseen asentoon ja sitten vastaanottaa rakeet, miten vaan taivas suvaitsee ne alas lähettää.

— Julkea nousukas! jatkoi Don Rodrigo. Kohtelet minua kuin vertaistasi. Saat kiittää kaapua, mikä peittää jätkänhartioitasi ja mikä säästää sinulta ne hyväilyt, joiden avulla sinun kaltaisiasi opetetaan puhumaan. Korjaa tällä kertaa luusi omin koipinesi, muuten saat nähdä!

Näin sanottuaan hän ilkkuvan käskevänä osoitti ovea, joka oli vastapäätä sitä ovea, mistä olivat astuneet sisälle. Isä Cristoforo painoi alas päänsä ja poistui, jättäen Don Rodrigon raivokkain askelin mittailemaan taistelutannerta.

Suljettuaan oven jälkeensä munkki huomasi viereisessä huoneessa, johon astui, erään miehen hiljaa hiipivän pois seinää pitkin, ikäänkuin hän ei olisi tahtonut, että häntä olisi huomattu viereisestä

huoneesta, missä äskeinen keskustelu oli tapahtunut. Munkki tunsu hänet samaksi vanhaksi palvelijaksi, joka oli vastaanottanut hänet tielle johtavalla portilla. Tämä mies oli palvelut talossa neljäkymmentä vuotta ja oli siis astunut toimeensa ennen Don Rodrigon syntymää. Viimemainitun isä oli ollut vallan toista maata. Isänsä kuoltua Don Rodrigo oli eroittanut kaikki vanhat palvelijat ja pestannut uusia, kuitenkin jättäen tämän yhden taloon, osaksi hänen korkean ikänsä vuoksi, osaksi sen nojalla, että hän, vaikka olikin vakaumuksiltaan ja tavoiltaan aivan erilainen kuin nuori isäntä, korvasi näitä vikojaan kahdella ominaisuudella; ensiksi hän suuresti kunnioitti talon arvoa, ja toiseksi hän paremmin kuin kukaan muu tunsu vanhat juhlalliset menot ynnä näiden pienimmätkin yksityiskohdat. Isäntänsä edessä tämä vanhusparka ei koskaan olisi rohjennut ilmeillä, vielä vähemmän sanoilla ilmaista paheksumistaan siitä, mitä näki pitkin päivää. Nipin napin uskalsi hän joskus päästää huudahduksen tai mutista partaansa muiden palvelijain piirissä. Nämä nauroivat hänelle, jopa joskus huvikseen yllyttivät häntä jatkamaan, viekoitellen häntä sanomaan enemmänkin kuin mitä oli aikonut, jolloin saivat kuulla hänen uudelleen virittävän tämän talon entisten elintapojen ylistysvirttä. Nämä nuhdesaarnat saapuivat isännänkin korviin aina vaan höyrytettyinä kertomuksilla, miten muut palvelijat olivat vanhusta ivanneet, joten ne Don Rodrigossa vaan herättivät katkeruudesta vapaata ylenkatsetta. Mutta suurina vastaanottopäivinä vanhus taas oli vakava ja perin tärkeä henkilö.

Isä Cristoforo katsahti tuohon palvelijaan ohikulkiessaan, tervehti häntä ja kulki edelleen. Mutta vanhus astui salaperäisesti hänen luokseen, painoi sormen huulilleen ja antoi sitten samalla sormella merkin astumaan hänen kanssaan pimeään käytävään. Kun he olivat saapuneet sinne, hän sanoi munkille matalalla äänellä:

— Isä, olen kuullut kaiken, ja minun on tarve puhua kanssanne...

— Nopeasti siis, ystäväni.

— Ei täällä; hukka minut perii, jos Don Rodrigo tämän huomaa... Mutta saatanpa tietää paljon asioita ja koetan tulla huomenna luostariin.

— Onko olemassa joku tuuma?

— Epäilemättä on jotain tekeillä, sen olen jo saattanut huomata. Mutta nyt aion olla varuillani, ja toivon saavani selville kaiken. Antakaa minun vaan toimia. Minä saan nähdä ja kuulla seikkoja...! Kauheita seikkoja! Olenpa talossa, missä...! Mutta tahtoisin pelastaa sieluni.

— Herra teitä siunatkoon! ja sanottuaan puoliääneen nämä sanat, munkki laski kätensä palvelijan päälle; vanhus, vaikka häntä paljoa iäkkäämpi, seiso i kumarassa hänen edessään, nöyrän lapsen asennossa.

— Herra on teitä palkitseva, jatkoi munkki; älkää jääkö tulematta huomenna.

— Tulen varmasti, vastasi vanhus; mutta menkää te joutuin pois täältä ja, taivaan nimessä, älkää minua ilmaisko. Näin sanoen ja katsellen ympärilleen hän poistui käytävän toisesta päästä huoneeseen, josta ovi johti pihalle. Huomattuaan paikan turvalliseksi, hän kutsui pihalle munkin, jonka kasvot vastasivat palvelijan viime sanoihin paljoa selvemmin, kuin mitkään vakuutukset. Palvelija näytti hänelle oven, ja munkki poistui mitään puhumatta.

Tuo mies oli kuunnellut isäntänsä ovella: oliko hän siinä tehnyt oikein? Ja oliko veli Cristoforo menetellyt oikein häntä siitä kiittäessään? Mitä tavallisimmat ja vakaantuneimmat elämänohjeet sanovat sellaista hyvin rumaksi teoksi. Mutta saattoiko tuota tapausta pitää poikkeuksena? Ja onko yleensä olemassa poikkeuksia yleisesti tunnustetuista säännöistä? Tärkeitä kysymyksiä, jotka lukija ratkaiskoon mielensä mukaan. Meidän tehtävämme ei ole langettaa arvostelmia; rajoitumme tosiseikkojen kertomiseen.

Astuttuaan ulkoilmaan ja käännettyään selkensä tälle kirotulle asunnolle veli Cristoforo hengitti vapaammin ja astui kiireisin askelin mäen rinnettä alas, kasvot hehkuen, mieli kuohuksissa ja ajatukset ristiriitaisina, kuten jokainen saattaa kuvitella; olihan se luonnollista kaiken sen jälkeen, mitä hän oli kuullut ja sanonut. Mutta vanhuksen odottamaton avun tarjous oli ollut hänelle suuri rohkaisu: hänestä tuntui kuin olisi taivas antanut hänelle selvän merkin myöntämästään suojeluksesta.

— Tässä on ohjauslanka, jonka kaitselmus laskee käteeni. Ja itse tuossa talossa! Ja ilman että sitä edes tiesin hakea!

Vaipuneena näihin ajatuksiin hän nosti katseensa läntistä taivaanrantaa kohti ja huomasi maillemenoön kallistuvan auringon jo melkein hipaisevan vuoren huippua, ja ajatteli, että päivä jo oli varsin vähissä. Vaikka hän tunsu jäsenensä väsyneiksi tämän päivän monista vaivoista, hän kuitenkin

joudutti askeleitaan, hän kun tahtoi turvateilleen tuoda jotakin, vaikkapa vähäistäkin tietoa, sekä saapua luostariin ennen yötä. Tämä näet oli kapusiinilaisten ankarimpia ja mitä täsmällisimmin noudatettuja sääntöjä.

Tällävälän oli Lucian majassa keksitty ja punnittu tuumia, jotka meidän on saattaminen lukijan tietoon. Munkin lähdettyä nuo kolme henkilöä pysyivät hetken aikaa ääneti. Lucia valmisteli surullisena päivällistä. Renzo yritti moneen kertaan lähteä pois ja päästä näkemästä masentunutta lemmittyään, mutta ei kuitenkaan hennonnut poistua; Agnese oli näennäisesti kokonaan kiinnittänyt huomionsa vyyhdinpuuhun, jota pyöritti. Mutta itse teossa hän hautoi tuumaa; kun se oli kypsynyt, hän keskeytti vaitiolon näillä sanoin:

— Kuulkaapa lapset! Jos voitte olla tarpeeksi rohkeat ja taitavat, jos teillä on luottamusta teidän äitiinne (tämä *teidän* sana saattoi Lucian vavahtamaan), niin minä otan pelastaakseni teidät tästä pulasta ehkä paremmin ja pikemmin kuin isä Cristoforo, vaikka hän onkin niin etevä mies.

Lucia pysähtyi ja loi äitiin katseen, joka ilmaisi enemmän hämmästyystä kuin luottamusta näin suuremmoiseseen lupaukseen; ja Renzo virkkoi nopeasti:

— Rohkeutta? Taitavuutta? Sanokaa toki mitä pitää tehdä.

— Eikö ole totta, jatkoi Agnese, että jos olisitte naimisissa, niin olisi siten jo voitettu melkoisesti. Ja että kaikesta muusta sitten helposti suoriuduttaisiin?

— Kuka sitä epäilee? sanoi Renzo. Kunhan vaan olisimme olleet vihillä, niin ... voihan sitä asua missä muualla maailmassa tahansa, ja vallan lähellä, Bergamon seuduilla, silkin valmistajia vastaanotetaan avosylin. Tiedättehän kuinka monasti serkkuni Bortolo on kehoittanut minua tulemaan sinne hänen luoksensa asumaan sanoen, että siellä saavuttaisin varallisuutta niinkuin hän itse. En kuitenkaan koskaan ole noudattanut hänen kutsuaan, ja se on tapahtunut — miksi sitä salaisin? sentähden, että sydämeni on ollut täällä. Kun olemme naimisissa, muutamme sinne kaikki, perustamme siellä kodin ja elämme siellä pyhässä rauhassa, turvissa tuon konnan kynsiltä ja kaukana koettelemuksesta yrittää jotain huonoa pelastuskeinoa, Eikö niin, Lucia?

— Niin, virkkoi Lucia; mutta miten...?

— Kuten jo sanoin, vastasi äiti. Rohkeutta ja taitavuutta vaan, ja asia on helppo.

— Helppo! sanoivat molemmat nuoret henkilöt, joiden mielestä asia oli tullut niin eriskummaisen ja surullisen vaikeaksi.

— Helppo, jos oivaltaa oikean menettelytavan, huomautti Agnese. Kuunnelkaa tarkoin, niin koetan sen teille selvittää. Olen kuullut asiantuntijoiden sanovan, jopa itsekin olen siitä nähnyt esimerkin, että nimittäin avioliiton solmimiseen vaaditaan luonnollisesti pappi, mutta ettei hänen suostumisensa ole välttämätön; riittää, että hän vaan on läsnä.

— Miten tämä on ymmärrettävä? kysyi Renzo.

— Kuulkaa, niin ymmärrätte. On tarpeellista hankkia kaksi vierastamiesta, jotka ovat hyvin älykkäät ja yksimieliset. Mennään papin luo. Pääasia on, että hänet äkkiä yllättää, niin ettei hän ehdi pötkiä tiehensä. Mies sanoo: herra pastori, tämä on minun vaimoni; tyttö sanoo: herra pastori, tämä on minun mieheni. Välttämätöntä on, että pappi sen kuulee, ja että todistajat sen kuulevat, ja silloin avio on solmittu ja yhtä pyhä kuin jos itse paavi olisi sen vahvistanut. Niinpian kuin on lausuttu nuo sanat, pappi saa huutaa, meluta, näyttää taivaanmerkit; se ei auta mitään, sillä te olette aviomies ja -vaimo.

— Onko se mahdollista? huudahti Lucia.

— Kuinka? kysyi Agnese. Luuletteko ehkä että minä niinä kolmenakymmenenä vuotena, jotka olen elänyt tässä maailmassa ennen teitä, en ole mitään oppinut! Asianlaita on tarkalleen niin kuin teille sanoin. Todisteena siitä on eräs ystävättäristäni, joka tahtoi vastoin vanhempiensa tahtoa mennä miehelle ja joka tuota keinoa käyttäen sai tuumansa toteutetuksi. Pappi, joka aavisti pahaa, oli varuillaan; mutta nuo kaksi veitikkaa olivat niin viekkaita, että yllättivät hänet sopivalla hetkellä, lausuivat sanansa, ja heistä tuli mies ja vaimo; tosin vaimo parka kolmen päivän kuluttua katui kauppojaan.

Asianlaita oli todella niin kuin Agnese oli kertonut. Avioliittoja, jotka solmittiin mainitulla tavalla, pidettiin siihen aikaan, jopa aina meidän päiviimme asti, täysin laillisina. Kuitenkaan ei turvauduttu tällaiseen poikkeuskeinoon muulloin kuin esteiden ja epäyksien esiinnyttyä, ja sentähden papit ponnistivat kaiken voimansa välttääkseen tuollaista pakollista avioon-auttamista. Ja jos jonkun tuollaisen parin ja sen todistajien kuitenkin oli onnistunut yllättää pappi, tämä pani parastaan

päästäkseen palkkahästä, vallan kuin Proteus koetti vapautua niiden käsistä, jotka tahtoivat pakoittaa häntä ennustamaan.

— Jospa tuo olisi totta, Lucia! virkkoi Renzo katsoen häneen samalla odottaen ja rukoillen.

— Kuinka, jos se olisi totta! huomautti Agnese. Luuletteko tekin, että minä teille kerron joutavia! Minä kiusaan itseäni ja vaivaan päätäni teidän tähtenne, ja palkaksi vaivoistani ette minua usko. No hyvä. Suoriutukaa pulastanne miten voitte. Minä puolestani pesen käteni.

— Älkäähän toki! Ette saa meitä hylätä, pyysi Renzo. Sanoinhan niin vaan senvuoksi, että tuo tuuma tuntui minusta liian kauniilta. Olen kokonaan teidän ohjattavananne; katson teitä vallan kuin omaksi äidikseni.

Nämä sanat haihduttivat Agnesen kevyen vihastumisen ja saattoivat hänet unhoittamaan päätöksen, joka itse teossa oli ollut pelkkää puhetta.

— Mutta miksi, äiti, sanoi Lucia kunnioittavan nöyränä kuten tavallisesti, miksi tämä tuuma ei ole johtunut isä Cristoforon mieleen?

— Miksikä ei ole johtunut hänen mieleensä? sanoi Agnese. Varmaankin se on johtunut hänen mieleensä, mutta hän ei ole tahtonut siitä puhua.

— Minkä vuoksi? kysyivät molemmat nuoret samalla kertaa.

— Sentähden ... no niin, koska tahdotte sen tietää, niin papit sanovat, ettei tuon seikan laita ole oikein niin kuin olla pitäisi.

— Kuinka on mahdollista, ettei tuon seikan laita ole niin kuin olla pitää, koska sillä on lain voima, niin pian kuin se on tapahtunut.

— Mitä pitää minun teille sanoa? vastasi Agnese. Toiset ovat tehneet lain oman mielensä mukaan; ja me, ihmisparat, emme siitä ymmärrä mitään. Ja kuinka paljo muita seikkoja onkaan... Nähkääs, se on jotenkin samanlaista, kuin löisi joku kristittyä nyrkillä. Se ei totisesti olisi mikään hyvä teko; mutta jos joku sellaisen saa osakseen, ei edes paavi voi sitä ottaa häneltä pois.

— Jos se ei ole mikään hyvä teko, on parasta olla sitä tekemättä, sanoi Lucia.

— Kuinka? huomautti Agnese, luuletko ehkä minun antaneen sinulle neuvon, joka sotii jumalanpelkoa vastaan? Jos vastoin vanhempiesi tahtoa aikoisit mennä naimisiin heittiön kanssa ... mutta minähän olen tyytyväinen, ja sinä tahdot mennä tälle kelpo miehelle; ja kaikkien vaikeuksien aiheuttaja on konna; ja herra pastori...

— Sehän on päivänselvää, huomautti Renzo.

— Ei ole tarpeellista puhua asiasta isä Cristoforolle, ennenkuin se on tapahtunut, jatkoi Agnese, Mutta kun se on ohi ja hyvin onnistunut, niin mitä luulet munkin sanovan: "Tyttöseni, olipa se sangen ajattelematon teko, minkä teitte!" Hengellisten miesten tulee puhua niin. Mutta voit olla varma siitä, että hänkin sydämensä pohjasta on tyytyväinen.

Vaikka Lucia ei löytänyt perusteita vastatakseen tähän todisteluun, ei hänen vakaumuksensa kuitenkaan ollut horjumaton. Mutta Renzo oli täydelleen rohkaistunut ja virkkoi:

— Jos niin on asianlaita, on se jo vallan kuin ratkaistu.

— Maltahan, huomautti Agnese. Entä todistajat? Ja miten yllättää pastori, joka jo kaksi päivää on pysynyt piilossa lukkojen takana kodissaan. Miten saada hänet pysymään alallaan? Vaikka hän luonnostaan onkin hidasliikkeinen, voin vakuuttaa että hän, nähdessään teidän ilmestyvän tuota tarkoitusta varten, muuttuu ketteräksi kuin kissa, pötkii tiehensä kuin piru vihkivedestä.

— Olenpa keksinyt keinon, minä, virkkoi Renzo, lyöden nyrkkinsä pöytään niin lujasti, että päivällistä varten siihen asetetut astiat hypähtivät ilmaan. Ja hän teki selkoa tuumastaan, jonka Agnese kaikin puolin hyväksyi.

— Tämä asia on sekava, eikä tunnu suoralta peliltä, huomautti Lucia. Tähän asti olemme menetelleet rehellisesti; jatkakaamme yhtä vilpittömästi, niin Jumala on meitä auttava. Näin on isä Cristoforo sanonut. Odottakaamme, kunnes kuulemme hänen mielipiteensä.

— Ota opastusta siltä, joka tietää enemmän kuin sinä, sanoi Agnese vakavan näköisenä. Mitä tarvitsee meidän kysyä toisten mielipidettä? Jumala sanoo: "Autta itseäsi, että minä sinua auttaisin!" Isä

Cristoforolle kerromme kaiken, sitten kun se on tapahtunut.

— Lucia, sanoi Renzo, tahdotko nyt minut hylätä? Emmekö me ole tehneet tehtäväämme kuin oikeiden kristittyjen sopii? Eikö meidän jo pitäisi olla mies ja vaimo? Eikö pastori jo ollut meille määrännyt päivää ja tuntia? Ja kenen on syy, että meidän nyt täytyy päästä pulasta turvautumalla vähäiseen juoneen? Et nyt saa minua hylätä. Poistun hetkeksi ja palaan tuoden vastauksen.

Ja tervehtien Luciaa rukoilevan näköisenä ja luoden yhteisymmärtämisen katseen hän poistui kiireisesti.

Hätä tekee kekseliääksi, Renzo, jonka siihen asti astumallaan suoralla ja helppokulkuisella elämänpolulla ei koskaan ollut tarvinnut sanottavasti älyänsä rasittaa, oli tässä tilaisuudessa keksinyt keinon, joka olisi tuottanut kunniaa lainoppineelle. Tuumansa mukaisesti hän meni suoraa päätä erään Tonio nimisen miehen majaan, joka oli vallan lähellä, ja tapasi hänet keittiöstä, missä hän nojaten toista polveaan lieden laitaan, toisella kädellä piti kiinni kuumille hiilille asetetun padan reunasta ja toisessa kädessään pitämällään käyrällä kauhalla hämmensi karkeista sisilialaisista jauhoista tehtyä harmaata puuroa. Tämän miehen äiti, veli ja puoliso istuivat ruokapöydän ääressä, ja kolme tai neljä pienokaista seisoivat isän ympärillä katseet kiintyneinä pataan ja odottaen hetkeä jolloin sen sisällys oli kaadettava siitä ulos. Mutta siinä ei ollut havaittavissa tuota iloisuutta, minkä edessä oleva ateria herättää niissä, jotka sen ovat ansainneet vaivaloisella työllään. Puuron paljous oli huonon vuoden eikä aterioivien luvun ja ruokahalun mukainen. Jokainen heistä katseli kieroon ja rajun himokkaasti yhteistä ruokamäärää ja näytti arvioivan aterian jälkeistä nälkänsä. Renzon vaihtaessa tervehdyksiä perheenjäsenten kanssa Tonio kaasi puuron pyökki-kaukaloon, joka varta vasten oli asetettu viereen; ja puuro näytti keskellä suurta utukehää olevalta pieneltä kuulta. Siitä huolimatta naiset sanoivat ystävällisesti Renzolle:

— Suvaitsetteko käydä ruoalle? — kohteliaisuus, mitä ei lombardialainen talonpoika koskaan jätä sanomatta kellekään, joka osuu tulemaan hänen syödessään, oli tulija sitten vaikka juuri ruoalta noussut rikas herkkusuu, ja vaikka tarjooja juuri nieli viimeistä palaa.

— Kiitos, vastasi Renzo; tulinhan vaan vähän puhumaan Tonion kanssa. Ja jos ei sinulla ole mitään sitä vastaan, Tonio, voimme mennä aterioimaan ravintolaan, niin emme häiritse naisväkeäsi!

Tämä ehdotus oli vallan odottamaton ja senvuoksi Toniolle kahta tervetulleempi. Ja naiset, jopa lapsetkin, jotka tässä suhteessa aikaisin tulevat arvostelukykyisiksi, näkivät mielellään, että puurovadin äärestä katosi yksi syömäkilpailija, ja lisäksi kaikkein vaarallisin. Kutsun saanut ei vitkastellut, vaan poistui Renzon seurassa.

He saapuivat kylän ravintolaan ja saivat siellä istua kahden kesken täydelleen häiriintymättä, huono aika kun oli totuttanut pois tästä virkistyspaikasta kaikki kävijät. Tilattuaan mitä vähäistä talo saattoi tarjota ja tyhjennettyään yhdessä pikarin viiniä Renzo virkkoi salaperäisen näköisenä Toniolle:

— Jos sinä tahdot tehdä minulle pienen palveluksen, teen minä sinulle suuren.

— Sano pois, mitä haluat; voithan käskeä mitä tahdot, sanoi Tonio kaataen itselleen viiniä. Tänään saattaisin mennä tuleen sinun edestäsi.

— Sinä olet herra pastorille velkaa kaksikymmentä viisi liiraa viime vuonna viljelemästäsi vuokrausta.

— Oh, Renzo, Renzo! pilaatpa minulle osottamasi hyvän teon. Miksi rupeatkaan nyt tuollaista puhumaan! Oletpa tärvellyt koko iloni.

— Puhunpa sinulle tuosta velasta, koska aion, jos niin tahdot, hankkia sinulle keinon maksaa sen.

— Puhutko tosissasi?

— Vallan tosissani. No olisitko tyytyväinen?

— Tyytyväinen? Totta mar minä olisin tyytyväinen! Ainakin senvuoksi, että pääsisin näkemästä noita irveitä ja päännyökkäyksiä, joilla herra pastori minua tervehtää joka kerta kuin tavataan. Ja sitten saa aina heti kuulla: Tonio, muistatteko; Tonio, milloinka tulette puhumaan tuosta asiasta? Ei siinä vielä kyllin, vaan kun hän saarnatessaan kiinnittää minuun tujottavat katseensa, seison siinä peloissani, että hän kaikkien kuullen voisi huutaa minulle: Entä nuo kaksikymmentä viisi liiraa! — Hiisi vieköön nuo rahat! Ja sitten voisin ainakin lunastaa vaimoni kultaisen kaulakoristeen ja vaihettaisin sen puurojauhoihin. Mutta...

— Mutta, mutta — jos tahdot tehdä minulle pienen palveluksen, niin saat nuo kaksikymmentä viisi liiraa tuossa paikassa.

— No sano pois asiasi!

— Mutta, sanoi Renzo, painaen etusormeaan huuliansa vastaan.

— Eihän tuollainen tule kysymykseen meidän välillämme, huomautti Tonio. Tunnethan minut.

— Herra pastori on kaivanut esiin naurettavia syitä vitkuttaakseen minun naimisiin-menoani. Minä taaskin tahtoisin panna toimeen sen mitä pikimmin. Minulle on vallan varmasti vakuutettu avioliiton olevan pätevän, jos molemmat kihlautuneet kahden todistajan seurassa ilmestyvät papin luo ja sanovat: Tämä on minun vaimoni ja: Tämä on minun mieheni! Ymmärrätkö, Tonio?

— Tahdotko, että minä tulen todistajaksesi?

— Sitä juuri tahdon.

— Ja maksatko minun edestäni nuo kaksikymmentä viisi liiraa?

— Se on konna, joka sinut jättää pulaan. Mutta täytyypä löytää toinen todistaja.

— Se on jo löydetty. Veljeni Gervasio, tuo yksinkertainen miesparka tekee mitä hänelle vaan sanon. Tarjoothan hänelle viiniä?

— Ja ruokaakin, vastasi Renzo. Tuomme hänet tänne pitämään hauskaa kanssamme. Mutta luuletko, että hän ymmärtää asian.

— Kyllä minä häntä neuvon, miten on meneteltävä. Tiedäthän, että minä olen saanut hänen osansa ymmärrystä.

— Siis huomenna.

— Hyvä.

— Illan suussa.

— Sopii vallan mainiosti.

— Mutta! virkkoi Renzo painaen uudelleen etusormen huulilleen.

— Pyh! huudahti Tonio, kallistaen päänsä oikealle olalleen ja kohottaen vasenta kättään sen näköisenä kuin olisi tahtonut sanoa: Sinä loukkaat minua.

— Mutta jos vaimosi rupeaa utelemaan, kuten on jotenkin varmaa...

— Keksinpä verukkeita; mitä valheisiin tulee, on hänellä minulta saatavia, enkä tiedä, saanko koskaan velkaani maksetuksi. Kyllä kai jonkun tarinan keksin, millä saan hänen uteliaisuutensa rauhoitetuksi.

— Huomenna, sanoi Renzo, juttelemme asiasta enemmän ja sovimme kaikesta tarkemmin.

Näin puhuen he läksivät ravintolasta. Tonio meni kotiansa tuumien sitä juttua, mikä hänen oli kerrottava naisväelleen, ja Renzo riensi omalle taholleen tekemään selkoa tehdystä sopimuksesta.

Tällävälän Agnese turhaan oli väsyttänyt itseään koettaessaan taivuttaa tytärtään. Tämä asetti kutakin todistusperustetta vastaan milloin toisen, milloin toisen puolen pulmaansa: Joko yritys oli huono, ja siis siihen ei pitäisi ryhtyä; tai ei se ollut huono, mutta miksi ei siinä tapauksessa virkkaa sitä isä Cristoforolle?

Renzo astui sisälle voitonriemuisena, teki selkoa aikaansaannoksestaan ja päätti selontekonsa sanalla *ahn!* — milanolainen huudahdus, joka merkitsee: Enkö ole koko mies? Voiko keksiä sen parempaa? Olisiko tämä johtunut teidän mieleenne? ... ja lukemattomia muita samanlaisia seikkoja.

Lucia pudisti hiljaa päätänsä! mutta nuo kaksi muuta asiaan innostunutta henkilöä eivät kiinnittäneet häneen sanottavaa huomiota, kuten on tapana menetellä lapsen suhteen, jonka ei toivota käsittävän jonkun seikan kaikkia perussyitä, mutta joka sitten pyyntöjen tai mahtisanojen avulla saadaan menettelemään niinkuin tahdotaan.

— Kaikki tämä on hyvällä tolalla, sanoi Agnese ... mutta ette ole ajatellut kaikkea.

— Mikä sitten vielä puuttuu, kysyi nuorukainen.

— Entä Perpetua? Ettekö ole muistanut Perpetuaa. Tonion ja hänen veljensä hän kyllä päästää sisälle:



mutta teitä molempia... Ajatelkaa toki, että hän on saanut käskyn pitää teitä pitemmän matkan päässä kuin poikaviikaria päärynäpuusta, jossa on kypsät hedelmät.

— Miten pääsemme tästä pulmasta? sanoi Renzo hieman miettiväisenä.

— Olenpa ajatellut sitä, minä. Minä lähden mukaanne, ja sitten on minulla varastossa salaisuus, jonka avulla houkuttelen ja viehätän Perpetuaa, niin ettei hän huomaa teitä muita, ja siten pääsette sisälle taloon. Minä kutsun hänet ulos ja koskettelen erityisiä kieliä ... saattepa nähdä.

— Olettepa kelpo nainen! huudahti Renzo; olenhan aina sanonut, että te olette kaikessa meidän tukemme.

— Mutta kaikki tämä ei hyödytä mitään, sanoi Agnese, ellemme saa tuon tytön päänäpistoa karkoitetuksi, hän kun itsepintaisesti väittää yritystä synniksi.

Renzo turvautui puolestaan koko kaunopuheisuuteensa; mutta Lucian vakaumus ei silti horjunut.

— En tiedä mitä vastata noihin teidän todisteluihinne. Sen vaan älyän, että tuota tekoa tehdäkseen niin kuin te vaaditte, täytyy ryhtyä salajuoniin, valheisiin ja vehkeisiin. Tahdon tulla vaimoksenne — eikä hän voinut lausua tätä sanaa eikä tulkita tuota toivettaan punastumatta — tahdon tulla puolisoiksenne, mutta ilman vilppiä, Jumalan pelossa, alttarin ääressä. Antakaamme Hänen tuolla ylhäällä ohjata asiaamme. Ettekö luule Hänen löytävän keinoja auttaakseen meitä ja parempia kuin ikinä me itse kaikkine juoninemme? Ja miksi pidämme asian salassa isä Cristoforolta?

Kiistelyä jatkui, eikä se näyttänyt lähenevän loppuaan, kun kiireinen sandaalien kolina ja viitan liehunta, muistuttaen tuulen toistuvasti pudisteleman löysän purjeen läpäjämistä, ilmaisivat Isä Cristoforon tuloa. Kaikki vaikenivat, ja Agnesella oli tuskin aikaa kuiskaista Lucian korvaan:

— Varo hänelle mitään sanomasta!

## SEITSEMÄS LUKU.

Isä Cristoforo saapui samanlaisessa asemassa ollen kuin hyvä sotapäällikkö, joka ilman omaa syytensä menetettyään tärkeän taistelun, alakuloisena, mutta ei epätoivoisena, mietteisiin vaipuneena, mutta ei malttiaan menettäneenä, liikkeellä, mutta ei pakosalla, suuntaa kulkunsa siihen paikkaan, missä hänen läsnäolonsa on tarpeellinen, jotta hän tukisi uhattuja asemia, uudelleen järjestäisi joukot ja antaisi uusia määräyksiä.

— Jumalan rauha olkoon kanssanne, sanoi hän astuessaan sisälle. — Siltä mieheltä ei ole mitään odotettavissa; sitä lujemmin tulee meidän luottaa Jumalaan. Ja onpa minulla jo takeita hänen myöntämästään suojelemisesta.

Tosin ei kukaan näistä kolmesta henkilöstä ollut odottanut erityisiä isä Cristoforon yrityksestä. Se, että mahtavampi henkilö ilman pakkoa olisi pidättäytynyt väärästä teosta yksistään myöntyen voimattoman pyyntöihin, ei olisi ollut ainoastaan jotain harvinaista, vaan suorastaan uskomatonta. Kuitenkin tuo surullinen varmuus oli heille kaikille kova isku. Naiset kumarsivat masentuneina päänsä alas; mutta Renzon mielessä vihantunteet voittivat alakuloisuuden. Tämän sanoman saapuessa hän jo oli täynnä monen tuskallisen pettymyksen ja rauenneen yrityksen aiheuttamaa katkeruutta ja närkästyystä ja lisäksi vielä tällä hetkellä Lucian itsepäisen vastustuksen kiihoittama.

— Tahtoisinpa tietää, hän huusi kiristäen hampaitansa ja koventaen ääntänsä enemmän kuin koskaan ennen isä Cristoforon läsnäollessa, — tahtoisinpa tietää, mitä syitä tuo koira on tuonut esiin todistaakseen ... todistaakseen, ettei minun morsiameni ole morsiameni.

— Renzo parka, virkkoi munkki, äänessä vakava ja sääliväinen väre ja katse lempeästi rauhoittavana. — Jos mahtavan miehen, joka aikoo tehdä vääryyttä, aina olisi pakko mainita syitään, niin olisivat olot tässä matoisessa maailmassa toisin.

— Sanoiko tuo koira siis, ettei hän tahdo yksistään sentähden, ettei tahdo.

— Eipä hän edes sanonut sitä, Renzo parka. Olisihan siitäkin jo jotain etua, jos henkilöiden, jotka aikovat tehdä pahan teon, julkisesti täytyisi se tunnustaa.

— Mutta jotakin hän kai kuitenkin sanoi, tuo kirottu piru!

— Kuulin kyllä hänen sanansa, mutta en saata niitä sinulle toistaa. Voimakkaan vääryudentekijän sanat kajahtavat korvaan, mutta haihtuvat taas pois. Sellaisen henkilön on lupa suuttua, jos häntä epäilet, mutta samalla antaa sinun huomata, että epäilylläsi on oikeutuksensa. Hänen on lupa sinua loukata ja väittää itseään loukatuksi; hän sinua solvaisee, ja vaatii sinulta hyvitystä, hän herättää sinussa kauhua, mutta puhkeaa kuitenkin itse valituksiin, hän on hävytön, mutta teeskentelee viatonta. Älä kysy sen enempää. Tuo mies ei maininnut tämän viattoman tytön eikä sinun nimeä; hän ei edes ollut teitä tuntevinaan, hän ei yleensä väittänyt yhtään mitään. Mutta ... mutta siitä huolimatta sain sen vakaumuksen, että hän on järkähtämätön. Luottakaamme kuitenkin Jumalaan! Te, naisparat, älkää menettäkö rohkeuttanne; ja sinä Renzo... Voit olla varma siitä, että minä osaan asettua sinun sijaasi ja että tiedän, mitä liikkuu sydämessäsi. Mutta, kärsivällisyyttä! Onhan tämä köyhä ja katkera sana sille, joka ei usko; mutta tahdot kai myöntää Jumalalle päivän tai pari, sanalla sanoen sen ajan, jonka hän tarvitsee saada oikeuden voittoon. Hänen on aika, ja hän on luvannut meille niin paljon. Antakaa Hänen toimia hyväksenne, ja tiedä Renzo, ja tietäkää myös te muut, että minulla jo on viittauksia, mihin tapaan minun tulee teitä auttaa. Tällä hetkellä en saata sanoa teille enempää. Huomenna en voi tulla tänne. Minun tulee pysyä luostarissa koko päivä, toimiakseni teidän hyväksenne. Mutta sinä, Renzo, koeta tulla sinne. Mutta jos joku odottamaton seikka estäisi sinut tulemasta, niin lähetä luokseni luotettava henkilö, joku älykäs nuorukainen, jota myöten voin lähettää teille sanan, mitä on tehtävissä. Tuleepa jo pimeä; minun täytyy rientää luostariin. Luottamusta, rohkeutta, ja hyvää yötä.

Näin sanottuaan hän poistui kiireissään, astuen nopeasti ja hypähdellen polveilevaa ja kivistä polkua, saapuakseen ajoissa luostariin ja välttääkseen ankaraa nuhdetta tai hänen mielestään vielä ankarampaa rangaistusta, nimittäin katumuksentekoa, joka olisi seuraavana päivänä estänyt häntä vapaasti ja ripeästi toteuttamasta, mitä turvattiensa asia saattoi vaatia.

— Kuulitteko mitä hän puhui eräästä asiasta ... saamistaan viittauksista meitä auttaakseen? kysyi Lucia. Täytyy luottaa häneen; hän on mies, joka kerran luvattuaan...

— Jos asiassa todella on perää! ... keskeytti Agnese ... niin olisi hänen pitänyt selittää tarkemmin, tai ainakin viedä minut syrjään ja sanoa, mistä on kysymys.

— Joutavia loruja. Kyllä minä tästä kaikesta teen lopun, sen vakuutan! keskeytti vuorostaan Renzo, kulkien raivoissaan edestakaisin huoneessa, äänessä sellainen väre ja kasvoissa sellainen ilme, ettei voinut epäillä hänen sanojensa merkitystä.

— Voi, Renzo! huudahti Lucia.

— Mitä tarkoittatte? huudahti Agnese.

— Siitä ei kannata pitkältä puhua. Minä teen tästä kaikesta lopun. Olkoonpa tuolla miehellä sata, olkoonpa tuhat pirua nahassaan, niin onhan hän kuitenkin lihaa ja luita...

— Ei, ei, taivaan nimessä! ... alkoi Lucia; mutta itku tukahutti hänen äänensä.

— Tuollaista ei pitäisi puhua edes pilan vuoksi.

— Pilan vuoksi! huusi Renzo, pysähtyen seisomaan Agnesen eteen, joka istui tuolilla, ja luoden häneen hurjasti mulkoilevat silmänsä. Pilan vuoksi! Saattepa nähdä, onko tässä kysymys pilasta!

— Voi, Renzo! sai Lucia vaivoin sanotuksi, ääni nyyhkytyksien tukahuttamana. Tuollaisena en vielä koskaan ole sinua nähnyt.

— Älkää taivaan nimessä enää puhuko tuollaisia, huomautti Agnese joutuisasti ja puoliääneen. Ettekö muista, kuinka monta käsivartta tuolla miehellä on käytettävänänsä? Ja että, miten kävikään ... köyhiä kohtaa aina ankara oikeus!

— Minäpä aion panna oikeuden täytäntöön. Onpa jo aika sitä tehdä. Se ei ole mikään helppo tehtävä, sen hyvin tiedän minäkin. Mutta yhtäkaikki. Päätäväisyyttä ja kärsivällisyyttä, ja hetki on tuleva. Totisesti aion minä jaella oikeutta ja vapauttaa seudun sen vitsauksesta. Kuinka moni minua siitä siunaa, ja sitten kypälämäkeen!

Näiden selvempien sanojen nostama kauhu ehkäisi Lucian itkun ja antoi hänelle rohkeutta puhua. Nostaen kyynelten kastelemat kasvonsa käsistään hän sanoi Renzolle haikeana mutta päätäväisenä:

— Etkö siis enää huoli minua vaimoksesi? Olen lupautunut nuorelle miehelle, jonka luulin pelkäävän Jumalaa; mutta mies, joka olisi tehnyt... Olipa hän sitten turvissa kaikelta maalliselta oikeudelta ja kostonalta, olipa hän vaikka kuninkaan poika...

— No hyvä! huusi Renzo kasvot synkempinä kuin koskaan ennen; minä en tule sinua saamaan, mutta ei hänkään tule sinua saamaan. Minä jään tänne maan päälle ilman sinua, ja hänet minä passitan

helvettiin.

— Älä puhu niin, minä rukoilen, älä katso minuun noin kamalasti. En voi nähdä sinua tuollaisena, huudahti Lucia itkien, rukoillen ja pannen kädet ristiin, kun sillävälän Agnese toistamiseen mainitsi nuorta miestä nimeltä, silittäen hänen hartioitaan, käsivarsiaan ja käsiään häntä rauhoittaakseen.

Renzo seisoi hetken liikkumattomana ja miettiväisenä katsellen Lucian rukoilevia kasvoja. Sitten hän äkkiä loi häneen synkän katseen, astui pari askelta taapäin, ojensi käsivartensa ja etusormensa häntä kohti ja huudahti:

— Sinua, niin, sinua hän himoitsee. Sentähden hänen täytyy kuolla!

— Ja minä, mitä pahaa olen minä sinulle tehnyt, että tahdot minunkin kuolemaani? sanoi Lucia syöksyen polvilleen hänen eteensä.

— Sinä, vastasi Renzo äänessä vihaa, tosin vallan toisenlaista, mutta joka tapauksessa vihaa: sinä! Mitä hyvää sinä oikeastaan soisit minulle? Mitä kiintymyksesi todistetta sinä minulle olet antanut? Enkö ole pyytänyt, pyytänyt, pyytänyt? Ja sinä aina vaan estelet, vastaat kieltävästi.

— Olet oikeassa, sanoi Lucia äkkiä. Tulen kanssasi huomenna pastorin luo, jos tahdot; nyt olen valmis tulemaan. Kunhan sinä vaan tulet entisellesi, niin lähden mukaasi.

— Lupaatko sen minulle? kysyi Renzo, ääni ja kasvot äkkiä lempeämpinä.

— Sen lupaan.

— Pidän siis kiinni lupauksestasi.

— Jumala olkoon kiitetty, huudahti Agnese ylen tyytyväisenä.

Olikohan Renzo keskellä tätä suurta vihanpuuskaustaan ajatellut mitä hyötyä hänellä saattoi olla Lucian pelästyksestä? Ja oliko hän kenties hieman teeskennellyt tuota pelästystä kiihoittaakseen ja hyväksi käyttääkseen? Tekijämme vakuuttaa, ettei hän sitä tiedä; ja luulen, ettei edes Renzo itse sitä oikein tietänyt. Itse teossa hän oli raivoissaan Don Rodrigolle ja toivoi hartaasti Lucian suostumusta. Ja kun kaksi suurta intohimoa samanaikaisesti riehuu ihmissydämessä, ei kukaan, ei edes kärsivällinen ihminen, aina selvästi saata eroittaa toisen ääntä toisesta, eikä varmasti sanoa, kumpi niistä on voimakkaampi.

— Olen antanut lupaukseni, virkkoi Lucia äänessä arkaa ja hellää soimausta. Mutta sinäkin olet luvannut, ettet aiheuta pahennusta, että neuvottelisit isä Cristoforon kanssa.

— Kas vain, kenenkä vuoksi joudun raivoihini. Joko peräydyt näin pian. Tahdotko siis, että teen väkivaltaisen teon?

— Enhän toki, sanoi Lucia, uudelleen joutuen kauhun valtaan. Annoin lupaukseni, enkä sitä riko. Mutta myönnäthän, millä tavoin sait minut lupaamaan. Suokoon Jumala, ettei...

— Miksi ennustat pahoja, Lucia? Jumala tietää, ettemme tee vääryyttä kellekään.

— Lupaa minulle ainakin, että tämä on oleva viimeinen.

— Sen lupaan, kautta miehen kunniani.

— Mutta pitääkö myös sananne, huomautti Agnese.

Tässä tekijä huomauttaa, että on vielä toinenkin seikka, jota ei tiedä: oliko Lucia täydelleen ja joka suhteessa tyytymätön siihen, että häntä oli pakoitettu suostumaan. Me jätämme, kuten hän, asian epäilyksen alaiseksi.

Renzo olisi tahtonut jatkaa keskustelua ja yksityiskohtia myöten sopia siitä, mitä oli tehtävä seuraavana päivänä. Mutta yö oli jo käsissä, ja naiset sanoivat hänelle hyvää yötä. He eivät pitäneet sopivana, että hän näin myöhään kauempaa oli talossa.

Yö oli näillä kolmella henkilöllä niin rauhallinen, kuin se saattaa olla päivän jälkeen, joka on ollut täynnä levottomuutta ja valituksia, ja huomista vasten, jolloin on määrä tapahtua jotain tärkeätä ja onnistumiseltaan epävarmaa. Renzo tuli Agnesen majaan varhain seuraavana aamuna; ja hän punnitsi naisten, tai oikeammin Agnesen kanssa, illalla tapahtuvaa suurta yritystä. He vuoroin huomasivat, vuoroin syrjäyttivät vaikeuksia, aavistivat vastuksia ja toiste taas alkoivat kertoa tuota seikkaa, ikäänkuin se jo olisi tapahtunut. Lucia kuunteli, ja kun ei voinut sanoin hyväksyä, mitä ei sydämensä hyväksynyt, hän vaan lupasi tehdä parastansa.

— Menettekö itse luostariin puhumaan isä Cristoforon kanssa, kuten oli hänen kanssaan puhe eilisiltana? kysyi Agnese Renzolta.

— Kaikkea muuta. Tiedätte itse, miten pirun tarkat silmät on munkilla. Hän lukisi kasvoistani kuin kirjasta, että jotain on tekeillä. Ja jos hän rupeaisi minulta kyselemään, tiedän, etten kunnialla asiasta suoriutuisi. Sitäpaitsi minun täytyy jäädä tänne asiaa järjestämään. On parasta, että te lähettätte jonkun toisen.

— Lähetään Menicon.

— Hyvä, virkkoi Renzo. Ja hän poistui asiaa järjestämään, kuten itse oli sanonut.

Agnese meni naapuritaloon tapaamaan Menicoa, noin kahdentoista vuotista poikaa, joka oli sangen älykäs ja joka tavallaan oli Agnesen sukulainen, Agnese kyseli poikaa ja pyysi vanhemmilta saada ikäänkuin palkata hänet siksi päiväksi erityistä palvelusta varten, kuten hän sanoi. Kun poika oli tuotu hänen majaan, hän vei hänet keittiöönsä, tarjosi hänelle aamiaista ja antoi hänelle sitten toimeksi mennä Pescarenicoon, pyytää päästä isä Cristoforon puheille, joka sitten aikansa oli lähettävä hänet takaisin vastausta tuomaan.

— Isä Cristoforo, tuo kaunis vanhus, tiedäthän, jolla on valkoinen parta, ja jota sanotaan pyhäksi...

— Ymmärrän, sanoi Menico; hän, joka aina hyväilee lapsia ja joka välistä antaa heille kauniita kuvia.

— Aivan oikein, Menico. Ja jos hän käskee sinun odottaa jonkun aikaa jossakin lähellä luostaria, niin älä poistu; älä juokse toisten poikien kanssa järvelle katsomaan miten voileipiä heitetään, kalastetaan, äläkä rupea leikittelemään kuivamaan pannuilla verkoilla, tai...

— Hui hai, täti! Enhän enää ole lapsi.

— Hyvä, ole siis ymmärtäväinen. Ja kun palaat vastauksinesi, niin katso, saat nämä kaksi uutta parpagliole-lanttia.[3]

— Antakaa ne minulle nyt heti.

— En toki. Voisit ruveta niillä leikittelemään. Mene, ja muista tehdä täsmälleen niin kuin sanoin. Voitpa sitten saada enemmänkin.

Tämän pitkän aamun kuluessa esiintyi muutamia tapauksia, jotka melkoisesti herättivät epäluuloja naisten jo ennestään levottomissa mielissä. Muuan kerjäläinen, joka ei ollut nääntynyt eikä repaleinen, kuten muut hänen kaltaisensa, ja jonka kasvoissa oli jotakin outoa ja kolkkoa, astui sisälle almua anoen ja luoden ympärilleen urkkijan katseita. Hänelle annettiin pala leipää, jonka hän vastaanotti huonosti peittäen välinpitämättömyyttään. Sitten hän jotenkin julkeasti rupesi puhelemaan tehden keskustellessaan epäröivästi useita kysymyksiä, joihin Agnese joutuisasti vastasi sellaista, mikä oli päinvastaista kuin todellinen asianlaita. Sitten hän teeskenteli lähtöä ja oli erehtyvinänsä oven suhteen astuen ulos portaisiin johtavasta ovesta ja katsahti taas siellä kiireisesti ympärilleen. Emäntä huusi hänen jälkeensä: Hoi, mies, minne menette? Tässä on ulko-ovi. Silloin hän palasi ja poistui hänelle osoitetusta ovesta pyytäen anteeksi, teeskennellen nöyryyttä, joka huonosti sointui yhteen hänen jylhiin kasvonpiirteisiinsä.

Tämän henkilön jälkeen ilmeni tuon tuostakin toisia omituisia kulkijoita. Minkälaatuisia ihmisiä nämä olivat, ei ollut helppo sanoa; mutta eipä heitä myöskään saattanut pitää kunniallisina matkamiehinä, joista tahtoivat käydä. Yksi heistä tuli sisälle muka asianaan tien kyseleminen; toiset taas kulkiessaan oven ohi hiljensivät käyntinsä ja katsahivat salaviihkaa huoneeseen pihan yli kuten se tekee, joka tahtoo nähdä, epäluuloa herättämättä. Päivällisaikaan tämä kiusallinen kulkue vihdoinkin päättyi. Agnese nousi tavan takaa, kulki pihan halki, hiipi ulko-oven taa, katseli oikealle ja vasemmalle ja palasi sanoen:

— Ei ketään... Sana, jonka Agnese lausui mielihyvällä ja jota Lucia samoin kuunteli ilman että kumpikaan oikeastaan tiesi minkätähden. Mutta kumpaankin kaikki tämä teki tuskallisen vaikutuksen, herätti epämääräisen levottomuuden ja riisti heiltä, ja varsinkin tytöltä, suuren määrän rohkeutta, jonka olivat varanneet illan yritystä varten.

On kuitenkin tärkeätä, että lukija tietää jotain lähempää näistä salaperäisistä maantienkulkijoista. Ja noudattaaksemme järjestystä näitä tietoja antaessamme, on meidän hieman mentävä taapäin ajassa ja palattava Don Rodrigon luo, jonka eilen isä Cristoforon lähtiessä jätimme yksikseen erääseen palatsin huoneeseen.

Don Rodrigo, kuten jo kerroimme, mitteli pitkin askelin tämän huoneen lattiaa, jonka seinillä riippui perheen eri sukupolviin kuuluvien jäsenten muotokuvia. Kun hän astui seinää kohti ja kääntyi, näki hän edessään vastaisella seinällä erään esi-isistään, soturin, joka oli ollut kuulu vihollistensa ja

sotamiestensä kauhuna, ja jolla oli tuima katse, lyhyet hiukset pystyssä otsalla, pitkät, punotut ja suippokärkiset, poskista kauas etenevät viikset ja esiin törröttävä leuka. Tämä sankari seiso ylpeänä yllänsä säärihaarniskat, rautapaita, haarniska, käsivarsien suojustimet ja hansikkaat — kaikki raudasta. Oikeata kättään hän nojasi lanteeseen ja vasenta miekan kahvaan. Don Rodrigo tarkasti häntä, ja kun oli saapunut vallan tämän muotokuvan eteen ja taas kääntyi, kiintyi hänen huomionsa toiseen esi-isään, virkamieheen, käräjäoivien ja asianajajain kauhistukseen; tämä istui suuressa punaisella sametilla päällystetyssä tuolissa, yllänsä avara musta kaapu. Hänen pukunsa oli muuten vallan musta, jos ei ota lukuun leveätä valkoista kaulusta ja suopelinnahkaista vuoria, joka oli senaattorien arvomerkki, mitä he kantoivat ainoastaan talvisin, syy, miksi ei koskaan nähty kesäpukuisen senaattorin kuvaa; hänen kasvonsa olivat kalpeat ja kulmakarvansa rypyssä; kädessään hän piti anomuskirjettä ja näytti aikovan sanoa: saammehan nähdä. Tuossa riippui vanhanpuoleisen naisen kuva, joka nainen oli ollut palvelijattariensa kauhu. Tuossa taas munkkiensa suuresti pelkäämä luostarinjohtaja. Kaikki vaan siis henkilöitä, jotka eläessään olivat herättäneet kauhistusta, ja jotka vielä kuvistaankin samaista kauhua henkivät.

Näin ylhäisten sukumuistojen ympäröimänä Don Rodrigo raivostui kahta ankarammin, tuntien nöyryytystä ja kiukkua siitä, että munkki oli rohjennut pitää hänelle Nathanin nuhdesaarnaa. Hän keksi kostontuuman, hylkäsi sen taas ja mietti miten voisi samanaikaisesti tyydyttää intohimoaan ja sitä, mitä sanoi kunniaksi. Ja kuitenkin, nähkääs, hän tuontuostakin kuullessaan korvissaan humisevan tuon munkin ennustuksen alun, tunsii oitis kamalaa kauhua ja tuntui epäröivän, jättäisikö sikseen molemmat kostonhankkeet. Lopultakin jotain tehdäkseen hän huusi luokseen palvelijan ja käski tämän pyytämään vierailta anteeksi isännän puolesta, jota muka tärkeä asia pidätti. Palvelija palasi ja toi sen vastauksen, että vieraat olivat poistuneet käskien kiittää ja tervehtiä.

— Entä kreivi Attilio? kysyi Don Rodrigo, yhä vaan kulkien edestakaisin.

— Läksi toisten mukana, arvoisa herra.

— Hyvä. Heti paikalla kuusi miestä seurueekseni. Miekkani, viittani ja hattuni heti paikalla.

Palvelija riensi pois vastaten päänyökkäyksellä. Hetkisen kuluttua hän palasi tuoden komean miekan, jonka isäntä satoi vyölleen, vaipan, jonka hän heitti hartioilleen ja isosulkaisen hatun, jonka hän syvälle painaen ylpeästi pani päähänsä — kaikki myrskysään merkkejä. Don Rodrigo läksi ulos huoneesta ja tapasi ovella nuo kuusi rosvoa, jotka olivat asettettuina kiireestä kantapäähän ja jotka olivat järjestyneet kahden puolen. He kumarsivat Don Rodrigon ohi kulkiessa ja astuivat sitten hänen jäljessään. Hurjempana ja ylpeämpänä tavallistaan hän läksi talosta ja suuntasi kulkunsa Leccoon keskellä vastaan tulevien talonpoikien hatunnostoja ja syviä kumarruksia, joihin hän ei vastannut. Ollen häntä alhaisempia hänelle kumarsivat sellaisetkin henkilöt, joita rahvas sanoi herroiksi; sillä näillä seuduilla ei ollut ainoatakaan, joka nimeltään, rikkauksiltaan, kannattajiltaan ja häikäilemättömältä oman etunsa valvonnalta olisi voinut kilpailla hänen kanssaan. Noille tervehtijöille hän vastasi armollisesti ja jäykästi. Kun hän kohtasi espanjalaisen linnanherran, mikä ei tapahtunut tuona päivänä, oli molemminpuoleinen kumarrus yhtä syvä. Suhde oli samanlainen kuin kahden mahtavan henkilön välinen, joilla ei ole mitään toistensa kanssa tekemistä, mutta jotka sovinnaisesti kunnioittavat toinen toisensa arvoa. Hieman haihduttaakseen huonoa tuultansa ja syrjäyttääkseen mielestään munkin kuvan, joka yhä vaan hallitsi hänen mielikuvitustaan, hankkimalla vallan erilaisia vaikutelmia, Don Rodrigo tuona päivänä astui sisälle taloon, mihin tavallisesti kokoontui paljon väkeä ja missä hänet vastaanotettiin juhlallisen ja alttiin kohteliaasti kuten ainakin henkilöitä, jotka saattavat itsensä joko suuresti rakastetuiksi, tai suuresti pelätyiksi. Ja vasta yöllä hän palasi linnaansa. Kreivi Attilio oli vastikään tullut kotia; tarjottiin illallista, jonka kestäessä Don Rodrigo oli ajatuksiinsa vaipunut ja puhui aivan vähän.

Tuskin oli pöytä tyhjennetty ja palvelijat poistuneet, kun kreivi Attilio virkkoi ilkamoiden:

— Serkku, milloin maksatte minulle tuon vedon?

— Pyhän Martin päivä ei vielä ole ohi.

— Parasta on, että maksatte pois sen heti; sillä tulevatpa kulumaan kaikki almanakan pyhimysten päivät, ennenkuin...

— Saammepa nähdä...

— Serkku, tahdotteko vetää minua nenästä, mutta minäpä olen kaiken älynnyt, ja tiedän niin varmasti voittavani vedon, että olen valmis lyömään toisen vedon.

— Minkä? kysyi Don Rodrigo.

— Että munkki, tuota noin, tuo kapusiinilais-munkki, vai mikä lieneekin, on teidät käännänyt.

— Se on taas noita teidän hullutuksianne.

— Käännänyt, serkkuseni, niin aivan varmaan. Minä puolestani siitä iloitsen. Se tulee olemaan kaunis näky, kun kuljette vallan lamassa ja katse maassa! Ja mikä kunnia tuolle munkille. Mitenkä pöyhkeänä hän liekään palannut kotia. Sellaisia kaloja ei saada joka päivä eikä joka verkolla. Olkaa varma siitä, että hän tulee mainitsemaan teitä esimerkkinä. Ja kun hän menee jollekin etäiselle lähetyretkelle, hän puhuu teidän tapauksestanne. Olen jo sen kuulevinani.

Nyt kreivi rupesi puhumaan nenäänsä säestäen puhettaan liioitelluin liikkein, ja jatkoi saarnanuotilla:

— Eräässä tämän maailman sopukassa, jota hienotunteisuudesta en tahdo mainita, eli, rakkaat kuulijani, ja elää yhä vieläkin irstas aatelismies, joka rakasti enemmän kauniita naisia kuin kunnon miehiä, joka aatelismies oli tottunut aina tyydyttämään himonsa ja oli iskenyt silmänsä erääseen...

— Riittää, riittää, keskeytti Don Rodrigo, puoleksi hymyillen, puoleksi kiukkuisena. Jos tahdotte toistamiseen lyödä vetoa, olen valmis minäkin.

— Piru vieköön! Oletteko te kenties käännänyt munkin?

— Älkää puhuko minulle siitä miehestä. Ja Pyhän Martin päivä ratkaisoon vedon.

Kreivin uteliaisuus oli herännyt, hän ei säästänyt kysymyksiään. Mutta Don Rodrigo osasi vältellä ne kaikki, aina viitaten ratkaisupäivään, hän kun ei tahtonut vetotoverilleen ilmaista tuumia, jotka eivät vielä olleet alkuunpantuja, eivätkä edes lopullisesti päätettyjä.

Seuraavana aamuna Don Rodrigo heräsi vallan entisenä Don Rodrigona. Se mielenahdistus, jonka hänessä olivat herättäneet nuo ennesanat: "On tuleva päivä", oli haihtunut yön unien mukana. Ainoastaan kiukku oli jäljellä, tuon ohimenevän heikkouden nostaman katumuksen kiihoittamana. Hänen eilisen muhkean kävelynsä tuoreet muistot, kumarrukset, juhlallinen vastaanotto, serkun ilkkuvat lorut olivat melkoisesti olleet omiaan saattamaan hänen mielensä tavalliseen tasapainoonsa.

Tuskin hän oli noussut vuoteesta, kun kutsutti luokseen Harmaan.

— Tärkeitä asioita, mutisi itsekseen palvelija, jolle tämä käsky oli annettu. Mies, joka kantoi mainittua liikanimeä, oli näet itse palkkalaisrosvojen päällikkö; hänelle uskottiin kaikkein uskaliaimmat yritykset, ja hän oli herransa uskotuin, kokonaan tämän valloissa ja häneen täydelleen kiintynyt kiitollisuudesta ja itsekkäisyydestä. Hän oli keskellä päivää julkisessa paikassa tehnyt murhan ja oli mennyt Don Rodrigon luo anomaan tämän suojelusta. Ja Don Rodrigo oli antanut hänen pukeutua livreaansa ja oli turvannut hänet kaikelta oikeuden vaatimalta edesvastaukselta. Täten, ottamalla suorittaakseen jokaisen rikoksen, joka vaan annettiin hänen toimekseen, hän oli välttänyt rangaistuksen ensimmäisestä rikoksestaan. Don Rodrigolle tämän miehen palvelukseensa kiinnittäminen oli sangen tärkeä asia; sillä Harmaa oli ehdottomasti uskaliain rosvoista ja lisäksi todiste siitä, miten suurella menestyksellä Don Rodrigo oli rohjennut loukata lakeja; tämän palvelijan kautta hänen mahtavuutensa kasvoi sekä todellisuudessa että ihmisten silmissä.

— Harmaa, sanoi Don Rodrigo, tässä tulee näkyviin mihin sinä kykenet. Ennen huomispäivää tuon Lucian täytyy olla tässä palatsissa.

— Ei tulla koskaan sanomaan, että Harmaa olisi vetäytynyt pois arvoisan isäntänsä käskyä noudattamasta.

— Ota mukaasi niin monta miestä kuin katsot tarvitsevasi; määrää ja järjestä niinkuin parhaaksi näet, kunhan yritys vaan hyvin onnistuu. Ja valvo ennen kaikkea, ettei Lucialle tehdä mitään pahaa.

— Herra, hieman peloitusta, jotta hän ei nosta liian suurta melua ... sitä ei voitane välttää...

— Peloitusta, tietysti ... onhan se välttämätöntä. Mutta älköön kajottako hänen hiuskarvaansaakaan. Ja ennen kaikkea: osoitettakoon hänelle mitä suurinta kunnioitusta. Oletko ymmärtänyt?

— Herra, eihän voi katkaista kukkaa varresta ja tuoda sitä teidän ylhäisyydellenne sitä ollenkaan hipaisematta. Mutta ei tehdä enempää kuin mikä juuri on välttämätöntä.

— Sinun oman turvallisuutesi uhalla... No, miten aiot menetellä?

— Sitä tässä juuri ajattelin. Onneksi tuo maja on kylän sopukassa. Meidän on tarpeen päästä johonkin piiloon. Ja juuri vähän matkan päässä Lucian majasta on asumaton ja yksinäinen talo keskellä ketoa, tuo talo... mutta eihän teidän ylhäisyytenne voi tietää tuollaisia asioita ... tuo talo, jossa muutama vuosi sitten oli tulipalo ja kun ei ollut rahoja sitä uudestaan rakentaa, jättivät asukkaat sen. Nyt noita-akat

kokoontuvat sinne; mutta nyt kun ei ole lauantai, niin en piittaa asiasta tuon taivaallista. Seudun asujamet, jotka ovat täynnä taikauskkoa, eivät viettäisi siellä ainoatakaan viikon yötä, vaikka saisivat kaikki maailman aarteet. Voimme siis piiloittautua sinne vallan rauhassa, eikä kukaan tule yritystämme häiritsemään.

— Hyvä; entä sitten?

Nyt Harmaa toi esiin ehdotuksensa ja Don Rodrigo punnitsi niitä, kunnes lopulta olivat samaa mieltä ja perinpohjin olivat pohtineet miten panisivat yrityksen täytäntöön, ilman että sen toimeenpanijoista näkyisi jälkeäkään. He punnitsivat lisäksi, miten väerien merkkien avulla suuntaisivat epäilykset toisaalle, saattaisivat Agnese paran vaikenemaan ja herättäisivät Renzossa sellaisen kauhun, että hän unohtaisi surunsa, ajatuksen vedota oikeuteen, jopa halun vaikeroida, y.m. konnantekoja, jotka olivat tarpeelliset pääasiallisen konnantyön onnistumiselle. Jätämme mainitsematta nämä sopimukset, ne kun eivät, kuten lukija tulee huomaamaan, ole tärkeät seuraavien tapahtumien ymmärtämiselle. Ja meistä on mieluista, ettei meidän tarvitse kauempaa antaa lukijain kuunnella näiden kahden ilkeän konnan neuvottelua. Lisäämme ainoastaan, että Don Rodrigo, Harmaan mentyä toimiin ryhtymään, kutsui hänet takaisin ja sanoi:

— Jos tuo julkea nuori mies tänä iltana sattumalta joutuisi kynsiinne, niin ei haittaisi, että jos edeltäkäsikin antaisitte hänelle hyvän löylytyksen. Siten se käsky, joka hänelle huomenna annetaan, nimittäin että hänen on pidettävä suunsa kiinni, on oleva kahta tehokkaampi. Mutta älkää vasiten häntä hakeko, muuten tarvelette toisen paljota tärkeämmän asian. Ymmärrätkö?

— Kyllä minä kaikki hyvin ymmärrän, vastasi Harmaa kumartuen kunnioittavasti ja samalla kerskurimaisesti; sitten hän poistui.

Sen aamun rosvot käyttivät seudun urkkimiseen. Se valekerjäläinen, joka ylläkerrotulla tavalla oli hiipinyt Agnesen majaan, oli ollut itse Harmaa, joka omin silmin oli tahtonut tutustua taloon. Valematkailijat olivat olleet hänen apuri-rosvojaan, joille riitti pintapuolisempi tutustuminen paikallisuuteen, he kun toimivat johtajansa ohjauksen alaisina. Ja saatuaan selville sen, mitä halusivat, he eivät enää olleet näyttäytyneet, jotta eivät olisi herättäneet liikaa epäluuloa.

Heidän kaikkien palattua linnaan, Harmaa ilmoitti isännälleen retken tuloksen ja määräsi yrityksen lopullisen suunnitelman; hän jakoi osat, antoi määräyksensä. Tämä kaikki ei voinut tapahtua ilman että tuo vanha palvelija, joka seisoi silmät levällään ja korvat hörössä, huomasi jotain perin tärkeätä olevan tekeillä. Tarkkaamalla ja kyselemällä, noukkien tiedon murun sieltä, toisen täältä, selvittämällä itsekseen kuulemaansa himmeätä sanaa ja jotain salaperäistä käyntiä hän lopulta sai selville mitä oli tapahtuva sinä yönä. Mutta kun hän oli päässyt näin pitkälle, oli jo melkein yö käsissä ja pieni etujoukko palkkalais-rosvoja oli jo mennyt majoittumaan tuohon rappeutuneeseen taloon.

Vanhusparka tiesi varsin hyvin miten vaarallista peliä pelasi ja pelkäsi lisäksi tulevansa liian myöhään apuineen, mutta ei kuitenkaan tahtonut rikkoa lupaustaan. Hän läksi ulos muka hieman raitista ilmaa hengittämään ja riensi minkä jaksoi luostariin antamaan isä Cristoforolle lupaamansa tiedot. Vähän senjälkeen muut rosvot läksivät liikkeelle ja kulkivat yksitellen, jotta ei voitaisi huomata heidän kuuluvan samaan seuraan. Harmaa kulki viimeisenä, ja taloon jäi ainoastaan kantotuoli, joka vasta illan pimettyä vietiin tuohon yksinäiseen taloon.

Heidän kaikkien kokoonnuttua sinne, Harmaa lähetti kolme kätyreistään kylän ravintolaan; yhden heistä oli määrä pysytellä oven suussa pitämässä silmällä maantietä ja valvomassa, milloin kaikki asukkaat olivat vetäytyneet sisälle asuntoihinsa; kahden muun piti istua sisällä kapakassa juoden ja pelaten, kuin ravintolavieraat ainakin, mutta samalla urkkia, jos jotain oli urkittavaa. Harmaa pysyi pääjoukon kanssa piilossa ja odotti väijyksissään.

Vanhusparka riensi yhä vaan edelleen; nuo kolme urkkijaa saapuivat määräraikkaansa. Aurinko laski paraikaa, kun Renzo astui naisten luo ja sanoi:

— Tonio ja Gervaso odottavat ulkona; menen heidän kanssaan ravintolaan hieman ruokaa haukkaamaan, ja kun kellot soivat Ave Mariaan, tulen teitä noutamaan. Rohkeutta siis vaan, Lucia, kaikki on yhden ainoan hetken varassa.

Lucia huokasi ja vastasi:

— Niin, rohkeutta. Mutta ääni ei ollut sopusoinnussa näiden sanojen kanssa.

Kun Renzo ja hänen kaksi toveriensa saapuivat ravintolaan, he kohtasivat siellä tuon yhden kätyreistä, joka seisoi vahtina, täyttäen puolen oviaukkoa ja nojaten selin ovenpieleen, käsivarret ristissä rinnalla, katsellen tarkkaavasti oikealle ja vasemmalle, vilkuttaen vuoroin kotkansilmäinsä valkeasta ja mustaa terää. Tummanpunainen samettihattu, vinosti päässä, peitti puoleksi hänen

hiustupsunsa, joka jakaantui kahtia tummalla otsalla, ja joka taempana oli palmikoitu ja niskan kohdalla kamman koossapitämä. Kädessä hänellä oli suuri nuija. Varsinaisia aseita ei hänellä ollut näkyvissä. Mutta jos vaan näki hänen kasvonsa, lapsikin saattoi kuvitella, että hän niitä vaatteisiinsa oli piiloittanut niin paljon kuin suinkin oli voinut. Kun Renzo, joka kulki etumaisena, juuri oli sisäänastumaisillaan, tuo ovenvartija ei liikkunut paikaltaan, vaan tuijotti järkähtämättä häneen. Mutta Renzo tahtoi kaikin tavoin välttää riitaa, kuten jokainen, jolla on tärkeää tehtävää, eikä hän edes sanonut: väistyköön toki hieman, vaan kulki, hiipaisten toista pihtipieltä, sivuttain sisälle siitä pienestä oviaukosta, minkä tuo ihmispylväs jätti vapaaksi. Samoin täytyi tehdä hänen kahden kumppaninsa päästäkseen sisälle. Sisällä he näkivät nuo toiset, joiden meluavat äänet jo olivat kuulleet, nimittäin nuo kaksi rosvoa, jotka istuen pöydän ääressä pelasivat nuora-peliä, huutaen molemmat yhtä haavaa — se aiheutui tämän pelin laadusta — ja vuoroin kaataen toinen toiselleen viiniä suuresta edessään olevasta pullost. Nämäkin katsoivat uusiin tulijoihin. Ja varsinkin yksi noista kolmesta rosvosta, joka ojensi kättään, hajoitti kolmea paksua sormeaan, piti vielä auki suutaan, mistä juuri äsken oli kajahtanut äänekäs "kuutonen" ja tähysteli Renzoa kiireestä kantapäähän; sitten hän iski silmää pelitoverilleen sekä oven suussa olijalle, joka vastaukseksi nyökäytti päätänsä. Renzo, jossa heti heräsi epäluuloja ja epävarmuutta, katsoi molempia vieraitaan, ikäänkuin olisi tahtonut heidän kasvojenilmeistään löytää kaikkien noiden merkkien selityksen. Mutta näiden kasvot eivät ilmaisseet muuta kuin hyvää ruokahalua. Ravintolan isäntä katsoi hänkin Renzoa, odottaen tilausta. Renzo vei hänet viereiseen huoneeseen ja tilasi illallista.

— Keitä ovat nuo vieraat? hän sitten kysyi isännältä puoliääneen, sittenkuin tämä oli palannut tuoden kainalossaan karkeata pöytäliinaa ja kädessään viinipulloa.

— En heitä tunne, vastasi isäntä avaten liinaa.

— Kuinka? Ettekö yhtään ainoata noista kolmesta?

— Tiedätte hyvin, vastasi hän vielä levittäessään molemmin käsin liinaa pöydälle, että meidän ammattimme ensimmäinen sääntö on se, ettemme saa sekaantua toisen asioihin; tästä on seurauksena, etteivät edes vaimomme ole uteliaita. Olisipa muuten koko työ ottaa selville mitä väkeä kaikki ne ihmiset ovat, jotka tulevat ja menevät. Täällähän eletään joka päivä kuin meren satamassa — tarkoitan kun on hyvä vuosi. Mutta yhtäkaikki: eläköön ilo. Tuleehan se hyvä aika taas kerran meillekin. Meille riittää, että ravintolavieramme ovat kunniallista väkeä; keitä muuten ovat, se ei meitä liikuta. Ja nyt tuon teille vadillisen lihapalleroita, joiden vertaisia ette ikinä ole syöneet.

— Kuinka tiedätte...? kysäsi Renzo... Mutta isäntä oli jo kääntynyt mennäkseen keittiöön, eikä ollut kuulevinaan kysymystä. Ja kun hän siellä oli noutamassa yllä mainittuja lihapalleroita sisältävää pannua, se rosvoista, joka oli tähystellyt Renzo ystäväämme, lähestyi häntä ja kuiskasi:

— Keitä ovat nämä miehet?

— Kunnan ihmisiä tästä kylästä, vastasi isäntä asettaen lihapalleroita lautaselle.

— Hyvä. Mutta mitkä ovat heidän nimensä? Keitä ovat? uteli toinen hieman julkeana.

— Toisen nimi on Renzo, vastasi isäntä puoliääneen, kunnan nuori mies, oiva työntekijä, silkinkehrääjä, joka hyvin osaa ammattinsa. Toinen on maalainen, nimeltä Tonio, hyvä toveri ja aina iloinen. Vahinko, ettei hänellä ole lihavampi kukkaro; hän kyllä muuten tyhjentäisi sen monasti täällä minun luonani. Kolmas on hölmö, joka halukkaasti syö, kun joku toinen hänelle tarjoaa. Anteeksi, mutta täytyy mennä.

Ja silmänräpäyksessä hän pujahti lieden ja kanssapuhujansa välitse pois ja meni viemään annosta tilaajalle.

— Miten tiedätte, että nuo miehet ovat kunnan ihmisiä, ellette heitä tunne? kysäsi uudelleen Renzo.

— Heidän käytöstavastaan, ystäväni. Ihminen tunnetaan käytöstavastaan. Ne, jotka juovat viiniä sitä arvostelematta, jotka maksavat laskunsa tinkimättä, jotka eivät riitele toisten ravintolavieraiden kanssa, jotka, aikoessaan iskeä tikarinsa johonkuhun henkilöön, menevät ulos ja kauas ravintolasta häntä odottamaan, niin ettei isäntäparan tarvitse sekaantua asiaan, — ne ovat kunnan ihmisiä. Jos kuitenkin voi tuntea toisensa yhtä hyvin kuin me neljä, niin se tietysti on parempi. Mutta mitä hittoa te tahdotte tietää niin paljon seikkoja, te kun olette sulhasmies ja kun pitäisi olla pää täynnä kaikkea muuta? Ja kun teillä lisäksi on edessänne tällaisia lihapalleroita, jotka voisivat herättää vainajan kuolleista? — Näin sanottuaan hän palasi keittiöön.

Tekijämme huomauttaa miten eri tavoin isäntä vastasi hänelle tehtyihin kysymyksiin ja että hän oli sellainen ihminen, joka puheissaan aina esiintyi kunnan ihmisten hartaana ystävänä yleensä, mutta joka käytännössä kuitenkin kohteli paljoa ystävällisemmin niitä henkilöitä, jotka olivat roistojen maineisia tai



näköisiä. Hän oli, kuten jokainen saattaa huomata, hyvin omituisen luonteinen mies.

Illallinen ei ollut varsin hupaisa. Molemmat pöytävieraat olisivat tahtoneet nauttia siitä hitaasti ja mukavasti, mutta Renzo, heidän kutsujansa, jolla oli mielessä lukijan tuntemat asiat, jolla oli ikävä, ja joka outojen miesten omituisen käytöksen vuoksi oli hieman levoton, ei malttanut kauan odottaa lähtöhetkeä. Noiden outojen vierasten vuoksi he puhuivat keskenään kuiskaten, vaihtaen katkonaisia ja ikävystyttäviä sanoja.

— Onpa aika hyvä asia, puuttui Gervaso äkkiä puheeseen, että Renzon on halu ja pakko ottaa itselleen vaimo.

Renzo katsoi häneen vakavan ankarasti.

— Suu kiinni, tolvana! tiuskasi hänelle Tonio, vahvistaen tätä kunnianimeä kynnäspään tuuppauksella.

Keskustelu kävi nyt yhä kankeammaksi, kunnes se viimein vallan raukesi. Renzo, joka pöydän nautinnossa noudatti suurta kohtuutta, kaatoi molemmille todistajilleen viiniä varovasti ja siten, että lisäsi heidän rohkeuttaan heidän aivojansa huumaaamatta. Kun ateria oli lopussa ja kun sen oli maksanut se, joka vähimmin siitä oli hyötynyt, täytyi heidän kaikkien kolmen kulkea noiden epäilyttävien henkilöiden ohi, jotka kaikki kääntyivät tähystelemään Renzoa, kuten ensi kerrallakin. Kun tämä oli astunut muutaman askeleen pois ravintolasta hän katsahti taakseen ja huomasi, että ne kaksi, jotka hänen poistuessaan olivat jääneet istumaan kyökkiin, seurasivat häntä. Hän pysähtyi silloin tovereineen ikäänkuin olisi heille sanonut:

— Katsokaamme mitä nuo miehet aikovat minulle tehdä.

Mutta molemmat roistot pysähtyivät hekin, niin pian kuin näkivät, että heidät oli huomattu, puhuivat hiljaa keskenään ja palasivat ravintolaan. Jos Renzo olisi ollut tarpeeksi lähellä heitä kuullakseen heidän puheensa, se olisi tuntunut hänestä perin kummalliselta:

— Olisipa se meille aika kunnia, lukuunottamatta juomarahoja, sanoi toinen rosvoista, jos palattuamme linnaan voisimme kertoa että olisimme häntä kelpo tavoin löylyttäneet ja ... aivan omin päin, ilman herra Harmaan johtoa.

— Ja siten saattaa pää-yrityksen vaaranalaiseksi! huomautti toinen. Kas vaan! Hän on epäillyt jotain ja pysähtyy meitä katselemaan. Hm. Jos olisi myöhäisempi! Palatkaamme vaan, jotta emme herättäisi epäluuloa. Ja lisäksi paraikaa saapuu väkeä joka taholta. Antakaamme kaikkien kanojen mennä kanakoppiin.

Alkoi todella kuulua tuollainen humu, tuollainen kumea häly, joka syntyy kylässä illan suussa ja jota vähän myöhemmin seuraa yön juhlallinen hiljaisuus. Naiset palasivat kedoilta kantaen pieniä lapsiaan selässä ja taluttaen kädestä suurempia, joilla luetuttivat iltarukouksia. Miehet palasivat lapio ja kuokka olalla. Oviaukoista näki siellä täällä tuikkivan valkean, joka oli viritetty köyhän illallisen valmistamista varten. Tien varrella kuuli vaihdettavan tervehdyksiä ja lyhyitä keskusteluja, jotka koskivat sadon niukkuutta ja huonoa vuodontuloa. Ja sanoja sointuvampana kajahtivat iltakellon tahdikkaat lyönnit, jotka tiesivät päivän päättymistä.

Huomattuaan noiden molempien julkeiden miesten vetäytyneen takaisin, Renzo jatkoi matkaansa yhä sakenevassa illanhämyssä muistuttaen kuiskaten milloin toiselle, milloin taas toiselle veljeksistä milloin mitään ohjetta. Kun he saapuivat Lucian majalle, oli jo vallan pimeä.

Aika, joka kuluu vakavan yrityksen ensi suunnittelun ja sen toimeenpanon välillä (näin on sanonut eräs barbaari,[4] joka ei ollut vailla nerollisuutta) on uni täynnä näkyjä ja kauhua. Lucia oli jo tuntikausia ollut sellaisen unen aiheuttamiin tuskiin vaipuneena. Ja Agnese, itse Agnese, tuuman alkuunpanija, oli miettiväinen ja keksi vaivoin sanoja rohkaistakseen tyttärtään. Mutta heräämisen hetkenä, se on hetkenä, jolloin tuuma on toteutettava, on mieli kokonaan muuttunut. Sitä pelkoa ja rohkeutta, jotka siinä juuri äsken keskenään kamppailivat, seuraa toisellinen pelko ja rohkeus: yritys kohoaa eteen uutena ilmestyksenä. Se, mikä alussa herätti enimmäin levottomuutta, näyttää joskus äkkiä muuttuneen kovin helpoksi. Toiste sellainen este, jota tuskin on huomattu, kasvaa niin suunnattomasti, että mielikuvitus kauhistuneena peräytyy, jäsenet kieltävät palveluksensa ja sydän rikkoo mitä varmimmin antamansa lupauksen. Renzon hiljainen kolkutus ovelle herätti Luciassa sellaisen kauhun, että hän sinä hetkenä päätti ennemmin kärsiä kaikki, jopa ainaiseksi erota hänestä, kuin toteuttaa tehdyn päätöksen. Mutta kun Renzo oli näyttäytynyt ja sanonut: — Tässä olen, lähtekäämme, — kun kaikki olivat valmiina lähtemään, epäröimättä ja kuin välttämätöntä seikkaa ainakin toteuttamaan, ei Lucialla ollut aikaa eikä rohkeutta tuoda esiin ainoatakaan estelyä. Ja ikäänkuin muiden edelleen laahaamana hän vavisten tarttui äitinsä ja sulhonsa käsivarteen ja lähti seikkailevan seurueen mukana liikkeelle.

Hiiskumatta halki pimeään, varovin askelin he astuivat ulos majasta ja alkoivat kulkea kylästä johtavaa polkua. Lyhin tie olisi ollut mennä kylän läpi suoraa päätä Don Abbondion asunnolle. Mutta he valitsivat ulomman tien päästäkseen muiden huomaamatta perille. Pikku polkuja pitkin, puutarhojen ja ketojen halki he saapuivat lähelle tuota taloa. Siellä he hajaantuivat. Molemmat kihlautuneet piilottautuivat pappilan nurkan taa. Agnese jäi heidän luokseen, mutta pysytteli hieman edellä voidakseen ajoissa rientää Perpetuan luo ja kiinnittää hänen huomionsa. Tonio ja hänen saamaton veljensä Gervaso, joka ei omin päin kyennyt mihinkään, ja jota ilman tällä hetkellä ei olisi voitu tulla toimeen, astuivat rohkeasti ovelle ja kolkuttivat.

— Kuka siellä näin myöhään? huusi muuan ääni ikkunasta, joka heti aukeni. Se oli Perpetuan ääni. Minun tietääkseni ei ole sairaita kylässä. Onko joku onnettomuus tapahtunut?

— Se olen minä, vastasi Tonio; se olen minä ja veljeni, joilla on puhumista herra pastorin kanssa.

— Onko tämä inhimillinen hetki? kysäsi Perpetua suuttuneena. Onpa teillä kohteliaat tavat, totta totisesti. Tulkaa huomenna uudestaan.

— Kuulkaapa! Ei ole sanottu, että enää voin palata. Olen tässä ansainnut vähän rahoja ja tulin maksamaan tuon pienen velkani, tiedättehän. Minulla on mukana kaksikymmentä viisi kaunista ja vallan uutta hopearahaa. Mutta jos ei sovi, niin kärsivällisyyttä. Tiedän hyvin miten saan menemään nämä rahat, ja palaan, kun olen saanut kokoon uusia.

— Odottakaa, odottakaa. Pistäydyn sisällä ja palaan heti. Mutta miksi tulette näin myöhään?

— Sain ne juuri vastikään. Ja ajattelin, että jos säilytän ne yön luonani, en tiedä mitä mieltä olen seuraavana aamuna. Mutta, jos ei tämä aika teille sovi, niin se on minulle yhdentekevää. Minä puolestani olen tullut tänne, ja jos ette rahoistani huoli, niin menen tieheni.

— Älkää toki. Odottakaa hetkinen; minä tuon pian vastauksen.

Näin sanottuaan hän sulki ikkunan. Samassa silmänräpäyksessä Agnese poistui kihlautuneiden luota kuiskasi Lucialle: — Rohkeutta, se menee kädenkäänteessä, vallan kuin hampaan irtinykaiseminen. Sitten hän liittyi molempiin veljiin oven suulla ja rupesi juttelemaan Tonion kanssa, niin että Perpetua palatessaan ja nähdessään hänet siinä luulisi hänen sattumalta osuneen siihen, ja että Tonio hetken aikaa oli häntä pidättänyt.

## **KAHDEKSAS LUKU.**

— Carneades! Mikä mies se olikaan? mutisi itsekseen Don Abbondio istuessaan suuressa nojatuolissaan yläkerrassa, pieni kirja auki edessään, kun Perpetua tuli sisälle tuomaan hänelle sanan.

— Carneades! Varmaankin olen lukenut tuon nimen jossakin muualla. Epäilemättä hän oli oppinut mies, muinaisajan suuri kirjailija. Nimi kuulostaa siltä. Mutta kuka pentele hän oli!

Näin vähän tuo miesparka aavisti mikä tuulen pyörre kokoontui hänen päänsä päälle.

Don Abbondiolla oli näet tapana huvitella itseään lukemalla joka ilta muutaman rivin. Muuan pappi, hänen naapurinsa, jolla oli pieni kirjasto, lainasi hänelle nidoksen toisensa jälkeen, ensimmäisen, mikä osui käteensä. Se kirja, jonka johdosta Don Abbondio mietiskeli, parannuttuaan pelon-kuumeestaan, jopa kuumeestaan terveytyneempänä kuin mitä antoi muiden tietää, — se kirja sisälsi pyhän Kaarlen ylistyspuheen, joka pari vuotta aikaisemmin oli hyvin juhlallisesti pidetty Milanon tuomiokirkossa, ja jota suuresti ihailien oli kuunneltu. Mainittua pyhimystä oli siinä opinharrastuksensa puolesta verrattu Arkimedekseen. Ja siihen asti Don Abbondio vaivatta saattoi seurata; Arkimedes näet on aikaansaanut niin huomattavia seikkoja ja hänestä on niin paljon puhuttu, ettei tarvitse omistaa varsin laajaa oppineisuutta hänestä jotain tietääkseen. Mutta Arkimedeksen jälkeen puhuja vertaili myöskin Carneadekseen; ja nyt lukija tietoineen joutui karille. Samassa Perpetua ilmoitti Tonion tulon.

— Näin myöhään! huudahti myöskin Don Abbondio, kuten luonnollista oli.

— Minkä sille nyt tekee! Näillä ihmisillä ei ole hienotunteisuutta. Mutta jos ei ota tilaisuutta varteen...

— Olette oikeassa. Jollen nyt käytä tilaisuutta hyväkseni, kuka tietää, milloin toiste saan hänet käsiini.

Tulkoon tänne ylös ... Mutta, oletteko vallan varma siitä, että se todella on Tonio?

— Hiisi viekөөn! tiuskasi Perpetua. Ja hän astui alas portaita, aukaisi oven ja sanoi: — Missä olette?

Tonio astui esiin. Ja samassa ilmestyi Agnese, joka tervehti ja mainitsi Perpetuaa nimeltä.

— Iltaa, Agnese, sanoi Perpetua. Mistä tullaan näin myöhään?

— Tulen ... ja hän mainitsi naapurikylän. Ja jospa tietäisitte ... hän jatkoi, viivähdin siellä juuri teidän tähtenne.

— No, mitenkä niin? kysyi Perpetua.

Ja kääntyen molempien veljesten puoleen hän virkkoi: — Käykää sisälle, tulen perässä.

— Sentähden, sanoi Agnese, että muuan noista naisista, jotka tuntematta asioita, kuitenkin aina tahtovat puhua ... uskoisitteko? kivenkovaan väitti, ettette te ole mennyt naimisiin Beppo Suolavecchion, ettekä Anselmo Lunghignan kanssa, sentähden muka, etteivät he ole teistä huolineet. Minä puolestani väitin, että te yksinkertaisesti annoitte rukkasat heille molemmille.

— Tietysti. Oi tuota valehtelijaa, tuota pahuksen valehtelijaa! No, kuka tuo nainen sitten on?

— Älkää sitä minulta kysykö. Minä en kernaasti tahdo saada pahennusta aikaan.

— Sanokaa se minulle, minä tahdon sen välttämättömästi tietää. Tuo pahuksen valehtelija!

— Yhtä kaikki, kuka se oli. Mutta ette voi uskoa kuinka suuresti minua pahoitti, etten tuntenut perinpohjin juttua, niin että olisin voinut tukkia hänen suunsa.

— Se on julkea valhe, sanoi Perpetua, mitä ilkein valhe. Mitä Beppoon tulee, niin kaikki tietävät ja jokainen on voinut nähdä... Hoi, Tonio, aukaiskaa ovi ja menkää yläkertaan, minä kyllä tulen perässä.

Tonio vastasi sisältä:

— Hyvä, hyvä.

Ja Perpetua vallan haltioituneena jatkoi kertomustaan. Don Abbondion oven edustalla kulki kahden talon välissä kapea tie, joka ainoastaan näiden talojen pituudelta oli suora, mutta joka sitten kääntyi kedolle. Agnese vetäytyi sinnepäin, ikäänkuin olisi tahtonut mennä hieman syrjään voidakseen vapaammin puhua, ja Perpetua seurasi häntä sinne. Kun he olivat menneet nurkan taakse ja olivat paikassa, mistä ei enää voinut nähdä mitään siitä, mikä tapahtui pappilan edustalla, Agnese rykäsi äänekkäästi. Tämä oli merkki, josta aikaisemmin oli sovittu. Renzo kuuli sen, rohkaisi Luciaa kädenpuristuksella ja molemmat tulivat varpaillaan kulmansa takaa, hiipivät vallan hiljaa seinäviertä, saapuivat ovelle, aukaisivat sen hyvin varovasti ja kumarassa sekä vaieten he seuraavassa tuokiassa astuivat eteiseen, missä molemmat veljekset odottivat. Renzo painoi hiljaa oven säppeä, ja kaikki neljä alkoivat nousta portaita ylös kolisematta enempää kuin kaksi. Saavuttuaan yläkertaan veljekset astuivat sisään huoneen ovesta, joka oli portaiden syrjässä. Kihlautuneet painautuivat seinää vasten.

— *Deo gratias*, sanoi Tonio vallan selvästi.

— Se on kaiketi Tonio? Sisälle, kuului ääni sisältä.

Tämän kehoituksen kuultuaan Tonio aukaisi ovea juuri sen verran, että itse ja veljensä perätysten mahtuivat sisälle astumaan. Valo, joka oviaukosta äkkiä tulvasi eteisen pimeälle permannolle, pani Lucian vapisemaan, ikäänkuin hänet olisi huomattu. Kun veljekset olivat astuneet sisälle, Tonio sulki jälleen oven. Kihlautuneet olivat liikkumatta pimeässä, tarkasti kuunnellen ja henkeänsä pidättäen. Ainoa melu, minkä olisi saattanut kuulla, oli Lucia paran raivokas sydämen tykintä.

Don Abbondio istui, kuten jo sanoimme, vanhassa nojatuolissaan, yllänsä kulunut kauhtana, päässä vanha myssy, joka kehyksen tavoin reunusti pienen lampun valaisemia kasvoja. Kaksi tiheätä hiustöyhtöä, jotka pistivät esiin myssyn alta, kaksi leveätä kulmakarva-kaarta, paksut viikset, tiheä, lyhyt leukaparta — kaikki vallan valkoiset ja siroitettuina ruskeille ryppyisille kasvoille — vivahtivat lumen peittämiin pensasiin, jotka kuutamossa töröttävät esiin kallion rinteestä.

— Kas, kas — näin kuului hänen tervehdyksensä, sillävälin kuin otti nenältä silmälasinsa ja laski ne pienelle kirjalle.

— Herra pastori kai sanoo, että tulen kovin myöhään, sanoi Tonio kumartaen. Myöskin Gervaso

kumarsi, mutta kömpelömmiin.

— Tietysti on myöhään, joka suhteessa. Tiedättekö, että olen sairas?

— Se on kovin ikävää!

— Epäilemättä olette kuulleet puhuttavan, että olen sairas; enkä tiedä, milloin saan ruveta liikkumaan ulkona... Mutta miksi olette tuonut mukaanne tuon ... tuon nuorukaisen?

— Muuten vaan, herra pastori. Seuran vuoksi.

— No niin. Entä sitten?

— Tässä olisi kaksikymmentä viisi vallan uutta hopearahaa, sellaisia, joissa on hevosen selässä istuvan pyhän Ambrosiuksen kuva, sanoi Tonio ottaen esiin taskustaan pienen mytyn.

— Vai niin, virkkoi Don Abbondio. Hän pani jälleen lasit nenälle, otti mytyn, kääri sen auki, otti esiin hopearahat, käänteli niitä moneen kertaan, laski ne ja huomasi ne moitteettomiksi.

— Nyt kaiketi herra pastori antaa minulle takaisin Teklani kaulakoristeen?

— Aivan oikein, kuului Don Abbondion vastaus. Hän meni kaapin luo, otti avaimen taskustaan, katseli ympärilleen, ikäänkuin pitääkseen katselijat matkan päässä, avasi kaappilaatikon toisen ovenpuoliskon, peitti ruumiillaan tämän ahtaan aukon ja pisti siihen sisälle päänsä katsellakseen ja käden ottaakseen esille pantti-esineen. Otettuaan sen ulos kaapista, hän sulki tämän, aukaisi pienen mytyn ja sanoi: — Oletteko nyt tyytyväinen? kääri sen jälleen paperiin ja antoi Toniolle.

— Olkaa nyt niin hyvä, virkkoi tämä, ja pankaa vähän mustaa valkealle.

— Vieläkö sitäkin! huomautti Don Abbondio. Kaikki tähän maailman aikaan vaativat kuittia. Jumalani, kuinka ihmiset ovat tulleet epäluuloisiksi! Ettekö luota minuun?

— Mitä, herra pastori! ettenkö luottaisi? Loukkaattepa minua, kun sellaista epäilettekin. Mutta koska nimeni on suuressa kirjassanne velkapuolella ... ja kun teillä kerta on ollut vaiva kirjoittaa, niin ... kaikin mokomin...

— Hyvä, hyvä, keskeytti Don Abbondio. Ja mutisten partaansa hän veti luokseen erään pöydällä olevan lippaan, otti siitä paperia, kynän ja mustetta ja alkoi kirjoittaa, toistaen ääneen sanat sitä myöten kuin pudotti niitä kynästään.

Tällävälän Tonio, ja tämän annettua merkin, Gervaso asettuivat seisomaan pöydän ääreen siten, että peittivät oven kirjoittajalta, ja ikäänkuin kärsimättöminä odotuksesta he polkivat permantoon täten antaen ulkona olijoille merkin astua sisälle ja samalla tällä melulla peittääkseen sisäänastujien askeleiden kopinan. — Don Abbondio oli niin kiinni kirjoitustouhussaan, ettei huomannut mitään muuta. Kuullessaan noiden neljän jalan kopinan Renzo tarttui Lucian käsivarteen, puristi sitä häntä rohkaistakseen ja astui sisälle vetäen häntä vallan vapisevana jälessään. He tulivat sisään aivan hiljaa, varpaisillaan, tuskin hengittäen, ja asettuivat veljesten taakse. Tällävälän Don Abbondio oli lopettanut kirjoituksensa ja luki sen tarkoin uudelleen läpi nostamatta katseitaan paperista. Sitten hän taittoi sen kokoon sanoen:

— No oletteko nyt tyytyväinen?

Hän otti toisella kädellä pois lasit silmiltä ja ojensi toisella paperin Toniolle, kääntäen ylös kasvonsa. Ojentaessaan kättään sitä ottaakseen Tonio väistyi sivulle ja antoi merkin Gervasolle, joka niinikään vetäytyi vastakkaiselle sivulle, ja ikäänkuin teatterin pikamuutoksen kautta Renzo ja Lucia ilmestyivät heidän väliinsä.

Don Abbondio tirkisti ensin eteensä, huomasi sitten tulijat, pelästyi, hämmästyi, suuttui, mielti, teki päätöksen. Kaiken tämän hän teki sillä aikaa kuin Renzo oli lausunut nämä sanat:

— Herra pastori, näiden todistajien läsnäollessa, tämä on minun vaimoni.

Tuskin hän oli sulkenut huulensa, kun Don Abbondio jo oli pudottanut kuitenkin, tarttunut lamppuun ja nostanut sen vasemmalla kädellään, oikealla kädellä raivokkaasti tempaissut pöytäliinan, joka kaasi permannelle kirjan, paperit, kirjoitusvehkeet ja hiekkakupin. Ja hypähtäen nojatuolin ja pöydän väliin hän oli lähestynyt Luciaa. Tyttö parka oli hennolla ja vallan vapisevalla äänellään ehtinyt sanoa: Ja tämä ... kun don Abbondio raa'asti heitti hänen päänsä ja kasvojensa yli pöytäliinan estääkseen häntä lausumasta loppuun sanottavaansa. Sitten hän äkkiä pudotti alas lampun, jota piti toisessa kädessään ja käytti tätä kokonaan peittääkseen tytön kasvot, niin että vähällä oli hänet tukehuttaa, ja huusi samalla kertaa täyttä kurkkua kuin haavoitettu sonni:

— Perpetua! Perpetua! Petosta! Apuun! Permannolla sammuva lamppu loi vaalean ja läähättävän valon Luciaan, joka ollen vallan tyrmistyneenä ei edes koettanut irtaantua ja näytti saviselta veistokuva-luonnokselta, minkä yli taiteilija on heittänyt kostean liinan. Kun valo oli kokonaan sammunut, Don Abbondio hellitti tyttöparan ja meni hapuillen etsimään ovea, joka johti sisähuoneeseen, löysi sen, astui sinne sisälle ja huusi yhä:

— Perpetua, petosta, apuun, ulos talostani, ulos talostani!

Toisessa huoneessa vallitsi täydellinen sekasorto: Renzo koetti saada papista kiinni hapuroiden käsillään sinne tänne pimeässä, ikäänkuin olisi ollut sokkosilla; hän saapui viimein viereisen huoneen ovelle ja kolkutti sille huutaen:

— Avatkaa, avatkaa! Älkääkö pitäkö niin suurta melua! Lucia kutsui Renzoa ääni tukehduksissa ja sanoi hänelle surkeasti ja rukoillen:

— Menkäämme pois, Jumalan nimessä.

Tonio konttasi nelinryömin permannolla etsien kuittiansa. Gervaso huusi ja hyppeli sinne tänne kuin riivattu ja etsien portaisiin johtavaa ovea, päästäkseen tästä pälkähästä ja pötkiäkseen tiehensä.

Keskellä tätä epäjärjestystä emme malta olla hetkistä viivähtämättä ja lausumatta erästä mietettä. Renzo, joka oli aiheuttanut koko tämän mellakan öiseen aikaan toisen asunnossa, hän, joka oli sinne tunkeutunut salaa ja joka nyt piti talon isäntää piirityksessä eräässä hänen asuntonsa huoneessa, tuntuu vallan sortajalta. Ja kuitenkin hän pohjaltaan oli sorrettu. Don Abbondio, joka oli yllätetty, pelästytetty ja ajettu pakosalle keskellä rauhallisia kotitoimiaan, saattaa näyttää uhrilta. Ja kuitenkin hän itse teossa oli vääryyden tekijä. Näin käy usein tässä matoisessa maailmassa ... tarkoitan seitsemännellätoista vuosisadalla.

Kun piiritetty huomasi, ettei vihollinen aikonut peräytyä taistelukentältä, hän aukaisi ikkunan, joka oli kirkolle päin ja alkoi huutaa minkä jaksoi:

— Avuksi, avuksi!

Oli mitä kaunein kuutamoi-ilta. Kirkon ja siitä ulompana kellotapulin pitkä ja suippo varjo levisivät mustina, liikkumattomina ja selväpiirteinä kirkonedustan kiiltävällä nurmikolla. Saattoi erottaa joka esineen melkein kuin keskellä päivää. Mutta silmäkantamalta ei voinut nähdä merkkiäkään elävästä olenosta. Kiinni kirkon sivumuurissa ja juuri vastapäätä pappilaa oli pieni maja, viheliäinen koppi, missä suntio nukkui. Tämä oli herännyt oudosta huudosta, keikahti pystyyn vuoteellaan, nousi kiireesti, aukaisi pienen ikkunaluukkunsa, pisti ulos päänsä, silmät vielä puoleksi ummessa ja sanoi:

— Mikä on hätänä?

— Joutukaa, Ambrogio! avuksi! talossani on rosvoja! huusi Don Abbondio.

— Tulen heti paikalla, vastasi toinen.

Hän veti päänsä takaisin sisään, sulki ikkunansa ja vaikka vielä oli puoleksi unen pöpperössä ja enemmän kuin puoleksi pelästynyt, hän oli kädenkäänteessä keksinyt hätäkeinoon antaakseen apua enemmänkin kuin mitä häneltä oli pyydetty, ilman että hänen tarvitsi panna itseään alttiiksi tuolle mellakalle, oli se sitten millainen tahansa. Hän tempasi kiireissään housunsa vuoteensa jalkopäästä, pisti ne kainaloonsa kuin virkalakin, sitten hän nopeaan juoksi pieniä puuportaita alas, riensi kellotapuliin; siellä oli kaksi kelloa, ja hän tarttui suuremman nuoraan ja rupesi soittamaan kuin hätäkelloa ainakin:

— Piu, pau, piu, pau!

Kylän asukkaat ponnahtavat istumaan vuoteillaan. Ladoissa nukkuvat palvelijat häristävät korviaan ja nousevat pystyyn.

— Mitä! Hätäkello! Tuli on irti? Varkaita? Rosvoja? Monet vaimot kehoittavat, rukoilevat miehiään pysymään alallaan ja antamaan naapurin juosta. Toiset nousevat vuoteiltaan ja rientävät ikkunan ääreen. Pelkurit ovat taipuvinaan naisten rukouksiin ja piiloittautuvat peitteiden alle. Uteliaimmat ja rohkeimmat lähtevät ulos, ottaen mikä heinähankonsa, mikä ampuma-aseensa, ja rientävät sinne, mistä hälinä kuuluu. Toiset tyytyvät pelkkään katselemiseen.

Mutta paljoa aikaisemmin kuin kaikki nämä ihmiset olivat valmiina, jopa ennenkuin he oikein olivat hereillä, oli melu saapunut toisten henkilöiden korviin, jotka valvoivat lähistössä ollen jalkeillaan ja

hereillä, nimittäin palkkalais-rosvojen toisella puolen, Agnesen ja Perpetuan toisella. Kerromme ensin lyhyesti mitä tekivät edelliset alkaen siitä hetkestä, jolloin jätimme heistä toiset rappeutuneeseen majaan, toiset kyläravintolaan. Nämä jälkimäiset lähtivät sieltä niin pian kuin huomasiivat kaikki ovet suljetuiksi sekä kadun ihmisistä tyhjäksi, olivat menevinään kauas, mutta hiipivät itse teossa ympäri kylää saadakseen varmuutta siitä, että kaikki asukkaat todella olivat vetäytyneet taloihinsa. Eivätkä he kohdanneet ainoatakaan elävää sielua eivätkä kuulleet vähintäkään melua. He kulkivat vielä hiljemmin Agnesen majapahasen edustalle, joka oli muita hiljaisempi, siellä kun ei enää ollut ketään sisällä. Sitten he menivät suoraa päätä yksinäisen talon raunioon ja ilmaisivat pomolleen, Harmaalle, urkintansa tulokset. Tämä laski heti päähänsä leveälierisen hatun, heitti hartioilleen näkinkengänkuorilla peitetyn vahakankaisen mekon, otti käteensä pyhissävaeltajan sauvan ja sanoi:

— Matkaan: hiljaa ja käskyjäni tarkaten.

Ja hän lähti etumaisena liikkeelle, ja muut seurasivat. Näin he vähässä ajassa saapuivat Agnesen majalle tietä pitkin, joka oli vallan vastakkainen sille tielle, jota myöten joukkio oli poistunut pappilaan, sekin kulkien retkeilylleen.

Harmaa pysäytti joukkonsa vähän matkan päähän majasta, meni yksin urkkimaan lähempää, ja kun oli huomannut, että kaikki oli autiota ja hiljaista majan ympärillä, hän kutsui esiin kaksi kätyreistään ja käski heidän hiiskumatta kiivetä pienen pihan muurin yli ja saavuttuaan alas pihalle kyyristyä piiloon aamulla huomaamansa hyvin tuuhean viikunapuun peittämään nurkkaan. Kun tämä oli tapahtunut, hän kolkutti hiljaa ovelle aikoen sanoa itseään eksyneeksi pyhiinvaeltaja paraksi, joka pyysi suojaa aamuun asti. Ei kukaan vastaa. Hän kolkuttaa hieman kovemmin; ei sittenkään vastausta. Silloin hän kutsuu esiin kolmannen rosvon, käskee hänen kiivetä pienelle pihalle samalla tavoin kuin kaksi edellistä ja lisäksi taitavasti sisältä avata ovensalvan, niin että sisällepääsy ja poislohtö olisi vapaa. Kaikki tämä pannaan toimeen tarpeellisen varovasti ja täysin onnistuneesti. Sitten Harmaa noutaa saapuville toiset, astuu sisälle heidän kanssaan, käskee heidän piiloittautua toisten luo, sulkee oven vallan hiljaa, asettaa sen sisäpuolelle kaksi vartijaa ja menee suoraa päätä alikerran ovelle. Sillekin hän kolkuttaa; hän odottaa; turha on odotus. Hän aukaisee tämänkin oven mitä varovaisimmin. Ei kukaan sisältä kysy: kuka siellä? Ei kuulu mitään ääntä; kaikki käy vallan mainiosti. Siis: eteenpäin!

— Pst! — näin hän kutsuu viikunapuun takana olijoita ja astuu heidän kanssaan sisälle matalaan huoneeseen, missä aamulla niin vilpillisesti oli kerjännyt leipäpalaansa. Hän ottaa taskustaan taulapalan, tulukset ja tulikivilankaa ja sytyttää pienen lyhtynsä, astuu viereiseen huoneeseen nähdäkseen oliko siellä joku: ei ketään. Hän palaa, kulkee portaille johtavalle ovelle, katselee, kuuntelee: hiljaista ja autiota. Hän jättää alikertaan kaksi muuta vartijaa, käskee seuraansa Grinapocon, Bergamon seuduilta kotoisin olevan rosvon, jonka osana oli uhata, rauhoittaa, käskeä, sanalla sanoen olla puhuja, jotta hänen murteensa saattaisi Agnesen luulemaan, että retkikunta oli tullut sieltäpäin. Tämä mies kintereillään ja toisten seuraamana Harmaa nousee portaita niin hitaasti kuin suinkin, sydämessään kiroten jokaista ratisevaa porrasta, jokaista rosvojen askelta, mikä synnyttää melua. Viimein hän on yläkerrassa. Siellä epäilemättä saalis piilee.

Hän tuuppaa hiljaa ovea, joka johtaa ensimmäiseen huoneeseen; ovi aukenee. Hän raoittaa sitä ja kurkistaa sisälle. Pimeys siellä sisällä on syvä. Hän kuuntelee, kuuluisiko sisältä kuorsausta, hengitystä, liikuntaa: ei mitään. Siis: eteenpäin. Hän panee lyhdyn nenänsä alle nähdäkseen ilman että häntä nähdään, aukaisee oven selälleen ja huomaa suuren vuoteen. Hän hyökkää tämän vuoteen luo, mutta näkee sen olevan vallan järjestetyn ja koskemattoman, peitteen reunan huolellisesti käännetyn ja pielukselle lasketun. Hän kohottaa hartioitaan, kääntyy tovereidensa puoleen, antaa heille merkin, että aikoo mennä toiseen huoneeseen ja että heidän on häntä seuraaminen hiiskumatta. Hän menee sinne, menettelee kuin edellä ja saavuttaa saman kokemuksen. — Mitä hittoa kaikki tämä merkitsee? hän sitten sanoo ääneensä. Olisiko joku kirottu urkkija meidät ilmaissut?

Heti kaikki rupeavat paljoa vapaammin katselemaan ja tarkastamaan joka soppea ja panevat talon mullin mallin. Näiden ollessa kiintyneinä tähän hommaan, kaksi ulko-ovella valvovaa rosvoa kuulee pienten jalkojen askeleita, jotka tulevat maaseudulta päin kylään, jotka kääntyivät kylätielle, lähestyvät ja käyvät yhä kiireellisemmiksi. Rosvot luulevat että tulija, oli hän sitten kuka tahansa, kulkisi tietä edelleen. He eivät hiiskukaan, mutta ovat kuitenkin varuillaan. Mutta nuo askeleet pysähtyvätkin vallan oven eteen. Se oli Menico, joka isä Cristoforon lähettämänä tuli juosten ilmoittamaan molemmille naisille, että heidän kaikin mokomin oli paettava luostariin, sillä ... tiedätte jo miksi. Hän tarttuu säppiin kolkuttaakseen ovelle, ja tuntee sen kädessään löysäksi, se kun on temmattu irti ja taitettu poikki. — Mitä tämä merkitsee? hän ajattelee ja tuuppaa ovea vallan pelästyneenä. Ovi aukenee, hän astuu askeleen eteenpäin hitaasti ja epäluuloisesti ja tuntee samassa silmänräpäyksessä miten kaksi kättä tarttuu häneen ja kuulee kahden kuiskaavan äänen, toisen oikealla ja toisen vasemmalla, sanovan hänelle uhkaavasti:

— Vaiti, tai olet kuoleman oma!

Poika päästää siitä huolimatta kimakan huudon. Silloin toinen rosvoista painaa leveän kämmenensä hänen suutaan vasten ja toinen heiluttaa suurta veistä, häntä peloittaakseen. Poika parka vapisee kuin haavanlehti eikä enää yritäkään huutaa. Mutta äkkiä kajahtaa toisaalta ja vallan toisenäänisenä ensimmäinen kellon lyönti, jota seuraa kokonainen kellonsoiton humina. Paha omatunto on pelkuri, sanoo milanolainen sananlasku. Kumpikin rosvo luuli kuulevansa noiden kellonlyöntien toistavan suku-, perhe- ja liikanimeänsä. He hellittävät Menicon käsivarren, vetävät omat kätensä kiireisesti pois, aukaisevat kädet ja suun levälleen, töllistävät toinen toistaan ja syöksyvät sisälle taloon, missä pääjoukko on. Menico pötkii silloin tiehensä ja juoksee minkä jaksaa katua pitkin kellotapuliin päin, jossa varmasti arveli jonkun olevan.

Kellon kolkko ääni teki saman vaikutuksen toisiin roistoihin, jotka myllersivät taloa ylösalasin. He joutuivat ymmälleen, hajaantuivat, survaisivat kiireissä toisiaan, jokainen kun haki lyhintä tietä ovelle. Ja kuitenkin nämä kaikki olivat kokeneita henkilöitä, jotka olivat tottuneet vaaroja halveksimaan. Mutta heidän rohkeutensa lamautui epämääräisestä, oudosta vaarasta, jota eivät olleet voineet arvioida matkan päästä, ennenkuin se heidät yllätti. Harmaan oli turvautuminen koko käskyvaltaansa, jotta ei heidän poistumisensa olisi muuttunut hillittömäksi paoksi. Samoin kuin koira, joka paimentelee sikalaumaa, juoksee sinne tänne kootakseen hajaantuvia elukoita, tarttuen yhtä elukkaa korvasta ja palauttaen sen laumaan, tuupaten toista kuonollaan, haukkuen kolmannelle, joka samanaikaisesti etenee jonosta, — samoin vale-pyhiinvaeltaja raastoi tukasta yhtä rosvoista, joka jo oli lähellä kynnystä, ja veti hänet takaisin, palautti samoin nuijallaan kaksi muuta rosvoa, jotka niinikään lähestyivät kynnystä, kiroili toisille, jotka umpimähkään juoksivat sinne tänne, ja näin hänen onnistui koota heidät kaikki keskelle pientä pihaa.

— Seis, seis! Pistoolit käteen, tikarit valmiina, kaikki kiinni toisissaan, ja sitten lähdetään täältä liikkeelle. Kuka meille mitään mahtaisi, kun kaikki olemme näin yhteen sulloutuneina, te pöllöpää! Mutta jos annamme pyydystellä itseämme yksitellen, niin talonpojatkin saavat meidät kiinni. Mikä häpeä! Heti paikalla minun taakseni, ja sulkekaa rivit! Tämän lyhyen kehoituspuheen jälkeen hän asettui heidän etunenäänsä ja astui ensimmäisenä ulos. Maja oli, kuten olemme sanoneet, kylän toisessa päässä, Harmaa lähti kulkemaan tietä, joka johti lähiseutuun, ja kaikki toiset seurasivat häntä hyvin järjestyneinä.

Antakaamme heidän poistua ja palatkaamme hieman taapäin ajassa, mennäksemme Agnesen ja Perpetuan luo, jotka jätimme sinne pappilan nurkan taakse. Agnese oli koettanut poistaa Perpetuaa Don Abbondion asunnosta niin kauas kuin mahdollista; ja jonkun aikaa hänen juonensa oli hyvin onnistunut. Mutta äkkiä papin palvelijatar muisti jättäneensä oven auki ja tahtoi palata sinne. Eikä siinä ollut vastaan sanomista. Välttääkseen epäluulon herättämistä oli Agnesen täytynyt seurata hänen mukanaan, kuitenkin koettaen pysäyttää häntä joka kerta kuin näki hänen innostuvan kertomaan rauenneista avioliitoista. Hän teeskenteli kuuntelevansa Perpetuaa hyvin tarkkaavaisesti ja virkkoi tuon tuostakin, osoittaakseen että kuunteli mielenkiinnolla tai vilkastuttaakseen keskustelua: — Tietysti! Oh, nyt minä ymmärrän! Juuri niin, sehän on päivänselvää. Entä sitten, entä hän, entä te?

Mutta tämän ohella hän itsekseen piti vallan toista puhetta. — Joko he ovat tulleet ulos talosta, vai ovatko vielä sisällä? Olimmepa aika hölmöjä kaikki kolme, kun emme sopineet jostakin merkistä, joka ilmoittaisi minulle, milloin temppu on loppuun suoritettu. Totta tosiaan, aika tyhmyys. Mutta mikä on tehty, se on tehty. Parasta on nyt pidättää tätä hupakkoa niin kauan kuin suinkin voin. Pahimmassa tapauksessa se ei tuota muuta vahinkoa kuin hieman ajan hukkaa.

Täten, milloin pysähtyen, milloin astuen muutaman askeleen, nämä molemmat naiset olivat vähitellen lähestyneet Don Abbondion taloa, sitä kuitenkin vielä näkemättä rakennuksen kulman vuoksi. Perpetua, joka oli saapunut kertomuksensa tärkeään kohtaan, oli antanut pysäyttää itsensä tekemättä vastustusta ja edes sitä huomaamatta, kun äkkiä kuultiin ylhäältä ilmaa viiltävänä ja suurta yön hiljaisuutta keskeyttävänä Don Abbondion ensimmäinen hätähuuto: — Avuksi! Avuksi!

— Taivas armahda! Mitä on tapahtunut? huusi Perpetua.

Ja hän tahtoi juoksujalassa rientää paikalle.

— Mitä? mitä? sanoi Agnese pidättäen häntä hameesta.

— Taivas armahda! ettekö kuullut? virkkoi toinen irtaantuen.

— Mitä? mitä? toisti Agnese tarttuen hänen käsivarteensa.

— Kirottu nainen! huudahti Perpetua tuupaten häntä päästäkseen irti.

Ja sitten hän alkoi juosta.

Samana hetkenä, kauempana, kimakampana ja tiheämpänä, kajahti Menicon korvia viiltävä huuto.

— Taivas armahda! huusi vuorostaan Agnese. Ja samassa hän rupesi juoksemaan toisen jälessä.

Tuskin olivat heidän tallukkansa liikkeellä, kun kirkonkello soi kerran, kahdesti, kolmasti, ja sitten ehtimiseen. Nämä kellon äänet olisivat olleet heille kannukseniskuja, jos sellaista enää olisivat tarvinneet, Perpetua, joka on toisesta muutaman askeleen edellä, saapuu ensin perille. Ja samassa kun hän aikoo syöksyä ovelle sitä avatakseen, tämä avataankin sisältä selkoselälleen, ja kynnykselle ilmaantuvat Tonio, Gervaso, Renzo ja Lucia, jotka löydettyään pimeässä portaat paistikkaan ovat syöksyneet niitä alas ja jotka kuullessaan hirvittävää kellonsoittoa täyttä vauhtia jo rientävät tiehensä.

— Mikä on hätänä? Mikä on hätänä? kysyi Perpetua vallan hengästyneenä molemmilta veljiltä, jotka vastasivat hänelle tuuppauksella ja livistivät tiehensä.

— Entä te? Kuinka? Mitä te täällä teette? hän sitten kysyi toiselta parilta, huomattuaan keitä olivat. Mutta nämäkin menivät matkoihinsa vastaamatta. Ja Perpetua, jolla oli kiire rientää sinne, missä hätä oli suurin, ei ruvennut enempää kyselemään, vaan hyökkäsi eteiseen ja juoksi hapuillen portaita kohti.

Nuori pari, joka yhä vaan ei ollut päässyt kihlausta pitemmälle, pysähtyi vallan Agnesen eteen, joka saapui hengästyneenä ja kovin levottomana.

— Siinähan te olette! hän sai vaivoin sanotuksi. Miten tämä on tapahtunut? Mitä tietää kirkonkello? Luulen kuulleen...

— Menkäämme pois, menkäämme kotia, sanoi Renzo, ennenkuin tulee väkeä.

Ja he läksivät liikkeelle, kun samassa paikalle saapui täyttä vauhtia juosten Menico, joka heidät tunki ja asettui heidän eteensä, ikäänkuin tukkiakseen heidän tiensä sekä sanoi, ääni puoleksi tukahtuneena:

— Minne menette! Takaisin! Tätä tietä, luostariin.

— Sinäkö se...? alkoi Agnese kysyä.

— Mitä on tapahtunut? kysyi Renzo.

Lucia, vallan tyrmistyneenä, vapisi ja oli ääneti.

— Piru on talossanne, vastasi Menico yhä vielä hengästyneenä. Minä heidät näin: he aikoivat minut tappa; isä Cristoforo sen minulle sanoi. Ja myöskin teidän, Renzo, niin hän sanoi, pitää mennä luostariin heti paikalla. Minäpä heidät näin. Jumalan kiitos, että tapaan teidät kaikki täällä. Kerron teille koko asian kun olemme päässeet ulos kylästä.

Renzo, joka paremmin kuin toiset oli säilyttänyt kylmäverisyytensä, ajatteli, että mitä tietä tahansa oli poistuttava täältä mitä pikimmin, ennenkuin ihmisiä saapui, ja että varmintä oli tehdä mitä Menico neuvoi tai pikemmin käski, rajusti kuin pelästynyt ainakin. Sittenhän saattoi matkalla ja ulkopuolella mellakkaa ja vaaraa kysellä pojalta lähempää selitystä. — Kulje sinä edellä, sanoi hän pojalle. — Seuratkaamme häntä, virkkoi hän naisille. He kääntyivät päinvastaiseen suuntaan, kulkivat joutuin kirkolle päin, menivät kirkkomaan halki, missä Jumalan kiitos ei vielä ollut elävää sielua, poikkesivat kirkon ja Don Abbondion asunnon väliselle tielle, kulkivat ensimmäistä eteen sattunutta polkua, ja sitten joutuin pois kylästä maaseutuun.

Tuskin he olivat kulkeneet viittäkymmentä askelta, kun jo kylänasukkaita alkoi tulvia kirkon edustalle; ja joukko kasvoi hetki hetkeltä. Kaikki nämä ihmiset katsoivat toisiaan silmiin. Jokaisella oli kysymys tehtävänä, ei kellään vastausta annettavana. Ensiksi saapuneet juoksivat kirkon ovelle; se oli suljettu. Sitten he riensivät kellotapulille, ja muuan heistä pisti päänsä sisään pienestä ikkuna-aukosta, jonkunmoisesta ampumakolosta, ja huusi sisälle: Mikä hiidessä on hätänä? Kun Ambrogio kuuli tämän tutun äänen, hän hellitti kellonköyden, hän kun alhaalla yhä lisääntyvästä metelistä saattoi päättää, että jo oli saapunut hyvästi väkeä, ja hän vastasi: — Tulenpa aukaisemaan. Hän puki kiireessä yllensä kinalossaan tuomansa vaatteet, juoksi sisäpuolelta kirkon ovelle ja aukaisi sen.

— Mitä tietää koko tämä meteli? — Mikä on hätänä? Missä se on? Kuka se on?

— Kuinka, kukako se on? sanoi Ambrogio, pitäen toisella kädellä kiinni oven puolikkaasta ja toisella pidellen kiireisesti yllään pukemaansa nuttua. Kuinka? Ettekö siis tiedä? Herra pastorin luo on murtautunut rosvoja. Joutuin siis, lapsukaiseni, auttamaan!

Kaikki kääntyvät pappilaan päin, katselevat, lähestyvät sitä joukottain, katsovat uudelleen ylös, kuuntelevat. Kaikki siellä on hiljaista. Muutamat juoksevat tien puoleiselle ovelle: se on kiinni ja sisästä teljetty. He katsovat vielä kerran ylös. Ei yksikään ikkuna ole auki; ei kuulu vähintäkään ääntä.

— Kuka on siellä sisällä? Hoi, ohoi! Herra pastori! — Herra pastori!



Don Abbondio, joka huomattuaan sisääntungenneiden paon oli vetäytynyt pois ikkunasta ja sulkenut sen, ja joka paraikaa torui puoliääneen Perpetuaa, joka oli jättänyt hänet yksin sellaisessa pulassa, kuuli nyt väkijoukon huudot ja huomasi välttämättömäksi palata ikkunan ääreen. Ja huomattuaan olevansa näin suurilukuisen auttajajoukon ympäröimä, hän katui sitä kutsuneensa.

— Mitä on tapahtunut? — Mitä teille on tehty? — Mitä ihmisiä ne olivat? — Missä he nyt ovat? — huusi viisikymmentä ääntä yhtä haavaa.

— Täällä ei enää ole ketään. Suuri kiitos vaivastanne. Voitte palata kotianne.

— Mutta keitä ne olivat? Mitä tietä ne kulkivat? — Mitä on tapahtunut?

— Huonoa väkeä, henkilöitä, jotka kuljeskelevat öisin. Mutta he ovat paenneet. Palatkaa kotianne. Kaikki on jo ohi. Toisen kerran kerron teille asian. Kiitän teitä sydämestäni.

Näin sanottuaan hän vetäytyi pois ja sulki ikkunan.

Tämän jälkeen muutamat alkoivat murista, toiset ilkkua, toiset kiroilla. Toiset taas tyytyivät nostamaan hartioitaan ja aikoivat lähteä tiehensä, kun äkkiä paikalle saapui muuan mies siihen määrin hengästyneenä, että tuskin sai sanaa suustaan. Tämä henkilö, joka asui melkein vastapäätä Agnesen majaa, oli herännyt melusta, oli mennyt ikkunan ääreen ja oli nähnyt vastaisella pihalla tuon rosvojen sekamelskan sinä hetkenä, kuin Harmaa ponnisteli kaikki voimansa heitä kootakseen. Hieman toinnuttuaan hän huusi:

— Mitä teette täällä, ystäväni? Eipä piru ole täällä, hän on tuolla tien pohjukassa, Agnese Mondellan talossa. Siellä sisällä on asestettuja miehiä, jotka näyttävät tahtovan tappaa erään pyhiinvaeltajan. Kuka tietää mikä piru se lienee?

— Mitä? — Mitä? — Mitä ihmeitä? — ja nyt alkaa meluava neuvottelu.

— Sinne täytyy mennä.

— Täytyypä se nähdä.

— Montako niitä on?

— Montako meitä on?

— Keitä ne ovat?

— Vouti! — Vouti!

— Olen tässä, vastaa vouti keskeltä väkijoukkoa. — Mutta teidän täytyy minua auttaa, ja jokaisen täytyy minua totella. Joutuin. Missä on suntio? Kelloja soittamaan siinä silmänräpäyksessä. Joutuin joku Leccoon noutamaan apujoukkoja. Kaikki tänne...

Toiset rientävät hänen luokseen, toiset pujahtavat taitavasti pois joukosta ja livistävät tiehensä. Melu oli jo suuri, kun saapui toinen kyläläinen, joka oli nähnyt rosvojen pakenevan kiireisesti. Tämä mies huusi vuorostaan:

— Tulkaa heti, ystäväni. Varkaita tai rosvoja, jotka pakenevat pyhiinvaeltaja mukanaan. He ovat jo ulkopuolella kylää. Joutuin heitä takaa-ajamaan.

Tämän uuden tiedon johdosta väkijoukko, odottamatta johtajansa määräyksiä, lähtee liikkeelle ja kaikki ryntäävät sekaisin suurta kylätietä pitkin. Mikäli joukkio etenee, moni etumaisista harventaa askeleensa, jää heistä jällelle ja sekaantuu pääjoukkoon; takimmaiseta taas kulkevat etunenään, ja viimein tämä järjestyksetön joukkio saapuu osoitetulle paikalle. Sisäänmurtaamisen jäljet olivat vielä tuoreet ja ilmeiset: tielle johtava ovi selko-selällään, salvat irti temmattuina; mutta rosvojoukko oli kadonnut. Astutaan pihalle, mennään majan ovelle; sekin on auki ja lukko murrettu. Kysytään: — Missä on Agnese, missä Lucia, missä pyhiinvaeltaja? Niin, missä on tuo pyhiinvaeltaja? Se oli Stefanon houreita koko tuo pyhiinvaeltaja. — Ei, ei, Calandrea näki hänet myös. — Hoi, pyhiinvaeltaja! — Agnese! Lucia! Ei kukaan vastaa. Heidät on ryöstetty, heidät on ryöstetty.

Muutamat äänet kohosivat ehdottaen, että rosvoja lähdetäisiin takaa-ajamaan; että tällainen oli julkeata, että olisi häpeä kylälle, jos mikä roisto tahansa saattoi näin rankaisematta tulla ryöstämään naisia, kuten haukka nuoria kanoja syrjäisestä ladosta. Uusi neuvottelu, ja entistä melukkaampi. Mutta joku — eikä saatu oikein tietää kuka se oli — levitti väkijoukkoon sen huhun, että Agnese ja Lucia olivat hakeneet turvaa toisesta talosta. Tämä huhu levisi nopeasti suusta suuhun, sitä uskottiin, eikä enää ollut puhettakaan pakolaisten takaa-ajamisesta, väkijoukko hajaantui ja jokainen lähti levollisesti kotiansa. Siinä oli humua, kohinaa, oville lyötiin kolkuttimilla, saranat narisivat avattaessa, tuossa

vilkkui lyhty, tuossa se taas katosi, kaikkialla ikkunoista kyseleviä naisia, tieltä vastaavia miehiä. Kun tie viimein oli jäänyt autioksi ja hiljaiseksi, keskustelut jatkuivat sisällä taloissa ja sammuivat haukotuksiin, alkaen sitten uudelleen seuraavana aamuna.

Ei sattunut mitään uutta tapausta, paitsi seuraavaa: Kun vouti aamulla oli pellollaan, leuka nojaten käsiin, kädet lapion varteen, joka oli puoleksi työnnetty maahan, sekä jalka nojaten lapion terään, ja kun hän siinä märehti kuluneen yön salaperäisiä tapauksia ja kun hän parhaallaan arvioi, mitä häneltä vaadittiin ja mikä oli hänen velvollisuutensa tehdä, näki hän tulevan luokseen kaksi sangen rotevaa miestä, pitkätukkaista kuin kaksi ensimmäisen hallitsijapolven frankkilaista kuningasta, ja muuten vallan niiden kahden henkilön näköistä, jotka viisi päivää aikaisemmin olivat puhutelleet Don Abbondiota, kunhan vaan eivät olleetkin juuri samat. Nämä henkilöt käyttäytyivät vielä epäkohteliaammin ja teroittivat voudin mieleen että hänen visusti piti varoa antamasta tietoa pormestarille kuluneen yön tapahtumista ja sanomasta totuutta siinä tapauksessa, että häneltä niitä tiedusteltaisiin. Lisäksi he käskivät hänen tarkoin pitämään suunsa ja olemaan rohkaisematta talonpoikain laverteluja, jos hänelle oli mieluista kuolla luonnollisella tavalla.

Pakolais-ystävämme astuivat jonkun aikaa ripeästi eteenpäin sanaakaan lausumatta. Milloin toinen, milloin taas toinen kääntyi katsomaan, seurasiko heitä kukaan. Kaikki he olivat paon, mielenliikutuksen ja levottomuuden väsyttämät ja lamassa huonon onnensa aiheuttamasta surusta ja uuden tunteettoman vaaran aavistuksesta. Heidän aavistustaan enensi vallan kuin heidän kintereillään soiva alituinen kirkonkellon ääni, joka käyden yhä kumeammaksi ja epäselvemmäksi kuta pitemmälle heidän matkansa kului, samalla tuntui muuttuvan kolkommaksi ja synkemmäksi. Viimein se vallan taukosi. Kun he nyt olivat seudussa, joka oli kaukana ihmisasunnoista ja kun eivät ympärillään enää kuulleet mitään ääntä, he harvensivat askeleensa. Agnese hengitti syvään ja katkaisi ensimmäisenä hiljaisuuden kysyen Renzolta, miten tuo seikka oli tapahtunut, ja tiedustellen Menicolta, minkä pirun hän oli nähnyt Agnesen majassa. Renzo kertoi muutamain sanoin surkean tarinansa. Sitten he kaikki kolme kääntyivät pojan puoleen, joka heille kertoi tarkemmin isä Cristoforon tiedonannon sekä mitä itse oli nähnyt ja minkä vaaran alaisena oli ollut. Tämä kaikki vaan vahvasti mainittua tiedonantoa. Kuuntelijat ymmärsivät siitä enemmän kuin mitä Menico oli tietänyt heille kertoa. Tämä uusi kokemus tuotti heille uuden kauhunväristyksen; kaikki kolme pysähtyivät hetkeksi keskelle tietä ja vaihtoivat kammonkatseen. Sitten he ikäänkuin yhteisestä sopimuksesta laskivat kätensä, mikä pojan päälle, mikä leualle, mikä olalle, ikäänkuin häntä hyväilläkseen ja ääneti kiittääkseen siitä, että hän heille oli ollut suojelusenkeli, osoittaakseen hänelle tuntemaansa hellyyttä ja melkein pyytääkseen häneltä anteeksi hänen kestävänsä tuskaa ja vaaraa, jonka alaisena oli ollut heidät pelastaakseen.

— Palaa nyt kotia, jotta eivät vanhempasi kauempaa olisi huolissaan sinun tähtesi, sanoi hänelle Agnese. Hän muisti samassa luvanneensa pojalle pari kolikkoa; nyt hän otti esiin neljä, pani ne hänen käteensä ja sanoi:

— En tällä hetkellä voi antaa sinulle enempää; mutta rukoile hyvää Jumalaa, että pian saamme toisemme jälleen tavata, ja silloin...

Renzo antoi hänelle vallan uuden hopearahan ja teroitti hänen mieleensä, ettei hän mitään virkkaisi kellekään siitä tehtävästä, jonka oli saanut kapusiinilais-munkilta. Lucia hyväili häntä uudelleen, sanoi hänelle hyvästi liikutetuin äänin, poika kiitti heitä hetyneenä ja palasi takaisin.

Nuo kolme vaeltaja parkaa jatkoivat matkaansa, naiset edellä, Renzo heidän jälessään, ikäänkuin heidän turvavartionaan. Lucia painautui vasten äitinsä käsivartta ja vältti taitavasti ja lempeästi sitä apua, jota nuorukainen tarjosi hänelle tämän raivaamattoman tien vaikeissa kohdissa. Ja keskellä tätä hätää kainosteli sitä, että oli rohjennut olla niin kauan ja tuttavallisesti yksin hänen kanssaan, vaikka olikin hetki hetkeltä odottanut tulevansa hänen puolisokseen.

Kun nyt tuo unelma niin tuskallisesti oli haihtunut, hän katui menneensä liian pitkälle ja muiden huoliensa lisäksi hän tunsu huolen väreitä siitä häveliäisyydestä, joka ei synny syyllisyyden tietoisuudesta, vaan siitä siveydestä, joka on itsetiedoton ja lapsen pelon kaltainen, mikä tuntee kauhua pimeässä, tietämättä mistä syystä.

— Entä kotimme? virkkoi äkkiä Agnese.

Vaikka se huoli, joka hänestä puristi esiin tuon huudahduksen, olikin täysin oikeutettu, eivät toiset vastanneet mitään siitä yksinkertaisesta syystä, ettei kumpikaan kyennyt antamaan hänelle tyydyttävää vastausta. He jatkoivat vaellustaan vaieten, ja hetkeä myöhemmin saapuivat pienelle luostarin kirkon edessä olevalle pihalle.

Renzo lähestyi kirkon ovea ja raoitti sitä hiljaa. Ovi aukeni heti, ja raosta sisään pilkoittava kuu valaisi isä Cristoforon kalpeat kasvot ja hopeaisen parran; hän seisoi siinä odottaen. Huomattuaan ettei ketään kutsutuista puuttanut hän sanoi: — Jumala olkoon kiitetty; ja hän viittasi heille tulemaan sisälle. Hänen

vieressään oli toinen kapusiinilais-munkki ja suntio, jonka Cristoforo hartaasti pyytämällä ja pitkien selitysten avulla oli saanut valvomaan kanssaan, jättämään kirkonoven auki ja ovella odottamaan noita vainottuja raukkoja sekä päästämään heidät sisälle. Munkin vaikutusvalta ja hurskauden maine tässä oli ollut tarpeen, jotta suntio taipui tällaiseen sääntöjen vastaiseen tekoon, joka jo itsessään oli hankala, ja lisäksi vaarallinen. Pakolaisten astuttua sisälle isä Cristoforo sulki jälleen oven hiljaa. Silloin suntio ei enää voinut itseään hillitä. Hän vei munkin syrjään ja mutisi:

— Mutta arvoisa isä! yöllä, kirkossa naisten seurassa ... sulkea ... säännöt ... mutta ... arvoisa isä! Ja hän pudisti päätään.

Sillävälän kuin hän mutisi näitä katkonaisia sanoja, isä Cristoforo ajatteli:

— Kaspas vaan! Jos olisi kysymys jostakin takaa-ajetusta rosvosta, niin veli Fazio ei ollenkaan panisi vastaan; mutta viatonta tyttöparkaa, joka on päässyt suden kynsistä ... *Omnia munda mundis!*[5] hän sitten sanoi nopeasti kääntyen veli Fazion puoleen, eikä ajatellut ettei mies ymmärtänyt latinaa. Mutta juuri tuo latinalainen lauselma teki vaikutuksensa. Jos veli Cristoforo olisi ruvennut tuomaan esiin järkiperusteita, ei suntiolta olisi puuttunut vastasyitä, ja taivas tiesi miten asia silloin olisi voinut päättyä. Mutta noiden outojen sanojen kaikuessa, joiden merkitys oli niin salaperäinen ja jotka lausuttiin niin päättäväisesti, tuntui suntiosta, kuin olisi niihin sisältynyt kaikkien hänen epäilyksiensä ratkaisu. Silloin hän rauhoittui ja virkkoi:

— Hyvä! Tehän ymmärrätte asian paremmin kuin minä.

— Oh! Voitte luottaa minuun, vastasi isä Cristoforo. Ja alttarin edessä palavan himmeän lampun valossa hän lähestyi pakolaisia, jotka odottaessaan olivat tuskallisen epävarmuuden valloissa, ja sanoi heille:

— Lapsukaiseni, ylistäkää Herraa, joka on pelastanut teidät suuresta vaarasta. Ehkä juuri tällä hetkellä...

Ja nyt hän alkoi heille selittää lähemmin sitä niukkaa sanaa, jonka oli heille lähettänyt nuorta viestintuojaa myöten. Sillä hän ei aavistanutkaan, että he asiasta tiesivät enemmän kuin hän itse, ja hän kuvitteli, että Menico oli tavannut heidät ennen rosvojen tuloa levollisesti kunkin kotonsa turvissa. Ei kukaan hennonnut häneltä poistaa hänen harhaluuloaan, ei edes Lucia, joka kuitenkin tunsu salaista omantunnon soimausta teeskennellessään moisen miehen edessä. Mutta olihan tämä juonien ja teeskentelyjen yö.

— Tämän jälkeen, hän jatkoi, huomaatte selvästi, lapsukaiseni, ettei kotikylä tällä haavaa tarjoa teille mitään turvallisuutta. Ja kuitenkin se on kotiseutuanne, missä olette syntyneet, ettekä siellä ole tehneet pahaa kellekään. Mutta Jumala niin tahtoo. Tämä on koettelemus, lapseni; kestäkää se kärsivällisesti, uskovaisen tavoin, nاپisematta, ja olkaa varmat siitä, että vielä kerran tulette pitämään itseänne onnellisina siitä, mikä teille tapahtuu tänään. Olen hankkinut teille tyyssijan näitä ensi aikoja varten. Toivon, että pian voitte vaaratta palata kotianne. Mutta mitä tapahtuneekin, niin Jumala on parhaalla tavalla pitävä teistä huolta. Ja minä koetan, siitä voitte olla varmat, voimieni mukaan saattaa itseni sitä armoa ansainneeksi, jota hän on osoittanut valitessaan minut tätä avuntyötä toteuttamaan, jonka hän tahtoo myöntää teille hädänalaisille ihmisparoilta. Te, hän jatkoi, kääntyen molempien naisten puoleen, voitte pysähtyä ———han. Siellä olette tarpeeksi turvissa kaikelta vaaralta, ettekä myöskään ole varsin kaukana omasta kodistanne. Tiedustelkaa siellä meidän luostariamme, kyselkää luostarinjohtajaa ja antakaa hänelle tämä kirje. Hän on oleva teille toinen isä Cristoforo. Ja sinunkin, Renzo, pitää tällä hetkellä paeta toisten ja omaa raivoa. Vie tämä kirje isä Bonaventura de Lodille, meidän veljeskuntamme Milanon itäportilla sijaitsevaan luostariin. Hän on hyödyttävä sinua kuin oma isä, hän antaa sinulle toiminnanohjeen, hän hankkii sinulle työtä kunnes saatat levollisena palata tänne elämään. Menkää nyt järven rannalle Bionen laskun kohdalle, tuon tulvillaan olevan ryöppyjoen, joka on vähän matkan päässä luostarista. Siellä näette rantaan kiinnitetyn venheen. Kun sanotte: — Venhe, niin teiltä kysytään: — Ketä varten? Vastatkaa silloin: — San Francesco. Silloin teidät otetaan tähän veneeseen, ja soudetaan toiselle rannalle, missä tapaatte rattaat, jotka vievät teidät suoraa päätä ———han.

Ken kysyisi, miten isä Cristoforo oli voinut niin pian saada käytettäväkseen nämä kulkuneuvot maalla ja vesillä, osoittaisi, ettei hänellä ole aavistustakaan siitä, mihin siihen aikaan kykeni kapusiinilainen, ja lisäksi sellainen, jota kaikki pitivät pyhimyksenä.

Jäljellä oli vielä viimeinen huoli: huolehtiminen noiden kahden talon vartioimisesta. Munkki sai niiden avaimet ja lupasi antaa ne niiden henkilöiden huostaan, jotka Renzo ja Agnese hänelle mainitsivat. Antaessaan avaimensa viimemainittu päästi syvän huokauksen muistellessaan, että talo pahaisessaan tällä hetkellä olivat ovet selkiselällään, että piru siellä oli mellastanut, sekä ihmetellessään, mitä siinä enää saattoi olla vartioitavaa.

— Ennen lähtöänne, sanoi isä Cristoforo, rukoilkaamme kaikki yhdessä Herraa, jotta hän olisi mukanaanne tällä matkalla ja alati, ja ennen kaikkea, jotta hän myöntäisi teille pyrkimyksen tahtoa samaa, mitä hän itse on tahtonut.

Näin sanottuaan hän polvistui keskelle kirkkoa, ja kaikki muut tekivät samoin. Sittenkuin he muutaman hetken olivat rukoilleet hiljaa, lausui munkki hiljaisella, mutta selvällä äänellä seuraavat sanat:

— Rukoilemme sinua, Jumalani, myöskin tuon onnettoman puolesta, joka on saattanut meidät tähän äärimäiseen hätään. Emme ansaitsisi sinun armoasi, ellemme sitä sydämemme pohjasta rukoilisi hänellekin; tarvitsehan hän sitä niin suuresti. Meillä on ahdistuksessamme yksi lohdotus, nimittäin että vaellamme sinun osoittamaasi tietä. Me saatamme tarjota sinulle kärsimyksenne uhrin tavoin, ja niistä tulee meille ansio sinun tykönäsi. Mutta hän on sinun vihollisesi. Oi tuota onnetonta! Hän kapinoi sinua vastaan. Herra, sääli häntä, liikuta hänen sydäntänsä, palauta hänet armoihisi ja suo hänelle kaikkea sitä hyvää, mitä saatamme itsellemme toivoa.

Sitten hän nousi kuin kiireissään oleva ainakin ja sanoi:

— Matkaan siis lapseni, ei ole aikaa hukattavissa. Suojelkoon teitä Jumala ja seuratkoon teitä hänen hyvä enkelinsä. Menkää!

He lähtivät liikkeelle sellaisen mielenliikutuksen valtaamina, joka ei löydä sanoja, mutta joka ilmaisee itsensä ilman niitäkin, ja munkki lisäsi ääni liikutuksesta värähtelevänä:

— Sydämeni sanoo minulle, että pian näemme toisemme jälleen.

Epäilemättä sydämellä aina on jotain sanottavaa tulevista asioista sille, joka sen ääntä kuuntelee. Mutta mitä sydän itse teossa tietää? Tuskin mitään edes siitä, mikä jo on tapahtunut.

Vastausta odottamatta isä Cristoforo poistui kiireisesti. Matkamiehemme astuivat ulos kirkosta, ja veli Fazio sulki oven sanoen heille hyvästi äänessä mielenliikutusta, joka hänetkin oli vallannut. He kulkivat hitaasti rannalle, joka heille oli neuvottu. Siellä näkivät venheen, johon astuivat annettuaan ja kuultuaan tunnussanan. Soutaja survaisi airoaan rantaan ja lykkäsi veneen vesille. Sitten hän tarttui toiseen airoon ja souti järven selälle vastakkaista rantaa kohti. Ei puhaltanut heikoinkaan tuulenhenkäys. Järvi uinaili tyynenä ja tasaisena, ja sen pinta olisi näyttänyt liikkumattomalta, ellei kuu ylhäältä taivaalta olisi siihen heijastanut kiemurtelevaa kuvaansa. Ei kuulunut muuta kuin vitkallisen mainingin kumeata loisketta rannan somerikkoja vastaan ja kaukaisempaa veden kohinaa, joka ahtautui sillan pylväiden väliin sekä molempien airojen tahdikasta pulausta, kun ne halkoivat järven siintävää pintaa, kohosivat siitä vettä valuen, taas heti siihen upotakseen. Venheen uurtama vesi, joka taas valui kokoon peräkeulan takana, piirsi järvenpintaan värehtivän vaon, joka eteni etenemistään rannasta. Hiljaiset venheessä kulkijat katselivat kääntyneinä taaksepäin vuoria ja kuun valaisemaa maisemaa, jota siellä täällä verhosivat tiheet varjot. Saattoi erottaa kylät, talot, majat. Don Rodrigon linna, josta kohosi ilmoille neliskulmainen torni, hallitsi vuorisen niemekkeen juurelle kasaantuneita majoja ja näytti pahantekijältä, joka seisoo pimeässä keskellä maassa nukkuvia ihmisiä, ja joka tuumii jotain rikosta. Lucia huomasi sen ja vavahti kauhusta. Sitten hän siirsi katseensa vuoren rinteeltä kotikyläänsä, katsoi tarkasti sen toista päätä, huomasi pienen kotitalonsa, viikunapuun tuuhean latvan, joka pisti esiin pihan aitausmuurista, ja huoneensa ikkunan. Ja istuen siinä venheen perässä hän nojasi päätään käsivarteensa, ikäänkuin uinahtaakseen, ja alkoi itkeä salaa.

Hyvästi vuoret, jotka sukellatte esiin vedenpinnasta ja nostatte taivasta kohti epätasaiset huippunne, niin tutut sille, joka on varttunut teidän keskellänne; hän kantaa kuvaanne yhtä syvästi mieleen painuneena kuin rakkaimpien ystävien piirteet. Hyvästi kosket, joiden kohinan hän eroittaa ja tuntee yhtä hyvin kuin kotoisten äänien kaiun. Hyvästi valkoiset ja sirot kylät, siroitettuina vuorten rinteille kuin lammaslaumat vihreille laitumille. Hyvästi! Kuinka sydäntä raateleva on ero sille, jonka syntyneenä ja liikkuneena keskellänne on pakko teidät jättää! Sekin, joka teistä poistuu vapaaehtoisesti, viehättyneenä siitä varallisuudesta, jota toivoo muualla saavuttavansa, huomaa sinä tuskallisena hetkenä kultaisten rikkausunelmiensa menettävän loistavuuttaan. Hän ihmettelee itse että on hennonnut tehdä lähtöpäätöksen ja olisi valmis palaamaan takaisin, ellei ajattelisi mahdollisuutta kerran palata rikkaana. Kuta kauemmaksi hän astuu tasankoa, sitä taajemmin hänen katseensa väsyneenä ja ikävystyneenä kääntyy pois tästä äärettömästä yksitoikkoisuudesta. Ilma tuntuu hänestä raskaalta ja tukehuttavalta. Hän kulkee synkkänä ja hajamielisenä sisälle meluaviin kaupunkeihin; taloihin liittyvät talot, uusiin katuihin päättyvät kadut tuntuvat estävän häneltä hengityksen. Ja katsellessaan näitä taloja, jotka herättävät muukalaisten ihailun, hän ajattelee rauhattoman kaihoavana pientä kotikylänsä peltoa ja pientä taloa, johon jo aikoja sitten on kääntänyt katseensa ja jonka toivoo omistavansa sinä päivänä kun rikkaana palaa kotivuoristoonsa.

Mutta mitä sanoa henkilöstä, joka ei koskaan ole lähettänyt edes haihtuvaa lähtöpyydetä noiden

huippujen tuolle puolen, joka on sijoittanut niiden kehystämän taivaanrannan sisäpuolelle kaikki tulevaisuuden suunnitelmansa ja jonka äkkiä karkoittaa kauas niistä häijyn irstas voima? — Henkilöstä, joka yhtä haavaa temmattuna pois kaikkein rakkaimmista tehtävistään ja häiriytyneenä kaikkein viehkeimmissä toiveissaan, hylkää nämä vuoret mennäkseen tapaamaan outoja ihmisiä, joita ei koskaan ole halunnut tuntea, ja joka ei edes mielikuvituksessaan näe haamoittavan paluuhetkeä? Hyvästi, pieni talo, hellä tyyssija, missä hän keskellä työn touhinaa, sisäisesti salaisen ajatuksen ahdistamana oppi eroittamaan muiden askelista sen henkilön askeleet, jota odotti ollen salaperäisen mielenliikituksen valloissa! Hyvästi talo, vielä tänä hetkenä vieras, mutta jota on niin usein ohikulkiessaan salaa ja hieman punastuen katsellut ja mihin hänen mielikuvituksensa sijoitti rauhallisen ja pysyvän puoliso-olopaikan! Hyvästi kirkko, missä hänen sielunsa niin monasti oli virkistynyt hartauden harjoittamisesta, missä oli päätetty toimeenpanna jo valmistettu tuleva pyhä meno, missä sydämen salainen huokaus juhlallisesti oli siunattava ja missä lempi hänelle oli määrättävä ja pyhäksi julistettava! Hyvästi! Mutta hän, joka ihmiselle lahjoittaa niin paljon iloa, on kaikkialla, eikä koskaan tuota lapsilleen surua muun vuoksi, kuin valmistakseen heille suurempaa ja varmempaa iloa.

Tämäntapaiset, elleivät vallan tällaiset, olivat Lucian ajatukset. Ja jotenkin samanlaiset olivat kahden toisen pakolaisen ajatukset, sillävälän kuin venhe kantoi heitä lähemmäksi Addan oikeata rantaa.

## YHDEKSÄS LUKU.

Tärähdys, joka syntyi, kun venheen kokka syöksyi rantaan, herätti Lucian surullisista mietteistään. Hän pyyhki salaa kyynleensä, jotka valelivat hänen kasvojaan ja nousi kuin vastikään unesta herännyt. Renzo astui maihin ensimmäisenä ja ojensi sitten kätensä Agneselle, joka rannalle noustuaan vuorostaan ojensi kätensä tyttarelleen; sitten kaikki kolme alakuloisina kiittivät soutajaa.

— Ei kestä, olemmehan täällä matoisessa mailmassa auttaaksemme toinen toistamme, hän virkkoi.

Ja hän veti pois kätensä melkein kammoten, ikäänkuin häntä olisi kehoitettu varastamaan, kun Renzo koetti siihen pistää muutamia niistä lanteista, jotka hänellä sattumalta oli mukanaan, hän kun oli edellisenä iltana ottanut ne kotoaan siinä aikeessa, että jalomielisesti olisi palkinnut Don Abbondion, sittenkuin tämä, joskin vasten tahtoaan, olisi tehnyt hänelle toivotun palveluksen. Rattaat olivat siinä odottamassa; ja heitä niinkään odottava ajuri tervehti kolmea matkamiestämme, pyysi heitä nousemaan rattaille, kehoitti eläintä lähtemään liikkeelle, läjähytti ruuskallaan, ja niin lähdettiin matkaan.

Tekijämme ei kuvaa tätä yöllistä matkaa, jättää mainitsematta seudun, jota kohti matkasi tämä pieni joukkue, jopa suorastaan selittää, ettei tahdo sitä mainita. Ne tapahtumat, jotka seuraavat, paljastavat meille pian tämän vaiteliaisuuden aiheen. Lucian kohtalo tässä olopaikassa liittyy erään henkilön salaperäisiin elämänvaiheisiin; tämä henkilö oli perheen jäsen, joka perhe, mikäli saattaa arvostella, siihen aikaan, jolloin tekijä kirjoitti, oli hyvin mahtava. Tehdäkseen selkoa tämän henkilön omituisesta menettelystä, joka on yhteydessä tämän kertomuksen kohdan kanssa, on hän huomannut tarpeelliseksi lyhykäisesti kertoa hänen aikaisemmat elämänvaiheensa; ja tuon henkilön perheellä on niissä oleva osa, johon jokainen on tutustuva jatkaessaan kertomuksemme lukemista. Mutta sen, minkä tuon miesparan varovaisuus on tahtonut meiltä salata, on meidän valppautemme onneksi saattanut meidät löytämään toisaalta.

Muuan milanolainen historioitsija,[6] jolla on ollut mainittavana tuo henkilö, ei tosin tuo esiin mitään henkilön eikä seudun nimeä, mutta sanoo viimemainitusta, että se oli vanha ja tunnettu kauppa, jolta ei kaupungiksi puuttunut muuta kuin nimi. Toisessa kohdassa hän sanoo, että sen läpi virtaa Lambro joki, ja vielä toisessa, että se on arkkipiispan olopaikka. Näistä viittauksista päätimme, että tässä epäilemättä tarkoitetaan Monzaa. Yhtä helppoa on meidän tehdä päteviä johtopäätöksiä tuon henkilön perhenimen suhteen. Mutta vaikka tämä suku, jota tarkoitamme, aikoja sitten on sammunut, jätämme kernaammin sen nimen mainitsematta, me kun emme tahdo edes vainajia loukata, ja kun lisäksi tahdomme jättää oppineille tutkimuksen aihetta.

Matkustajamme saapuivat Monzaan hieman auringonnousun jälkeen. Ajuri pysäytti hevosen majatalon oven eteen, näytti tuntevan paikkakunnan ja olevan isännän tuttava, Hän tilasi heille huoneen ja saattoi heidät sinne sisälle. Kiitokset sanottuaan Renzo koetti saada ajurin vastaanottamaan jotain maksua vaivoistaan. Mutta hänellä, samoin kuin soutajalla, oli kaukaisempi ja runsaampi palkinto mielessä; hänkin veti pois kätensä, ja ikäänkuin paeten hän juoksi hevostaan hoitelemaan.

Kuvaamamme illan ja sellaisen yön jälkeen, jota jokainen voi itselleen kuvitella ja jonka olivat viettäneet surullisten ajatustensa hereillä pitäminä, yhä peläten kohtaavansa jotain ikävää sattumaa ja samalla ollen syksyn tuultakin kylmemmän aamuviiman henkäyksien alaisina ja epämukavien rattaiden tärisyttäminä, joiden tiheät jätkähykset armottomasti herättivät matkustajat joka kerta kun uni juuri alkoi heitä vallata — kaiken tämän jälkeen heistä tuntui sangen miellyttävältä viimeinkin päästä lepäämään penkille, joka ei liikkunut, ja huoneeseen, vaikka kaikki tämän mukavuus olikin vaatimatonta laatua. Siellä he söivät yhdessä sellaisen aterian, jommoista kallis aika salli; heidän varansa olivat niukat, varsinkin kun täytyi säästää epävarman tulevaisuuden varalle, ja heidän ruokahalunsa oli vähäinen. Kaikki kolme, toinen toisensa jälkeen muistivat sen juhla-aterian, jonka olivat aikoneet toimeenpanna pari päivää aikaisemmin, ja jokainen päästi vuorostaan huokauksen. Renzo olisi tahtonut viipyä siellä koko päivän nähdäkseen naisten olevan turvissa sekä tehdäkseen heille ensi palvelukset. Mutta munkki oli painanut näiden mieleen, että he heti kehoittaisivat Renzoa jatkamaan matkaansa. He toivat siis esiin tämän kehoituksen sekä joukon muita syitä: että nimittäin ihmiset alkaisivat juuruta, että ero olisi sitä tuskallisempi, kuta pitemmälle se lykättäisiin, että hän saattoi pian tulla tuomaan ja kuulemaan uutisia; kaiken tämän johdosta nuori mies päätti lähteä matkaan. Jokainen kohdastaan teki kaikki tarpeelliset sopimukset. Lucia ei salannut kyyneleitään; Renzo sai vaivoin pidätetyksi omansa, ja puristaen vahvasti Agnesen kättä hän sanoi tukahdetuin äänin:

— Näkemiin!

Ja hän läksi matkaan.

Nuo molemmat naiset olisivat pian joutuneet neuvottomuuteen, ellei heillä olisi ollut tuo hyvä ajuri, joka oli saanut tehtäväkseen viedä heidät luostariin, antaa heille kaikki tiedot ja tarjota heille kaikkea sitä apua, mitä saattoivat tarvita. Hänen opastaminaan he siis kulkivat luostariin, joka, kuten jokainen tietää, oli ulkopuolella Monzaa — siis varsin lyhyt kävely. Heidän saavuttuaan portille, ajuri veti kellonnuorasta ja kutsutti paikalle luostarinjohtajan. Tämä ilmestyi ja vastaanotti kirjeen.

— Kas, veli Cristoforo! hän virkkoi tunnettuaan käsialan. Hänen äänensä väre ja kasvojensa ilme ilmaisivat selvästi, että hän siinä lausui hyvän ystävän nimen. Luonnollisesti isä Cristoforo tuossa kirjeessä oli mitä lämpimimmän suositellut noita kahta naista ja hyvin tunnollisesti kertonut heidän asiansa, sillä johtaja antoi tuon tuostakin hämmästyksen ja paheksumisen merkkejä. Ja kohottaessaan katseensa kirjeestä hän loi ne naisiin ilmein, jotka samalla tiesivät sääliä ja asianharrastusta. Luettuaan kirjeen hän oli hetken aikaa ajatuksiinsa vaipuneena. Sitten hän virkkoi itsekseen:

— Ei ole ketään muuta kuin aatelisneiti, jos hän tahtoo ottaa suojelukseensa...

Tämän jälkeen hän vei Agnesen syrjään muutaman askeleen päähän pienelle luostarin edessä olevalle pihalle ja kyseli häneltä muutamia seikkoja, joihin sai vastaukset. Sitten hän palasi Lucian luo ja sanoi:

— Ystävänä, yritän ja toivon voivani hankkia teille varmemman ja kunniallisemman tyyssijan siksi kunnes Jumala tehokkaammin on huolehtinut turvallisuudestanne. Tahdotteko tulla kanssani?

Naiset ilmaisivat kunnioittavasti myöntävänsä ja munkki jatkoi:

— Tulkaa kanssani aatelisneiden luostariin. Pysytelkää kuitenkin muutaman askeleen päässä minun takanani, sillä ihmiset ovat niin valmiit juoruamaan, ja Herra tietää, mitä juttuja siitä syntyisi, jos nähtäisiin luostarinjohtajan kulkevan kaduilla nuoren ja kauniin tytön ... naisten seurassa piti sanomani.

Näin puhuttuaan hän läksi astumaan edelle. Lucia punastui; ajuri hymyili katsellessaan Agnesea, jonka suu niinikään kääntyi salaiseen hymyilyyn. Sitten nämä kolme henkilöä munkin päästyä vähän matkaa heistä edelle, alkoivat hekin astua, pysytellen hänen jälessään noin kymmenen askeleen päässä. Silloin naiset kysyivät ajurilta, mitä eivät olleet rohjenneet kysyä luostarinjohtajalta, nimittäin kuka oli aatelisneiti.

— Aatelisneiti, näin hän vastasi, on nunna; mutta ei tavallinen nunna. Ei hän silti ole mikään abbedissa; sillä sanotaanpa hänen olevan erittäin nuoren; mutta hän on hyvin vanhaa aatelia, ja hänen esivanhempansa olivat hyvin vaikutusvaltaisia henkilöitä, Espanjasta kotoisin, mistä kaikki maailman mahtavat tulevat. Ja sentähden häntä sanotaan aatelisneideksi, millä tahdotaan osoittaa, että hän on jalosukuinen nunna. Ja kaikki tällä seudulla mainitsevat häntä tällä nimellä, he kun arvelevat, ettei tässä luostarissa koskaan ole ollut niin ylhäistä henkilöä. Tämän naisen nykyiset sukulaiset, jotka asuvat Milanossa, ovat hyvin vaikutusvaltaisia ja henkilöitä, jotka aina väittävät olevansa oikeassa. Tuon nuoren nunnan isä on Monzassa mahtavin mies, vaikka hän ei täällä asu. Tämän vuoksi tuo nainen saa luostarissa elää ja määrätä oman tahtonsa mukaan. Jopa ulkopuolella luostaria asuvat henkilöt pitävät häntä suuressa kunniaissa. Ja jos hän ottaa jonkun asian hommatakseen, hänen aina onnistuu viedä tarkoituksensa perille. Jos siis tuon hyvän munkin onnistuu saada teidät hänelle suositetuiksi, ja jos hän suostuu ottamaan teidät suojelukseensa, vakuutan teille, että olette yhtä varmassa turvassa kuin

alttarin ääressä.

Saavuttuaan kauppalan portille, jonka pielessä siihen aikaan oli vanha torni ja linnan rauniot, minkä ehkä jotkut lukijoistani vielä muistavat nähneensä pystyssä, luostarin johtaja pysähtyi ja kääntyi katsomaan, seurattiinko häntä. Sitten hän meni sisälle portista ja astui luostaria kohti. Saavuttuaan sen edustalle, hän pysähtyi uudelleen kynnykselle odottaen pientä saattojoukkoa. Nyt hän pyysi ajuria luostariinsa kuulemaan vastausta; tämä lupasi tulla ja sanoi hyvästi molemmille naisille, jotka häntä moneen kertaan kiittivät ja lähettivät terveisiä ja tietoja isä Cristoforolle. Johtaja vei äidin ja tyttären luostarin etupihalle ja sitten taloudenhoitajattaren asuntoon, suosittaen heitä tälle henkilölle. Kulkiessaan toisen pihan halki johtaja neuvoi molemmille naisille millä tavoin heidän tuli käyttäytyä aatelis-nunnan edessä.

— Hän on teille hyvin suosiollinen, hän sanoi, ja hän saattaa tehdä teille paljon hyvää. Olkaa nöyrät ja kunnioittavaiset, vastatkaa yksinkertaisesti niihin kysymyksiin, jotka hän suvaitsee teille asettaa, ja kun hän ei teiltä kysy, antakaa silloin minun puhua.

He astuivat sisälle matalaan saliin, josta päästiin luostarin vastaanottohuoneeseen. Ennenkuin meni sinne, johtaja osoitti heille ovea ja sanoi puoliääneen naisille:

— Hän on tuolla sisällä, ikäänkuin palauttaakseen heidän mieleensä kaikki antamansa ohjeet. Lucia, joka ei koskaan ollut nähnyt luostaria, katseli vastaanottohuoneeseen astuttuaan ympärilleen, etsien aatelisneitosta, häntä tervehtiäkseen. Mutta kun ei nähnyt ketään, hän joutui kovin hämilleen. Mutta kun munkki alkoi astua huoneen soppea kohti ja kun Agnese häntä seurasi, hän katsahti sinnepäin ja näki ikkunanpuoliskon kokoisen neliskulmaisen seinäaukon, jonka sulki kaksi noin vaaksan matkan toisistaan olevaa vankkaa rautaristikkoa; näiden takana seisoj nanna. Hänen kasvonsa, jotka ilmaisivat kahdenkymmenen viiden vuoden ikää, vaikuttivat ensi silmäykseltä kauniilta, mutta tämä kauneus oli väsynyttä, lakastunutta, melkein pä runneltua. Vaakasuorasti pääläelle kiinnitetty musta harso riippui molemmin puolin hieman uloten kasvoista. Harson alla oleva häikäisevän valkoinen liinaside peitti puoleksi otsan, joka hohti toisenlaista, mutta ei vähempää valkeutta. Toinen poimuissa oleva liinaside ympäröi kasvoja leukaan asti, jonka ympäri se oli kierretty niin että sen päät riippuivat rinnalla ylettyen mustan hameen yläreunaan. Mutta tämä otsa meni tuon tuostakin ryppyihin, ikäänkuin tuskallisen tunteen vaikutuksesta; silloin molemmat mustat kulmakarvat äkillisesti lähestyivät toisiaan. Hänen samoin mustat silmänsä milloin kiintyivät ylpeän tutkistelevina toisen kasvoihin, milloin taas loivat katseensa kiireisesti alas, ikäänkuin peittääkseen salaisuuttaan. Erinäisinä hetkinä tarkkaavainen havaitsija olisi kenties huomannut niiden rukoilevan kiintymystä, ymmärtämystä, sääliä; toisina hetkinä hän olisi voinut niissä huomata vanhan vihan äkillistä väkähdyttä, vihan, jota joku salainen intohimo hillitsi. Kun nuo silmät olivat liikkumatta ja hajamieliset, olisi joku saattanut niissä välistä nähdä ylpeän kyllästymisen ilmeen, toinen taas olisi voinut niissä havaita salaisen ajatuksen työskentelyä, mieleen kotiutuneen huolen valtaa, joka oli ympäröivien olioiden vaikutelmia voimakkaampi. Hänen tavattoman kalpeat poskensa olivat hieman kaarevat, mutta hitaan riutumisen laihduttamat ja muuttamat. Hänen huulensa, vaikkakin tuskin vaalean punan värittämät, erosivat kuitenkin selvästi tästä kalpeudesta; niiden liikkeet olivat, samoin kuin silmien, vilkkaat, äkilliset, täynnä ilmehikkäisyyttä ja salaperäisyyttä. Hänen korkea ja hyvin kehittynyt vartalonsa jäi varjoon ryhdin tavaksi tulleen velttouden vuoksi, tai näytti joskus muodottomalta hänen tehdessään muutamia äkillisiä ja säännöttömiä liikkeitä, jotka jo naiselle olivat liian jyrkkiä, nunnalle sitä enemmän. Hänen puvussaankin oli osaksi jotain tavatonta tai huolimattontaa, mikä tiesi omituista nunnaa; hänen vyönsä oli sidottu jonkunmoisella hienon maailman taidokkaisuudella, ja otsasiteen alta pisti toisella ohimolla esiin tumma kutri, mikä osoitti, että hän joko unhoitti tai halveksi luostarisäädöstä, joka määräsi alati pitämään hiuksia hyvin lyhyinä, hengellisen säädyn menojen mukaan leikattuina.

Kaikki tämä ei ollenkaan herättänyt noiden kahden naisen huomiota, he kun eivät olleet tottuneet eroittamaan toista nunnaa toisesta. Ja luostarinjohtaja, joka ei nähnyt aatelisneitosta ensi kertaa, oli jo, kuten niin moni muu, tottunut siihen eriskummaiseen, mikä oli havaittavissa tämän nunnan puvussa ja eleissä.

Hän seisoj tänä hetkenä, kuten jo mainitsimme, rautaristikon takana, lievästi nojaten siihen toisella kädellä, pidellen kiinni kangista valkoisilla sormillaan, kasvot hieman kumarassa, tässä asennossa tarkastaen tulijoita.

— Arvoisa sisar, ja jalosukuinen neiti, sanoi luostarinjohtaja kumartaen ja ojentaen oikeata kättään povelleen. — Tässä on se tyttö parka, jolle olette luvannut voimakasta suojelustanne, ja tässä on hänen äitinsä.

Täten esitetyt molemmat naiset kumarsivat syvään. Neiti viittasi heille kädellään, että se riitti ja kääntyi munkin puoleen sanoen:

— Olen hyvin onnellinen, että saatan tehdä jotain, mikä on mieluisaa hyvillä ystävillemme,

kapusiinilais-munkeille. Mutta — jatkoi hän — kertokaa minulle yksityiskohtaisemmin tämän nuoren tytön asia, jotta paremmin voin ratkaista, mitä on tehtävissä hänen hyväkseen.

Lucia hulmahti vallan punaiseksi ja kumarsi päänsä povelleen.

— Nähkääs, arvoisa sisar ... alkoi Agnese. Mutta silmäniskulla luostarin esimies keskeytti hänen puheensa ja vastasi:

— Tätä nuorta tyttöä, arvoisa neiti, on, kuten jo sanoin, minulle suosittanut eräs uskonveljistäni. Tämän tytön täytyi salaa lähteä kotiseudultaan paetakseen suuria vaaroja. Ja hän tarvitsee joksikin aikaa tyyssijaa, missä voi elää tuntemattomana ja mihin ei kukaan rohkene tulla häntä häiritsemään, olipa se sitten vaikka itse...

— Mitkä ovat nuo vaarat? keskeytti neiti. Minä pyydän, arvoisa isä, kertokaa minulle tämä asia noin pitkään verukehtimatta. Tiedättehän, että me nunnat olemme uteliaita kuulemaan tarinoita kaikkine yksityiskohtineen.

— Ne ovat sellaisia vaaroja, vastasi luostarinjohtaja, joihin tuskin on sallittu hienosti viitata arvoisan luostarisisaren siveiden korvien kuullen.

— Niin, luonnollisesti, ehätti sanomaan neiti, ohuesti punastuen. Oliko se häveliäisyyttä? Ken olisi huomannut nopean ylenkatseellisen harmin ilmeen, joka seurasi tuota punastumista, olisi saattanut epäillä johtuiko se häveliäisyydestä, varsinkin jos olisi verrannut tuota punaa siihen, mikä joka hetki purppuroi Lucian poskia.

— Riittääköön kun sanon, jatkoi luostarinjohtaja, että muuan häpeämätön aatelismies, väärinkäyttäen valtaansa — kaikki maailman mahtavat eivät käytä Jumalanlahjoja hänen kunniakseen eivätkä lähimäisensä hyödyksi, kuten arvoisa neiti — että samainen aatelismies, kauan vainottuaan tätä ihmislasta julkeilla houkutuksillaan ja huomattuaan ne tehottomiksi on rojhennut vainota häntä julkisella väkivallalla, niin että tyttö paran on ollut pakko paeta kotoaan.

— Tulkaa lähemmäksi, nuori ystävä, sanoi neiti Lucialle, viitaten hänelle sormellaan. Tiedän että totuus puhuu luostarinjohtajan suun kautta; mutta ei kukaan tunne tuota asiaa paremmin kuin te. Teidän on sanominen, oliko tuo aatelismies todella julkea ahdistaja.

Lähestymiskäskyä Lucia heti noudatti. Mutta vastaaminen ei käynyt niinkään helposti. Tätä seikkaa koskeva kysymys, vaikka sen olisi tehnyt hänen omaan säätyynsä kuuluva henkilö, olisi saattanut hänet suuresti hämilleen. Kun sen hänelle teki aatelisneiti ja lisäksi hieman ivallisen epäilevästi, se riisti Lucialta kaiken rohkeuden vastata.

— Neiti, arvoisa sisar ... sopersi hän; eikä hänellä näyttänyt olevan mitään muuta sanottavaa.

Nyt Agnese, joka luonnollisesti Lucian jälkeen paraiten tunsikin asian, katsoi olevansa oikeutettu tulemaan tyttärensä avuksi.

— Arvoisa sisar, hän virkkoi, saatanpa vakuuttaa ja todistaa, että tyttäreni, jonka näette tässä edessänne, kammoksui tuota aatelismiestä yhtä suuresti kuin paholainen vihkivettä; tarkoitan että paholainen oli juuri tuo aatelismies. Mutta, suokaa minulle anteeksi, että lausun ajatukseni huonosti, me kun olemme yksinkertaista väkeä sellaista, joksi Jumala on meidät luonut. On totinen tosi, että tämä rakas lapseni oli kihloissa meidän säätyisen nuoren miehen kanssa, että hän on kasvatettu Jumalanpelvossa ja muuten vakavalla pohjalla. Ja jos herra pastorissa olisi ollut enemmän miestä, sellaista, mitä minä miehellä tarkoitan ... tiedän että nyt puhun hengellisestä miehestä ... mutta isä Cristoforo, tämän luostarinjohtajan ystävä, on hengellinen mies hänkin, mutta täynnä ihmisrakkautta; ja jos hän olisi täällä, hän saattaisi todistaa...

— Olettepa kovin karkäs puhumaan, ilman että teiltä kysytään, keskeytti neiti, ja hänen kasvonsa olivat ylpeän ja vihaisen näköiset, mikä muutti ne melkein vallan oudoiksi. — Vaiti, tiedän varsin hyvin, että vanhemmillä on aina valmiina vastaus, kun on kysymys heidän lapsistaan.

Agnese tyrmistyi ja loi Luciaan katseen, joka näytti sanovan:

— Näet miten minun käy, kun et sinä osaa puolestasi puhua. Luostarinjohtaja antoi hänkin katseellaan ja päänyökkäyksellä nuorelle tytölle merkin, että hetki oli tullut rohkaista mielensä ja päästää äiti parka pulasta.

— Arvoisa neiti, sanoi Lucia, kaikki, minkä äitini on teille sanonut, on sulaa totuutta. Sen nuoren miehen, joka minua kosi — ja tässä hän hulmahti purppuran punaiseksi — otin vapaasta tahdosta sulhasekseni. Suokaa minulle anteeksi, että puhun näin vapaasti; mutta se tapahtuu sentähden, ettette ajattelisi pahaa äidistäni. Ja mitä tulee tuohon aatelisherraan — Jumala antakoon hänelle anteeksi —



niin tahtoisin ennemmin kuolla kuin joutua hänen käsiinsä. Ja jos te teette meille sen laupeudentyön, että tarjoatte meille turvallisen olopaikan, me kun olemme siinä vaikeassa asemassa, että täytyy anoa tyyssijaa ja häiritä kunnan ihmisiä — mutta tapahtukoon Jumalan tahto — niin olkaa varma siitä, neiti, ette: kukaan ole täydemmästä sydäimestä rukoileva puolestanne kuin me, naisparat.

— Teitä uskon kernaasti, sanoi aatelisneiton ääni leppeämpänä. Mutta tahtoisin puhua kanssanne kahden kesken. En senvuoksi, että tarvitsisin enempiä tietoja tai muita syitä hyväksyäkseni luostarinjohtajan suositukset, hän heti lisäsi kääntyen tämän puoleen teeskennellyn kohteliaasti. Olenhan jo ajatellut asiaa, ja tällä hetkellä tuntuu minusta seuraava tuuma sopivimmalta. Luostarin taloudenhoitajatar nautti joku aika sitten tyttärensä. Nämä naiset voivat asua tuossa vapaaksi jääneessä huoneessa ja toimittaa niitä pieniä askareita, joita hän teki luostarille. Totta puhuakseni ... ja tässä hän viittasi luostarinjohtajalle lähestymään rautaristikkoa, sitten hän jatkoi kuiskaten: — Totta puhuakseni näinä kalliina aikoina ei ole vielä ajateltu hankkia ketään tuon nuoren naimisiin menneen naisen sijalle. Mutta minä aion itse puhua abbedissalle, ja minun kehoituksestani sekä teidän suosituksestanne ... no niin, pidän asiaa vallan ratkaistuna.

Luostarinjohtaja alkoi kiitellä, mutta neitonon keskeytti:

— Jättäkäämme kaikki juhlallisuudet. Minäkin, tarpeen vaatiessa, aion turvautua kapusiinilais-veljien apuun. Ja pohjalta, näin hän jatkoi hymyillen puoleksi ivallisesti ja katkerasti, pohjalta me kaikki olemme veljiä ja sisaria.

Näin sanottuaan hän kutsui palvelija-nunnaa — kaksi tällaista oli erityisenä suosiosoituksena alati hänen yksityisessä palveluksessaan — ja käski hänen ilmoittamaan asian abbedissalle sekä sitten kutsumaan taloudenhoitajattaren luostarin portille sekä ryhtymään Agnesen ja hänen kanssaan tarpeellisiin toimenpiteisiin. Neiti käski Agnesen poistua, tervehti luostarinjohtajaa ja pyysi Luciaa jäämään. Johtaja saattoi Agnesen portille saakka antaen matkalla hänelle uusia ohjeita. Sitten hän meni kirjoittamaan uutisia tästä asiasta ystävälleen Cristoforolle.

— Mikä omituinen ihminen tuo aatelisneitonon, hän ajatteli itsekseen poistuessaan. Hyvin eriskummainen, totta tosiaan! Mutta ken osaa ottaa hänet oikealta kannalta, saa hänet tekemään mitä tahansa. Hyvä ystäväni Cristoforo ei varmaankaan saata kuvitella, että olen niin pian ja niin hyvin hänen asiansa toimittanut. Tuo kunnan mies! Hän ei koskaan voi olla hankkimatta itselleen jotain vaikeaa tehtävää niskoilleen. Mutta hän tekee sen aina jonkun hyvän asian vuoksi. Onneksi hän tällä kertaa on löytänyt ystävän, joka melua nostamatta, ilman monia mutkia ja vaikeuksia noin vaan kädenkäänteessä on selvittänyt asian. Tuleepa hän aika iloiseksi, tuo kelpo Cristoforo! Ja lisäksi hän huomaa, että mekin täällä johonkin kelpaamme.

Aatelisneiti, joka vanhan kapusiinilaisen edessä oli laskenut kaikki liikkeensä ja sanansa, ei nyt enää jäätyään kahdenkesken nuoren kokemattoman maalaisnaisen kanssa huolinut itseään pidättää. Ja hänen puheensa kävivät niin omituisiksi, ettemme niitä mainitse, vaan katsomme luontevammaksi lyhyesti kertoa tämän onnettoman naisen edelliset vaiheet, s.o. kaiken sen, mikä on tarpeellista selittämään hänessä huomaamamme tavattomat ja salaperäiset ominaisuudet ja saattamaan meille ymmärrettäviksi hänen menettelynsä aiheet alempana kertomissamme olosuhteissa.

Hän oli mahtavan milanolaisen ylimyksen, ruhtinas ———n nuorin tytär; isä oli epäilemättä kaupungin varakkaimpia henkilöitä. Mutta koska hän pani niin suunnatonta arvoa ylhäiseen nimeensä, hän piti omaisuuttaan vähäisenä, jopa tuiki riittämättömänä loisteliaasti sen mainetta ylläpitääkseen. Kaikki hänen toimensa tähtäsivät sentähden yhteen ainoaan päämäärään, nimittäin varojensa säilyttämiseen vähentymättöminä, ja mikäli hänestä riippui, yhden ainoan käden hoidon alaisina. Montako lasta hänellä oli? Tämä ei tarkoin selviä lähdekertomuksestamme. Ainoa siitä ilmenevä seikka on se, että hän oli päättänyt panna luostariin kaikki nuoremmat lapsensa kumpaakin sukua, jättääkseen omaisuutensa jakamattomana vanhimmalle pojalleen, jonka oli määrä jatkaa sukua, s.o. siittää lapsia, itseään kiusatakseen ja heitä kiusatakseen samalla tavoin kuin isänsäkin. Puheena oleva onneton nainen piili vielä äitinsä kohdussa, kun hänen kohtalonsa jo peruuttamatta oli määrätty. Epätietoista oli ainoastaan, oliko tuosta poloisesta tuleva munkki vai nunna; mutta tämän seikan oli lapsen syntymishetki ratkaiseva. Kun tyttönen oli syntynyt, hänen isänsä, ruhtinas, tahtoi antaa hänelle nimen, joka ehdottomasti johtaisi hänen mieleensä luostarin, ja jota oli kantanut kuuluisa pyhimys, ja tämän vuoksi hän kastatti hänet Gertrudeksi. Nunniksi puettut nuket olivat ensimmäiset lelut, jotka hänelle annettiin käteen; sen lisäksi hän sai nunnankuvia. Ja näitä lahjoja seurasi aina kehoitus pitämään niitä hyvin kuin arvokkaita esineitä ainakin, sekä myöntävää vastausta odottava kysymys:

— Eivätkö ne ole kauniita?

Kun ruhtinas ja ruhtinatar tai pikku ruhtinas, ainoa kodissa kasvatettu poikalapsi, tahtoivat kiittää pikku tytön edullista ulkomuotoa, eivät he näyttäneet löytävän sopivampaa muotoa sitä ilmaistaksensa, kuin tämän:

— Kuinka kaunis abbedissa sinusta tulisi! Kuitenkaan ei kukaan koskaan hänelle avoimesti sanonut:

— Sinusta pitää tulla nunna.

Se oli kuitenkin noiden sanojen alla piilevä tarkoitus, johon ohimennen viitattiin jokaisessa keskustelussa, mikä kosketteli hänen tulevaisuuttaan. Jos pieni Gertrude joskus oli hieman julkea ja komenteleva, mikä muuten oli hänen luonteelleen ominaista, sanottiin:

— Olet vielä lapsi, eikä tuollainen käytös sinulle sovi. Kun sinusta tulee abbedissa, silloin saavallasi komennat ihmisiä ja voit tehdä mitä ikinä tahdot.

Toiste nuhdellessaan häntä hänen liian vapaasta ja huolettomasta käytöksestään, mihin hän samoin kernaasti antautui, ruhtinas sanoi:

— Mitä, onko tuo käytöstä, joka sopii sinun säätyisellesi henkilölle? Jos tahdot, että sinulle kerta osoitetaan vaatimaasi kunnioitusta, niin opi tästä hetkestä alkaen paremmin itseäsi hillitsemaan. Muista, että sinun kaikessa tulee olla luostarin ensimmäinen henkilö. Sillä jalosyntyisen verensä vie mukaansa kaikkialle.

Kaikki nämä puheet painoivat pikkutytön mieleen vähitellen sen käsityksen, että hänestä kerran oli tuleva nunna; kaikkein enimmin vaikuttivat häneen hänen isänsä viittaukset. Hänen isänsä menettelytapa oli tavallisesti ankaran talonisännän komentoa; mutta kun nousi kysymys hänen lastensa tulevaisuudesta, hänen kasvojensa ilme ja jokainen hänen sanansa ilmaisivat päätöksen järkähtämättömyyttä, ja synkän epäluuloista käskijänhimoa, joka tiesi kohtalonomaista välttämättömyyttä.

Kuusivuotiaana Gertrude pantiin kasvatettavaksi ja vielä enemmän valmistettavaksi tulevaan kutsumukseensa sen luostarin turviin, missä juuri olemme hänet tavanneet. Tämän luostarin valinta ei ollut satunnainen. Molempien naisten ajuri kertoi, kuten muistamme, että luostarineitosen isä oli Monzan mahtavin henkilö. Kun liitämme tämän väitöksen, oli se sitten minkä arvoinen tahansa, muihin viittauksiin, jotka tekijämme huomaamattaan tuontuostakin antaa, saatamme puolestamme täydellä syyllä väittää, että hän oli tuon kaupungin lääniherra. Miten olikaan, niin hän siellä oli hyvin vaikutusvaltainen, ja hän arveli, että hänen tyttärtään siellä paremmin kuin missään muualla kohdeltaisiin noudattaen kaikkea sitä kunnioitusta ja niitä suosionosoituksia, jotka yhä enemmän saattaisivat häntä valitsemaan luostarin ainaiseksi asunnokseen. Eikä hän erehtynyt. Silloinen abbedissa ja muutamat muut juonittelevat nunnat, joilla alati oli ohjat käsissään, olivat parhaillaan kateuden riidoissa toiseen luostariin ja muutamiin seudun perheisiin, minkä vuoksi he suuresti ihastuivat saadessaan niin vahvan tuen, vastaanottaen ylen kiitollisina heille osoitetun kunnian, ja he suostuivat täydesti niihin tarkoituseriin, joihin ruhtinas oli viitannut valitessaan heidän luostarinsa tyttärensä ainaiseksi olopaikaksi; nämä tarkoituserät olivat muuten heidän omien etujensa kanssa täydellisessä sopusoinnussa.

Tuskin oli Gertrude asettunut luostariin, kun häntä, syrjäyttämällä hänen nimensä, ruvettiin sanomaan aatelisneitoseksi. Hän sai erityisen kunniasijan ruokasalissa ja makuuhuoneessa; hänen käytöstään suositettiin toveriensa malliksi. Makeisia ja hyväilyjä hänelle jaettiin ylen määrin, tuollaista kunnioittavaa tuttavallisuutta osoittamalla, mikä niin suuresti miellyttää lapsia, varsinkin kun huomaavat saavansa sitä osakseen sellaisten henkilöiden puolelta, jotka tavallisesti kohtelevat heidän pieniä tovereitaan käskijän ylemmyydellä. Kuitenkaan ei kaikkia nunnia oltu värvätty salaliittoon, jonka tarkoituksena oli saattaa tyttö parka ansaan. Heidän joukossaan oli useita mieleltään teeskentelemättömiä ja kaikille juonille outoja, jotka olisivat kammoksuneet nuoren tytön uhraamista itsekkäille pyyteille. Mutta nämä nunnat olivat kokonaan kiinni erityisissä hommissaan; toiset heistä eivät tarkoin huomanneet kaikkia näitä juonia, toiset eivät oikein eroittaneet sitä, mikä niissä oli rikollista, toiset pidättäytyivät niitä tutkimasta, toiset olivat vaiti, välttääkseen turhia rettelöitä. Muutamat taas muistivat, että heidät samanlaisilla juonilla oli houkuteltu antautumaan kutsumukseen, jota myöhemmin olivat katuneet; nämä tunsivat sääliä pientä viatonta tyttöparkaa kohtaan, ja ilmaisivat tätä tunnetta hellillä ja surumielisillä hyväilyillä, joissa pienokainen ei ollenkaan aavistanut piilevän mitään salaperäistä, ja näin yritys edistyi. Se olisi ehkä täten edistynyt päämääräänsä asti, jos Gertrude olisi ollut ainoa luostarissa kasvatettavana oleva nuori tyttö. Mutta hänen kasvatuskumppaniensa joukossa oli muutamia, jotka tiesivät, että heidän oli määrä joutua naimisiin. Pikku Gertrude, johon oli istutettu ylhäisen säätynsä tietoisuutta, puhui ylpeästi tulevasta abbedissan, luostarinruhtinattaren kutsumuksestaan ja tahtoi kaikin mokomin olla toisten kateuden esineenä, mutta huomasi ihmetellen ja närkästyen, etteivät monetkaan heistä kateutta tunteneet. Vastakohtana niille majesteetillisille, mutta kylmille ja rajoitetuille kuville, jotka luostarinjohtajattaren toimi voi herättää, he loihtivat esiin vaihtelevia ja häikäiseviä kuvia: puolisoita, juhliä, ilta-kemuja, maalla-oloa, turnajaisia, kulkueita, muotipukuja, ajoneuvoja. Nämä kuvat vaikuttivat Gertruden aivoissa sellaista liikettä ja kuohuntaa kuin äsken poimituilla kukilla täytetty kori mehiläispesän edessä. Hänen vanhempansa ja opettajattarensa olivat ravinneet ja kehittäneet hänen luontaista turhamaisuuttaan totuttaakseen häntä pitämään

luostarista. Mutta kun tätä himoa eräänä päivänä rupesivat järkyttämään toiset hänen luonteelleen olennaisemmat tunteet ja mietteet, hän antautui niihin kahta innokkaammin, ne kun olivat välittömämpiä. Gertrude ei tahtonut olla noita tovereitaan huonompi, ja tyydyttääkseen uusia harrastuksiaan hän vastasi, ettei lopulta kukaan voinut painaa hänen päähänsä nunnanhunta ilman hänen suostumustaan, että hänkin saattoi mennä naimisiin, vieläpä paremmin kuin he kaikki, asua palatsissa ja nauttia maailmasta, että hän saattoi sen hyvin tehdä, kunhan vaan tahtoi, että hän niin oli tekevä, että hän tahtoi sen tehdä. Ja todella hän tahtoi. Se ajatus, että hänen oma suostuntansa oli välttämätön, oli tähän asti ollut hänelle outo; mutta nyt se heräsi ja näyttäytyi sangen voimakkaaksi. Hän turvautui siihen joka kerta kun antautui haaveellisiin tulevaisuuden unelmiinsa, mutta tämän ajatuksen ohella sukelti aina mielestä esiin säännöllisesti toinen ajatus, nimittäin että hänen oli kieltäminen tuo suostuntansa isältään, ruhtinaalta, joka sitä jo piti tai teeskenteli pitävänsä annettuna. Ja tällöin nuoren tytön mieli oli kaukana siitä varmuudentunteesta, josta hän puheissaan kerskaili. Silloin hän itsekseen vertaili itseään niihin tovereistaan, jotka paljon suuremmassa määrin kuin hän olivat varmat tulevaisuudestaan, ja nyt hän kipeästi tunsivat heitä kohtaan sellaista kateutta, jota oli luullut voivansa heissä herättää. Kadehtiessaan heidän kohtaloaan hän heitä vihasi; joskus tämä viha puhkesi esiin ylenkatseellisina, epäkohteliaina, jopa loukkaavina puheina; toiste taas pyyteiden ja toiveiden yhtäläisyys lauhdutti tuon vihan ja synnytti näennäistä ja ohimenevää toverillista tuttavallisuutta. Joskus, kun hän paremman puutteessa tahtoi nauttia jostakin todellisesta ja nykyhetkellisestä, hän iloitsi hänelle luostarissa myönnettyistä eduista ja antoi toisten saada tuntea tätä ylemmyyttään. Mutta joskus taas hän ei voinut sietää ajatusta, että oli yksin pelkoineen ja toiveineen, ja silloin hän aivan leppoisena haki heidän seuraansa, ikäänkuin rukoillen heidän hyväntahtoisuuttaan, heidän neuvojaan ja rohkaisujaan.

Keskellä näitä surkuteltavia pieniä taisteluita itsensä ja toisten kanssa, hän oli jättänyt taakseen lapsuuden ja saavutti tuon niin tähdellisen iän, jolloin sielu näyttää olevan salaperäisen voiman valloissa, joka ylentää, jalostaa ja vahvistaa kaikki taipumukset, kaikki ajatukset, ja joka välistä muuttaa ne ja antaa niille vallan odottamattoman suunnan. Se, mitä Gertrude siihen asti enimmäkseen oli haaveillut tulevaisuudenunelmissaan, oli ulkonainen komeus ja loisto; se pehmeä ja hellä tunne, joka alussa oli epämääräisenä sukeltanut esiin hänen mielensä kätköistä kuin ohut sumu, alkoi nyt selvetä hänen mielikuvituksessaan ja saamaan siinä vallitsevan sijan. Henkensä salaisimpaan soppeen hän oli luonut itselleen ikäänkuin loisteliaan syrjäistyssijan; siitä hän sai turvapaikan nykyhetken kylmältä todellisuudelta. Siellä hän vastaanotti muutamia yksilöitä, jotka eriskummaisesti olivat kokoonpantuja lapsuuden sekavista muistoista, heikoista ulkomaailman vaikutelmista ja siitä, mitä hän tuosta maailmasta oli kuullut toveriensa keskustellessa. Hän puheli niiden kanssa, asetti niille kysymyksiä, joihin itse niiden nimessä vastasi. Siellä hän oli valtijatar, siellä hän vastaanotti kaikenlaisia kunnianosoituksia. Aika ajoin uskonnolliset mietteet häiritsivät näitä loistavia juhlahetkiä, jotka mielikuvitus niin vaivaloisesti oli luonut. Mutta uskonto, sellaisena kuin sitä oli opetettu tyttöparalle ja kuin hän sitä oli ymmärtänyt, ei tuominnut ylpeyttä; kaukana siitä. Päinvastoin hän piti sitä täysin oikeutettuna ja hänestä se oli keino saavuttaa maallinen onni. Täten vailla oikeata olemustaan se ei enää ollut uskontoa, vaan turha aave kuten niin moni muu seikka maailmassa. Niinä hetkinä, jolloin tämä aave hallitsi itsevaltiaana Gertruden mielikuvituksessa, tuo poloinen epämääräisen pelon ja himmeän velvollisuudentunteen valtaamana koetti itselleen vakuuttaa, että hänen vastenmielisyytensä luostaria kohtaan ja vastahakoisuutensa vanhempiensa hänelle määräämään kutsumukseen nähden oli rikollinen, ja silloin hän sydämensä pohjassa itselleen lupasi sovittaa tuon rikoksen vapaaehtoisesti sulkeutumalla luostariin.

Oli olemassa sellainen määräs, ettei nuorta tyttöä saanut vastaanottaa nunnaksi, ellei hengellinen mies, jota sanottiin nunnien apulaispapiksi, tai joku toinen tämän tehtäväkseen saanut henkilö, ensin ollut häntä kuulustellut; täten tahdottiin saada varmuutta siitä, että hän vapaasta tahdosta antautui tähän kutsumukseen. Tämä kuulustelu ei saattanut tapahtua ennenkuin vuosi sen jälkeen, kuin kysymyksessä oleva henkilö oli kirjallisesti apulaispapille jättänyt hakemuksensa. Ne nunnista, jotka olivat ottaneet synkäksi tehtäväkseen virittää Gertrudelle ansaa ja saattaa hänet ainaiseksi lupautumaan luostariin siten että hän niin vähän kuin suinkin ymmärsi tekonsa merkitystä, käyttivät hyväkseen erästä kuvaamaamme hetkeä taivuttaakseen hänet kopioimaan ja allekirjoittamaan tuon hakemuksen. Ja saadakseen hänet helpommin taipumaan, he viisaasti kyllä toistamiseen hänelle huomauttivat, että tämä hakemus oli pelkkä muodollisuus, jolla saattoi olla ainoastaan se merkitys, minkä sille antoivat myöhäisemmat toimenpiteet, joihin ryhtyminen kokonaan riippui hänen tahdostaan. Huolimatta tästä kaikesta tuo hakemus tuskin oli saapunut määräpaikkaansa, kun Gertrude jo katui että oli sen kirjoittanut. Sitten hän katui katumustaan, viettäen päiviä ja kuukausia näin häälyen vastakkaisten tahdonilmaustensa välillä. Hän piti kauan tätä tekoansa tovereiltaan salassa; milloin hän näet pelkäsi panna heidän vastaväitteilleen alttiiksi tuota päätöstään, jota itse piti hyvänä, milloin taas häpesi heille tunnustaa muka tekemäänsä tyhmyyttä. Tarve keventää sydäntään, saada neuvoja ja karkaista rohkeuttaan sai viimein hänen epäilyksistään voiton. Oli olemassa toinen laki, joka säati, ettei nuori neitonen pääsyt apulaispapin kuulusteltavaksi, ellei ollut sitä ennen oleskellut ainakin kuukauden päivät poissa luostarista, missä oli ollut kasvatettavana. Vuosi oli jo melkein loppuun

kulunut hakemuksen lähettämisen jälkeen, ja Gertrudelle oli huomautettu, että hänen pian oli lähdettävä luostarista kotiansa siellä viettämään tuota kuukautta ja ryhtyäkseen kaikkiin niihin valmistaviin toimenpiteisiin, joita vaadittiin sen teon toteuttamiseksi, jonka hän jo itse teossa oli pannut alkuun. Ruhtinas ja muut perheen jäsenet pitivät asiaa jo niin varmana, kuin olisi se jo tapahtunut. Mutta nuorella neitosella oli itsellään kaikkea muuta päässä. Sen sijaan että olisi ryhtynyt muihin valmistaviin toimenpiteisiin, hän vaan tuumi keinoa tehdäkseen ensimmäisen tehottomaksi. Tässä hädässään hän päätti avata sydämensä yhdelle tovereistaan, joka oli kaikista avomielisin ja aina valmis antamaan pontevia neuvoja. Tämä toveri neuvoi Gertrudelle, että hän kirjoittaisi isälleen muuttaneensa vakaumustaan, hän kun ei kuitenkaan tuntenut itsessään tarpeeksi rohkeutta vaadittaessa sanoa hänelle suoraan vasten kasvoja muutta mutkitta: — en tahdo. Ovathan maksuttomat hyvät neuvot tässä maailmassa hyvin harvinaisia, ja nevojatar antoi Gertruden maksaa tämän saamansa ohjeen siten, että kelpo lailla ivasi hänen pelkurimaisuuttaan. Kirje kyhättiin kolmen tai neljän ystävättären yhteisvoimin, kirjoitettiin salaa ja lähetettiin hyvin viekkaiden juonien avulla määräraikkaansa. Gertrude oli suuren ahdistuksen alaisena odottaessaan vastausta, joka ei koskaan saapunut. Mutta muutaman päivän kuluttua abbedissa vei hänet syrjään, muuttui salaperäisen näköiseksi, kylmäksi ja surkuttelevaksi, lausui muutamia epäselviä sanoja ruhtinaan suuresta närkästyksestä, jostakin hairahduksesta, johon hän, Gertrude varmaankin oli tehnyt itsensä syyppäksi, mutta viittasi kuitenkin samalla siihen, että Gertrude hyvin käyttäymällä saattoi toivoa kaiken tämän vielä joutuvan unhoituksiin. Neitonen ymmärsi, eikä rohjennut siitä kysyä enempää.

Viimein saapui tuo niin pelätty ja niin toivottu päivä. Vaikka Gertrude tiesi lähtevänsä taisteluun, niin kuitenkin pääsö luostarista, poistuminen sen muurien sisältä, minne oli ollut suljettuna kahdeksan vuotta, se ajatus, että sai vapaasti vaunuissa ajaa maaseudulla, että sai jälleen nähdä kaupungin, kodin, kaikki tämä herätti hänessä raivoisan ilon tunteita. Taistelun varalle hän oli jo, uskottujensa tukemana, ryhtynyt kaikkiin tarpeellisiin valmistuksiin, eli kuten tätä nykyä sanotaan, tehnyt suunnitelmansa.

— Joko minua tahdotaan pakoittaa, hän ajatteli, ja silloin minä panen jäntevästi vastaan: olen nöyrä, kunnioittavainen, mutta kieltäydyn. Tarvitseehan minun vaan olla sanomatta toistamiseen myöntymis-sanaa; ja sitä en aio lausua. Tai aikovat he voittaa minut lempeydellä, ja silloin minä tulen olemaan vielä lempeämpi heitä; tulen itkemään, rukoilemaan, heitä hellyttämään; enhän pohjalta tahdo muuta, kuin ettei minua uhrata!

Mutta kuten usein käy tällaisten olettamien, niin ei kumpikaan toteutunut. Päivä kului toisensa jälkeen ilman että isä tai kukaan muu puhui hänelle anomuskirjeestä tai kutsumuksen hylkäämisestä ja ilman että hänelle ehdotettiin mitään imartelujen tai uhkausten muodossa. Hänen vanhempansa olivat hänen seurassaan vakavat, surulliset ja jäykät, kuitenkin koskaan sanomatta minkä vuoksi. Saattoi ainoastaan huomata, että he pitivät tytärtään rikollisena, arvottomana olentona. Salaperäinen tuomio tuntui painavan hänen päätään ja eroittavan häntä perheestä, sallien hänen olevan siihen liittyneenä ainoastaan siinä määrin kuin oli tarpeellista, jotta hän huomaisi alennustilansa. Harvoin ja vaan määrähetkinä hän pääsi vanhempiensa ja vanhemman veljensä seuraan. Näiden kolmen henkilön puheissa näytti vallitsevan suuri keskinäinen sopimus, mikä saattoi vielä selvemmäksi ja tuskallisemmaksi Gertruden yksinäisen tilan. Ei kukaan häntä puhutellut. Jos hän pelokkaasti rohkeni lausua muutaman sanan, jotka eivät tarkoittaneet jotain välttämättömästi tärkeitä, niin ne jätettiin huomioon ottamatta tai saivat vastaukseksi ainoastaan hajamielisen, halveksivan tai ankaran katseen. Kun hän ei enää voinut kestää niin katkeraa, niin nöyryyttävää eroittamista, kun hän joskus toisti kysymyksensä ja koetti tuttavallisesti seurustella perheensä jäsenten kanssa ja kun hän kerjasi hieman rakkautta, niin kuuli hän heti lausuttavan sanan, joka epäsuorasti, mutta silti selvästi viittasi hänen kutsumuksensa valintaan. Verhotuin sanoin annettiin hänen ymmärtää, että hänellä oli yksi ainoa keino jälleen saavuttaa perheen suosiollisuus. Silloin hän, joka ei siitä huolinut näillä ehdoilla, huomasi, että hänen oli pakko peräytyä ja luopua nauttimasta pienimmistäkin hyväntahtoisuuden merkeistä, joita hän niin suuresti oli kaihonnut, ja alistua maanpakolaisuuden kohtaloonsa. Ja hän pysyi siinä lisäksi jonkunmoisen syyllisyyden varjon peittämänä.

Näin tuskalliset olot muodostivat räikeän vastakohdan niille hymyileville harhakuville, jotka niin suuresti olivat täyttäneet Gertruden mielen ja joita hän vielä salaa mielessään silmäili. Hän oli toivonut, ylen loistavassa ja usein vieraiden täyttämässä kodissaan saavansa todellisuudessa nauttia ainakin muutamista uneksimistaan kauniista seikoista; mutta hänen pettymyksensä oli täydellinen. Hän oli vallan yhtä ankarasti ja keskeytymättä suljettuna isänsä kodissa kuin luostarissa. Kävelyistä ulkoilmassa ei ollut puhuttakaan, ja katettu käytävä, joka hänen isänsä talosta johti lähellä olevaan kirkkoon, riisti häneltä sen ainoankin tilaisuuden, joka hänellä olisi ollut hieman jaloitella kadulla.

Hänen seuransa oli vakavampaa, harvalukuisempaa ja yksitoikkoisempaa kuin luostarissa. Joka kerta kun ilmoitettiin vieraiden tuloa, Gertruden täytyi kiivetä yläkertaan ja sulkeutua vanhojen palvelijattarien huoneeseen; siellä hänen täytyi syödä ateriansakin, joka kerta kun oli kemut. Palvelijat noudattivat käytöksessään ja puheissaan isäntäväen esimerkkiä. Gertrude, joka luonteensa mukaisesti kernaasti olisi kohdellut heitä huolimattoman ylpeästi, olisi pakollisessa asemassaan toivonut, että he

olisivat antaneet hänelle joitakin hyvántahtoisuuden merkkejä, alentuen niitä heiltä kerjäämäänkin, ja tunki itsensä nöyryytetyksi ja kahta masentuneemmaksi huomattaessa näiden vastaavan ilmeisen välinpitämättömästi, joskin muodollista lievää kohteliaisuutta osoittaen.

Näin ollen ei häneltä jäänyt huomaamatta, että muuan nuori kamaripalvelija, joka erosi kaikista muista, osoitti hänelle vallan erityistä kunnioitusta ja myötätuntoisuutta. Tämän nuorukaisen käytöstapa vastasi Gertruden mielestä enimmäksin hänen mielikuvituksiensa luomia oloja ja niiden ihanteellisten olentojen menettelyä, joilla oli täyttänyt mielikuvituksensa. Vähitellen huomattiin jotain outoa nuoren neitosen tavoissa: levollisuutta ja mielenkiihoitusta, jotka eivät olleet hänelle ominaisia, sellaista ryhtiä, jota havaitaan henkilöllä, mikä on löytänyt jotain mieltäkiinnittävää, mitä tahtoi katsella joka hetki eikä antaa toisten katsella. Häntä pidettiin entistä enemmän silmällä: Mistähän tuo kaikki johtuikaan? Eräänä aamuna muuan kamarineiti yllätti hänet hetkenä, jolloin hän salaa taittoi kokoon paperiliuskaa, mille hänen olisi ollut parasta olla mitään kirjoittamatta. Kamarineiti osasi muutamilla viekkaila tempuilla saada tuon paperin käsiinsä, mistä se siirtyi ruhtinaan käsiin.

Gertruden pelkoa, hänen kuullessaan isänsä askeleita, ei saata kertoa eikä kuvitella. Olihan se isä, jonka hän hyvin tunki, olihan hän närkästynyt, ja hän, Gertrude, tunki itsensä syylliseksi. Mutta nähdessään hänen ilmestyvän siihen eteensä kulmakarvat rypistyneinä ja tuo kirje kädessä, ei luostari tuntunut hänestä kyllin turvalliselta pakopaikalta; sata syltä maan alle hän olisi tahtonut vajota. Nuhdesaarna ei ollut pitkä, mutta kahta hirvittävämpi. Rangaistus, joka hänelle heti määrättiin, oli siinä, että hänet suljettiin tuohon huoneeseen sen naisen valvonnan alaiseksi, joka oli tehnyt ilmiannon. Mutta tämä oli vaan valmistusta, väliaikaista järjestelyä. Uhan ja viittausten muodossa saatettiin hänen tietoonsa, että häntä odotti salaperäinen, outo, ja juuri senvuoksi vielä pelättävämpi rangaistus.

Luonnollisesti nuori kamaripalvelija heti ajettiin pois talosta. Ja häntäkin uhattiin jollakin hirvittäväällä rangaistuksella, jos hän ikinä rohkenisi avata suutansa tämän seikkailun suhteen. Teroittaessaan tätä hänen mieleensä, ruhtinas antoi hänelle kaksi juhlallista korvapuustia, liittääkseen tämän seikkailun yhteyteen muiston, joka oli nuorukaiselta vievä kaiken halun siitä kerskailla. Verukkeen löytäminen kamaripalvelijan karkoituksen selittämiseksi ei ollut vaikeata; mitä nuoreen neitoseen tulee, sanottiin hänen olevan pahoinvoipana.

Gertrude jäi siis alakuloisuutensa, häpeänsä, tunnontuskiensa ja tulevaisuuden kammon valtoihin, seuranaan tuo nainen, jota vihasi hairahduksensa todistajana ja alennustilansa aiheuttajana. Tämä nainen taas puolestaan vihasi Gertrudea, jonka tähden hänen oli pakko epämääräisen pitkänä aikana viettää vanginvartijan kiusallista elämää ja säilyttää vaarallista salaisuutta.

Näiden tunteiden aiheuttama ensi sekasorto lieveni vähitellen. Mutta aikaa myöten jokainen niistä palasi Gertruden mieleen, suureni siinä ja juurtui siihen häntä entistä selvemmin ja varmemmin kiduttaen. Mikä saattoikaan olla tuo arvoituksellisesti uhkaava rangaistus? Moninaisina ja vaihtelevina niitä tarjoutui lakkaamatta Gertruden hehkuvalle ja kokemattomalle mielikuvitukselle. Todennäköisimmältä hänestä tuntui se, että hänet vietäisiin takaisin Monzan luostariin, että hän ei enää ilmestyisi sinne "aatelisneitona", vaan rikollisena, ja että häntä siellä pidettäisiin vankina, Herra tiesi kuinka kauan ja millaisen kohtelun alaisena! Kaikkein katkerinta tässä olettamassa, joka jo itsessään oli katkera, oli häpeän tunne. Tuon onnettoman kirjeen lauseet, sanat ja pilkut palasivat toistamiseen hänen mieleensä; ja hän ajatteli, että ne oli nähnyt ja tarkastanut vallan odottamaton lukija, joka suuresti erosi siitä, jolle kirje oli tarkoitettu. Hän kuvitteli mielessään, että tuo kirje oli saattanut joutua hänen äitinsäkin tai veljensä tai vielä toistenkin luettavaksi; ja tämän häpeän rinnalla hänestä kaikki muu tuntui vähäpätöiseltä. Sen nuorukaisen kuva, joka oli ollut koko selkkauksen alkusyy, vaivasi sekin vangin tavoin pidetyn tyttö paran mieltä; ja epäilemättä tämä kuva teki eriskummallisen vaikutuksen noiden muiden siitä suuresti eroavien, vakavien, kylmien ja uhkaavien henkilövaikutelmien parissa. Mutta senvuoksi, ettei voinut eristää tuota yhtä kuvaa noista muista ja ettei hetkeksikään voinut palata noihin pian haihtuneisiin onnenhetkiin, ilman että heti hänen eteensä ilmaantuivat niiden aiheuttamat nykyiset surut, hän koetti vähitellen poistaa niitä mielikuvituksestaan ja muististaan ja vieroittaa niistä pois.

Eipä hän enää pitkältä eikä kernaasti viipynyt näissä aikaisempien unelmiensa iloisissa ja loistavissa haaveiluissa; ne olivat liian päinvastaiset tosioloille ja kaikille tulevaisuuden odotuksille. Ainoa tyysija, mistä Gertrude saattoi toivoa levollisuutta ja kunniallista oloa, joka ei ollut mikään tuulentupa, oli luostari, silloin kun hän teki päätöksensä elinajakseen siihen sulkeutua. Sellainen päätös — sitä hän ei voinut epäilläkään, olisi selvittänyt kaikki epäsuhtaisuudet, maksanut kaikki velat ja silmänräpäyksessä muuttanut hänen tilansa. Tätä tuumaa vastaan nousi tosin koko hänen elämänsä suunnitelma; mutta ajat olivat muuttuneet. Mutta ajatellessaan sitä kuilua, johon oli uponnut, ja verratessaan muutamina hetkinä tuntemaansa pelkoa juhlitun, kunnioitetun ja määräysvaltaisen nunnan asemaan, luostari tuntui hänestä paratiisilta. Kaksi hyvin erilaista tunnetta lisäksi aika-ajoin lievensi hänen vanhaa vastenmielisyyttään luostaria kohtaan; nimittäin milloin hänen hairahduksensa synnyttämät tunnonvaivat ja haaveellinen hartauden tunne, milloin taas ylpeys, mitä loukkasi ja katkeroitti

vanginvartijattarensa käytöstapa, jota naista Gertrude, totta puhuen, usein kiihoitti; tämä nainen milloin kosti peloittamalla Gertrudea uhatulla rangaistuksella, milloin taas pani hänet häpeämään hairahdustaan.

Kun tuo nainen taas toiste tahtoi osoittautua hyvántahtoiseksi, hän muuttui holhoilevan suojelevaksi, mikä oli vielä vastenmielisempää kuin hänen loukkauksensa. Näissä eri tilaisuuksissa Gertruden toivo päästä tämän naisen kynsistä sekä kohota asemaan, joka oli yläpuolella hänen vihaansa ja sääliänsä — tämä alituinen toivo tuli niin voimakkaaksi, että se teki hänen mielestään siedettäväksi joka seikan, mikä saattoi viedä tuon toivon perille.

Neljän tai viiden pitkän vankilapäivän kuluttua Gertrude eräänä aamuna tuntien tavatonta kyllästymistä ja epätoivoa vartijattarensa tavanmukaisen kohtelun vuoksi, piilottautui yhteen huoneen soppeen ja jäi siihen hetkeksi peittäen käsillä kasvonsa raivoansa hillitäkseen. Silloin hän tunsu voimakasta tarvetta nähdä toisia kasvoja, kuulla toisia ääniä ja kokea toisenlaista kohtelua. Hän ajatteli isäänsä, perhettänsä; mutta hänen ajatuksensa peräytyi pelästyneenä kauas heistä. Mutta hänen mieleensä johtui, että riippui hänestä saada heidät jälleen ystävikseen; ja tämä herätti hänessä äkillistä iloa. Tätä iloa seurasi suuri mielenhämmennys ja omituinen hairahduksensa katuminen sekä yhtä voimakas halu sitä sovittaa. Tosin ei hänen tahtonsa vielä ollut kokonaan kiintynyt päätökseen, mutta koskaan ennen hän ei ollut sitä niin voimakkaasti ajatellut. Hän nousi ja meni pöydän ääreen, tarttui tuohon kohtalomaiseen kynään ja kirjoitti isälleen kirjeen täynnä innostusta ja mielenmasennusta, surumielisyyttä ja toivehikkaisuutta, rukoillen anteeksiantoa ja osoittaen olevansa epämääräisesti valmis kaikkeen mitä anteeksiantaja ikinä suvaitsi vaatia.

## KYMMENES LUKU.

On hetkiä, jolloin mieli, varsinkin nuoren mieli, on siinä tilassa, että pieninkin kehoitus saattaa tuon nuoren henkilön tekemään kaiken, mikä vivahtaa hyvään ja uhrautuvaan tekoon. Se on juuri puhjenneen kukan kaltainen, joka kevyesti keinuen hennon vartensa päässä on valmis tarjoamaan tuoksunsa ensi henkäykselle, joka liitelee sen ympärillä. Näitä hetkiä, joita toisten pitäisi hienotunteisesti kunnioittaen kohdella, itsekäs viekkaus tarkkaavaisesti vaanii ja tempaa lennosta kahlehtiakseen tahdon, joka ei ole varuillaan.

Lukiessaan tätä kirjettä ruhtinas ——— huomasi heti oven auenneeksi vanhoille ja itsepäisille tuumilleen. Hän lähetti kutsumaan Gertrudea luokseen; odottaessaan hänen tuloansa hän valmistautui rautaa kuumana takomaan. Gertrude ilmestyi, ja kohottamatta katsettaan isänsä puoleen lankesi polvilleen ja sai tuskin sanotuksi:

— Anteeksi!

Isä viittasi häntä nousemaan. Mutta äänellä, joka varsin vähän oli omansa rohkaisemaan, hän vastasi, että ei riittänyt pelkästi toivoa ja rukoilla anteeksiantoa, sillä se muka oli liian helppo ja luonnollinen seikka jokaiselle syylliselle, joka pelkää rangaistusta; anteeksianto oli ennenkaikkea ansaittava. Gertrude kysyi vallan hiljaa ja vavisten, mitä hänen piti tehdä.

Ruhtinas — sydämemme kieltäytyy tällä hetkellä antamasta hänelle isän nimeä — ei vastannut suoraan, vaan alkoi puhua pitkälti Gertruden hairahduksesta, ja nämä sanat viilsivät tyttöparan sydäntä kuin haavaa kosketteleva karkea käsi, Ruhtinas jatkoi huomauttaen, että jos hänellä joskus aikaisemmin olisikin ollut jossakin määrin aikomus antaa tyttärensä viettää ylhäisen säädyn maallista elämää, niin oli Gertrude asettanut tälle aikeelle voittamattoman esteen. Sillä kunnian miehenä hänellä ei muka koskaan olisi rohkeutta tarjota aatelismiehelle vaimoksi nuorta naista, joka siveydestään oli antanut sellaisen todisteen. Onneton tytär kuunteli ja oli vallan musertunut. Silloin ruhtinas muutti äänensä ja puheensa lempeämmäksi ja jatkoi lisäten, että jokaista syntiä varten oli olemassa parannuskeino sekä sääliä; että Gertruden synti oli senlaatuinen, että sen parannuskeino oli mitä selvimmin määrätty ja että hänen tästä surullisesta sattumasta piti oppia huomaamaan, että ylhäissäätyinen elämä ulkopuolella luostaria oli liiaksi täynnä vaaroja hänelle...

— Niin on! huudahti Gertrude, pelon järkyttämänä, häpeän valmistamana ja tällä hetkellä tulvailevan hellyyden liikuttamana.

— Sinäkin siis sen käsität, jatkoi ruhtinas seuraavassa tuokiossa. No hyvä, älkäämme enää puhuko menneisyydestä. Kaikki on unhoitettua. Olet tehnyt ainoan kunniakkaan ja sopivan päätöksen, joka enää oli tehtävissä. Mutta koska olet sen tehnyt vapaasta tahdosta ja luontevalla tavalla, on minun

velvollisuuteni saattaa se sinulle kaikin puolin seurauksiltaan miellyttäväksi, ja minun tehtäväni on asettaa niin, että kaikki sen tuottamat edut ja ansiot lankeavat sinun osallesi. Ja tämän otan minä huolekseni.

Näin sanoen hän soitti pöydällä olevaa kelloa ja sanoi sisään astuvalle palvelijalle:

— Käske heti tänne ruhtinatar ja ruhtinas!

Sitten hän jatkoi Gertrudelle:

— Tahdon oitis ilmoittaa iloni; tahdon, että kaikki heti alkavat kohdella sinua niinkuin sopii ja tulee. Olet jonkun aikaa kokenut isällistä ankaruutta; mutta tästälähin tulet kokemaan isän hellyyttä.

Nämä sanat kuullessaan Gertrude oli vallan tyrmistynyt. Hän ajatteli miten nuo lausumansa sanat olivat voineet merkitä niin paljoa, ja tuumi, oliko jotain mahdollisuutta niitä peruuttaa tai supistaa niiden merkitystä. Mutta ruhtinaan vakaumus tuntui niin ehdottomalta ja hänen ilonsa niin voitonriemuiselta, hänen hyväntahtoisuutensa niin ehdolliselta, ettei Gertrude rohjennut lausua sanaakaan, joka olisi voinut niitä häiritä.

Muutaman hetken kuluttua saapuivat ne kaksi henkilöä, jotka ruhtinas oli kutsunut; ja huomattuaan siinä Gertruden, he katsoivat häntä suoraan silmiin, hämmästyneen ja epävarman näköisinä. Mutta ruhtinas virkkoi tyytyväisenä ja ystävällisen ilmeisenä, mikä suositti heille samanlaista:

— Tässä näette kadotetun lampaan; ja olkoon tämä viimeinen sana, joka palauttaa mieleen surullisia muistoja. Tuossa näette nyt edessänne perheemme ilon ja lohdutuksen. Gertrude ei enään tarvitse neuvoja; sitä, mitä toivoimme hänen omaksi hyväkseen, hän nyt itsekin vapaaehtoisesti tahtoo. Hän on päättänyt, hän on ilmoittanut minulle päättäneensä...

Tämän kuullessaan Gertrude kohotti isäänsä pelästyneen ja rukoilevan katseen, ikäänkuin rukoillen häntä keskeyttämään, mutta isä jatkoi järkähtämättä:

— Pukea yllensä nunnan-hunnun.

— Hyvä, hyvä! huusivat yhteen ääneen äiti ja poika, ja toinen toisensa jälkeen syleili Gertrudea; tämä vastaanotti nämä ystävällisyyden osoitukset kyynelin, joita selitettiin ilokyyneliksi. Silloin ruhtinas puhkesi pitkiin puheisiin selitellen, miten aikoi tehdä tyttärensä kohtalon iloiseksi ja loistavaksi. Hän puhui siitä kunniakkaasta erikoisasemasta, joka oli tuleva tyttärensä osaksi luostarissa ja lähistössä, että hän siellä tulisi olemaan kuin ruhtinatar ainakin ja perheen edustaja; että hän, heti kun ikänsä salli, oli koroitettava ylimpään luostari-arvoon, ja että hän siihen asti tuli olemaan ainoastaan nimeksi riippuvainen toisista.

Ruhtinatar ja pikku ruhtinas toistivat toistamistaan onnittelujaan ja suosiotaan. Gertrude oli kuin unen valloissa.

— Meidän tulisi sitten määrätä päivä, jolloin menemme Monzaan jättämään abbedissalle hakemuksemme, sanoi ruhtinas. Kuinka hän siitä tulee iloiseksi! Vakuutan teille, että koko luostari on osaava panna arvoa siihen kunniaan, minkä Gertrude sille tekee. Niin ... ja miksi emme lähtisi sinne jo tänään?

— Niin todella, lähtekäämme, sanoi ruhtinatar.

— Menen antamaan määräykseni, virkkoi ruhtinas.

— Mutta ... huomautti nöyrästi Gertrude.

— No, rauhoitu, sanoi ruhtinas, Antakaamme Gertruden itsensä päättää; ehkei hän tänään tuntisi olevansa sellaisella mielellä, ehkäpä hän kernaammin odottaa huomiseen. Menemmekö siis tänään vai huomenna?

— Huomenna, vastasi heikolla äänellä Gertrude, joka luuli vielä voittavansa jotain, voittamalla aikaa.

— Huomenna siis, virkkoi ruhtinas juhlallisesti. Hän on päättänyt, että lähdetään huomenna. Tällävälän menen nunnien apulaispapin luo pyytämään määräpäivää tutkinnoksi.

Tuumasta tekoon. Ruhtinas läksi todella heti — se ei ollut mikään pieni alentuminen — mainitun apulaispapin luo, ja sovittiin, että tutkinto oli tapahtuva kahden päivän kuluttua.

Koko sen päivän loppupuolella Gertrudella ei ollut hetkenkään lepoa. Hän olisi tahtonut viihdyttää sydäntään niin suurista mielenliikutuksista ja antaa ikäänkuin ajatustensa kirkastua ja selvitellä itselleen, mitä oli tehnyt ja mitä oli edessä, tutkia, mitä oikeastaan tahtoi ja hidastuttaa tätä koneen

ratasta, joka tuskin liikkeelle jouduttuaan, jo kiihtyi huimaavaan vauhtiin; mutta siihen hänellä ei ollut tilaisuutta. Toinen toimi seurasi toistansa, toinen takertui kiinni toiseen. Tämän juhlallisen keskustelun jälkeen Gertrude vietiin ruhtinattaren huoneeseen, missä hänet puki ja somisti itse ruhtinattaren johdon alla tämän kamarineiti. Tätä pukemista ei vielä oltu ehditty viimeistellä, kun tultiin ilmoittamaan, että pöytä oli katettu. Gertrude kulki keskellä kumartelevia palvelijoita, jotka täten onnittelivat häntä hänen parantumisensa johdosta, ja sitten hän tapasi muutamia läheisimpiä sukulaisiaan, jotka oli kutsuttu kiireisesti hänelle osoittamaan kunniaa ja iloitsemaan hänen kanssaan noista kahdesta onnellisesta tapauksesta: terveyden palaamisesta ja kutsumuksen valitsemuksesta.

Nuorella morsiamella — tämä nimi annettiin luostariin aikoville nuorille naisille, ja kaikki vieraat tervehtivät Gertrudea tällä nimellä hänen näyttäytyttyään — nuorella morsiamella oli koko työ vastatessa kaikkiin kohteliaisuuksiin, joita hänelle sateli joka taholta. Hän kyllä tiesi, että jokainen hänen vastauksistaan oli kuin uusi myöntyminen, uusi suostuminen, mutta miten vastata eri tavoin? Kohta aterian jälkeen lähdettiin ajelemaan. Gertrude nousi vaunuihin äitinsä ja kahden sedän kanssa, jotka olivat olleet kutsuttuja aterialle. Tavallisen kierroksen jälkeen poikettiin Marina-kadulle, joka siihen aikaan kulki nykyään kaupungin puutarhan anastamalla alueella, ja jolla kaupungin herrat ajelivat vaunuissaan virkistyäkseen päivän vaivoista. Molemmat sedät puhuivat paljon Gertruden kanssa, kuten sellaisena päivänä noudatetut tavat vaativat; ja toinen heistä, joka näytti paremmin kuin toinen tuntevan joka henkilön, joka vaunut, joka palvelijan virkapuvun, ja jolla yhtenä oli jotain sanottavaa tuosta herrasta ja tuosta naisesta, kääntyi äkkiä Gertruden puoleen ja sanoi:

— Sinä pikku veitikka, sinä annat potkun kaikille noille turhamaisuuksille, oletpa aika ovela, sivuutat meidät maallikko-parat, menet viettämään autuaallista elämää, ajaen vaunuissa paratiisiin.

Iltohämärässä palattiin kotia, ja palvelijat, jotka astuivat alas portaista soihdut käsissä, ilmoittivat, että paljon vieraita odotti. Tuo suuri uutinen oli levinnyt, ja sukulaiset ja ystävät tulivat täyttämään velvollisuutensa. Mentiin sisälle vierassaliin. "Nuori morsian" oli tämän seurapiirin epäjumala, lelu ja uhri.

Jokainen koetti anastaa hänen seuransa itselleen. Mikä sopi siitä, että tullessaan luostariin tervehdykselle saisi runsaasti makeisia, mikä lupasi käydä häntä tiheään katsomassa, mikä puhui sukulaisestaan nunnasta, mikä taas toisesta tuttavastaan nunnasta; mikä taas puhui laveasti siitä ylhäisestä asemasta, joka luostarissa oli tuleva Gertruden osaksi. Toiset, jotka eivät vielä olleet voineet päästä lähelle häntä, jota niin tiheään piiritettiin, odottivat halukkaasti hetkeä tunkeutuakseen esiin ja odottivat kärsimättöminä tehtävänsä täyttämistä.

Vähitellen tämä seura hajaantui. Kaikki poistuivat tyytyväisinä, ja Gertrude jäi yksikseen vanhempiensa ja veljensä pariin.

— Vihdoinkin, virkkoi ruhtinas, on minulla ollut ilo nähdä tytärtäni kohdeltavan säätyänsä mukaisesti. Samalla minun täytyy tunnustaa, että hän on käyttäytynyt vallan erinomaisesti; hän on osoittanut, ettei hänelle tule tuottamaan vaikeuksia näytellä ensimmäistä osaa ja ylläpitää perheen kunniaa.

Illallinen syötiin kiireisesti, jotta seuraavana aamuna varhain voitaisiin olla valmiina.

Gertrude, joka oli surullinen ja katkera, mutta samalla ylpeä kaikesta tästä huomaavaisuudesta, muisti tänä hetkenä kaiken sen, minkä oli saanut kärsiä vanginvartijattareltaan. Ja huomattessaan isänsä olevan niin suojelemaan alitsemiaan hänelle mieliksi kaikessa, paitsi yhdessä ainoassa seikassa, hän tahtoi hyväksyä käyttäen tätä suotuisaa tilaisuutta tyydyttääkseen ainakin yhden niistä intohimoista, jotka häntä kiusasivat. Hän siis toi esiin suuren vastenmielisyytensä palata tuon naisen seuraan ja valitti katkerasti hänen kohteluaan.

— Kuinka, sanoi ruhtinas. Eikö tuo nainen ole osoittanut sinulle tarpeeksi kunnioitusta? Huomenna, sen takaan, tulen hänelle antamaan sellaisen löylytyksen, että hän sen ikänsä muistaa. Luota minuun, että sinä hänestä olet saava täydellisen hyvityksen. Eikä tyttäreni, johon olen tyytyväinen, tarvitse nähdä lähellään henkilöä, joka hänelle on vastenmielinen.

Näin sanottuaan hän kutsutti toisen naishenkilön, jonka määräsi palvelemaan Gertrudea. Tämä, joka sillävälin nautti saavuttamastaan hyvityksestä, ihmetteli, että se hänelle tuotti niin vähän tyydytystä verrattuna siihen kiihkeyteen, millä sitä oli halunnut. Vastoin hänen tahtoaankin valtasi hänen mieltänsä tietoisuus hirvittävästä etenemisestään luostariella ja se ajatus, että peräytyminen siltä nyt olisi vaatinut paljon enemmän voimaa ja päättäväisyyttä kuin mikä olisi riittänyt muutama päivä aikaisemmin, jolloin hänellä näitä kykyjä ei ollut.

Se naishenkilö, joka seurasi häntä hänen huoneeseensa, oli jo vanha talossa. Hän oli jo ollut nuoren ruhtinaan hoitajatar, oli vastaanottanut hänet imettäjän käsistä ja vaalinut häntä nuorukaisikänsä asti. Tähän nuorukaiseen hän tuhlaili kaiken kohteliaisuutensa, häneen hän kiinnitti kaiken toivonsa, kaiken



kunnianhimonsa. Tämä nainen oli tuona päivänä tehdystä päätöksestä yhtä iloiseen, kuin olisi ollut kysymys hänen omasta onnestaan. Ja Gertruden täytyi päivän taakan täydennykseksi kuunnella vanhan vaimon onnitteluja, ylistelyjä ja neuvoja ja kuulla hänen puhuvan muutamista hänen tädeistään ja muista naissukulaisistaan, jotka olivat olleet hyvin tyytyväiset nunnanasemaansa. He näet tämän ruhtinaallisen suvun jäsenenä olivat aina saaneet osakseen ylhäisimmät arvot, olivat aina osanneet ylläpitää vaikutusvaltaansa ulkopuolella luostaria ja olivat vastaanottohuoneissaan saaneet aikaan asioita, joissa ylhäisön huomatuimmat naiset olivat epäonnistuneet. Tämä vaimo puhui Gertrudelle käynneistä, jotka hän vallan varmaan oli saava vastaanottaa ja etenkin siitä, miten nuori ruhtinas nuoren puolisonsa, epäilemättä jonkun ylen ylhäisen naisen, seurassa oli tuleva häntä tervehtimään, ja että silloin ei yksistään luostarin, vaan koko seudun väki oli oleva liikkeellä, vanha vaimo oli puhunut tätä riisuessaan Gertruden vaatteita, ja vielä, kun Gertrude jo makasi vuoteessaan ja nukkui, hän päästeli edelleen sanatulvaansa. Nuoruus ja väsymys olivat saaneet voiton huolista. Yö oli levoton, täynnä tuskallisia unia, mutta nämä keskeytti vanhan naishenkilön terävä ääni, kun hän varhain herätti Gertrudea valmistautumaan Monzaan lähtöä varten.

— Ylös, ylös, nuori morsiamemme! On jo selvä päivä; ja ennenkuin olette pukeutunut ja valmiina, on ainakin tunti kulunut. Ruhtinatar nousee paraikaa: hänet on herätetty neljä tuntia tavallista aikaisemmin. Nuori herra ruhtinas on jo käynyt alhaalla talleissa, on palannut sieltä ja on valmis lähtöön milloin tahansa. Hän on ketterä kuin jäniksen poika, tuo nuori veitikka; sellainen hän muuten oli pienestä pitäen. Minä voin sen vakuuttaa, sillä olenhan kantanut häntä käsivarsillani. Mutta kun on määrä lähteä matkaan, ei pidä antaa hänen odottaa; hänellä on tosin mitä parhain luonnonlaatu. Mutta jos viivytellään, hän käy levottomaksi ja melukkaaksi. Tuo rakas lapsi! Ei pidä sitä paheksua, se johtuu hänen luonnonlaadustaan. Ja tällä kertaa hänellä on siihen hieman aihetta. Sillä hän näkee vaivaa Teidän tähtenne. Taivas varjele ketään häntä tuollaisina hetkinä kiihoittamasta! Silloin hän ei välitä kenestäkään muusta kuin herra ruhtinaasta. Ja kerta hänestäkin tulee ruhtinas; tapahtukoon tämä kuitenkin niin myöhään kuin suinkin. Joutuin, joutuin neitiseni. Miksi katsotte minuun noin haaveellisena. Tällä hetkellä Teidän jo pitäisi olla poissa pesästä.

Kuvitellessaan nuoren ruhtinaan kärsimättömyyttä, kaikki muut ajatukset, jotka Gertruden herättyä olivat sulloutuneet hänen päähänsä, pakenivat heti kuin varpusparvi haukan ilmestyttyä. Hän totteli, pukeutui kiireisesti, antoi somistaa itseään, ja astui saliin, mihin jo vanhemmat ja veli olivat kokoontuneet. Häntä pyydettiin istumaan nojatuoliin ja hänelle tuotiin kuppi suklaatia. Tämä merkitsi samaa kuin Roomalaisilla miehuutta osottavaan toogaan pukeutuminen.

Kun tultiin ilmoittamaan, että vaunut odottivat, ruhtinas vei tyttärensä syrjään ja sanoi:

— Gertrude, eilen tuotit itsellesi kunniaa, tänään tulee sinun kunnostaa itseäsi tavattomasti. Nyt sinun tulee näyttäytyä luostarille ja synnyinseudullesi, missä sinun on määrä näytellä etevintä osaa. Sinua odotetaan. (Luonnollisesti ruhtinas edellisenä päivänä oli lähettänyt sanan luostarin johtajattarelle). Sinua odotetaan, ja kaikkien katseet tulevat olemaan sinuun kiinnitetyt. Arvokkaisuutta ja ujostelematonta käytöstä! Johtajatar tulee sinulta kysymään, mitä haluat; tämä on pelkkää muodollisuutta. Voit vastata, että haluat pukea yllesi pyhän puvun siinä luostarissa, missä sinua niin hellästi on kasvatettu ja missä olet saanut osaksesi niin paljon ystävyiden osoituksia, mikä muuten on vallan totta. Lausu nämä harvat sanat pakottoman avoimesti, jotta ei voida sanoa, että ne sinulle on opetettu, ja ettet osaa itsestäsi puhua. Nuo kunnan luostarisaret eivät tiedä mitään siitä, mikä on tapahtunut: se on salaisuus, jonka tulee vaipua perheemme helmaan. Älä siis näytä masentuneelta ja epävarmalta, mikä voisi antaa aihetta epäilyksiin. Näytä, mistä suvusta olet lähtenyt, Ole ystävällinen ja vaatimaton. Mutta muista samalla, ettei siinä paikassa, lukuunottamatta vanhempiasi, kukaan ole sinua ylempänä.

Odottamatta vastausta ruhtinas lähti liikkeelle; Gertrude, ruhtinatar ja nuori herra seurasivat häntä; he astuivat alas portaita, ja seuraavassa tuokiossa istuivat vaunuissa. Ylhäisen maailman tuottamat hankaluudet ja huolet ja luostarin onnellinen elämä, varsinkin mitä tulee ylhäisimpään aateliin kuuluviin nuoriin naisiin, olivat puheenaiheena matkalla. Matkan loppupuolella ruhtinas toisteli neuvojaan tyttarelleen ja mainitsi moneen kertaan miten hänen tuli vastata. Kun ajettiin sisälle Monzaan, Gertrude tunsu sydämen kouristusta. Mutta hänen huomionsa kiintyi hetkeksi muutamaa herroihin, jotka ohikulkiessaan pyysivät pysäyttämään vaunuja ja lausuivat kohteliaisuuksiaan. Jatkettiin matkaa ja suunnattiin kulku hitaammin luostaria kohti, monien, joka taholta esille kiiruhtaneiden kylän asukasten utelioiden katseiden seurattessa vaunuja. Sinä hetkenä, jolloin nämä pysähtyivät noiden muurien ja tuon portin eteen, Gertruden sydäntä kouristi entistään kovemmin. Astuttiin alas ajoneuvoista kahden väkijonon välillä, joita palvelijat pidättivät esiintunkemasta.

Kaikki nuo silmät, jotka tähystelivät tyttöparkaa, pakoittivat häntä joka hetki tarkkaamaan ryhtiään. Mutta enemmän kuin kaikki muut yhteensä herättivät hänessä pakollisuuden tunnetta hänen isänsä silmät, joita kohti hän huolimatta niiden herättämästä suuresta pelosta ei malttanut olla lakkaamatta kääntämättä katseitaan. Ja nuo silmät hallitsivat hänen liikkeitään, jopa hänen kasvojensa ilmeitä,

ikäänkuin näkymättömien ohjien avulla.

Kuljettiin ensimmäisen pihan poikki, astuttiin toiselle, ja siinä tuli näkyviin sisäluostarin ovi selkoselällään ja täynnä nunnia. Etumaisena seisoivat luostarinjohtajatar, vanhimpien nunnien ympäröimänä; heidän takanaan sankkana parvena toisia nunnia, joista muutamat seisoivat varpaillaan. Takimaisina seisoivat palvelijannat jakkarilla. Näkyi myös siellä täällä huntujen lomissa loistava joku pieni silmä, pilkistävän esiin pienet kasvot. Ne olivat taitavimmat ja rohkeimmat luostarin oppilaista, jotka olivat hiipineet ja piiloittautuneet nunnien pariin ja joiden oli onnistunut tuuppimalla saada itselleen pieni aukko, sillä hekin tahtoivat nähdä jotakin. Tästä naisjoukosta nousi suosionhuutoja; nähtiin monen käsivarren heiluvan, tervetuloa toivottaen ja iloa osoittaen. Saavuttiin ovelle; Gertrude pysähtyi abbedissan eteen. Kun tervehdykset oli vaihdettu, kysyi tämä puoleksi iloisena, puoleksi juhlallisena, mitä Gertrude halusi tällä paikalla, missä ei kukaan saattanut häneltä mitään kieltää.

— Olen tullut tänne, — alkoi Gertrude; mutta juuri kun hänen piti lausua ne sanat, joiden piti melkein peruuttamattomasti ratkaista hänen kohtalonsa, hän epäröi hetken ja seisoivat tuijottaen edessään olevaan nunnajoukkoon. Tänä hetkenä hän huomasi yhden noista entisistä leikkiverreistaan, joka katseli häntä säälin ja ivansekainen ilme kasvoissaan, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa:

— Kas oletko sentään mennyt ansaan!

Tämän leikkiverin näkeminen, joka herätti hänessä vireille kaikki hänen aikaisemmin luostarissa kokemansa tunteet, palautti myös häneen hänen entistä rohkeuttansa. Ja jo hän tavoitteli mielessään jotain vastausta, joka kokonaan olisi eronnut hänelle määrätystä. Mutta kun hän oli nostanut katseensa isäänsä, ikäänkuin koetellakseen voimiaan, hän huomasi isän kasvoissa niin synkkää levottomuutta, niin uhkaavaa kärsimättömyyttä, että pelko pani hänet tekemään päätöksensä, ja yhtä nopeasti kuin olisi paennut peloittavaa seikkaa hän jatkoi:

— Olen tullut tänne pyytämään, että minun sallittaisiin pukea ylteni nunnan puku tässä luostarissa, missä minua niin hellästi on kasvatettu.

Abbedissa vastasi kiireisesti suuresti pahoittelevansa tässä tilaisuudessa, etteivät luostarin asetukset sallineet hänen antaa heti paikalla suostumusta; tämä oli tulos luostarisarten yhteisestä äänestyksestä. Mutta Gertrude kuitenkin tarpeeksi tiesi millaiset tunteet olivat häntä kohtaan tässä laitoksessa, voidakseen arvata, mikä tämä vastaus oli oleva. Siihen asti — tämän hän lisäsi — eivät mitkään asetukset estäneet abbedissaa ja luostarisaria tuomasta ilmi sitä iloa, jonka tämä pyyntö heissä herätti.

Silloin nousi kumea onnittelujen ja hyvähuutojen melu. Heti kannettiin esiin suuria tarjottimia täynnä makeisia, joita tarjottiin ensin "nuorelle morsiamelle" ja sitten vanhemmille. Sillävälillä kuin muutamat nunnista tunkeilivat Gertruden ympärillä ja toiset onnittelivat äitiä, toiset nuorta ruhtinasta, abbedissa pyysi ruhtinasta tulemaan vastaanottosalin ristikkoaukon ääreen, missä hän häntä odotti. Kaksi vanhempaa nunnaa oli hänen seurassaan, ja nähdessään ruhtinaan tulevan hän sanoi:

— Herra ruhtinas, noudattaakseni sääntöjä ... täyttääkseni välttämätöntä muodollisuutta, vaikka tosin tässä tapauksessa ... kuitenkin minun on pakko sanoa Teille ... että joka kerta kun nuori tyttö anoo lupaa pukeutua nunnan pukuun ... on abbedissan, joka minä ansiottani olen, velvollisuus ilmoittaa vanhemmille ... että ... jos sattumalta ... pakoittavat tytärtään ... heidät julistetaan kirkonkiroukseen. Suonette minulle anteeksi.

— Luonnollisesti, luonnollisesti, arvoisa äiti. Kiitän tunnollisuuttanne ... onhan se vallan oikeutettua. Mutta ette kai epäile...

— Kuinka se tulisi kysymykseen, herra ruhtinas ... sanoinhan vaan täyttääkseni tarkan määräyksen; muutenhan...

— Tietysti, tietysti, arvoisa äiti.

Vaihdettuaan nämä muutamat sanat he kumpikin kumarsivat ja poistuivat, ikäänkuin kummallekin olisi ollut tuskallista jatkaa tätä keskustelua; ja kumpikin palasi seuransa luo, toinen sisäpuolelle, toinen ulkopuolelle luostarin kynnystä.

— Lähtekäämme, sanoi ruhtinas, Gertrudella on pian oleva tarpeeksi tilaisuutta mielin määrin nauttia näiden kunnan sisarten seurasta. Täksi kertaa olemme heitä tarpeeksi häirinneet.

Näin sanottuaan hän kumarsi ja antoi lähtömerkin. Muut perheensä jäsenet lähtivät liikkeelle, vaihdettiin uudelleen tervehdyksiä, ja niin lähdettiin matkaan.

Paluumatkalla Gertrudella ei ollut halua puhella. Pelästyneenä ottamastaan askeleesta, häveten raukkamaisuuttaan, paheksuen itseään ja toisia, hän laski itsekseen ne tilaisuudet, joissa vielä saattoi vastata kieltäen. Ja heikosti ja sekavasti hän antoi itselleen sen lupauksen, että seuraavassa, toisessa ja kolmannessa tilaisuudessa oli oleva taitavampi ja rohkeampi. Mutta kaikki nämä ajatukset eivät voineet haihduttaa tuon isänsä vihastuneen katseen vaikutusta; ja kun hän salaviihkaa katsahtaessaan isäänsä sai sen varmuuden, ettei isänsä kasvoissa enää ollut vihan jälkeäkään, vaan että ne päinvastoin ilmaisivat täydellisen tyytyväisyyden tyttärensä, tämä tuntui hänestä sangen onnelliselta seikalta, ja hetkeksi hän tunsu itsensä vallan tyytyväiseksi.

Kotia palattua täytyi taas vaihtaa pukua ja somistaa itsensä; sitten seurasivat päivällinen, muutamat käynnit, ajelu, keskustelu ja lopuksi illallinen. Tämän lopulla ruhtinas otti puheeksi toisen kysymyksen, nimittäin kummin valinnan. Tämä nimi annettiin naiselle, joka vanhempien pyynnöstä rupesi tulevan nunnan ohjaajattareksi ja seuralaiseksi siksi ajaksi, joka kului nunnaksi pyrkimisestä luostariinpääsyyn asti. Tällä ajalla käytiin kirkoissa, julkisissa rakennuksissa, seuroissa, huviloissa, pyhäköissä, sanalla sanoen kaikissa kaupungin ja sen ympäristön huomattavissa paikoissa, jotta nuori neitonen ennenkuin teki peruuttamattoman lupauksen, itselleen tarkoin selvitti mistä luopui.

— Täytyy valita kummi, sanoi ruhtinas, sillä huomenna nunnien apulaispappi tulee täyttämään tutkinnon muodollisuuksia ja kohta senjälkeen Gertrude esitetään kapitulissa, jotta hurskaat luostariäidit saattavat hänet vastaanottaa.

Lausueksaan nämä sanat hän oli kääntynyt ruhtinattaren puoleen. Ja tämä kun luuli sitä kehoitukseksi mielipiteen esilletuomiseen, alkoi sanoa:

— Olisihan esimerkiksi...

Mutta ruhtinas keskeytti sanoen:

— Ei, ei, ruhtinaallinen puolisoni; kummin tulee ennen kaikkea miellyttää "nuorta morsianta". Ja vaikka yleinen tapa myöntää kummin valinnan vanhemmille, on Gertrudella kuitenkin niin paljo arvostelukykyä ja käyttäymisälyä, että hän hyvin ansaitsee, että hänen suhteensa tehdään poikkeus.

Tällöin hän kääntyi Gertruden puoleen senilmeisenä kuin henkilö, joka ilmoittaa toiselle erityistä suosiota, ja jatkoi:

— Jokaisella niistä naisista, jotka olivat meitä tänä iltana tervehtimässä, on vaadittavat edellytykset tullakseen perheemme tyttären kummiksi; ja jokainen luullakseni on pitävä kunnianaan saada osakseen valintamme. Valitse siis itse.

Gertrude älysi kyllä, että valitseminen oli samaa kuin uusi suostuminen. Mutta ehtoitus oli tehty niin juhlallisesti, että kieltäytyminen olisi voinut näyttää halveksimiselta, tai ainakin kiittämättömyydeltä tai oikullisuudelta. Hän teki nyt siis vielä tämänkin myönnytyksen ja mainitsi sen naisen, joka sinä iltana oli ollut hänelle miellyttävän, nimittäin sen, joka häntä enimmin oli hyväillyt ja imarrellut ja joka oli häntä kohdellut osoittaen sellaista tuttavallisuutta, hellyyttä ja herttaisuutta, mikä luo vanhan ystävyuden valon ainoastaan muutaman hetken vanhaan tuttavuuteen.

— Etpä olisi voinut sen paremmin valita! huudahti ruhtinas, joka oli halunnut ja odottanut juuri tätä valinnan tulosta. Oliko tämä laskettua vai satunnaista, on epätietoista, mutta tässä oli käynyt samoin kuin silmäkääntäjän, joka osoittaa korttipakan eri kortteja ja käskee ajattelemaan yhtä, minkä hän sitten arvaa; mutta hän on näyttänyt niitä sillä tavoin, että silmän on täytynyt pysähtyä yhteen ainoaan. Tuo nainen oli siihen määrin häärinyt Gertruden ympärillä koko illan, hän oli siihen määrin kääntänyt Gertruden huomion itseensä, että nuoren neitosen olisi tarvinnut suuresti ponnistella mielikuvitustaan ajatellakseen toista. Tällainen huomaavaisuus ei muuten ollut vailla erityistä syytänsä. Tuo nainen oli jo aikoja sitten iskenyt silmänsä nuoreen ruhtinaaseen tehdäkseen hänet vävykseen. Hän katsoi sentähden tämän talon asioita vallan omikseen. Ja on aivan luonnollista, että hän harrasti tämän rakkaan Gertruden asioita yhtä suurella mielenkiinnolla kuin viimeainitun lähimmät sukulaiset.

Seuraavana päivänä Gertrude heräsi ajatellen tutkijamunkkia, jonka oli määrä tulla; ja hänen hautoessaan mielessään voisiko käyttää hyväkseen tätä niin ratkaisevaa tilaisuutta peräytyäkseen, sekä mitenkä se oli käyvä päinsä, ruhtinas kutsutti hänet luoksensa.

— Kas niin, tyttäreni, hän sanoi. Tähän asti olet käyttäytynyt mallikelpoisesti. Tänään tulee sinun kruunata tekosi. Kaikki, mikä on tapahtunut tähänasti, on johtunut vapaasta tahdostasi. Jos sinulle tälläväläin olisi johtunut mieleen joku epäily, joku pieni katumus, nuoruuden oikuista johtunut, olisi sinun pitänyt se ilmaista; mutta sillä kannalla kuin asiat nyt ovat, ei enää ole aikaa lapsellisuuksiin. Tuo kunnan mies, jonka on määrä tulla tänä aamuna, on tekevä sinulle ylen monta kysymystä tulevan kutsumuksesi suhteen. Hän tulee kysymään, rupeatko nunnaksi vallan vapaaehtoisesti, lisäksi minkätähden, miten, ja Herra tiesi mitä kaikkea. Jos epäröit vastatessasi, hän tulee sinua pitämään

jännityksessä vaikka kuinka kauan. Tämä tuottaisi sinulle paljon ikävyyttä ja väsyttäisi suuresti. Mutta siitä voisi johtua vielä ikävämpi seuraus. Kaikkien jo tapahtuneiden julkisten selitysten jälkeen, sinun osoittamasi pieninkin epäroiminen panisi alttiiksi minun kunniani ja voisi saattaa luulemaan, että minä olen katsonut sinun ajattelemattomuuttasi varmaksi päätökseksi, että olen toiminut hätäisesti, että minä ... niin mitä kaikkea voitaisiinkaan luulla! Tässä tapauksessa minun olisi pakko valita jompikumpi kahdesta yhtä tuskallisesta hätäkeinosta: joko antaa ihmisten muodostaa itselleen hyvin epäedullisen käsityksen minun menettelystäni — mikä ei mitenkään olisi sopusoinnussa niiden vaatimusten kanssa, jotka velvollisuudet itseäni kohtaan minulle asettavat — tai paljastaa päätöksesi oikea syy ja...

Mutta kun hän tänä hetkenä huomasi, että Gertruden kasvot punoittivat, että hänen silmänsä paisuivat ja että hänen kasvonsa vetäytyivät kokoon kuin kukan terälehdet rajuilman edellä puhaltavan kuuman tuulen vaikutuksesta, hän keskeytti puheensa, laultui lempeämmän näköiseksi ja sanoi:

— No no, kaikki riippuu sinusta, sinun älykkäisyydestäsi. Tiedän, että sinulla sitä on runsaasti, ja ettet ole kyllin lapsellinen lopulla tarvelemään hyvin aloitettua asiaa. Mutta minun tietysti varovaisuudesta on täytynyt kaikkea ajatella. Älkäämme siis enää siitä puhuko ja sopikaamme, että vastaat suorasti, niin ettet herätä epäilystä tuon kunnan miehen aivoissa. Siten sinäkin paljoo pikemmin suoriudut koko asiasta.

Ja huomautettuaan miten hänen oli vastattava todennäköisimpiin kysymyksiin, hän taas palasi tavalliseen puheaiheeseensa, nimittäin niihin hauskuuksiin ja nautintoihin, jotka luostari oli Gertrudelle tarjoava. Ja hän jatkoi tätä puhettansa kunnes palvelija tuli ilmoittamaan luostarin apulaispapin tuloa. Toisteltuaan kiireisesti tärkeimmät ohjeensa ruhtinas jätti tyttärensä kahdenkesken papin kanssa, kuten säädökset määräsivät.

Tuo hengenmies saapui jo melkein varmana siitä, että Gertrudella oli suuri harrastus luostariin, sillä siihen suuntaan oli ruhtinas viittaillut käydessään häntä kutumassa. Kuitenkin tuo kunnan pappi tiesi, että epäluulo oli yksi hänen ammattinsa tärkeimpiä avuja, minkä vuoksi hänen periaatteenaan oli tyystin pidättäytyä hätäillen luottamasta moisiin vakuutuksiin ja pysyä varuillaan ennakkoluuloihin nähden. Mutta harvoin sattuu niin, että vaikutusvaltaisen henkilön vakuuttavat ja varmat sanat, oli hän sitten kuka tahansa, eivät loisi väritystään siihen henkilöön, joka niitä kuuntelee...

Lausuttuaan tavalliset kohteliaisuudet, pappi virkkoi:

— Neitiseni, tulen luoksenne näyttelemään pahan hengen osaa. Tulen asettamaan epäilyksen alaiseksi sitä, minkä hakemuksessanne olette maininnut varmana. Tulen asettamaan silmiemme eteen vaikeudet ja saamaan varmuutta siitä, että olette niitä oikein punninnut. Sallikaa minun tehdä teille muutamia kysymyksiä.

— Puhukaa vaan, sanoi Gertrude.

Kunnan pappi alkoi silloin häneltä kysellä säädöksiä määräämässä muodossa:

— Tunnetteko sydämässänne vapaata, pakotonta päätöstä ruveta nunnaksi? Eikö teihin ole vaikutettu uhkauksien eikä imartelevien houkutusien muodossa? Eikö ole turvauduttu mihinkään pakolliseen vaikutusvaltaan, jotta taipuisitte tähän päätökseenne? Puhukaa avomielisesti, peittelemättä miehelle, jonka velvollisuus on saada selville oikea tahtonne, jotta hän estäisi kaikkea pakkoa tapahtumasta.

Oikea vastaus tällaiseen kysymykseen ilmeni äkkiä Gertruden mieleen hirvittävän selvänä. Mutta antaakseen sen, täytyi hänen tehdä selityksiä, mainita kuka oli häntä uhannut, kertoa kokonainen tarina. Tuo poloinen pakeni pelästyneenä tätä ajatusta ja haki kiireisesti toista vastausta, ja löysi yhden ainoan, joka nopeasti ja varmasti saattoi vapauttaa hänet tästä kidutuksesta.

— Rupean nunnaksi, hän virkkoi, peittäen mielenliikutustaan, vallan omasta vapaasta tahdostani.

— Kuinka pitkä aika on siitä, kun tämä ajatus on teissä syntynyt? kysyi pappi.

— Se on minulla aina ollut, vastasi Gertrude, joka tuon ensi askeleen jälkeen oli tullut rohkeammaksi valhettelemaan vastoin parempaa tietämystään.

— Mutta mikä on päävaikutin, joka saattaa teidät nunnaksi rupeamaan?

Kunnan pappi ei tietänyt, mitä herkkää kieltä kosketteli. Ja Gertrude ponnisti kaikki voimansa, jotta ei hänen kasvoissaan olisi näkynyt näiden sanojen hänen sieluunsa tekemä vaikutus.

— Vaikutin on se, että tahdon palvella Jumalaa ja paeta maailman asettamia vaaroja.

— Olisikohan joku suru ... joku ... suokaa anteeksi, joku oikku...? Joskus hetkellinen syy saattaa tehdä vaikutuksen, joka näyttää ainaisesti pysyvän. Kun sitten tuo syy raukeaa ja mieli muuttuu, niin silloin...

— Ei, ei, vastasi joutuisasti Gertrude: syy on yksistään se, jonka teille mainitsin.

Enemmän halusta täydelleen suorittaa tehtävänsä kuin tietoisena sen välttämättömyydestä pappi jatkoi kuulusteluaan. Mutta Gertrude oli päättänyt loppuun asti teeskennellä. Se ajatus, että tuo vakava ja kelpo pappi ei vähääkään näyttänyt mitään sellaista hänestä epäilevän, herätti hänessä vastenmielisyyttä. Ja tyttö parka ajatteli lisäksi, että pappi tosin saattoi estää häntä tulemasta nunnaksi. Mutta siihen päätyikin hänen vaikutusvaltansa ja suojeluksensa Gertrudeen nähden. Kun pappi olisi lähtenyt pois, jäisi Gertrude yksikseen ruhtinaan luo. Ja mitä hänellä senjälkeen olisi kärsittävänä tässä talossa, siitä kunnan pappi ei tietäisi mitään, ja jos tietäisikin, niin ei parhaallakaan tahdolla voisi tehdä muuta kuin tuntea sääliä Gertrudea kohtaan, tuota levollista ja maltillista sääliä, mikä yleensä omistetaan sille, joka omasta syystään joutuu kärsimään.

Kuulustelija väsyi pikemmin kyselemiseensä, kuin tyttö parka teeskentelemiseen. Ja huomattuaan hänen vastauksensa alati samanlaisiksi ja kun ei hänellä ollut mitään syytä epäillä niiden vilpittömyyttä, pappi muutti lopulta puheensa, iloitsi hänen päätöksestään ja lausui kaikkea, mikä oli omansa tätä hyvää päätöstä tukemaan, ja sanoi hänelle hyvästi.

Kulkiessaan huoneuston läpi, hän äkkiä kohtasi ruhtinaan, joka näytti kulkevan siitä ikäänkuin sattumalta. Ja pappi onnitteli häntä sen hyvän mielialan johdosta, minkä oli havainnut hänen tyttäressään. Ruhtinas oli siihen asti ollut hyvin tuskallisen levottomuuden valloissa. Tämän kuullessaan hän hengitti helpommin. Ja unhoittaen tavallisen vakavan jäykkyytensä hän melkein juosten riensi Gertruden luo, jakeli hänelle tuhlaillen ylistystä, hyväilyjä ja lupauksia, ja ilmaisi peittelemättä iloansa ja hellyyttään, joka suureksi osaksi oli vilpiton. Tämänlaatuinen on tuo ristiriitainen sekaolio, jota sanomme ihmissydämeiksi.

Emme seuraa Gertrudea tuohon keskeyttömään näytäntöjen ja huvitusten pyörteeseen; emme liioin rupea kuvaamaan järjestyksessä ja yksityiskohtaisesti hänen sieluntilaansa tuona aikana. Siitä tulisi liian yksitoikkoinen alakuloisuuden ja tahdonhäälymisen kuvaus, sekä sellaisten seikkojen taistelua, jotka jo on kerrottu. Paikkojen kauneus, esineiden vaihtelu, mielihyvä, minkä tuotti vapaassa ulkoilmassa retkeileminen, kaikki tämä vaan saattoi Gertrudelle kahta vihatummaksi sen paikan kuvittelemisen, minne hänen oli määrä lopulta astua vaunuista viimeinen kerta, ainiaaksi. Vielä masentavampia olivat ne vaikutelmat, jotka hän sai seurapiireistä ja pidoista. Nähdessään nuoria naisia, joita mainittiin "morsiameksi" tämän sanan luonnollisimmassa ja tavallisimmassa merkityksessä, hän tunsu kateutta ja sietämättömän kalvavaa tunnetta. Joskus myös jonkun muun henkilön näkeminen pani hänet ajattelemaan, että tuon henkilön aseman omistaminen kaiketi tiesi inhimillisen onnen huippua.

Toisin ajoin palatsien upeus, koristeiden loisteliaisuus, juhlien hälinä ja iloine humu herättivät hänessä sellaisen huumauksen ja sellaisen halun elää iloisena, että hän lupasi itselleen peruuttaa lupauksensa ja ennemmin kärsiä mitä tahansa kuin palata luostarin kylmään ja kammottavaan varjoon. Mutta kaikki nämä päätökset haihtuivat, kun hän tynnosti punnitsi vaikeuksia ja kun hän vaan loi katseensa ruhtinaaseen.

Toisin ajoin taas se ajatus, että hänen ainaiseksi täytyi hylätä nämä nautinnot, saattoi hänelle katkeraksi ja tuskalliseksi tämän lyhyen nautinto-ajan. Samoin janon vaivaama potilas katselee raivostuneena ja työntää luotaan närkästyneenä sitä vesilusikkaa, minkä lääkäri vaivoin saattaa hänelle myöntää.

Tälläväläin naisluostarin apulaispappi oli antanut tarpeellisen todistuksensa, ja lupa kokoonkutsua kapituli Gertruden vastaanottoa varten oli saapunut. Kapituli oli koolla, ja tuloksena oli, kuten saattoi odottaa, kolme neljännestä salaisista äänistä, joka säädöksiin mukaan vaadittiin, ja Gertrude oli hyväksytty luostariin otettavaksi. Hän itse, väsyneenä näistä pitkästä kärsimyksistä, pyysi päästä luostariin niin pian kuin suinkin. Ei suinkaan ollut ketään, joka olisi tahtonut hillitä tällaista intoa.

Hänen tahtonsa tapahtui siis. Ja kun hän oli juhlallisesti saatettu luostariin, hän puki ylleen nunnan puvun.

Alokasaikaa, joka oli täynnä kaihoa ja katumusta, oli kestänyt kaksitoista kuukautta, ja nyt oli tullut hetki, jolloin Gertruden oli lausuttava kieltäytyminen, mikä olisi ollut kaikkein omituisin, odottamattomin ja huomiota herättävin, tai toistaa suostumuksensa, jonka jo oli niin moneen kertaan lausunut. Hän sen toisti ja tuli nunnaksi ainiaaksi.

Kristinuskon erityisiä ja luovuttamattomia ominaisuuksia on kyky jakaa rauhaa ja ohjausta jokaiselle, joka siihen turvautuu, oli hän sitten missä tilassa ja oloissa tahansa. Jos entisyys on autettavissa, se osoittaa parannuskeinon, hankkii sen ja neuvoo sopivan tavan ja voiman sen toteuttamiseksi, maksoi mitä maksoi. Jos ei tällaista keinoa ole löydettävissä, niin se opettaa sananlaskun mukaisesti muuttamaan välttämättömyyden hyveeksi. Se neuvoo jatkamaan viisaasti sitä, mikä kevytmielisesti on

alotettu. Se taivuttaa mielen vastaanottamaan melkein halukkaasti sellaista, mikä on pakosta sen kannettavaksi määrätty, ja luo valintaan, joka oli ajattelematon, mutta joka on peruuttamaton, katumuksen koko pyhyiden, harkinneisuuden, ja sanokaamme suoraan, koko iloisen innon. Se on senlaatuinen tie, että tuli ihminen mistä sokkelosta tai kuilusta tahansa ja alkoi sitä astua, niin voi hän siitä lähtien edetä turvallisena ja hyvässä toivossa, ja levollisena saapua varmaan päämäärään. Näin ollen Gertrudesta olisi voinut tulla pyhä ja tyytyväinen nunna, vaikka olikin niin epäsuotuisien olosuhteiden vallitessa verhoutunut nunnan huntuun. Mutta tämä onneton nainen päinvastoin taisteli ikeensä alla, ja täten hän vaan tunsu kahta raskaammaksi ikeen ja ahdistuksen.

Lakkaamaton menetetyt vapauden kaiho, nykyistilan kauhu, turhien toiveiden vaivaloinen tavoittelu, joiden ei koskaan pitänyt toteutuman — tällaiset tunteet etupäässä täyttivät hänen sielunsa. Hän kantoi alati mielessään tuota katkeraa menneisyyttä, hän katkasi muistissaan kaikki ne asianhaarat, jotka olivat johtaneet nykyistilaan ja kumosi tuhannesti ajatuksissaan, minkä teolla oli toteuttanut: hän syytti itseään leväperäisyydestä, toisia omavaltaisuudesta ja petollisuudesta ja riutui raivontunteisiinsa.

Hän samalla ihaili ja itki omaa kauneuttaan, surkutteli nuoruuttaan, joka oli tuomittu kuihtumaan hitaassa marttyriudessa, ja erinäisinä hetkinä hän kadehti ketä naista tahansa, oli hän minkä säätyinen tahansa ja oli hänellä omallatunnollaan mitä tahansa, kunhan hän vaan vapaasti saattoi nauttia noista eduista.

Niiden nunnien näkeminen, jotka olivat myötävaikuttaneet hänen luostariin tuloonsa, herätti hänessä vihaa. Hän muisti heidän käyttämiään juonia ja vehkeitä, ja hän kosti heille epäkohteliaalla käytöksellä, oikullisuudella, jopa suoranaisilla soimauksilla. Useimmiten täytyi näiden kärsiä kaikki tämä ja vaieta. Ruhtinas tosin oli hirmuvaltiaana kohdellut tytärtään, pakoittaakseen hänet vetäytymään luostariin. Mutta kun tämä tarkoituserä oli saavutettu, hän ei olisi kärsinyt, että toiset olisivat ankarasti kohdelleet hänen tytärtään. Ja pieninkin valitus tämän puolelta olisi voinut riistää heiltä tuon mahtavan suojeluksen, jopa muuttaa suojelijan vihamieheksi.

Luulisi Gertruden tunteneen jonkunmoista kiintymystä toisiin luostarisisariin, jotka eivät olleet ottaneet osaa noihin juoniin, ja jotka eivät olleet toivoneet häntä toverikseen, mutta jotka kuitenkin hänestä toverina pitivät; nämä lisäksi, hurskaita, toimeliaita ja iloisia kun olivat, osoittivat hänelle esimerkillään, miten tässä laitoksessa saattoi, ei ainoastaan elää, vaan myös olla onnellinen. Mutta nämäkin nostivat hänessä vihantunteita toisesta syystä. Heidän hurskautta ja tyytyväisyyttä ilmaiseva ulkomuotonsa ilmeni hänelle soimauksena hänen omasta levottomasta mielenlaadustaan ja oudosta käytöstavastaan. Eikä Gertrude laiminlyönyt ainoatakaan tilaisuutta heitä seläntakana ilkkuaakseen, soimaten heitä umpiuskoisiksi, tai pistelläkseen heitä mainiten heitä ulkokullatuiksi. Ehkä hän olisi ollut heille vähemmän nurja, jos olisi tietänyt tai arvannut, että juuri nämä nunnat olivat laskeneet ne muutamat mustat palloset, jotka oli löydetty kohtalonomaisesta äänestysmaljasta.

Joskus hän näytti nauttivan jonkunmoista tyydytystä komentelemisesta, siitä, että häntä luostarissa liehakoitiin, että joku ulkoa tuli häntä imarrellaan tervehtimään, siitä, että onnistui jossakin tehtäväkseen ottamassaan yrityksessä, että jakeli suosiollista suojelustaan, että kuuli itseään mainittavan "armolliseksi neideksi". Mutta mikä olikaan tämä tyydytys! Sydän, joka tunsu sen riittämättömyyden, olisi tahtonut aika ajoin siihen liittää uskonnon tuottaman lohdutuksen; mutta tämä myönnetään ainoastaan niille, jotka luopuvat muusta, samoin kuin haaksirikkoisen, jos tahtoo tarttua lautaan, mikä vahingoittumattomana voi johtaa hänet rantaan, tulee avata kämmenensä ja hellittää kaislat, joihin vaistomaisesti on takertunut.

Vähän senjälkeen kuin Gertrude oli tehnyt luostarivalansa, hän oli nimitetty luostarikasvattien opettajattareksi. Saattaa kuvitella, miten nämä nuoret tytöt menestyivät tällaisen johdon alaisina. Hänen entiset toverinsa olivat kaikki jo lähteneet luostarista, Gertrude yksin oli jäljellä, ja lisäksi hän oli täynnä sen ajan intohimoja, ja tavalla tai toisella täytyi hänen oppilaidensa tuntea sen painoa. Kun hän ajatteli, että useita heistä odotti senlaatuinen elämä, josta hän oli menettänyt kaiken toivon, tunsu hän heitä kohtaan salavihaa, jopa kostonhalua. Hän heitä kovisti, kuritti ja pani heidät edeltäpäin maksamaan ne ilot, joita kerran tulisivat nauttimaan. Ken olisi kuullut, miten närkästyneen koulumestarin tavoin hän heille tiuskasi jokaisesta pikkuviasta, olisi luullut häntä mitä ankarimman uskonnolliseksi henkilöksi. Toisinaan taas hänen luostaria, säädöksiä ja kuuliaisuutta kohtaan tuntemansa vastenmielisyyttä purkautui esiin vallan päinvastaisena mielenpuuskauksena. Silloin hän ei ainoastaan sietänyt oppilastensa meluavaa vallattomuutta, vaan suorastaan heitä siihen kiihoitti; hän otti osaa heidän leikkeihinsä ja saattoi ne kahta hillittömämmiksi. Hän otti osaa heidän puheisiinsa ja ohjasi nämä paljoa kauemmas, kuin mitä itse olivat tarkoittaneet. Jos joku heistä sattumalta viittasi abbedissan laverteluhaluun, niin Gertrude rupesi tätä perinpohjin matkimaan, pannen toimeen koko ilveilyn. Lisäksi hän jäljitteli erään nunnan ilmeitä, toisen käyntiä. Tällöin hän nauroi täyttä kurkkua. Mutta tämä nauru ei lähtenyt sydäimestä, eikä tehnyt iloiseksi.

Näin hän oli elänyt muutaman vuoden, sillä hänellä ei ollut keinoja eikä tilaisuutta muuhun ryhtyä,

kun hänen onnettomuudekseen tällainen tarjoutui.

Muiden etujen ja oikeuksien joukossa, jotka hänelle oli myönnetty korvaukseksi siitä, ettei hän vielä voinut päästä abbedissaksi, oli se, että hän sai asua erityisessä luostarin syrjähuoneustossa. Tämä rakennuksen osa oli kiinni talossa, missä asui nuori mies, pahantekijä ammatiltaan, yksi noita tänä aikana niin lukuisia ilkiöitä, jotka palkkalaisrosvojensa ja muiden pahantekijäin avustamina jossakin määrin saattoivat halveksia järjestysvaltaa ja lakeja. Lähdekirjoituksemme mainitsee häntä nimellä Egidio, sanomatta sukunimeä.

Tämä heittiö oli luostaripihan yläpuolella olevasta ikkunasta joskus nähnyt Gertruden joutilaisuudessaan kävelevän pihalla, ja sen sijaan että suunnitelmansa jumalaton yritys häntä olisi pelästyttänyt tai tuntunut hänestä vaaralliselta, se häntä viehätti, ja eräänä päivänä hän rohkeni puhutella Gertrudea. Tämä onneton nainen vastasi.

Ensi hetkinä hän tunsu tyydytystä, tosin ei puhdasta, mutta sitä eloisampaa. Täten oli hänen sielunsa autioon elämään hiipinyt voimakas ja jatkuva askaroiminen, vahva elämänpyrkimys. Mutta tämä tyydytys oli sen vahvistavan juoman kaltainen, jonka muinaiskansat kekseliäässä julmuudessaan antoivat kuolemaan tuomitun juoda, jotta hän voimakkaampana jaksaisi kestää marttyriuttaan. Samaan aikaan ilmeni jotain erityistä ja uutta koko hänen käytöksessään. Hän muuttui äkkiä säännöllisemmäksi, levollisemmaksi. Hän herkesi ivastaan ja nurkumisestaan, jopa kävi mairittelevaksi. Luostarisisarret iloitsivat keskenään tästä onnellisesta muutoksesta, he kun eivät vähääkään aavistaneet asian oikeata syytä eivätkä älynneet, ettei tämä uusi hyveellisyys ollut muuta kuin ulkokultaisuutta, joka verhosi vanhoja vikoja. Kuitenkaan ei tämä näennäinen hyvänsävyisyys, tämä jonkunlainen ulkonainen kiilloitus ollut pitkäaikainen, ei ainakaan yhtä jatkuvana ja tasaisena. Kohta näyttäytyivät taas entinen ylenkatseellisuus ja tavallinen oikullisuus; uudelleen toistui iva ja nurkuminen luostarivankilaa kohtaan, ja se lausuttiin tähän paikkaan ja lausujaan nähden oudolla kielellä. Mutta tällaisia puuskauksia seurasi katumus ja melkoinen pyrkimys rakastettavuudella saattaa ne unhoituksiin.

Kaikkea tätä oikullista vaihtelevaisuutta sisaret sietivät niin hyvin kuin taisivat, selittäen sitä johtuvaksi aatelisneiden haaveellisesta ja vilkkaasta luonteesta.

Vastaiseksi eivät nunnat näyttäneet ajattelevan sen pitemmälle. Mutta eräänä päivänä Gertrude joutui pikkuseikan vuoksi sanakiistaan palvelijanunnan kanssa ja parjasi häntä ylenmäärin ja loppumattomiin. Palvelijanunna kärsi tätä kauan ja puri huuliaan jonkun aikaa vaieten, mutta viimein hän menetti kärsivällisyytensä, teki salaviittauksia, sanoi tietävänsä jotakin ja aikansaansä tuovansa sen ilmi. Tästä hetkestä alkaen aatelisnunnalla ei ollut enää rauhaa. Jonkun aikaa senjälkeen eräänä aamuna tuota palvelijanunnaa odotettiin turhaan tavallisiin askareihinsa. Mentiin hakemaan häntä hänen kopistaan, mutta ei sieltä löydetty. Häntä kutsuttiin ääneen, mutta hän ei vastannut. Etsittiin tarkoin sieltä ja täältä, ullakolta aina kellariin asti, mutta ei löydetty mistään. Ja Herra tiesi mitä olisikaan arvailtu, ellei etsittäessä kaikkialta olisi huomattu puutarhan muurissa suurta aukkoa; tämä seikka pani ajattelemaan, että hän oli paennut sitä tietä. Nyt pantiin liikkeelle joka taholle hänen jälkeensä pikälähetettä häntä kiinni ottamaan. Lisäksi tiedusteltiin häntä monella tavoin lähistössä. Mutta hänestä ei koskaan saatu vähintäkään tietoa. Kenties olisi saatu asiasta selvä, jos sen sijaan, että etsittiin kaukaa, olisi kaivettu läheltä. Kun oltiin paljo ihmetelty, sillä ei kukaan olisi voinut uskoa tuon naisen kykenevän sellaiseen, ja kun oltiin paljo arvailtu sinne ja tänne, tehtiin lopulta se johtopäätös, että hän epäilemättä oli paennut kauas, hyvin kauas. Ja kun eräs luostarisisarista kerran oli sanonut: Hän on aivan varmaan paennut Hollantiin, niin pidettiin luostarissa varmana, että hän oli paennut Hollantiin.

Aatelisnunna ei kuitenkaan näyttänyt olevan samaa mieltä. Hän ei tosin ilmaissut epäilystään eikä vastustanut yleistä mielipidettä erityisillä perusteilla. Jos hänellä tällaisia oli, niin ei varmaankaan koskaan niitä ole mestarillisemmin salattu. Eikä hän mitään välttänyt huolellisemmin kuin palaamista tuohon puheenaiheeseen, eikä ollut mitään seikkaa, jonka salaisuuden perille hän vähemmin olisi halunnut päästä. Mutta kuta vähemmin Gertrude siitä puhui, sitä enemmän hän sitä ajatteli. Kuinka monta kertaa päivän kuluessa tuon naisen kuva äkkiarvaamatta ilmaantuikaan hänen mieleensä, takertui siihen, tahtomatta siitä luopua! Kuinka monasti hän halusi nähdä hänet edessään todellisena ja elävänä ennemmin kuin tuntea hänen takertuneen mieleen, ja öin ja päivin kärsiä tämän tyhjän, hirvittävän ja tunteista vapaan aaveen seuraa. Kuinka monasti hän olisi tahtonut kuulla tuon naisen todellista ääntä, hänen soimaustaan, uhkauksiaan, vaikka nämä olisivat olleet kuinka hirvittäviä, sen sijaan että hänellä nyt lakkaamatta oli henkensä korvissa tuon samaisen äänen kumea humina ja että kuuli sen toistelevan sanoja, joihin turhaan yritti vastata, ja jotka toistettiin niin itsepintaisesti ja väsymättömästi, kuin ei elävä ihminen koskaan saata tehdä.

Oli kulunut suunnilleen vuosi tästä tapahtumasta, kun Lucia esitettiin aatelisneidelle ja kun heillä oli tuo keskustelu, jonka keskeytti kertomuksemme. Neiti kyseli ylen tarkoin Don Rodrigon vainoyrityksiä; ja hän tiedusteli muutamia yksityiskohtia, niin rohkeasti, että se pakostakin tuntui Luciasta hyvin

omituiselta, hän kun ei koskaan ollut ajatellut nunnien uteliaisuuden voivan kohdistua sellaisiin seikkoihin.

Ne arvostelut, jotka Gertrude sitten langetti kyselyjensä lomassa, tai joiden antoi haamoittaa esiin, olivat vallan yhtä kummallisia. Tuntui siltä kuin olisi hän melkein ilkkunut sitä kauhua, jota Lucia aina oli tuntenut tuota korkeata herraa vastaan; ja hän kysyi, oliko tuo herra muodoton ja ruma, kun Lucia häntä niin kammoksui. Hän olisi melkein pitänyt Lucian vastenmielisyyttä järjettömänä, ellei sitä olisi selittänyt Lucian Renzolle antama etusija.

Ja tämän viimemainitun suhteen Gertrude teki niin taajoja ja senlaatuista kysymyksiä, että ne suuresti hämmästyttivät kyselyn alaista naista, nostaen punan hänen poskiinsa.

Huomattuaan antaneensa kielensä liiaksi seurata aivojensa harhailuja, Gertrude koetti korjata ja parhaan taitonsa mukaan tasoittaa tätä laverteluaan. Mutta tämä ei voinut estää Lucian mieleen painumasta epämiellyttävää hämmästyttä ja epämääräistä pelkoa. Ja tuskin hän oli jäänyt kahdenkesken äitinsä kanssa, kun aukaisi hänelle sydämensä. Mutta Agnese kokeneempana haihdutti muutamain sanoin kaikki hänen epäilyksensä ja selvitteli koko salaisuuden.

— Älä sitä ihmettele, hän virkkoi, kun olet oppinut tuntemaan maailmaa niin kuin minä sitä tunnen, tulet huomaamaan, ettei tuollaisia seikkoja ollenkaan pidä kummastella. Ylhäiset, mitkä enemmän, mitkä vähemmän, mitkä tuolla tavoin, mitkä tällä — ovat kaikki hieman hassuja. Antaa heidän vaan puhua, varsinkin kun heitä tarvitsee, ja lisäksi tulee vielä olla heitä tosissaan kuuntelevinaan, ikäänkuin he puhuisivat oikeita asioita. Huomasitko miten hän noin ohimennen minulle yskäisi, kuin olisin minä muka sanonut suuren tyhmyyden? Mutta minäpä en siitä välittänyt tuon taivaallista. Kaikki he ovat samanlaisia. Huolimatta kaikesta meidän tulee kiittää taivasta siitä, että tuo neiti näyttää sinua suosivan ja todella aikovan meitä suojella. Muuten, rakas lapseni, jos Jumala antaa sinun elää, ja jos vielä joudut tekemisiin ylhäisten kanssa, niin saatpa totisesti itse kokea, millaisia ne ovat, saatpa kokea, lapseni, sen vakuutan.

Halu tehdä mieliksi luostarinjohtajalle, itserakkautta hivelevä tunne saada olla suojelijana, ajatus päästä hyvään huutoon näin pyhällä tavalla antamastaan suojeluksesta, jonkunmoinen kiintymyksentunne Luciaan ja kenties myös tarve tehdä hyvää viattomalle olenolle, auttaa ja lohduttaa sorrettuja, kaikki tämä oli todella taivuttanut aatelisnunnan ottamaan sydämenasiakseen molempien pakolaisnaisten kohtalon.

Hänen antamiensa käskyjen kunnioituksesta ja osoittamansa innon nojalla nämä molemmat naiset majoitettiin luostarin yhteydessä olevaan taloudenhoitajattaren huoneustoon, ja heitä kohdeltiin kuin olisivat kuuluneet luostarin palveluskuntaan. Äiti ja tytär iloitsivat keskenään, että näin pian olivat löytäneet varman ja kunniallisen tyssijan. Kernaasti he olisivat halunneet pysyä siinä muun maailman tietämättä. Mutta luostarissa tämä ei ollut mikään helppo asia. Tämä oli siitäkin syystä vaikeata, kun oli olemassa mies, joka oli liian halukas saamaan tietoja toisesta heistä, ja jonka mielessä intohimoon ja ärtyisyyteen oli liittynyt suuttumus siitä, että oli ehditty hänen edelleen ja vedetty häntä nenästä.

Mutta jättäkäämme nämä molemmat naiset tyssijaansa ja palatkaamme sen miehen palatsiin, joka odotti rikollisen lähetystönsä tulosta.

## YHDESTOISTA LUKU.

Kuten joukko vainukoiria, turhaan ajettuaan takaa jänistä, korvat lurpassa ja häntä jalkojen välissä noloina palaavat herransa luo, samoin tuona levottomana yönä palkkalaisrosvot palasivat Don Rodrigon linnaan. Linnanherra kulki pimeässä edestakaisin yläkerran suuressa asumattomassa salissa, jonka ikkunat olivat tasankoon päin. Silloin tällöin hän pysähtyi, kuunteli ja katseli rappeutuneiden ikkunaluukkujen lomitse. Hän oli täynnä levottomuutta, ei ainoastaan yrityksen onnistumisen epävarmuuden, vaan myös sen mahdollisten seurausten vuoksi. Sillä se oli suurin ja rohkein, mihin tämä mahtava mies koskaan ennen oli ryhtynyt. Kuitenkin hän rauhoittui ajatellessaan mitä varokeinoja oli noudatettu, jotta teosta ei olisi mitään todisteita, joskaan epäilyksiä ei voitaisi välttää.

— Mitä epäilyksiin tulee, hän ajatteli, niin niistä minä viis välitän. Tahtoisinpa nähdä sen huimapään, joka rohkenisi kiivetä tänne ylös ottamaan selville, onko täällä muuan nuori nainen, vai ei! Tulkoonpa vaan tuo talonpoikaisnulikka, hänelle kyllä valmistetaan hyvät tervetuliaiset, sen takaan. Entä munkki, tulkoonpa vaan! Ja äiti! Menköön vaan Bergamoon. Oikeus? Annan palttua oikeudelle! Pormestari? Hän ei ole lapsi eikä narri. Ja Milanossa? Kuka Milanossa tällaisista ihmisistä piittaa? Kuka siellä heitä



kuuntelisi? Kuka edes tietää, että he ovat olemassa? He ovat turvattomia ihmisiä maan päällä, joilla ei edes ole isäntää, ihmisiä, jotka eivät kuulu mihinkään. Pois siis kaikki pelko! Attilio tulee huomisaamuna saamaan pitkän nenän. Hän saa nähdä, olenko minä tyhjiä loruillut. Ja jos tästä sittenkin nousisi joku ikävä selkkaus — eihän sitä voi tietää — joku vihamies, joka tahtoi käyttää tilaisuutta... Mutta voihan Attilio antaa minulle neuvoja, onhan silloin kyseessä koko suvun kunnia.

Mutta se ajatus, johon hän kaikkein enimmin kiintyi, hän kun siitä löysi epäilyksiensä karkoittajan ja yllykkeen hallitsevalle intohimolleen, oli, miten hän aikoi Luciaa mielistellä ja lupauksilla hurmata, voittaakseen hänet itselleen.

— Hän tulee olemaan niin peloissaan ollessaan yksin täällä, keskellä näitä ihmisiä, näitä kasvoja, että kaikkein inhimillisimmät kasvot täällä on minulla, hiisi vieköön! Väkisinkin hänen on turvautuminen minuun ja taipuminen minua rukoilemaan, ja jos hän rukoilee...

Moisia asioita tuumaillessaan hän kuulee askeleita, menee ikkunan ääreen, avaa sitä hieman ja kuuntelee salaa. — Ne ne sieltä tulevat.

— Entä kantotuoli? Piru vieköön! Missä on kantotuoli? Kolme, viisi, kahdeksan; siinä he ovat kaikki. Harmaakin on joukossa. Mutta kantotuolia ei näy. Perhana sentään! Harmaa saa totisesti vastata tästä!

Kun tulijat olivat astuneet sisään, Harmaa laski alakerran huoneen nurkkaan nuijansa, leveälierisen hattunsa ja pyhiinvaeltajan vaippansa. Ja ammattinsa vaatimuksesta, josta ei kukaan häntä tällä hetkellä kadehtinut, hän astui yläkertaan tekemään Don Rodrigolle tiliä. Tämä odotti häntä portaiden yläpäässä, ja huomattuaan hänen tulevan näin pettyneen pahantekijän nolo ilme kasvoissa, hän huudahti:

— No mitä kuuluu herra kerskuri, herra kapteeni, Herra "Kyllä minä sen toimitan"!

— On raskasta, vastasi Harmaa, pysähtyen ensimmäiselle portaalle, on raskasta kuulla moitetta, kun on uskollisesti tehnyt tehtävänsä, kun on koettanut täyttää velvollisuutensa ja pannut henkensäkin alttiiksi!

— Mitenkä se on tapahtunut? No saammehan kuulla, sanoi Don Rodrigo. Ja hän kulki huoneeseensa, minne Harmaa häntä seurasi, heti tehden hänelle selkoa kaikesta minkä oli toimittanut, nähnyt, ja mitä ei ollut nähnyt, minkä oli kuullut, mitä oli pelännyt ja yrittänyt korjata. Ja tämän hän teki sen järjestyksen ja sekasorron, sen epäröimisen ja hämmennystilan mukaisesti, mikä luonnollisesti yhtä haavaa vallitsi hänen aivoissaan.

— Jos niin on laita, niin ei sinussa ole syytä, sanoi Don Rodrigo. Olethan tehnyt minkä olet voinut. Mutta olisikohan tämän katon alla joku urkkija?... Ja jos sellainen täällä on, jos saan hänet ilmi ja varmasti saan hänet ilmi, niin kyllä minä vaadin hänet tilille. Vakuutan sinulle, Harmaa, että minä hänet palkaksi passitan iäisyyteen.

— Minunkin mieleeni, arvoisa herra, on johtunut samanlainen epäily, sanoi Harmaa. Ja jos niin on, jos tämäntapainen veijari saadaan ilmi, niin pyydän arvoisaa herraa luovuttamaan hänet minun käsiini. Se henkilö, jota olisi huvittanut tuottaa minulle moinen yö, olisi minun palkittavanani. Kuitenkin olen eri seikoista tehnyt sen johtopäätöksen, että tässä piilee joku toinen juoni, jota tällä hetkellä emme huomaa, Huomenna, arvoisa herra, huomenna otamme selvän kaikesta.

— Eihän teitä ainakaan tunnettu?

Harmaa vastasi toivovansa, ettei oltu tunnettu. Ja tämän keskustelun lopputulos oli, että Don Rodrigo seuraavaksi päiväksi määräsi Harmaalle kolme tehtävää, jotka tämä vallan itsestäänkin olisi suorittanut. Don Rodrigo käski hänen varhain seuraavana aamuna lähettää kylävoudin luo kaksi miestä ja antaa hänelle se määräys, josta jo olemme puhuneet; lähettää kaksi muuta miestä tuohon yksinäiseen rappeutuneeseen majaan; näiden oli määrä samoilla sen ympärillä ja pitää loitolla siitä jokainen kuljeksiva joutilas ja piiloittaa kaikilta katseilta kantotuoli aina seuraavaan yöhön asti, jolloin sitä lähetettäisiin noutamaan. Vastaiseksi näet ei ollut sopivaa ryhtyä huomiota herättäviin toimiin. Viimein tuli Harmaan itsensä lähteä urkkimisretkelle ja lähettää muitakin, nimittäin kaikkein pirteimpiä ja älykkäimpiä sekaantumaan kansanjoukkoon ja näin saamaan jotain tietoa kuluneen yön metelistä. Annettuaan nämä määräykset, Don Rodrigo meni levolle, ja antoi myös Harmaan panna maata, hänen menessään ladellen hänelle runsaasti kiitoksia, joista selvästi ilmeni pyrkimys tuottaa hänelle hyvitystä tervetuliaisina lausutuista parjauksista.

— Mene levolle, Harmaa parka, sillä levon tarpeessa sinä epäilemättä olet. Toimessa koko päivän ja puoli yötä, lukuunottamatta vaaraa joutua kyläläisten kynsiin, ja niiden monien palkintojen lisäksi, jotka on luvattu päästäsi, vielä vetää yllesi yksi "kunniallisen naisen ryöstöstä", ja päälle päätteeksi saada osakseen sellaiset tervetuliaiset! Mutta tällainen on usein maailman palkka. Kuitenkin olet tässä

tilaisuudessa oppinut, että joskus saamme palkkamme ansiomme mukaisesti, että laskumme suoritetaan jo tässä matoisessa maailmassa. Mene nyt nukkumaan. Ehkäpä vielä jonakin päivänä tulet meille hankkimaan tästä seikasta toisen ja huomattavamman todisteen.

Seuraavana aamuna Harmaa jo oli jalkeilla ja uudestaan täydessä touhussa, kun Don Rodrigo nousi vuoteeltaan. Tämä meni oitis kreivi Attilion luo, joka hänet huomattessaan heti kasvoiltaan ja elkeiltään kävi ivalliseksi ja huudahti:

— Pyhän Martin päivä!

— En todellakaan tiedä, mitä vastata, virkkoi Don Rodrigo, lähestyessään häntä, Minun on maksettava veto, mutta tämä ei minua pahimmin harmita. En teille aikaisemmin sanonut mitään, sillä myönnän toivoneeni tänä aamuna saattaa teidät hämmästyttämään. Mutta ... no niin nyt kerron teille kaikki.

— Tässä on tuo munkki ollut juonittelemassa, sanoi serkku, kuunneltuaan kaikkea tarkkaavaisesti, hämmästyen ja vakavammin, kuin mitä olisi voinut odottaa niin itsepäiseltä henkilöltä. Tuota munkkia liukastelijan-naamareineen, mielettömine huomautuksineen minä pidän veijarina ja lurjuksena. Ja te ette koskaan ole antanut minulle luottamustanne, ettekä ole sanonut minulle suoraan, mitä valheita hän teille tässä eräänä päivänä syötti.

Don Rodrigo kertoi tuon keskustelun sisällyksen.

— Ja tuon kaiken te saatoitte kärsiä! huudahti kreivi. Ja päästitte hänet menemään samoin kuin hän tulikin!

— Enhän voinut vetää niskoilleni kaikkien Italian kapusiinilais-munkkien vihaa.

— En tiedä olisinko minä tuona hetkenä muistanut, että maailmassa on olemassa muita kapusiinilaisia kuin tuo julkea lurjus. Mutta eikö sitten noudattamalla varovaisuuden vaatimuksia, ole keinoja saada hyvitystä kapusiini-munkista? Tarvitsehan esimerkiksi ainoastaan osata sopivana aikana lisätä jalomielisyyttään koko veljeskuntaa kohtaan, ja silloin voi rangaistusta pelkäämättä antaa selkäsauvan yhdelle sen jäsenelle. No niin, hän vältti rangaistuksen, joka olisi hänelle paremmin sopinut. Mutta minäpä aion ottaa siipieni suojaan tuon munkin, ja suurta mielihyvää on minulle tuottava tilaisuus opettaa hänelle, miten meikäläisen kanssa tulee puhua.

— Älkää vaan tuottako minulle vielä suurempia ikävyyksiä.

— Luottakaa minuun tämä kerta, ja minä autan teitä sukulaisena ja ystävänä.

— Mitä aiotte tehdä?

— Sitä en vielä tiedä. Mutta aivan varmaan otan tuon munkin löylyttääkseni. Harkitsen asiaa ... ja salaiseen neuvoskuntaan kuuluva kreivi setä tulee minua auttamaan. Tuo rakas kreivi setä! Kuinka iloinen olen joka kerta, kun minulla on tilaisuus antaa joku asiani ajettavaksi näin taitavalle politikoitsijalle. Ylihuomenna olen taas Milanossa, ja tavalla tai toisella on munkki saapa palkkansa.

Aamiainen, jonka ääreen nyt istuttiin, ei keskeyttänyt näin tärkeätä kysymystä. Kreivi Attilio puhui siitä laajasti ja vapaasti. Ja vaikka hän osoitti asiaa kohtaan sitä myötätuntoisuutta, jota ystävyyden serkkuun ja yhteisen nimen kunnia vaati, luonnollisesti sen käsityksen mukaisesti, mikä hänellä oli ystävyydestä ja kunnian, ei hän kuitenkaan voinut pidättäytyä silloin tällöin salaviihkaa nauramasta sukulaisensa ja ystävänsä epäonnistumiselle. Mutta Don Rodrigo, jonka oma asia oli kysymyksessä, ja joka oli luullut salassa saavansa aimo saaliin, mikä kuitenkin oli luiskahtanut hänen käsistään, oli raivokkaampien intohimojen valtaama ja tuskallisempien ajatusten häiritsemä.

— Kylläpä siitä tulevat nostamaan kauniita juoruja kaikki lähiseudun heittiöt. Mutta vähät minä siitä välitän! Mitä taas oikeuteen tulee, niin annan sille palttua. Eihän ole mitään todistuksia; jos niitä olisikin, antaisin niillekin palttua. Joka sattuman varalle lähetin tänä aamuna sanan kylävoudille, että hänen visusti on varottava asiaa ilmiantamasta. Tosin siitä ei olisi mitään seurauksia, mutta juurut, kun ne jatkuvat, saattavat minut hermostumaan. Se jo riittää, että minua näin pahasti on vedetty nenästä.

— Siinä teitte viisaasti, vastasi kreivi Attilio. Tuo teidän pormestarinne on aika visapää, hölmö ja tuskastuttava mies — mutta siitä huolimatta kunnan mies, joka tuntee velvollisuutensa. Mutta juuri kun on tekemisissä tuollaisten henkilöiden kanssa, tulee varoa saattamasta heitä pulmalliseen tilaan. Jos joku taulapäinen kylänvouti tekee ilmiantonsa, niin täytyyhän pormestarin, oli hän sitten kuinka hyväaikeinen tahansa...

— Te, keskeytti suuttuneena Don Rodrigo, pilaatte asiani ainuisilla vastaväitteillänne. Aina te puhuessanne pormestarin kanssa tokaisette hänelle sanaa vastaan, niin pian kuin hän suunsa on

avannut, jopa tilaisuuden tarjoutuessa hänestä laskette pilaa. Eikö hiidessä pormestarilla ole oikeus olla aasi ja visapä, jos hän pohjaltaan on kunnan mies!

— Tiedättekö, serkku, virkkoi kreivi Attilio, kiinnittäen häneen ilkkuvan ja ihmettelevän katseen, tiedättekö että alan luulla teidän olevan hieman peloissanne. Luuletteko minun todella ottavan pormestaria vakavalta kannalta?

— Kas, kas, sanoittehan itse, että sellaisten henkilöiden suhteen tulee olla varuillaan.

— Sen sanoin. Ja kun on kyseessä vakava asia, osoitan teille, etten ole lapsi. Tiedättekö mitä kykenen tekemään hyväksenne? Olen valmis itse menemään herra pormestarin puheille. Hän tulee epäilemättä olemaan ylpeä kunniasta! Ja minulla on kärsivällisyyttä antaa hänen puolen tuntia puhua espanjalaisesta linnanherrastamme ja myöntää hänen olevan oikeassa kaikessa, vaikka hän sanoisi maailman suurimmat tyhmyydet. Mainitsen sitten puheen lomassa jonkun sanan salaneuvoston kreivi sedästä, ja te tiedätte minkä vaikutuksen senkaltaiset sanat tekevät herra pormestarin korvaan. Pällepäätteeksi hän tarvitsee enemmän meidän suojelustamme kuin te hänen alttiuttaan. Tämän kaiken minä parhaiten järjestän, menen hänen luokseen ja saatan hänet teille mitä edullisimpaan mielentilaan.

Tätä ja tämätapaista lasketeltuaan kreivi Attilio läksi metsälle, ja Don Rodrigo jäi levottomana odottamaan Harmaan paluuta. Viimein tämä saapui tiedonantoiheen päivällisaikaan.

Kuluneen yön meteli oli ollut niin raju, kolmen kylän asukkaan katoaminen oli niin merkillinen tapahtuma, että sekä osanoton että uteliaisuuden aiheuttamat tiedustelut luonnollisesti olivat monilukuiset ja uutterat. Toiselta puolen oli liaksi henkilöitä, joilla oli eri tavoin vihiä asiasta, jotta olisivat malttaneet olla siitä vaiti.

Perpetua ei voinut astua yli kynnyksen, ilman että hänen kimppuunsa hyökkäsi joku tiedustellen, kuka oli ollut niin pahasti pelästyttämässä hänen isäntäänsä. Perpetua, palauttaessaan mieleensä kaikki tuon tapahtuman yksityiskohdat ja huomattessaan, kuinka suuresti Agnese oli vetänyt häntä nenästä, tunsikin niin suurta paheksumista sellaisesta viekkaudesta, että hänellä todella oli tarve hieman keventää sydäntään.

Tosin hän ei kenellekään hiiskunut sanaakaan niistä juonista, joiden avulla häntä oli petkutettu. Tämän asian suhteen hän oli ehdottomasti vaitelias. Mutta isännälleen tehtyä kepposta hän ei voinut täydelle jättää koskettelematta, varsinkin kun sen olivat suunnitelleet ja sitä yrittäneet tuo kunnan nuori mies, tuo kelpo leski ja tuo pikku lempeä pyhimys.

Turhaan Don Abbondio mitä jäntevimmin käski, mitä sydämellisimmin pyysi häntä olemaan vaiti, ja turhaan Perpetua hänelle toisti, ettei tarvinnut häneen teroittaa niin selvää ja luonnollista asiaa. Näin suuri salaisuus piili tuon naisparan sydämessä vallan kuin hyvin nuori viini vanhassa ja huonovanteisessa tynnyrissä; se näet käy poristen, ja ellei se saa tappia ponnahtamaan irti, se työskentelee sen ympärillä ja pirskuu vaahtona, pihkuu esiin laitalautojen välitse, ja pisarteleo ilmoille sieltä ja täältä, niin että sitä voi maistella ja osapuilleen sanoa, minkälaista viiniä siinä on.

Gervaso, joka oli vallan suunniltaan ihastuksesta sen johdosta, että kerran elämässään tiesi jotain paremmin kuin muut, josta tuntui perin kunniaakkaalta se, että oli ollut suuren vaaran alaisena, ja joka otettuaan osaa rikollisuuden rajalla olevaan tekoon luuli tulleen muiden ihmisten kaltaiseksi, oli vähällä pakahtua kerskailun halusta. Ja vaikka Tonio, joka huolestuneena ajatteli tutkisteluja ja mahdollisia oikeudenkäyntejä ja tilintekoa, häntä nyrkkiä heiluttaen varoitti sanaakaan hiiskumasta, oli kuitenkin mahdotonta tukahuttaa joka sanaa hänen huuliltaan. Eikä Toniokaan, joka tuona yönä tavattomaan aikaan oli ollut poissa kotoaan ja joka oli palannut omituisin askelin ja ilmein ja ollen kiihoituksen alaisena, mikä saattoi hänet avomieliseksi, voinut salata tuota tapausta vaimoltaan; eikä tämä pysynyt vaiteliaana.

Kaikkein vähimmin puhui Menico. Tuskin hän näet oli kertonut vanhemmilleen retkensä tarinan ja tarkoituksen, kun nämä niin pahasti pelästyivät kuullessaan lapsensa ottaneen osaa hommaan, jonka tarkoituksena oli ollut tyhjäksi tehdä Don Rodrigon yritys, että vaivoin antoivat poikasen lopettaa kertomuksensa. Sitten he heti mitä pontevimmin ja uhkaavimmin kielsivät häntä siitä hiiskumasta sanaakaan. Ja kun eivät seuraavana aamuna katsoneet olevan tarpeeksi varmat hänen suhteensa, päättivät pitää häntä huoneeseen suljettuna sen päivän, jopa vielä seuraavatkin päivät.

Mutta kuinka olikaan, niin he itse jutellessaan väestön kanssa, joskaan eivät tahtoneet näyttää tietävänsä asiasta enempää kuin muut, kuitenkin puhuttaessa tuosta kolmen onnettoman ystävämmen salaperäisestä paosta, sen syistä, miten se oli tapahtunut ja minne olivat paenneet, lisäsivät ikäänkuin tunnettuna seikkana, että pakolaiset olivat lähteneet Pescarenicoon. Siten tämäkin seikka joutui yleisen keskustelun esineeksi.

Kun kaikki nämä uutiskatkelmat oli yhteenommeltu ja kun niihin oli liitetty tavanmukainen reunaripsu, syntyi siitä niin varma ja selvä tarina, että arvostelultaan mitä ankarinkin älyniekka saattoi siihen olla tyytyväinen. Mutta tuo bravojen hyökkäysretki, joka oli liian vakava ja liian suurta melua herättänyt tapaus, jotta se olisi voinut jäädä huomioon ottamatta, ja josta ei kellään ollut suoranaista tietoa, oli omansa tekemään koko tarinan himmeäksi ja sekavaksi.

Kuiskaillen mainittiin Don Rodrigon nimeä; siinä kohdin olivat kaikki yhtä mieltä. Mutta kaiken muun suhteen vallitsi epäselvyys ja erilaiset arvailut. Puhuttiin paljon noista kahdesta rosvosta, jotka oli nähty edellisen illan suussa tiellä, ja kolmannesta, joka oli seisonut ravintolan ovella. Mutta mitä valoa saatiinkaan tällaisesta yksityisseikasta! Tosin kysyttiin ravintolan isännältä, keitä henkilöitä oli ollut edellisenä iltana hänen luonaan. Mutta isäntä ei edes muistanut, oliko hänen ravintolassaan tuona iltana ollut ketään. Ja lopuksi hän aina sanoi, että ravintola on kuin meren satama ikään. Enimmin sekoitti ajatuksen juoksua ja eksytti arveluja tuo Stefanon ja Carlandrean näkemä pyhiinvaeltaja, jonka rosvot olivat tahtoneet tappaa ja joka oli poistunut heidän kanssaan tai jonka he olivat vieneet mukanaan.

Missä tarkoituksessa hän oli tänne tullut? Joku sanoi, että se oli ollut kiirastulen henki, joka oli ilmestynyt auttamaan molempia naisia; toiset väittivät, että se oli ollut paha henki, jonkun häijyn ja kavalan pyhiinvaeltajan henki, joka aina öisin palasi maan päälle ottamaan osaa rosvoukseen, mitä oli eläessään ammattinaan harjoittanut. Vielä sanottiin, että se oli ollut oikea ja elävä pyhiinvaeltaja, jonka rosvot olivat tahtoneet tappaa, hän kun oli ollut aikeissa huutaa ja herättää kylän asukkaat, Muuan keksi, — kaikkea ihmiset tulevatkin ajatelleeksi — että joku rosvoista oli pukeutunut pyhiinvaeltajaksi. Arvailtiin sinne ja tänne ja tuotiin esiin niin paljon olettamuksia, ettei Harmaa, niin tarkkanäköinen ja kokenut kuin olikin, ikinä olisi saanut selville, kuka tuo henkilö oli ollut, jos hänen olisi pitänyt tehdä johtopäätöksensä toisten puheiden mukaan.

Mutta kuten lukija tietää, se mikä tämän kaiken saattoi muille salaperäiseksi, saattoi sen hänelle mitä selvimmäksi. Käyttämällä sitä avaimena selvitetäkseen muita joko itsensä tai kätyriensä kokoamia tietoja, hän saattoi kaikesta Don Rodrigolle saada kokoon riittävän selvän selonteon.

Hän sulkeutui heti Don Rodrigon kanssa tämän huoneeseen ja kertoi hänelle, miten kihlautuneet olivat yrittäneet tehdä kepposen pastorin luona, mikä luonnollisesti selitti sen, että Agnesen maja oli ollut tyhjä ja mitä kirkonkellojen soitto oli merkinnyt. Täten ei tarvinnut olettaa Don Rodrigon talossa piilevän petturiä, kuten näiden kunnan miesten sanat kuuluivat. Harmaa kertoi sitten ystäviemme paosta, jonka syyt niinikään helposti olivat huomattavissa: kihlautuneiden pelko, jotka oli tavattu verekseltä, yöllisestä hyökkäyksestä saamansa tieto, niin pian kuin se oli tapahtunut, ja kylässä vallinnut suuri liike ja kuohunta.

Lopuksi Harmaa kertoi, että he olivat paenneet Pescarenicoon. Mutta siihen päätyivätkin hänen tietonsa. Don Rodrigo oli hyvin mielissään siitä varmasta tiedosta, ettei kukaan ilmiantaja tässä ollut salaista peliään pitänyt ja ettei hänen yrityksestään ollut jälkiäkään. Mutta tämä oli kuitenkin ohimenevä ja varsin vähäinen tyydytys.

— Yhdessä paenneet, hän huusi, yhdessä! Ja tuo munkki pahus, tuo munkki!

Ja hänen sanansa lähtivät käheinä kulkusta ja typistyivät hampaisiin, jotka pureksivat sormeja. Hänen näkönsä oli yhtä iljettävä kuin intohimonsakin.

— Tuo munkki saa kalliisti maksaa julkeutensa, Harmaa, nimeni ei ole Rodrigo, jollen saa tietää, jollen löydä ... ja vielä tänä iltana tahdon tietää, missä he ovat. Sitä ennen en saa rauhaa. Pescarenicoon heti paikalla, ottamaan selville, näkemään, löytämään. Neljä scudoa saat heti paikalla ja suojelukseni ainaiseksi. Jo tänä iltana tahdon sen tietää. Ja tuo konna, tuo munkki!

Harmaa lähtee siis jälleen löytöretkelle. Ja saman päivän iltana hänellä oli tilaisuus arvoisalle isännälleen antaa toivotut tiedot. Mainittakoon miten tämä oli mahdollista.

Tämän elämän suurimpia lohdutuksia tarjoaa ystävyys; ja ystävyuden tuottamia suurimpia etuja on se, että on joku, jolle voi uskoa salaisuutensa. Nyt eivät ystävät elele parittain kuten aviopuolisot. Jokaisella yleensä on useampi kuin yksi ystävä. Täten syntyy loppumaton ystäväketju. Kun joku ystävä hankkii itselleen sen tyydytyksen, että laskee salaisuutensa jonkun toisen syliin, hän samalla herättää hänessä halun saada samanlaisen tyydytyksen. Tosin hän häntä pyytää olemaan siitä kellekään hiiskumatta. Ja jos tuo ystävä tunnollisesti noudattaisi tätä ehtoa, niin hän heti paikalla katkaisisi tyydytysten sarjan. Mutta yleiseksi tavaksi on tullut, että tuo ehto velvoittaa uskomaan salaisuuden ainoastaan yhtä luotettavalle ystävälle ja hänelle määräämään saman ehdon. Näin luotettavasta ystävästä toiseen luotettavaan ystävään salaisuus kiertää kautta äärettömän ketjun, kunnes se saapuu sen tai niiden korviin, joihin salaisuuden ensimmäinen uskoja ei koskaan olisi suonut sen saapuvan. Kuitenkin viipyisi se kauan tiellä, jos joka ihmisellä olisi ainoastaan kaksi ystävää, nimittäin se, joka hänelle uskoo

salaisuuden ja se, jolle hän puolestaan sen ilmaisee, kehoittaen sitä pitämään salassa. Mutta onpa olemassa ystävyyden suhteen etuoikeutettuja, joiden ystäväluku nousee satoihin. Kun siis salaisuus joutuu yhdenkin tietoon, tulee kiertokulku niin laveaksi, ettei enää ole mahdollista sen jälkiä seurata.

Tekijämme ei ole voinut saada selvyyttä siitä, kuinka monen suun kautta oli kulkenut se salaisuus, joka Harmaan oli määrä ottaa selville. Oli miten oli, varmaa on ainakin, että tuo kunnan mies, joka oli vinyt Agnesen ja Lucian Monzaan, palatessaan illan suussa rattaineen Pescarenicoon kohtasi ennenkuin saapui kotikynnykselle taatun ystävän, jolle salassapitämisen ehdolla kertoi tekemänsä hyvän työn sekä muut asianhaarat. Ja varmaa on niinikään, että Harmaa saattoi kaksi tuntia myöhemmin rientää Don Rodrigon linnaan kertomaan, että Lucia ja hänen äitinsä olivat paenneet erääseen Monzan luostariin ja että Renzo oli jatkanut matkaansa Milanoon saakka...

Don Rodrigo koki pirullista iloa tämän eron johdosta ja tunsu itsessään heräävän hieman tuota rikollista toivoa päästä pyyteidensä perille. Hän mietti sopivia keinoja suuren osan yötä ja nousi äkkiä vuoteeltaan keksittyään kaksi tuumaa, joista toinen oli valmis, toinen pelkkänä luonnoksena. Ensimmäinen oli se, että Harmaan heti paikalla oli lähdettävä Monzaan saamaan selvempiä tietoja Luciasta ja ottamaan selville, voisiko yrittää jotakin. Hän kutsutti siis heti uskollisen kätyrinsä, laski hänen käteensä nuo luvatut neljä scudoa, ylisti uudelleen sitä taitavuutta, millä Harmaa oli nämä rahat ansainnut, ja antoi hänelle harkitsemansa määräykset.

— Herra ... sanoi Harmaa epäröiden.

— Kuinka! Eikö puheeni ole ollut tarpeeksi selvää?

— Jospa voisitte lähettää jonkun toisen...

— Kuinka?

— Arvoisa herra, panenhan alttiiksi nahkani isäntäni edestä; se on velvollisuuteni. Mutta tiedän myös, ettette liiaksi tahdo panna alamaistenne henkeä vaaran alaiseksi.

— No, mitä tarkoitat?

— Teidän armonne tietää varsin hyvin, mitkä palkinnot on määrätty minun päästäni, ja ... täällä olen teidän ylhäisyytenne suojeluksen alla. Täällä on meitä monta. Pormestari on tämän talon ystävä. Oikeudenpalvelijat minua kunnioittavat, ja minä — tämä tosin ei tuota varsin suurta kunniaa, mutta rauhan vuoksi — kohtelen heitä ystävinä, Milanossa on teidän ylhäisyytenne livrea tunnettu, mutta Monzassa ... siellä minä päinvastoin olen tunnettu. Ja tietääkö teidän ylhäisyytenne ... tätä en sano kehuakseni ... että se, joka voisi saattaa minut oikeuden käsiin tai sille tuoda pääni, saisi oivan saaliin? Sata scudoa pöytään ja oikeuden vapauttaa kaksi pahantekijää.

— Mitä hittoa! huusi Don Rodrigo. Tunnut minusta nyt oljilla loikovalta koiralta, joka tuskin rohkenee puraista jaloista ohikulkijoita, joka yhä katsoo taakseen, auttaako talonväki häntä, ja joka ei rohkene lähteä askeltakaan taloa kauemmaksi.

— Luulenpa, arvoisa herra isäntä, tarpeeksi todistaneeni...

— No mitä sitten?

— No, jatkoi rohkeasti Harmaa, jota näin oli koeteltu äärimäisiin asti, suvaitkoon teidän ylhäisyytenne olettaa, etten ole puhunut mitään. Minulla on oleva jalopeuran sydän, ja jäniksen koivet, ja heti matkaan.

— Enhän muuten ole sanonut, että sinun pitäisi mennä yksin. Ota mukaasi pari parasta rosvoa ... Naarmunaama ja Tarkk'ampuja. Mene siis rohkein mielin ja näytä, että vielä olet entinen Harmaa! Kun kolme teidän kaltaistanne miestä kulkee levollisina ohi, niin kenenpä tekisi mieli teitä ahdistaa! Monzan oikeudenpalvelijain pitäisi olla hyvin kyllästyneitä elämänsä, pannakseen henkensä alttiiksi sadan scudon vuoksi. Muuten en luule, että minä siellä olisin niin tuntematon, ettei minun palvelijoitani siellä pidettäisi minkäänarvoisina.

Näin saatettuaan Harmaan hieman häpeämään, antoi hän hänelle enempiä ja tarkempia määräyksiä.

Harmaa läksi matkaan kahden toverinsa seurassa iloisen ja päättäväisen näköisenä, sydämessään kuitenkin kiroten Monzaa, oikeutta, naisia ja korkeiden herrojen oikkuja. Hän kulki kuin susi, joka nälän kiihoittamana, vatsa kokoon kutistuneena ja kylkiluut näkyen harmaan nahan alta niin selvästi, että ne saattaisi lukea, astuu alas vuoriltaan, joita kauttaaltaan peittää lumi, etenee varovaisesti tasangolle, pysähtyy tavan takaa, kypälä pakoon valmiina, heiluttaen karvaista häntäänsä ja

Nostavi kuonon, tuulen henkeä tunnustellen.

saadakseen varmuutta siitä, tietääkö se jonkun aseellisen ihmisen lähestymistä. Se höristää suippoja korviaan ja mulkoilee veristynein silmin, joissa kiilluu samalla saaliinhimo ja takaa-ajon kauhu.

Jos joku haluaisi tietää, mistä tämä kaunis säe on kotoisin, niin saatan mainita, että se on lainattu vielä julkaisemattomasta ristiretkiä ja lombardilaisia kuvaavasta värikkäästä runoelmasta, joka pian julkaistaan ja joka varmaankin tulee herättämään huomiota.[7] Käytin sitä, se kun tarjoutui minulle juuri sopivaan aikaan. Ja mainitsin, mistä olin sen saanut, jotta minua ei syytettäisi koreilemisesta toisen höyhenissä. Älköön kukaan kuitenkaan luulko, että tämä on minun puoleltani juoni, jonka avulla tahtoisin tiettäväksi tehdä, että tuon runoelman tekijä ja minä olemme kuin kaksi veljeä ja että minä mielin määrin saan penkoa hänen käsikirjoituksiaan.

Toinen Don Rodrigon pääpyyteistä oli keksiä keino, miten saada Renzo ainaseksi erotetuksi Luciasta ja estetyksi palaamasta kotikyläänsä. Ja tätä tarkoitusta varten hän aikoi levittää huhuja uhkauksista ja väijytyksistä; jonkun ystävän kautta nämä saapuisivat Renzon korviin ja riistäisivät häneltä halun palata kotiseudulleen. Varmimpana keinona hän kuitenkin piti sitä, jos voitaisiin saada Renzo karkoitetuksi ulkopuolelle maan rajoja. Hänestä tuntui kuin voisi häntä tässä kohdin paremmin auttaa oikeus kuin väkivalta.

Saattoihan esim. Renzon pastorin talossa tekemälle yritykselle antaa erityisen värityksen, selittää sitä hyökkäykseksi, kapinalliseksi hankkeeksi, ja tohtorin välityksellä huomauttaa pormestarille, että tämä tapaus välttämättömästi vaati Renzolle määrättäväksi vankilarangaistusta. Mutta Don Rodrigo älysi samalla, ettei ollut viisasta hänen itsensä näkyä tässä likaisessa jutussa. Hän ei sentähden ruvennut sen enempää päätensä vaivaamaan, vaan päätti uskoa salaisuuttaan tohtori Juonittelijalle sen verran kuin oli tarpeellista, jotta tämä älyäisi hänen toivomuksensa.

— Asetuksia on niin paljo, eikä tohtori ole mikään hölmö; epäilemättä hän pian löytää jotain, millä saan tuon konnan kiinni. Muuten annan tohtorille toisen nimen!

Mutta — miten kummallisesti käy joskus tässä maailmassa — sillävälän kun Don Rodrigo ajatteli tohtoria taitavimmaksi henkilöksi tätä asiaa ajamaan, toinen henkilö, jota ei kukaan tulisi ajatelleeksi, nimittäin Renzo itse, työskenteli innokkaasti edistääkseen hänen tuumiaan paljoa varmemmin ja nopeammin kuin mitä tohtori koskaan olisi kyennyt kuvittelemaan.

Olen nähnyt monasti erään kiltin poikasen, joka totta puhuen oli tarpeellista vilkkaampi, mutta josta kaikista merkeistä päättäen kerran tulee kelpo mies, olen nähnyt tämän poikasen monasti illan suussa kovasti puuhailevan ajaessaan katokseen laumaa pieniä marsuja, joiden oli päivän kuluessa antanut juoksennella pienessä puutarhassa. Hän olisi tahtonut ajaa ne sisälle kaikki yhtähaavaa, mutta tämä oli turha vaiva. Yksi näistä karkasi oikealle, ja sillä välin kun pieni paimen juoksi ajamaan sitä takaisin jonoon, toinen, kaksi, kolme livisti siitä vasemmalle. Viimein pienokaiselta loppui kärsivällisyys, ja hänen täytyi lopulta mukautua pikku eläinten oikkuihin ja tuuppia sisälle koppiin ensin ne, jotka olivat lähinnä aukkoa ja sitten mennä noutamaan toisia, yksi, kaksi ja kolme erällänsä, miten sattui. Samalla tavoin on meidän meneteltävä kertomuksemme henkilöiden suhteen. Johdettuamme Lucian turviin, riensimme Don Rodrigon luo, ja nyt on meidän hylättävä hänet kääntääksemme huomiomme Renzoon.

Sen tuskallisen eronhetken jälkeen, jonka olemme kuvanneet, hän kulki Monzasta Milanoa kohti sellaisessa mielentilassa, jota kukin saattaa helposti kuvitella. Hylätä talonsa, jopa kotikylänsä, ja mikä oli kaikkea muuta pahempi, poistua Lucian luota; kulkea maantietä, tietämättä minne kallistaa päätään levolle; ja kaikki tämä tuon konnan vuoksi! Kun tämä ajatus sukelsi esiin Renzon mielessä, joutui hän kiivaan raivon valtoihin ja tunsij rajua kostonhalua. Mutta sitten hänen mieleensä muistui tuo rukous, jonka hänkin kunnan munkin kanssa oli rukoillut Pescarenicon kirkossa, ja hän tunsij katumusta. Viha valtasi hänet uudelleen, mutta nähdessään pyhän kuvan muurissa hän nosti lakkiaan ja pysähtyi hetkeksi uudelleen rukoilemaan. Näin hän tällä matkallaan mielestään karkoitti ja siihen jälleen palautti Don Rodrigon ainakin parikymmentä kertaa.

Tie kulki tähän aikaan kokonaan piilottauneena kahden korkean sivupenkeren väliin; se oli täynnä lokaa ja kiviä sekä syvien raiteiden uurtama, jotka kovan sateen jälkeen olivat muuttuneet puroiksi. Ja muutamissa notkelmissa nämä laajenivat lätäköiksi, joilla olisi voinut soudella. Näissä kohdin osoitti sivupengermiin porrasmaisesti muodostettu pieni polku, että toiset vaeltajat olivat poikenneet viereiselle kentälle kulkemaan. Renzo kiipesi erälle tällaiselle polulle ja saapui sivupenkeren huipulle, mistä katseli eteensä ja näki tuon suunnattoman suuren tuomiokirkko-möhkäleän kohoavan yksinään tasangolta, ikäänkuin se ei olisi noussut keskeltä kaupunkia, vaan erämaasta. Hän pysähtyi unhoittaen kaikki surunsa katselemaan tätä kahdeksatta ihmettä, josta oli lapsuudestaan asti kuullut niin paljon puhuttavan. Mutta kääntyessään muutaman hetken kuluttua, hän huomasi taivaanrannalla tuon sahalaitaisen vuorijonon, eroitti siitä vallan selvänä ja korkeana Resegone'nsa, tunsij verensä kiihkeästi kuohahtavan, pysähtyi hetkeksi surullisena katsomaan sinnepäin ja kääntyi sitte yhtä surullisena vaellustaan jatkamaan. Vähitellen hän sitten alkoi eroittaa kellotapuleja, torneja, kupukattoja ja taloja. Hän astui takaisin alas leveälle tielle, kulki vielä jonkun aikaa ja kun huomasi olevansa vallan lähellä

kaupunkia, kääntyi ohikulkijan puoleen, kumarsi tälle niin kohteliaasti kuin suinkin saattoi ja virkkoi:

— Anteeksi, herraseni!

— Mitä tahdotte, kelpo nuorukainen?

— Voisitteko neuvoa minulle lyhimmän tien siihen kapusiinilais-luostariin, missä isä Bonaventura asuu?

Henkilö, jonka puoleen Renzo oli kääntynyt, oli lähiseudun varakas asujan, joka sinä aamuna oli lähtenyt Milanoon asioille, ja joka tyhjin toimin kiireessä palasi kotia, hän kun tahtoi saapua perille niin pian kuin suinkin, joten tämä keskeytys ei ollut hänelle tervetullut. Siitä huolimatta hän osoittamatta kärsimättömyyttä vastasi hyvin kohteliaasti:

— Ystäväni, luostareita on useampia. Teidän pitäisi sanoa minulle tarkemmin, mitä luostaria haette.

Renzo veti siis esiin povestaan isä Cristoforon kirjeen, jota näytti tuolle miehelle. Luettuaan siinä osoitteen "Itäinen portti", tämä antoi sen hänelle takaisin sanoen:

— Teillä on hyvä onni, nuori mies; luostari, jota etsitte, ei ole kaukana tästä. Poiketkaa vasemmalle, tuolle pienelle polulle, se on oikotie. Kappaleen matkaa kuljettuanne saavutte pitkän ja matalan rakennuksen kulmaan: se on sairaala. Kulkekaa sitten sitä ympäröivän kaivannon reunaa, niin saavutte Itäiselle portille. Ja vielä astuttuanne kolme- tai neljäsataa askelta näette aukeaman vasemmalla laidalla kauniiden jalavien ympäröimän pienen torin: siinä; on tuo luostari, Mahdotonta erehtyä. Jumalan haltuun, ystäväni.

Ja säestäen näitä viime sanojaan kohteliaalla kädenliikkeellä, hän poistui. Renzo hämmästyti ja heltyi tästä kaupunkilaisen ystävällisestä käytöksestä maalaista kohtaan. Hän ei tietänyt, että juuri oli merkillinen päivä, jolloin viittaan puetut kumarsivat mekkopukuisille. Hän seurasi osoitettua tietä ja saapui Itäiselle portille. Lukija älköön kuitenkaan kuullessaan tätä porttia mainittavan palauttako mieleensä siihen tätä nykyä liittyviä kuvia: ulkopuolella porttia leveä suora, poppeleiden reunustama maantie, tilava portti, jonka molemmin puolin kohoaa kaksi, keskeneräisyydestään huolimatta paljon lupaavaa rakennusta; heti sisällä molemmin puolin säännöllisen kaltevat, tasaiset ja puiden reunustamat sivuvallit, jotka ylettyvät linnotuksen katokseen asti; puutarha toisella puolella, ja kauempana palatsit oikealla ja vasemmalla puolen etukaupungin katuja — kaikesta tästä ei noihin aikoihin vielä ollut mitään nähtävissä.

Kun Renzo astui sisälle tuosta portista, mutkitteli tie, joka portin edustalla kulki suorana pitkin sairaalan pituutta, kiemurrellen ja kapeana pensasaitojen välissä. Portin muodosti kaksi pylvästä, joiden yläpään peitti katos, minkä tehtävänä oli suojella portin puoliskoja; portin kupeessa oli tullipalvelijain koppipahainen. Vallien rinteet olivat epätasaiset, ja tämä alue oli täynnä soraa, joka siihen oli sattumalta levitetty. Tästä portista sisäänastuvalle aukenevaa katuja saattaisi jotenkin verrata siihen katuun, joka meidän aikoihin johtaa Tosa-portilta. Pitkin sitä sen keskikohdalla kulki oja ulottuen muutaman askelen päähän portista; tämä oja jakoi siis tuon kadun ikäänkuin kahteen kapeaan ja mutkikkaaseen pikkukatuun, jotka olivat joko tomun tai loan peittämät, riippuen vuodenaajasta. Siinä paikassa, missä oli ja missä vieläkin on pikku di Borghetto-katu, tuo oja laski lokaviemäriin, joka puolestaan vuodatti vetensä kaupungin muuria huuhtelevaan kanavaan. Tässä kohdassa oli pylvä, jonka päässä kohosi risti, "San Dionigi'n" ristiksi sanottu. Oikealla ja vasemmalla oli pensasaitojen ympäröimiä puutarhoja; ja siellä täällä majoja, joissa etupäässä asui pesijöitä.

Renzo astui sisälle portista; ei yksikään tullivartijoista liikahtanut. Tämä tuntui hänestä kovin kummalliselta, sillä ne harvat hänen kyläläisistään, jotka saattoivat kehua käyneensä Milanossa, olivat kertoneet hänelle kummia tarkoista tutkisteluista ja kyselyistä, joiden alaisiksi pantiin mailta kaupungin portille tulijat. Etukaupungin katu oli autio, ja ellei olisi kuullut kaukaista humua, joka tiesi vilkasta liikettä, olisi hän luullut astuvansa asukkaiden hylkäämään kaupunkiin.

Jatkaessaan matkaansa hän huomasi, tietämättä mitä oikeastaan ajatella, kadun kivityksellä valkoisia lumenkaltaisia juovia. Mutta se ei voinut olla lunta, sillä lunta ei sada juovina, eikä tavallisesti tähän vuoden aikaan. Hän kumartui yhtä tällaista juovaa tutkimaan, katseli tarkoin ja huomasi, että se oli jauhoa.

— Milanossa epäilemättä vallitsee suuri yltäkylläisyys, kun Jumalan viljaa näin siroitellaan kaduille. Ja kuitenkin on tahdottu luuloitella, että nälänhätä on kaikkialla. Se on vaan näiden kaupunkilaisten juonia, he kun tahtovat pysyttää alallaan meitä maalaisparkoja.

Mutta kuljettuaan muutaman askelen eteenpäin hän saapui pylvään juurelle, missä näki jotain vielä kummallisempaa. Jalustan astimilla oli siroitettuna esineitä, jotka eivät suinkaan olleet kiviä, ja jos ne olisi nähnyt leipomon pöydällä, ei olisi hetkeäkään luullut niitä muuksi kuin leiviksi. Mutta Renzo ei niin

pian uskonut silmiään, sillä totisesti tämä ei ollut sopiva leipien säilytyspaikka.

— Jahka otan lähemmin selvän tästä, virkkoi Renzo itsekseen, lähestyi pylvästä, kumartui ja nosti maasta yhden noista esineistä. Totta totisesti, se oli leipä, pyöreä valkoinen leipä, jommoista Renzo oli tottunut syömään ainoastaan suurina juhlina.

— Leipää tosiaankin! hän virkkoi ääneensä, niin suuri oli hänen hämmästyksensä. Näinkö sitä tuhlaillaan tässä maassa ja tähän aikaan? Eikä kukaan edes hievahda poimiakseen niitä ylös. Olemmeko siis yltäkylläisyyden onnelassa!

Kymmenpenikulmaisen matkan jälkeen tämä leipä raittiissa aamuilmassa ja ihmettelyn yhteydessä kiihoitti hänen ruokahaluansa.

— Otanko tämän? — näin hän punnitsi itsekseen. — Hui hai! ovathan jättäneet ne koirien syödä; voineehan kristitty ihminenkin niistä saada osansa. Ja jos niiden omistaja lopulta ilmestyy, niin maksan hänelle.

Näin ajatellen hän pisti taskuunsa kädessään olevan leivän, otti toisen ja pisti sen toiseen taskuun; kolmannenkin hän otti ja alkoi sitä syödä. Ja hän jatkoi vaellustaan, ollen entistään epävarmempi ja ylen halukas tietämään, mitä tämä kaikki merkitsi. Tuskin hän oli astunut muutaman askeleen kun näki sisäkaupungilta päin tulevan ihmisiä, ja käänsi tarkkaavaisen huomionsa ensin tulijoihin. Nämä olivat mies, vaimo ja muutaman askeleen päässä heidän takanaan nuori poika, kaikki kolme taakan kyyristäminä, joka näytti käyvän yli heidän voimainsa; ja he olivat kaikki kolme hyvin kummallisen näköisiä. Vaatteensa, tai oikeammin ryysynsä jauhojen ryvettämät, samoin kasvot jauhojen peitossa ja lisäksi vääntyneinä ja hehkuen; käyntinsä ei ainoastaan ollut raskas taakan vuoksi, vaan laahusteleva, ikäänkuin jäsenet olisivat olleet ruhjoutuneet ja murtuneet. Mies kantoi hartioillaan suunnattoman suurta jauhosäkkiä, jossa siellä täällä oli reikä, niin että siitä joka horjahduksella ja harha-askeleella valui ulos kahmalollinen jauhoja. Mutta vielä eriskummaisempi oli naisen ulkomuoto: paksu, suhdaton vartalo, kaksi levitettyä käsivartta, jotka vaivoin näyttivät sitä tukevan ja jotka vahvasti vivahtivat vesisangon korviin. Ja tämän kookkaan ruumiin alaosasta pisti kaksi yläpuolelta polvea paljasta jalkaa, jotka hoiperrellen liikkuiivat eteenpäin. Renzo katseli tarkemmin ja huomasi että tuo paksu ruumis olikin hame, jonka helmat vaimo oli nostanut ylös ja täyttänyt jauhoilla niin runsaasti kuin suinkin mahtui, jopa enemmänkin, niin että joka hetki niitä hieman pyrytteli oikealle ja vasemmalle. Poikanen piteli molemmin käsin päänsä päällä leivillä täytettyä koria; mutta hänellä kun oli lyhyemmät jalat kuin vanhemmillaan, jäi hän vähitellen heistä jällelle ja koetti silloin tällöin jouduttaa askeleitaan, jolloin kori monasti menetti asentonsa ja jokunen leipä tipahti maahan.

— Pudotappas vielä yksi, kelvoton nulikka, sanoi äiti kiristäen hampaitaan pienokaiselle.

— Enhän minä niitä pudottele, ne putoavat itsestään, vastasi poika. Mitä minä sille mahdan?

— Kiitä onneasi, että käteni ovat kiinni, virkkoi nainen pudistaen nyrkkejään, ikäänkuin olisi kelpo lailla lyönyt pienokaisparkaa.

Ja tällä liikkeellä hän lennätti ilmaan enemmän jauhoja kuin mitä olisi tarvittu pojan pudottaman kahden leivän leipomiseen.

— Joutukaa, joutukaa, sanoi mies, palaamme sitten niitä ylös noukkimaan, tai noukkikoon ne joku toinen. Tässä on jo niin kauan ollut hampaat naulassa; kun nyt pääsemme hieman runsaammille leiville, niin nauttikaamme siitä rauhassa.

Tällävälän saapui muuta väkeä portista; ja muuan tulijoista lähestyi vaimoa ja kysyi:

— Mistä saa noutaa leipää?

— Tuolta kauempaa, vastasi vaimo. Ja kun olivat poistuneet kymmenen askelta puhuttelijasta vaimo lisäsi mutisten:

— Nuo maalaisheittiöt tulevat tyhjentämään puti puhtaiksi kaikki leivinuunit ja aitat, niin ettei meille enää jää mitään.

— Vähän jokaiselle, suupaltti eukko, sanoi mies. Muistakaamme yltäkylläisyyttämme!

Tästä ja muista näkemistään ja kuulemistaan seikoista Renzo alkoi älytä, että oli saapunut kapinanalaiseen kaupunkiin ja että tämä oli anastuspäivä, s.o. päivä, jolloin kukin riisti itselleen sen verran kuin tahtoa ja voimia riitti, suorittaen maksun nyrkiniskuilla. Vaikka suuresti haluammekin esittää vuoristolais-ystäväämme edullisessa valossa, velvoittaa historiallinen totuudellisuus meitä



tunnustamaan, että hänen ensimmäinen tunteensa oli tyydytyksen tunne. Hänellä oli niin vähän aihetta olla tyytyväinen olevien olojen tilaan, että oli hyvin taipuvainen hyväksymään kaiken, mikä vaan saattoi sitä muuttaa millä tavoin tahansa. Muuten Renzo ei suinkaan ollut vuosisadastaan edellä, vaan eli hänkin siinä yleisessä intohimoisessa vakaumuksessa, että leivän niukkuus oli korkohinnan kiskurien ja leipurien aiheuttama. Ja hän piti oikeana jokaista keinoa riistää näiden käsistä ne elintarpeet, jotka he, yleisen mielipiteen mukaan, kielsivät kokonaisuudessaan kansalta. Kuitenkin hän päätti pysyä erillä mellakoista ja oli mielissään siitä, että oli saanut suosituksen kapusiinilaisen luo, joka oli antava hänelle tyyssijan ja isällistä ohjausta. Näitä ajatellessaan ja katsellen katua pitkin lähestyviä uusia saalistaan kantavia valloittajia, hän kulki loppumatkansa luostariin.

Siinä, missä nykyään kohoaa tuo kaunis palatsi korkeine pylväskäytävineen, oli ainoastaan muutama vuosi sitten pieni tori ja sen taustassa kirkko ja kapusiinilais-luostari, neljä suurta jalavaa edustalla. Iloitsemme, emmekä ilman kateutta, niiden lukijoidemme kanssa, jotka eivät ole nähneet tuota kaupunginosaa siinä tilassa; nämä lukijat näet ovat nuoria ihmisiä, joilla ei vielä ole ollut aikaa tehdä paljon tyhmyyksiä.

Renzo meni suoraa päätä portille, pisti poveensa jäljellä olevan leivänpuolikkaan, otti esiin ja piti valmiina suosituskirjeen ja veti kellonnuorasta. Aukeni rautaristikolla varustettu kurkistusikkuna, johon ilmestyivät ovenvartija-munkin kasvot. Tämä kysyi:

— Ken siellä?

— Maalainen, joka tuo kiireellisen kirjeen isä Bonaventuralle isä Cristoforolta.

— Antakaa tänne, sanoi ovenvartija, ojentaen esiin kättään aukosta.

— Ei toki, sanoi Renzo, minun on määrää jättää se hänen omiin käsiinsä.

— Hän ei ole kotona luostarissa!

— Päästäkää minut sisälle häntä odottamaan.

— Noudattakaa neuvoani, vastasi munkki. Menkää odottamaan kirkkoon, niin voitte siellä samalla rukoilla. Tällä hetkellä ei päästetä ketään luostariin.

Näin sanottuaan hän sulki oviaukon.

Renzo jäi siihen seisomaan hölmistyneenä, kirje kädessä. Hän kulki muutaman askeleen kirkkoa kohti seuraten ovenvartijan neuvoa; mutta sitten hänen mieleensä johtui lähteä hieman katsomaan mellakoita. Hän kulki torin poikki, pysähtyi, kädet ristissä rinnalla, kadun laidalle katselemaan vasemmalle sisäkaupunkiin päin, missä väkitunko oli tihein ja melukkain.

Tuo pyörre veti katsojaa puoleensa.

— Lähdenpä tästä lähemmäksi katsomaan, hän ajatteli itsekseen, otti taas esille leivänpuolikkaansa ja läksi haukaten palan toisen jälkeen kulkemaan sinnepäin.

Hänen astuessaan me kerromme niin lyhyesti kuin mahdollista tämän mellakan syyt ja alun.

## **KAHDESTOISTA LUKU.**

Tämä oli jo toinen niukan sadon vuosi. Edellisten vuosien säästöt olivat jossakin määrin lieventäneet edellisen vuoden hätää. Ja väestö oli elänyt, ei ravittuna, ei myös aivan nälistyneenä, mutta kieltämättä vallan tyhjennetyin viljavarastoin elonkorjuuseen asti vuonna 1628, jona vuonna kertomuksemme tapahtumat liikkuvat. Tämä niin toivottu sato oli vielä kurjempi edellistä, osaksi epäsuotuisan vuodenajan — ei ainoastaan Milanon alueella vaan melkoisen laajalti lähiseuduilla — osaksi myös itse väestön vuoksi.

Sodan aiheuttamat vauriot ja hävitykset, tuon oivan sodan, jota yllä olemme koskettelleet, olivat niin melkoiset, että sodan tapahtumapaikan lähimmillä alueilla maatilat tavallista enemmän jäivät viljelemättömiksi, talonpojat kun hylkäsivät ne; nämä eivät työllään hankkineet itselleen eivätkä toisille leipää, joten heidän oli pakko kerjätä sitä ihmisten armolahjana. Sanoin tavallista enemmän, sillä ylen rasittavat verot, joita kiskottiin yhtä saaliinhimoisesti kuin mielettömästi; paikkakunnalle sijoitetun

sotaväen rauhankin aikana tavallinen menettely, jota tämän ajan surulliset asiakirjat vertaavat maahan tunkevan vihollisen mielivaltaan; vielä toisetkin asianhaarat, joita ei ole sovelias tässä mainita, olivat jonkun aikaa hitaasti valmistelleet tuota surkeata tilaa koko Milanon alueella. Ne erityiset ilmiöt, joista nyt puhumme, olivat ikäänkuin pitkällisen taudin äkillinen paheneminen. Kurjanlainen elonkorjuu ei vielä ollut loppuunsaatu, kun muonitus armeijaa varten ja siihen tavallisesti liittyvä tuhlaaminen tekivät viljavarastoihin niin tuntuja aukkoja, että heti ilmaantui leivän puute ja sen mukana tuo tuskallinen, mutta terveellinen ja niin sanoaksemme välttämätön seuraus: kallis aika.

Mutta kun tämä kallis aika on saavuttanut määräraajansa, syntyy aina — tai ainakin on tähänasti syntynyt; ja jos näin on laita, ja niinhän väittävät niin monet pätevät kirjailijat, niin saattaa kuvitella, miten oli noina aikoina — syntyy, sanon minä, aina useiden mielessä se vakaumus, ettei se ole syntynyt viljan vähyydestä. Unhoitetaan, että sitä on pelätty ja ennustettu; oletetaan äkkiä, että on olemassa riittävästi viljaa ja että koko onnettomuus johtuu siitä, ettei sitä tahdota riittävästi laskea kauppaan nälkäisten tarpeiksi; olettamuksia, jotka ovat täydelleen perättömiä, mutta jotka kiihoittavat sekä vihanettä toivontunteita.

Viljan ostomiehiä, olivat he sitten todellisia tai kuviteltuja, maatalanomistajia, jotka eivät yhtenä päivänä myyneet kaikkea omistamaansa viljaa, leipureita, jotka sitä myivät, sanalla sanoen kaikkia, joilla luultiin olevan viljaa enemmän tai vähemmän, pidettiin puutteen ja kalliiden hintojen aiheuttajina, he olivat yleisten valitusten esineinä ja heitä sekä varakkaat että varattomat inhosivat. Ihmiset vakuuttivat toisilleen varmasti tietävänsä, missä oli jyvääitoja ja vajoja niin täyteen sullottuina viljaa, että niitä joka taholta täytyi pöngittää. Mainittiinpa jyväsäkkien suunnattoman suuri luku ja puhuttiin varmuutena äärettömästä viljan paljoudesta, mikä salaa lähetettiin toisille seuduille; näissä seuduin luultavasti yhtä varmasti ja paheksuvasti puhuttiin sieltä muka Milanoon lähetetyistä viljamääristä.

Rukoiltiin viranomaisilta sellaisia toimenpiteitä, jotka aina näyttävät tai ainakin tähän asti ovat näyttäneet rahvaasta niin oikeilta, yksinkertaisilta ja sopivilta tuomaan päivän valoon viljan, joka heidän puheensa mukaan on piiloitettu, sisään murattu, maahan kaivettu, sekä palauttamaan yltäkylläisyyden. Muutamiin toimenpiteisiin ryhdyttiinkin; määrättiin esim. eräiden elintarpeiden korkein hinta, säädettiin rangaistuksia niille, jotka kieltäytyivät myymästä, ja muuta senkaltaista. Mutta kun eivät ihmisponnistukset, olkoot kuinka voimakkaat tahansa, kykene vähentämään ravinnon tarvetta eivätkä kasvattamaan viljaa tavattomana vuodenaikana, ja kun eivät mainitsemmme toimenpiteet voineet tuottaa paikkakunnalle elintarpeita sieltä, missä niitä mahdollisesti olisi voinut olla runsaasti, niin onnetonta tilaa jatkui ja se huononi päivä päivältä. Kansa johti tämän tuloksen parannuskeinojen riittämättömyydestä ja heikkoudesta ja vaati äänekkäästi voimakkaampia ja perinpohjaisia. Ja onnettomuudekseen se löysi mieleisensä miehen.

Kuvernööri Don Gonzalo Fernandez de Cordovan poissaollessa, joka oli leiriytynyt Casale del Monferratan edustalle, oli hänen sijaisenaan Milanossa suurkansleri Antonio Ferrer, espanjalainen hänkin. Tämä älysi — ja kuka ei olisi älynnyt — että leivän kohtuullinen hinta itsessään on hyvin toivottava seikka. Ja hän ajatteli — siinä oli hänen erehdyksensä, että hänen antamansa määräys riittäisi sellaista aikaansaamaan. Hän määräsi *metan* — tämä on Milanossa ruokatarvarain hintaluettelon nimenä — siten, että karpion hinta, joka ennen oli ollut kahdeksankymmentä lira, nyt aleni kolmeenkymmeneen kolmeen liraan. Suurkansleri menetteli siinä kuin nainen, joka aikoinaan on ollut nuori, ja joka luulee nuorentuvansa muuttamalla ristimätodistuksensa päivämäärän.

Vähemmän mielettömät ja väärät määräykset olivat useammin kuin kerran itse asianhaarojen pakosta jääneet noudattamatta. Juuri mainitun säädöksen noudattamista sitävastoin valvoi rahvas, joka huomaten toivomuksensa viimeinkin muuttuneen laiksi, ei kärsinyt, että se olisi tapahtunut pilan vuoksi. Rahvas riensi heti joukottain leipomoihin ostamaan leipää määrähinnasta; ja se vaati sitä sellaista päättäväisyyttä ja uhkamielisyyttä osoittaen, joka saa tukea yhdessä intohimosta, vallasta ja asetuksista. On ilmeisen selvää, että leipurit panivat jyrkän vastalauseen. Sekoittaa jauhoja, hämmentää, panna uuniin, ottaa uunista — kaikkea tätä lakkaamatta! Rahvas näet, jolla tosin oli epäselvä tietoisuus siitä, että tämä menettely oli väkivaltainen, piiritti yhtenänsä leipomoja, käyttäen hyväkseen tätä ohimenevää etua. Nähdä vaivaa ja hikoilla tavallista enemmän, myydäkseen tappiolla — jokainen käsittää, millaista huvia se oli. Mutta toiselta puolen virkamiehet säätivät rangaistuksia, toiselta puolen kansa tuskaantui ja napisi, jos joku leipuri hiemankin viivyteli sen pyyteiden täyttämistä, ja se uhkasi toimeenpanna tuollaista omankäden oikeutta, mikä on pahinta tässä maailmassa. Ei siis ollut muuta neuvoa kuin leipoa, paistaa ja myydä.

Mutta jotta tätä menoa olisi saatu jatkumaan, ei riittänyt, että heitä oli pakoittamassa ankarat säädökset ja pelko. Oli myös tarpeen, että heidän voimansa siihen riittivät. Ja jos tätä tilaa olisi kestänyt hieman kauemmin, he eivät enää olisi voineet. He selittivät virkamiehille hartioilleen lasketun taakan kohtuuttomuutta ja mahdottomuutta, uhkasivat heittää uuniin leivinlapion ja lähteä tiehensä. Siitä huolimatta he jatkoivat entistä menoa, yhä toivoen, että suurkansleri viimeinkin tulisi järkiinsä. Mutta Antonio Ferrer, joka oli, kuten tätä nykyä sanottaisiin, lujaluonteinen mies, vastasi, että leipurit

aikaisemmin olivat suuresti hyötynneet, ja että taas parempien aikojen saavuttua tulisivat suuresti hyötymään. Saataisiinhan nähdä, ehkäpä heille voitaisiin antaa valtion puolesta jotain vahingonkorvausta; mutta siihen asti tuli heidän jatkaa entiseen tapaan. Oliko hän varma toisille mainitsemiensa syiden pätevyydestä, vai tahtoiko, tuntien tuloksista säädöksensä ylläpitämisen mahdottomuuden, jättää toisten tehtäväksi uudistaa sen aiheuttamaa vihamielisyyttä — sitä on vaikea nyt enää ratkaista, kun ei tunne Antonio Ferrerin ajatuksia. Tosiseikka on se, ettei hän hiukkaakaan väistynyt julistamastaan määräyksestä.

Viimein dekurionit — aatelisten muodostama kaupunkilainen virkakunta, joka oli voimassa aina vuoteen 96 kulunutta vuosisataa — selvittivät maaherralle kirjallisesti asiain tilaa. Keksiköön hän, näin kuuluivat heidän sanansa, jonkun lievennyskeinon tukalille oloille.

Don Gonzalo, jonka harrastukset täydelleen olivat kiintyneet sodan asioihin, teki, minkä lukija epäilemättä on arvannut: hän nimitti julkisen tuomioistuimen ja myönsi sille oikeuden määrätä leivälle soveliaan hinnan, toimenpide, jonka määränä oli tyydyttää molempia puolia. Edusmiehet kokoontuivat, tai, kuten sen ajan espanjanvoittoisella kansliakielellä sanottiin, yhtyivät neuvoskunnaksi. Ja monen monituisten kumarrusten, kohteliaisuuksien, huokausten, keskeytysten, tehottomien ehdotusten, epäröimisten jälkeen he kaikki huomasivat välttämättömäksi neuvotella; ja vaikka hyvin tiesivät, että oli käsiteltävänä erittäin tähdellinen kysymys, oli heillä se vakaumus, etteivät voineet menetellä toisin, ja senvuoksi he päättivät korottaa leivän hinnan.

Leipurit päästivät helpotuksen huokauksen; mutta rahvas raivostui.

Sen päivän edellisenä iltana, jolloin Renzo saapui Milanoon, kadut ja torit vilisivät ihmisiä, jotka tuntien tai tuntematta toisiaan, yhteisen raivon, saman ajatuksen valtaamina, yhtyivät ryhmiin vallan epätahallisesti ja melkein sitä huomaamattaan, kuten samalle kaltevuudelle sirotetut vesipisarat. Jokainen puhe kiihoitti niin hyvin kuulijain kuin puhujan vakaumusta ja intohimoisuutta. Näiden monilukuisten intoilijain joukossa oli muutamia kylmäverisempiä, jotka mielissään katselivat, miten vesi sameni. Ja he päättivät samentaa sitä vielä enemmän noilla puheilla ja jutuilla, joita konnat osaavat keksiä, ja joita kiihoittuneet mielet uskovat. Ja he päättivät, ettei tuo vesi saisi asettua, ilman että he siinä hieman kalastelivat.

Tuhannet henkilöt menivät levolle epämääräisesti aavistaen, että jotain olisi pitänyt tehdä, ja että jotain oli tekeillä.

Ennen päivännousua kadut olivat uudelleen täynnä ihmisryhmiä: lapsia, naisia, miehiä, vanhuksia, työväkeä, köyhiä; he kokoontuivat sattumalta; täällä kuului useiden äänien kumea kuiskina; tuolla joku puhui, ja toiset paukuttivat käsiään. Mikä kysyi lähimmältä vieruskumppaniltaan samaa, mitä häneltä itseltään oli kysytty; mikä toisteli huudahdusta, jonka oli kuullut kaikuvan korvaansa. Kaikkialla valituksia, uhkauksia, ihmettelyä. Vaan pieni luku sanoja muodosti niin monen puheen sisällyksen.

Puuttui ainoastaan tilaisuutta, joku sysäys, joku tilapäinen aihe, jotta sanat olisivat muuttuneet teoiksi; eikä niitä kauan tarvinnut odottaa. Päivän koittaessa leipurien myymälöistä läksivät liikkeelle pojat, jotka kantoivat leipäkoreja viedäkseen leipää määrätaloihin. Ensimmäisen tällaisen poloisen nuorukaisen saapuminen väenryhmän kohdalle oli kuin palava räjähdyspommi ruutikellarissa.

— Kas tuossahan on leipää! huusivat sadat äänet yhdessä.

— Niin, tiranneille, jotka uiskentelevat yltäkylläisyydessä ja tahtovat näännyttää meidät nälkään, sanoi eräs.

Sitten tämä lähestyy poikaa, kuroittaa kätensä leipäkorin laidalle, vetäsee siitä rajusti ja sanoo:

— Näytäppäs.

Poikanen hulmahtaa punaiseksi, käy sitten kalpeaksi, vapisee, tahtoisi sanoa:

— Anna minun mennä.

Mutta sanat takertuvat hänen kurkkuunsa. Hän hellittää koria ja koettaa nopeasti irroittaa kätensä kantohihnoista.

— Alas tuo kori, huudetaan nyt.

Monet kädet tarttuvat siihen kiinni yhtä haavaa: nyt se on maassa. Temmataan ilmaan sitä peittävä liina, ja lämmin, hyvä leiväntuoksu leviää ympäristöön.

— Olemmepa mekin kristittyjä: täytyypä meidänkin syödä leipää, virkkaa edellinen.

Hän tarttuu leipään, kohottaa sen ylös, näyttäen sitä väkijoukolle, purasee siitä aimo palan.

Kädet tarttuvat leipiin, leivät kohoavat ilmoille, ja kädenkäänteessä on kori tyhjennetty. Ne, joille ei ollut riittänyt mitään, suuttuivat nähdessään toisten saaliin, innostuivat yrityksen helppoudesta ja läksivät joukottain hakemaan toisia leipäkoreja. Missä vain kohdattiin kori, se oitis tyhjennettiin. Eikä edes tarvinnut ahdistaa kantajia. Ne leivänkantajat, jotka onnettomuudekseen olivat liikkeellä, panivat, huomatessaan, mistä päin tuuli puhalsi, korinsa vapaaehtoisesti maahan ja pötkivät tiehensä. Kuitenkin ne, jotka jäivät ilman, olivat verrattomasti lukuisimmat; eivätkä valloittajatkään tyytyneet niin vähäisiin saaliisiin, ja nämä, sekaantuen milloin mihinkin ryhmään, juuri olivat toivoneet paljoa suuremman epäjärjestyksen syntyvän.

— Leipomoon! Leipomoon! huudetaan.

Corsia de' Servi kadun varrella oli, ja on vieläkin leipomo, jolla yhä vielä on sama nimi; tämä nimi merkitsee Toscanan murteella "Kainalosauvaleipomo", ja Milanon murteella se on kokoonpantu niin oudoista, eriskummaisista ja raakalaisista äännteistä, ettei kielen aakkosissa ole riittäviä merkkejä niitä ilmituomaan.[8] Sinnepäin tulvi rahvas. Tämän leipomon leipurit paraikaa kuulustelivat ilman koria palannutta poikaa, joka vallan säikähtyneenä ja hämmentyneenä soperrellen kertoi surkeata seikkailuaan. Tällöin kuului yhtä haavaa jalkojen kopinaa ja kirkunaa. Se kasvaa ja lähestyy, joukkion etumaiset tulevat näkyviin.

— Sulkekaa, sulkekaa; heti, heti!

Yksi heistä juoksee noutamaan avuksi kapteenia; toiset sulkevat kiireisesti myymälän ja työntävät ovisalvat eteen. Joukko ulkona alkaa käydä sankemmaksi ja huutaa:

— Leipää! leipää! Aukaiskaa! aukaiskaa!

Muutaman silmänräpäyksen kuluttua saapuu kapteeni mukanaan joukko tapparakeihäsmiehiä.

— Tilaa, tilaa, ystäväni; menkää toki kotianne; tilaa kapteenille, hän ja keihäsmiehet huutavat.

Tungos ei vielä ollut liian suuri, ja väki väistyi hieman, niin että keihäsmiehet pääsivät esille ja saattoivat asettua, jolleivät järjestykseen, niin ainakin yhteen ryhmään myymälän oven eteen.

— Mutta ystäväni, varoitteli sitä kapteeni, mitä teette tässä? Palatkaa toki kotianne. Missä on Jumalanpelko? Mitä on sanova kuningas, meidän herramme? Emme tahdo tehdä teille pahaa; mutta menkää kotia. Tulkaa järkiinne! Mitä, hiidessä, teette täällä näin yhteen sulloutuneina? Siitä ei koidu mitään hyvää sielullenne eikä ruumiillenne. Kotia, kotia!

Vaikka ne, jotka näkivät puhujan kasvot ja kuulivat hänen puheensa, olisivatkin tahtoneet totella, niin eivät olisi voineet, heitä kun työnsivät ja tuuppasivat takana olijat, samoin kuin aalto ajaa toista aaltoa, ja näin oli aina väkijoukon uloimpaan laitaan asti, mikä joukko taajeni taajenemistaan. Kapteeni rupesi jo hengästymään.

— Koettakaa saada heidät peräytymään, niin että saatan hieman hengittää, sanoi kapteeni keihäsmiehille; mutta älkää tehkö pahaa kellekään. Koettakaamme päästä sisään myymälään, kolkuttakaa. Pankaa heidät väistymään taaksepäin.

— Väistykää, väistykää! huutavat keihäsmiehet, rynnäten kaikki yhdessä etumaisia vastaan ja työntäen heitä taapäin keihäidensä varsilla.

Nämä päästävät valitushuutoja, väistyvät niin paljon kuin voivat, ja tuuppaavat takanaan olijoita, mikä selällä rintaan, mikä kyynäspäällä vatsaan; mikä astuu korkoineen toisen varpaille. Syntyi sellainen tuuppailu ja tungos, että keskellä olijat kernaasti olisivat maksaneet, kunhan olisivat päässeet tästä pälkähästä. Tällävälän syntyi vähän tilaa oven edessä. Kapteni kolkuttaa kerran, kolkuttaa toistamiseen ja huutaa, että avattaisiin; sisällä olijat huomaavat hänet ikkunasta, rientävät alas ovelle ja aukaisevat. Kapteeni karkaa sisälle, kutsuu keihäsmiehiä jälkeensä, ja nämä pujahtavat sisälle toinen toisensa jälkeen, takimaiset pidättäen rahvasta keihäidensä varsilla. Kun kaikki ovat sisällä, pannaan ovelle jälleen vahvat salvat ja pöngät. Kapteeni rientää ylös ja asettuu ikkunan ääreen. Hui mikä suunnaton väkijoukko!

— Ystäväni, hän huutaa.

Ja monet katsovat ylös ikkunaan.

— Ystäväni, palatkaa kotia. Yleinen anteeksianto jokaiselle, joka heti palaa kotia.

— Leipää, leipää! Ovi auki! olivat selvimmät sanat siinä hirvittävässä huutojen hälinässä, minkä

väkijoukko lähetti vastaukseksi.

— Olkaa järkeviä, ystäväni! Varokaa itseänne! Vielä on aikaa. Menkää pois kotianne. Leipää kyllä saatte, mutta tämä ei ole oikea keino. No! ... no! Mitä teettekään siellä alhaalla. Kuinka, ovea vastaan! Hävetkää toki, Malttakaahan. Tulkaahan järkiinne! Varokaapa, teette suuren rikoksen. Malttakaapas, kun minä tulen alas. No pois nuo raudat, alas nuo kädet. Hävetkää! Te Milanolaiset, jotka hyvydestänne olette kuuluisat koko maailmassa. Kuulkaa, kuulkaa, olettehan aina olleet kunnan ih ... senkin konnat!

Tämän äkillisen tyylin muutoksen aiheutti kivi, jonka viskasi yksi noista kunnan ihmisistä ja joka osui kapteenin otsaan, yläpuolelle vasenta silmää.

— Konnat, konnat! näin hän toistamiseen huusi, sulkien nopeasti ikkunan ja vetäytyen sen äärestä pois. Mutta vaikka hän olisi huutanut keuhkonsa piloille, olisivat hänen sanansa, hyvät ja pahat hajonneet ja haihtuneet ilmaan keskellä alhaalta kohoavaa melua. Ja siellä alhaalla hän näki innokkaasti työskenneltävän kivin ja rautakangein — edelliset oli saatu käteen matkalla — ja niitä lennätettiin ovea ja ikkunoita vasten tarkoituksessa murtaa luukut ja rautaristikot. Ja tämä työ oli jo edistynyt melkoisen pitkälle.

Tälläväläin leipomon isännät ja sällit, jotka seisoivat yläkertojen ikkunoiden ääressä käsissään kokonainen varustus kiviä — he olivat todennäköisesti kaivaneet ylös koko pihan kivityksen — huusivat, tekivät ilmeitä ja huitoivat käsillään alhaalla olijoille, estääkseen heitä jatkamasta. He osoittivat heille kiviä ja uhkasivat heittää niitä alas. Kun huomasivat uhkauksensa turhiksi, he todella alkoivat nakella niitä alas. Ei yksikään osunut väärään; sillä tungos oli niin sankka, ettei, kuten kansa sanoo, hirssinjyväkään olisi pudonnut maahan.

— Kas noita konnia, noita heittiöitä! Onko tuo se leipä, jonka annatte köyhille ihmisille. Ai, ai, voi, voi! Nyt on meidän vuoromme, ulvottiin alhaalla.

Varsin moni sai kivistä pahoja vammoja, pari poikaa kuoli siihen paikkaan.

Raivo lisäsi joukon voimia. Ovet pirstottiin, rautasalvat katkottiin, ja tuhoava joukko tulvi sisälle joka aukosta. Sisällä olijat huomaavat uhkaavan vaaran ja pakenevat ullakolle. Kapteeni, keihäsmiehet ja muutamat talon asujamista piiloittautuivat sinne katonharjan alle; toiset pujahtivat yllisen luukuista katolle, missä hiipivät kuin kissat.

Saaliin näkeminen saattoi voittajat unhoittamaan veriset kostontuumansa. He hyökkäävät leipähyllyjen kimppuun. Leivällä on hyvä menekki. Eräs syöksyy kassan luo, murtaa lukon, käy käsiksi rahaan, anastaa sitä täysin kourin, täyttää taskunsa ja poistuu runsain saaliin, seuraavassa tuokiassa palatakseen ryöstämään leipää, jos sitä enää on jällellä. Väentulva virtaa sisempiin varastohuoneisiin.

Käydään käsiksi säkkeihin, niitä laahaillaan esiin; muuan kaataa yhden, aukaisee sen suun ja kaataa siitä pois osan jauhoista, saadakseen sen tarpeeksi kevyeksi kantaa. Siihen osuu toinen ja huutaa:

— Odota, odota, ja kumartuu alas, levittäen esiliinaa, nenäliinaa ja lakkia kootakseen tämän jumalanviljan.

Toinen hyökkää taikinapuntun kimppuun ja kaivaa siitä esiin taikinamöhkäleän, joka venyy pitkäksi ja josta putoilee palasia joka taholle. Joku on löytänyt sihdin, jota voitonmerkkinä heiluttaa ilmassa. Siinä tullaan ja mennään: miehiä, naisia, lapsia, joita tuupataan sinne tänne ja jotka huutavat. Ja kaiken yli laskeutuu valkoinen pöly, jota puhaltaa joka taholta ja joka verhoaa kaikki kuin tiheä sumu. Ulkona oven edessä liikkuu kaksi vastakkaista virtausta, jotka törmäävät yhteen ja ovat toistensa tiellä. Toiset tulevat ulos saaliineen, toiset pyrkivät sisälle sitä anastaakseen.

Sillääikaa kun tätä leipomoa näin ryöstettiin, ei yksikään kaupungin muista leipomoista ollut turvissa ja vapaana vaarasta. Mutta rahvas ei toisten leipomojen eteen kokoontunut tarpeeksi suurilukuisena rohjetakseen mitä tahansa. Muutamii leipomoihin isännät olivat koonneet apujoukkoja ja olivat valmiit puolustukseen. Toisaalla, missä tunsivat heikkoutensa, tai olivat pelokkaampia, he tavallaan hieroivat sopimusta: he jakelivat leipää myymälän edustalle kokoontuneille sillä ehdolla, että nämä sitten lähtisivät tiehensä. Ja he menivätkin pois, tosin eivät sentähden, että olisivat olleet tyytyväisiä siihen, mitä olivat saaneet, vaan koska keihäsmiehet ja oikeudenpalvelijat, jotka pysyivät loitolla tuosta hirvittävästä "Kainalosauvaleipomosta" kaikkialla muualla esiintyivät riittävän väkisinä pitääkseen kurissa tätä vähäistä kapinallisjoukkoa.

Näin väkitunko ja epäjärjestys lisääntyi lisääntymistään tuon ensinmainitun leipomon kohdalla. Sillä jokainen, jonka kädet syhyivät ja jonka mieli teki toimeenpanna joku urotyö, riensi sinne, missä oli enemmän ystäviä ja rankaisemattomuus varma.

Tällä kannalla olivat asiat, kun Renzo, joka, kuten kerroimme, juuri oli syönyt loppuun leipänsä, kulki kaupunkiin Itäisen portin kaupunginosasta, tietämättänsä suunnaten kulkunsa mellakan polttopisteeseen. Hän astui milloin vapaasti, milloin väkijoukon viivyttämänä. Ja astuessaan edelleen hän silmin ja korvin koetti tästä kumeasta äänten ja puheiden kohinasta saada lähempiä tietoja asioiden tilasta. Ja matkansa varrella hänen onnistui saada selville jotenkin seuraavaa:

— Nyt on saatu ilmi, huusi eräs, noiden roistojen katala petos, jotka ovat väittäneet, ettei muka ole leipää, jauhoja eikä viljaa. Nyt tiedetään asia tyystin, eivätkä he enää voi meille valhetella. Eläköön yltäkylläisyys!

— Uskokaa minua, tämä ei meitä ollenkaan hyödytä, virkkoi toinen. Tässä piilee ansa. Tästä tulee vielä pahempaakin, ellemme varmasti saa oikeutta. Leipää tosin saadaan halvalla; mutta siihen tullaan sekoittamaan myrkkyyä, jotta ihmisparat kuolisivat kuin kärpäset. Johan he sanovat, että on liaksi asukkaita; sen ovat sanoneet keskellä oikeuden istuntoa. Tämän tiedän minä varmasta lähteestä, olenhan kuullut sen omin korvin eräältä kummiltani, joka on erään tuollaisen herran kyökkipojan sukulaisen hyvä ystävätär.

— Nuo ovat seikkoja, joita tuskin rohkenee toistamiseen kertoa, sanoi toinen, vaahto suupielissä ja painaen nenäliinan riepua sotkuisille ja verisille hiuksilleen. Hänen vieressään seisvoja toisti hänen sanansa, ikäänkuin häntä lohduttaakseen.

— Tilaa, hyvät ihmiset, tehkää niin hyvin. Päästäkää kulkemaan perheenisä parka, joka vie ruokaa viidelle lapselleen.

Näin puhui muuan henkilö, joka kulki hoiperrellen suunnattoman suurta jauhosäkkiä kantaessaan. Ja jokainen väistyi tehden hänelle tilaa.

— Minä, sanoi toinen melkein kuiskaten vierustoverilleen, minä tästä lähden kotia. Minä tunnen maailman ja tiedän, miten tällaiset jutut päättyvät. Nuo rutkaleet, jotka nyt pitävät niin suurta melua, tulevat huomenna tai ylihuomenna pysymään siivosti kotonaan vallan vavisten pelosta. Olen jo huomannut eräitä kasvoja, eräitä aatelisia, jotka kuljeskelevat ympäri kaupunkia tekeytyen typeriksi. Mutta itse teossa he panevat merkille kuka on liikkeellä, kuka ei. Sitten kun kaikki on ohi, tehdään tilit, ja silloin syylliset saavat vastata teoistaan.

— Se, joka suojelee leipureita, huusi sointuva ääni, vetäen puoleensa Renzon huomion, on valtion viljavouti.

— He ovat kaikki konnia, sanoi ääni läheltä.

— Oikein, mutta tämä on heidän johtajansa, virkkoi edellinen.

Viljavouti, jonka kuvernööri vuosittain nimitti, valiten hänet dekurionien neuvoston ehdottamista kuudesta aatelisesta, oli mainitun neuvoston sekä muonaneuvoston puheenjohtaja.

Tällä neuvostolla, jonka muodosti kaksitoista niinikään aatelistaa jäsentä, oli muiden muassa tehtävänä hankkia ja säilyttää vuotuinen valtion viljavarasto. Välttämättömästi sitä miestä, joka toimi tässä virassa, nälänhädän ja tietämättömyyden aikoina pidettiin kaiken pahan aiheuttajana, ellei hän tehnyt samoin kuin Ferrer, mitä ei olisi kyennyt tekemään, vaikka olisi sitä halunnutkin.

— Nuo konnat, huudahti eräs joukosta. Voiko enää katalammin menetellä? Niin pitkälle ovat menneet, että väittävät suurkanslerin olevan lapselliseksi käynyt vanhus, jotta saattaisivat hänet huonoon huutoon ja että itse saisivat pitää komentoa. Olisipa tehtävä suuri häkki, pistettävä ne siihen ja syötettävä niille hiirenhernettä ja lustetta, kuten he meitä tahtovat kohdella.

— Olipa se leipää, sanoi muuan, joka koetti poistua kiireisesti. Kaikkea muuta: naulan painavia kiviä päähän! Tämänkokoisia kiviä sateli kuin rakeita. Siinä monet kylkiluut menivät murskaksi. Tuskin jaksan tästä lähteä kotiin.

Tällaisia puheita kuunnellen, jotka Renzoa kenties enemmän hämmästyttivät kuin mitä neuvoivat, hän saapui viimein kautta voimakkaiden tuuppausten tuon kuuluisan leipomon eteen. Väki oli siitä jo melkoisesti hajaantunut, niin että Renzo mukavasti saattoi katsella surkeata ja verestä hävitystä. Seinistä oli rappaus kivillä ja tiilillä heitelty halki, ikkunat oli raastettu irti saranoistaan, ovi murrettu.

— Tuo ei suinkaan ole kaunis teko, tuumi Renzo itsekseen. Jos kaikki leipomot saatetaan tuohon tilaan, niin missä sitten valmistetaan leipää? Kaivoissako?

Tuontuostakin astui ulos leipomorakennuksesta henkilö kantaen arkun, taikinapytyn tai seulan palasia, mikä hamppuloukun vartta, rahia, koria, tilikirjaa, sanalla sanoen jotain tuohon

leipomoparkaan kuuluvaa. Ja huutaen: tilaa, tilaa! kuljettiin läpi väkijoukon. Kaikki nämä henkilöt riensivät samaan suuntaan, ja sovittuun paikkaan, sen saattoi selvästi huomata.

— Mitähän tämä taas merkinnee? ajatteli Renzo; ja rupesi kulkemaan erään henkilön jälessä, joka sitoi yhteen silvottuja lautoja ja nosti tämän taakan selkäänsä, alkaen kulkea muiden mukana sitä katuja pitkin, joka pohjoispuolelta sivuuttaa tuomiokirkon ja joka on saanut nimensä[9] portaista, jotka olivat siinä silloin, mutta jotka joku aika sitten ovat siitä kadonneet.

Halu seurata tapahtumien kehitystä ei voinut pidättää vuoristolais-ystäväämme saavuttuaan tuomiokirkon kohdalle pysähtymästä sen eteen, sitä suu auki katselemaan. Sitten hän joudutti askeleitaan saavuttaakseen sen henkilön, jonka oli valinnut oppaakseen. Kuljettuaan kulman ohi hän loi katseen tuomiokirkon etusivullekin, joka siihen aikaan enimmäkseen oli järeämuotoinen ja sangen keskeneräinen. Renzo seurasi yhä lautataakan kantajaa, joka kulki keskelle kirkkotoria. Kuta kauemmaksi he tulivat, sitä tiheimmäksi kävi tungos; mutta kantajalle tehtiin tilaa; tämä halkoi väentulvaa, ja Renzo, joka yhä pysyi hänen kintereillään, saapui hänen mukanaan väkijoukon keskusta. Siinä oli tyhjä paikka ja sen keskellä tuli, hehkuva rovio tehty yllämainituista työkaluista. Yltympäri paukutettiin käsiä, koputettiin jalkoja ja päästettiin ilmoille voitonhuutoja ja kirouksia.

Kantaja paiskaa laudanpätkänsä hiilustaan; toinen kohentelee tulta puoleksi hiiltyneen hiilihangon varrella, nostellen hiiliä sivuilta. Savu kasvaa ja sakenee, liekki leimahtaa jälleen ilmoille ja sen mukaan huudot kiihtyvät rajummiksi:

— Eläköön yltykkylläisyys. Kuolkoot nälkään näännyttäjät. Kirottu olkoon nälänhätä. Alas muonavoudit, alas oikeus! Eläköön leipä!

Totta puhuen ei jauhohinkalojen ja taikinapunttujen hävittäminen, leipomojen ryöstäminen ja leipurien häviöön saattaminen ole soveliaain keino kartuttaa leipää. Mutta tähän on niitä metafysillisiä ongelmia, jotka eivät mahdu rahvaan päähän. Olematta suuri metafysikko syrjäinen usein itsestään tulee tällaista ajatelleeksi; vasta kun on kyseessä olevasta asiasta paljon puhunut ja paljon kuullut puhuttavan hän hämmästyä niin, ettei sitä käsitä. Tällainen järkevä ajatus oli heti johtunut Renzon mieleen ja se palasi tuontuostakin. Mutta hän ei sitä lausunut julki; sillä noiden monien kasvojen joukossa ei ollut ainoatakaan, joka olisi näyttänyt tahtovan sanoa:

— Veliseni, jos teen väärin, oikaise minua, ja minä olen sinulle siitä kiitollinen.

Jo oli rovion liekki uudelleen sammunut; ei näyttänyt enää kukaan tulevan saapuville tuomaan uusia polttoaineita, ja rahvas alkoi ikävystyä. Silloin levisi huhu, että Cordusiolla, läheisellä pienellä torilla, joka sijaitsi useiden katujen risteyksessä, juuri oli alettu rynnätä erään leipomon kimppuun. Usein tällaisissa tilaisuuksissa jonkun tapauksen ilmoittaminen riittää itse tuon tapauksen syntymiseen. Samaan aikaan kuin tämä sanoma levisi, heräsi rahvaassa halu lähteä sinne.

— Menenpä sinne. Tuletko mukaan? Menkäämme sinne — kuultiin joka taholta. Väkitunko hajaantuu ... se muuttuu jonoksi.

Renzo jäi takimaisten pariin ja liikkui ainoastaan mikäli väenvirta veti häntä mukanaan. Hän neuvotteli sillävälän itsekseen, pitikö hänen väistyä syrjään tungoksesta ja palata luostariin tapaamaan isä Bonaventuraa, vaiko katsella vielä tätä uutta mellakkaa. Nytkin voitti uteliaisuus.

Hän päätti kuitenkin pysyä syrjässä tiheimmästä tunkeilusta, missä voisi saada ruhjotuksi luunsa tai joutua vielä pahempaankin pulaan, ja sensijaan pysytellä jonkun matkan päässä katselijana. Huomatessaan jo olevansa väljemmillä tiloilla, hän otti esiin taskustaan toisen leivän, puri siitä palasen ja alkoi astua meluavan jonon jälkeen.

Tämä oli jo torilta saapunut ahtaalle ja vanhalle Kalastajakadulle ja sieltä vinokattoisen holviportin kautta Kauppiaiden torille. Kun kuljettiin sen seinänsyvennyksen ohi, joka keskeyttää silloisen Tohtorienkoulu-rakennuksen pylväskäytävän, oli niitä varsin harvoja, mitkä eivät luoneet katsetta suureen, siinä kohoavaan vakavan, äreän, synkän näköisen Filip toisen kuvapatsaaseen, joka marmorisiin veistettyinäkin herätti epämääräistä kunnioituksen ja pelon tunnetta ja joka käsivarsi ojennettuna näytti huutavan:

— Tässä olen, kirottu roskaväki!

Tämä kuvapatsas katosi omituisella tavalla. Noin sata seitsemänkymmentä vuotta niiden tapahtumien jälkeen, joita paraikaa kerromme, asetettiin tälle kuvapatsaalle toinen pää, sen kädestä poistettiin valtikka ja pantiin sijalle tikari. Ja kuvapatsaalle annettiin nimeksi Marcus Brutus. Näin muutettuna se oli pystyssä parisen vuotta. Mutta eräänä aamuna muutamat henkilöt, jotka varmaankaan eivät pitäneet Marcus Brutuksesta, vaan joilla päinvastoin oli häneen jotain salaista kaunaa, viskasivat kuvapatsaan ympärille nuoran, kaatoivat sen kumoon ja ilkkuivat sitä monella muotoa. Kun he sitten olivat sitä

typistelleet ja saattaneet sen muodottomaksi möhkäleeksi, he sitä laahasivat pitkin katuja, tehden sen seitsemän ilvettä. Ja kun olivat vallan väsyksissä, he heittivät sen Herra ties minne.

Jospa joku olisi tätä ennustanut Andrea Biffille, kun hän sitä veisteli!

Kauppiaiden torilta meluava joukkio samoili Parkkuminkutojain kadulle ja sieltä Cordusio-torille.

Saavuttuaan tälle pikkutorille jokainen heti kääntyi leipomoon päin, jonka huhu oli maininnut. Mutta ystäväjoukon asemesta, joita odotettiin nähtävän siellä täydessä ryöstötyössä, huomattiin vaan muutamia henkilöitä, jotka epäröivinä seisoivat jonkun matkan päässä leipomosta; tämä oli suljettu ja sen ikkunoiden ääressä seisoivat asetettuja ihmisiä, joilla näytti olevan aikomus tarvittaessa puolustautua.

Tätä nähdessään mitkä jäivät ihmettelemään, mitkä kiroilivat, mitkä nauroivat, mitkä kääntyivät, mitkä tahtoivat palata. Toiset sanoivat:

— Eteenpäin, eteenpäin.

Siinä syntyi kuin virta ja vastavirta, kysymysten ja selitysten risteilyä, sitten epäröimistä ja viimein täydellinen pysähdys, jota säesti kumea neuvottelun kohina.

Kesken kaikkea kuuluu joukosta kirottu ääni:

— Tässä on lähellä viljavoudin talo. Menkäämme noutamaan itsellemme oikeutta ja ryöstämään se puti puhtaaksi.

Tämä tuntui pikemmin jo tehdyn sopimuksen yleiseltä mieleenpalauttamiselta, kuin odottamattomalta ehdoitukselta.

— Viljavoudin luo! Viljavoudin luo! oli ainoa huuto, minkä saattoi eroittaa.

Joukko lähtee liikkeelle yhteisen raivon kiihottamana kulkien sitä katuja kohti, missä niin onnettomana hetkenä mainittu talo sijaitti.

## **KOLMASTOISTA LUKU.**

Onneton viljavouti oli juuri ilman ruokahalua syönyt huonon aterian, johon oli kuulunut vanhaa leipää. Hän odotti kovin levottomana tämän myrskyn päättymistä, kuitenkin ollenkaan aavistamatta, että se niin raskaana oli laskeutuva hänen pänsä yli.

Joku hyvänsuopa henkilö läksi juoksujalassa väkijoukon edelle ilmoittamaan uhkaavaa vaaraa.

Palvelijat riensivät melun houkuttelemina alas ovelle ja katsoivat tyrmistyneinä katuja pitkin, mistä meteli läheni. Kuunnellessaan tietoa he jo näkevät etujoukkojen saapuvan. Hätäisen kiireellisesti riennetään viemään sana isännälle. Sillävälin kuin tämä tuumii pakoa ja pakotapaa, tulee jo toinen hänelle ilmoittamaan, että pako on liian myöhäinen. Palvelijoilla on tuskin aikaa sulkea ovi. He pöngittävät ja telkeävät oven, juoksevat sulkemaan ikkunat, vallan kuin ukkosilman lähestyessä ja kun rakeita voi odottaa joka hetki.

Kiihtyvä hälinä, jyristen kuin ukkonen halki ilmojen, kajahtaa tyhjään pihaan. Joka talon komero siitä kaikuu. Ja keskellä taajaa ja kumeata meteliä kuuluu vahvoja ja tiheään toistuvia kivenheittoja ovea vasten.

— Viljavouti! Viljavouti!

— Tiranni! Näännyttäjä!

— Tahdomme hänet elävänä tai kuolleena.

Tuo poloinen mies juoksenteli kalpeana, hengästyneenä huoneesta huoneeseen, lyöden yhteen käsiään, avuksi huutaen Jumalaa ja kehoittaen palvelijoitaan hyvin pitämään puoliaan ja keksimään hänelle jonkun pakokeinon.

Mutta miten ja minne paeta?



Hän kiipeää yliselle ja katselee ahtaasta kattoaukosta huolestuneena alas kadulle: hän huomaa sen täyteen sullotuksi raivokkaita ihmisiä ja kuulee huudot, jotka vaativat hänen kuolemaansa. Ja entistään kauhistuneempana hän vetäytyi takaisin ja haki itselleen kaikkein etäisimmän ja varmimman piilopaikan. Näin kyykistyneenä soppeensa hän kuunteli, eikö kamala pauhina asettunut, eikö meteli hieman hellittänyt. Mutta päinvastoin hän kuuli hälinän kiihtyvän pauhaavammaksi ja rajummaksi ja kivienheiton ovea vastaan käyvän yhä tiheimmäksi. Silloin hänet valtasi uusi sydämenkouristus, ja hän tukki äkkiä korvansa. Sitten hän ollen vallan suunniltaan kiristi kokoon hampaansa, kasvot vääntyneinä, jäykisti käsivartensa ja puristi nyrkkejään, ikäänkuin olisi tahtonut puolustaa oveaan...

Mitä hän muuten teki on vaikea tarkalleen sanoa, hän kun oli yksin. Täytyy arvailla. Onneksi tukee meitä kokemus.

Tällä kertaa Renzo oli keskellä mellakkaa, ei aaltoilevan joukon viemänä, vaan tahallaan siihen tullessa.

Kuullessaan ensi verenhimon vaatimuksen, hän tunsikin oman verensä kiivaasti kuohuvan suonissa. Mitä ryöstöön tulee, ei hänellä ollut aivan varmaa mielipidettä siitä, oliko se hyvä vai paha teko tässä tilaisuudessa. Mutta murha-ajatus herätti hänessä välittömästi aivan selvän kauhuntuksen. Ja vaikka hän oli yhtä intohimoisen oppivainen kuin useimmat muut, jotka joutuvat toisten intohimoisten vaikutuksien alaisiksi, ja vaikka hänkin siis oli varma siitä, että viljavouti oli viheliäinen näännyttäjä, ikäänkuin olisi tarkalleen tietänyt, mitä tuo poloinen oli tehnyt, oli jättänyt tekemättä ja ajattelematta, oli hän kuitenkin etumaisien joukossa rientänyt paikalle vahvasti päättäen tehdä kaiken voitavansa pelastaakseen onnettoman. Näissä aikeissa ollen hän oli tunkeutunut vallan lähelle sitä ovea, jota monella tavoin koetettiin murtaa.

Mitkä hakkasivat kivillä lukon nauvoja irroittaakseen sen; mitkä taas koettivat talttoineen ja vasaroinen työskennellä tarkoituksenmukaisemmin. Toiset taas pistelivät kiviseiniä terävillä kivillä, tylsäkärkisillä veitsillä, nauloilla, sauvoilla ja kynsilläkin, jos ei ollut muuta asetta, kaapien pois laastitusta ja tehden siihen lovia, saadakseen irti tiiliä ja siten seinään aukon. Ne, jotka eivät voineet ottaa osaa tähän hyökkäys- ja hävitystyöhön, kiihoittivat huudoillaan työntekijäin rohkeutta. Mutta samalla nämä tunkeilullaan olivat esteenä työn edistymiselle, jota jo muutenkin runsaiden osanottajien epäjärjestyksinen into hidastutti. Sillä, kiitos taivaan, tapahtuu joskus pahaa toimeenpantaessa, samoin kuin valitettavasti liiankin usein sattuu hyvää yritettäessä, nimittäin, että kaikkein innokkaimmat hommaajat ovat esteenä.

Viranomaiset, jotka ensinnä saivat tiedon mellakasta, lähettivät heti noutamaan apujoukkoja linnan päälliköltä. Tämän linnan nimi oli silloin Giovia-portin linna. Päällikkö lähetti heti komppanian sotamiehiä. Mutta sillävälän kuin sana saapui, määräys annettiin, soturit kokoontuivat, läksivät matkaan ja saapuivat paikalle, oli jo viljavoudin talo sankan joukon saartama, ja soturien täytyi pysähtyä kauas siitä, väkijoukon laitaan. Komentava upseeri ei tiennyt mitä tehdä. Siinä paikassa, mihin soturit olivat pysähtyneet, ei ollut kertynyt muuta kuin lauma joutilasta, kaikennäköistä ja molemmansukupuolista väkeä. Heille tehtyihin kehoituksiin hajaantua ja tehdä tilaa he vastasivat pitkällä ja kumealla murinalla; eikä yksikään liikkunut paikoiltaan. Ampua tähän joukkoon tuntui upseerista sekä julmalta että vaaralliselta. Se olisi haavoittanut vähemmän vaarallisia ja saattanut nuo monet raivokkaat vimmoihinsa. Eikä hän muuten ollut saanut sellaista määrystä. Parasta olisi ollut raivata itselleen tie tämän etujoukkion läpi, tunkea se oikealle ja vasemmalle ja mennä hätyyttämään niitä, jotka toisia hätyyttivät; mutta välttämätöntä oli, että siinä hyvin onnistui.

Kuka voi taata, että soturit olisivat voineet edetä pysyen yhdessä ja järjestyneinä? Jos heidän ei onnistuisikaan halkaista tungosta, vaan jos itse hajaantuisivat väkitunkoon, joutuisivat he rahvaan mielivallan alaisiksi, sitä ensin ärsytettyään. Päällikön epäröimistä ja soturien paikallaan pysymistä selitettiin, oikein vai väärinkö, peloksi. Ne henkilöt, jotka olivat lähellä heitä, tyytyivät tuijottamaan heihin sennäköisinä, kuin olisivat milanolaiseen tapaan tahtoneet sanoa: Nauranpa sinulle vasten naamaa. Kauempana olijat ärsyttivät heitä alinomaan virnutuksillaan ja ivahuudoilla. Vieläkin edempänä olijat eivät ollenkaan huolineet soturien läsnäolosta; hävittäjät jatkoivat muurin murtamistyötään. Heidän ainoana pyyteenään oli pikainen yrityksensä onnistuminen. Katsojat eivät herjonneet kirkumisellaan heitä kiihoittamasta.

Näiden viimeainittujen joukossa herätti huomiota muuan pahanmaineinen vanhus, jonka pelkkä ulkomuoto jo tarjosi tavatonta näkemistä; hän mulkoili syväkuoppaisilla kiiluvilla silmillään, liikutteli ryppyjään pirullisesti hymyillen, kohotti kätensä inhoittavan harmaan päänsä päälle, heiluttaen vasaraa, nuoranpätkää ja neljää suurta naulaa, joilla sanoi aikovansa naulata kiinni ovenpuoliskoonsa viljavoudin, sittenkuin tämä oli pantu hengiltä.

— Hävetkää toki! huudahti Renzo, tuntien kauhua näistä sanoista ja nähdessään useita muita kasvoja, jotka näyttivät hyväksyvän ne, ja kenties rohkaistuna muutamien muiden kasvojen ilmeistä, jotka, vaikka mykkinäkin, näyttivät tuntevan samaa kauhua, mikä oli hänet vallannut.

— Mikä häpeä, riistämmekö siis teloittajalta ammattinsa? Murhata kristitty! Miten toivotte Jumalan antavan meille leipää, jos me teemme tällaisia vääriä tekoja? Hän lähettää meille salamansa, eikä leipää!

— Sinä koira, isänmaan petturi! huutaa kääntyen Renzoon päin muuan pirullisen näköinen mies, yksi niitä, joka keskellä meteliä oli saattanut kuulla nuo lapsellisen hurskaat sanat.

— Odota, odota.

— Hän on joku viljavoudin palvelijoista, pukeutuneena maalaiseksi. Hän on urkkija.

— Ottakaa se mies kiinni!

— Antakaa hänelle aimo löylytys!

Sadat äänet kuuluvat ympäröstä:

— Mitä on tekeillä? Missä hän on? Kuka hän on?

— Viljavoudin palvelija.

— Vakoilija!

— Viljavouti maalaisen puvussa ja aikeissa paeta.

— Missä hän on? Missä hän on?

— Käsiksi siihen mieheen.

Renzo ei enää hiisku sanaakaan, kyykistyy pieneksi ja tahtoi pujahtaa tiehensä. Muutamat hänen ympärillään olijat peittävät hänet piiriinsä ja koettavat kaikenmoisilla huudoilla sekoittaa pois nuo vihamieliset murhanhuudot. Mutta kaikkein enimmänsä häntä hyödytti vallan läheltä kuuluva huuto:

— Tilaa, tilaa! tässä tulee apua. Tilaa, tehkää tilaa!

Mitä se oli?

Se oli pitkät puiset tikapuut, joita muutamat miehet kantoivat nostaakseen ne ylös viljavoudin talon seinää vasten ja yrittääkseen tunkea sinne ikkunasta. Mutta onneksi tämä keino, joka olisi saattanut yrityksen helpoksi, ei ollut helppo panna käytäntöön.

Kantajat, joita oli yksi kummassakin päässä ja siellä täällä itse portaita kannattamassa, horjuivat väkikuton tuuppaamina joka askeleella. Yksi piti päätään kahden astuimen välissä ja kantoi sivupuita hartioillaan ollen kuin horjuvan ikeen alla, ja ähkyi. Toisen täytyi luopua taakastaan saatuaan kovan tuuppauksen. Täten irtipäästetyt tikapuut kolhasivat päitä, hartioita ja käsivarsia. Saattaa helposti kuvitella, mitä sanoivat näiden päiden, hartiaien ja käsivarsien omistajat. Toiset tarttuvat alasvaipuneeseen taakkaan, kömpivät sen alle ja nostavat sen selkäänsä huutaen:

— Eteenpäin vaan!

Sysättynä sinne tänne ja kiemurrellen nämä kohtalonomaiset kiipeemisvehkeet liikkuvat eteenpäin. Ne saapuivat sopivaan aikaan kääntämään toisaalle Renzon vihamiesten huomion, jotka tuuppautuivat hajalle. Renzo käytti hyväkseen tätä keskellä mellakkaa syntynyttä uutta sekasortoa, hiipi ensin kumarassa ja hiljaa pois, raivasi sitten kyynäspäillään itselleen tietä minkä jaksoi, poistuen tästä paikasta, missä ilma ei ollut hänelle terveellinen; ja hänen tarkoituksensa oli erota niin pian kuin suinkin tungoksesta ja tällä kertaa todella mennä tapaamaan tai odottamaan isä Bonaventuraa.

Äkkiä tavaton liike, joka on saanut alkunsa toisesta päästä, leviää keskelle joukkoa, ja huhu käy suusta suuhun, ryhmästä ryhmään:

— Ferrer! Ferrer!

Hämmästyksen, ilon, raivon, mieltymyksen, närkästyksen huudot kohoavat kaikkialta, missä tätä nimeä mainitaan. Toiset sitä toistavat, toiset koettavat tukahuttaa sen mainitsemisen. Mikä sitä puolustaa, mikä vastustaa. Toinen siunaa, toinen kiroaa.

— Tuossa tulee Ferrer!

— Se ei ole totta, ei ole totta!

— Totta, totta. Eläköön Ferrer, leivänhinnan alentaja!

— Ei, ei!

— Tuossa hän on, vaunuissa!

— Mitä siitä on väliä.

— Mitä hänellä täällä on tekemistä!

— Me emme tarvitse ketään.

— Ferrer! Eläköön Ferrer, köyhien ystävä.

— Hän tulee noutamaan vankilaan viljavoutia.

— Ei, ei. Tahdomme itse hankkia itsellemme oikeutta.

— Takaisin, takaisin!

— Hyvä, hyvä, tulkoon Ferrer!

— Vankilaan viljavouti!

Ja kaikki nousivat varpailleen ja kääntyivät sinnepäin, mistä odotettiin äkkiä ilmestynyttä tulijaa. Kun he kaikki nousivat varpailleen, eivät nähneet ollenkaan enempää kuin jos olisivat pysytelleet kantapäitään maassa; mutta kaikki vaan nousivat varpailleen.

Todellakin väkijoukon toisesta päästä, soturien pysähtymispaikan vastakkaiselta taholta, oli saapunut vaunuissaan suurkansleri Antonio Ferrer. Tämä oli luultavasti tuntenut tunnonvaivaa siitä, että ajattele mattomien määräystensä ja itsepäisyytensä kautta oli ollut synnä tai ainakin aiheena tähän mellakkaan, ja nyt hän yritti sitä rauhoittaa ja estää sen hirvittäväntä ja korjaamatonta seurausta. Sanalla sanoen: hän koetti käyttää hyvään tarkoitukseen huonolla tavalla saavuttamaansa kansansuosiota.

Rahvaan toimeenpanemissa mellakoissa esiintyy aina muutamia henkilöitä, jotka joko hehkuen intohimosta, joko kiihkoisasta vakaumuksesta, rikollisista pyyteistä tai inhoittavasta halusta toimeenpanna epäjärjestyttä ponnistavat kaikki voimansa pakoittaakseen tilan huippuunsa. He ehdoittavat ja rohkaisevat kaikkein nurjimpia tuumia ja lietsovat liekkiä, joka kerta kun se uhkaa sammua. Tällaisten henkilöiden mielestä ei mikään koskaan ole liikaa; he soisivat, että mellakka olisi loputon ja määrätön. Mutta näiden vastapainona esiintyy myös aina muutamia toisenlaisia ihmisiä, jotka ollen kenties yhtä hekkuvia ja uutteria, tavoittelevat vallan päinvastaista. Toiset heistä toimivat ystävyydestä tai erityisestä kiintymisestä uhattuihin henkilöihin; toiset ilman muuta vaikutinta kuin hurskasta ja vaistomaista veren ja julmien tekojen kauhua. Taivas näitä siunatkoon! Näissä vastakkaisissa ryhmissä pyyteiden yhtäläisyys synnyttää pikaisen yksimielisyyden toimintatavassa, vaikka ei edeltäkäs in ole tehty mitään sopimusta.

Mellakan joukkion ja ikäänkuin aineksen muodostaa sekalaisväki, josta mitkä enemmän, mitkä vähemmän, lukemattomin eri astein liittyvät joko toiseen tai toiseen äärimäisyyteen. He ovat hieman kuumapäisiä, hieman konnamaisia, hieman taipuvaisia jonkunmoiseen oikeudellisuuteen, niin kuin tätä ymmärtävät, myöskin vähän halukkaita näkemään jotain ilkityötä, yhtä valmiita julmuuteen kuin sääliväisyyteen, ihailuun ja inhoamiseen, mikäli tilaisuus tarjoutuu tuntemaan täydellisesti jompaakumpaa; halukkaita joka hetki kuulemaan ja uskomaan jotain huomiotaherättävää, persoja huutamaan, suosiotaan jakelemaan tai ulvomaan jollekin.

— Eläköön ja kuolkoon! ovat ne sanat, jotka halukkaimmin sinkoilevat heidän suustaan. Ja kenen on onnistunut vakuuttaa jollekin, ettei kyseessä oleva ansaitse joutua neljään palaan silvotuksi, ei tarvitse tuhlaata useita sanoja herättääkseen heissä sen vakaumuksen, että tuo henkilö ansaitsee tulla riemukulussa kuljetetuksi. Nämä ihmiset ovat vuorottain näyttelijöitä, katsojia, välikappaleita, esteitä, riippuen eri tuulista. He ovat myös valmiit vaikenemaan, jos ei kukaan enää lausu heille kiihoittavaa sanaa, he lakkaavat yritteliäisyydestään, kun ei kukaan heitä innosta, he ovat valmiit hajaantumaa, kun vaan monet yksimieliset äänet vastustusta kohtaamatta ovat huutaneet:

— Menkäämme tiehemme.

Sitten he palaavat mielellään kotiansa ja kysyvät toisiltaan:

— Mitä oikeastaan on tapahtunut?

Mutta kun tällaisissa tilaisuuksissa tämä rahvaanjoukko edustaa enemmistöä, muodostaen yksinään

koko voiman, niin kumpikin molemmista toimivista puolueista käyttää kaikkea taitavuutta saadakseen sen puolelleen, hallitakseen sitä. On kuin kaksi vihollissielua, jotka taistelevat päästäkseen asustamaan tähän jättiläisruumiiseen ja pannakseen sen liikkeelle. Siinä kilpaillaan siitä, kuka osaa levittää huhuja, jotka paraiten ovat omiaan kiihoittamaan intohimoja ja ohjaamaan liikkeitä toisen tai toisen tarkoituksen hyväksi; kuka tietää keksiä soveliaimmat uutiset herättämään tai asettamaan närkästystä, kiihoittamaan toivoa tai pelkoa; kuka osaa päästää huudon, joka mahdollisimman useiden suiden toistamana ja mahdollisimman äänekkäänä, kuvaa, todistaa ja synnyttää enemmistön pyrkimystä toisen tai toisen puoleen päämäärää kohti.

Tämän pitkän asiasta poikkeamisen tarkoitus on huomauttaa, että niiden kahden puolueen välisessä taistelussa, jotka ottelivat ylivoimaisesti talon edustalle kokoontuneeseen väkijoukkoon nähden, Antonio Ferrerin ilmestyminen melkein silmänräpäyksessä tuotti voiton maltillisille, jotka ilmeisesti olivat olleet alakynnessä ja jotka, jos tuo apu olisi viipynyt, vähällä olisivat menettäneet voimansa ja aiheensa jatkaa.

Ferreriä katsoi rahvas suopein silmin tuon hänen keksimänsä viljanostajalle edullisen hintaluettelon vuoksi sekä myös sen sankarillisen vastustuksen tähden, jolla hän oli järkähtämättä kumonnut kaikki vastustukset. Ne henkilöt, jotka jo olivat hyvin suosiolliset hänelle, innostuivat nyt siitä rohkeasta luottamuksesta, jota osoittaen vanhus, ollen vailla sotajoukkoa ja varustuksia, tuli keskelle näin raivostunutta ja myrskyävää laumaa.

Erinomaisen vaikutuksen teki joukkoon levinnyt tieto, että hän muka itse tuli noutamaan viljavoutia, viedäkseen hänet vankeuteen. Rahvaan raivo, joka oli suuntautunut tähän poloiseen, ja joka epäilemättä olisi kiihtynyt hirvittävämmäksi, jos olisi tultu sitä vastustamaan ja jos ei sille olisi tehty mitään myönnytyksiä, asettui nyt tuosta tyydytyksen lupauksesta, tuosta, kuten milanolainen sanoo, suuhun heitetystä luusta, ja se väistyi vastakkaisten tunteiden tieltä, jotka valtasivat useiden mielet.

Rauhan ystävät hengähtivät vapaasti ja avustivat Ferreriä monella tavoin: hänen lähellään olivat nostaen ja yllyttäen suosionhuudoillaan rahvaan suosionosoituksia ja koettaen samalla saada rahvasta hieman väistymään, avatakseen tietä vaunuille; toiset paukuttaen käsiään, toistaen ja pannen kiertämään Ferrerin sanoja tai sellaisia, joita pitivät onnistuneimpina ja luuloittelivat hänen sanomikseen, saattaen itsepäisen raivokkaat vaikenemaan ja kääntäen näitä vastaan häälyvän väkijoukon uuden intohimon.

— Kuka tässä ei tahdo huutaa: Eläköön Ferrer!

— Etkö kenties tahdo, että leipää myydään halvalla?

— Se on konna, joka ei välitä kristityn oikeudesta. Ja sen lisäksi huudetaan muita hämmentäen, jotta saataisiin viljavouti pelastetuksi. Vankeuteen viljavouti! Eläköön Ferrer! Tilaa Ferrerille.

Ja kun tällaisten puhujain luku yhä lisääntymistään lisääntyi, laimeni vastapuolueen rohkeus sitä myöten. Viimein edelliset eivät enää tyytyneet soimaamiseen, vaan rupesivat ahdistamaan ja käsivoimin estämään niitä, jotka jatkoivat murtamistyötä, jopa tuuppasivat näitä pois ja tempasivat työaseet heidän käsistään. Nämä värisivät raivosta, uhkailivat ja koettivat taas päästä voitolle. Mutta verenhimoisten asia oli menetetty. Se huuto, mikä kuului ylinnä, oli:

— Vankilaan, oikeutta, Ferrer!

Lyhyen taistelun jälkeen nuo hurjistelijat tungettiin syrjään: toiset ottivat haltuunsa oven sekä suojellakseen sitä uusilta hyökkäyksiltä että valmistakseen Ferrerille pääsyä sen luo. Ja muutamat heistä kutsuivat sisällä olijoita ovesta (halkeamia ei siitä puuttunut), ilmoittivat heille, että oli saapunut apua ja että pyytäisivät viljavoudin pysymään valmiina, "jotta hän heti lähtisi vankilaan — hm, ymmärrätkö?"

— Ferrerkö toimittaa julistuksien julkaisemisen? kysyi eräältä uudelta vieruskumppaniltaan Renzo; tämän mieleen muistuvat sanat *Vidit Ferrer*, joita tohtori Juonittelija oli osoittanut hänelle painettuna erään asetuksen alalaitaan ja joita oli kaiuttanut hänen korvaansa.

— Juuri hän: suurkansleri, vastattiin hänelle.

— Hän on kunnan mies, eikö totta?

— Kunnan mies tietysti! Sama, joka alensi leivän hinnan. Mutta nuo toiset eivät siihen suostuneet. Ja nyt hän tulee noutamaan viljavoutia viedäkseen hänet vankilaan, hän kun on tehnyt vääryyttä.

Turhaa on mainita, että Renzo oitis oli Ferrerin puolella, ja tahtoi heti mennä häntä vastaanottamaan; tämä vaan ei ollut helppoa. Mutta voimakkaiden vuoristolaisen tuuppaustensa avulla hänen lopulta

onnistui raivata itselleen tietä ja asettua etumaisten joukkoon vallan vaunujen viereen.

Nämä olivat jo edenneet sangen kauas ihmisjoukkoon. Mutta nyt ne pysähtyivät tuollaisessa tilaisuudessa välttämättömän ja tavallisen esteen vaikutuksesta. Vanha Ferrer näytti milloin toisesta, milloin toisesta vaunuikkunasta nöyriä, ystävällisyyttä ja suosiollisuutta uhkuvia kasvojaan, jommoisia aina oli pitänyt varalla, jos joskus olisi tullut Filip IV:nnet eteen. Tässä tilaisuudessa hänen oli suorastaan pakko tuhlailta tätä ystävällistä ilmettä. Hän puhui tämän lisäksi; mutta niin monien äänten häly ja humu, hänen kunniakseen kaiutetut eläköönhuudot päästivät hänen sanansa ainoastaan harvojen korviin.

Hänen täytyi siis turvautua kädenliikkeisiin; milloin painoi sormenpäitä huulilleen niiltä noutaakseen suudelmia, sitten hajoittaen käsiään ja jaellen niitä lentomuiskuina oikealle ja vasemmalle, täten kiittääkseen yleisöä sen ystävällisestä vastaanotosta; milloin ojensi käsiään ja heilutti niitä alas ikkunasta, pyytäen tilaa, milloin taas painoi niitä alas anoen hiljaisuutta.

Kun hän oli aikaansaanut vähäisen vaitiolon, kuulivat ja toistivat lähimmät hänen sanansa.

— Leipää, runsautta. Tulen hankkimaan teille oikeutta. Vähän tilaa, minä pyydän.

Lopulta hän väsyi ja ikäänkuin tukehtui näin monen äänen pauhinasta, niin monien toisissaan kiinniolevain kasvojen näkemisestä, niin monesta häneen tuijottavasta katseesta, nojasi taapäin, pullisti poskensa, huokasi syvään ja virkkoi itsekseen:

— *Par mi vida, que de gente!*[10]

— Eläköön Ferrer! Älkää pelätkö. Te olette kunnan mies. Leipää, leipää!

— Niin: leipää, leipää, vastasi Ferrer; yltäkylläisyyttä; sen minä lupaan.

Ja hän laski kätensä sydämelle.

— Vähän tilaa, hän sitten huusi niin lujaan kuin jaksoi. — Tulen noutamaan häntä vankilaan, tuottamaan hänelle ansaitun rangaistuksen. Ja hän lisäsi puoliääneen:

— *Si está culpable.*[11]

Kumartuen eteenpäin ajuria kohti hän sitten sanoi:

— *Adelante, Petro, si puedes.*[12]

Ajuri hymyili ystävällisen kohteliaasti, ikäänkuin hänkin olisi ollut ylhäinen henkilö. Ja erinomaisen sirosti hän osoitteli piiskallaan oikealle ja vasemmalle ja koetti saada tungettelevat naapurit hieman väistymään.

— Tehkää niin hyvin, hyvät herrat ja antakaa tilaa, aivan vähän, sen verran vaan, että pääsemme kulkemaan — sanoi hänkin.

Tällävälän kaikkein toimeliaimmat suosijat ponnistelivat tehdäkseen niin kohteliaasti pyydettyä tilaa. Muutamat hevosten edessä kulkijat saivat ystävällisin sanoin väen väistymään, laskien hiljaa kätensä heidän povelleen ja työntäen varovasti:

— Hieman tilaa, tehkää niin hyvin!

Toiset menettelivät samoin vaunujen sivuilla niin, että nämä pääsivät kulkemaan murskaamatta jalkoja ja riipaisematta naarmuja kasvoihin. Nämä näet olisivat voineet tuottaa paljon kipuja asianomaisille henkilöille ja lisäksi saattaa Antonio Ferrerin kansansuosion suuren vaaran alaiseksi.

Renzo oli jonkun hetken ihailut tuota kunnioitettavaa vanhusta, joka oli hieman levoton ja väsynyt, mutta jota innosti pyrkimys ja jota niin sanoaksemme kaunisti toivo pelastaa mies kuolemantuskista, ja oitis hän hylkäsi tuuman lähteä pois. Päinvastoin hän päätti auttaa Ferreriä ja avustaa häntä siksi, kunnes hän oli toimeenpannut yrityksensä. Tuumasta tekoon; hän alkoi muiden mukana raivata tilaa, eikä hän suinkaan ollut toimeentomimpia. Viimein aukenikin riittävä kuja.

— Joutukaa vaan eteenpäin, sanoivat muutamat ajurille, väistyen syrjään tai rientäen edelle avaamaan kujaa kauempana.

— *Adelante, presto, con juicio,*[13] sanoi ajurille isäntäkin.

Ja vaunut kulkivat edelleen.

Niiden tervehdyksien lomassa, joita Ferrer umpimähkään jakeli yleisölle, hän merkitsevästi hymyillen

erityisesti kiitti niitä, jotka ponnistelivat häntä auttaen. Näistä hymyilyistä hyvin moni tuli Renzon osaksi, joka todella ne ansaitsi ja joka tuona päivänä palveli suurkansleria paremmin, kuin mitä hänen paras sihteerinsä olisi kyennyt tekemään. Lumoutuneena tästä ystävällisestä kohteliaisuudesta nuori vuoristolainen melkein luuli sinä päivänä tulleensa Antonio Ferrerin ystäväksi.

Niin pian kuin vaunut olivat päässeet liikkeelle, ne jatkuvasti kulkivat eteenpäin, tosin hitaasti ja joskus kohdaten pieniä esteitä. Koko matka ei ollut kenties pitempi kuin pyssyn kantama. Mutta katsoen sen vaatimaan aikaan, olisi se tuntunut sievoiselta matkalta kenestä tahansa, jolla ei olisi ollut niin kova kiire kuin Ferrerillä. Ihmisjoukko aaltoili eteenpäin, taaksepäin, oikealle ja vasemmalle vaunuista, vallan kuin aallot laivan ympärillä, joka etenee kovassa myrskyssä. Korvia viiltävämpi, räikeämpi, huumaavampi kuin myrskyn ääni oli kuitenkin tämä melu.

Ferrer katseli milloin toiselle, milloin toiselle sivulle, teki vilkkaita käsienliikkeitä, koetti ymmärtää, mitä ympärillä puhuttiin, voidakseen sovelluttaa vastauksensa kysymyksiin. Hän teki parastaan aikaansaadakseen hieman vuoropuhelua tuon ystävä-joukkueen kanssa, joka häntä ympäröi. Mutta tämä oli vaikeata, vaikeinta kenties, mitä oli esiintynyt niinä monina vuosina, joina hän oli johtanut suurkanslerin virastoa.

Silloin tällöin kuitenkin muutamat sanat, jopa muutama lausekin saapui selvempänä hänen korvaansa, samoin kuin suuremman raketin pamaus kuuluu keskellä taajaa ilotulituksen räiskettä. Ja Ferrer itse milloin yritti tyydyttävästi vastata kysymyksiin, milloin huusi umpimähkään sanoja, joita katsoi rahvaalle mieluisimmiksi, tai mitkä joku välitön kohtaaminen teki välttämättömiksi, ja näin hänkin puhui pitkin tietä:

— Niin, ystäväni; leipää, runsautta! Noudanpa itse hänet vankilaan. Hän on saapa rangaistuksensa ... *si está culpable*. Niin, niin, minäpä tulen määräämään halvat leipähinnat. *Asi es* — niin on, piti sanomani. Kuningas, meidän herramme, ei tahdo, että hänen kaikkein uskollisimmat alamaisensa kärsisivät nälkää. *Ox, ox, guardas*,[14] älkää vain satuttako itseänne, hyvät herrat. *Petro; adelante, con juicio*. Runsautta, yltäkylläisyyttä. Vähän tilaa, minä pyydän. Leipää, leipää. Vankilaan, vankilaan. No mitä nyt? hän sitten kysyi eräältä henkilöltä, joka yläruumiiltaan oli tunkeutunut sisään vaununikkunasta ulvoen hänelle jotain neuvoa, anomusta tai suosiota. Mutta ennenkuin tämä oli ehtinyt kuulla Ferrerin huudahdusta: No mitä nyt? oli hänet äkkiä vetänyt taapäin toinen, joka oli huomannut hänen vähällä joutumassa pyörien alle. Keskellä näitä kysymyksiä ja vastauksia, yhä uudistuvia suosionhuutoja, myös muutamia vastustusta murisevia ääniä, jotka kohosivat siellä täällä, mutta jotka heti tukahutettiin, Ferrer viimein saapui piiritetyn talon edustalle, etupäässä hyvien avustajiensa tukemana.

Toiset, joita, kuten kerroimme, samat hyvät pyrinnot innostivat, olivat tällä välin koettaneet lakkaamatta raivata tilaa. He olivat käyttäneet kaikkia keinoja: rukouksia, kehoituksia, uhkauksia. Työntämällä, tuuppimalla, läheisen menestymisentoivon kartuttamalla voimilla oli heidän onnistunut tällä paikalla jakaa ihmisjoukko kahteen osaan sekä sitten saada väistymään nuo kaksi rintamaa niin, että portin eteen jäi pieni tyhjä tila. Renzo oli näytellen milloin edelläjuoksijan, milloin saattosoturin osaa saapunut perille vaunujen mukana ja voi nyt asettua toiseen niistä avustajien riveistä, jotka muodostivat vaunuille kujan ja samalla sulun kahdelle väkijoukon tulvalle. Ja samalla kun avusti voimakkailla hartioillaan toista näistä suluista, hänellä oli mainio paikka, mistä saattoi hyvin nähdä kaikki.

Ferrer hengitti viimeinkin vapaasti huomatessaan tämän oven edustan vapaaksi ja oven vielä suljetuksi. Suljettu tietää tässä samaa kuin: ei kokonaan murrettu. Saranat olivat melkein täydelleen irti pihtipielistä; molemmat ovet olivat halaistut, ammoittivat halkeamineen, ja niiden välisestä leveästä raosta näkyi ulos vääntynyt ja melkein taitettu rautatelki, joka niin sanoaksemme piti niitä koossa. Yksi noita kunnan miehiä oli asettunut tämän raon eteen ja huusi talon väkeä avaamaan. Toinen riensi vaununovelle ja aukaisi sen selkoselälleen. Vanhus pisti ensin päänsä ulos, nousi sitten pystyyn, nojasi oikean kätensä tuon kelpo nuorukaisen käsivarteen, astui ulos ja laski jalkansa vaununastuimelle.

Väki seiso i molemmin puoli varpailaan nähdäkseen. Siinä oli lukemattomia kasvoja ja partoja pystyssä. Yleinen uteliaisuus ja tarkkaavaisuus aiheuttivat kotvan vaitiolon. Ferrer oli tänä hetkenä pysähtynyt astuimelle, katseli ympärilleen, kumarsi tervehtäen rahvasta, vallan kuin pappi saarnatuolista, laski vasemman käden sydämelleen ja huusi:

— Leipää ja oikeutta.

Sitten hän varmoin askelin, pää pystyssä, vaippaansa verhoutuneena astui alas vaunuista yläilmoihin nousevien suosionhuutojen kaikuessa.

Tälläväl i n sisällä olijat olivat aukaisseet oven, tai oikeammin lopullisesti kiskaisseet auki lukon-salvan sekä puoleksi irtinyhdetyt haat. He raoittivat ovea juuri sen verran, että tuo niin hartaasti kaihattu

vieras mahtui pujahtamaan sisään.

— Joutuin, joutuin, sanoi tämä. Avatkaa kunnolla niin, että pääsen sisälle. Ja te, kelpo ystäväni, pidättäkää rahvasta, älkää päästäkö sitä jälkeeni ... taivaan nimessä! Raivatkaa vähän tilaa paluumatkaa varten. No, no, ystäväni, — näin hän sanoi sisällä olijoille — varokaa vähäsen, malttakaa toki vähän niin, että pääsen sisälle. Voi, kylkiäni! Varokaa hieman kylkiäni. No, nyt voitte sulkea. Ei, ei! vaippani, vaippani!

Todella olisi vaippa jäänyt ovenpuoliskojen väliin, ellei Ferrer kiireisesti olisi vetänyt jälkeensä laahusta, joka katosi koloonsa luikertelevan takaa-ajetun käärmeen tavoin. Sittenkun pari-ovet olivat jälleen suljetut niin hyvin kuin tämä kävi päinsä, pöngitettiin ne sisältä kangeilla. Ne ulkona olijoista, jotka olivat ruvenneet Ferrerin henkivartijoiksi, työskentelivät hartijoinen, käsivarsineen ja kielineen pitääkseen rahvasta aisoissa, rukoillen Herraa jouduttamaan sisälle mennyttä.

— Joutuin, joutuin, sanoi Ferrerkin sisällä eteisessä palvelijoille, jotka ympäröivät häntä hengästyneinä ja huutaen:

— Jumala siunatkoon Teidän Ylhäisyyttäanne! Oi Teidän Ylhäisyytenne!  
Voi, voi, Teidän Ylhäisyytenne!

— Joutuin, joutuin, toisteli Ferrer. Missä hän nyt on tuo kelpo mies?

Viljavouti astui alas portaita, puoleksi palvelijainsa laahaamana ja kantamana, valkeana kuin pesty liina. Huomatessaan pelastajansa, hän päästi syvän huokauksen, veri rupesi taas sykähtelemään suonissa, hän tunsi taas hieman elinvoimia säärissään, vähän punaa levisi hänen poskilleen ja hän riensi Ferrerin luo sanoen:

— Olen Jumalan ja Teidän Ylhäisyytenne käsissä. Mutta miten päästä täältä ulos? Kaikkiällä ihmisiä, jotka vaativat kuolemaani.

— *Venga con migo, usted*,[15] ja rohkaiskaa mielenne. Tässä oven edessä ovat vaununi. Joutuin, joutuin.

Hän tarttui hänen käteensä ja vei häntä ovelle, yhä vaan häntä rohkaisten. Mutta itsekseen hän sen ohella mutisi:

— *Aquí está el busilis! Dios nos valga!*[16]

Ovi aukenee; Ferrer astuu ulos etumaisena. Toinen seuraa kokoon kutistuneena, kiinni takertuneena tuohon suojelemaan vaippaan, kuten lapsi äitinsä hameeseen. Ne, jotka olivat pitäneet oven edustaa väestä vapaana, kohottivat käsiään ja heiluttivat hattujaan, täten muodostaen ikäänkuin väliverhon, ikäänkuin pilven, joka peitti viljavoudin ihmisjoukon vaarallisilta katseilta. Vouti nousi ensin vaunuihin ja kyykistyi kokoon yhteen sopukkaan. Sitten nousee vaunuihin Ferrer. Ajokalujen ovi suljetaan. Väkijoukko näki puoleksi, älysi ja arvasi mitä oli tapahtunut, ja heti kohosi sen keskeltä hyvähuutoja ja kirouksia.

Saattoi tuntua siltä, kuin nyt edessä oleva matka olisi ollut kaikkein vaarallisin. Mutta toiselta puolen oli tarpeeksi selvästi lausuttu se yleinen vaatimus, että viljavouti oli vietävä vankeuteen; ja toiselta puolen ne, jotka olivat helpoittaneet Ferrerin tuloa, olivat hänen lyhyen aikaa viipyessä viljavoudin talossa, ponnistaneet pitääkseen väkijoukossa vapaata tilaa, niin että vaunut tällä kertaa vapaammin ja jatkuvasti saattoivat kulkea edelleen. Sitä myöten kuin nämä etenivät, molemmin puolin seisonut rahvas törmäsi taas vaunujen takana yhteen ja sekaantui jälleen yhdeksi sankaksi laumaksi.

Heti kun Ferrer oli istunut, hän kumartui kehoittamaan viljavoutia pysymään hyvin piiloutuneena vaunujen perällä ja kaikin mokomin olemaan näyttämättä. Mutta tämä kehoitus oli vallan turha. Ferrerin sitävastoin täytyi näyttäytyä, kääntääkseen itseensä yleisön koko huomion. Koko tämän, kuten myös edellisen matkansa aikana, hän vaihtuvalle rahvaanjoukolle piti puhetta, joka ajaltaan oli yhtenäinen, mutta sisällykseltään mitä hajanaisin. Tuon tuostakin hän kuitenkin sen lomaan lykkäsi jonkun espanjalaisen sanan, jonka kaikessa kiireessä mutisi nurkassa piilevän matkakumppaninsa korvaan:

— Niin, hyvät ystäväni: leipää ja oikeutta; linnaan, vankeuteen, minun valvontani alaiseksi. Kiitos, kiitos, suuri kiitos. Ei, ei; hän ei pääse käsistäni. *Por ablonarlos*. [17] Se on vallan kohtuullista. Tulemme tutkimaan, saamme nähdä. Minäkin, ystäväni, tahdon teidän parastanne. Ankara rangaistus. *Esto lo digo por su bien*. [18] Oikeat hinnat, kohtuulliset hinnat, ja rangaistus näännytäjille. Väistykkää hieman, minä pyydän. Niin niin, minä olen rehellinen mies, kansan ystävä. Hän on saapa rangaistuksensa; se on totta, hän on konna, hän on roisto. *Perdone, usted*. [19] Hänellä ei totisesti tule olemaan hauskaa ... *si es culpable*. [20] Niin, kyllä me tulemme opettamaan leipureille tapoja. Eläköön

kuningas ja hyvät milanolaiset, hänen kaikkein uskollisimmat alamaisensa. Kaikki hyvin! *Animo; estamos ya quasi afuera.*[21]

Todella he olivat jo poissa pahimmasta tungoksesta ja juuri pääsemäisillään väljemmille tiloille. Kun Ferrer täällä rupesi hieman lepuuttamaan keuhkojansa, hän huomasi tuon espanjalaisen apujoukon, joka lopulla kumminkaan ei ollut vallan toimettona, se kun muutamien porvarien avustamana ja ohjaamana oli saanut kotia palaamaan jonkun osan tunkeilevasta rahvaasta ja pitänyt vaunuille vapaana ulospääsyn.

Vaunujen saapuessa soturit muodostivat kujan ja tekivät kunniaa suurkanslerille, joka hänkin tervehti oikealle ja vasemmalle, ja kun upseeri lähestyi tervehtimään, sanoi kansleri, säestäen sanojaan oikean käden liikkeellä:

— *Beso a usted las manos.*[22]

Nämä sanat upseeri käsitti niin kuin niiden tarkoitus todella oli, nimittäin:

— Olettepa antanut minulle aimo apua.

Upseeri teki toistamiseen kunniaa ja kohotti hartioitaan. Tässä olisi hyvin sopinut sanoa: *Cedant arma togae.*[23]

— Mutta tällä hetkellä eivät Ferrerin mieleen johtuneet sitatsionit. Ja muuten olisivat nämä sanat tehottomina haihtuneet tuuleen, sillä upseeri ei osannut latinaa.

Kulkiessaan näiden kahden henkivartijarivin, noiden kunniaatekevien kiväärien välitse, Petro tunki vanhan sydämensä jälleen heräävän povessaan. Hän tointui täydelleen hämmennystilastaan, muisti kuka oli ja ketä oli ajamassa. Ja huutaen vallan muutta mutkitta: Hoi, pois tieltä, jo niin harvassa olevalle rahvaalle, että rohkeni sitä näin kohdella, hän läimäytti piiskalla hevosia ja käänsi ne linnaa kohti.

— *Levanteses, levanteses; estamos ya afuera*[24] sanoi Ferrer viljavoudille, joka rauhoittuen huutojen herkenemisestä, vaunujen nopeasta kulusta ja Ferrerin sanoista, ikäänkuin kääriytyi auki ja ojensi itsensä pystyyn. Ja hieman toinnuttuaan hän vallan loppumattomiin kiitteli vapauttajaansa. Tämä valitti sitä vaaraa, jonka alaisena hän oli ollut, onnitteli häntä pelastumisestaan ja huudahti pyyhkäisten kädellään kaljua päätään: — *Que dirá de esto sua excellenda.*[25] Onhan hän jo muutenkin niin huonolla tuulella tuon kiroton Casalen tähden, joka ei tahdo antautua? — *Que dirá el conde duque,*[26] joka rypistää otsaansa, jos putoava lehti kahisee tavallista enemmän? — *Que dirá el rey, nuestro señor,* [27] sillä epäilemättä joku huhu näin suuresta mellakasta saapuu hänen korviinsa. Ja loppuuko kaikki edes tähän? — *Dios lo sabe.*[28]

— Oi, minulla puolestani ei enää ole halua täällä elellä, sanoi viljavouti. Minä pesen käteni. Lasken toimeni Teidän Ylhäisyytenne käsiin ja vetäydyn elämään luolaan jonkun vuoren huipulle, elääkseni rauhassa erakkona, kaukana, kaukana tästä eläimellisestä murhajoukosta.

— *Usted on tekevä, mikä on soveliainta por el servicio de su Magestad,*[29] vastasi vakavana suurkansleri.

— Hänen Majesteettinsa ei voi tahtoa minun kuolemaani, virkkoi viljavouti. Luolaan, luolaan, kauas pois näistä ihmisistä.

Miten sitten kävi tämän viljavoudin päätöksen, lähdeteoksemme ei mainitse. Ja annettuaan meidän saattaa hänet linnaan, ei se enää hänestä mainitse mitään.

## NELJÄSTOISTA LUKU.

Paikalle jäänyt väkijoukko alkoi hajaantua ja tulvia oikealle ja vasemmalle, mikä mitäkin katua pitkin. Toiset palasivat kotia hommaamaan omia asioitaan. Toiset poistuivat hengittääkseen vapaammin ja päästäkseen vähän väljemmille tiloille niin monen tunnin tunkeilemisen jälkeen. Toiset taas menivät tapaamaan tuttaviaan jutellakseen hieman päivän suurista tapahtumista. Väki harveni samoin kadun toisessa päässä, missä se kävi niin vähälukuiseksi, että Espanjalainen sotilasjoukko ilman väkivaltaista tunkeutumista saattoi edetä viljavoudin talon edustalle. Täällä oli vielä koolla niin sanoaksemme mellakan kantajoukko, nimittäin liuta roistoja, jotka tyytymättöminä niin pauhaavan yrityksen noloon ja mitättömään tulokseen, murisivat ja kiroilivat; he neuvottelivat rohkaistakseen toinen toistaan



yrittämään jotain toista seikkailua. Ja koetteeksi he tuuppasivat ja ruhjoivat tuota onnetonta ovea, joka uudelleen mahdollisuuden mukaan sisästä oli pöngitetty. Sotilasparven saapuessa nämä heittiöt neuvottelematta ja kuin yksimielisen päätöksen tehtyään läksivät liikkeelle, kulki vastakkaiseen suuntaan, jättäen paikan vapaaksi sotilaille, jotka ottivat sen valtoihinsa ja järjestyivät siihen talon ja kadun vartijoiksi.

Mutta läheisillä kaduilla ja toreilla oli siellä täällä ihmisryhmiä. Missä seisoivat pari tai kolme henkilöä, siihen kokoontui kolme, neljä, kaksikymmentä. Jos joku siitä poistui, tuli toisia sijaan. Ne muistuttivat noita pilvenhattaroita, jotka hajalla liitelevät taivaalla ukkosilman jälkeen, ja joita katsellessaan ihmiset sanovat:

— Rajuilma ei vielä oikein ole asettunut.

Saattaa kuvitella, miten sekavat puheet siinä liikkuvat.

Mikä kertoi mahtipontisesti näkemiään erikoistapauksia; toinen selosteli omia urotöitään; mikä iloitsi jupakan onnellisesta päätöksestä, ylistäen Ferreriä ja ennustaen viljavoudille kovia päiviä. Joku hymähti ivallisena:

— Älkää pelätkö, että he hänet surmaavat. Susi ei syö suden lihaa.

Muuan mutisi kiukustuneena, ettei oltu tehty, mitä olisi pitänyt tehdä, että tämä oli pelkkää petkutusta ja että oli ollut houkkiomaista nostaa niin suurta melua ja sitten antaa vetää itseään niin pahasti nenästä.

Tällävälän aurinko oli mennyt mailleen, ja esineet vaipuivat kaikki harmaaseen hämyyn. Monet väsyneinä päivän vaivoista ja kyllästyneinä lörröttelemään hämärässä, alkoivat astua kotia päin.

Renzo ystävämme oli tukenut vaunujen kulkua, niin kauas kuin se oli ollut tarpeellista, ja oli niiden jälessä hänkin kuin riemukulussa astunut kahden sotilasrivin välitse, ja iloitsi nähdessään ajoneuvojen rientävän edelleen vapaina kaikesta vaarasta. Hän kulki vielä kappaleen matkaa joukon mukana ja pujottautui siitä ulos ensi sivukadun kohdalla, vuorostaan hengittääkseen vapaammin.

Astuttuaan muutaman askeleen vapaana tungoksesta, ollen niin monen tunteen, niin monen vaikutelman ja tuoreen ja sekavan muiston valtaamana, hän tunsikin nälkää ja levon tarvetta. Senvuoksi hän alkoi katsella ylös pitkin talojen seiniä, etsien jonkun ravintolan kylttiä; sillä oli liian myöhäistä mennä kapusiinilais-luostariin. Kulkiessaan näin pää pystyssä hän osui erään väkiryhmän kohdalle. Hän pysähtyi ja kuuli, että siinä keskusteltiin tuumista ja yrityksistä seuraavan päivän varalle. Hän kuunteli kotvan aikaa, mutta ei sitten voinut pidättäytyä tokaisemasta joukkoon muutamaa sanaa, arvellen, että mies, joka oli tehnyt niin kovaa työtä kuin hän, olematta itserakas saattoi lausua julki mielipiteensä. Hän oli muuten sen päivän kokemuksistaan saanut sen vakaumuksen, että jos vastedes tahtoi ajaa perille jonkun pyyteensä, piti vaan saattaa se kadulla kuljeskelevan rahvaan suosioon.

— Hyvät herrat! hän huudahti saarnanuotilla. Saanko minäkin lausua vaatimattoman mielipiteeni? Minun vaatimaton mielipiteeni on tämä: ettei tehdä vääryyttä ainoastaan silloin, kun leipä on kyseessä: ja koska tänään olemme selvästi nähneet, että saavuttaa oikeutta, kunhan vaan kohottaa äänensä kuuluviin, niin tulee meidän jatkaa vaan tähän tapaan, kunnes on keksitty keinot kaikkia heidän muita konnamaisuuksiaan vastaan ja kunnes maailmassa pääsee vallitsemaan vähän kristillisemmät olot. Eikö ole totta, hyvät herrat, että on olemassa lauma tiranneja, jotka toimivat vallan vastoin kymmentä käskyä, jotka etsiskelevät rauhallisia ihmisiä, mitkä eivät edes heitä ajattele, tehdäkseen näille ihmisparoilta pahaa, ja nuo tirannit ovat vielä lisäksi aina oikeassa. Ja tehtyään tavallista ilkeämmän konnantyön he kulkevat pää vielä pystymässä, niin että voisi luulla heille tehdyn vääryyttä. Varmasti tuollaisista henkilöistä Milanollakin on osansa.

— Liiaksikin, huusi muuan ääni.

— Sen kyllä uskon, virkkoi Renzo. Johan meidänkin paikkakunnallamme niistä kerrotaan kauniita juttuja. Ja asia puhuu muuten omasta puolestaan. Olettakaamme esimerkiksi että joku noista, joita tarkoitan, asustaa osaksi mailla osaksi Milanossa: jos hän on siellä piru, ei hän voi olla enkeli täällä, luulemma. Sanokaapa minulle, hyvät herrat, oletteko koskaan nähneet jonkun tuollaisen herrasmiehen kuonon vankilan rautakankien takana? Ja pahinta on, (ja sen saatan minä oman kokemukseni nojalla vakuuttaa) että on painettuja asetuksia, jotka määräävät heille rangaistuksia. Eivätkä ne ole mitään joutavia asetuksia, vaan niin kunnollisia, ettei paremmasta apua. Konnamaisuudet on siinä lueteltuna prikusta prikkuihin niin kuin ne sattuvat; ja jokaista varten on säädetty rangaistus. Ja niissä sanotaan: olkoon kuka tahansa, alhainen tai ylhäinen, se on yhtä kaikki. Mutta menkääpä nyt sanomaan tohtoreille, kirjanoppineille ja fariseuksille, että hankkisivat teille asetusten mukaista oikeutta. He kuuntelevat teitä, niin kuin paavi kuuntelee pahantekijöitä; siitä voi jo mennä sekaisin minkä kunnan miehen pää tahansa. On siis päivänselvää, että kuningas ja hänen käskynhaltijansa tahtoisivat

rangaistusta pahantekijöille; mutta näille ei mahda mitään, ne kun ovat yhtenä liittokuntana. Tämä liittokunta on siis hajoitettava; huomenna on mentävä Ferrerin luo, sillä tämä on kunnan mies, hyvä ja ystävällinen herra. Tänäänkin nähtiin, kuinka mielellään hän seurusteli köyhien ihmisten kanssa, kuinka hän koetti ymmärtää ne syyt, jotka hänelle mainittiin ja miten hän vastasi kohteliaasti ja sävyisästi. Täytyy siis mennä Ferrerin luo ja sanoa, millä kannalla asiat ovat; minä puolestani voisin hänelle kertoa kauniita juttuja; sillä olenpa omin silmin nähnyt asetuksen, jonka ylälaidassa oli noin suuria vaakunoita, ja se oli kolmen hallituksen jäsenen kirjoittama; ja alalaidassa oli jokaisen nimi, täydelleen prantattyna, ja yksi noista nimistä oli Ferrer, sen näin omin silmin. Tämä asetus määräsi kaikki aivan oikein minun asiassani; ja muuan tohtori, jota pyysin hankkimaan minulle oikeutta noiden kolmen herran tahdon mukaisesti, joiden joukossa oli Ferrerkin, tuo herra tohtori, joka itse oli näyttänyt minulle asetusta, voisitteko uskoa, mulkoili minuun kuin olisi luullut minua hulluksi. Olen varma siitä, että kun tuo hyvä vanhus kuulee kaikki nämä somat jutut, sillä eihän hän voi niitä kaikkia tietää, ei ainakaan mailla tapahtuneita, niin ei hän enää siedä, että maailma jatkaa näin hullua menoa, vaan keksii hyvän parannuskeinon. Ja täytyyhän heidänkin, jotka kyhäävät kokoon asetuksia, pitää huolta siitä, että niitä noudatetaan; onhan se solvaus heitä kohtaan, ettei heidän allekirjoittamaansa plakaattia pidetä minkäänarvoisena. Ja jos ylvästelijät eivät tahdo taipua, vaan niskoittelevat, niin olemmehan me auttamassa, niinkuin tänäänkin olemme tehneet. En väitä, että hänen itsensä on lähdettävä ajelemaan vaunuissaan vangitakseen kaikki konnat, sortajat ja tirannit. Sitä varten tarvittaisiin Noan arkki! Hänen tulee käskeä kaikkien asianomaisten, ei yksistään Milanossa, vaan kaikkialla, menetellä asetusten mukaisesti ja tuottaa ankara prosessi jokaisen niskoille, joka on tehnyt vääryyden tekoja. Ja missä sanotaan: vankeutta, niin määrättäköön todella vankeutta, ja missä sanotaan kalerilaiva-rangaistus, niin määrättäköön todella kalerilaiva-rangaistusta. Ja pormestareille olisi sanottava, että täyttävät velvollisuutensa; jos eivät täytä, niin saakoot matkapassin, ja pantakoon paremmat sijaan, ja kuten sanoin, kyllähän me aina olemme avustamassa. Ja tohtoreille on määrättävä, että heidän on kuuleminen köyhää kansaa ja puolustaminen oikeutta. Olenko oikeassa, hyvät herrat?

Renzo oli puhunut niin sydämen pohjasta, että heti alussa monet ympärillä olijoista oli keskeyttäneet puheensa ja kääntyneet häntä kuuntelemaan. Ja lopulta kaikki olivat hänen kuulijoinaan. Nousi sekava mieltymyksen ja erilaisten huutojen hälinä:

— Hyvä!

— Tietysti!

— Hän on oikeassa!

— Se on aivan totta!

Näin vastattiin hänen puheeseensa. Ei kuitenkaan puuttunut arvostelijoita.

— Joutavia, virkkoi eräs, kuka rupeaisi kuuntelemaan vuoristolaisia; ne ovat kaikki viisastelijoita. — Ja hän meni tiehensä.

— Nyt, mutisi toinen, joka maantienmatti tässä tulee latelemaan neuvojaan; ja kun vaaditaan lihavia paisteja, ei tässä saada leipää halvalla; emme me tämän vuoksi ole lähteneet liikkeelle.

Renzo ei kuitenkaan kuunnellut muuta kuin kiitoslauseita. Mikä puristi hänen toista, mikä hänen toista kättään.

— Hyvästi, huomiseen.

— Minne?

— Tuomiokirkon edustalle.

— Hyvä.

— Hyvä.

— Ja mitä sitten teemme?

— Sitten jotain tehdään.

— Kuka näistä arvoisista herroista tahtoo neuvoa minulle ravintolan, missä saisin syödä yksinkertaisen aterian ja nukkua kuin vähävarainen nuorukainen ainakin? sanoi Renzo.

— Lähdän tästä minä teitä opastamaan, kelpo nuorukainen, virkkoi eräs, joka oli kuunnellut tarkkaavaisesti Renzon puhetta ja joka ei vielä ollut sanonut mitään. Tunnenpa ravintolan, joka juuri sopii teille; ja suositan teitä isännälle, joka on ystäväni ja kunnan mies.

— Onko se tässä lähellä? kysyi Renzo.

— Ei vallon kaukana.

Väki hajaantui. Ja saatuaan monelta tuntemattomalta kädenpuristuksia Renzo läksi astumaan niinkään tuntemattoman oppaansa seurassa, kiittäen häntä hänen kohteliaisuudesta.

— Ei ansaitse, virkkoi tämä. Toinen käsi pesee toista, ja molemmat pesevät kasvoja. Onhan velvollisuutemme auttaa lähimaistamme.

Ja matkalla hän keskustelun muodossa kyseli Renzolta yhtä ja toista.

— En tahdo urkkia asioitanne, hän sanoi; mutta näytätte kovin väsyneeltä. Mistä seuduin olette kotoisin?

— Olen kotoisin Leccosta, vastasi Renzo.

— Leccosta? Vai olette kotoisin Leccosta?

— Niin Leccosta, se tahtoo sanoa sen lähiseuduilta.

— Poika parka! Mikäli ymmärsin puheistanne, olette saanut kovia kokea.

— Nähkääs, hyvä herra, minun on ollut pakko puhua hieman varovaisesti, jotta en ilmaisisi julkisesti yksityisiä asioitani. Mutta kerta ne tulevat ilmi, ja silloin. — Näenpä tuossa ravintolan kyltin, ja totta puhuakseni, ei minua haluta mennä kauemmaksi.

— Ei, ei; tulkaa sinne, minne minä aion teidät viedä. Sinne on enää vaan lyhyt matka, virkkoi opas. — Tässä teidän ei olisi hyvä olla.

— On tarpeeksi hyvä, sanoi nuorukainen. En minä ole mikään nuori herra, jota on kasvatettu pumpuliin käärittynä. Jotain vähän suuhun pantavaa ja kupo olkia — siinä kaikki mitä tarvitsen. Kaikkein tärkeintä on minulle, että saan nämä molemmat seikat mitä pikimmin. Jumalan nimessä.

Ja hän astui sisälle suuresta ovipahaisesta, jonka yläpuolella riippui "Täysikuun" ravintolan kyltti.

— No hyvä; saatan teidät sinne, koska niin tahdotte, sanoi opas; ja hän seurasi Renzoa sisälle.

— Turhaa on teidän enempää vaivautua, vastasi Renzo. Kuitenkin, näin hän jatkoi, tekisitte minulle mieliksi, jos tulisitte juomaan kanssani lasin viiniä.

— Suostun kohteliaaseen tarjoukseenne, vastasi opas. Ja kuin paikan tuntija ainakin hän astui Renzon edellä, kulki pienen pihan poikki, lähestyi lasiovea, painoi säppeä, aukaisi ja astui sisälle kumppaninsa kanssa.

Huonetta valaisi kaksi lamppua, jotka riippuivat kahdesta katto-orsiin kiinnitetystä tangosta. Joukko henkilöitä, kaikki täydessä touhussa, istui penkeillä kahden puolen kaitaa ja pitkää pöytää, joka täytti melkein huoneen toisen pään. Siinä näki hajalla, missä auki käärittynä lautasliinoja ja ruoka-annoksia; missä taas lyötiin pelikortteja pöytään ja siepattiin taas käteen, heiteltiin taas noppaa; pulloja ja laseja oli kaikkialla. Kieriskelipä pöydällä berlinga-, reale- ja parpagliola-rahoja, jotka, jos olisivat osanneet puhua, varmaankin olisivat sanoneet:

— Olimme tänä aamuna leipurin kassalaatikossa, tai jonkun mellakan katsojan taskuissa; tämä oli niin innostunut näkemään, miten yleiset asiat kehittyivät, ettei muistanut valvoa omia yksityis-asioitaan.

Melu oli suuri.

Tarjoilija kulki edestakaisin hätäisenä ja koettaen parastaan palvella pöytävieraita ja pelaajia samanaikaisesti. Ravintolanisäntä istui pienellä penkillä uuninlaen alla, näennäisesti kiinnittäen huomionsa kuvioihin, joita hiilihangolla vuoroin piirteli tuhkaan, vuoroin pyyhki pois; mutta itse teossa hän huolellisesti tarkkasi kaikkea, mikä tapahtui ympärillään. Sapern kolahduksesta hän nousi ja astui tulijoita vastaan.

Huomattuaan oppaan, hän mutisi itsekseen:

— Kirottu mies! Pitäpä sinun aina tulla tielleni, kun toivoisin sinut hiiteen!

Luotuaan sitten kiireisen katseen Renzoon, hän sanoi itsekseen:

— Sinua en tunne. Mutta kun tulet sellaisen metsämiehen seurassa, olet varmaankin joko koira tai jänis. Kunhan puhut pari sanaa, niin sinut kyllä tunnen.

Tämä mykkä yksinpuhelu ei kuitenkaan vähääkään kuvastunut isännän kasvoissa, jotka pysyivät liikkumattomina kuin muotokuva — pyöreähköt ja kiiltävät kasvot, lyhyt punerva töyhtöparta, ja silmät kirkkaat ja pistelevät.

— Mitä herrat suvaitsevat? hän kysyi.

— Aluksi aimo pullo kelpo viiniä, sanoi Renzo. Ja sitten jotain haukattavaa.

Näin sanoen hän istui rahille lähelle pöydän toista päätä ja päästi soinnukkaan huokauksen: — ohhoh! ikäänkuin olisi tahtonut sanoa:

— Tuntuupa hyvältä istua, kun on ollut niin kauan jalkeillaan ja täydessä touhussa.

Mutta samassa johtui hänen mieleensä se rahi ja pöytä, missä viimeksi oli istunut Lucian ja Agnesen kanssa. Ja hän huokasi syvään. Sitten hän pudisti päätään, ikäänkuin karkoittaakseen tämän ajatuksen. Ja samassa hän näki isännän tulevan viinipullo kädessä.

Opas oli istuutunut vastapäätä Renzoa. Tämä kaatoi hänelle heti viiniä ja sanoi:

— Huulten kostukkeeksi.

Ja täytettyään toisen lasin, hän tyhjensi sen yhtenä siemauksena.

— Mitä annatte minun syödä? hän sitten kysyi isännältä.

— Kappaleen patapaistia, ehdoitti tämä.

— Olkoon menneeksi, patapaistia.

— Heti paikalla, virkkoi isäntä Renzolle.

Tarjoilijalle hän sanoi:

— Kata pöytä vieraalle.

Sitten isäntä palasi uunin ääreen.

— Mutta ... sanoi hän kääntyen Renzon puoleen, leipää ei minulla tänään ole tarjottavana.

— Mitä leipään tulee, sanoi Renzo ääneensä ja nauraen, niin on Kaitselmus pitänyt siitä huolen.

Ja vedettyään esiin kolmannen ja viimeisen niistä leivistä, jotka oli noukkinut San Dionigin ristipylvään juurelta, hän kohotti sitä ilmaan ja huudahti:

— Kas tässä Kaitselmuksen leipä!

Tätä kuullessaan monet kääntyivät; ja yksi heistä huusi nähdessään voitonmerkinä ylös kohotetun leivän:

— Eläköön halpahintainen leipä!

— Halpahintainen! toisti Renzo. Ilmaiseksi sen on ihmisrakkaus tarjonnut.

— Sen parempi, sen parempi!

— Mutta, lisäsi heti Renzo, en tahtoisi että nämä herrat ajattelisivat minusta pahaa. En minä ole, kuten sanotaan, näpisteltyt. Löysin sen maasta, ja jos tapaisin omistajan, olisin valmis maksamaan.

— Hyvä, hyvä! huusivat kapakkatoverit, remahtaen vielä äänekkämpään nauruun. Sillä ei yksikään heistä tullut ajatelleeksi, että nuori mies oli puhunut tosissaan.

— He luulevat minun laskevan leikkiä; mutta asianlaita on todella niinkuin sanoin, huomautti Renzo oppaalleen. Ja pyöritellen tätä leipää käsissään hän virkkoi:

— Kas, millaiseksi ovat sen litistäneet. Sehän on litteä kuin pannukakku. Mutta olipa siellä väkeä. Jos siinä joukossa oli ohutluisia, niin totisesti ne siinä pahasti rusahtivat.

Hän söi nopeasti kolme tai neljä suupalaa tästä leivästä, huuhteli ne alas toisella lasillisella viiniä ja lisäsi:

— Tämä leipä ei yksinään tahdo liukua alas vatsaan. Kurkkuni ei koskaan ole ollut näin kuiva. Saihan

huutaa minkä keuhkot kestivät!

— Valmistakaa hyvä vuode tälle kelpo nuorukaiselle, sanoi opas; hänellä on aikomus jäädä tänne yöksi.

— Tahdotteko jäädä tänne yöksi? kysyi isäntä Renzolta, lähestyen pöytää.

— Se on aikomukseni, vastasi Renzo. Vallan yksinkertainen vuode; kunhan vuodeliinat vaan ovat puhtaat. Olen tosin köyhä mies, mutta tottunut puhtauteen.

— Siitä ei teidän tarvitse olla huolissanne, huomautti isäntä.

Hän meni kyökin nurkkakaapin ääreen ja palasi toisessa kädessä mustepullo ja paperiliuska, ja toisessa kynä.

— Mitä tämä merkitsee? huudahti Renzo; nielaisten palan tarjoilijan tuomaa patapaistia.

Sitten hän hymyili ihmetellen:

— Ovatko nämä nyt teidän puhtaat vuodeliinanne?

Isäntä ei vastannut, vaan asetti pöydälle mustepullon ja paperin, nojasi pöytään vasenta käsivartta ja oikeata kyynäspäätä, piti sojossa kynää, katsoi Renzoon ja virkkoi:

— Olkaa hyvä ja sanokaa minulle suku- ja ristimänimenne sekä synnyinseutunne.

— Mitä? kysäsi Renzo. Mitä on kaikella tällä tekemistä vuoteen kanssa?

— Täytän velvollisuuteni, sanoi isäntä, katsoen opasta silmiin. Meidän on tehtävä tarkka ilmoitus kaikista henkilöistä, jotka poikkeavat asumaan taloomme; *suku- ja ristimänimi ja kansallisuus; missä hommissa liikkuu, onko matkustajalla aseita ... kauanko viipyy tässä kaupungissa*, näin kuuluvat asetuksen selvät sanat.

Ennenkuin vastasi Renzo tyhjensi uuden lasin; se oli jo kolmas. Ja pelkäämme, ettemme tämän jälkeen enää voi niitä laskea.

Hän virkkoi sitten:

— Kas, kas! Onko teillä asetus! Minäpä kuvittelen olevani lakitieteen tohtori. Ja silloin tiedän oitis, missä arvossa asetuksia sopii pitää.

— Puhun tosissani, sanoi isäntä, yhä katsellen Renzon äänetöntä seuralaista. Hän meni uudelleen kaapin luo, otti siitä esiin suuren plakaatin, joka sisälsi täydellisen asetuksen, ja kääri sen auki Renzon eteen.

— Vai siinä se nyt on! huusi tämä, kohottaen toisella kädellä uudelleen täytettyä lasia, jonka heti tyhjensi, ja ojentaen toista kättä ja osoittaen sen etusormella asetusta. Siinä tuo erinomainen rukouskirjan lehti. Se minua suuresti ilahuttaa! Tunnen hyvin tuon vaakunan; tiedän mitä merkitsee tuo jumalankieltäjän pää nuora kaulassa. (Siihen aikaan painettiin asetusten ylälaitaan maaherran vaakuna; ja Don Gonzalo Fernandez de Cordovan vaakunassa oli kuvattuna maurilainen kuningas kahleet kaulassa.) Nämä kasvot merkitsevät: käskeköön, ken voi, ja totelkoon ken haluaa. Kun tämä kuva on lähettänyt kalerilaiva-orjuuteen Don ... no niin ... tiedänhän itse, ketä tarkoitan; ... sen mukaisesti kuin tuntemani toinen tuonlainen asetus määrää; kun se on auttanut kunniallista nuorta miestä naimaan kunniallisen nuoren naisen, joka tahtoo tulla hänen vaimokseen, niin silloin sanon nimeni noille kasvoille. Annanpa niille vielä suukkosen kaupanpäällisiksi, Saattaapa minulla olla hyvät syyni olla mainitsematta nimeäni. Entä jos suuri roisto, jolla on käytettävänään lauma muita roistoja — sillä jos hän olisi yksin ... tässä Renzo lopetti lauseen merkitsevällä kädenliikkeellä. Katsokaas, jos ehkä suuri roisto tahtois tietää, missä olen, tehdäkseen minulle jonkun ruman kepposen, niin luuletteko, että nuo kasvot minua auttaisivat? Minunko pitäisi ilmaista yksityiset asiani! Olisipa se kaunista. Olettakaamme, että olen tullut Milanoon ripille. Mutta aion antaa kapusiinilais-munkin itseäni ripittää, enkä hotellinisännän.

Isäntä oli vaiti ja katsoi edelleen oppaaseen, joka pysyi järkähtämättömästi asemillaan sanaakaan sanomatta. Renzo — ikäväksemme on meidän se mainitseminen — tyhjensi uuden lasillisen viiniä ja jatkoi:

— Sanonpa sinulle syyn, isäntä hyvä, syyn, jota tulet pitämään pätevänä. Jos eivät ne asetukset, jotka puolustavat hyvien kristittyjen oikeuksia, ole minkäänarvoisia, niin sitä suuremmalla syyllä huonot asetukset ovat vallan mitättömiä. Korjaa siis pois kaikki nämä joutavat vehkeet, ja tuo minulle sijaan toinen pullo; sillä tämä on halki.

Näin sanoen hän kolautti sitä varovasti rystöillään ja lisäsi:

— Kuuletko, kuinka se kaikuu haljenneelta?

Renzon puheet olivat tälläkin kertaa vetäneet kapakkayleisön huomion puoleensa. Ja kun hän oli lopettanut, nousi yleinen mieltymyksen murina.

— Mitä on minun tekeminen? kysyi isäntä tuolta tuntemattomalta, joka tosin hänelle ei ollut outo.

— Pois, pois vehkeet, huusivat useat äänet; tuo nuorukainen on oikeassa! kaikki tuo on pelkkää petkutusta ja kiusantekoa. Nyt on uusi laki, uusi laki.

Keskellä näitä huutoja outo mies loi isäntään soimaavan katseen tästä liaksi paljastavasta vetoamisesta häneen ja virkkoi:

— Antakaa hänen saada tahtonsa perille, älkääkä nostako riitaa.

— Olen tehnyt velvollisuuteni, sanoi isäntä ääneensä, ja hän lisäsi itsekseen:

— Nyt pesen käteni.

Hän otti paperin, kynän, mustepullon ja asetuksen sekä tyhjän pullon, jonka ojensi tarjoilijalle.

— Tuokaa samaa lajia, sanoi Renzo. Se on oivallista viiniä. Ja sitten lähetämme sen uuden pullon nukkumaan toisen kera, kysymättä sen suku- tai ristimänimeä, millä asioilla se kulkee tai kuinka kauan viipyy tässä kaupungissa.

— Samaa lajia, sanoi isäntä tarjoilijalle, ojentaen hänelle tyhjän pullon. Ja hän palasi istumaan uuninlaen alle.

— Tuon toisen otus näyt olevan, hän ajatteli ja alkoi piirtää kuvioita hiekkaan. Oletpa joutunut kelpo käsiin. Typerä aasi! Koska kerran tahdot joutua kiikkiin, niin olkoon menneeksi. "Täysikuun" ravintolan isäntä ei aio myydä nahkaansa sinun tähtesi.

Renzo kiitti opastaan ja kaikkia niitä, jotka olivat olleet hänen puolellaan.

— Kelpo ystävät, hän sanoi; nyt näen selvästi, että kunnon miehet ojentavat toisilleen kättä ja tukevat toinen toistaan.

Sitten hän ojensi kättään pöydän yli ja otti uudelleen puhujan asennon:

— Eikö ole hullunkurista, hän huusi, että kaikki vallanpitäjät joka tilaisuudessa vetävät esiin paperia, kynän ja mustepullon? Aina kynä valmiina hyökkäykseen. Onpa noilla herroilla todellinen kiihko tarttua kynään.

— Kuulkaapas maalaisystäväni, tahdotteko tietää mikä siihen on syynä? sanoi yksi pelaajista, joka yhtenäen voitti.

— No, antaa kuulua, virkkoi Renzo.

— Syy on tämä, selitteli edellinen: nuo herrat syövät niin paljon hanhenpaistia, ja kun he siten saavat äärettömän paljon sulkia, täytyy heidän käyttää niitä johonkin.

Kaikki remahtivat nauruun, paitsi se peluri, joka hävisi.

— Kas, sanoi Renzo, tuo mies on runoilija. Täälläkin siis näyttää olevan runoilijoita. Mutta onhan niitä kaikkialla. Minussakin on hieman runoilijan vikaa, ... joskus laskettelen minäkin aika hullutuksia ... se tahtoo sanoa, kun asiat ovat hyvällä kannalla.

Käsittääksemme tätä Renzo paran lörpöystä tulee tietää, että sana runoilija Milanon rahvaan ja vielä enemmän maalaisväestön keskuudessa ei merkitse samaa kuin kaikilla sivistyneillä, nimittäin etevää henkeä, Pindus vuorella asustajaa, runottarien suosikkia; se näet merkitsee hieman hassuttelevaa henkilöä, jonka puheissa ja teoissa on enempi sukkeluutta ja kokkapuheisuutta kuin järkevyyttä. Näin rohkeasti rahvas sekoittelee sanoja, antaen niille alkuperäisestä merkityksestä sangen kaukaisen käsitteen. Sillä, rohkenenpa kysyä, mitä runoilijalla on yhteistä hassuttelijan kanssa?

— Oikean syyn minä kohtsilään sanon teille, jatkoi Renzo. Nuo herrat ne pitelevät kynää; ja näin heidän lausumansa sanat haihtuvat ilmaan ja katoavat; sitävastoin he tarkoin kuuntelevat sanoja, jotka lähtevät köyhän miesparan suusta, ja yks kaks he ne sieppaavat kiinni lennosta tuolla kynällään ja naulaavat ne kiinni paperille, käyttäkseen niitä hyväkseen sopivassa tilaisuudessa. Vielä heillä on

muitakin vehkeitä: kun tahtovat hämmentää pois nuorukaisparan, joka ei ole lukenut mies, mutta jolla on vähän ... kuinka sanoisin ... (ja kuvatakseen ajatustaan hän etusormensa päällä takoi otsaansa); ja jos huomaavat, että hän alkaa ymmärtää heidän sekamelskaansa, niin muutta mutkitta lykkäävät puheeseensa latinalaisia sanoja, jotta hän joutuisi pois oikealta tolalta ja joutuisi päästään sekaisin. Sanalla sanoen: nämä epäkohdat ovat poistettavat! Tänään on kaikki toimeenpantu kursailematta, ilman paperia, kynää ja mustepulloa. Ja huomenna, jos ihmiset vaan osaavat hillitä itseään, saadaan vielä suurempia aikaan; ja ilman että kajotaan yhteenkään hiuskarvaan; kaikki vaan oikeuden tietä.

Tällävälän muutamat kapakkavieraista olivat uudelleen alkaneet pelata, toiset syödä, toiset räyhätä. Muutamat läksivät pois, toisia tuli sijaan. Isäntä piti kaikkia silmällä — kaikki seikkoja, jotka eivät oikeastaan kuulu kertomukseemme. Renzon outo opas ei vaan näyttänyt hankkivan lähtöä; hänellä ei kuitenkaan, mikäli saattoi huomata, ollut mitään tehtävää täällä; mutta hän ei vaan tahtonut lähteä ennenkuin oli hieman puhunut yksityisesti Renzon kanssa. Hän kääntyi siis jälkimäisen puoleen ja käänsi uudelleen puheen leipä-kysymykseen. Ja toistettuaan muutamia noita lauseita, jotka jo jonkun aikaa olivat kierrelleet suusta suuhun, hän toi esiin oman mielipiteensä:

— Jospa minulla olisi valta käsissä, hän virkkoi, niin varmaankin osaisin saada asiat oikealle tolalle.

— Miten sitten menettelisitte? kysyi Renzo, luoden häneen molemmat tavallistaan kiiltävämmät silmänsä ja väännellen hieman suutaan, ikäänkuin kootakseen tarkkaavaisuuttaan.

— Mitenkö menettelin? sanoi toinen: tahtoisin, että olisi leipää kaikilla, niinhyvin köyhillä kuin rikkailla.

— No niin, tuo kuulostaa joltakin, virkkoi Renzo.

— Menettelin näin: Ensiksi määräisin kohtuulliset hinnat, joita kaikki kykenisivät suorittaman. Sitten jakaisin leipää tarvitsevien luvun mukaan, sillä on aina olemassa hävyttömiä kitupiikkejä, jotka tahtoisivat itse ahmia kaikki ja jotka umpimähkään anastavat minkä voivat, ajattelematta toisia. Ja köyhät ihmiset jäävät leivättä. Täytyy siis jakaa leipä kohtuullisiin annoksiin. Ja se on käypä päinsä seuraavasti: olisi annettava joka perheelle sen jäsenluvun mukainen lippu, jonka nojalla saisi noutaa leipää leipurilta. Minulle esim. pitäisi antaa näin kokoonpantu lippu: Ambrogio Fusella, miekankiillottaja ammatiltaan, vaimo ja neljä lasta, kaikki leivänsyönti-iässä (pankaa merkillle tämä): annetakoon hänelle niin ja niin paljon leipää, ja maksakoon hän niin ja niin paljon. Mutta kaikki on aina tapahtuva kohtuuden mukaisesti, perheenjäsenten lukuun nähden. Teille esimerkiksi pitäisi antaa näin kuuluva lippu ... mikä onkaan nimenne?

— Lorenzo Tramaglino, vastasi nuori mies, joka innostuneena tähän tuumaan ei ollenkaan huomannut, että sekin kokonaan perustui paperiin, kynään ja mustepulloon ja että sen toteuttamista varten kaikkein ensiksi oli koottava asianomaisten henkilöiden nimet.

— No niin, sanoi outo mies; mutta onko teillä vaimo ja lapsia?

— Pitäisihän minulla ... lapsia, ei ... ei vielä ... mutta vaimo ... jos tässä matoisessa maailmassa kaikki olisi niin kuin olla pitää.

— Vai olette yksin! Malttakaa mielenne, saatte siis pienemmän annoksen.

— Se on oikein. Mutta jos pian, kuten toivon ... ja Jumalan avulla... No niin, kun minullakin kerta on vaimo?

— Silloin saatte toisen lipun, ja annoksenne kasvaa. Niin kuin sanoin, aina perheen jäsenluvun mukaan, virkkoi outo mies nousten.

— Sillä tavoin kaikki olisi hyvin, huomautti Renzo. Sitten hän jatkoi huutaen ja puiden nyrkkiään pöytään. Ja miksi eivät säädä tällaista lakia?

— Mitäpä siihen vastaisin? Mutta onpa minun jo aika sanoa hyvää yötä ja lähteä kotia, sillä varmaankin vaimoni ja lapseni jo kauan ovat minua odottaneet.

— Vielä tilkka viiniä, pieni tilkka vaan, huusi Renzo joutuisasti täyttäen puhetoverinsa lasin. Ja hän nousi kiireisesti, tarttui poistujan toiseen takinliepeeseen ja veti häntä kaikin voimin takaisin istumaan.

— Vielä pieni tilkka, ettehän toki voi minua näin loukata.

Mutta toveri nykäisi itsensä irti, jätti Renzon laskettelemaan kokonaista kehoitusten ja soimausten tulvaa ja toisti:

— Hyvää yötä.

Ja hän meni tiehensä.

Mies oli jo kadulla, kun Renzo yhä vaan jatkoi puhettaan; sitten hän ponnahti takaisin rahille. Hän tuijotti tuohon lasiin, jonka juuri oli täyttänyt. Ja kun huomasi tarjoilijan kulkevan pöydän ohi, hän viittasi häntä pysähtymään, ikäänkuin olisi tahtonut ilmaista hänelle jotain. Sitten hän osoitti sormella lasia ja virkkoi hitaasti ja juhlallisesti, lausuen sanat vallan omituisesti:

— Katsokaapas, olin täyttänyt tämän lasin tuota kunnon miestä varten; näette että se on reunojaan myöten täysi, aivan ystävän mitalla kaadettu. Mutta hän ei siitä huolinut. Ihmisillä on välistä kummalliset päähenpistonsa. Syy ei ole minun. Hän saattoi huomata, että tarjosin sitä hyvästä sydäimestä. Mutta koska se, mikä on tehty, on tehty, ei pidä antaa hyvien humalain mennä hukkaan.

Näin sanottuaan hän tarttui lasiin ja tyhjensi sen yhdessä siemauksessa.

— Kyllä ymmärrän, sanoi tarjoilija ja poistui.

— Vai ymmärrätte tekin, virkkoi Renzo. Se on siis oikein. Kunhan syyt ovat oikeat...

Tässä on tarpeen koko totuudenrakkautemme, voidaksemme uskollisesti jatkaa kuvausta, joka tuottaa niin vähän kunniaa niin tärkeälle henkilölle, jopa voisi sanoa kertomuksemme päähenkilölle. Samalla on meidän, ollaksemme puolueeton, huomauttaminen, että tämä oli ensi kerta, jolloin Renzolle tapahtui tämänkaltaista. Ja juuri hänen tottumattomuutensa juopotteluun oli suureksi osaksi syynä siihen, että tämä ensimmäinen hutikka oli seurauksiltaan niin onneton. Nämä harvat lasilliset viiniä, jotka hän aluksi oli juonut toisen toisensa jälkeen ja vastoin tottumustaan, osaksi sammuttaakseen kurkkunsa polttoa, osaksi mielensä kuohunnan vaikutuksesta, mikä ei sallinut hänen tehdä mitään maltillisesti, nousivat hänelle päähän. Hiemankin tottunut juomari olisi niillä ainoastaan sammuttanut janonsa. Tässä kohdin lähdekirjoituksessamme tehdään huomautus, jonka mainitsemme, vastaamatta sen oikeudesta. Kohtuulliseen ja kunnialliseen elintapaan liittyy — näin siinä sanotaan — myös se etu, että sen noudattaja, kuta enemmän se on häneen juurtunut, sitä helpommin siitä vähänkin sattumalta luopuessaan heti kokee hairahduksensa tuottamia epäkohtia, niin että hän sitten muistaa nämä hyvän aikaa. Ja näin hairahduskin voi olla hänelle opetuksena.

Oli asianlaita miten tahansa, tosiseikka on, että nämä ensi viinihöyryt nousivat nuoren miehen päähän, minkä jälkeen viini ja sanat jatkoivat, edellinen vatsaan valumistaan, jälkimäiset suuhun kohoamistaan, kaikki vaan tolkuttomasti ja määrättömästi. Ja sinä hetkenä, johon olimme häntä äsken seuranneet, oli hänen tilansa jo niin ja näin. Hän tunsu suurta tarvetta puhua. Kuulijoita ei puuttunut, tai ainakaan ei läsnäolijoita, joita hän saattoi kuulijoinaan pitää. Jonkun aikaa hän oli jotakuinkin vapaasti saanut sanansa esille, jopa niissä oli ollut jonkun verran järkeäkin. Mutta vähitellen lauseidensa päättäminen rupesi tuottamaan hänelle melkoisia vaikeuksia. Ajatus, joka aluksi ilmeni hänen mielessään jotenkin selvänä, kääriytyi pian usviin ja haihtui äkkiä kokonaan; ja sana, joka oli viipynyt kotvan aikaa, ei ottanut oikein vastatakseen ajatusta. Tässä pulassa ollen hän sen vaiston pakoittamana, joka niin useissa tapauksissa saattaa ihmisen perikatoon, turvautui pullo ystävänsä. Mutta miten pullo tällaisessa tilaisuudessa saattoi häntä auttaa, sen tietää jokainen, jolla on vähänkin tervettä järkeä.

Tuomme esille ainoastaan muutamia näytteitä Renzon tuona onnettomana iltana laskettelemasta sanatulvasta. Se, minkä jätämme mainitsematta, ja mikä on monta vertaa runsaampaa, olisi liian sekavaa. Siinä ei ole järkeä, eikä edes järjen varjoa; ja tähän on välttämätön ehto painetussa kirjassa.

— Hoi, isäntä, isäntä! hän jälleen alkoi, seuraten tätä katseineen joko pöydän ääreen tai uuninlaen alle, joskus luoden ne sinnekin, missä isäntä ei ollutkaan, ja puhuen lakkaamatta keskellä kapakkavieraiden hälinää. — Oletpa aika isäntä, sinä! Enpä saata niellä tuota juontasi suku-, ristimänimesi ja ammattimesi. Kunnon miehelle, joka minä olen! Et totisesti ole käyttäytynyt hyvin. Mitä tyydytystä, rohkenenpa kysyä, mitä hyötyä, mitä iloa ... noin vaan panna nuori miesparka paperille? Enkö ole oikeassa, sanokaapa te muut? Ravintolaniisäntien tulisi pitää kelpo miesten puolia... Kuulehan, kuulehan toki, isäntä, tahdonpa sanoa sinulle vertauksen, ... totta puhuen ... kas noita kun nauravat! Olen tosin hieman päissäni, mutta perusteeni ovat silti oikeat. Sanohan minulle, isäntä, kuka se on, joka kannattaa tätä liikettäsi? Juuri me ihmisparat. Enkö ole oikeassa? Tokko nuo asetusten allekirjoittaja-herrat koskaan tulevat kapakkaan huuliaan kastelemaan?

— Ne ovat pelkkiä vesipoikia, sanoi Renzon vieruskumppani.

— He tahtovat pysyä selväpäisinä, lisäsi toinen, voidakseen taitavammin lasketella valheitaan.

— Kas, huudahti Renzo. Nyt puhui runoilija. Tekin siis ymmärrätte tarkoitukseni. No, vastaahan nyt minulle, isäntä hyvä: Onko Ferrer, joka kuitenkin on paras heistä kaikista, koskaan käynyt täällä laseja kilistämässä ja tuottamassa sinulle äyrinkään tuloa! Ja tuo koira, tuo murhaaja Don... No niin, en sano enempää, sillä pääni on vähän sekaisin. Ferrer ja isä Crrrr ... tiedän itse ketä tarkoitan ... ne ovat



kunnan miehiä. Mutta sellaisia on ani harvassa. Vanhat ovat nuoria pahemmat ... ja nuoret vanhoja vielä pahemmat. Kuitenkin olen tyytyväinen, ettei vuodatettu verta. Sellaiset julmuudet kuuluvat pyövelin virkaan. Leipää, niin se on luonnollista. Sainpa aika kolhauksia. Mutta annoinpa niitä toisillekin. Tilaa! Yltäkyläisyyttä! Eläköön!... Ja kuitenkin Ferrerkin!... Muutaman sanan latinaksi... *Sies baraos trapolorum*... Kirottu tapa! Eläköön oikeus, leipä! Se on oikeaa puhetta. Sitähän nuo kunnan miehet juuri olisivat tahtoneet ... kun alkoi soida tuo kirottu kirkonkello: piu pau, piu pau. Silloin ei totisesti olisi pitänyt pötkiä tiehensä. Olisi vaan pitänyt pakoittaa tuota herra pastoria ... tiedämpä minä hyvin, mitä tarkoitan!

Viime sanat lausuttuaan hän painoi alas päänsä, ja näytti muutaman hetken mieltivän jotain. Sitten hän huokasi syvään, nosti kasvonsa silmät kosteina, ja ilme niin haikean surullisena, että parasta oli kun ei niiden aihe ollut niitä näkemässä. Mutta nuo raa'at kapakkavieraat, jotka jo olivat ruvenneet ilkkumaan Renzon kuumeista ja sekavaa kaunopuheisuutta, nauroivat kahta enemmän hänen surullista ilmettään. Lähimmät sanoivat: — Katsokaapa! — ja kaikki kääntyivät Renzoon päin. Pian hän oli koko seuran ilkunnan esineenä. Tosin eivät nämä muutkaan kapakkavieraat olleet vallan selvällä päällä; mutta ei kukaan ollut juopotellut niin vahvasti kuin Renzo parka; ja lisäksi tämä oli maalainen. He alkoivat vuoroonsa kiusata häntä typerillä ja raa'oilla kysymyksillään ja ilkamoivilla elkeillään.

Renzo näytti milloin siitä suuttuvan, milloin otti koko kohtauksen leikin kannalta, milloin oli välittämättä heidän puheistaan, puhui itse vallan muusta, milloin kysyen, milloin vastaten, aina vaan katkonaisesti ja umpimähkään.

Onneksi hänellä keskellä tätä hulluttelua oli kuitenkin jällellä vaistomainen varovaisuus, joka saattoi hänet välttämään nimien mainitsemista, niin että ei edes lausunut sitäkään nimeä, joka epäilemättä oli syvimmin painunut hänen muistiinsa. Meistäkin olisi tuntunut kovin tuskalliselta jos tuota nimeä, jota kohtaan mekin tunnumme hieman rakkautta ja kunnioitusta, olisivat häväisseet ja ivanneet noiden raakalaisten rivot kielet.

## VIIDESTOISTA LUKU.

Kun ravintolanisäntä näki, että pila meni liian pitkälle, hän lähestyi Renzoa, pyysi mitä kohteliaimmin noita toisia jättämään hänet rauhaan ja pudisti häntä käsivarresta koettaen selvittää ja vakuuttaa hänelle, että oli aika panna maata. Mutta Renzo palasi yhä vaan uudelleen suku- ja ristimänimeen, asetuksiin, ja kunnan miehiin.

Kuitenkin sanat: vuode ja nukkua, joita toistettiin hänen korvaansa, tekivät lopulta häneen vaikutuksensa. Ne herättivät hänessä hieman selvemmin tietoisuuden siitä, että hän tarvitsi noiden kahden sanan ilmaisemia seikkoja, ja ne aiheuttivat hetken valoisan välkähdyksen. Tämä vähäinen järjen hiukka, joka silloin palasi, saattoi hänet jossakin määrin käsittämään, että suurin osa hänen järkeään oli pimityksissä, jotenkin samoin kuin viimeinen kynttiläpätkä osoittaa meille, että muut kynttilät ovat loppuun palaneet. Renzo teki päätöksen: hän nojasi molemmat kädenpohjansa pöytään ja koetti kerran, kahdesti nousta. Hän huokasi ja horjahti; kolmannella kerralla hän ravintolanisännän auttamana pääsi pystyyn.

Tämä tuki häntä koko ajan, talutti hänet pois penkin ja pöydän välistä, otti toiseen käteensä kynttilän, osaksi ohjasi, osaksi veti toisella kädellään häntä portaiden ovelle. Siinä Renzo kuullessaan jälkeensä syydettyt meluavat tervehdykset äkkiä kääntyi. Ja ellei hänen tukijansa valppaasti olisi pidättänyt häntä käsivarresta, niin olisi hän kääntyessään kaatunut pitkälleen permannelle. Hän siis kääntyi ja rupesi vapaalla kädellään piirtelemään ilmaan jäähyväistervehdyksiä Salomonin taika-eleiden tapaan.

— Mennään levolle, mennään levolle, sanoi hänelle isäntä laahaten häntä mukanaan. Hän auttoi hänet yli kynnyksen, sitten hänellä oli vielä suurempi vaiva saada hänet kiipeämään ahtaita puuportaita ylös, ja näin hän viimein sai hänet siihen huoneeseen, joka oli hänelle määrätty.

Nähdessään odottavan vuoteen Renzo ihastui; hän katsoi isäntään hellästi silmineen, jotka milloin tuikkivat entistä kirkkaampina, milloin taas sammuiivat kuin kiiltomadot. Hän yritti saavuttaa tasapainoa jaloillaan ja ojensi kättään isännän poskea kohti nipistääkseen sitä etu- ja keskisormen väliin ystävyyden ja kiitollisuuden osoitteeksi; mutta tämä ei hänelle onnistunut.

— Kelpo isäntä — sai hän kuitenkin sanotuksi. Huomaan nyt, että kuitenkin olet kunnan mies. Se on hyvä teko, että annat vuoteen poikaparalle. Mutta nuo metkusi suku- ja ristimänimesi eivät olleet kunnan miehen arvoisia. Mutta onneksi minäkin olen saanut osani älyä päähän...

Isäntä, joka ei ollut luullut, että nuori mies enää voisi pitää ajatuksiaan näin paljoa koossa, isäntä, joka pitkällisen kokemuksen nojalla tiesi miten ihmiset sellaisessa tilassa ovat tavallistaan enemmän herkkiä äkkiä muuttamaan mielipidettään, tahtoi hyväkseen käyttää tätä valoisaa hetkeä tehdäkseen uuden yrityksen.

— Ystäväni, sanoi hän hänelle, ääni ja ilme aivan ystävällisenä. Enhän minä sitä tehnyt teitä kiusatakseni tai urkkiakseni asioitanne. Mutta nähkääs, laki on sellainen. Meikäläistenkin on pakko sitä totella, muuten saamme me ensimmäisinä kärsiä sen määräämät rangaistukset. Onhan parempi tehdä heidän mielikseen. Ja eihän tässä oikeastaan ole kysymys muusta kuin kahdesta sanapahasesta. Ettehän tee mieliksi noille korkeille herroille, vaan minulle. Kas niin, täällä kahden kesken ratkaiskaamme tämä asia. Sanokaa minulle nimenne, ja pankaa sitten maata mieli tyynenä.

— Sinä konna! huusi Renzo, sinä ilveilijä! Vieläkö minua kiusaat noilla suku- ja ristimänimillä ja ammatilla.

— Suu kiinni siis, vehkeilijä, ja pane maata, virkkoi isäntä.

Mutta Renzo jatkoi kahta kiivaammin:

— Nyt ymmärrän: sinä kuulut samaan liittoon. Odotappas, kyllä minä sinut opetan.

Ja hän kääntyi portaita kohti ja alkoi huutaa täyttä kurkkua:

— Toverit, isäntä kuuluu samaan liit...

— Sanoinhan sen vaan pilalla, huusi tämä vallan lähellä, työntäen Renzoa vuoteeseen. Pilalla, etkö siis ymmärtänyt, että sanoin tämän pilalla?

— Vai pilalla; no nyt puhut oikein. Jos sanoit pilalla ... niin, eihän niistä muuten voi puhua kuin pilalla.

Ja hän kaatui suin päin vuoteeseen.

— No, kas noin, riisukaa vaatteenne pian, sanoi isäntä. Ja kehoitukseen hän liitti avustuksen, mikä olikin kovin tarpeen. Kun Renzon oli onnistunut riisua yltään takkinsa, isäntä heti tutki sen taskuja, nähdäkseen oliko niissä rahoja. Näitä näytti olevan; ja hän kun ajatteli, että tämä kapakka-vieraansa seuraavana aamuna oli suorittava laskujaan vallan toisille henkilöille kuin hänelle, ja että nuo rahat todennäköisesti tulivat joutumaan käsiin, joista ei voisi niitä saada, hän päätti tehdä toisen yrityksen, ratkaistakseen ainakin tämän asian.

— Te olette kelpo nuori mies, rehellinen ihminen, eikö niin?

— Kelpo nuori mies ja rehellinen ihminen, vastasi Renzo yhä haperoiden toisten vaatteiden nappeja, joita ei vielä ollut saanut auki.

— No hyvä, sanoi isäntä; maksakaa siis nyt pikkulaskunne, sillä huomisaamuna minun on lähdettävä hieman ulos asioilleni...

— Se on oikein, sanoi Renzo. Olen sukkela veitikka, mutta kunnon mies... Mutta rahani... Missä ovat rahani?

— Tässä, sanoi isäntä; ja käyttäen koko kokemustaan, kärsivällisyyttään ja taitavuuttaan hänen onnistui lopulta saada lasku selvitetynksi ja maksu kukkaroonsa.

— Auttakaa toki minua riisuutumaan, isäntä, sanoi Renzo. Tunnenhan itsekin, että uni minua kovasti painaa.

Ravintolanisäntä teki hänelle pyydetyn palveluksen; lisäksi hän vielä levitti peitteen hänen ylitsensä ja sanoi äreästi:

— Hyvää yötä.

Mutta toinen jo kuorsasi.

Sitten hän tunsu tuollaista viehätysvoimaa, joka joskus saattaa meidät kiinnittämään huomiomme yhtä tarkkaavasti harmilliseen kuin miellyttävään seikkaan ja joka kenties vaan on halumme tuntea sitä, mikä voimakkaasti vaikuttaa mieleemme; ja tämän viehätysvoiman vaikutuksesta isäntä pysähtyi hetkeksi katselemaan tuota hänelle niin harmillista vierasta, kohottaen lamppua ja heijastaen kädellään sen valon vieraan kasvoille, ollen jotenkin samassa asennossa kuin missä Psyche meille kuvataan salaa tähystelevänä tuntemattoman puolisonsa piirteitä.

— Senkin aasi! hän sanoi itsekseen katsellessaan nukkujaa, oletpa itse suistunut onnettomuutesi kitaan. Huomenna voit sanoa, kuinka hauskalta se tuntuu. Hölmöjä te olette, kun lähdette maailmaa kiertämään tietämättä, mistä ilmansuunnasta aurinko nousee, saattaen itsenne ja muut pulaan.

Näin sanottuaan tai ajateltuaan hän käänsi lampun pois vuoteen äärestä, poistui huoneesta ja väänsi avaimen kahteen kertaan lukossa.

Porraseteisessä hän kutsui vaimoan ja käski hänen jättää lapset palvelijattaren huostaan ja mennä alas ravintolaan ja siellä hänen asemestaan valvoa kapakkaliikettä.

— Minun täytyy lähteä kaupungille erään muukalaisen takia, joka hiisi tiesi miten liekään osunut tänne minun onnettomuudekseni, hän lisäsi. Ja hän kertoi vaimolleen lyhyesti tämän ikävän tapauksen. Sitten hän lisäsi:

— Pidä silmällä kaikkea; ja ole ennen kaikkea varovainen tänä kirottuna päivänä. Tuolla alhaalla on joukko hurjistelijoita, jotka osaksi juopumuksesta, osaksi luontonsa hillittömyydestä lavertelevat kaikenlaista. Joku noista uskalikoista saattaisi...

— Enhän ole mikään lapsi, ja ymmärränhän minäkin maailman menoa. Tähän asti luullakseni ei kukaan ole voinut sanoa...

— No niin, niin. Ja katso, etteivät poistu maksamatta. Ja kaikkia noita heidän puheitaan viljavoudista, maaherrasta, Ferreristä, dekurioneista, aatelisista, Espanjasta ja Ranskasta ja muita samanlaisia loruja ei pidä olla kuulevinaankaan. Sillä jos rupeaa heitä vastustamaan, voi heti paikalla käydä hullusti, ja jos ilmaisee olevansa samaa mieltä kuin he, voi siitä jälestäpäin saada ikävyyksiä. Ja muuten sinäkin tiedät, että ne, joilla on kaikkein karkeimmat puheet... No niin, kyllähän sinä ymmärrät. Jos kuulet jotain tuollaisia ehdoituksia, niin käännä vaan pääsi toisaalle ja sano: tulen heti, ikäänkuin joku toinen sinua kutsuisi. Koetanpa palata kotia niin pian kuin suinkin voin.

Näin sanottuaan hän astui vaimonsa kanssa alas portaita ravintolahuoneeseen, loi katseen huoneen toisesta päästä toiseen nähdäkseen, oliko siellä jotain uutta ja tärkeää tekeillä, otti naulasta vaippansa ja lakkinsa, tempasi nurkasta sauvansa, toisteli toisen katseen muodossa vaimolleen antamansa ohjeet ja läksi ulos. Mutta jo ollessaan näissä hankkeissa hän mielessään oli palannut sen nuhdesaarnan lankaan, jonka oli katkaissut Renzon vuoteen ääressä, ja hän jatkoi sitä kulkiessaan kadulla:

— Onpa se aika jörö tuo vuoristolainen!

Vaikka Renzo olisikin tahtonut salata millaisista seuduin oli kotoisin, niin se kuitenkin ilmeni hänen puheistaan, hänen murteestaan, ulkomuodostaan ja käytöstavastaan.

— Neuvokkaisuudella ja varovaisuudella olin vähällä päästä vallan ehein nahoin irti päivästä sellaisesta kuin tämä. Ja sinun piti sitten tulla illalla ruhjomaan munat korissani. Eikö Milanossa ole tarpeeksi muita ravintoloita, että sinun piti tipahtaa kuin taivaasta juuri minun ravintolaani! Jospa sitten edes olisit tullut yksin; olisin voinut sulkea toisen silmäni ja huomenna selittää sinulle asianlaidan. Mutta kaikkea muuta. Seurassa sitä tullaan, ja päällepäätteeksi urkkijan seurassa.

Joka askeleella isäntä tiellään kohtasi yksityisiä kävelijöitä, parin tai kokonaisen pikkuparven, jotka mutisten kuljeskelivat kaduilla. Saavuttuaan äänettömässä yksinpuhelussaan äskeiseen kohtaan, hän kohtasi sotilaskuvartioston. Hän vetäytyi syrjään päästäkseen soturien ohikulkemaan, katseli heitä tirkistellen toisella silmällään ja jatkoi ajatuksenjuoksuaan:

— Tuossa tulevat raipat! Ja sinä, hölmö, kun näit joukon ihmisiä mellastavan ja huutavan sait päähäsi, että muka maailma olisi muutettavissa. Ja mokomilla perusteilla olet syöksynyt turmioon ja tahdoitpa vetää minut mukaasi, mutta se ei käy niinkään helposti. Tein kaiken voitavani sinut pelastaakseni; ja sinä, heittiö, kiitokseksi vähällä olit panna toimeen mellakan ravintolassani. Koeta nyt itse päästä pulasta. Minä puolestani teen parastani, siitä selvitäkseni. Ikäänkuin omasta uteliaisuudesta olisin tahtonut tietää nimeäsi. Minulle on vallan yhdentekevää, onko nimesi Taddeo vai Bartolommeo. Eipä minua erityisesti huvita pidellä kynää. Mutta eivät teikäläiset ole ainoat, jotka tahtovat saada maailman menon oman päänsä mukaiseksi. Tiedänhän minäkin, että on olemassa asetuksia, joista ei välitetä tuon taivaallista. Mokomakin uutinen, jota vuoristolainen tulee meille ilmoittamaan! Et näy tietävän, että ravintolanisännille säädetyt asetukset ovat niitä, joita täytyy noudattaa. Tahdot kulkea halki maailman ja toitottaa kaikille mielipiteesi, Et tiedä, että se, joka tahtoo toteuttaa omat tuumansa ja pistää asetukset paperikoriin, ei saa puhua niistä pahaa julkisuudessa. Ja tiedätkö, sinä hölmö, mikä palkka annettaisiin majatalonisännälle, joka tekisi sinun pääsi mukaan ja joka ei ottaisi selvää vieraan nimestä, mikä on suvainnut poiketa hänen luokseen asumaan? "Tämä olkoon säädetty kaikille ravintolanisännille ja kapakoitsijoille, kuten yllä, kolmensadan scudon sakon uhalla." Sievonen summa nuo kolmesataa scudoa; ja se on noin vaan otettava esiin kukkarosta ... "niistä on maksettava kaksi kolmannesta kuninkaalliselle kamarille, ja loput syyttäjälle tai ilmiantajalle." Hauskaa peliä! "Ja varojen puutteessa,

viisi vuotta kalerilaivoilla, tai suurempi rangaistus omaisuuden tai ruumiin puolesta, hänen Ylhäisyytensä mielivallan mukaan." Suuri kiitos kaikesta hyvästä!

Näin ajatellessaan ravintolanisäntä astui oikeuspalatsin kynnykselle.

Siellä, kuten kaikissa muissakin virastoissa, oli kova kiire. Kaikkiolla jaeltiin määräyksiä, jotka näyttivät sopivimmilta ehkäisemään seuraavan päivän mellakoita, poistamaan kaikki aiheet ja kaiken rohkeuden uusiin levottomuuksiin ja turvaamaan valtaa niille henkilöille, jotka olivat tottuneet sitä käyttämään. Lisättiin viljanvoudin asunnon edustalle sijoitettua suojelusväkeä; kaikki tämän kadun varrella olevat risteykset tukittiin hirsillä ja rattaila, Kaikkien leipurien käskettiin keskeyttävä leipomaan leipää. Lähiseuduille lähetettiin joutuin asiamiehiä hommaamaan viljaa kaupunkiin, joka leipomoon lähetettiin joku aatelinen, jonka oli määrä mennä sinne varhain aamulla valvomaan leivän jakelua ja hillitsemään kärsimättömiä persoonallisella arvokkaisuudellaan ja hyvillä sanoilla.

Mutta jotta iskettäisiin samalla vannetta ja tynnyriä, kuten sanotaan, ja jotta saatettaisiin ystävälliset neuvot pelon avulla tehokkaammiksi, keksittiin myös käydä käsiksi muutamiin kapinallisiin. Ja tämä jäi etupäässä oikeuden kapteenin tehtäväksi. Jokainen saattaa helposti kuvitella, mitä mieltä oli tämä kapinoinhin ja kapinoitsijoihin nähden, hänellä kun oli haavavesi-kääre otsalla. Hänen urkkijansa olivat mellakan alusta alkaen olleet jalkeilla, ja tuo henkilö, joka sanoi olevansa Ambrogio Fusella, oli, kuten ravintolanisäntä mainitsi, valepukuinen urkkija, joka vasiten oli lähetetty kiertelemään saadakseen kiinni jonkun verekseltä, niin että tämä sitten myöhemmin voitaisiin tuntea, panna merkille ja sitten vangita yöllä, kun kaikki jo olisi rauhallista, tai seuraavana päivänä. Kuultuaan muutaman sanan Renzon puheesta, oli hän heti iskenyt silmänsä häneen; Renzo tuntui hänestä sävyisältä rikolliselta, jommoista hän juuri tarvitsi. Huomattuaan sitten, että Renzo oli täydellinen outo paikkakunnalla, oli hän yrittänyt mestarijuontaa, nimittäin viedä hänet vielä vallan hehkuvana suoraa päätä vankilaan, muka kaupungin varmimpaan majataloon; mutta tämä juoni oli epäonnistunut, kuten olemme nähneet.

Urkkija saattoi kuitenkin poliisille antaa varman tiedon nuorukaisen suku- ja ristimänimestä, kotiseudusta, ja lisäksi koko joukon pelkän olettamuksen varassa olevia tietoja. Kun isäntä näin ollen saapui kertomaan mitä Renzosta tiesi, tiedettiin hänestä jo paljon enempi. Isäntä astui tavalliseen huoneeseen ja ilmoitti asiansa, kertoen, että muuan outo mies oli poikennut hänen taloonsa yöksi tahtomatta ollenkaan mainita nimeään.

— Olette täyttänyt velvollisuutenne ilmoittamalla meille asian, sanoi eräs rikosasiain notaario, laskien kynänsä pöytään. Mutta me tiesimme jo asian.

— Kaunis salaisuus, ajatteli isäntä. Tällaiseen kysytään aika taidokkaisuutta!

— Ja me tiedämme myöskin, jatkoi notaario, tuon arvoisan nimen.

— Perhana! Nimenkin, mitenhan ne senkin ovat saaneet selville, ajatteli isäntä.

— Mutta te, huomautti toinen vakavan näköisenä, ette ilmaise suoraan kaikkea asiaankuuluvaa.

— Mitä enempiä minun sitten pitäisi sanoa?

— Kas, kas! Me tiedämme varsin hyvin, että tuo mies toi ravintolaanne suuren määrän varastettua, ryöstettyä, kapinan avulla anastettua leipää.

— Talooni tulee mies leipä taskussa, miten voin minä tietää, mistä hän sen on hankkinut? Sillä vaikka olisi henki kysymyksessä, voin vakuuttaa nähneeni hänen kädessään yhden ainoan leivän.

— Niin, luonnollisesti; aina olette valmis selittelemään ja puolustelemaan. Kun kuulee teikäläisen puhuvan, niin nuo roistot ovat kaikki kunnan ihmisiä. Miten voitte todistaa, että tuo leipä oli rehellisellä tavalla hankittu?

— Se ei kuulu minulle sitä todistaa. Eihän asia liikuta minua. Minä täytän ainoastaan ravintolanisännän tehtäväni.

— Ette kuitenkaan saata kieltää, että tuolla kapakkavieraallanne on ollut julkeutta lausua loukkaavia sanoja asetuksista ja laskea sopimatonta pilaa hänen Ylhäisyytensä aseista.

— Anteeksi, teidän armonne; kuinka voisi hän olla ravintolavieraani, koska näin hänet ensi kertaa? Se on itse piru, teidän luvallanne, joka on lähettänyt hänet minun talooni. Ja jos hänet tuntisin, niin teidän Ylhäisyyttenne hyvin käsittää, ettei minun olisi tarvinnut kysyä hänen nimeään.

— Joka tapauksessa on teidän ravintolassanne pidetty kiihoittavia puheita, on lausuttu julkeita ja kapinallisia sanoja; siellä on ollut pahaa melua, huutoa ja rähinää.

— Eihän Teidän Ylhäisyytenne voine vaatia, että minun pitäisi kuunnella kaikkea sitä sekasotkua, mitä niin monet yhtä haavaa rähisevät äänet tuovat esiin. Minun tulee ennen kaikkea valvoa omaa etuani, sillä olen köyhä mies. Ja lisäksi teidän armonne tietää, että sillä, joka on pikainen kieleltään, myös tavallisesti on ketterät kädet, ja varsinkin kun niitä on monta yhdessä, ja...

— No niin, niin. Antakaa heidän vaan mellastaa ja puhua; jo huomenna saatte totisesti nähdä, tekeekö heidän mieli laskea pilaa. Mitä siitä arvelette?

— Minä en arvele mitään.

— Ettäkö roskaväki muka pääsee Milanon herraksi?

— Kaikkea muuta!

— Saammehan nähdä.

— Ymmärrän täydellisesti. Kuningas on aina kuningas. Mutta ken on saanut selkäänsä, on nyt kerran saanut selkäänsä; mutta perheenisä paralla ei ole halua saada selkäänsä. Teillä, arvoisat herrat on valta käsissänne, ja teitä asia koskee.

— Onko teidän talossanne vielä paljon väkeä?

— On koko joukko.

— Entä tuo teidän kapakkavieraanne? Mitä hän tekee? Yhä vieläkö hän meluaa, kiihoittaa miehiä, yllyttää huomiseksi kapinaan?

— Teidän Ylhäisyytenne kai tarkoittaa tuota outoa miestä, hän on mennyt levolle.

— Talossanne on siis vielä paljon väkeä? — No hyvä, katsokaa tarkoin, ettei tuo outo mies pääse pakenemaan.

— Onko minun nyt vielä lisäksi toimitettava poliisin virkaa? ajatteli isäntä; mutta ei vastannut kieltävästi, eikä myöntävästi.

— Palatkaa kotianne ja olkaa varovainen, sanoi notaario.

— Olen aina ollut varovainen. Teidän Ylhäisyytenne hyvin tietää, onko minulla koskaan ollut tekemistä oikeuden kanssa.

— Hyvä, hyvä. Mutta älkää luulko, että oikeus olisi menettänyt valtaansa.

— Minä, taivaan nimessä, en luule yhtään mitään. Minä hoidan ainoastaan ravintolanisännän tehtäviäni.

— Aina veisaatte samaa virttä. Teillä ei koskaan ole muuta sanottavaa.

— Mitä muuta sitten sanoisin. Onhan totuus vaan yksi.

— Riittää; nyt panemme paperille mitä olette ilmoittanut. Kun asia myöhemmin tulee esille, on teidän oikeudelle annettava tarkemmat tiedot siitä, mitä teiltä voidaan kysyä.

— Mitä muita tietoja voisinkaan antaa? Enhän tiedä mitään. Tuskin riittää älyni omien asioitteni hoitoon.

— Pitäkää huoli siitä, ettei hän pääse pakenemaan.

— Toivon, että korkeasti kunnioitettu kapteeni saa tietää, että olen joutuin käynyt täyttämässä velvollisuuteni. Suutelen Teidän Ylhäisyytenne käsiä.

Päivän koittaessa Renzo oli jo kuorsannut noin seitsemän tuntia, ja miesparka oli vielä vaipuneena mitä sikeimpään uneen, kun hänet äkkiä saattoi kavahtamaan ylös kaksi voimakasta tuuppausta käsivarsiin, ja ääni, joka jalkopuolesta huusi:

— Lorenzo Tramaglino!

Hän karkoitti untaan, veti pois käsivartensa, aukaisi silmät levälleen ja huomasi vuoteen jalkopuolella seisovan mustiin puetun miehen, ja kaksi aseellista miestä molemmin puolin päänalusta. Renzo, joka osaksi oli hämmästynyt, osaksi vielä unen pöpperössä ja edellisenä iltana juomansa viinin pohmelossa, oli hetken aikaa vallan tyrmistynyt. Sitten hän luuli vielä näkevänsä unta, ja kun tämä uni oli hänestä epämiellyttävä, hän ponnisteli tullakseen täydelleen hereille.

— Kuulitteko vihdoinkin, Renzo Tramaglino? sanoi mustaviittainen mies, tuo sama notaario, johon tutustuimme edellisenä iltana. — Joutuin ylös ja seuratkaa meitä.

— Lorenzo Tramaglino? virkkoi Renzo. Mitä tämä tietää? Mitä tahdotte minusta. Kuka on sanonut teille nimeni?

— Joutavat lorut sikseen, ja ylös heti paikalla, sanoi toinen hänen vieressään seisovista oikeudenpalvelijoista, uudelleen tarttuen hänen käsivarteensa.

— Hoi, mitä väkivaltaa tämä on? huusi Renzo, ja irroitti kätensä.  
Hoi, isäntä!

— Viemmekö hänet pois paitasillaan, kysyi sama oikeudenpalvelija, kääntyen notaarion puoleen.

— Kuulitteko? tämä kysyi Renzolta. Sen tulemme tekemään, ellette heti paikalla nouse vuoteeltanne ja seuraa meitä.

— Ja minkä vuoksi? kysyi Renzo.

— Minkä vuoksi, sen saatte kuulla oikeuden kapteenilta.

— Minäkö? Minähän olen rehellinen mies; en ole tehnyt mitään pahaa, ja ihmettelen...

— Sen parempi teille; jos niin on laita, pääsette kädenkäänteessä vapaaksi ja voitte palata omiin toimiinne.

— Päästäkää minut heti menemään; minulla ei ole mitään tekemistä oikeuden kanssa.

— Pian nyt. Tästä täytyy tulla loppu, sanoi toinen oikeudenpalvelija.

— Viemmekö hänet pois näin vaan? sanoi toinen.

— Lorenzo Tramaglino, sanoi notaario.

— Miten tiedätte nimeni, hyvä herra?

— Täyttäkää velvollisuutenne, virkkoi notaario kätyreille.

Nämä kävivät heti käsiksi Renzoon vetääkseen hänet pois vuoteesta.

— Älkää kajotko rehelliseen mieheen, ... osaanpa minä tässä itsekkin pukeutua..

— Pukeutukaa siis nopeasti, sanoi notaario.

— Johan minä pukeudun, vastasi Renzo.

Ja todella hän kokoili vaatteitaan, jotka olivat hajalla vuoteessa, kuin haaksirikon pirstaleet rannalla. Ja alkaessaan pukea niitä ylleen hän vielä jatkoi:

— Mutta minäpä en tahdo mennä oikeuden kapteenin luo. Minulla ei ole mitään tekemistä hänen kanssaan. Koska minua ansaitsemattomasti näin solvataan, tahdon, että minut viedään Ferrerin eteen. Hänet minä kyllä tunnen, tiedän, että hän on kunnan mies ja hän on minulle kiitollisuuden velassa.

— Hyvä, hyvä, ystäväni, kyllä teidät viedään Ferrerin luo, virkkoi notaario.

Toisessa tilaisuudessa hän olisi makeasti nauranut tällaista ehdoitusta. Mutta nyt ei ollut naurun hetki.

Jo tullessaan hän oli nähnyt kaduilla jonkunmoista liikettä, josta oli vaikea päättää, oliko se vielä raukeamattoman kapinan maininkia, vai uuden ennettä. Ihmisiä saapui joka taholta; nämä puhuttelivat toisiaan, astuivat parvittain ja pysähtyivät ryhmiin. Ja nyt notaario, vaikka teeskenteli olevansa mitään huomaamatta, hörästi korviaan, ja hänestä tuntui kuin kumea melu olisi kasvanut.

Hän tahtoi siis niin pian kuin suinkin päästä lähtemään. Mutta hän olisi halunnut viedä Renzon hyvällä ja sovinnolla. Jos näet hänen kanssaan olisi syntynyt ilmiriita, ei hän olisi voinut olla varma siitä, että heitä kadulle tultuaan enää olisi ollut kolme yhtä vastaan. Tämän vuoksi hän iski kätyreille silmää, että malttaisivat mielensä ja etteivät kiihoittaisi nuorta miestä. Itse puolestaan hän koetti rauhoittaa häntä ystävällisin sanoin.

Pukeutuessaan kiireisesti Renzo kokosi niin hyvin kuin saattoi muistissaan edellisen päivän tapahtumia ja huomasi pian osapuulleen, että asetukset, suku- ja ristimänimet olivat syynä kaikkeen

tähän; mutta miten hiidessä tuo mies tiesi hänen nimensä? Ja mitä hemmetissä oli tapahtunut viime yönä, kun oikeus oli tullut niin rohkeaksi että uskalsi käydä käsiksi yhteen niistä kelpo nuorista miehistä, joiden ääni edellisenä päivänä oli ollut niin painava, ja jotka eivät suinkaan kaikki saattaneet olla nukuksissa, koska Renzokin kuuli kadulta yhä kasvavaa melua? Kun hän sitten katsoi notaariota suoraan silmiin, näki hän hänen kasvoissaan värähtelevän epävarmuutta, jota mies turhaan koetti salata. Sitten hän koettaakseen selvittää arveluitaan ja tutkistella maaperää sekä voittaakseen aikaa, jopa yrittääkseen jotain juonta kysäsi:

— Ymmärrän hyvin, mikä on syynä tähän kaikkeen. Se on tuo kysymys suku- ja ristimänimestä. Eilen illalla olin totta puhuakseni hieman iloisella tuulella: näillä ravintolanisännillä on joskus hyvin petollisia viinejä. Ja joskus, nähkääs, kuten tiedätte, kun viini on mennyt sisälle samasta aukosta, mistä sanat tulevat ulos, niin sekin tahtoo sanoa sanansa. Mutta jos ei ole kyseessä muu kuin tämä, olen nyt valmis antamaan teille hyvitystä. Ja johan muuten tiedättekin nimeni. Mutta kuka hiidessä sen on teille sanonut?

— Hyvä, nuori mies; hyvä! vastasi notaario erinomaisen ystävällisesti. Huomaan, että olette järkevä. Ja uskokaa minua, joka puhun ammattikokemuksen nojalla, te olette ovelampi kuin monet muut. Kun on tuolla päällä, niin kaikkein helpoimmin pääsee pulasta. Teidän täytyy ainoastaan lausua pari sanaa, niin teidät päästetään vapauteen. Mutta nähkääs, ystäväni, minun käteni ovat sidotut, enkä voi päästää teitä menemään, niinkuin tahtoisin. Joutukaa siis ja tulkaa pelkäämättä kanssamme. Kun he huomaavat kuka olette ... ja sitten minäkin sanon sanasen hyväksenne ... antakaa minun vaan järjestää asia... No niin, joutukaa nyt vaan, hyvä ystävä.

— Vai ette voi: minä ymmärrän, sanoi Renzo; ja hän jatkoi pukeutumistaan, häätäen eleillään kätyrien liikkeitä joka kerta kun nämä tahtoivat tarttua häneen häntä jouduttaakseen.

— Kuljemmeko tuomiokirkon torin kautta? hän sitten kysyi notaariolta.

— Mitä teitä vaan tahdotte; lyhintä tietä, jotta pikemmin pääsisitte vapaaksi, tämä vastasi, ollen itsekseen suuresti harmissaan siitä, että täytyi jättää sikseen tämä Renzon salaperäinen kysymys, joka olisi antanut aihetta niin moneen tutkivaan kyselyyn.

— Huono onni! ajatteli hän. Käsiini joutuu mies, joka ilmeisesti veisaisi sitä virttä, mitä ikinä vaatisi. Jos vaan olisi hetkinen aikaa, niin voisi noin vaan *extra formam*, akateemillisesti, ystävällisesti keskustellen, ja ilman nuorankiristystä saada hänet tunnustamaan mitä hyvänsä; mies, jonka voisi viedä vankilaan valmiiksi tutkittuna, ilman että hän huomaisi mitään; ja tällaisen miehen pitää joutua käsiini näin pulmallisena hetkenä! — Ei, ei tästä niin helpolla päästä — hän ajatteli edelleen, kuunnellen ja kääntäen päätä taapäin — tämä päivä uhkaa käydä eilistä vielä pahemmaksi.

Nämä hänen ajatuksensa aiheutuivat kadulta kuuluvasta tavattomasta melusta. Eikä hän malttanut olla vetämättä syrjään ikkunaverhoa luodakseen katseen kadulle. Hän huomasi siellä parven ihmisiä, joita poliisi kehoitti hajaantumaan, ja jotka ensin vastasivat hänelle röyhkeitä sanoja, mutta sitten muristen hajaantuivat. Kaikkein pahimmalta enteeltä näytti notaariosta se, että järjestystä valvovat soturit esiintyivät erittäin kohteliaasti. Hän veti verhon uudelleen ikkunan eteen ja oli hetken aikaa kahden vaiheilla, pitikö hänen panna täytäntöön tämä yritys, vai jättää siihen Renzo kahden kätyrin valvonnan alaiseksi ja itse rientää oikeuden kapteenin luo ilmoittamaan millä kannalla asiat olivat.

— Mutta, hän ajatteli seuraavassa tuokiossa, tullaan sanomaan, että olen kelvoton ja pelkuri, ja että tehtäväni vaan on noudattaa annettuja määräyksiä. Kuka pahan päästää pussiin, hänen on se myös kannettava. Kirottu olkoon roskaväki, kirottu tämä ammatti!

Renzo seiso siinä, ja molemmat kätyrit olivat toinen hänen vasemmalla, toinen oikealla puolellaan. Notaario antoi heille merkin, etteivät häntä kohtelisi tylästi ja virkkoi sitten Renzolle:

— No ystäväni, joutukaa nyt.

Mutta Renzokin kuunteli, katseli ja punnitsi. Nyt hän oli melkein pukeutunut, puuttui vielä takki, jota hän piti toisessa kädessä, tunnustellen toisella taskuja.

— Kas vaan, hän sanoi katsoen notaarioon hyvin merkitsevästi. Täällä taskussa oli rahoja ja kirje hyvä herraseni!

— Kaikki annetaan teille takaisin täsmällisesti, kunhan vaan nämä muutamat tarpeelliset muodollisuudet on täytetty. No, lähtekäämme nyt matkaan.

— En ikinä, virkkoi Renzo pudistaen päätään. Tähän en suostu. Minä tahdon takaisin omaisuuteni hyvä herra. Vastaan teoistani, mutta tahdon omaisuuteni takaisin.

— Tahdon näyttää teille, että luotan teihin; tässä ne nyt ovat, ja joutukaa nyt.

Näin sanottuaan notaario veti povestaan takavarikkoon otetut esineet ja ojensi ne huoaten Renzolle. Tämä pani ne takaisin niille kuuluvaan paikkaan ja mutisi:

— Pois se! Seurustelette niin paljon rosvojen kanssa, että olette hieman oppineet heidän ammattiansa.

Kätyrit eivät enää voineet hillitä itseään. Mutta notaario hillitsi heidät katseellaan ja ajatteli:

— Jos vaan astut yli oikeuspalatsin kynnyksen, niin saatpa maksaa minulle korkoineen päivineen, sen minä takaan!

Sillävälän kun Renzo puki ylleen takkiaaan ja tarttui lakkiinsa, notaario viittasi toiselle kätyreistä, jonka oli määrä kulkea edellä portaita. Hänen jälkeensä hän lähetti vangin, sitten toisen kätyrin, ja lopuksi hän itse läksi liikkeelle. Kun he olivat saapuneet alas ravintolahuoneeseen, sanoi Renzo:

— Minne tuo siunattu isäntä on kömpinyt?

Notaario antaa toisen merkin molemmille kätyreille, jotka tarttuvat toinen Renzon oikeaan, toinen vasempaan käteen ja kiireisesti kiinnittävät niihin eräänlaisia laitoksia, joita ivallisen kaunistelevasti sanottiin kalvostimiksi. Nämä olivat seuraavanlaiset: (meitä pahoittaa, että näin alennumme koskettelemaan yksityiskohtia, jotka eivät ole historiallisen vakavuuden arvoisia, mutta selvyys sitä vaatii) ohuen nuoran päässä, joka oli hieman pitempi tavallisen ranteen ympärystä, oli kaksi puukapulaa. Nuora ympäröi vangin ranteen; puunappulat pujoitti kätyri keski- ja nimettömän sormen väliin ja puristi ne nyrkkiinsä; kun hän niitä pyöritti, saattoi hän vetää nuoran kuinka kireälle tahansa. Näin hänellä ei ainoastaan ollut saalis varmana, vaan lisäksi oli keino kiduttaa niskoittelevia. Ja tätä tarkoitusta varten oli nuoraan köytetty solmuja. Renzo ponnisteli vastaan ja huusi:

— Mitä petosta on tämä, Rehelliselle miehelle...! Mutta notaario, jolla kutakin ikävää seikkaa varten oli varastossa makeita sanoja, virkkoi:

— Olkaa vaan kärsivällinen. He täyttävät velvollisuutensa. Minkä sille mahtaa. Nämä ovat pelkkiä muodollisuuksia. Emmehän me saa kohdella ihmisiä sydämemme vaatimuksen mukaisesti. Ellemme täyttäisi mitä meille on määrätty, joutuisimme vielä pahempaan pulaan kuin te. Olkaa siis kärsivällinen!

Hänen näin puhuessaan molemmat kätyrit vetivät kalvostimia kireämmälle. Renzo rauhoittui kuin raisu hevonen, joka tuntee suitsien kiristävän suutaan, ja huusi:

— Kärsivällisyyttä!

— Kas noin, kelpo nuori mies, sanoi notaario. Tämä on oikea tapa helposti päästä pälkähästä. Nähkääs, tämä on kovin ikävää, sen myönnän minäkin. Mutta jos käyttäydytte hyvin, pääsette yks kaks vapaaksi. Ja koska huomaa, että olette hyvällä päällä, tekee minun mieleni teitä auttaa, ja tahdonpa antaa teille vielä toisenkin neuvon, joka on teille hyödyllinen. Uskokaa minua, että olen kokenut näissä asioissa: kulkekaa vallan suoraan eteenpäin, katselematta ympärillenne, kiinnittämättä huomiota itseenne; siten ei kukaan katso teitä, eikä kukaan huomaa, mistä on kysymys; ja näin teidän kunnianne pysyy loukkaamattomana. Tunnin kuluttua olette vapaa. Nyt on niin paljon tekemistä, niin että viranomaisiltakin on kiire päästää teidät menemään. Lisäksi minä puhun puolestanne... Ja näin pääsette palaamaan omiin toimiinne, eikä kukaan saa tietää, että olette ollut oikeuden käsissä. Ja te, hän sitten jatkoi kääntyen ankarana näköisenä kätyreihin, varokaa, ettette häntä loukkaa, sillä hän on minun suojelukseni alaisena. Tehkää velvollisuutenne, mutta muistakaa, että hän on rehellinen ja sävyisä nuori mies, joka pian päästetään vapaaksi ja jolle kunniansa on kallis. Kulkekaa niin, ettei kukaan huomaa mitään erityistä: vallan kuin olisitte kolme toveria, jotka kävelevät levollisesti yhdessä. Sitten hän käskevästi ja rypistäen kulmakarvojaan lisäsi:

— Ymmärrättekö!

Käännyttyään jälleen Renzon puoleen otsa tasaisena ja kasvot äkkiä taas hymyilevinä, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa: Me kaksi olemme ystäviä, hän mutisi taas hänen korvaansa:

— Olkaa järkevä! Seuratkaa minun neuvoani. Älkää katselko ympärillenne. Luottakaa henkilöön, joka tahtoo parastanne. Matkaan.

Ja kulkue lähti liikkeelle.

Mutta kaikista näistä kauneista sanoista Renzo ei uskonut ainoatakaan: ei, että notaario hänelle toivoi enempiä hyvää kuin kätyreillekään tai että hän niin suuresti olisi harrastanut hänen kunniansa säilyttämistä, tai että hän aikoi häntä auttaa: kaikesta tästä ei yhtään mitään. Hän älysi varsin hyvin,



että tuo kunnianarvoinen herrasmies pelkäsi, että matkan varrella voisi hänelle tarjoutua joku hyvä tilaisuus päästä heidän käsistään ja että hän oli tuonut esiin kaikki nämä oivalliset näkökohdat karkoittaakseen Renzosta kaiken halun tarkata sellaista tilaisuutta ja käyttää sitä hyväkseen. Näin ollen kaikilla näillä kehoituksilla oli yksistään se vaikutus, että vahvistivat Renzossa selvemmäksi ja varmemmaksi tuuman, jota hän jo himmeästi oli mielessään suunnitellut, nimittäin että oli tekevä vallan päinvastoin.

Älköön kukaan silti luulko, että notaario olisi ollut kokematon ja vasta-alkaja viekastelussa; se olisi suuri erehdys. Päinvastoin hän oli viekkauden koulun läpikäynyt, sanoo historioitsijamme, joka näyttää olleen hänen tuttaviaan; mutta notaario oli tuona hetkenä suuren mielenliikutuksen alaisena. Sillä jos hän levollisessa mielentilassa olisi nähnyt henkilön, joka, houkutellessaan toista johonkin itsessään epäilyttävään tekoon, olisi ystävällisen neuvon muodossa hänelle sen kuiskannut korvaan, sitä hänelle lämpimästi suositellen ja niin perin huonosti teeskennellen antavansa hänelle epäitsekkään neuvon, niin olisi hän koko lailla sellaista henkilöä ilkkunut. Mutta se on yleinen piirre ihmisissä heidän ollessa mielenliikutuksen ja levottomuuden valloissa ja huomattaessa mitä joku toinen voisi tehdä auttaakseen heitä pulasta, että he sitä häneltä pyytävät hartaasti ja toistuvasti ja kaikenlaisten verukkeiden muodossa; ja viekkaat konnat, ollessaan levottomia ja hädissään, ovat samoin kuin kaikki muut, tämän yleisen lain alaisia. Sentähden he tällaisissa tilaisuuksissa useimmiten esiintyvät niin nolosti. Tuon hienon viekkauden ja hyvin keksityn ilkeyden avulla he tavallisesti saavuttavat voittonsa; nämä keinot ovat muuttuneet ikäänkuin heidän toiseksi luonnokseen ja käytettyinä oikeaan aikaan ja käytäntöön pantuina tarpeellisen kylmäverisesti ja mielenmalttia noudattamalla ne osuvat päämääräänsä niin loistavasti ja ilman että kukaan sitä huomaa, ja vaikka ne onnistumisen jälkeen tulevatkin ilmi, herättävät ne yleistä mieltymystä. Mutta samat henkilöt, kun itse ovat pulassa, käyttävät mainittuja keinoja kiireessään nurinkurisesti, taitamattomasti ja kömpelösti. Tällöin syrjästä katsoja, kun näkee heidän näin ponnistelevan ja vaivautuvan, heille säälien nauraa. Vainottu taas, jota tuollaiset henkilöt koettavat vetää nenästä, huomaa varsin hyvin heidän vehkeensä, vaikka ei olisikaan yhtä viekas kuin he, ja saa heidän juonistaan omalle menettelylleen ohjeen, jonka kääntää heitä vastaan. Sentähden ammatti-konnille itselleen on mitä edullisinta säilyttää kylmäverisyytensä tai vielä edullisempaa se, etteivät koskaan joudu pulmalliseen tilaan.

Niin pian kuin he olivat saapuneet kadulle Renzo alkoi luoda katseensa joka taholle, koetti tulla huomion esineeksi, ojensi päätään ja kuunteli tarkasti. Kuitenkaan ei kaduilla ollut tavatonta tungosta; ja vaikka sangen monen ohikulkijan kasvoissa helposti saattoi havaita jonkunmoisen kapinallisen ilmeen, kukin kuitenkin kulki suoraan tietänsä edelleen; varsinaista kapinaa ei ollut.

— Varovaisuutta! kuiskasi notaario hänen selkänsä takana. Muistakaa kunniaanne, ystäväni!

Mutta kun Renzo tarkkaavasti kuunteli kolmea miestä, jotka kulkivat ohi kasvot punoittaen, ja kun hän kuuli heidän puhuvan leipomosta, piiloitetuista jauhoista ja oikeudesta, alkoi hänkin iskeä heille silmää ja rykäisi vallan toisin kuin vilustunut. Nuo miehet katsoivat kulkuetta tarkkaavammin ja pysähtyivät. Toiset tulijat pysähtyivät niinikään. Toiset, jotka jo olivat kulkeneet ohi, kääntyivät melun kuullessaan, palasivat ja liittyivät jonon päähän.

— Olkaa varuillanne, ystäväni. Tilanne käy yhä arveluttavammaksi, kuten näette. Älkää pahentako asiaanne. Kunnianne, maineenne — näin notaario lasketteli edelleen.

Mutta Renzo teki vielä kummempia.

Kätyrit vaihtoivat neuvoittelevia katseita, ja luullen tekevänsä viisaasti — me kaikki saatamme erehtyä — he kiristivät rannekahleita.

— Voi, voi, voi! huutaa kidutettu.

Tämän huudon kuullessaan väki tunkeutuu ympärille. Sitä saapuu joka taholta katua, kulkue joutuu piirityksiin.

— Se on pahantekijä, kuiskasi notaario lähimmille. — Se on varas, joka on saatu kiinni verekseltään. Tehkää tilaa, päästäkää oikeuden palvelijat kulkemaan.

Mutta kun Renzo huomasi hetken otolliseksi ja kätyreiden käyvän valkeiksi tai ainakin kalpeiksi, hän ajatteli:

— Jos en nyt auta itseäni, niin tuho minut perii.

Ja äkkiä hän kohotti äänensä:

— Ystäväni, he vievät minua vankilaan sentähden, että eilen huusin: Leipää ja oikeutta! En ole tehnyt mitään pahaa; olen rehellinen mies; auttakaa minua, ystäväni, älkääkää minua hylätkö!

Vastaukseksi kohosi suosiollista murinaa ja sitten selvempiä suojelusta puoltavia ääniä. Kätyrit käskevät ensin, neuvovat sitten ja pyytävät lopuksi lähimpiä vetäytymään syrjään ja tekemään tilaa. Mutta väkijoukko tunkeutuu vaan lähemmäksi ja sulloo heitä kokoon. Kun kätyrit huomaavat vaaran, he hellittävät rannekahleet eivätkä enää yritä muuta kuin sekaantua joukkoon, voidakseen muiden huomaamatta luikkia tiehensä. Notaario halusi hartaasti tehdä samoin; mutta hänen musta virkavaippansa asetti tässä kohdin vaikeuksia. Kalpeana ja säikähtyneenä miesparka yritti tekeytyä niin pieneksi kuin suinkin ja pujottautui sinne tänne päästäkseen pujahtamaan pois tungoksesta. Mutta hän ei voinut nostaa katseitaan, näkemättä kahdenkymmenen silmän tuijottavan häneen. Hän yritti monta keinoa näyttääkseen muka muukalaiselta, joka ohikulkieksaan sattumalta olisi joutunut tungokseen kuin oljenkorsi jäähän. Ja jouduttuaan nenätysten erään miehen kanssa, joka tuijotti häneen kiukkuisemmin kuin muut, hän veti suunsa hymyyn ja kysyi teeskennellen hölmöä:

— Mikä jupakka tämä on?

— Kirottu korppi! vastasi mies.

Huutoihin yhtyivät tuuppaukset, ja lyhyessä ajassa notaarion, osaksi omin jaloin, osaksi toisten kyynäspäiden avulla, onnistui saavuttaa, mitä hartaimmin tänä hetkenä toivoi, nimittäin päästä erille tästä ahdingosta.

— Paetkaa, paetkaa, hyvä mies. Tuossa on luostari, tässä on kirkko, tänne, tuonne, huudetaan joka taholta.

Pakenemaan häntä todella ei tarvinnut kehoittaa. Ensi hetkestä alkaen, jolloin salaman tavoin hänen mielessään oli välkähtänyt toivo päästä näistä kynsistä, hän oli alkanut tehdä laskelmiaan ja oli päättänyt paon onnistuessa astua pysähtymättä kunnes saapui ulkopuolelle ei ainoastaan kaupungin, vaan myös koko herttuakunnan rajoja.

— Sillä, näin hän oli ajatellut, nimeni on nyt heidän kirjoissaan, miten lienevätkin saaneet sen selville, ja kun tuntevat ristimä- ja sukunimeni, voivat he tulla minua vangitsemaan, milloin vaan hyväksi näkevät. Mihinkään tyyssijaan hän ei tahtonut pysähtyä, ennenkuin oli päässyt kauas turviin oikeudenpalvelijoilta.

— Jos voin olla metsälintu — näin hän lisäksi oli ajatellut, — en tahdo olla häkkilintu.

Hän oli siis päättänyt tyyssijakseen valita sen Bergamon paikkakunnan, missä asui tuo hänen serkkunsa Bortolo, joka, kuten lukija ehkä muistanee, monta kertaa oli kehoittanut häntäkin asettumaan sinne asumaan.

Mutta miten löytää tie, siinä pulma.

Jouduttuaan näin äkkiä tuntemattoman kaupungin outoon osaan, Renzo ei edes tietänyt, mistä portista oli astuttava ulos Bergamoon mennessä; ja vaikka hän olisi tietänytkin tämän portin nimen, ei hän olisi tuntenut sille johtavaa tietä. Kotvan hän mietti, kysyisikö tietä vapauttajiltaan. Mutta niinä muutamana hetkenä kun oli ehtinyt tuumia omia asioitaan, oli hänen mieleensä johtunut omituisia ajatuksia tuosta niin kohteliaasta miekankiilloittajasta, muka neljän lapsen isästä, eikä hän sentähden tahtonut noin umpimähkään ilmaista tuumiaan näin suurelle väkijoukolle, missä olisi voinut piillä toinen yksilö samaa maata. Ja äkkiä hän päätti joutuisasti poistua siitä; tietä hän saattoi myöhemmin tiedustella tultuaan paikkaan, missä ei kukaan häntä tuntisi eikä tietäisi, minkätähden hän sitä kysyi. Hän sanoi vapauttajilleen:

— Kiitos, kiitos, ystäväni; Jumala teitä siunatkoon!

Ja poistuttuaan väkijoukosta, joka heti oli tehnyt hänelle tilaa, hän riensi minkä sääret kantoivat tiehensä. Hän juoksi ensin ahdasta katusolaa, sitten pikkukatua pitkin, ja syöksyi jonkun aikaa näin eteenpäin tietämättä minne oikeastaan meni. Kun hän arveli tarpeeksi poistuneensa, hän hiljensi askeleensa, jotta ei olisi herättänyt epäluuloa ja alkoi katsella ympärilleen löytääkseen luottamusta herättävät kasvot, henkilön, jolta voisi kysyä kysyttävänsä.

Mutta siinäkin esiintyi vaikeuksia. Tuo kysymys oli itsestään epäilystä herättävä; mutta kiire oli käsissä: oikeudenpalvelijat olivat päästyään äskeisestä pienestä pulasta epäilemättä lähteneet pakenijaa takaa ajamaan; tämän paon huhu oli voinut jo levitä tännekin asti. Ja ollen tämän hädän alaisena Renzon täytyi tutkia ainakin kymmeniä eri kasvoja ennenkuin löysi sellaisen näön, joka hänestä tuntui sopivalta. Tuo lihava mies, joka seisoj myymälänsä edustalla, sääret hajalla, kädet selän takana, vatsa pystyssä, rasvaveika ilmassa, ja joka huvikseen kulki milloin varpaillaan kohottaen, milloin kantapäilleen pudottaen aallehtivan ruumismöhkäleensä painon, tämä mies näytti uteliaalta lörröttelijältä, joka kaiketi ei olisi malttanut vastata, vaan sen sijaan olisi itse ruvennut kyselemään. Tuo toinen, joka kulki hitaasti, silmät tuijottaen ja suu ammottaen, ei suinkaan näyttänyt nopeasti ja hyvin

osaavan neuvoa toiselle tietä, hän kun tuskin näytti tuntevan omaa tietään. Tuon nuoren pojan kasvoista kuvastui kyllä melkoista pirteyttä, mutta vielä suuremmassa määrin veitikkamaisuutta; ja todennäköisesti hän vallattomuudessaan olisi neuvonut maalaisparkaa vallan päinvastaiseen suuntaan, kuin mitä tämä kyseli. Näin todella pulassa olevalle henkilölle joka esiinsattuva seikka tuottaa uutta pulaa.

Viimein hän huomasi henkilön, joka lähestyi joutuisasti, ja ajatteli että tämä, jolla luultavasti oli joku kiireellinen tehtävä, oli vastaava nopeasti ja lyhyesti, päästäkseen pian edelleen. Ja kun hän lisäksi kuuli tämän miehen puhuvan itseksensä, hän arveli, että se oli suora ihminen. Hän lähestyi häntä ja sanoi:

— Suokaa anteeksi, hyvä herra, mitä tietä mennään Bergamoon?

— Bergamoon? Itäisestä portista.

— Suuri kiitos, hyvä herra; ja mistä mennään Itäiselle portille?

— Poiketkaa tuolle vasemmalla olevalle tielle; siitä tulette Tuomiokirkon torille, sitten...

— Riittää, hyvä herra. Loppumatkan tunnen. Jumala teitä palkitkoon.

Ja viipymättä hän läksi kulkemaan osoitettuun suuntaan.

Tienneuvoja katsoi hetken hänen jälkeensä. Ja verraten mielessään toisiinsa nuoren miehen kysymystä ja kulkutapaa, hän virkahti itseksensä:

— Joko hän on tehnyt pahan kepposen, tai tahtoo joku toinen sellaisen hänelle tehdä.

Renzo saapuu Tuomiokirkon torille; hän kulkee sen poikki, ja sivuuttaa sammuneen tuhka- ja kekäle-kasan tuntien sen ilotulen jäännökset, jota edellisenä päivänä oli ollut katselemassa. Hän kulkee pitkin tuomiokirkon portaita, näkee "Kainalosauva-leipomon" puoleksi hajoitettuna ja soturien vartioimana. Hän rientää edelleen seuraten katua, jota myöten jo oli kulkenut väkijoukon mukana ja saapuu kapusiinilais-luostarin edustalle, missä luo katseen pienelle torille ja tuohon kirkon oveen ja virkkaa itseksensä huواتen:

— Antoipa tuo munkki minulle eilen hyvän neuvon, kun kehoitti minua odottamaan kirkossa ja siellä rukoilemaan.

Hän pysähtyi tähän hetkeksi, tarkasti tähystellen Itäiseen porttiin päin, mistä hänen oli määrä astua ulos, ja huomasi sen kohdalla paljon väkeä, joka näytti sulkevan pääsyn. Hänen mielikuvituksensa oli vähän kiihoittunut — tämä ei ole oudoksuttavaa, päinvastoin varsin luonnollista, — ja senvuoksi hän hieman pelkäsi yrittää tuosta portista kulkea. Olihan hänellä siinä vallan lähellä turvapaikka, minne hallussaan oleva kirje tuottaisi hyvän suosituksen: ja suuresti häntä haluttikin poiketa sinne. Mutta äkkiä hänen mielensä rohkastui, ja hän ajatteli:

— Tahdon olla vapaa metsälintu, niin kauan kuin suinkin voin. Kuka minua täällä tuntee? Eiväthän oikeudenpalvelijat ole voineet jakautua eri kappaleiksi, väijyäkseen minua joka portilla.

Hän katsoi taakseen nähdäkseen, tuliko heitä kenties sieltäpäin. Mutta hän ei nähnyt oikeudenpalvelijoita eikä ketään, joka olisi häntä pitänyt silmällä. Hän lähtee taas kulkemaan ja hiljentää jalkaparkojensa vauhdin, jotka aina vaan tahtovat juosta, sillä nyt vaativat asianhaarat tavallista kävelemistä. Ja kävellen vallan hitaasti, ja hiljaksen viheltäen hän saapui portille.

Aivan kiinni portin pielissä oli tullivartijoita ja näiden apuna joukko espanjalaisia satureita; mutta näiden koko huomio oli kääntyneenä ulospäin portista, he kun tahtoivat estää sisään pääsemästä irtolaisia, jotka kuultuaan kapinan puhjenneen aina rientävät saapuville kuten korpit taistelulentalle. Näin ollen Renzo, välinpitämättömän näköisenä, katse maassa ja puoleksi matkustajan, puoleksi jaloittelijan ryhtisenä, kulki ulos portista, ilman että kukaan hänelle sanoi sanaakaan. Mutta hänen sydämensä sykki rajusti. Nähdessään oikealla kädellä pienen polun, hän poikkesi sille välttääkseen valtatieä; ja hän kulki kappaleen matkaa ollenkaan katsomatta taakseen.

Hän kulkee, kulkee, kohtaa paimenmajoja ja kyliä, mutta kulkee ohi kysymättä niiden nimeä. Hän on varma siitä, että poistuu Milanosta ja toivoo astuvansa Bergamo kohti. Tämä hänelle riittää vastaiseksi. Silloin tällöin hän katsoi taakseen ja väliin silmäili ja hieroi milloin toista, milloin toista rannettaan, joita vielä kirveli ja joiden ympäri kulki punainen juova: kahleuoran merkit. Hänen mielessään temmelsi, kuten jokainen saattaa kuvitella — joukko sekavia tunteita: katumus, kaiho, levottomuus, raivo, hellyys. Hänellä oli koko työ koota muistissaan edellisenä iltana sanomansa ja tekemänsä seikat, saadakseen selville seikkailunsa salaperäisen puolen ja ennen kaikkea, miten oli

voitu saada tietää hänen nimensä. Hänen epäluulonsa kohdistui luonnollisesti miekankiilloittajaan, jolle muisti olleensa hyvin avomielinen. Ja kun hän muisteli sitä tapaa, jota noudattaen tuo mies oli houkutellettu esille hänen nimensä, ja lisäksi tuon miehen koko käytöstä ja kaikkia palvelusentarejousia, joiden tarkoituksena aina oli saada jotain urkituksi, epäluulo muuttui melkein varmuudeksi.

Kuitenkin hän vielä lisäksi himmeästi muisti aseunkiilloittajan mentyä jatkaneensa lörpöttelyään. Mutta kenen kanssa? Sen hiisi tiesi. Ja mistä seikoista? Vaikka hän kuinka olisi tutkinut muistiaan, ei se voinut hänelle asiaa selvittää; se ei voinut hänelle muuta sanoa, kuin että se sinä hetkenä oli ollut muualla matkaamassa. Miesparka kiusasi itseään näillä tutkivilla mietteillä. Hän oli miehen kaltainen, joka on allekirjoittanut monta avointa valtakirjaa ja uskonut ne jonkun haltuun, jota piti varmana ja rehellisenä; ja huomattuaan, että tuo mies onkin petkuttaja hän tahtois tietää asiainsa tilan. Mutta mitä tietää? Olihan tekemisissä täydellisen sekasotkun kanssa.

Toinen yhtä tuskallinen pohdinta aiheutui siitä, kun hän koetti muodostaa tulevaisuuden varalle tuumia, jotka eivät olisi olleet tuulen tupia, eivätkä liioin varsin surullisia.

Mutta kaikkein tukalimpana kohosi seuraavassa tuokiossa hänen eteensä tien löytäminen. Kuljettuaan melkoisen matkan miltei umpimähkään, hän huomasi välttämättömäksi kysyä kulkusuuntaansa. Hänestä tuntui kuitenkin vastenmieliseltä lausua tuota sanaa: Bergamo, ikäänkuin siinä itsessään olisi ollut jotain epäluuloa herättävää tai loukkaavaa. Mutta mahdotonta oli olla sitä mainitsematta. Samoin kuin oli tehnyt Milanossa, hän nytkin päätti kysyä tietä ensimmäiseltä vastaan tulijalta, jonka kasvot hänestä tuntuivat luottamusta herättäviltä, ja niin hän tekikin.

— Olette vallan väärällä tiellä, vastasi hänelle tämä. Ja mietittyään asiaa hetken, hän osaksi sanoin, osaksi elein osoitti Renzolle polun, joka johti valtatielle. Renzo kiitti häntä, oli kokonaan noudattavanaan annettua ohjetta ja kulki todella neuvottuun suuntaan aikoen lähestyä tuota suuriarvoista valtatieta, pysytellä sitä näkyvissään ja kulkea mikäli mahdollista yhdensuuntaisesti sen kanssa, kuitenkin sille astumatta. Tätä tuumaa oli helpompi suunnitella kuin toteuttaa. Seuraus tästä oli, että pakolaisemme kulki milloin vasemmalle, milloin oikealle, ristiin rastiin, seuraten tiellä saamiaan osviittoja, joita oman älynsä mukaan hieman korjasi ja muutteli tarkoitustensa mukaisiksi, tai myöskin seuraten sitä polkua, jota oli ruvennut astumaan, ja näin hän ehkä jo oli kulkenut kaksitoista Italian peninkulmaa poistumatta Milanosta kauemmaksi kuin kuuden peninkulman päähän. Mitä taas Bergamoon tuli, niin saattoipa hän olla tyytyväinen, jos ei ollut etäytynyt siitä lähtöpaikkaansa kauemmaksi. Hänelle selveni, ettei voinut tällä tavoin jatkaa; ja hän mietti jotain toista keinoa.

Hänen mieleensä johtui taitavasti tiedustella jonkun rajanläheisen seudun nimeä, minne voisi kulkea syrjäiteitä pitkin. Ja kyselemällä tätä seutua hän voisi saada varmat tiedot, alinomaan matkansa varrella kyselemättä Bergamoa, mikä hänestä niin suuresti tuntui viittaavan pakoon, karkoitukseen, rikokseen.

Miettiessään miten koota kaikki nämä tiedot epäluuloa herättämättä, hän huomaa ulkopuolella pikkukylää olevan majan oven yläpuolella riippuvan vihreän oksan. Jo jonkun aikaa hän oli tuntenut tarvetta virkistää voimiaan. Hän ajatteli, että tässä oli paikka, missä saattoi samalla saada tietoja ja virkistystä; ja hän astui sisälle. Siellä oli ainoastaan vanha vaimo, kuontalo kupeella ja kehrävarsi kädessä. Hän pyytää hieman syötävää; muori tuo hänelle palasen stracchino-juustoa ja hyvää viiniä. Renzo tyytyi juustoon, mutta hylkäsi viinin, (tätä hän oli ruvennut inhoamaan, sen hänelle edellisenä iltana tekemän pahan kepposen vuoksi), ja istuutui, kehoittaen vaimoa jouduttamaan pöydän kattamista. Tämä olikin kädenkäänteessä kattanut pöydän; ja heti hän alkoi vaivata matkamiestä kysymyksillään sekä tämän ammattiin että Milanon suuriin tapahtumiin nähden, joista huhu oli saapunut tänne asti. Renzo osasi hyvin taitavasti vältellä kysymyksiä ja samalla hyötyä itse tästä vaikeudesta, käyttäen hyväkseen muorin uteliaisuutta, tämä kun kysyi minne hänen oli matka.

— Minun on käytävä useammassa paikassa, hän vastasi. Ja jos minulle jää hieman aikaa, tahtoisin käväistä myöskin Bergamon tiellä, lähellä rajaa, mutta kuitenkin Milanon alueella olevassa kylässä tai kauppalassa... Mikä onkaan sen nimi?... Joku sellainenhan siellä on, ajatteli hän itsekseen.

— Tarkoitatte Gorgonzolaa, virkkoi vanhus.

— Juuri niin, Gorgonzola! toisti Renzo, ikäänkuin paremmin painaakseen tämän nimen mieleensä. Onko se hyvinkin kaukana täältä? hän sitten lisäsi.

— En tarkalleen tiedä. Ehkä kymmenen tai kaksitoista peninkulmaa. Jos joku pojistani olisi kotona, niin voisi sen teille sanoa.

— Ja luuletko, että sinne saattaisi mennä näitä sieviä polkuja pitkin, kulkematta valtatieta, missä on tukahuttavan paksulta tomua? Eihän pitkään aikaan ole satanut!

— Luulenpa kyllä. Joka tapauksessa voitte sitä kysyä ensi kylässä, minne saavutte kulkemalla oikealle.

Ja hän mainitsi sen kylän nimen.

— Hyvä, hyvä, virkkoi Renzo.

Hän nousi, otti käteensä leipäpalan, joka oli jäänyt yli tästä niukasta ateriasta ja joka oli vallan toisenlainen kuin se, minkä edellisenä päivänä oli löytänyt San Dionigin ristipatsaan juurelta, maksoi laskun, astui ulos ja poikkosi kulkemaan oikealle. Ja jotta ei matka turhaan venyisi liian pitkäksi, hän Gorgonzolaa mainiten riensi kylästä kylään ja saapui sinne suunnilleen tuntia ennen auringon laskua.

Jo matkalla hän oli päättänyt viivähtää siellä, nauttiakseen hieman vankemman aterian. Hänen ruumiinsa olisi myös tarvinnut hieman vuodelepoa. Mutta pikemmin Renzo olisi antanut sen romahtaa väsymyksestä tielle, kuin että olisi sille myöntänyt tätä tyydytystä. Hänen tuumansa oli jossakin majatalossa kysellä Adda joen etäisyyttä, taitavasti tiedustella jotain sinne johtavaa syrjätieta ja heti aterian jälkeen lähteä kulkemaan siihen suuntaan.

Syntyneenä ja kasvaneena niin sanoaksemme Addan toisen lähdekohdan ääressä, hän oli monasti kuullut sanottavan, että määräkohdassa ja jonkun matkaa juoksuaan pitkin tämä joki muodosti rajan Milanon ja Venetsian valtioiden välillä. Mutta tästä kohdasta ja virran juoksusta hänellä ei ollut varmaa tietoa. Mutta sinä hetkenä oli kaikkein tärkeintä päästä Addajoen toiselle rannalle, mistä kohdasta tahansa. Ellei tämä onnistuisi hänelle sinä päivänä, hän oli päättänyt astua niin kauas kuin yö ja hänen voimansa sallivat ja sitten odottaa seuraavan aamun valkenemista sillä autiolla kedolla, mihin Jumala sallisi hänen joutua, kunhan se ei vaan ollut mikään majatalo.

Kuljettuaan muutaman askeleen Gorgonzolassa hän näki ravintolan kyltin ja astui sisälle. Vastaantulevalta isännältä hän tilasi aterian ja puolen pulloa viiniä; muutaman peninkulman lisämatka ja aika olivat haihduttaneet tuon niin syvän ja liiallisen inhon, minkä viini hänessä oli herättänyt.

— Pyydän teitä kiirehtimään, hän lisäsi, sillä minun on heti taas lähteminen matkaan.

Ja tämän hän mainitsi, ei ainoastaan senvuoksi, että se oli tosi, vaan myös peläten, että isäntä voisi luulla hänen aikovan jäädä sinne yöksi ja ruveta kiusaamaan häntä kyselemällä hänen suku- ja ristimänimeään, asuinseutuaan ja asioitaan. Hiiteen sellaiset!

Isäntä vastasi Renzolle, että hän saisi tilaamansa heti paikalla, ja tämä istuutui vaatimattomien paikalle pöydän päähän, vallan lähelle ovea.

Ravintolahuoneessa oli muutamia seudun joutilaita miehiä, jotka olivat väitelleet, pakinoineet edellisen päivän suurista Milanon uutisista ja nyt olivat pakahtua uteliaisuudesta saada tietää, miten siellä tuona päivänä oli käynyt, varsinkin, kun nuo ensi uutiset enemmän olivat omiaan kiihoittamaan, kuin tyydyttämään uteliaisuutta: kapina, jota ei oltu tukahutettu, joka liioin ei ollut päässyt voitolle, ja jonka yö pikemmin oli keskeyttänyt kuin päättänyt; siis katkaistu toiminta, näytöksen loppu, eikä näytelmän päätös. Yksi noista poistui joukosta, lähestyi äsken tullutta ja kysyi häneltä, tuliko hän Milanosta.

— Minäkö? sanoi Renzo yllätyksissään, saadakseen aikaa miettiä vastausta.

— Niin juuri te, jos saan luvan kysyä.

Pudistaen päätään, väännellen suutaan ja päästään tolkuttomia ääniä  
Renzo virkkoi:

— Milano, mikäli olen kuullut kerrottavan, ei taida olla paikka, minne tällä hetkellä olisi hyvä lähteä, ellei suorastaan ole pakko.

— Jatkuuko siis mellakkaa vielä tänään? kysyi utelias mies yhä tungettelevammin.

— Pitäisi olla siellä, jotta voisi sen sanoa.

— Ettekö siis tule Milanosta?

— Tulen Liscatesta, vastasi muutta mutkitta nuori mies, joka tällä välin oli tuuminut vastaustaan. Todella hän sieltä tuli, — hän ei siis valhetellut — sillä hän oli kulkenut sen kautta. Hän oli kuullut tämän paikannimen tiensä varrella eräältä matkamieheltä, joka oli maininnut tuota kylää ensimmäiseksi, minkä kautta hänen tuli kulkea Gorgonzolaan.

— Vai niin! virkkoi tuo henkilö, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa: olisipa parempi, jos tulisit Milanosta; mutta kärsivällisyyttä. Entä Liscatessa, eikö siellä tiedetty mitään Milanosta?

— On kyllä mahdollista, että joku siellä siitä jotain tiesi, vastasi vuoristolainen. Minä vaan en kuullut mitään.

Ja hän lausui nämä viime sanat äänenpainolla, joka tuntui merkitsevän: olen lopettanut. Utelias kyselijä palasi paikalleen, ja hetkisen senjälkeen isäntä tuli kattamaan pöytää.

— Pitkältäkö tästä on Adda joelle? Renzo kysyi häneltä puoliääneen, teeskennellen uneliasta välinpitämättömyyttä, kuten olemme jo aikaisemmin huomanneet hänen menetelleen.

— Adda joelleko? Ylitsekulkua varten? kysyi isäntä.

— Tuota noin, niin, Adda joelle.

— Tahdotteko kulkea Cassanon sillan tai Canonican lautan kautta?

— Se on yhdentekevää. Kysyn tätä vaan uteliaisuudesta.

— Ja minä taas mainitsen tämän, nämä kun ovat ylimenopaikkoja, mistä kulkevat rehelliset ihmiset, nimittäin ne, jotka hyvin voivat vastata teoistaan.

— Hyvä. Ja pitkäkö matka sinne on?

— Tästä lasketaan kumpaankin paikkaan suunnilleen kuusi Italian peninkulmaa.

— Kuusi peninkulmaa? En luullut niin paljoa olevan, sanoi Renzo. Mutta, hän sitten jatkoi liioittelevasti teeskennellen välinpitämättömyyttä: jos pitäisi kulkea oikotietä, niin on kai muita joen ylimenopaikkoja?

— Tottakai niitä on, vastasi isäntä tähystellen häntä ilkeän uteliain katsein. Tämä riitti karkoittamaan nuoren miehen huulilta ne muut kysymykset, jotka oli aikonut tehdä. Hän lykkäsi lautasen eteensä; ja katsellen pullonpuolikasta, jonka isäntä oli asettanut pöydälle, hän kysäsi:

— Onko viini väärentämätöntä?

— Kuin kultaa, vastasi isäntä. Kysykäähän vaan seudun ja ympäristön väestöltä, niin saatte kuulla. Muuten voitte itse päättää. Ja näin sanoen hän palasi ravintolavieraidensa luo.

— Piru vieköön kaikki ravintolanisännät! huudahti Renzo itsekseen. Kuta enemmän niitä näen, sitä pahempia ne ovat!

Siitä huolimatta hän alkoi syödä hyvällä ruokahalulla, samalla tarkasti kuunnellen, joskin tarkkaavaisuuttaan salaten, tahtoen tunnustella maaperää ja saada selville mitä tämän seudun väestö ajatteli noista suurista tapahtumista, joihin hän niin tuntuvasti oli ottanut osaa, ja ennenkaikkea havaita, oliko näiden lavertelijain joukossa joku kunnan mies, joka niin herättäisi luottamusta, että poikaparka uskaltaisi häneltä kysyä tietä, ilman että tarvitsi pelätä joutuvansa ahtaalle ja täytyvänsä tehdä selkoa asioistaan.

— Mutta, virkahti muuan, tällä kertaa Milanolaiset näyttävät tarkoittaneen täyttä totta. No, viimeistään huomenna saamme siitä jotain kuulla.

— Kadun, etten tänä aamuna lähtenyt Milanoon, sanoi toinen.

— Jos lähdet sinne huomenna, minä tulen mukaan, virkkoi kolmas, ja tähän yhtyi vielä pari muuta.

— Tahtoisinpa tietää, huomautti ensimmäinen, ajattelevatko nuo Milanon herrat hiukan köyhää maalaisväestöä, vai säätävätkö hyviä lakeja ainoastaan itseään varten. Sillä tiedättehän millaisia nämä herrat ovat? Ylpeitä ja itsekkäitä kaupunkilaisia, jotka anastavat kaikki itselleen. Ja muita muka ei ole olemassakaan.

— Onhan meilläkin suu, eikä yksinomaan syödäksemme, mutta myöskin sanoaksemme mielipiteemme, sanoi toinen, tosin hyvin vaatimattomasti, väitteensä kun oli jotenkin rohkea — ja kun asia kerran pääsee vauhtiin... Mutta hän katsoi parhaaksi olla lopettamatta lausettaan.

— Eipä ainoastaan Milanossa ole piilossa viljaa — näin alkoi toinen joukosta vihaisen ja salaperäisen näköisenä, kun kuului lähestyvän hevosen kavioiden kopse. Kaikki hyökkäävät ovelle. Ja tunnettuaan tulijan, kaikki rientävät häntä vastaanottamaan. Hän oli milanolainen kauppias, joka kauppa-asioillaan monta kertaa vuodessa kävi Bergamossa ja jolla oli tapana yöpyä tähän majataloon. Melkein aina hän tapasi siellä koolla samaa seuraa, joten tunsikin jokaisen heistä.

Hänen ympärillään häiritään; toinen tarttuu suitsiin, toinen jalustimeen.

— Terve tuloa!

— Hauska tavata teidät.

— Miten onnistui matka?

— Erinomaisesti. Entä te, miten voitte?

— Hyvin, erinomaisen hyvin. Mitä uutta Milanosta?

— Kas vaan, uutisten urkkijoita! sanoi kauppias astuen alas hevosen selästä ja jättäen ratsunsa renkipojan huostaan.

— Muuten, hän jatkoi — astuen sisälle pienestä ovesta kaikkien muiden seuraamana, — tänä hetkenä te luultavasti tiedätte nuo uutiset paremmin kuin minä.

— Me emme totisesti tiedä yhtään mitään, sanoivat monet painaen kättä sydämelle.

— Onko se mahdollista? kysyi kauppias. No saattepa sitten kuulla kauniita juttuja ... tai oikeammin rumia. Hoi, isäntä, onko tavallinen vuoteeni vapaa? No hyvä. Lasi viiniä ja tavallinen illalliseni. Joutukaa, sillä tahdon panna aikaisin maata ja lähteä huomenna hyvin varhain, saapuakseni Bergamoon päivällisaikaan. Ja te, hän jatkoi istuutuen pöydän ääreen vastapäiseen päähän kuin missä Renzo istui ääneti ja tarkkaavaisena, — ettekö te siis tiedä mitään noista eilisistä pirunvehkeistä?

— Oh, eilisistä olemme kyllä kuulleet puhuttavan.

— No niin, huomautti kauppias, tiedättehän siis uutisia. Ajattelin itsekseen, että tehän istutte siinä vaanimassa ohikulkijoita, joita sitten tarkoin tiedustelette...

— Mutta tänään, mitä on tapahtunut tänään?

— Niin tänään, ettekö tiedä mitään tämänpäivän tapahtumista?

— Emme yhtään mitään: tästä ei ole kulkenut ketään.

— Antakaa siis minun kastella huuliani, niin sitten kerron teille mitä tänään on tapahtunut. Saattepa kuulla!

Hän täytti lasin laitoja myöten, otti sen oikeaan käteensä, nosti vasemman käden peukalolla ja etusormella viiksiaän, sively kämmenellään partaansa, joi ja jatkoi:

— Vähänpä puuttui, hyvät ystäväni, ettei tänään olisi ollut yhtä kuuma päivä kuin eilen, jopa kuumempikin. Ja tuskin voin uskoa, että olen tässä teille sitä kertomassa; sillä olin jo hylännyt kaikki matkatuumani, jäädäkseni myymäläpahastani vartioimaan.

— No mitä piruja sitten tapahtui? kysyi muuan kuulijoista.

— Mitäkö tapahtui; niin juuri itse piru oli liikkeellä. Saattepa kuulla.

Ja leikelyään ruoka-annoksensa, joka hänelle oli tarjottu, hän alkoi syödä ja jatkoi. Läsnaolijat seisoen oikealla ja vasemmalla pöydän ääressä, kuuntelivat suu auki. Renzo istui paikallaan, oli olevinaan kuuntelematta, mutta seurasi kuitenkin tarkkaavaisemmin kuin kukaan muu, sillävälän kuin pureskeli viimeisiä suupalojaan.

— Tänä aamuna siis nuo roistot, jotka eilen panivat toimeen tuon kauhean mellakan, kokoontuivat sovittuihin paikkoihin — luonnollisesti he olivat keskenään sopineet; kaikki oli edeltäpäin valmistettua — he kokoontuivat siis ja alkoivat uudelleen kierrellä katuja huutaen, saadakseen koolle väkeä. Tiedätte, että tällöin käy samoin kuin lattiata lakaistaessa, teidän luvallanne: kuta enemmän lakaisija etenee, sitä enemmän rikkaläjä kasvaa. Kun katsoivat joukkonsa tarpeeksi lukuisaksi, he kulkivat herra viljavoudin asunnolle; ikäänkuin eivät eiliset, tuolle kunnon herralle tehdyt ilkeävaltaisuudet vielä olisi riittäneet! Nuo konnat! Ja mitä inhoittavia hävyttömyyksiä he hänelle syytivät. Kaikki valheita. Sillä herra viljavouti on hyvä mies ja täsmällinen. Minä hänet hyvin tunnen, sillä olen yhteydessä hänen talonsa kanssa, minä kun myyn kankaan hänen palvelijoidensa virkapukuihin. He kulkivat siis tuota taloa kohti. Olisipa teidän pitänyt nähdä nuo roistot, nuo saastaiset naamat! Ajatelkaa, että he kulkivat minun myymäläni ohi. Hyi niitä kasvoja! *Via Crucis*-kadun juutalaiset eivät ole mitään niihin verrattuina. Ja niitä inhoittavia puheita, jotka liikkuvat heidän huulillaan! Olisipa tehnyt mieli tukkia korvansa, ellei olisi ollut vaarallista kääntää puoleensa noiden ihmisten huomiota. Heidän oiva tarkoituksensa oli siis lähteä ryöstöretkelle; mutta ... ja tässä hän nosti ja ojensi vasemman kätensä ja painoi peukalon päätä nenännipukalle.

— Mutta? ... sanoivat kaikki kuuntelijat.

— Mutta, jatkoi kauppias, mutta he huomasivat kadun pölkyillä ja rattailla tukituksi, ja tämän katusulun takana vahvan rivin espanjalaisia sotureita, pyssyt valmiina tähtäämässä, posket perää vasten. Kun roskaväki näki valmistukset ... niin mitähän te olisitte tehneet?

— Kaikki kypälämäkeen.

— Tietysti; niin he tekivätkin. Mutta nähkääs, totisesti itse paholainen heitä riivasi. Nyt he riensivät *Cordusiolle*, näkivät tuon leipomon, jonka jo eilen olivat tahtoneet ryöstää puti puhtaaksi. Ja mitä tehtiin tuossa leipämyymälässä? Jaeltiin ostajille leipää. Siellä oli aatelismiehiä, oikein aateliston parhaimpia, valvomassa, että kaikki kävi hyvin; ja nämä rosvot — heillä oli piru nahassaan, sanon minä, ja lisäksi kiihoittajia — syöksyvät hurjina sisälle. Ryöstä sinä, minä ryöstän myös! Kädenkäänteessä aateliset, leipurit, ostajat, leivät, tiski, taikinapuntut, jauhosäkit, rahapussit, sihdit, listin, jauhot, taikina, kaikki vaan mullin mallin.

— Entä espanjalaiset sotamiehet?

— Näillä oli vartioitavana viljavoudin talo. Eihän kukaan voi laulaa ja samalla kantaa ristiä. Ja sitäpaitsi kaikki tämä tapahtui silmänräpäyksessä. Kaikki kootaan; kaikki, mikä vaan kelpasi, vietiin pois. Ja sitten pannaan taas toimeen tuo eilinen ilveily, nimittäin että joutavat esineet kannetaan torille ja sytytetään palamaan. Ja jo nämä heittiöt alkoivat laahata tavaroita ulos, kun eräs heistä, toisia suurempi lurjus, ... niin arvatkaapa mikä soma ehdotus hänellä oli?

— No mikä sitten?

— Panna kaikki nämä esineet leipomossa kasaan ja yhtähaavaa sytyttää tämä ja itse talo. Tuumasta toimeen...

— Ja todellako pistivät sen palamaan?

— Malttakaa. Lähellä asuva kunnon mies sai taivaasta päähänpiston. Hän riensi ylös tuohon huoneustoon, haki ristiinnaulitun kuvaa, löysi sen, ripusti ikkunaan, otti vuoteen pieluspuolesta kaksi vihittyä kynttilää, sytytti ne ja asetti ne ikkunalaudalle molemmin puolin Kristuksen kuvaa.

Rahvas katsoo ylös. Milanossa on vielä, se täytyy tunnustaa, Jumalanpelkoa. He rupesivat siis miettimään ja hillitsivät itsensä. Nimittäin suurin osa heistä. Siinä oli kuitenkin piruja, jotka ryöstönvimmassaan olisivat sytyttäneet tuleen itse paratiisin. Mutta kun huomasivat, ettei väkijoukko ollut heidän puolellaan, täytyi heidän luopua aikeestaan ja pysyä alallaan.

Arvatkaa nyt, kuka saapui äkkiä paikalle? Kaikki tuomiokirkon papit kulkuessa, kantaen ristiä ja täydessä messupuvussa. Ja hänen kunnianarvoisuutensa, arkkipiispa Mazzetta alkoi toiselta puolen saarnata, ja toiselta puolen ylipappi-isä Settala, ja toisetkin hengenmiehet:

— Mutta hyvät ihmiset, mitä aiottekaan tehdä. Tällaisenko esimerkin annatte lapsillenne? Palatkaa toki kotianne. Saattehan leipää halvalla, entistä vielä halvemmalla. Menkäähän katsomaan, ilmoitus siitä on naulattu kadunkulmiin.

— Oliko se totta?

— Kuinka? oliko se totta! Luuletteko että tuomiokirkon arvoisat papit tulisivat täydessä messupuvussa loruja laskettelemaan?

— Ja mitä teki kansa?

— Se hajaantui vähitellen. Juostiin kadunkulmiin. Ken osasi lukea, näki siinä todella leipähinnat. Viidellä pennillä kuudentoista luodin leipä!

— Mikä onni!

— Niin onni todella; kunhan sitä vaan kestäisi. Tiedättekö, paljonko jauhoja on pantu hukkaan menemään eilisestä tähän aamuun? Niin paljon, että sillä olisi elättänyt koko herttuakunnan kahtena kuukautena.

— Entä onko meille maalaisille säädetty joku hyvä laki?

— Mikä on tehty Milanon hyväksi on täydelleen tapahtunut kaupungin kustannuksella. En tiedä mitä teille sanoisin. Teille muille tapahtuu, mitä Jumala suo. Ovathan nyt kuitenkin mellakat lopussa. En vielä ole kertonut teille kaikkea. Nyt tulee sokeri pohjassa.

— No mitä sitten vielä on?



— Nähkääs — en voi tarkalleen sanoa tapahtuiko se eilen vai tänä aamuna — poliisi sai käsiinsä useita kapinoitsijoita, ja heti saatiin tietää, että neljä johtajista vedetään hirteen. Tuskin tämä huhu oli alkanut levitä, kun jokainen palasi kotiansa lyhyintä tietä; ei nähkääs kukaan tahtonut tulla viidenneksi. Kun minä läksin Milanosta, se näytti munkki-luostarilta.

— Ja luuletteko, että heidät todella hirtetään?

— Epäilemättä; ja hyvin pian, vastasi kauppias.

— Ja mitä luulette kansan tekevän? kysyi edellinen.

— Kansa? Se menee katsomaan, sanoi kauppias. Olihan heillä niin suuri halu nähdä kristityn kuolevan taivasalla, että tahtoivat, nuo roistot, surmata viljavoudin. Sen sijaan he saavat neljä heittiötä, jotka hirtetään kaikkia menoja noudattamalla, kapusiinilaisten ja "Hyvän kuolon" veljesten saattamina, henkilöitä, jotka kaiken tämän ovat hyvin ansainneet. Tämä on kaikki kaitselmuksen ohjausta, nähkääs, näin piti tapahtuman. Heihin alkoi jo tarttua tuo pahe käydä sisälle myymälöihin ja ottaa tavaroita maksamatta. Jos olisi antanut heidän esteettömästi mellastaa, olisi leivän jälkeen tullut viinin vuoro, ja niin edespäin... Voitte kuvitella, olisivatko nuo ihmiset koskaan vapaaehtoisesti luopuneet niin mukavasta tavasta. Ja voin vakuuttaa teille että tämä rehelliselle miehelle, joka pitää kauppaa, oli sangen ikävä ajatus.

— Todellakin, sanoi eräs kuulijoista.

— Todellakin, toistivat toiset kuorona.

— Ja, jatkoi kauppias, pyyhkien partaansa pöytäliinalla, tämä yritys oli aikoja sitten suunniteltu. Oli olemassa kokonainen salaliitto, nähkääs.

— Oliko salaliitto?

— Olipa kyllä. Kaikki vaan tuon Navarralaisen juonia, tuon ranskalaisen kardinaalin, tiedättehän, jolla on puoleksi turkkilainen nimi, ja joka joka päivä hautoo mielessään uusia vehkeitä vahingoittaakseen Espanjan kruunua. Ennen kaikkea hän yrittää tehdä jonkun pahan kepposen Milanolle, sillä tuo veitikka tietää hyvin, että Milanossa piilee kuninkaan voima.

— Hiisi viekөөn!

— Tahdotteko todistetta? Suurimmat mellakoitsijat olivat muukalaisia. Kaduilla samoili sennaamaisia henkilöitä, joita ei koskaan oltu nähty Milanossa. Unhoitinpa mainita teille tapauksen, joka minulle varmana kerrottiin. Oikeus oli eräästä ravintolasta saanut käsiinsä yhden heistä...

Renzo, jolta ei yksikään sana tästä puheesta ollut mennyt hukkaan, tunsi tätä kieltä kosketeltaessa kylmiä väreitä ja vavahti, ennenkuin ehti ajatellakaan mielenliikutuksensa hillitsemistä. Kuitenkaan ei kukaan sitä huomannut. Ja puhuja, joka ei hetkeksikään hellittänyt kertomuksensa lankaa, jatkoi:

— Se oli henkilö, josta ei vielä oikein tiedetä, mistäpäin oli kotoisin, kuka hänet oli lähettänyt tai mikä hän oli miehiään; mutta varmasti hän oli yksi johtajista. Jo eilen keskellä pahinta meteliä hän oli mellastanut kuin paholainen; tähän hän ei vielä tyytynyt, vaan alkoi saarnata ja ehdoittaa muitta mutkitta, että kaikki herrat tapettaisiin. Tuo konna! Kuinka tulisivat köyhät ihmiset toimeen, jos kaikki rikkaat tapettaisiin. Poliisi, joka oli häntä läheltä pitänyt silmällä, kaappasi hänet kynsiinsä. Hänen taskuistaan löydettiin suuri tukko kirjeitä, ja häntä alettiin viedä vankeuteen. Mutta hänen toverinsa, jotka piirittivät ravintolan, ryntäsivät lukuisina sisälle ja pelastivat tuon heittiön.

— Ja minne hän sitten joutui?

— Ei tiedetä. Joko hän on päässyt pakenemaan, tai on piiloittautunut jonnekin Milanossa. Nämä ovat henkilöitä, joilla ei ole kotia, ei kattoa pään päällä, mutta jotka kuitenkin voivat majoittua ja piiloittautua kaikkialla; ainakin niin kauan kuin piru voi ja tahtoo heitä auttaa. Sitten he joutuvat kiinni, kun sitä kaikkein vähimmin aavistavat; sillä kun omena on kypsä, se putoaa puusta. Vastaiseksi tiedetään varmasti ainoastaan, että nuo kirjeet ovat oikeuden huostassa, ja että niissä koko salajuoni on kerrottuna; ja sanotaan, että siihen on sekaantuneena paljon ihmisiä. Sen pahempi heille. Panivathan he puolet Milanoa mullin mallin, ja tahtoivat tehdä pahempaakin. Väitetään, että leipurit ovat konnia. Sen tiedän minäkin, mutta lain mukaisesti heidät on hirtettävä. Viljaa on piiloitettu. Kuka sitä ei tietäisi? Mutta hallituksen asia on hankkia hyviä urkkijoita, ja laittaa vilja päivän valoon ja ripustaa korkohinnan kiskurit tanssimaan ilmaan yhdessä leipurien kanssa. Ja jos ei hallitus tee mitään, on kaupungin velvollisuus vaatia; ja jos ei ensimmäistä vaatimusta noudateta, tulee vaatia toistamiseen. Sillä vaatimalla lopulta saavuttaa mitä vaatii. Sillä varsin hylättävä on tuo rikollinen tapa mennä sisälle myymälöihin ryöstämään tavaroita täysin kourin.

Renzolle oli niukka illallisensa muuttunut myrkyksi. Sietämättömän pitkältä tuntui hänestä tämä aika, ennenkuin oli poissa ja kaukana tästä ravintolasta, tästä kylästä. Useamman kuin kymmenen kertaa hän oli itsekseen sanonut: Pois, pois täältä. — Mutta pelko, että voisi herättää epäluuloa, kiihtyi silloin suunnattomasti, kävi hänen painajaisekseen, ajatustensa hirmuvaltiaaksi ja ikäänkuin naulasi hänet kiinni penkkiinsä. Tässä pulassa ollen hän ajatteli, että tuo lavertelija kaiketi lopulta lakkaisi puhumasta hänestä. Ja hän päätti heti nousta kun kuulisi siirryttävän johonkin toiseen puheenaiheeseen.

— Ja sentähden minä, sanoi muuan seurasta, minä joka tiedän miten käy tuollaisissa mellakoissa, ja että rehellisillä ihmisillä ei ole hyvä olla, en ole antanut uteliaisuuteni itseäni voittoa, vaan olen jäänyt kotia.

— Entä minä, olenko liikkunut paikaltani?

— Minä, huomautti kolmas, jos sattumalta olisin ollut käymässä Milanossa, olisin joutuisasti jättänyt sikseen kuinka tärkeän asian tahansa ja olisin rientänyt kotia. Minulla on vaimo ja lapsia. Ja totta puhuen minä en pidä mellakoista.

Sinä hetkenä isäntä, joka niinikään oli seisonut kuuntelemassa, lähestyi toista pöydän päätä nähdäkseen mitä tuo outo matkamies teki.

Renzo käytti hyväkseen tilaisuutta, viittasi isäntää luokseen, kysyi mitä oli velkaa, maksoi tinkimättä, vaikka rahansa jo olivat sangen vähissä, ja sen enempiä puhumatta hän meni suoraa päätä ovelle, astui yli kynnyksen, katsoi tarkasti ympärilleen, ettei palaisi samaan suuntaan, mistä oli tullut, ja läksi kaitsemuksen haltuun antautuen astumaan päinvastaiselle taholle.

## SEITSEMÄSTOISTA LUKU.

Usein yksi ainoa pyyde riittää riistämään mielenrauhan ihmiseltä; helposti siis saattaa kuvitella miten on laita jos hänet yhtähaavaa valtaa kaksi keskenään ristiriitaista pyydetä. Renzo parkaa oli jo monta tuntia vaivannut, kuten tiedätte, halu juosta ja tarve piiloittautua; ja äskeisen kauppiaan pahanpäiväiset sanat olivat äkkiä suunnattomasti kiihoittaneet kumpaakin.

Hänen seikkailunsa oli siis nostanut melua; epäilemättä kaikinmokomin tahdottiin saada hänet kiinni: Herra tiesi, kuinka monta oikeudenpalvelijaa oli kiertelemässä lähiseutuja häntä nuuskimassa, ja mitä määräyksiä oli annettu pitämään häntä silmällä kylissä, majataloissa ja teillä!

Tosin hän otti huomioon, että oli ainoastaan kaksi oikeudenpalvelijaa, jotka hänet tunsivat, ja ettei hänellä ollut nimi otsaan kirjoitettuna. Mutta mieleensä johtuivat monet kuulemansa kertomukset pakolaisista, jotka oli yllätetty ja saatu kiinni kummallisella tavalla, jotka oli tunnettu käynnistään, epäluuloa herättävästä ilmeestä ja niin monesta muusta tunnusmerkistä, joita ei olisi tullut ajatelleksikaan, niin että kaikki hänessä herätti kauhua.

Vaikka hänen lähtiessään Gorgonzolasta, kirkonkello kutsui *Ave Mariaan* ja vaikka yhä sakeneva hämärä hetki hetkeltä vähensi hänen vaarojaan, hän kuitenkin vastenmielisesti pysyi valtatiellä ja päätti poiketa ensimmäiselle sivutielle, joka tuntuisi johtavan siihen suuntaan, minne hän niin halukkaasti pyrki. Alussa hän kohtasi jonkun jalkamiehen; mutta hänen mielikuvituksensa oli niin pelästyksissään, ettei hän rohjennut puhutella ainoatakaan kysyäkseen tietä.

— Kuusi peninkulmaa, isäntä sanoi, näin hän ajatteli. Vaikka poiketessani sivupoluille nuo kuusi peninkulmaa venyisivät kahdeksaksi tai kymmeneksikin, niin jalkani, jotka jo ovat jaksaneet näin pitkälle, jaksanevat astua jällelläolevatkin. Varmasti en kulje Milanoa kohti, siis kuljen Addaan päin. Kävelemällä kai lopulta sinne saavun. Addalla on hyvä ääni; kunhan vaan tulen tarpeeksi lähelle sitä kuullakseni, en enää tarvitse ketään tien neuvojaa. Jos löydän jonkun veneen, jossa voin kulkea yli, niin soudan heti toiselle rannalle; ellen, jään huomisaamuun asti kedolle, kiipeän puuhun kuin varpuset: parempi puussa kuin vankilassa.

Aivan pian hän huomasi vasemmalla polun, jolle poikkesi. Jos hän tänä myöhäisenä hetkenä olisi kohdannut jonkun, ei hän enää olisi epäroinyt kysyä tietä; mutta ei kuullut yhdenkään elävän olennon askeleita. Hän kulki siis, minne polku johti ja ajatteli itsekseen:

— Minäkö olen pitänyt paholaisen melua! Minäkö olen tahtonut tappaa kaikki rikkaat! Minullako muka on ollut tukku kirjeitä! Ja puoluelaiseni, jotka muka minua vartioivat! Maksaisin sievoisen

summan, jos joutuisin nenätysten tuon kauppiaan kanssa toisella puolen Addaa — milloinka onkaan minulla selän takana tuo siunattu joki — totisesti silloin hänet pysäyttäisin ja kysyisin häneltä perinpohjin, mistä hiidestä hän on koonnut kaikki nuo kauniit uutisensa. Tietäkää siis, hyvä herra, että tuon asian laita oli näin: tuo pitämäni paholaisen melu oli siinä, että autoin Ferreriä, kuin olisi hän ollut oma veljeni, tietäkää myös, että nuo roistot, jotka teidän puheenne mukaan olivat ystäviäni, olivat vähällä saattaa minut pahaan pulaan, minä kun eräänä hetkenä puhuin kuin oikea kristitty ainakin. Tietäkää, että teidän vartioidessanne myymäläanne, minä annoin ruhjoa kylkiäni pelastaakseni teidän herra viljavoutinne, jota en tunne ja jota en koskaan ole nähnyt. Saattepa odottaa kunnes toisen kerran lähden liikkeelle herroja auttamaan!... Tosin sitä tulee tehdä sielunsa menestyksen vuoksi, sillä ovathan hekin lähimäisiämme. Ja tuo suuri kirjetukku, jossa muka oli esitettynä koko salaliitto, ja joka, kuten näytte varmasti tietävän, tätä nykyä on oikeuden käsissä, lyökäämme vetoa siitä, että minä toimitan sen tähän paikkaan, jopa ilman paholaisen välitystä! Oletteko ehkä utelias näkemään tuota suurta kirjetukkuja? No, tässä se on... Yksi ainoa kirje. Ja tämä kirje on hengen miehen kirjoittama, joka voi opettaa teille uskonkappaleita milloin tahansa; hengen miehen, jonka yksi ainoa parrankarva on enemmänarvoinen kuin koko teidän partanne, ja tätä väitän teille vääryyttä tekemättä. Ja tämä kirje on kirjoitettu, kuten näette, toiselle hengen miehelle, joka on mies hänkin!... Huomaatte siis millaisia roistoja ovat minun ystäväni. Oppikaa siis toisin puhumaan toiste, varsinkin kun on kyseessä lähimäisemme.

Mutta kotvan kuluttua nämä ja monet muut samanlaiset ajatukset täydelleen herkesivät. Nykyhetken olosuhteet valtasivat vaeltajaparan kaikki hengenvoimat.

Se pelko, että häntä ajettiin takaa tai että hänet saataisiin kiinni, mikä niin kauheasti oli vaivannut häntä päivämatkansa aikana, ei nyt enää häntä ahdistanut. Mutta sen sijaan niin monet muut seikat saattoivat hänen yöllisen vaelluksensa paljoo surullisemmaksi.

Pimeys, yksinäisyys, yhä kiihtyvä, melkein kivuksi yltyvä väsymys, kumea, tasaisesti puhaltava, mutta vinha yötuuli, joka ei suinkaan miellyttävästi hivellyt, eikä hänellä ollut yllään muuta kuin nuo samaiset häävaatteet, joihin oli pukeutunut mennäkseen hetkeksi vihille kirkkoon, sieltä voitonriemuisena palatakseen muutaman askeleen päässä olevaan kotiin. Ja kaiken tämän saattoi kahta tukalammaksi tämä kulkeminen umpimähkään ja turva- ja lepopaikan hapuileva etsintä.

Kulkiessaan sattumalta jonkun kylän läpi, hän astui hiljaa kuin hiiri, kuitenkin katsellen, eikö joku ovi vielä olisi auki. Mutta hän ei nähnyt muuta merkkiä valveilla olemisesta, kuin jonkin ikkunavarjostimen takaa tuikkivan tulen. Kulkiessaan polkua ulkopuolella asuttuja paikkoja hän tuontuostakin pysähtyi tarkkaan kuuntelemaan, joko erottaisi tuon toivotun Addan äänen; mutta turhaan. Hän ei kuullut muuta kuin koirien haukuntaa, joka nousi ilmoille jostakin yksinäisestä karjatalosta, kaikuen samalla valittavana ja uhkaavana.

Kun hän lähestyi tällaista majaa, haukunta muuttui vilkkaaksi ja raivostuneeksi ulvonnaksi. Kulkiessaan oven ohi, hän oli huomaavinaan miten eläin, kuono ovenraossa haukkui entistään rajummin, mikä riisti häneltä halun kolkuttaa ovelle ja pyytää leposijaa. Ja kenties hän ei ilman noita koiriakaan olisi rohjennut sitä tehdä.

— Kuka siellä? näin varmaankin kysyttäisiin. — Mitä haluatte tähän vuorokauden aikaan? Miten olette tullut tänne? Sanokaa nimenne! Eikö ole majataloja, missä voi yönsä viettää? Näin minulta parhaassa tapauksessa kysyttäisiin, jos kolkutan. Mutta saattaapa joku pelkuri olla valveilla ja ruveta muitta mutkitta huutamaan: Avuksi, varkaita! Heti täytyy olla valmiina selvä vastaus, ja mitä voin minä vastata? Ken yöllä kuulee melua, ei voi ajatella muuta kuin varkaita, pahantekijöitä, väijytyksiä. Ei koskaan voida kuvitella, että rehellinen mies voisi olla liikkeellä öiseen aikaan, paitsi joku ylhäinen herra vaunuissaan.

Hän säästi siis tämän keinon viimeiseen hätään ja kulki edelleen toivoen ainakin löytävänsä Addan, jos ei pääsisikään sen yli sinä yönä, kunhan hänen vaan ei enää tarvitsi sitä etsiä päiväsaikaan.

Eteenpäin, eteenpäin! Viimein hän saapui paikkaan, missä viljelty seutu päättyi sananjalkojen ja kahiloiden peittämään alueeseen. Tämä tuntui hänestä, jos ei suorastaan varmalta merkiltä, niin ainakin jonkunmoiselta viittaukselta siihen, että joki oli lähellä. Ja hän syventyi tähän tienoon, seuraten eteenpäin johtavaa polkua. Muutaman askeleen päästä hän pysähtyi kuuntelemaan, mutta turhaan.

Hänen matkansa lohduttomuus kasvoi seudun karuudesta, siinä kun ei enää näkynyt ainoatakaan silkkiäispuuta, ei yhtään viiniköynnöstä, ei yhtään ihmisviljelyksen jälkeä, mitkä alussa olivat tuntuneet tarjoavan hänelle puoleksi seuraa. Kuitenkin hän riensi edelleen. Ja kun nyt hänen mielestään sukelsi esiin eräitä kuvia ja haahmoja, noita jäännöksiä lapsena kuulemistaan tarinoista, hän koetti karkoittaa tai lepyttää niitä lukemalla rukouksia vainajien puolesta.

Vähitellen hän saapui korkeampia orjantappurapensaita, nuoria tammia ja oratuomia kasvavaan

lehtoon. Yhä kulkiessaan eteenpäin ja jouduttaessaan askeleitaan enemmän kärsivällisyydestä kuin halusta, hän alkoi pensaiden keskeltä eroittaa jonkun yksityisen puun. Ja seuratessaan yhä samaa polkua, hän huomasi astuvansa sisälle metsikköön. Hän tuns joltistakin vastenmielisyyttä mennä sinne sisälle; mutta hän voitti tämän tunteen ja riensi, vaikka vastenmielisestikin, eteenpäin. Mutta kuta enemmän hän syventyi metsään, sitä enemmän hänen vastenmielisyytensä kasvoi ja joka seikka hänessä herätti kauhua. Puut, jotka kaukaa näki, saivat hänen silmissään omituisen, suunnattoman, aavemaisen muodon. Hiljaa huojuvien puidenlatvojen varjot, jotka aaltoilivat kuun valaisemalla polulla, herättivät hänessä kammoa; jopa kuivien lehtien kahina, joita polki tai liikutti astuessaan, tuntui hänen korvissaan oudon vastenmieliseltä.

Hän tuns jaloissaan hurjaa juoksemisen halua, mutta samalla ne tuskin tuntuivat jaksavan pitää häntä pystyssä. Yötuuli pieksi vinhempana ja pistävämpänä hänen otsaansa ja poskiaa; hän tuns sen puhaltavan vaatteiden ja ihon väliin, jähmetyttävän jäseniä ja tunkeutuvan väsymyksen kangistamiin luihin asti, sammuttaen viimeisenkin voiman virkeyden.

Oli hetki, jolloin tuo ahdistava levottomuus, tuo epämääräinen kauhu, jota vastaan hänen sielunsa jo jonkun aikaa oli taistellut, kokonaan näytti hänet voittavan ja valtaavan. Hän oli vallan masentumaisillaan; mutta silloin hän pelästyi kauhuansa enemmän kuin mitään muuta, palautti sydämeensä entisen rohkeutensa ja pakotti sitä taas pysymään vallassa.

Näin tuntien itsensä kotvan aikaa lujittuneeksi, hän pysähtyi miettimään. Ja hän päätti heti poistua tästä synkstä paikasta kulkemaansa tietä pitkin, mennä suoraa päätä kylään, jonka kautta viimeksi oli kulkenut, palata ihmisten pariin ja hakea makuusija, vaikkapa majatalostakin. Kun hän nyt siinä seiso i liikumattomana, kun hänen astunnastaan syntynyt lehtien kahina oli tauonnut ja kun kaikki ympärillä oli hiljaa, keskellä tätä syvää äänettömyyttä, muuan häly saapui hänen korvaansa, kohina, juoksevan veden kohina. Hän kuuntelee, saa varmuuden ja huudahtaa:

— Se on Adda!

Se oli kuin ystävän, veljen, pelastajan löytäminen.

Hänen väsymyksensä melkein katosi, valtasuonensa vilkastui, hän tuns veren virtaavan vapaampana ja lämpimämpänä kaikissa suonissaan. Hän tuns luottamuksen jälleen heräävän mielessään ja tilansa epävarmuuden ja vakavuuden melkoisesti selkenevän; eikä hän enää epäröinyt syventyä yhä kauemmaksi metsään tuon lupaavan kohinan suuntaan.

Muutaman hetken kuluttua hän saapui tasangon laidalle, jyrkän rantatöyrään reunalle; ja katsellessaan sitä kauttaaltaan peittävän pensaikon lomitse, hän näki alhaalla virtaavan veden välkkyvän. Kun hän sitten nosti katseensa, hän huomasi vastakkaisella rannalla avaran tasangon täynnä kyliä, ja kauempana ylänköjä sekä yhdellä niistä suuren vaalean täplän, jota luuli kaupungiksi: epäilemättä se oli Bergamo.

Hän laskeusi hieman alas pitkin jyrkännettä, käsillään ja käsivarsillaan vetäen syrjään ja katkoen pensaiden oksia, tähysteli alas, liikkui joku vene joella ja kuunteli, kuuluisiko airojen loisketta, mutta ei nähnyt eikä kuullut mitään.

Jos siinä olisi ollut edessä pienempi vesi kuin Adda, Renzo olisi heti mennyt alas yrittämään kahlata yli. Mutta Adda ei sallinut näin tuttavallisia suhteita.

Hän siis itsekseen rupesi hyvin kylmäverisesti neuvoittelemaan, mitä oli tehtävä.

Jos kiipeisi puuhun ja odottaisi siinä aamua, jonka koittoon vielä saattoi olla kuusi pitkää tuntia, niin tuon yötuulen, tuon kylmän vallitessa ja ohuen pukunsa verhoamana, hän epäilemättä täydelleen kangistuisi.

Jos olisi kävellyt edestakaisin koko tuon ajan, saadakseen ruumiinliikettä, tämä olisi varsin vähän suojannut vilulta ja olisi liiaksi rasittanut noita jalkaparkoja, jotka jo olivat täyttäneet enemmän kuin velvollisuutensa.

Onneksi hän muisti nähneensä vallan lähellä tuota karua ahoa tuollaisen olkikattoisen majapahasen, joka on rakennettu pölkyistä ja oksista ja rapattu savella. Tällaisia Milanon lähiasukkaat kesällä käyttävät niittämänsä viljan säilytysluoneina, jopa itse niissä viettävät yönsä viljaansa vartioiden. Muina vuodenaikoina ne ovat autioina.

Tämän vajan Renzo heti valitsi yömajakseen. Hän palasi polkua pitkin, kulki takaisin metsän, pensaikon, ja aution ahon kautta, ja kun saapui viljellylle kedolle, hän näki siinä tuon majan ja astui sitä kohti.

Lahonnut ja hajanainen ovi oli kiinni; siinä ei ollut avainta eikä salpaa. Renzo aukaisi sen ja astui sisälle. Hän huomasi riippuvan ilmassa, seinäoksien varassa, pajuista palmikoidun vuoteen, vallan riippuverkon tavoin. Mutta hänen ei tehnyt mieli kiivetä sinne. Maassa hän näki vähän olkia ja arveli, että siinäkin saattoi jotakuinkin mukavasti nukahtaa.

Mutta ennenkuin paneutui pitkäkseen tälle vuoteelle, jonka Kaitselmus oli hänelle valmistanut, hän polvistui kiittämään sitä tästä hyvästä työstä ja kaikesta muusta avusta, jota oli siltä saanut tänä hirvittävänä päivänä. Sitten hän luki tavalliset rukouksensa; lisäksi hän pyysi Herralta anteeksi, ettei ollut niitä lukenut edellisenä iltana, tai kuten hänen omat sanansa kuuluivat, että oli pannut maata kuin koira, tai pahemminkin.

— Ja tämän vuoksi, hän itsekseen lisäsi, nojaten käsillään olkivuoteeseen ja paneutuen polviltaan pitkälleen, tämän vuoksi minut tänä aamuna niin miellyttävästi herätettiin.

Hän keräsi sitten kaikki ympärillä olevat oljet ja kasasi ne päälleen tehden itselleen niin hyvän peitteen kuin suinkin voi, suojellakseen itseään kylmältä, joka siellä sisälläkin oli tuntuva. Ja tämän peitteen turviin hän vetäytyi, toivoen vaipuvansa makeaan uneen, jonka luuli sinä päivänä entistään enemmän ansainneensa.

Mutta tuskin hän oli sulkenut silmänsä, kuin hänen muistissaan tai mielikuvituksessaan — minä hetkenä, on vaikea tarkalleen sanoa — alkoi vilistä edestakaisin niin paljon ihmisiä, niin lakkaamaton jono, että uni kokonaan pakeni.

Kauppias, notaatio, oikeudenpalvelijat, miekankiilloittaja, ravintolanisäntä, Ferrer, viljavouti, iloinen kapakkayleisö, koko katurahvas, lisäksi Don Abbondio, ja Don Rodrigo: kaikki ihmisiä, jotka Renzossa herättivät tuskallisia tunteita.

Ainoastaan kolme kuvaa ilmestyi hänelle kokonaan vapaina katkerista muistoista, vailla kaikkea epäluuloa, joka suhteessa miellyttäviä; ja varsinkin kaksi, hyvinkin erilaista, mutta läheisesti yhteen liittyneinä nuoren miehen sydämessä: tumma palmikko ja valkoinen parta.

Mutta se lohdotus, minkä hänelle tuotti näiden henkilöiden muistelemisen, ei suinkaan ollut eheä ja vailla tunnonsoimausta. Ajatellessaan kunnan munkkia, hän tunsikin kohta vilkkaammin harhailunsa häpeään, eilisen moitittavan juopumuksensa ja miten huonosti oli noudattanut vanhuksen isällisiä neuvoja. Ja kun hän palautti mieleensä Lucian kuvaa, emme yritä kuvailla, mitä hän silloin tunsikin. Lukija, joka tuntee asianhaarat, saattaa itse sitä kuvitella.

Ja miten olisi hän voinut unhoittaa Agnese parkaa? Tuota Agnesea, joka oli valinnut hänet pojakseen, joka oli katsonut häntä yhteenliitetyksi ainoaan tyttärensä, ja joka, ennenkuin oli kuullut Renzon käyttävän äidin-nimeä, oli ruvennut käyttämään äidin hellää kieltä ja teoillaan todistamaan huolenpitoaan.

Mutta hänelle tuotti lisäsurun, eikä suinkaan vähimmin katkeran se ajatus, että tuo vaimoparka juuri niin suurta rakkautta uhkuvien tarkotustensa ja suuren hyväntahtoisuutensa vuoksi oli karkoitettu kodistaan, melkein maailmalla harhailemassa, epävarmana tulevaisuudesta, ja että hän sai palkakseen surua ja vaivaa, juuri kun oli toivonut löytävänsä lepoa ja loppuvuosiensa iloa.

Mikä yö, Renzo parka! Sen olisi pitänyt olla hänen avionsa viides yö. Mikä huone! Mikä aviovuode! Ja minkälaisen päivän jälkeen! Ja mikä huomispäivä, mikä päivien sarja häntä odotti!

— Tapahtukoon Jumalan tahto! hän vastasi niihin surullisiin ajatuksiin, jotka häntä hetki hetkeltä yhä enemmän vaivasivat; — tapahtukoon Jumalan tahto! Hän tietää, minkä tekee. Hän ei suinkaan meitä hylkää. Kaikki tämä tapahtuu syntieni hyvitykseksi. Mutta Lucia on niin hyvä. Herra ei suinkaan anna hänen pitkään, ei suinkaan pitkään kärsiä!

Vaipuneena näihin ajatuksiin hän menetti kaiken unen toivon; toiselta puolen vilu kouristi häntä kahta voimakkaammin, niin että hänen oli pakko tuontuostakin väristä ja kalistella hampaitaan. Näin ollen hän huokailen odotti aamun tuloa ja mittaili kärsimättömänä tuntien hidasta kulkua. Sanon mittaili, sillä joka puolen tunnin kuluttua hän tässä ehdottomassa hiljaisuudessa kuuli torninkellon lyönnin; luulen, että se oli Trezzon tornikello. Ensi kerran, kun tämä odottamaton ääni, jonka lähtökohta oli hänelle vallan epäätietoinen, kajahti hänen korvaansa, se herätti hänen sielussaan salaperäisen ja juhlallisen tunteen, ikäänkuin tuntemattoman henkilön lähettämä, oudon äänen perille tuoma viesti.

Kun kello viimein oli kaiutannut yksitoista lyöntiä,[30] jotka ilmaisivat sitä aikaa, jolloin Renzo oli päättänyt nousta, hän kavahti ylös puoleksi kohmettuneena, polvistui, luki tavallista hehkuvammin aamurukouksensa, nousi pystyyn, ojensi ja venytti jäseniään ja ravisti vyötäisiään ja hartioitaan, ikäänkuin kootakseen jäseniään, joista kukin tuntui joutuneen erilleen. Hän puhalsi ensin toiseen, sitten

toiseen käteensä, hieroi niitä ja aukaisi majan oven. Ja ensi toimekseen hän loi ympärilleen katseen, nähdäkseen, oliko siellä ulkona ketään. Kun ei ketään huomannut, hän haki katseillaan edellisenä iltana kulkemaansa polkua, tunki sen pian ja rupesi sitä astumaan.

Taivas lupasi kaunista päivää. Kuu hohti vaaleana ja säteettömänä taivaan kolkasta, kuitenkin vielä eroten äärettömästä harmaanvihreästä laesta, joka kaukana aamun puolella vähitellen vaihtui kellertäväksi punaksi. Alempana, vallan kiinni taivaanrannassa oli muutamia epätasaisia pitkiä pilvenjuovia, joissa sinervä väri vei voiton ruskeasta, ja joista alimmaisten laita päärmysi tulenhehkuinen reunus, mikä hetki hetkeltä kävi kirkkaammaksi ja häikäisevämmäksi. Eteläisellä taivaalla toisenlaiset yhteen ryhmittyneet pilvet, keveinä ja utumaisina kiilsivät lukemattomia nimettömiä värejä heijastaen. Siinä oli tuo Lombardian taivas, niin herttaisen kaunis, kun se on kaunis, niin loistava, niin rauhaista.

Jos Renzo olisi ollut huvikseen kävelemässä, hän varmaankin olisi nostanut katseensa ihailukseen tätä aamunkoittoa, joka niin suuresti erosi siitä, mitä hän oli tottunut näkemään vuoristoseudullaan. Mutta hänen katseensa seurasivat polkua, hän kun astui nopeasti, sekä nostaakseen ruumiinsa lämpöä, että saapuakseen pikemmin perille.

Hän kulkee halki kedon, poikki karun ahon, läpi pensaikon, ja syventyy metsään, missä astuu katsellen ympärilleen ja muistellen häpeän ja säälin sekaisin tuntein sitä kauhua, jota siellä muutama tunti aikaisemmin oli kokenut. Saavuttuaan rantapenkereen huipulle, hän katsoi alas joelle ja huomasi pensaiden lomitse pienen kalastajaveneen, joka hitaasti ja vasten virtaa kulkien pysytteli lähellä rantaa.

Renzo rientää heti alas lyhyintä tietä orjantappurapensaiden lomitse, ja seuraavassa tuokiassa hän on rannalla. Hyvin hiljaisella äänellä hän kutsuu kalastajaa. Hän tahtoo näyttää siltä, kuin pyytäisi kalastajalta varsin pientä palvelusta, mutta tietämättään hän rukoilevan ilmeisenä viittaa kalastajaa suuntaamaan veneensä rantaan. Kalastaja luo pikaisen katseen pitkin rantaa, katselee eteensä ja taaksensa, suuntaa sitten veneensä Renzoa kohti ja laskee kokan rantaan.

Renzo, joka seisoo vallan rannan äärellä, toinen jalka melkein vedessä, tarttuu veneen kokkaan, keikahtaa veneeseen ja virkkaa:

— Tahdotteko tehdä minulle sen palveluksen, luonnollisesti maksusta, että soudatte minut toiselle rannalle?

Kalastaja oli tämän arvannut, ja käänsi jo veneen toista rantaa kohti. Renzo näki veneen pohjalla toisen airon, kumartui ja tarttui siihen.

— Varovasti, varovasti, sanoi veneen isäntä. Mutta kun huomasi miten taitavasti nuori mies oli tarttunut airoon ja valmistautui sitä käyttämään, hän lisäsi:

— Kah, kuuluttehan meidän ammattiimme.

— Aina vähin, vastasi Renzo, ja ryhtyi toimeensa, osoittaen pikemmin mestarin taitoa, kuin harjoittelijan kykeneväisyyttä.

Herkeämättä soutaen hän silloin tällöin loi epäluuloisen katseen sille rannalle, jolta poistui, ja sitten levottoman katseen vastaiselle rannalle, ja hänen mieltään karvasteli, ettei voinut soutaa sinne lyhintä tietä virta kun sillä kohdalla oli liian vuolas, niin ettei saattanut ohjata venettä suoraan sen poikki. Veneen täytyi milloin kääntyä poikittain, milloin seurata virran mukana ja pyrkiä vinosuuntaisesti toiselle rannalle.

Kaikissa hieman sekavissa yrityksissä vaikeudet, jotka alussa esiintyvät tukuttain, jakaantuvat sitten ja pienenevät itse toimeenpanon aikana; niinpä Renzo nyt, kun jo melkein oli kuljettu Adda joen poikki, oli levoton kun ei tarkalleen tietänyt, muodostiko se tässä kohdassa noiden kahden valtion rajan ja oliko hänellä voitettuaan tämän esteen vielä toisia voitettavana. Hän puhutteli siis kalastajaa, joka kääntyi, osoitti päännökökkäyksellä tuota valkeata täplää, jonka edellisenä yönä oli nähnyt ja joka nyt näytti hänestä paljoo selvemmältä ja kysyi:

— Onko tuo Bergamo?

— Se on Bergamon kaupunki, vastasi kalastaja.

— Ja onko tuo edessämme oleva ranta Bergamon aluetta?

— Se on Pyhän Markuksen suojeluksen alaista maata.

— Eläköön Pyhä Markus! huudahti Renzo.

Kalastaja ei sanonut mitään.

Viimein veneen kokka koskettelee rantaa. Renzo hypähtää maihin. Ensin hän sydämessään kiittää Jumalaa, sitten ääneensä soutajaa. Senjälkeen hän pisti käden taskuun, otti esiin berlingan, joka asianhaaroihin nähden ei suinkaan ollut mikään mitätön rahamäärä hänelle, ja ojensi sen kunnon miehelle. Tämä loi vielä katseen Milanonpuoleiselle rannalle sekä myötä- ja vastavirtaan, ojensi kättään, otti hopearahan, pisti sen taskuunsa, mytisti suutaan, painoi lisäksi etusormiaan poikittain huulille, säestäen tätä liikettä merkitsevällä katseella, ja virkkoi:

— Onnea matkalle.

Sitten hän kääntyi pois.

Jotta ei kalastajan pikainen ja hienotunteinen alttius outoon henkilöön nähden liiaksi kummastuttaisi lukijaa, on meidän huomauttaminen, että soutaja, jolta salakuljettajat ja pahantekijät usein pyysivät samanlaista palvelusta, oli tottunut sitä harjoittamaan, ei niin suuresti sen niukan ja epävarman rahan ansion vuoksi, jota se saattoi tuottaa, vaan sentähden, että ei tahtonut saada itselleen vihamiehiä tämänkaltaisten ihmisten parista. Kuitenkin hän sitä tarjosi vaan silloin, kun oli varma siitä, etteivät tulli- ja oikeudenpalvelijat ja vakoilijat häntä huomanneet. Vaikka hän siis ei noille henkilöille suonut hyvää, hän koetti olla heille mieliksi, noudattaen sellaista puolueettomuutta, mikä on sen tavallinen menettely, jonka on pakko olla tekemisissä eräänlaisten henkilöiden kanssa, ja tehdä toisille tiliä teoistaan.

Renzo pysähtyi hetkeksi rannalle katsomaan vastakkaista rantaa, tuota maata, joka muutamia hetkiä aikaisemmin niin oli polttanut hänen anturoitaan.

— Olenpa vihdoinkin päässyt siitä turviin! oli hänen ensi ajatuksensa.

— Pysy siinä, sinä kirottu maa! Tämä oli hänen toinen ajatuksensa, hyvästinsä synnyinseudulle. Mutta kolmas ajatuksensa riensi niiden luo, jotka hän oli jättänyt sinne.

Silloin hän pani käsivartensa ristiin rinnalleen, huokasi, loi katseensa veteen, joka virtasi hänen jalkainsa edessä ja ajatteli:

— Tuo vesi on kulkenut sillan alitse.

Sillaksi sanoivat yksinkertaisesti Renzon kotiseutulaiset Leccon siltaa. — Hyi, sinä häijy maailma. Mutta yhtä kaikki; tapahtukoon Jumalan tahto.

Hän käänsi selkensä näille surullisille esineille ja alkoi astua, ottaen suunnan ohjaajaksi vuoren rinteellä olevan valkean pilkun, kunnes oli kohtaava jonkun, joka neuvoi hänelle varsinaisen tien. Ja nyt hän jo vallan varmana puhutteli vastaantulijoita ja mainitsi vallan muutta mutkitta sen kaupungin nimen, missä serkkunsa asui. Ensimmäiseltä, jonka puoleen kääntyi hän sai tietää, että hänellä vielä sinne oli matkaa yhdeksän Italian peninkulmaa.

Tämä vaellus ei ollut iloinen. Lukuunottamatta Renzon omia huolia, hänen silmiään joka hetki kohtasivat surulliset näyt, jotka selvästi osoittivat hänelle, että hän näillä seuduilla oli tapaava samanlaista puutetta kuin kotitienoillaan. Pitkin tietä, ja vielä enemmän kylissä ja kauppaloissa hän näki vilisevän kerjäläisiä, joista useimmat eivät käyneet kerjuulla ammattilaisina, vaan olojen pakosta ja joiden kurjuus kuvastui enemmän kasvoista kuin vaatteista. Siinä oli talonpoikia, vuoristolaisia, käsityöläisiä, koko perheitä. Ja kaikkialla kuului kumeata anomisen, valituksen ja vaikeroimisen huminaa. Tämä näky herätti hänessä sääliä ja alakuloisuutta ja lisäksi levottomuutta omaan tulevaisuuteensa nähden.

— Kuka tietää, hän virkkoi itsekseen ajatuksiinsa vaipuneena, kohtaanko minä suotuisia oloja. Kuka tietää, onko työtä, kuten edellisinä vuosina. Mutta oli miten tahansa! Bortolo tahtoo parastani; hän on hyvä mies, hän on ansainnut rahaa. Hän on niin monasti pyytänyt minua tulemaan, hän ei tule minua hylkäämään. Ja sitten Kaitselmus on minua auttanut tähänasti, se on minua tukeva vatedeskin.

Tällävälän ruokahalu, joka jo jonkun aikaa sitten oli herännyt, kasvoi kasvamistaan, mikäli matkaa kului. Ja vaikka Renzo, ruvettuaan kiinnittämään tarkempaa huomiota nälkäänsä, tunsu voivansa suuretta tuskatta kestää tuon parin peninkulman pituisen loppumatkan perille asti, hän kuitenkin arveli, ettei ollut soveliasta ilmestyä serkkunsa eteen kerjäläisen tavoin ja ensi tervehdyksekseen virkkaa hänelle: Anna minulle ruokaa. Hän otti siis kaikki rikkautensa ulos taskusta, kaatoi ne kämmeneensä ja laski ne. Se ei ollut mikään pitkä lasku, eikä se vaatinut suurta laskuopillista taitoa. Mutta siitä riitti kuitenkin runsaasti pikkuaterian maksamiseen. Hän meni sisälle pieneen ravintolaan hieman ruualla virkistämään voimiaan. Ja kun oli maksanut laskunsa, jäi hänelle vielä muutama kuparikolikko.

Tullessaan ulos hän huomasi oven edessä, ja niin lähellä, että vähällä oli kolhaista jalallaan, kaksi vaimoa loikomassa maassa; toinen heistä oli vanha, toinen paljoa nuorempi ja tämä piti sylissään pientä lasta, joka turhaan imettyään toista ja sitten toista nisää, parkui surkeasti. Kaikki kolme olivat kuolon kalpeat. Heidän vieressään seisoivat miehen kasvat ja jäsenet vielä todistivat entisiä voimia, mitkä pitkällinen paastoaminen oli melkein kokonaan masentanut ja riuduttanut. Kaikki kolme ojensivat kättä häntä kohti, joka astui ulos ravintolasta varmoin askelin ja virkistyneen näköisenä. Ei yksikään heistä puhunut. Mitä enempää olisivat rukoilevat sanat voineet ilmaista?

— Siinä on taas Kaitselmus! huudahti Renzo. Ja upottaen kiireissään kätensä taskuun, hän siitä otti esiin nuo muutamat jälle jääneet kolikot, laski ne lähimpään käteen ja lähti matkaan.

Ateria ja hyvä teko — onhan meissä ruumis ja sielu — olivat virkistäneet ja ilahuttaneet hänen ajatuksensa. Totisesti hän näin lahjoittamalla pois viimeiset roponsa, oli saanut enemmän luottamusta tulevaisuuteen, kuin jos olisi löytänyt lahjoittamaansa kymmenen kertaa suuremman summan. Sillä jos Kaitselmus sinä päivänä noiden onnettomien auttamiseen, jotka menehtyivät tiellä, oli määrännyt muukalaisen viimeiset rovot, hänen, joka kodistaan pakolaisena ei itse tietänyt, miten oli elävä, niin miten voisi se hylätä sitä, jota oli käyttänyt välikappaleenaan ja jossa se itsestään oli herättänyt niin eloisaa, niin luottamuksellisen tunteen?

Jotenkin tällaista ajatteli nuori mies; tosin ei niin selvästi, kuin mitä minun sanani ilmaisevat.

Kun hän loppumatkallaan ajatteli tilaansa, kaikki tuntui hänestä selviävän. Eihän nälänhätää ja kurjuutta voinut alati kestää. Korjataanhan joka vuosi uusi viljasato. Sillävälillä hänellä oli tukenaan serkkunsa Bortolo ja oma taitonsa. Lisäksi hänellä oli kotonaan pieni rahasäästö, jonka oitis aikoi lähetyttää itselleen. Pahimmassa tapauksessa hän voisi säästävällisesti elää päivästä toiseen, kunnes paremmat ajat taas koittaisivat.

— Niin viimein siis koittavat paremmat ajat — näin Renzo jatkoi mielikuvituksessaan; työhön ryhdytään taas innokkaasti. Työnantajat koettavat kilvan saada milanolaisia työmiehiä, sillä nämä osaavat aina ammattinsa kaikkein parhaiten. Silloin milanolaiset työmiehet korottavat vaatimuksiaan: ken tahtoo palvelukseensa taitavaa väkeä, sen on pakko maksaa hyvät palkat. Silloin ansaitsee mitä itse tarvitsee elantoonsa, jopa syrjään pantavaakin. Silloin sisustetaan pieni sievä talo ... ja sitten kirjoitetaan molemmille naisille, että tulisivat. Mutta miksi muuten odottaa niin kauan? Olisimmehan pienillä säästöillämme eläneet siellä koko talven. Samoin elämme täälläkin. Pappeja on kaikkialla. Tulkoot siis tänne, nuo molemmat rakkaat naiset, ja me järjestämme itsellemme täällä kodin. Miten hauskaa tuleekaan olemaan kävellä tällä tiellä kaikki yhdessä! Mennään Addalle asti rattailla ja syömme eväitämme rannalla. Näytän naisille sen kohdan, mistä astuin veneeseen, sen orjantappurapensa, jonka oksien lomitse astuin alas rannalle, sen paikan, josta tähystelin venettä.

Hän saapuu serkkunsa asuinkaupunkiin. Astuessaan siihen sisälle, tai oikeammin sen laidalle, hän huomaa hyvin korkean talon ja siinä useita riviä pitkiä ikkunoita, tavallista lähempänä toisiaan. Hän tuntee sen kehuulaitokseksi, astuu sisälle ja kysyy korkealla äänellä keskellä alavirtaavan veden ja pyörien melua, asuuko täällä muuan Bortolo Castagneri.

— Herra Bortolotako tarkoitatte? Hän on tuossa.

— Herra! — se on hyvä merkki, ajatteli Renzo. Hän huomaa serkkunsa ja rientää hänen luokseen. Tämä kääntyy ja tuntee nuoren miehen, joka virkkaa:

— Tässä nyt olen.

Serku päästää ihmettelevän huudahtuksen; sitten molemmat ojentavat käsivarsiaan ja syleilevät toinen toistaan. Näiden ensi tervehdysten jälkeen Bortolo vei nuoren ystävämme toiseen huoneeseen, pois koneiden rymäkästä ja turviin utelioiden katseilta ja sanoi hänelle:

— Olen iloinen nähdessäni sinut täällä. Mutta oletpa sinä aika velikululta. Niin monasti olen kutsunut sinua tulemaan, etkä koskaan ole noudattanut kutsuani. Nyt ilmestyt tänne hieman vaikeana aikana.

— Totta puhuakseni, en ole lähtenyt kotoa vapaasta tahdostani, sanoi Renzo.

Ja niin lyhyesti kuin suinkin saattoi, kuitenkin ollen suuren mielenliikutuksen valloissa, hän kertoi tuon surullisen tarinansa.

— Vai ovat siinä toisen juonet mukana, virkkoi Bortolo. Renzo parka! Mutta sinä olet luottanut minuun, enkä minä sinua hylkää. On totta, ettei tällä hetkellä tarvita työmiehiä. Jokainen työnantaja pitää palveluksessaan entisiä työmiehiään ainoastaan senvuoksi, ettei heitä menettäisi ja jotta tehtaan asiat eivät huononisi. Mutta isäntä on minulle hyvin suosiollinen, ja varoja hänellä kyllä on. Voinhan



sinulle sanoa, että hän saa suureksi osaksi niistä kiittää minua: hänellä näet on pääomaa, mutta minulla vähän liikettä edistävää taitoa. Tiedätkö, että minä olen hänen etevin työntekijänsä. Lisäksi, totta puhuakseni, olen hänen oikea kätensä. Lucia Mandella parka! Muistan hänet, kuin olisin nähnyt hänet eilen. Niin hyvä tyttö! Aina kaikkein hartain kirkossa, ja kun kulki tuon hänen majansa ohi... Muistan vielä niin hyvin tuon pikkutalon siellä kylän perällä ja tuon kauniin viikunapuun, joka kohosi yli muurin.

— Ei, ei; älkäämme puhuko siitä.

— Tahdoin sanoa, että kun kulki hänen pikkutalonsa ohi, kuuli yhä tuon kerinpuun surinaa. Ja tuo Don Rodrigo oli jo minun aikanaani noilla huonoilla jäljillä. Mutta nyt, mikäli huomaan, hän hurjistelee kuin täysi piru, niin kauan kuin Herra antaa sen miehen pysyä hirttämättä. No niin, kuten sanoin, täälläkin on vähän nälänhätää!... Ja toisesta toiseen ... onko sinun nälkä?

— Söin vähän aikaa sitten matkalla.

— Entä miten on varojen laita?

Renzo ojensi toisen kätensä, lähensi sitä suuhunsa ja puhalsi siihen kevyesti.

— Se ei tee mitään, sanoi Bortolo. Minulla kyllä on rahoja. Rohkeutta vaan; kun olot muuttuvat, jos Jumala niin sallii, on sinulla pian tilaisuus maksaa minulle takaisin, jopa panna vähän säästöönkin.

— Minulla on vähän säästöjä kotona, ja käsken lähettämään ne tänne.

— Hyvä, mutta siihen asti voit luottaa minuun. Jumala on suonut minulle siunaustaan, jotta tekisin hyvää. Ja ellen tee sitä sukulaisilleni ja ystävilleni, kelle sitä sitten tekisin?

— Tätä olen odottanut Kaitselmukselta! huudahti Renzo, sydämellisesti puristaen hyvän serkkunsa kättä.

— Ovatpa siis, jatkoi serkku, Milanossa pitäneet noita mellakoita. Minusta he tuntuvat hieman hulluilta nuo ihmiset. Jo tännekin oli levinnyt huhu siitä; mutta tahdonpa, että hieman myöhemmin kerrot minulle noista tapahtumista tarkemmin. Onhan meillä paljon toisillemme kerrottavaa. Täällä, kuten näet, kaikki käy paljon tynemmin, ja kaikki tehdään hieman järkevämmin. Kaupunki on ostanut kaksi tuhatta kuormaa viljaa eräältä venezialaiselta kauppiaalta. Se on tosin turkkilaista viljaa. Mutta kun on kyseessä nälän tyydyttäminen, ei olla niin vaativaisia. Kuulehan nyt, miten kävi. Veronan ja Brescian viranomaiset sulkevat vuorisolat ja sanovat: — Tästä ei päästetä viljakuormia kulkemaan. Mitä silloin tekevät Bergamolaiset? He lähettävät Veneziaan Lorenzo Torren, miehen, joka osaa puhua. Tämä mies lähti kiireisesti matkaan, ilmestyi doodshin eteen ja kysyi häneltä, mitä tämä huono pila oikeastaan merkitsi. Kuuluipa pitäneen aika puheen, sellaisen, että olisi voinut vaikka painattaa. Se on sentään jotain, kun on mies, joka osaa puhua! Heti annettiin määräys, että viljakuormat oli päästettävä kulkemaan; eikä ainoastaan päästettävä kulkemaan, vaan lisäksi annettava niille suojeleva saattojoukko. Ja nyt on vilja matkalla tänne. Onpa ajateltu maaseudunkin asukkaita. Giovanbatista Biava, Bergamon lähettiläs, Veneziassa — kunnan mies hänkin! — huomautti senaatille, että maaseudullakin kärsittiin nälänhätää, ja senaatti myönsi neljätuhatta karpiota viljaa. Johan siitä leipoo hieman leipää! Ja näetkös, jos leipä loppuu, niin syömme särvintä. Hyvä Jumala on antanut minulle varoja, kuten sanoin. Nyt vien sinut isännän luo. Olen puhunut hänelle usein sinusta, niin että hän ottaa sinut hyvin vastaan. Hän on hyvä roteva Bergamolainen, vanhanaikuisen yksinkertainen, mutta sydän puhdasta kultaa. Totta puhuakseni, hän ei sinua nyt odota tulevaksi. Mutta kun hän saa kuulla tarinasi... Lisäksi hän osaa panna arvoa hyvin työmiehiin, sillä nälänhätä menee ohi, mutta työ pysyy. Mutta minun on ennen kaikkea huomautettava sinulle yhtä seikkaa. Tiedätkö miksi meitä Milanolaisia mainitaan näillä seuduilla?

— No miksi?

— Meitä sanotaan hölmöiksi.

— Eipä juuri mikään kaunis nimi.

— Vähät siitä! Ken on syntynyt Milanon alueella ja tahtoo elää Bergamon seuduilla, saa tynesti tyytyä tuohon hyväilynimeseen. Tämän seudun ihmisistä on samaa jos puhuttelee Milanolaista kunnianimellä hölmö kuin jos aatelismiestä mainitsee arvonimellä "Teidän Ylhäisyytenne".

— Tuo hyväilynimi kai annetaan sille, joka suostuu sitä vastaanottamaan.

— Renzo hyvä, ellet ole valmis vastaanottamaan hölmön nimeä joka suupalaa niellesäsi, niin ei sinun pidä ajatellakaan täällä elämistä. Tai muuten pitäisi alati olla tikari kädessä. Ja jos oletamme, että tappaisit pari, kolme tai neljä, niin lopulta kuitenkin kohtaisit jonkun, joka suorastaan tappaisi sinut, ja kuinka hauskaa olisi astua Jumalan tuomioistuimen eteen kolme tai neljä miestappoa omallatunnolla?

— Entä Milanolainen, jolla on hieman ... ja Renzo koputti sormella otsaansa, kuten jo oli tehnyt "Täysikuu" ravintolassa; tarkoitan Milanolaista, joka täydelleen osaa ammattinsa?

— Se on samantekevää. Täällä hänkin on vaan hölmö. Tiedätkö, mitä sanoo isäntäni puhuessaan minusta ystävilleen? Näin hän sanoo: — Tuo hölmö on kuin Jumalan lähettämä minun liikkeeseeni. Ellei minulla olisi tuota hölmöä, olisin huutavassa hukassa. Tällainen on tapa.

— Se on totisesti typerä tapa. Ja varsinkin kun näkevät, mihin me kykenemme. Sillä kukahan on tuonut näille seuduille tämän teollisuuden? Kuka on saattanut sen menestymään? Me, tiemmä. Eivätkö he siis voi muuttaa tapojaan?

— Tähänasti eivät ainakaan sitä ole tehneet. Aikaa myöten se kenties tapahtuu. Ehkä kasvava polvi tulee toisenlaiseksi. Mutta aikaihmiset ovat parantumattomia. Heillä on tuo piintynyt tapa, eivätkä he siitä luovu. Mutta mitä siitä oikeastaan välitämme? Olivathan, luullakseni, vähän toista laatua ne kohteliaisuudet, joita sinulle osoittivat rakkaat kotiseutulaisemme.

— Se on totta. Ja jos ei todella sen pahempaa...

— No hyvä, että tämä seikka on sinulla selvillä. Menkäämme isännän luo, ja rohkeutta...

Kaikki kävikin hyvin ja niin Bortolon lupausten mukaisesti, että pidämme tarpeettomana siitä erityisesti kertoa.

Tämä oli todella Kaitsemuksen ohjausta. Sillä saamme nähdä missä määrin Renzo saattoi turvautua kotia jättämiinsä varoihin.

## KAHDEKSASTOISTA LUKU.

Samana päivänä, nimittäin marraskuun 13:ntena, saapui Lecon pormestarin luo tavaton pikalähetti, joka jätti hänelle oikeuden kapteenin lähettämän kirjelmän, mikä määräsi ryhtymään kaikkiin mahdollisiin ja mitä tehokkaimpiin toimenpiteisiin sen selville saamiseksi, oliko muuan nuori mies, nimeltä Lorenzo Tramaglino, silkinkehrääjä, joka oli paennut *praedicti egregii domini Capitanei* (yllämainitun arvoisan herra kapteenin) käsistä, palannut *palam vel clam*, (julkisesti tai salaa) kotikyläänsä, *ignotum* (tuntematonta), mikä se oikeastaan on, *verum in territorio Leuci: quod si compertum fuerit sic esse*, (mutta Lecon alueella: ja jos huomataan näin olevan asianlaidan) niin herra pormestari koettakoon *quanta maxima diligentia fieri poterit* (niin uutterasti kuin suinkin on mahdollista) saada hänet käsiinsä. Ja riittävän vahvasti sidottuna, *videlicet* (nimittäin) hyviin käsirautoihin, koska kokemus on osoittanut rannuorien kelpaamattomuuden kyseessä olevaan yksilöön nähden, hän kuljetutettakoon vankilaan ja säilytettäköön siellä vahvasti vartioituna, jotta hän sittemmin luovutettaisiin häntä noutamaan lähetettyjen henkilöiden huostaan. Ja olkoon tämä toteutettavissa tai ei, *accedatis ad domum praedicti Laurentii Tramaglini; et facta debita diligentia, quidquid ad rem repertum fuerit auferatis; et informationes de illius prava qualitate, vita et complicibus, sumatis*; (menkää edellämainitun Laurentius Tramaglinon asuntoon ja suoritettuanne asianmukaisen tarkastuksen, tuokaa mukaanne kaikki mikä on yhteydessä tämän jutun kanssa; ja ottakaa selvä hänen huonoista luonteenominaisuuksistaan, elintavoistaan ja kanssarikollisistaan) ja kaikesta, mitä sanotaan, tehdään, huomataan ja ei huomata, *diligenter referatis* (tehkää joutuin ilmoitus).

Niinpian kuin pormestari oli kaiken inhimillisen kyvyn mukaisesti ottanut selvän siitä, ettei kyseessä oleva henkilö ollut palannut kotiseudulleen, hän kutsutti luokseen kylänvoudin ja läksi tämän opastamana sekä notaarion ja useiden oikeudenpalvelijain seuraamana osoitettuun taloon. Talo on suljettuna; henkilö, jolla on huostassaan sen avain, ei ole tavattavissa. Lukko murretaan ja noudatetaan säädettyä utteruutta, s.o. menetellään kuin väkiryynnäköllä valloitetussa kaupungissa ainakin. Huhu tästä retkikunnasta leviää heti paikalla yli koko kylän ja saapuu isä Cristoforon korviin; tämä on siitä yhtä hämmästyntynyt kuin huolissaan ja kyselee monelta, saadakseen jotain selvyyttä näin odottamattomasta tapauksesta. Mutta hän saa kuulla ainoastaan tuulesta temmattuja olettamia ja ristiriitaisia tietoja. Ja hän kirjoittaa oitis isä Bonaventuralle, jolta toivoo saavansa varmempaa tietoa.

Tällävälän Renzon sukulaiset kutsutaan saapuville tuomaan esiin kaikkea, minkä tietävät hänen huonoista luonteenominaisuuksistaan. Tramaglinon nimen omistaminen tietää onnettomuutta, häpeää, rikosta. Koko kylä on kuohuksissa. Vähitellen saadaan tietää, että Renzo on paennut oikeuden käsistä keskeltä Milanoa ja että hän sitten on kadonnut. Kuiskaillaan, että hän on tehnyt jonkun pahan

kepposen, minkä, sitä ei tiedetä, mutta sitä kerrotaan sadalla eri tavalla. Kuta mahdollimmalta se kuulostaa, sitä vähemmin sitä uskotaan paikkakunnalla. Useimmat arvelevat ja kuiskaavat toistensa korvaan, että tämä on tuon ylen mahtavan ja väkivaltaisen Don Rodrigon toimeenpanema juoni, jonka tarkoituksena on syöstä turmioon kilpailijaparkansa. Näin ihmiset tehden johtopäätöksiään tosiseikkoja tuntematta, joskus vallan väärin syyttävät konniakin.

Mutta me, joilla on, kuten sanotaan, huostassamme salaisuuden avain, saatamme vakuuttaa että Don Rodrigolla tosin ei ollut mitään osallisuutta Renzon onnettomuuteen, mutta että hän kuitenkin iloitsi siitä niin, kuin olisi se ollut hänen itsensä aikaansaama ja että hän siitä riemuitsi yhdessä kätyriensä, ja erityisesti kreivi Attilion kanssa.

Viimemainitun olisi pitänyt, alkuperäisten tuumiensa mukaisesti, tähän aikaan jo olla Milanossa. Mutta saatuaan ensi tiedot siellä syntyneistä levottomuuksista ja roskaväen menettelystä, se kun oli halukas vastaanottamaan kaikkea muuta kuin kepiniskuja, hän oli katsonut varovaiseksi pidentää oloansa maalla kunnes saapui rauhoittavia tietoja. Tämän hän teki sitä suuremmalla syyllä, kun hän oli loukannut useita ja kun hänellä oli aihetta pelätä, että niin useiden joukossa, mitkä olivat pysyneet alallaan ainoastaan voimattomuuden pakosta, saattaisi olla joku, joka asianhaarojen rohkaisemana pitäisi hetkeä otollisena tekeytyäkseen kaikkien muiden puolesta kostajaksi.

Tätä varovaista lykkäystä ei kestänyt kauan. Milanosta saapunut käsky ryhtyä vangitsemistoimiin Renzoon nähden oli jo merkki siitä, että asiat siellä olivat joutuneet entiselle tolalleen. Selvät tiedot, jotka saapuivat melkein samaan aikaan, tuottivat varmuuden. Kreivi Attilio lähti heti matkaan rohkaisten lähtiessään serkkuaan pysymään lujana yrityksessään ja taistelemaan kaikkia vastuksia vastaan; itse hän puolestaan lupasi auttaa häntä pääsemään vapaaksi munkin vaikutuksesta, ja huomautti, että oikeaan aikaan tuolle viheliäiselle kilpailijalle sattunut onnettomuus oli omansa asiaa suuresti edesauttamaan.

Tuskin oli Attilio lähtenyt linnasta, kun Harmaa ehein nahoin saapui Monzasta, tuoden herralleen kaikki ne tiedot, jotka hänen suinkin oli onnistunut saada: nimittäin, että Lucia oli paennut siihen ja siihen luostariin, sen ja sen aatelisneitosen turviin; että hän siinä pysyi alati sulkeutuneena sisälle, vallan kuin olisi ollut nunna, ettei koskaan astunut ulkopuolelle kynnystä, että otti osaa kirkonmenoihinkin istuen pienen rautaristikko-ikkunan takana, mikä aiheutti pettymystä useissa, jotka olivat kuulleet puhuttavan jotain hänen seikkailustaan ja suuresta kauneudestaan, joten kernaasti olisivat tahtoneet nähdä hänen kasvonsa.

Nämä tiedot herättivät Don Rodrigossa pirullisen intohimon, tai oikeammin sanoen, saattoivat kahta kiihkeämmäksi hänessä jo ennestään piilleen himon.

Näin monet hänen pyyteilleen edulliset asianhaarat kuumensivat yhä enemmän hänen intohimonsa polttoa, nimittäin sitä kunniantunteen, raivon ja inhoittavan halun sekoitusta, joka muodosti hänen intohimonsa. Renzo poissa, karkoitettuna, maanpaossa — tähän saattoi kaikki yritykset häntä vastaan luvallisiksi, jopa voi hänen morsiantaankin pitää anastettavissa olevana tavarana; ainoa ihminen maailmassa, joka voi tätä puolustaa ja joka saattaisi nostaa kauas ja ylhäisten korviin kuuluvaa melua, oli tuo raivoisa munkki, mutta ennen pitkää hänkin luultavasti tulisi olemaan kykenemätön vahingoittamaan. Ja silloin ilmaantuu äkkiä uusi este, joka ei ainoastaan muodosta vastapainoa kaikille näille edullisille asianhaaroille, vaan myös on omansa tekemään ne vallan tehottomiksi.

Monzan luostari, vaikka siellä ei olisikaan asustanut herttuan tytär, oli kova luu miehen sellaisen hampaille, kuin Don Rodrigo. Ja vaikka hän kuinkakin mielikuvituksessaan samoili tämän tyyssijan ympärillä, ei hän keksinyt mitään keinoa tunkeutua sinne sisälle väkivallan eikä viekkauuden avulla. Jo hän oli vähällä luopua yrityksestä; hän oli aikeissa lähteä Milanoon ja tehdä kierroksen välttääkseen Monzan, sekä sitten Milanoon saavuttuaan syösyä keskelle ystäviensä hyörinää huumautuakseen ja karkoittaakseen mielestään iloisten ajatusten avulla sen ajatuksen, josta oli tullut hänen elämänsä kiusa. Mutta nämä ystävät — siinä juuri pulma! Sen sijaan että heidän seurastaan löytäisi hieman virkistävää huvitusta, hän saattoi odottaa siinä kohtaavansa seikkoja, jotka alati palauttaisivat hänen mieleensä surunsa aiheen. Sillä epäilemättä Attilio jo oli toittanut torvea ja saattanut kaikki odotuksen jännitykseen.

Joka taholta häneltä kyseltäisiin tuota nuorta vuoristolaisnaista. Ja silloin tietysti täytyisi antaa päteviä selityksiä. Hän oli tahtonut, oli yrittänyt; mitä hän oli saavuttanut? Oltiin ryhdytty yritykseen — hieman epäjaloon tosin: mutta vähät siitä, kukapa aina voi hillitä oikullisia mielijohteitaan; pääasia on osata niitä tyydyttää. Miten siis aiottiin suoriutua tästä yrityksestä? Miten? Moukka ja munkki olivat vetäneet häntä nenästä. Hiisi vieköön! Ja kun odottamaton onni oli syrjäyttänyt toisen ja taitava ystävä oli sysännyt pois tieltä toisen, ilman että tuolla tolvanalla itsellä oli ollut mitään vaivaa, ei tämä osannut hyväkseen käyttää näitä asianhaaroja, vaan vetäytyi raukkamaisesti pois koko pelistä. Näin ei hän enää koskaan saattanut kohottaa otsaansa säätyhenkilöiden parissa, tai täytyi hänen joka hetki pitää käsi miekankahvalla.

Ja sitten, miten palata tai jäädä linnaan, seudulle, missä, puhumattakaan hänen intohimonsa alituisista ja kirvelevistä muistoista, täytyi kärsiä rauenneen yrityksen tuottamaa häpeää, missä samalla kasvaisi yleinen viha häntä kohtaan ja heikkenisi hänen vaikutusvaltansa voima, missä joka vastaantulevan heittiön kasvoissa, keskellä kumarruksiakin, olisi luettavana katkera huudahdus:

— Saitpa niellä tuon katkeran palan, se minua ilahuttaa!

Vääryudentekijän tie, näin huomauttaa tässä lähdekirjoituksemme, on leveä; mutta täten ei ole sanottu, että se olisi mukava. Sillä on vaikeutensa ja kuoppansa; siihen liittyy paljo ikävyyttä ja vaivaa, vaikka se johtaakin mäkeä alas.

Don Rodrigo, joka ei tahtonut hellittää, ei peräytyä eikä pysähtyä, mutta joka oli voimaton omin neuvoin etenemään, hautoi mielessään keinoa, joka saattaisi yrityksen mahdolliseksi. Hän aikoi nimittäin ottaa liittolaisekseen erään henkilön, jonka kädet ulottuivat usein sinne, mihin toisten katseet tuskin kantoivat: henkilön tai pikemmin paholaisen, jota yrityksen vaikeus usein kiihoitti siihen ryhtymään. Mutta tälläkin tuumalla oli vaikeutensa ja vaaransa, sitä painavimmat, kuta vähemmin oli mahdollista edeltäpäin niitä laskea; sillä jos hän astui samaan laivaan tämän miehen kanssa, tulisi tämä tosin olemaan voimakas apuri, mutta yhtä itsevaltiasta ja vaarallista kuin kapteeni.

Tällaiset ajatukset pitivät useamman päivän aikana Don Rodrigoa mitä tuskallisimmassa epäroimistilassa. Tällävälän hän sai serkultaan kirjeen, joka ilmoitti, että juoni oli hyvällä tolalla. Hiukan aikaa jälestä jyrähdys seurasi salamaa: eräänä aamuna kuultiin kerrottavan isä Cristoforon lähteneen Pescarenicon luostarista. Tämä niin pikainen menestys, Attilion melkoisesti rohkaiseva kirje, joka toiselta puolen uhkasi ivanalaiseksi joutumisella, saattoivat Don Rodrigon yhä enemmän kallistumaan vaaranalaiseen päätökseen. Viimeisen sysäyksen antoi hänelle se odottamaton tieto, että Agnese oli palannut kotiansa: yksi este vähempi Lucian lähistössä.

Tehkäämme selkoa näistä kahdesta tapahtumasta, alkamalla jälkimäisestä.

Tuskin olivat nämä molemmat naisparat asettuneet tyyssijaansa, kun Monzaan ja siis luostariin levisi sanoma Milanon suuresta mellakasta; ja pääsanomaa seurasi pian loppumaton yksityistietojen sarja, joka kasvoi ja vaihettui hetki hetkeltä. Taloudenhoitajatar, joka asunnostaan saattoi luoda toisen katseen kadulle, toisen luostariin, ja joka siis sai uutisia sisästä ja ulkoa, jakeli niitä vierailleen.

— On suljettu vankilaan kaksi, kuusi, kahdeksan, neljä, seitsemän. Sanotaan, että nämä hirtetään osaksi "Kainalosauva-leipomon" edustalla, osaksi sen kadun suulla, jonka varrella viljavouti asuu. No, kuulkaapas! Yksi on päässyt pakenemaan, joka oli kotoisin Leccosta, tai niiltä seuduista. Nimeänsä en tiedä; mutta luultavasti tulee joku, joka voi sen minulle sanoa; sitten saamme nähdä, tunnetteko hänet.

Tämä uutinen ynnä se seikka, että Renzo oli saapunut Milanoon juuri tuona onnettomana päivänä, herätti molemmissa naisissa hieman levottomuutta, varsinkin Luciassa. Mutta saattaa kuvitella heidän kauhistustaan, kun taloudenhoitajatar tuli kertomaan heille:

— Se henkilö, joka pötki tiehensä hirsipuuta pakoon, on kotoisin teidän kylästä; hän on silkinkehräjä, nimeltään Tramaglino. Tunnetteko hänet?

Lucialta, joka juuri istui päämääränsä jotain vaatekappaletta, tämä työ putosi käsistä. Hän kalpeni ja muuttui kasvoiltaan siihen määrin, että taloudenhoitajatar varmasti olisi sen huomannut, jos olisi ollut häntä lähempänä. Mutta hän seisoikin kynnyksellä Agnesen vieressä, joka, joskin hyvin säikähtyneenä hänkin, vaikka tosin hieman vähemmin, saattoi hillitä itseään ja sai heti vastatuksi, että pikkukylässä kaikki tuntevat toisensa, ja että hän tuon miehen todella tunsi, mutta että hänen oli vaikea uskoa hänelle moista tapahtuneen, hän kun oli kaikkein rauhallisimpia nuoria miehiä. Sitten hän kysyi, oliko varmaa, että hän oli päässyt pakoon, ja minne.

— Että hän on paennut, niin kaikki sanovat; minne, sitä ei tiedetä, On hyvin mahdollista, että he vielä saavat hänet kiinni, mutta saattaa hän olla turvissakin. Mutta jos saavat hänet kynsiinsä, niin rauhallinen nuori miehene...

Tänä hetkenä taloudenhoitajatar onneksi kutsuttiin ja hän riensi pois. Saattaa kuvitella, mihin tilaan jäivät äiti ja tytär. Useampi päivä täytyi vaimoparan ja epätoivoisen tytön olla tämän tuskallisen epävarmuuden valloissa, arvilla tämän surullisen tapahtuman syitä, kulkua ja seurauksia, kumpikin itsekseen tai puoliääneen tilaisuuden tarjoutuessa keskenään selvitellessä näiden kauheiden sanojen merkitystä.

Viimein, eräänä torstaina, saapui luostariin muuan mies, kysyen Agnesea. Se oli Pescarenicosta kotoisin oleva kalakauppias, joka tapansa mukaan oli matkalla Milanoon saalistaan myymään. Ja hyvä isä Cristoforo oli pyytänyt häntä Monzan läpi kulkiessaan poikkeamaan luostariin, viemään molemmille

naisille häneltä terveisiä, kertomaan heille, mitä tiedettiin Renzon surullisesta seikkailusta ja kehoittamaan heitä kärsivällisyyteen sekä luottamaan Jumalaan. Hän, munkkiparka, ei suinkaan heitä aikonut unhoittaa, vaan tahtoi tarkata joka tilaisuutta heitä auttaakseen. Joka viikko hän aikoi lähettää heille tietoja joko käyttäen tätä samaa keinoa, tai jotain toista samanlaista.

Mitä tulee Renzoa koskeviin uusiin ja varmoihin tietoihin, sanantuoja ei voinut mainita muuta, kuin että oikeudenpalvelijat olivat käyneet hänen kodissaan ja koettaneet saada hänet käsiinsä. Mutta samalla hän saattoi sanoa heille, että kaikki nämä yritykset olivat epäonnistuneet ja että varmasta lähteestä tiedettiin Renzon paenneen Bergamon alueen turviin. Tämä varmuus — sitä tuskin tarvitsee mainita, oli balsamia Lucian surulle. Tästä hetkestä alkaen hänen kyyneleensä vuotivat helpommin ja vienompina; salaisista mielensä purkauksista äidilleen hän sai suurempaa lohdutusta, ja palavat kiitokset liittyivät kaikkiin hänen rukouksiinsa.

Gertrude kutsutti hänet usein yksityiseen vastaanottohuoneeseensa ja keskusteli joskus hyvin kauan hänen kanssaan. Häntä huvitti tyttöparan luonnollisuus ja lempeys kuin myös se, että joka hetki häneltä sai kiitoksia ja siunauksia. Sitten hän kertoi Lucialle kaikessa tuttavallisuudessa osan (nimittäin nuhteettoman osan) omaa elämäkertansa, mitä oli kärsinyt, mitä hänellä vielä oli kärsittävänä, ja niin Lucian epäluuloinen ihmettely hänen huomaamattaan muuttui sääliksi. Hän sai tästä kertomuksesta ylen riittäviä syitä selittääkseen hyväntekijättärensä käytöstävän hieman omituisia puolia, varsinkin kun hän otti avuksi tuon Agnesen käsityksen ylhäisten henkisistä ominaisuuksista. Vaikka Luciakin puolestaan tunsu taipumusta palkita Gertruden osoittamaa luottamusta, ei hänen mieleensäkään johtunut puhua uudesta levottomuudestaan ja ilmaista, mikä oli hänelle tuo oikeuden käsistä paennut silkinkehrääjä, hän kun tahtoi välttää niin tuskallisen uutisen levittämistä, joka päälle päätteeksi epäilemättä olisi tuottanut hänelle jonkunmoista epäsuosiota. Yhtä pidättyväinen hän oli vastatessaan niihin aatelisneitosien uteliaisiin kysymyksiin, jotka kohdistuivat hänen kihlauksensa edellä kuluneeseen elämään. Mutta tämä ei tapahtunut varovaisuussyistä. Se tapahtui sentähden, että viaton tyttöparka piti sen kuvaamista paljoa kiusallisempaa ja vaikeampaa kuin ne seikat, mitkä oli kuullut tai joita kuvitteli voivansa kuulla aatelisneitoselta. Näissä esiintyi tyranniutta, salavehkeitä, kärsimystä — kaikki kammottavia ja surullisia asioita, joita kuitenkin saattoi mainita. Lucian tarinaan sekaantui kauttaaltaan tunne, sana, jota hän ei katsonut mahdolliseksi ilmausua puhuessaan itsestään ja jota hän ei olisi voinut mitenkään kierrellen mainita häpyänsä loukkaamatta — rakkaus!

Joskus Gertrude oli vähällä narkästyä tästä estelystä. Mutta kuitenkin siitä pilkisti esiin niin paljo herttaisuutta, niin paljo kunnioitusta, kiitollisuutta jopa luottamustakin! Joskus tämä niin herkkä, hellä ja epäluuloinen kainous häntä pahoitti ehkä toisesta syystä. Mutta kaikki tämä haihtui miellyttävän ajatuksen tieltä, joka palasi hänen mieleensä joka hetki kun hän katseli Luciaa:

— Tälle ainakin teen hyvää.

Ja se oli totta. Sillä luostarin tarjoaman turvapaikan ohella nämä keskustelut, nämä tuttavalliset hyväilyt tuottivat todella Lucialle melkoista huojennusta.

Toisenlaista lohdutusta hän löysi alituisesta työstään. Ja yhä hän pyysi saada jotain tehdä. Keskusteluhuoneeseenkin hän aina toi mukaansa jonkun työn pitääkseen käsiään harjoituksessa. Mutta kuinka surulliset ajatukset hiipivät kaikkialle! Yhä hänen käsitellessään neulaa, johon siihen asti oli varsin vähän tottunut, johtui alati hänen mieleensä vyyhdinpuunsa, ja sen mukana niin paljon muita seikkoja!

Seuraavana torstaina tuli jälleen sanantuoja toimittaan perille isä Cristoforon terveiset ja rohkaisut sekä uudelleen vakuuttaen sitä, mikä tällöin oli tärkeintä, nimittäin että Renzo oli turvissa. Tarkempia tietoja hänen onnettomasta seikkailustaan puuttui täydelleen; sillä kuten olemme kertoneet, oli kapusiinilainen toivonut saavansa sellaisia milanolaiselta virkaveljeltään, jolle oli suosittanut Renzoa. Mutta tuo munkki oli vastannut, ettei ollut nähnyt kirjettä eikä sen tuojaa, että todella muuan maalainen oli käynyt häntä kysymässä luostarissa; mutta kun ei ollut tavannut häntä kotona, oli mies poistunut, eikä enää ollut sen jälkeen ilmestynyt.

Kolmantena torstaina ei näkynyt ketään. Naisparoilta tämä ei yksistään ollut kaihotun ja toivotun lohdutuksen peittäminen, vaan, kuten on laita pienimmänkin vastoinkäymisen kohdatessa surussa ja ahdistuksessa olevia, se myös aiheutti levottomuutta ja lukemattomia tuskallisia epäilyksiä.

Jo sitä ennen Agnese oli päättänyt käväistä kotonaan. Tämä luvatussanantujan poisjääminen saattoi hänet panemaan päätöksensä täytäntöön.

Luciasta oli perin vakava vastoinkäyminen jäädä vaille äitinsä tukea. Mutta toiselta puolen harras toivo saada tietää jotain varmempaa, ja toiselta puolen se tunne, että tässä vahvassa ja pyhässä työssijassa oli täydelleen turvissa, saattoivat hänet voittamaan arvelunsa. Ja he sopivat keskenään siten, että Agnese seuraavana päivänä lähtisi tielle odottamaan kalakauppiasta, jonka oli määrä kulkea siitä

paluullaan Milanosta ja jolta hän pyytäisi saada tilaa hänen pikkurattaillaan, päästäkseen niillä kotoiseen vuoristokyläänsä.

Hän tapasikin todella hänet ja kysyi, eikö isä Cristoforo ollut lähettänyt mitään sanaa hänelle. Kalakauppias kertoi matkansa koko edellisen päivän olleensa kalassa, ja ettei ollut saanut munkilta mitään sanaa eikä tietoa. Agnese pyysi häneltä sitten tuota lupaa nousta rattaille, eikä hänen tarvinnut sitä pitkään pyytää. Tämän jälkeen Agnese meni ottamaan jäähyväiset aatelisnunnalta ja tyttäreltään, voimatta pidättää kyyneliään ja luvaten heti lähettää tietoja ja pian palata. Ja hän lähti matkaan.

Matkalla ei tapahtunut mitään erinomaista.

He lepäsivät osan yötä majatalossa tien varrella, kuten oli tapa. Ennen päivän valkenemista he jälleen jatkoivat matkaansa ja saapuivat varhain Pescarenicoon.

Agnese astui rattailta pienellä luostarin edustapihalla, päästi matkaohjaajansa menemään häntä evästettyään monilla "Jumala palkitkoon" lauseilla. Ja siinä ollessaan, hän ennen kotia menoaan tahtoi käväistä hyväntekijäänsä katsomassa. Hän soitti porttikelloa; veli Galdino, pähkinäinkokoilija, tuli avaamaan.

— Oh, vaimo hyvä, mikä suotuista tuuli teidät tänne tuo!

— Tahtoisin puhua isä Cristoforon kanssa.

— Isä Cristoforon? Hän ei ole täällä.

— Kestääkö kauan kunnes hän palaa?

— Kuka tietää! ... sanoo luostariveli nostaen hartioita ja pistäen kerityn päänsä kaapuun.

— Minne hän on lähtenyt?

— Riminiin.

— Minne?

— Riminiin.

— Missä päin se on?

— No, sanoi munkki levittäen käsivarsiaan ja halkaisten ilmaa kohtisuorasti ojennetulla kädellään pitkän matkan merkinä.

— Voi minua poloista! Mutta miksi läksi hän pois näin äkkiä?

— Sentähden että luostaripiirin esimies niin tahtoi.

— Mutta miksi on hän lähetetty pois täältä, hän joka teki niin paljon hyvää näillä seuduilla? Voi, mikä onnettomuus.

— Jos esimiesten täytyisi selittää määräystensä syyt, niin miten kävisi silloin kuuliaisuuden, vaimo hyvä?

— Niin kyllä. Mutta tämä saattaa minut perikatoon.

— Tiedättekö, mistä se johtuu? Luultavasti Riminissä on tarvittu hyvää saarnaajaa (onhan meillä niitä kaikkialla, mutta joskus tarvitaan varsin vasituista miestä), sikäläinen luostaripiirin esimies on kaiketi kirjoittanut tšekäläiselle, eikö olisi sen ja sen tapaista miestä täällä. Ja meidän luostaripiirimme esimies epäilemättä on ajatellut: ei ole ketään muuta kuin isä Cristoforo, joka siihen soveltuisi. Näin epäilemättä on käynyt.

— Voi meitä poloisia! Milloin hän läksi?

— Toissapäivänä.

— Siinä se! Jos olisin seurannut aiettani tulla tänne muutama päivä aikaisemmin! Eikö tiedetä suunnilleen, milloin hän palaa?

— Oh, vaimo hyvä! Sen tietää luostaripiirin esimies, jos edes hänkään tietää. Kun joku meidän saarnaajaveljistämme on nostanut siipensä lentoon, ei ollenkaan saata arvata mille oksalle hän aikoo istuutua. Niitä pyydetään sinne, pyydetään tänne: ja meillä on luostareja joka ilmansuunnalla. Olettakaamme, että isä Cristoforo Riminissä herättää suurta huomiota paastosaarnoillaan; ei, nähkääs,

pidä luulla, että hän aina saarnaa valmistamatta, kuten hän teki täällä maalaisväestölle. Kaupunkilaissaarnatuoleja varten hänellä on huolellisesti kirjoitetut saarnansa, vallan oivallisia tuotteita. Nyt leviää huhu tästä suuresta saarnamiehestä kaikkiin noihin seutuihin, ja saattaa tapahtua, että häntä pyydetään ... niin kuka sen oikein tietää minne. Sillä elämme me luostariveljet kaikkien armeliaisuudesta, ja sentähden on oikein, että palvelemme kaikkia.

— Armollinen taivas! huudahti taas Agnese melkein itkien. Mitä pitää minun nyt tehdä ilman tuon miehen tukea? Hän piti isän tavoin huolta meistä. Tämä on meidän tuhomme.

— Kuulkaahan, vaimo hyvä. Kieltämättä isä Cristoforo oli miesten parhaita. Mutta onhan meillä toisiakin, hyvin sääliväisiä ja älykkäitä miehiä, jotka osaavat kohdella yhtä luontevasti ylhäisiä kuin köyhiä. Tahdotteko turvautua isä Atanasioon, vai isä Girolamoon? Taikka isä Zaccariaan? Isä Zaccaria on, nähkääs, kerrassaan etevä mies. Tietysti ei teidän pidä, kuten muutamien hölmöjen, huolia hänen riutuneesta ulkomuodostaan, ei hänen hennosta äänestään eikä harvasta partapahasestaan. En erityisesti puhu hänen saarnaaja-lahjoistaan, sillä onhan jokaisella erityiset lahjansa; mutta hyvän neuvon antajaksi ei paremmasta väliä.

— Oh, taivas armahda! huudahti Agnese osottaen tuollaista kiitollisuuden ja kärsimättömyyden sekaista tunnetta, jonka aiheuttaa tarjous, mikä tosin on hyvin tarkoitettu, mutta tehoton. Hän ajatteli jotenkin näin: Mitä se minua hyödyttää, jos teidän luostariveljenne on sellainen tai sellainen, kun tuo kunnan mies, joka ei enää ole täällä, yksin tunsu meidän asiamme ja oli ryhtynyt kaikkiin valmistuksiin meitä auttaakseen.

— Siinä tapauksessa pitää olla kärsivällisyyttä.

— Sen kyllä tiedän, vastasi Agnese. Anteeksi, että teitä häiritsin.

— Vieläpä mitä, vaimo hyvä. Olen pahoillani teidän tähtenne. Ja jos päätätte turvautua johonkin luostarimme veljistä, niin tiedätte että luostari on tässä paikoillaan. Muuten vallan pian ilmestyn öljyä kokoomaan.

— Voikaa hyvin, Agnese virkkoi, ja hän läksi kulkemaan kyläänsä kohti, epätoivoisena, hämmentyneenä, ollen pois suunniltaan, kuin sokea raukka, joka on hukannut sauvansa.

Me, joilla on hieman paremmat tiedot kuin veli Galdinolla, saatamme nyt kertoa, miten tämä seikka todella oli tapahtunut.

Niinpian kun Attilio oli saapunut Milanoon, hän meni, kuten oli luvannut Don Rodrigolle, tervehtimään heidän yhteistä setäänsä, salaisen neuvoston jäsentä. (Tähän neuvostoon kuului silloin kolmesta jäsentä, osaksi sotilas-, osaksi siviilisäätyläisiä, joilta maaherra kysyi neuvoa, ja jotka kuvernöörin kuoltua tai vaihtuessa väliaikaisesti hoitivat hänen tehtäviään.) Kreivi-setä, siviilihenkilö ja yksi neuvoston vanhimpia, omisti siinä jonkunlaista vaikutusvaltaa. Tämän vaikutusvaltansa käyttämisessä niin hyvin neuvoston keskuudessa kuin ulospäin, hänellä ei ollut vertaistaan.

Kaksimielinen puhetapa, merkitsevä vaitiolo, pysähtyminen keskellä lausetta, silmienisku, joka näytti sanovan: en voi puhua, tapa aina antaa toiveita koskaan lupaamatta, uhata, noudattamalla kaikkia kohteliaisuuden vaatimuksia — kaikki tämä tarkoitti yhtä seikkaa ja kaikki kääntyi enemmän tai vähemmän hänen hyödykseen. Jos hän sanoi: — Minä en tässä asiassa voi tehdä mitään, mikä joskus oli vallan totta, niin hän lausui sen sellaisella äänenpainolla, ettei sitä uskottu, ja tämä oli omansa lisäämään käsitystä hänen vallastaan ja samalla itse tätä valtaa, aivan samoin kuin nuo rasiat, joita vielä näkee muutamissa apteekeissa ja joiden laidassa on arapienkielinen nimikirjoitus; nämä eivät itse teossa sisällä mitään, mutta niiden tehtävä on ylläpitää rohdosmyymälän arvoa. Kreivi-sedän vaikutusvalta, joka jo hyvin kauan aikaa oli kasvamistaan kasvanut, joskin hitaasti, oli äsken ja äkkiä, kuten sanotaan, astunut jättiläisaskeleen erityisen tilaisuuden kautta. Tämä tapahtui eräällä matkalla, jonka hän oli saanut toimekseen tehdä Madridin hoviin, missä hänet oli vastaanotettu tavalla, josta pitäisi kuulla hänen itsensä kertovan.

Mainitaksemme ainoastaan yhden seikan: kreivi-herttua oli kohdellut häntä erityisen armollisesti, oli päästänyt hänet yksityisseuraansa, ja tämä hänen kohteliaisuutensa oli mennyt niin pitkälle, että hän kerran, miltei puolen hovin läsnäollessa, oli kysynyt häneltä, mitä hän piti Madridista. Toisen kerran hän kahden kesken ollen erään ikkunan syvennyksessä oli lausunut, että Milanon tuomiokirkko oli kaikkein suurin kuninkaan alueilla.

Tervehdittyään kohteliaasti kreivi-setää ja tuotuaan hänelle serkkunsa terveiset Attilio niin vakavana, kuin miksi hän tarvittaessa osasi tekeytyä, sanoi:

— Luulen velvollisuudekseni, ilman että väärinkäytän Rodrigon luottamusta, ilmaista arvoisalle sedälle seikan, joka, ellette siihen puutu, voi käydä hyvin vakavaksi ja tuottaa mitä ikävimpiä seur...

— Taas joku hänen seikkailuistaan, luulemma.

— Totuuden nimessä voin vakuuttaa, ettei Don Rodrigossa tällä kertaa ole syytä. Mutta hänen asiansa on hyvin arveluttava ja, kuten jo sanoin, ei kukaan muu kuin arvoisa setä voi...

— No, no, saammehan nähdä.

— Siellä on muuan kapusiinilais-munkki, joka on ahdistanut serkkuaani; ja asia on nyt sillä kannalla, että...

— Kuinka monta kertaa olenkaan sanonut teille molemmille, että täytyy antaa munkkien olla omilla aloillaan. On jo kylliksi niistä kaikista selkkauksista ja huolista, joita nuo ihmiset tuottavat sille, jonka velvollisuus on, joka on saanut tehtäväkseen...

Ja tässä hän päästi pullistetusta poskistaan aimo puhalluksen.

— Mutta te saatatte välttää heitä.

— Setä hyvä, tässä on velvollisuuteni teille huomauttaa, että Rodrigo olisi häntä välttänyt, jos se olisi ollut mahdollista. Munkki pitää hänelle vihaa ja on yrittänyt häntä kaikin tavoin ärsyttää.

— Mitä hiidessä siis tuolla munkilla on veljenpoikaani vastaan?

— Ennen kaikkea tämä munkki on raju mies, ja sellaisena tunnettukin, ja on ottanut oikein urakalleen hakea riitaa aatelisten kanssa. Tämä munkki suojelee, ohjaa — tai miten oikein sanoisin — erästä sikäläistä maalaisnaista, ja tätä olentoa kohtaan hän tuntee rakkautta ... enpä suorastaan tahdo väittää itsestä, mutta hyvin mustasukkaista, epäluuloista, hyvin herkkää...

— Ymmärrän, sanoi kreivi; ja luonnon hänen kasvoihinsa luomaan tomppelimaisuuden ilmeeseen, jota myöhemmin moneen kertaan oli verhonnut ja peittänyt valtioviisauden juonittelu, liittyi ilkeyden välkähdys, joka vaikutukseltaan oli vallan erinomainen.

— No niin, jo joku aika sitten, jatkoi Attilio, tämän munkin mieleen on juolahtanut, että Rodrigo olisi saanut päähänsä jonkinlaisia tarkoituksia tähän tyttöön nähden...

— Saanut päähänsä, saanut päähänsä... Tunnenpa minäkin hänet, tuon arvoisan Don Rodrigon. Ja tarvittaisiin toisenkykyistä asianajajaa, kuin te, häntä näissä asioissa puolustamaan.

— Anteeksi, herra setä. Olen varsin taipuvainen uskomaan, että Don Rodrigo on saattanut tehdä pilaa kohdatessaan hänet kerran maantiellä. Onhan hän nuori, eikä päällepäätteeksi ole kapusiinilainen. Mutta nämä ovat sellaisia mitättömyyksiä, joita ei kannata kertoa sedälle. Mutta vakavaa tässä on se, että munkki on ruvennut puhumaan Don Rodrigosta kuin konnasta ja että koettaa yllyttää häntä vastaan koko paikkakunnan...

— Entä toiset munkit?

— He eivät sekaannu asiaan, sillä tietävät virkaveljensä olevan huimapään ja kunnioittavat suuresti Rodrigoa. Mutta toiselta puolen tällä munkilla on ääretön vaikutusvalta seudun väestön keskuudessa, sillä hän esiintyy myös pyhänä miehenä, ja...

— Oletan, ettei hän tiedä Rodrigon olevan veljenpoikani...

— Ettäkö ei sitä tietäisi? Tämä seikka häntä vielä kahta pahemmin villitsee.

— Kuinka? Kuinka?

— Toitottaahan hän juuri jokaiselle, että riitaisuutensa Don Rodrigon kanssa häntä kahta enemmän huvittaa, tällä kun on luonnollinen suojelija, nimittäin sen arvoinen mies kuin te, setä hyvä. Lisäksi hän sanoo nauravansa ylhäisille ja valtiomiehille ja että Pyhän Fransiskuksen köysi sitoo miekatkin, ja...

— Kiroton uskalias munkki! Mikä onkaan hänen nimensä?

— Veli Cristoforo, kotoisin ———sta, sanoi Attilio.

Ja kreivi-setä, puhkuen ja puhaltaen, otti esiin laatikosta pienen muistiinpanokirjan ja kirjoitti siihen tuon nimi-paran. Tällävälän Attilio jatkoi:

— Tuo munkki on aina ollut tuollainen levoton mies. Hänen elämäkertansa on tunnettu. Hän oli alhaista sukua, hänellä oli muutamia kolikoita taskussa, ja sentähden hän muka tahtoi kilpailla kotiseutunsa jalosukuisten kanssa. Ja kun hänen ei onnistunut vetää vertoja heille, hän raivoissaan tappoi yhden heistä. Välttääkseen hirsipuun hän sitten rupesi munkiksi.



— Hyvä! Mainiota! Saammehan nähdä, saammehan nähdä, sanoi kreivi, yhä edelleen äänekkäästi huohotellen.

— Ja nyt, jatkoi Attilio, hän on entistään raivostuneempi, muuan rakas tuumansa kun on rauennut. Ja tästä arvoisa setä saattaa saada oikean käsityksen siitä, mikä oikeastaan on tuo mies. Hän tahtoi näyttää suosikkinsa. Johtuiko tämä siitä, että hän tahtoi suojella häntä maailman vaaroilta, ymmärrättehän, vai jostakin toisesta syystä, mutta kaikin mokomin hän hänet tahtoi näyttää. Ja hän oli löytänyt sopivan miehen ... toisen suosikin, henkilön, jonka nimen mahdollisesti ja varmastikin setä tuntee, sillä oletan, että salainen neuvosto on käsitellyt tämän arvoisan yksilön asiaa.

— Kuka hän on?

— Silkinkehrääjä, Lorenzo Tramaglino, hän joka...

— Lorenzo Tramaglino! huudahti kreivi-setä. Yhä parempaa ja parempaa. Hyvä, arvoisa luostariveli. Todellakin ... epäilemättä ... hänellä kirje eräälle ... on vahinko, ettei ... mutta vähät siitä. Kaikki käy hyvin. Ja minkätähden Don Rodrigo ei virka minulle mitään kaikesta tästä, miksi antaa hän asioiden mennä näin pitkälle ja miksi ei hän käänny sen puoleen, joka voi ja tahtoo ohjata ja tukea?

— Sanon teille totuuden tässäkin suhteessa. Toiselta puolen tietäen kuinka paljon ikävyyksiä ja asioita sedällä on päässä ... (tämä huohotti ja siveli kädellään päätään ikäänkuin osoittaakseen, miten suuri vaiva hänellä oli niitä kaikkia siinä säilyttää) hän ei ole hennonnut, jatkoi Attilio, tuottaa teille lisähuolta. Ja sanonpa teille kaiken: mikäli olen saattanut ymmärtää, hän on niin kiusaantunut, niin pois suunniltaan tuon munkin konnankujeista, että häntä paljon enemmän haluttaa hankkia itselleen oikeutta omalla kädellään, yhdellä iskulla, kuin saavuttaa sitä säännöllisellä tavalla, varovaisuuden tai arvoisan sedän käden avulla. Minä olen koettanut heittää vettä tuleen. Mutta huomattuani asian saavan pahan käänteen, katsoin velvollisuudekseni ilmoittaa tämän kaiken sedälle, joka kuitenkin on suvun pää ja tuki...

— Olisi ollut parempi, jos olisit puhunut aikaisemmin.

— Se on totta. Mutta toivoin yhä, että asia olisi itsestään rauennut, ja että munkki lopulta tulisi järkiinsä, tai että hän poistuisi luostarista, kuten usein on kapusiinilaisten laita, jotka milloin ovat siellä milloin täällä. Ja silloinhan kaikki olisi ollut lopussa. Mutta...

— Nyt tämän asian järjestäminen jää minun toimekseni.

— Niin minäkin olen ajatellut. Sanoin itsekseni: setä, joka on niin teräväpäinen, niin vaikutusvaltainen, epäilemättä osaa häätää skandaalin ja samalla pelastaa Rodrigon, ja pohjaltaan myös oman kunniansa. Tuo munkki, ajattelen, kömpii aina Pyhän Fransiskuksen köyden turviin, mutta tuota köyttä ei ehdottomasti sopivimmin tarvitse sitoa vatsan ympärille. Arvoisalla sedällä on tuhat keinoa, joita minä en tunne. Tiedän, että luostaripiirin esimies tuntee, ja syystä, suurta kunnioitusta teitä kohtaan! Ja jos setä katsoo tässä asiassa parhaaksi keinoksi antaa tuon munkin vaihtaa ilmanalaa, niin parilla sanalla...

— Jättäkää, herraseni, huoli tämän asian pohtimisesta sille, jolle se kuuluu, sanoi hieman äreästi kreivi-setä.

— Niin, se on totta! huudahti Attilio, pudistaen kevyesti päätään ja säälivästi hymyillen itselleen. Olenko minä todella mies antamaan neuvoja sedälle. Mutta lämmin huoleni perheen kunniansta panee minut lörpöttelemään. Ja pelkäänpä tehneeni toisenkin tyhmyyden, hän lisäsi mieltäväisen näköisenä: pelkään että olen saattanut Rodrigon epäedulliseen valoon sedän silmissä. En saisi rauhaa, jos olisin saattanut teidät luulemaan, ettei muka Don Rodrigo tuntisi teitä kohtaan kaikkea sitä luottamusta, kaikkea sitä alistuvaisuutta, jota on velvollinen tuntemaan. Suvaitkaa uskoa arvoisa setä, että hän tässä suhteessa suorastaan...

— No, no. Miten voisittekaan te kaksi tehdä toisillenne väärin. Pysyttehän ystävinä, kunnes jompikumpi teistä tulee järkeväksi. Te huimapäät, aina te teette jotain ajattelematonta, ja minun tehtäväkseni jää sitä korjata! Kykenetepä saattamaan minutkin ajattelemattomaan tekoon ... niin te kaksi tuotatte minulle enemmän huolta — saattaa kuvitella miten täysin poskin hän tässä henkeään puhalteli ulos — kuin kaikki nämä siunatut valtion asiat.

Attilio toi vielä esiin jonkun anteeksipyynnön, lupauksen, kohteliaisuuden, sanoi hyvästi ja meni.

— Koettakaa olla hieman järkeviä, näin kuului kreivi-sedän tavallinen jäähyväislause veljenpojilleen.

# YHDEKSÄSTOISTA LUKU.

Ken nähdessään huonosti viljellyllä pellolla jonkun metsäkasvin, kuten esim. kookkaan suolakkaan, tahtoisi tarkalleen tietää, onko se kasvanut itse pellolla syntyneestä idusta vai tuulen tai linnun siihen pudottamasta siemenestä, turhaan tätä asiaa pohtisi, koskaan löytämättä ratkaisua.

Samoin emme me saata sanoa, oliko kreivi-sedän päätös turvautua luostaripiirin esimieheen, tämän sekavan solmun sopivimpana katkaisijana, itsestään syntynyt hänen aivoissaan, vai oliko se siihen johtunut Attilion viittauksesta.

Varmaa ainakin on, ettei tämä ollut sattumalta lausunut tuota sanaa. Ja vaikka hän hyvin saattoi odottaa, että näin selvä viittaus oli nostava kreivi-sedän herkän epäluuloisen itserakkauden, hän kuitenkin oli tahtonut vilahuttaa tätä apukeinoa hänen silmiensä edessä, osoittaakseen tietä, jota myöten hän halusi hänen astuvan. Toiselta puolen tämä keino oli niin kreivi-sedän luonteen mukainen, siihen viittasivat asianhaarat niin selvästi, että saattaa varmasti olettaa hänen ilman tuollaista viittaustakin sen keksineen, olihan kysymys siitä, että jo yleisesti tunnetussa taistelussa, ei mies, joka kantoi hänen nimeään, hänen oma veljenpoikansa, joutuisi tappiolle. Tämä oli seikka, joka hyvin läheisesti koski hänen vaikutusvaltaansa, mikä oli hänelle niin ylen kallisarvoinen. Se hyvitys, jonka hänen veljenpoikansa itse olisi voinut itselleen hankkia, olisi ollut tautia pahempi lääke, selkkauksien lähde, ja tämä oli, maksoi mitä maksoi, ehkäistävä, ja aikaa hukkaamatta. Jos hän olisi käskenyt Rodrigon tällöin lähtemään linnastaan, tämä luultavasti ei olisi totellut. Ja jos olisi totellut, niin olisihan se ollut taistelukentän luovuttamista, se olisi ollut hänen oman perheensä peräytymistä luostarin tieltä.

Käskyt, lain valta ja kaikki tämänkaltaiset peljättykset olivat täydelleen tehottomat tällaiseen vastustajaan nähden. Luostari- ja maallikkopapit olivat täydelleen vapaat joutumasta maallisen tuomioistuimen eteen. Ja tämä vapaus ei ainoastaan käsittänyt henkilöitä, vaan myös heidän asuinpaikkojaan. Tämä on tosiseikka, jonka kaikki tietävät, nekin, jotka eivät olisi lukeneet muuta historiaa kuin tämän teoksemme.

Kaikki, minkä saattoi tehdä tällaiselle vastustajalle oli se, että poisti hänet seudulta. Ja ainoa keino panna tämä toimenpide täytäntöön oli kääntyä luostaripiirin esimiehen puoleen, jonka mielivallasta riippui tuon henkilön jääminen tai poistaminen.

Luostaripiirin esimies ja kreivi olivat vanhoja tuttavavia; he tosin olivat tavanneet toisensa harvoin, mutta joka kerta kun tämä oli tapahtunut, he olivat toisilleen ilmaisseet harrasta ystävyyttä ja tuhlaillen tarjonneet toisilleen palvelusta. On joskus helpompi tulla toimeen henkilön kanssa, joka on useampien johtaja, kuin jonkun yksityisen hänestä riippuvan kanssa. Sillä jälkimäinen pitää silmällä yksinomaan omaa asiaansa, tuntee vaan omaa intohimoaan ja huolehtii ainoastaan omasta edustaan, kun sitävastoin edellinen yhdellä ainoalla katseella havaitsee sata eri suhdetta, sata seurausta ja etua, sata pelastettavaa seikkaa, ja näin saattaa häneen vaikuttaa sadalta eri taholta.

Perinpohjaisen harkinnan jälkeen kreivi-setä eräänä päivänä kutsui päivällisille luostaripiirin esimiehen ja valitsi hänelle ylen viekkaasti keksien mitä valituimpia pöytävieraita. Näiden joukossa oli muutamia hänen sukulaisiaan, joilla oli mitä ylhäisin nimi, niitä, joiden pelkkä perhenimi oli loistava arvonimi ja jotka ryhdikkäästi jonkunmoisella synnynnäisellä varmuudella ja suojelevaisuuden äänenpainolla suuruutensa ylälmoista suvaitisivat tuttavallisesti puhua suurista asioista. Näiden onnistui, sitä nimenomaan tavoittelematta, joka hetki herättää ja vahvistaa käsitystä suuruudestaan ja voimastaan. Vieraiden joukossa oli myös jokunen määrä henkilöitä jotka olivat kiintyneet taloon perinnöllisen ystävyystunteen ja isäntään elinaikaisen orjamaisuuden nojalla. Nämä henkilöt olivat lientä tarjottaessa sanoneet niin ja amen kaikkeen, tehden sen suullaan, silmillään, korvillaan, koko päällään, koko ruumiillaan, koko sielullaan, ja kun oli ehditty jälkiruokaan, olivat he saaneet erään vieraista niin pitkälle, ettei tämä enää muistanut miten menetellä, kun piti sanoa ei.

Kun oli istuttu pöytään, kreivi-isäntä pian käänsi keskustelun Madridia koskeviin asioihin. Roomaan kuljetaan useampia teitä;<sup>[31]</sup> Madridiin hän kulki joka tietä. Hän puhui hovista, kreivi-herttuasta, ministereistä, kuvernöörin perheestä, härkätaisteluista, mitkä viimemainitut hän osasi täydelleen kuvata, hän kun oli ollut sellaisessa läsnä ja nauttinut tästä näytelmästä eräältä Escorial-linnan ylhäiseltä paikalta. Mainitusta linnasta hän saattoi tehdä selkoa yksityiskohtia myöten, sillä muuan kreiviherttuan suosikki oli hänelle näyttänyt kaikki sen sopet. Jonkun aikaa koko pöytäseura, kuulijakunnan tavoin kuunteli yksinomaan tarkkaavaisesti häntä; sitten se jakautui yksityiskeskusteluihin. Kreivi-setä kertoi silloin edelleen koko joukon tuollaisia hupaisia juttuja vieruskumppanilleen, luostaripiirin esimiehelle, joka häiritsemättä antoi hänen niitä loppumattomiin lasketella. Mutta äkkiä kreivi muutti puheainetta ja käänsi sen pois Madridista; ja hovista hoviin, arvosta arvoon hän ohjasi sen kardinaali Barberiniin, joka oli kapusiinilainen ja silloisen paavin, Urbanus VIII:nnen veli.

Lopuksi täytyi kreivin antaa toistenkin vähän puhua ja vuorostaan kuunnella, ja ottaa huomioon, että maailmassa oli sellaisiakin henkilöitä, jotka eivät tanssineet yksinomaan hänen pillinsä mukaan. Vähän senjälkeen noustiin pöydästä, ja kreivi pyysi esimiestä tulemaan hänen kanssaan viereiseen huoneeseen.

Kaksi voimanedustajaa, kaksi valkopäätä, kaksi täydellistä kokemusta oli tässä vastatusten. Hänen ylhäissukuisuutensa pyysi hänen korkea-arvoisuuttaan istumaan, istui itsekin ja alkoi:

— Huomioon ottaen ystävyiden, joka vallitsee meidän välillämme olen katsonut soveliaaksi ilmaista teidän Korkea-Arvoisuudellenne asian, joka koskee meitä molempia ja joka on ratkaistava meidän kahden kesken, ilman että se kulkee toisten käsien kautta, jotka voisivat... Sentähden minä verukkeitta, vilpittömästi, suoraan sanon teille mistä on kysymys; ja olen varma siitä että pari sanaa vaihdettuumme asiasta sovimme. Teidän luostarissanne Pescarenicossa, on muuan munkki Cristoforo, kotoisin ———sta?

Luostaripiirin esimies nyökäytti myöntäen päätänsä.

— Suvaitkoon siis Teidän Korkea-Arvoisuutenne sanoa minulle vilpittömästi, hyvän ystävän tavoin ... tuota henkilöä ... tuota munkkia en persoonallisesti tunne; ja kuitenkin tunnen paljon kapusiini-munkkeja ja kaikki he ovat kunnan ihmisiä, uutteria, varovaisia, nöyriä: olen aina ollut teidän munkkikuntanne ystävä, aina lapsuudestani asti. Mutta jokaisessa hieman suuressa perheessä ... on aina joku yksilö, joku pää ... ja tuo veli Cristoforo ... tiedän varmalta taholta, että hän on mies ... joka melkoisesti pitää riitaisuuksista ... joka ei ole vallan niin varovainen, niin kunnioittavainen... Lyönpä vetoa, että hän on useammin kuin kerran tuottanut Teidän Korkea-Arvoisuudellenne päänvaivaa.

— Huomaan hyvin: hän on ottanut jonkun asian ajettavakseen, ajatteli odottaessaan esimies. Se on minun syy, olisihan minun pitänyt tietää, että tuo siunattu Cristoforo on munkki, jonka on matkustaminen saarnatuolista toiseen, sillä häntä ei koskaan saa jättää samalle paikkakunnalle puolta vuotta kauemmaksi, ei ainakaan maalaisluostariin.

— Oh! hän sitten sanoi ääneensä: minua suuresti pahoittaa, että Teidän Ylhäisyydellenne on moinen käsitys veli Cristoforosta. Sillä mikäli minä tiedän, hän on tavoiltaan nuhteeton munkki luostarissa ja myös suuresti arvossa pidetty sen ulkopuolellakin.

— Ymmärrän varsin hyvin, että Teidän Korkea-Arvoisuutenne katsoo velvollisuudekseen... Mutta kuitenkin rohkenen, vilpittömänä ystävänä, ilmaista teille asian, joka on hyvin tärkeä teidän tietää; ja vaikka se jo olisikin tullut tietoonne, minä saatan rikkomatta velvollisuuksiani, huomauttaa teille muutamia seurauksia ... mahdollisia; en sano sen enempää. Me tiedämme, että tuo Cristoforo suojeli erästä tuon paikkakunnan miestä, miestä... Epäilemättä Teidän Korkea-Arvoisuutenne on kuullut hänestä puhuttavan: miestä, joka niin suurta pahennusta nostaa pakeni oikeuden käsistä, tehtyään tuona kauheana Pyhän Martin päivänä tekoja ... oh tekoja! ... tarkoitan Lorenzo Tramaglinoa.

— Ai, ai, ajatteli esimies; ja hän sanoi: Ensi kerran kuulen puhuttavan tästä yksityisseikasta. Mutta Teidän Ylhäisyytenne varsin hyvin tietnee, että yksi puoli kutsumustamme on juuri siinä, että haemme eksyneitä palauttaaksemme heidät...

— Tietysti, tietysti. Mutta eräänlaisten henkilöiden suojeleminen!... Ne ovat vaarallisia, ylen arkaluontoisia tehtäviä.

Ja tässä hän ei tapansa mukaan pullistanut poskiaa ja puhaltanut ulos ilmaa, vaan pani suunsa nippuun ja veti sisään ilmaa yhtä paljon kuin muulloin puhalsi ulos. Sitten hän jatkoi:

— Olen katsonut tärkeäksi antaa Teidän Korkea-Arvoisuudellenne tämän neuvon, sillä jos Roomasta käsin saattaisi saapua teille jotain ... en oikein tiedä miten sanoisin...

— Olen kiitollinen Teidän Ylhäisyydellenne tästä neuvosta; kuitenkin on minulla edelleen se varma vakaumus, että, jos otetaan asiasta lähemmin selvä, huomataan veli Cristoforon, jos on seurustellut tuon miehen kanssa, tehneen sen yksinomaan aikeissa kääntää tuon miehen parempiin tekoihin. Veli Cristoforon minä tunnen.

— Te tiedätte epäilemättä paremmin kuin minä, minkälainen henkilö hän oli maallikkona, ne kauniit urotyöt, jotka hän teki nuoruudessaan.

— Se on hengellisen puvun kunnia, herra kreivi, että mies, joka maallikkona on saattanut antaa aihetta kulkupuheisiin, puettuaan tuon puvun yllensä, on muuttunut toisenlaiseksi. Ja siitäperin kuin veli Cristoforo on kantanut tuota pukua...

— Tahtoisin kernaasti sen uskoa; sanon tämän sydämeistäni, tahtoisin sen uskoa; mutta joskus, kuten

sananparsi sanoo, munkkikaapu ei vielä tee munkkia.

Tämä sananparsi ei tarkalleen sopinut tähän kohtaan. Mutta kreivi oli käyttänyt sitä toisen asemesta, joka oli haamoittanut hänen aivoissaan: Susi pysyy sutena, vaikka se nahkansakin vaihtaa.

— Minulla on eräitä tietoja, hän jatkoi, eräitä osviittoja.

— Jos Teidän Ylhäisyytenne, virkkoi luostaripiirin esimies, todella tietää tämän munkin tehneen jonkun hairahduksen — saatammehan me kaikki erehtyä — niin teette minulle erityisen palveluksen ilmaisemalla sen. Minä olen esimies, arvoton tosin, mutta tehtäväni on juuri oikaista, keksiä parannuskeinoja.

— No sanonpa teille; tuohon ikävään asianhaaraan, että veli Cristoforo on ottanut suojelukseensa tuon kyseessä olevan yksilön, liittyy toinen yhtä epämiellyttävä seikka, joka saattaisi... Mutta me molemmat tietysti järjestämme kaikki yhtä haavaa, Nähkääs, tuo samainen veli Cristoforo on antautunut ilmiriitoihin veljenpoikani Don Rodrigo ———n kanssa.

— Tuo minua pahoittaa, tuo minua sanomattomasti pahoittaa!

— Veljenpoikani on nuori ja tulinen. Hän tuntee arvonsa, eikä ole tottunut siihen, että häntä yllytetään...

— On oleva velvollisuuteni ottaa tarkka selvä moisesta seikasta. Kuten jo sanoin Teidän Ylhäisyydellenne — ja pitkällisen ihmistuntemuksenne ja tasapuolisuutenne nojalla te epäilemättä tiedätte nämä asiat paremmin kuin minä — me kaikki olemme lihaa ja verta, kaikki alltiina erehtymiselle ... niin hyvin toinen kuin toinenkin — ja jos veli Cristoforo on hairautunut...

— Nähkääs, Korkea-Arvoisuutenne, tällaiset asiat kuten äsken mainitsin, ovat sitä laatua, että me voimme niistä tehdä lopun kahden kesken, haudata ne täällä unhoitukseen ... sillä jos sellaisia seikkoja rupeaa liaksi penkomaan, saattaa ne kahta pahemmiksi. Teidän Korkea-Arvoisuutenne tietää, miten tuollaisessa tapauksessa käy: moiset riidat ja pistelyt alkavat joskus vallan mitättömästä seikasta, ja sitten ne usein suurenemistaan suurenevat... Ja jos rupeaa hakemaan pahan juurta, niin sattuu jompikumpi näistä kahdesta seikasta: joko ei pääse yrityksen päähän, tai ilmenee satoja uusia selkkauksia. Moiset jutut täytyy tukahuttaa, kerrassaan katkaista, niin Teidän Korkea-Arvoisuutenne: tukahuttaa tai katkaista. Veljenpoikani on nuori; ja tuolla hengenmiehellä, mikäli olen kuullut, on vielä koko nuoren iän into, kaikki nuoren miehen taipumukset. On siis meidän velvollisuutemme, joita painaa vuosien taakka — liiankin raskas, arvoisa isä, eikö niin? — on meidän velvollisuutemme olla järkeviä nuorten puolesta ja korjata heidän hullutuksensa. Onneksi siihen vielä on aikaa. Asia ei vielä ole herättänyt melua; saatamme vielä sanoa *principiis obsta*. Täytyy poistaa tuli oljista. Joskus sattuu, että henkilö, joka jossakin ei ole paikallaan, tai joka lisäksi siinä aikaansaa häiriötä, menestyy vallan mainiosti toisaalla. Teidän Korkea-Arvoisuutenne kyllä keksii, minne soveliaasti sijoittaa tuon munkin. Onhan mahdollista sekin, että hän toistenkin silmissä on tullut epäluulonalaiseksi ja että nämä haluaisivat hänen siirtämistään toisaalle, ja lähettämällä hänet johonkin kaukaiselle vaikutusalalle, niin on se yksi matka, mutta kaksi palvelusta. Näin kaikki itsestensä järjestyy, tai paremmin sanoakseni, ei ole mitään vahinkoa tapahtunut.

Tätä johtopäätöstä esimies oli keskustelun alusta odottanut. — Hyvä, hyvä, hän ajatteli, huomaan kyllä minne pyrit. Ainahan on niin: niinpian kuin munkkiparka on joutunut tekemisiin teikäläisten kanssa, tai on teillä vähänkin vastuksena, niin heti paikalla esimiehen täytyy antaa hänelle matkapassi, tutkimatta, onko hän väärässä vai oikeassa.

Ja kun kreivi lopetti puheensa ja puhalsi pitkään ulos ilmaa, mikä oli pisteen veroista, sanoi luostaripiirin esimies:

— Käsitän täydellisesti mitä herra kreivi tahtoo sanoa; mutta ennenkuin otan tämän askeleen...

— Se on askel, ja se ei ole askel, arvoisa isä. Se on luonnollinen ja tavallinen asia. Ja jos ei ryhdytä tähän toimenpiteeseen ja nopeasti lisäksi, niin aavistan kosolta vastuksia, kokonaista onnettomuuksien sarjaa. En luulisi veljenpoikani ryhtyvän mihinkään äärimäisiin tekoihin ... ja olenhan muuten minä sellaisia estämässä. Mutta sillä kannalla kuin asiat nyt ovat, ellemme me tätä pulmaa täällä kahden kesken selvitä, ja aikaa hukkaamatta, ratkaisevalla iskulla, niin ei ole todennäköistä, että se pysähtyy, että pysyy salassa ... silloin ei ainoastaan veljenpoikani... Me herätämme ampiaispesän, Teidän Korkea-Arvoisuutenne. Nähkääs, me olemme samaa sukua, meillä on sukulaisuussuhteita...

— Ylen ylhäisiä...

— Ymmärrättehän: kaikki henkilöitä, joilla on jaloa verta suonissa, ja jotka tässä maailmassa jotain merkitsevät. Kunnia on tässä kysymyksessä; jutusta tulee yhteinen asia ... ja silloin sekin, joka on

rauhaa rakastava... Voi, se olisi todella sydäntä särkevää minulle ... jos minun olisi pakko ... minun, joka olen aina niin lämpimästi suosinut kapusiinilais-munkkeja!... Tehdäksenne hyvää, kuten teette, yleisön niin suureksi ylösrakennukseksi, te luostari-ihmiset tarvitsette rauhaa, olla vapaita selkkauksista ja olla sovussa niiden kanssa, jotka... Ja lisäksi heillä on maallikkosukulaisia ... ja nuo ikävät kunnianloukkausjutut, jos niitä vaan jatkuu, laajenevat, haaraantuvat ja vetävät lopulta pyörteeseensä puolen maailmaa. Minulla on nyt sellainen virkatehtävä, joka velvoittaa minua ylläpitämään eräänlaista arvokkaisuutta. Hänen Ylhäisyytensä ... herrat virkaveljeni ... varsinkin kun ottaa huomioon tuon toisen asianhaaran ... niin siitä tulee koko säädyn yhteinen asia... Tiedättehän miten tuollaisten asiain käy.

— On totta, sanoi esimies, että veli Cristoforo on saarnaaja, ja että minä jo hieman olin ajatellut ... minulta juuri kysytään saarnamiestä... Mutta tällä hetkellä, näiden asianhaarojen vallitessa se voisi näyttää rangaistukselta; ja rangaistus ennen tarkkaa tutkintoa...

— Mikä rangaistus se olisi, joutavia; sehän on vaan viisaan varovaisuuden aiheuttama toimenpide, molemminpuolisen sopimuksen tuottama hätäkeino, joka torjuu onnettomuuksia, mitkä voisivat... Luulen jo selvittäneeni mielipiteeni.

— Herra kreivin ja minun välillä asiaa todella saattaa täten käsittää; sen ymmärrän. Mutta koska asia on sillä kannalla, joten se kerrottiin Teidän Ylhäisyydellenne, minusta näyttää mahdottomalta, ettei siitä lähiseudulla olisi vihiä, kaikkialla on kiihoittajia, eripuraisuuden nostajia tai ainakin pahansuopia uteliaita, jotka voidessaan nähdä aatelisia ja munkkia tukkanuottasilla, siitä suunnattomasti iloitsevat; ja nämä urkkivat, lavertelevat ja huutavat. Jokaisella on oma arvokkaisuutensa suojeltavana; ja minulla erityisesti esimiehenä — tosin arvottomana — on erityinen velvollisuus... Munkkikaavun kunnia ... siitä olen vastuunalainen ... se ei ole minun omaisuuttani ... se on hoitooni uskottu ja minä olen velvollinen... Teidän herra veljenpoikanne, jos hän nyt on niin kiihoittunut, kuin mitä Teidän Ylhäisyyttenne kertoi, voisi katsoa tällaista menettelyä hänelle tuotetuksi hyvitykseksi ja ... miten sanoisinkaan ... siitä kerskailla, riemuita, mutta...

— Teidän Korkea-Arvoisuutenne laskee pilaa: minun veljenpoikani on aatelismies, joka ihmisten edessä on kunnioitettu ... säätynsä ja arvonsa mukaan: mutta minun edessäni hän on poikanulikka, ja tekee tarkalleen sen, minkä minä hänelle määrään. Vielä lisäksi: veljenpoikani ei tästä asiasta saa tietää mitään. Mikä pakoittaa meitä tekemään tiliä menettelystämme? Ne ovat asioita, jotka me hyvinä ystävinä ratkaisemme kahdenkesken, ja kaikki haudataan täällä unhoitukseen. Älkää siis olko huolissanne tästä. Ymmärrähän minä, luulemma, milloin on pakko vaieta. Ja hän huohotti vahvasti.

— Mitä taas tulee lavertelijoihin, niin mitä he oikeastaan voivat sanoa? Munkki, joka lähtee paikkakunnalta mennäkseen saarnaamaan toiselle seudulle, onhan se niin tavallista! Ja me, jotka ymmärrämme ... jotka osaamme asioita edeltäkäsinkin laskea ... me, joiden velvollisuus on ... meidän ei tarvitse huolia juoruista...

— Mutta tällaisia torjuaksemme, olisi tarpeen että veljenpoikanne näiden asianhaarojen vallitessa antaisi julkisen todisteen, jonkin näkyvän merkin ystävydestään, suosiollisuudestaan ... ei meikäläisiä, vaan munkkikaapua kohtaan.

— Tietysti, tietysti, onhan tämä vallan kohtuullista... Mutta se on tarpeetonta. Tiedän että veljenpoikani aina ansion mukaan kohtelee ja vastaanottaa kelpo kapusiini-munkkeja. Hän tekee sen sydämensä taipumuksesta, se on synnynnäinen perhepiirre: ja lisäksi hän tietää, että se minulle on erityisen mieluisaa. Mutta muuten tässä tapauksessa ... jotain erikoisempaa ... sehän on vallan kohtuullista. Antakaa minun vaan toimia, arvoisa isä; minä käsken veljenpoikani... Se tahtoo sanoa, hänelle täytyy varovaisesti antaa viittaus, jotta hän ei huomaisi, mitä on tapahtunut meidän välillämme. Sillä en tahtoisi, että painaisimme laasteria siihen, missä ei ole haavaa. Ja mitä tulee siihen, minkä olemme päättäneet, olisi parasta panna se täytäntöön niin pian kuin suinkin. Ja jos keksisi jonkun jotenkin kaukaisen seudun ... jotta riistäisimme tuolta munkilta kaiken tilaisuuden.

— Minulta pyydetään juuri saarnaajaa Riminiin. Ehkäpä vallan ilman mitään erityistä aihetta olisin kääntänyt huomioni...

— Mainiota, mainiota! Ja milloin?

— Asian kun kuitenkin täytyy tapahtua, niin on se tapahtuva pian.

— Niin pian, hyvin pian, arvoisa isä. Pikemmin tänään kuin huomenna. Ja, hän jatkoi nousten tuoliltaan, jos minä itse tai sukulaiseni jossakin määrin voimme auttaa kelpo kapusiinilais-veljiä.

— Tuntemme kokemuksesta tämän talon jalomielisyyden, sanoi luostaripiirin esimies, joka niinikään oli noussut ja astui ovelle voittajansa jälessä.

— Olemme tukahuttaneet kipinän, sanoi tämä hitaasti astuen, kipinän, joka olisi voinut puhjeta

suureksi tulipaloksi. Hyvien ystävien kesken, parilla sanalla saa suuretkin asiat järjestetyksi.

Saavuttuaan ovelle, hän aukaisi sen selkoselälleen ja tahtoi välttämättömästi, että esimies astui edellä. He menivät sisälle toiseen huoneeseen ja sekaantuivat muuhun seuraan.

Huolellista harkintaa ja suurta sanojen taitoa kreivi käytti asioiden käsittelyyn; mutta hän saavuttikin vastaavia tuloksia. Ja todella tämän keskustelun avulla, jonka olemme esittäneet, hän sai veli Cristoforon lähtemään jalan Pescarenicosta Riminiin — totisesti aika sievonen kävelyretki.

Eräänä iltana saapuu Pescarenicoon Milanosta muuan kapusiinilais-munkki tuoden kirjetukon luostarinjohtajalle. Siinä on muun muassa määräys veli Cristoforolle lähtemään Riminiin, missä hänen tulee saarnata paastonaikana. Tuo kirje määrää edelleen teroitettavaksi veli Cristoforolle sen käskyn, että hänen tulee hylätä kaikki seudulla alkamansa yritykset eikä edes ylläpitää kirjevaihtoa paikkakunnan kanssa. Kirjeen tuoja munkki saa olla hänen matkakumppaninaan. Sinä iltana johtaja ei sano mitään. Mutta seuraavana aamuna hän kutsuttaa Cristoforon luokseen, näyttää hänelle määräyksen, käskee hänen noutaa korinsa, sauvansa, hikiliinansa ja vyönsä ja oitis lähteä matkaan tuon hänelle esitetyn kumppani-munkin kanssa.

Mikä isku tämä oli munkkiparalle, saattaa kuvitella. Renzo, Lucia, Agnese heti muistivat hänen mieleensä ja hän huudahti, niin sanoaksemme, sisällänsä:

— Voi, hyvä Jumala! Miten käy näiden poloisten, kun minä en enää ole täällä!

Mutta samassa hän nosti silmänsä taivasta kohti ja syytti itseään siitä, että oli unhoittanut luottamuksensa, että oli luullut itseään välttämättömäksi johonkin. Tottelevaisuuden merkiksi hän pani kätet ristiin rinnalle, kumarsi päänsä luostarinjohtajan edessä, joka sitten vei hänet syrjään ja antoi hänelle tuon toisen ohjeen neuvon tavoin, mutta kuitenkin suoranaisen käskyn muodossa.

Veli Cristoforo meni kojuunsa, otti korinsa, pani siihen rukouskirjansa, saarnavihkonsa ja anteeksianto-leipänsä, sitoi vyötäisilleen nahkavyönsä, sanoi hyvästi kaikille virkaveljilleen, jotka olivat saapuvilla luostarissa, meni kaikkein viimeksi vastaanottamaan luostarinjohtajan siunauksen ja lähti kumppaninsa kanssa astumaan hänelle määrättyä tietä.

Olemme kertoneet, että Don Rodrigo, entistään himokkaammin haluten päästä tuumiensa perille, oli päättänyt hakea tukea eräältä peloittavalta mieheltä. Emme voi mainita tämän miehen ristimä-, suku-, emme mitään arvonimeä, emmekä vähintäkään olettamusta niiden suhteen. Tämä on kahta kummallisempaa, kun tuota henkilöä on mainittu useammassa tämän ajan teoksissa, tarkoitan oikein painetuissa teoksissa. Että kaikissa näissä teoksissa tarkoitetaan samaa henkilöä, ei ole noiden kertomusten samanlaisuuden vuoksi ollenkaan epäilemistä. Mutta kaikkialla huomaamme erityistä huolta ja tarkkaavaisuutta karttaa tuon henkilön nimen mainitsemista, ikäänkuin tämä nimi olisi polttanut kirjailijan kynää ja sormia.

Kun Francesco Rivola kardinaali Federigo Borromeon elämäkerrassa puhuu tuosta miehestä, hän sanoo häntä "yhtä voimakkaaksi rikkauksiltaan kuin kuuluisaksi synnyltään", eikä sen enempää. "Storia Patria" teoksensa viidennen osan viidennessä kirjassa Giuseppe Ripamonti puhuu tuosta henkilöstä pitemmältä ja käyttää hänestä nimiä: muuan, tuo, tuo mies, tuo henkilö. Hän sanoo hyvällä latinallaan, jonka käännämme parhaan taitomme mukaan: "Puhun tässä eräästä henkilöstä, joka oli ensimmäisiä kaupungin ylhäisistä ja joka oli asettunut asumaan maalle. Siellä hän oli saattanut itsensä rikoksillaan peloittavaksi ja ilkkui tuomioita, tuomareita, kaikkia virkamiehiä, jopa itse hallitsijaakin. Asuen valtakunnan äärimäisillä rajoilla hän siellä mielensä mukaan vietti riippumatonta elämää. Hän otti turviinsa maanpakoon ajettuja, itse oltuaan jonkun aikaa maanpaossa ja palattuaan kotia, kuin ei olisi tapahtunut mitään edellä."

Seuraavan kertomuksemme varrella tulemme tältä kirjoittajalta lainaamaan vielä jonkun toisenkin kohdan vahvistaaksemme ja valaistaksemme nimensä ilmoittamattoman lähdekirjoituksemme tekijän esitystä; tämän johtamana jatkamme siis.

Lakien tai minkä järjestysvallan loukkaaminen tahansa, tuomarin tai riidanratkaisijan vallan anastaminen toisen asioissa ilman muuta harrastusta kuin määräämishalua, kaikkien pelonalaisena pitäminen ja kaikkien niiden hallitseminen, jotka olivat tottuneet toisia hallitsemaan — tällaiset olivat alati olleet tämän miehen pääntohimot.

Nuoruudesta alkaen hän nähdessään niin meluavaa ja monenlaista väkivaltaisuuksia, niin monenlaista kilpailua ja kateutta, niin monia hirmuvalltiaita oli tuntenut raivon ja kärsimättömän kateuden sekaisia tunteita. Eläessään nuorukaisena kaupungissa hän ei laiminlyönyt yhtään tilaisuutta, vaan päinvastoin halukkaasti sellaista tavoitteli, joutuakseen tekemisiin kaikkein kuuluisimpien kanssa tämän ammatin alalla, ehkäistäkseen heidän tuumiaan tai mitelläkseen voimiaan heidän kanssaan, minkä tarkoituksena oli joko tuottaa heille vahinkoa tai kiihoittaa heitä tavoittelemaan hänen ystävytytensä. Ollen

useimmista voitolla rikkauksiensa, ja ehkä myöskin rohkeuden ja lujouden puolesta, hän riisti monelta kaiken kilpailuhanun, piteli pahoin toisia ja sai toisia ystävikseen; tosin ei samanarvoiseksi ystäviksi, vaan hänen mielensä mukaisesti, riippuvaisiksi, sellaisiksi, jotka tunnustivat hänen ylemmyytensä ja pysyttelivät hieman syrjässä. Itse teossa hänestä täten tuli noille ihmisille kaikki kaikessa, heidän mahtava kätyrinsä. He eivät koskaan laiminlyöneet yrityksissään vetoamasta näin mahtavan apurin tukeen. Jos hän puolestaan olisi kieltäytynyt, olisi tämä tietänyt hänen maineensa heikentämistä, arvoasemastaan luopumista. Näin ollen hän sekä omasta että muiden puolesta teki itsensä syypääksi niin moniin väkivaltaisuuksiin ja rikoksiin, etteivät hänen nimensä, sukulaisensa, ystävänsä, eikä hänen rohkeutensa enää riittäneet häntä suojelemaan julkisesta maanpaosta. Niin suurta mahtavien kansalaisten paheksumista hän ei voinut uhmailla, vaan oli hänen pakko poistua valtakunnasta.

Luulen että tätä koskettelemaamme asianhaaraa tarkoittaa muuan Ripamontin kertoma huomattava piirre: "Kun tuon miehen kerta täytyi vetäytyä pois maasta, hän lähtiessään osoitti tällaista salaperäisyyttä, kunnioittavaisuutta ja varovaisuutta: hän kulki kaupungin halki hevosen selässä torvea toivottaen, koiraparvi jälessään. Ja kulkiessaan kuninkaallisen palatsin ohi hän antoi vartijasoturille tehtäväksi viedä kuvernöörille loukkaavia terveisiä."

Poissaollessaan hän ei luopunut entisistä elintavoistaan eikä katkaissut suhteitaan noihin niin sanottuihin ystäviinsä, jotka olivat hänen liittolaisiaan, kääntääksemme sanasta sanaan Ripamontin lauseen: "muodostaen huimien tuumien ja tuhoavien yritysten salaisen liittokunnan". Näyttääpä siltä, että tuo henkilö silloin ylemmissä piireissä solmi uusia hirvittäviä juonia, joita mainittu historioitsija koskettelee salaperäisen lyhyesti: "Jopa oli muutamia ulkomaalaisia ruhtinaita, jotka useasti käyttivät häntä aseenaan jotakin tärkeätä salamurhaa toimeenpantaessa; ja usein heidän täytyi hänelle lähettää kaukaa apujoukkoja, joiden oli määrä häntä avustaa."

Viimein — ei oikein tiedetä kuinka pitkän ajan kuluttua — joko hänen maanpakotuomionsa peruutettiin jonkun voimakkaan välittäjän toimesta tai hänen rohkeutensa hänestä tuntui takaavan turvallisuutta, ja niin hän päätti palata kotimaahansa, minkä tekikin; kuitenkin ei Milanoon, vaan erääseen hänen läänitysmaallaan, Bergamon alueella sijaitsevaan linnaan; tämä alue kuului silloin, kuten jokainen tietää, Venezian valtioon. Siellä hän siitä lähin päätti asua. "Tämä talo — siteeraan vielä Ripamontia — oli ikäänkuin veritekojen valmistuslaitos, täynnä palvelijoita, joiden päästä oli luvattu palkintoja, ja joiden tehtävänä juuri oli päiden halkominen. Sekä kyökkimestarien että kokkipoikien täytyi olla perehtyneitä murhaajan ammattiin; lapsillakin siellä oli verestä höyryävät kädet." Paitsi tätä oivallista palvelijakuntaa hänellä oli, kuten sama historioitsija vakuuttaa, samanlaisia kätyreitä, jotka oli sijoitettu ikäänkuin vartioväeksi eri paikkoihin niiden molempien valtioiden rajaseudulle, missä hän eli, ja nämä yksilöt olivat alati valmiina häntä tottelemaan.

Kaikkien väkivallantekijäin laajalti ympäristössä oli ollut pakko minkä missäkin tilaisuudessa, valita tämän tavattoman tirannin ystävyuden ja vihamielisyyden välillä. Mutta ensimmäiset, jotka olivat yrittäneet häntä vastustaa, olivat siinä niin perinpohjin epäonnistuneet, ettei yhdenkään tehnyt mieli yrittää uudelleen. Eikä edes se, joka vaan ajoi omia asioitaan ja pysytteli asemillaan saanut pysyä tuosta henkilöstä riippumattomana.

Äkkiä saapui hänen luotaan lähetti, joka kehoitti luopumaan siitä ja siitä yrityksestä, lakkaamaan sitä ja sitä velallista hätyyttämästä ja muuhun sellaiseen; ja siinä oli pakko antaa myöntävä tai kieltävä vastaus. Jos joku riitapuoli alamaisena kuin vasalli ainakin oli alistanut hänen ratkaistavakseen jonkun asian, niin oli vastapuolella pakko tehdä tuo vaikea valinta: joko mukautua hänen tuomioonsa tai julistautua hänen vastustajakseen, mikä jälkimäinen oli samaa kuin jos olisi perinyt hivutaudin isoisältään. Moni, jonka asia oli väärä, vetosi häneen saadakseen sen oikeaksi. Monet muut taas, joiden asia oli oikea, turvautuivat niinikään häneen, saadakseen näin mahtavan suojelijan ja sulkeakseen vastustajaltaan pääsyn hänen luokseen. Niin hyvin toiset kuin toiset joutuivat erityisesti hänestä riippuvaisiksi.

Joskus sattui, että heikko sorrettu, jota joku voimakas mies kiusasi ja vainosi, turvautui tuohon henkilöön, ja että tämä ottaen tuon heikon asian ajaakseen pakoitti vainoojan luopumaan sortamisestaan, korvaamaan tekemänsä vääryyden jopa alentumaan anteeksipyyttämään. Ja jos tämä vainooja oli tehnyt vastustusta, hän musersi hänet vallallaan, pakoitti hänet siirtymään pois näiltä seuduin, joita oli pitänyt hirmuvaltansa alaisina, tai antoi hänen kärsiä vielä pikaisemman ja kauheamman rangaistuksen. Ja näissä tapauksissa tuota niin pelättyä ja kammottua nimeä oli hetkinen siunattu; sillä tuota — en suorastaan sano oikeutta, vaan avunantoa, oli se sitten millainen tahansa, ei olisi voitu noina surkeina aikoina toivoa miltään toiselta mahdilta, ei yksityiseltä, eikä julkiselta. Useammin kuitenkin, jopa tavallisestikin, tuon henkilön mahti lainautui häijyjen tahtojen, kauheiden kostontekojen ja inhoittavien oikkujen palvelukseen. Mutta tämän mahtivallan eri käyttäminen tuotti aina saman tuloksen, se nimittäin painoi mieliin korkean käsityksen siitä, mitä tuo mies voi aikaansaada halveksimalla oikeutta ja vääryyttä — noita kahta seikkaa, jotka asettavat niin monta estettä ihmisten pyyteille ja jotka saattavat hänet niin usein peräytymään.

Tavallisten tiranniin maine pysyi enimmäkseen sen pienen alueen rajojen sisällä, missä he olivat kaikkein rikkaimmat ja voimakkaimmat. Jokaisella alueella oli oma hirmuvaltiaansa; ja nämä olivat siihen määrin toistensa kaltaisia, ettei ihmisten tarvinnut huolia niistä, jotka eivät olleet juuri heidän kiusanhenkinään. Mutta tuon hirviön maine oli jo aikoja sitten levinnyt Milanon alueen kaikkiin soppiin; kaikkialla hänen elämänsä oli puheen aiheena kansan keskuudessa. Ja hänen nimensä tiesi jotain vastustamatonta, eriskummaista, salaperäistä. Se epäluulo, että hänellä kaikkialla oli liittolaisia ja murhaajia, oli omansa kaikkialla pitämään hänen persoonaansa virkeänä ihmisten muistissa. Nämä olivat kuitenkin pelkkiä epäluuloja, sillä kukapa olisi julkisesti tahtonut tunnustaa sellaista riippuvaisuutta? Mutta joka tiranni saattoi olla hänen liittolaisensa, joka roisto hänen käytyreitään. Ja juuri tämä epävarmuus teki arvelut monipuolisiksi ja pelon kahta kauheammaksi. Ja joka kerta kun johonkin nähtiin ilmestyvän tuntemattomia ja tavallista inhoittavampia palkkalais-rosvoja, jokaisen suunnattoman rikoksen ilmaannuttua, jonka tekijää ei ensin voitu mainita eikä arvata, niin lausuttiin, kuiskailtiin tuon miehen nimeä, jota meidän kirjailijoiden varovaisuuden vuoksi, jotta en sanoisi enempää, on pakko mainita *Nimittämättömäksi*.

Tämän henkilön linnasta Don Rodrigon linnaan ei ollut muuta kuin seitsemän Italian peninkulmaa. Ja viimemainitun, niin pian kuin oli tullut valtiaaksi ja tiranniksi, oli täytynyt huomata ettei hänen näin vähän matkan päässä tuollaisesta henkilöstä, ollut mahdollista harjoittaa omaa ammattiaan, joko joutumatta yhteentörmäykseen hänen kanssaan tai rupeamatta hänen ystäväkseen. Hän oli siis tarjoutunut hänen ystäväkseen, luonnollisesti kaikkien toisten tavoin, hän oli tehnyt hänelle useamman kuin yhden palveluksen — lähdekirjoituksemme ei sano sen enempää — ja oli aina saanut häneltä avunannon ja tuen lupauksia, milloin sellaista ikinä tarvittaisiin. Kuitenkin hän hyvin huolellisesti piti salassa moisen ystävyuden tai ainakaan ei tahtonut mainita, kuinka läheinen ja minkäluontoinen se oli.

Don Rodrigo tahtoi tosin olla tiranni, mutta ei kuitenkaan mikään julmuri. Tämä ammatti oli hänelle keino, ei päämäärä. Hän tahtoi vapaasti oleskella kaupungissa; nauttia järjestetyn elämän mukavuutta, huveista, kunniaa. Ja tätä varten hänen täytyi ottaa huomioon toisen etuja, sukulaisuussuhteita, viljellä vaikutusvaltaisten henkilöiden ystävyyttä, pidellä toista kättä oikeuden vaakakupissa, saadakseen sen tarvittaessa kallistumaan hänen puolelleen tai paiskatakseen sen jossakin tilaisuudessa jonkun vastustajan päähän, jonka täten helpommin sai masennetuksi kuin käyttämällä yksityisen väkivaltaisuuden aseita. Läheinen ystävyys tai pikemmin liitto moisen henkilön, julkisen vallan ilmiöiden, kanssa ei olisi ollut hänellä hyvänä suosituksena tuumiensa toteuttamisessa, ei ainakaan kreivi-sedän silmissä.

Mutta se vähäinen määrä tätä ystävyyttä, jota ei ollut mahdollista salata, saattoi käydä välttämättömästä suhteesta mieheen, jonka vihamielisyys olisi ollut liian vaarallinen, ja se voi siten saada puolustuksensa pakkosyiltä. Ja lisäksi se, jonka toimenä on hoitaa jonkun toisen asioita, mutta jota tämä tehtävä ei miellytä tai jolla on vaikeuksia sen suorittamisessa, lopulta suostuu siihen, että tuo toinen jossakin määrin itse hoitaa asioitaan; ja jos hän ei siihen nimenomaan suostu, hän ainakin ummistaa toisen silmänsä.

Eräänä aamuna Don Rodrigo läksi ratsastaen linnasta, metsästäjän asussa, pienen jalan astuvan bravo-joukon seuraamana. Harmaa astui hänen vieressään ja neljä miestä kintereillään. Näin hän suuntasi kulkunsa Nimittämättömän linnaan.

## **KAHDESKYMMENES LUKU.**

Tämän salaperäisen henkilön linna kohosi, halliten kapeata ja synkän varjokasta laaksoa, kukkulan huipulla, joka pistää esiin jylhästä vuorijonosta ja josta ei saata sanoa oliko se tuon jonon yhteydessä vai siitä erotettu monien terävien kalliohuippujen ja äkkijyrkänteiden, rotkojen ja syvien kuilujen muodostaman sokkelon kautta, joka reunustaa sitä molemmin puolin. Ainoastaan laaksonpuolinen rinne teki sen luoksepääsoiseksi: tämä rinne oli jotenkin jyrkkä, tasaisesti ja yhtämittaisesti kohoava, huipulla laituria, juurella viljelyksiä ja siellä täällä mökkejä. Laakson pohjalla on somerikkoo, missä juoksee joko rauhallinen puro tai rajusti tulviva vuorivirta, riippuen eri vuodenaajoista: jälkimäisessä tapauksessa se on molempien alueiden rajana. Vastapäätä kohoavat vuoret, jotka muodostavat ikäänkuin laakson toisen seinän, ovat nekin juureltaan loivia ja viljeltyjä; mutta tämä viljelys ei kohoa korkealle, ja sen yläpuolella ei enää näe muuta kuin kallioita ja lohkokiviä, äkkisyvänteitä, ilman polun jälkeäkään, kuivina ja alastomina, lukuunottamatta muutamia pensaita, jotka kasvavat halkeamissa ja pistävät esiin huipuista.

Tästä kalliolinnasta, kuten kotka verisestä pesästään, sen villi isäntä katseellaan hallitsi ympäristöä



niin laajalti kuin ihmisjalka saattoi astua, eikä hän päänsä yläpuolella kuullut yhdenkään askeleen kaikua. Yhdellä ainoalla katseella hän saattoi nähdä koko tämän yksinäisen jylyyden, jyrkänteet ja kuilut ja harvat niitä pitkin johtavat polut. Se polku, joka polveillen kohosi hirvittävään linnahan, näytti ylhäältä katsoen kiemurtelevalta nauhalta. Linnan ikkunoista ja muurin ampumareijistä linnaherra saattoi mukavasti laskea polkua kiipeävän askeleet ja sata kertaa tähdätä häneen aseellaan. Ja suurenkin hyökkääjäjoukon hän palveluksessaan pitamiensä palkkalaisrosvojen avulla olisi voinut kuolleena ojentaa polulle tai panna vierimään alas syvyyteen, ennenkuin yksikään olisi saapunut huipulle asti. Muuten ei kukaan, joka ei ollut hyvissä väleissä linnaherraan, rohjennut jalkaansa panna tuohon laaksoon, saati itse linnakukkulalle. Jos joku oikeudenpalvelija olisi näillä seuduin näyttäytynyt, olisi häntä kohdeltu kuin urkkijaa, joka yllätetään vihollisleirissä. Kerrottiin surullisia tarinoita niistä, jotka viimeksi olivat ryhtyneet tuollaiseen yritykseen; mutta nämä olivat jo vanhoja tarinoita. Eikä kukaan laakson nuorista asujamista muistanut nähneensä näillä seuduin mainitunlaista henkilöä, ei elävää, eikä kuollutta.

Sellainen on kuvaus, jonka lähdekirjoituksemme antaa tästä paikasta; nimestä ei siinäkään hiiskuta mitään. Eipä se edes, eksyttäkseen meidät oikealta tolalta ja estääkseen meitä tuota nimeä arvaamasta, mainitse mitään Don Rodrigon matkasta; se siirtää hänet suoraa päätä keskelle laaksoa, kukkulan juurelle, jyrkän ja kiemurtelevan polun lähtökohdalle. Tässä kohdassa oli kapakka, jota yhtä hyvin olisi voinut sanoa vahtihuoneeksi. Vanhan kyltin molemmille puolille, joka riippui oven yläpuolella, oli kuvattu säteilevä aurinko. Mutta rahvas, joka joskus toistaa nimet siten kuin niitä kuulee mainittavan, mutta toiste taas muuttaa ne mielensä mukaan, antoi tuolle krouville yksinomaan nimen "Paha-Yö".

Lähestyvän ratsuhevon kavioiden kopseesta ilmestyi kynnykselle poikavintiö, asetettuna kiireestä kantapäähän, ja luotuaan tulijoihin katseen, hän palasi sisälle ilmoittamaan asian kolmelle rosvolle, jotka paraikaa pelasivat korttia; nämä olivat likaisia ja tiilen tavoin vääntyneitä. Se, joka näytti johtajalta, nousi, astui kynnykselle, tunsu tulijan isäntänsä ystäväksi ja kumarsi syvään. Don Rodrigo vastasi hyvin kohteliaasti hänen tervehdykseensä ja kysyi, oliko hänen isäntänsä linnassa. Sittenkuin tämä korpraalintapainen oli vastannut luulevansa niin olevan laidan, Don Rodrigo astui alas hevosen selästä ja antoi suitset "Tarkk'ampujan", erään seuralaisrosvonsa, huostaan. Sitten hän otti pyssyn olaltaan ja antoi sen "Vuorimiehelle", toiselle bravolle, näennäisesti vapautuakseen tarpeettomasta taakasta ja voidakseen helpommin kiivetä rinnettä ylös, mutta itse teossa sentähden, että tiesi kielletyksi nousta kukkulalle asetettuna. Senjälkeen hän otti esiin taskustaan muutamia hopearahoja ja antoi ne "Luolansuulle", sanoen:

— Jääkää tähän minua odottamaan; ja pitäkää sillävälän hieman hauskaa näiden kelpo miesten kanssa.

Lopuksi hän otti esille muutaman kultarahan ja painoi ne vahtipäällikön käteen, kehoittaen häntä pitämään niistä puolen ja jakamaan toisen puolen miehistölleen. Viimein hän Harmaan seurassa, joka niinkään oli luopunut pyssystään, alkoi jalan kiivetä polkua ylös.

Nuo kolme yllämainittua palkkalaisrosvoa ja "Järkyttäjä" — somia, huolellisesti meille säilytetyt nimet totta tosiaan! — jäivät Nimittämättömän kolmen rosvon ja tuon hirsipuuta varten kasvatetun poikaviikarin seuraan pelaamaan, rypiskelemään ja kertomaan toisilleen urotöitään.

Eräs toinen Nimittämättömän roistoista, joka niinkään oli lähtenyt kiipeämään huipulle, saapui perille hieman Don Rodrigon jälkeen; hän katsoi tähän, tunsu hänet ja yhtyi hänen seuraansa. Täten hän säästi häneltä ikävän vaivan mainita nimeänsä ja tehdä selkoa itsestään jokaiselle vastaantulijalle, joka ei olisi häntä tuntenut. Kun Don Rodrigo oli saapunut ylös linnahan, jätettiin Harmaa portille, mutta Don Rodrigoa johdettiin synkkiä käytäväsokkeloita pitkin ja useiden salien läpi, joiden seinillä riippui pyssyjä, miekkoja ja tappurakeihäitä. Jokaisessa näistä saleista oli vartijana muutama palkkalaisrosvo.

Odotettuaan jonkun aikaa, hänet päästettiin sisälle siihen huoneeseen, missä Nimittämätön oli.

Tämä astui häntä kohti, vastaten tervehdykseen ja tähysteli tulijan kasvoja ja käsiä, kuten hänen oli tapana tehdä jo melkein vaistomaisesti, kun kuka tahansa, vaikkapa hänen vanhimpia ja enimmin koeteltuja ystäviään tuli häntä tervehtimään. Hän oli pitkä kasvultaan, laiha, auringon paahtama; kaljupää, harvat jäljellä olevat harmaat hiukset ja kasvojen rypyt saattoivat luulemaan häntä melkoista vanhemmaksi kuuttakymmentä, minkä ikämäärän hän kuitenkin vastikään oli täyttänyt. Hänen ryhtinsä, liikkeensä, kasvopiirteiden silmäänpiistävä ankaruus, silmien synkkä, mutta vilkas tuli ilmaisivat ruumiillista ja henkistä virkeyttä, mikä nuoressakin mieheessä olisi ollut jotain tavatonta.

Don Rodrigo sanoi tulevansa pyytämään neuvoa ja apua; hän mainitsi lisäksi joutuneensa vaikeaan yritykseen, josta kunniansa ei sallinut luopua, ja muistaneensa tuon miehen lupaukset, miehen, joka ei koskaan luvannut liioja, eikä turhaan; ja sitten hän teki selkoa rikollisesta ja sekavasta juonestaan.

Nimittämätön, joka jo siitä tiesi jotain, vaikka epämääräisesti, kuunteli tätä selontekoa tarkkaavaisesti ja sellaisen juttujen harrastajana, sekä sentähden että siihen oli sekaantunut hänelle mitä vihatuimman henkilön, veli Cristoforon, nimi, joka oli tiranniin julkinen vihollinen sekä puheissaan että voidessaan myös teoissaan.

Don Rodrigo, joka hyvin tiesi, kenen kanssa puhui, rupesi sitten liioittelemaan yrityksensä vaikeuksia: tuon seikan etäisyys, luostari, aatelisnunna!... Tätä nimeä mainittaessa Nimittämätön, ikäänkuin sydämeensä kätkeytyn pahan hengen käskystä, keskeytti äkkiä, sanoen ottavansa yrityksen hartioilleen. Hän pani tarkalleen kirjaan Lucia paran nimen ja hyvästeli Don Rodrigoa sanoen:

— Ennen pitkää saatte minulta ohjeen, miten teidän tulee menetellä.

Jos lukija muistaa tuota katalaa Egidiota, jonka asunto oli vallan kiinni siinä luostarissa, minkä turviin Lucia parka oli paennut, niin saakoon nyt tietää, että tuo Egidio oli Nimittämättömän kaikkein läheisimpiä ja uskaliaimpia rikostovereita. Sentähden tämä niin nopeasti ja varmasti oli antanut sanansa. Mutta heti kun hän oli jäänyt yksikseen, hän tosin ei sitä katunut, mutta tunsu siitä mieliharmia. Jo jonkun aikaa hän oli rikoksiensa vuoksi tuntenut, ei suorastaan tunteus, vaan kyllästymistä. Kaikki ne rikokset, jotka olivat kokoontuneet — jos eivät varsinaisesti hänen omaantuntoonsa — kuitenkin hänen muistiinsa, sukelsivat siitä esiin joka kerta kun hän teki uuden rikoksen; ja ne kasaantuivat mieleen inhoittavina ja liian runsaslukuisina, vallan kuin jo ennestään epämukava taakka, joka kasvamistaan kasvaa. Jonkunmoinen vastenmielisyys, jota hän oli tuntenut ensi rikoksia tehdessään, mutta jonka sittemmin oli voittanut, ja joka myöhemmin melkein kokonaan oli haihtunut, ilmeni taas ja teki itsensä tuntuvaaksi. Mutta noina ensi aikoina pitkän ja rajattoman tulevaisuuden kuvittelemisen ja virkeän elinvoimaisuuden tietoisuus olivat täyttäneet hänen mieltänsä huolettomalla itseluottamuksella. Nyt sitävastoin tulevaisuuden ajattelemisen saattoi menneisyyden esiintymään tuskallisemmassa valossa.

— Vanheta! kuolla! ja sitten?

Ja mikä oli merkillistä, kuoleman kuva, joka läheisen vaaran uhatessa, vihollisen kasvojen edessä tavallisesti oli kaksistanut tämän miehen innon ja puhaltanut häneen rohkeutta uhkuvaa vihaa, tuo sama kuva, kun se ilmeni hänelle yön hiljaisuudessa, vahvasti suojatun linnansa turvissa, saattoi hänet äkillisen tuskallisen mielenliikutuksen valtoihin. Tämä kuolema ei ollut senlaatuinen, että toinen kuolevainen vastustaja sillä olisi uhannut; sitä ei voinut torjua tehokkaammilla aseilla eikä taitavammalla kädellä; se tuli vallan yksin, se syntyi hänen itsensä sisällä. Se saattoi vielä olla kaukana, mutta joka heti se astui askeleen lähemmäksi, ja vaikka hän sisällään taisteli raatelevaa taistelua karkoittaakseen tuota ajatusta, niin se yhä vaan lähestymistään lähestyi.

Alkuaikoina väkivaltaisuuden, koston ja murhan taajat esimerkit ja niin sanoakseni lakkaamaton näytelmä olivat herättäneet hänessä hurjan kilpailuhulun ja olivat muodostaneet jonkunmoisen vastapainon hänen omalletunnon; nyt aika ajoin hänen mielessään heräsi kumea, mutta hirvittävä yksilön vastuunalaisuuden tietoisuus, esimerkin voimasta vapaan järjellisyden tuntoisuus. Nyt se ajatus, että hän oli eronnut tavallisten rikollisten joukosta, että oli jättänyt heidät kaikki kauas taaksensa, tuotti hänelle joskus hirvittävän yksinäisyyden tuntemuksen. Tuo Jumala, josta oli kuullut puhuttavan, mutta jota ei enää hyvin pitkään aikaan ollut katsonut tunnustamisen eikä kieltämisen arvoiseksi, hän kun oli tottunut yksinomaan elelemään, kuin jos sitä ei olisi ollut olemassa, tuntui nyt aiheettoman alakuloisuuden ja vaarattoman kauhun hetkinä huutavan hänen sisällään:

— Olen kuitenkin olemassa!

Intohimojensa ensi kuohunnassa se laki, jota hän ainakin oli kuullut ilmoitettavan Hänen nimessään, oli tuntunut hänestä vaan vihattavalta. Kun se nyt äkkiä ilmaantui hänen mieleensä, niin hän, vasten tahtoaan käsitti sitä seikaksi, jolla on täyttymyksensä. Mutta hän karttoi vähääkään ilmaisemasta tätä uutta levottomuuttaan puheissaan ja teoissaan, päinvastoin hän sitä salasi huolellisesti vielä synkemmän julmuuden verholle. Täten hän myös koetti kätkeä sitä itseltään tai sitä tukehtuttaa.

Kaihoten niitä aikoja — hän kun ei voinut niitä pyyhkiä pois eikä unhoittaa — jolloin oli tottunut tekemään rikoksia tunnonvaivoja tuntematta ja muusta huolimatta kuin onnistumisesta, hän ponnisti kaikki voimansa niitä jälleen elvyttääksensä, pidättääkseen tai jälleen palauttaakseen tuon vanhan nopeapäätöksisen, ylpeän, järkähtämättömän tahdonvoimansa, vakuuttaakseen itseään, että yhä vielä oli sama mies.

Sentähden hän tässä tilaisuudessa heti oli antanut lupauksensa Don Rodrigolle, välttääkseen kaikkea epäroimisen mahdollisuutta. Mutta tuskin oli tämä poistunut, kun hän tunsu uudelleen heikkenevän tuon päätöksen, johon lupauksellaan oli itsensä pakoittanut; hän tunsu lisäksi vähitellen mielessään heräävän ajatuksia, jotka houkuttelivat häntä syömään sanansa ja jotka olisivat saattaneet hänet näyttelämään noloa osaa ystävän, alempiarvoisen kanssarikollisen silmissä. Katkaistakseen yhdellä

iskulla tämän tuskallisen sisäisen taistelun hän kutsui luokseen "Haukan", yhden taitavimman ja uskaliaimman rikostensa kätyrin, joka samalla oli sanantoimittaja hänen ja Egidion välisissä asioissa. Ja päättäväisen näköisenä hän käski hänen viipymättä nousta hevosen selkään, ratsastaa suoraa päätä Monzaan, tehdä tiettäväksi Egidiolle isäntänsä tekemän lupauksen ja pyytää häneltä neuvoa ja avustusta yrityksen toimeenpanoon.

Konnamainen sanansaattaja palasi pikemmin kuin mitä isäntänsä oli odottanut ja toi sen Egidion vastauksen, että yritys oli helposti toimeenpantavissa ja onnistumiseltaan varma, että Nimittämättömän heti tuli lähettää vaunut, joita ei voitaisi tuntea, ja niiden mukana pari tai kolme tuntemattomiksi puettua rosvoa. Egidio itse lupasi pitää huolen muusta ja johtaa yritystä. Tämän tiedon saatuaan Nimittämätön huolimatta sisällään temmeltävistä ajatuksista, määräsi kiireisesti itse Haukan järjestämään kaikki Egidion suunnitelman mukaan ja lähtemään kahden muun osoitetun rosvon kanssa retkelle.

Jos Egidiolle tehdäkseen häneltä pyydettyä kammoittavaa palvelusta ei olisi ollut muita kuin tavalliset keinonsa käytettävänä, ei hän varmaankaan olisi niin pian suoranaisen lupauksen muodossa sitoutunut. Mutta tässä tyysijassa, missä kaikki tuntui olevan esteenä, oli tuolla hillittömällä nuorella miehellä käytettävänä keino, jonka hän yksin tunsu. Ja mikä toisille olisi tuottanut mitä suurimpia vaikeuksia, muuttui hänen käsissään välikappaleeksi. Olemme kertonut, miten onneton aatelisnunna kerran oli myöntynyt tuon nuoren miehen pyyteisiin. Ja lukija lienee ymmärtänyt, ettei tuo kerta ollut ainoa: se oli ainoastaan ensi askel inhoittavalla ja veren tahraamalla tiellä. Sama ääni, joka oli muuttunut röyhkeän käskeväksi, melkein pä rikokseen pakoittavaksi hirmuvaltiaaksi, vaati nyt aatelisneitoselta sen viattoman nuoren naisen uhraamista, joka oli uskottu hänen huostaansa ja turviinsa.

Tämä ehdotus pelästytti Gertrudea.

Lucian menettäminen odottamattoman tapauksen kautta ja ilman Gertruden syytä olisi tästä jo tuntunut onnettomuudelta, tuskalliselta rangaistukselta. Ja nyt hänet riistettiin häneltä rikollisen vilpin avulla ja muutettiin näin hänen hyvityskeinonsa uudeksi tunnonvaivaksi. Tuo onneton nunna koetti kaikkia keinoja välttääkseen tämän hirvittävän käskyn täyttämistä, kaikkia muita, paitsi yhtä ainoata, joka olisi ollut pettämätön ja joka oli hänen käytettävänä. Rikos on ankara ja taipumaton isäntä, jota voitokkaasti voi vastustaa ainoastaan se, joka täydelleen siitä pidättäytyy.

Tällaista päätöstä Gertrude ei tahtonut tehdä; ja niin hän totteli.

Määräpäivä oli tullut. Sovittu hetki lähestyi. Gertrude oli vetäytynyt Lucian kanssa yksityiseen puheluhuoneeseensa ja hyväili häntä entistään enemmän; ja Lucia vastaanotti nämä hyväilyt ja vastasi niihin osoittaen yhä kasvavaa hellyyttä, samoin kuin karitsa pelotta värähdellen paimenen hyväilevän ja varovasti vetävän käden alla kääntyy nuolemaan tuota kättä, tietämättä että teurastaja, jolle isäntänsä vähää ennen sen on myynyt, odottaa navetan ovella.

— Tarvitsen suurta palvelusta, alkoi Gertrude, ja te yksin voitte sen minulle tehdä. Minulla on paljon väkeä käskettävänäni; mutta minulla ei ole ainoatakaan ihmistä, johon voisin luottaa. Hyvin tärkeässä asiassa, jonka mainitsen teille myöhemmin, minun heti paikalla täytyy puhua tuon kapusiini-munkin kanssa, joka toi teidät tänne luokseni, Lucia parkani. Mutta on myös hyvin tärkeätä, ettei kukaan tiedä minun lähettäneen häntä noutamaan. Minulla ei ole ketään muuta kuin te, joka voisi tämän salaisen asian toimittaa.

Lucia tyrmistyi tällaisesta tehtävästä. Ja luontaisen arkana, mutta salaamatta suurta hämmästyttään, hän tuosta tehtävästä päästäkseen toi esiin ne syyt, jotka aatelisneitosen kyllä itsestäänkin olisi pitänyt ymmärtää ja huomata: ilman äitiään, ilman ketään kumppania, yksinäistä tietä pitkin, tuntemattomalla seudulla... Mutta Gertrude, joka oli läpikäynyt pirullisen koulun, ilmaisi vuorostaan niin suurta hämmästyttää, ja niin tuntuva mielipahaa siitä, että kohtasi näin suurta vastustusta henkilön puolelta, jolle oli tehnyt niin ylenmäärin hyvää, ja teeskenteli pitävänsä tytön estelyjä kovin turhina:

— Kuinka! keskellä päivää, niin lyhyt matka, tie, jota Lucia muutama päivä aikaisemmin oli kulkenut ja jolta ei voisi eksyä, vaikka ei olisi sitä koskaan nähnyt!...

Hän puhui niin paljon tähän suuntaan, että Lucia-parka täynnä kiitollisuuden ja samalla häpeän tunnetta huudahti:

— No hyvä, mitä minun siis pitää tehdä?

— Menkää kapusiinilais-luostariin — ja hän neuvoi hänelle uudelleen tien. Pyrkikää johtajan puheille ja sanokaa hänelle, että hän heti paikalla tulee luokseni; mutta älköön sanoko kellekään, että minä olen lähettänyt häntä kutsumaan.

— Mutta mitä tulee minun sanoa taloudenhoitajattarelle, joka ei koskaan ole nähnyt minun astuvan ulos luostarista ja joka epäilemättä kysyy, minne lähden?

— Koettakaa poistua hänen huomaamattaan. Ja jos tämä ei onnistu, niin sanokaa hänelle meneväne siihen kirkkoon rukoilemaan.

Uusia vaikeuksia tyttöparalle: valehdella! Mutta aatelisneiti tekeytyi taas niin surulliseksi hänen estelynsä johdosta ja huomautti miten rumasti oli tehty näin turhan epäröimisen vuoksi unhoittaa kiitollisuutensa, että Lucia enemmän huumautuneena kuin vakaumuksesta ja ennenkaikkea syvästi liikutettuna vastasi:

— No hyvä, minä lähden sinne. Jumala minua auttakoon.

Ja hän lähti matkaan.

Kun Gertrude, joka ristikko-aitauksen ääreltä tuijottavin ja synkin katsein seurasi häntä, näki hänen astuvan kynnykselle, hän ikäänkuin vastustamattoman tunteen valtaamana vaistomaisesti aukaisi suunsa ja huudahti: — Kuulkaa, Lucia!

Tämä kääntyi ja palasi aitauksen luo. Mutta jo oli toinen ajatus, ajatus, joka oli päässyt vallitsevaksi kaikista muista, taas voittanut Gertruden onnettoman mielen. Hän teeskenteli vielä tahtovansa lisätä jotain jo antamiinsa ohjeisiin, neuvoi Lucialle uudelleen tietä ja päästi hänet menemään sanoen:

— Tehkää kaikki tarkalleen niinkuin olen teille sanonut ja palatkaa sitten heti.

Lucia poistui.

Hän pääsi kenenkään huomaamatta ulos luostarin portista, kulki katseet maassa tietä pitkin vallan lähellä muuria, ja saamiensa ohjeiden ja oman muistinsa opastamana hän löysi kauppalan portin ja kulki siitä ulos vallan ajatuksiinsa vaipuneena ja vavisten. Hän poikkesi valtatielle, ja huomasi pian luostariin johtavan sivutien. Tämä tie oli silloin ja on vieläkin kahden korkean puiden reunustaman penkeren välissä, vallan kuin virran uoma; nämä puut ojentavat ylhäällä tuuheita oksiaan peittäen tien holvin tavoin.

Ruvetessaan tätä tietä astumaan Lucia näki sen olevan vallan aution, tunsu kauhunsa kasvavan ja joudutti askeleitaan. Mutta kuljettuaan kappaleen matkaa hän hiukan rauhoittui nähdessään matkavaunujen pysähtyneen tielle ja näiden vaunujen vieressä, avatun vaununoven edessä kaksi matkustajaa, jotka katselivat ympärilleen ikäänkuin etsien oikeata tietä. Tultuaan lähemmäksi Lucia kuuli toisen heistä sanovan:

— Kas tuossa tulee kelpo nuori nainen, joka neuvoa meille tien.

Ja todella, kun hän oli saapunut vallan lähelle vaunuja, tuo sama matkustaja kohteliaammin, kuin mitä hänen ulkomuotonsa edellytti, kääntyi hänen puoleensa ja sanoi:

— Olisiko neiti niin hyvä ja neuvoisi meille tien Monzaan?

— Kuljette vallan päinvastaiseen suuntaan, vastasi tyttöparaka. — Monza on tuolla ... ja hän kääntyi sitä sormellaan osoittamaan, jolloin toinen matkatoveri — se oli Haukka — äkkiä tarttui häneen vyötäisistä ja nosti hänet ylös maasta. Kauhistuneena Lucia kääntää päänsä taaksepäin ja päästää huudon. Rosvo lykkää hänet vaunuihin. Kolmas, joka oli pysytellyt sisällä vaunuissa piiloittautuneena, käy häneen käsiksi ja pakoittaa onnettoman, joka turhaan väänentelee itseään vapautuakseen ja huutaa tarmon takaa, istuutumaan vastapäätä olevalle sijalle. Toinen työntää nenäliinan hänen suuhunsa, tukehuttaen hänen huutonsa.

Tällävälän Haukkakin kiireisesti astui vaunuihin. Ovi suljettiin ja ajoneuvot kiitivät huimaa vauhtia edelleen. Se henkilö, joka teki Lucialle tuon vilpillisen kysymyksen, jää yksikseen tielle, luo vilkkaan ja levottoman katseen ympärilleen, ja kun ei huomaa ketään, ottaa vauhtia ja hyppää toiselle penkerelle, tarttuu ylhäällä erään pensasaidan oksaan, hyppää tämän pensasaidan yli, syventyy vaivaistammi-pensaikkoon, joka jonkun matkaa reunustaa tietä ja kumartuu siihen, jotta häntä eivät näkisi ne ihmiset, jotka mahdollisesti Lucian huudoista saattavat rientää paikalle. Tämä mies oli yksi Egidion palkkalaisrosvoja. Hän oli vakoillut luostarinportin läheisyydessä ja nähnyt Lucian siitä astuvan ulos. Hän oli tarkoin pannut merkille hänen pukunsa ja piirteensä ja oli rientänyt oikotietä odottamaan häntä sovitussa paikassa.

Ken saattaisi nyt kuvata sitä kauhua, sitä tuskaa, joka liikkui tuon poloisen naisen povessa? Levottomana haluten tietää kammottavan tilansa hän aukaisi levälleen pelästyneet silmänsä, jotka heti taas ummisti kauhun ja pelästyksen kouristamana, nähdessään nuo kamalat kasvot. Hän väänтели itseään ja koetti päästä irti, mutta hänestä pidettiin kiinni joka taholta. Hän kokosi kaikki voimansa ja

heittäytyi vaununovea kohti, mutta kaksi voimakasta käsivartta piti häntä kuin kiinninaulittuna vaunujen perällä; ja neljä muuta raudanlujaa käsivartta näitä avusti. Joka kerta kun hän avasi suunsa huutaakseen, painoi nenäliina tämän huudon kulkuun. Tälläväläin kolme hornan suuta, käyttäen niin inhimillistä ääntä kuin niiden suinkin oli mahdollista, toisteli hänelle joka hetki.

— Vaiti, vaiti, älkää pelätkö; emme me tahdo tehdä teille pahaa.

Muutaman hetken näin rajusti ponnisteltuaan hän näytti tyyntyvän; hänen kätensä ja päänsä retkahtivat taapäin, hän aukaisi vaivoin luomensa, silmänsä tuijotti liikkumattomana, ja edessään olevat kamalat kasvot näyttivät sekaantuvan ja kiertelevän ympäri hirvittävästä sekasotkuna, Kuolonkalpeus levisi hänen kasvoilleen, joita peitti kylmä hiki. Hän vaipui alas ja pyörtyi.

— No, no, rohkeutta! huusi hänelle Haukka. Rohkeutta vaan! toistivat kaksi muuta roistoa; mutta kaikkien aistien horrostila suojeli tänä hetkenä Lucia parkaa kuulemasta näiden kauheiden äänien lausumaa lohdutusta.

— Hitto vieköön! hän näyttää kuolleelta, sanoi muuan miehistä. Mitä, jos hän todella olisi kuollut!

— Joutavia, sanoi toinen. Se on tuollainen naisten pyörtyminen. Kyllä minä tiedän, minä, joka olen passittanut jonkun toiseen maailmaan, miehen tai naisen, niin siihen on vaadittu paljon enempää.

— Riittää! sanoi Haukka. Täyttäkää velvollisuutenne, älkääkä huoliko muusta. Ottakaa esiin pysyvät istuinten alta ja pitäkää ne valmiina; sillä metsässä, johon nyt saavumme, on aina joku ilkeä konna piilossa. No ei noin käteen, piru vieköön! Pankaa ne noin loikomaan selkänne taakse. Ettekö älyä, että olemme tekemisissä kananpojan kanssa, joka pyörtyy vallan tyhjästä. Jos hän näkee aseita, hän todella voi kuolla kopsahtaa. Ja kun hän taas tulee tajuihinsa, niin varokaa häntä peloittamasta! Älkää kajotko häneen, ellen minä anna merkkiä. Minä kyllä riitän häntä alallaan pysyttelemään. Ja suu poikki: antakaa minun puhua.

Tälläväläin ajoneuvot, jotka yhä kiitivät huimaa vauhtia edelleen, olivat saapuneet metsään.

Jonkun ajan kuluttua Lucia parka alkoi tointua pyörtymyksestään, ikäänkuin olisi herännyt syvästä ja levottomasta unesta, ja hän aukaisi silmänsä. Hänen oli alussa vaikea tuntea ympäröiviä kammottavia seikkoja, järjestää ajatuksiaan ja koota muistojaan. Viimein hän uudelleen tajusi hirvittävästä tilasta. Kaikkein ensiksi hän käytti palaavia voimiaan syöksyäkseen vaununovea kohti ja siitä ulos. Mutta hänet siitä estettiin, eikä hän voinut muuta kuin huomata sen seudun jylhän yksinäisyyden, missä kuljettiin. Uudelleen hän päästi huudon. Mutta Haukka nosti kädessään olevaa nenäliinaa ja virkkoi niin lempeästi kuin saattoi:

— No, no, pysykää levollisena, se on parasta minkä voitte tehdä. Me emme tahdo teille tehdä pahaa; mutta ellette ole vaiti, niin kyllä me saamme teidät vaikenemaan.

— Antakaa minun mennä! Keitä te olette? Minne te minua viette? Miksi olette minut vanginneet? Antakaa minun mennä, antakaa minun mennä!

— Sanon teille, ettei teidän pidä pelätä. Ette ole mikään lapsi, ja teidän pitäisi ymmärtää, ettemme tahdo tehdä teille pahaa. Ettekö älyä, että olisimme voineet jo sata kertaa teidät tappaa, jos meillä olisi pahoja aikeita. Rauhoittukaa siis.

— Ei, ei; antakaa minun jatkaa matkaani; en teitä tunne.

— Mutta me teidät hyvin tunnemme.

— Oi pyhä Neitsyt! Antakaa minun mennä. Armoa. Keitä te olette? Minkätähden olette minut vanginneet?

— Niin on meidän käsketty tehdä.

— Kuka, kuka on käskenyt? Kuka on voinut sitä käskeä?

— Vaiti, sanoi Haukka ankaran näköisenä. Sellaisiin kysymyksiin emme me ole velvolliset vastaamaan.

Lucia yritti vielä kerran äkkiä hyökätä ulos vaununovesta. Mutta huomattuaan kaikki ponnistuksensa turhiksi, hän uudelleen turvautui rukouksiin. Hän loi katseensa alas, silmät täyttyivät kyynelillä, ääni keskeytyi nyyhkytyksistä ja kädet olivat ristissä suun edessä.

— Oi, hän sanoi, Jumalan, Pyhän Neitsyen rakkauden vuoksi antakaa minun mennä! Mitä pahaa olen teille tehnyt? Olen olento raukka, joka ei ole tehnyt teille mitään pahaa. Sen pahan, minkä olette minulle tehneet, annan teille sydämeni pohjasta anteeksi; ja rukoilen Jumalaa puolestanne. Jos teilläkin

on tytär, vaimo, äiti, niin ajatelkaa kuinka he kärsisivät, jos olisivat samanlaisessa tilassa. Muistakaa, että meidän kaikkien kerta täytyy kuolla, ja että tuona päivänä toivotte Jumalan olevan armollinen teitä kohtaan. Päästäkää minun menemään; jättäkää minut tähän. Jumala opastaa kyllä minut oikealle tielle.

— Sitä emme voi.

— Ettekö voi. Oi Jumalani! Miksi ette voi? Minne aiotte minut viedä? Minkätähden?...

— Emme voi; on turhaa kysyä. Älkää pelätkö, emmehän tahdo tehdä teille pahaa. Pysykää hiljaa alallanne, eikä kukaan teihin koske.

Tyrmistyneenä, epätoivoisena ja ollen yhä kasvavan kauhun vallassa nähdessään, etteivät sanansa ollenkaan tehonneet, Lucia kääntyi Hänen puoleensa, joka pitää kädessään ihmisten sydämiä ja joka mielin määrin voi hellyttää kaikkein paatuneimmatkin. Hän painautui syvemmälle siihen vaunun kulmaan, missä istui, pani kätensä ristiin rinnalleen ja rukoili hehkuvasti sydämensä pohjasta; sitten hän otti esiin taskustaan rukousnauhansa ja rupesi rukoilemaan uskovammin ja hartaammin kuin koskaan ennen elämässään.

Silloin tällöin hän toivoi saavuttavansa rukoilemansa armon ja kääntyi taas näitten miesten puoleen uudelleen rukoillen ja anoen, mutta yhä vaan turhaan. Sitten hän taas pyörtyi. Sitten hän taas palasi tajuihinsa joutuakseen uuden kauhistuksen valtoihin. Mutta sen enempää ei sydämemme salli meidän jatkaa tämän surkean matkan kuvausta: liian kipeä sääli jouduttaa meitä saapumaan tämän matkan perille, jota kesti yli neljä tuntia, ja jonka jälkeen meidän on kestettävä toisia tuskan tuntia.

Siirtykäämme vuorilinnaan, missä onnetonta odotettiin.

Nimittämätön odotti häntä tavattoman levottomana ja jännittyneenä. Omituista! Tuo mies, joka kylmäverisesti oli ratkaissut niin monen ihmishengen kohtalon, joka niin monessa rikosyrityksessään ei koskaan ollut pitänyt minkäänarvoisina aiheuttamiaan tuskia paitsi siinä suhteessa, että hän niistä joskus oli ammentanut outoa kostonhimon hekkumaa, nyt tuo mies ajatellessaan Lucialle tekemäänsä väkivaltaa, tuolle köyhälle maalaisnaiselle, tunsu jotain vastenmielisyyden, katumuksen, melkein pä kauhun tunnetta. Synkän kallioliinnansa korkeasta akkunasta hän jo kotvan aikaa oli tähystellyt erästä laakson suuta, kun äkkiä vaunut tulivat näkyviin ja lähestyivät hitaasti, tämän matkan hurja alkuvauhti kun oli lamauttanut hevosten innon ja uuvuttanut niiden voimat. Ja vaikka siitä paikasta, mistä hän katseli, nämä ajoneuvot eivät näyttäneet suuremmilta kuin ne leikkivaunut, joita lapset huvikseen vetävät jälessään, hän ne tunsu heti. Ja uudelleen hän tunsu sydämensä vavahtavan ja entistään rajummin sykkivän.

— Onkohan tuo nainen noissa vaunuissa? hän heti ajatteli. Ja hän jatkoi itsekseen:

— Kuka tietää, mitä vaivoja minulle tuottaa tuo nainen. Parasta päästä hänestä!

Hän aikoi huutaa luokseen jonkun rosvoistaan ja lähettää tämän kiirein vaunuja vastaanottamaan ja käskeä Haukan kääntämään ajoneuvot toiseen suuntaan ja viemään tuon tytön Don Rodrigon linnaan. Mutta ehdottomasti käskevä "ei", joka äkkiä kajahti hänen sisällään, sai tämän tuuman raukeamaan. Häntä kiusasi kuitenkin tarve antaa joku määräys; ja kun hän ei voinut kestää tuota toimetttömyyttä odottaessaan vaunuja, jotka lähestyivät hitaasti, kuin väijytys tai kuin rangaistus, hän kutsutti luokseen vanhan naisen, erään talon palvelijattarista.

Tämä oli entisen linnanvartijan tytär, syntynyt linnassa, missä oli viettänyt koko elämänsä. Se, minkä tämä nainen siellä oli aikaisimmasta lapsuudestaan nähnyt ja kuullut oli painanut hänen mieleensä korkean ja hirvittävän käsityksen isäntiensä mahtavuudesta. Ja pääasiallinen periaate, jonka hän oli ammentanut käskyistä ja esimerkeistä, oli se, että heitä täytyi kaikessa totella; sillä jos he saattaisivatkin tehdä paljon pahaa, he myös voivat tehdä paljon hyvää. Velvollisuuden käsite, joka ituna on istutettu jokaisen ihmisen sydämeen, kehittyi hänen sydämessään samanaikaisesti kunnioituksen, pelon ja orjallisen alistumisen tunteiden kanssa, ja oli yhtynyt ja ikäänkuin sulautunut niihin. Kun Nimittämätön tultuaan herraksi ja isännäksi alkoi käyttää valtaansa sillä hirvittävällä tavalla, jota olemme kosketellut, tuo vanha nainen sen johdosta tunsu alussa sekä jonkunmoista kauhua että vielä syvempää alamaisuuden tunnetta. Aikaa voittaen hän asteettain oli tottunut siihen, mitä joka päivä näki ja kuuli puhuttavan. Niin hirvittävän herran voimakas ja hillitön tahto oli hänen mielestään jonkunmoinen kohtalollinen oikeus.

Elettyään täysi-ikäiseksi hän oli mennyt vaimoksi eräälle talon palvelijalle, joka kohta jälkeenpäin läksi vaaralliselle retkelle, jätti luunsa valtatielle ja vaimonsa leskeksi linnaan. Se pikainen kosto, jonka isäntänsä silloin hankki tästä kuolemasta, tuotti vaimolle hurjaa lohdutusta ja lisäsi sitä ylpeätä tietoisuutta, että oli moisen suojeluksen alaisena. Tästä hetkestä alkaen hän ani harvoin astui ulkopuolelle linnaa. Ja vähitellen häneen ei enää jäänyt ihmiselämästä melkein mitään muuta käsitystä,

kuin minkä täällä linnassa saattoi saada. Hänellä ei ollut palvelijattarena mitään erityistä tehtävää; mutta tästä rosvojoukosta milloin toinen, milloin toinen joka hetki antoi hänelle jotain työtä, mikä oli hänen painajaisenaan.

Milloin hänellä oli repaleinen vaatekappale parsittavana, milloin kiireisesti valmistettava ateria niille, jotka palasivat joltakin retkeltä, milloin täytyi hänen sitoa haavoittuneita. Noitten ihmisten käskyihin, moitteisiin ja kiitoksiin liittyi aina ivaa ja karkeita sanoja. Vanha eukko — tämä oli hänen tavallinen nimensä. Liikanimet — joku sellainen seurasi aina mukana — vaihtelivat asianhaarojen ja puhuttelijan tuulen mukaan. Kun eukkoa häirittiin hänen laiskuudessaan tai kun hänen kiukkuisaa ärtyisyyttään kiihoitettiin, mitkä olivat kaksi hänen huomattavaa ominaisuuttaan, hän usein tiuskasi vastauksia noihin kohteliaisuuksiin, käyttäen sanoja, joissa pääpiru olisi saattanut huomata enemmän omaa henkevyyttään kuin yllyttäjien puheissa.

— Näettehän tuolla alhaalla nuo vaunut? sanoi hänelle herra.

— Totta minä näen, vastasi vaimo, ojentaen esiin väkäleukaansa ja mulkoillen ontoilla silmillään, ikäänkuin olisi tahtonut pullistaa ne esiin kuopista.

— Pane heti paikalla kuntoon kantotuoli, nouse siihen ja anna kantaa itses mitä pikimmin "Pahaan-Yöhön". Sinun tulee olla siellä ennenkuin nuo vaunut ovat sinne saapuneet. Eivätpä ne muuten etene ruumissaattoa nopeammin. Noissa vaunuissa on ... pitäisi olla nuori nainen. Jos hän siinä on, niin sano Haukalle minun käskevän hänen siirtää tuon naisen kantotuoliin ja että hän viipymättä saapuu luokseni. Sinun tulee nousta kantotuoliin tuon ... nuoren naisen viereen; ja kun olette saapuneet tänne ylös, niin viet hänet asuntoosi. Jos hän sinulta kysyy, minne hänet viet, kenen on tämä linna niin varo...

— Oh, sanoi eukko.

— Mutta, jatkoi Nimittämätön, rohkaise hänen mieltään, rauhoita häntä.

— Mitä pitää minun hänelle sanoa?

— Mitä sinun pitää sanoa? Rohkaise hänen mieltänsä, sanon minä. Oletko elänyt näin vanhaksi tietämättä, miten pitää rohkaista jotain olentoa, kun tahtoo? Etkö koskaan itse ole tuntenut sydämen ahdistusta? Etkö tiedä, minkälaiset sanat sellaisina hetkinä tuottavat huojennusta? No niin, sano hänelle sellaisia sanoja. Keksi sellaisia ja mene joutuin hiiteen!

Vanhan vaimon poistuttua, hän jäi hetkeksi ikkunan ääreen, tuijottaen noihin vaunuihin, jotka jo näyttivät paljon suuremmilta. Sitten hän kohotti katseensa aurinkoon, joka tuona hetkenä vaipui vuoren taakse; nyt hän katseli sen yläpuolelle ryhmittyneitä hajanaisia pilviä, mitkä ruskeista silmänräpäyksessä vaihtuivat hehkuviksi kuin tuli.

Hän vetäytyi pois, sulki ikkunan ja alkoi astuskella edestakaisin huoneessa kiireisen vaeltajan tavoin.

## YHDESKOLMATTAA LUKU.

Vanha vaimo oli kiireissään rientänyt noudattamaan käskyä ja itse vuorostaan jakelemaan tarpeelliset määräykset, mahtavana tuon nimen kautta, joka kenen mainitsemana tahansa täällä saattoi kaikkien jalat ketteriksi; ja tämä johtui siitä yksinkertaisesta syystä, ettei kenenkään mieleen koskaan olisi johtunut se ajatus, että kukaan olisi ollut kyllin uskalias sitä väärinkäyttääkseen.

Eukko oli todella saapunut Pahan-Yön kohdalle vähää ennen vaunujen tuloa. Ja huomattuaan niiden lähenevän, hän astui alas kantotuolista, viittasi ajuria pysähtymään, meni vaununovelle ja kuiskasi korvaan Haukalle, joka oli kuroittanut päänsä ulos, isännän käskyn.

Vaunujen pysähtyessä Lucia säpsähti ja heräsi kuin horrostilasta. Hän tunsu uudelleen kauhun väristyksen, aukaisi levälleen suunsa ja silmänsä ja katseli. Haukka oli kyyristynyt vaunujen takakulmaan, ja vanha vaimo, leuka vaununovella, katseli Luciaa sanoen:

— Tulkaa, lapseni; tulkaa lapsiparka; tulkaa minun kanssani, jolle on annettu määräys teitä hyvin kohdella, teitä rauhoittaa, teitä rohkaista.

Kuullessaan naisäänen, tyttöraukka tunsu sydämensä hetkeksi rauhoittuvan ja rohkaistuvan; mutta seuraavassa tuokiossa hän vaipui vielä syvemmän pelon valtoihin.

— Kuka te olette? hän kysyi, ääni värähdellen, ja kiinnittäen vanhukseen tuijottavan ja ihmettelevän katseen.

— Tulkaa, tulkaa, lapsiparka, tämä yhä vaan toistamistaan toisti.

Haukka ja nuo molemmat muut rosvot, jotka eukon sanoista ja tavattoman leppoisasta äänestä tekivät johdelmiaan linnaherran tarkoituksiin nähden, koettivat hekin ystävällisin puhein kehoittaa sorrarolasta tottelemaan. Mutta tämä edelleen katsoi ympärilleen. Ja vaikka jylhä ja tuntematon seutu ja vartijoiden varmuus eivät sallineet mitään avun toivoa, hän kuitenkin aukaisi suunsa aikoen huutaa. Mutta nähdessään Haukan silmillään mulkoilevan samoin kuin nenäliinatempua tehdessään, hän vaiken, vapisi, ja huolimatta vastustuksestaan hänet pantiin istumaan kantotuoliin. Eukko nousi siihen hänen jälkeensä. Haukka antoi kahden rosvokumppaninsa suojelusjoukkona astua jälessä ja alkoi itse joutuin kiivetä rinnettä ylös noudattaakseen isäntänsä kutsua.

— Kuka te olette? kysyi Lucia ahdistuksissaan tuolta tuntemattomalta ja vastenmielisen näköiseltä vanhukselta. Miksi on minut jätetty seuraanne? Missä olen? Minne minua viette?

— Erään henkilön luo, joka tahtoo tehdä teille hyvää, vastasi eukko; suuren her... Ylen onnellinen se, jolle hän tahtoo tehdä hyvää! Todella teidän onnenne. Olkaa pelotta; iloitkaa, sillä hän käski minun rohkaista mieltänne. Sanokaa te hänelle, eikö totta, että olen teitä rohkaissut?

— Kuka hän on? Minkätähden? Mitä hän minusta tahtoo? Enhän kuulu hänelle. Sanokaa minulle, missä olen. Antakaa minun mennä; sanokaa näille ihmisille, että päästävät minut menemään, että vievät minut johonkin kirkkoon. Oi, te, joka olette nainen, Neitsyt Marian nimessä!...

Tämä pyhä ja suloinen nimi, jota tuo vaimo hartaasti kunnioittaen oli toistanut elämänsä ensi vuosina, ja jota ei pitkään aikaan ollut avuksihuutanut eikä kenties kuullut mainittavan, teki tämän poloisen mieleen tällöin sekavan, omituisen, myöhästyneen vaikutuksen, kuten valon ja esineiden muodon himmeä muisto raihnaiseen ja nuoruudestaan sokeaksi tulleeseen vanhukseen.

Tälläväläin Nimittämätön seisoi linnanportin edessä, katsoi alas ja näki kantotuolin kohoavan, hitaasti lähestyvän, käymäjalkaa, kuten äsken vaunut, ja siitä edellä matkan päässä, joka hetki hetkeltä väheni, Haukan kiipeävän polkua juoksujalassa. Kun tämä oli saapunut kukkulan huipulle, sanoi herra hänelle:

— Tule tänne!

Ja kulki Haukan edellä hän astui sisälle ja meni erääseen linnan huoneeseen.

— No miten on? hän sanoi pysähtyen.

— Kaikki kuin olla pitää, vastasi Haukka kumartaen. — Sana ajallansa, nuori nainen ajallansa, ei niin elävätä sielua paikalla, yksi ainoa huuto, joka ei hälyyttänyt ketään saapuville, ajuri ripeä mies, hevoset tuliset, ei ketään kohdattu matkalla; mutta...

— Mutta mitä?

— Mutta ... puhun vilpittömästi, olisin kernaammin tahtonut saaneeni määräyksen kiidättää hänelle luodin selkään, kuulematta hänen puhuvan, katsomatta häntä silmiin.

— Mitä? Mitä oikeastaan tahdot sanoa?

— Tahdon sanoa ... että koko tuona aikana, joka tuntui niin pitkältä ... hän todella minua liiaksi säälisti.

— Säälisti? Mitä sinä tiedät säälistä? Mitä on sääli?

— En ole sitä koskaan niin hyvin tajunnut kuin tällä kertaa; säälin laita on hieman samoin kuin pelon; jos annatte sille jalansijaa, ette enää ole mies.

— No, miten tuo nainen saattoi sinua niin liikuttaa, että tunsit sääliä?

— Niin, armollinen herra! Ajatelkaapas! ... niin kauan aikaa ... itkeä, rukoilla ja katsella teitä silmiin ... ja sitten käydä kalpeaksi, kuolonkalpeaksi! ... sitten nyyhkyttää ja vielä rukoilla, ja sanoa sanoja, jotka...

— En huoli tuota naista tänne linnaani, ajatteli itsekseen Nimittämätön. Tein väärin, kun annoin lupaukseni, mutta olen luvannut ... luvannut. Kun hän on kaukana täältä... Ja hän nosti Haukkaan katseensa käskevän näköisenä.



— Heitä nyt hiiteen säälisi, hän sanoi, nouse hevosen selkään, ota mukaasi kumppani, kaksi, jos tahdot, ja ratsasta pysähtymättä, kunnes olet saapunut Don Rodrigon linnaan, tiedäthän. Sano hänelle, että hän heti paikalla lähettää ... mutta heti, sillä muuten...

Mutta toinen *ei* värähteli hänen sisällään vielä käskevämpänä kuin ensimmäinen ja esti häntä lopettamasta.

— Ei, hän sanoi hyvin päättäväisen näköisenä ja äänisenä, ikäänkuin alistuakseen tuon salaisen sisäisen äänen vallan alle. — Ei; mene levolle; ja huomisaamuna ... teet, minkä sinulle käsken.

— Varmaankin tuolla naisella on liittolaisenaan joku taikahenki, hän sitten ajatteli jäätyään yksin seisomaan, liikkumatta, käsivarret ristissä rinnalla ja katse suunnattuna yhteen permannon kohtaan, johon korkeasta ikkunasta sisään lankeavat kuun säteet kuvasivat vaalean valokuvion, minkä paksujen rautaristikkojen varjo jakoi ruutuihin ja jonka ruutujen kehykset erottivat runsaisiin pikkuosastoihin.

Hänen ajatuksenjuoksunsa jatkui:

— Haukka tunsi sääliä!... Huomenna, ja hyvin varhain, pois täältä tuo nainen. Täytyyköön hänen kohtalonsa, älköönkä hänestä sitten enää puhuttako; ja ... — hän jatkoi yhä ajatuksissaan yhtä innokkaana kuin se, joka antaa käskyn tottelemattomalle lapselle, hyvin tietäen, ettei tämä kuitenkaan tule tottelemaan — älköönkä häntä sitten edes enää ajateltako. Älköönkä tuo kirottu Don Rodrigo tulko minua vaivaamaan kiitoksillaan, sillä ... en enää tahdo kuulla puhuttavan tästä naisesta. Olen tehnyt hänelle tuon palveluksen yksinomaan sentähden, ... että olen luvannut. Ja lupasin ... sillä se on kohtaloni. Mutta saapa Don Rodrigo maksaa tuon palveluksen, se on varma...

Ja hän koetti keksiä jonkun vaikean tehtävän Don Rodrigolle, ikäänkuin korvaukseksi, melkeinpä hyvitykseksi. Mutta uudelleen ilmaantuivat hänen mieleensä nuo sanat: Haukka on tuntenut sääliä!

— Miten hiidessä tuo nainen onkaan sellaista aikaansaanut? hän jatkoi, tuon ajatuksen lumoamana. Tahdon nähdä hänet. — Ei toki, mitä joutavia. Mutta sentään, tahdon hänet nähdä.

Ja kuljettuaan huoneesta toiseen, hän saapui pienille portaille, kiipesi niitä ylös haparoiden, meni vanhan eukon huoneen ovelle, ja potkaisi sitä.

— Ken siellä?

— Aukaise.

Kuultuaan tämän hyvin tunnetun äänen vanhus parilla hyppäyksellä riensi ovelle; kuuli salvan narisevan rautarenkaiden läpi liukuessaan, ja ovi ponnahti auki. Nimittämätön pysähtyi kynnykselle ja jonkunmoisella kolmijalkapöydällä palavan lampun valossa hän näki Lucian kyykistyneenä permannolle huoneen soppeen, joka oli etäimpänä ovesta.

— Kuka on käskenytt sinun heittää hänet tuohon kuin ryysykasan, sinä poloinen? hän tiuskasi eukolle vihastuneen näköisenä.

— Hän on asettunut, minne itse tahtoi, vastasi vanha vaimo nöyränä. Olen tehnyt minkä suinkin olen voinut, rohkaistakseni hänen mieltään; hän saattaa sen itse teille todistaa: mutta se on ollut sula mahdottomuus.

— Nouskaa, sanoi Nimittämätön Lucialle, lähestyttyään häntä.

Mutta tyttöparka, jonka mieli jo ennestään oli niin pelästyksissään ja hämmentynyt, oli äkkiä, tuon miehen kolkuttaessa ovelle, hänen sitä avatessa, sisäänastuessa ja puhuessa joutunut uuden kauhun valtaan; ja hän painautui entistään enemmän soppeensa, kasvot käsiin peitettyinä ja muuten liikkumatta, kuin vapisten koko ruumiissaan.

— Nouskaa, en tahdo tehdä teille pahaa ... vaan päinvastoin tehdä teille hyvää, toisti herra... Nouskaa! jylisi sitten tämä ääni, kiukkuisena siitä, että oli täytynt kaksi kertaa käskeä, ilman että toteltiin.

Ikäänkuin pelostaan ponnahtaen onneton äkkiä kohosi polviensa varaan; hän pani kätensä ristiin, asettui samaan asentoon kuin jonkun pyhän kuvan eteen, kohotti katseensa Nimittämättömään, loi ne heti taas alas ja huudahti:

— Tässä olen: surmatkaa minut!

— Olen jo teille sanonut, etten tahdo tehdä teille pahaa, toisti Nimittämätön leppyneellä äänellä ja tähystellen noita surun ja kauhun hämmentämiä kasvoja.

— Rohkeutta, rohkeutta, sanoi vanha eukko; sanoohan hän sen teille itse, ettei tahdo tehdä teille pahaa...

— Ja minkätähden, virkkoi Lucia äänenpainolla, josta keskeltä pelon väreilyä kuitenkin pisti esiin jonkunmoinen paheksuminen ja epätoivon aiheuttama varmuus, minkätähden saatatte minut kärsimään manalan tuskia? Mitä minä olen teille tehnyt?

— Onko teitä pahoin pidelty? Puhukaa...

— Oh! Pahoinpidelty. Minut on vangittu salakavalasti, väkivaltaisesti. Minkätähden he minut vangitsivat? Miksi olen täällä? Missä olen? Enhän ole muuta kuin ihmisparka? Mitä olen teille tehnyt? Jumalan nimessä...

— Jumala, Jumala, keskeytti Nimittämätön: aina vaan Jumala! Niillä, jotka eivät itse voi puolustautua, joiden voimat eivät riitä, on aina tuo Jumala suussa, ikäänkuin olisivat puhuneet hänen kanssaan. Mitä siis väitätte tuon Jumalanne avulla?... Tehdäkö minulle?...

Mutta hänen lauseensa jäi kesken.

— Voi, herra! Mitäpä minä väittäisin! Mitä voin minä yleensä väittää, minä, poloinen, mitä muuta saatan toivoa, kuin että te olisitte armollinen minua kohtaan? Jumala antaa niin paljon anteeksi armahduksen vuoksi! Antakaa minun mennä; säälistä, antakaa minun mennä. Mitä hyötyä voi olla sillä, jonka kerta täytyy kuolla, siitä, että pakoittaa ihmisparan niin paljon kärsimään? Oi, te, joka voitte käskää, sanokaa, että päästävät minut menemään! He ovat pakolla tuoneet minut tänne. Antakaa minun nousta kantotuoliin tämän vaimon kanssa ja antakaa viedä minut ———aan, missä on äitini. Oi, Pyhä Neitsyt! Äitini, armahtakaa toki, äitini! Ehkei hän ole kaukana täältä ... näinhän kotiseutuni vuoret; miksi annatte minun niin kauheasti kärsiä? Antakaa viedä minut johonkin kirkkoon, rukoilen puolestanne koko elinikäni. Mitä merkitsee teille yhden ainoan sanan lausuminen? Kas, te jo hellytte säälistä: sanokaa yksi ainoa sana, sanokaa se. Jumala antaa niin paljon anteeksi yhden ainoan laupeudentyön tähden!

— Oh, ettei hän ole jonkun niiden henkilöiden tytär, jotka ajoivat minut maanpakoon! ajatteli Nimittämätön; yhden noista raukoista, jotka tahtoisivat nähdä minun kuolevan! Nyt voisin nauttia tämän naisen vaikeroimisesta ja kyynelistä; ja sen sijaan...

— Oi, älkää karkoittako hyvää mielijohdettanne! Lucia jatkoi hehkuvasti, rohkaistuna huomattessaan jonkunmoisen epäroimisen sortajansa kasvoissa ja ryhdissä. Jumala on minulle tekevä tämän armonteon: hän on antava minun kuolla, ja silloin on minulta kaikki lopussa; mutta te?... Kerran kenties tekni... Ei, ei: minä tulen aina rukoilemaan Herraa, että hän suojelisi teitä kaikesta pahasta. Mitä siis teille merkitsee lausua yksi sana? Jospa tietäisitte, miltä tuntuu kärsiä tällaista kidutusta!

— No, rohkeutta, keskeytti Nimittämätön niin lempeästi, että hämmästytti vanhaa vaimoa. — Olenko tehnyt teille mitään pahaa? Olenko teitä uhannut?

— Ette suinkaan. Näen, että teillä on hyvä sydän, ja että säälitte tätä ihmisparkaa. Jos tahtoisitte, voisitte te minua peloittaa enemmän kuin kaikki muut: voisitte minut surmata; mutta sen sijaan olette hieman paisuttanut sydäntäni. Mutta nyt, kruunatkaa laupeudentekonne: vapauttakaa minut, vapauttakaa minut.

— Huomisaamuna...

— Oi, päästäkää minut vapaaksi heti, heti...

— Huomisaamuna näemme toisemme jälleen, minä sanon. Siihen asti, rauhoittukaa, rohkaiskaa mielenne; levätkää, tarvitsettehan myös syödä jotain: heti paikalla teille tuodaan ruokaa.

— Ei, ei, kuolen, jos joku muu astuu tänne sisälle, aivan varmaan kuolen. Viekää minut te itse johonkin kirkkoon. Jumala on palkitseva askeleenne.

— Ruoan tuoja tulee olemaan nainen, sanoi Nimittämätön. Ja tämän sanottuaan hän itse hämmästyti sitä, että oli keksinyt tällaisen apukeinon ja että hänen oli ollut tarvis tuumia sellaista, rauhoittakseen naikkosta.

— Ja sinä, hän jatkoi heti kääntyen vanhan vaimon puoleen, kehoita häntä syömään; pane hänet sitten levolle tähän vuoteeseen. Ja jos hän tahtoo sinut viereensä, niin se tapahtukoon; muuten voit kyllä yhden yön maata permannolla. Virkistä, ilahduta häntä, sanon minä. Ja katso, ettei hänellä ole syytä valituksiin sinun tähtesi.

Näin sanottuaan hän nopeasti kulki ovelle. Lucia nousi ja riensi hänelle toistamaan rukoustaan; mutta hän oli jo kadonnut.

— Voi, miten olen onneton! Sulkekaa, sulkekaa ovi nopeasti. Ja kuultuaan oven paukahtavan kiinni ja salvan narisevan, hän painautui jälleen soppeensa.

— Voi, miten olen onneton, hän uudelleen huusi nyhkyttäen. Ketä nyt rukoilen? Missä olen? Sanokaa minulle, sanokaa minulle te, minä rukoilen, kuka on tuo herra ... hän joka juuri puhui kanssani?

— Kukako hän on? Kuka hän on? Tahdotte, että minä sen teille sanoisin. Vai pitäisi minun se teille sanoa. Sentähden, että hän teitä suojelee, niin tulette ylpeäksi ja tahtoisitte saada tahtonne perille, syöksemällä minut onnettomuuteen! Kysykää sitä pikemmin häneltä itseltään. Jos olisin niin heikko, että suostuisin pyyntöönne, niin ei osakseni tulisi niin hyviä sanoja kuin ne, jotka äsken kuulitte. Minä olen vanha, hän jatkoi mutisten hampaiden välissä. Pahus vieköön nuoret, jotka lumoavat yhtä paljon kyynelillään kuin naurullaan ja jotka aina lopulta ovat oikeassa!

Mutta kuullessaan Lucian nyhkyttävän ja muistaessaan herransa uhkaavan määräyksen hän kumartui yhä sopessaan piileskelevän tytön yli ja jatkoi inhimillisemmällä ja lempeämmällä äänellä:

— No, kas niin, enhän ole sanonut teille mitään pahaa; älkää siis itkekö. Mutta älkää kysykö minulta asioita, joita minulla ei ole lupa teille sanoa; ja muuten voitte rauhoittua. Ohoh! Jospa tietäisitte kuinka moni olisi onnellinen, jos kuulisi hänen niin puhuvan, kuin hän puhui teille! Rauhoittukaa siis; heti tuodaan teille suuhun pantavaa; ja lisäksi minä, joka tämän talon asiat ymmärrän ... siitä tavasta päättäen, millä hän teille puhui, voin ennustaa, että kaikki tulee käymään hyvin. Sitten te panette maata ... ja jättättehän minullekin vähän tilaa, hän jatkoi tukahuttaen kiukkuaan.

— En tahdo syödä, enkä tahdo nukkua. Jättäkää minut rauhaan; älkää tulko minua lähelle; älkää poistuko täältä.

— No enhän toki! sanoi vanhus vetäytyen pois ja istuutuen tuolipahaiselle, mistä loi tyttöraukkaan kauhun ja kateuden sekaisia katseita. Sitten hän katseli vuodettaan ja kiroili mielessään sitä, ettei kenties saisi nauttia siitä koko sen yön aikana. Ja hän napisi kylmää vastaan. Mutta mielessään hän iloitsi ajatellessaan illallista, toivoen, että hänkin siitä oli saapa osansa. Lucia ei huomannut kylmää, ei tuntenut nälkää, ja ollen kuin tylsistynyt hän koki suruansa ja kauhuansa ainoastaan epämääräisesti, vallan kuin kuumesairas hourenäkyjä nähdessään.

Kuullessaan ovelta kolkutusta hän vavahti. Ja nostaen päätään kasvot säikähtyneinä, hän huudahti:

— Ken siellä? Ken siellä? Ei kukaan pääse sisälle!

— Ei mitään vaaraa: hyvä uutinen! sanoi eukko. Se on Marta, joka tuo ruokaa.

— Sulkekaa, sulkekaa heti ovi! huusi Lucia.

— No, heti paikalla, heti paikalla! vastasi eukko.

Ja otettuaan Martan kädestä korin, hän lähetti tämän kiireisesti menemään, sulki jälleen oven ja laski korin keskellä huonetta olevalle pöydälle. Sitten hän moneen kertaan toisti Lucialle kehoitustaan tulla syömään näitä herkkuja. Hän käytti mielestään mitä tehokkaimpia sanoja herättääkseen poloisen ruokahalua ja puhkesi huudahduksiin ruokalajien oivallisuudesta:

— Onpa tässä herkkupaloja, joita rahvas muistaa kauan, jos joskus saa niitä syödäkseen! Entä viini sitten! Samaa lajia, jota isäntä itse juo ystäviensä seurassa ... kun näitä tulee käymään ... ja kun he tahtovat tulla hyvälle tuulelle. Kuuletteko!

Mutta huomattuaan, että kaikki nämä houkuttelut olivat turhia, hän sanoi:

— Te vaan ette huoli. Älkääpä vaan kaiken tämän jälkeen huomenna sanoko, etten minä muka ole teitä kehoittanut ja rohkaissut. Mutta syönpä tässä tällävälän minä. Ja tästä jää enemmän kuin tarpeeksi teille, kun päätätte tulla järkiinne ja totella.

Näin sanottuaan hän ahneesti hyökkäsi aterian kimppuun.

Tultuaan kylläiseksi, hän nousi, meni taas Lucian soppea kohti; ja kumartuen hänen puoleensa, hän uudelleen kehoitti häntä syömään ja panemaan maata.

— Ei, ei, minä en tahdo mitään, vastasi Lucia heikolla ja uneliaalla äänellä. Sitten hän jatkoi päättävämmin:

— Onko ovi suljettu? Onko se hyvin lukittu?

Ja katseltuaan tarkoin ympärilleen huoneessa, hän nousi, ojensi eteensä käsiään ja kulki epäilevin askelin oveen päin saadakseen siitä varmuutta.

Eukko juoksi sinne ennen häntä, ojensi kätensä lukkoa kohti, tarttui toisella kädellä ovenriipaan, jota ravisti, vingutti salpaa sinkilässä ja sanoi:

— Kuuletteko? Huomaatteko? Onko se hyvin lukossa? Oletteko nyt tyytyväinen?

— Oh, tyytyväinen, minäkö täällä tyytyväinen? vastasi Lucia taas painautuen nurkkaansa. — Mutta Herra tietää, että minä olen täällä.

— Tulkaa ainakin nukkumaan: mitä teette siinä loikomassa kuin koira? Onko koskaan nähty, että ihminen hylkää mukavuutta, jota hänelle tarjotaan?

— Ei, ei, jättäkää minut rauhaan.

— No, niinkuin tahdotte. Katsokaapa: minä jätän teille hyvän paikan, minä panen maata laidalle, minä alistun tähän epämukavuuteen teidän tähtenne. Jos tahdotte tulla vuoteeseen, tiedätte miten sen teette. Muistakaa, että pyysin teitä moneen kertaan sitä tekemään.

Näin sanottuaan hän pujahti peitteen alle täysin puettuna; sitten kaikki vaipui hiljaisuuteen.

Lucia pysyi liikkumattomana, yhä vaan kyyristyneenä samassa sopessa, polvet leuan alla, kädet polviin nojaten ja kasvot käsiin peitettyinä. Hänen tilansa ei ollut unta eikä valvontaa, vaan nopeasti haihtuvaa, ajatuksien, näkyjen, kauhunkuvien synkkää vuorottelua. Milloin hän, ollen selvemmin tajuissaan ja muistaen selvemmin sitä kauhistusta, jonka todistajana ja uhrina hän oli ollut tuona onnettomana päivänä, mietti tuskallisesti tämän salaperäisen ja hirvittävän todellisuuden yksityiskohtia, joka häntä joka taholta ympäröi. Milloin taas hänen mielensä siirtyen vielä synkempään ajatuspiiriin, taisteli epävarmuuden ja tulevaisuuden pelon synnyttämiä aaveita vastaan. Hän oli vaipuneena tähän hirveään ahdistukseen niin pitkän aikaa, että tälläkin kertaa tahdomme nopeasti liukua sen yli. Viimein hän murtuneena, lamautuneena ojensi jähmettyneet jäsenensä, paneutui makaamaan tai pikemmin vaipui pitkäkseen permannelle ja pysyi jonkun aikaa tilassa, joka enemmän vivahti todelliseen uneen.

Mutta äkkiä hän kavahti ylös ikäänkuin sisäisen äänen kutsuessa. Ja tunsi tarvetta täydelleen herätä, jälleen täydelleen hallita ajatuksiaan, ymmärtää missä oli, miten ja miksi.

Hän kuunteli tarkkaavaisesti erästä hälyä, joka tunki hänen korvaansa. Se oli eukon hidas ja käheä kuorsaus. Hän aukaisi silmänsä ja näki vaalean valon vuoroin leimahtavan ja vuoroin sammuvan. Se oli lampun sydän, joka sammumaisillaan ollen loi vavahtelevaa ja epävarmaa valoa, minkä seuraavassa tuokiossa palautti, niin sanoaksemme, kuten aalto, joka hyökkää rannalle ja siitä taas pakenee. Ja tämä valo, joka hylkäsi esineet, ennenkuin ne siltä olivat saaneet selvän muodon ja määrätyn värinsä, ei sallinut silmän eroittaa muuta kuin himmeitä ja epämääräisiä kuvia. Mutta pian veresten vaikutelmien muisto palasi Lucian mieleen ja auttoi häntä eroittamaan selvemmin sitä, mikä näölle ilmeni vaan epäselvästi ja epätäydellisesti.

Tuskin oli onneton Lucia herännyt, kuin jälleen tunsi vankilansa: kaikki tuon eletyn päivän kamalat muistot, kaikki tulevaisuuden kauhut häntä yhtä haavaa ahdistivat. Ja itse tämä uusi levollisuus, joka oli seurannut niin runsasta rauhattomuutta, tämä jonkunmoinen lepo ja huolettomuus, johon oli vaipunut, lisäsivät hänen entisiin kauhuihinsa uuden kauhun; ja hänet valtasi niin katkera suru, että toivoi kuolevansa. Mutta samassa hän muisti, että hänellä kuitenkin vielä oli jällellä yksi apukeino, nimittäin rukous; ja sitä ajatellessaan hän tunsi mielessään välkähtävän nopean toivon säteen. Hän otti uudelleen esille rukousnauhansa ja alkoi rukoilla; ja mikäli rukous nousi hänen vapisevilta huuliltaan, hän tunsi jälleen syntyvän ja kasvavan sydämessään epämääräisen luottamuksen.

Äkkiä toinen ajatus kulki läpi hänen mielensä: hän arveli, että hänen rukouksensa otettaisiin paremmin vastaan ja kuultaisiin varmemmin, jos hän tuossa epätoivossaan ollen tekisi jonkun uhrauksen. Hänen mieleensä muistui silloin mikä hänellä maailmassa oli ollut rakkainta; sillä tuona hetkenä hänen sielunsa ei voinut tuntea muuta tunnetta kuin kauhua, eikä käsittää muuta toivoa, kuin vapautumista; tämä rakkain seikka muistui hänen mieleensä, ja hän päätti heti uhrata sen. Hän kohosi polvilleen, puristi kiihkeästi poveaan vastaan ristiinpantuja käsiään, joista riippui rukousnauha, kohotti katseensa taivasta kohti ja sanoi:

— Oi, pyhä Neitsyt, te, jonka haltuun niin usein olen itseni uskonut ja joka niin usein olette rukoukseni kuullut ja minua lohduttanut! Te, joka olette kärsinyt niin suuria tuskia ja joka nyt olette niin kunniakas ja olette tehnyt niin paljon ihmeitä ahdistuneiden raukkojen hyväksi, oi, auttakaa minua! Vapauttakaa minut tästä vaarasta, antakaa minun terveenä ja vahingoittumattomana palata äitini luo, te Jumalan äiti; ja minä teen teille lupauksen pysyä neitsyenä, luovun ainaiseksi sulh ... tuosta

poloisesta onnettomasta miehestä, enkä tahdo vastedes olla kenenkään muun kuin teidän oma.

Lausuttuaan nämä sanat hän painoi alas päänsä, pani rukousnauhan kaulaansa, ikäänkuin vihkiytymisen merkiksi, mutta samalla suojelukseksi, ja sen uuden hengellisen taistelujoukon aseeksi, jonka jäseneksi juuri oli lupautunut. Hän istuutui jälleen permannelle ja tuns sydämeensä palaavan jonkunmoisen tyyneyden, jonkunmoisen luottamuksen. Hän muisti tuon mahtavan tuntemattoman toistaman: *huomisaamuna*, ja hän luuli tässä sanassa piilevän ikäänkuin pelastuksen lupauksen. Hänen aistinsa, jotka olivat väsyneet niin pitkästä ja rajusta taistelusta, uupuivat vähitellen keskellä tätä hänen ajatustensa tyyntymistä. Ja viimein melkein aamun valjetessa, suojelijattarensa nimi huulillaan, Lucia vaipui sikeään ja jatkuvaan uneen.

Mutta tässä samassa linnassa oli toinen henkilö, joka kernaasti olisi tahtonut tehdä samoin, mutta jolle se ei onnistunut. Lähdettyään Lucian luota, niin sanoaksemme paettuaan häntä, annettuaan määräyksensä illallisen tarjoamisesta vangitulle ja käytyään tapansa mukaan tarkastamassa muutamia linnan vartiopaikkoja, yhä tuo kuva mielessä, yhä nuo rukoilevat sanat kaikuen korvissa, Nimittämätön oli kiireisesti syössyt huoneeseensa, oli nopeasti sulkeutunut siihen, ikäänkuin ulkona olisi ollut häntä vahvempi vihollinen, ja oli sitten riisuutunut ja heittäytynyt vuoteeseensa. Mutta tuo kuva, joka nyt oli entistään selvempi, entistään eloisampi hänen mielessään, tuntui tuona hetkenä sanovan hänelle: et tule nukkumaan.

— Mikä hullu naikkosen uteliaisuus saattoikaan minut häntä näkemään? Tuo Haukka pahas on oikeassa, silloin ei enää ole mies... Minäkö en enää olisi mies! Mikä, hiidessä, siis on minut vallannut? Mitä uutta on minulle tapahtunut? Tiesinhän sen jo, että naiset itkevät ja vaikeroivat. Miehetkin joskus vaikeroivat, kun eivät voi tehdä vastarintaa. Mitä, perhana, enkö siis koskaan ole kuullut naisten poraavan?

Ja tässä, suuresti vaivaamatta muistiaan, tämä itsestään palautti hänen mieleensä useamman kuin yhden tilaisuuden, jolloin eivät rukoukset eivätkä valitukset olleet voineet häntä taivuttaa luopumaan yrityksistä, jotka kerran oli vahvasti päättänyt panna täytäntöön. Mutta nämä muistot eivät suinkaan tuottaneet hänelle sitä rohkeutta, mikä häneltä puuttui tämän päätöksen toimeenpanoon, ne eivät suinkaan karkoittaneet hänen sydämestään tuota säälin tunnetta, josta hän niin kernaasti olisi tahtonut vapautua, vaan liittivät siihen päinvastoin eräänlaista hämmennystä ja raivokasta katumusta, niin että hänestä tuntui helpoitukselta palata tuohon ensimmäisen Lucian herättämään kuvaan, jota vastaan hän oli koettanut kiihoittaa rohkeuttaan.

— Hän elää vielä, tämä nainen, hän ajatteli. Hän elää, hän on täällä; on vielä aika. Saatan sanoa hänelle: menkää, ja palatkoon ilo jälleen sydämeenne; saatan nähdä noiden kasvojen muuttuvan, saatanpa hänelle sanoa: Antakaa minulle anteeksi ... antakaa minulle anteeksi? Minäkö pyytäisin anteeksi? Naiselta? Minä?... No niin, ja jos kuitenkin sana, sellainen sana voisi minulle tehdä hyvää, tuottaa hieman viihdytystä tälle pirulliselle levottomuudelleni, niin sanoisin hänelle, niin lausuisin sen sanan, totisesti sen lausuisin. Mihin tilaan olenkaan joutunut! En enää ole mies, en enää ole mies!... Joutavia, hän sitten sanoi kääntyen rajusti toiselle kyljelleen vuoteessa, joka oli käynyt hirvittävän kovaksi, peitteensä alla, joka oli muuttunut kauhean raskaaksi. — Joutavia kaikki tämä. Onhan tällainen usein kummitellut päässäni! Tämä haihtuu kuin kaikki edellinenkin.

Ja sitä karkoittaakseen, hän haki jotain tärkeätä yritystä; jotain tuollaista seikkaa, joka tavallisesti täytti hänen mielensä täydelleen, jotta olisi voinut kiinnittää siihen kaikki ajatuksensa. Mutta hän ei sellaista löytänyt. Kaikki ilmeni hänelle uudessa valossa: mikä muulloin voimakkaammin oli kiihoittanut hänen halujaan, ei nyt enää tarjonnut hänelle mitään viehätysvoimaa: intohimo, joka hevosen tavoin nähdessään varjon äkkiä muuttuu vikuriksi, kieltäytyi kulkemasta edelleen. Kun hän muisteli alkuunpantuja, vielä päättämättömiä yrityksiä, ei hän innostunut tuumiessaan niiden täyttymistä, eikä tuskastunut ajatellessaan esiintyviä vastuksia — vihanpuuskauskini olisi tuona hetkenä hänestä tuntunut lievennykseltä — mutta sen sijaan hän tuns surumielisyyttä, melkein kammoa jo suorittamiensa toimenpiteiden johdosta.

Tulevaisuus tuntui hänestä kaikesta mielenkiinnosta, tahdonilmauksista, toiminnasta tyhjältä, täydeltä yksistään sietämättömiä tuskia, kaikki vastaiset hetket sen hetken kaltaisilta, joka paraikaa kului niin hitaasti ja niin raskaana painoi hänen päätään. Hän järjesteli mielikuvituksessaan kaikki salamuraajansa, eikä keksinyt mitään, jota olisi huolinut heille määrätä tehtäväksi. Sekin ajatus, että oli jälleen näkevä heidät, että oli astuva heidän keskelleen, tuntui hänestä taakalta, joka kasaantui entisten lisäksi, se tuotti hänelle pelkkää inhoa ja huolta. Ja kun hän kaikesta huolimatta tahtoi löytää jonkun tehtävän seuraavaksi päiväksi, jotain toteutettavissa olevaa, oli hänen pakko pysähtyä tuohon ainoaan ajatukseen, että hän seuraavana päivänä saattoi antaa vapauden onnettomalle vangilleen.

— Tulen hänet vapauttamaan, aivan varmasti tahdon hänet vapauttaa. Heti aamun valjetessa lähden joutuin hänen luokseen ja sanon: Menkää, lähtekää pois. Annan hänelle saattojoukon... Entä lupaukseni? Entä sitoumukseni? Entä Don Rodrigo?... Mutta mikä hän sitten on, tuo Don Rodrigo?

Miehen tavoin, jonka äkkiä yllättää esimiehen odottamaton ja hämille saattava kysymys, Nimittämätön ajatteli heti mitä vastaisi tähän kysymykseen, jonka itse itselleen oli asettanut tai oikeammin, jonka hänelle oli asettanut tuo uusi oma-itsensä, mikä äkkiä suunnattomasti kasvaneena nousi hänen tietoisuudestaan ikäänkuin tuomitsemaan hänen entistä minäänsä. Hän haeskeli sentähden mielessään niitä syitä, joiden nojalla melkein ennen kuin häntä oli pyydetty, oli voinut sitoutua vallan ilman mitään vihan tai pelon aihetta saattamaan niin suureen kärsimykseen onnettoman tuntumattoman naisen, yksinomaan halusta tehdä mieliksi tuolle miehelle. Mutta kaukana siitä, että hänen olisi onnistunut huomata syitä, jotka tuona hetkenä olisivat kyyneleet tuota tekoa puolustamaan, hän ei edes tahtonut kyetä ymmärtämään, miten oli mokoman teon tullut tehneeksi. Tuo päätös, joka ei suinkaan ollut mikään itsetietoisien harkinnan tulos, oli pikemmin ollut äkillinen päähänpisto henkilöllä, joka totteli vanhoja totuttuja tunteita, se oli lukemattomien edelläkäyneiden seikkojen tulos. Ja tuo kiusaantunut omantuntonsa tutkija johtui, selvitellessään itselleen yhtä ainoata seikkaa, tarkastamaan koko elämäänsä.

Kun hän mielessään siirtyi taaksepäin vuodesta vuoteen, sitoumuksesta sitoumukseen, rikollisesta teosta toiseen, murhasta murhaan, niin jokainen hänen teoistaan esiintyi hänen uudelle ja itsetietoiselle arvostelulle vailla niitä tunteita, jotka muinoin olivat hänen päätöksensä aiheuttaneet ja saattaneet hänet tuollaisen teon toimeenpanemaan. Ja tämä hänen kulunut elämänsä ilmeni nyt hirvittävässä valossa, jota nuo samaiset tunteet eivät silloin olleet sallineet hänen huomata. Nämä teot olivat kaikki osa häntä itseään, kokonaan hänen aikaansaannostaan.

Tämän ajatuksen aiheuttama kauhu, joka uudelleen nousi jokaisen tuollaisen synkän kuvan mukana, kiinnitakertuneena siihen, kiihtyi vähitellen epätoivoksi.

Hän kavahti rajusti istumaan, ojensi, ollen suunniltaan, kätensä kiviseinää kohti, pieluksensa taaksi, survaisi kätensä pistoolia vastaan, tarttui siihen, otti sen naulasta ja ... juuri kun aikoi tehdä lopun sietämättömäksi käyneestä olemassaolostaan, hänen ajatuksensa kiintyi kauhistikseen, niin sanoaksemme haudan tuonpuoliseen huoleen, joka muistutti, että hänen olemassaolonsa maallisen vaelluksen loputtuakin yhä vaan jatkumistaan jatkuisi. Hän kuvitteli kammaten muodottomaksi käynyttä, liikkumatonta ruumistaan, joka joutuisi hänen jälkeensä eloon jääneen halvimman olennon mielivallalle alttiiksi, lisäksi ihmettelyä ja epäjärjestyttä, joka seuraavana päivänä vallitsisi linnassa: kaikki mullin mallin; hän itse jähmettyneenä, voimattomana, äänettömänä, pauskattuna minne tahansa. Hän kuvitteli niitä kulkupuheita, jotka siitä leviäisivät, niitä selittelyjä, jotka moisen tapauksen johdosta syntyisivät linnassa, lähistössä ja kaukana; ja vielä lisäksi vihamiestensä iloa. Itse pimeys ja yön hiljaisuus saattoivat hänet näkemään kuolemassa jotain surullisempaa, hirvittävämpää; sitävastoin hänestä tuntui, että jos selkeällä päivällä olisi ollut ulkona, ihmisten näkyvissä, niin ei olisi epäröinyt heittäytyä vuorikoskeen siihen ainaiseksi kadotakseen. Ja vaipuneena näihin surullisiin mietteisiin hän aukaisi ja sulki suonenvedontapaisesti pistoolin hanan, kun toinen ajatus johtui hänen mieleensä.

— Entä jos tuota toista elämää, josta minulle puhuttiin kun olin lapsi, josta vielä puhutaan, josta aina puhutaan, kuin olisi se varma asia, jos sitä ei ollenkaan ole olemassa, jos se vaan on pappien keksintö, mitä teen minä silloin? Minkätähden kuolla? Mitä silloin väliä siitä, mitä olen tehnyt! Tämä mielentilani on hulluutta... Mutta jos tuo toinen elämä on olemassa!...

Tällaista epäillessään, tällaista vaaran mahdollisuutta ajatellessaan hän joutui vielä synkemmän ja masentavamman epätoivon valtoihin, josta ei kuolemakaan saattanut häntä vapauttaa. Hän pudotti aseensa, sitten hän jonkun hetken raastoi käsin tukkaansa, hampaat kalisten, vavisten kaikissa jäsenissään. Äkkiä heräsivät hänen mielessään sanat, jotka kahteen kertaan muutama tunti aikaisemmin olivat kajahtaneet hänen korvaansa:

— Jumala antaa anteeksi niin paljon armahdusteen vuoksi!

Ja nämä sanat eivät palanneet mieleen sen nöyrän rukouksen muodossa, kuten ne oli lausuttu, vaan täysin voimakkaina ja samalla herättäen kaukaista toivoa. Tämä oli huojennuksen hetki. Hän poisti kätet ohimoiltaan ja ollen levollisemmassa asennossa, hän kiinnitti henkensä katseet noiden sanojen lausujattareen, ja hän ei enää nähnyt häntä armoa anovana, vaan mahtavan ja selkeän ryhtisenä kuin ainakin sen, joka jakelee armoa ja lohdutusta. Hän odotti ahdistuksissaan päivän valkenemistä rientääkseen häntä vapauttamaan ja kuullakseen hänen suustaan toisia huojennuksen ja elämän sanoja; hän luuli näkevänsä, miten itse vei häntä hänen äitinsä luo.

— Entä sitten? Mitä teen huomenna, loppupäivänä? Mitä teen ylihuomenna? Ja seuraavana yönä, ja yönä joka palaa vuorokauden kuluttua? Pois, pois, nuo kauheat yön hetket!

Ja vaipuen tulevaisuuden tuskalliseen tyhjyyteen, hän turhaan haki jotain tapaa käyttää aikaansa, jotain keinoa elää päivin ja öin. Milloin hän ajatteli hylätä linnansa mennäkseen jollekin kaukaiselle seudulle, missä ei koskaan oltaisi kuultu hänestä puhuttavan. Mutta hän tunsu hyvin, että omantuntonsa

tulisi seuraamaan häntä kaikkialle. Milloin häneen palasi epämääräinen toivo saada takaisin entinen rohkeutensa ja että hänen nykytilansa olisi ainoastaan jonkunlaista ohimenevää kuumehouretta. Milloin hän taas kammoksui päivän valoa, joka oli osoittava hänet ympäristölleen niin surkean muuttuneena; milloin hän taas sitä palavasti kaihosi, ikäänkuin tuon valon olisi pitänyt kirkastaa hänen ajatuksensakin.

Ja silloin äkkiä, juuri päivän sarastaessa, muutama hetki senjälkeen kuin Lucia on nukahtanut, ja ollessaan siinä liikkumattomana istumassa, hän kuulee värähtelevän korvassaan kuin epäselvän äänen, joka kuitenkin ilmaisee jotakin iloista. Hän rupeaa kuuntelemaan ja tuntee äänen kaukaiseksi pyhäkellon soitoksi. Ja edelleen kuunnellessaan hän tuntee vuoren antaman kaiun, joka aika ajoin kaukaisena toistaa nuo iloiset äänet niihin sekaantuen. Muutaman hetken kuluttua hän kuulee toisen kirkonkellon lähempää; sitten toisen vielä lähempää.

— Mikä onkaan tämän ilon aihe? Mistä iloitsevat kaikki nämä ihmiset?  
Mikä onnellinen tapaus on heille sattunut?

Hän kavahtaa pois tältä tuskanvuoteelta. Ja pukeuduttuaan kiireisesti hän rientää aukaisemaan ikkunaluukkuja ja katselee ulos. Vuoret olivat vielä synkkinä; taivaalla ei ollut ainoastaan muutamia pilviä, vaan se oli tasaisen, tuhkaharmaan pilviverhon peitossa. Kuitenkin saattoi yhä lisääntyvän päivän valossa erottaa laakson pohjukassa olevalla tiellä ihmisiä, jotka astuivat kiireisen innokkaasti edelleen; toisia, jotka juuri astuivat ulos majoistaan; kaikki kulkivat samaan suuntaan linnasta oikealla olevaa laakson suuta kohti; saattoi lisäksi erottaa näiden ihmisten juhlapuvut ja -ilmeet.

— Mitä hiidessä, on noilla ihmisillä? Mitä ilahuttavaa voi olla näillä kirotuilla seuduilla? Minne rientää kaikki tämä väki?

Herätettyään huudollaan viereisessä huoneessa nukkuvan luotettavan bravon, hän kysyi tältä, mikä saattoi olla tämän liikkeen syynä. Rosvo vastasi, ettei siitä tietänyt enempää kuin isäntänsä, mutta että lähti asiaa tiedustelevaan. Herra jäi nojaten ikkunaan katselemaan tätä vilkasta näkyä.

Siinä oli miehiä, naisia, lapsia, jotka kulkivat ryhmittäin, kaksittain, yksitellen; mikä jouduttaen askeleitaan saavutti toisen, joka kulki edellä, sitten astuen edelleen hänen seurassaan; toinen tapasi majastaan astuessaan ensimmäisen ohikulkijan tiellensä, ja he astuivat yhdessä ystävien tavoin sovitulle retkelle. Heidän ryhtinsä ja eleensä ilmaisivat selvästi tavatonta kiirettä ja yhteistä iloa. Ja nuo yksimieliset, joskaan ei soinnukkaasti yhteen sulautuvat kellojen äänet, mitkä värähtelivät lähempää ja kaukaa, selvempinä tai kumeampina, tuntuivat ikäänkuin edustavan kaikkia noita eleitä ja korvaavan niitä sanoja, jotka eivät jaksaneet kohota tänne ylös.

Nimittämätön katseli ja tähysteli, huomio yhä kiihtyen. Ja vilkas uteliaisuus tai enemmänkin, harras halu heräsi hänen sydämessään saada tietää, mikä saattoi tuottaa näin monelle erilaiselle ihmiselle samaa innostusta.

## **KAHDESKOLMATTI LUKU.**

Hiukan myöhemmin palkkalaisrosvo palasi kertomaan, että Milanon arkkipiispa, kardinaali Federigo Borromeo, oli edellisenä päivänä saapunut ———aan, ja että hänen aikomuksensa oli siellä viipyä koko sen päivän; että tieto tästä saapumisesta oli edellisenä iltana levinnyt monen peninkulman laajalti ympäristöön, ja että se oli väestössä herättänyt halun lähteä katsomaan tätä henkilöä, ja että kirkonkelloja soitettiin sekä juhlan merkiksi että kutsuna saapua paikalle. Linnaherra jäi yksikseen ja katsoi edelleen laakson pohjukkaan entistään mieltäväisempänä.

— Yhden ainoan miehen vuoksi! Kaikki kiireissään, kaikki iloissaan nähdäkseen tuota miestä! Ja kuitenkin epäilemättä jokaisella noista ihmisistä on paha henkensä, joka häntä kiusaa! Epäilemättä; mutta ei yhdelläkään voi olla sellaista pahaa henkeä, kuin minulla; ei varmaankaan yksikään ole viettänyt sellaista yötä kuin minä! Mitä on siis tuossa miehessä, että hän voi tehdä kaikki nuo ihmiset niin iloisiksi? Jokunen kolikko, jonka umpimähkään jakelee siellä täällä... Kuitenkaan eivät kaikki nämä ihmiset riennä saapuville tuon almun vuoksi. No niin! Jotkut ilmaan tehdyt merkit, jotkut sanat... Oi, jos olisi minuakin varten noita sanoja, jotka voivat lohduttaa! Jos!... Miksi en menisi minäkin?... Miksi en?... Ja minä lähdenkin. Mitä muuta voisinkaan tehdä? Totisesti minä lähdenkin; ja tahdon puhua hänen kanssaan, kahden kesken tahdon hänen kanssaan puhua. Mitä sanon hänelle? No niin, sanon hänelle kuka, mitä... Näenhän muuten sitten, mitä hän itse, tuo mies, saattaa minulle sanoa!

Tehtyään tämän epämääräisen päätöksen, hän joutuin päätti pukeutumisensa, otti yllensä eräänkuosisen viitan, jossa oli jotain sotilaallista; otti vuoteeseen jääneen pistoolin ja kiinnitti sen toiselle kupeelleen vyöhön; toiselle kupeelle hän kiinnitti toisen pistoolin, jonka otti alas seinältä; samaan vyöhön hän kätki tikarinkin. Seinältä hän niinikään otti alas karabiini-pyssyn, joka oli melkein yhtä kuuluisa kuin hän itse, ja ripusti sen kannattimen nojaan olalle. Hän otti lakkinsa ja astui ulos huoneesta. Ja kaikkein ensiksi hän suuntasi kulkunsa sitä huonetta kohti, johon oli jättänyt Lucian. Hän laski karabiini-pyssynsä alas oven edustan nurkkaan ja kolkutti, samalla antaen äänensä kuulua. Vanha eukko karkasi pois vuoteesta, heitti risaisen huivin hartioilleen ja riensi avaamaan. Herra astui sisään, ja luotuaan katseensa ympärilleen, hän huomasi Lucian kokoonkyyristyneenä nurkassa ja tyynenä.

— Nukkuuko hän? kysyi hän kuiskaten vanhukselta: tuossako on hänen makuusijansa? Tämäkö oli minun käskyni, sinä onneton?

— Olen tehnyt kaiken mahdollisen, vastasi eukko; mutta hän ei ollenkaan tahtonut syödä, eikä tulla nukkumaan.

— Anna hänen siis nukkua rauhassa. Varo häntä häiritsemästä; ja kun hän herää... Marta tulee tänne, viereiseen huoneeseen; ja sinun tulee lähettää hänet noutamaan mitä vaan tämä nuori nainen ikinä haluaa. Kun hän herää ... niin sano hänelle, että minä ... että isäntä on lähtenyt linnasta vähäksi aikaa, että hän pian palaa, ja että palatessaan tekee kaiken, mitä hän tahtoo.

Vanha vaimo vallan tyrmistyi arvellessaan itsekseen:

— Olisiko kenties tämä nainen joku prinsessa?

Herra läksi ulos huoneesta, otti jälleen karabiininsa, lähetti Martan odottamaan etuhuoneeseen, lähetti ensimmäisen kohtaamansa palkkalaisrosvon ylös vahdiksi käskien, ettei hän päästäisi Lucian huoneeseen ketään muuta, kuin mainitun naisen. Sitten hän läksi linnasta ja alkoi nopeasti astua rinnettä alas.

Lähdekirjoituksemme ei mainitse sen matkan pituutta, joka oli linnasta siihen kylään, missä kardinaali oleskeli, mutta emme luule sen olleen joltistakin kävelyä suuremman. Tätä läheisyyttä emme johda yksistään tämän laakson asujanten kokoontumisesta kyseessäolevaan kylään; sillä tämän ajan aikakirjoista olemme lukeneet, että ihmisiä riensi saapuville kauempaa kuin kahdenkymmenen Italian peninkulman päästä ympäristöltä saadakseen onnen kerran ihailta kardinaali Federigoa. Mutta kaikista muista seikoista, jotka aiomme kertoa ja jotka tapahtuivat tuona päivänä, on meidän pakko tehdä se johtopäätös, ettei tuo matka voinut olla varsin pitkä.

Ne palkkalaisrosvot, jotka sattumalta olivat polulla, pysähtyivät kunnioittavasti herran ohikulkiessa, odottaen, oliko hänellä joku käsky heille annettavana, vai tahtoiko hän ottaa heidät mukaansa jollekin retkelle. Ja jäivät sitten suuren hämmästyksen valtoihin nähdessään hänen omituisen ilmeensä ja ne katseet, jotka hän heihin loi vastauksena heidän tervehdyksiinsä.

Kun hän oli saapunut yleiselle maantielle, ohikulkijoita ihmetytti suuresti, että hän kulki ilman saattojoukkoa. Ensimmäiset vaeltajat, jotka hänet huomasivat, alkoivat keskenään kuiskailta, luoda häneen epäluuloisia katseita ja väistyä molemmin puolin. Koko matkallaan hän ei astunut kahta askelta toisen kulkijan vieressä. Jokainen, joka näki hänen saapuvan viereensä, katseli häntä levottomana kulmien alta, tervehti ja harvensi askeleensa, jäädäkseen jällelle. Saavuttuaan kylään, hän siellä tapasi jo lukuisan kansanjoukon. Hänen ilmestyessään, hänen nimensä kulki suusta suuhun ja väkijoukko aukaisi kujan, päästääkseen hänet kulkemaan. Hän lähestyi erästä näistä varovaisista maalaisista ja kysyi häneltä, missä kardinaali oli.

— Pastorin talossa, tämä vastasi kunnioittavasti; ja hän näytti hänelle, missä se oli.

Herra meni sinne, astui sisälle pieneen pihaan, missä oli paljon pappeja, jotka kaikki katsoivat häneen hämmästyksen ja epäluulon sekaisella tarkkaavaisuudella. Hän huomasi vastapäätä selällään olevan oven, joka johti pieneen saliin, mihin samoin oli kokoontunut joukko pappeja. Hän otti karabiini-pyssyn oltaansa ja nojasi sen pihan nurkkaan; sitten hän astui pieneen saliin. Sielläkin levottomat katseet, hänen nimeään toistava kumea kuiskinta, sitten syvä hiljaisuus vastaanottivat tulijaa. Hän kääntyi erään papin puoleen ja kysyi, missä oli kardinaali, ilmaisten toivomustaan puhua hänen kanssaan.

— Olen outo tässä huoneustossa, vastasi se, jolta kysyttiin; ja luotuaan nopean katseen ympärilleen, hän kutsui ristinkantaja-kappalaista, joka paraikaa eräässä salin sopessa kuiskasi virkaveljelleen:

— Se on hän! Se on tuo kuuluisa!... Mitä tuolla on täällä tekemistä?  
Varokaamme häntä!...

Mutta kuullessaan tuon kutsun, joka kaikui keskellä yleistä hiljaisuutta, hänen oli pakko lähestyä; hän



kumarsi Nimittämättömälle, kuuli hänen pyyntönsä, nosti levottoman uteliaana katseensa noihin kasvoihin, loi ne seuraavassa tuokiossa alas ja oli muutaman hetken epäröivänä; sitten hän sanoi tai pikemmin sopersi:

— En tiedä onko hänen Kunnian-arvoisuutensa ... tänä hetkenä ... tav ... saattaako hän... Mutta voinhan mennä katsomaan.

Ja hyvin vastenmielisesti hän poistui viemään tuota sanaa viereiseen huoneeseen, missä kardinaali oli.

Tässä kertomuksemme kohdassa emme malta olla hieman pysähtymättä, samoin kuin matkamies väsyneenä ja lamaan tunteena pitkästä matkasta halki karun ja kolkon seudun, virkistää itseään viivähtäen kauniin puun varjossa, istuen ruohikossa juoksevan lähteen partaalla.

Olemme juuri tiellämme kohdanneet henkilön, jonka nimi ja muisto, milloin vaan se palaa mieleen, sitä viihdyttävät ja ilahuttavat suloisella kunnioituksella ja miellyttävällä myötätuntoisuudella. Kahta mieluisammalta meistä tuntuu tämä kuva, niin monen surunkuvan, niin runsaan ja inhottavan häijyyden kokemisen jälkeen! Meidän siis tulee välttämättömästi omistaa muutama rivi tälle mieltäkiinnittävälle henkilölle. Jos joku lukijoistamme ei huoli niitä lukea ja kuitenkin tahtoo tutustua kertomuksen jatkuun, hän saattaa ilman haittaa suoraa päätä harpata seuraavaan lukuun.

Federigo Borromeo, syntynyt v. 1564, oli noita kaikkina aikoina harvoja miehiä, jotka ovat omistaneet vlevän neronsa, suuren omaisuuden kaikki apulähteet, erikoisaseman kaikki edut ja hellittämättömän ahkeruuden paremmuuden etsintään ja toteuttamiseen.

Hänen elämänsä on kuin puro, joka kirkkaana pulppuilee esiin kalliosta, joka ei koskaan ehdy eikä sekaannu pitkän juoksunsa kestäessä kautta mitä erilaisinten maakerrosten, vaan joka yhä vaan yhtä kirkkaana laskee jokeen. Keskellä varallisuutta ja loisteliaisuutta hän pienestä pitäen kiintyi kieltämyksen ja nöyryyden sanoihin, noihin huvien turhuutta, ylpeyden vääräyttä, oikeata arvokkaisuutta ja oikeata onnea koskeviin perusjohteisiin, jotka sydänten ymmärtäminä tai ymmärtämättöminä siirtyvät toisesta sukupolvesta toiseen uskonnon kaikkein alkeisimmassa opetuksessa. Hän kiintyi, sanon minä, näihin sanoihin, näihin perusjohteisiin, otti ne vakavalta kannalta, mieltä yllä ja huomasi ne oikeiksi. Hän ymmärsi, että toiset sanat ja päinvastaiset perusohjeet, jotka niinkään siirtyvät aikakaudesta toiseen, yhtä varmasti ja joskus samojen suiden kautta, välttämättömästi siis ovat valheellisia. Ja hän päätti ottaa ohjeekseen ajatuksistaan ja teoistaan ne, jotka johtuvat totuudesta. Niitä punnitessaan hän älysi, ettei elämän määrä ole olla taakkana suurimmalle osalle ja nautintona muutamille, vaan että se muodostaa kullekin toiminta-alan ja tehtävän, josta jokaisen tulee tehdä tiliä. Ja vielä lapsena hän alkoi miettiä, miten voisi saattaa oman elämänsä hyödylliseksi ja pyhään palvelukseen soveliaaksi.

Vuonna 1580 hän päätti antautua kirkolliselle uralle; hän vastaanotti hengellisen miehen puvun tuon Carlo serkkunsa käsistä, jonka jo silloin luotettavat ja yksimieliset äänet julistivat pyhäksi. Hän astui mainitun serkkunsa Paviaan perustamaan hengelliseen kouluun, joka vieläkin kantaa tämän perheen nimeä. Siellä hän utterasti harrasti säädettyjä tehtäviä, mutta otti vapaaehtoisesti ja omasta aloitteestaan suorittaakseen vielä kaksi muuta tehtävää: kristinopin opettamisen kaikkein tietämättömimmille ja huono-osaisimmille rahvaan keskuudessa, ja käymisen sairaiden luona, näiden palvelemisen, lohduttamisen ja auttamisen. Hän käytti hyväkseen sitä vaikutusvaltaa, minkä kaikki hänelle tuotti tässä laitoksessa, saattaakseen toverinsa häntä auttamaan tällaisissa toimissa; ja kaikessa, mikä oli hyvää ja hyödyllistä, hän esimerkkinsä avulla saavutti sellaisen etevämmyyden, jommoisen, niin neron ja sydämen mies kuin oli, ehkä yhtä hyvin olisi saavuttanut, vaikka omaisuudeltaan olisi ollut kaikkein huono-osaisimpia. Toisenlaisia etevyyksiä, joita sattuma ja varallisuussuhteet olisivat voineet hänelle tuottaa, hän ei ollenkaan tavoitellut, päinvastoin hän niitä kaikin tavoin karttoi. Hän tahtoi, että ravintonsa pikemmin oli niukkaa, kuin kohtalaista. Hän käytti pikemmin huonoja kuin yksinkertaisia vaatteita. Ja muutenkin hänen esiintymisensä ja elintapansa olivat samanluontoiset. Eikä hän koskaan katsonut velvollisuudekseen niitä muuttaa, kuinka katkerat ja melukkaat muutamien sukulaistensa syytökset ja moitteet olivatkin, nämä kun valittivat, että hän täten halvensi perheen arvokkaisuutta.

Hänellä oli toinenkin taistelu kestettävä, nimittäin opettajiensa kanssa, jotka salaa ja ikäänkuin yllättäen kaikin keinoin koettivat asettaa hänen eteensä, yllensä, ympärillensä jonkun arvokkaamman esineen, jotakin, mikä eroitti hänet toisista ja saattoi hänet näyttämään tämän laitoksen ruhtinaalta. Täten he joko kuvittelivat aikaa voittaen tulevansa hänen suosionsa, tai johtuivat siihen tuollaisen alamaisen hellyyden vaikutuksesta, joka panee ylpeilemään ja iloitsemaan toisen loisteliaisuudesta; tai olivat nuo miehet noita varovaisia olentoja, jotka niin hyvin paheista kuin hyveistä joutuvat varjoon, jotka aina saarnaavat, että täydellisyys piilee kultaisella keskitiellä kahden äärimäisyyden välillä, ja jotka asettavat tämän keskittien juuri siihen kohtaan, mihin itse ovat saapuneet, ja missä mukavasti itse liikkuvat. Hän ei koskaan antanut näiden houkuttelevien yritysten itseään lumota, vaan nuhteli

päinvastoin alttiita yrittelijöitä heidän intonsa ylenmääräisyydestä; ja tämä tapahtui hänen vasta ollessa poika- ja nuorukais-ien vaiheilla.

Ei tosin ole mitään hämmästyttävää siinä, että Federigo poikana ja nuorukaisena kardinaali Carlon eläessä, joka oli häntä kaksikymmentä kuusi vuotta vanhempi, ja tämän miehen, saattaa sanoa, juhlallisen, kaikkialla kunnioittavasti vastaanotetun, suuren maineen kohottaman, pyhyiden leimaaman vaikutusvallan alaisena koetti mukautua sellaisen serkun tapoihin ja tahtoon; mutta tulee lisäksi ottaa huomioon, ettei tämän pyhän miehen kuoltua kukaan saattanut huomata, että Federigo, joka silloin oli kahdenkymmenenvuotias, oli vailla ohjaajataan ja neuvojaansa.

Hänen etevyytensä, tietojensa ja hurskautensa kasvava maine, useamman kuin yhden vaikutusvaltaisen kardinaalin sukulaisuus ja suosio, se suuri kunnioitus, jota nautti hänen perheensä, hänen oma nimensäkin, johon kardinaali Carlo ihmisten mielissä melkein oli liittännyt pyhyiden käsitteen ja papillisen esimiehyyden, kaikki minkä tulee ja mikä voi johtaa miehen kirkollisiin arvoasemiin, liittyi yhteen tällaisia hänelle ennustamaan. Mutta hän, jonka sielun pohjia myöten oli läpitukenut se vakaumus, ettei tässä maailmassa ole mitään oikeutettua yhden ihmisen ylemmyyttä toisiin nähden, ellei sitä käytetä heidän hyödykseen, pelkäsi arvoasemia ja koetti niitä välttää. Tätä hän ei suinkaan tehnyt sentähden, että olisi tahtonut karttaa velvollisuuttaan hyödyttää toisia: harvat ovat elämänsä käyttäneet niin suuressa määrin tähän kuin hän; vaan hänen vaatimattomuutensa johtui siitä, ettei hän katsonut itseään kyllin arvokkaaksi eikä tarpeeksi kyvykkääksi niin ylevään ja vaaralliseen palvelukseen. Ja todella, kun paavi Clemens VIII v. 1595 hänelle tarjosi Milanon arkkipiispan hiippaa, hän tästä tarjouksesta joutui vallan hämilleen, ja ollenkaan epäröimättä hän siitä kieltäytyi.

Myöhemmin hänen oli pakko alistua pyhän isän nimenomaiseen määräykseen.

Tällainen menettely — kuka sitä ei tietäisi? — ei ole vaikeata eikä harvinaista: ei ole ulkokultaisille sen työläämpää sellaista noudattaa, kuin ilkkujoille joka tilaisuudessa saattaa se naurunalaiseksi. Mutta lakkaako se silti olemasta viisaan ja hyveisen tunteen luonnollinen ilmaus? Teot ovat sanojen tunnusmerkkejä; ja sanat, jotka ilmaisevat sellaista tunnetta, vaikka kaikki maailman petturit ja pilkkaajat olisivat niitä häväisseet, pysyvät alati kauniina joka kerta, kun niiden edellä on käynyt ja kun niitä on seurannut epäitsekäs ja uhrautuvainen elämä.

Tultuaan arkkipiispaksi Federigo lakkaamatta ja vallan erityisesti ponnisteli, jotta ei omaisuudestaan, huolenpidostaan, sanalla sanoen koko omasta itsestään omaksuisi muuta, kuin mikä oli kaikkein välttämättömintä. Hän sanoi, kuten kaikki tietävät, että kirkolliset tulot ovat köyhien perintö. Seuraavasta tulemme näkemään, millä tavoin hän käsitti ja toteutti tätä ohjetta. Hän vaati, että laskettiin, mihin summaan nousivat hänen omat ja palvelukseensa kiinnitettyjen henkilöiden vuotuiset menot. Ja kun hänelle oli vastattu, että ne nousivat kuuteen sataan scudoon — tähän aikaan sanottiin scudoksi kultarahaa, joka säilyttäen saman painonsa ja arvonsa sittemmin sai nimekseen zecchino — hän määräsi että vuosittain hänen erityistuloistaan oli maksettava samansuuruinen summa arkkipiispalliseen kassaan, hän kun piti vääränä, että, niin rikas kun oli, eläisi tuon perinnön kustannuksella. Mitä tulee hänen omiin tuloihinsa, hän niitä omiin tarpeisiinsa käytti niin niukasti ja säästäväisesti, että esim. ei koskaan herjennyt käyttämästä pukua, ennenkuin se oli lopen kulunut. Useat hänen aikuiset kirjailijat ovat kuitenkin huomauttaneet, että hän tämän näin ankaran yksinkertaisuutensa ohella oli tavattoman siisti; kaksi tapaa, jotka todella ansaitsevat mainitsemista, kun on kysymys tästä samalla loisteliaasta ja likaisesta ajasta. Samoin hän estääkseen mitään yksinkertaisten ateriainsa tähteistä joutumasta hukkaan määräsi ne annettavaksi eräälle köyhäin sairaalalle, ja yksi tämän palveluskunnasta tuli hänen määräyksensä mukaan joka päivä ruokasaliin kokoamaan kaikki päivällisen tähteet.

Saattaisi kenties kuvitella tällaista huolenpitoa jokapäiväisen, kitsasluonteisen, ahdasmielisen hyveen merkiksi, aiheutuneeksi mielialasta, joka on kietoutunut pikkuseikkoihin ja kykenemätön kohoamaan ylhäisiin aatteisiin ja yrityksiin, ellei meillä olisi yhä vielä pystyssä Ambrosialainen kirjasto, jonka hän suunnitteli niin loistavan rohkeasti ja jonka perustamisesta asti pani kuntoon niin suuria rahauhrauksia tekemällä. Merkillä pantavaa on, että hän koristaakseen ja rikastuttaakseen sitä, sille lahjoitti kaikki suurella vaivalla ja suurilla kuluilla kokoamansa kirjat ja käsikirjoitukset, ja tämän lisäksi hän lähetti kahdeksan miestä, oppineimmat ja taitavimmat, jotka saattoi löytää, niitä lisää ostamaan Italiasta, Ranskasta, Espanjasta, Saksasta, Flanderista, Kreikasta, Libanonilta ja Jerusalemissa.

Tällä tavoin hänen onnistui siihen koota noin kolmekymmentä tuhatta kirjanidosta ja neljätoista tuhatta käsikirjoitusta. Hän liitti kirjastoon tohtorien neuvoskunnan — näitä oppineita oli alussa yhdeksän ja arkkipiispan eläessä he saivat toimeentulonsa hänen kustannuksellaan; hänen kuoltuaan tavalliset tulot eivät enää riittäneet näihin menoihin, minkävuoksi heidän lukunsa supistettiin kahteen. — Tämän neuvoskunnan toimena oli viljellä eri opintojen haaroja, kuten teologiaa, historiaa, kaunokirjallisuutta, kirkollista muinaistiedettä, itämaisia kieliä; ja jokaisen velvollisuutena oli julkaista joku teos siitä aineesta, joka kullekin erityisesti oli määrätty. Hän liitti tämän kirjaston yhteyteen

koulun, joka häneltä sai nimen "Trilingue", ja joka oli omistettu kolmen kielen, kreikan, latinan ja italian kielen opetukselle; samoin tähän kirjastoon kuului joukko oppilaita, jotka oli koottu perehtymään näihin tieteisiin ja kieliin, jotta sitten myöhemmin itse voisivat niitä vuorostaan opettaa. Sitäpaitsi hän tämän kirjaston palvelukseen yhdisti kirjapainon itämaisia kieliä, s.o. hepreaa, kaldeaa, arapiaa, persiaa ja armeniaa varten; lisäksi hän siihen liitti taulu- ja veistokuvakokoelman ja koulun kolmea tärkeintä piirustustaidetta varten. Näitä viimeainittuja varten hän helposti saattoi löytää jo valmiita opettajia; mitä muun puolen järjestämiseen tulee, olemme huomanneet, mitä vaivaa hänelle oli tuottanut kirjojen ja käsikirjoitusten vaikea kokoaminen. Koska noita itämaisia kieliä siihen aikaan Europassa viljeltiin paljoa vähemmän kuin tätä nykyä, niiden kirjasimia epäilemättä oli paljoa vaikeampi löytää; ja vielä paljoa vaikeampi kuin kirjasimien saanti, oli opettajien hankinta. Mainittakoon vaan, että hän noista yhdeksästä tohtorista valitsi kahdeksan seminaarin nuorien oppilaiden joukosta; kuvaava seikka, josta saattaa helposti päätellä, mikä oli hänen mielipiteensä sen ajan tietojen arvosta ja oppineiden maineesta; tämä mielipide vastaa jälkimaailman käsitystä siitä, se kun on antanut molempien vajota unhoituksen helmaan.

Niissä säännöissä, jotka hän jätti kirjaston käyttämistä ja hoitoa varten, huomaa pysyvällisen hyödyllisyystarkoituksen, mikä ei ainoastaan itsessään ole kiitettävä, mutta jota leimaa monessa suhteessa viisautta ja hienotunteisuus, mitkä melkoisesti voittavat siihen aikaan vallinneet aatteet ja tavat. Hän määräsi kirjastonhoitajan pysymään kosketuksissa Europan kaikkein oppineimpiin miehiin, jotta hän heidän kauttaan olisi seurannut tieteiden edistymistä ja tutustunut parhaisiin julkaisuihin kaikilla aloilla, voidakseen ne hankkia, Hän sai toimekseen huomauttaa opiskeleville teoksia, jotka parhaiten soveltuivat heidän opintoihinsa ja hänen käskettiin hankkia kaikille, sekä kotimaalaisille että muukalaisille tarpeellinen heppous hyväksyä kirjastossa säilytettyjä teoksia. Sellainen järjestys epäilemättä jokaisesta tätä nykyä tuntuu varsin luonnolliselta asialta, olennaisesti kuuluvalla itse kirjaston perustamisatteen; mutta siihen aikaan se ei ollut niinkään luonnollinen. Todella erään Ambrosialaisen kirjaston historiassa, jonka muuan Federigon kuoleman jälkeinen kirjastonhoitaja, Pierpaolo Bosca, on kirjoittanut sen ajan korkeakohoiseen ja huonomakuiseen tyyliin, on mainittuna silloin tavattomana seikkana, että tässä laitoksessa, jonka yksityishenkilö oli perustanut melkein kokonaan omilla varoillaan, kirjat olivat kaikkien nähtävänä ja että niitä luovutettiin käytettäväksi jokaiselle, joka niitä vaan pyysi; että lisäksi kirjastossa työskentelijöille annettiin istuimia, paperia, kyniä ja mustetta niille, jotka tahtoivat tehdä muistiinpanoja, kun sitävastoin eräissä hyvin kuuluisissa Italian julkisissa kirjastoissa kirjat olivat kaikkea muuta kuin nähtävissä, vaan sen sijaan piilossa kaapeissa, joista niitä otettiin esille ainoastaan johtajien erityisen suosion nojalla — näin kertoo historioitsijamme — kun nämä suvaisivat niitä näyttää jonkun hetken aikana. Mitä tulee erityiseen huoneeseen tai mukavuuteen työtä varten, ei sellaista edes ajateltukaan. Näin oli tällaisten kirjastojen rikastuttaminen samaa kuin poistaa kirjat yleisestä käyttämisestä; se oli yksi noita sivistämisaloja, joita on ollut ja jommoisia vielä on paljon ja jotka kuihduttavat henkisen viljelyksen.

Jos joku nyt haluaa tietää mikä vaikutus on ollut Borromeon perustamalla laitoksella yleiseen sivistykseen, olisi helppo siihen vastata kahdella lauseella, samoin kuin todistetaan niin paljon muita seikkoja, nimittäin, että tuo vaikutus oli äärettömän suuri tai vallan mitätön. Tutkia ja todistaa jossakin määrin millainen se todella on ollut, olisi hyvin vaikeaa, sangen hyödytöntä ja asiaankuulumatonta. Mutta on huomioon otettava mikä ihmiskunnan edistyksen jalomielinen, arvostelukykyinen, hyväntekevä ja uupumaton ystävä kieltämättä oli tuo mies, joka tahtoi toteuttaa tämän yrityksen, joka sen toteutti tällä tavoin ja keskellä tuota toimetttömyyttä, tuota yleistä inhoa opinahkeruuteen ja siis keskellä huudahduksia sellaisia kuin: Mitä tämä meitä hyödyttää! — Olisipa ollut muuta ajateltavaa! — Kaunis keksintö! — Tämä vaan puuttui! ja muita samankaltaisia, mitkä epäilemättä olivat monilukuisemmat kuin ne scudot, jotka hän tähän yritykseen pani menemään, joiden luku nousi sataanviiteen tuhanteen, ja jotka hän antoi suurimmaksi osaksi omasta kukkarostaan.

Jotta tällaiselle miehelle voisi antaa hyvän tekijän ja vapaamielisen miehen nimen, ei suinkaan olisi tarpeellista, että hän olisi lisäksi luovuttanut paljon rahaa välittömänä avunantona tarvitseville, sitä suuremmalla syyllä, kun hyvin monet ovat sitä mieltä, että tämänkaltaiset menot, olin vähällä sanoa, kaikki menot, ovat parhaita ja tehokkaimpia almuja. Mutta Federigon mielestä varsinainen almu oli tärkeimpiä velvollisuuksia; ja tässä kohdin, kuten kaikessa muussakin, hänen tekonsa olivat vakaumuksiensa mukaiset. Hänen elämänsä ei ollut muuta kuin pitkä sarja anteliaisuutta köyhiä kohtaan. Tämä katovuosi, jota kertomuksemme jo on kosketellut, antaa meille pian aiheita tuoda esiin muutamia piirteitä, jotka osoittavat, mitä viisautta ja hienotunteisuutta hän noudatti harjoittaessaan tätä toisenlaista anteliaisuutta. Niistä monista ja huomattavista esimerkeistä, joita hänen elämänkertojansa mainitsevat tästä hänelle niin luonteenomaisesta hyveestä, tuomme tässä esiin ainoastaan yhden.

Kuultuaan eräänä päivänä, että muuan aatelismies käytti vilppiä ja uhkauksia pakoittaakseen nunnaksi rupeamaan erään tyttäristään, jolla oli paljon suurempi taipumus avioliittoon, hän kutsutti luokseen tuon isän. Ja saatuaan hänet tunnustamaan tuon sortotekonsa oikean vaikuttimen, nimittäin

sen, ettei hänellä ollut neljää tuhatta scudoa, mitkä hänen mielestään olivat välttämättömät, jotta olisi säätynsä mukaisesti voinut naittaa tyttärensä, Federigo antoi hänen tyttärelleen myötäjaisiksi neljä tuhatta scudoa. Ehkä tämä anteliaisuus muutamista tuntuu liialliselta, ajattelemattomalta, ylenmääräiseltä myöntöväisyydeltä ylpeän miehen mielettömiin oikkuihin; ja nämä ehkä ovat sitä mieltä, että neljää tuhatta scudoa paremmin voisi käyttää jollakin toisella tavalla.

Tähän emme voi vastata muuta, kuin että olisi toivottavaa, että usein saisimme nähdä näin lioittelevaa hyvettä, joka on siihen määrin vapaata vallitsevista ennakkoluuloista — kullakin ajalla on omansa — ja joka niin suuresti eroaa yleisestä mielenlaadusta kuin tämä, joka saattoi miehen uhraamaan neljä tuhatta scudoa, jotta nuoren naisen ei olisi ollut pakko vastoin tahtoaan sulkeutua luostariin.

Tämän miehen tyhjentyvätön aulius ilmeni yhtä selvästi hänen tavoissaan kuin anteliaisuudessaan. Hänen luokseen pääsi helposti jokainen, ja hän piti velvollisuutenaan aina näyttää hymyileviä kasvoja ja herttaista ystävällisyyttä niille, joita sanotaan alhaissäätyisiksi, sitä enemmän, kun nämä köyhät ihmiset maailmassa vähänlaisesti kokevat hyvää kohtelua. Tässä suhteessa hän usein sai väitellä kunniallisten ja maltillisten kanssa, joiden periaatteena oli *ne quid nimis* — ei mitään lioittelua —, jotka kernaasti olisivat tahtoneet asettaa hänelle rajoja, s.o. rajoja, joita itse noudattivat. Kun Federigo eräänä päivänä samoillessaan jylhää vuoriseutua opetti köyhiä lapsia ja kun häntä heiltä kysellessään ja heitä neuvoessaan huvitti isällisesti hyväillä heitä kädellään, muuan mainituista kunnan ihmisistä kehoitti häntä olemaan varovaisempi ja säästämään nämä hyväilynsä noilta lapsilta, nämä kun olivat liian likaisia ja iletäviä; ikäänkuin tuo kelpo mies olisi olettanut, ettei Federigolla itsellä ollut tarpeeksi älyä samaa huomaamaan tai kyllin tarkkanäköisyyttä itse tästä kokemuksesta ammentamaan näin syvää viisautta. Sellainen on eri aikoina ja eri tiloissa ikävyys, jonka alaiseksi joutuvat erityisessä arvoasemassa olevat henkilöt, että nimittäin niin harvoin kohtaavat ihmisiä, jotka heille huomauttavat heidän vikojaan, mutta että sitävastoin ei koskaan puutu tarpeeksi rohkeita, jotka heitä moittivat, kun he menettelevät hyvin.

Kuitenkin äkä oli hänessä jotain hyvin harvinaista. Häntä ihailtiin hänen muuttumattoman tyyneytensä, tapojensa häiriintymättömän lempeyden vuoksi, minkä kernaasti olisi luullut johtuvan erityisen onnellisesta luonnonlaadusta, mutta mikä ei ollut muuta kuin seuraus tulisen ja kiivaan luonteensa ja itsensä alituisesta hillitsemisestä.

Jos hän joskus näyttäytyi ankaraksi, jopa ärtyisäksi, niin tapahtui tämä kun hän johtonsa alaisissa papeissa huomasi saituutta, huolimattomuutta tai muita vikoja, jotka suoranaisesti olivat ristiriitaiset heidän ylevän toimensa hengelle. Kaikessa, mikä koski hänen ajallista etuansa ja kunniaansa, hän ei koskaan osoittanut iloa, ei kaihoa, ei toivomusta eikä levottomuutta. Ihailtava hän oli tässä suhteessa, jos hänen sielunsa ei ollut näille tunteille alttiina, vielä ihailtavampi, jos se niille oli alttiina.

Monista paavinvaali-kokouksista, joihin oli ottanut osaa, hän palasi aina senmaineisena, ettei koskaan ollut tavoitellut tätä asemaa, joka kunnianhimoiselle on niin kadehdittava, mutta oikealle hurskaudelle niin hirvittävä. Mutta sen lisäksi kerran, kun yksi hänen vaikutusvaltaisimmista virkaveljistään tuli tarjoamaan hänelle oman äänensä ja koko puolueensa äänet — tuota puolue sanaa valitettavasti käytettiin — Federigo hylkäsi tämän tarjouksen, ja teki sen niin selvästi ja ehdottomasti, että hänen virkaveljellään oli pakko hylätä tuumansa ja kääntyä toisaalle.

Tämä sama vaatimattomuus, tämä loitolla pysyminen kaikesta hallitsemishalusta näyttäytyi samoin hänen elämänsä kaikkein tavallisimmista tilaisuuksissa. Hän oli harras ja väsymätön valmistamaan ja ohjaamaan kaikkea, milloin katsoi velvollisuudekseen sitä tehdä, mutta aina hän vältti sekaantumista toisten asioihin; silloinkin, kun häntä siihen pyydettiin, hän tarmon takaa siitä kieltäytyi. Tämä on tavatonta hienotunteisuutta ja pidättyväisyyttä, kuten jokainen tietää, henkilöissä, jotka intohimoisesti koettavat toteuttaa hyvää, kuten Federigo.

Jos viehättyisimme kokoamaan kaikki hänen luonteensa piirteet, siitä sukeutuisi epäilemättä omituinen avujen kokoelma, jotka näennäisesti olisivat vastakkaisia, mutta joita kieltämättä vaivoin tapaa yhdistyneinä. Kuitenkaan emme malta olla huomauttamatta erästä toista tämän kauniin elämän omituisuutta. Vaikka sen täyttivät väsymätön toimeliaisuus, huomattavat teot, tehtävät, opetus, luoksepääsöt, hiippakunnan tarkastukset, matkat, väitökset, niin eivät tutkimukset ainoastaan siihen mahtuneet, vaan anastivat siinä niin melkoisen tilan, että tämä runsaasti olisi riittänyt ammattikirjailijalle. Ja muiden kiitosta ansaitsevien ominaisuuksien ohella, hänen aikalaisensa pitivät häntä huomattavana oppineena.

Emme kuitenkaan tahdo salata, että hän lujan vakaumuksellisesti omaksui ja pitkällisen kestävästi puolusti muutamia mielipiteitä, jotka tätä nykyä jokaisesta tuntuvat pikemmin eriskummaisilta kuin epäpäteviltä, niistäkin, joita suuresti haluttaisi pitää niitä hyvinä.

Ken tässä suhteessa tahtois häntä puolustaa, löytäisi vallan valmiina tuon niin kuluneen ja helposti

hyväksytyn puolustuksen, että nuo olivat pikemmin hänen aikansa kuin hänen erehdyksiä. Tällä puolustuksella saattaa tosin, jos se johdetaan tosiseikkojen erityisestä tutkimisesta, olla jonkunmoinen arvo ja merkitys. Mutta kun sitä käytetään yleisesti ja paljaaltaan, kuten tavallisesti tehdään ja kuten meidän tässä tapauksessa olisi tekeminen, se ei todistaisi yhtään mitään. Kun siis emme tahdo ratkaista näin monimutkaisia kysymyksiä liian yksinkertaisien kaavojen mukaan, emme edes niitä aseta. Olemmehan vaan ohimennen tahtoneet huomauttaa, ettemme väitä kokonaisuutena ihailtavassa miehessä kaiken olevan yhtä suuresti ihailua ansaitsevaa, sillä emme tahdo, että luultaisiin meidän aikovan kirjoittaa muistopuhetta vainajasta.

Emme suinkaan tee väärin lukijoillemme olettaessamme, että joku heistä meiltä saattaisi kysyä, eikö tuo mies, jolla oli niin suuri ja terävä äly ja niin suuri rakkaus opintoihin, ole jättänyt jälkeensä mitään kirjallista muistomerkkiä. Josko hän sellaisia on jättänyt! Sadasta yli nousee niiden teosten luku, jotka häneltä ovat säilyneet, niin suuria kuin pieniä, latinalaisia ja italialaisia, painettuja teoksia ja käsikirjoituksia, ja joita säilytetään hänen perustamassaan kirjastossa. Ne ovat siveysopillisia tutkisteluja, saarnoja, tutkimuksia historian, hengellisen ja maallisen muinaistieteen, kirjallisuuden, taiteiden ynnä monen muun inhimillisen tietämyksen alalla.

— Ja miten on selitettävissä, kysynee tuo lukija, että näin monet teokset ovat joutuneet unhoitukseen tai että ne ainakin ovat niin vähän tunnettuja, niin vähän kysytyjä? Miten on selitettävissä, että mies, joka oli niin nerollinen, niin ahkera opinnoissaan, jolla oli niin suuri kokemus ihmisiin ja asioihin nähden, joka oli niin syvämietteinen, joka niin intohimoisesti koetti toteuttaa hyvää ja kaunista, jolla oli niin suuri hengen vilpittömyys ja niin monta muuta tuollaista suuren kirjailijan ominaisuutta, että, sanon minä, tuo mies ei ole sadasta teoksesta jättänyt jälkeensä ainoatakaan huomattavaa noista kirjoista, joita nekin pitävät etevinä, mitkä eivät niitä joka suhteessa hyväksy ja jotka nekin tuntevat nimeltä, jotka eivät niitä lue? Miten on selitettävissä että ne kaikki yhdessä eivät ole riittäneet, ainakin monilukuisuudellaan hankkimaan hänen nimelleen kirjallista mainetta jälkimaailman silmissä?

— Tämä kysymys on järkevä, epäilemättä, ja sen pohtiminen olisi hyvin mieltäkiinnittävä. Todella tämän ilmiön syyt olisivat haettavissa tai löydettävissä useista yleisistä asianhaaroista; ja kun ne kerta olisi löydetty, ne johtaisivat varsin monen muun samanlaisen ilmiön selittämiseen.

Mutta niitä olisi ylen paljon, ja ne veisivät liian pitkälle; ja sitten ... jos ne eivät lukijoitani miellyttäisi? Jos ne kiusaisivat hermojanne? Tästä teen sen johtopäätöksen, että on soveliaampaa jälleen palata kertomuksemme johtolankaan, luopua kauempaa tarinoimasta tuosta miehestä, ja sen sijaan nimensä ilmoittamattoman kirjailijamme johdolla tarkastaa tuota miestä työssä ja toimessa.

## KOLMASKOLMATTI LUKU.

Odottaessaan hetkeä lähteäkseen kirkkoon jumalanpalvelusta toimittamaan kardinaali Federigo, tapansa mukaan tällaisina joutilaina hetkinä, oli syventynyt tutkimuksiinsa, kun ilmestyi ristinkantajakappalainen, jonka synkistyneet kasvot ilmaisivat suurta levottomuutta.

— Omituinen käynti, todella hyvin omituinen, Teidän Kunnian-arvoisuutenne.

— Kuka se sitten on? kardinaali kysyi.

— Ei kukaan muu kuin ... vastasi kappalainen; ja pysähtyen hyvin merkitsevästi joka tavuuseen, hän lausui tuon nimen, jota meidän on mahdoton lausua lukijoillemme. — Hän on omassa persoonassaan tuolla odotushuoneessa, hän sitten lisäsi; eikä hän pyydä mitään vähempää, kuin päästä Teidän Korkea-arvoisuutenne puheille.

— Hän! sanoi kardinaali, jonka kasvot äkkiä vilkastuivat; ja heti sulkien kirjansa hän nousi istuimeltaan ja lisäsi:

— Hän tulkoon! Tuotakoon hänet heti sisälle!

— Mutta ... — huomautti kappalainen liikkumatta. Ei kai Teidän Kunnian-arvoisuutenne ole epätietoinen siitä, kuka on tämä mies! Hän on tuo pahantekijä, tuo kuuluisa!...

— Ja eikö ole onni piispalle, että sellaisen miehen on vallannut halu tulla hänen puheilleen?

— Mutta ... intti kappalainen; me emme koskaan saata puhua erityisistä asioista, kun Teidän Korkea-

arvoisuutenne väittää niitä taruiksi; mutta kun tällainen tapaus esiintyy, minusta tuntuu, että on velvollisuus... Harras into, Teidän Korkea-arvoisuutenne, tuottaa vihamiehiä; ja me tiedämme varmalta taholta, että varsin moni pahantekijä on rohjennut kerskata, että joku päivä...

— Ja mitä he ovat tehneet? keskeytti kardinaali.

— Huomautan, että tämä mies on rikosten urakoitsija, hurja ihminen, joka on liitossa kaikkein vaarallisinten pahantekijäin kanssa, ja että hän voi olla lähetetty...

— Oh! Onpa tämä eriskummaista kuria! keskeytti uudelleen Federigo hymyillen; sotamiehet kehoittavat kenraalia pelkäämään.

Sitten hän muuttui vakavaksi ja mietiskeleväksi ja jatkoi:

— Pyhä Carlo ei olisi pysähtynyt punnitsemaan, olisiko hänen pitänyt vastaanottaa tuo mies: hän olisi mennyt häntä noutamaan. Tuokaa hänet heti sisälle; hän on jo liian kauan odottanut.

Kappalainen poistui sanoen itsekseen: — Minkä heille teet! Kaikki nuo pyhät miehet ovat hirveän itsepäisiä...

Hän avasi oven ja katsahti saliin, missä linnaherra ja papit olivat, ja huomasi jälkimäisten kaikkien vetäytyneen huoneen toiselle puolelle, missä kuiskailivat ja loivat kulmien alta salavihkaa katseita tuohon mieheen, jonka olivat jättäneet yksikseen vastakkaiselle puolelle. Kappalainen lähestyi häntä, mutta matkalla hän tähysteli häntä niinikään kulmien alta ja ainoastaan kaulasta jalkoihin asti. Ja hän arvaili itsekseen, mikä pirullinen asevarasto saattoikaan olla piiloitettu tuon viitan alle, ja tuumaili, että ainakin, ennenkuin vei hänet sisälle, olisi ollut parasta ehdoittaa hänelle ... mutta se jäi häneltä kuitenkin tekemättä. Hän lähestyi häntä ja sanoi lopulta:

— Hänen Korkea-arvoisuutensa odottaa Teidän Ylhäisyyttäanne. Tehkää hyvin ja seuratkaa minua.

Ja astuen hänen edellään tämän pienen joukon läpi, joka oitis väistyi tehdäkseen hänelle tilaa, kappalainen kulki, luoden oikealle ja vasemmalle katseita, jotka näyttivät sanovan:

— Minkä sille mahtaa? Tiedättehän tekin, että hän aina tekee oman päänsä mukaan.

He kiipesivät yhdessä muutaman portaan, jotka johtivat siihen huoneeseen, missä kardinaali oli. Ja vedettyään syrjään oviverhon, kappalainen johti sisälle Nimittämättömän. Federigo meni ystävällisen kiireisesti häntä vastaanottamaan, kasvot kirkkaina ja kädet eteenpäin ojennettuina, kuin kohti sitä ainakin, jota odotetaan. Sitten hän heti antoi kappalaiselle merkin poistua, ja tämä totteli.

Kardinaali ja Nimittämätön pysyivät jonkun aikaa ääneti ja kumpikin tavallaan epäröivänä. Nimittämätön, joka oli siirtynyt tähän ikäänkuin pakosta, pikemmin selittämättömän vimman kuin määrätyn aikeen ohjaamana, seisoi siinä myös kuin pakosta, kahden vastakkaisen intohimon raatelemana: toiselta puolen hänet valtasi tarve, vaistomainen halu ja epämääräinen toivo saada lievennystä sisäisille tuskilleen; toiselta puolen jonkunmoinen raivo ja häpeä, ollessaan siinä sellaisen katujan, alistuneen, kurjan olennon asennossa, joka tulee tunnustamaan hairahduksensa ja rukoilemaan apua ihmiseltä. Eikä hän löytänyt sanoja, hän ei oikeastaan niitä etsinytkään. Mutta kuitenkin, kun hän nosti katseensa Federigon kasvoihin, hän tunsu, miten hänet yhä enemmän valtasi hartaan kunnioituksen tunto, mikä samalla oli pakoittava ja lempeä, mikä lisäsi luottamusta, heikensi uhmaa, oli kiihoittamatta ylpeyttä, jonka päinvastoin polki ja tukahutti.

Federigon ulkomuoto oli todella sellainen, joka ilmaisee henkistä ylemmyyttä ja herättää rakkautta. Hänen ryhtinsä oli luonnostaan vaatimaton ja kuitenkin melkein itsetiedottoman majesteettillinen. Hän ei ollut kumaraselkäinen eikä vuosien kuihduttama. Hänen silmänsä oli vakava ja samalla täynnä vilkkautta; otsansa oli kirkas ja miettiväinen. Ja hänen valkeiden hiuksiensa, kalpeutensa, pidättyväisyyden merkkien, mietiskelyn ja väsymyksen alta pilkisti kuitenkin yhä vielä esiin joltinenkin koskemattoman nuoruuden kukoistus. Kaikki hänen kasvopiirteensä osoittivat, että niissä aikoinaan oli piillyt sitä, mitä varsinaisesti sanomme kauneudeksi. Mutta tavaksi tulleet juhlalliset ja hyvántahtoiset ajatukset, pitkän elämän kestänyt sisällinen rauha, ihmisrakkaus ja sanomattoman toivon tuottama jatkuva ilo olivat hänen kasvoihinsa luoneet melkein vanhuksen kauneuden, jota vielä kohotti purppuran arvokas komeus.

Kardinaalikin oli muutaman hetken sanaakaan virkkamatta, luoden Nimittämättömän kasvoihin läpituokean katseensa, joka pitkällisestä harjaantumisesta oli tottunut lukemaan kasvoista ajatusten pohjan. Sitten hän luuli tämän synkän ja kiihoittuneen ilmeen alta yhä selvemmin keksivänsä jotakin toivontapaista, mitä ensi hetkellä tuota käyntiä ilmoitettaessa oli ruvennut aavistamaan, ja hän virkkoi:

— Oi, mikä mieluinen vieras! Ja kuinka olen teille kiitollinen tällaisesta päätöksestä, vaikka se minuun

vaikuttaa hieman kuin soimaus!

— Soimaus! huudahti linnaherra vallan hämmästyneenä, mutta jo joutuen näiden sanojen ja tämän ystävällisen kohtelun vuoksi alttiimpaan mielialaan ja ennen kaikkea tyytyväisenä siitä, että kardinaali oli murtautunut jään ja alkanut keskustelun, oli se sitten mikä tahansa.

— Aivan varmasti se on minulle soimaus, hän jatkoi, että olen antanut teidän ehtiä edelleni; olisinhan jo aikoja sitten voinut, ja minun olisi ollut velvollisuuteni tulla teidän luokseen.

— Minun luokseni, te! Mutta tiedättekö, kuka minä olen? Onko teille sanottu minun nimeni?

— Mutta luuletteko, että tätä iloa, jonka epäilemättä huomaatte koko kasvoissani, voisin tuntea tuntematonta ilmoitettaessa, tuntematonta nähdessäni. Te olette tämän ilon aiheuttaja, te, jota minun olisi pitänyt etsiä, te, jota kuitenkin olen niin suuresti rakastanut ja valittanut, jonka puolesta olen niin paljon rukoillut; te, joka olette se lapsistani — jotka kuitenkin kaikki ovat minulle rakkaat ja joita rakastan sydämeni pohjasta — se, sanon minä, jota kaikkein kernaimmiten olisin tahtonut vastaanottaa ja syleillä, jos olisin voinut sitä toivoa. Mutta Jumala yksin, oi hän yksin osaa tehdä suuria ihmeitä; ja hän korvaa palvelija parkojensa heikkoutta ja laiminlyöntiä.

Nimittämätön oli vallan hämmästynt kuunnellessaan tätä liikutuksesta värähtelevää kieltä, näitä sanoja, jotka niin täydelleen vastasivat sitä mitä hän ei vielä ollut saanut sanotuksi ja jota ei vielä lopullisesti edes ollut päättänyt sanoa. Ja liikutuksen valtaamana, mutta tyrmistyneenä, hän vaikeni edelleen.

— No, jatkoi vielä herttaisemmin Federigo; — teillä on hyvä uutinen minulle kerrottavana, ja panette minut sitä niin kauan odottamaan.

— Hyvä uutinen? Minulla? Minulla on helvetti sielussani, ja minäkö voisin tuoda teille hyvää uutista! Sanokaa, sanokaa te itse, jos sen tiedätte, mikä voisi olla se hyvä uutinen, jonka teille toisi mies sellainen kuin minä?

— Että Jumala on liikuttanut sydämenne, ja että hän tahtoo palauttaa teidät luoksensa, vastasi tyyneästi kardinaali.

— Jumala! Jumala! Jumala! Jospa hänet näkisin! Jos häntä tuntisin! Missä hän on, tuo Jumala?

— Sitä minulta kysytte! Te! Kukapa enemmän kuin te tuntisi hänen läsnäoloaan? Ettekö siis tunne häntä sydämessänne, joka teitä ahdistaa, joka saattaa teidät levottomaksi, joka ei anna teille viivytysaikaa, ja joka samalla vetää teitä luoksensa ja panee teidät aavistamaan levon ja lohdutuksen toivoa; lohdutuksen, joka tulee olemaan täysi, ääretön, niin pian kuin sen tunnette, sen tunnustatte ja sitä itsellenne rukoilette?

— Kieltämättä niin on laita: minulla on täällä jotain, mikä minua painaa, mikä minua raatelee! Mutta Jumala!... Jos hän on olemassa, tuo Jumala, jos hän on se, miksi häntä sanotaan, niin mitä luulette hänen voivan tehdä minusta?

Nämä sanat lausuttiin epätoivoisella äänenpainolla.

Mutta Federigo vastasi juhlallisesti, ikäänkuin lempeän haltioitumisen valloissa:

— Mitäkö Jumala voi tehdä teistä? Mitä hän tahtoo tehdä teistä! Hyvyytensä ja voimansa todisteen; hän tahtoo teistä saada itselleen kunniaa, jota ei kukaan muu voisi hänelle tuottaa. Onhan maailma jo niin kauan huutanut teitä vastaan, kiroavathan niin monet tuhannet äänet teidän tekojanne...

Nimittämätön vavahti ja oli hetken aikaa hämmästynt kuullessaan hänelle käytettävän näin tavatonta kieltä, vielä hämmästyneempi siitä, ettei sen johdosta tuntenut vihaa, vaan päinvastoin eräänlaista lohdutusta.

— Mitä kunniaa, jatkoi Federigo, siitä voisi johtua Jumalalle? — Nuo ovat kauhunhuutoja, kenties ääniä, jotka aiheutuvat itsekkäisyydestä, tai luonnollisesta oikeudentunteesta. Ja eivätkö muutamat noista huudoista kenties ole kateudesta lähteneitä, kateudesta tuohon kammottavaan valtaan, tuohon surkuteltavaan mielen tyyneyteen, jota olette osoittanut tähän päivään saakka. Mutta kun te itse nousette tuomitsemaan elämäänne, itse itseänne syyttämään, silloin kirkastuu Jumalan kunnia! Ja te kysytte, mitä Jumala voi teistä tehdä! Kuka minä olen, olentoparka, jotta kykenisin teille nyt jo sanomaan, mikä hyöty sellaisella Mestarilla on oleva teistä? mitä hän voi tehdä tuosta rajun voimakkaasta tahdosta, tuosta horjumattomasta kestävydestä, kun hän on saanut ne elähtetyiksi, rakkauden, toivon ja katumuksen hehkun läpitunkemiksi? Kuka olette te, olentoparka, luullaksenne että te itsestänne olisitte voinut keksiä ja toimeenpanna suurempia tekoja pahan alalla, kuin mitä Jumala voi

saattaa teidät toteuttamaan hyvän alalla? Mitäkö Jumala voi tehdä teistä? Antaa teille anteeksi, pelastaa teidät, toteuttaa teihin nähden lunastuksen työn. Eivätkö nämä ole suuria, yleviä ja hänen arvoisiaan tekoja? Oi! Ajatelkaahan! Jos minä, alhainen, kurja kuolevainen, ja kuitenkin niin täynnä itseäni, jos minä, sellaisena kuin olen, tänä hetkenä tunnen teidän pelastukseenne niin suurta harrastusta, niin kiihkeätä toivomusta, että sen edestä iloiten antaisin — Jumala on siitä todistajani — nämä harvat päivät, jotka minulla enää on jäljellä elettävänä, niin ajatelkaa millainen ja kuinka suuri epäilemättä on Sen säälivä huolenpito, joka minussa herättää sellaisen, niin voimakkaan tunteen, joskin se minussa on epätäydellinen, ja kuinka suuresti teitä epäilemättä rakastaa ja kaihoaa Se, joka minussa vastustamattomasti herättää teihin rakkautta, mikä minua rajusti pitelee valloissaan!

Mikäli nämä sanat lähtivät hänen huuliltaan, hänen kasvonsa, katseensa, kaikki hänen liikkeensä heijastivat niiden merkitystä. Hänen kuulijansa kasvot, jotka sitä ennen olivat vääntyneet, suononvedontapaisesti vavahdellen, kävivät ensin hämmästyneiksi ja tarkkaavaisiksi; sitten ne elpyivät mielenliikutuksesta, joka hetki hetkeltä syveni ja yhä enemmän vapautui tuskasta. Hänen silmänsä, jotka eivät lapsuusaikojen jälkeen enää olleet kyyneleitä tunteneet, paisuivat; ja kun Federigo oli herjennyt puhumasta, hän peitti kasvonsa käsiinsä ja puhkesi kyyneltulvaan, joka oli ikäänkuin hänen viimeinen ja kaunopuheisin vastauksensa.

— Suuri ja laupias Jumala! huudahti Federigo, kohottaen silmänsä ja kätensä taivasta kohti. Mitä olen minä ikinä voinut tehdä, minä hyödytön palvelija, unelias paimen, jotta olet minut kutsunut tähän armon juhlaan, jotta olet saattanut minut ansaitsevaksi olemaan läsnä näin lohduttavan ihmeen tapahtuessa?

Näin sanoen hän ojensi kätensä, tarttuakseen Nimittämättömän käteen. — Ei, ei! tämä huusi. Poistukaa, poistukaa kauas minusta. Älkää saastuttako puhdasta ja hyväntekevää kättänne! Ette tiedä, mitä kaikkea on tehnyt tämä käsi, jota tahdotte puristaa.

— Antakaa, sanoi Federigo, tarttuen siihen rakastettavan rajusti, antakaa minun puristaa tätä kättä, joka on hyvittävä niin monta vääräydentekoa, joka on levittävä niin monta hyvää tekoa, joka on lohduttava niin monta ahdistunutta, joka on astuva aseettomana, rauhallisena ja nöyränä niin monen vihamiehen eteen.

— Tämä on liikaa! sanoi nyhkyttäen Nimittämätön. Jättäkää minut, teidän Kunnian-arvoisuutenne! Hyvä Federigo, jättäkää minut! Koko kansanjoukko teitä odottaa. Siellä on niin paljon hyviä sieluja, niin paljon viattomia, niin paljon kaukaa tulleita teitä kerran nähdäkseen, teitä kuullakseen: ja te keskustellette ... millaisen henkilön kanssa!

— Jättäkäämme nuo yhdeksänkymmentä yhdeksän karitsaa, vastasi kardinaali: ne ovat turvissa vuorella; tahdon nyt jäädä sen luo, joka oli eksynyt. Nuo sielut ovat paraikaa kenties tyytyväisemmät, kuin jos näkisivät piispa parkansa. Kenties se Jumala, joka teihin nähden on tehnyt laupeutensa ihmeen, herättää heissä ilon, jonka syytä he eivät vielä ymmärrä. Tuo rahvas on kenties yhdistynyt meihin, sitä tietämättään. Kenties Pyhä Henki sytyttää heidän sydämissään äärettömän kristillisen rakkauden hehkun, ja innostaa heidät rukoukseen, jonka teidän hyväksenne kuulee — armonteko, jonka esineenä te olette, sitä vastaiseksi tietämättänne.

Näin sanoen hän aukaisi käsivartensa ja kietoi ne Nimittämättömän kaulan ympäri; tämä koetti ensin vapautua ja vastustaa hetken, mutta myöntyi, ikäänkuin tuon rakkaudenpurkauksen voittamana, ja syleili vuorostaan kardinaalia ja painoi väriseviä ja muuttuneita kasvojaan hänen olkaansa vastaan.

Hänen kuumat kyyneleensä valuivat Federigon saastuttamattomalle purppuralle, ja tämän viattomat kädet puristivat hellästi noita jäseniä, tuota viittaa, joka oli tottunut kantamaan väkivallan ja petoksen aseita.

Nimittämätön irtaantui tästä syleilystä, peitti uudelleen silmänsä kädellään, käänsi samalla kasvonsa taivasta kohti ja huudahti:

— Todella suuri, todella hyvä Jumala! Nyt ymmärrän itseäni, ymmärrän, kuka olen. Vääräydentekoni leviävät eteeni. Kammoksun itseäni. Ja kuitenkin tunnen lohdutusta ja iloa, jommoista en koko kauheassa elämässäni ole kokenut!

— Se on esimakua, sanoi Federigo, jota Jumala saattaa teidät tuntemaan, kiinnittääkseen teidät palvelukseensa, rohkaistakseen teitä päättäväisesti astumaan uudelle tielle, missä teillä on niin paljon kumottavana, korjattavana, kaduttavana.

— Oi minua onnetonta! huudahti linnaherra; kuinka paljon, kuinka äärettömän paljon seikkoja ... enhän koskaan saata mitään muuta tehdä kuin katua! Mutta ainakin niitä vielä on muutamia, jotka vasta ovat alulla, tuskin sitäkään, ja jotka onneksi saatan ituina tukehuttaa. Muiden muassa yksi, jonka heti voin peruuttaa, tyhjäksi tehdä, korjata.



Federigo kävi tarkkaavaiseksi ja Nimittämätön kertoi lyhyesti, mutta kenties osoittaen inhoavampaa tuomitsemista, kuin mitä me itse olemme osoittaneet, yrityksensä Luciaan nähden, tuon poloisen kärsimykset, kauhun, miten naisparka oli häntä vannottanut, sekä sen kiihkeän mielentilan, minkä nämä rukoukset olivat hänen sielussaan herättäneet, ja miten tämä nuori nainen vielä oli hänen linnassaan...

— Ah, älkäämme hukatko aikaa! huudahti Federigo, värähdellen säälistä ja innosta! Iloitkaa! Siinä on varmasti todiste Jumalan anteeksi-antamuksesta! Hän sallii teidän tulla pelastuksen aseeksi sille, jolle olitte ajatellut ja yrittänyt tuottaa tuhon. Jumala teitä siunatkoon! Hän jo on teitä siunannut! Tiedättekö miltä seuduin on tuo vainottu naisparka?

Nimittämätön mainitsi Lucian kotiseudun.

— Se ei ole kaukana täältä, sanoi kardinaali... Jumala olkoon kiitetty! Ja luultavasti...

Näin sanoen hän juoksi pienen pöydän ääreen ja soitti pientä kelloa. Heti astui sisälle vallan huolissaan ristinkantaja-kappalainen, ja hänen ensi katseensa kohdistui Nimittämättömään. Mutta nähdessään nuo kasvot muuttuneiksi ja nuo silmät punaisina kyynelistä, hän katsoi kardinaaliin, ja kun hänen järkähtämättömän vakavuutensa alta huomasi haamoittavan hänen piirteissään suuren tyydytyksen, ikäänkuin tavattoman huolehtivan harrastuksen, hän oli joutua haltioihinsa ja jäädä suu auki töllisteleemään, ellei kardinaali heti olisi herättänyt häntä hänen mietiskelystään kysymällä, oliko kokoontuneiden pappien joukossa joku kotoisin ———sta.

— On kyllä, Teidän Korkea-arvoisuutenne, vastasi kappalainen.

— Pyytäkää häntä heti tänne sisälle, sanoi Federigo, ja hänen kanssaan tämän kirkon pastoria.

Kappalainen läksi huoneesta ja astui alas saliin, missä kaikki nuo papit olivat kokoontuneina. Sinne astuessaan hän heti joutui kaikkien katseiden esineeksi. Suu yhä ammoittavana ja tuo haltioituminen yhä vielä kuvastuneena kasvoillaan, kädet ilmassa ja vilkkaasti liikkuen, hän huudahti:

— Veljeni, veljeni! Haec mutatio dexteræ Excelsi.[32] Ja hän ei muutamaan hetkeen voinut sanoa sen enempää, Sitten hän jälleen otti sen ryhdin, ja käytti sitä äänenpainoa, mikä vastasi hänen asemaansa, ja lisäsi:

— Hänen Korkea-arvoisuutensa pyytää luokseen tämän seurakunnan ja ———n seurakunnan pastoria.

Ensiksimmäinen astui heti ulos riveistä, ja samaan aikaan kuului keskeltä pappien joukkoa: — *Minäkö?* mikä lausuttiin ihmetyksen aiheuttamalla äänen venytyksellä.

— Ettekö te ole ———n seurakunnan pastori? kysyi kappalainen.

— Olenpa kyllä, mutta...

— Hänen Korkea-arvoisuutensa kardinaali haluaa teitä puhutella.

— Minua? vastasi yhä vielä sama ääni sen väreisenä, että se selvästi tuolle sanalle antoi tämän merkityksen:

— Miten se voi tarkoittaa minua?

Mutta tällä kertaa, äänen kaikuessa, ilmestyi myös itse mies, Don Abbondio omassa persoonassaan, astuen eteenpäin hämmästyneenä ja nyrpeänä.

Kappalainen viittasi hänelle kädellään, mikä merkitsi:

— No, joutukaamme; onko tämä kenties vaikeata?

Ja kulkien molempien pappien edellä, hän saapui ovelle, aukaisi sen ja johti heidät sisälle.

Kardinaali päästi Nimittämättömän käden, sovittuaan hänen kanssaan siitä, mitä piti tehdä. Hän poistui hänestä hieman ja viittasi luokseen seurakunnan pappia. Hän selitti hänelle muutamain sanoin, mistä oli kysymys ja kysyi häneltä, saattoiko hän heti löytää jonkun kunnan vaimon, joka suostuisi kantotuolissa lähtemään linnaan Luciaa noutamaan; tämän pitäisi olla hyväsydäminen ja viisas vaimo, kykenevä täyttämään tehtävänsä näin tavattomalla retkellä, ja lisäksi osata käyttäytyä mitä soveliaimmin ja löytää tehoisimmat sanat rohkaistakseen ja rauhoittaakseen tätä tyttöparkaa. Näin monen kestetyn tuskan jälkeen ja keskellä sitä syvää hämmennystä, johon hän oli joutunut, saattoi itse tieto hänen vapautuksestaan, jos se annettiin ilman tarpeellista varovaisuutta, nostaa hänen mielessään uuden ja entistään suuremman kiihoituksen. Hetken mietittyään pastori vastasi tuntevansa naishenkilön, joka aivan hyvin voi tämän tehtävän suorittaa; ja hän läksi matkaan.

Kardinaali viittasi taas ja käski kappalaisen heti toimittaa matkakuntoon kantotuolin kantajineen ja satuloittaa kaksi muulia.

Kappalaisenkin poistuttua, kardinaali kääntyi Don Abbondion puoleen.

Tämä, joka jo oli lähestynyt, poistuakseen niin kauas kuin suinkin tuosta toisesta henkilöstä, ja joka tällävälin oli luonut kulmien alta katseen milloin toiseen, milloin toiseen, vaivaten päätään saadakseen selville, mitä saattoi merkitä koko tämä hanke, astui askeleen lähemmäksi, kumarsi ja sanoi:

— Minulle on ilmoitettu, että Teidän Korkea-arvoisuutenne haluaa kanssani puhua; mutta luulen, että tässä on tapahtunut erehdys.

— Ei tässä ole ollenkaan väärinkäsitystä, vastasi Federigo; minulla on teille ilmoitettavana iloinen sanoma ja annettavana teille hyvin suloinen ja miellyttävä tehtävä. Yksi seurakuntalaisistanne, jota epäilemättä olette vainajana surrut, Lucia Mondella, on jälleen löydetty; hän on täällä lähellä, oivan ystäväni linnassa, ystäväni, jonka teille tässä esitän. Teidän tulee heti lähteä tämän herran ja erään vaimon seurassa, jota tämän seurakunnan herra pastori on lähtenyt hakemaan, noutamaan tätä nuorta naista, tätä laumanne rakasta karitsaa, ja teidän tulee saattaa hänet tänne.

Don Abbondio teki kaiken minkä suinkin saattoi peittääkseen sitä harmia, tai oikeammin huolta, surua, minkä hänelle tuotti tällainen ehdoitus, tai pikemmin käsky. Ja kun hänellä ei enää ollut aikaa vetää tasaisiksi kasvojensa ryppyjä eikä poistaa niihin laskeutunutta nyrpeyden ilmettä, hän peitti ne kumartaen syvään päänsä tottelemisen merkiksi. Ja hän kohotti niitä ainoastaan tehdäkseen toisen syvän kumarruksen Nimittämättömälle, luoden häneen surkean katseen, joka sanoi: olen teidän vallassanne, säälikää minua: *Parcere subjectis*.<sup>[33]</sup>

Kardinaali kysyi häneltä sitten, oliko Lucialla sukulaisia.

— Läheisiä sukulaisia, joiden kanssa asuu, tai on asunut, hänellä ei ole muita kuin äiti, vastasi Don Abbondio.

— Onko tämä kotonaan?

— On, Teidän Kunnian-arvoisuutenne.

— Kun tätä nuorta tyttöä, jatkoi Federigo, ei voida niin pian palauttaa kotiansa, tuottaisi hänelle suurta lohdutusta saada niin pian kuin suinkin nähdä äitinsä; ja siinä tapauksessa, ettei tämän seurakunnan pastori ehdi palata, ennenkuin minä lähden kirkkoon, pyydän teitä sanomaan hänelle, että hän hankkisi rattaat tai ratsun ja älykkään miehen, ja että lähettäisi noutamaan tätä äitiä tänne.

— Entä jos menisin sinne minä itse, sanoi Don Abbondio.

— Ei, ei, olenhan jo pyytännyt teitä tekemään toista, vastasi kardinaali.

— Ehdoitin, että minä sinne lähtisin, huomautti Don Abbondio, valmistaakseni tuota äitiparkaa siihen, minkä tuleman pitää. Hän on hyvin tunteellinen nainen, ja tarvitaan henkilöä, joka hänet tuntee ja joka osaa ottaa hänet oikealta kannalta, muuten saattaa häntä peloittaa, sen sijaan että lohduttaisi.

— Ja juuri sentähden pyydän teitä huomauttamaan herra pastorille, että hän valitsee älykkään ja asianhaarioihin mukautuvan miehen. Teidän apunne on oleva hyödyllisempi toisaalla, vastasi kardinaali. Ja hän olisi tahtonut lisätä:

— Tämä tyttöparka tarvitsee paljon suuremmassa määrin heti nähdä tutut ja luottamusta herättävät kasvot tuossa linnassa, niin monen tuskallisen tunnin kuluttua ja ollen niin hirvittävässä epävarmuudessa tulevaisuuteen nähden.

Mutta tällaista ei saattanut niin selvin sanoin lausua tuon kolmannen henkilön läsnäollessa.

Kardinaalista tuntui muuten sangen omituiselta, ettei Don Abbondio jo näin viittauksista asiaa ymmärtänyt ja ettei se itsestään ollut hänelle selvinnyt. Ja hänen tarjoutumisensa ja itsepäisyytensä tuntuivat hänestä niin sopimattomilta, että hän ajatteli niiden alla piilevän jotain muuta. Hän katsoi häntä kasvoihin ja huomasi niissä helposti pelon matkustaa tuon hirvittävän miehen kanssa ja joutua hänen vieraakseen, vaikkapa vaan muutamaksi hetkeksi. Hän tahtoi siis poistaa nämä pelkurimaiset epäilykset, ja kun ei pitänyt sopivana viedä pastoria syrjään ja kuiskailla hänen korvaansa uuden ystävänsä ollessa läsnä, hän katsoi parhaaksi keinoksi sitä, minkä muuten olisi tehnyt ilman tätä aihetta, nimittäin puhua itse Nimittämättömälle, jotta Don Abbondio hänen vastauksistaan viimeinkin saattoi ymmärtää, ettei linnaherra enää ollut mies, jota tarvitsi pelätä.

Hän lähestyi siis Nimittämätöntä ja sanoi, osoittaen tuollaista itseperäistä luottamusta, joka on luonteenomainen niin hyvin uudelle ja voimakkaalle kiintymykselle kuin vanhalle ystävyysuhteelle:

— Älkää luulko, että minä tyytyisin tähän ainoaan käyntiinne tänäpäivänä. Palaattehan, eikö totta? Te palaatte tietysti tämän arvoisan papin seurassa?

— Josko palaan! vastasi Nimittämätön. Vaikka kieltäisittekin minua tulemasta, jäisin itsepintaisesti kuin kerjäläinen ovenne eteen. Minun on tarvis puhua kanssanne, kuulla teitä, nähdä teitä; minä tarvitsen teitä!

Federigo tarttui hänen käteensä, puristi sitä ja sanoi:

— Tehkää siis meille, tämän seurakunnan pastorille ja minulle se ilo, että tänään syötte päivällistä kanssamme. Minä siihen luotan. Sillävälän minä tuon hyvän väen kanssa lähden kirkkoon rukoilemaan ja kiittämään Jumalaa; ja te, te menette kokoamaan hänen armonsa ensi hedelmää.

Kuullessaan näitä selityksiä Don Abbondio seiso siinä kuin pelokas lapsi, joka näkee jonkun vallan tyynesti hyväilevän koiraansa, suurta, pörrökarvaista eläintä, jolla on punaiset silmät ja joka on surullisen kuuluisa puremistaan ja nostamastaan kauhusta; kun tuo lapsi kuulee koiran isännän sanovan, että tämä eläin on hyvä, hyvin rauhallinen ja lempeä kuin karitsa, niin se katsoo isäntää, ei häntä vastusta eikä hyväksy; se katselee koiraa, eikä rohkene sitä lähestyä, peläten, että tuo suuri hyvä eläin näyttäisi hänelle hampaitaan, vaikkapa vaan leikillä; se ei myöskään rohkene poistua, jotta ei näyttäisi pelkurilta ja sydämessään se sanoo: — Oi, jospa olisin kotonani!

Kardinaali, joka hankki lähtöä, yhä pitäen kädestä Nimittämätöntä ja vieden häntä mukanaan, huomasi pastoriparan, joka pysytteli jälessä vallan synkkänä, saamattomana ja kovin nyrpeän irtastelevana. Luullen hänen tyytymättömyytensä johtuvan osaksi siitäkin, että hän saattoi katsoa itseään laiminlyödyksi ja syrjäytetyksi, etenkin niin hyvin kohdellun ja hyväillyn pahantekijän rinnalla, kardinaali kääntyi hänen puoleensa, pysähtyi hetkeksi ja sanoi ystävällisesti hymyillen:

— Herra pastori, te olette alati ollut kanssani hyvän Isämme majassa; mutta tämä ... *perierat et inventus est*.<sup>[34]</sup>

— Oi, kuinka suuresti siitä iloitsen, sanoi Don Abbondio, kumartaen syvään molemmille samanaikaisesti.

Arkipiispa kulki edellä, tuuppasi ovea, jonka oitis ulkoa avasi selälleen kaksi palvelijaa, mitkä siellä seisoivat vartijoina kummassakin pielessä, ja tuo ihmeellinen pari ilmestyi saliin kokoontuneiden pappien halukkaille katseille. Katseltiin näiden molempien kasvoja, joissa kuvastui erilainen, mutta yhtä syvä mielenliikutus. Federigon kunnianarvoiset piirteet heijastivat kiitollista hellyyttä, lempeätä ja vaatimatonta iloa; Nimittämättömän kasvoissa havaitsi tyydytyksen lieventämää hämmennystä, äsken syntynyttä häveliäisyyttä, sydämensortumusta, josta kuitenkin vielä pilkisti esiin tämän hillitsemättömän ja rajun luonteen jänteisyys. Sittenkin kuultiin että varsin moni katsojista tuona hetkenä muisteli tuota Esaian lausetta: *Susi ja karitsa käyvät samalla laitumella; jalopeura ja härkä syövät yhdessä olkia*.

Heidän takanaan astui Don Abbondio, johon ei kukaan kiinnittänyt huomiota.

Kun he olivat saapuneet keskelle salia, kardinaalin kamaripalvelija astui sisään päinvastaisesta ovesta ja lähestyi herraansa ilmoittaen täyttäneensä kappalaiselta saamansa määräykset; kantotuoli ja molemmat muulit olivat valmiina — hän sanoi — ja odotettiin enää sitä vaimoa, joka pastorin oli määrä noutaa saapuville. Kardinaali sanoi, että heti pastorin saavuttua hänen tuli puhua Don Abbondion kanssa, ja että kaikki sitten noudattaisivat tämän ja Nimittämättömän käskyjä. Jälkimäisen kättä hän uudelleen puristi hyvästiksi ja sanoi:

— Odota teitä.

Hän kääntyi päännökökkyksellä tervehtimään Don Abbondiota ja alkoi astua kirkolle päin. Papit seurasivat häntä, osaksi sekavana, osaksi järjestyneenä joukkona. Molemmat matkakumppanit jäivät kahdenkesken saliin.

Nimittämätön oli täydelleen vaipunut mietteisiinsä ja vaiken, odottaen kärsimättömänä hetkeä, jolloin oli pääsevä vapauttamaan kärsimyksestä ja vankeudesta Lucia paran. Olihan tämä yhä vielä hänen vlassaan, mutta aivan toisessa merkityksessä kuin edellisenä iltana; ja hänen kasvonsa kuvastivat keskittyneitä mielenkiihoitusta, mikä Don Abbondion pelokkaan epäilevissä silmissä saattoi tietää jotain pahempaa. Hän katseli häntä kieroon, katseli häntä kulmien alta, ja olisi kernaasti tahtonut keksiä jotain ystävällistä sanottavaa hänelle.

— Mutta mitä voinkaan hänelle sanoa? hän itseltään kysyi. — Sanoisinko hänelle uudelleen, että suuresti iloitsen? Että iloitsen mistä? Siitäkö, että hän oltuaan tähänasti pirullinen pahantekijä, viimeinkin on tehnyt tuon hyvän päätöksen ruveta kunnan mieheksi kuten muut? Kaunis kohteliaisuus, totta tosiaan! Vaikkapa kääntäisin tätä lausettani miten tahansa, niin ei tuo minun: *iloitsen suuresti* saata muuta merkitä. Ja muuten, onkohan sitten niin varmaa, että hänestä on tullut kunnan mies, noin yks kaks? Tässä maailmassa vakuutetaan niin paljon, ja niin monista aiheista! Missä määrin saatan lopulta tähän kaikkeen luottaa? Ja kuitenkin täytyy minun lähteä hänen kanssaan tuohon linnaan! Hyi, mikä perin sekava seikkailu, perin sekava seikkailu! Kuka olisi voinut sitä aavistaa tänä aamuna! Mutta, jos tästä suoriudun ehein nahoin, niin saapa neitsyt Perpetua kalliisti maksaa sen, että velvoitti minut lähtemään tänne, ilman mitään pakkoa, ulkopuolelle seurakuntani aluetta! Niin, se osasi suutansa soittaa: Kaikki lähistön papit muka joutuin riensivät saapuville, jopa paljon kauempaakin; olisi muka ollut sopimatonta olla toisia huonompi; ja sitä, ja tätä, niin että pää meni pyörälle! Ja syöstä minut näin suin päin mokomaan seikkailuun! Mikä paha onni! Mutta täytyypä minun kuitenkin sanoa jotain tuolle miehelle! —

Ja hän ajatteli, että sanoisi seuraavaa:

— En koskaan olisi voinut toivoa tätä onnea päästä näin kunnioitettavaan seuraan...

Ja jo hän aukaisi suunsa, kun kamaripalvelija astui sisälle paikkakunnan pastorin kanssa, joka ilmoitti, että vaimo oli saapunut ja odotti kantotuolissa. Sitten hän kääntyi Don Abbondion puoleen, kuullakseen häneltä kardinaalin toisen määräyksen. Don Abbondio suoriutui tehtävästään niin hyvin kuin saattoi tuossa suuressa kiihoituksessa ollen. Hän lähestyi sitten kamaripalvelijaa ja sanoi:

— Koettakaa ainakin antaa minulle lempeä eläin; sillä suoraan sanoakseni, olen huono ratsumies.

— Oh, ajatelkaahan, vastasi kamaripalvelija nauraen partaansa: tämä muuli on sihteerin, joka on kirjailija.

— No niin! virkkoi Don Abbondio; ja itsekseen hän mutisi: — Olkoon taivas minulle armollinen!

Linnaherra oli heti paikalla kiireisesti lähtenyt liikkeelle. Saavuttuaan kynnykselle, hän huomasi, että Don Abbondio oli jäänyt jälelle. Hän pysähtyi häntä odottamaan; ja kun pastori oli rientänyt saapuville ollen anteeksipyyttävän näköinen, Nimittämätön kumarsi ja pyysi häntä kohteliaalla ja kunnioittavalla kädenliikkeellä astumaan edellä; tämä vuodatti hieman balsamia hätääntyneen miesparan sydämeen.

Mutta tuskin hän oli laskenut jalkansa pienelle pihalle, kun tunsu uutta pettymystä, joka tärveli tuon hänen pienen tyydytyksensä; hän näki Nimittämättömän kulkevan erästä soppea kohti, tarttuvan toisella kädellä kuuluisan karabiini-pyssynsä piippuun ja toisella sen nahkahihnaan ja niin nopealla ja taitavalla liikkeellä ripustavan sen olalleen, kuin olisi se ollut ekseerausta.

— Oi, oi, oi! ajatteli Don Abbondio; mitä hän aikoo tehdä tuolla hirvittävällä aseella, tuo mies? Kaunis kidutuspaita, mokomaa kääntyneen katumusta! Ja jos hän vielä saa päähänsä jonkun pahan oikun! Oi mikä retki, mikä retki!...

Jos herra olisi vähääkään voinut aavistaa minkaluontoiset ajatukset liikkuivat kumppaninsa mielessä, olisi hän tehnyt, minkä ikinä olisi voinut häntä rauhoittaakseen. Mutta tällainen olettamus ei pälkähtänyt hänen päähänsäkään. Ja Don Abbondio varoi kyllä ainoallakaan liikkeellä ilmaisemasta:

— Minä en luota teihin, herraseni.

Saavuttuaan portille he tapasivat siellä molemmat muulit valmiina odottamassa. Nimittämätön keikahti sen selkään, jonka tallirenki hänelle osoitti.

— Eiköhän se vaan ole pahankurinen? kysyi kamaripalvelijalta Don Abbondio, toinen jalka jalustimessa, ja toinen vielä maassa.

— Olkaa vallan huoleti, tämä vastasi. Se on karitsa.

Don Abbondio takertui kiinni satulaan, kamaripalvelija tuuppasi auttaen, ja kopsis! siinä hän nyt istui muulinsa selässä.

Kantotuoli, jota muutaman askeleen päässä heistä edellä kantoi kaksi muulia, läksi ohjaajan merkistä liikkeelle; ja näin tämä retkikunta poistui matkalleen.

Oli kuljettava kirkon editse, missä kansaa oli tungokseen; oli mentävä pienen torin halki, missä niinikään oli sullottuna väkeä, osaksi tämän paikkakunnan väkeä, osaksi lähistöstä saapunutta, sellaista, mikä ei ollut saanut tilaa kirkossa. Jo oli tuo suuri uutinen levinnyt. Ja kun pieni kulkue tuli näkyviin, kun huomattiin tuo mies, joka vielä muutama tunti aikaisemmin oli ollut kauhun ja inhon,

mutta joka nyt oli miellyttävän ja ylentävän hämmästyksen esineenä, nousi tästä väkijoukosta yleinen mieltymyksen humina, melkein suosionhuutoja. Ja samalla kun järjestyttiin hänelle tilaa antamaan, riennettiin joka taholta katselemaan häntä lähempää.

Kantotuoli kulki ohi, samoin Nimittämätön. Ja avoimen kirkon oven edessä hän otti lakin päästään ja kumarsi pelätyn päänsä muulin harjaan asti, satojen äänien huutaessa:

— Jumala teitä siunatkoon!

Don Abbondio niinikään paljasti päänsä ja kumartui; ja hän sulki itsensä taivaan suojelukseen. Mutta kuullessaan virkaveljiensä täyttä rintaa laulavan, hän tunsu sydämessään sellaista mielenliikutusta, sellaista surumielistä helytymystä ja hartauden innostusta, että vaivoin sai kyöneleensä pidätetyiksi.

Mutta kun oltiin poistuttu kauas ihmisasunnoista ja saavuttu keskelle maaseutua ja kun tien mutkat usein olivat vallan tyhjästä ihmisistä, synkempi verho laskeusi hänen ajatustensa yli. Hänellä ei ollut muuta esinettä, missä turvallisena olisi lepuuttanut katseitaan, kuin kantotuolin ohjaaja, joka kuuluen kardinaalin huonekuntaan ei voinut olla muuta kuin epäilemättömän luotettava, eikä hän myöskään näyttänyt pelkurilta. Silloin tällöin kuljettiin jonkun matkustajan, joskus koko ryhmän ohi, joka riensi kardinaalia katsomaan. Nämä kohtaamiset olivat lohduus Don Abbondiolle; mutta tämä lohduus oli ohimenevää laatua. Sillä lähestyttiin yhä enemmän tuota hirvittävää laaksoa, missä eivät enää kohtaisi muita kuin matkakumppaninsa alamaisia, ja minkälaisia alamaisia! Don Abbondio halusi nyt entistään hartaammin yhtyä puheeseen hänen kanssaan, hänen mielenlaatuun yhä paremmin tutkiakseen ja päästäkseen hänen suosionsa. Mutta nähdessään hänet niin mietteisii vaipuneeksi, hän menetti siihen kaiken halun. Hänen oli siis pakko puhua itseksensä. Ja tässä seuraa osa siitä mitä miesparka ajatteli tämän matkan kestäessä; jos nimittäin tahtoisu sen kaiken kirjoittaa, siitä paisuisi kokonainen kirja.

— Merkillistä, totta tosiaan, että pyhillä miehillä, yhtä hyvin kuin lurjuksilla, pitää olla elohopeaa suonissaan, ja etteivät tyydy itse levottomina häirimään, vaan että tahtoisivat, jos voisivat, panna liikkeelle koko ihmiskunnan! Ja pitääpä juuri kaikkein toimeliaimman tulla minua häiritsemään, minua, joka en sekaannu mihinkään, joka en hae ketään, ja vetää minut hiuksista omiin yrityksiinsä, minut, joka en muuta pyydä, kuin että saan pysyä syrjässä ja elää rauhassa! Ja tuo hullu, tuo hurja Don Rodrigo! Mikä häneltä puuttuisi ollakseen maailman onnellisin mies, jos hänellä vaan olisi pisara järkeä päässä? Hän on rikas, nuori, kunnioitettu, kaikkien lellittelemä; hänen liallinen onnensa on hänen onnettomuutensa, ja hänen täytyy hakea selkkauksia itselleen ja lähimäiselleen. Hän voisi viettää kaikkein iloisinta elämää maailmassa, olla täydellinen tyhjäntoimittaja. Mutta ei niin, herraseni! Hänen pitää hätyytellä naisia, mikä on hulluinta, epäkiitollisinta ja hurjinta maailmassa. Hän voisi mennä sisälle paratiisiin vaunuissa ajaen, ja sen sijaan hän tahtoo mennä liikaten helvettiin. Ja tämä?...

Ja samassa hän katsoi häneen, ikäänkuin peljäten, että *tämä* olisi voinut lukea hänen ajatuksensa.

— Tämä, pantuaan maailman mullin mallin rikoksineen, nyt mullistaa sitä kääntymyksellään ... jos nyt yleensä voi puhua kääntymyksestä. Ja minun poloisen osaksi on tullut moinen kokemus!... Kun nuo tuollaiset ihmiset ovat syntyneet, veressä tuo raivo joutua puheen esineeksi, niin heidän aina täytyy joka tavoin nostaa melua. Onko siis niin vaikeata koko elinikänsä pysyä kunnan miehenä, kuten esimerkiksi minä? Eipä vaan; täytyy tappaa, pilkkoa palaisiksi, temmeltää kuin itse paholainen... Jumala minua poloista auttakoon! ... ja sitten vielä aiheuttaa näin paljon sekasortoa tehdäkseen katumusta! Ken vakavasti tahtoo tehdä katumusta, voi sen suorittaa kotonaan, rauhallisesti, panematta liikkeelle näin suurta koneistoa ja tuottamatta näin paljoa vaivaa lähimäiselleen. Ja hänen Kunnian-arvoisuutensa! Sekin heti on valmis avaamaan sylinsä ja kutsumaan häntä "rakkaaksi ystäväksi", "hyväksi ystäväksi"; sekin kuuntelee kaikkea, mitä tuo mies sanoo, aivan kuin olisi nähnyt hänen tekevän ihmeitä, tekee umpimähkään päätöksen, toteuttaa sen muitta mutkitta, joutuin sinne, joutuin tänne! Minun kotonani tällaista sanotaan yksinkertaisesti hätiköimiseksi. Ja ilman minkäänlaista takuuta luovuttaa tuon miehen käsiin pastori paran! Tämä on suorastaan nopan heittämistä ihmishengestä. Hänen kaltaisensa pyhän piispan pitäisi säästää pappejansa kuin silmäteränsä. Pisara hitautta, pisara varovaisuutta, pisara sääliä saattaisivat, luulen ma, varsin hyvin sopia pyhyyteen... Ja entä jos lopultakin kaikki tämä on pelkkää ilveilyä? Kuka voi tuntea kaikki ihmisten aivotukset? Ja tähän lisää, sellaisten ihmisten kuin tämän? Ja minun osakseni on tullut matkustaa yhdessä hänen kanssaan ja mennä hänen kotiinsa! Kuka tietää, eikö tämän kaiken alla piile joku paholaisen ansa! Oi minua poloista! Parasta, etten sitä ollenkaan ajattele. Ja mikä sekava juttu niinikään tuo Lucian seikkailu! Huomaa selvästi, että on ollut sopimus Don Rodrigon kanssa; oh millaisia ihmisiä. Ja jos asia sitten edes on, niinkuin sanotaan! Mutta miten on tämä saanut hänet kynsiinsä? Ken sen tietää? Se on syvä salaisuus hänen ja kardinaalin välillä. Ja minulle, jonka panevat näin ravaamaan, ei hiiskuta sanaakaan. Ei silti, että minä tahtoisin tietää toisten ihmisten asioita. Mutta kun on pakko panna henkensä alttiiksi, niin on mielestäni oikeus tietää, millä kannalla asiat ovat. Jos nyt ei ole muusta kysymys kuin tuon tyttöparan noutamisesta, niin se vielä menee mukiin; vaikka oikeastaan hän olisi voinut tuoda hänet

mukaansa ilman näin monta mutkaa. Ja lisäksi, jos tämä mies todella niin hyvin on kääntynyt, jos hänestä on tullut pyhimys, niin miksi tarvittiin minua? Oh, mikä sekamelska! Ja suokoon taivas, ettei tässä piile muuta kuin tämä. Onhan se joka tapauksessa aika vaivannäkö. Olisihan se myös hyvä tuolle Lucia paralle. Onpa sekin tyttöroukka saanut kovia kokea! Taivas tietää, kuinka paljon hän on kärsinyt! Minä häntä surkuttelen. Mutta minun onnettomuudekseni hän on syntynyt. Jos ainakin voisin luoda katseen tämän miehen sydämeen ja nähdä, mitä hän ajattelee! Kuka saattaa sitä arvata? Milloin hän näyttää pyhäältä Antoniukselta erämaassa, milloin taas itse Holofernekselta. Oi minua poloista, minua poloista! No niin, taivaan velvollisuus on minua auttaa, sillä en ole omaksi huvikseni tähän juttuun sekaantunut. Todella näki, niin sanoaksemme, Nimittämättömän kasvoissa kuvastuvan hänen mielessään toisiaan seuraavien ajatusten, samoin kuin myrskysäällä näkee pilvien kiitävän auringon yli, alituisesti vuoroin levittäen häikäisevää valoa ja synkkää pimeyttä. Hänen sielunsa oli vielä vallan huumautunut Federigon lempeistä sanoista, ikäänkuin uudesta syntynyt ja nuorentunut siitä uudesta elämästä, jonka oli alkanut, ja niin hän kohosi noihin yleviin armon, anteeksiantamuksen ja rakkauden ajatuksiin; sitten hän taas vajosi menneisyyden hirvittävien muistojen taakan alle.

Ahdistuksissaan hän haki niitä väärydentekojaan, jotka vielä olivat korjattavissa, jotka hän vielä saattoi ehkäistä, ja mitkä olivat vaikuttavimmat ja varmimmat keinot katkaista niin monet salajuonet, vapautua niin monesta kätyristä. Ja hänen henkensä eksi näiden kauheiden ajatusten sokkeloon. Itse tämä retki, joka kuitenkin oli kaikkia entisiä helpompi ja joka jo oli melkein päättymäisillään, synnytti hänessä tuskansekaista harrastusta, häntä kun raateli se ajatus, että toistaiseksi tuo onneton olento kärsi, Jumala tiesi kuinka kauheasti, ja että noiden kärsimysten aiheuttaja oli juuri hän, joka kuitenkin mitä lämpimimminkin harrasti hänen vapauttamistaan. Joka tienristeyksessä ohjaaja kääntyi kysymään mille tielle oli poikettava. Nimittämätön osoitti sen hänelle kädellään ja antoi samalla merkin kiirehtimiseen.

Astuttiin laakson alueelle.

Missä mielialassa olikaan nyt Don Abbondio parka! Tuo kuuluisa laakso, josta hän oli kuullut kerrottavan niin paljon surullisia ja kauheita kertomuksia, siinä hän nyt oli! Noita kuuluisia pahantekijöitä, koko Italian palkkalaisrosvokunnan huomattavimpia miehiä, noita pelottomia ja sääliittömiä ihmisiä hän nyt näki ilmielävinä edessään, hän kohtasi niitä yhden, kaksi, kolme joka tienmutkassa. Tosin he nöyrinä kumartuivat linnaherran edessä; mutta heillä oli tuollaiset tumman ruskeat kasvot, tuollaiset pystykarvaiset viikset ja tuollaiset kamalan kiiluvat silmät, mitkä Don Abbondion mielestä tuntuivat tahtovan sanoa:

— Pane tuo pappi kovalle!

Niin pitkälle meni hänen pelkonsa, että äkkiä äärimmäisen kauhistuksen kynsissä ollen ajatteli:

— Jospa kärsisin tätä omien syntieni ansaittuna rangaistuksena, niin ei mitään pahempaa voisi minulle tapahtua.

Tällävälän kuljettiin vuorivirran rantasomerikko. Toisella puolen avautui ainoana näköalana jylhiä kallioita, ja tällä puolen liikuttiin näiden inhoittavien asujanten keskellä, mihin verrattuna kolkkoinkin yksinäisyys olisi ollut toivottavampaa. Dante ei saattanut olla kammottavammassa tilassa manalankuilun kahdeksannessa piirissä.

Kuljetaan sitten Pahan-yön ohi. Ovella rosvoja, jotka kumartavat herransa nähdessään ja luovat uteliaita katseita hänen kumppaniinsa ja kantotuoliin.

Nämä henkilöt eivät tietäneet, mitä ajatella. Jo isännän kovin aikainen lähtö ilman saattojoukkoa oli tuntunut heistä kummalliselta. Hänen paluunsa ei ollut vähemmin kummallinen. Toiko hän saalista mukanaan? Entä miten oli hän sen saanut kynsiinsä aivan yksin? Ja mitä merkitsi tuo outo kantotuoli? Ja kenen taloon kuuluva saattoi olla tuo palvelijan virkapuku?

He katsoivat katsomistaan, mutta ei yksikään liikahta paikaltaan, sillä se oli käsky, jonka isäntä heille eleineen ja katseineen antoi.

Kiivetään ylös polkua, saavutaan linnaan.

Ne rosivot, jotka ovat linnan edustalla ja portilla, väistyvät oikealle ja vasemmalle jättääkseen tulijoille vapaan kulun. Nimittämätön antaa heille merkin, etteivät saa liikkua paikaltaan. Hän jouduttaa muuliaan, rientää kantotuolin ohi ja viittaa ohjaajaa ja Don Abbondiota seuraamaan. Hän astuu etupihalle ja sieltä sisäpihalle. Hän suuntaa kulkunsa pienelle ovelle, edentää luotaan viittauksella erään bravon, joka juoksee saapuville auttamaan häntä satulasta ja sanoo tälle:

— Pysy sinä siinä, äläkä päästä ketään lähemmäksi.

Hän astuu alas muulin selästä, ja ohjat kädessä hän rientää kantotuolin ääreen, lähestyy vaimoa, joka on vetänyt syrjään verhot, ja virkkaa hänelle puoliääneen:

— Lohduttakaa häntä joutuin ja selittäkää hänelle pian, että hän on vapaa, että hän on ystäviensä käsissä. Jumala on teitä siitä palkitseva.

Hän viittaa sitten avaamaan kantotuolin ja auttamaan vaimoa siitä alas.

Sitten hän lähestyy Don Abbondiota, ja kasvot niin kirkkaina, jommoisina tämä ei vielä ole niitä nähnyt eikä luullut koskaan niitä näkevänsä, ja ilme kuvastaen iloa siitä, että tuo hyvä teko viimeinkin on täyttymäisillään, hän ojentaa pastorille kätensä auttaakseen häntä alas muulin selästä ja virkkaa niinikään puoliääneen:

— Herra pastori, en pyydä teiltä anteeksi vaivaa, jonka minun tähteni näette. Te teette tämän Erään vuoksi, joka hyvin korvaa, ja tämän teidän joukkoonne kuuluvan olentoparan vuoksi!...

Tämä ilme ja nämä sanat eläyttivät Don Abbondion rohkeutta; hän päästi syvän huokauksen, joka jo tunnin ajan oli liikkunut hänen sisällään pääsemättä ilmoille, ja virkkoi ääni niin kunnioittavana kuin suinkin saattaa kuvitella:

— Teidän Yhäisyytenne laskee leikkiä! Mutta ... mutta...

Ja tarttuen näin kohteliaasti tarjottuun käteen, hän solui niin taitavasti kuin saattoi satulasta maahan.

Nimittämätön tarttui niinikään Don Abbondion ohjiin ja jätti ne omien ohjiensa mukana ohjaajan huostaan. Tämän hän määräsi odottamaan ulkona. Sitten hän otti taskustaan esiin avaimen, aukaisi pienen oven, pyysi pastorin ja vaimon astumaan sisälle, astui heidän jälkeensä, kulki heidän edellään pienille portaille, joita kaikki kolme vaieten alkoivat kiivetä.

## NELJÄSKOLMATTI LUKU.

Vähää aikaisemmin oli Lucia alkanut herätä. Ensi hetket hän oli käyttänyt tuskallisiin ponnistuksiin täydelleen herätäkseen, eroittaakseen unen synnyttämät sekavat näyt tämän kauhean todellisuuden muistoista ja kuvista, joka niin suuresti muistutti kuumesairaana synkkiä houreita.

Vanha vaimo oli heti lähestynyt häntä ja koettaen saattaa äänensä nöyräksi hän oli sanonut hänelle:

— Kas, olettehan nukkunut! Olisittepa voinut nukkua vuoteessa; sanoinhan sen teille moneen kertaan eilisiltana.

Ja kun ei ollut saanut vastausta, oli hän jatkanut samaan tapaan, puoleksi kehoittaen, puoleksi nuhdellen:

— Syökää toki jotain; olkaa järkevä. Voi, kuinka olette näivettyneen näköinen! Teidän pitää välttämättömästi syödä. Ja kun *hän* palaa kotia, saan minä vielä siitä kärsiä!

— Ei, ei, tahdon lähteä täältä, tahdon lähteä äitini luo. Isäntä sen lupasi. Hän sanoi: huomisaamuna. Missä on tuo isäntä?

— Hän on lähtenyt linnasta. Mutta sanoi pian palaavansa ja sitten tekevänsä, mitä tahdotte.

— Sanoiko hän niin? No hyvä, minä tahdon heti paikalla lähteä äitini luo.

Samassa kuullaan askeleiden kolinaa viereisestä huoneesta ja seuraavassa tuokiossa kolkutusta ovelta. Vanhus rientää ovelle ja kysyy: kuka siellä on?

— Avaa, vastaa lempeästi tunnettu ääni.

Eukko aukaisee salvan, Nimittämätön tuuppaa hiljaa ovea, raoittaa sitä, käskee vanhan vaimon tulla ulos ja lähettää heti sisälle Don Abbondion ja kunnan vaimon. Sitten hän uudelleen sulkee oven, jää sen taakse ja lähettää eukon kaukaiseen linnan osaan, kuten jo oli lähettänyt viereisessä huoneessa vartioimassa olleen naisen.

Koko tämä liike, odotuksen hetki ja uusien henkilöiden ilmestyminen herättivät Lucia parassa kauhean mielenkiihoituksen. Sillä vaikka hänen tilansa oli sietämätön, herätti hänessä kuitenkin

pieninkin muutos epäluuloa ja mitä vilkkainta levottomuutta. Hän katselee, näkee papin ja naisen; tästä hän hieman rauhoittuu. Hän katsoo tarkemmin: onko se todella tuo pastori, vai ex? Hän tuntee nyt Don Abbondion ja jää muutaman hetken tuijottamaan, ikäänkuin lumottuna. Kunnan vaimo lähestyy häntä, kumartuu alas hänen puoleensa, katselee häntä osaaottavasti tarttuen hänen molempiin käsiinsä, ikäänkuin häntä samalla hyväilläkseen ja auttaakseen ylös ja virkkaa:

— Oi, lapsiparka, tulkaa, tulkaa meidän kanssamme.

— Kuka te olette? kysyy Lucia.

Mutta odottamatta vastausta hän uudelleen kääntyy Don Abbondion puoleen, joka on pysähtynyt parin askeleen päähän, hänkin vallan osaaottavaisen näköisenä. Lucia katselee häntä uudelleen ja huudahtaa:

— Te, herra pastori? Missä olemme? Voi minua poloista, pääni on vallan hämmennyksissä!

— Ei, ei, vastaa Don Abbondio; se olen todella minä. Rohkaiskaa mielenne. Näettehän, että olemme tulleet tänne teitä noutamaan. Olen todella teidän pastorinne, ja olen tullut tänne vartavasten ratsain...

Ikäänkuin äkkiä saaden jälleen entiset voimansa, Lucia silmänräpäyksessä kohosi pystyyn. Sitten hän vielä kerran kiinnitti katseensa noihin molempiin kasvoihin ja huudahti:

— Pyhä Neitsyt siis on teidät lähettänyt!

— Luulenpa niin itsekin, virkkoi kunnan vaimo.

— Ja voimmeko todella lähteä pois täältä? kysyi Lucia heikontaen ääntään ja näyttäen pelokkaalta ja salaperäiseltä. — Entä kaikki nämä ihmiset? ... hän jatkoi huulet kokoonpuristuneina ja värähdellen pelosta ja kauhusta: Ja tuo herra!... Tuo mies! Hän oli minulle varmasti luvannut...

— Hänkin on täällä, omassa persoonassaan ja on tullut vartavasten meidän kanssamme, selitti Don Abbondio. — Hän odottaa tuolla ulkona. Lähtekäämme pian. Älkäämme antako sellaisen miehen odottaa kauempaa!

Silloin hän, josta puhuttiin, hiljaa aukaisi oven, tuli näkyviin ja lähestyi Lucia, joka vähää aikaisemmin oli halunnut häntä nähdä, joka ollen vailla muuta turvaa ei ollut halunnut tavata ketään muuta kuin häntä, ei nyt, nähtyään ystävien kasvoja ja kuultuaan heidän ääniään, voinut tukahuttaa äkillistä kammon tunnetta. Hän vavahti, pidätti henkeänsä, painautui kunnan vaimoon ja peitti kasvonsa hänen poveaan vasten. Nähdessään nuo piirteet, joihin ei edellisenä iltanakaan ollut voinut kiinnittää katseitaan, nuo piirteet, jotka nyt olivat kalpeat, vääntyneet, ja jatkuvista kärsimyksistä ja nälästä kituvat, Nimittämätön oli äkkiä pysähtynyt. Ja huomattessaan Lucian pelästyksen, hän muutaman hetken oli liikkumatta ja ääneti paikallaan. Sitten hän ikäänkuin vastaten siihen, mitä tyttöparka ei ollut sanonut, huudahti:

— Se on totta; antakaa minulle anteeksi!

— Hän on tullut teitä vapauttamaan; hän ei enää ole sama kuin ennen. Hän on muuttunut hyväksi. Ettekö kuullut, että hän pyytää teiltä anteeksi? kuiskasi kunnan vaimo Lucian korvaan.

— Voiko sen enempää enää sanoa? No, pää pystyyn nyt, älkääkää olko lapsellinen, jotta voisimme heti lähteä matkaan, sanoi hänelle Don Abbondio.

Lucia kohotti päätään, katsoi Nimittämättömään. Ja nähdessään tuon otsan kumartuneeksi, tuon katseen hämmentyneeksi ja maahan luoduksi, hänet valtasi yhtä haavaa lohdutuksen, kiitollisuuden ja säälintunne ja hän huudahti:

— Oi, hyvä herra! Jumala teille palkitkoon armahtavaisuutenne!

— Ja korvatkoon hän teille satakertaisesti sen hyvän työn, minkä sananne minulle tekevät.

Näin sanottuaan hän kääntyi, meni ovelle ja astui ensiksi ulos.

Vallan virkistyneenä Lucia seurasi häntä nojaten vaimon käsivarteen. Don Abbondio kulki takimaisena.

He astuivat alas pieniä portaita ja saapuivat pihalle johtavalle pienelle ovelle.

Nimittämätön aukaisi sen selkiselälleen, kulki kantotuolin luo, aukaisi sen ja osoittaen melkein pelokasta kohteliaisuutta — kaksi uutta ominaisuutta hänellä — käsivarresta hän auttoi Luciaa siihen nousemaan ja sitten vaimoa. Lopuksi hän kantotuolin ohjaajan käsistä otti molempien muulien ohjat ja



auttoi Don Abbondiotakin nousemaan muulin selkään.

— Oi, kuinka paljon alentuvaa kohteliaisuutta! sanoi tämä.

Ja hän nousi muulin selkään paljoa ketterämmin kuin ensi kerralla.

Kulkue lähti liikkeelle heti kun Nimittämätön vuorostaan oli noussut muulinsa selkään. Hänen otsansa oli taas kohonnut pystyyn. Hänen katseensa oli käynyt käskeväksi, kuten tavallisesti. Ne palkkalaisrosvot, jotka hän matkallaan kohtasi, huomasivat kyllä hänen kasvoissaan suuren huolen, tavattoman mielenliikutuksen merkkejä; mutta eivät ymmärtäneet, eivätkä voineet ymmärtää sen enempää.

Tänne ei vielä ollut levinnyt mitään tietoa tässä miehessä tapahtuneesta suuresta muutoksesta; eikä kukaan noista ihmisistä olisi voinut itsestään mitään sellaista arvata.

Kunnon vaimo oli heti joutuin sulkenut kantotuolin uutimet. Sitten hän ystävällisesti tarttui Lucian käsiin ja alkoi häntä rauhoittaa sanoin, jotka uhkuivat osanottoa, onnittelua ja hellyyttä. Ja kun hän sitten huomasi miten paitsi kaikkien kestätyjen kärsimysten aiheuttamaa väsymystä, tapahtumien sekavuus ja himmeys estivät tyttöparkaa tuntemasta täyttä iloa vapautuksensa johdosta, hän sanoi hänelle kaiken, minkä katsoi sopivaksi selvittämään ja järjestämään hänen ajatuksiaan. Hän mainitsi hänelle sen kylän, josta oli kotoisin, ja minne nyt paraikaa oltiin matkalla.

— Todellako? virkkoi Lucia, joka tiesi että tuo kylä oli vallan lähellä kotikyläänsä. Oi, Pyhä Neitsyt, minä kiitän teitä! Äitini, äitini!

— Lähetämme oitis häntä noutamaan, sanoi kunnon vaimo, joka ei tietänyt, että se jo oli tehty.

— Niin, niin; Jumala teitä siitä palkitkoon... Ja te, kuka te olette? Miten tulitte...?

— Meidän kirkkoherramme lähetti minut. Sillä tämä herra — Jumala on liikuttanut hänen sydämensä, olkoon hän siitä ylistetty — tuli kyläämme puhumaan herra kardinaali-arkkipiispan kanssa; tämä pyhä mies, nähkääs, on paraikaa meidän seudullamme vieraana — ja tuo herra katui kauheita syntejään ja tahtoo muuttaa elämänsä. Ja hän sanoi kardinaalille ryöstättäneensä viattoman naisparan, nimittäin juuri teidät, ollen yksissä tuumissa erään toisen Jumalaa pelkäämättömän miehen kanssa, jonka nimeä kirkkoherra ei kuitenkaan minulle maininnut.

Lucia kohotti katseensa taivasta kohti.

— Ehkä te sen tiedätte, jatkoi kelpo vaimo; yhtäkaikki; herra kardinaali siis ajatteli, että kun oli kyseessä nuori nainen, tarvittiin naista hänelle seuraa pitämään, ja hän sanoi kirkkoherralle sellaista hakevansa, ja tuo hyvä pastori tuli minun luokseni...

— Palkitkoon teitä taivas sääliväisyydestänne!

— Mitä te nyt puhuttekaan, nuori ystäväparkani! Ja kirkkoherra käski minun rohkaista mieltänne, rauhoittaa teitä nopeasti ja selittää teille, että Herra ihmeellisellä tavalla on teidät pelastanut...

— Niin, aivan ihmeellisellä tavalla; Pyhän Neitsyen välityksellä.

— Olkaa siis täynnä rohkeutta, antakaa anteeksi sille, joka on teille pahaa tehnyt, ja olkaa onnellinen siitä, että Jumala on osoittanut armoaan hänelle, jopa teidän tulee rukoilla hänen puolestaan. Paitsi että se teille on ansioksi luettava, on se saattava oman sydämenne tyydytyksestä paisumaan.

Lucia vastasi katseella, joka ilmaisi myöntymystä yhtä selvästi kuin mitä sanat olisivat voineet tehdä, ja hellää mielenliikutusta, mitä sanat eivät olisi kyenneet ilmi tuomaan.

— Jalo nuori neitonen! virkkoi vaimo. — Ja kun teidänkin pastorinne oli meidän kylässämme — niitä nyt on siellä paraikaa niin monta kaikilta lähiseuduilta, että voisi samanaikaisesti toimeenpanna neljä täydellistä juhlamessua kirkossa — niin katsoi herra kardinaali sopivaksi lähettää hänetkin meidän mukaamme, vaikka hänestä tosin on ollut aivan vähän apua. Olen kyllä jo kuullut puhuttavan, että hän on jotenkin saamaton; mutta tässä tilaisuudessa olen todella saanut nähdä, että hän on kömpelömpi kuin kananpoikanen tappuroissa.

— Ja tuo mies ... kysyi Lucia, tuo, joka on muuttunut hyväksi ... kuka hän on?

— Kuinka! ettekö sitä tiedä? virkkoi kunnon vaimo. Ja hän mainitsi hänen nimensä.

— Oi Jumalan suurta armoa! huudahti Lucia.

Kuinka monesti hän oli kuullut kammoten toistettavan tuota nimeä niissä monissa kertomuksissa,

joissa hän esiintyi yhtä kauheana kuin toisenlaisissa kertomuksissa ihmissyöjä-jättiläinen. Ja kun hän ajatteli olleensa hänen hirvittävässä vallassaan ja nyt olevansa tämän hurskasmieliseksi muuttuneen miehen suojeluksen alaisena, ajatellessaan niin hirvittävää vaaraa ja näin odottamatonta pelastusta, ajatellessaan kuka oli tuo mies, jonka kasvot olivat tuntuneet hänestä niin synkiltä, sitten liikutetuilta, sitten nöyrytyneiltä, hän vallan kuin haltioitui, toistaen ainoastaan tavan takaa:

— Oi, mikä armo!

— Todella suuri armo, sanoi kunnan vaimo. Siitä varmasti tulee suuri helpoitus hyvin monelle lähellä ja kaukana. Kun ajattelee, kuinka monta ihmistä hän piti kauhun tuskissa; ja kuinka hän nyt, kuten minulle sanoi teidän kirkkoherranne ... ja eihän tarvitse muuta kuin katsoa häntä kasvoihin ... hänestä on tullut hurskas mies! Muutenhan sen näkee heti hänen teoistaankin.

Jos sanoisi, ettei tämä kelpo vaimo olisi tuntenut melkoista uteliaisuutta saada tietää tarkempaa tuosta suuresta seikkailusta, jossa sattumalta oli joutunut näyttelemään erästä osaa, ei tämä olisi totuuden mukaista. Mutta täytyy tunnustaa hänen kunniakseen, että hän, ollen täynnä sääliväistä hienotunteisuutta Luciaa kohtaan, ollen jossakin määrin tietoinen hänelle uskotun tehtävän vakavuudesta, ei ajatellutkaan Lucialle asettaa epähienon urkkivaa ja turhaa kysymystä. Kaikki hänen sanansa tämän matkan kuluessa olivat pelkkiä rohkaisun ja tyttöparkaan kohdistuvan osanoton sanoja.

— Te ette ole syönyt Herra tiesi kuinka pitkään aikaan.

— En sitä enää muista. Mutta on siitä aikaa.

— Lapsiparka! Onpa teidän tarvis virkistää voimianne.

— Se on totta, vastasi Lucia, ääni heikkona.

— Minun kotonani, Jumalan kiitos, löydämme heti jotain suuhun pantavaa. Rohkeutta nyt vaan, olemme jo vallan lähellä.

Lucia vaipui sitten raukeana kantotuolin selkänojaa vastaan, ikäänkuin puoleksi unissaan. Ja silloin vaimo ei häirinnyt hänen lepoaan.

Don Abbondiolle tämä paluu tosin ei ollut yhtä tuskallinen kuin äskeinen tulo; mutta ei sekään suinkaan ollut mikään huvimatka. Niinpian kuin hänen suuri kauhistuksensa oli ohi, hän aluksi oli tuntenut itsensä vapautuneeksi suuresta taakasta. Mutta pian alkoi hänen mielessään sukeltaa esiin sata uutta huolta; samoin kuin siinä paikassa, missä on juurineen päivineen nyhdedetty pois iso puu, maaperä jonkun aikaa pysyy paljaana kasvullisuudesta, mutta sitten kasvaa täyteen rikkaruohoa. Hän oli käynyt paljoa herkemmäksi kaikille vaikutelmille, ja ajatteli hän nykyhetkeä tai tulevaisuutta, ei häneltä suinkaan puuttunut aihetta raateleviin levottomuuden tunteisiin. Hän tunsikin nyt paljoa enemmän kuin menomatalla tällaisen matkustamistavan epämukavuutta, mihin ei ollut tottunut, ja varsinkin paluumatkan alussa, kun laskeuduttiin alas linnakummun rinnettä laaksoon.

Kantotuolin ohjaaja noudatti Nimittämättömän antamaa merkkiä ja pani muulinsa kulkemaan melko vauhtia. Molemmat ratsastajat seurasivat häntä tasajalan; tästä seurasi, että muutamissa hieman nopeammissa kohdin Don Abbondio parka, ikäänkuin takaapäin vivun kohottamana, keikahti päistikkaa eteenpäin, niin että hänen säilyttääkseen tasapainonsa täytyi käsineen takertua satulannastaan. Eikä hän kuitenkaan rohjennut pyytää, että olisi kuljettu hitaammin, hän kun toiselta puolen kernaasti halusi päästä pois näiltä seuduilta niin pian kuin suinkin. Kun tämän lisäksi niissä kohdin, missä tie kulki pengermällä tai multaharjalla, muuli, kaltaistensa elukkojen tavoin, ikäänkuin kiusaa tehden pysytteli ulkolaidalla ja asetti kavionsa vallan lähelle reunaa. Ja Don Abbondio näki allansa, melkein kohtisuorana ammoittavan jyrkänteen, tai kuten hän kuvitteli, pohjattoman kuilun.

— Sinullakin, näin hän mielessään puhutteli elukkaansa, on tuo kirottu taipumus hakea vaaroja, kun tietä on jos kuinka leveältä. Ja hän veti ohjasta saadakseen muulin kääntymään vastakkaiselle puolelle; mutta turhaan. Niin hän, ollen samalla raivon ja pelon raatelemana, tapansa mukaan alistui toisen mielivallan ohjattavaksi. Palkkalaisrosvot eivät enää hänessä herättäneet niin suurta kauhua, nyt kun hän tiesi varmemmin, millainen oli heidän isäntänsä mieliala.

— Mutta, hän ajatteli, jos tieto tästä suuresta kääntymyksestä sattuisi leviämään tänne vielä sillä aikaa, kun olemme täällä, niin kuka tietää, mille kannalle nämä roistot asettuvat! Kuka tietää, mikä siitä voi olla seurauksena! Voivat vielä saada päähänsä, että minä tässä olen tehnyt lähetysaarnajaan virkaa! Voi silloin minua poloista, he kyllä olisivat valmiit minua kiduttamaan!

Nimittämättömän tuimasti rypistyneet kulmakarvat eivät ollenkaan saattaneet Don Abbondiota levottomaksi. — Pitääkseen noita julmanaamaisia miehiä kurissa, hän ajatteli, tuollainen tuima ilme on vallan paikallaan; sen minäkin hyvin ymmärrän. Mutta pitipä juuri minun joutua moisten ihmisten

keskelle!

Viimein kuitenkin saavuttiin linnakukkulan juurelle ja lopuksi pois itse laaksosta, Nimittämättömän otsa tasottui rypyistään. Don Abbondiokin kävi luonnollisemman näköiseksi, kuroitti hieman esiin päätään hartioista, luopui käsivarsien ja säärien jäykästä asennosta ja nojautui hieman varmemmin lanteisiinsa, mikä saattoi hänet vallan toisennäköiseksi. Hän hengitti vapaammin; ja näin rauhoittuneena nykyisyyden suhteen, hän alkoi tarkastaa toisia, tulevaisuudessa haamoittavia vaaroja.

— Mitähän nyt tuo ilkimys Don Rodrigo on sanova? Saatuaan näin pitkän nenän, saatuaan osakseen pelkkää ivaa ja häpeää — eiköhän tämä hänelle ole hyvin karvas pala niellä! Nyt vasta hän käy oikein pirulliseksi, tuo mies. Saammepa nähdä, että hän tulee ahdistamaan minuakin, kun minäkin olen ottanut osaa mokomaan yritykseen! Kun hänellä jo tuonoin oli rohkeutta lähettää niskoilleni nuo kaksi hornanhenkeä minua niin loukkaavasti kohtelemaan maantiellä, niin kuka tietää, mitä hän nyt aikoo tehdä! Hänen Kunnian-arvoisuudelleen kardinaalille hän ei mitään mahda; tämä on liian kova pala hänelle, niin että hän saa puida nyrkkiä taskussaan. Mutta kiukun myrkkä hänellä on ruumiissaan, ja sen hän epäilemättä vielä tahtoo jonkun yli purkaa. Miten tällaiset jutut päättyvät? Iskut satelevat ylhäältä ales, ja repaleet lentelevät ylös ilmaan, Lucian luonnollisesti kardinaali toimittaa turviin; tuo toinen ajattelematon huimapää on kantoväliä ulompana ja on jo saanut kovia kokea. Se, joka saa kovimmat iskut niskaansa, olen siis minä. Se olisi todella julmaa, jos minun niin runsaan häiriintymisen ja levottomuuden jälkeen, ilman vähintäkään syyllisyyttä täytyisi kärsiä rangaistus. Mitä tekee nyt hänen Kunnian-arvoisuutensa minua puolustaakseen, pantuaan minut näin vaaralle alttiiksi? Voiko hän taata, ettei tuo kirottu mies tee minulle kepposta, joka on edellistä vielä pahempi? Ja muuten hänellä on niin paljon asioita päässä! Hän käy käsiksi niin moneen yritykseen samalla kertaa. Kuinka voisi hän pitää silmällä kaikkea? Tuollaiset ihmiset saattavat usein asiat sekavammiksi kuin mitä ne alkuaan olivat. Ne, jotka tekevät hyvää, suorittavat sen tukuttain; kun he sitten ovat tyydyttäneet mielensä, eivät he enää siitä huolehdi, eivätkä tahdo vaivata päätänsä valvomalla kaikkia seurauksia. Mutta ne, joilla on taipumus tehdä pahaa, ovat tarkemmat, he eivät hellitä ennen loppua eivätkä koskaan saa rauhaa, heissä kun on tuo kalvava häijyyden syöpä. Pitäisikö minun itseni siis mennä Don Rodrigolle huomauttamaan, että olen lähtenyt tälle retkelle kardinaalin käskystä, enkä omasta vapaasta tahdostani? Mutta silloinhan näyttäisi siltä, kuin puolustaisin vääryyttä. Oi armias taivas! minäkö puolustaisin vääryyttä! Siitäkö mainiosta huvista muka, minkä se minulle tuottaa! Parasta kai on kertoa juttu Perpetualle sellaisena kuin se on; ja sitten antaa Perpetualle toimeksi lähettää se kiertelemään, Kunhan vaan herra kardinaalin päähän ei pistäisi panna toimeen jotain julkista kohtausta, jotain tarpeetonta juhlallisuutta, ja asettaa minutkin siinä esiintymään. Joka tapauksessa heti saavuttuamme perille, jos kardinaali jo on palannut kirkosta, menen kiireisesti tekemään hänelle kunnioittavan jäähyväiskumarrukseni; ellei, annan viedä hänelle perille anteeksipyyntöni ja pötkin suoraa päätä kotia. Lucia on nyt turvissa; minua ei enää tarvita; ja näin suuren vaivannäön jälkeen saatan vaatia, että minut päästetään rauhaan. Ja sitten voisi päällepäätteeksi kardinaalin päähän pälkähtää uteliaisuus saada tietää koko asia, ja minun olisi pakko tehdä selkoa tuosta avioliitto-jutusta! Ei enää puuttuisi muuta! Ja jos hän vielä tulee tervehtimään minun seurakuntaani!... No, kävi nyt miten tahansa; en tahdo edeltäkäsän ruveta murehtimaan; onhan minulla jo muutenkin huolta tarpeeksi! Tällä hetkellä lähden piiloittamaan kotiini. Niin kauan kuin hänen Kunnian-arvoisuutensa on näillä tienoilla, Don Rodrigo ei rohkene tehdä mielettömyyksiä. Entä sitten, entä myöhemmin? Oi, huomaa, etten loppuvuosiinani saa nauttia niin onnen hetkeä!

Kulkue saapui perille ennen kirkkomenojen päättymistä. Kuten mennessä, kuljettiin nytkin saman väkijoukon kautta, joka joutui entistään suuremman mielenliikutuksen valtoihin; sitten retkeläiset hajaantuivat. Molemmat ratsastajat poikkisivat pienelle sivutorille, jonka taustalla oli pappila; kantotuoli jatkoi matkaansa kelpo vaimon talolle.

Don Abbondio pani tuumansa täytäntöön. Tuskin hän oli astunut alas muulinsa selästä, kun lausui mitä hartaimmat kohteliaisuutensa Nimittämättömälle ja pyysi tätä puolustelemaan häntä kardinaalin edessä, hänen kun oli pakko perin tärkeiden asioiden vuoksi palata seurakuntaansa. Hän meni noutamaan hevostaan — näin hän mainitsi sauvaansa, jonka oli jättänyt pienen salin nurkkaan, ja läksi matkaan.

Nimittämätön jäi odottamaan kardinaalin paluuta kirkosta.

Kelpo vaimo pani Lucian istumaan kyökkinsä parhaalle tuolille ja alkoi heti hommata hänelle jotain virkistävää, häätäen jonkunmoisella ystävällisellä karkeudella ne kiitokset ja anteeksipyyntöt, joita Lucia tavan takaa toisti.

Mitä kiireisimmin yhä asetellen uusia risuja pienen padan alle, jonka oli pannut tulelle, ja jossa uiskenteli oiva salvukukko, hän sai liemen pian kiehumaan. Ja täytettyään sillä kupin, johon jo oli pannut leipäpalasia, hän viimein saattoi ojentaa sen Lucialle. Huomattuaan sitten miten tyttöparka joka uuden lusikallisen nieltyään virkoamistaan virkosi, hän ääneensä onnitteli häntä siitä, että kaikki tämä

oli tapahtunut päivänä, jolloin, kuten hän asetti sanansa, ei musta kissa ollut pesässä.

— Tänään, hän jatkoi, jokainen koettaa toimeenpanna pienen juhla-aterian, paitsi ne köyhät raukat, jotka vaivoin saavat leivotuksi itselleen leipää virnasta ja maissiryineistä. Tänään he tosin kaikki toivovat saavansa jotain niin anteliaalta herralta. Me, Jumalan kiitos, emme ole siinä tilassa. Mieheni ammatista ja vähäisestä maatilakustamme juuri elämme. Syökää siis vaan niin paljon, kuin haluttaa. Pian salvukukko on tarpeeksi kiehunut, ja silloin saatte vahvempaa ruokaa.

Tämän jälkeen hän korjasi pois kupin ja rupesi hommaamaan ateriaa ja kattamaan pöytää talonväelle.

Niin pian kuin Lucian voimat olivat hieman virkistyneet ja hänen mielensä tyyntymistään tyyntynyt hän odottaessaan, tapansa mukaan ja puhtauden ja kainoutentunteesta pani jälleen kuntoon pukunsa; hän kohenteli ja sitoi uudelleen löyhistyneet ja epäjärjestykseen joutuneet palmikkonsa ja köytti huolellisemmin huivinsa povelle ja kaulan ympärille. Tätä tehdessään hänen sormensa takertuivat rukousnauhaan, jonka edellisenä yönä oli kaulaansa ripustanut; hän loi siihen katseensa — ja äkkiä kiihkeä mielenliikutus valtasi hänet; tekemänsä lupauksen muisto, jota tähän asti olivat pidättäneet ja tukahuttaneet niin monet nykyhetken synnyttämät vaikutelmat, heräsi äkkiä ja ilmeni varmana ja selvänä. Silloin kaikki hänen sielunvoimansa, jotka tuskin olivat toipuneet, yhtähaavaa uudelleen lannistuivat. Ja ellei tämä sielu olisi ollut niin suuressa määrin viattoman elämän, alistumisen ja uskon valmistama, olisi hänen tuona hetkenä tuntemansa mielenhämmennys vaihtunut epätoivoon. Sellaisen ajatusten temmellyksen jälkeen, jota ei voi sanoin kuvata, ensimmäiset sanat, jotka sukelsivat esiin hänen mielessään olivat:

— Oi minua onnetonta, mitä olenkaan tehnyt!

Mutta tuskin hän ajatuksissaan oli ne maininnut, kun tunsu niistä pelästystä. Hän muisti kaikki lupauksentekonsa yksityiskohdat, sietämättömän tuskansa, sen epätoivoisen tietoisuuden, että oli ollut vailla kaikkea ihmisapua, rukouksensa hehkun ja sen tunteen täyden vilpittömyyden, joka oli liittynyt lupaukseen; se, että hän nyt, saatuaan osakseen rukoilemansa armon, katuisi tuota lupaustaan, tuntui hänestä hirveältä kiittämättömyydeltä ja uskottomuudelta Jumalaa ja Neitsyt Mariaa kohtaan. Hänestä tuntui, että tällainen uskottomuus tuottaisi hänelle uusia ja hirvittävämpiä onnettomuuksia, joista ei voisi enää rukouksenkaan avulla toivoa pelastusta. Ja sentähden hän kiireisesti karkoitti mielestään katumuksen ajatukset. Hartaana hän otti rukousnauhan kaulastaan, puristi sitä vapisevaan käteensä ja uudisti lupauksensa samalla anoen hehkuvasti rukoillen, että hänelle suotaisiin voimia sitä täyttää ja että häneltä säästettäisiin ne ajatukset ja tilaisuudet, jotka, vaikka eivät voisikaan järkyttää hänen sydäntään, saattaisivat sen liaksi kärsimään.

Renzon olo etäällä, mistä hänellä todennäköisesti ei ollut mitään paluun mahdollisuutta ja mikä hänestä alussa oli tuntunut niin katkeralta, näytti hänestä nyt Kaitsemuksen johdolta, joka oli antanut noiden molempien tapahtumien sattua samaa tarkoitusta varten; ja hän koetti tuota toista seikkaa ajattelella saada lohdutusta toisen suhteen. Ja tämän hän luuli voivansa uskoa, että sama Kaitseminen kruunataksaan tekonsa kyllä osaisi asettaa niin, että Renzokin alistui, ettei hän enää ajattelisi... Mutta tuskin olivat nämä mietteet heränneet hänen mielessään, kun ne siinä nostivat mitä myrskyisimmän levottomuuden. Lucia parka tunsu, että sydämensä taas oli katumaisillaan, minkä vuoksi hän uudelleen turvautui rukoukseen, vahvasti uudelleen lupauksensa ja antautui uuteen taisteluun, josta erosi, jos meidän sallitaan käyttää tätä vertausta, samoin kuin voittaja, joka itse ollen haavoja täynnä jättää kaatamansa, mutta ei tappamansa vihollisen.

Äkkiä kuuluu kiireisten askeleiden kopinaa ja iloisia ääniä. Se oli pieni perhe, joka palasi kirkosta. Kaksi pikku tyttöä ja poikanen astuvat sisään hypähdellen. He pysähtyvät hetkeksi katselemaan Luciaa; sitten he juoksevat äitinsä luo ja ryhmittäytyvät hänen ympärillensä. Kuka kysyy tämän tuntemattoman vieraan nimeä, ja miten, ja miksi; kuka taas tahtoo kertoa näkemänsä ihmeelliset seikat. Kelpo vaimo vastaa kaikkeen ja kaikille sanomalla: — Hiljaa, hiljaa!

Sitten astui sisälle talon isäntä levollisemmin, mutta sydämellinen into kuvastuneena kasvoissa. On jäänyt mainitsematta, että hän oli kylän ja lähiseudun räätäli; hän oli lukutaitoinen ja oli moneen kertaan lukenut *Pyhimysten legendakokoelman* ja teoksen *I reali di Francia*[35] ja kävi näillä seuduilla kyvykkästä ja oppineesta miehestä — maine, jota hän kuitenkin vaatimattomuudessaan kieltäytyi omaksuista, huomauttaen ainoastaan, että oli erehtynyt kutsumuksensa suhteen; jospa hän vaan olisi antautunut opinuralle, niin olisi hän kyllä niin monen muun asemesta... Muuten hän oli miesten parhaita. Hän oli ollut läsnä, kun kirkkoherra oli pyytännyt hänen puolisoaan ryhtymään tuohon avuliaaseen matkaan; hän ei yksistään ollut antanut siihen suostumustaan, vaan olisi vaimoan siihen rohkaissut, jos se olisi ollut tarpeellista. Ja nyt, kun jumalanpalvelus, kirkolliset juhlamenot, paikalle tulvinut väkijoukko ja ennenkaikkea kardinaalin saarna olivat, kuten sanotaan, panneet vireille kaikki hänen hyvät tunteensa, hän palasi kotia täynnä odotusta, ja huolestunutta halua tietää, miten tuo yritys oli onnistunut ja oliko viaton tyttöparka pelastettu ja turvissa.

Hänen sisään astuessaan kunnan vaimo sanoi: — Katsoppas! osottaen Luciaa, joka hulmahti vallan punaiseksi, nousi ja alkoi soperrella anteeksipyyntöä. Mutta isäntä lähestyi häntä ja keskeytti ystävällisin elein huudahtaen: — Terve tuloa, terve tuloa!... Te olette taivaan siunaus tässä talossa. Olenpa kovin iloinen nähdessäni teidät täällä. Tyttöparka! Olinhan varma siitä, että saapuisitte turvalliseen satamaan, sillä en koskaan ole nähnyt, että Herra olisi alkanut ihmettä, sitä päättämättä; mutta olenpa iloinen, että näen teidät täällä. On sentään suuri asia, että on voinut matkaansaada ihmeen!

Älköön luultako, että hän oli ainoa, joka tätä tapahtumaa ihmeeksi selitti, hän kun oli lukenut legendakirjan. Koko kylässä ja lähiseuduilla ei siitä puhuttu muulla tavoin, niin kauan kuin sitä muistettiin. Ja totta puhuen, vaikka siihen myöhemmin tehtiin paljon lisäyksiä, ei sitä voitu muulla nimellä mainita.

Lähestyttyään sitten vähitellen vaimoan, joka paraikaa irroitti kattilaa ketjuista, hän kysyi häneltä hiljaa:

- Onko kaikki onnistunut hyvin?
- Erittäin hyvin; kerron sen sinulle myöhemmin.
- Hyvä, hyvä, kyllähän ehditään.

Katettuaan nopeasti pöydän talonemäntä meni Luciaa noutamaan, seurasi häntä pöydän ääreen ja pyysi häntä istumaan. Ja leikattuaan irti salvukukon siiven hän asetti sen Lucian lautaselle. Hän istuutui sitten vuorostaan, kuten myös miehensä, ja molemmat rohkaisivat uupunutta ja kainostelevaa vierastaan, kehoittaen häntä syömään. Räätäli alkoi heti ensi suupalat nieltyään hyvin innokkaasti kertoa, yhtenä lasten keskeyttämänä, jotka söivät seisoen pöydän ääressä, ja jotka todella sinä päivänä olivat nähneet liiaksi paljon tavattomia seikkoja, maltaakseen kauempaa pysyä pelkinä kuuntelijoina.

Isäntä kuvasi juhlallisia kirkkomenoja, sitten hän johtui puhumaan tuosta ihmeellisestä kääntymyksestä. Mutta syvimmän vaikutuksen oli häneen tehnyt kardinaalin saarna.

— Olipa merkillistä nähdä hänet siinä alttarin edessä, noin ylhäisen henkilön, vallan kuin yksinkertaisen papin.

— Ja tuo kultainen esine, mikä hänellä oli päässä ... sanoi eräs pikkutyöstä.

— Vaiti. Kun ajattelee, että näin korkea henkilö, ja niin oppinut, että, kuten kerrotaan, on lukenut kaikki kirjat, joita ylipäänsä maailmassa on, mitä ei kukaan koskaan ole tehnyt, ei edes Milanossa ... kun ajattelee, että moinen mies alentuu sanomaan asioita sillä tavoin, että kaikki sen ymmärtävät...

— Minäkin sen ymmärsin, huomautti toinen pikku lorusuu.

— Vaiti! Mitäpä sinä olisit ymmärtänyt?

— Ymmärsin, että hän selitti Evankeliumia kirkkoherran asemesta.

— Vaiti. En puhu niistä, jotka asioita hieman ymmärtävät; sillä täytyyhän niiden pakostakin ymmärtää. Mutta kaikkein kovapäisimmät ja tietämättömimmätkin seurasivat saarnan johtolankaa. Jos nyt menette kysymään heiltä, voivatko toistaa ne sanat, jotka hän lausui, niin eivätpä totisesti voisi mainita ainoatakaan. Mutta siitä saarnasta saamansa tunteen he ovat kätkeneet sydämeensä. Ja vaikka hän ei kertaakaan maininnut tuon kääntyneen herran nimeä, kuinka hyvin käsitti, että hän puhui hänestä! Ja häntä ymmärtääkseen riitti muuten kun huomasi, miten hänellä oli kyneleet silmissä. Ja silloin itki koko kirkossa koolla oleva seurakunta.

— Se on totta, puhkesi puhumaan perheen pikku poikanen. — Mutta miksi itkivät kaikki aikaihmiset kuin lapset?

— Vaiti. Ja kuitenkin näillä seuduilla on kovia sydämiä. Ja selvästi hän meille osoitti, että huolimatta nälänhädästä tulee kiittää Herraa ja olla tyytyväinen, tehdä minkä voi, ahertaa, auttaa toistansa ja tyytyä osaansa. Sillä onnettomuus ei ole siinä, että kärsii ja on köyhä, onnettomuus on siinä, että tekee pahaa. Eikä tuo suinkaan ollut pelkkiä kauniita sanoja; sillä tiedetään, että hänkin elää kuin köyhä ja että ottaa leivän omasta suustaan antaakseen sen nälkäisille, ja kuitenkin hän voisi nauttia tämän elämän hyvästä paremmin kuin kuka muu tahansa. Oh! silloinpa sitä mielikseen kuuntelee miehen puhuvan! Eipä hän sano, kuten kaikki muut: tehkää niin kuin minä sanon, älkääkä niin kuin minä teen. Vielä lisäksi hän huomautti, mitenkä nekin, jotka eivät ole vallasihmisiä, ovat velvollisia jakamaan tarvitseville, jos heillä on enempi kuin mitä välttämättömästi tarvitsevat.

Tässä hän itsestään keskeytti puheensa, ikäänkuin äkillinen ajatus olisi pälkähtänyt hänen päähänsä.

Hän tuumi hetkisen. Sitten hän kokosi lautaselle pöydällä olevia ruokia, pani siihen lisäksi leivän, asetti sen lautasliinalle, tarttui tähän neljästä kulmasta ja sanoi vanhemmalle tytölleen:

— Ota sinä tämä. Toiseen käteen hän hänelle antoi viinipullon ja lisäsi:

— Mene Maria lesken luo, anna hänelle kaikki tämä ja sano, että hän sitä käyttää pieniin kekkereihin lastensa kanssa. Mutta muistakin puhua kohteliaasti, jotta et näyttäisi antavan hänelle almuja. Äläkä puhu kenellekään mitään, jos joku tulee sinua vastaan; ja varo, ettet särje astiaa.

Lucian silmät kävivät punoittaviksi, ja virkistävä hellyys hiipi hänen sydämeensä, ja jo aikaisemmatkin puheet olivat häntä lohduttaneet enemmän kuin mitä vasituinen lohdutuspuhe olisi voinut tehdä. Hänen mielensä kiehtoutui näistä kuvauksista, noiden kirkollisten menojen juhlallisuudesta, hurskauden ja ihailun synnyttämästä mielenliikutuksesta, hän yhtyi itse kertojan innostukseen, vapautui omista surullisista ajatuksistaan, ja tunsu itsensä näiden palatessakin vahvemmaksi niitä vastustamaan. Hänen suuren uhrautumisensa muisteleminen ei tosin ollut ollenkaan menettänyt katkeruuttaan, mutta siihen liittyi jonkunlainen vakava ja juhlallinen ilontunne.

Kotvan myöhemmin astui sisälle kylän pappi ja sanoi olevansa kardinaalin lähettämä saamaan tietoja Luciasta ja ilmoittamaan tälle, että hänen Kunnian-arvoisuutensa tahtoi hänet nähdä sinä päivänä, sekä tämän ylhäisen hengenmiehen nimessä kiittämään räätäliä ja hänen vaimoaa.

Nämä molemmat ja Lucia olivat niin suuren mielenliikutuksen ja hämmästyksen valloissa, etteivät löytäneet sanoja lausuakseen kiitollisuuttaan moisen miehen ystävällisyydestä.

— Eikö äitinne vielä ole saapunut? sanoi pastori Lucialle.

— Äitini! huudahti tämä. Ja kun pastori sitten oli kertonut arkkipiispan huolesta ja määräyksestä lähettäneensä noutamaan Agnesea, Lucia nosti esiliinan silmilleen ja puhkesi kyyneltulvaan, joka virtasi pitkän aikaa vielä pastorin mentyä. Kun vihdoinkin tämän tiedon nostamat myrskyisät tunteet alkoivat väistyä rauhaisampien tieltä, tyttöparka muisti että tämä nyt toteutumaisillaan oleva lohdutus saada jälleennähdä äitinsä, lohdutus, jota muutama tunti aikaisemmin niin vähän oli toivonut saavuttavansa, oli seikka, jota noina hirvittävinä hetkinä oli rukoillut ja jonka melkein oli asettanut lupauksensa ehdoksi. "Antakaa minun pelastettuna palata äitini luo" näin hän oli rukoillut; ja nämä sanat palasivat nyt selvinä hänen mieleensä. Hänessä vakaantui entistään vahvemmaksi päätös täyttää lupauksensa, ja uudelleen ja katkerammin hän soimasi itseään katumuksesta, jota hetken aikaa oli tuntenut.

Agnese ei, hänestä puhuttaessa, itse teossa ollut siitä kuin vallan lyhyen matkan päässä. On helppo kuvitella, minkä vaikutuksen vaimoparkaan oli tehnyt näin odottamaton kutsu ja kuinka suuresti häntä oli pelästyttänyt tuon tosin ohimenneen, mutta samalla kauhistuttavan vaaran mainitseminen; olihan tämä salaperäinen tapaus, jota sanantuoja ei ollut voinut yksityiskohtaisesti kertoa eikä selvittää, olihan se seikka, jonka selittämiseen hän ei aikaisemmasta kokemuksestaan löytänyt ainoatakaan tukikohtaa. Hän siis raastoi käsin tukkaansa ja huusi moneen kertaan:

— Oi Herra, oi Pyhä Neitsyt! Hän asetti sanantuojuille useita kysymyksiä, joihin tämä ei voinut vastata. Sitten hän kiireisesti syöksyi rattaille ja jatkoi pitkin matkaa tehottomia huudahduksiaan ja kysymyksiään. Sitten hän äkkiä kohtasi Don Abbondion, joka astui edelleen vitkaan, yhä tokaisten sauvaa eteensä maahan. Kummaltakin puolelta kuului huudahdus:

— Kah!...

Pastori pysähtyi, Agnese pysäytti hevosen ja astui rattailta ja molemmat vetäytyivät tien laidalla kasvavaan kastanjalehtoon. Don Abbondio kertoi hänelle mitä oli saanut tietää ja minkä pakosta omin silmin oli nähnyt.

Asia tosin ei vielä täydelleen selvinnyt, mutta Agnese sai ainakin sen varmuuden, että Lucia oli täydelleen pelastunut; ja hän hengitti vapaasti.

Sitten Don Abbondio tahtoi siirtyä toiseen puheenaineeseen ja antaa Agneselle pitkän ohjeen, miten hänen tuli käyttäytyä arkkipiispan edessä, jos tämä, kuten oli todennäköistä, tahtoi tavata hänet ja hänen tyttärensä; ja ennenkaikkea hän teroitti Agnesen mieleen, ettei suinkaan saanut mainita sanaakaan vihkiäisistä... Mutta Agnese huomasi, että tuo kunnan mies puhui yksinomaan oman etunsa puolesta ja jätti hänet siihen paikkaan, mitään hänelle lupaamatta ja edes mitään menettelynsä suhteen päättämättä, hänellä kun oli vallan toista ajateltavaa. Ja hän jatkoi taas matkaansa.

Viimein rattaat saapuvat perille ja pysähtyvät räätälin talon eteen. Lucia nousee äkkiä; Agnese kiipeää alas rattailta ja syöksyy sisälle, ja molemmat naiset heittäytyvät toistensa syliin.

Räätälin vaimo, joka yksin on saapuvilla tässä kohtauksessa, rohkaisee heidän mieltään, rauhoittaa heitä ja iloitsee heidän kanssaan. Sitten hän, tuo alati hienotunteinen nainen, jättää heidät yksikseen, sanoen poistumisensa verukkeeksi vuoteen valmistamista heille, lisäten, että hän sellaisen helposti sai järjestetyksi, ja että muuten hän ja hänen miehensä pikemmin nukkuisivat permannolla kuin antaisivat heidän mennä muualta yösijaa etsimään.

Kun syleilyjen ja nyyhkytyksien ensi puuska oli ohi, Agnese tahtoi tietää Lucian seikkailut, ja täynnä tuskaa tämä alkoi niitä kertoa. Mutta, kuten lukija tietää, se oli tarina, jota ei kukaan täydellisesti tuntenut, ja Luciallekin siinä oli himmeitä ja tuiki selittämättömiä kohtia. Näitä oli varsinkin tuo kohtalomainen sattuma, että nuo vaunut olivat pysähtyneet siihen tielle juuri sinä hetkenä, jolloin Lucia siitä omituisen sattuman johdosta kulki. Siitä äiti ja tytär eksyivät arveluihin, koskaan osumatta oikeaan, sitä edes lähentelemättä.

Tämän häpeällisen juonen toimeenpanijan suhteen ei kuitenkaan kumpikaan heistä voinut olla epätietoinen, sillä pakostakin molemmat ajattelivat Don Rodrigoa.

— Tuo konna, tuo hornanhenki! huudahti Agnese. Mutta kylläpä kerran hänenkin hetkensä lyö. Herra Jumala on hänelle maksava hänen ansioidensa mukaisesti, ja silloin hänkin saa kokea, miltä tuntuu...

— Ei, ei, äiti, keskeytti Lucia. Älkää toivoko hänelle kärsimystä, älkää toivoko sitä kenellekään. Kunhan tietäisitte mitä kärsimys merkitsee. Kunhan itse olisitte sitä kokenut! Ei, ei! Rukoilkaamme ennemmin Jumalaa ja Neitsyttä hänen puolestaan; liikuttakoon Jumala hänen sydämensä, kuten hän on tehnyt tuolle toisellekin herraparalle, joka oli häntä pahempi ja joka nyt on pyhimys.

Lucian vastenmielisyys palata niin tuoreisiin ja kauheisiin muistoihin saattoi hänet useammin kuin kerran keskeyttämään kertomuksensa; moneen kertaan hän huomautti, ettei rohjennut jatkaa. Ja vasta runsaat kyneleet vuodatettuaan hän taas pääsi kertomuksensa lankaan käsiksi. Mutta erilainen tunne saattoi hänet eräässä kertomuksensa kohdassa epäröimään, nimittäin kun hänen piti puhua lupauksestaan. Hän pelkäsi, että äiti moittisi häntä ajattelemattomaksi ja hätäileväksi tai että hän samoin kuin aviokysymyksessä toisi esiin jonkun uuden joustavan omantunnon ohjeen, jota pakollisesti vaatisi tunnustamaan oikeaksi, tai vielä lisäksi, että vaimoparka tuttavallisesti uskoisi asian jollekin, vaikkapa vaan hankkiakseen itselleen selkeyttä ja neuvoa, täten levittäen salaisuutta. Tätä vaan ajatellessaan Lucia tunsu voittamatonta mielenhämmennystä ja häpeää. Sitäpaitsi hän jo sinä hetkenä tunsu kainoutta ja häpeää ja selittämätöntä vastenmielisyyttä kosketella tätä kysymystä. Kaikki nämä seikat yhdessä matkaansaivat sen, että hän jätti mainitsematta tämän tärkeän seikan, päättäen itsekseen uskoa salaisuutensa isä Cristoforolle. Mutta miten hän tyrmistyi kun kysellessään luostariveljeä sai kuulla, ettei tämä enää ollut seudulla, vaan että hän oli lähetetty hyvin kaukaiselle paikkakunnalle, jolla oli joku outo nimi!

— Entä Renzo? sanoi Agnese.

— Hän on kaiketi turvissa? vastasi Lucia kiireisesti.

— Se on varma, kun kaikki niin sanovat. Epäämättä väitetään hänen päässeen pakoon Bergamon alueelle. Mutta itse paikkakuntaa ei kukaan tiedä. Eikä hän itsekään vielä ole antanut mitään tietoja. Luultavasti hän ei vielä ole keksinyt mitään keinoa siihen.

— Oi, jos hän on turvissa, Jumala olkoon kiitetty! virkkoi Lucia; ja hän koetti hakea toista puheenainetta, kun heidän puheensa keskeytyi odottamattomasta tapauksesta: kardinaali arkkipiispan tulosta.

Palattuaan kirkosta, jonne hänet jätimme ja saatuaan Nimittämättömältä kuulla Lucian onnellisen paluun, tämä oli käynyt aterialle pannen istumaan oikealle kädelleen tuon herran, ja ollen pappiparven ympäröimänä; nämä hengelliset miehet eivät kyllikseen saattaneet katsella tuota niin lauhtunutta näköä, joka kuitenkin oli vapaa heikkoudesta, noita kasvoja, jotka olivat nöyrät, olematta alhaissävyyset, eivätkä he malttaneet olla vertaamatta hänen silloista tilaansa siihen käsitykseen, mikä heillä ammoisista ajoista oli hänestä ollut.

Aterian loputtua kardinaali ja Nimittämätön uudelleen kahdenkesken vetäytyivät erikseen. Keskustelun jälkeen, joka kesti edellistä paljoa kauemmin, Nimittämätön läksi linnaansa saman muulin selässä, jolla oli sinne aamulla ratsastanut; ja kardinaali kutsutti luokseen pastorin ja pyysi opastamaan siihen taloon, missä Lucia majaili.

— Oh, Teidän Korkea-arvoisuutenne! huomautti pastori, älkää vaivatko itseänne. Minä lähetän heti noutamaan tuota nuorta naista tänne, myöskin hänen äitiään, jos tämä jo on saapunut ja isäntäväkeäkin, jos haluatte heitäkin nähdä, ja kaikki ne, joita Teidän Kunnian-arvoisuutenne haluaa tavata.

— Tahdon itse mennä heidän luokseen, huomautti Federigo.

— Teidän Korkea-arvoisuutenne ei ollenkaan tarvitse vaivautua; annan heti käskyn heidän noutamisestaan: se on pian tehty, intti pastori, muuten kunnan mies, mutta joskus hätiköitsijä, joka ei käsittänyt, että kardinaali tällä käynnillään tahtoi kunnioittaa onnettomuutta, viattomuutta, vieraanvaraisuutta ja samalla omaa virkaansa. Mutta kun esimies toistamiseen mainitsi haluamaansa, käskynalaisensa kumarsi ja mukautui hänen tahtonsa.

Niin pian kuin nämä molemmat henkilöt olivat astuneet ulos kadulle, kaikki ulkona liikkujat riensivät heidän luokseen; ja muutamassa silmänräpäyksessä tuli väkeä joka taholta, toiset tunkeillen heidän sivullaan, toiset sankkana jonona jälessä.

Pastori kehoitteli lakkaamatta:

— No, mutta väistykää toki, tilaa, tilaa!

Mutta Federigo sanoi hänelle:

— Antakaa heidän vaan olla.

Ja hän kulki edelleen, milloin kohottaen kättänsä siunatakseen väkijoukkoa, milloin taas laskien sen alas hyvälläkseen poikasia, jotka juoksentelivat vallan hänen jalkoihinsa.

Näin he saapuivat taloon ja astuivat sisälle: väkijoukko seisoj kasaantuneena ulkopuolella. Mutta siinä tungoksessa oli räätälikin, joka oli seurannut muiden mukana, silmät tuijottaen ja suu auki, tietämättä mikä oli matkan päämäärä; hän ei saattanut aavistaakaan, että kulku suunnattiin hänen majaansa. Mutta tämän huomattuaan, hän tunkeutui esille, meluavan innokkaasti, kuten saattaa kuvitella ja toistamiseen huutaen:

— Tilaa sille, jonka kulkeman pitää!

Ja hän astui sisälle.

Agnese ja Lucia olivat kadulta kuulleet kasvavaa hälinää. Arvellessaan, mistä se saattoi johtua, he näkivät oven aukenevan selkoselälleen ja purppurapukuisen hengenmiehen kirkkoherran kanssa astuvan sisään.

— Hänkö se on? edellinen kysyi jälkimäiseltä. Ja saatuaan myöntävän nyökkäyksen vastaukseksi, hän astui Lucian luo, joka samoin kuin äitinsä seisoj liikkumattomana ja mykkänä yllätyksestä ja kainostelusta. Mutta tuon äänen kaiku, noiden kasvojen ilme, Federigon ryhti ja varsinkin hänen sanansa olivat pian rohkaisseet heitä molempia.

— Lapsiparka! näin hän alkoi: Jumala on sallinut teidän joutua kovan koettelemuksen alaiseksi; mutta hän on myös osoittanut, ettei ole silmäänsä teistä poiskäätänyt, ettei ole teitä unhoittanut. Hän on pelastaen jälleen johdattanut teidät turviin; ja hän on käyttänyt teitä välikappaleena toteuttaakseen suuren teon, tehdäkseen suuren armon erälle miehelle ja samalla vapauttaakseen monet raskaasta taakasta.

Nyt ilmestyi huoneeseen emäntä, joka kadun melun kuultuaan oli rientänyt ikkunan ääreen yläkerrassa ja siitä nähnyt, mikä henkilö astui hänen taloonsa. Ja hän oli juoksujalassa kiiruhtanut portaita alas, hieman järjestettyään pukuaan. Ja melkein samaan aikaan räätäli kävi sisälle toisesta ovesta. Huomatessaan keskustelun olevan käynnissä, he vetäytyivät huoneen soppeen, missä seisoiivat kunnioittavassa asennossa. Tervehdittyään heitä kohteliaasti jatkoi kardinaali keskusteluaan molempien naisten kanssa, tehden lohduttamisensa lomassa jonkun kysymyksen, huomatakseen vastauksista, voisiko saada jonkun tilaisuuden tehdä hyvää näin kovia kärsineelle.

— Pitäisipä kaikkien pappien olla Teidän Korkea-arvoisuutenne kaltaisia miehiä, niin että vähän pitäisivät köyhien puolta, eivätkä olisi mukana saattamassa heitä pulaan, säästääkseen itseltään kaikki ikävyydet, sanoi Agnese, rohkaistuneena Federigon tuttavallisesta ja ystävällisestä kohtelusta ja narkästyneenä siitä, että Don Abbondio, aina uhraten toisen edun, vielä oli julennut kieltää heiltä pienen tyydytyksen, nimittäin valituksen hänen esimiehelleen, varsinkin kun harvinaisen sattuman kautta tilaisuus siihen oli tarjoutunut.

— Sanokaa vaan kaikki mitä ajattelette, virkkoi kardinaali; puhukaa vapaasti.

— Tahdon sanoa, että jos kirkkoherramme olisi täyttänyt velvollisuutensa, ei olisi käynyt näin.

Mutta kun kardinaali oli uudelleen kehoittanut häntä selvemmin sanomaan sanottavaansa, hän joutui hämilleen, kun piti kertoa juttu, missä hänelläkin oli ollut osansa, jota ei kernaasti ilmaissut, varsinkaan



moiselle henkilölle. Hän selvisi kuitenkin pulasta, tekemällä kertomuksessaan pienen harppauksen. Hän kertoi sovitut vihkiäiset, Don Abbondion kieltäytymisen, jätti mainitsematta esimiesten verukkeen, johon kirkkoherra oli vedonnut — tuo kunnan Agnese! — ja sitten hän harppasi Don Rodrigon hyökkäykseen ja miten he saatuaan hankkeesta tiedon olivat voineet paeta.

— Niin, hän jatkoi, paeta, joutuaksemme uuteen ansaan. Jos herra pastori sensijaan olisi peittelemättä sanonut meille asianlaidan, ja jos olisi heti vihkinyt nuo lapsiparat, olisimme oitis kaikki yhdessä lähteneet pois, salaa, kauas täältä seudulle, josta ei kenelläkään olisi ollut vihiä. Mutta näin olemme hukanneet aikaamme, ja on käynyt, niin kuin on käynyt.

— Kirkkoherra saa vastata minulle tästä teostaan, virkkoi kardinaali.

— Ei, hyvä herra, ei suinkaan, huudahti äkkiä Agnese. Sitä varten en ole puhunut. Älkää häntä nuhdelko, sillä mikä on tapahtunut, se on tapahtunut. Eikä se auttaisi mitään. Hän on nyt senluontoinen mies. Jos samanlainen tapaus sattuisi, hän tekisi vallan samoin.

Mutta Lucia, joka oli tyytymätön äitinsä tapaan kertoa, lisäsi:

— Mekin olemme tehneet pahoin: on selvää, ettei Herra sallinut asian onnistua.

— Mitä pahaa olette te sitten voinut tehdä, lapsiparka? kysyi Federigo.

Huolimatta äidin salaa heittämistä varoittavista katseista Lucia vuorostaan kertoi Don Abbondion talossa tehdyn yrityksen ja päätti sanoen:

— Me olemme tehneet pahaa, ja Jumala on meitä rangaissut.

— Alistukaa Hänen kädestään kestettäväksenne annettuihin kärsimyksiin, ja olkaa hyvässä toivossa, sanoi Federigo; sillä kenellä muuten olisikaan syytä iloita ja toivoa ellei sillä, joka on saanut kärsiä ja kuitenkin syyttää itseään!

Hän kysyi sitten, missä oli sulhanen. Ja saatuaan Agneselta kuulla — Lucia pysyi ääneti, pää kumarassa ja katseet maassa — että sulho oli pakosalla, hän siitä tunsi ja ilmaisi mielipahaansa; ja hän kyseli syytä.

Agnese kertoi sen vähän, minkä Renzon tarinasta tiesi.

— Olen kuullut puhuttavan tuosta nuoresta miehestä, sanoi kardinaali. Mutta mitenkä mies, joka sekaantui moisiin rettelöihin saattoi ajatella avioliittoa tällaisen nuoren naisen kanssa?

— Hän oli kelpo nuori mies, huomautti Lucia, punastuen, mutta ääni varmana.

— Hän oli rauhallinen, liiankin rauhallinen nuori mies, lisäsi Agnese. Ja sen voi kysyä keneltä tahansa, jopa kirkkoherraltakin. Kuka tietää mitä vehkeitä, mitä juonia siellä oli solmittu? Eihän tarvita paljoa, ennenkuin me köyhät joudumme pahantekijän kirjoihin.

— Se on vallan totta, sanoi kardinaali. Aivan varmasti hankin tietoja tuosta nuoresta miehestä. Hän tahtoi kuulla sulhon ristimä- ja sukunimen ja kirjoitti ne muistikirjaansa. Hän lisäsi aikovansa muutaman päivän kuluttua lähteä heidän kyläänsä, jolloin Lucia saattoi pelotta palata sinne, ja että hän tälläväläin oli hankkiva Lucialle varman tyyssijan, missä tämä saattoi elää kunnes kaikki saataisiin mitä parhaiten järjestettyä.

Sitten hän kääntyi isännän ja emännän puoleen, jotka heti lähestyivät. Hän toisti heille ne kiitokset, jotka edeltä oli lähettänyt pastorin mukana, ja sitten hän kysyi, tahtoivatko muutaman päivän pitää luonaan niitä vieraita, jotka Jumala oli heille lähettänyt.

— Totta kai, Teidän Korkea-arvoisuutenne, vastasi emäntä, äänessä värähdys ja kasvoissa ilme, mitkä ilmaisivat paljon enempää kuin tämä laiha, kainostelun vaimentama vastaus. Mutta isäntä, haltioituneena tällaisen henkilön läsnäolosta ja halusta kunnostautua näin tärkeässä tilaisuudessa, tuumi hiki otsassa jotain oikein kaunista vastausta. Hän rypisti otsaansa, mulkoili silmillään, kuroi huuliaan, jännitti tarmon takaa järkensä jousta, haeskeli, penkoi ymmärryksensä kätköjä ja tunsi sisällään ainoastaan temmeltäviä katkonaisia ajatuksia ja sanan katkelmia. Mutta hetki kiirehti ja kardinaali osoitti jo tavallaan selittäneensä hänen vaitioloansa, ja niin miesparka aukaisi suunsa ja virkahti:

— Ajatelkaapas!...

Sen parempaa hän ei saanut sanotuksi.

Tämä seikka tuotti hänelle ylen suuren nöyryytyksen, eikä ainoastaan sinä hetkenä, vaan myöskin aina jälestäpäinkin tämä kiusallinen muisto tarveli sen ilon, minkä tuo suuri kunnia hänelle oli tuottanut. Ja monesti, kun hän sitä muisteli, johtui hänen mieleensä ikäänkuin ivana koko joukko muita lauseita, jotka kaikki olisivat olleet paremmat kuin tuo typerä: "Ajatelkaapas". Onhan aina helppoa jälestäpäin keksiä sopivat sanat.

Kardinaali poistui sanoen:

— Levätköön Herran siunaus tämän talon päällä.

Illalla hän kysyi kirkkoherralta miten saattaisi sopivalla tavalla korvata tuolle miehelle, joka arvatenkaan ei ollut rikas, vieraanvaraisuutensa tuottamat kulut, ajat kun olivat kalliit. Kirkkoherra vastasi, että todellakaan eivät ammatin tuottamat tulot eivätkä kunnan räätälin omistaman pienen maatilkun antimet olisi sallineet sinä vuonna olla antelias toisille. Mutta hän kun oli tehnyt hieman säästöjä edellisinä vuosina, hän tällä haavaa oli seudun varakkaimpia henkilöitä ja saattoi ilman erityistä räsitusta harjoittaa hieman anteliasuutta, minkä epäilemättä tekikin kernaasti; muuten hän varmasti pitäisi loukkauksena, jos hänelle tarjottaisiin korvausta rahan muodossa.

— Hänellä on epäilemättä tilaajia, jotka eivät voi maksaa vaatevelkojaan.

— Luonnollisesti, Teidän Kunnian-arvoisuutenne. Nämä ihmisparat maksavat yksinomaan sillä, mikä jää yli vuoden sadosta. Viime vuonna ei ollut mitään ylijäämää. Ja tänä vuonna kaikki ovat vailla välttämättömintä.

— No hyvä! virkkoi Federigo. Minä otan maksaakseni kaikki nuo velat. Toivon Teidän tekevän minulle sen palveluksen, että kysytte häneltä noiden velkojen määrän ja että otatte niiden maksamisen suorittaaksenne.

— Ne nousevat epäilemättä sievoiseen summaan.

— Sen parempi: ja kaiketi tällä paikkakunnalla on vieläkin varattomampia, joilla ei ole velkoja, kun eivät saa luottoa.

— Onpa kyllä! Tehdään, mitä voidaan. Mutta ei voi auttaa kaikkia näinä vaikeina aikoina!

— Käskekää räätälin tehdä heille vaatteita minun laskuuni, ja maksakaa hänelle hyvin. Totta puhuen vuotena tällaisena jokainen meno, mikä ei suoriteta leivän hankkimiseen, minusta tuntuu varkaudelta; mutta tämä on kokonaan poikkeustapaus.

Emme kuitenkaan tahdo lopettaa tämän päivän tarinaa lyhyesti kertomatta, miten Nimittämätön sen päätti.

Tällä kertaa huhu hänen kääntymyksestään oli kulkenut hänen edellään laaksoon, se oli siellä nopeaan levinnyt ja kaikkialla herättänyt hämmästyksiä, levottomuutta ja napinaa. Ensimmäisille vastaantulleille bravoille eli palvelijoille hän viittasi seuraamaan, ja niin edespäin kaikille toisille, mikäli niitä matkallaan kohtasi.

Kaikki kulkivat hänen jälessään vallan oudon hämmästyksen valtaamina, mutta alistuvina kuten tavallisesti. Näin hän yhä kasvavan saattojoukon seuraamana saapui linnaan. Hän antoi portilla seisojille niinkään merkin seurata toisten mukana. Hän ratsasti sisälle etupihalle, asettui sen keskelle, ja ollen siinä yhä ratsun selässä hän kaiutti jymisevällä äänellään tavallisen huudon, minkä sovitun merkin johdosta kaikki hänen miehensä, jotka suinkin sen saattoivat kuulla, riensivät saapuville.

Silmänräpäyksessä kaikki linnan eri osiin hajaantuneet bravot noudattivat kutsuvaa huutoa, liittyen jo koolletulleisiin, jotka kaikki kiinnittivät katseensa isäntään.

— Menkää kaikki minua odottamaan suureen saliin, hän heille sanoi. Ja ratsunsa selästä hän katseli heidän liikkuvaa jonoansa. Sitten hän astui alas sen selästä, vei sen itse talliin ja meni sitten sinne, missä häntä odotettiin. Hänen ilmestyessään lakkasi heti siellä kohiseva kuiskailu; kaikki ryhmittäytyivät toiselle seinämälle, jättäen hänen ympärilleen salissa avaran tilan; heitä saattoi olla kolmenkymmenen vaiheilla.

Nimittämätön kohotti kätensä ikäänkuin ylläpitääkseen tuota hiljaisuutta, jonka hänen pelkkä ilmaantumisensa oli aiheuttanut, nosti pystyyn päänsä, joka kohosi kaikkia muita ylemmäksi, ja virkkoi:

— Kuunnelkaa kaikki, älköönkään kukaan puhuko, ellen häneltä kysy. Lapsukaiseni! Se tie, jota tähänasti olemme kulkeneet, johtaa helvetin syvimpään kuiluun. En tahdo teitä soimata, minä, joka olen kaikista edellä pahassa, minä, kaikista kelvottomin. Mutta kuulkaa, mitä minulla on sanottavaa. Jumala

laupeudessaan on herättänyt minut elämäni muuttamaan. Ja minä sen muutan ja olen jo muuttanut; tapahtukoon samoin jokaiselle teistä! Tietäkää siis ja pitäkää varmana, että minä olen järkähtämättömästi päättänyt ennemmin kuolla, kuin vähääkään loukata Hänen pyhää lakiansa. Peruutan jokaiselta teistä minulta saamanne rikolliset määräykset; ymmärrättehän; vielä enemmän: kiellän teitä mitään tekemästä siitä, mitä olen käskenyt. Ja katsokaa niinkään varmaksi, ettei kukaan tästälähin saa tehdä pahaa minun suojelemanani, minun palveluksessani. Ne, jotka näillä ehdoilla tahtovat jäädä tänne, ovat minulle kuin omia lapsiani; ja pitäisin itseäni onnellisena sen päivän iltana, jolloin jäisin itse ilman ruokaa ravitakseni viimeistä teistä viimeisellä jällellä olevalla leivälläni. Niille, jotka eivät tähän suostu, annetaan sovittu palkka ja lisäpalkkio; sitten saavat mennä tiehensä, mutta älkööt enää asettako jalkaansa tämän kynnyksen yli, elleivät aio muuttaa elämänsä, missä tapauksessa heidät aina vastaanotetaan avosylin. Tuumikaa tätä tänä yönä; huomisaamuna kutsun teidät yksitellen antamaan vastauksenne; ja silloin annan teille uusia määräyksiä. Nyt saatte vetäytyä pois, kukin paikallensa, ja Jumala, joka on osoittanut minulle niin suurta armoa, johtakoon mieleenne hyvän päätöksen.

Tässä hän vaikeni, ja kaikki vaipui hiljaisuuteen.

Kuinka erilaiset ja myrskyisät ajatukset temmelsivätkin heidän hurjissa aivoissaan, ei siitä päältäpäin nähnyt mitään merkkiä. He olivat tottuneet pitämään isäntänsä ääntä tahdon ilmauksena, jota ei sopinut vastustaa, ja kun tämä ääni tänään ilmoitti, että tuo tahto oli muuttunut, ei se silti ilmaissut, että tuo tahto olisi menettänyt jäntevyyttään. Ei yhdenkään päähän pälkähtänyt, että häntä voisi vastustaa, vaikka hän oli kääntynyt, tai että hänelle voisi vastata kuin muille ihmisille.

He näkivät nyt hänet edessään pyhimyksenä, mutta tuollaisena pyhimyksenä, joka kuvataan pää pystyssä ja miekka kädessä. Paitsi pelkoa he, ja varsinkin hänen valtansa alaisina syntyneet, joita olivat enimmäkseen, tunsivat häntä kohtaan alamaista kiintymystä; he tunsivat myös kaikki häntä kohtaan altista ihailua. Ja hänen läsnäollessaan he tunsivat jonkunlaista arkamaisuutta, jota kaikkein raaimmatkin ja röyhkeimmät tuntevat ylemmyyden edessä, jonka ovat tunnustaneet. Lisäksi ne seikat, jotka juuri olivat kuulleet tuon miehen suusta, tosin olivat vihattavan vastenmielisiä heidän kuulla, mutta niiden totuuden he hyvin älyivät, eivätkä ne heidän järjelleen olleet kokonaan outoja. Ja vaikka he tuhat kertaa olivat niitä ilkkuneet, tämä ei ollut tapahtunut epäuskoisuudesta, vaan senvuoksi, että ilkkumisellaan tahtoivat karkoittaa pelon, joka olisi johtunut noiden asioiden vakavasta punnitsemisestä. Ja kun he nyt näkivät tuon pelon vaikutuksen mielessä sellaisessa kuin isäntänsä, ei ollut heidän joukossaan ainoatakaan, joka ei enemmän tai vähemmän ja ainakin hetkellisesti olisi sydämessään tuntenut tämän pelon ahdistusta. Tämän lisäksi ne heistä, jotka ensiksi olivat kuulleet tuon suuren uutisen ulkopuolella laaksoa, olivat samalla nähneet väestön ilon ja riemun sekä rakkauden ja kunnioituksen Nimittämättömään, mitkä tunteet olivat astuneet entisen vihan ja kauhistuksen sijaan, ja he olivat kokemuksiaan muille kertoneet. Siitä seurasi, että nyt tuo mies, jota aina, niin sanoaksemme, olivat katselleet alhaalta ylös silloinkin, kun he itse muodostivat suureksi osaksi hänen väkevyytensä, esiintyi heille joukon ihmettelyn, epäjumaloimisen esineenä. He näkivät hänen yläpuolella muita, tosin entisestä hyvin eri tavoin, mutta ei suinkaan vähemmässä määrin; aina siis eroavana rahvaan laumasta, aina ensimmäisenä.

He olivat siis tyrmistyneet, epäillen toinen toistaan ja kukin itseään.

Mikä kiroili vihoissaan, mikä mietti mistä voisi lähteä etsimään turvapaikkaa ja tointa. Toinen tutkiskeli itseään, voisiko tehdä päätöksen ruveta kunnan mieheksi; toinen, Nimittämättömän sanojen liikuttamana tunsu jo siihen jonkunlaista taipumusta; toinen taas ei erityisesti päättänyt mitään, vaan aikoi jättää kaikki sattuman varaan, jäädä vastaiseksi syömään niin hyväsydämisesti tarjottua leipää, mitä tähän aikaan oli niin niukalta, ja näin voittaa aikaa. Mutta ei kukaan hiiskunut sanaakaan. Ja kun Nimittämätön lopetettuaan puheensa uudelleen kohotti tuota käskijänkättään antaen heille poistumismerkkin, he kaikki hiljaa hiipien, kuin lammaslauma, kulkivat ovesta ulos. Hän itsekin läksi ulos heidän jälkeensä, ja asettuen seisomaan keskelle pihaa, hän hämärässä katseli heidän hajaantumistaan ja asettuiko kukin määräpaikalleen. Käytyään sitten ylhäällä linnassa noutamassa lyhtyä, hän kulki uudelleen pihat, käytävät, salit, tarkasti kaikki ovet, ja huomattuaan, että kaikki oli rauhallista, meni vihdoin nukkumaan.

Niin, todella nukkumaan, sillä hänen oli uni.

Vaikka hän aina oli tavoitellut kovin monimutkaisia ja kiireellisiä seikkailuja, ei hänellä kuitenkaan koskaan ollut ollut näin vaikeata selvitetävänä; ja kuitenkin häntä nukutti. Ne tunnontuskat, jotka edellisenä yönä olivat riistäneet häneltä kaiken levon, eivät suinkaan olleet asettuneet, vaan kohottivat ääntänsä entistään paljoa ankarampana ja vaativaisempana; ja kuitenkin häntä nukutti. Sen järjestyksen ja hallintatavan, jonka linnassaan oli toimeenpannut ja jota niin monena vuonna oli ylläpitänyt suurella huolellisuudella ja omituisesti yhdistämällä häikäilemätöntä rohkeutta sitkeään kestäväisyyteen, hän nyt muutamain sanojen oli pannut horjumaan. Kätyriensä rajattoman

riippuvaisuuden, heidän sokean alistumisensa jokaiseen hänen tahdonilmaukseensa, heidän orjamaisten uskollisuutensa, johon hän oli ammoisista ajoista tottunut luottamaan — kaiken tämän hän omalla kädellään oli järkyttänyt. Toiminnan-keinonsa hän itse oli muuttanut ehkäisevien vaikeuksien sokkeloksi; sanalla sanoen: hän oli päästänyt sekasorron ja epävarmuuden sisälle taloonsa: ja kuitenkin häntä nukutti.

Hän meni siis makuuhuoneeseensa, lähestyi tuota vuodetta, missä edellisenä yönä oli löytänyt niin haikeita tuskia, ja polvistui vuoteenlaidan viereen rukoilemaan. Hän löysikin aivojensa salaisesta ja syvästä sopeesta ne rukoukset, joita häntä oli opetettu lapsena lukemaan. Hän alkoi niitä lausua, ja nuo sanat, jotka kauan olivat pysyneet kokoon käärittyinä, tulivat esiin toinen toisensa jälkeen, ikäänkuin kääriytyen irti. Tällöin hänen mielessään liikkui kuvaamaton tunteiden sekoitus: siirtyminen viattomuuden aikoihin; tuskan kiihtyminen ajatellessa sitä kuilua, minkä itse oli kaivanut tuon onnellisen ajan ja nykyisyyden välille; hehkuva halu muodostamaan itselleen hyvityksenteoilla uusi omatunto ja pääsemään tilaan, joka niin paljon kuin suinkin lähentelisi tuota viattomuutta, johon ei voinut palata; kiitollisuus ja luottamus siihen armoon, joka saattoi hänet johtaa tuohon tilaan ja joka jo siitä oli antanut hänelle niin monta todistetta.

Noustuaan hän sitten laskeutui vuoteelle ja vaipui heti uneen.

Näin päättyi tämä päivä, joka vielä lähdeteoksemme syntymisaikana oli kovin kuuluisa. Tänään emme ilman mainittua teosta siitä tietäisi mitään, emme ainakaan yksityisseikoista. Ylempänä siteeraamamme kirjailijat Ripamonti ja Rivola mainitsevat ainoastaan, että tuo kuuluisa tiranni kohdattuaan Federigon muutti elämänsä, jopa ainaiseksi.

Mutta kuinka moni on lukenut noiden kahden kirjailijan teoksia? Niitä on epäilemättä vielä vähemmän kuin niitä, jotka tulevat lukemaan tätä meidän kirjaamme.

Ja kuka tietää tapaisiko vielä tuossa laaksossa, jos joku olisi kyllin innokas etsimään ja tarpeeksi taitava löytämään, jonkun himmeän ja heikon jälkikaiun tuosta tapahtumasta?

Senjälkeen on sattunut niin paljon muita seikkoja.

## VIIDESKOLMATTI LUKU.

Seuraavana päivänä Lucian kotikylässä ja koko Lecon alueella ei puhuttu mistään muusta kuin hänestä, Nimittämättömästä, arkkipiispasta ja eräästä toisesta henkilöstä, joka muuten oli kovin mielissään siitä, että hänestä puhuttiin, mutta joka tässä tilaisuudessa kernaasti olisi toivonut nimensä jäävän mainitsematta: tarkoitamme Don Rodrigoa.

Tosin jo ennemminkin oltiin puhuttu hänen teoistaan; mutta nämä olivat olleet hajanaisia, salaisia puheita. Ja oli ollut välttämätöntä, että niistä keskustelevat henkilöt hyvin tunsivat toisensa, voidakseen avoimesti kosketella sellaista kysymystä. Eivätkä he silloinkaan lausuneet julki kaikkea, minkä tunsivat; sillä yleensä kun ihmiset eivät puhellessaan ilman suurta vaaraa voi päästää ilmoille paheksumistaan, ilmaisevat he sitä vähemmin, pitävät sisällään täydelleen salassa mitä tuntevat, jopa tuntevatkin sitä vähemmin. Mutta kukapa olisi tuona päivänä pidättäytynyt tiedustelemasta ja pohtimasta näin suurta huomiota herättänyttä tapausta, jossa niin selvästi ilmeni Jumalan sormi ja jossa kaksi niin kuuluisaa henkilöä oli huomattavaa osaa näytellyt! Toisessa heistä yhtyi hehkuva oikeudenrakkkaus suureen vaikutusvaltaan; toisen persoonassa näytti itse ilmetty väkivaltaisuus nöyrytyneen ja korskeus luopuneen aseistaan ja masentuvan. Tällaisiin henkilöihin verrattuna Don Rodrigo kutistui jotenkin pieneksi. Silloin kaikki älyivät, mitä tiesi viattoman olennon kiusaaminen siinä tarkoituksessa, että se häväistäisiin, että sitä ahdistettaisiin niin häpeämättömän uutterasti, niin hurjan raivokkaasti, niin innoittavan salakavalasti. Tässä tilaisuudessa muisteltiin useita muitakin tuon herran urtotöitä; ja jokaisesta niistä kukin avoimesti lausui mielipiteensä, kaikki saaden yleisestä yksimielisyydestä rohkeutta. Liikkui yleinen puheen surina, yleinen kuiskailu; kuitenkin asianomaisen korvan kuulemattomissa, sillä hänellä oli vielä joukko palkkalaisrosvoja ympärillään.

Melkoinen osa yleistä vihaa kohdistui myös Don Rodrigon ystäviin ja imartelijoihin. Pormestarikin maalattiin räikein värein, sillä olihan hän aina ollut kuuro, sokea ja mykkä tuon tirannin teoille; mutta tämäkin tehtiin tarpeellisen matkan päässä; hänellä tosin ei ollut rosvoja, mutta oli sensijaan oikeudenpalvelijansa. Tohtori Juonittelijaa, jolla ei ollut käytettävänään muuta kuin kielensä ja vehkeensä, ja muita hänen arvoisiaan vähempiväkisiä imartelijoita ei yhtä paljoa kursailtu. Heitä osoitettiin sormella ja katseltiin mulkoilevin silmin, niin että he pitivät soveliaana jonkun aikaa pysyä

poissa julkisista paikoista.

Don Rodrigo, jonka tämä tavaton, päiväkausien ja hetkien odotuksen jälkeen vallan toisenlaiseksi muodostunut tieto oli salaman tavoin lamaan iskenyt, piili kätyreidensä kanssa palatsissaan kaksi päivää sappeaan purkaen; kolmantena päivänä hän matkusti Milanoon. Jospa ei olisi ollut muuta kuin häntä vastaan kohonnut julkinen murina, hän kenties, asioiden kehityttyä näin pitkälle olisi vasiten jäänyt sitä uhmailemaan, jopa olisi jonkun kaikkein rohkeimman suhteen tuonut esiin peloittavan esimerkin; mutta seikka, mikä saattoi hänet pötkimään tiehensä oli se varma tieto, että kardinaali suuntasi kulkunsa näillekin seuduille.

Kreivi-setä, joka koko tästä jutusta ei tietänyt enempää kuin minkä kreivi Attilio hänelle oli sanonut, olisi epäilemättä halunnut, että Don Rodrigo sellaisessa tilaisuudessa olisi esiintynyt huomattavimpana isäntänä, loisteliaimman vastaanoton toimeenpanijana. Jokainen helposti älyää, miten tämä olisi voinut käydä laatuun. Tuo vanha mies olisi sitä vaatinut ja olisi halunnut asiasta yksityiskohtaisia tietoja; sillä olisihan se ollut oivallinen tilaisuus näyttää, missä kunniaassa hänen perhettään piti tuollainen ensiluokkainen arvohenkilö. Päästäkseen näin pulmallisesta tilasta Don Rodrigo eräänä aamuna nousi ennen aurinkoa, istuutui vaunuihin Harmaan kanssa, ja muita bravoja vaunujen sisällä, edessä ja takana. Ja annettuaan määräyksen, että muut palvelijat tulisivat jälessä, hän läksi pakolaisen tavoin, kuin — sallittakoon meidän hieman kohottaa henkilöitämme vertaamalla kuuluisuuksiin — kuin Catilina Roomasta, uhkuen kiukkua ja vannoen pian palaavansa vallan toisenryhtisenä toimeenpanemaan kostoansa.

Tällävälän kardinaali jatkoi matkaansa ja tarkasti joka päivä uutta Leccon piirissä sijaitsevaa seurakuntaa. Sinä päivänä, jolloin hänen oli määrä saapua Lucian kotikylään, suuri osa asukkaita jo oli lähtenyt liikkeelle maantielle häntä vastaanottamaan. Kylän rajalle, vallan Agnesen ja Lucian asunnon kohdalle, oli rakennettu kunniaportti, joka oli pystyhirsistä ja poikkipuista tehty, peitetty oljilla ja sammalilla, koristettu mäkipaatsaman ja rautatammen oksilla, joiden lomitse punaiset marjat pistivät esiin. Kirkon etusivu oli somistettu värillisillä verhoilla. Joka ikkunasta riippui vuoteenpeitteitä ja raiteja sekä lasten kapalovöitä, järjestettyinä kukkaisköynnösten tavoin, sanalla sanoen, oli tehty, mitä oli voitu, jonkun juhlallisen ylellisyysvaikutelman aikaansaamiseksi.

Illan suussa, jolloin kardinaalin oli tapana saapua, kaikki kotia jääneet — vanhuksia, naisia ja suurimmaksi osaksi lapsia — hekin läksivät häntä vastaan, osaksi jonossa, osaksi ryhmittäin, Don Abbondion etunenässä; tämä hengenmies oli synkkä keskellä juhlaa, sillä häntä huumasi hälinä, vaivasi väkijoukon tunkeileminen edessä ja takana, niin että se, kuten hän itsekseen toisti, pani hänen päänsä vallan pyörälle. Lisäksi häntä vaivasi salainen pelko, että naiset olivat voineet lörpötellä ja että hänen voisi olla pakko tehdä tiliä tuosta vihkimis-seikkailusta.

Silloin ilmestyi äkkiä kardinaali, tai oikeammin väkijoukko, jonka keskellä hän istui kantotuolissaan, seurueensa ympäröimänä; kaikesta tästä ei saattanut nähdä muuta kuin merkin ilmassa, nimittäin päiden yläpuolella sen ristin huipun, jota muulin selässä ratsastava kappalainen kantoi.

Don Abbondion takana kulkevat kyläläiset syöksyivät epäjärjestyksessä eteenpäin yhtyäkseen toiseen joukkoon. Ja Don Abbondio sanoi kolme tai neljä kertaa:

— Sävyisästi, järjestyksessä, mitä nyt teette?

Sitten hän kääntyi vallan närkästyneenä ja mutisi lakkaamatta:

— Täydellinen sekasorto, täydellinen sekasorto.

Senjälkeen hän meni kirkkoon, se kun vielä oli tyhjä ihmisistä, ja jäi sinne odottamaan.

Kardinaali eteni, jaellen kädellään siunausta ja vastaanottaen sitä ihmisten huuilta, joita hänen seurueensa vaivoin sai tunkeilusta pidätetyiksi. Lucian kotiseutulaisina nämä ihmiset olivat tahtoneet valmistaa kardinaalille tavattomat vastaanottajaiset. Mutta tämä ei ollut helppoa, ihmiset kun kaikkialla, minne kardinaali tuli, tekivät minkä suinkin voivat. Jo hänen arkkipiispan toimensa alussa, kun hän juhlallisesti oli kulkenut sisälle tuomiokirkkoon, oli tungos hänen ympärillään ollut niin suuri, että henkensä oli ollut vaarassa; ja muutamat hänen lähellään olevat aatelismiehet olivat paljastaneet miekkansa pidättäkseen väkeä tunkemasta eteenpäin. Tämän ajan tavoissa siis oli niin paljon säännötöntä ja väkivaltaista, että piispan kunnioittamisessa ja kunnianosoitusten hillitsemisessä kirkossa täytyi melkein turvautua väkivaltaisuuksiin. Ja tämä suojelus ei kenties olisi riittänyt, ellei juhlamenojen yli- ja aliohjaaja, kaksi jänteväjäsentä ja -mielistä pappia, olisi kohottanut häntä käsivarsilleen ja käsivoimin kantanut häntä kirkon ovelta aina pääalttarin eteen.

Hänen sittemmin toimeenpanemillaan monilukuisilla piispantarkastus-retkillään hän saattoi liioittelematta pitää sisäänastumistaan kirkkoon papillisen virkansa vaivaloisimpina tehtävinä, jopa joskus kestäminään vaaroina.

Tähänkin kirkkoon hän vaivoin astui sisälle. Hän pääsi alttarille ja siellä hän, rukoiltuaan hetken, tapansa mukaan piti läsnäolijoille pienen puheen rakkaudesta heihin, harrastuksestaan heidän menestykseensä ja miten heidän tuli valmistua seuraavan päivän jumalanpalvelukseen. Sitten hän vetäytyi pappilaan ja pyysi muiden keskustelujen ohella tietoja Renzosta. Don Abbondio sanoi, että tämä oli hieman vilkas, itsepäinen ja kiivas nuori mies. Mutta kun hänelle oli asetettu yksityiskohtaisia ja tarkempia kysymyksiä, oli hänen pakko vastata, että Renzo oli kunnan mies ja ettei voinut käsittää, miten hän Milanossa oli tehnyt kaikki ne pirulliset teot, joista häntä syytettiin.

— Mitä tulee tuohon nuoreen naiseen, huomautti kardinaali, niin luuletteko tekin, että hän nyt vaaratta saattaa palata asumaan kotonaan?

— Tällä hetkellä hän kyllä voi palata, vastasi Don Abbondio, ja jäädä, jos tahtoo. Sanon tällä hetkellä, hän sitten huoaten lisäsi, sillä olisi tarpeellista, että Teidän Kunnian-arvoisuutenne alati olisi täällä tai lähistössä.

— Herra on aina lähellä meitä, virkkoi kardinaali. Muuten on aikomukseni saattaa hänet turviin.

Ja heti hän käski seuraavana aamuna varhain lähettämään kantotuolin turvajoukon saattamana noutamaan molempia naisia.

Don Abbondio poistui vallan tyytyväisenä siitä, että kardinaali oli puhunut hänelle molemmista kihlautuneista, vaatimatta häntä tilille vihkimisen kiellosta.

— Hän ei siis tiedä mitään, hän sanoi itsekseen. Agnese on pitänyt suunsa: mikä ihme! Tosin he vielä tulevat toisensa kohtaamaan. Mutta annanpa hänelle sitä ennen toisen ohjeen, totisesti sen teen.

Tuo miesparka ei tietänyt, ettei Federigo ollut kosketellut tätä kysymystä sentähden, että hänen aikomuksensa oli puhua siitä hänen kanssaan pitkälti, sopivampana hetkenä, ja että kardinaali, ennenkuin antoi hänelle ansaitun palkan, tahtoi kuulla hänenkin perusteensa.

Mutta kunnan hengenmiehen huolenpito Lucian turvaamisesta oli turha; senjälkeen kuin kardinaali oli poistunut hänen luotaan, oli tapahtunut seikkoja, jotka meidän on kertominen.

Niinä muutamina päivinä, jotka molempien naisten tuli viettää räätälin vieraanvaraisessa talossa olivat he, mikäli mahdollista, kumpikin palanneet tavallisiin askareihinsa. Lucia oli heti pyytännyt työtä; ja samoin kuin luostarissa, hän täälläkin lakkaamatta ompeli, piiloittuneena pikkuhuoneeseen, kaukana uteliailta katseilta. Agnese osaksi käveli ympäristössä, osaksi teki paikkaustyötä tyttärensä seurassa. Heidän puheensa olivat sydämellisen herttaisia, mutta samalla ylen surumielisiä. Molemmat olivat valmiit eroon; sillä eihän karitsa voinut palata sudenpesän läheisyyteen. Mutta milloin ja miten oli tämä ero päättyvä?

Tulevaisuus oli synkkä ja arvaamaton; varsinkin toiselle heistä.

Kuitenkin Agnese mielessään tuuditteli onnellisen ratkaisun mahdollisuutta: pitihän Renzon lopulta, ellei hänelle ollut tapahtunut mitään onnettomuutta, antaa tietoa itsestään, ja jos hän oli löytänyt työtä ja saanut paikan, jos — ja miksi sellaista edes epäillä — hän lujasti piti lupauksensa, miksi eivät voisi siirtyä asumaan hänen luoksensa? Tällaisista toiveista hän alinomaa puhui tyttärelleen; on vaikeata sanoa, tunsiko tämä enemmän tuskaa kuunnelleensa kuin vastatessaan. Suuren salaisuutensa hän yhä vaan oli säilyttänyt sydämeensä kätkeynä. Tosin häntä vaivasi se tietoisuus, että petti niin hyvää äitiä; mutta häntä pidatti vastustamattomasti häpeä ja useat yllä mainitsemmamme eri epäilykset, ja niin hän lykkäsi tunnustuksensa päivästä päivään. Hänen tulevaisuudentuumansa olivat vallan erilaiset kuin äidin, tai oikeammin sanoen, hänellä ei niitä ollut ollenkaan. Hän oli kokonaan antautunut Kaitselmuksen johtoon. Hän koetti sentähden joko jättää puheenaineen tai kääntää sen toiselle tolalle, tai sanoi yleisin lausein, ettei enää toivonut eikä halunnut mitään maallista asiaa, paitsi että pian saisi yhtyä äitiinsä. Usein kynelet pelastaen ilmestyivät sanojen asemesta.

— Tiedätkö, miksi näet asiat tuossa valossa? kysyi Agnese; sentähden, että olet paljon kärsinyt, ja ettet usko asioiden voivan kääntyä parhaiten päin. Mutta anna Herran vallita ... ja jos ... kunhan vaan pilkistää esiin valonsäde, pienikin toivon kipinä! silloin voit minulle sanoa, etkö enää ajattele mitään.

Lucia syleili äitiään ja itki.

Muuten oli heidän ja talonväen välillä heti syntynyt vilpityn ystävyys. Ja missä sellaista voisikaan syntyä, ellei hyväntekijäin ja hyvänteon vastaanottajain välillä, kun sekä edelliset että jälkimäiset ovat hyviä ihmisiä. Agnese pakinoitsi tuntikaudet erityisesti emännän kanssa. Räätäli hieman huvitti heitä tarinoillaan ja siveellisillä kertomuksillaan, ja etenkin päivällispöydässä hänellä aina oli jotain hauskaa kerrottavaa Buovo d'Antonasta[36] tai erämaan erakoista.

Lähellä tätä kylää asui maatilallaan muuan ylhäissukuinen pariskunta; Don Ferrante ja Donna Prassede — sukunimi on tässäkin kohdin, kuten tavallisesti, jäänyt lähdeoteoksemme kirjoittajan kynään. Rouva Prassede, vanha aatelinainen, oli hyvin taipuvainen hyvää tekemään: epäilemättä kaunein ammatti, mitä ihminen voi harjoittaa, mutta jonka voi tarvella yhtä hyvin kuin kaikki muutkin ammatit. Voidakseen tehdä hyvää, täytyy se tuntea; emmekä voi sitä tuntea, kuten on laita kaikkien muidenkin seikkojen tässä maailmassa, muuten kuin keskellä intohimojamme arvostelukykymme ja käsitteiden avulla, joiden laita useinkin on niin ja näin.

Käsitteisiinsä Donna Prassede suhtautui siten, kuin sanotaan olevan soveliainta suhtautua ystäviinsä: nimittäin, että niitä hänellä oli harvoja, mutta että hän noihin harvoihin oli suuresti kiintynyt. Näiden harvojen käsitteiden joukossa olivat enimmäkseen nurinkurisia; ja nämä eivät suinkaan olleet hänelle vähimmin rakkaat. Sattui sentähden, että hän kuvitteli hyväksi seikkaa, joka ei ollutkaan hyvä, että valitsi keinoja, jotka pikemmin johtivat päinvastaiseen päämäärään kuin mitä hän tavoitteli, tai että katsoi luvallisiksi keinoja, jotka eivät ollenkaan olleet luvallisia, ja paljo muita samanlaisia seikkoja, jotka voivat sattua ja sattuvatkin jokaiselle, parhaillekin. Mutta Donna Prassedelle tämä sattui liiankin usein, ja sangen usein kaikki samalla kertaa.

Kuultuaan puhuttavan Lucian kuuluisasta seikkailusta ja kaiken mitä tällöin kerrottiin tästä nuoresta naisesta, Donna Prassede tuli uteliaaksi nähdä hänet; ja hän lähetti vaunut ynnä vanhan uskotun palvelijan noutamaan äitiä ja tyttäriä. Lucialle asia oli vastenmielinen ja hän pyysi räätäliä, joka oli tullut tapausta ilmoittamaan, keksimään jotain veruketta. Niin kauan kuin oli ollut kysymys huomaamattomista henkilöistä, jotka olivat halunneet tutustua ihmeen matkaansaaneeseen nuoreen neitoseen, räätäli oli kernaasti tehnyt hänelle tämän palveluksen; mutta kysymyksessä olevassa tapauksessa kieltäytyminen olisi hänen mielestään tuntunut loukkaukselta. Hän näytti niin monta eri elettä, huudahti niin moneen kertaan ja puhui niin paljon: eihän voinut siten menetellä, olihan se ylhäinen perhe, ettei aatelisille koskaan saa sanoa ei, että tuo saattoi olla heidän onnensa, ja että Donna Prassede, kaiken muun lisäksi oli hurskas nainen — sanalla sanoen niin paljon, että Lucian oli pakko myöntyä, varsinkin kun Agnese säesti kaikkia näitä perusteita toistamalla:

— Epäilemättä, epäilemättä!

Kun he olivat saapuneet ylhäisen naisen eteen, tämä otti heidät erittäin ystävällisesti vastaan ja onnitteli heitä hartaasti; hän kyseli, neuvoi, tehden kaiken jonkunmoisella synnynnäisellä ylemmyydellä, jota kuitenkin lievensivät niin monet ystävälliset puheet, niin harras huolenpito ja jota höysti niin hurskas mieliala, että Agnese melkein heti ja Lucia hieman myöhemmin alkoivat tuntea itsensä vapaiksi tuosta painostavasta kunnioituksen tunteesta, minkä heissä alussa oli herättänyt ylhäisen naisen läsnäolo; jopa he huomasivat hänessä jotakin puoleensavetävää. Lyhyesti: kun Donna Prassede oli kuullut, että kardinaali oli ottanut hankkiakseen Lucialle turvapaikan, niin hän hartaasti haluten edesauttaa ja ehtiä edelle tätä hyvää tarkoitusta, tarjoutui ottamaan tämän nuoren naisen taloonsa, missä hänellä ei tulisi olemaan mitään muuta työtä kuin ompelemista, silitystä tai kehruuta. Ja hän lisäsi antavansa tästä tiedon kardinaalille.

Paitsi selvää ja välitöntä hyvää, mitä sellainen teko sisälsi, Donna Prassedella oli mielessään toinen, kenties tärkeämpikin, kuten arveli: saattaa oikealle tolalle eksynyt sielu ja johdattaa oikealle tielle henkilö, joka sitä suuresti tarvitsi. Sillä heti kun oli kuullut ensi kerran puhuttavan Luciasta, hän oli heti saanut sen vakaumuksen, että naisessa, joka oli voinut mennä kihloihin tyhjäntoimittajalle, kapinoitsijalle, sanalla sanoen pahantekijälle, välttämättömästi täytyi piillä salainen pahe. — Sano minulle kenen kanssa seurustelet, niin minä sanon kuka olet. — Lucian käynti oli Donna Prassedessa vahvistanut tätä vakaumusta. Pohjaltaan hän kyllä tuntui hänestä hyvältä tytöltä; mutta muuten oli hänessä koko lailla moittimisenkin varaa.

Tuo pikku kumarassa oleva pää, tuo leuka, joka aina oli kiinni rinnassa, tuo tapa olla vastaamatta tai vastata lyhyesti tai kuin pakosta — kaikki tämä kyllä saattoi olla kainouden merkkejä; mutta se tiesi myös kovaa itsepäisyyttä; ei ollut vaikeata arvata, että tuolla pikku päällä oli omat tuumansa. Lisäksi tuo alituinen punastuminen, nuo tukahdetut huokaukset ... ja sitten nuo suuret silmät, joista Donna Prassedella ei ollut mitään hyvää ajatusta. Hän piti ilmeisen selvänä, ikäänkuin olisi kuullut sen varmalta taholta, että kaikki Lucian kärsimykset olivat taivaan lähettämä rangaistus hänen ystävyystään tuohon pahantekijään ja samalla varoitus kokonaan eroamaan hänestä; ja näin ollen hän päätti olla avullisena näin hyvän päämäärän saavuttamisessa. Sillä, kuten hän usein mainitsi toisille ja itselleen, oli hänen päätehtävänänsä edesauttaa taivaan tahtoa; mutta usein hän pahasti erehtyi, pitäessään omia aivojaan taivaana. Kuitenkin hän visusti varoi tästä toisesta aikomuksestaan, josta olemme puhuneet, hiiskumasta sanaakaan. Yksi hänen periaatteitaan oli se, että kun tahtoo ihmisille tehdä hyvää, useimmissa tapauksissa on kaikkein tärkeintä, ettei siitä ilmaise yhtään mitään.

Äiti ja tytär katsoivat toisiinsa. Koska tuskallinen ero kuitenkin oli välttämätön, tarjous tuntui kummastakin varsin hyväksyttävältä, varsinkin kun ottivat huomioon, että tämä maatila oli niin lähellä

heidän kyläänsä. Ja jos asia onnistuisi huonosti, he voisivat kukin taholtaan lähteä liikkeelle ja tavata toisensa lähikylässä. Luettuaan toinen toisensa katseesta suostumuksen, nämä molemmat naiset kääntyivät Donna Prasseden puoleen kiittäen häntä tavalla, joka tietää tarjouksen hyväksymistä. Aatelisrouva toisti kohteliaisuutensa ja lupauksensa ja sanoi pian lähettävänsä heille kirjeen annettavaksi kardinaalille.

Kun molemmat naiset olivat lähteneet, Donna Prassede kirjoitutti tuon kirjeen Don Ferrantella, jota hän, tämä kun oli kirjailija, mistä tarkemmin puhumme sopivan tilaisuuden tarjoutuessa, tärkeissä tapauksissa käytti kirjurinaan. Nyt oli sellainen kyseessä, Don Ferrante pani parastaan ja antoi sitten sepustuksensa puolisonsa kopioida, teroittaen hänen mieleensä huolellisen oikeinkirjoituksen tärkeyttä; tämä oli yksi hänen tutkimiaan seikkoja ja niitä harvoja, jotka olivat hänen määrättävissään talossa. Donna Prassede kopioitsi mitä huolellisimmin ja lähetti kirjeen räätälin taloon.

Tämä tapahtui kaksi tai kolme päivää aikaisemmin kuin kardinaali lähetti kantotuolin noutamaan naisia heidän kotikyläänsä.

Saavuttuaan perille nämä poikkesivat pappilaan, missä oleskeli kardinaali, joka ei vielä ollut lähtenyt kirkkoon. Oli annettu määräys heti viemään heidät sisälle; ja kappalainen, joka ensiksi näki heidät, pani tämän määräyksen viipymättä täytäntöön eikä pidättänyt heitä kauempaa kuin mitä oli välttämättömästi tarpeellista lyhyesti neuvoakseen heille mitä menoja heidän tulisi noudattaa esiintyessään kardinaalin edessä, ja mitä arvonimiä heidän piti hänelle antaa; tätä kappalaisella oli tapana tehdä joka kerta, kun se salaisesti kävi päinsä. Tuosta miehestä oli alituinen kiusa nähdä sitä epäjärjestystä, joka tässä suhteessa vallitsi kardinaalin ympärillä.

— Kaikki tämä — näin hänellä oli tapana sanoa muille talon henkilöille — kaikki tämä johtuu tuon erinomaisen miehen liiallisesta hyvydestä, hänen alentuvasta tuttavallisuudestaan.

Ja hän kertoi miten useammin kuin kerran omin korvin oli kuullut hänen Kunnian-arvoisuudelleen vastattavan:

— Niin, herra, ja: ei, herra!

Kardinaali sinä hetkenä paraikaa keskusteli Don Abbondion kanssa seurakunnan asioista, niin ettei tällä ollut itsellään tilaisuutta, kuten olisi tahtonut, antaa ohjeitaan naisille. Ainoastaan kulkiessaan heidän ohitsensa silloin kun astui ulos huoneesta ja naiset kävivät sisälle, hän saattoi luoda heihin katseen osoittaaksensa, että oli tyytyväinen heihin ja että he rehellisesti jatkaisivat vaiteliaisuuttaan.

Kun kohtelias vastaanotto oli tapahtunut toiselta puolen, ja ensi kumarrukset suoritettu toiselta, Agnese otti esille povestaan tuon kirjeen ja ojensi sen kardinaalille sanoen:

— Sen on lähettänyt Donna Prassede, joka sanoi hyvin tuntevansa Teidän Korkea-arvoisuutenne, ja tuntevathan tietysti kaikki ylhäiset herrasväet toisensa. Kun olette lukeut, saatte nähdä.

— Hyvä, virkkoi Federigo, luettuaan kirjeen ja imettyään esille mehun Don Ferranten kaunopuheisuuden kukkasista. Hän tunsu tuon perheen tarpeeksi tietääkseen, että Luciaa sinne oli kutsuttu hyvässä tarkoituksessa, ja että hän siellä olisi varma sortajansa väijytyksistä ja väkivaltaisuuksista. Mikä mielipide hänellä oli Donna Prasseden henkisistä lahjoista, siitä ei meillä ole mitään varmaa tietoa. Todennäköisesti tämä nainen ei ollut se henkilö, jonka hän olisi valinnut tätä tarkoitusta varten. Mutta, kuten olemme sanoneet tai viitanneet toisessa kohdassa, ei ollut hänen tapansa muuttaa ja korjata toisten toimittamia seikkoja.

— Alistukaa levollisina tähänkin eroon ja epävarmuuteen, jossa olette, hän sitten lisäsi. Luottakaa siihen, että se pian loppuu, ja että Herra on ohjaava asiat siihen päätökseen, johon hän näyttää niitä suunnanneen. Mutta pitäkää varmana, että se, minkä hän tahtoo, on parasta teille.

Hän lausui erityisesti Lucialle toisia lohdutuksen sanoja, rohkaisi uudelleen molempia, siunasi heitä ja antoi heidän mennä.

Tuskin olivat he astuneet maantielle, kun heidät ympäröi joukko ystäviä ja ystävättäriä, melkein koko kylän väki, joka heitä odotti ja joka riemukulussa saattoi heidät kotia. Kaikki naiset kilvan onnittelivat, valittivat, kyselivät; ja jokainen ilmaisi mielipahaansa kuullessaan, että Lucian oli määrä lähteä pois seuraavana päivänä. Miehet tarjosivat kilvan palvelustaan. Jokainen tahtoi seuraavana yönä seisoa vartijana Agnesen majan edessä. Tämän seikan johdosta tekijämme katsoo tarpeelliseksi tekaista sananparren: Jos tahdot monelta apua, menettele niin, ettet tarvitse sitä keneltäkään.

Näin runsaat ystävydenosoitukset hämmensivät ja saattoivat vallan ymmälle Lucian. Mutta pohjaltaan ne hänelle tekivät hyvää, haihduttaen hieman ajatuksia ja muistoja, jotka liiaksikin, keskellä tätä hälinää sukelsivat esiin hänen mielessään hänen astuessaan tuon kynnyksen yli, mennessään



sisälle noihin pikku huoneisiin ja nähdessään kunkin esineen.

Kirkonkellon soidessa, joka julisti uskonnollisten juhlamenojen alkua, kaikki lähtivät liikkeelle kirkolle päin, ja tämä oli kotia palanneille naisille uusi voittokulku.

Kun kirkkomenot olivat lopussa, Don Abbondio, joka oli rientänyt katsomaan, oliko Perpetua hyvin varustanut kaikki päivällisiksi, sai kutsun tulla kardinaalin luo. Hän kiiruhti ylhäisen vieraansa huoneeseen, joka antoi hänen tulla vallan lähelle.

— Herra pastori, hän alkoi; ja nämä sanat hän lausui tavalla, joka pani älymään, että ne olivat pitkän ja vakavan puheen alku: Herra pastori, miksi ette vihkinyt avioliittoon tuota Lucia parkaa ja hänen sulhastansa?

— Tänä aamuna nuo naiset siis ovat puhuneet suunsa puhtaaksi, ajatteli Don Abbondio. Ja hän vastasi soperrellen:

— Teidän Korkea-arvoisuutenne on epäilemättä kuullut puhuttavan niistä selkkauksista, jotka ovat syntyneet tässä asiassa. Se oli niin sekavaa, ettei siitä vielä tänäänkään saa selvää. Teidän Korkea-arvoisuutenne saattaa siitäkkin tehdä johtopäätöksensä, että tuo nuori nainen on päässyt tänne niin monen onnettoman selkkauksen jälkeen ainoastaan kuin ihmeen kautta, ja että tuo nuori mies, toisenlaisten selkkauksien jälkeen on paikassa, josta ei kukaan tiedä mitään.

— Minä kysyn, jatkoi kardinaali, onko totta, että te ennen kaikkia noita tapahtumia, olette kieltäytyneet toimittamasta vihkimistä, silloin, kun teitä oli pyydetty sitä tekemään määräpäivänä, ja lisäksi miksi olette kieltäytyneet?

— Todellakin ... jos Teidän Korkea-arvoisuutenne tietäisi ... mitä uhkauksia ... mitä hirvittäviä käskyjä sain olla puhumatta...

Ja hän keskeytyi siinä näyttäen kunnioittavasti tarkoittavan, ettei ollut hienotunteista kysellä enempää.

— Mutta, sanoi kardinaali, ääni ja ilme tavallista vakavampana: Teidän piispanne velvollisuutensa mukaisesti ja puolustukseksenne tahtoo tietää teiltä, miksi ette tehnyt sitä, mikä säädösten mukaisesti oli velvollisuutenne.

— Teidän Kunnian-arvoisuutenne, sanoi Don Abbondio, nöyränä tekeytyen vallan pieneksi; enhän minä ollenkaan tahtonut sanoa... Mutta minusta tuntui, että, kun on kysymys näin sekavista, näin vanhoista ja korjaamattomista asioista, olisi turhaa niitä jälleen penkoa. Kuitenkin, sanon minä, kuitenkin... Tiedän, ettei Teidän Korkea-arvoisuutenne tahdo turmioon syöstä kirkkoherra parkaansa. Sillä, nähkääs, Teidän Kunnian-arvoisuutenne ei saata olla kaikkialla, ja minä olen täällä vaaralle alttiina... Mutta kun käskette, minä sanon, minä sanon kaiken.

— Sanokaa; enhän muuta tahdo kuin tietää, että te olette syytön.

Silloin Don Abbondio alkoi kertoa surullista tarinaa. Mutta hän jätti mainitsematta päähenkilön nimen ja asetti sen sijalle: ylhäisen herran, uhraten varovaisuudelle kaiken sen vähäisen, minkä tämä pulmallinen tila salli.

— Eikö teillä ollut mitään muuta vaikutinta? kysyi kardinaali Don Abbondion lopetettua.

— Mutta ... kenties en ole osannut kyllin selvästi tuoda esiin ... huomautti Don Abbondio. Hengen uhalla minut kiellettiin tuota vihkimistä toimeenpanemasta.

— Ja onko tämä mielestänne riittävä syy laiminlyödä selvää velvollisuuttanne?

— Olenhan aina koettanut täyttää velvollisuuteni, silloinkin, kun se on tuottanut minulle paljon vaivaa, mutta kun on henki kysymyksessä...

— Ja kun astuitte kirkon palvelukseen, sanoi Federigo, ääni vielä vakavampana, täyttääksenne tätä virkaanne, menikö kirkko takuuseen hengestänne? Onko se teille taannut, että nuo täyttääksenne ottamanne virkatehtävät jättäisivät teitä vapaaksi kaikista vastuista, kaikista vaaroista? Vai sanoiko kirkko teille, että siinä, missä vaara loppuu, alkaa velvollisuus? Eikö se nimenomaan sanonut teille päinvastaista? Eikö se teille ilmoittanut lähettävänsä teidät karitsana susien pariin? Ettekö tietäneet, että on olemassa väkivaltaisia ihmisiä, joille ei saattaisi olla mieluisaa se, mikä teidän on käsketty toteuttaa? Tokko Hän, joka on antanut meille oppimme ja esimerkin, ja jonka esikuvan mukaan annamme itseämme mainita ja itse itseämme mainitsemme paimeniksi, astuessaan maan päälle tehtävänsä toteuttamaan asetti ehdokseen henkensä turvallisuuden? Ja tarvitsiko hän pyhää voitelua,

käsien päällepanoa ja papillista välitystä pelastaakseen ja säilyttääkseen sitä muutaman päivän kauemmin täällä maan päällä ihmisrakkauden ja velvollisuuden täyttämisen kustannuksella? Maallinen elämä yksinään riittää synnyttämään tätä hyvettä, neuvomaan tätä oppia. Mitä sanonkaan! Mikä häpeä! Maailma itse sen opin kieltää: maailmakin säätää lakinsa, jotka määräävät hyvän ja pahan; silläkin on evankeliuminsa, ylpeyden ja vihan evankeliuminsa; eikä sekään salli, että rakkaus elämään olisi sen käskyjen laiminlyönnin puolustuksena. Se ei sitä salli, ja sitä totellaan. Ja me, lupauksen pojat ja julistajat! Mitä olisi kirkko, jos teidän tavoin puhuisivat kaikki virkaveljenne? Miten olisi sen laita, jos se olisi ilmestynyt maan päälle moista oppia julistaen?

Don Abbondio seisoి pää kumarassa; hänen henkensä oli tämän selityspuheen aikana samanlaisessa tilassa kuin kananpoikanen haukan kynsissä, joka kohottaa sitä tuntemattomaan ilmapiiriin hengittämään outoa ilmaa. Älyten, että hänen kuitenkin piti jotain vastata, hän sanoi pakollisen alistuvana:

— Teidän Korkea-arvoisuutenne, on mahdollista, että olen väärässä. Jos ei hengestään pidä välittää, en enää tiedä mitä sanoa. Mutta kun on tekemisissä eräänlaisten henkilöiden kanssa, joilla on valta kädessään ja jotka eivät tahdo tietää mistään järkisyyistä, niin en käsitä mitä voitaisi, vaikka esiintyisi sankarinakin. Tuo aatelissukuinen herra on senlaatuinen, ettei häntä voi voittaa, eikä hänen käsistään vapautua.

— Ja ettekö tiedä, että kärsiminen oikeuden puolesta juuri on meidän voittomme! Ellette tätä tiedä, niin mitä silloin saarnaatte? Mitä silloin opetatte? Mikä on se hyvä sanoma, jota ilmoitatte köyhille? Kuka teiltä vaatii, että voittaisitte väkivallan väkivallalla? Totisesti ei teiltä eräänä päivänä tulla kysymään, oletteko voinut hillitä vallanpitäjiä; sillä siihen ei teille ole annettu kutsumusta eikä keinoja. Mutta teiltä tullaan varmasti kysymään, oletteko käyttänyt niitä keinoja, jotka ovat teidän käteenne annetut, täyttääksenne, mitä teille on määrätty, silloinkin, kun tuollaiset ihmiset ovat olleet kyllin julkeat sen teiltä kieltämään.

— Ovatpa nuo pyhät miehet kummallisia, ajatteli tällävälän Don Abbondio. Pohjaltaan kahden nuoren ihmisen rakkaus on heille kalliimpi, kuin pappiparan henki. Ja mitä häneen tulee, hän olisi kernaasti suonut, että keskustelu olisi päättynyt siihen. Mutta hän huomasi kardinaalin joka vaitiolon aikana odottavan vastausta, tunnustusta, puolustusta, sanalla sanoen jotakin.

Hän siis vastasi:

— Toistan vielä, Teidän Kunnian-arvoisuutenne, että olen voinut erehtyä... Rohkeutta ei joka mies voi itselleen hankkia.

— Ja miksi siis, voisin kysyä, olette astunut virkaan, joka velvoittaa teitä sotimaan maallisen elämän intohimoja vastaan? Mutta kuinka, pitäisi minun pikemmin sanoa, kuinka ette älyä, että, jos tässä virassa, miten tahansa siihen lienettekin astunut, teiltä puuttuu tarpeellinen rohkeus täyttämään velvollisuuksianne, on olemassa Eräs, joka sen pettämättä teille antaa, jos sitä rukoillette? Luuletteko, että kaikilla noilla tuhansilla marttyyreillä luonnostaan on ollut rohkeutta? Ettäkö he luonnostaan olivat elämästään välittämättä? Niin monet nuorukaiset, jotka juuri alkoivat siitä nauttia, niin monet vanhuksat, jotka mieli karvaana näkivät sen jo lähenevän loppuaan, niin monet nuoret neitokset, morsiamet, äidit? Kaikilla heillä on ollut rohkeutta; sillä se oli välttämätön, ja heillä oli uskon luottamus. Kun tunsitte heikkoutenne ja velvollisuutenne, ettekö ajatellut valmistumista vaikeisiin tiloihin, joihin voisitte joutua, ja joissa todella olette olleet? Ah! jos niin monena papillisen uranne vuotena — ja kuinka ette olisi sitä tehnyt — olette rakastanut laumaanne, jos olette siirtänyt siihen sydämenne, huolenne, onnenne, ei rohkeuden olisi pitänyt teiltä tarvittaessa puuttua: rakkaus on peloton. No niin, jos olette heitä rakastanut, heitä, jotka ovat uskotut teidän hengelliseen huolenpitoon, heitä, joita sanotte lapsiksenne, nähdessänne heitä uhattavan samalla kertaa kuin itseänne, niin oi, totisesti, samoin kun lihan heikkous pani teidät vapisemaan itsenne tähden, olisi ihmisrakkauden pitänyt panna teidät vapisemaan heidän tähtensä. Teidän olisi pitänyt nöyrytyä tuon ensi pelon vuoksi, se kun oli seuraus kurjuudestanne; teidän olisi pitänyt rukoilla voimaa sitä voittaaksenne, sitä karkoittaaksenne, se kun oli koettelemus; ja pyhää rakkautta lähimmäiseen, lapsiinne, olisi teidän pitänyt kuunnella, se ei olisi jättänyt teille mitään rauhaa, se olisi kiihoittanut ja pakoittanut teidät ajattelemaan, tekemään, mikä oli mahdollista poistaaksenne heitä uhkaavan vaaran... Mitä on pelko ja rakkaus teissä herättänyt? Mitä olette tehnyt heidän hyväksensä? Mitä keinoja olette keksinyt?

Ja hän vaikenä, odottaen vastausta.

Sellaiseen kysymykseen Don Abbondio, joka oli koettanut vastata jotakin vähemmin tarkkoihin kysymyksiin, ei voinut sanaakaan vastata. Ja totta puhuaksemme me itsekin, tämä käsikirjoitus edessämme, kynä kädessä, kahakoiden ainoastaan lauseiden kanssa, pelkäämättä muuta kuin lukijoidemme arvostelua — mekin tunnemme jonkunmoista vastenmielisyyttä jatkaa. Meistä tuntuu todella hieman omituiselta näin vähän vaivaa nähden ladella esiin niin paljon kauniita rohkeuden, ihmisrakkauden ohjeita ja kehoituksia ututteraan toisen menestyksen harrastamiseen ja rajattomaan itsekieltämiseen.

Mutta ottaen huomioon, että nämä seikat lausui henkilö, joka niitä teoillaankin toteutti, jatkamme rohkeasti.

— Te ette vastaa, huomautti kardinaali. Oi, jos olisitte puolestanne tehnyt sen, mitä ihmisrakkaus ja velvollisuus vaativat, niin voisitte nyt vastata jotain, miten tahansa asiat olisivatkin kehittyneet. Huomaatte nyt itse, mitä olette tehnyt. Te tottelitte vääryydetekijää, huolehtimatta siitä, mitä velvollisuus teille säati; ja tottelitte häntä täsmällisesti. Hän näyttäisi yksistään teille, ilmaistakseen teille tahtonsa; mutta hän tahtoi pysyä salassa niiltä, jotka olisivat voineet puolustautua ja olla varuillaan. Hän ei tahtonut nostaa melua, vaan haki salaperäisyyttä, hautoakseen valmiiksi väijytys- ja väkivaltatumansa. Hän käski teidän laiminlyödä velvollisuutenne ja pysyä vaiteliana, ja te laiminlöitte velvollisuutenne ja olitte vaiti. Nyt kysyn teiltä, ettekö ole tehnyt pahempaa; nyt tulee teidän sanoa minulle, oletteko kenties kieltonne suhteen tuonut esiin valheellisia verukkeita, salataksenne sen oikean syyn?

Ja hän keskeytti puheensa hetkeksi, uudelleen odottaen vastausta.

— Tämänkin he ovat hänelle sanoneet, nuo juorukontit, ajatteli Don Abbondio. Mutta hän ei näyttänyt mitään merkkejä siitä, että aikoisi puhua.

Kardinaali siis jatkoi;

— Jos on totta, että sanoitte noille ihmisparoilta sellaista, mikä ei ollut totta, pitääksenne heitä siinä tiedottomuudessa ja epävarmuudessa, jota vääryydetekijä halusi ... niin täytynee minun se uskoa; eikä minulla siis ole muu neuvona kuin siitä punastua teidän kanssanne ja toivoa, että sitä itkette minun kanssani. Huomaatte, miten pitkälle on teidät saattanut — laupias Jumala, äsken sitä mainitsitte puolustuksenne — tuo huolenpitonne maallisesta elämästä, jonka kuitenkin kerta täytyy päättyä. Se on saattanut teidät — vastustakaa vapaasti näitä sanoja, jos ne tuntuvat teistä vääriltä, alistukaa niihin terveellisen nöyrästi, jos eivät ole vääriä — se on saattanut teidät pettämään voimattomia, valhettelemaan turvateillenne.

— Näin käy tässä matoisessa maailmassa, ajatteli vielä itsekseen Don Abbondio. Tuolle saatanalle — hän tarkoitti Nimittämätöntä — hän kietoo käsivarret kaulaan; ja minun niskaani, puolinaisen valheen vuoksi, jonka olen tullut sanoneeksi yksinomaan pelastaakseni nahkani, syydetään tukuttain nuhteita! Mutta onhan hän esimiehiä, ja esimiehet ovat aina oikeassa. Se on minun kohtaloni, että kaikki käyvät minun kimppuuni, pyhimyksetkin. Ääneensä hän virkkoi:

— Olen rikkonut; mutta mitä saatoinkaan tehdä sellaisessa pulassa?

— Vieläkö sitä kysytte? Enkö jo ole teille sitä sanonut? Ja pitääkö minun yleensä sitä teille sanoa? Rakastaa, poikani, rakastaa ja rukoilla! Silloin olisitte tuntenut, että vääryydetekijä tosin voi uhkailla, jaella iskujakin, mutta ettei se voi antaa käskyjä; olisitte yhdistänyt Jumalan lain mukaan, mitä ihmiset tahtoivat eroittaa, olisitte tehnyt noille onnettomille sitä hengellistä palvelusta, jota heillä oli oikeus teiltä vaatia: Jumala olisi vastannut seurauksista, sillä olisi kuljettu hänen viittomaansa tietä. Mutta kun läksitte kulkemaan toista tietä, saatte itse vastata seurauksista, ja minkälaisista seurauksista!... Puuttuivatko siis teiltä kaikki inhimilliset apukeinot? Eikö ollut olemassa ainoatakaan pelastuksen tietä, jos vaan olisitte tahtonut katsella ympärillenne, punnita, etsiä? Nyt saatatte tietää, että nuo poloiset avioon vihkimisensä jälkeen itsestään olisivat ajatelleet pakoansa, he kun jo olivat ajatelleet poistumista tuon voimakkaan miehen näkyvistä ja valinneet turvapaikkansa. Mutta paitsi tätä, eikö mieleenne johtunut, että teillä oli esimiehenne? Mitenkä hän koskaan saattaisi omistaa oikeutta nuhdella teitä velvollisuuden laiminlyömisestä, ellei hän itse samalla olisi velvollinen auttamaan teitä sen täyttämässä? Miksi ette ilmoittaneet piispallenne sitä estettä, jonka julkea väkivalta asetti papillisen tehtävänne suorittamiselle?

— Perpetuan mielipiteet! ajatteli äkeissään Don Abbondio, jonka mielessä keskellä kaikkia näitä puheita kaikkein eloisimpina mielikuvina liikkivat bravot ja se tietoisuus, että Don Rodrigo eli ja oli terve, ja että hän jonakin kauniina päivänä oli palaava kunniaa saavuttaneena, voittoriemuisena, raivostuneena. Ja vaikka tämän läsnäolevan miehen arvokkaisuus, ulkomuoto ja puhe saattoivat hänet hämilleen ja herättivät hänessä jonkunmoista pelkoa, ei tämä pelko kuitenkaan häntä täydelleen masentanut eikä estänyt hänen ajatustaan tekemästä vastarintaa, ja hänen mielessään liikkui selvänä

se tietoisuus, että kardinaali ei aseinaan käyttänyt pyssyjä, ei miekkoja eikä palkkalaisrosvoja.

— Kuinka ette ajatellut, kardinaali jatkoi, että jos ei näillä syyttömillä sorretuilla ollut avoinna mitään muuta turvapaikkaa, niin olinhan olemassa minä, joka olisin vastaanottanut heidät ja saattanut heidät varmaan tyyssijaan, jos olisitte lähettänyt heidät luokseni, jos olisitte lähettänyt nämä turvattomat hylätyt piispansa luo, hänen omaisuutenaan, arvokkaana osana hänen rikkauksiaan, eikä suinkaan hänen taakakseen. Ja mitä teihin tulee, olisin kyllä huolehtinut turvallisuudestanne enkä olisi saanut unta, ennenkuin olisin ollut varma siitä, ettei olisi kajottu ainoaan hiuskarvaannekaan. Eikö minulla olisi ollut mitään keinoa, ei mitään paikkaa, joiden avulla olisin voinut turvata elämäne? Ettekö luule että tuon uskaliaan miehen julkirohkeus olisi heikentynyt, jos hän olisi tietänyt, että hänen vehkeilynsä olisivat olleet tunnetut muuallakin kuin täällä, tunnetut minulle, että minä olisin valvonut ja että olisin päättänyt teidän puolustukseksenne käyttää kaikki tarjona olevat keinoni? Ettekö tietänyt, että jos ihminen liian usein lupaa enemmän, kuin mitä saattaa täyttää, hän myös varsin usein uhkaa enempää, kuin mitä rohkenee tehdä? Ettekö tietänyt, että vääryys ei yksistään nojaa omiin voimiinsa, mutta myöskin muiden herkkäuskoisuuteen ja pelkoon?

— Sanasta sanaan Perpetuan mielipiteet, ajatteli nytkin Don Abbondio, ottamatta huomioon, että tämä hänen palvelijattarensa ja Federigo Borromeon mielipiteiden yhtäpitävyys siihen nähden, mitä olisi voinut ja pitänyt tehdä, todisti paljon häntä vastaan.

— Mutta te, jatkoi kardinaali ikäänkuin tehden johtopäätöksen, ette nähnyt, ette tahtonut nähdä muuta kuin ajallista vaaraanne; mikä ihme siis, että se teistä näytti niin suurelta, että senvuoksi laiminlöitte kaiken muun!

— Se johtui yksistään siitä, että näin nuo kauheat kasvot, puhkesi Don Abbondio puhumaan; minäpä ne kuulin, nuo sanat. Teidän Kunnian-arvoisuutenne puhuu oivallisesti. Mutta kunhan olisitte ollut pappiparan sijassa ja tuollaisessa tilaisuudessa!

Tuskin hän oli lausunut nämä sanat kuin puri huuliaan. Hän huomasi antaneensa mieliharminsia viedä itseään liian pitkälle ja sanoi itsekseen:

— Nyt alkaa ropista rakeita!

Mutta kun hän pelokkaana nosti katseensa, hän vallan hämmästyi tuon miehen ilmeestä, miehen, jota ei koskaan tyystin tajunnut ja ymmärtänyt, kun tämä nyt tuosta vakavasta ja nuhtelevasta ylevämmydestään siirtyi masentuneeseen ja mietiskelevään vakavuuteen.

— Se on liiankin totta! sanoi Federigo, sellainen on surkea ja hirvittävä kohtalomme. Meidän tulee ankarasti vaatia muilta sitä, jota kenties itse emme ole valmiit antamaan: meidän tulee tuomita, oikaista, nuhdella. Ja Herra tietää, mitä me tekisimme samanlaisissa tapauksissa, mitä olemme tehneet samanlaisissa tapauksissa! Mutta oi minua, jos minun tulisi asettaa oma heikkouteni toisen velvollisuuden mitaksi, opetukseni ohjeeksi! Kuitenkin on varmaa, että minun yhdessä opetuksen kanssa tulee antaa esimerkki, eikä menetellä fariseuksen tavoin, joka panee muiden kannettavaksi taakkoja, joita he eivät voi kantaa, ja joihin ei itse sormellakaan kajoaisi. No niin, poikani ja veljeni; niiden viat, jotka ovat käskevässä asemassa, ovat usein tunnetummat muille, kuin heille itselleen; jos siis tiedätte, että minä pelkurimaisuudesta tai mistä muusta syystä tahansa olen laiminlyönyt velvollisuuteni, niin sanokaa se minulle peittelemättä, ilmaiskaa se minulle, jotta esimerkin puutetta korvaisi ainakin tunnustus. Osoittakaa minulle vapaasti heikkouteni; silloin sanani saavat enemmän arvoa, sillä silloin huomaatte, etteivät ne ole minun sanojani, vaan Sen, joka voi antaa teille ja minulle tarpeellisen voiman täyttämään, mitä ne määräävät.

— Oi, mikä pyhä mies! Mutta miten paljon vaivaa ja kiusaa! ajatteli Don Abbondio. Kunhan hän vaan saa penkoa, tutkia, arvostella, urkkia, vähät siitä, vaikka itse samalla joutuu kiikkiin.

Sitten hän sanoi ääneensä.

— Oi, Teidän Kunnian-arvoisuutenne laskee leikkiä! Kuka ei tuntisi Teidän Kunnian-arvoisuutenne voimakasta luonnetta ja järkähtämätöntä intoa?

Itsekseen hän lisäsi:

— Liiaksikin!

— En halunnut teiltä kiitosta, joka saattaa minut vapisemaan, sillä Jumala tuntee vikani, ja nekin, jotka itse tunnen, riittävät minua masentamaan. Mutta tarkoitukseni oli, että me molemmat olisimme nöyrytyneet hänen edessään, vahvistaaksemme luottamustamme häneen. Tahtoisin rakkaudesta teihin, että tajuaisitte, kuinka ristiriitainen menettelyenne on ollut, ja miten ristiriitainen puheenne on sille

laille, jota saarnaatte ja jonka mukaan teitä tullaan tuomitsemaan.

— Kaikki kääntyy minua vastaan, sanoi Don Abbondio, mutta eivätkö nuo henkilöt, jotka ovat käyneet kantelemassa minusta, kertoneet petollisesti tunkeutuneensa talooni, yllättäen minut, aikaansaadakseen asetusten vastaista avioliittoa.

— Sen he minulle kertoivat, poikani! Mutta sydäntäni kouristaa, ja minut masentaa se, että vielä lisäksi koetatte itseänne puolustaa, että koetitte puolustaa itseänne syyttämällä toisia, että käytätte syytöksenä sitä, minkä pitäisi olla osa omaa tunnustustanne. Kuka on saattanut heidät, jollei suorastaan välttämättömyyteen, niin ainakin kiusaukseen tehdä, minkä ovat tehneet? Olisivatko he turvautuneet tähän luvattomaan tiehen, ellei luvallinen tie olisi ollut heiltä suljettu? Olisiko johtunut heidän mieleensä pettää kirkkoherraansa, jos hän olisi vastaanottanut heidät syliinsä, jos hän olisi heitä auttanut ja neuvonut? Olisivatko he häntä yllättäneet, jos hän ei olisi piiloittautunut? Ja näitä pidätte rikillisinä ja olette närkästynyt siitä, että he niin monen kestetyin onnettomuuden jälkeen — mitä sanonkaan, keskellä nykyistä onnettomuuttaan ovat lausuneet kärsimättömyyden sanan sielunpaimenelleen, teidän sielunpaimenellenne! Sorretun vetoaminen, ahdistuneen valitus ovat maailmalle vastenmieliset, niin on valitettavasti. Mutta me! Ja mitä etua olisi heidän vaikenemisensa tuottanut teille? Olisiko teitä kenties hyödyttänyt se, että heidän asiansa olisi kokonaan joutunut Jumalan tuomioistuimen eteen? Eikö teillä ole uusi syy — ja teillä on niitä niin monta muuta — rakastaa noita ihmisiä, jotka ovat teille hankkineet tilaisuuden kuulla sielunpaimenenne vilpittöntyä puhetta, jotka ovat antaneet teille keinon paremmin tuntea ja osaksi suorittaa sen suuren velan, joka teillä on heille maksettavana! Oi, jos he olisivat teitä yllättäneet, loukanneet, vainonneet — tarvinneeko minun sitä teille edes sanoa — kehoittaisin teitä rakastamaan heitä juuri sen vuoksi. Rakastakaa heitä, he kun ovat kärsineet, he kun vielä kärsivät, he kun ovat teidän seurakuntaanne, he kun ovat heikkoja, ja kun te itse tarvitsette anteeksiantoa ja kun saatatte kuvitella miten tärkeä tämän saavuttamiseen voi olla heidän rukouksensa.

Don Abbondio vaikeni. Mutta tämä ei enää ollut tuota äskeistä pakollista ja kärsimätöntä vaitioloa. Hän vaikeni kuten se ainakin, jolla on enempi asioita ajateltavana kuin sanottavana. Ne sanat, joita sai kuulla, olivat sen opin odottamattomia seurauksia ja uusi toteuttaminen, joka oli uusi ja kuitenkin hänen mielestään vanha ja kumoamaton. Toisten ihmisten kärsimys, jota oman kärsimyksen pelko aina oli estänyt häntä huomioon ottamasta, teki häneen tänä hetkenä vallan uuden vaikutuksen. Ja joskaan hän ei tuntenut koko sitä omantunnonvaivaa, mikä nuhdesaarnan oli määrä herättää — sillä tuo hänen pelkonsa oli alati käsillä tekemässä puolustaja-asianajajan virkaa — hän sitä tunsikin, ja lisäksi hänen sisällään liikkui jonkunmoinen tyytymättömyys itseensä, sääli toisiin, hellyyttä ja hämmennystä. Hän oli, sallittakoon meidän tehdä tämä vertaus, kuin kynttilän kostea ja ruhjoutunut sydän, joka pistettynä suuren soihdun liekkiin, aluksi savuaa, pihisee ja räiskii eikä ota syttyäkseen; mutta lopulla se syttyy ja palaa, vaikkakin vaivaloisesti. Don Abbondio olisi suorastaan syyttänyt itseään ja olisi vuodattanut katumuksen kyyneleitä, ellei olisi ajatellut Don Rodrigoa. Kuitenkin hänessä ilmeni tarpeeksi liikituksen merkkejä, niin että kardinaali saattoi huomata, etteivät sanansa olleet vailla vaikutustaan.

— Nyt, kardinaali jatkoi, toinen on pakosalla, toinen on lähtemässä pois kodistaan, molemmilla on liiaksikin painavat syyt pysyä kaukana, ilman todennäköisyyttä koskaan yhtyä täällä, jos Jumala yleensä on päättänyt heitä yhdistää. Nyt he eivät teitä tarvitse, eikä teillä ole tilaisuutta tehdä heille hyvää; eikä lyhytkantoinen katseemme saata tulevaisuudessa huomata mitään sellaista tilaisuutta. Mutta kuka tietää, eikö Jumala armossansa teille sellaista valmista! Oi, älkää antako sen luistaa pois käsistänne. Etsikää sellaista, tähystelkää sitä; rukoilkaa häntä, että hän sellaisen tarjoaisi.

— Sen teen varmasti, Teidän Kunnian-arvoisuutenne, sen teen varmasti, vastasi Don Abbondio, äänessä väre, joka tällä hetkellä tuntui lähtevän sydämestä.

— Niin, poikani, niin! huudahti Federigo ja lausui lopuksi sydämellisen arvokkaasti:

— Taivas tietää, että olisin kanssanne tahtonut keskustella vallan toisin. Me olemme molemmat jo eläneet kauan. Taivas on todistajani, että minun on ollut raskasta näillä soimauksilla koota surua harmaan päanne päälle. Kuinka paljon mieluisempaa minulle olisi ollut lohduttaa toinen toistamme yhteisistä huolistamme, yhteisistä tuskistamme, puhuen autuuden toivosta, jota olemme tulleet niin lähelle. Suokoon Jumala, että ne sanat, jotka minun on ollut pakko käyttää puhuessani kanssanne, hyödyttäisivät sekä teitä että minua. Älkää menetelkö niin, että hän tuona päivänä vaatii minut tilille siitä, että olen pidättänyt teidät virassa, jonka velvollisuudet niin surkeasti olette laiminlyönyt. Käyttäkäämme hyväksemme aikaa, puoliyö on lähellä; ylkä ei enää saata viipyä, pitäkäämme lamppumme valmiiksi sytytettyinä. Tarjotkaamme Jumalalle kurjat ja tyhjät sydämemme, jotta hän tahtois täyttää ne sillä ihmisrakkaudella, joka korjaa menneisyyden, joka turvaa tulevaisuuden, joka pelkää ja luottaa, itkee ja iloitsee järkevästi ja joka alati muuttuu siksi hyveeksi, jota tarvitsemme.

Näin sanottuaan hän läksi liikkeelle, ja Don Abbondio seurasi häntä.

Tässä lähdeteoksemme huomauttaa, ettei tämä ollut ainoa keskustelu näiden miesten välillä, ja ettei Lucia ollut ainoa puheenaine, mutta että on mainittu tämä ainoa, jotta ei poistuttaisi liiaksi kertomuksen pääaiheesta. Samasta syystä siinä ei myöskään ole mainittu muita huomattavia seikkoja, jotka Federigo sanoi ja tein toimitti tämän kirkollisen tarkastusmatkansa kuluessa, ei myöskään hänen anteliaisuuttaan, eikä hänen sovittamiaan riitaisuuksia ja vihamielisyyksiä, jotka vanhastaan olivat vallinneet eri henkilöiden, perheiden, kokonaisten alueiden välillä; ellei hän saanut niitä tukahutetuiksi, hän ainakin tasoitti niitä, mikä tapahtui paljoa useammin. Niinikään on jäänyt mainitsematta, että hän kesytti muutaman pöyhkyrin tai pikkutirannin joko elinajaksi tai ainakin joksikin aikaa. Nämä olivat kaikki seikkoja, joita kohtasi kaikkialla hiippakunnassa, missä vaan tämä oivallinen mies jonkun aikaa oleskeli.

Sitten kerrotaan, miten seuraavana aamuna Donna Prassede sopimuksen mukaan tuli noutamaan Luciaa ja osoittamaan kunnioitustaan kardinaalille, joka suuresti kiitti tätä nuorta naista ja sulki hänet lämpimästi aatelisrouvan suosioon. Saattaa kuvitella miten runsaita kyyneliä vuodattaen Lucia erosi äidistään. Hän astui ulos pienestä kotitalostaan ja sanoi toistamiseen hyvästi synnyinseudulleen, tuntien tuollaista kaksinkertaista katkeruutta, mikä herää kun jättää paikan, joka on ollut rakkahin kaikista, mutta jonka yksinomaisen helliminen tulee mahdottomaksi. Mutta jäähyväiset äidistä eivät olleet viimeiset, sillä Donna Prassede oli sanonut, että hänen perheensä aikoi vielä jonkun päivän viettää tuossa huvilassa, joka ei ollut varsin kaukana Lucian kotikylästä. Ja Agnese lupasi tyttärelleen tulla sinne häntä tervehtimään ja toimeenpanemaan surullisemmat jäähyväiset.

Kardinaalikin oli lähtöhankkeissa jatkaakseen tarkastusmatkaansa; silloin saapui sen seurakunnan kirkkoherra, missä Nimittämättömän linna sijaitsi. Käytyään sisälle hän ojensi esiin tuon linnaherran lähettämän mytyn sekä kirjeen, joka pyysi Lucian äitiä vastaanottamaan sata kultascudoa, jotka olivat mytyssä, käytettäväksi myötäjaisina tyttärelleen tai tarkoitukseen, mikä heistä näyttäisi parhaalta. Samalla hän pyysi sanomaan heille, että jos he joskus tai missä tilaisuudessa tahansa luulisivat hänen, Nimittämättömän, voivan heille tehdä jotain palvelusta, niin Lucia liiankin hyvin tunsu hänen olopaikkansa. Hänestä tällainen tilaisuus olisi mitä toivotuin onni. Kardinaali kutsutti heti Agnesen, kertoi hänelle tehtävänsä, jota vaimo kuunteli yhtä tyytyväisenä kuin hämmästyneenä; Ja hän antoi hänelle rahakäärin, minkä vaimo vastaanotti erityisesti estelemättä.

— Jumala palkitkoon tuota herraa, hän virkkoi, ja jos Teidän Kunnian-arvoisuutenne sanoisi hänelle monet tuhannet kiitokset. Mutta älkää sanoko siitä kellekään muulle mitään, sillä näillä seuduin on kaikenlaisia... Antakaa anteeksi, nähkääs; tiedänhän, ettei Teidän arvoisenne mies mene sellaisia löpöttelemään, mutta ... ymmärrättehän!

Hän poistui hiljaiseen kotiansa, sulkeutui huoneeseensa, aukaisi käärin, ja vaikka hän jo oli asiaan valmistunut, hän näki ihmetellen yhdessä kasassa ja omaisuutenaan nuo kultarahat, joita kenties ei koskaan ollut nähnyt useampaa kuin yhden kerrallaan, eikä sitäkään usein. Hän laski ne ja sai ne sitten vaivoin jälleen käärin kasatuiksi, sillä joka hetki ne putoilivat kyljelleen tai soluivat pois hänen kömpelöistä käsistään. Lopulta hän sai aikaan jonkunmoisen käärin, jonka nivoi vaatepalaseen, tehden siitä mytyn, minkä huolellisesti satoi nyörillä ja kätki olkipatjansa soppeen. Loppupäivänä hän vaan hautoi mielessään tulevaisuudentuumia ja kaihosi seuraavaa aamua. Mentyyään levolle hän pysyi kauan hereillä, voimatta irroittaa ajatuksiaan noista sadasta kultarahasta, jotka hänellä oli patjan alla. Ja vielä nukuksissaankin hän niistä näki unta. Päivän valjetessa hän nousi ja läksi nopeasti kulkemaan siihen huvilaan, missä Lucia asui.

Vaikka Lucian vastenmielisyys puhua lupauksestaan ei ollenkaan ollut vähentynyt, hän kuitenkin oli päättänyt tehdä itselleen pakkoa ja ilmaista sen äidilleen tuossa keskustelussa, joka pitkäksi aikaa oli oleva viimeinen.

Tuskin he olivat jääneet kahdenkesken, kun Agnese virkkoi, kasvot vallan vilkastuneina ja puoliääneen, ikäänkuin läsnä olisi ollut joku, jonka kuullen ei tahtonut puhua:

— Minulla on sanottavana sinulle perin tärkeä asia.

Ja hän kertoi heidän osakseen tulleen odottamattoman onnen.

— Jumala siunatkoon tuota herraa, virkkoi Lucia. Näin saatatte te siis elää mukavasti ja tehdä hyvää jollekin toisellekin.

— Kuinka! vastasi Agnese. Etkö älyä mitä kaikkea voimme tehdä näin paljolla rahalla? Kuulehan; eihän minulla maailmassa ole mitään muuta kuin sinä, kuin te molemmat piti sanomani; sillä siitäperin kuin Renzo alkoi vakavasti puhua kanssasi, olen aina pitänyt häntä omana poikanani. Kaikki riippuu vaan siitä, ettei hänelle ole tapahtunut onnettomuutta, hän kun ei ole lähettänyt itsestään mitään tietoa. Mutta pitääkö kaiken käydä onnettomasti? Toivokaamme, että ei. Minä puolestani olisin kernaasti

suonut, että luuni olisivat levänneet synnyinseutuni maan povessa. Mutta nyt kun et sinä voi jäädä sinne tuon konnan vuoksi, ja jo vaan ajattellessanikin, että tuo ilkiö olisi niin lähellä minua, on tämä saattanut minut kotiseutuani inhoamaan, ja teidän molempien kanssa minä asetun minne tahansa asumaan. Jo kun olin päättänyt näyttää teidät molemmat, olin valmis seuraamaan teitä vaikka maailman ääriin; enkä senjälkeen ole päätöstäni muuttanut; mutta mitä olisi voinut tehdä ilman rahoja? Huomaa siis nyt! Nuo muutamat rovot, jotka poikaparka niin suurella vaivalla ja säästäväisyydellä oli koonnut on oikeus ottanut takavarikkoon. Mutta korvaukseksi Herra on lähettänyt meille onnen. Kun siis Renzo on keksinyt keinon lähettää meille sanan, onko elossa ja missä elää, ja mitä tuumia hänellä on, tulen minä itse sinua noutamaan Milanosta, aivan varmasti tulen. Takavuosina olisin epäröinyt lähteä mokomalle matkalle; mutta vastoinkäymiset tekevät ihmisen varmemmaksi ja kokeneemmaksi; olenhan jo käynyt Monzassa asti ja tiedän, mitä matkustaminen merkitsee. Otan mukaani luotettavan miehen, jonkun sukulaisen, esimerkiksi Alession Maggianicosta; sillä totta puhuen, ei meidän kylässämme ole ainoatakaan siihen kykenevää miestä. Hänen kanssaan lähden matkaan, tietysti me maksamme kulut; no ... kuuletko?

Mutta huomattaessaan että Lucia ei käynyt iloiseksi, vaan sen sijaan yhä alakuloisemmaksi, osoittaen ainoastaan ilotonta hellyyttä, Agnese keskeytti puheensa ja virkkoi:

— Mutta mikä sinun on? Etkö ole samaa mieltä kuin minä?

— Äiti parka! huudahti Lucia, kietoen käsivartensa hänen kaulaansa ja painaen kyynelten peittämät kasvosensa hänen poveaan vastaan.

— Mikä sinun on? kysyi äiti uudelleen täynnä levottomuutta.

— Minun olisi pitänyt sanoa se teille aikaisemmin, sanoi Lucia kohottaen kasvojaan ja pyyhkien kyyneleitänsä. Mutta minulla ei ole ollut siihen rohkeutta. Antakaa minulle anteeksi.

— Mutta puhu toki!

— En enää voi tulla tuon poloisen vaimoksi.

— Kuinka? Kuinka?

Pää kumarassa, povi raskaasti hengittäen, itkien vaikeroimatta, kertoen onnettomuutta, joka oli muuttamaton, Lucia ilmaisi tekemänsä lupauksen. Ja pannen ristiin kätensä hän uudelleen pyysi äidiltään anteeksi, että siihen asti oli pitänyt sitä salassa. Sitten hän pyysi, ettei äitinsä kertoisi sitä kellekään ja että auttaisi häntä täyttämään hänen lupaustaan.

Agnese oli hämmästyneenä ja tyrmistyneenä. Hän oli närkästyneenä siitä tuosta tyttärensä vaiteliaisuudesta häntä kohtaan. Mutta tapauksen vakavuus tukahutti hänen vihansa. Hän tahtoi soimata tyttärensä menettelyä, mutta huomasi, että se samalla olisi ollut taivaan soimaamista. Lisäksi vielä Lucia mitä vilkkaimmin värein kuvasi tuota yötä, synkkää epätoivoansa, odottamatonta pelastusta, joiden välillä oli selvästi ja juhlallisesti tehnyt lupauksensa.

Ja kuunnellessaan tätä surullista tarinaa, Agnesenkin mieleen johtuivat monet esimerkit, joita usein oli kuullut kerrottavan, joita itsekkin oli kertonut tyttärellensä, jonkun lupauksen loukkaamisesta johtuneista oudoista ja hirvittävästä rangaistuksista. Oltuaan siinä hetken aikaa sanattoman hämmästyksen valloissa, hän virkkoi:

— Ja mitä nyt aiot tehdä?

— Nyt, tämä vastasi, Herra on siitä huolen pitävä, Herra ja Pyhä Neitsyt. Olen antautunut heidän huostaansa. He eivät ole tähänasti minua hylänneet, he eivät tule minua hylkäämään nyt, kun... Se armo, jota Herralta itselleni rukoilen, ainoa armo sieluni pelastuksen jälkeen, on, että hän antaisi minun palata teidän luoksenne; ja hän on minulle sen suova, varmasti hän sen on suova. Tuona kauheana päivänä ... noissa vaunuissa... Ah! kaikkein pyhin Neitsyt!... Nuo miehet! ... kuka olisi voinut minulle sanoa, että he veivät minut miehen luo, joka seuraavana päivänä saattoi minut teidän luoksenne?

— Mutta miksi et heti puhunut siitä äidillesi? sanoi Agnese osoittaen närkästystä, jota lievensi ystävällisyys ja sääli.

— Antakaa minulle anteeksi; minulla ei ollut rohkeutta ... ja mitä olisi hyödyttänyt surettaa teitä muutama päivä aikaisemmin?

— Entä Renzo? virkkoi Agnese päätään pudistaen.

— Oi, huudahti Lucia ja värähti äkkiä. En enää saa ajatella tuota poloista. Näkeehän selvästi, ettei se ollut sallittu... Näkeehän vallan selvästi, että Herra on tahtonut meidät toisistamme eroittaa. Ja kuka

tietää? ... mutta ei, ei, Jumala on varmaan suojellut häntä vaaroilta, ja saattaa hänet vielä onnellisemmaksi ilman minua.

— Kuitenkin, jatkoi äiti, ellet olisi lupauksellasi sitoutunut ainaiseksi, ja ellei Renzolle ole sattunut mitään onnettomuutta, niin olisin minä näiden saamieni rahojen avulla voinut järjestää kaiken.

— Mutta olisimmeko koskaan saaneet noita rahoja, ellei minulla olisi ollut kestettävänä tuo kauhea yö. Jumala on tahtonut, että kaikki kävisi niinkuin on käynyt; tapahtukoon hänen tahtonsa!

Ja hänen äänensä tukehtui kyyneliin.

Kuultuaan tämän odottamattoman todistusperusteen Agnese vaipui ajatuksiinsa. Muutaman hetken kuluttua Lucia tukehutti nyhkytyksensä ja virkkoi:

— Nyt kun se kerran on tapahtunut, täytyy siihen alistua nöyryn sydämin. Ja te, äitiparka voitte minua siinä auttaa, ensin rukoilemalla taivasta onnettoman tyttärenne puolesta, ja sitten ... täytyyhän tuon poloisen saada se tietää. Ajatelkaa te sitä, tehkää minulle tämäkin rakkaudentyö, sillä te voitte sitä ajatella. Kun saatte tietää, missä hän on, niin pyytäkää jotakin henkilöä hänelle kirjoittamaan, antakaa toimeksi jollekin miehelle ... niin juuri serkullenne Alessioile, joka on älykäs ja hyvänsuopa mies, onhan hän aina tahtonut meidän parastamme, eikä hän asiasta puhu muille. Pyytäkää häntä kirjoittamaan Renzolle, miten on käynyt, missä olen ollut, miten olen kärsinyt, ja että Jumala on näin tahtonut, ja että hän rauhoittuisi, ja etten minä koskaan, koskaan voi olla kenenkään oma. Pyytäkää häntä taitavasti selittämään asiaa, huomauttamaan, että olen tehnyt oikean lupauksen. Kunhan hän saa tietää, että olen tehnyt lupauksen Neitsyt Marialle ... onhan hän aina ollut Jumalaa pelkääväinen. Ja heti kun saatte hänestä tietoa, lähettäkää minulle sana, että hän on terve; ja sitten ... ei teidän enää tarvitse antaa minulle hänestä mitään tietoa.

Syvästi hellyneenä Agnese vakuutti tyttärelleen, että kaikki oli tapahtuva hänen toivomuksensa mukaan.

— Tahtoisin vielä sanoa teille toisen seikan, virkkoi Lucia; ellei tuo miesparka olisi onnettomuudekseen ajatellut minua, ei hänen olisi käynyt niin kuin on käynyt. Nyt hän harhailee maailmalla; häneltä ovat katkaisseet tulevaisuuden, riistäneet häneltä kaiken, mitä hän omisti, kaikki nuo säästöt, jotka hän oli tehnyt, tuo onneton, tiedätte mitä varten ... ja meillä on niin paljon rahoja! Oi, äiti! Kun Herra on lähettänyt meille näin runsaan siunauksensa, ja kun piditte tuota poloista vallan omana lapsenanne ... niin omana poikananne, niin jakakaa rahat kahtia ja antakaa toinen puoli hänelle; Jumala ei varmaankaan tule meitä hylkäämään. Koettakaa löytää tilaisuutta, joku luotettava henkilö, ja lähettäkää hänelle nuo rahat; taivas tietää, kuinka suuresti hän kaiketi niitä tarvitsee!

— No saatatpa sen uskoa, vastasi Agnese, että sen todella teen. Poika parka! Luuletko minun olevan niin kiintyneen noihin rahoihin? No niin, tulinhan kyllä tänne hyvin iloisena niistä. Mutta tietysti lähetän ne hänelle, hänkin ... no niin, tiedän mitä tarkoitan; epäilemättä rahat ilahuttavat sitä, joka niitä tarvitsee; mutta nämä rahat eivät tule häntä lihoittamaan.

Lucia kiitti äitiään tästä pikaisesta ja anteliaasta auliudesta ja osoitti niin suurta kiitollisuutta ja lämpöä, että se, joka häntä silloin olisi havainnut, olisi tullut ajatelleeksi, miten hänen sydämensä vielä oli kiintynyt Renzoon ehkä enemmän kuin hän itse uskoi.

— Ja mitä teen minä, vaimoparka, ilman sinua! sanoi Agnese, vuorostaan hänkin itkien.

— Ja minä ilman teitä, äiti rukka, vierasten luona, siellä kaukana Milanossa... Mutta Herra on oleva molempien kanssa; hän kyllä sitten sallii meidän liittyä yhteen. Kahdeksan tai yhdeksän kuukauden kuluttua tulemme tapaamaan toisemme täällä. Ja sillä aikaa, ehkäpä aikaisemminkin, toivon Hänen järjestäneen asiat parhain päin meille. Jättäkäämme se Hänen tehtäväkseen. Tätä armoa tulen alati rukoilemaan pyhäältä Neitsyeltä. Jos minulla vielä olisi jotain hänelle tarjottavaa, sen tekisin; mutta hän on niin täynnä armoa, että hän sen antaa minulle lahjana.

Puhuttuaan tätä ja paljon muuta jotenkin samanlaista, ja vaihdettuaan moneen kertaan surkuttelun ja rohkaisun, kaihon ja alistumisen sanoja, kuten myös kehoituksia ja vakuutuksia salaisuuden säilyttämiseen nähden, vuodattaen runsaita kyyneleitä ja toistamiseen toisiaan syleillen, molemmat naiset erosivat toisistaan luvaten toinen toiselleen, että tapaisivat toisensa viimeistään seuraavana syksynä; tämän he tekivät, ikäänkuin tämän lupauksen täyttäminen olisi riippunut yksinomaan heidän tahdostaan, ja kuten kuitenkin aina on tavallista tuollaisissa tilaisuuksissa.

Kului pitkä aika, ennenkuin Agnese sai mitään tietoja Renzosta. Häneltä ei saapunut kirjettä, eikä ketään sanantuoja. Seudun ja lähistön ihmisistä ei yksikään, jolta hän saattoi asiaa tiedustella, voinut hänelle siitä sanoa enempää kuin mitä hän itse tiesi.



Eikä Agnese ollut ainoa, joka turhaan tiedusteli.

Kardinaali, joka ei suinkaan muodon vuoksi ollut sanonut naisparoilta aikovansa hankkia tietoja Renzo rukasta, olikin todella heti kirjoittanut niitä saadakseen. Palattuaan tarkastusmatkaltaan Milanoon, hän oli saanut vastauksen, jossa mainittiin, ettei kyseessä olevasta henkilöstä oltu saatu mitään tietoa; tosin hän jonkun aikaa oli oleskellut erään sukulaisensa talossa, missä ei ollut antanut aiheita moittimiseen. Mutta eräänä aamuna hän oli kadonnut, eikä tuo sama hänen sukulaisensa tietänyt, mihin hän oli joutunut, vaan saattoi ainoastaan toistaa muutamia löysiä ja ristiriitaisia huhuja, kuten, että tuo nuori mies muka oli värväytynyt soturiksi itäisille Välimeren maille, että hän sitten muka oli lähtenyt Saksaan ja että oli hukkunut kahlatessaan joen poikki; muuten kirjoitettiin, että alati tavoiteltaisiin asiasta tietoja, ja että heti kun jotain varmaa kuuluisi, se ilmoitettaisiin arvoisalle herralle kardinaalille.

Myöhemmin nämä ja tämänkaltaiset huhut levisivät Leconkin alueelle ja tulivat luonnollisesti Agnesenkin korviin. Vaimoparka ponnisti kaikki voimansa saadakseen selville, mikä näistä huhuista oli oikea ja tunkeakseen niiden lähteille, mutta hänen ei koskaan onnistunut löytää enempää kuin tuota: *niin sanotaan*, joka vielä tänään usein saa riittävästi takaamaan monen seikan todenperäisyyttä. Joskus hänelle tuskin oli kerrottu joku seikka, kun jo tuli toinen sanomaan, ettei siinä ollut ollenkaan perää; sen sijaan tämä korvaukseksi kertoi toisen yhtä oudon tarinan.

Kaikki vaan loruja. Tosiseikka oli seuraava: Milanon kuvernööri, Italian sotaväen ylipäällikkö, Don Gonzalo Fernandez di Cordova, oli tehnyt ankaran valituksen Venezian Milanossa olevalle lähettiläälle siitä, että muuan rosvo, pahantekijä, murhien ja ryöstöjen toimeenpanija, tuo kuuluisa Lorenzo Tramaglino, joka ollen oikeuden käsissä oli kiihoittanut kapinaan, päästäkseen vapaaksi, että tällainen mies oli vastaanotettu ja että häntä siedettiin Bergamon alueella. Lähettiläs oli vastannut että asia oli hänelle tuiki tuntematon, mutta että aikoi kirjoittaa Veneziaan ja pyytää niitä selvityksiä, joita hänen ylhäisyytensä halusi.

Veneziassa oli periaatteena edistää ja rohkaista milanolaisten silkinvalmistajien taipumusta siirtyä Bergamon alueelle ja siis asettaa niin, että he siellä saavuttivat paljon etua ja ennenkaikkea sen edun, jota ilman kaikki muu on mitätöntä, nimittäin turvallisuuden. Kun kaksi voimakasta joutuu riitaan, olkoonpa riidan aihe kuinka pieni tahansa, niin kolmas aina hyötyy jupakasta. Niinpä Bortolo sai kaikessa hiljaisuudessa tiedon eräältä henkilöltä, epätietoista keltä, ettei Renzon ollut turvallista oleskella sillä seudulla, ja että hänen olisi parempi siirtyä johonkin toiseen tehtaaseen, muuttaen nimensäkin joksikin aikaa. Bortolo ymmärsi yskän, ei tehnyt vastahuomautuksia, riensi ilmoittamaan asian serkulleen, kyyditsi hänet pois pikku vaunuissa, vei hänet toiseen silkinkehruu-laitokseen, joka oli edellisestä noin viidentoista Italian peninkulman päässä, ja esitti hänet Antonio Rivolta nimisenä isännälle; tämäkin oli syntynyt Milanon valtiossa, ja oli Bortolon vanhoja tuttavuuksia. Vaikka ajat olivat vaikeat, ei tämä kieltäytynyt vastaanottamasta työntekijää, jota asiaaymmärtävä kunnan mies suositti rehellisenä ja taitavana. Kokeensa Renzo suoritti niin hyvin, että isäntä saattoi olla täysin tyytyväinen pestaukseen. Alussa hän tosin arveli, että tuo nuori mies kaiketi oli hieman hajamielinen; häntä kun puhuteltiin nimeltä "Antonio", hän useinkaan ei vastannut.

Vähän myöhemmin saapui Veneziaasta Bergamon päällikölle sävyisäntyylinen määräys hankkia ja antaa tietoa siitä, oliko hänen piirissään, ja eritoten sillä seudulla senlaatuinen henkilö. Päällikkö ryhtyi utteriin toimenpiteisiin, jommoisia huomasi haluttavan ja lähetti kielteisen vastauksen, mikä ensin saapui Milanossa olevalle lähettiläälle, joka toimitti sen perille Don Gonzalo Fernandez di Cordovalle.

Eipä sitten puuttunut uteliaita, jotka tahtoivat Bortololta tietää, miksi tuo nuori mies ei enää ollut hänen luonaan, ja minne hän oli lähtenyt. Edelliseen kysymykseen Bortolo vastasi:

— Hän on yksinkertaisesti kadonnut! Päästäkseen eroon kaikkein itsepintaisimmista kyselijöistä hän koetti eksyttää heidät pois oikealta tolalta ja evästi heitä kutakin jollakin niistä uutisista, mitkä yllä mainitsimme. Hän jakeli niitä kuitenkin epävarmoina seikkoina, jotka itsekin muka oli kuullut kerrottavan ilman mitään varmuuden takeita.

Mutta kun häneltä asiaa tiedusteltiin kardinaalin taholta, ilman että tämän nimeä mainittiin, mutta hieman juhlalliseen ja salaperäiseen tapaan, huomauttamalla, että kysely tapahtui ylhäisen henkilön käskystä, Bortolon epäluulo heräsi entistään voimakkaampana ja hän katsoi välttämättömäksi vastata kuten tavallisesti. Jopa hän, kun oli kyseessä ylhäinen henkilö, antoi kaikki ne eri vastaukset, jotka oli eri tilaisuuksissa yksitellen tekaissut.

Älköön kuitenkaan luultako, että Don Conzalon arvoinen mies olisi persoonallisesti pitänyt vihaa vuoristolaistyömies raukkaan; ei myöskään, että hän sattumalta olisi saanut tietoonsa Renzon osoittamaa puuttuvaa kunnioitusta ja niitä uhmailevia sanoja, jotka Renzo oli lausunut hänen kaulasta kahlehditusta maurilaiskuninkaasta, minkä vuoksi hän olisi tahtonut harjoittaa kostoa; eikä, että hän olisi Renzoa pitänyt niin vaarallisena henkilönä, että häntä pakolaisenakin olisi pitänyt ajaa takaa, ja ettei hänen olisi sallittu elää etäälläkään, kuten Rooman senaatti menetteli Hannibaliin nähden. Don

Gonzalolla oli liian paljon ja liian tärkeitä asioita päässä, jotta olisi ottanut välittäkseen niin paljoa Renzon asioista. Ja jos näytti siltä, kuin olisi hän niistä välittänyt, se johtui omituisesta asianhaarojen yhtymästä, minkä tähden tuo nuori miesparka tahtomattaan ja tietämättään mitä hienoimman ja näkymättömän langan kautta joutui noiden liian lukuisien ja tärkeiden tapahtumien yhteyteen.

## SEITSEMÄSKOLMATTI LUKU.

Jo monasti olemme tulleet maininneeksi sotaa, joka tähän aikaan raivosi Herttua Vincenzo Gonzaga Toisen valtioissa vallanperimyksen johdosta; mutta tämä on aina tapahtunut kovassa kiireessä, niin että emme koskaan ole voineet tehdä muuta kuin ohimennen viittauksia. Mutta nyt on tärkeätä kertomuksemme ymmärtämiseen saada siitä tarkempaa tietoa. Tosin ne ovat seikkoja, mitkä tietää jokainen, joka osaa historiaa. Mutta kun oikein tunnemme itsemme, on meillä syytä olettaa, että tämän teoksemme tulevat lukemaan ainoastaan tiedottomat, eikä siis liene epäsoveliaista tässä mainita niitä mikä asianomaisille on välttämätöntä.

Olemme sanoneet, että tämän herttuan kuollessa hänen läheisin sukulaisensa, jolle lankesi vallanperimys, Carlo Gonzaga, nuoremman, Ranskaan siirtyneen sukuhaaran päämies, joka siellä omisti Neversin ja Rhetelin herttuakunnat, oli saanut haltuunsa Mantovan yliherruuden; ja nyt lisäämme: Montferratonkin yliherruuden, mikä seikka kiireen vuoksi jäi meiltä mainitsematta. Madridin hallitus, joka kaikin mokomin tahtoi — tämänkin olemme sanoneet — sulkea pois näistä molemmista läänityksistä uuden ruhtinaan, mitä varten se tarvitsi jotain syytä — sillä syyttä aloitetut sodat luonnollisesti sotisivat vastoin oikeutta — oli selittänyt puoltavansa sitä oikeutta, jonka toinen Gonzaga, Ferrante, Guastallan herttua väitti omistavansa Mantovaan nähden, ja sitä, jonka omistajiksi itseään väittivät Monferrat'iin nähden Carlo Emanuele I, Savoijin herttua ja Lothringenin leski-herttuatar Margherita Gonzaga. Don Gonzalo, sen suuren sotapäällikön sukua, jonka nimeä kantoi, oli jo ollut sotaretkellä Flanderissa, halusi suunnattomasti käydä sotaa Italiassakin, ja oli se henkilö, joka kenties kaikkein innokkaimmin lietsoi sodan liekkiä. Tulkiten mainitun hovin tarkoituksia ja kerjeten edelle sen määräyksiä hän toistaiseksi Savoijin herttuan kanssa oli tehnyt sopimuksen hyökkäyksestä Monferratoon ja sen jakamisesta; ja sittemmin hän helposti oli saanut tälle suunnitelmalleen vahvistuksen kreivi-herttualta, hän kun kuvaili helpoksi valloittaa Casalen, joka oli Espanjan kuninkaalle joutuneen osan parhaiten puolustettu paikka. Kuitenkin hän viimeainitun nimessä väitti tahtovansa valloittaa maan ainoastaan tallettamista varten, kunnes keisari oli lausuva ratkaisevan sanansa. Keisari oli valvoen osaksi toisten, osaksi omia etuja sillävälillä kieltäytynyt vahvistamasta läänitys-oikeuksia uudelle herttualle ja oli määrännyt, että hän hänelle jättäisi väliaikaisesti hallittavaksi riidanalaiset maat; itse hän aikoi perehtyä eri puolueiden kantaan ja luovuttaa omistamisen sille, jolla oli suurin oikeus puolelleen.

Siihen Neversin herttua ei tahtonut suostua.

Hänelläkin oli voimakkaita ystäviä: kardinaali Richelieu, Venezian herrat ja paavi, jona siihen aikaan oli, kuten on mainittu, Urbanus VIII. Mutta ensiksimmäinen, joka silloin oli takertuneena La Rochellen piiritykseen ja sotaan Englannin kanssa, ja jota sitäpaitsi pidätti kuningatar-äidin, Maria di Medicin puolue, tämä kun erityisten vaikutinten vuoksi vastusti Neversin herttuaaliista sukua, tarjosi ainoastaan hyviä toiveita.

Venezialaiset tahtoivat lähteä liikkeelle ja ilmaista kantansa ainoastaan jos ranskalainen armeija astuisi Italiaan. He auttoivat salaa herttuata minkä voivat, ja mitä tulee Madridin hoviin ja Milanon maaherraan, he panivat vastalauseita, ehdoittivat, kehoittivat rauhallisesti tai uhkaavasti, aina asianhaarojen mukaan. Paavi suositti Neversin herttuata ystäville, hieroi hänen hyväkseen sovintoa vastustajien kanssa ja suunnitteli sovinnon ehtoja; mutta sotavoimien lähettämistä taistelutanterelle hän ei tahtonut kuulla puhuttavankaan.

Näin ollen molemmat hyökkäysliittolaiset kahta varmemmin saattoivat ryhtyä sovittuun yritykseen. Carlo Emanuele oli taholtaan tunkeutunut Monferratoon; Don Gonzalo oli ylen sodanhaluisena ryhtynyt piirittämään Casalea. Mutta hän ei siitä saanut kaikkea sitä tyydytystä, mitä oli itselleen toivonut; ei näet pidä kuvitella, että sodassa aina kuljetaan ruusuilla. Hovi ei antanut hänelle hänen haluamaansa avustusta, jopa se kielsi häneltä kaikkein välttämättömintä; liittolainen auttoi häntä liiaksi — hän nimittäin anastettuaan oman osansa siirsi asehankkeensa Espanjan kuninkaan alueelle. Don Gonzalo joutui siitä tavattomasti raivoihinsa; mutta hän vältti melun nostamista, peläten, että tuo Carlo Emanuele, joka oli yhtä toimielias vehkeilyissä ja taitavan yritteliäs liittojen solminnassa kuin urhoollinen aseiden käytössä, kääntyisi Ranskalaisten puolelle, ja niin oli hänen pakko ummistaa

silmänsä, puida nyrkkiä taskussa ja vaieta.

Piiritys onnistui sittemmin huonosti, se venyi pitkään, jopa joskus vallan pysähtyikin, sekä piiritettyjen jäntevän, taitavan ja päättäväisen menettelyn vuoksi, että piirittäjän sotavoimien vähyyden tähden, ja muutamien historioitsijoiden mukaan hänen tekemiensä monien tyhmyyksien vuoksi. Tässä suhteessa jätämme totuuden paikoilleen; olemme muuten halukkaat, jos asianlaita todella oli näin, siitä suuresti iloitsemaan, jos se nimittäin on voinut olla syynä siihen, että harvempi mies sai surmansa, ruhjoutui tai joutui raajarikoksi ja, *ceteris paribus*, että Casalen katot vähemmin vahingoittuivat. Keskellä näitä vaikeuksia hän sai sanoman Milanon kapinasta ja riensi sinne omassa persoonassaan.

Siellä annetussa tapahtuman kertomuksessa mainittiin muun muassa Renzon kapinallinen ja melua nostanut pako, todet ja oletetut syyt, jotka olivat aiheuttaneet hänen vangitsemisensä; tiedettiin niinkään kertoa, että tuo henkilö oli paennut Bergamon alueelle.

Tämä viimemainittu seikka kiinnitti Don Gonzalon huomion.

Vallan toiselta taholta hän oli saanut tietää, että Veneziassa oli iloiten vastaanotettu sanoma Milanon kapinasta ja että siellä alussa oli luultu, että Don Gonzalon olisi pakko luopua Casalen piirityksestä ja että yhä vielä siellä luultiin hänen olevan siitä kovin huolissaan ja suuressa pulassa, varsinkin kun kohta tuon tapahtuman jälkeen oli saapunut Veneziaalaisten toivoma ja hänen pelkäämänsä sanoma, nimittäin että La Rochelle oli valloitettu. Syvästi loukkautuneena ihmisenä ja valtiomiehenä siitä, että noilla herroilla oli sellainen käsitys hänestä, hän tavoitteli jokaista tilaisuutta saattaakseen heidät tekemään sen johtopäätöksen, ettei hän suinkaan ollut menettänyt vanhaa urhoollisuuttaan. Sillä se, joka suoraan sanoo: "En pelkää", ei itse teossa sano mitään. Hyvä keino on tekeytyä loukatuksi, valittaa ja vaatia; ja kun siis Venezian lähetti oli tullut hänen luokseen kohteliaalle käynnilleen sekä urkkimaan hänen kasvoistaan ja ryhdistään miten oli laita hänen sisällään — pankaa merkille kaikki tämä; se on tuota vanhaa ovelaa politiikkaa —, Don Gonzalo puhui ensin mellakasta ohimennen ja miehen tavoin, joka jo on järjestänyt kaiken, johtui sitten puhumaan Renzosta, ja sitten tapahtui se, minkä lukija jo tietää, Senjälkeen hän ei enää huolehtinut niin mitättömästä asiasta, joka hänen puolestaan oli loppuun ajettu. Ja kun sitten pitkän aikaa myöhemmin vastaus saapui hänelle Casalen leiriin, minne oli palannut ja missä hänellä oli pää täynnä muita ajatuksia, hän kohotti ja käänsi päätään kuten silkkiäis-mato, joka hakee lehteä; hän kokosi hetken ajatuksiaan, palauttaakseen mieleensä tuon tapauksen, josta tuskin oli jäänyt varjoakaan hänen mieleensä. Sitten hän muisti tuon seikan, hänen mielestään sukelsi esiin tuon henkilön kuva himmeänä, epäselvänä. Hän siirtyi muuhun, eikä enää ajatellut sitä.

Mutta Renzolla, jolla saamiensa viittausten johdosta oli täysi syy olettaa kaikkea muuta kuin niin hyväntahtoista välinpitämättömyyttä, ei pitkään aikaan ollut muuta ajatusta tai oikeammin, muuta huolta, kuin elää piilossa. Saattaa kuvitella, että hänen palavin halunsa oli lähettää tietoja molemmille naisille ja puolestaan sellaisia heiltä saada; mutta siinä oli kaksi suurta vaikeutta. Toinen oli se, että hänenkin olisi pitänyt turvata kirjuriin; miesparka ei osannut kirjoittaa, eikä edes täydelleen lukeakaan. Ja kun hän, kuten muistanette, tohtori Juonittelijan kysellessä hänen lukutaitoaan, vastasi myöntävästi, ei tämä ollut mitään ylvästelevää kerskailua; asianlaita oli se, että hänen onnistui saada selvä painetusta, kun siihen uhrasi hieman aikaa; mutta kirjoitetun ymmärtämisen laita oli toisin.

Hänen oli siis pakko ilmaista kolmannelle henkilölle asiansa, arkaluontoinen salaisuutensa. Ja mies, joka osasi pidellä kynää ja johon saattoi luottaa, ei silloin ollut niinkään helposti löydettävissä, varsinkaan seudulla, missä ei ollut vanhoja tuttavuuksia. Toinen vaikeus oli löytää kirjeen viejä, henkilö, joka juuri kulki niille seuduille, joka suostuisi viemään kirjeen perille ja jättämään sen oikeisiin käsiin — kaikki nämäkin seikkoja, joita oli vaikea tavata yhtyneinä samassa henkilössä.

Viimein Renzo etsittyään ja tunnusteltuaan löysi henkilön, joka otti kirjoittaakseen hänen asiansa. Mutta kun hän ei tietänyt, olivatko naiset yhä vielä Monzassa, vai olivatko vaihtaneet olopaikkaa, hän piti varovaisena sulkea Agneselle aiotun kirjeen kuoreen, jossa oli veli Cristoforon osoite ja joka sisälsi muutaman hänellekin kirjoitetun rivin. Kirjeen kirjoittaja otti niinkään toimekseen toimittaa sen perille; hän antoi sen miehelle, jonka oli määrä lähteä Pescarenicon lähistöön. Tämä jätti sen, lausuttuaan runsaita suosituksia, tien varrella olevaan ravintolaan, niin lähelle määräpaikkaa kuin suinkin. Ja kun se oli luostariin osoitettu kirje, se saapui perille. Mutta minne se sitten joutui, sitä ei koskaan saatu tietää. Kun Renzo ei saanut vastausta, hän kirjoitutti toisen kirjeen, melkein samanlaisen kuin ensimmäisen, ja osoitti sen eräälle Leccossa asuvalle tuttavalleen tai sukulaiselleen. Hän haki toista viejää, löysikin sellaisen, ja tällä kertaa kirje saapui määräpaikkaansa, Agnese riensi joutuin Maggianicoon ja luetutti ja selitytti sen itselleen tuolla serkullaan, Alessiolla, Hän neuvotteli hänen kanssaan sopivasta vastauksesta, jonka serkku pani paperille. Keksittiin keino lähettää se Antonio Rivoltalle hänen asuntoonsa; tämä kaikki ei kuitenkaan tapahtunut niin nopeasti kuin me sitä kerromme. Renzo sai siis vastauksen, ja kirjoitutti uuden kirjeen. Sanalla sanoen, heidän välillään syntyi kirjevaihto, joka tosin ei ollut nopea ja säännöllinen, mutta joka kuitenkin oli jatkuva, vaikkakin aukkoja ja keskeytyksiä sattui.

Mutta jotta voisi kuvitella, minkälatuinen oli tämä kirjevaihto, tulee hieman tietää, miten silloin

tapahtuivat tällaiset seikat, ja miten ne tapahtuvat vielä nytkin; sillä tässä suhteessa luulen ettei mitään tai melkein mitään ole muuttunut.

Maalainen, joka ei osaa kirjoittaa, ja jonka kuitenkin tarvitsisi kirjoittaa jollekin, kääntyy henkilön puoleen, jolla on tämä taito, valiten hänet mikäli mahdollista vertaisistaan, hän kun joko epäilee toisia tai ei heihin ollenkaan luota. Hän kertoo hänelle niin selvästi kuin osaa mitä edellä on tapahtunut ja selvittää hänelle samaan tapaan mitä tulee kirjoittaa. Tuo kirjoitustaitoinen osaksi ymmärtää, osaksi aavistaa mistä on kysymys, antaa jonkun neuvon, ehdottaa jotain muutosta, virkkaa: "Jättäkää se vaan minun toimekseni", tarttuu kynään, panee parhaan taitonsa mukaan paperille toisen lausumat ajatukset, korjaa, parantelee niitä, alleviivaa, lieventää tai jättää kokonaan koskettelematta jonkun yksityiskohdan, jos katsoo sen asialle edullisemmaksi. Sillä sanottakoon mitä tahansa, henkilö, joka osaa jonkun seikan paremmin kuin muut, ei voi suostua olemaan pelkkä kone heidän käsissään; ja kun hän on nähnyt vaivaa perehtyä toisen asioihin, hän tahtoo myös ohjata niitä hieman oman mieltensä mukaan. Näin ollen ei kirjoittaja kuitenkaan aina saa sanotuksi kaikkea sitä, mitä tahtoi; joskus hän tulee kirjoittaneeksi jotain vallan muuta. Sattuuhan se meikäläisillekin, jotka kirjoitamme sellaista, mikä painatetaan.

Kun täten kyhätty kirje saapuu määrähenkilön käsiin, joka ei hänkään ole sen perehtyneempi aapistoon, hän vie sen toisen samantapaisen oppineen luo, joka sen hänelle lukee ja selostaa. Erimielisyyttä syntyy tulkitsemistavasta, sillä asianomainen, nojaten edellisiin tosiseikkoihin, väittää, että eräät sanat tietävät sitä, kirjeen lukija taas pitäen saamansa kokemuksen nojalla kiinni kirjeen kokoonpanosta, väittää, että ne merkitsevät tätä. Lopulta täytyy osaamattoman mukautua asiantuntijan mielipiteeseen, ja antaa hänen tehtäväkseen vastauksen kyhääminen, mikä tapahtuu samoin kuin edellisen kirjeen ja mikä sitten joutuu samanlaisen tulkinnan alaiseksi. Jos lisäksi kirjeessä käsitelty asia on hieman arkaluontoinen, jos siinä kosketellaan salaisia seikkoja, joita ei tahdottaisi antaa kolmannen henkilön ymmärtää, mikä voisi tapahtua, jos kirje eksyisi toisiin käsiin, jos tällaista peläten tahalla siinä on lausuttu asiat himmeästi, niin kirjevaihdon jatkuessa molemmat kirjeiden vaihtajat lopulta ymmärtävät toisiaan samoin kuin muinoin kaksi skolastikkoo, jotka neljä tuntia olivat väitelleet entelekiasta. En tahdo päivän tapahtumista noutaa esimerkkiä, sillä voisinpa siitä saada pahan iskun.

Kirjeitä vaihtavien ystäviemme laita oli tarkalleen sellainen kuin juuri olemme maininneet.

Ensimmäinen Renzon nimessä kirjoitettu kirje sisälsi paljon seikkoja. Ensinnäkin paitsi paon kuvausta, joka oli supistuneempi, mutta myöskin sekavampi kuin se, minkä tämän kirjoittaja siitä on antanut, hän teki selkoa silloisesta tilastaan, josta Agnese ja hänen tulkkinsa saivat kaikkea muuta kuin selvän ja täydellisen käsityksen. Siinä puhuttiin salaisesta tiedonannosta, nimen muutoksesta, välttämättömyydestä pysyä salassa, vaikka hän olikin turvallisessa paikassa: kaikki seikkoja, jotka sellaisinaan eivät olleet heidän ymmärrykselleen aivan selviä, ja jotka mainitussa kirjeessä olivat lausutut verhotuin sanoin. Tuo Renzon kirje sisälsi lisäksi levottomuutta ja intohimoa uhkuvia kysymyksiä Lucian seikkailuun nähden sekä surullisia ja synkkiä viittauksia siitä Renzonkin korviin saapuneisiin huhuihin. Vielä siinä oli himmeitä ja kaukaisia toiveita, tulevaisuuden tuulentupia, sitäpaitsi lupauksia ja rukouksia uskollisuuden pitämisestä, kehoituksia pysymään kärsivällisenä ja rohkeana ja odottamaan parempia aikoja. Lyhyen ajan kuluttua Agnese sai tilaisuuden luotettavaa henkilöä myöten lähettää Renzon käsiin vastauksen ja ne viisikymmentä scudoa, jotka Lucia oli hänelle määrännyt. Nähdessään näin paljon kultaa, ei Renzo tietänyt, mitä ajatella; hänen mieltensä oli täynnä ihmettelyä ja epävarmuutta, mitkä eivät jättäneet hänelle mitään rauhaa, ja hän riensi hakemaan sihteeriä, saadakseen kirjeen luetuksi ja näin oudon ja salaperäisen arvoituksen selitetyksi.

Tässä kirjeessä Agnesen sihteeri ensin hieman valitti tehtävänsä epäselvyyttä ja alkoi yhä valittaen selvittää tuon henkilön tarinaa — näin kuuluivat hänen sanansa — ja sitten hän selitti niiden viidenkymmenen scudon tarkoituksen. Senjälkeen hän puhui Lucian lupauksesta, mutta teki sen kautta rantain, lisäten suurin ja selvin sanoin sen neuvon, että Renzo rauhoittuisi eikä enää ajattelisi asiaa.

Renzo oli vähällä käydä tulkitsevan lukijansa kimppuun: hän vapisi, kauhistui ja raivostui sekä siitä, minkä oli ymmärtänyt, että siitä, mitä ei ollut voinut ymmärtää. Kolmeen, neljään kertaan hän luetutti itselleen tuon kauhean kirjeen, milloin luullen ymmärtävänsä paremmin, milloin taas pitäen epäselvänä ja ymmärtämättömänä sitä, mikä alussa oli tuntunut selvältä. Ja ollen tämän kuumeisen intohimon valloissa hän tahtoi, että sihteeri heti tarttuisi kynään ja kyhäisi vastauksen. Ilmaistuaan mitä voimakkaimmin lausein sääliään ja kauhuaan Lucian kohtalon johdosta hän jatkoi saneluaan:

— Kirjoittakaa, etten minä voi rauhoittua, enkä tahdo rauhoittua, en nyt, enkä koskaan; ja ettei nämä ole neuvoja, joita sopii antaa minun kaltaiselleni miesparalle; ja etten aio kajota noihin rahoihin, että kätken ja säilytän niitä tuon nuoren naisen myötäjäisiksi; että hänen pitää tulla omakseni; että minä en tahdo tietää mistään lupauksesta; että olen kyllä kuullut Pyhän Neitsyen puuttuvan meidän poloisien asioihin auttaakseen hädänalaisia ja siitä saadakseen kiitosta, mutta että hän tekisi kiusaa ja vaatisi sanaansa syömään — sitä en koskaan ole kuullut; ja ettei suinkaan voi olla näin; ja että meidän näillä

rahoilla tulee panna kuntoon taloutemme täällä; ja että vaikka tällä haavaa olen hieman pulmallisessa tilassa, niin se on tuulenpuuska, joka pian on ohi; ja muita senkaltaisia seikkoja. Agnese sai sittemmin tämän kirjeen; ja kirjevaihto jatkui yllä osoittamaamme tapaan.

Kun Lucian äidin oli onnistunut, en oikein tiedä millä keinoin, ilmaista tyttärelleen, että muudan oli elossa, turvissa ja että hän oli saanut heidän tietonsa, Lucia tunsu suurta huojennusta eikä enää toivonut muuta, kuin että tuo nuori mies hänet unhoittaisi, tai, sanoaksemme tarkemmin, että hän koettaisi unhoittaa. Lucia puolestaan sata kertaa päivässä teki Renzoon nähden samanlaisen päätöksen ja yritti joka keinoa sitä toteuttaakseen. Lakkaamatta hän työssään aherteli ja koetti kiinnittää siihen kaiken huomionsa; kun Renzon kuva palasi hänen mieleensä, hän oitis itsekseen lausui tai lauloi rukouksia. Mutta ikäänkuin ilkamoiden tämä kuva ei tullut avoimesti ja ilmeisenä; se hiipi salaa muiden kuvien mukana, niin ettei mieli huomannut sitä vastaanottaneensa kuin vasta jonkun aikaa jälestäpäin.

Lucia siirtyi usein ajatuksissaan äitinsä luokse; miten olisikaan voinut olla toisin. Ja hänen mielikuvituksensa Renzo tuli hiljaa hiipien kolmanneksi, kuten todellinen Renzo niin usein oli tehnyt. Ja niin tämä nuorukainen ilmestyi kaikkien henkilöiden mukana, joka paikassa, jokaisessa menneisyyden muistossa. Ja kun tyttöparka joskus haaveili tulevaisuudestaan, ilmestyi tuo kuva silloinkin, vaikka vaan sanoakseen: siellä minä ainakaan en tule olemaan mukana. Jos siis Renzon täydellinen karkoittaminen ajatuksista oli toivottoman turha yritys, onnistui Lucian kuitenkin jossakin määrin ajatella häntä harvemmin ja vähemmin hehkuvasti, kuin mitä sydämensä olisi vaatinut; se olisi onnistunut hänelle paremminkin, jos hän olisi ollut yksin sitä tahtomassa. Mutta Donna Prassede nähkääs oli olemassa, jonka hartain pyrkimys oli karkoittaa Renzo Lucian ajatuksista, ja joka sitä varten ei ollut keksinyt parempaa keinoa kuin että puhui Renzosta niin usein kuin suinkin.

— Kas niin, hän virkkoi usein, nyt ei enää ajatella tuota miestä!

— Minä en ajattele ketään, vastasi Lucia.

Donna Prassede vaan ei ottanut tyytyäkseen moiseen vastaukseen ja huomautti, että hän halusi tosiseikkoja, eikä pelkkiä sanoja. Ja hän laverteli pitkään nuorten naisten tavoista, puhuen niistä seuraavasti:

— Kun tytöt ovat rakastuneet heittiöön — ja sellaisiin he parhaasta päästä kiintyvät — eivät he enää voi vapautua heistä. Jos naimiset kunniallisen, järkevän, kelpo miehen kanssa jonkun onnettoman sattuman vuoksi ovat menneet myttyyn, niin he heti rauhoittuvat; mutta jos on kysymys huimasta uskalikosta, niin ovat he toivottomia.

Ja sitten alkoi hän ladella tuon poissaolevan miesparan ansioluetteloa, pahantekijän, joka muka oli tullut Milanoon ryöstämään ja murhaamaan; ja kaikinmokomin hän tahtoi saada Lucian tunnustamaan kaikki ne koirankujeet, jotka Renzo muka oli tehnyt kotiseudullaankin.

Ääni värähdellen häpeästä, surusta ja kaikesta siitä paheksumisesta, jonka hänen lempeä luonteensa ja nöyrän riippuvainen asemansa sallivat hänen sisällään liikkua Lucia vastusti tätä käsitystä ja vakuutti, että tuo poloinen nuori mies ei koskaan kotikylässään ollut antanut aihetta puhumaan itsestään muuta kuin hyvää; kernaasti olisi hän suonut, näin hän sanoi, että joku sieltä kotikylästä olisi ollut läsnä täällä, jotta hän olisi voinut vedota hänen todistukseensa.

Myöskin Milanon seikkailuun nähden, josta hänellä ei ollut tarkkoja tietoja, hän Renzoa puolusti sen vakaumuksen nojalla, mikä hänellä oli hänen käytöksestään aina hänen lapsuudesta asti. Lucia puolusti häntä tai ainakin luuli puolustavansa yksinomaan säälin vaatiman velvollisuuden nojalla, totuuden rakkaudesta, tai käyttääksemme sanaa, jonka avulla hän itselleen selitti tunnettaan, lähimäisen rakkaudesta. Mutta tästä puolustuksesta Donna Prassede sai uusia todistusperusteita vakuuttaakseen Lucialle, että tämän sydän yhä vielä oli kiintynyt tuohon mieheen. Ja totta puhuen, en saata sanoa, miten todella oli laita noina hetkinä. Se ruma kuva, jonka vanha nainen loi tuosta nuoresta miesparasta palautti päinvastoin Lucian mielessä entistään vilkkaampana ja selvempänä sen kuvan, joka siihen oli painunut pitkällisen tuttavallisen seurustelun aikana; pakosta tukahdutetut muistot palasivat joukottain; vastenmielisyydet ja ylenkatse palauttivat niin monen kunnioituksen aiheen; sokea ja raju viha herätti hänen sydämessään kahta voimakkaamman säälin. Ja kuka tietää, paljonko näiden tunteiden ohella saattoi hänen sisällään liikkua tuota toista tunnetta, joka niiden seurassa niin helposti pujahtaa sieluun. Saatamme kuvitella miten vahvasti se takertuu siihen mieleen, josta sitä pakolla koetetaan karkoittaa. Oli miten oli, nämä keskustelut eivät koskaan Lucian puolelta olisi kestäneet kauan; hänen sanansa upposivat pian nyyhkytyksiin.

Jos tämä Donna Prasseden kohtelu olisi aiheutunut vanhastaan juurtuneesta vihasta Luciaan, olisivat kenties tämän kyneleet häntä liikuttaneet ja saattaneet vaikenemaan; mutta nyt hän puhui parhaassa tarkoituksessa ja lasketteli edelleen sanatulvaansa joutumatta mielenliikutukseen; samoin saattavat vaikeroimiset ja rukoukset joskus pysäyttää vihollisen aseet, mutta eivät pidätä kirurgin veistä. Mutta

täytettyään, kuten hänen omat sanansa kuuluivat, hyvin yhdeltä kerralta velvollisuutensa, hän siirtyi nuhtelusta ja ankarasta moitteesta kehoituksiin, neuvoihin, joita höysti muutamilla kiitoslauseillakin, näin lieventääkseen karvasta makealla ja saavuttaakseen paremmin tarkoituksensa vaikuttamalla hoidokkaansa sieluun joka taholta. Kaikista näistä kohtauksista, jotka aina alkoivat, jatkuivat ja päättyivät jotakuinkin samoin, hyvä Lucia ei kuitenkaan katkeroitunut äreälle saarnaajattarelleen, joka muuten kohteli häntä mitä lempeimmin, osoittaen tätenkin hyvää tarkoitustaan. Hänen mieleensä jäi niistä sentään sellainen kiihoitus, sellainen ajatusten ja tunteiden temmellys, että hän jälestä tarvitsi pitkän aikaa ja paljon ponnistusta, saavuttaakseen aikaisemman tasapainonsa.

Onneksi Lucia ei ollut ainoa, jolle Donna Prassedden piti tehdä hyvää. Siitä seurasi, etteivät nuo nuhdesaarnat voineet toistua niin usein. Olihan hänen huolehdyttävä palvelijakunnastaan — kaikki päitä, joista mikä enemmän, mikä vähemmän kaipasi oikaisua ja ohjausta; olihan paljon muita tapauksia, joissa hän sai tilaisuuden tehdä samaa palvelusta useille muille, tehden sen pelkästä hyvästä sydäimestä, ilman mitään erityistä velvoitusta; ja paitsi tätä kaikkea hänellä oli viisi tytärtä; tosin ei yksikään näistä enää asunut kotona, mutta he tuottivat hänelle kuitenkin enemmän päänvaivaa, kuin jos olisivat siellä asuneet.

Kolme heistä oli nunnia, kaksi naimisissa; tästä seurasi luonnollisesti, että Donne Prassedella oli kolme luostaria, ja kaksi perhettä hallittavanaan, sangen lavea, monimutkainen ja erittäin tukala tehtävä sentähden, että kaksi aviomiestä, isien, äitien ja veljien tukemina, kolme abbedissaa, muiden arvohenkilöiden ja nunnien avustamina eivät tahtoneet alistua hänen ylijohoonsa. Käytiin siis sotaa, jopa samalla kertaa viittä sotaa, salassa, määrärajojen sisällä kohteliaasti, mutta vilkkaasti ja lakkaamatta. Jokaisessa näistä viidestä paikasta oli alati valpas pyrkimys välttää hänen huolenpitoaan, sulkea tie hänen neuvoiltaan, väistää hänen tiedustelujaan ja verhota, mikäli mahdollista, pienimmätkin seikat pimeään vaippaan. En puhu vastustuksesta ja vaikeuksista, joita hän kohtasi käsitellessään toisia asioita, jotka koskivat häntä vielä vähemmin; jokainen tietää, että sen, joka tahtoo tehdä ihmisille hyvää, useimmiten on tehtävä se vastoin heidän tahtoaan. Ainoa paikka, missä hänen intonsa saattoi häiriintymättä ja vapaasti päästä vaikuttamaan, oli hänen oma kotinsa; siellä jokainen oli kaikessa ja kaikkeen hänen tahdolleen alamainen, lukuunottamatta Don Ferrantea, jonka laita oli vallan erikoinen.

Ollen oppinut mies, häntä ei miellyttänyt käskeminen eikä liioin totteleminen. Saattoipa hänen arvoisa vaimonsa kaikissa talon asioissa olla määräävä emäntä, sitä hän ei ollenkaan vastustanut; mutta hän itse ei tahtonut olla mikään kuuliainen orja, ei totisesti. Ja jos hän pyynnöstä erityisissä tilaisuuksissa teki hänelle kynäpalvelusta, se johtui siitä, että tämä toimi häntä miellytti; mutta saattoipa hän tässäkin kohden panna vastalauseensa, ellei se, mistä hänen vaimonsa käski hänen kirjoittaa, ollut sopusoinnussa hänen vakaumuksensa kanssa.

— Vaivatkoon päätään, hän mutisi näissä tapauksissa; kirjoittakoon itse, kun asia hänestä näyttää, niin selvältä.

Donna Prassede koetti tällöin turhaan jonkun aikaa taivuttaa häntä, mutta ei kuitenkaan voinut muuta kuin napista häntä vastaan, sanoen häntä itsekkääksi, mieheksi, joka tekee kaikki oman päänsä mukaan, oppineeksi, arvonimi, joka sisälsi sekä harmia että vähän imartelua.

Don Ferrante vietti tuntikausia työhuoneessaan, missä hänellä oli melkoinen kirjakokoelma, lähes kolmesataa nidosta; ne olivat pelkkiä valittuja teoksia, kaikkein kuuluisimpia kirjailijoita eri aloilla; niistä hän oli toisiin enemmän, toisiin vähemmän perehtynyt. Astrologian alalla hän syystä kävi enemmän kuin pelkästä harrastajasta. Hänellä ei siitä ollut ainoastaan yleistietoja eikä tuota kulunutta sanastoa, jonka näytteitä ovat esim. vaikutukset, aspehdit, liitot, y.m., vaan osasipa hän puhua luontevasti, ja vallan kuin professori katederiltaan, taivaan kahdestatoista piiristä, suurimmista kehistä, valoisista ja pimeistä asteista, kohoamisesta ja vajoamisesta, siirtymisistä ja mullistuksista, sanalla sanoen tieteen varimmista ja salatuimmista perusteista. Noin kaksikymmentä vuotta hän usein toistuvien ja pitkien väittelyjen muodossa oli puolustanut Cardanuksen järjestelmää hyläten erään toisen oppineen kannan, joka pelkästä itsepäisyydestä, kuten Don Ferrante väitti, kiven kovaan piti kiinni Alcabizion järjestelmästä. Don Ferrante kyllä kernaasti tunnusti vanhanajan kansojen etevämmyyden, mutta ei silti voinut kärsiä, ettei tahdottu myöntää oikeutta uudenajan ihmisille silloin, kun he ilmeisesti olivat oikeassa. Hän tunsu myös keskinkertaista paremmin tieteiden historiaa, osasi tarvittaessa mainita oikeiksi todistetut tärkeimmät ennustukset sekä puhua henkevästi ja oppineesti toisista toteutumattomista enteistä, todistaakseen, ettei syy ollut tieteen, vaan niiden, jotka eivät olleet voineet sitä hyvin käyttää.

Muinaisajan filosofiaa hän osasi sen verran kuin oli tarpeellista; ja hän opiskeli sitä yhä edelleen lukemalla Diogenes Laertiusta. Mutta eihän voi omaksua kaikkia järjestelmiä, olivat ne kuinka oivallisia tahansa, ja jos mieli olla filosofi, täytyy kuitenkin valita joku kirjailija, ja sentähden Don Ferrante oli kohdistanut valintansa Aristoteleeseen, joka, kuten hän sanoi, ei ole vanhan- eikä uudenaikainen, hän on lyhyesti sanoen filosofi ennen kaikkea. Hän omisti myös useita Aristoteleen uudenaikaisten

syvimpien ja oppineimpien oppilaiden teoksia: Aristoteleen vastustajien teoksia hän ei koskaan ollut tahtonut lukea, välttääkseen ajanhukkaa, kuten sanoi, eikä liioin ostaa, välttääkseen rahan tuhlausta. Ainoastaan poikkeuksena hän oli kirjastossaan antanut sijan tuolle kuuluisalle kaksikymmentäkaksi kirjaa käsittävälle teokselle *De Subtilitate* ja muutamille muille Cardanuksen antiperipatetisille teoksille, sen nojalla, mitä tämä mies oli aikaansaanut astrologian alalla; sillä, niin hän arveli, mies, joka oli osannut kirjoittaa tutkimuksen *De restitutione temporum et motuum coelestium* sekä teoksen *Duodecim genitararum*, ansaitsi huomiota, silloinkin, kun hän iski kiveen; tämän miehen suuri vika oli, niin hän sanoi, se, että hän oli liiaksi henkevä, eikä kukaan saattanut sanoa kuinka pitkälle hän olisi mennyt filosofiassakin, jos hän ei olisi poikennut oikealta tieltä. Muuten, vaikka Don Ferrante oppineiden keskuudessa kävi täydellisestä peripatetikosta, hän omasta mielestään ei katsonut tarpeeksi tuntevansa tätä koulua; ja monesti hän väitti, hyvin vaatimattomasti, että olemus, yleiskäsitteet, maailmansielu ja olioiden luonne, eivät olleet niin selviä seikkoja, kuin saattaisi luulla.

Luonnontieteitä hän kohteli enemmän ajanvietteenä kuin tutkimuksen esineenä. Itse Aristoteleenkin ja Pliniuksen tätä ainetta koskevat teokset hän oli vaan lukenut niitä tarkemmin tutkimatta. Kuitenkin hän sattumalta oli yleisestä filosofiasta saanut tietoja tällä alalla ja oli selailut Portan teosta *Magia naturale*, Cardanuksen kirjoittamia *Kivien, Eläinten ja Kasvien* historioita, Albert Suuren yrtejä, kasveja ja eläimiä käsitteleviä tutkielmia sekä muita vähemmän tärkeitä teoksia, ja tämän nojalla hän tarvittaessa osasi huvittaa koolla olevia oppineita henkilöitä puhuen useiden lääkekasvien mitä merkillisimmistä avuista ja kummallisimmista ominaisuuksista, kuvaten tarkasti sireenien muodon ja tavat ja työn, yhden ainoan feniks-linnun, selittäen miten salamanteri voi olla tulella palamatta, miten imijäkalalla, tuolla pienellä eläimellä, on voima ja rohkeus yks kaks keskellä merta pysäyttää kuinka suuri laiva tahansa, miten kastepisarat muuttuvat helmiksi näkinkenkien kuoren sisällä, miten kameleontti elää pelkästä ilmasta, miten kristalli vuosisatojen kuluessa hitaasti muodostuu kovettuneesta jäädästä, ja muita mitä ihmeellisimpiä luonnon salaisuuksia.

Magiaan ja noituus-taitoon hän oli vielä enemmän perehtynyt, nämä kun olivat, sanoo lähdeteoksemme, paljon yleisempää suosiota nauttavia ja tärkeämpiä tieteitä ja joiden tosiseikat ovat paljoa painavampia ja helpommin todistettavissa. On melkein tarpeetonta mainita ettei tällä hänen harrastuksellaan koskaan ollut muuta tarkoitusta kuin perinpohjin perehtyä noitien pirullisiin temppeihin, jotta hän itse olisi voinut olla niiden suhteen varuillaan ja niiltä puolustautua. Ja nojaten etupäässä suureen Martino Delrivoon (tiedemieheen) hän kykeni vasituisesti keskustelemaan lemme-noitumisesta, nukutus- ja vihollismielis-noitumisesta ja noiden kolmen päänoitumislajin lukemattomista lajeista, joita, kuten lähdeteoksemme huomauttaa, niin turmiollisin seurauksin vielä silloin joka päivä harjoitettiin.

Yhtä laajat ja perusteelliset olivat Don Ferranten tiedot historian, varsinkin yleisen historian alalla, ja siinä olivat hänen lempikirjailijansa Tarcagnota, Dolce, Bugatti, Campana, Guazza, sanalla sanoen kaikkein kuuluisimmat.

— Mutta mitä olisikaan historia, oli Don Ferranten usein tapana sanoa, ilman politiikkaa? Opas, joka kulkisi edelleen ilman ketään opastettavaa jälessä, mille neuvoisi oikeata tietä, joten askeleet menisivät hukkaan; samoin politiikkaa ilman historiaa saattaisi verrata vaeltajaan, joka kulkisi umpimähkään ja ilman opasta. Hänen kirjastossaan oli hylly, joka oli omistettu tilastotieteellisille kirjailijoille. Siinä oli useiden maineettomien ja toisluokkaisten nimien joukossa nimet sellaiset kuin Bodino, Cavalcanti, Sansovino, Parata, Boccacini. Kahta teosta Don Ferrante kuitenkin tällä alalla piti muita monta vertaa etevämpänä, kahta teosta, joita hän jo jonkun aikaa oli tottunut pitämään ensimmäisinä, voimatta koskaan päättää kummalle niistä antaisi etusijan: toinen niistä oli kuuluisan firenzeläisen salakirjurin "Ruhtinas" ja "Puheet" — tosin veijari, näin tuumi Don Ferrante, mutta syväaatteinen; toinen oli tuon ei suinkaan vähemmän kuuluisan Giovanni Boteron kirjoittama "Valtion järki"; — kunnan mies, sanoi Don Ferrante, mutta samalla teräväpäinen. Mutta vähää ennen meidän kertomuksemme tapahtumisaikaa oli ilmestynyt teos, joka ratkaisi ensisijan kysymyksen, vieden voiton noista kahdesta merkkiteoksestakin, arveli Don Ferrante; se oli kirja, johon oli suljettu ja ikäänkuin tipahutettu kaikki häijyydet, jotta ne voisi tuntea, ja kaikki hyveet, jotta voisi niitä harjoittaa. Tämä kirja oli varsin pieni, mutta se oli puhdasta kultaa, sanalla sanoen, se oli Don Valeriano Castiglionen teos "Hallitseva Valtiomies", tuon ylen kuuluisan miehen, josta voi sanoa, että kaikkein suurimmat kirjailijat häntä kilvan ylistivät ja jota ylhäisimmät henkilöt kilvan kutsuivat luokseen; tätä kirjailijaa, kuten jokainen tietää, paavi Urbanus VIII kunnioitti mitä uhkuvimmilla kiitoslauseilla; häntä kardinaali Borghese ja Napolin varakuningas, Don Pietro da Toledo kehoittivat kirjoittamaan, edellinen paavi Paavali V:n, jälkimäinen katolilaisen kuninkaan Italiassa käymien sotien historian, kumpikin tosin turhaan; tämän kirjailijan Ranskan kuningas, Ludvig XIII, kardinaali Richelieun kehoituksesta nimitti historiankirjoittajakseen; tälle kirjailijalle Savoijin herttua Kaarle Emanuel uskoi saman tehtävän, ja saman kirjailijan ylistykseksi herttuatar Kristina, kaikkien kristillisimmän kuninkaan, Henrik IV:n tytär, saattoi arvokirjassa, muiden arvonimien ohella omistaa nämä sanat; "että hänellä varmasti on Italiassa saavuttamansa maine meidän aikojemme ensimmäisenä kirjailijana".

Mutta vaikka Don Ferrante saattoi sanoa olevansa perehtynyt kaikkiin yllä mainittuihin tieteisiin, oli kuitenkin yksi tiede, jossa hän ansaitsi ja omistikin professorin arvonimen: nimittäin ritarillisuuden tieteessä. Siitä hän ei ainoastaan puhunut täydellisenä mestarina, vaan osasi, usein kutsuttuna riidanratkaisijaksi kunnianasioissa, aina langettaa jonkun ratkaisevan tuomion. Hänellä oli kirjastossaan, ja saattaapa sanoa, päässäänkin, kaikkein kuuluisimpien tämän alan kirjailijoiden teokset: Paride dal Pozzo, Fausto da Longiano, Urrea, Muzio, Romei, Albergato, Torquato Tasson ensimmäinen ja toinen *Forno*; viimemainitun kirjailijan teoksista hänellä alati oli käsillä ja hän osasi aina siteerata ne "Vapautetun" ja "Valloitetun Jerusalemin" paikat, jotka kelpaavat todistuskappaleiksi ritarillisuuden kysymyksissä. Mutta tekijäin tekijä, hänen käsityksensä mukaan, oli meidän kuuluisa Francesco Birago, jonka seuraan hän sangen usein yhtyi antamaan lausuntoaan kunnianasioissa, ja joka puolestaan puhui Don Ferrantesta erityisen kunnioittavasti, ja heti kun tämän etevän kirjailijan teos "Ritarillisia keskusteluja" oli ilmestynyt, Don Ferrante epäroimättä ennusti, että tämä teos oli kumoava Olevanon arvoaseman ja että se oli oleva, muiden jalojen sisariensa rinnalla, ikäänkuin ylhäisimmän arvostelukyvyn lakikirja jälkeentulevaisilla — ennustus, huomauttaa lähdetekoksemme, jonka toteutumisen suhteen jokainen saattaa tehdä johtopäätöksensä.

Tämän jälkeen kirjailijamme siirtyy tarkastamaan Don Ferranten harrastusta kaunokirjallisuuden alalla. Mutta alamme epäillä, onko lukijalla enää halua seurata häntä tälle opastusretkelle; jopa alamme pelätä, että mekin puolestamme olemme antaneet aiheita moitteeseen liian orjallisesta kopioimisesta ja lähdekirjailijamme kaltaisesta ikävyyttämisestä, me kun olemme niin auliisti seuranneet häntä tähänasti kertomuksellemme kovin vieraan seikan kuvaamisessa, minkä hän luultavasti on paisuttanut yksinomaan saadakseen tilaisuuden koreilla oppineisuudellaan ja näyttää, ettei hän ollut jällellä aikansa tietämyksestä. Sentähden emme pyhi pois mitä olemme kirjoittaneet, kun emme tahdo, että aikamme ja vaivamme olisi mennyt hukkaan, mutta sivuutamme lopun palataksemme kertomuksemme kulkuun; teemme sen sitä suuremmalla syyllä, kun meillä on vielä pitkä taival kuljettavana, ennenkuin kohtaamme ainoatakaan henkilöistämme, ja vielä pitempi taival, ennenkuin jälleen tapaamme ne henkilöt, joiden kohtaloita lukija varmaankin enemmän harrastaa, jos hän tässä kaikessa yleensä jotain harrastaa. Seuraavan vuoden, nimittäin 1629:n syksyn loppuun asti, he kaikki, mitkä vapaasta tahdosta, mitkä taas pakosta, pysyivät jotenkin siinä tilassa, joihin heidät jätimme, ilman että kellekään heistä tapahtui, tai ilman että yhdenkään heistä onnistui toimittaa mitään, mikä ansaitsisi mainitsemista. Tuli sitten syksy, jolloin Agnese ja Lucia olivat sopineet tavata toisensa. Mutta suuri yleinen tapahtuma saattoi tämän tuuman raukeamaan. Ja tämä oli epäilemättä yksi sen vähimpiä seurauksia. Sitten seurasi toisia suuria tapahtumia, jotka eivät kuitenkaan aiheuttaneet mitään huomattavaa muutosta henkilöidemme kohtalossa. Lopuksi uudet, yleisemmät, mahtavammat, raivokkaammat tapahtumat saapuivat heihinkin asti, alhaisimpiinkin heistä, yhteiskunta-asteikon mukaan; niin kuin ääretön, hurja, harhaileva myrskytuuli, joka nyhtää juurineen irti puita, raastaa pois katot, kaataa kellotapulien huiput, paiskaa kumoon muurit, hajoittaa sinne tänne pirstaleet, nyhtäen irti maassa piilevät nurmenkin idut, kokoaa nurkista lakastuneet ja kevyet lehdet, jotka heikompi tuuli on sinne koonnut, ja kuljettaa ne mukaansa käärittäinä voittosaaliiseensa.

Jotta niiden yksityishenkilöiden kohtalot, jotka meidän on määrä kertoa, täysin selviäisivät, on ehdottoman tärkeätä, että ensin annamme kuvauksen, vaikkapa suppeankin, noista suurista julkisista tapahtumista, tehden sen hieman kauempaa.

## **KAHDEKSASKOLMATTI LUKU.**

Tuon kuuluisan Pyhän Martin päivän ja sen jälkeisen päivän mellakan jälkeen näytti siltä kuin yltäkyläisyys ikäänkuin ihmeen kautta olisi palannut Milanoon. Leipurien myymälät olivat täynnä leipää; leivän hinta oli sama kuin kaikkein satoisimpina vuosina; jauhojen hinta oli suhteellisesti sama. Niillä, jotka noina kahtena päivänä olivat panneet parastaan kirkuakseen, jopa tehdäkseen enempääkin, oli nyt — lukuunottamatta muutamia kapinallisia, jotka oli vangittu, syytä onnitella itseään, eikä pidä luulla että he, vangitsemisien tuottaman ensi kauhun asetuttua, olisivat sitä laiminlyöneet. Toreilla, katujen kulmissa, kapakoissa, iloittiin julkisesti, onniteltiin, jopa puoliääneen kerskailtiin siitä, että oli keksitty keino saada leivän hinta halvemmaksi. Mutta keskellä juhlimista ja itseluottamuksen temmellystä, pilkoitti kuitenkin — ja kuinka olisikaan voinut olla muuten — esiin levottomuutta, aavistusta siitä, ettei näin voinut kauan jatkua.

Piiritettiin leipomot ja jauhomyyvälät, kuten oli tehty tuon toisen keinotekoisien ja lyhytaikaisen yltäkyläisyyden aikana, jonka oli synnyttänyt Antonio Ferrerin ensimmäinen jauhojinnan alennus. Ne, joilla oli tallella pieniä rahasäästöjä, vaihtoivat ne leipään ja jauhoihin. Kirstuja, tynnyreitä ja kattiloita



käytettiin jauhosäiliöinä. Täten kaikki kilvan käyttivät hyväkseen hetken tarjoamia etuja, ja elleivät suorastaan saattaneet näiden pitkälistä jatkumista mahdottomaksi, sillä olihan se jo itsestään mahdoton, tekivät yhä vaikeammaksi sen hetkellisenkin pysymisen.

Sentähden Antonio Ferrer marraskuun 15 päivänä *De orden de su Excelencia*[37] julkaisi asetuksen, mikä kielsi jokaista, jolla oli leipää tai jauhoja talossaan, sitä enempää keltään ostamasta; ja jokaista kiellettiin ostamasta suurempaa leipämäärää, kuin mitä tarvitsi kahdeksi päiväksi; tämä kiello tapahtui rahasakkojen ja ruumiillisen kurituksen uhalla, mikä oli riippuvainen Hänen ylhäisyytensä mielivallasta. Asetus määräsi lisäksi viranomaisille ja kaikille muille kansalaisille, että ilmiantaisivat tämän asetuksen rikkojat, ja tuomareille, että toimeenpanisivat tarkastuksia heille osotetuissa taloissa. Mutta samalla se uudelleen sääti leipureille, että hyvin varustaisivat myymälänsä leivällä, uhaten heille päinvastaisessa tapauksessa viiden vuoden laivaorjan vankeutta, jopa pitempääkin, riippuen niinkään Hänen Ylhäisyytensä mielivallasta.

Ken kuvittelee, että tätä asetusta noudatettiin, erehtyy pahasti; ja jos kaikki näihin aikoihin julkaistut asetukset olisi pantu täytäntöön, olisi varmaankin Milanon herttuakunnalla ollut merellä ainakin yhtä paljon väkeä kuin mitä Suur-Britannialla tätä nykyä on laivastossaan. Oli miten oli, kävi tarpeelliseksi pitää huolta siitä, ettei heiltä puuttunut leivänvalmistusaineita, kun heidän käskettiin leipoa niin paljon leipää. Samoin kuin aina nälänhädän aikana, nytkin heräsi harrastus käyttämään leivänvalmistukseen ravintoaineita, joita muuten syödään toisenmuotoisina, ja niin keksittiin se temppu, että sekoitettiin riisiä leipätaikinaan. Marraskuun 23:ntenä päivänä vaati muudan julistus luovuttamaan puolet omistamastaan riisivarastosta yleisiin aittoihin ja uhkasi niitä, jotka sitä käyttäisivät vastoin viranomaisten määräystä, mainitun viljalajin takavarikkoon ottamisella ja kolmen scudon sakolla tynnyriltä. Tämä säädös oli, kuten jokainen huomaa, kaikista kohtuullisin.

Mutta täytyipä tämän riisinkin maksaa, ja sen hinta oli vallan suhdaton leivänhintaan nähden. Tämän suunnattoman eroituksen tasoittaminen annettiin kaupungin toimeksi; ja toimeenpanijoiden, dekurionien neuvosto piti kokousta tuona samana marraskuun 23:ntenä päivänä ja päätti huomauttaa kuvernöörille, että oli mahdotonta kauempaa kestää sellaista taakkaa. Ja kuvernööri määräsi asetuksella joulukuun 7:nneltä päivältä mainitun riisin hinnan kahdeksitoista liraksi tynnyriltä, uhaten jokaista, joka kieltäytyisi myymästä tästä hinnasta, tavaransa menettämällä ja samanarvoisella rahasakolla, *jopa suuremmallakin sakolla ja ruumiin kurituksella, riippuen Hänen Ylhäisyytensä mielivallasta ja tapauksen laadusta ynnä henkilöiden luonteesta.*

Jo ennen kapinaa oli puhdistetulle riisille määrätty hinta, samoin kuin luultavasti muillekin viljalajeille, ja tämä tapahtui toisten asetusten muodossa, joita meidän ei ole ollut mahdollista löytää.

Kun täten leivän ja jauhojen hintaa Milanossa pidettiin halpana, oli siitä seurauksena, että ympäristön väestö joukottain riensi sinne ostamaan. Poistaakseen tämän seikan, jota sanoi epäkohdaksi, Don Gonzalo uudessa asetuksessa joulukuun 7:nneltä päivältä kielsi kuljettamasta ulos kaupungista kahtakymmentä soldoa kalliimpaa leipämäärää, määräten asetuksen rikkojalle sakoksi tuon leipämäärän menettämisen ja kaksikymmentä viisi scudoa; ja *varojen puutteessa pari köydenkiristystä julkisessa paikassa, jopa kovempaakin kuritusta*, yhä vaan *Hänen Ylhäisyytensä mielivallan mukaan*. Saman kuun 22:nä päivänä — ei tiedetä miksi niin myöhään — hän julkaisi jauhoja ja ryynejä koskevan samanlaisen asetuksen.

Rahvas oli tahtonut hankkia itselleen yltäkylläisyyttä ryöstämällä ja polttamalla; hallitus tahtoi sitä pitää yllä orjalaivojen ja köyden avulla. Keinot olivat täydelleen sopusuhtaiset keskenään; mutta missä määrin ne vastasivat tarkoituseräänsä, saattaa lukija helposti arvostella; ja millä tavoin ne kelpasivat sitä toteuttamaan, sen saa lukija heti nähdä. Onpa muuten helppo huomata ja varsin tähellistä panna merkille, kuinka läheisessä ja välttämättömässä yhteydessä toisiinsa nämä molemmat menettelytavat olivat. Kumpikin niistä oli välttämätön seuraus edellisestä toimenpiteestä, joka oli määrännyt leivän hinnan niin paljoa huokeammaksi tosiolojen mukaista, eli sitä hintaa, joka luonnollisesti olisi johtunut tarpeen ja paljouden välisestä suhteesta. Tällainen keino on aina näyttänyt rahvaasta sekä kohtuudenmukaiselta että yksinkertaiselta ja helpolta toteuttaa; on siis hyvin luonnollista että ahtaina aikoina ja katovuosina se sitä halajaa, rukoilee, ja jos voi, pakoittaa sitä käyttämään. Mutta mikäli sittemmin seuraukset ilmenevät, käy välttämättömäksi, että viranomaiset ehkäisevät jokaisen niistä lailla, joka kieltää ihmisiä tekemästä sitä, johon edellinen laki heitä oikeutti. Sallittakoon meidän tässä ohimennen huomauttaa omituista sattumaa. Maassa ja aikana, joka on hyvin lähellä meitä,[38] uudenajan historian melukkaimpana ja merkillisimpänä aikana, on samanlaisten asianhaarojen vallitessa käytetty samanlaisia keinoja — voisipa melkein sanoa vallan samoja, eroten suhtien puolesta, mutta noudattaen jotenkin samaa järjestystä; niitä käytettiin huolimatta siitä, että ajat olivat muuttuneet, ja tuo seikka johtui etupäässä siitä, että rahvaan suuret joukot, joihin nuo tiedot eivät olleet juurtuneet, pitkäksi aikaa voi saattaa voimaan käsityksensä, ja käyttäkäsemme siellä tavallista puhetapaa, pakoittaen ohjata lainsäätäjän käsiä.

Palataksemme siis omiin asioihimme, oli kapinalla ollut kaksi seurausta: toiselta puolen elintarpeiden varsinainen tuhlauksen ja hukka itse kapinan aikana, ja toiselta puolen, halvan leipähinnan aikana tapahtuva, ylen runsas, ylimielinen, rajaton kulutus sen vähäisen viljamäärän kustannuksella, jonka olisi pitänyt riittää seuraavaan elonkorjuuseen asti. Näihin yleisiin seurauksiin liittyi se seikka, että neljä rahvaan miestä tuomittiin kuolemaan mellakan johtajina; kaksi heistä hirtettiin Kainalosauva-leipomion edustalla, ja kaksi sen kadun suulla, jonka varrella viljavoudin talo oli.

Muuten ovat historialliset tiedot tästä ajankohdasta niin puutteellisesti merkityt, ettei niissä ollenkaan mainita miten ja milloin tämä mielivaltainen hinta lakkasi. Jos meidän varmojen tietojen puutteessa on sallittu tuoda esiin oletettavia, olemme taipuvaiset luulemaan, että tuon hinnan lakkauttaminen tapahtui joulukuun 24:n päivän, kuolemantuomion toimeenpanemispäivän vaiheilla. Mainitsemmamme 22:n päivän jälkeisiä viljahintaa koskevia asetuksia emme ole tavanneet; joko ne ovat joutuneet hukkaan, pysyneet piilossa tutkimuksiltamme, tai lienee hallitus, keinojensa tehottomuuden lamauttamana ja pettyneenä niiden huonojen tuloksien johdosta jättänyt ne hävitykselle alttiiksi.

Kuitenkin tapaamme useilla historioitsijoilla — jotka aina kernaammin kuvaavat suuria tapahtumia kuin niiden alkujuurta ja kehitystä — kuvauksen maasta ja varsinkin kaupungista sellaisena kuin ne esiintyivät kevättalven ja kevään aikana, jolloin pahan alkusyy, viljamäärän ja tarpeen välinen epäsuhtaisuus ei suinkaan ollut herjennyt, vaan päinvastoin lisääntynyt niistä parannuskeinoista, jotka jonkun aikaa olivat viivyttäneet seurauksia; eikä tuota epäkohtaa oltu voitu poistaa tarpeellisen ulkoa tuodun viljamäärän avulla, jota tuontia vaikeutti yleisten ja yksityisten varojen riittämättömyys, ympäristön asukkaiden köyhyys, liikenteen hitaus ja esteet, jopa itse lait, jotka koettivat aikaansaada ja ylläpitää luonnottoman halpaa hintaa. Lisäksi nälänhädän oikea syy, tai paremmin sanoen, itse nälänhätä vaikutti tuhoten hillitsemättä ja täydellä voimallaan.

Tässä seuraa tuon surkean kuvauksen kopio.

Joka askeleella kohtasi suljettuja myymälöitä; tehtaat suureksi osaksi autioina; kaduilla sanomattoman surkeita näkyjä, kurjuuden lakkaamatonta vilinää, tuskien alituisia tyysijoja. Ammattikerjäläisten, joiden luku oli kuivunut varsin vähiin ja jotka olivat sekaantuneet ja eksyneet uuteen väen paljouteen, oli nyt pakko riidellä almusta niiden henkilöiden kanssa, joilta parempina aikoina olivat almuja vastaanottaneet. Siinä oli isäntiensä eroittamia tarjoilijoita ja puotipalvelijoita, joiden jokapäiväiset tulot olivat vähentyneet tai kokonaan lakanneet, ja jotka elivät vaivaloisesti säästöistään ja pääomastaan; liikkeen omistajiakin, joille liikkeensä pysähtyminen oli tuottanut vararikon ja turmion; kaikenlaisia käsityöläisiä, mitä karkeimpien ja hienoimpien, mitä tärkeimpien ja mitä ylellisimpien ammattien harjoittajia, harhailien ovelta ovelle, kadulta kadulle, nojaten talojen kulmiin, loikoen kivityksellä, talojen ja kirkkojen ääressä, valittaen anoen almua ja epäröiden tarpeen ja vielä polkemattoman häveliäisyyden välillä, laihtuneina, voimattomina, väristen vilusta ja nälästä, yllään kuluneet ja vähät vaatteet, jotka useilla kuitenkin vielä olivat entisen varallisuuden merkinä; samoin keskellä toimeentuloa ja alennustilaa ilmeni jonkunlaisia miehekkäisyyden ja utteruuden merkkejä.

Sekaantuneina tähän viheliäiseen joukkoon, ja muodostaen siitä melkoisen osan, liikkui palvelijoita, mitkä olivat isäntiensä eroittamat, nämä kun olivat vaatimattomasta varallisuudentilasta joutuneet ahdinkoon tai oltuaan sitä ennen mahtavia ja rikkaita, eivät sellaisena vuotena kenneet ylläpitämään lukuisan palvelijakunnan ylellisyyttä. Ja kaikkiin näihin erilaisiin puutteenalaisiin liittyi joukko toisia, jotka olivat tottuneet osaksi elämään heidän tuloistaan: lapsia, naisia, vanhuksia, ryhmittyneinä entisten ylläpitäjiensä ympärille tai hajaantuneina toisaalle kerjäämään.

Saattoipa muiden joukosta tuntea useita bravoja heidän pörristetyistä hiustupsuistaan, repaleiksi käyneistä komeista vaatteistaan, omituisista eleistään ja esiintymistavoistaan ja siitä leimasta, jonka elintapojen tottumus painaa kasvoihin ja joka on sitä enemmän silmään pistävä ja selvä, kuta enemmän se eroaa tavallisuudesta. Nämä bravot olivat vallitsevan yleisen kohtalon vuoksi menettäneet rikollisella tavalla ansaitun leipänsä, anoen sitä nyt armahtavaisilta ihmisiltä. Nälän masentamina, kilpaillen toistensa kanssa ainoastaan valitushuudoissa, he pelokkaina ja arkoina harhailivat kaduilla, joita niin kauan olivat kulkeneet pää pystyssä, katse epäluuloisena ja julmana, puettuna komeisiin ja omituisiin virkapukuihin, varustettuina rikkailla aseilla, suljilla koristettuina, hajuvesillä valeltuina ja tukka käherrettyinä. Ja he ojensivat nöyrinä kättä, jota niin monesti julkeasti olivat kohottaneet uhkausta tai salakavalaa iskua varten.

Mutta kenties viheliäisimmän ja surkuteltavimman näyn tarjosivat maalaiset; he saapuivat yksitellen, kaksittain, koko perheinä, miehet ja vaimot kantaen pikkulapsiaan käsivarrella tai selässä, taluttaen suurempia lapsia kädessä, vanhuksia kulkien jälessä. Muutamat, joiden talot majoitettu tai seudun kautta kulkeva sotaväki oli anastanut ja ryöstänyt, olivat epätoivoisina lähteneet pakoon. Näiden joukossa oli eräitä, jotka herättääkseen suurempaa sääliä tai saattaakseen silminnähtäväksi surkeutensa näyttivät mustelmiaan ja haavojaan, mitkä olivat saaneet iskuista puolustaessaan

omaisuutensa kurjia jäännöksiä tai ponnistaessaan paetakseen sokeata ja hillitöntä raakuutta. Toiset olivat säästyneet tältä erityiseltä vitsaukselta, mutta heidät karkoitti taas tuo toinen painajainen, joka ei säästänyt yhtään tämän maakunnan soppea, nimittäin kasvuttomuus ja verotaakat, mitkä olivat paisuneet suuremmiksi kuin koskaan, muka sodantarpeiden vaatimuksesta. Näitä henkilöitä saapui lakkaamatta kaupunkiin, kuin rikkauden ja anteliaisuuden pesäpaikkaan ainakin.

Saattoi erottaa äsken tulleet sekä heidän epävarmasta käynnistään ja tottumattoman ilmeestään, että vielä enemmän hämmästyksestä ja paheksumisesta, joka kuvastui heidän kasvoissaan, he kun kohtasivat niin runsaita kilpailevia onnettomuuden tovereita matkansa päämäärässä, missä olivat luulleet esiintyvänsä erityisinä säälin esineinä ja vetävänsä puoleensa katseet ja avuliaisuuden. Toiset, jotka jo jonkun aikaa olivat kuljeksineet ja asustaneet kaupungin kaduilla ja jotka ylläpitivät henkeään sattumalta saamallaan antimilla — näin suuri oli ristiriita tarpeen ja avunannon välillä — kantoivat kasvoillaan synkemmän ja toivottomamman alakuloisuuden leimaa. Erilaiset olivat heidän pukunsa, jos yleensä saattoi puvuista puhua! Kasvot näivettyneet laakson asukkailla, ruskeat tasangon ja kumpujen asujamilla ja verenpunaiset vuoristolaisilla, kaikki laihtuneet ja hivuneet, silmät syvällä kuopissaan, katseet tuijottavina, ilmaisten puoleksi synkeyttä, puoleksi mielettömyyttä; hiukset pörröisinä, parrat karheina; kovassa työssä varttuneet ja karaistuneet ruumiit nyt puutteen näännyttäminä; iho kurtistuneena kuihtuneilla käsivarsilla ja luisevilla sääriillä ja ryntäillä, jotka pilkistivät esiin repaleiden lomista.

Erilaisen mutta vallan yhtä surkean kuvan kuin tämä masentunut jänteveys, tarjosivat sukupuoleltaan ja iältään heikoimmat, joiden luonto helpommin oli voitettu ja joiden raukeemus ja masennus oli toivottomampi.

Siellä täällä kaduilla, vallan talojen seinien vierustassa, oli pieninä kasoina ruumenien ja likaisten vaateriepujen sekaisia poljettuja olkia. Ja nämä tunkiot olivat kuitenkin huolehtivan ihmisrakkauten antimia: ne olivat vuoteita, jotka olivat valmistettu sitä varten, että muutamat noista poloisista olisivat voineet niille yöksi päänsä lepoon kallistaa. Aika ajoin päivälläkin näki niillä nukkuvan tai loikovan jonkun onnettoman, jolta väsymys tai nälkä oli uuvuttanut voimat ja jäykistänyt jalat. Joskus tällaisella kurjalla vuoteella lepäsi kuollut ruumis; joskus väsynyt raukka äkkiä kaatui hengettömänä alas kivitykselle.

Monen tällaisen maahan kaatuneen yli näki joskus kumartuvan ohikulkijan tai naapurin, äkillisen säälin valtaamana. Muutamissa paikoin liikkui kauemmaksi tähtäävällä huolenpidolla järjestetty avuliaisuus, joka oli apuneuvoiltaan rikkaan ja suuremmoiseseen anteliaisuuteen tottuneen käden liikkeelle panema, nimittäin tuon hyvän kardinaali Federigon. Hän oli valinnut kuusi pappia, joiden hehkuvaa ja uupumatonta ihmisrakkautta tuki vankka ruumiinrakenne. Nämä hän oli jakanut kolmeen pariin, joista kunkin oli määrä kulkea läpi kolmanneksen kaupunkia, jälessään kantajia, joilla oli mukanaan erilaisia ravintoaineita sekä muita vaikuttavampia vahvistusaineita, ynnä vaatteita. Joka aamu nämä kolme paria läksivät liikkeelle kulkien eri suuntiin, lähestyivät niitä, joiden näkivät makaavan maassa ja jakelivat jokaiselle tarpeen vaatimaa apua. Se, joka jo kamppaili kuoleman kanssa eikä enää kyennyt nauttimaan mitään ravintoa, vastaanotti uskonnon viimeistä apua ja lohdutusta. Niille, joita ravinto vielä saattoi virkistää, antoivat he lientä, muniä, leipää ja viiniä; toisille, joita pitkäaikainen nälkä oli kiduttanut, he ojensivat väkilientä, mehua, jalompaa viiniä, virkistäen heitä sitä ennen, jos oli tarpeellista, lääkkeillä ja etikalla. Samanaikaisesti he jakelivat vaatteita, peittääkseen säädyttömintä ja huutavinta alastomuutta.

Eikä heidän avunantonsa pysähtynyt vielä tähän. Hyvä sielunpaimen oli niin määrännyt, että siellä, missä se oli toteutettavissa, jaettaisiin tehokasta, eikä hetkellistä apua. Ne poloiset, joille tämä ensi apu oli antanut tarpeeksi voimia pysymään pystyssä ja astumaan, saivat noilta samoilta papeilta vähän rahaa, jotta ei jälleen ilmaantuva tarve ja uuden avun puute uudelleen syöksisi heitä siihen tilaan, josta heidät oli pelastettu; toisille he koettivat hankkia työssijaa lähimmistä taloista. Varakkaissa taloissa myönnettiin useimmiten vieraanvaraisuutta pelkästä ihmisrakkautesta ja kardinaalin suosituksen nojalla; niissä taloissa taas, missä hyvältä tahdolta puuttuivat välikappaleet, nuo hengelliset miehet pyysivät ottamaan noita onnettomia täysihoitoon, sopivat maksusta ja suorittivat siitä heti osan käteisellä rahalla. He antoivat sitten kaikista näistä onnettomista täysihoitolaisista luettelon kaupungin papeille, jotta nämä olisivat käyneet heitä katsomassa, ja palasivat itsekin usein heitä tervehtimään.

Tuskin tarvinnee mainita, ettei Federigo supistanut huolenpitoaan näihin äärimäisiin kärsimyksiin ja ettei hän ollut odottanut tätä kurjuuden huippua heltyäkseen. Tämä hänen hehkuva ja valpas ihmisrakkautensa tunsu kaiken, kajosi kaikkeen, riensi auttamaan siinä, missä ei ollut voinut onnettomuutta häätää, ja pukeutui yhtä moneen ja vaihtelevaan muotoon kuin itse huutava tarve. Ja todella kokoamalla kaikki varansa, tekemällä säästäväisyytensä entistään vielä ankarammaksi, käyttämällä säästöjä, jotka olivat määrätty toisiin, tähän aikaan toisarvoisiksi käyneisiin tarpeisiin, hän kaikin tavoin oli haalinut kokoon rahoja, käyttääkseen ne kokonaan nälänhätää kärsiväin tuskien lieventämiseksi.

Hän oli ostanut suuria viljavarastoja ja lähettänyt siitä melkoisen osan hiippakuntansa enimmin tarvitsemiin osiin; ja kun tämä tarjottu apu ei läheskään vastannut tarvetta, hän lähetti lisäksi suoloja, "joiden avulla — näin sanoo Ripamonti mainitessaan tätä seikkaa[39] — niityn yrtit ja puiden kaarna muuttuivat ravinto-aineiksi". Viljaa ja rahoja hän oli jakanut kaupungin papeille. Itse hän samoili kaupungilla korttelista kortteliin, jaellen almuja; salassa hän auttoi useita köyhiä perheitä. Arkkipiispan palatsissa, kuten lääkäri Alessandro Tadino Milanon ruton kuvauksessaan kertoo, johon myöhemmin usein tulemme viittaamaan, jaettiin joka aamu kaksituhatta maljaa riisilientä.

Mutta nämä armeliaan anteliaisuuden ponnistukset, joita totisesti voimme sanoa suuremmoisiksi, kun ottaa huomioon, että ne olivat yhden ainoan miehen toimeenpanemat — sillä Federigo ei koskaan jaellut toisten laupeuden antimia — olivat vallan riittämättömät tyydyttämään tarvetta. Ja kuitenkin niihin yhtyi toisten yksityishenkilöiden tarjoama, joskaan ei yhtä hedelmällinen, niin silti sangen runsas anteliaisuus sekä dekurionien neuvoston myöntämä avustus, jonka toimeenpanon se oli uskonut viljavaraston hoitolautakunnalle. Kardinaalin huolenpidon avulla saatiin muutamien lähellä nälkäkuolemaa olevien vuoristolaisten henki pidennetyksi; mutta sitävastoin toiset joutuivat äärimäisen nälänhädän alaisiksi; edelliset joutuivat tähän samaan surkeaan tilaan kulutettuaan nuo niukat apuneuvot; toisilla seuduin, joita armeliaisuus, minkä oli pakko valita, ei ollut unhoittanut, mutta jotka se hetkeksi vähemmän tarvitsevana oli sivuuttanut, hätä kasvoi ja kävi kuolettavaksi; joka taholla kuoli ihmisiä, joka taholta tulvi ihmisiä kaupunkiin.

Jos parin tuhannen nälkääkärsivän — tavallisesti rotevimmat ja taitavimmat voittamaan kilpailussa ja raivaamaan itselleen tietä — oli onnistunut saada syödäkseen liemiruokaa, niin että juuri töin tuskin sinä päivänä pelastuivat nälkään kuolemasta, niin kuinka monta tuhatta muita poloisia jäi jällelle, kadehtien noiden muiden muka onnellisempien kohtaloa, vaikkapa noiden jällelle jääneiden joukossa useinkin oli heidän puolisojaan, lapsiaan, vanhempiaan! Ja sillä aikaa kuin eräissä paikoin kaupunkia muuttamat noista hyljätymmistä ja äärimäisen hädän kanssa kamppailevista virkistyneinä ja joksikin aikaa ravittuina saattoivat nousta ylös maasta, toisissa paikoin toiset kaatuivat, nääntyivät, jopa päästivät viimeisen henkäyksensä saamatta apua ja lohdutusta.

Koko päivän kuuli kaduilla rukoilevien äänten kumeata huminaa; yöllä huokausten kohinaa, jota silloin talloin keskeyttivät äänekkäät valitukset, korvia viiltävät vaikeroimiset ja liikuttavat avunrukoukset, mitkä päättyivät räikeään kirkunaan.

On merkille pantavaa, ettei näin ylenmääräisten kärsimysten vallitessa, keskellä niin monenlaisia valituksia, havaittu ainoatakaan yritystä eikä huutoa, joka olisi tähdännyt kapinaan; ainakaan ei siitä missään tapaa jälkeäkään. Ja kuitenkin niiden joukossa, jotka elivät ja kuolivat tällä tavoin, oli sangen monta, jotka olivat tottuneet kaikkeen muuhun kuin kärsimiseen; heidän joukossaan oli sadottain niitä henkilöitä, jotka Pyhän Martin päivänä olivat pitäneet niin suurta melua.

Ei saata olettaa, että noiden neljän kuolemaan tuomitun tarjoama esimerkki, jotka olivat saaneet kärsiä kaikkien muiden tähden, nyt olisi pitänyt heitä kaikkia aisoissa. Mitä olisikaan voinut vaikuttaa noiden onnettomien pelkkä muisto, jotka eivät olleet silminnähtävinä edessä, kuljeskelemaan joukkoon, mikä näki olevansa tuomittu hitaaseen perikatoon, ja mikä jo oli sen hävitystyön alaisena. Mutta me ihmiset olemme yleensä niin luodut, että täynnä paheksumista ja raivoa kapinoimme keskinkertaisia kärsimyksiä vastaan, mutta että luhistumme vaieten äärimäisten tuskien alle. Kestämme tylsyneinä, emmekä alistuvina, niiden onnettomuuksien ylenmääräisyyttä, joita alussa pidimme sietämättöminä.

Ne aukot, jonka kuolevaisuus joka päivä aukaisi tähän surkuteltavaan joukkoon, kävivät joka päivä yhä ammottavammiksi. Väen tulviminen kaupunkiin oli loppumaton, lähinnä lähikylistä, sitten koko ympäröivältä maaseudulta, sitten herttuakunnan eri kaupungeista ja lopuksi muualtakin. Ja sillävälän Milanostakin joka päivä läksi pois sen vanhoja asukkaita; toiset sen tekivät paetakseen niin suuren kurjuuden näkemistä; toiset taas näkivät itsensä uusien monilukuisten kerjuukumppaneidensa syrjäyttämiksi, väistyivät heidän edestään ja poistuivat epätoivoisina yrittämään viimeistä ponnistusta, nimittäin avun etsintää muualta, mistä hyvänsä, missä ei olisi ollut niin tiheään sullottuna väkeä eikä kerjäläisten kilpailu niin suuri. Vastakkaisilla matkoillaan menijät ja tulijat kohtasivat toisensa tarjoten toisilleen sydäntä kouristavan näyn, surullisen todisteen ja synkän enteen siitä matkan päämäärästä, jota kohti niin hyvin toiset kuin toiset taivaltivat. Siitä huolimatta kaikki jatkoivat vaellustaan, joskaan eivät toivoneet voivansa muuttaa kohtaloaan, niin ainakin välttääkseen näkemästä taivasta, joka oli käynyt vihatuksi ja palaamasta seuduille, jotka olivat olleet heidän tuskiensa ja epätoivonsa todistajina. Mutta moni näistä onnettomista nälän ja uupumuksen murtamina kaatui tielle ja heitti siinä henkensä; ja kuolleet ruumiit tarjosivat onnettomuuden tovereille vielä synkemmän näyn ja herättivät kauhua, kenties tunnonvaivojakin toisissa ohikulkijoissa. "Näin itse — kirjoittaa Ripamonti — vallien viereisellä tiellä naisen ruumiin... Hänen suustaan pisti esiin puoleksi pureskeltua ruohoa, ja tahraiset huulet näyttivät ikäänkuin vielä yrittävän viimeistä epätoivoista ponnistusta... Hänellä oli pieni mytty hartioilla ja kapalovöillä ryntäilleen kiinnitettynä lapsipahainen, joka itkien pyysi rintoja... Ja sääliväisiä ihmisiä oli saapunut paikalle, he nostivat pienokaisen ylös maasta, veivät sen mukaansa, tehden sille

pakottavinta äidinpalvelusta."

Tuo komeiden pukujen ja repaleiden, yltäkyläisyyden ja kurjuuden vastakohta, niin tavallinen tavallisina aikoina, oli silloin täydelleen lakannut olemasta. Repaleet ja kurjuus vallitsivat melkein kaikkialla, ja mikä siitä erosi, oli ainoastaan vaatimattoman keskitilan ilmaus. Nähtiin aatelisten kulkevan yksinkertaisissa ja vaatimattomissa vaatteissa, jopa kuluneissa ja huonoissakin. Toisilla tämä johtui siitä, että kurjuuden yleiset syyt olivat siihen määrin muuttaneet heidän varallisuussuhteensa tai antaneet kuoliniskun heidän jo ennestään kituvalle taloudelliselle tilalleen; toiset joko pelkäsivät, että komeudellaan olisivat kiihoittaneet kansan vihaa tai häpesivät yleisen kurjuuden pilkkaamista. Nämä vihatut ja pelätyt mahtavat henkilöt, jotka olivat tottuneet liikkumaan seurueenaan parvi julkeita palkkalaisrosvoja, kulkivat nyt melkein yksin, pää kumarassa ja kasvoissa ilme, joka näytti tarjoavan ja anovan sovinnollista rauhaa. Toiset, joilla onnellisina aikoina oli ollut inhimillisemmät tunteet ja lempeämpi käytöstapa, näyttivät hekin olevan vallan ymmällään ja neuvottomina alituisen kurjuuden näkemisestä, se kun tuntui käyvän yli ei ainoastaan kaiken auttamismahdollisuuden, mutta myös niin sanoakseni säälimisvoimien. Sen, jolla oli tilaisuus jaella jonkun verran almuja, täytyi kuitenkin tehdä ero nälän ja nälän, kurjuuden ja kurjuuden välillä. Ja heti kun armelias käsi lähestyi onnettoman kättä, riensi läheltä saapuville toisten onnettomien kilpaileva lauma, ja ne, joille oli säästynyt vähän enemmän voimia, tunkeutuivat esille toistaen pyyntöjään vielä hellittämättömämmin; uupuneet vanhukset, lapset ojensivat esiin laihtuneita käsiään. Äidit kohottivat ja näyttivät kaukaa itkeviä lapsiaan, jotka olivat repaleisilla kapaloivilla kurjasti verhotut ja jotka väsymyksestä vaipuivat kokoon heidän käsissään.

Näin kului talvi ja kevät; ja jo joku aika sitten terveyslautakunta oli huomauttanut muonavarojen lautakunnalle tartunnan vaaraa, mikä joka taholla kasaantuneen kärsimyksen vuoksi uhkasi kaupunkia; ja senvuoksi se ehdotti, että kuljeksivat kerjäläiset oli koottava eri sairaaloihin. Sillävälän kun punnittiin tätä ehdotusta, kun se hyväksyttiin, kun neuvoteltiin sopivimmista toteuttamiskeinoista, -tavoista ja -paikoista, kasaantui kadulle ruumiita joka päivä yhä enempi ja sen mukaan lisääntyi myös päivä päivältä inho, alakuloisuus ja vaara. Muonavarojen lautakunnassa katsottiin silloin helpoimmaksi ja tarkoitusta vastaavimmaksi toista menettelyä, nimittäin, että koottiin kaikki kerjäläiset, sekä terveet että sairaat yhteen paikkaan, sairaalaan, missä heitä oli ylläpidettävä ja hoidettava kaupungin varoilla, ja näin päätettiin tehdä vastoin terveyslautakunnan lausuntoa, joka huomautti, että niin runsaslukuisessa ihmisjoukossa vaan oli lisääntyvä se vaara, jota tahdottiin poistaa.

Milanon sairaala — jos tämä kertomus sattumalta joutuisi jonkun käsiin, joka ei tätä laitosta tuntisi näkemältä tai lukemastaan kuvauksesta — on melkein neliönmuotoinen rakennus ulkopuolella kaupunkia, vasemmalla niin sanotusta Itäisestä portista, ja sen erottaa kaupungin ulkomuurista ympärystie ja itse muurin juurta kiertelevä vallihauta. Molemmat pitemmät sivut ovat noin viidensadan jalan pituiset, molemmat toiset sivut ehkä viisitoista jalkaa lyhyemmät. Ulkoseinän puolelta jokainen niistä on jaettu lukuisiin pikkuhuoneisiin, jotka täyttävät ainoastaan pohjakerroksen. Kolmen sivun sisäpuolella kulkee ohuiden pylväiden kannattama yhtämittäinen holvikäytävä. Noita pikkuhuoneita oli silloin sadan kahdeksankymmenen kahdeksan vaiheilla; meidän päivinämmä on keskelle tehty suuri aukko ja valtatie puolelle avattu pieni aukko, joten huoneiden luku jossakin määrin on vähentynyt. Kertomuksemme aikana oli ainoastaan kaksi käytävää, toinen kaupunginvallien vastaisella puolella, toinen vastapäätä, toisella puolella. Keskellä sisäpihaa oli, ja on vieläkin, pieni kahdeksankulmainen kirkko.

Tämän sairaalan rakentaminen oli alettu vuonna 1489 yksityishenkilön jälkisäädännön määräämillä rahoilla, sitä oli sitten jatkettu yleisillä varoilla sekä muiden testamenttaajien ja lahjoittajien rahoavustuksilla, ja sen alkuperäinen tarkoitus oli tarpeen vaatiessa vastaanottaa ruttosairaita; tämä vitsaus oli jo paljon varhemmin tätä aikaa ja paljon myöhemminkin ilmestynyt, pari, neljä, kuusi, kahdeksan kertaa vuosisadan kuluessa, milloin missäkin seuduissa Eurooppaa, vallaten joskus suuren osan mannermaata, jopa joskus raivoten koko sen pituudelta toisesta päästä toiseen. Puheena olevana aikana ei tätä sairaalaa käytetty muuna kuin ruttosulun alaisten muonavarojen säilytyspaikkana.

Jotta se nyt olisi saatu kuntoon uutta tarkoitusta varten, poikettiin tavallisista terveysthoidon säädöksistä; ja sittenkin kiireisesti oli toimeenpantu säädetty puhdistus ja tarkastus, luovutettiin kaikki muonavarat yhtä haavaa pois. Levitettiin olkia jokaiseen koppiin ja koottiin senlaatuista ja niin runsaita muonavaroja kuin asianhaarat sallivat; ja julkisella kuulutuksella kutsuttiin kaikkia kerjäläisiä saapumaan sinne.

Monet riensivät halukkaasti saapuville; ne, jotka sairaina loikoivat kaduilla ja toreilla, kannettiin sinne; muutamassa päivässä oli sinne koottu yli kolmetuhatta henkeä. Mutta paljoa lukuisimmat olivat ne, jotka jäivät jällelle.

Tämä johtui siitä, että jokainen heistä odotti näkevänsä toisten poistuvan ja jäävänsä vähälukaiseen joukkoon hyväkseen käyttämään kaupungin almuja, tai oli synnä tuo luonnollinen vastenmielisyyden, jonka synnytti ajatus joutua sisäänsuljetuksi tai tuo epäluulo, jota köyhät yleensä tuntevat kaikkea sitä

kohtaan, minkä rikkauden ja vallan omistajat heille tarjoavat — epäluulo, jonka määrä vaihtelee niiden tiedottomuuden mukaan, jotka sitä kokevat ja jotka sitä aiheuttavat, köyhien lukumäärän ja vähäisen laintuntemuksen mukaan. — Saattoipa syynä olla sekin, että tiedettiin, miten itse teossa oli osoitetun hyvänteon laita, tai kaikki tämä yhteensä ja vielä jokin muu seikka. Oli miten oli, suurin osa ei ollenkaan välittänyt kutsusta, vaan laahusteli, entisessä kurjuudessaan pysyen, katuja pitkin. Kun tämä huomattiin, pidettiin parhaana vaihtaa kutsu väkivaltaan.

Lähetettiin kiertelemään oikeudenpalvelijoita, joiden oli määrä koota kerjäläiset sairaalaan ja tuoda sinne vastahakoiset sidottuina. Viimemainittujen kuljetuspalkaksi määrättiin kymmenen soldoa hengestä. Vaikka hätä on ylimmillään, riittää kuitenkin aina yleisiä varoja nurinkurisiin menoihin. Ja vaikka — kuten oli oletettu ja muonavarojen lautakunta nimenomaan oli tarkoittanut — joukko kerjäläisiä oli paennut kaupungista, lähteäkseen elämään tai kuolemaan muualle, ainakin vapaudessa, onnistui tämä ajometsästys niin hyvin, että sairaalan hoidokkaiden, sekä vapaaehtoisten että vangittujen, luku läheni kymmentä tuhatta.

Oletamme, että naiset ja lapset sijoitettiin eri osastoon, vaikka siitä ei aikakirjoissa mainita mitään. Varmaankaan ei puuttunut sääntöjä ja toimenpiteitä hyvän järjestyksen ylläpitämiseksi. Mutta jokainen saattaa kuvitella, millaista järjestystä voi toimeenpanna ja ylläpitää varsinkin noina aikoina ja sellaisten olosuhteiden vallitessa, niin monilukuisen ja kokoonpanoltaan erilaisen ihmisjoukon keskuudessa, missä pakollisia oli vapaaehtoisten seassa. Lisäksi siellä oli henkilöitä, joille kerjuu oli pakko, tuska, häpeä ja taas toisia, joilla se oli ammatti; monet heistä olivat kasvaneet maaseudun ja kauppa-alan kunniallisessa toimeliaisuudessa, monet taas kadulla, kapakassa, ylhäisten palveluksessa, toimettomuudessa, petkutuksen, ylimielisyyden ja väkivallan teoissa.

Millainen oli kaikkien näiden yhteensullottujen ihmisten asunto ja ravinto, saattaisi surullisesti kyllä ilman määrättyjä tietojakin kuvitella; mutta tuollaisia tietoja onkin olemassa. He makasivat pari- tai kolmekymmentä yhteen sullottuina jokaisessa näistä kammioista, tai myös kokoonkyyristyneinä pylväskäytävissä, leväten mädänneillä ja löyhkäävillä oljilla tai paljaalla maalla. Tosin oli määrätty, että oljet olisivat tuoreet ja että niitä olisi riittämiin, kuin myös, että niitä usein vaihdettaisiin; mutta kuitenkin ne olivat mädänneitä, niitä oli niukasti, eikä niitä vaihdettu. Samoin oli määrätty, että leivän piti olla hyvää; sillä kuka virallinen hallintomies olisi koskaan sanonut, että tulee tehdä ja jakaa huonoja muonavaroja? Mutta mitenkä olisi voinut näin suurelle väenpaljoudelle ja tällaisten olojen vallitessa aikaansaada sellaista, mitä ei edes tavallisissa oloissa ja pienemmälle joukolle olisi voitu hankkia? Silloin huhuttiin, kuten huomaamme ajantiedoista, että tuon sairaalan leipä väärennettiin raskaasti sulavilla ja ravitsemattomilla aineilla; ja valitettavasti on todennäköistä, ettei se ollut mikään ilmasta temmattu huhu. Vettäkin oli niukasti, nimittäin raitista ja terveellistä vettä. Yhteisenä vedenlähdepaikkana käytettiin kaupungin muurin juurta kiertävää ojaa, joka oli matala ja hidasvirtainen, paikoittain lokainen ja silloin muuttunut sellaiseksi, miksi sen välttämättömästi saattoi niin suuren ja sellaisen väenpaljouden läheisyys.

Kaikkiin näihin kuolevaisuuden syihin, jotka olivat kahta tehoisammat, ne kun vaikuttivat jo sairaisiin tai sairastumaisillaan oleviin ruumiisiin kahta tehoisemmin, tuli lisäksi erityisen epäsuotuisa vuodenaika: pitkälliset sateet, joita seurasi vielä pitkällisempi kuivuus, ja tämän mukana ennenaikainen ja ylenmääräinen kuumuus. Ruumiillisiin kärsimyksiin liittyi itse kärsimyksen tietoisuus, vankeuden tuottama ikävä ja kärsimättömyys, entisten tottumusten muisto, rakkaiden omaisten menettämisen suru, se huolestuttava tieto, että rakkaat omaiset olivat poissa, sairaalahoidokkaiden keskuudessa syntyneet riitaisuudet ja vastenmielisyyttä synnyttävät vihamielisyydet, niin monet muut intohimoiset alakuloisuuden tai raivon tunteet, jotka he olivat tuoneet mukanaan, tai jotka olivat siellä syntyneet, ja lopuksi kuoleman alituinen pelko ja näky, kuoleman, joka niin monien syiden vuoksi kävi varsin usein ilmaantuvaksi vieraaksi, näin lisäten entisten vitsausten taakkaa. Ei siis ole syytä ihmetellä, että kuolevaisuus kasvoi ja vallitsi tässä suljetussa laitoksessa siihen määrin, että toiset sitä luulivat ja useat suorastaan mainitsivat rutoksi. Joko kaikkien näiden syiden yhtyminen ja lisääntyminen ainoastaan kiihdytti puhtaasti kulkutaudinluonteista vaikutusta; joko — kuten näyttää käyvän helpomman ja lyhyemmänkin nälänhädän aikana — todella oli olemassa tartunta, joka kurjuuden ja huonon ravinnon, säädyttömyyden, epäpuhtauden, kärsimysten ja epätoivon heikentämissä ja valmistamisissa ruumiissa sai niin sanoakseni hedelmällisen maaperän, sanalla sanoen otolliset olosuhteet puhkeamiseen, varttumiseen ja lisääntymiseen — jos yleensä asiaan perehtymättömän on sallittu tässä suhteessa tuoda esiin mielipiteitä, jotka muuten ovat yhtäpitäviä sen oletuksen kanssa, minkä muutamat lääkärit ovat lausuneet ja minkä viime aikoina on toistanut suurta älykkäisyyttä, mutta myös suurta varovaisuutta osoittaen eräs yhtä uuttera kuin nerollinen mies[40] —; joko tartunta puhkesi aluksi itse sairaalassa, kuten päättäen sekavasta ja epätarkasta tiedonannosta lääkärit näyttävät arvelleen; tai oli se olemassa jo paljoa ennen sitä — mikä tuntuu kenties todennäköisemmältä, jos ottaa huomioon, kuinka vanha ja yleinen tämä kurjuus jo oli ja kuinka yleinen kuolevaisuus — ja siirtyneenä tämän paikoillaan olevan väenpaljouden keskelle se levisi hirvittävän nopeasti. Oli miten oli, tosiseikka on se, että sairaalan kuolleiden luku lyhyen ajan kuluessa päivässä nousi yli sadan.

Sillä aikaa kuin sairaalan eloon jääneissä vallitsi tauti, tuskat, kauhistus, valitukset ja raivo, muonavarojen lautakunnassa oli vallitsevana häpeä, hämmästys, epäroiminen. Kysyttiin terveyslautakunnan mielipidettä ja neuvoa; ei ollut muu neuvona kuin jälleen lakkauttaa kaikki, minkä niin muhkeasti, niin suuria kuluja vaatien ja ihmisiä niin pahasti kiusaamalla oli saatu aikaan. Sairaalan ovet avattiin, päästettiin menemään kaikki köyhät, jotka vielä jalkeilleen kykenivät, ja jotka hurjasti iloiten riensivät pois. Kaupunki kaikui taas entisistä valituksista, mitkä nyt kuitenkin olivat heikommät ja harvemmin toistuvat. Se näki vielä kerran tämän kurjan joukon, harvenneena, mutta vielä surkuteltavampana, näin huomauttaa Ripamonti, ajatellen minkä vuoksi se oli näin kokoon kuivunut. Sairaat siirrettiin Santa Maria della Stellaan, joka silloin oli köyhien sairaala, missä suurin osa heistä kuoli.

Tällävälän siunatut kentät alkoivat kellastua. Mailta tulleet kerjäläiset läksivät kaupungista poistuen kukin taholleen niin hartaasti odottamaansa elonkorjuuta toimittamaan. Jalo Federigo hyvästeli heitä tehden viimeisen ponnistuksen heitä auttaakseen. Jokaiselle maalaiselle, joka ilmestyi arkkipiispan asuntoon, hän käski antaa giulion[41] ja sirpin.

Elonkorjuu teki viimein nälänhädästä lopun; kuolevaisuus, joko kulkutaudeista tai tartunnasta aiheutunut, väheni päivä päivältä, mutta jatkui kuitenkin syksyyn asti. Se oli loppumaisillaan, kun uusi vitsaus äkkiä ilmestyi.

Tällävälän oli sattunut paljon sellaisia tärkeitä tapahtumia, joita erityisesti sanotaan historiallisiksi. Kardinaali Richelieu oli, kuten jo mainitsimme, valloittanut La Rochellen ja tehnyt jonkunmoisen sopimuksen Englannin kanssa; voimakkaalla sanallaan hän Ranskan hallintoneuvostossa oli ehdottanut ja ajanut läpi päätöksen, että Neversin herttuata tehokkaasti autettaisiin; jopa hän samalla oli taivuttanut kuninkaan omassa persoonassaan lähtemään tälle sotaretkelle. Valmistuksia tehtäessä, Nassaun kreivi, keisarin valtuuttamana läksi Mantovaan ja kehoitti uutta herttuata luovuttamaan valtakuntansa Ferdinandin käsiin, uhaten, että tämä muuten oli lähettävä sotajoukon niitä valloittamaan. Herttua, joka epätoivoisempienkin olosuhteiden vallitessa oli kieltäytynyt suostumasta niin koviin ja huonosti perusteltuihin ehtoihin, hylkäsi ne nyt kahta pontevammin, häntä kun nyt rohkaisi Ranskan läheinen apu. Hän teki sen kuitenkin sanamuodossa, mikä mahdollisuuden mukaan verhosi ja salasi kiellon, jopa hän lupasi alistumistakin, mikä tapahtui sitä auliimmin, hän kun ei katsonut tarpeelliseksi tätä lupaustaan pitää. Keisarin asiamies oli lähtenyt pois, pannen vastalauseensa ja uhaten aseiden väkivaltaa. Maaliskuulla kardinaali Richelieu kuninkaan kanssa sotajoukon etunenässä todella tuli saapuville. Hän oli pyytänyt Savoijin herttualta läpikulun lupaa; sopimuksia hierottiin, mutta ei tultu päätökseen. Ottelun jälkeen, josta Ranska oli eronnut edukkaampana, oli ryhdytty uusiin keskusteluihin ja oli tehty sopimus, jossa herttua muun muassa oli tehnyt sen välipuheen, että Don Gonzalon tuli lakata Casalea piirittämästä, ja että hän, herttua, Gonzalon kieltäytyessä sitoutui liittoutuneena ranskalaisiin hyökkäämään Milanon herttuakuntaan, Don Gonzalo katsoi tilaisuuden otolliseksi päästäkseen helpolla tästä pälkähästä ja herkesi Casalen piirityksestä, minne heti oli marssinut sisälle ranskalaista sotaväkeä linnaväkeä vahvistamaan.

Tässä tilaisuudessa Achillini omisti kuninkaalle kuuluisan sonettinsa:

Sudate, o fochi, a preparar metalli.[42]

Toisenkin sonetin hän kirjoitti, ja se kehoitti kuningasta heti lähtemään Pyhää maata vapauttamaan. Mutta kohtalo tuntuu määränneen, ettei runoilijain neuvoja kuunnella; ja jos historiassa joskus kohtaatte tapauksia, jotka vastaavat jotain heidän neuvoistaan, saatatte peittelemättä väittää, että ne olivat jo edeltäpäin määrättyjä seikkoja. Kardinaali Richelieu oli sensijaan päättänyt palata Ranskaan asioiden vuoksi, joita piti tärkeämpinä. Vaikka Venezian lähetti, Girolamo Soranzo, teki minkä voi vastustaakseen tätä päätöstä, eivät kardinaali ja kuningas ottaneet enempää huomioon hänen proosaansa kuin Achillinin runoja ja palasivat pääarmeijan kanssa, jättäen ainoastaan kuusi tuhatta miestä Susaan vartioimaan vuorisolaa ja valvomaan sopimuksen noudattamista.

Tämän sotajoukon poistuessa toista tietä, Ferdinandin sotajoukko kreivi Collalton komentamana lähestyi toista tietä. Jälkimäinen sotajoukko oli vallannut Grigioni-alueen ja Valtellinan ja valmistautui juuri laskeutumaan alas Milanon alueelle. Tieto tällaisen retken lähestymisestä luonnollisesti herätti kauhua, ja lisäksi tuo surullinen huhu liikkui, jopa varmat tiedotkin, että tässä sotajoukossa raivosi rutto, josta aina joku siemen iti saksalaisissa sotajoukoissa, kuten Varchi huomauttaa puhuessaan siitä rutosta, jonka saksalaiset soturit vuosisataa aikaisemmin olivat tuoneet Firenzeen. Alessandro Tadino, yksi terveyslautakunnan jäsenistä — heitä oli kuusi paitsi puheenjohtajaa: neljä virkamiestä ja kaksi lääkäriä — sai toimekseen, kuten hän itse kertoo edellämainitussa teoksessaan, huomauttaa maaherralle sitä kammoittavaa vaaraa, joka uhkasi maata, jos tuo sotajoukko sai läpikuluvan mennäkseen Mantovaan, niinkuin huhu tiesi kertoa. Kaikista Don Gonzalon teoista päättäen hänellä oli ylen harras halu saada huomattava nimi historiassa, joka ei olekaan voinut jättää huomioon ottamatta hänen tekojaan. Mutta, kuten usein sattuu, historia ei tuntenut tai ei piirtänyt lehdilleen sitä hänen

teoistaan, joka enimmin ansaitsi muistamista ja huomiota, nimittäin sitä vastausta, jonka hän tässä tilaisuudessa antoi tohtori Tadinolle. Hän nimittäin vastasi, ettei tiennyt, mitä oli tehtävä, että ne edut ja kunnianhäkökohdat, jotka olivat saattaneet tuon sotajoukon liikkeelle, olivat painavimmat kuin hänelle kuvailtu vaara; mutta että koetettaisiin sitä mikäli mahdollista vastustaa ja että tulisi luottaa Kaitselmukseen.

Jotta sitä siis mikäli mahdollista olisi vastustettu, terveyslautakunnan molemmat lääkärit — yllämainittu Tadino ja senaattori Settala, kuuluisan Lodovicon poika — ehdoittivat lautakunnalle, että mitä ankarimpien rangaistusten uhalla kiellettäisiin ostamasta minkäänlaista tavaraa noilta maan läpi kulkevilta sotureilta; mutta oli vallan mahdotonta saada puheenjohtajaa ymmärtämään sellaisen määräyksen tärkeyttä; "tämä mies", sanoo Tadino, "luonteeltaan perin hyvä, ei voinut käsittää että niin monta tuhatta henkeä voisi saada kuolintaudin seurustelemalla näiden henkilöiden kanssa ja ostamalla heiltä tavaroita".

Mainitseimme tämän piirteen yhtenä tämän ajan eriskummaisimpana; sillä niin kauan kuin on ollut olemassa terveyslautakuntia ei koskaan liene sattunut, että niiden puheenjohtaja olisi tuonut esiin moisia järkisyytöksiä, jos niitä siksi voi sanoa.

Mitä tulee Don Gonzaloon, tuo hänen vastauksensa oli yksi hänen viimeisiä toimenpiteitään Milanon hallinnossa; sillä tämän sodan epäonnistuminen, joka suureksi osaksi oli hänen aiheuttamansa ja johtamansa, oli syynä siihen, että hänet kesän kuluessa kutsuttiin pois toimestaan täällä. Hänen lähtiessään kaupungista, hänelle sattui tapaus, jonka eräs senaikuinen kirjailija on merkinnyt laatuaan ensimmäiseksi, mikä tässä kaupungissa on tapahtunut näin ylhäiselle herralle, Kun hän vaunuissa ajoi ulos kaupungin hallintopalatsista, monilukuisen aatelliseurueen saattamana, kohtasi häntä suuri parvi rahvasta, joka astuen edellä ja tukkien häneltä tien tai seuraten jälessä, äänekkäästi häntä ilkkui, huusi hänen syykseen kärsimäänsä nälkää ja soimasi häntä siitä, että oli antanut luvan viedä pois kaupungista riisiä ja viljaa. Sitten he syytivät hänen vaunujansa vastaan pahempaa kuin sanoja, nimittäin kiviä, tiiliä, kaalinkantoja ja kaikennäköisiä kuoria — noita tavallisia ampuma-aseita tällaisissa tilaisuuksissa. Vartijain ahdistamina he peräytyivät; mutta matkalla heidän joukkonsa lisääntyi ja he asettuivat odottamaan Ticinon portille, mistä vaunujen oli määrä poistua kaupungista. Kun nämä useiden toisten saattamina saapuivat, he heittelivät niitä kaikkia sekä käsin että linkojen avulla kivillä, joita vallan sateli joka taholta. Sen enempää ei siitä kuitenkaan tullut.

Don Gonzalon sijaan lähetettiin tänne markiisi Ambrogio Spinola, jonka nimi jo Flanderin sodissa oli saanut tuon sotilaallisen loiston, joka vielä nytkin sitä ympäröi.

Tällävälän oli saksalainen sotajoukko saanut käskyn marssia Mantovaa vastaan; ja syyskuulla se astui sisälle Milanon herttuakuntaan.

Sotaväki oli näihin aikoihin vielä suureksi osaksi kokoonpantu seikkailijoista, jotka värväsi ammatti-päällikkö jonkun ruhtinaan kehoituksesta, mutta myös omasta puolestaan siinä tarkoituksessa, että sitten myi itsensä yhdessä heidän kanssaan. Enemmän kuin palkka houkutteli näitä henkilöitä tuohon ammattiin toivo saada ryöstää ja antautua kaikennäköisiin hillittömiin tekoihin. Pysyvää sotakuria ei silloin ollut; eikä se olisi voinut soveltua eri päällikköjen riippumattomaan mahtivaltaan. Nämä toiselta puolen eivät kuriin nähden olleet varsin tarkkoja, ja jos olisivatkin tahtoneet, olisi heidän ollut perin vaikea saada sitä noudatetuksi. Sillä tuollaiset soturit olisivat epäilemättä nousseet kapinaan uudistuksia vaativaa päällikköä vastaan, joka olisi saanut päähänsä kieltää ryöstämisen. Tai ainakin olisivat he antaneet hänen yksin vartioida lippujansa. Lisäksi ruhtinaat, jotka ottivat palvelukseensa tuollaista sotaväkeä, enemmän kiinnittivät huomiota sotureiden lukuun, ollakseen varmat yrityksensä onnistumisesta, kuin sotilasluvun suhtautumiseen heidän maksukykyynsä, joka enimmästi oli varsin vähäinen; sentähden palkat suoritettiin useimmiten myöhään, pienissä erissä ja vähennettyinä, ja niiden paikkakuntien ryöstäminen, joilla joukot liikkivat, kävi ikäänkuin korvaukseksi, josta kaikessa hiljaisuudessa sovittiin.

Melkein yhtä kuuluisa kuin Wallensteinin nimi on tämä hänen lauselmansa: "On helpompi ylläpitää sadantuhannen miehen suuruista sotajoukkoa, kuin kymmentuhannen suuruista." Kyseessä oleva sotajoukko oli suureksi osaksi kokoonpantu samoista sotureista, jotka hänen johdollaan olivat hävittäneet Saksanmaata, tuossa sekä itsessään että seurauksiltaan ylen kuuluisassa sodassa, mikä sittemmin kestäväisyytensä mukaan sai Kolmikymmenvuotisen sodan nimen, ja minkä yhdestoista vuosi parhaillaan oli kulumassa. Jopa Wallensteinin oma rykmentti yhden hänen alipäällikkönsä komentamana oli mukana; muista päälliköistä suurin osa oli taistellut hänen johtonsa alla, ja heidän joukossaan oli useampia, jotka neljä vuotta myöhemmin olivat mukana tuottamassa hänelle kaikkien tunteman surullisen lopun.

Tässä sotajoukossa oli kaksikymmentätuhatta jalkasoturia ja seitsemäntuhatta ratsumiestä. He läksivät liikkeelle Valtellinasta mennäkseen Mantovaan, joten heidän oli seuraaminen melkein koko Addan juoksua, ensin kaksihaaraisen järven rantoja ja sitten sen virratessa edelleen pelkkänä jokena



aina siihen kohtaan, missä se yhtyy Po-jokeen; sitten oli heillä vielä hyvä matka kuljettavana sen äyräitä pitkin. Kaikkiaan oli heillä kahdeksan päivämatkaa Milanon herttuakuntaan.

Suuri osa asukkaista pakeni vuoristoon vieden mukaansa arvokkaimman omaisuutensa ja ajaen sinne karjansa. Toiset jäivät, kun eivät tahtoneet hylätä potilasta, tai suojellakseen taloa tulipalolta tai valvoakseen arvokkaita esineitä, jotka olivat kätkenneet maahan; toiset taas, heillä kun ei ollut mitään menetettävää; muutamat heittiöt taas toivoivat jotain voivansa anastaa. Kun etujoukko oli saapunut perille, se oitis hajaantui lähiseuduille ja -kyliin ja alkoi heti niitä ryöstää; se, minkä saattoi nauttia tai viedä mukanaan, katosi; muun he joko tarvelivät tai hävittivät; huonekaluja käytettiin polttopuina, huoneita talleina, lyöntejä jaeltiin, haavoja iskettiin, naisia raiskattiin. Kaikki kekseliäisyys ja neuvokkaisuus omaisuuden pelastamiseksi epäonnistui enimmästi, jopa se joskus aiheutti vielä suurempaa vahinkoa. Sotilaat, jotka olivat paljoa taitavimmat tämänkinlaisissa sotajuonissa, penkoivat talon salaisimpiakin sopukoita, murtivat ja kaatoivat seiniä; helposti he tunsivat puutarhoissa äsken lapioidun mullan, jopa samoilivat vuoristoon varastamaan karjaa. He pujahtivat luoliin, jonkun seudun konnaan opastamina, nuuskimaan esille jonkun rikkaan, joka oli saattanut sinne piiloutua. He ryöstivät häneltä hänen omaisuutensa, laahasivat hänet kotiansa ja pakoittivat hänet uhkauksilla ja lyönneillä ilmaisemaan salatun aarteensa.

Vihdoin he läksivät tiehensä, olivat poissa, ja etäisyydessä kuuli hälvenevän rumpujen ja torvien äänen. Seurasi muutamia levottomuutta uhkuvia hiljaisuuden hetkiä; sitten uusi kirottu rummun pärinä, uusi kirottu torvien toivotus ilmoitti uuden sotilasosaston tuloa. Kun eivät nämä enää löytäneet saalista, kävivät he kahta raivokkaammin käsiksi siihen, mikä oli jäänyt jällelle, polttivat huonekalut, ovet, hirret, ammeet, jopa itse talotkin; vielä hurjemmin he räökkäsivät asukkaita, ja näin yhä pahemmin menetellen mellastettiin kaksikymmentä päivää; sillä niin moneen osastoon oli sotajoukko jaettu.

Colico oli ensimmäinen herttuakunnan alue, minne nämä ilkiöt hyökkäsivät. Sitten he samosivat Bellanoon, sieltä kulkivat ja hajaantuivat Valsassinnaan, mistä vihdoin siirtyivät Leccon alueelle.

## YHDEKSÄSKOLMATTI LUKU.

Näiden pelästyneiden ihmisparojen joukossa tapaamme tuttaviamme.

Ken ei nähnyt Don Abbondiota sinä päivänä, jolloin yhtä haavaa levisivät kaikki nuo uutiset armeijan tulosta, sen lähestymisestä, sen hankkeista, ei saata kuvitella mitä on pelästys ja kauhistus. — He siis tulevat; heitä on kolmekymmentä, neljäkymmentä, viisikymmentä tuhatta; he ovat paholaisia, ariaaneja, antikristuksia; he ovat ryöstäneet Cortenuovaa; he ovat sytyttäneet ilmiliikkeihin Primalunan; he hävittävät Intrabbiota, Pasturoa, Barsiota; heidät on nähty Balabbiossa; huomenna he ovat täällä — tällaiset olivat huhut, jotka liikkuvat miehestä mieheen. Samaan aikaan mikä juoksi sinne, mikä tänne. Kaikkialla kysyttiin ja annettiin neuvoja, epäröitiin, pitikö paeta vai jäädä; naiset kokoontuivat parviin; epätoivoisia kohtauksia; hiuksien raastamista.

Don Abbondio, joka ennen kaikkia muita ja enemmän kuin kaikki muut oli päättänyt paeta, näki voittamattomia esteitä ja hirvittäviä vaaroja jokaisessa pakotavassa, jokaisessa turvapaikassa.

— Mitä tehdä! hän huudahti. Minne mennä?

Vuoret, lukuunottamatta matkan vaikeuksia, eivät olleet varmat: oltiinhan jo kuultu, että peitsimiehet siellä kiiveskelivät kuin kissat, jos heillä oli pieninkin tieto tai toivo saaliista. Järvi oli laaja; puhalsi raju tuuli; sitäpaitsi enimmästi soutajat, peläten, että heidät pakotettaisiin kuljettamaan sotamiehiä tai kuormastoa, olivat veneineen paenneet päinvastaiselle rannalle; ne harvat, jotka olivat jääneet, olivat heti jälessä nekin lähteneet matkaan, veneet täpötäynnä väkeä. Ja rusahdellen painonsa alla sekä myrskyn heittelemänä, niin sanottiin, veneet joka hetki olivat alttiina äärimäiselle vaaralle. Etenemistä varten siltä tieltä, jota sotajoukon oli määrä kulkea, ei voinut saada ajoneuvoja, ei hevosta eikä mitään muuta kuljetuskeinoa. Jalan Don Abbondio ei olisi voinut kulkea pitkälle, ja lisäksi hän pelkäsi, että hänet matkalla olisi saavutettu. Bergamon alue tosin ei ollut niin kaukana, etteivät hänen jalkansa olisi jaksaneet kantaa häntä sinne yhtä menoa; mutta jo oli levinnyt huhu, että parvi ratsuväkeä oli kiireesti lähetetty Bergamosta suojelemaan rajaa ja pitämään peitsimiehiä kurissa; mutta edelliset olivat yhtä ilmettyjä paholaisia kuin jälkimäiset ja tekivät puolestaan niin paljon pahaa kuin suinkin saattoivat. Miesparka juoksenteli talossaan kuin mieletön, silmät mulkoillen päässä; hän kulki Perpetuan jälessä sopiakseen hänen kanssaan oikeasta menettelystä. Mutta Perpetua, jolla oli yllin kyllin työtä kootessaan arvokkaimpia esineitä ja piiloittaessaan niitä harjahirren alle tai kaikkein salaisimpiin soppiin, kiiti

edelleen joutuisasti, hengästyneenä, hommaansa kiintyneenä, kädet ja käsivarret täynnä, ja vastasi:

— Ensin piiloitan nämä varmaan paikkaan; sitten teemme me, niinkuin muutkin.

Don Abbondio tahtoi häntä pidättää ja yhdessä hänen kanssaan punnita eri menettelytapoja; mutta vanha palvelijatar oli siihen määrin kiinni hommassaan ja kiireissään, ja toiselta puolen hänkin pelon valloissa ja raivoissaan siitä, että isäntänsä oli häntä vielä pelästyneempi, minkä vuoksi hän sillä hetkellä oli tavallistaan paljota äreämpi.

— Toiset panevat parastaan; niin mekin. Anteeksi, mutta te olette aina vaan toisten tiellä. Ettekö luule, että toisillakin on nahka pelastettavana? Luulisipa melkein, että nuo soturit tulevat sotimaan teitä vastaan. Tekisittepä paremmin, jos auttaisitte minua tällaisina hetkinä, sen sijaan että tulette vallan jalkoihini häiritsevine kysymyksinenne ja valituksinenne.

Näillä ja tämänkaltaisilla vastauksilla Perpetua tiuskaten toimitti pastorin tiehensä, hän kun jo oli päättänyt, niin pian kuin oli saapa loppuun suoritetuksi tämän meluisan tehtävänsä, tarttua hänen käsivarteensa kuin lapsen ainakin, ja viedä hänet vuoristoon.

Jätettynä näin omiin hoteisiinsa, Don Abbondio asettui ikkunan ääreen, katseli ja kuunteli, ja kun näki jonkun kulkevan ohi, hän huusi, ääni puoleksi itkevänä, puoleksi toruvana:

— Olkaa niin laupias kirkkoherraparallenne, että haette hänelle jostakin hevosen, muulin tai aasin. Onko mahdollista, ettei kukaan tahdo minua auttaa? Oi, millaisia ihmisiä! Odottakaa minua ainakin, odottakaa kunnes ehdin luoksenne; odottakaa, kunnes teitä on koolla viisitoista tai kaksikymmentä henkeä, jotta en olisi niin hylätty! Tahdotteko siis jättää minut noiden koirien kynsiin? Ettekö siis tiedä, että he melkein kaikki ovat luterilaisia, ja että papin tappaminen heidän mielestään on ansiokas teko? Tahdotteko jättää minut tänne martiirana kuolemaan? Oi, millaisia ihmisiä, millaisia ihmisiä!

Mutta kenelle hän sanoi kaikkea tätä? Henkilöille, jotka kulkevat ohi kyyristyneinä kurjia tavaroitaan sisältävien myttyjen alle ja sen ajatuksen kiusaamina, että kotiaan vielä jättivät sellaista, mikä oli alttiina ryöstölle. Mikä heistä ajoi edellään lehmäänsä, mikä laahasi jälessään lapsiaan, nämäkin kantaen niin suurta taakkaa kuin jaksoivat; vaimo kantoi sylissään niitä, jotka eivät vielä osanneet kävellä. Muutamat jatkoivat matkaansa mitään vastaamatta ja päätään edes nostamatta. Toiset sanoivat: No, hyvä herra, koettakaa tekin suoriutua pulasta niin hyvin kuin voitte. Olettehan niin onnellinen, ettei teillä ole perhettä, jota pitäisi ajatella; auttakaa itse itseänne parhaan taitonne mukaan.

— Oi minua poloista! huudahti Don Abbondio. Voi, mitä ihmisiä, mitä sydämiä! Ei tässä maailmassa ole lähimmäisen rakkautta: jokainen ajattelee ainoastaan itseään, eikä kukaan tahdo ajatella minua.

Ja taas hän läksi etsimään Perpetuaa.

— Kas, tulettepa juuri hyvään aikaan, sanoi tämä. Entä rahat?

— Mitä teemme?

— Antakaa ne minulle; menen piiloittamaan ne tuonne puutarhaan yhdessä pöytäastioiden kanssa.

— Mutta...

— Mutta, mutta; pian tänne; pitäkää muutama kolikko tarpeen varalle; ja jättäkää sitten muu minun toimekseni.

Don Abbondio totteli; hän nouti arkustaan aarteensa ja antoi sen Perpetualle.

— Menen kaivamaan sen maahan kyökkitarhaan, viikunapuun juurelle, Perpetua virkkoi. Ja hän poistui.

Hetkeä myöhemmin hän palasi kantaen ruokavaroja sisältävää koria ja pientä tyhjää selkäkoppaa, jonka pohjalle kiireessä asetti vähän liinavaatteita itselleen ja isännälleen sanoen:

— Kannattehan te itse ainakin rukouskirjaa?

— Mutta minne lähdemme?

— Minne kaikki muutkin. Ennen kaikkea lähdemme ulos tielle ja siellä saamme kuulla ja nähdä, mitä on sopiva tehdä.

Tällävälän astui sisälle Agnese, hänkin kantaen selässään pientä koria ja sennäköisenä kuin henkilö,

jolla on tärkeä ehdotus mielessään.

Agnesekin oli päättänyt olla odottamatta tämänlaatuista vieraita, yksin kun oli kotonaan ja vielä omisti vähän niitä kultarahoja, mitkä Nimittämätön oli antanut, ja oli jonkun aikaa tuuminut, mistä löytäisi itselleen turvapaikan. Loput näistä kultarahoista, jotka nälänhädän kuukausina olivat olleet hänelle niin suurena apuna, olivat juuri hänen levottomuutensa ja epäroimisensä pääaiheena, hän kun oli kuullut, että sotaväen valtaamalla alueella ne, joilla oli rahoja, olivat joutuneet hirvittävämpään tilaan kuin muut, ollen samalla kertaa alttiina muukalaisten väkivallalle ja kyläläisten väijytyksille. Tosin hän ei ollut kenellekään uskonut, että hänellä oli nuo rahat, jotka olivat hänelle ikäänkuin tipahtaneet taivaasta, paitsi Don Abbondiolle, jonka luo silloin tällöin oli mennyt särkeämään yhtä noista kultarahoista, aina jättäen hänelle jonkun rovon jaettavaksi niille, jotka olivat köyhemmät kuin hän itse. Mutta salassa säilytetty raha, varsinkin mitä tulee henkilöön, joka ei ole tottunut sitä runsaasti omistamaan, panee omistajansa alati epäilemään toisia ihmisiä. Miettiessään, kuten toiset, minne parhaiten piiloittaisi mitä ei voinut ottaa mukaansa ja ajatellessaan kultarahoja, jotka oli ommellut hameeseensa, hän muisti, että Nimittämätön, samalla kuin lähetti nuo rahat, oli käskennyt tarjota hänelle rajatonta palvelevaisuuttaan; hänen mieleensä muistui niinkään, mitä oli kuullut puhuttavan hänen linnastaan, joka sijaitsi niin turvallisessa paikassa, että ainoastaan linnut sinne pääsivät ilman isännän lupaa; ja hän päätti mennä sinne turvaa anomaan. Tuumiessaan, miten saattaisi tuon herran häntä jälleen tuntemaan, hänen mieleensä johtui Don Abbondio, joka kuuluisan keskustelunsa jälkeen arkkipiispan kanssa aina oli erityisesti osoittanut hänelle suosiollisuuttaan, mikä oli sitä sydämellisempi, kun hän voi sitä osoittaa saattamatta itseään epäilyttävään valoon ja kun molemmat nuoret kihlautuneet olivat etäällä, samoin etäällä se mahdollisuus, että häneltä olisi tullut pyytämään palvelusta, joka olisi pannut hänen hyväntahtoisuutensa kovalle koetukselle. Agnese ymmärsi, että tällaisen hämmennystilan vallitessa tuo miesparka epäilemättä oli vielä enemmän pois suunniltaan ja pelästynyt kuin hän itse, minkä vuoksi tuo ehdotus hänestäkin voisi näyttää sopivalta; ja hän tuli hänen luokseen sitä esille tuomaan. Hän tapasi kirkkoherran Perpetuan seurassa ja mainitsi molemmille ehdotuksensa.

— Mitä te siitä sanotte, Perpetua? kysäsi Don Abbondio.

— Sanon että taivas on sen tuuman hänen mieleensä johdattanut, ja ettemme saa hukata aikaa, vaan että meidän heti on livistettävä tiehemme.

— Ja sitten...

— Ja sitten, kun olemme siellä, tulemme olemaan hyvin tyytyväisiä. Kaikki tietävät, ettei tuolla herralla nyt ole muuta pyydettyä kuin palvella lähimäistään, ja varsin mielellään hän tulee myöntämään meille turvapaikan. Sinne, niin lähelle rajaa ja niin korkealle ei suinkaan tule mitään satureita. Ja sitten, ja sitten siellä saamme syödäksemmekin, kun sitävastoin vuoristossa, kun nämä vähäiset Jumalan lahjat ovat lopussa — ja näin sanoen hän järjesteli koriin ruokavaroja liinavaatteiden päälle — olisi hätä meidät perinyt.

— Onhan hän toki kääntynyt? Oikein todenteolla kääntynyt?

— Voiko sitä enää epäillä kaiken sen jälkeen mitä siitä tiedetään, minkä itsekin olette nähnyt?

— Entä jos menisimme ansaan?

— Mihin ansaan? Anteeksi, mutta teidän jankutuksinne ei koskaan pääsisi mihinkään päätökseen. Kelpo Agnese! olettepa todella saanut oivan tuuman.

Ja asetettuaan korinsa pienelle pöydälle, hän pujoitti käsivartensa sen kantohihna-silmukoihin ja nosti sen hartioilleen.

— Eikö voisi löytää jotain miestä, virkkoi Don Abbondio, joka tulisi kanssamme turvaamaan kirkkoherransa matkaa? Jos sattuisimme kohtaamaan jonkun ilkiön, ja niitähän valitettavasti liiaksikin kuljeksi teillä, niin mitä apua olisi minulla teistä molemmista?

— Taaskin joutavia loruja ajanhukaksi! huudahti Perpetua. Koettakaapa mennä etsimään sellaista miestä nyt kun jokainen tuskin riittää omiin hommiinsa! Kas niin, menkää noutamaan rukouskirjanne ja hattunne, ja sitten matkaan.

Don Abbondio meni ja palasi heti rukouskirja kainalossa, hattu päässä ja matkasauva kädessä. He astuivat kaikki kolme ulos pienestä portista, joka johti kirkon edustalle. Perpetua sulki oitis portin, enemmän muodon vuoksi kuin luottaen tuohon lukkoon, noihin portinpuoliskoihin, ja pisti avaimen taskuunsa. Don Abbondio loi ohimennen katseen kirkkoon ja mutisi:

— Seurakuntalaisten tulee sitä valvoa, sillä he sitä tarvitsevat. Jos heillä on vähänkin sydäntä, niin

tulevat sitä vartioimaan; mutta jos heillä ei ole sydäntä, niin oma vahinko.

He alkoivat astua kentän halki kulkevaa polkua, sanaakaan hiiskumatta, kukin ajatellen omaa kohtaloaan, ja katsellen ympärilleen, varsinkin Don Abbondio, näkyisikö jotain epäilyttävää, jotain, mitä piti varoa. Mutta ei kohdattu yhtään elävää sielua. Kaikki olivat joko taloissaan niitä vartioimassa tai tekemässä myttyjään, keksimässä piilopaikkoja, tai vaeltamassa suoraa päätä vuoristoon johtavilla teillä.

Huoattuaan moneen kertaan ja päästettyään ilmoille muutamia huudahduksia Don Abbondio alkoi jupista jatkuvammin. Hän syytteli Neversin herttuata, joka varsin hyvin olisi voinut jäädä Ranskaan viettämään onnellista elämää, näyttelemään ruhtinaan osaa, mutta joka kaikin mokomin tahtoi olla Mantovan herttua, vastoin koko maailman tahtoa. Hän napisi keisaria vastaan, jolla olisi pitänyt olla järkeä muidenkin edestä, antaa veden juosta kaltevuutta alas eikä niin ottaa itseensä mokomia vähäpätöisyyksiä; sillä olisihan hän joka tapauksessa ollut keisari, oli nyt sitten Paavo tai Pekka Mantovan herttuana. Ennenkaikkea hän oli vihainen maaherralle, jonka olisi pitänyt tehdä kaikki, mikä ikinä olisi ollut mahdollista poistaakseen tuon vitsauksen maasta, kun hän sitävastoin nyt juuri houkutteli sitä saapuville; ja kaikki tämä johtui tuosta kirotusta sotimishalusta.

— Pitäisipä noiden herrasmiesten olla meidän asemassamme nähdäkseen, nauttiakseen, mitä iloa se on. Saavatpa he vielä totisesti tehdä ankarat tilit! Mutta sillävälän viattomat saavat kärsiä syyllisten tähden.

— Jättäkääpäs kaikki nuo ihmiset rauhaan: he eivät kuitenkaan hievahdakaan meitä auttaakseen, sanoi Perpetua. Aina vaan, luvallanne, noita teidän ijänikuisia jankutuksianne, joista ei tule hullua hurskaammaksi. Minua enemmän vaivaa se...

— No mikä nyt vielä?

Perpetua, joka astuessaan mukavasti oli itsekseen palauttanut mieleensä piiloittamis-hommiaan, jotka oli täytynyt niin kiireisesti tehdä, alkoi valitella, että oli unhoittanut jonkun esineen, että oli huonosti piiloittanut toisen, että tässä oli jättänyt merkkejä, jotka saattoivat johtaa rosvot jäljille, että tuossa...

— Mainiota, sanoi Don Abbondio, jo tarpeeksi rauhoittuneena henkensä suhteen voidakseen kiusata itseään omien asioidensa tähden. Mainiota! Vai niin te olette tehnyt! Mutta missä olikaan päänne?

— Kuinka! huudahti Perpetua äkkiä pysähtyen ja painaen nyrkkejään lanteisiin mikäli selässä oleva kantokori sitä salli. Kuinka! tekö rohkenette nyt minua tuolla tavoin soimata, te kun juuri saatoitte pääni pyörälle, sen sijaan että olisitte minua auttanut ja rohkaissut! Olenpa kenties ajatellut enemmän talon kuin omia asioita; minulla ei ollut yhtään auttavaa kättä; minun täytyi ahertaa monen edestä, tehdä työtä kuin Martta ja Magdalena yksin toimittaakseni kaikki; jos jokin seikka käy pahoin, ei se ole minun syyni. Minä olen tehnyt enemmän kuin velvollisuuteni.

Agnese keskeytti tämän jupakan hänkin tuoden esiin surunsa. Eikä hän niin suuresti surrut nykyhetken vaivoja eikä tulevia vahinkoja kuin sitä, että näki raukeavan toivon pian saada syleillä Luciaa. Sillä, kuten ehkä muistanette, he olivat toivoneet juuri sinä syksynä jälleen näkevänsä toisensa. Eikä nyt saattanut olettaa, että Donna Prassede olisi tahtonut tulla näille seuduille mokomien olojen vallitessa. Jos hän olisi siellä asustanut, olisi hän heti lähtenyt sieltä pois, kuten kaikki muu maalle muuttanut herrasväki teki.

Näiden seutujen näkeminen saattoi Agnesen ajatukset vielä vilkkaammiksi ja hänen kaihonsa katkerammaksi.

Jätettyään taakseen kenttäpolut he olivat poikenneet valtatielle, samalle, jota vaimoparka oli kulkenut tulomatkallaan, saattaakseen kotia tyttärtään olonsa jälkeen räätälin perheessä.

— Poikkeammehan hieman tervehtimään noita kunnan ihmisiä, virkkoi Agnese.

— Ja lepäämään siellä kotvan; sillä alanpa jo saada tarpeekseni tästä korista; eikä palanen ruokaakaan tee pahaa, huomautti Perpetua.

— Sillä ehdolla, ettei hukata aikaa, sillä emme suinkaan ole huviretkellä, lisäsi Don Abbondio.

Heidät vastaanotettiin avosylin, ja he olivat kovin tervetulleet: heidän näkemisensä palautti mieleen hyvän teon. Kuta suurempi on niiden ihmisten luku, joille olette tehneet hyvää — näin huomauttaa lähde-kirjailijamme — sitä useammin tulette kohtaamaan ystävällisiä kasvoja, jotka ilahuttavat sydäntänne.

Syleillessään kunnan vaimoa, Agnese puhkesi kyyneltilviin, jotka häntä suuresti huojensivat; ja

nyyhkyttäen hän vastasi niihin kysymyksiin, jotka vaimo ja hänen miehensä tekivät Luciaan nähden.

— Hän on meitä onnellisempi, sanoi Don Abbondio; hän on Milanossa, turvissa vaaralta, kaukana kaikista näistä paholaisen vehkeistä.

— Herra pastori ja nämä naiset kai ovat pakoretkellä, eikö niin? kysäsi räätäli.

— Tietysti, vastasivat yhtä haavaa isäntä ja palvelijatar.

— Säälän teitä.

— Me kuljemme ———n linnaan.

— Se on oiva tuuma, tulette olemaan siellä yhtä hyvässä turvassa kuin paratiisissa.

— Entä te, ettekö te täällä pelkää? kysyi Don Abbondio.

— Herra pastori, sanonpa teille kuin kestiystävälle ainakin, en luule noiden ihmisten tulevan tänne; olemmehan Jumalan kiitos liian loitolla heidän tiestään. Korkeintaan tuollainen pieni polvi, jonka Herra estäköön; mutta joka tapauksessa meillä on aikaa. Ensin meidän tulee kuulla uutisia toisilta poloisilta seuduilta, minne he todella poikkeavat oleskelemaan.

Päätettiin levähtää täällä kotvan aikaa. Ja kun juuri oli päivällisaika, sanoi räätäli:

— Herra pastori ja seuralaisensa suvaitkoot kunnioittaa köyhää pöytäni. Kunhan vaan pidätte hyvänänne; joskin päivällinen on yksinkertainen, tulee ainakin hyvä mieliala sitä höystämään.

Perpetua huomautti, että hänelläkin oli hieman suuhun pantavaa mukana. Kun sitten molemmin puolin oli hieman kursailtu, sovittiin siten, että yhteiset ruokavarat pantaisiin pöydälle, ja että kaikki aterioisivat yhdessä.

Juhlatauulisina olivat lapset ryhmittyneet vanhan ystävättärensä Agnesen ympärille. Joutuin räätäli käski yhden pikkutyöistä — saman, joka tuonoin oli vienyt tuon armeliaan ruoka-antimen Maria leskelle, jos lukija sitä enää muistaa — mennä kuorimaan muutamia varhain kypsyeitä kastanjoita, jotka oli pantu säilöön, ja panna ne paistumaan.

— Ja sinä, hän sanoi toiselle pikkutyölle, mene puutarhaan ja ravistele persikkapuuta, niin että muutama persikka putoo maahan, ja tuo ne tänne, kaikki, kuuletko. Ja sinä, hän virkkoi pikkupojalle, kiipeä viikunapuuhun ja poimi siitä muutamia kaikkein kypsyeimpiä. Tämän ammatin te liiankin hyvin osaatte.

Isäntä itse meni aukaisemaan viinitynnyriä, hänen vaimonsa meni yläkertaan noutamaan valkoista pöytäliinaa, ja Perpetua otti esille ruokavaransa. Pöytä katettiin: asetettiin lautasliina ja fajanssilautanen kunniasijalle Don Abbondiota varten, ja sen viereen veitsi ja haarukka, jotka Perpetua otti koristaan. Ruoka kannettiin pöytään, kaikki kävivät aterialle ja söivät päivällistään, jolleivät suorastaan iloisina, ainakin niin hyvän tuulen vallitessa, kuin mitä yksikään pöytätovereista olisi sinä päivänä odottanut.

— Ja mitä te, herra pastori, arvelette sellaisesta mullistuksesta? kysyi räätäli. Minusta tuntuu kuin lukisin historiaa maurilaisten vaiheista Ranskassa.

— Mitäpä minä siitä sanoisin! Pitipä vielä tämän onnettomuuden romahtaa niskoilleni.

— Olette joka tapauksessa valinnut hyvän turvapaikan. Kukapa rohkenisi yrittää päästä sinne ylös pakolla? Ja tapaattepa siellä lukuisaa seuraa; sillä sanotaan, että sinne jo on paennut paljon väkeä, ja että uutta yhä saapuu.

— Toivon, että meidät siellä hyvin vastaanotetaan. Tunnenhan tuon kelpo herran; ja kun minulla tuonoin oli kunnia olla hänen seurassaan, hän oli kovin kohtelias!

— Ja minulle hän hänen Kunnian-arvoisuuttaan myöten lähetti sanan, että kun vaan jotain tarvitsisin, ainoastaan kääntyisin hänen puoleensa.

— Hyvin suuri ja kaunis kääntymys! jatkoi Don Abbondio. Ja se on pysyvää laatua, eikö niin, pysyvää laatua?

Räätäli rupesi perinpohjin kertomaan Nimittämättömän pyhää elämää ja miten hän oltuaan kaikkien lähiseutujen vitsauksena, nyt oli muuttunut niiden esikuvaksi ja hyväntekijäksi.

— Entä kaikki nuo henkilöt, jotka hänellä oli ympärillään ... tuo rosvojoukko? ... jatkoi Don Abbondio,

joka jo oli kuullut siitä jotain puhuttavan, mutta joka ei koskaan ollut tarpeeksi rauhoittunut.

— Useimmat ovat pötkineet tiehensä, vastasi räätäli; ja ne, jotka ovat jääneet, ovat muuttaneet elämänsä, ja vallan perinpohjin!... Sanalla sanoen tuosta linnasta on tullut todellinen Thebais-erämaa: tunteehan kirkkoherra nuo asiat.

Sitten alkoi hän Agnesen kanssa muistella kardinaalin käyntiä.

— Suuri mies! hän sanoi, suuri mies! Vahinko vaan, että hänellä täällä käydessään oli niin kiire ja etten edes voinut osoittaa hänelle kunniaa. Kuinka iloinen olisin jos toiste voisin puhua hänen kanssaan hieman laveammin.

Kun oltiin noustu aterialta hän osoitti kirkkoherralle kuparipiirrosta, joka esitti kardinaalia, ja jonka oli kiinnittänyt oven lautoihin kunnioittaakseen henkilöä sekä myös voidakseen sanoa jokaiselle kävijälle, ettei tämä muotokuva ollut näköinen, ja että hän sen asian tarkalleen tiesi, hän kun oli voinut katsella kardinaalia läheltä pitkän aikaa juuri siinä samassa huoneessa.

— Tuonko muka pitäisi olla kardinaali? huomautti Agnese.  
Vaatteiltaan se kyllä on hänen näköisensä, mutta...

— Niin todella, eiväthän kasvot ole hänen näköisensä, sanoi räätäli. Olenhan aina sitä sanonut; mutta vaikka siinä ei olekaan muuta, niin onhan siinä ainakin hänen nimensä alla; se on ainakin muisto.

Don Abbondio joudutti lähtöä. Räätäli otti hankkiakseen rattaat viemään heitä kukkulan juurelle asti; heti hän meni niitä hakemaan ja palasi hetken kuluttua ilmoittamaan, että hevonen oli valjaissa ja saapui. Sitten hän kääntyi Don Abbondion puoleen ja sanoi:

— Herra pastori, jos haluatte ottaa mukaanne ylös linnaan kirjan ajanvietteeksenne, niin, vaikka olen köyhä mies, voin teille sellaisen hankkia, sillä minäkin, nähkääs, hieman huvittelen itseäni lukemisella. Tosin ne eivät ole teidän arvoisianne kirjoja, ne ovat vaan kansankielellä kirjoitettuja, mutta...

— Suuri kiitos, suuri kiitos, vastasi Don Abbondio; mutta tällaisissa oloissa tuskin päämme riittää kaikkein tärkeimpään.

Sillävälin kuin jaellaan ja torjutaan kiitoksia, kuin vaihdetaan osanoton ilmauksia ja onnellisen matkan toivotuksia, pyydetään paluumatkalla uudelleen poikkeamaan taloon ja luvataan pyyntöön suostua, on hevonen rattaineen saapunut oven eteen. Niihin asetetaan korit, pakolaiset nousevat niihin istumaan ja alkavat hieman mukavammin ja rauhallisempina matkansa jälkipuolen.

Se, minkä räätäli oli sanonut Don Abbondiolle Nimittämättömän suhteen, oli totta. Siitä päivästä alkaen, jolloin hänet jätimme, hän lakkaamatta oli tehnyt mitä oli päättänyt tehdä, nimittäin: oli korvannut vahinkoja, sopinut niiden kanssa, joita oli loukannut, auttanut onnettomia, tehnyt kaikkea hyvää, mitä tilaisuus oli sallinut. Sitä suurta rohkeutta, jota hän ennen oli osoittanut hyökätessään ja puolustautuessaan, hän nyt osoitti pidättäytymällä kummastakin. Hän oli luopunut kaikista aseista ja liikkui aina yksin, aina valmiina kestäämään monien väkivallantekojensa mahdollisia seurauksia, ja varmana siitä, että olisi uusi väkivallanteko jos käyttäisi voimaa sellaisen henkilön puolustamiseksi, joka oli niin paljon velkaa monelle, varmana siitäkin, että kaikki paha, mikä hänelle voitaisiin tehdä, olisi solvaus Jumalaa kohtaan, mutta hänelle ansaittu rangaistus, ja että hän vähemmin kuin kukaan muu saattoi esiintyä solvauksien rankaisijana. Kaikesta tästä huolimatta hänen turvallisuutensa oli yhtä taattu kuin silloin, kun hän sitä varten piti asetettuina monta käsivartta ja omaansa.

Muisto hänen entisestä julmuudestaan epäilemättä oli ylläpitänyt hyvin useissa kostonhimoa, mutta kun nähtiin hänen nykyinen lempeytensä, tämä oli omansa sitä haihuttamaan, ja nämä molemmat seikat yhdessä tuottivat hänelle ihailua, joka oli hänen paras turvansa. Nyt oli edessä mies, jota ei kukaan ollut voinut nöyryyttää, ja joka nyt itse itsensä nöyryytti. Salaviha, jota ennen oli kiihoittanut hänen ylenkatseensa ja muissa ihmisissä herättämänsä pelko, katosi nyt hänen uuden nöyryytensä edessä.

Loukatut olivat saaneet vallan odottamatta ja vaaratta hyvityksen, jota eivät koskaan olisi voineet toivoa onnistuneimmaltakaan koston, nimittäin sen tyydytyksen, että näkivät sellaisen miehen katuvan väärydentekojaan ja ikäänkuin ottavan osaa heidän paheksumiseensa.

Hyvin moni, jonka kipein ja katkerin tuska vuosikausina oli ollut se, ettei koskaan nähnyt saavansa tilaisuutta häntä vahvempana kostaa jotain hänen harjoittamaansa suurta solvausta, ei sitten kohdatessaan hänet yksin, aseettomana ja sennäköisenä, ettei aikonut tehdä vastarintaa, ollut tuntenut sisällään muuta tunnetta, kuin tarvetta osoittaa hänelle kunnioitustaan. Tässä vapaaehtoisessa nöyryymistilassa hänen ilmeensä ja ryhtinsä oli hänen huomaamattaan saanut jotain arvokasta ja jalompaa, niissä kun ilmeni entistä enemmän pelon halveksimista.

Mitä raain ja piintynein viha lauhtui ja vaihtui kunnioitukseksi yleisestä ihailusta, jota herätti tämä katuvainen ja ihmisrakkautta uhkuva mies. Tämä kunnioitus oli niin voimakas, että hän itse usein oli pulassa koettaessaan välttää hänelle jaeltuja kunnianosoituksia ja yrittäessään mikäli mahdollista salata ilmeissään ja ryhdissään kuvastuvaa sydämenmurtumistaan ja pidättää liiallista alentuvaisuutta, jotta häntä ei olisi liiaksi ylennetty. Kirkossa hän oli valinnut itselleen viimeisen paikan, eikä kukaan koskaan mennyt sille istumaan ennen häntä; se olisi ollut kunniasijan anastamista.

Jokainen solvaus tätä miestä kohtaan, tai ainoastaan se seikka, että häntä olisi kohdeltu puuttuvalla kunnioituksella, saattoi käydä ei ainoastaan rikoksesta ja raukkamaisuudesta, vaan myös pyhyydenloukkauksesta. Ja nekin, joille tuo yleinen tunne saattoi olla sitovana esteenä, omaksuivat sen lopulta eri määrin itsekin.

Nämä ja vielä muut syyt poistivat hänestä samoin järjestysvallan kostavan rangaistuksen ja tuottivat hänelle tältäkin taholta sitä turvallisuutta, josta hän muuten ei ollenkaan huolehtinut.

Säätyarvo ja sukulaisuus, jotka aina olivat häntä jossakin määrin tukeneet, olivat nyt vaikutukseltaan kahta voimakkaammat, kun tuohon jo ennestään kuuluisaan ja surullisella tavalla huomiota herättäneeseen nimeen liittyi persoonallinen suositus, nimittäin kääntymyksen tuottama kunnia.

Virkamiehet ja ylhäiset olivat julkisesti iloinneet tästä onnellisesta tapahtumasta, samoin kuin kansakin; ja kummalliselta olisi tuntunut osoittaa vihamielisyyttä miehelle, joka oli niin suuren tyydytyksen aiheuttaja. Tämän lisäksi hallitus, joka oli takertunut alituisen ja usein onnettomaan sotaan niin monta äkäistä ja yhä lisääntyvää kapinoitsijaa vastaan, saattoi pitää itseään onnellisena kun oli vapautunut kaikkein hillittömimmästä ja tuskallisimmasta, niin ettei se parempaa halunnut; tuottihan tämä kääntymys sitäpaitsi hyvitystä ja korvausta, jota ei hallitus ollut tottunut hankkimaan eikä edes tavoittelemaan.

Toiselta puolen pyhän miehen ahdistaminen ei tuntunut sopivalta keinolta poistaa sitä häpeää, ettei oltu voitu masentaa rikollista; ja jos häntä olisi rangaistu, olisi siitä vaan seurannut, että hänen kaltaisensa olisivat vuorostaan saaneet syytä olla parantamatta elämäänsä. On myös todennäköistä, että se osa, joka kardinaali Federigolla oli ollut hänen kääntymyksessään, ja että hänen nimeänsä mainittiin kääntyneen nimen rinnalla, muodosti jälkimäiselle pyhän kilven, Silloisten olojen ja mielipiteiden vallitessa, jolloin kirkollinen ja maallinen valta omituisesti suhtautuivat toisiinsa, ne kun niin usein taistelivat toistaan vastaan, tahtomatta toisiaan hävittää ja keskellä vihamielisyyksiä toisilleen ilmaisten tunnustusta ja kunnioitusta ja sangen usein, tosin rauhaa solmimatta, yhdessä tavoitellen samaa päämäärää — tällaisten olojen vallitessa, sanon minä, saattoi eräessä suhteessa näyttää siltä, kuin olisi kirkon tuolle suurelle rikolliselle myöntämä anteeksiantamus myöntänyt unhoituksen, ellei suorastaan synninpäästöä tuolle toiselle rikolliselle, nimittäin maalliselle vallalle, varsinkin kun kirkko oli ponnistanut kaikki voimansa aikaansaadakseen tulosta, jota molemmat toivoivat.

Näin tämä mies, jonka kimppuun ylhäiset ja alhaiset kilvan olisivat käyneet polkien hänet jalkoihinsa, jos hän olisi kukistunut, nyt vapaaehtoisesti heittäytyttyään maahan oli kaikkien säästämä ja useimpien kunnioittama.

Totta puhuen oli paljon sellaisiakin ihmisiä, joissa tämä kuuluisa kääntymys epäilemättä herätti kaikkea muuta kuin iloa; nämä olivat kaikki hänen rikostoverinsa, jotka täten menettivät niin tehoisan vallan, mihin olivat tottuneet luottamaan, ja jotka huomasivat yhdellä iskulla katkaistuksi jo kauan kudotun verkon langat, kenties hetkenä, jolloin parhaillaan odottivat uutista apajansa onnistumisesta.

Olemme jo nähneet mitä erilaisia tunteita tämä kääntymys herätti palkkalaisrosvoissa, jotka tuona hetkenä olivat herransa ympärillä ja jotka kuuluivat tuon sanoman hänen omilta huuiltaan; hämmästyttä, surua, masennusta, mieliharmia; vähän kaikkea, paitsi ylenkatsetta ja vihaa. Samoin oli toisten bravojen laita, jotka hän oli jakanut eri aseisiin, kuten myös hänen suurisuuntaisten rikostoveriensä, kun kuuluivat tuon hirvittäväen uutisen; ja kaikissa se johtui samoista syistä.

Paljon vihaa lankesi kardinaali Federigon osalle, kuten olen lukenut tuossa jo mainitsemassani Ripamontin teoksen kohdassa. Nuo pahantekijät pitivät häntä henkilönä, joka oli sekaantunut heidän asioihinsa niitä tarvellen. Olihan Nimittämätön vaan tahtonut pelastaa sielunsa, eikä kukaan voinut sitä valittaa.

Vähitellen sittemmin suurin osa noista kätyreistä, jotka eivät voineet mukautua uusiin oloihin eivätkä katsoneet mahdolliseksi, että ne muuttuisivat, oli lähtenyt tiehensä. Mikä haki itselleen utta isäntää ja löysi sellaisen jättämänsä herran entisistä ystäväistä; mikä taas värväytyi suureen espanjalaiseen tai mantovalaiseen rykmenttiin tai johonkin toiseen sotaan käyvään joukkoon; mikä lähti kuljeksimaan valtateille, siellä harjoittaen rosvoilemista omana ammattinaan; joku taas vapaasti kuljeskellen teki konnantöitä, Samaa lienevät harjoittaneet muutkin, jotka ennen eri maissa olivat olleet

Nimittämättömän käskynalaisia.

Ne taas, jotka olivat voineet tottua uuteen elintapaan tai jotka vapaaehtoisesti olivat sen omaksuneet, ja joista enimmäkseen olivat kotoisin laaksosta, olivat palanneet maantöihin tai ammatteihin, mitkä olivat nuoruudessaan oppineet ja mitkä sittemmin olivat jättäneet antautuessaan rosvooralle. Muukalaiset olivat jääneet linnaan kotoisiin toimiinsa. Kaikki nämä, kääntyneinä samaan aikaan kuin herransa, elivät hänen tapaansa tekemättä pahaa kellekään, ja ilman että heille tehtiin pahaa, vaikka heillä ei ollut aseita, sillä heitäkin kunnioitettiin.

Mutta kun saksalaisten sotilasjoukkojen saapuessa muutamat lähistön pakolaiset tai uhatut henkilöt ilmestyivät linnaan tyyssijaa anomaan, Nimittämätön oli vallan ihastuksissaan siitä, että hänen linnamuurejaan hakivat turvapaikakseen avuttomat, jotka pitkän aikaa kaukaa olivat katselleet niitä hirvittävänä peloituksena, ja hän vastaanotti nämä onnettomat osoittaen heille pikemmin kiitollisuutta kuin kohteliaisuutta. Hän levitytti sen tiedon, että hänen talonsa oli avoinna jokaiselle, joka sieltä tahtoi etsiä suojaa, ja heti hänen mieleensä johtui saattaa sekä linna että koko laaksoalue suojelustilaan sen varalle, että peitsi- tai ratsumiehet saisivat päähänsä poiketa sinne elämöimään. Hän kokosi luokseen jääneet palvelijat, harvat luvultaan, mutta suuriarvoiset kuten Tortin runot; hän piti heille puheen siitä hyvästä tilaisuudesta, jonka Jumala lähetti heille ja hänelle, käyttääkseen kerran voimiaan lähimmäisensä hyväksi, jota niin usein olivat sortaneet ja peloittaneet; ja käyttäen tuota vanhaa käskevää äänenpainoa, joka ilmaisi varmuutta siitä, että toteltaisiin, hän yleisesti huomautti heille miten heidän tuli käyttäytyä, jotta turvaa etsivät henkilöt pitäisivät heitä pelkinä ystävinä ja puolustajina.

Sitten hän käski noutaa ullakolta ampuma-aseita, miekkoja ja keihäitä, mitkä siellä olivat olleet kauan kasattuina, ja jakoi ne heille. Laaksossa asuville alustalaisilleen ja vuokramiehilleen hän lähetti sanan että kaikki mieshenkilöt vapaaehtoisesti asetettuina tulisivat linnaan. Hän käski antaa aseita niille, jotka olivat ilman; muutamat heistä hän valitsi ikäänkuin upseereiksi toisia komentamaan. Hän osoitti heille eri asemansa aukkopaikoissa ja eri kohdissa laaksoa, pitkin kukkulan rinnettä ja linnan porttien edustalla. Hän määräsi hetket, jolloin ja tavan, miten he olivat vaihdettavat, ikäänkuin leirissä, tai kuten oli näillä samoilla paikoilla menetelty hänen entisen epätoivoisen elämänsä aikana.

Yhdessä tuon ullakkohuoneen sopessa olivat, erillä muista, ne aseet, joita hän yksin oli kantanut, hänen kuuluisa karabiini-pyssynsä, muskettinsa, miekkansa, keihänsä, pistoolinsa, veitsensä, tikarinsa, mitkä permannolla, mitkä seinällä riippumassa. Ei yksikään palvelijoista niihin kajonnut, mutta kilvan kysyivät he isännältään, mitkä heidän piti hänelle noutaa.

— Ei ainoatakaan, hän vastasi; ja johtuiko lupauksesta vai tehdystä päätöksestä: hän pysyi alati aseettomana tämän varusväen tapaisen joukon johdossa.

Samanaikaisesti hän oli pannut liikkeelle toisia talonsa mies- ja naispalvelijoita tai alustalaisiaan, käskien heidän saattaa linnan kuntoon majoittamaan niin paljon ihmisiä kuin suinkin oli mahdollista; heidän tuli varustaa vuoteita, valmistaa patjoja ja olkisäkkejä noihin saleihin, jotka täten muuttuivat makuuhuoneiksi. Niinikään oli hän käskenyt noutaa linnaan runsaita ruokavaroja omalla kustannuksellaan ylläpitääkseen niitä vieraita, jotka Jumala hänelle oli lähettävä ja joiden luku todella päivä päivältä kasvoi.

Itse hän tällävälin ei pysynyt hetkeäkään toimeettomana; alinomaan hän oli milloin sisällä, milloin ulkopuolella linnaa, milloin astuen alas, milloin kiiveten ylös rinnettä, siellä täällä, laaksossa järjestämässä, vahvistamassa, tutkimassa asemia, näkemässä ja näyttäytymässä, järjestämässä kaikkea ja ylläpitämässä kaikkea hyvässä järjestyksessä, tehden sen sanoillaan, katseellaan, läsnäolollaan. Linnassa ja pitkin tietä hän ystävällisesti vastaanotti kaikki kohtaamansa tulijat; ja kaikki, olivatpa hänet jo ennen nähneet tai näkivät nyt ensi kertaa, katselivat häntä haltioituneina, unhoittaen hetkeksi ne onnettomuudet ja pelontunteet, mitkä olivat johtaneet heidät tänne. Ja he kääntyivät häntä katsomaan vielä silloin, kun hän erottuaan heistä jatkoi matkaansa.

## **KOLMASKYMMENES LUKU.**

Vaikka suurin väentulva ei tapahtunut siltä puolen, mistä nuo kolme pakolaista lähestyivät laaksoa, he kuitenkin tällä matkansa loppupuolella alkoivat kohdata matka- ja onnettomuus-kumppaneita, jotka poikkiteiltä ja pikkupoluilta jo olivat saapuneet tai parillaan saapuivat valtatielle. Tällaisten asianhaarojen vallitessa kaikki, jotka toisensa kohtaavat, ovat melkein kuin tuttavina. Joka kerta kuin rattaat olivat tulleet jonkun jalkalaisen kohdalle, vaihdettiin kysymyksiä ja vastauksia. Joku oli lähtenyt



pakoon, kuten ystävämme, odottamatta sotilasten tuloa; toinen oli kuullut rumpujen pärinää; kolmas oli nähnyt itse sotilaat ja kuvasi heitä niin kuin jokaisen pelästyneen ihmisen on tapana kuvata.

— Onpa meillä sentään ollut onnea, sanoivat molemmat naiset. Kiittäkäämme siitä taivasta. Menkööt tavaramme hukkaan; olemmehan kuitenkin itse pelastuneet.

Mutta Don Abbondion mielestä ei ollut syytä niin suureen tyytyväisyyteen; kaikkea muuta. Tuo ihmistulva, jonka näki ja enemmän se vielä runsaampi, jonka kerrottiin liikkuvan toisella laakson suulla, alkoivat herättää hänessä melkoista levottomuutta.

— Oh, mikä ikävä juttu! hän mutisi molemmille naisille hetkenä, jolloin ei kukaan ollut kuultavissa. Oh, mikä juttu! Etkökö älyä, että näin suuren ihmispaljouden kokoaminen yhteen paikkaan näyttää siltä, kuin väkisin tahtoisivat vetää sinne noita sotureita? Kaikki piiloittavat, kaikki vievät mukaansa tavaransa; taloihin ei jää mitään. Epäilemättä nuo roistot luulevat, että tuolla ylhäällä on aarteita. Aivan varmaan he sinne tulevat... Oi minua poloista! Mihin kiipeliin olenkaan joutunut!

— Onpa heillä muuta tehtävää kuin kiivetä tuonne ylös; heidänkin tulee kulkea omia teitään. Ja muuten olen kuullut sanottavan, että vaaran uhatessa on parempi olla monta yhdessä.

— Monta yhdessä? Monta yhdessä? toisti Don Abbondio. Oi sinua naisparkaa! Etkö tiedä, että yksi peitsimies tuhoaa sata tuollaista henkilöä. Ja jos he sitten saavat päähänsä tehdä tyhmyyksiä, niin olisikohan kenties hauskaa joutua keskelle taistelua? Oi, minua onnetonta. Olisi ollut vähemmän vaarallista paeta vuoristoon. Pitääkö siis kaikkien sulloutua yhteen samaan paikkaan!... Tuskastuttavaa väkeä ... hän sitten mutisi matalammalla äänellä; kaikki ne lakkaamatta kulkevat toinen toisensa jälessä kuin järjettömät nautaeläimet.

— Samaan tapaan, huomautti Agnese, he voisivat sanoa meistä.

— Vaiti, vaiti, virkkoi Don Abbondio, joutavat puheet eivät tässä hyödytä mitään. Mikä on tehty, se on tehty. Kun kerta on tänne tultu, niin on täällä oltava. Tulee käymään niinkuin Kaitselmus sallii. Taivas meitä suojelkoon!

Mutta pahemmaksi kävi tila kun hän laakson suulla huomasi vahvan aseellisen joukon, toisia erään talon kynnyksellä, toisia alikerran huoneissa. Salaa hän katsahti heihin. Tosin ne eivät olleet niitä samoja kasvoja, jotka oli kohdannut edellisellä ja tuskallisella matkallaan; tai jos niitä olikin joukossa, ne olivat suuresti muuttuneet. Mutta siitä huolimatta on vaikea kuvailla sitä vastenmielistä tunnetta, minkä tämä näky hänessä herätti.

— Oi minua onnetonta! hän ajatteli. Näkeehän sen nyt jo, että he aikovat tehdä mielettömyyksiä! Mutta eihän voinutkaan olla toisin; olisihan minun pitänyt odottaakin sitä sellaisen miehen puolelta. Mutta mitä hän aikoo tehdä? Aikooko hän ryhtyä sotaan? Tahtooko hän näytellä kuningasta? Oi minua miesparkaa! Tällaisissa oloissa, jolloin jokainen tahtoisivat piiloittautua maan alle, hän päinvastoin hakee kaikkia keinoja tulla huomatuksi, pistää silmään; näyttääpä hän oikein tahtovan heitä yllyttää.

— Katsokaa nyt, herra isäntä, sanoi hänelle Perpetua, eikö täällä ole kelpo väkeä, joka kykenee meitä puolustamaan, Tulkootpa vaan nyt nuo sotilaat! Nämä ovat toisenlaisia miehiä kuin meidän kylämme pelkurit, jotka eivät kykene muuhun kuin kápälämäkeen.

— Vaiti, vastasi Don Abbondio puoliääneen, mutta vihaisena; vaiti, sanon minä, sinä et tiedä mitä puhut. Rukoile Jumalaa, että noiden sotilaiden olisi kiire, tai että eivät saa tietää mitä täällä tehdään tai miten tätä seutua varustetaan puolustustilaan kuin linnoitusta. Etkö tiedä, että soturien ammatti on linnoitusten valloittaminen? He eivät muuta hartaammin toivo. Ryntäys linnoituksen kimppuun on heistä yhtä hauskaa huvia kuin häihin meneminen, sillä kaikki, minkä sieltä saavat käsiinsä, on heidän omaansa. He paljastavat miekkansa ja tappavat jokikisen voitetuista. Oi minua onnetonta! No niin, saanpa nähdä, enkö löydä jotain keinoa paeta turviin jollekin kalliolle. Taistelun tuoksinasta he eivät ainakaan minua tavoita, sen takaan.

— Jos pelkääte sitäkin, että teitä suojellaan ja autetaan ... alkoi jälleen Perpetua...

Mutta Don Abbondio keskeytti hänet ankarasti, kuitenkin yhä vaan puoliääneen:

— Suu kiinni, ja varo visusti lavertelemasta toisille mitä tässä olemme puhuneet. Voi muuten sinuas poloista. Muista, että tällaisessa paikassa aina täytyy näyttää tyytyväiseltä ja hyväksyä kaikki, minkä näkee.

"Pahan-yön" kohdalla he näkivät toisen asetetun joukon, joille Don Abbondio nosti lakkia, itsekseen ajatellen:

— Voi, voi, olenpa totisesti joutunut keskelle sotaleiriä!

Siihen pysähtyivät rattaat, ja he astuivat alas. Don Abbondio maksoi kiireisesti ja päästi kyyditsijän menemään. Sitten hän molempien seuralaistensa kanssa alkoi kiivetä rinnettä ylös, sanaakaan hiiskumatta. Näiden paikkojen näkeminen herätti joka askeleella hänen mielikuvituksessaan nykyhetken levottomuuden sekaisena ensi kerralla täällä kokemansa ahdistuksen, Agnese, joka ei koskaan ollut näitä paikkoja nähnyt ja joka mielessään niistä oli muodostanut eriskummaisen kuvan, mikä palasi joka kerta kuin hän ajatteli Lucian kammoittavaa matkaa, näki ne nyt sellaisina kuin ne todella olivat ja tunsu ikäänkuin uudelleen ja vilkkaammin noita tuskallisia muistoja.

— Oi, herra pastori! hän huudahti, kun ajattelen, että Lucia parkani on kulkenut tätä tietä.

— Olkaa toki vaiti, varomaton nainen! Don Abbondio huusi hänen korvaansa. Ovatko nuo sopivia puheita täällä? Ettekö tiedä, että nyt olemme hänen talossaan? Onneksi ei kukaan teitä kuullut; mutta jos vielä puhutte tuohon tapaan...

— No, no, mitä siihen tulee, minä kyllä asian ymmärrän. Luuletteko, etten minä ollenkaan ole oppinut sopivaa käytöstä?

— Sopiva käytöstapa on siinä, ettei sano seikkoja, jotka voivat olla epämiellyttäviä varsinkin sille, joka ei ole tottunut sellaisia kuulemaan. Ja painakaa se hyvin mieleenne, te molemmat, ettei tämä ole sopiva paikka laverteluihin, ja ettei täällä saa sanoa kaikkea, mikä päähän pälkähtää. Tämä on ylhäisen herran talo, sen hyvin tiedätte; näette, kuinka paljon väkeä hänellä on ympärillään. Tänne saapuu kaikenlaisia ihmisiä. Siis, varovaisuutta, jos se on mahdollista. Punnitkaa sananne, ja ennenkaikkea puhukaa vähän ja ainoastaan silloin, kun se on ehdottomasti tärkeätä. Ken on vaiti, ei sano mitään tyhmyyksiä.

— Vielä pahemmin teette te itse, kaikkine ... alkoi puhua Perpetua.

Mutta Don Abbondio tiuskasi puoli-ääneen:

— Suu kiinni. Ja samassa hän joutuin nosti lakkiaan ja kumarsi syvään. Sillä nostaessaan päätään, hän oli huomannut Nimittämättömän, joka astui heitä vastaan. Tämäkin oli huomannut ja tuntenut Don Abbondion, ja riensi häntä vastaanottamaan.

— Herra pastori, hän virkkoi tultuaan lähelle, olisin tahtonut tarjota teille taloani hauskemmassa tilaisuudessa. Mutta joka tapauksessa iloitsen suuresti siitä, että voin teitä jollakin tavoin hyödyttää.

— Luottaen Teidän Ylhäisyytenne suureen hyvyyteen, vastasi Don Abbondio, olen rohjennut näissä surullisissa oloissa tulla Teitä häiritsemään, ja kuten Teidän Ylhäisyytenne näkee, olen niinikään rohjennut tuoda seuraa mukaani. Tämä on taloudenhoitajattareni...

— Hän on tervetullut, virkkoi Nimittämätön.

— Ja tämä, jatkoi Don Abbondio, on vaimo, jolle Teidän Ylhäisyytenne jo on tehnyt hyvää: tuon, tuon tyt ... äiti...

— Lucian äiti, sanoi Agnese.

— Lucian äiti, huudahti Nimittämätön kääntyen allapäin Agnesen puoleen. — Minäkö tehnyt hyvää, taivaan Herra! Te päinvastoin teette minulle hyvää tulemalla tänne ... luokseni ... tähän taloon. Olkaa tervetullut. Te tuotte tänne taivaan siunauksen.

— No mitä vielä! sanoi Agnese. Tulenhan vaan teitä häiritsemään. Ja lisäksi, hän jatkoi lähestyen Nimittämättömän korvaa, minun tulee kiittää Teitä...

Nimittämätön keskeytti tämän puheen kysyen häneltä harrastavasti tietoja Luciasta. Ja niitä kuultuaan hän kääntyi saattamaan linnaan viimeksi tulleita vieraitaan, minkä teki huolimatta heidän monista estelyistään. Agnese loi kirkkoherraan katseen, joka näytti sanovan: — Siinä näette, onko tarpeellista, että te astutte meidän molempien väliin antamaan neuvoja, miten tulee käyttäytyä.

— Ovatko he jo saapuneet teidän seurakuntanne alueelle? kysyi Nimittämätön.

— Eivät vielä, vastasi Don Abbondio. Minä en tahtonut jäädä odottamaan noita paholaisia. Taivas tietää olisinko elävänä päässyt heidän käsistään ja voinut tulla Teidän Ylhäisyyttänne häiritsemään.

— No niin, olkaa huoleti, sanoi Nimittämätön; nyt olette täydelleen turvissa. Tänne he eivät tule; ja jos heidän mielensä tekisi yrittää, olemme valmiit heitä vastaanottamaan.

— Toivokaamme, etteivät tule, huomautti Don Abbondio. Mutta olen kuullut kerrottavan, hän lisäsi osoittaen sormellaan vastapäisiä laaksoa reunustavia vuoria, olen kuullut kerrottavan, että tuollakin taholla samoilee toinen parvi, mutta ... mutta...

— Se on totta, virkkoi siihen Nimittämätön. Mutta älkää pelätkö mitään. Heidänkin suhteensa olemme valmiit.

— Kahden tulen välissä, ajatteli Don Abbondio, totisesti kahden tulen välissä. Mihin olenkaan antanut noiden lörppäkielien itseni houkutella! Ja tämä herra näyttää olevan tyytyväinen täällä, kuin kala vedessä. Onpa kaikenlaisia ihmisiä tässä maailmassa!

Kun he olivat astuneet sisälle linnaan, isäntä käski johtaa Agnesen ja Perpetuan erääseen naisille määrätyn linnahuoneuston suojaan; tämä huoneusto täytti toisen pihan kolme siipeä, rakennuksen takaosassa, jonka perustana oli erikseen oleva ja syvän kuilun reunalla esiin pistävä kallionkieleke. Miehet asuivat oikeassa ja vasemmassa sekä puustikon puoleisessa siipirakennuksessa. Keskustaa, joka oli molempien pihojen välillä, mitkä yhdisti leveä holviportti, sijaiten vastapäätä pääporttia, käytettiin osaksi ruokavarojen varastoaittina sekä myös niiden tavaroiden säilytyspaikkana, jotka pakolaiset tahtoivat piilottaa linnaan. Miesten huoneustossa oli pieni osasto varattuna papeille, jotka mahdollisesti ilmestyivät. Nimittämätön saattoi sinne Don Abbondion, joka oli ensimmäinen vieras siinä.

Pakolaisemme viipyivät kaksikymmentäkolme tai kaksikymmentäneljä päivää linnassa, keskellä alituista hyörinää, monilukuisessa seurassa, joka ensi päivinä kasvamistaan kasvoi, mutta ilman, että mitään erinomaista tapahtui. Kuitenkaan tuskin kului päivääkään, jolloin ei olisi tartuttu aseisiin. — Peitsimiehiä tulee tuolla! — Ratsuväkeä on nähty täällä. Joka huhun saapuessa Nimittämätön lähetti miehiä vakoilemaan. Ja jos katsoi tarpeelliseksi, hän otti mukaansa väkeä, jota yhä piti valmiina tähän tarkoitukseen, ja läksi ulos laaksosta sinnepäin, mistä oli kerrottu vaaran uhkaavan, ja oli omituista nähdä kiireestä kantapäähän asetettujen miesten, hyvin järjestettyinä kuin soturien, kulkevan aseettoman miehen johtamina. Useimmiten nuo viholliset olivat muonavarojen hankkijoita tai hajanaisia ryöstöretkeläisiä, jotka pakenivat ennenkuin heitä oli yllätetty.

Mutta ajaessaan eräänä päivänä takaa tuollaista väkeä, opettaakseen heille, ettei enää ollut hyvä tulla näille seuduille, Nimittämätön sai tietää, että erääseen läheiseen pikkukylään oli hyökätty ja että sitä paraikaa ryöstettiin. Ne olivat eri joukkoihin kuuluvia peitsimiehiä, jotka jäätyään jälelle ryöstelemään, olivat muodostaneet joukkion ja äkkiä karkasivat sen alueen lähiseudulle, minne sotajoukko oli pysähtynyt. He ryöstivät asukkaiden omaisuutta, jopa ottivat heiltä pakkoveroa.

Nimittämätön piti lyhyen puheen miehilleen ja marssitti heidät tuohon kylään.

He saapuivat sinne odottamattomina. Rosvot, jotka olivat luulleet häiriintymättä saavansa ryöstää, näkivätkin nyt lähestyvän järjestyneitä joukkoja, valmiina hyökkäämään, jättivät ryöstönsä kesken ja pakenivat kiireisesti, toisiaan odottamatta, sille taholle, mistä olivat tulleetkin. Nimittämätön ajoi heitä takaa jonkun matkaa. Sitten hän pysäytti joukkonsa ja viipyi hetken aikaa odottaen, sattuisiko jotain uutta. Viimein hän läksi paluumatkalle. Kulkiessaan sen pienen kylän läpi, jonka juuri oli pelastanut, luonnollisesti joukko ja sen päällikkö vastaanotettiin raikuvien suosio- ja siunaushuudoin.

Tuon väenpaljouden keskuudessa linnassa, vaikka se oli kokoontunut niin monelta eri taholta, vaikka se oli erilaista asemaltaan, tavoiltaan, sukupuoleltaan ja iältään, ei koskaan syntynyt mitään mainittavaa epäjärjestystä. Nimittämätön oli asettanut eri paikkoihin vartijoita, jotka kaikki koettivat ehkäistä mahdollisia ikävyyksiä, tehden sen tunnollisesti kuten aina, kun heidän oli toimistaan tehtävä tili isännälle.

Lisäksi tämä oli pyytänyt linnaan paenneita pappeja ja arvokkaimpia henkilöitä pakolaisten joukossa käymään linnan eri osissa ja valvomaan, mitä siellä tapahtui. Niin usein kuin suinkin mahdollista hän itekin liikkui näyttäen itseään kaikkialla; mutta hänen poissaollessaan ainoastaan se seikka, että muistettiin kenen luona oltiin, riitti pitämään aisoissa niitäkin, jotka olisivat voineet olla sen tarpeessa. Muuten he olivat kaikki pakolaisia ja senvuoksi yleensä rauhallista väkeä. Huoli kodistaan ja omaisuudestaan, muutamilla niinkään huoli keskelle vaaraa jätettyjen omaisten ja ystävien suhteen, ulkoa saapuneet tiedot, jotka lamauttivat heidän mieltänsä, ylläpitivät ja lisäsivät tätä heidän taipumustaan.

Olipa siellä kuitenkin huolettomiakin ihmisiä, vahvempiluontoisia ja rohkeampia henkilöitä, jotka koettivat viettää näitä päiviä iloisesti. He olivat hylänneet talonsa, kun eivät olleet tunteneet itseään tarpeeksi voimakkaiksi niitä puolustamaan. Mutta heitä ei miellyttänyt itkeminen ja huokaileminen asian vuoksi, joka ei ollut autettavissa eikä sen vahingon kuvittelemisen, minkä tiesivät tarpeeksikin tulevaisuuden näkemään jälestäpäin omin silmin.

Tutut perheet olivat yhdessä lähteneet linnaan tai olivat siellä kohdanneet toisensa. Uusia ystävyksiä oli siellä solmittu; ja siellä oltiin ryhmytty eri luonteiden ja elintapojen mukaan. Ne, joilla oli rahaa ja hienotunteisuutta menivät aterioimaan alas laaksoon, missä tilaisuutta varten kaikessa kiireessä oli järjestetty pieniä juomaloita ja ruokatarjoiluja. Toisissa niistä suupalat vaihtelivat huokausten kanssa,

eikä ollut lupa puhua muusta kuin onnettomuuksista; toisissa mainittiin onnettomuuksia ainoastaan kun huomautettiin, ettei niitä saanut ajatella.

Niille, jotka eivät voineet tai eivät tahtoneet maksaa ravinnostaan, jaettiin linnassa leipää, liemiruokaa ja viiniä. Sitäpaitsi siellä joka päivä katettiin pöytiä erittäin niille, jotka isäntä oli vieraikseen kutsunut; ja meidän kolme ystäväämme kuuluivat niihin.

Agnese ja Perpetua eivät tahtoneet ilmaiseksi syödä vieraan leipää, minkä vuoksi olivat pyytäneet saada ottaa osaa siihen palvelukseen, jota vaati näin suuri vieraanvaraisuus. Ja tähän kului heiltä suuri osa päivää, ja loput pakinoihin muutamien täällä saamiensa ystävättärien ja Don Abbondio paran kanssa. Tällä ei ollut mitään tehtävää; kuitenkin hänellä ei ollut ikävä; pelko oli hänen kumppaninaan. Varsinaisen hyökkäyksen pelko luullakseni oli hänestä haihtunut, tai jos sitä olikin jälellä, se hänelle tuotti kaikkein vähemmän levottomuutta. Sillä joka kerta kun hän sitä hetkenkin ajatteli, havaitsi hän, kuinka vähän sellaiseen oli aihetta. Mutta se kuva, jonka tarjosi ympäröivä seutu, mitä joka taholla tulvana peittivät soturit; aseet ja asetetut, joiden alinomaa näki olevan liikkeellä, linna, se ajatus, miten paljon seikkoja joka hetki odottamatta saattoi sattua: kaikki yhdessä piti häntä epämääräisen, yleisen, alinomaisen pelon valloissa, lukuunottamatta surua, minkä hänessä herätti talopahaisensa muisteleminen.

Koko ajalla, minkä viiپیi tässä tyyssijassa, hän ei hetkeksikään poistunut siitä pyssyn laukausta kauemmaksi, eikä koskaan pannut jalkaansa rinteelle. Hänen ainoa kävelynsä oli siinä, että meni puistikkaan sekä milloin toiselle, milloin toiselle puolelle linnaa katselemaan alas kallionseinää pitkin kuiluihin, nähdäkseen, eikö olisi jotain hiemankin kulkukelpoista polkua, jota myöten suuren vaaran tullessa olisi voinut mennä etsimään jotain piilopaikkaa. Hän tervehti syvin kumarruksin kaikkia pakolaistovereitaan, mutta seurusteli aniharvojen kanssa. Useimmiten hän keskusteli noiden molempien naisten kanssa, kuten jo mainitsimme: heidän luokseen hän meni keventämään sydäntään, vaikka sai pitää hyvänä, että Perpetua hänelle tiuskaisi ja Agnesekin sai hänet nolostumaan. Ruokapöydän ääressä hän viiپیi vähän aikaa ja puhui niinikään vähän, ja silloin hän kuunteli uutisia hirvittävästä sotavaen läpikulusta, jommoisia saapui joka päivä, joko siirtyen kylästä kylään tai siten, että joku, joka oli tahtonut jäädä taloonsa, mutta jonka lopulla voimatta mitään pelastaa, jopa pahoinpideltynäkin oli täytynyt paeta, toi ne ylös linnaan. Joka päivä kerrottiin uusi tarina jostain onnettomuudesta. Muutamat, jotka ammattinaan harjoittivat uutisten urkkimista, kokosivat huolellisesti kaikki huhut, järjestelivät kaikki kertomukset ja tarjosivat sitten ydinmehun niistä toisille. Väiteltiin siitä, mitkä olivat kaikkein pirullisimmat rykmentit; oliko jalka- vai ratsuväki pahinta. Toistettiin niin hyvin kuin osattiin muutamia päällikköjen nimiä; kerrottiin muutamien näiden päällikköjen urotyöt, osoitettiin tarkalleen heidän pysähdyspaikkansa ja marssinsa. Tänäpä sen ja sen rykmentin piti samota määrättyihin kyliin, huomenna toisiin, ja sillävälän joku toinen rykmentti mellasteli piruakin pahemmin. Etenkin koetettiin saada tietoon ja ottaa lukuun ne rykmentit, jotka järjestään kulkivat yli Leccon sillan, sillä niitä saattoi pitää ohikulkeneina ja varsinaisesti seudulta poistuneina.

Nyt kulkee Wallensteinin ratsuväki; nyt Marradasin jalkaväki, nyt Anhaltin ratsuväki, Brandenburgin jalkaväki, sitten Montecuccolin ja Ferrarin ratsuväkeläiset; nyt on Altringerin vuoro, sitten Fürstenbergin, Colloredon. Seuraavat Kroatilaiset, Torquato Conti, ja sitten vielä monet muut. Jumalan kiitos, Galassokin on jo tiehensä mennyt, ja hän oli viimeinen. Viimein Venezialaisten lentävät ratsuparvetkin olivat poistuneet, ja koko seutu, oikealla ja vasemmalla oli vihollisista vapaa. Jo olivat ensiksi uhattujen ja hylättyjen alueiden asukkaat alkaneet poistua linnasta, ja joka päivä sieltä läksi pois uusia vieraita, samoin kuin syksyisen rajuilman jälkeen näkee kaikkialta tuuhean puun lehivistä hyrähtävän lentoon lintuja, jotka sieltä ovat hakeneet turvaa.

Luulen, että kolme ystäväämme olivat viimeiset lähtijät, Tämä johtui siitä, että Don Abbondio pelkäsi kiireisesti kotia palattaessa vielä voitavan tavata teillä joitakin armeijasta jällelle jääneitä sotilasrosvoja, Turhaan Perpetua huomautti, että kuta enemmän viivytettiin, sitä enemmän tilaisuutta annettiin seudun roskaväelle tunkeutua pappilaan ja anastamaan mitä oli jällellä. Kun oli kysymyksessä oman nahan pelastaminen, pääsi Don Abbondio aina voitolle väittelyssä, ellei läheltä uhkaava vaara saattanut hänen päätään vallan pyörälle.

Lähtöä varten määrättyinä päivänä Nimittämätön käski pitää valmiina "Pahan-Yön" kohdalla vaunuja, joihin oli antanut panna varaston liinavaatteita Agnesea varten. Sitten hän vei Agnesen syrjään ja sai hänet vastaanottamaan määrän kultarahoja niiden vahinkojen korvaamiseksi, mitkä hän oli tapaava talossaan, vaikka Agnese lyöden rintoihinsa yhä toisti, että hänellä vielä oli entisiäkin jällellä.

— Milloinka näette jällelän tuon hyvän Lucianne? ... hän sanoi lopuksi. Olenhan jo varma siitä, että hän rukoilee minun puolestani, minä kun olen tehnyt hänelle niin paljon pahaa. Sanokaa siis hänelle, että häntä kiitän, ja että uskon Jumalan suovan hänen rukouksensa tuottavan hänelle itselleenkin taivaan siunauksen.

Hän tahtoi sitten saattaa kolme vierastaan vaunuihin saakka.

Lukija voi kuvitella Don Abbondion nöyriä ja alamaisia kiitoksia ja Perpetuan kohteliaisuutta.

He läksivät matkaan; sopimuksen mukaan he poikkesivat hetkeksi, mutta niin kiireisesti, etteivät edes malttaneet istahtaa, räätälin taloon, missä kuulivat kerrottavan monen monituisia juttuja sotaväen kulusta: aina vaan samoja tarinoita rosvoamisesta, väkivallasta, hävityksestä, raiskauksesta; mutta heillä onneksi ei oltu nähty peitsimiehiä.

— Oh! herra pastori, sanoi räätäli, auttaen häntä käsivarresta nousemaan vaunuihin, onpa yllin kyllin aihetta painattamaan kirjoja mokomasta hävitystyöstä.

Kuljettuaan hieman eteenpäin, alkoivat matkustajamme omin silmin nähdä sitä, mitä olivat kuulleet kuvattavan. Hävitettyjä viinitarhoja, ei korjuun kautta, vaan kuin rakeiden ja rajumyrskyn kautta, jotka yhdessä olisivat niitä etsiskelleet; viiniköynnökset katkottuina, hajalla, poljettuina, tukiseipäät irtitemmattuina, koko maa-alue poljettuna ja täynnä lastuja, vesoja ja lehtiä, puut silvottuina, katkottuine latvoineen; pensasaidat täynnä aukkoja, ristikkoaidat poistettuina.

Kylissä ovet murrettuina, ikkunoiden edessä repaleista kangasta; lantaa, ryysyjä, kaikenlaista romua joko kasoina tai hajalla tiellä; painostava ilma ja vielä pahempi löyhkä, mikä syöksähti ulos taloista. Väestö osaksi tonkimassa esiin ja heittämässä ulos likaisia esineitä tai, mikäli mahdollista oli, korjaamassa oviaan. Toiset kokoontuneina parviin ja puhjeten valituksiin. Vaunujen ohikulkiessa käsiä ojennettiin vaunun ikkunoihin almua anoen.

Nämä näyt milloin silmiensä edessä, milloin mielessään, ja odottaen saavansa nähdä samanlaista kotonaan, he saapuivat sinne ja tapasivat todella mitä olivat odottaneet.

Agnese käski laskea myyttynsä yhteen pienen pihansa soppeen, mikä oli pysynyt talon puhtaimpana paikkana; sitten hän alkoi sitä lakaista, ruveten kokoamaan ja puhdistamaan niitä harvoja esineitä, mitkä hänelle oli jätetty. Hän kutsui puusepän ja lukkosepän ovia korjaamaan. Ja käärien auki Nimittämättömän antamat liinavaatteet ja uudet kultarahansa, hän huudahti itsekseen:

— Olenpa sentään onnen lapsi, kiitos olkoon Jumalan ja Neitsyt Marian ja tuon hyvän herran. Niin, olenpa sentään onnen lapsi!

Don Abbondio ja Perpetua menevät sisälle pappilaan tarvitsematta käyttää avaimia. Joka askeleella, jonka astuvat eteenpäin eteisessä, he tuntevat kasvavan löyhkän, saastaisen hajun, mikä saattaa heidät peräytymään. Tukkien kädellään nenänsä he menevät kyökin ovelle; varpaisillaan he astuvat sinne sisälle, katsoen minne jalkansa asettaisivat, he kun tahtovat välttää sontaisten pahojen peittämän permannon likaisimpia kohtia, ja he luovat katseen ympärilleen. Siellä ei ollut mitään ehjää; mutta siellä täällä katkelmia ja pirstaleita entisistä esineistä; Perpetuan kanojen siipiä ja höyheniä, liinavaatteiden repaleita, Don Abbondion kalenterien lehtiä, astioiden palasia: ja kaikki tämä kasoissa tai hajalla.

Ainoastaan pesässä näki suuren hävitystyön merkkejä yhteen sullottuina, ikäänkuin joukon ajatuksia, joihin taitava puhuja yhdessä ainoassa lauseessa viittaa. Siinä oli kokonainen rovio sammuneita kekäleitä, jotka tunsu entisiksi tuolin käsinojiksi, pöydänjaloiksi, kaapin oveksi, vuoteen katostelineiksi, sen tynnyrin laitalaudoiksi, joka oli sisältänyt Don Abbondion vatsaparannus-viiniä.

Muu oli tuhkaa ja hiiliä. Ja näillä hiilillä olivat hävittäjät huvikseen piirustelleet seinät täyteen irvikuvia, koettaen kuvaamalla leveälierisiä hattuja, kaljupäitä ja leveitä naamoja esittää pappeja, ja pannen parastaan tehdäkseen ne niin hirveiksi ja naurettaviksi kuin suinkin. Eikä tämä voinut epäonnistua noin eteviltä taiteilijoilta.

— Nuo siat! huudahti Perpetua.

— Nuo roistot! huudahti Don Abbondio.

Ja ikäänkuin paeten he läksivät ulos toisesta ovesta, joka johti puutarhaan. He hengittivät taas vapaammin. Suoraa päätä he menivät viikunapuun luo. Mutta jo ennenkuin saapuivat sinne, he huomasivat mullan sen juurella verekseltä kaivetuksi ja päästivät molemmat yhtä haavaa huudon, ja saavuttuaan paikalle he näkivät maahan kätkeyn aarteen asemesta tyhjän kuopan.

Tästä nousi paha riita.

Don Abbondio alkoi torua Perpetuaa siitä, ettei hän ollut sitä piiloittanut tarpeeksi huolellisesti. Lukija saattaa kuvitella, pysyikö Perpetua ääneti. Kun molemmat olivat kylkiseen huutaneet, he palasivat ojennetuin käsivarsin ja etusormi sojossa kuoppaa kohti, yhä vaan molemmat rupattaen. Ja kaikkialla he luonnollisesti kohtasivat jotenkin samanlaista. Kesti kauan, ennenkuin saivat talon

taudinsiemenistä vapaaksi ja puhdistetuksi, varsinkin, kun noina päivinä oli hyvin vaikea saada apua. Ja kukapa tietää kuinka kauan heidän täytyi asustaa kuin leirissä ikään, tullen toimeen niin hyvin kuin asianhaarat sallivat sekä vähitellen korjauttaen ovet, huonekalut, astiat, Agnesen lainaamalla rahoilla.

Tätä onnetonta tapausta seurasi sitten joksikin aikaa jälkisato toisia ylen tuskallisia kysymyksiä, sillä kyselemällä, urkkimalla ja vainuamalla sai Perpetua varmasti tietää, että useat hänen isäntänsä omistamista esineistä, joita oli luultu sotamiesten varastamiksi tai hävittämiksi, sen sijaan vallan vahingoittumattomina olivat seudun väestön kodeissa. Ja hän kiusasi isäntäänsä ilmoittautumaan ja vaatimaan takaisin omaisuuttaan.

Sen tuskallisempia kieliä ei Don Abbondiossa voinut kosketella, kun nuo esineet olivat konnien, nimittäin sellaisten ihmisten käsissä, joiden kanssa hän kernaimmiten tahtoi elää sovinnossa.

— Mutta olenhan jo sanonut, etten tahdo kuulla puhuttavan noista seikoista, hän tiuskasi. Kuinka monta kertaa tulee minun sinulle toistaa, että se mikä on menetetty, on menetetty? Pitääkö minun vielä lisäksi joutua piinapenkkiin sen vuoksi, että taloni on ryöstetty putipuhuttaaksi?

— Olenhan jo sanonut, huomautti Perpetua, että te antaisitte kaivaa esiin silmät päästänne. On synti varastaa toisilta; mutta olisi synti, jos ei teiltä varastaisi.

— No, no, onko nyt lupa puhua tuollaisia mielettömyyksiä, virkkoi Don Abbondio. Pidä nyt jo suusi!

Perpetua vaikenä, ei tosin aivan heti. Mutta kaikesta hän otti aihetta alkaakseen uudelleen, niin että miesparka lopulta ei enää vähääkään valittanut sen tai sen esineen menettämistä hetkenä, jolloin sitä juuri olisi tarvinnut, sillä useammin kuin kerran hän oli kuullut sanottavan:

— Menkää noutamaan se siltä ja siltä, joka ei olisi sitä pitänyt näin kauan, ellei olisi ollut tekemisessä noin leväperäisen miehen kanssa.

Toista ja rajumpaa levottomuutta herätti hänessä se sanoma, että joka päivä edelleen kulki joukosta eronneita rosvosotureita, kuten hän itse aivan oikein oli olettanut. Hän oli siis alituisen pelon alaisena, että joku niistä, tai kokonainen pieni parvi äkkiä ilmestyisi hänen ovelleen, jonka joutuin ja kaikkein ensiksi oli korjauttanut ja jota mitä huolellisimmin pöngitti. Mutta kiitos taivaan, tämä ei koskaan tapahtunut.

Mutta tuskin olivat nämä pelonaiheet ohi, kun jo toinen ilmaantui.

Mutta tässä jätämme tuon miesparan. Nyt on kysymys vallan muusta, kuin yksityishenkilön pelosta, kuin muutaman kylän onnettomuudesta, ohimenevästä vastoinkäymisestä.

## **YHDESNEIJÄTTÄ LUKU.**

Rutto, jonka terveyslautakunta oli pelännyt siirtyvän Milanon alueelle saksalaisten sotalaumojen mukana, oli todella tullut sinne, kuten on tunnettua. Tiedetään myös, ettei se pysähtynyt tähän maakuntaan, vaan että se valtasi ja tuhosi suuren osan Italiaa. Seuraten kertomuksemme johtolankaa käymme nyt esittämään tämän suuren onnettomuuden tärkeimpiä tapahtumia. Rajoitumme Milanon alueeseen, luonnollisesti, ja melkein yksinomaan Milanon kaupunkiin; sillä aikakirjat puhuvat ainoastaan itse kaupungista, minkä huomaa tapahtuvan, joko hyvistä tai huonoista syistä, melkein aina ja kaikkialla. Ryhtyessämme tähän kuvaukseen, ei ainoa tarkoituksemme ole, totta puhuaksemme, esittää sitä asioiden tilaa, jossa henkilömme tulevat liikkumaan, vaan samalla tehdä tunnetuksi, mikäli tämä on lyhykäisyydessä ja meidän voimiemme mukaan mahdollista, isänmaan historian kohta, joka on kuuluisampi kuin mitä se on tunnettu.

Silloisista ajankertomuksista ei yksikään riitä sellaisenaan antamaan tästä asiasta hieman selvää ja seikkaperäistä käsitystä. Mutta jokainen niistä on omansa osaksi sellaista käsitystä muodostamaan. Jokaisessa, lukuunottamatta Ripamontin teosta,[43] joka kuitenkin jättää kauas taaksensa kaikki muut tosiseikkojen runsauteen ja valikoimaan, mutta vielä enemmän siihen järkevään tapaan nähden, millä hän niitä arvostelee; jokaisessa on jätetty lukuunottamatta olennaisia seikkoja, jotka ovat mainittuina toisissa; jokaisessa on asiallisia erehdyksiä, jotka helposti saattaa huomata ja oikaista joko jonkun toisen teoksen tai noiden muutamien jällelle jääneiden yleispätevien asiakirjojen avulla, jotka ovat painettuja tai julkaisemattomia; usein toisessa niistä tapaa ne syyt, joiden seuraukset oli toisessa

huomannut ikäänkuin haamoittaen ilmassa. Sitäpaitsi vallitsee niissä kaikissa omituinen ajan ja asioiden sekaannus; niissä esiintyy alituista menemistä ja tulemista, ikäänkuin umpimähkään, ilman mitään yleistä suunnitelmaa, ilman mitään yksityiskohtien metodillista järjestelyä. Kaikki nämä ovat muuten seikkoja, mitkä muodostavat tämän ajan ja varsinkin Italiassa kansankielellä kirjoitettujen teosten yleisimmän ja selvimmän luonteen. Onko täten laita muuallakin Euroopassa, sen tietävät oppineet; me puolestamme luulemme, että niin on.

Ei yksikään myöhäisemmän ajan kirjailija ole ryhtynyt tutkimaan ja vertailemaan näitä ajantieto-teoksia, niistä noutaakseen sarjan yhtenäisiä tapahtumia, tämän ruton historian; täten se käsitys, joka siitä on yleinen, pakostakin on hyvin epävarma ja hieman sekava; kuvitellaan epämääräisesti suuria kärsimyksiä ja suuria erehdyksiä — ja todella esiintyi molempia runsaammin kuin mitä ikinä saattaa kuvailla — tuo käsitys perustuu enemmän olettamisiin kuin tosiseikkoihin, mitkä usein ovat vailla kuvaavimpia tunnusmerkkejään ja ilman päivämäärää, sanalla sanoen vailla kaikkea syyä ja seurausten, yhtenäisyyden ja kehityksen tuntemusta. Tutkimalla ja vertaamalla, ainakin hyvin huolellisesti kaikkia painettuja ja useita julkaisemattomia tiedonantoja, useita harvoista säilyneistä n.s. virallisista asiakirjoista, olemme koettaneet kyhätä tutkielman, joka ei tosin täytä kaikkia vaatimuksia, mutta jota ei ennen ole suoritettu. Tarkoituksemme ei ole viitata kaikkiin julkisiin toimenpiteisiin, eikä mainita kaikkia jossakin suhteessa muistamista ansaitsevia tapahtumia. Vielä vähemmän tahdomme tiedonhaluisilta kieltää alkuperäisten asiakirjojen lukemista, sillä liiankin hyvin tiedämme miten paljon sellaiset teokset sisältävät eloisaa, omintakeista ja niin sanoaksemme muille jakamatonta voimaa, millainen muuten lieneekin niiden suunnittelu ja tyyli. Olemme vaan koettaneet erottaa ja todeta yleisimmät ja huomattavimmat tosiseikat, saattaa ne oikeaan järjestykseen, mikäli niiden tärkeys ja luonne sitä vaatii, tuoda esiin niiden keskinäiset syy- ja seuraussuhteet ja täten antaa, odottaessamme toiselta parempaa, lyhyen, mutta yhtenäisen ja teeskentelemättömän kuvauksen tästä suuresta onnettomuudesta.

Pitkin sitä aluetta, mistä saksalainen sotajoukko oli kulkenut, oli löydetty ruumiita taloista, ja muutamia teiltä. Vähän myöhemmin alkoivat siellä täällä, eri kylissä, muutamat henkilöt, jopa koko perheet kuolla rajuista ja omituisista tuskista, joita seurasivat useimmille elossa oleville oudot tunnusmerkit. Ainoastaan muutamat muistivat niitä kerran ennen nähneensä; nämä olivat niitä harvoja, jotka vielä saattoivat muistaa sen ruton, mikä viisikymmentäkolme vuotta aikaisemmin jo oli tuhonnut suuren osan Italiaa ja varsinkin Milanon aluetta, missä sitä silloin sanottiin ja vieläkin sanotaan Pyhän Kaarlon rutoksi.

Näin voimakas on ihmisrakkaus!

Niin monien, vaihtelevien ja juhlallisten muistojen joukosta, jotka ovat säilyneet tästä yleisestä onnettomuudesta, tämä sama ihmisrakkaus saattaa nostaa esiin yhden miehen muiston, se kun on tässä miehessä herättänyt tunteita ja tekoja, jotka ovat huomattavampia kuin itse nuo kärsimykset. Se saattaa painaa hänen muistonsa ihmismieliin, ikäänkuin kaikkien noiden tapahtumien keskipisteenä, se kun on saattanut hänet keskelle niitä ja antanut hänen näytellä valistuneen oppaan ja väsymättömän auttajan osaa, rohkaista esimerkillään ja jalostaa vapaaehtoisella kieltäytyksellä ja uhrautumisella; se saattaa yhteisen onnettomuuden tuon yhden ainoan miehen urhokkaan yrityksen esineeksi ja antaa sille hänen nimensä, ikäänkuin hänen saavutuksensa tai havaitsemisensa sisällyksenä.

Ylilääkäri Lodovico Settala, joka ei ainoastaan ollut omin silmin nähnyt tätä ruttoa, mutta joka oli ollut yksi sen toimeliaimpia ja pelottomimpia parantajia, oli, vaikka silloin vielä hyvin nuori, kuitenkin saavuttanut maineen yhtenä tämän ruton taitavimpana hoitajana. Hän urkki ja kokoili valppaasti tietoja ja saattoi 20:ntenä päivänä lokakuuta ilmoittaa terveyslautakunnalle, että rutto epäilemättömästi oli puhjennut Chiusion kylässä, joka oli uloin Lecon alueella lähellä Bergamon rajaa. Tämän ilmoituksen johdosta ei tehty mitään toimenpiteisiin johtavaa päätöstä, kuten käy selville Tadinon tiedonannosta.

Mutta samallaisia sanomia saapui Leccosta ja Bellanosta. Lautakunta ryhtyi silloin toimiin ja tyytyi lähettämään asiamiehen, jonka oli määrä matkalla yhtyä Comon lääkäriin ja hänen kanssaan lähteä mainittuja paikkakuntia tarkastamaan. "Joko tietämättömyydestä tai jostakin muusta vaikuttimesta molemmat antoivat erään vanhan ja typerän Bellanon parturin vakuuttaa heille, ettei tämä tauti ollenkaan ollut ruttoa",[44] vaan että se muutamilla seuduilla oli tavallinen seuraus soiden syksyisistä höyryistä, ja kaikkialla muualla seuraus saksalaisten retken aikana kestetyistä puutteista ja kärsimyksistä.

Tätä vakuutettiin terveyslautakunnalle, joka, mikäli näyttää, siihen tyytyi.

Mutta kun lakkaamatta ja eri tahoilta saapui uusia tietoja epäilyttävistä kuolemantapauksista, lähetettiin kaksi valtuusmiestä, yllämainittu Tadino ja eräs terveyslautakunnan jäsen, ottamaan asiasta selvää ja ryhtymään tarpeellisiin toimenpiteisiin. Näiden saapuessa oli onnettomuus jo siihen määrin levinnyt, että todisteet siitä tarjoutuivat itsestään, ilman että niitä tarvitsi ruveta hakemaan. He kulkivat Lecon alueen, Valsassinan, Como järven rannat, Monte di Brianzan ja Gera d'Addan alueet, ja

kaikkialla kohtasivat teljettyjä ovia ja kokonaisia autoita kyliä, joiden asukkaat olivat asettuneet keskelle ketoa tai hajaantuneet. "Ja he näyttivät meistä — sanoo Tadino — villeiltä olennoilta, pitäen kädessään minttua, ruutukasvia, rosmarinia ja etikkapulloa".[45]

He tiedustelivat kuolleiden lukua; se oli hirvittävä. He kävivät tarkastamassa sairaita ja ruumiita, ja kaikkialla näkivät inhoittavia rutonmerkkejä. Heti he kirjeessä antoivat nämä synkät tiedot terveyslautakunnalle, joka vastaanottaessaan ne, mikä tapahtui 30 päivää lokakuuta, huomauttaa Tadino, "valmistautui kyhäämään passien sanamuotoa, estääkseen tunkeumasta kaupunkiin niitä henkilöitä, jotka saapuivat ruton saastuttamilta seuduilta, ja sillä aikaa kuin asetusta sommiteltiin",[46] annettiin etukäteen muutamia yleisiä määräyksiä tullivirkamiehille.

Sillävälin valtuusmiehet kiireimmittain ryhtyivät niihin toimenpiteisiin, jotka heistä tuntuivat parhailta. Ja he palasivat retkeltään se surullinen tietoisuus mielessään, etteivät nämä toimenpiteet riittäneet parantamaan ja ehkäisemään jo niin kehittyntä ja laajalle levinnyttä pahaa.

Palattuaan Milanoon marraskuun 14 päivänä he tekivät suullisesti ja toistamiseen kirjallisesti selkoa toimistaan terveyslautakunnalle ja saivat tältä tehtäväksi mennä maaherran luo ja hänelle esittää asioiden tilan. He kävivät siellä ja saivat häneltä sen vastauksen, että häntä suuresti olivat pahoittaneet nämä uutiset, ja että ne syvästi olivat häntä liikuttaneet; mutta että sodanhuolet olivat hänelle tärkeämmät: *Sed belli graviora esse curas*. Näin kuuluvat Ripamontin sanat,[47] joka oli käynyt läpi terveyslautakunnan luettelot ja neuvotellut Tadinon kanssa, jonka erityisenä toimenä tämä lähetystö oli ollut; se oli, jos lukija muistaa, jo toinen tämänkaltainen lähetystö, joka toimeenpantiin samaa tarkoitusta varten ja samalla tuloksella. Pari kolme päivää myöhemmin, marraskuun 18 päivänä, mainittu maaherra julkaisi säädöksen, jossa määräsi pidettäväksi julkisia huveja kuningas Filip IV:n esiköisen, prinssi Kaarlen syntymän johdosta, epäilemättä tai lukuunottamatta vaaraa, mikä voisi syntyä suuren kansanjoukon kokoontumisesta sellaisessa tilaisuudessa; kaikki kävi kuin tavallisten olojen vallitessa, ikäänkuin hänelle ei olisi puhuttu mistään.

Tämä mies oli, kuten yllä on mainittu, kuuluisa Ambrogio Spinola, joka varsinaisesti oli lähetetty saattamaan tätä sotaa paremmalle tolalle, korjaamaan Don Gonzalon erehdyksiä ja satunnaisesti hallitsemaan herttuakuntaa. Mekin saatamme satunnaisesti mainita tässä, että hän kuoli muutaman kuukauden kuluttua, tämän saman sodan kestäessä, joka oli niin suuresti hänen sydämenasianaan; ja että hän kuoli, ei suinkaan sotakentällä saamistaan haavoista, vaan vuoteessaan, surusta ja mieliharmista, mitä hänessä olivat herättäneet juuri sen ruhtinaan moitteet, väärä kohtelu ja kaikenlaiset solvaukset, jota hän palveli. Historia on valittanut hänen kohtaloansa ja ruoskinut kiittämättömyyttä, jonka uhriksi hän joutui; se on hyvin huolellisesti kuvannut hänen sotilaallisia ja valtiollisia urotöitään, kiittänyt hänen huolenpitävyyttään, toimeliaisuuttaan ja väsymätöntä intoaan. Se olisi niinkään voinut tarkastaa miten hän käytti kaikkea tätä, kun rutto uhkasi ja valtasi koko kansakunnan, joka oli uskottu hänen huolenpitoonsa tai oikeammin hänen mielivaltaansa.

Mutta seikka, joka lieventämättä tätä moitetta vähentää tämän hänen menettelynsä herättämää ihmettelyä, mutta joka herättää vielä suurempaa ihmetystä, on itse rahvaan menettely, tarkoitan sen, joka ei vielä ollut ruton tartuttama ja jolla oli niin suuri syy sitä pelätä.

Kun saapui uutisia kauheasti ruton saastuttamista kylistä, jotka muodostavat melkein puoliympyrän kaupungin ympärille, ollen muutamissa kohdin siitä ainoastaan kahdenkymmenen tai kahdeksantoista Italian peninkulman päässä, niin jokainen olisi luullut niiden herättävän asukkaissa yleistä mielenliikutusta, heidän tavoittelevan soveliaita tai epäonnistuneita varokeinoja, tai ainakin matkaansaavan heissä tehotonta levottomuutta. Ja kuitenkin ainakin siinä kohdin ajantiedot ovat yhtäpitäviä, ettei mitään sellaista tapahtunut. Edellisen vuoden nälänhätä, sotamiesten harjoittama sorto, sieluntuskat näyttivät riittävästi selittävän kuolevaisuutta. Ken kaduilla, myymälöissä, taloissa tuli lausuneeksi sanankin uhkaavasta vaarasta, ken mainitsi ruttoa, vastaanotettiin ivasanoin, epäilevin hymyin, ylenkatseellisesti, jopa vihanpurkauksin. Sama epäileväisyys, tai oikeammin sokeus, sama itsepäisyys vallitsi senaatissakin, dekurionien neuvostossa, joka virkakunnassa.

Olen lukenut, että kardinaali Federigo heti ensimmäisten ruttotartunnan tapausten tultua tunnetuiksi, määräsi paimenkirjeessä papeille muun muassa teroittamaan kansaan tärkeyttä ja velvollisuutta ilmoittamaan jokaista senlaatuista tapausta ja heti luovuttamaan kaikki saastutetut tai epäiltävät esineet.[48] Tämänkin voi mainita hänen kiitosta ansaitsevien tekojensa joukossa.

Terveyslautakunta kehoitti ryhtymään joihinkin toimenpiteisiin, yhteistyöhön; mutta kaikki sen kehoitukset olivat melkein turhat. Itse terveyslautakunnankaan keskuudessa harrastus ei likimainkaan vastannut aseman tähellisyyttä. Siinä ei ollut, kuten Tadino vakuuttaa moneen kertaan ja kuten selviää hänen esityksensä kokonaisuudesta, ei ollut, sanon minä, useampia kuin nuo kaksi lääkäriä, jotka ollen varmat uhkaavan vaaran vakavuudesta, kehoituksillaan vaikuttivat lautakuntaan, jonka sitten piti vaikuttaa muihin.



Olemme jo nähneet miten ensi ruttosanomien saapuessa tämä terveyslautakunta oli osoittautunut kylmäksi sekä toimimisen että tarpeellisten tietojen hankinnan suhteen. Tässä toinen saamattoman hitauden ilmiö, joka ei ole vähemmin hämmästyttävä, ellei se ole ollut pakollinen ja ellei se saa puolustustaan ylempien virkamiesten asettamilta esteiltä. Passeja koskeva asetus, joka periaatteellisesti oli hyväksytty lokakuun 30 päivä, vahvistettiin vasta seuraavan kuun 23 päivänä ja julkaistiin vasta 29 päivä.

Rutto oli jo hiipinyt sisälle Milanoon.

Tadino ja Ripamonti tahtoivat panna kirjaan sen henkilön nimen, joka sen sinne ensimmäisenä toi, kuin myös muita hänen persoonaansa ja itse tapahtumaa koskevia yksityisseikkoja. Ja todella, kun tarkastaa niin laajan ihmistuhon alkua, missä uhreja ei voi erottaa nimeltä, eikä edes tuhansissa arvioida luvultaan, tuntee jonkinlaista harrastusta saada tietää nuo harvat ensi nimet, jotka on voitu merkitä ja pelastaa unhoitukselta. Tämänkaltainen eroitteleminen, se kunnia, että on ollut ensimmäisiä uhreja, panee meidät pitämään heitä ja kaikkien vähäpätöisimpiä yksityisseikkoja kohtalonomaisina ja muistoa ansaitsevina.

Eri historioitsijat väittävät, että tuo poloinen oli Espanjan palveluksessa oleva italialainen sotamies; muun, nimenkään suhteen he eivät ole yksimielisiä. Tadinon mukaan hän oli muudan Pietro Antonio Lovato, kotoisin Lecon alueelta; Ripamontin mukaan taas eräs Pier Paolo Locati, kotoisin Chiavennasta. Eri mieltä he ovat niinkään hänen tulopäivänsä suhteen Milanoon, minkä edellinen sanoo lokakuun 22:ksi, toinen seuraavan kuun samaksi päiväksi. Mutta kumpaankaan ei voi luottaa. Nämä päivämäärät ovat ristiriidassa toisten, paljoa todennäköisempien kanssa. Ja kuitenkin Ripamontilla, joka kirjoitti dekurionien yleisneuvoston määräyksestä, olisi pitänyt olla käytettävänään runsaasti keinoja hankkiakseen itselleen tarpeellisia tietoja; ja Tadino, virkansa nojalla, saattoi paremmin kuin kukaan muu, tuntea tällaisen seikan. Muuten olemme verranneet eri päivämääriä, jotka kuten mainitsimme, näyttävät meistä uskottavammilta, ja siitä seuraa, että tuo tapaus sattui ennen passeja koskevan asetuksen julkaisemista. Ja jos asia olisi niin tärkeä, voisimme todistaa tai likimaille todistaa, että se sattui marraskuun ensi päivinä. Mutta epäilemättä lukija meidät siitä vapauttaa.

Oli miten tahansa, tämä jalkasoturi ja poloinen onnettomuudentuoja tuli Milanoon mukanaan mytty vaatteita, jotka olivat joko ostetut tai varastetut saksalaisilta sotamiehiltä. Hän poikkesi majailemaan taloon, jossa asui muutamia sukulaisiaan, Itäisen portin läheiseen kaupunginosaan, lähelle kapusiinilaisten luostaria. Tuskin hän oli saapunut, kun sairastui; hänet siirrettiin sairaalaan. Ajos, joka huomattiin hänen kainalokuopassaan, pani heti hoitavan lääkärin epäilemään hänen tautinsa luonnetta; neljäntenä päivänä hän kuoli.

Terveyslautakunta eristytti ja suljetutti hänen perheensä taloonsa; hänen vaatteensa ja vuode, jolla hän oli levännyt sairaalassa, poltettiin. Kaksi palvelijaa, jotka häntä siellä olivat hoitaneet, ja muudan hyvä munkki, joka häntä viime hetkinään oli auttanut, sairastuivat vuorostaan ruttoon muutaman päivän kuluttua. Se epäily, mikä siellä heti alusta oli herännyt taudin laadun suhteen ja ne varokeinot, joihin sentähden oli ryhdytty, vaikuttivat, ettei tartunta siellä levinnyt.

Mutta soturivainaja oli jättänyt sen siemeniä toisaalle, ja ne alkoivat ennen pitkää itää. Ensimmäinen, joka sai kokea sen vaikutusta, oli sen talon isäntä, missä sotilas oli asunut, eräs Carlo Colonna, luutunsoittaja. Silloin kaikki tämän talon vuokralaiset terveyslautakunnan määräyksestä siirrettiin sairaalaan, missä useimmat sairastuivat ja muutamat kohta kuolivat ilmeisesti ruttoon.

Kaupungille tämän rutan myrkyllisiä siemeniä jo oli levinnyt näiden henkilöiden seurustelun kautta sekä heidän vaatteistaan ja muista esineistään, jotka sukulaiset, naapurit tai palvelijat olivat salaa pelastaneet tarkastukselta ja liekeiltä. Lisäksi noita siemeniä levisi joka päivä määräyksien puutteellisuuden, niiden toteuttamisen laiminlyömisestä ja niiden välttämiseksi käytetyn viekkauuden vuoksi, ja niin ne salaa ja hitaasti, mutta jatkuvasti itivät koko tämän loppuvuoden ja ensi kuukausina vuotta 1630. Aika ajoin, milloin toisessa, milloin toisessa kaupunginkorttelissa muutamat ihmiset siihen sairastuivat ja kuolivat. Mutta näiden tapausten harvinaisuus poisti kaiken epäilyksen rutosta ja vahvisti yhä enemmän tuota väestön typerää ja onnetonta luuloa, ettei ruttoa ollut olemassa, ja ettei sitä koskaan ollut täällä ollut. Oli paljon lääkäreitäkin, jotka toistivat kansan ääntä — oliko se tässäkin tapauksessa Jumalan ääni? — ja ivasivat muutamien virkaveljiensä synkkiä ennustuksia ja uhkaavia varoituksia. Ja heillä oli vallan valmiina yleisten tautien nimiä merkitäkseen jokaista rutan lajia, joita heidän oli määrä hoitaa, mitkä tahansa olivatkaan ne tunnusmerkit, jotka niissä ilmenivät. Kun näiden tapausten tieto saapui terveyslautakuntaan, mikä ei aina tapahtunut, se tuli useimmiten perille hyvin myöhään ja hyvin epävarmana. Eristämisen ja sairaalan kammoksuminen teroitti kekseliästä viekkautta; sairaat piiloitettiin, lahjottiin haudankaivajat ja tarkastajat; jopa itse mainitun lautakunnan alijäseniltä, jotka olivat sen valtuuttamat tarkastamaan ruumiita, rahalla saatiin vääriä todistuksia.

Mutta kun terveyslautakunta jokaisen tiedon johdosta, minkä oli onnistunut saamaan, käski polttaa vaatteet, eristi talot, lähetytti perheet sairaaloihin, on helppo käsittää, miten suuresti sitä vihasivat ja

vastustivat kansa, "aatelisto, kauppiaat ja rahvas",[49] he näet kaikki olivat täynnä sitä vakaumusta, että kaikki tuo oli pelkkää mielivaltaista kiusantekoa, vailla aihetta ja tarkoitusta. Vihan raskain taakka lankesi kahden lääkärin, jo mainitsemamme Tadinon ja senaattori Settalan, ylilääkärin pojan niskoille. Tämä viha meni niin pitkälle, että he eivät enää voineet kulkea torin halki ilman että heitä ahdistettiin karkein sanoin, jopa kivenheitoillakin. Ja epäilemättä eriskummainen ja mainitsemista ansaitseva on se asema, missä nämä kaksi miestä olivat, jotka huomasivat tämän hirvittävän vitsauksen jättiläisaskelin etenevän, jotka kaikilla mahdollisilla keinoilla koettivat sitä ehkäistä, ja jotka paitsi itse yrityksen vaikeutta joka taholla kohtasivat yleisen vastahakoisuuden asettamia esteitä ja jotka lisäksi olivat kaikkien valitusten ja kirousten maalitauluna ja saivat kuulla, että muka olivat isänmaan vihollisia: *pro patriae hostibus*, sanoo Ripamonti.

Tämä mieletön viha kohtasi osaksi toisiakin lääkäreitä, jotka hekin olivat varmat siitä, että rutontartunta oli olemassa, ja jotka suosittelivat varokeinoja ja koettivat kaikille levittää kolkkoa vakaumustaan. Sävyisimmät pitivät heitä herkkäluloisina ja itsepäisinä; kaikkien muiden mielestä se oli ilmeistä petkutusta ja juoni, jonka avulla tahdottiin omiin tarkoituksiin käyttää yleistä pelontilaa. Kuuluksa lääkäri Lodovico Settala, lähes kahdeksankymmenvuotinen vanhus, entinen Pavian yliopiston lääketieteen professori, sittemmin moralifilosofian professori Milanossa, useiden silloin kuuluisien teosten kirjoittaja, mainehikas siitä, että häntä oli kutsuttu useiden muiden yliopistojen opettajaksi, nimittäin Ingolstadtin, Pisan, Bolognan ja Padovan yliopistojen, kuuluksa niinkään siitä epäitsekäisyydestä, millä aina oli hylännyt nämä kutsut, oli epäilemättä yksi aikansa vaikutusvaltaisimpia ja enimmin kunnioitettuja henkilöitä. Hänen laajojen tietojensa tuottamaan kunniaan liittyi jalon elämänsä maine, ja häntä ympäröivään ihailuun yhtyi siitä aiheutunut kiintymys, että hän jalona ihmisystävänä hoiti ja auttoi köyhiä. Näiden etevien ominaisuuksien meissä herättämää kunnioitusta himmentää seikka, mikä päinvastoin noina aikoina epäilemättä oli omansa sitä kohottamaan, nimittäin että miesparka yhtyi aikalaistensa yleisimpiin ja turmiollisimpiin ennakkoluuloihin. Tosin hän oli edellä rahvaasta, mutta hän ei siitä edentynyt, mikä aiheuttaa onnettomuutta ja usein tekee tyhjäksi vaikutusvallan, joka on parhaiden avujen tuottama. Mutta ei edes hänen nauttimansa yleissuosio voinut voittaa yleistä mielipidettä ruttoon nähden, eikä se edes voinut suojella häntä tuon rahvaanaineksen vihalta ja loukkauksilta, joka mitä helpoimmin tunteistaan siirtyi kouraantuntuviin todistuksiin ja tekoihin.

Kun hän eräänä päivänä kantotuolissa kulki potilaitaan tarkastamassa, rahvas alkoi kokoontua hänen ympärilleen, huutaen, että hän muka oli niiden johtaja, jotka kaikin mokomin väittivät ruton olevan liikkeellä, että hän synkällä naamallaan ja inhoittavalla suurella parrallaan herätti kaupungilla kauhistusta, tehden tämän kaiken, hankkiakseen lääkäreille työtä. Väenpaljous ja raivo kasvamistaan kasvoivat, niin että kantajien, nähdessään uhkaavan vaaran, oli pakko joutuin viedä herransa turviin tuttavien luo, joiden talo onneksi oli vallan lähellä. Tämä hänelle tapahtui sentähden, että hän oli selväkatseinen, että oli sanonut totuuden, että oli tahtonut pelastaa rutosta tuhansia ihmisiä. Mutta kun hän kerran surkuteltavalla neuvollaan oli puolestaan melkoisesti aiheuttanut sen, että köyhää tyttöparkaa kidutettiin ja että hänet noitana elävänä poltettiin sentähden, että hänen isännällään oli kova vatsakipu, ja että toinen mies, jonka talossa hän aikaisemmin oli palvellut, kuolettavasti oli häneen rakastunut,[50] hän silloin epäilemättä saavutti yleistä hyväksymistä, julkisesti varmaankin hänen tietojaan uudelleen ylisteltiin ja kaiketi hän tämän johdosta sai uuden kunnianimen ylen ansiokkaana kansalaisena, mitä suorastaan inhoittaa ajatella.

Mutta maaliskuun lopulla alkoivat ensin Itäisen portin korttelissa, sitten kaikissa muissakin kaupunginosissa lisääntyä taudintapaukset ja kuolleiden luku, ja taudeissa tuli ilmi omituisia kouristuskohtauksia, sydämentykytyksiä, horrostiloja, hourailuja ja noita kammoittavia täpliä ja ajoksia; kuolema seurasi useimmiten nopeasti, rajuna, usein äkkiarvaamatta, ilman mitään edellä näyttäytynyttä taudin merkkiä. Ne lääkärit, jotka siihen asti olivat vastustaneet sitä, että tauti olisi aiheutunut tartunnasta, eivät nyt tahtoneet tunnustaa, mitä olivat pilkanneet, mutta kun heidän oli pakko antaa erityinen nimi uudelle taudille, joka oli tullut liian yleiseksi ja huomattavaksi, jotta se olisi voinut mennä ilman nimeä, he keksivät nimen paha kuume, *rutonkaltainen* kuume; kurjaa väistelyä ja häpeällistä sanapetosta, mikä oli omansa suurta tuhoa matkaansaamaan; sillä samalla kun he näyttivät lähentelevän totuutta, he täten kuitenkin sivuuttivat sen, mikä olisi ollut kaikkein tärkeintä ottaa huomioon, nimittäin, että tauti levisi tartunnan kautta. Virkamiehet, ikäänkuin heräten sikeästä unesta, alkoivat hieman enemmän kallistaa korvaansa terveyslautakunnan vaatimuksille ja neuvoille, panna täytäntöön sen määräyksiä, talojen eristämisiä ja saastutettujen esineiden takavarikkoon ottamisia.

Terveyslautakunta pyysi lakkaamatta varoja suorittaakseen jokapäiväisiä ja päivä päivältä yhä kasvavia menoja sairaalassa ja muussa sairaanhoidossa; ja se pyysi niitä dekurioneilta, odottaessaan, että päätettäisiin — jos sitä yleensä koskaan päätettiin — pitikö näiden menojen juosta kaupungin vai kuninkaallisen rahaston varoista. Dekurioneja ahdisti suurkansleri ja samoin maaherra, joka uudelleen oli ryhtynyt Casalea piirittämään; niinkään heitä kiusasi senaatti, joka kehoitti heitä hankkimaan kaupungille muonavarvoja ennenkuin siltä kiellettäisiin yhteys toisten maakuntien kanssa, siinä

tapauksessa, että rutontartunta siellä kävisi yleiseksi, sekä ylläpitämään suurta osaa asukkaista, joilta työ oli loppunut. Dekurionit koettivat hankkia rahoja lainaamalla ja säätämällä uusia veroja; ja siitä, minkä saivat kokoon, he antoivat vähän terveyslautakunnalle ja vähän köyhille. He ostivat vähän viljaa ja tyydyttivät ainoastaan osaksi puutetta.

Ja suuren ahdistuksen päivät eivät vielä olleet saapuneet.

Sairaalassa, missä hoidokkaiden luku huolimatta jokapäiväisistä kuolemantapauksista päivä päivältä kasvamistaan kasvoi, ilmestyi toinen suuri vaikeus. Täytyi siellä vakaannuttaa palvelus ja kuri, valvoa määrätyn eristämisen noudattamista, saattaa voimaan terveyslautakunnan säätämä järjestys. Sillä alusta alkaen siellä oli vallinnut täydellinen sekasorto, mikä johtui useiden sairaalaan suljettujen hillittömyydestä ja itse virkamiesten huolimattomuudesta ja keskinäisistä salaisista sopimuksista. Kun eivät dekurionit ja terveyslautakunta tietäneet mitä tehdä, johtui heidän mieleensä tuuma kääntyä kapusiinilaisten puoleen. Ja he vetosivat pyyntöineen maakunnan luostari-asiamieheen, joksi häntä sanottiin, ja joka hoiti vähää ennen kuolleen luostariپیirin esimiehen tointa, anoen, että hän antaisi heille sopivan miehen hallitsemaan tätä kolkkoa valtakuntaa. Luostari-asiamies ehdoitti tuollaiseksi johtajaksi luostariveljeä, nimeltä Felice Casati, joka oli ikämies, ylen kuuluisa ihmisrakkaudestaan, toimeliaisuudestaan, lempeydestään, mutta samalla luonteenlujuudestaan — mikä kuuluisuus, kuten myöhemmin selviää, oli hyvin ansaittu. Hänelle annettiin toveriksi ja samalla avustajaksi luostariveli Michele Pozzobonelli, vielä nuori mies, mutta vakava ja ankara mielipiteiltään ja ulkomuodoltaan. Molemmat vastaanotettiin erittäin halukkaasti; ja maaliskuun 30 päivänä he astuivat sairashuoneeseen. Terveyslautakunnan puheenjohtaja itse saattoi heidät sinne ja teki heidän kanssaan siellä kierroksen, ikäänkuin jättääkseen sen heidän huostaansa. Ja kutsuttuaan koolle palvelijat ja kaikenasteiset virkamiehet, hän heidän läsnäollessaan julisti Felicen tämän laitoksen yksinvaltiaaksi esimieheksi. Sitä myöten kuin sittemmin tuo kurja joukko siellä kasvoi, toisia kapusiinimunkkeja riensi sinne; ja he toimivat siellä tarkastajina, rippi-isinä, taloudenhoitajina, sairaanhoitajina, keittäjinä ja pesijöinä, sanalla sanoen jokaisessa tarpeellisessa toimessa.

Veli Felice oli aina touhussa ja täynnä intoa ja kulki yöt päivät pylväskäytävissä, avaralla pihalla, huoneissa, joskus tapparakeihäs kädessä, toiste ainoastaan yllänsä jouhinen kidutuspaita. Hän rohkaisi ja järjesti kaikkea, otti huomioon valitukset, uhkasi, rankaisi, nuhteli, lohdutti, kuivasi ja vuodatti kyöneleitä. Heti alussa hän sairastui ruttoon, parani siitä ja ryhtyi uuden hehkuvan innon valtaamana entisiin tehtäviinsä. Hänen virkaveljistään useimmat tehtäviään suorittaessaan heittivät henkensä, ja kaikki sen tekivät iloisesti alistuvin mielin.

Tämäntapainen ehdoton käskyvalta oli epäilemättä omituinen keino; omituinen kuin itse onnettomuus ja tämä aika. Ja jollei meillä olisi muita todistuksia, tämä yksin riittäisi osoittamaan ja todistamaan, miten raaka ja huonosti järjestetty silloinen yhteiskunta oli. Mutta näiden munkkien urhous, kärsimykset ja harras uhrautuminen ansaitsevat silti, että niitä mainitaan kunnioittaen, heltyen ja tuollaista kiitollisuutta tuntien, mikä aina herää, kun ihminen toiselle ihmiselle tekee suurta palvelusta. Ken kuolee hyvää tehdäkseen, se omistaa minä aikana ja millaisten olojen vallitessa tahansa ylevän ja ihailua ansaitsevan hyveen. "Sillä, jos nuo luostariveljet eivät olisi olleet siellä", sanoo Tadino, "olisi koko kaupunki varmasti joutunut tuhon omaksi; ja oli todella ihmeellistä, että nuo munkit saattoivat niin lyhyessä ajassa tehdä niin paljon yleishyvää varten; ja että he, saamatta kaupungilta mitään, tai jos saivat, hyvin vähän apua, omalla yritteliäisyydellään ja älykkäisyydellään ovat voineet ylläpitää sairaalassa niin monta tuhatta köyhää".[51]

Tuo itsepäisyys kieltää ruton olemassaoloa luonnollisesti heikkeni ja katosi päivä päivältä rahvaassakin, mikäli tämä vitsaus kasvoi ja leveni — olisikin täytynyt sulkea silmänsä, jos olisi tahtonut olla sitä näkemättä — mikä tapahtui kosketuksen ja seurustelun kautta. Tämän huomasi varsinkin kun rutto, pysytelyään jonkun aikaa yksinomaan köyhien keskuudessa, alkoi etsiskellä huomattavimpia henkilöitä. Ylilääkäri Settala oli näiden joukossa; ja kun hän silloin oli merkillisimpiä ihmisiä, hän ansaitsee, että häntä nyt erityisesti mainitaan. Sanottiinko ainakin: tuo vanhusparka oli oikeassa? Ken sen tietää?

Miten olikaan, rutto tarttui häneen, hänen vaimoonsa, kahteen poikaansa ja seitsemään palvelijaansa. Hän itse ja yksi pojistaan paranivat; kaikki muut kuolivat. "Tällaiset kaupungissa sattuneet tapaukset", sanoo Tadino, "panivat aateliston ja rahvaan ajattelemaan; ja epäuskoiset lääkärit ja tietämätön ja ylimielinen kansa alkoivat sulkea suunsa, kiristää hampaitaan ja rypistää kulmakarvojaan".[52]

Mutta piintyneestä itsepäisyydestä johtuva vastahakoisuus, kostonhimo on joskus niin hirvittävä että melkein tekisi mieli toivoa, että se loppuun asti olisi pysynyt järkähtämättömänä ja voittamattomana vastoin järjen ja ilmeisen selvyyden vaatimuksia; ja kyseessä oleva tapaus epäilemättä oli sellaisia, joihin viittaamme. Ne, jotka niin itsepintaisesti ja niin kauan olivat kieltäneet keskellään ja läheisyydessään piilevän tartunnan siementen olemassaolon, mitkä saattoivat luonnollisella tavalla levitä ja tehdä tuhoja, olivat tästälähin kykenemättömät kieltämään tartunnan levenemistä, mutta eivät

silti tahtoneet myöntää, että tuo tartunta oli tapahtunut luonnollisella tavalla — samallahan he olisivat myöntäneet olevansa hyvin tietämättömiä ja syllisiä — ja sentähden he olivat erittäin taipuisat johtamaan sitä jostakin muusta syystä, pitämään hyväksyttävänä mitä muuta syytä tahansa, mikä vaan keksittäisiin. Pahaksi onneksi oli yksi sellainen vallan valmiina sen ajan yleisessä katsanto- ja perintötavassa, mikä ei ollut laita yksin Italiassa, vaan myös kaikkialla Euroopassa, nimittäin myrkynekoittaja-tempu, pirulliset vehkeet, joita harjoittivat salaa liittoutuneet, levittääkseen tartuttavien myrkyjen ja noitumisen avulla ruttoa. Sellaisia ja senkaltaisia seikkoja oli oletettu ja uskottu monen muun tarttuvan taudin aikana ja erittäin sen kulkutaudin kestäessä, joka oli raivonnut Milanossa puolta vuosisataa aikaisemmin. Tämän lisäksi edellisenä vuotena oli maaherralle saapunut kuningas Filip IV:n allekirjoittama kirje, missä hänelle ilmoitettiin, että Madridista oli paennut neljä ranskalaista, joita oli ajettu takaa epäilyinä myrkyllisten ja ruttoa synnyttävien voiteiden levittämisestä; että maaherran siis tuli olla varuillaan ja ottaa selvä, olivatko he sattumalta tulleet Milanoon. Maaherra oli ilmoittanut kirjeen sisällyksen senaatille ja terveyslautakunnalle. Mutta nämä eivät silloin näy siihen kiinnittäneen erityistä huomiota. Mutta kun rutto oli puhjennut esiin, kun sen olemassaolo oli tunnustettu, tämän tiedonannon muistaminen oli omansa vahvistamaan epämääräistä aavistusta, että tässä piili rikollinen ilkeävaltaisuus, jopa se saattoi olla tilaisuus sellaisen syntymiseen.

Mutta kaksi seikkaa, joista toinen johtui sokeasta ja mielettömästä pelosta, ja toinen jonkinlaisesta luonnottomasta ilkeydestä, muutti tuon mahdollisen rikoksen epämääräisen epäilemisen varmaksi epäluuloksi ja useissa varmaksi vakaumukseksi, että todella oli olemassa rikollinen hanke ja varsinainen salaliitto kansan henkeä vastaan.

Muutamit luulivat toukokuun 17:n päivän illalla nähneensä eräiden henkilöiden tuomiokirkossa voitelevan välilaipiota, joka erotti eri sukupuolisten kirkkopenkit toisistaan, ja nämä näkijät kuljetuttivat yöllä pois kirkosta tuon laipion ja kaikki sen viereiset penkit. Terveyslautakunnan puheenjohtaja neljän lautakunnan jäsenen seurassa riensi saapuville ottamaan selvän asianlaidasta, mutta tarkastettuaan laipion, penkit ja vihkivesimaljan pilarin ei hän löytänyt mitään, mikä olisi antanut aihetta tuohon typerään myrkyttämisen epäluuloon; kuitenkin hän tahtoi tyydyttää näiden hourivien ihmisten oikkua ja huomautti — *enemmän noudattaakseen tuhlailevaa varovaisuutta kuin tarpeen vaatimusta* — että riitti, jos vedellä huuhteli laipiota. Tämä lauta- ja penkkikasa herätti suunnatonta pelkoa rahvaanjoukossa, jolle pieninkin esine niin helposti muuttuu todistuskappaleeksi. Väitettiin ja uskottiin yleisesti, että tuntemattomat henkilöt olivat myrkyllisillä voiteilla sivelleet kaikki penkit, seinät; jopa tuomiokirkon kellojen köydetkin. Eikä tämä ollut tuollainen ohimenevä, hetken mielenliikutuksen synnyttämä huhu; kaikki silloisten kirjailijain ajankuvaukset — muutamit useita vuosia myöhemminkin kirjoitetut — mainitessaan tämän tapauksen väittävät yhtä varmasti sen todenperäisyyttä. Olisipa pakko arvailla todellista asianlaitaa, ellei se selviäisi eräästä terveyslautakunnan maaherralle kirjoittamasta kirjelmästä, jota säilytetään San Fedelen arkistossa, jonka sieltä olemme löytäneet ja josta lainaamme kohdat olemme painattaneet kursivilla.

Seuraavana aamuna uusi, eriskummaisempi ja merkitsevämpi näky kiihoitti asujanten katseita ja mieliä. Kaikissa kaupunginkortteleissa näki laajoilla alueilla ovet ja talojen etusivut tahratun jonkinlaisella vaaleankeltaisella likaisella töherryksellä, joka tuntui olevan niihin painettu pesusienellä. Joko tämä johtui rikollisesta halusta synnyttää yleisempää ja melukkaampaa kauhua, tai vielä rikollisemmasta pyrkimyksestä lisätä yleistä sekasortoa ja hämmennystä tai vielä jostakin toisesta vaikuttimesta. Tämä tapaus on muuten niin selvästi todistettu, että tuntuisi järjettömämmältä olettaa sen nojaavan sairaalaisen mielikuvituksen unikuviin kuin johtuvan ilkeävaltaisuudesta, sillä eihän tämä suinkaan ollut ensimmäinen, eikä liioin viimeinen senlaatuinen ilmiö. Ripamonti, joka usein puhuessaan tällaisista voiteluista, useimmiten ivaa yleistä herkkäluuloisuutta, vakuuttaa nähneensä tämän töhryksen ja kuvaa sitä.

Yllämainitussa kirjeessä terveyslautakunnan jäsenet kertovat asian samaan tapaan; he puhuvat tällä aineella koiriin nähden tehdyistä kokeista, joilla ei ollut mitään pahoja seurauksia; he lisäävät, että *tämä uhkateko pikemmin johtui julkeasta vallattomuudesta kuin rikollisesta tarkoituksesta*. Tämä vakaumus osoittaa, että he vastaiseksi olivat tarpeeksi levollisia, niin että tasapuolisesti saattoivat asioita arvostella. Muut ajantiedot — emme puhu näiden antamista itse tapahtuman todistuksista — vakuuttavat samalla että alussa oli useimpien vakaumus se, ettei tuo teko voinut johtua muusta kuin huonosta pilasta, ilkeästä päähänpistosta. Ei yksikään mainitse henkilöitä, jotka olisivat vastustaneet tätä selitystä. Ja varmaankin he olisivat niitä maininneet, jos sellaisia olisi ollut, vaikkapa vaan huomauttaakseen heidän nurinkurisuuttaan.

En luulisi aiheettomaksi tässä koota ja esittää kuuluisan houru-tilan yksityiskohtia, ne kun ovat suureksi osaksi epäselviä tai osaksi vallan tuntemattomia. Sillä erehdyksissä ja eritoten suuren joukon erehdyksissä minusta tuntuu mieltäkiinnittävimältä ja hyödyllisimmältä tutkia juuri niiden kehityskulkua, niitä muotoja, joihin ne ovat verhoutuneet ja tapaa, miten ne ovat saattaneet tarttua mieliin ja lopulta vallata ne.

Kaupunki, joka oli suuren levottomuuden alaisena, joutui nyt täydelliseen sekasortoon. Talojen omistajat kärvensivät palavilla oljilla kaikki talojensa tahratut paikat; ohikulkijat pysähtyivät, kauhistuivat, värisivät. Muukalaiset yksistään tämän ominaisuutensa vuoksi joutuivat epäluulon alaisiksi, ja kun heidät helposti tunsu puvuistaan, rahvas vangitsi heidät kadulla ja sulki vankilaan. Vangituita kyseltiin ja tutkittiin, samoin vangitsijoita ja todistajia; ei löydetty ainoatakaan syyllistä. Mielet olivat vielä tarpeeksi selvät voidakseen epäillä, punnita ja käsittää. Terveyslautakunta julkaisi asetuksen, mikä lupasi palkinnon ja rankaisemattomuuden sille, joka voisi antaa selviä tietoja teon toimeenpanijoista. *Koska meistä joka tapauksessa ei näytä sopivalta*, näin sanovat nuo herrat mainitussa kirjoitelmassa, joka on päivätty toukokuun 21 päivä, mutta joka ilmeisesti oli kirjoitettu jo 19, mikä esiintyy painetun asetuksen alalaidassa, *että tämä rikos missään suhteessa voisi jäädä rankaisematta, varsinkin näin vaarallisina ja epäluulonalaisina aikoina, niin olemme, kansan tyydytykseksi ja rauhoittamiseksi ja saadaksemme ilmi tietoja tästä teosta, tänä päivänä tämän asetuksen julkisuuteen saattaneet*, j.n.e. Itse asetuksessa ei kuitenkaan sanallakaan, ei ainakaan suoranaisesti, mainittu tuota viisasta ja rauhoittavaa olettamusta, jonka olivat saattaneet maaherran tietoon, ja tämä vaiteliaisuus osoittaa, miten hurja oli kansan harhaluulo ja miten moitittava oli lautakunnan myöntävyisyys, sitä rikollisempi, kun se seurauksiltaan saattoi olla varsin turmiollinen.

Sillävälän kuin terveyslautakunta tiedusteli, olivat monet kansan keskuudessa, kuten usein sattuu, jo löytäneet. Niistä, jotka varmasti luulivat tuota töhräysainetta myrkylliseksi voiteeksi, toiset väittivät, että se oli Gonzalo Fernandez de Cordovan toimeenpanemaa kosta niiden solvausten johdosta, jotka hänen lähtiessään olivat tulleet hänen osakseen; toiset taas, että se oli kardinaali Richelieun juoni, minkä tarkoituksena muka oli tehdä Milano tyhjäksi asukkaista ja sitten helposti anastaa se. Toiset, minkä nojalla lienevätkin sen tehneet, väittivät ilkityön toimeenpanijoiksi kreivi Collaltoa, Wallensteinia tai jotain milanolaista aatelismiestä, jopa muitakin henkilöitä. Eikä puuttunut niitä, kuten jo mainitsimme, jotka pitivät tekoa pelkkänä ilkeänä kepposena, sanoen sen toimeenpanijoiksi koululaisia, nuoria herroja ja upseereja, jotka ikävystyivät Casalea piirittäessään. Mutta sittemmin, kun ei nähty, niin kuin alussa oli pelätty, siitä syntyvän mitään tartuntaa eikä yleistä tuhoa, tämä luultavasti oli syynä siihen, että tämä ensi kauhu hetkeksi tyyntyi, ja että koko juttu oli tai näytti olevan vaipunut unhoitukseen.

Oli olemassa muutamia henkilöitä, jotka eivät vielä uskoneet ruton puhkeamiseen. Ja kun sekä sairaalassa että kaupungilla siellä täällä joku potilas parani, "rahvas ja monet asiasta tiedon saaneet lääkäritkin — ilmeisen selvyyden voittaman mielipiteen viime todistelussa on aina jotain mieltäkiinnittävää — väittivät, ettei tuo tauti ollutkaan oikeata ruttoa, muutenhan kaikki olisivat siihen kuolleet".[53] Poistaakseen kaikki epäilykset terveyslautakunta keksi asianhaarojen mukaisen keinon, silminnähtävän todistuksen, jommoista tämä aika vaati tai saattoi johdattaa mieleen.

Eräänä helluntain juhlapäivänä oli kaupungin asukkailla tapana joukoittain lähteä San Gregorion hautausmaalle, joka sijaitsi Itäisen portin edustalla, rukoilemaan edelliseen ruttoon kuolleiden ja sinne haudattujen puolesta. Kun tämä uskonnollinen tapa vähitellen oli huonontunut huvitus- ja komeilutilaisuudeksi, jokainen lähti sinne yllään parhaat vaatteensa. Samana päivänä oli muiden uhrien joukossa kokonainen perhe kuollut ruttoon. Suurimman väentulvan kestäessä, keskellä vaunuja ja jalkalaisia kuljetettiin tämän perheen jäsenten ruumiita, terveyslautakunnan määräyksestä, mainitulle kirkkomaalle; ne olivat avoimissa ruumisvaunuissa vallan alastomina, jotta kansa saattoi nähdä niissä ruton selvät merkit ja inhoittavan leiman.

Kauhunhuuto kohosi kaikkialla, mistä nuo ruumisvaunut kulkivat ohi; pitkälinen murina kuului niiden jälessä, liikkui niiden edellä. Siitäperin alettiin yleisemmin uskoa ruttoon; mutta se itsekkin päivä päivältä voitti yhä enemmän alaa. Ja tämä lukuisasti koolle tullut väenpaljous epäilemättä melkoisesti edisti sen levenemistä.

Alussa siis ei mitään ruttoa, ei ollenkaan mitään; olipa kielletty sen nimeäkin mainitsemasta. Sitten seurasi rutontapaista kuumetta; käsite pääsi voimaan, mutta epäsuorasti laatusanan muodossa. Vähän myöhemmin ei vielääkään oikeata ruttoa, toisin sanoen, oikeastaan ruttoa, mutta erityisellä tavalla käsitettynä; ei oikeata ruttoa, mutta jotain, jolle ei keksitä toista nimeä. Lopuksi ruttoa, ilman epäilystä ja vastustusta. Mutta siihen liittyy jo toinen käsite, nimittäin myrkytys ja ilkiteko, mikä muuttaa ja sekoittaa pois tuon sanan ilmaisevaa käsitettä, jota ei enää voida välttää.

Luullakseni ei tarvitse olla kovin perehtynyt käsitteiden ja sanojen kehityshistoriaan, huomatakseen, että monet niistä ovat kulkeneet samaa tietä. Kiitos taivaan, ei niitä ole monta tämänlaatuista ja näin tärkeätä, jotka ovat selvinneet tällä hinnalla ja joihin on liittynyt tämänluontoisia lisäntöjä.

Olisi kuitenkin mahdollista, sekä suurissa että pienissä asioissa, suureksi osaksi välttää tuota pitkää ja mutkikasta tietä, jos noudattaisi jo ammoisista ajoista suositeltua menettelytapaa, nimittäin havaitsemista, kuuntelemista, vertailua ja mietintöä ennen puhumista.

Mutta tämä seikka yksinään, nimittäin puhuminen, on siihen määrään helpompi ja yksinkertaisempi

kuin nuo kaikki muut yhteensä, että meitä, jotka viehätymme puhumaan, sopinee hieman lempeämmin tuomita.

## KAHDESNELJÄTTÄ LUKU.

Kun päivä päivältä kävi yhä vaikeammaksi tyydyttää asianhaarojen asettamia surullisia vaatimuksia, oli toukokuun 4:nä päivänä dekurionien neuvostossa päätetty vedota maaherran armeliaisuuteen ja apuun. Jo 22 päivä samaa kuuta kaksi neuvoston jäsentä lähetettiin sotaleiriin esittämään kaupungin kärsimystä ja ahdinkotilaa: kulut äärettömiä, rahasto tyhjennettynä ja velanalaisena, tulevat saatavat jo pantattuina, mikä kaikki oli seuraus yleisestä köyhtymisestä, joka taas oli johtunut eri syistä ja etenkin sotilasten toimeenpanemista vahingoista. Noiden henkilöiden tuli sitäpaitsi huomauttaa maaherralle, että kumoamattomien lakien ja tapojen mukaisesti ja Kaarle Viidennen erityisen julistuksen nojalla ruttotaudista aiheutuneet kulut olivat suoritettavat valtion rahastosta, että vuoden 1576 kestäneen ruton aikana maaherra, markiisi Ayamonte, oli lakkauttanut kaikki kuninkaalliset verot ja lisäksi avustanut kaupunkia itse kamarin myöntämällä neljälläkymmenellä tuhannella kulta-scudolla. Lopuksi tuli noiden lähettien pyytää neljää seikkaa: että verot nyt, kuten silloinkin oli lakkautettavat; että kuninkaallinen kamari myöntäisi raha-apua; että maaherran oli annettava kuninkaalle tieto kaupungin ja maakunnan surkeasta tilasta; että suojelisi uusilta sotilasryöstöiltä jo edellisten uuvuttamaa ja tuhoamaa herttuakuntaa. Spinola vastasi lohduttaen heitä säälillään ja uusilla kehoituksilla. Hän sanoi suuresti valittavansa, ettei voinut olla Milanossa käyttäkseen kaikkea huoltaan onnettoman kaupungin kärsimystään huojentamiseen, mutta toivovansa että arvoisien herrojen harras into oli kaikesta huolehtinut, ja että nyt elettiin aikana, jolloin ei saanut surra kuluja, vaan jolloin joka tavoin piti ponnistella viimeiseen asti. Mitä tulee suoranaisiin pyyntöihin, sanoi hän parhaan taitonsa mukaan ottavansa ne huomioon, mikäli asianhaarat ja pakoittavat seikat sitä sallivat. Siinä kaikki. Käytiin siellä uudelleen, palattiin uudelleen, pyydettiin ja vastattiin toistamiseen, mutta en mistään ole huomannut, että olisi saavutettu vakavia päätöksiä.

Myöhemmin, kun rutto oli ylimmillään, maaherra katsoi tarpeelliseksi avoimen kirjeen muodossa luovuttaa toimintavaltansa suurkansleri Ferrerille, hänen itsensä kun oli pakko, kuten kirjoitti, kiinnittää kaikki huomionsa sodan asioihin.

Samanaikaisesti dekurionit olivat tehneet toisenkin päätöksen, nimittäin pyytää kardinaali-arkkipiispaa määräämään toimeenpantavaksi juhlallista kulkuetta, missä kaupungilla kannettaisiin Pyhän Kaarlen ruumista.

Tuo kelpo hengenmies kielsi tämän monestakin syystä. Häntä ei miellyttänyt tämä luottamus mielivaltaiseen keinoon; toiselta puolen hän pelkäsi, että, ellei tulos vastannut yleistä odotusta, mikä oli pelättävissä, luottamus saattaisi muuttua pahenukseksi.[54] Lisäksi hän pelkäsi, että *jos todella oli olemassa myrkyttäjiä, joista puhuttiin*, tarjoaisi kulkue ylen suotuisan tilaisuuden heidän rikoksilleen; ja että *jos niitä ei ollut*, niin suuri väenpaljous itsessään aiheuttaisi yhä suurempaa tartunnan levenemistä, mikä vaara oli paljoka arveluttavampi ja todellisempi. Tulee ottaa huomioon, että myrkyttämisen epäileminen, joka hetkeksi oli heikennyt, joku aika sitten oli herännyt entistään yleisempänä ja rajumpana.

Oli taas nähty tai luultu nähtävän seinät, julkisten rakennusten portit, talojen ovet, kolkutusvasarat myrkyvoiteilla tahratuiksi. Uutinen tästä havainnosta kiitti huulilta huulille, ja niinkuin käy varsinkin mielen ollessa kovin kiihoittuneina, kuuleminen teki saman vaikutuksen kuin näkeminen. Mielel katkeroitteivat yhä enemmän niin paljosta kurjuudesta, täytyivät epätoivolla vaaran uhkaavasta itsepäisyydestä ja takertuivat sentähden kernaammin tähän uskoon, sillä viha synnyttää rankaisemisen halua. Ja kuten vallan oikein on huomauttanut eräs sangen henkevä mies,[55] mielessään vihaa kantava ihminen kernaammin laskee kärsimykset inhimillisen ilkeyden syyksi, jolle saattaa kostaa, kuin sellaisen aiheen syyksi, jonka suhteen ei saata muuta tehdä kuin tyytyä ja alistua.

Hieno, silmänräpäyksessä ja ytimiin tunkevasti vaikuttava myrky — siinä sanoja, jotka riittivät selittämään taudin raivokkaisuutta ja kaikkia sen käsittämättömiä ja tavattomia kohtauksia. Sanottiin tätä myrkyä kokoonpannuksi rupisammakoista, käärmistä, ruttotautisten verestä ja syljistä, sanalla sanoen kaikesta, mitä ikinä villi ja hillitön mielikuvitus saattoi kuvitella kamalaa ja inhoitettavaa. Tämän lisäksi luultiin harjoitettavan noitumista, minkä katsottiin tekevän joka seikan mahdolliseksi, mikä kumosi jokaisen järkevä vastasyyn ja ratkaisi jokaisen vaikeuden. Kun ei vaikutus välittömästi ollut seurannut ensimmäistä myrkyvoitelua, selitettiin tämä hyvin helposti: se oli muka ollut vasta-alkajamyrkyttäjien epäonnistunut yritys; mutta nyt tuo taito oli kehittynyt täydelliseksi ja tahto käynyt

itsepintaisemmaksi tuon pirullisen ilkityön toteuttamisessa. Sitä, joka nyt enää olisi tahtonut väittää, että tuo oli ollut pelkkää pilaa, joka olisi kieltänyt, että oli olemassa salaliitto, olisi pidetty sokeana, itsepäisenä, ellei häntä olisi suorastaan epäilty henkilönä, jolla oli etua siitä, että käänsi pois totuudesta yleisen huomion, kanssarikollisena, myrkkyyvoitelijana. Tämä sana oli pian joka suussa, muuttui juhlalliseksi ja hirvittäväksi. Kun kerta oli tämä vakaumus, että nimittäin oli olemassa myrkkyyvoitelijoita, pidettiin melkein välttämättömänä, että ne saatiin ilmi. Kaikki urkkivat tarkkaavaisina. Joka askel saattoi herättää epäluuloa.

Ja epäluulo muuttui helposti varmuudeksi, varmuus raivoksi.

Ripamonti mainitsee siitä pari esimerkkiä, huomauttaen, ettei hän valinnut niitä kaikkein järkyttävimmistä, mitkä joka päivä esiintyivät, vaan niistä, jotka itse omin silmin liiankin hyvin oli nähnyt.

Pyhän Antoniuksen kirkossa, missä vietettiin jotain kirkollista juhlaa, eräs yli kahdeksankymmenen ikäinen vanhus aikoi, rukoiltuaan polvillaan, istuutua, ja pyyhki sitä ennen vaippansa liepeellä pölyn pois penkiltä.

— Tuo vanhus voitelee penkkejä! huusivat yhteen ääneen muutamat naiset, jotka olivat huomanneet tuon liikkeen.

Kirkossa — niin todella kirkossa! — oleva väki hyökkäsi vanhuksen kimppuun: hänen valkoista tukkaansa raastettiin, häntä ruhjottiin nyrkiniskuilla ja potkuilla, hänet laahattiin ulos kirkosta puolikuolleena ja sitten vankilaan, tuomarin eteen, kidutukseen. — "Näin omin silmin, miten häntä laahattiin", sanoo Ripamonti; "miten tämä kauhea kohtaus päättyi, sitä en koskaan saanut tietää; mutta en luule tämän onnettoman voineen senjälkeen elää kuin ainoastaan muutaman hetken".

Toinen tapaus, joka sattui seuraavana päivänä, oli yhtä omituinen, vaikka ei yhtä surkea. Kolme ranskalaista nuorta miestä, kirjailija, maalaaja ja mekaanikko, oli tullut Italiaan tutkimaan muinaisesineitä ja ansaitsemaan hieman rahoja. He olivat lähestyneet erästä tuomiokirkon ulkopuolista osaa ja pysähtyivät siihen tarkkaavaisesti katselemaan. Yksi, kaksi, useampi ohikulkija seisautui; muodostettiin piiri heidän ympärilleen ja pidettiin tarkoin silmällä noita nuoria miehiä, joiden puvut, tukanmuoto ja matkalaukut ilmaisivat muukalaista, ja mikä pahempi oli, ranskalaista. Ikäänkuin saadakseen varmuutta siitä, että seinä todella oli marmoria, he ojensivat käsiään.

Muuta ei tarvittu.

Silmänräpäyksessä heidät piiritettiin, heihin käytiin käsiksi, heitä pideltiin pahoin, heidät laahattiin ja tuupattiin nyrkeillä vankilaan. Onneksi oikeudenpalatsi oli lähellä tuomiokirkkoa ja vielä suuremmaksi onneksi heidät huomattiin syyttömiksi ja päästettiin vapaiksi.

Eikä sellaisia seikkoja tapahtunut yksistään kaupungissa; raivo oli levinnyt samoin kuin tartunta. Matkustaja, jonka maalaiset kohtasivat syrjässä valtatiestä tai jonka itse valtatiellä nähtiin astuskelevan hitaasti tai paneutuvan loikomaan hieman levähtääkseen, tuntematon henkilö, jolla kasvoissaan oli jotain tavatonta, tai epäluuloa herättävää kasvoissa tai puvussa, kävi oitis myrkkyyvoitelijasta. Jos silloin kuka tahansa huudahti, jos lapsikin parahti, hälyytettiin ihmisiä koolle ja riennettiin paikalle. Onnettoman yli ropisi silloin kivisade, tai käytiin häneen raivokkaasti käsiksi ja laahattiin vankilaan.

Ja vankila oli määräaikaan asti pelastuksen satama.

Mutta dekurionit, joilta viisaan kirkonmiehen kielto ei ollut riistänyt rohkeutta, toistivat pyyntönsä, jota yleisön toivomus melukkaasti kannatti. Kardinaali vastusti vielä jonkun aikaa ja koetti uudelleen saada heidät luopumaan tuosta ajatuksesta. Se oli kaikki, minkä yhden miehen terve äly saattoi tehdä vastustaessaan aikansa nurinkurusuutta ja rahvaan tungettelevia vaatimuksia. Kun ottaa huomioon tämän ajan mielipiteiden luonteen ja että ainoastaan epämääräisesti pelättiin, jopa vastustettiin kulkueen tuottamaa vaaraa, joka silloin ei likimainkaan ollut niin selvä kuin meille tänään, ei ole vaikeata ymmärtää, miten toisten huonot perusteet saattoivat kardinaalin mielessä syrjäyttää hänen hyvät perusteensa. Oliko, siis siinä suostumuksessa, johon hän lopulta myöntyi jokunen määrä tahdon heikkoutta — sellaiset kysymykset kuuluvat ihmissydämen salaperäisiin arvoituksiin. Varmaa on ainakin, että jos yleensä näyttää siltä, kuin olisi oikeus laskemaan joku erehdys kokonaan järjen syyksi ja vapauttaa omatunto kaikesta syytä, tämä voi epäilemättä tapahtua kun on kysymys tuollaisista harvoista valioihmisistä — ja kardinaali Borromeo kieltämättä oli niitä — joiden kaikki teot koko heidän elämänsä aikana ilmeisesti ja epäröimättä ovat totelleet omantunnon ääntä, lukuunottamatta minkäänlaista ajallista etua.

Kardinaali myöntyi siis lopulla hartaisiin ja toistuneisiin pyyntöihin. Hän antoi luvan kulkueen pitämiseen ja lisäksi hän suostui siihen, että arkku, johon oli suljettu Pyhän Kaarlen maalliset jäännökset, asetettaisiin kahdeksan päivän ajaksi nähtäväksi tuomiokirkon pääalttarille.

En ole mistään huomannut, että terveyslautakunta tai muut viranomaiset olisivat tätä vähääkään vastustaneet tai luvan johdosta tehneet muistutuksia. Mainittu lautakunta ainoastaan määräsi muutamia varokeinoja, jotka ehkäisemättä vaaraa ainoastaan osoittivat, että sitä pelättiin. Se julisti ankarampia määräyksiä, jotka kielsivät kansaa ulkoa tunkemasta kaupunkiin; ja ollakseen varma näiden määräyksiensä noudattamisesta, se suljetutti kaupungin portit. Samoin se tahtoi, mikäli mahdollista, sulkea pois tästä väenpaljoudesta ruton tartuttamat ja siitä epäillyt henkilöt, ja antoi tätä varten naulata kiinni eristettyjen talojen ovet, joita taloja, jos saatamme uskoa erään kirjailijan yksinkertaista tiedonantoa, oli luvultaan noin viisisataa.[56]

Kolme päivää käytettiin valmistuksiin. Kesäkuun 11 päivä, joka oli tilaisuutta varten määrätty, kulkue päivän valjetessa lähti liikkeelle tuomiokirkosta. Etunenässä kulki pitkä jono kansaa, enimmäkseen naisia, joista toisilla pää ja kasvot olivat avaran mustan harson peitossa, toiset taas avojaloin ja karkeakuteisissa puvuissa. Sitten seurasivat ammattikunnat liput edellä, hengelliset veljeskunnat erimuotoisissa ja -värisissä puvuissaan; sitten eri munkkikunnat ja papisto, jokainen yllään arvomerkinsä ja kantaen kädessään palavaa vahakynttilää. Keskellä, kokonaisen soihtumetsän ympäröimänä ja äänekkäimpien laulujen kaikuessa kannettiin upean verhokatoksen alla pyhimysarkkua, ja kantajina oli neljä mitä komeimmin puettua kaniikkia, jotka vähän väliä vuorottelivat. Arkun kristallilaitojen läpi näki kunnioitetun pyhimysruumiin, puettuna loistavaan piispanpukuun, päässä hiippa. Ja muuttuneessa ja muodottomaksi käyneessä näössä saattoi vielä erottaa jälkiä entisistä piirteistä, jommoisina niitä esittivät muotokuvat ja jommoisina muutamat muistivat häntä nähneensä ja ihailleensa hänen eläessään.

Sielunpaimen-vainajan maallisten jäännösten jälessä, kertoo Ripamonti, jolta parhaasta päästä lainaamme tämän kuvauksemme, kulki arkkipiispa Federigo, ollen häntä lähinnä persoonansa, kuten myös ansioidensa, verensä ja arvonsa puolesta. Välittömästi hänen jälessään seurasi toinen osa papistoa, sitten tulivat virkamiehet täydessä juhlapuvussa, sitten aateliset, joista toiset upeissa vaatteissa, ikäänkuin kunnioittaakseen kirkollisen menon juhlallisuutta, toiset surupuvuissa jopa avojaloin, säkkikankaasta tehdyissä vaatteissa ja kaapu vedetty yli kasvojen, kaikki suuri vahasoitu kädessä. Lopuksi seurasi muuta sekalaista väkeä.

Pitkin koko kulkueen tietä, kadut olivat komeasti koristetut, kuin suurimpina juhlapäivinä. Rikkaat olivat kantaneet esille loistavimmat huonekalunsa; köyhien talojen etusivut oli koristettu naapurien tai yleisen kassan varoilla. Missä verhojen asemesta, missä itse verhoilla lehdekkäitä oksia; kaikkialla riippui maalauksia, mielilausemia; ikkunalaudoille oli asetettu maljakkoja, muinaisaikuisia taideteoksia, kallisarvoisia esineitä. Kaikkialla paloi kynttilöitä. Useiden ikkunoiden ääressä muusta maailmasta eroitettut potilaat katselivat juhlaa kulkueen ja yhtyivät ohikulkevien rukouksiin. Muut kadut olivat autiot, väestä tyhjä, lukuunottamatta aniharvoja, jotka samoin ikkunoistaan kuuntelivat kumeata kohinaa tai kiipesivät katoille — ja näiden joukossa nähtiin nunniakin — voidakseen kenties sieltä edes kaukaa nähdä tuota pyhää arkkua, kulkueen, jotakin.

Kulkue liikkui läpi joka kaupunginkorttelin. Joka kadunristeyksessä ja pienellä torilla, joita oli etukaupunkiin päätyvien pääkatujen suulla, joilla silloin vielä oli tuo vanha nimi *carrobi*, ja joita tätänykyä on vaan yksi jäljellä, kulkue pysähtyi ja pyhimysarkku laskettiin maahan sen ristin viereen, jonka Pyhä Kaarle oli pystyttänyt jokaiseen tuollaiseen kadunkulmaukseen edellisen ruton aikana, ja joita vielä tänäänkin näkee muutamia pystyssä. Näin ollen kulkue ehti palata takaisin tuomiokirkkoon vasta keskipäivän jälkeen.

Ja seuraavana päivänä, jolloin parhaillaan mielissä vallitsi tuo ylväs luottamus, jopa useissa kiihköinen varmuuskin, että kulkue ehdottomasti oli tehnyt lopun rutosta, silloin kuolleiden luku kasvoi joka säätyluokassa, kaikissa kaupunginosissa ja lisäksi niin suunnattomasti, niin rajun vauhdikkaasti, että melkein jokainen huomasi, että juuri kulkue oli tämän syynä tai ainakin aiheuttavana tilaisuutena. Mutta oi yleisen harhaluulon hämmästyttävää ja surkuteltavaa voimaa! Enemmistö ei johtanut tätä vaikutusta niin suuren ihmisjoukon monituntisesta yhteensulloutumisesta ja lukemattomien kosketusten monistumisesta, vaan katsoi onnettomuuden syyksi sitä helppoutta, joka oli tarjoutunut myrkkyyvoitelijoille suurin piirtein toimeenpanemaan jumalatonta hankettaan.

Väitettiin, että he olivat sekaantuneet joukkoon ja myrkkyyvoiteillaan saastuttaneet niin useita kuin suinkin olivat voineet. Mutta kun tämä ei näyttänyt riittävältä ja tarkoituksenmukaiselta keinolta aikaansaamaan niin suurta ja kaikissa säätyluokissa laajalle levinnyttä kuolevaisuutta, ja kun, kuten näyttää, oli mahdotonta epäluulon tarkkaavan ja urkkivan silmän huomata ainoatakaan voide-tahraa tai -pilkkua kulkueen varrella, turvauduttiin tämän seikan selittämiseksi tuohon toiseen keksintöön, joka jo oli vanha ja tunnustettu Europan tieteessä, nimittäin myrkyllisiin ja tuhoaviin pöly-jauheisiin. Sanottiin siis, että tällaisia jauheita oli levitetty kaduille ja etenkin kulkueen pysähdyspaikkoihin, ja että ne olivat tarttuneet vaatteiden laahuksiin ja vielä enemmän jalkoihin, joista useat sinä päivänä olivat kulkeneet paljaina. "Täten", huomauttaa tämän johdosta eräs sen ajan kirjailija,[57] "tuo sama kulkue-päivä näki hurskauden törmäävän yhteen jumalattomuuden, vilpillisyyden vilpittömyyden, tappion voiton kanssa".



Mutta sitävastoin poloinen ihmisymmärrys törmäsi yhteen omien luomiensa harhaluulojen kanssa.

Tästä päivästä alkaen tartunnan tuhot kasvamistaan kasvoivat. Lyhyen ajan kuluttua tuskin enää oli ainoatakaan taloa, joka ei olisi ollut ruton saastuttama. Varsin pian sairaalan potilasluku, yllämainitun Somaglian tiedonannon mukaan, kohosi kahdesta tuhannesta kahteentoista tuhanteen. Myöhemmin, näin väittävät melkein kaikki kronikankirjoittajat, se kohosi kuuteentoista tuhanteen. Heinäkuun 4:ntenä päivänä, kuten olen huomannut eräästä terveyslautakunnan jäsenten kirjelmästä maaherralle, jokapäiväisen kuolevaisuuden lukumäärä kohosi yli viidensadan. Myöhemmin, ruton ollessa ylimmillään, tämä luku, yleisimmän arvioimisen mukaan, vaihteli tuhannen kahdensadan ja tuhannen viidensadan välillä, ja jos tahdomme uskoa Tadinoa, se nousi muutamina päivinä yli kolmentuhannen viidensadan.

Nyt saattaa kuvitella miten suurta tuskaa tunsivat dekurionit, joiden niskoille oli jäänyt koko taakka tyydyttää yleistä tarvetta ja korjata, mikä oli korjattavissa näin suuressa onnettomuudessa. Joka päivä täytyi hankkia sijaan ja lisätä kaikennäköisissä yleisissä toimissa palvelevia henkilöitä. Näitä olivat niin sanotut *monatti*; tällä vanhalla ja synnyltään tuntemattomalla nimellä mainittiin, henkilöitä, jotka näinä vaikeina ruton aikoina suorittivat tuskallisinta ja vaarallisinta työtä, mikä oli siinä, että korjasivat ruumiit taloista, kadulta, sairaalasta, että kuljettivat ne hautoihin ja hautasivat ne, että lisäksi veivät potilaat sairaalaan, hoitivat heitä, polttivat saastutettuja esineitä ja puhdistivat epäiltyjä. Noita henkilöitä olivat niinkään varoittajat (*apparitori*), joiden erityisenä tehtävänä oli astua kuljetusvaunujen edellä ja kelloa kilisyttäen varoittaa ohikulkijoita väistymään syrjään. Lopuksi oli toimitusmiehiä (*commissari*), joiden tehtävänä oli järjestää eri virkailijoiden toimet, minkä tekivät terveyslautakunnan välittömän määräyksen alaisina. Sitäpaitsi oli pidettävä huoli siitä, että sairaalassa oli lääkäreitä, kirurgeja, lääkkeitä, ruokavaroja, laajan sairashoidon kaikkia välikappaleita; olipa myös hankittava uusia huoneita uusiin tarpeisiin.

Tähän tarpeeseen pystytettiin kiireisesti laudoista ja oljista kojuja sairaalan sisäpihalle; toinenkin sairaala rakennettiin, samoin kokoonpantu niinkään kojuista ja lauta-aidan ympäröimänä; siihen mahtui neljä tuhatta henkeä. Ja kun tämäkään ei riittänyt, päätettiin rakentaa vielä kaksi uutta sairaalaa. Itse työhönkin jo ryhdyttiin. Mutta kun kaikenlaisia keinoja puuttui, ne jäivät keskeneräisiksi. Keinot, henkilökunta, rohkeus väheni, mikäli tarve kasvoi.

Toimeenpano jäi yhä tuumista ja määräyksistä jällelle; ainoastaan epätäydellisesti, sanoillakin, tyydytettiin mitä välttämättömmimpiä tarpeita, jotka olivat vallan ilmeisiä. Mutta ei siinä kyllin. Jouduttiin sellaiseen voimattomuuden ja epätoivon tilaan, että laiminlyötiin monet näistä tarpeista, jopa kaikkein sääliävimmit ja huutavimmat. Täten esimerkiksi huolenpidon puutteessa kuoli suuri joukko lapsia, joiden äidit olivat kuolleet ruttoon. Terveyslautakunta ehdoitti, että rakennettaisiin turvakoti näille pienille orporaukoille, tai että ainakin jotain tehtäisiin heitä varten; mutta se ei voinut aikaansaada mitään. "Joka tapauksessa", sanoo Tadino, "tulee säälien antaa anteeksi kaupungin dekurioneille, joita hämmensi, häiritsi ja ahdisti hillitön ja mistään välittämätön raaka sotaväki, mikä oli vielä paljoa julkeampi onnettoman herttuakunnan muissa osissa, varsinkin kun ei mitään apua, ei mitään tehokasta välitystä voitu saada maaherran puolelta. Tämä ainoastaan vastasi, että oli sota-ajat ja että täytyi hyvin kohdella sotamiehiä".[58] Niin tärkeätä muka oli valloittaa Casale! Niin ihanalta näytti voiton tuottama kunnia, riippumatta siitä syystä ja päämäärästä, joiden vuoksi taisteltiin!

Avara, mutta ainoa yhteishauta, joka oli kaivettu lähelle sairaalaa, oli täpö täynnä ruumiita, ja joka päivä jäi sekä tässä että muissa kaupunginosissa hautaamatta ruumiita, joiden luku kasvamistaan kasvoi; näin ollen virkamiesten, jotka turhaan olivat hakeneet käsivarsia suorittamaan tätä surullista työtä, oli pakko tunnustaa, etteivät enää tietäneet, mihin keinoon turvautua. Ja mahdotonta on tietää, miten olisi päättynyt tämä tila, ellei olisi ilmaantunut tavaton apu.

Terveyslautakunnan puheenjohtaja, ollen vallan epätoivoisena, meni kyynelsilmin anomaan apua niiltä kahdelta kunnan kapusiinimunkilta, jotka olivat sairaalan hallinnon esimiehinä. Veli Michele lupasi hänelle puhdistaa kaupungin ruumiista neljän päivän sisällä ja kahdeksan päivän kuluessa kaivattaa riittävästi hautoja, ei ainoastaan hetken tarpeita varten, vaan myös tyydyttämään sitäkin tarvetta, mitä pahimmassa tapauksessa tulevaisuudessa saattoi odottaa.

Erään virkaveljensä ja muutamien terveyslautakunnan virkamiesten seurassa, jotka puheenjohtaja tähän tarkoitukseen oli antanut hänen käytettäväkseen, hän läksi kaupungista värväämään maalaisia. Ja osaksi terveyslautakunnan arvon, osaksi luostariveljen puvun ja sanojen nojalla, tämän onnistui koota lähes kaksisataa maalaisasukasta, jotka ryhmitti kolmeen eri paikkaan hautoja kaivamaan. Sitten hän lähetti sairaalasta monattoja kokoamaan ruumiita ja määräpäivänä hän oli täyttänyt lupauksensa. Kerran sairaala oli vailla lääkäreitä. Ja ainoastaan tarjoamalla korkeita palkkoja ja arvoasteita ja suurta vaivaa näkemällä vasta jonkun ajan kuluttua niitä saatiin, mutta vallan riittämättömästi. Usein muonavaratkin siellä loppuivat, niin että täytyi pelätä nälkäkuolemaakin. Ja monesti, kun ei enää tiedetty, mihin keinoihin ryhdyttäisiin tärkeimpien tarveaineiden hankkimista varten, ilmestyi runsasta

avustusta, mitä äkkiarvaamatta lahjana tarjosi yksityinen armeliaisuus. Sillä keskellä yleistä hämmennystä ja sitä välinpitämättömyyttä muihin nähden, mikä aiheutui jokaisen alituisesta omasta pelontilasta, oli olemassa jalomielisiä sieluja, jotka alati olivat alttiina ihmisrakkaudelle, oli toisia, joissa ihmisrakkaus oli herännyt kaikkien maallisten ilojen ja humun herjetessä. Samoin useiden niiden henkilöiden sortuessa tai paetessa, joille oli uskottu johto ja hankinta, oli kuitenkin muutamia, jotka alati terveinä ruumiiltaan ja järkähtämättömän rohkeina uskollisesti pysyivät paikallaan. Olipa vielä toisiakin, jotka säälin valtaamina rohkeasti ottivat hartioilleen ja kantoivat huolien taakkaa, jota kantamaan ei velvollisuutensa heitä kutsunut.

Yleisempi, alttiimpi ja pysyvämpi uskollisuus olojen asettamien vaikeiden velvollisuuksien täyttämässä ilmeni kuitenkin hengellisessä säädysssä. Sairaaloissa, kaupungilla ei heidän apunsa koskaan puuttunut. Missä vaan oli kärsimystä, siellä heitä aina tavattiin; ja heidät nähtiin sekaantuneina vaikeroviiniin ja kuolon kanssa kamppaileviin, vaikka usein itse olivat sairaita ja kuolon kanssa kamppailevia. Hengelliseen avunantoon he, mikäli saattoivat, liittivät maallisen avunannon; he antoivat kaikkea sitä apua, mitä asianhaarat vaativat.

Enemmän kuin kuusikymmentä pappia kuoli ainoastaan kaupungissa, noin yhdeksästä kahdeksan.

Kuten saattoi odottaakin mieheltä sellaiselta kuin Federigo, tämä oli kaikille kehoituksena ja esikuvana. Kun hänen ympäriltään oli kuollut pois melkein koko arkkipiispan taloon kuuluva henkilökunta, häntä kehoittivat sukulaisensa, ylhäiset virkamiehet, jopa lähiseuduilla asuvat ruhtinaalliset henkilöt pakenemaan vaaraa vetäytymällä johonkin syrjäiseen huvilaan maalle. Mutta hän hylkäsi tämän neuvon ja heidän toistuvat kehoituksensa, tehden sen saman tunteen valtaamana, joka oli saattanut hänet kirjoittamaan hiippakuntansa papeille: "Olkaa pikemmin valmiit jättämään tämä kuolevainen olemassaolo kuin hylkäämään noita onnettomia, jotka ovat meidän perhettämme, meidän lapsiamme. Menkää rakastavin mielin ruttoa vastaanottamaan, ikäänkuin uutta elämää, ikäänkuin palkintoa vastaanottamaan, niin pian kuin saattaa olla sielu voitettavissa Kristukselle".[59]

Hän ei laiminlyönyt ainoatakaan niistä varokeinoista, jotka eivät panneet estettä hänen velvollisuuden täyttämislleen. Ja tässä kohdin hän antoi neuvoja ja määräyksiäkin papistolle. Mutta samalla hän ei välittänyt vaarasta, ei näyttänyt edes sitä huomaavan, silloin kun hänen hyvää tehdäkseen täytyi panna itsensä sille alttiiksi. Puhumattakaan papeista, joiden parissa hän oleskeli lakkaamatta kiittäen ja ohjaten heidän intoaan, kannustaen niitä, jotka osoittautuivat laimeiksi toimestaan, lähettäen heidät niihin paikkoihin, missä toiset olivat sortuneet, hän tahtoi, että pääsy oli vapaa hänen luokseen jokaisella, joka häntä tarvitsi. Hän kävi sairaaloissa lohduttamassa potilaita ja rohkaisemassa heidän hoitajiansa. Hän kulki kaupungilla, tuoden apua onnettomille, jotka oli suljettu taloihinsa, pysähtyen ovien kohdalle, ikkunoiden alle kuulemaan heidän valituksiaan, ja antamaan heille puolestaan lohdutuksen ja rohkaisun sanoja. Sanalla sanoen, hän syöksyi keskelle ruttoa, eli keskellä sitä ja ihmetteli itsekkin lopulla että oli siitä pelastunut vahingoittumattomana.

Täten yleisten kärsimysten ja olevien olojen pitkällisen häiriintymisen aikana, olivat nämä olot sitten millaisia tahansa, näkee aina hyveen kasvavan ja käyvän ylevämmäksi; mutta samanaikaisesti yhtä yleisesti kasvaa ja kiihtyy pahanilkinen häijyys. Tämä toteutui silloinkin. Ne pahantekijät, jotka rutto säästi ja joita se ei peloittanut, saivat yleisestä hämmennystä, järjestysvallan täydellisestä hölymisyksestä uutta tilaisuutta ja vauhtia toiminnalleen ja samalla uuden varmuuden rankaisemattomuudesta. Jopa lisäksi tämän järjestysvallan harjoittaminen suureksi osaksi siirtyi heidän pahimpien aineistensa huostaan. Niinpä esim. ainoastaan tämänlaatuiset henkilöt suostuivat vastaanottamaan monattojen ja varoittajien toimen, heihin kun voimakkaammin vaikutti ryöstämis- ja hillittömyys-mahdollisuuden toivo, kuin tartunnan pelko tai mikään muu luonnollinen vastenmielisyyden tunne. Tosin nämä virkailijat olivat hyvin kovan kurin alaisia, mitä ankarimmat rangaistukset oli heille määrätty, heille oli osoitettu erityiset paikkansa ja annettu esimiehiksi tarkastajia. Näitä molemmanlaisia virkailijoita valvoivat jokaisessa korttelissa valtuutetut virkamiehet ja aateliset, joilla oli valta kokonaisuudessaan pitää silmällä, että hyvän järjestyksen vaatimuksia noudatettiin.

Tämä järjestö jatkui ja tuotti hyviä tuloksia jonkun aikaa. Mutta kun kuolevaisuus lisääntyi niin hirvittävässä määrin, ja kun samalla kasvoi yleinen hämmennys ja sekasorto, nuo konnat vapautuivat kaikesta hillitsevästä valvonnasta ja rupesivat, varsinkin monattot, mielivaltaisesti mellastamaan kaikkialla. Isäntinä, vihamiehinä he astuivat sisälle taloihin, puhumattakaan heidän ryöstöistään ja siitä tavasta, millä kohtelivat niitä onnettomia, joiden rutan vuoksi oli pakko joutua noihin käsiin; he koskettelivat noilla saastutetuilla ja rikollisilla käsillään terveitä ihmisiä, lapsia, vanhempia, aviopuolisoja, uhaten laahata heidät sairaaloihin, elleivät lunnaikseen maksaneet, tai saaneet muita maksamaan rahaa. Toiste he vaativat maksua palveluksestaan, kieltäytyen korjaamasta pois jo mädännystilassa olevia ruumiita, elleivät saaneet määräsümmaansa. Väitettiin — ja toisten herkkälouluisuus, toisten rikollisuus saattaa uskon ja epäilyksen tässä kohdin yhtä epävarmaksi — väitettiin, ja Tadinokin niin vakuuttaa,[60] että monattot ja varoittajat tahallaan pudottivat kuljetusrattailtaan rutan saastuttamia vaatteita, levittääkseen ja ylläpitääkseen ruttoa, joka heille oli tarjonnut

tulolähteen, valtaa ja tilaisuuden juhlia.

Toiset kurjat olennot sanoivat olevansa monattoja, käyttivät, kuten nämä, jalkineissa kulkusia, mikä oli määrätty monattoille sekä merkiksi että varoitukseksi heidän lähestyessään, ja tunkeutuivat taloihin, missä harjoittivat kaikenlaisia mielivaltaisia tekoja. Toisiin avoimiin ja asukkaista tyhjiin taloihin, joissa korkeintaan oli joku sairas, joku kuoleman kanssa kamppaileva, varkaat kävivät vapaasti sisälle anastaen mitä eteen sattui. Oikeudenpalvelijat yllättivät toiset heistä ja toimittivat samaa ryöstötyötä, jopa pahempaan.

Samanaikaisesti kuin rikollisuus, kasvoi mielettömyyskin. Kaikki vaihtelevin määrin vallalla olevat erehdykset ammensivat mielen hämmennyksestä ja kiihoituksesta tavatonta voimaa, ja matkaansaitivat pikaisempia ja laajempia vaikutuksia. Ja kaikki ne olivat omiaan vahvistamaan ja suurentamaan tuota myrkyvoiteiden kauhua, mikä seurauksiltaan ja liioitteluiltaan usein muuttui, kuten olemme nähneet, rikollisuudeksi.

Tämän oletetun vaaran kuva ahdisti ja vaivasi mieliä paljon enemmän kuin todellinen vallitseva vaara. "Ja sillävälän kuin", sanoo Ripamonti, "hajalla tai kasoissa olevat ruumiit, alati silmien edessä ja jaloissa, muuttivat koko kaupungin ikäänkuin yhdeksi ainoaksi hautumaaksi, oli olemassa jotakin vielä synkempää, vielä rumempaa, nimittäin tuo molemmanpuolinen raivo, tuo epäluulojen hillittömyys ja hirvittävä suunnattomuus... Eipä epäilty ainoastaan naapurina, ystävää, vierasta: nuo nimet, nuo ihmisrakkauden vankimmat siteet, aviomies ja -vaimo, isä ja poika, veli ja sisar aiheuttivat kauhua. Ja kauheata on sanoa: perheen aterioita, aviovuodettakin pelättiin ansaina, myrkytyspesinä".[61]

Se laajalle levinnyt luulo, että tällainen kummallinen ja kuviteltu salajuoni todella oli olemassa, hämmensi kaiken arvostelukyvyn ja järkytti kaiken molemmanpuolisen luottamuksen perustan. Alussa oletettiin että noiden kuviteltujen myrkyttäjien vaikuttimina olivat yksistään kunnian- ja saaliinhimo, mutta sitten alettiin haaveksia ja pitää totena jonkunmoista pirullista hekkumaa, jota muka myrkyttäjät tunsivat voidellessaan, jotakin tahtoa voimakkaampaa viehätystä. Hourailevien potilaiden harhapuheita, jotka syyttivät itseään siitä, mitä olivat toisten puolelta pelänneet, luultiin ilmestyksiksi, ja ne panivat uskomaan mitä tahansa kenestä tahansa. Ja enemmän kuin puheet vaikuttivat mieliin teot, kun tapahtui, että hourivat ruttosairaajat tekivät niitä liikkeitä ja elkeitä, joita olivat kuvitelleet myrkyttäjien tekevän, mikä seikka on sekä hyvin todennäköinen, että omansa paremmin selittämään tuota yleistä vakaumusta ja niin monen kirjailijan vakuutuksia.

Täten pitkällisten noitumista käsittelevien oikeusjuttujen aikana syytettyjen joskus vapaaehtoiset tunnustukset melkoisesti edistivät tässä suhteessa levinnyttä ja vallitsevaa käsitystä. Sillä kun joku käsitys pääsee juurtumaan ja yleisesti vallitsemaan, se ilmautuu joka tavoin, yrittää joka tielle, kulkee läpi kaikki vakaumuksen asteet. Ja silloin eivät kaikki tai niin useat uskoisi eriskummaisen seikan toteuttamisen mahdollisuutta, ellei ilmaantuisi niitä, jotka uskovat sitä voivansa toteuttaa.

Niistä taruista, jotka aiheutuivat näistä myrkytysshoureista, ansaitsee yksi mainitsemista, se kun saavutti yleistä luottamusta ja levenemistä.

Kerrottiin, tosin ei aina samalla tavoin — sillä olisihan se kovin tavatonta taruun nähden — mutta vähäisin toisinnoin, että joku eräänä päivänä oli nähnyt pysähtyvän tuomiokirkon torille kuuden hevosen vetämien ajoneuvojen, joissa istui seurueen ympäröimänä komeasti, mutta synkästi puettu ylhäinen henkilö, jonka ihoväri oli tummanruskea, silmät tuliset, tukka pystyssä ja huulet uhkaavasti kokoonpuristetut. Tuon henkilön katsellessa tarkkaavaisesti, vaunut olivat pysähtyneet; ajaja oli kehoittanut häntä nousemaan vaunuihin, eikä hän ollut voinut kieltäytyä. Lyhyen ajan jälkeen ajoneuvot olivat pysähtyneet ja he olivat astuneet alas palatsin ovella, minne tuo henkilö oli astunut sisälle muiden kanssa ja missä oli nähnyt miellyttävää ja kammoitettavaa, kolkon autioita paikkoja ja hymyileviä puutarhoja, synkkiä luolia ja komeita saleja. Ja kaikkialla täällä aaveita, jotka neuvoittelivat. Lopuksi hänelle oli näytetty suuria raha-arkkuja ja oli sanottu, että hän niistä saattoi ottaa niin paljon rahaa kuin tahtoi, sillä ehdolla, että samalla ottaisi pienen voideastian ja että tällä voiteella sivelisi kaupungin taloja. Mutta kun hän oli kieltäytynyt sitä tekemästä, oli hän äkkiä huomannut taas olevansa samassa paikassa, mistä hänet oli vaunuihin otettu.

Tätä tarua kansa täällä yleisesti uskoi, eivätkä edes monet viisaammatkaan, kertoo Ripamonti,[62] sitä pahasti ilkkuneet. Se kiersi koko Italian ja levisi ulkomaillekin. Saksassa sitä kuvattiin vaskipiirroksessa. Mainzin vaaliruhtinas kysyi kirjeessä kardinaali Federigolta missä määrin saattoi uskoa niitä ihmeellisiä seikkoja, joiden kerrottiin tapahtuneen Milanossa. Hän sai sen vastauksen, että ne olivat pelkkiä unenhoureita.

Samantarvoiset olivat oppineiden haaveet; vaikutuksiltaan ne olivat yhtä turmiolliset. Useimmat heistä pitivät näiden onnettomuuksien enteenä ja samalla syynä pyrstötähteä, joka näyttäytyi v. 1630, sekä Saturnuksen ja Jupiterin liittoa. "Mainittu liitto", kirjoittaa Tadino, "lankesi niin selvästi ja ilmeisesti yhteen vuoden 1630:n kanssa, että jokainen saattoi sen käsittää. *Mortales parat morbos, miranda*

*videntur*".[63] Tämä tiedonanto, jonka syntymisaikaa ja alkuunpanijaa ei tunneta, liikkui, kuten Ripamonti huomauttaa, jokaisen suussa. Toista pyrstötähteä, joka näyttäytyi itse ruttovuoden kesäkuulla, oppineet pitivät uutena merkinä, jopa ilmeisenä todisteena myrkytyksien olemassaolosta. He selailivat kirjoja — ja sellaisia onnettomuudeksi oli kosolta — etsien esimerkkejä ihmiskäden aiheuttamasta rutosta, kuten sanoivat. He viittasivat Liviukseen, Tacitukseen, Dioon, vieläpä Homerokseen ja Ovidiukseen ja useihin muihin vanhanajan kirjailijoihin, jotka ovat kertoneet tai maininneet samanlaisia tapauksia. Uudenaikaisista kirjailijoista oli vielä suurempi varasto. He siteerasivat satoja muita kirjailijoita, jotka järjestelmällisesti tai tilapäisesti olivat puhuneet myrkyistä, noitumisesta, voiteista ja jauheista: näitä olivat Cesalpino, Cardano, Grevino, Salio, Pareo, Schenchio, Zachia ja arvokkaasti päättääksemme, tuo pahaa onnea tuottava Delrio, jonka pitäisi olla kuuluisimpia kirjailijoita, jos näiden maine suorastaan johtuisi heidän teostensa tuottamasta hyvästä tai pahasta. Tämän samaisen Delrion yölliset valvomiset ovat riistäneet hengen useammilta ihmisiltä kuin eräiden valloittajien urotyöt. Tämän Delrion teos "Magian tutkimukset" — yhteenveto kaikesta siitä, mitä ihmiset hänen aikoihinsa asti olivat haaveilleet tästä aineesta — oli käynyt lakikirjaksi ja kumoamattomaksi ojennusnuoraksi ja oli vuosisadan ajan lain tukemien, hirvittävien ja alinomaisten kidutusten ja mestausten oppaana ja kiihoittimena.

Rahvaan mielikuvituksen houreista oppineet omaksuivat sen, mikä soveltui heidän mielipiteisiinsä; oppineiden haaveista oppimaton rahvas otti sen, mitä kykeni ymmärtämään, ja omaksui sen taitonsa mukaan. Ja kaikesta tästä muodostui suunnaton ja sekava yleisen mielettömyyden varasto.

Mutta enimmin ihmetyttää nähdä miten lääkärit, jotka alunpitäen olivat uskoneet ruton olemassaoloon, erittäinkin Tadinon, joka oli sitä ennustanut, joka oli nähnyt sen alun, seurannut sen kehitystä, joka oli sanonut ja saarnannut, että se oli todellista ruttoa, että se levisi tartunnan kautta, että jos ei sitä ehkäistäisi, se oli levittävä tuhonsa kaikkialle, ihmetyttää, sanon minä nähdä, miten tämä mies sittemmin katsoi näitä ennustamiaan seurauksia varmoiksi ilkeämielisen myrkytyksen todisteiksi; miten hän, joka tuossa Carlo Colonnassa, joka toisena oli kuollut ruttoon Milanossa, oli todennut hourailua ruton tunnusmerkkinä, sittemmin mainitsi tällaista ilmiötä myrkytyksien ja pirullisten salavehkeiden todistuksena. Esimerkkinä mainittakoon ainoastaan seuraava: kaksi todistajaa muka vakuutti kuulleensa erään tuttavun ruttotautisen kertovan, että eräänä yönä henkilöitä oli tullut sisälle hänen huoneeseensa tarjoamaan hänelle terveyttä ja rahoja, sillä ehdolla, että hän olisi suostunut myrkkyyvoiteella sivelemään läheisten talojen seiniä ja että tämän henkilön kieltäytyttyä nuo oudot ihmiset olivat poistuneet; mutta että heidän sijaansa oli jäänyt susi, joka oli kömpinyt vuoteen alle, ja kolme kamalannäköistä kissaa itse vuoteeseen, ja nämä elukat "olivat jääneet siihen päivän koittoon asti".[64] Jos yksi ainoa ihminen olisi keksinyt tällaisen sekavan jutun, ei voisi muuta sanoa, kuin että "hän oli hieman vialla päästä", tai ainakaan ei kannattaisi asiasta sen enempää puhua. Mutta samanlaista havaitsee useissa sen ajan henkilöissä; tämä tarjoaa piirteen ihmishengen kehityshistoriaa ja antaa tilaisuuden havaita, kuinka sarja järkeviä ja hyvin järjestyneitä käsitteitä saattaa hämmentyä toisen äkkiä tielle tulleen käsitesarjan vaikutuksesta. Ja kuitenkin tuo Tadino oli aikansa kuuluisimpia miehiä.

Kaksi mainehikasta ja ansiokasta kirjailijaa[65] on vakuuttanut, että kardinaali Federigo epäili myrkytysvoiteiden todellisuutta. Tahtoisimme voida tuottaa tämän miehen suurelle ja rakastettavalle muistolle vielä eheämmän ylistyksen ja kuvata tätä hyvää kirkonmiestä tässäkin, kuten niin monessa muussa suhteessa, aikalaistensa enemmistön yläpuolella olevana. Mutta sen sijaan on meidän pakko hänen suhteensa panna merkille uusi esimerkki yleisen käsityksen kaikkivallasta, joka kietoi jaloimmatkin henget. Alussa hän todella, kuten Ripamonti huomauttaa, epäili myrkytyksen todenperäisyyttä; myöhemminkin hän aina piti kiinni siitä, että tuo luulo suureksi osaksi oli syntynyt herkkäuskoisuudesta, tietämättömyydestä, pelosta ja tarpeesta puolustaa pitkällistä varokeinojen laiminlyömistä; että kaikessa tuossa oli paljon liioittelua, mutta että siinä samalla oli jokunen määrä tottakin. Ambrosialaisessa kirjastossa säilytetään hänen kirjoittamaansa tätä ruttoa käsittelevää pientä teosta, ja tätä käsitystä on siinä monesti kosketeltu, jopa se kerta on selvästi lausuttukin; tämä kohta kuuluu seuraavasti: "Oli yleinen luulo, että näitä voiteita kokoonpantiin ja valmistettiin useissa paikoin, ja niiden valmistamistavasta puhuttiin paljon ja erilaisia seikkoja, joista toisia pidämme tosina, toisia kuviteltuina."

Oli kuitenkin niitäkin, jotka loppuun asti ja koko elinikänsä olivat sitä mieltä, että kaikki tuo oli pelkkää mielikuvituksen tuotetta. Emmekä ole saaneet tietää sitä heidän itsensä kautta, sillä ei yksikään heistä ollut kyllin rohkea julkisuudessa esille tuomaan vakaumustaan, joka oli niin vastakkainen suuren joukon vakaumukselle. Olemme saaneet tietää sen ajan kirjailijain teoksista, jotka ivaavat tuota käsitystä tai vastustavat sitä harvojen harhaluulona, erehdyksenä, joka ei uskaltanut asettua julkisen keskustelun alaiseksi, mutta joka kuitenkin oli olemassa. Olemme lisäksi saaneet tietää sen kirjailijalta, joka itse on saanut sen muistotarinoista. "Olen tavannut Milanossa — näin sanoo kelpo Muratori yllämainitussa kohdassa — viisaita ihmisiä, jotka esi-isiltään olivat perineet järkeviä mielipiteitä ja jotka eivät sanottavasti uskoneet todeksi tuota puhetta myrkkyyvoiteista." Huomaa, että

oli olemassa salainen totuuden tuntemus, kodin keskuudessa piilevä luottamus; tervettä järkeä kyllä oli, mutta se pysyi salassa, peläten yleistä mielipidettä.

Viranomaiset, jotka päivä päivältä vähenivät, hämmentyivät ja joutuivat ymmälle, käyttivät kaiken jäljellä olevan valppautensa ja päättäväisyytensä urkkiakseen ilmi nuo myrkyttäjät. Ja luulivatpa löytäneensä varsin monta heistä.

Oikeudenkäynnit ja tuomiot, jotka siitä aiheutuivat, eivät suinkaan olleet laatuaan ensimmäisiä; eikä niitä edes voi pitää harvinaisina lakitieteen historiassa. Emme ota lukuun muinaisaikaa, vaan mainitsemme ainoastaan muutamia tapauksia ajalta, joka on lähellä kertomuksemme tapahtuma-aikaa: Palermossa v. 1526, Genevessä v. 1530, sitten v. 1546, sitten vielä v. 1574, Montferraton Casalessa v. 1536, Padovassa v. 1555, Torinossa v. 1599 ja uudelleen tuona samana vuotena 1630, tutkittiin ja tuomittiin melkein aina mitä ankarimpiin kuolemanrangaistuksiin milloin muutamat, milloin sangen monilukuiset henkilöt syyllisinä voiteiden, jauheiden, noituuden tai kaikkien näiden keinojen avulla tapahtuneeseen ruton levittämiseen.

Mutta kun tämä Milanon ruttomyrkytyksiä koskeva juttu oli kaikkein kuuluisin, on se kenties myös kaikista mainittavin; tai ainakin se enimmin antaa aihetta huomautuksiin, siitä kun on säilynyt seikkaperäisempiä ja uskottavampia asiakirjoja. Ja vaikka edellä mainitsemamme kirjailija[66] on tätä ainetta käsitellyt, joskaan hänen tarkoituksensa ei ole ollut varsinaisesti kirjoittaa sen historiaa, vaan hakea siitä todistuksia paljon arvokkaammalle ja tärkeämmälle kirjalliselle tehtävälle, on meistä näyttänyt siltä, kuin voisi tämä kysymys antaa aihetta uuteen teokseen. Mutta se ei ole tehtävä, josta voi suoriutua muutamain sanoin, eikä tässä ole tilaisuutta käsitellä sitä niin laveasti, kuin mitä se ansaitsisi. Ja sitäpaitsi olemme jo niin kauan hukanneet aikaa näiden tapausten kertomiseen, ettei lukija varmaankaan enää haluaisi tietää mitä vielä olisi esitykseemme lisättävää.

Säästämme siis toista teosta[67] varten tämän aiheen ja palaamme viimeinkin kertomuksemme henkilöihin, joita emme sitten enää ennen loppua hylkää.

## KOLMASNELJÄTTÄ LUKU.

Eräänä yönä elokuun loppupuolella, ruton raivotessa ylimmillään, Don Rodrigo palasi Milanossa kotiinsa. Hänen seurassaan oli uskollinen Harmaa, yksi niistä kolmesta tai neljästä, jotka koko hänen palvelijakunnastaan olivat jääneet eloon. Hän palasi ystävien seurasta, joilla oli tapana kokoontua mässäämään ja hekkumoimaan siten haihduttaakseen tämän ajan synnyttämää alakuloisuutta. Joka kerta oli uusia juomakumppaneita, joka kerta kaivattiin vanhoja. Tuona iltana Don Rodrigo oli ollut kaikkein iloisimpia. Ja muun muassa hän oli saattanut seuran makeasti nauramaan pitämällä jonkunmoisen ylistelevän ruumispuheen kreivi Attiliosta, jonka rutto oli manalle korjannut pari päivää aikaisemmin.

Mutta astuessaan hän tunsu pahoinvointia, alakuloisuutta ja uupumusta jaloissa, hengenahdistusta, sisäistä kuumetta, minkä syyksi kernaasti tahtoi luulla viiniä, valvontaa ja vuodenaikaa. Matkalla hän ei puhunut sanaakaan. Ensimmäinen sana, minkä lausui kotia saavuttuaan oli käsky Harmaalle valaisemaan kynttilällä hänen tietänsä makuuhuoneeseen. Kun he olivat astuneet sinne sisälle, Harmaa tarkasti isäntänsä kasvoja, ja huomasi ne vääntyneiksi, punoittaviksi, ja silmät pullistuneiksi ja tavattoman kiiluviksi. Ja hän pysyi hänestä matkan päässä. Sillä näissä oloissa oli joka hölmönkin täytynyt, kuten sanotaan, oppia näkemään lääkärin silmällä.

— Voin hyvin, näethän, sanoi Don Rodrigo, joka Harmaan ilmeistä huomasi, mikä ajatus liikkui hänen mielessään. — Voin oikein hyvin, mutta olen kenties juonut vähän liiaksi. Se oli tuota voimakasta valkoviiniä!... Mutta hyvä uni haihduttaa kaiken. Olenkin kovin uninen!... Siirrä hieman syrjään tuo kynttilä, joka minua häikäisee, joka minua häiritsee!...

— Niin todella nuo ovat tuon valkoviinin seurauksia, sanoi Harmaa, yhä pysyen syrjässä. Mutta menkää heti levolle, uni tulee tekemään teille hyvää.

— Olet oikeassa; jos vaan saan unta... Muuten voin hyvin. Aseta joka tapauksessa tähän viereeni kello, jos kenties tänä yönä tarvitsisin jotain. Ja ole hyvin varuillasi, että kuulet, jos soitan. Mutta enhän tule tarvitsemaan mitään... Vie heti pois tuo kirottu kynttilä, hän lisäsi Harmaan asettaessa kelloa, jolloin tämä pysyi niin etäällä kuin suinkin oli mahdollista. — Miten hiidessä se minua siihen määrin vaivaa!

Harmaa otti kynttilän; ja toivotettuaan hyvää yötä hän poistui kiireissään, isäntänsä pujahtaessa peitteiden alle.

Mutta peitteet tuntuivat hänestä vuorelta. Hän heitti ne kauas pois ja lyytistyi nukkuakseen. Mutta tuskin hän oli silmänsä ummistanut, kun taas kavahti ylös, ikäänkuin joku äkeissään olisi häntä tuupannut. Ja hän tunsu sisäisen kuumuuden ja ahdistuksen kiihtyneen. Hän koetti rauhoittaa itseään ajattelemalla valkoviiniä, kesän paahtavaa kuumuutta ja irstailua; hän olisi tahtonut panna kaiken niiden syyksi. Mutta näihin ajatuksiin sekaantui yhä toinen, nimittäin se, joka siihen aikaan aina yhtyi joka ajatukseen, joka siirtyi mieleen niin sanoaksemme joka aistin kautta, joka oli hiipinyt iloisen seuran kaikkiin puheisiin, kun oli helpompi sitä ivata kuin sitä jättää mainitsematta, ja se oli: rutto.

Kauan käännyttyään toiselta kyljeltä toiselle, hän viimein nukahti. Mutta hän alkoi nähdä mitä kamalimpia ja sekavimpia unia. Yhtämittaa siirtyen toisesta toiseen hän unissa näki olevansa suunnattoman suuressa kirkossa aivan etumaisena suuren kansanjoukon ympäröimänä, ilman että tiesi, miten oli joutunut siihen ja miten edes oli tullut sellaista ajatelleeksi tuollaisina hetkinä. Ja hän tunsu siitä suurta mieliharmia. Hän katseli ympärillä olevia. Kaikilla oli kuolonkalpeat kasvot, tyysinä tuijottavat himmeät silmät, riippuvat huulet. Heidän vaatteensa putoilivat repaleina ja niiden lomista pilkoitti esiin pilkkuja ja ruttopaiseita. Tilaa senkin roskaväki! hän tuntui huutavan, luoden katseen ovelle, joka oli hyvin kaukana, ja säestäen tätä huutoa uhkaavin ilmein, mutta paikaltaan hievahtamatta ja tehden itsensä niin pieneksi kuin suinkin välttääkseen noiden saastaisten ruumisten kosketelemista, jotka jo liiaksikin tunkivat häneen kiinni joka taholta. Mutta ei yksikään näistä mielettömistä näyttäneet tahtovan liikahtaa eikä ottaa kuunnellakseen häntä; päinvastoin ne tunkeutuivat vielä lähemmäksi häntä ja varsinkin hänestä tuntui kuin joku heistä kyynäspäällään tai jollakin muulla olisi painanut häntä vasempaan kylkeen sydämen ja kainalon väliin, missä tunsu kipeätä ja raskasta tuskaa. Kun hän väenteli itseään, vapautuakseen tästä painajaisesta, tuli heti uusi hätyyttävä häntä samasta paikasta ahdistamaan. Hän raivostui ja tahtoi tarttua miekkaansa, ja hänestä tuntui kuin tämä väkijoukon tunkeilemisestä olisi kohonnut ylös pitkin hänen kylkeään ja kuin sen kahva häntä niin kovasti olisi painanut tuohon kohtaan. Mutta kun hän kädellään sitä tunnusteli, ei hän siinä huomannut miekkaa, mutta hänen kätensä kosketus synnytti vielä kipeämpää tuskaa. Huohottaen ja ollen suunniltaan hän tahtoi huutaa vielä kovemmin, kun kaikki nuo kasvot näyttivät kääntyvän samannepäin. Hän alkoi itsekin katsoa sinnepäin ja huomasi saarnatuolin ja siitä kohoavan jotain pyöreätä, sileätä, kiiltävää; sitten tuli selvästi näkyviin ajettu pää, silmät, kasvot, pitkä valkoinen parta, seisovassa asennossa oleva munkki, kohoten saarnatuolista vyötäisiin asti: veli Cristoforo. Don Rodrigosta näytti kuin olisi tämä nopeasti luonut katseensa koko ympäröivään kuulijakuntaan ja sitten pysäyttänyt sen häneen, samalla nostaan kättään juuri samassa asennossa ollen kuin eräänä päivänä eräässä hänen linnansa huoneessa. Raivostuneena Don Rodrigokin kohotti kätensä, hyökätäkseen tuota toista ojennettua kättä pidättämään. Kumea ja tukahutettu ääni, joka jo jonkun hetken oli korissut hänen kurkussansa, puhkesi äkkiä hirvittäväksi ulvonnaksi; ja hän heräsi. Hän antoi jälleen vaipua kätensä, jonka todella oli kohottanut ilmaan; hän sai hetken ponnistella täydellisesti tullakseen tajuihinsa ja avatakseen silmänsä, sillä jo selkeä päivänvalo häiritsi häntä yhtä paljon kuin yöllä kynttilä. Hän tunsu vuoteensa ja huoneensa; hän älysi että kaikki oli ollut unennäköä. Kirkko, kansa, munkki, kaikki oli kadonnut; kaikki, paitsi tuo kipu vasemmassa kyljessä. Samalla hän tunsu sydämessä nopeaa, ahdistavaa tykintää, korvissa surinaa, sisäistä kuumuutta, raukeutta kaikissa jäsenissään ja pahempaa väsymystä kuin levolle pannessaan. Kauan hän epäröi, ennenkuin tarkasti kipeätä kohtaa kyljessä; viimein hän sen löysi, hän loi siihen pelokkaan katseen ja näki inhoittavan tumman punasinervän ruttopaiseen.

Hän katsoi olevansa mennyttä miestä. Kuoleman kauhu valtasi hänet ja samalla ehkä vielä voimakkaampi pelko joutua monattojen saaliiksi, lykätyksi sairaalaan. Ja tuumiessaan keinoja välttääkseen tätä kauheata kohtaloa, hän tunsu ajatustensa sekaantuvan ja pimenevän, tunsu sen hetken lähenevän, jolloin hänellä ei tulisi olemaan muuta tajua, kuin mikä riitti antautumaan epätoivon valtoihin. Hän tarttui kelloon ja pudisti sitä rajusti. Harmaa, joka oli ollut lähellä tarkkaamassa, ilmestyi heti. Hän pysähtyi määrämätkan päähän vuoteesta, katseli tarkoin isäntänsä ja sai varmuuden siitä, mitä edellisenä iltana oli aavistanut.

— Harmaa, sanoi Don Rodrigo, kohoten vaivaloisesti istumaan. — Olet alati ollut minulle uskollinen.

— Olen kyllä, herra.

— Olen aina tehnyt sinulle hyvää.

— Hyvyytenne on aina ollut suuri.

— Voinhan luottaa sinuun?...

— Hiisi vieköön, totta kai!

— Voin pahoin, Harmaa.

— Sen olen huomannut.

— Jos paranen, teen sinulle vielä enemmän hyvää kuin koskaan ennen.

Harmaa ei vastannut mitään, vaan odotti, mihin johti tämä valmisteleva esipuhe.

— En tahdo uskoa itseäni kenellekään muulle kuin sinulle, jatkoi Don Rodrigo. Tee minulle mieliteko.

— Käskekää, tämä virkkoi, vastaten kuten tavallisesti isäntänsä tavattoman muotoiseen tahdonilmaukseen.

— Tiedätkö, missä asuu haavalääkäri Chiodo?

— Aivan hyvin.

— Hän on kunnan mies, joka pitää salassa sairast, kun hänelle maksaa hyvin. Mene häntä noutamaan; sano hänelle, että annan hänelle neljä, jopa kuusi scudoa käynniltä, enemmänkin, jos hän niin vaatii. Mutta tulokoon tänne heti paikalla. Ja toimita asia taitavasti, niin ettei kukaan sitä huomaa.

— Mainio tuuma, sanoi Harmaa; menen ja palaan heti.

— Kuule, Harmaa, anna minulle ensin vähän vettä. Minun on niin kuuma, etten enää jaksakaan sitä kestää.

— Ei, hyvä herra, vastasi Harmaa; ei mitään ilman lääkärin määräystä. Tuo on eriskummaista tautia, jota tulee hoitaa erityisellä tavalla; eikä sovi hukata aikaa. Mutta olkaa huolehti, kädenkäänteessä olen taas täällä herra Chiodon seurassa.

Näin sanottuaan hän poistui ja sulki oven jälkeensä.

Don Rodrigo paneutui jälleen pitkäkseen vuoteeseen ja seurasi hengissä mukana Chiodon talolle, laski askeleet, laski hetket. Silloin tällöin hän kääntyi katselemaan ruttopaisettansa; mutta käänsi siitä heti inhoten pois katseensa. Kotvan kuluttua hän alkoi kuunnella, joko haavalääkäri saapui; ja tämä tarkkaavaisuuden ponnistus keskeytti kivuntuntemuksen ja selvitti hänen ajatuksiaan. Äkkiä hän kuuli kaukaisen kellon kilahduksen, joka tuntui kuuluvan hänen asuntonsa sisähuoneista, eikä kadulta. Hän kuuntelee tarkkaavaisesti ja kuulee sen lähempää, toistuvan ja askeleiden hiipimisen yhteydessä. Hirvittävä epäluulo viiltää hänen mieltänsä. Hän kavahtaa istumaan ja kuuntelee vielä tarkemmin. Hän kuulee viereisestä huoneesta kumeata kolinaa, joka tuntuu syntyvän jonkun raskaan esineen varovaisesta maahan laskemisesta. Hän keikahuttaa jalkansa ulos vuoteesta, ikäänkuin noustakseen, tuijottaa oveen, näkee sen aukenevan, näkee ilmestyvän ja lähestyvän kahden likaisen ja repaleisen punavaipan, kahden roistonaaman, sanalla sanoen, kahden monatton. Hän näkee puoleksi Harmaan kasvot, joka piiloittuneena raoitettun oven taa seisoo väijytyksissä.

— Kirottu petturi!... Pois täältä senkin lurjukset! Biondino! Carlotto! Avuksi! Minua murhataan! huutaa Don Rodrigo. Hän pistää kätensä pieluksen alle etsien pistoolia; tarttuu siihen ja vetää sen esille; mutta jo hänen lausuessaan ensi sanan, olivat monatton hyökänneet vuodetta kohti. Nopeampi heistä on jo karannut hänen kimppuunsa, ennenkuin hän on ehtinyt tehdä mitään; hän tempaa pistoolin hänen kädestään, ja viskaa sen kauas, pakottaa hänet jälleen panemaan pitkäkseen, ja pitää häntä siinä asennossa ja täynnä raivoa ja ivaa hän huutaa:

— Konna! Monattonja vastaan; terveyslautakunnan palvelijoita, niitä vastaan, jotka tekevät laupeuden tekoja.

— Pidä hänestä lujasti kiinni, kunnes olemme saaneet hänet ulos täältä, sanoi toinen kumppani lähestyen erästä kirstua. Samassa Harmaa astui sisään ja rupesti yhdessä toisen kanssa murtamaan kirstun lukkoa.

— Sinä katala! ulvoi Don Rodrigo, katsoen häntä sen monatton alitse, joka piti häntä kiinni, ja väännellen itseään ja ponnistellen vapautuakseen hänen jäntevien käsivarsiensa kouristuksesta.

— Antakaa minun ensin tappaa tuo katala mies, hän sanoi monattonille, ja tehkää minulle sitten mitä tahdotte.

Sitten hän kaikin voimin alkoi kutsua toisia palvelijoitaan, mutta se oli turhaa vaivaa, sillä tuo inhoittava Harmaa oli lähettänyt heidät kauas, muka toimittamaan isännän määräyksiä, ja sitten hän oli mennyt ehdoittamaan monattonille, että tulisivat tälle retkelle ja jakamaan saalista.

— Pysy alallasi, pysy alallasi, sanoi onnettomalle Don Rodrigolle tuo roisto, joka piti häntä kuin naulittuna kiinni vuoteeseen. Sitten hän kääntyi molempien saaliinryöstäjien puoleen ja virkkoi:

— Teette kai tehtävänne rehellisesti!

— Sinä, sinä, mylvi Don Rodrigo Harmaaseen päin, jonka näki olevan täydessä touhussa arkkua murtaessaan, rahaa ja vaatteita penkoessaan ja niitä jakaessaan. — Sinä sittenkin... Haa, sinä hornanhenki! Saatan vielä parantua!

Harmaa ei hiiskunut sanaakaan, eikä edes, mikäli saattoi, kääntynyt sinnepäin, mistä nämä sanat lähtivät.

— Pidä häntä lujasti, sanoi toinen monatto; hän on vallan raivoissaan.

Ja niin oli todella laita. Hän kirkui vielä kerran kovasti ja yritti viimeisen kerran rajusti ponnistella päästäkseen vapaaksi, mutta kaatui äkkiä uupuneena ja tupertuneena alas. Hän tuijotti kuitenkin vielä kuin lumottu eteensä, ja tavan takaa hän vavahti tai vaikeroi.

Monattot tarttuivat häneen, toinen jaloista ja toinen hartioista, ja laskivat hänet paareille, jotka olivat jättäneet viereiseen huoneeseen. Toinen heistä palasi sitten noutamaan saalista. Lopuksi he rupesivat kantamaan surkeata taakkaa ja veivät sen pois.

Harmaa jäi joutuisasti kokoomaan mitä vielä saattoi hänelle soveltua. Hän teki kaikesta mytyn ja läksi tiehensä. Hän oli visusti varonut koskemasta monattoihin ja antamasta heidän häntä koskettaa; mutta kun hän lopuksi vallan raivoissaan nuuski esille kaikkea, hän oli ottanut vuoteen vierestä isäntänsä vaatteet ja oli niitä ravistanut, ajattelematta sen enempää, nähdäkseen oliko niissä rahoja. Mutta seuraavana päivänä tämä seikka pakostakin johtui hänen mieleensä. Sillä juopotellessaan kapakassa, hänet äkkiä valtasi väristys, hänen silmänsä himmenivät, hänen voimansa uupuivat, ja hän luhistui alas. Juomatovereidensa hylkäämään hän lankesi monattojen käsiin, jotka ryöstivät häneltä kaiken, mikä hänellä oli kelpaavaa, ja heittivät hänet rattaille, missä hän heitti henkensä ennenkuin saapui sairaalaan, jonne hänen isäntänsä oli viety. Meidän on nyt jättäminen Don Rodrigo tähän tuskien olopaikkaan ja mentävä etsimään toista henkilöä, jonka tarina ei enää koskaan olisi yhtynyt Don Rodrigon vaiheisiin, ellei hän itse sitä olisi kaikin voimin tahtonut. Tarkoitin Renzoa, jonka olemme jättäneet uuteen kehruulaitokseen Antonio Rivoltan nimisenä.

Renzo oli toiminut siinä viisi tai kuusi kuukautta, ellen pahasti erehdy. Senjälkeen oli ilmaantunut vihamielisyys Venezian tasavallan ja Espanjan kuninkaan välillä, ja se oli poistanut kaiken pelon, että edellinen tehdäkseen mieliksi jälkimäiselle olisi tiedustellut Renzon olopaikkaa. Bortolo oli siis rientänyt häntä noutamaan, ensiksi sentähden, että piti hänestä paljon, ja toiseksi sentähden, että Renzo, luonnostaan hyvin älykkäänä ja kovin taitavana ammatissaan, tehtaassa melkoisesti hyödytti henkilöä, joka kuten Bortolo, siellä oli kaikki kaikessa, joskaan Renzo itse ei voinut toivoa koskaan siksi pääsevänsä, hän kun oli tuiki taitamaton kynää pitelemään.

Kun tämä vaikutin jossakin määrin oli määrännyt Bortolon menettelyn, olen tahtonut sen mainita. Lukija kenties kuvittelee Bortoloa ihanteellisemmaksi. En oikeastaan tiedä mitä siihen sanoisin. Muovailkoon häntä mielikuvituksessaan millaiseksi tahtoo. Mutta todellisuudessa Bortolo oli sellainen.

Renzo oli sittemmin jäänyt töihin Bortolon läheisyyteen. Useammin kuin kerran, ja varsinkin saatuaan jonkun tuollaisen tervetulleen kirjeen Agneselta, hänen päähänsä pälkähti tuuma ruveta sotamieheksi ja tehdä tästä loppu. Tilaisuutta siihen ei suinkaan puuttunut. Sillä juuri tällävälän tasavallan oli ollut tarve lisätä väkeään. Renzon kiusaus oli ollut sitäkin suurempi, kun oli ollut kysymys hyökkäyksestä itse Milanon alueelle. Ja luonnollisesti hänestä olisi tuntunut erinomaiselta palata voittajan hahmossa kotia, jälleen nähdä Lucia ja kerrankin täydelleen selvittää välinsä häneen. Mutta Bortolo oli aina sopivalla tavalla osannut saada hänet tästä aikeesta luopumaan.

— Jos sinne todella on mentävä, hän sanoi, niin voivat he mennä sinne ilman sinuakin, ja jälestäpäin voit sinä sinne lähteä vallan mukavasti. Ja jos he sieltä palaavat päät puhki, niin eikö ole parempi, että olet pysynyt kotona? Huimapäistä, jotka halusta lähtevät maailmaa kiertelemään, ei ole puutetta. Ja ennenkuin pääsevät astumaan yli rajan! — — — Minä puolestani olen hyvin epäilevällä kannalla. Nämä venezialaiset tosin pitävät suurta melua, mutta Milanon valtio ei ole suupala, jonka niinkään helposti voi nielaista. Tässä on kysymys Espanjasta, poikaseni. Tiedätköhän sinä, mitä Espanja tahtoo sanoa? Pyhä Markus on voimakas kotonaan; mutta tähän vaaditaan jotain muuta. Ole kärsivällinen: eikö sinun ole hyvä olla täällä?... Tiedän, mitä tahdot minulle sanoa, mutta jos tuolla ylhäällä on päätetty, että asian pitää onnistua, niin se epäilemättä onnistuu vielä paremmin, ilman että tehdään tyhmyyksiä. Joku pyhimys tulee sinua auttamaan. Usko minua; sotilasammatti ei ole sinua varten. Luuletko sopivaksi jättää silkinkehruu ja lähteä lähimmäistään tappamaan? Miten tulisit sinä toimeen tuonrotuisten ihmisten parissa? Sitä varten täytyy olla vallan erityisesti luotu.

Toiste Renzo aikoi lähteä salaa ja valepukuisena ja ottaen väärän nimen. Mutta senkin tuuman osasi Bortolo aina karkoittaa hänen päästään, tehden sen perusteilla, jotka helposti saattaa arvata.



Kun sitten rutto oli ilmaantunut Milanon alueelle ja juuri, kuten olemme kertoneet, lähelle Bergamon alueen rajoja, ei kestänyt kauan, ennenkuin se siirtyi niiden toiselle puolelle; ja ... rauhoittukaa, en aio antaa teille lisäksi kuvausta tästä. Ken sitä haluaa, niin on sellainen olemassa, ja sen on kirjoittanut hallituksen käskystä eräs Lorenzo Ghirardelli. Tämä kirja on tosin harvinainen ja varsin vähän tunnettu, vaikka se kenties sisältää enemmän kuin kaikki muut kuuluisat rutionkuvaukset yhteensä. Niin monesta seikasta riippuu kirjojen kuuluisuus! Sen verran mainitsen vaan, että Renzokin sairastui ruttoon, hoiti itseään, nimittäin ei tehnyt mitään; hän oli jo kuoleman kielissä, mutta hänen voimakas nuori ruumiinsa voitti tämän raivokkaan taudin. Muutaman päivän kuluttua hän oli vapaa kaikesta vaarasta. Elinvoimien palatessa heräsivät hänen mielessään vaativaisempina muistot, halut, toiveet, tuumat: se tahtoo sanoa, hän ajatteli entistään enemmän Luciaa. Miten olikaan tämän käynyt näinä aikoina, jolloin eloon jääminen oli poikkeus? Olla näin lähellä, eikä tietää hänestä mitään! Ja jäädä, Herra tiesi, kuinka pitkäksi aikaa tällaiseen epävarmuuteen! Ja jos tämä epävarmuus haihtuisikin, jos vaara olisi kokonaan ohi, jos saisi kuulla, että Lucia vielä oli elossa, niin olisi kuitenkin yhä jälellä tuo toinen salaperäinen seikka, tuo lupaus.

— Lähdenpä, lähden totisesti kerrankin hankkimaan itselleni täyttä selvyyttä kaikesta tästä, hän kerran sanoi itsekseen, ja sen hän sanoi, ennenkuin vielä jaksoi seisoa jaloillaan. Kunhan hän vaan on elossa! Jos hän vaan on löydettävissä, niin minä hänet kyllä löydän. Ja saanpa kerrankin häneltä selvään kuulla, mitä tuo lupaus oikeastaan tietää. Selitän hänelle, ettei se voi olla voimassa. Ja sitten tuon hänet tänne mukaani, hänet ja tuon hyvän Agnesen, jos hän on elossa, sillä onhan hän aina suonut minulle hyvää, ja olen varma siitä, että hän vieläkin suo. Entä vangitseminen... Joutavia! Niillä, jotka vielä ovat elossa, on muuta ajattelemista. Kuljeskeleehan täälläkin eräänlaista väkeä, jolla varmaankin on oma syntiluettelonsa. Totta kai muutkin, kuin konnat, pääsevät passitta liikkumaan. Ja Milanossa sanovat kaikki olevan suuren sekasorron, jopa pahempaakin. Jos päästän käsistäni näin hyvän tilaisuuden, — nimittäin rution; huomaatte mihin sanojen väärinkäyttöön joskus saattaa meidät houkutella tuo siunattu vaisto alistaa kaikki persoonallisen etumme alle — ei koskaan enää palaa samanlainen!

Hyvä on elää toivossa, rakas Renzo.

Tuskin hän kykeni jalkeilleen, kun laahasi itsensä Bortolon asuntoon. Tämän oli siihen asti onnistunut välttää ruttoa, ja hän oli hyvin varuillaan. Renzo ei käynyt sisälle hänen taloonsa, vaan kutsui häntä ulkoa ja pyysi puhumaan ikkunasta.

— Kas vaan! sanoi Bortolo. Oletpa päässyt siitä pälkähästä. Onneksi olkoon!

— Jalkani ovat vielä hieman epävarmat, kuten huomaat; mutta vaara on jo ohitse.

— Tahtoisinpa minä seisoa sinun jaloillasi. Kun ennen sanottiin: Voin hyvin, niin luultiin, että se oli kaikki. Mutta tätänykyä se ei todista juuri mitään. Kenellä on syytä sanoa: Voin paremmin, se vasta sanoo jotakin!

Rohkaistuaan serkkuaan toivottamalla hänelle kaikkea hyvää, Renzo ilmaisi hänelle tuumansa.

— Nyt voit minun puolestani lähteä; taivaan siunaus sinua seuratkoon, vastasi Bortolo. Koeta välttää oikeuden kouria, kuten minä koetan välttää tartuntaa, ja jos Jumala suo, että meidän molempien käy hyvin, niin tulemme näkemään toisemme.

— Varmasti minä tänne palaan. Ja jospa minun ei tarvitsisi palata yksin. No niin, toivon ainakin parasta.

— Niin, koeta palata seurassa; ja jos Herra niin sallii, niin tulee työtä riittämään meille kaikille ja tulemme hyvin viihtymään toistemme seurassa. Kunhan sinä sitten enää minua tapaat, ja tämä kirottu tartunta olisi lopussa!

— Tulemme toisemme jälleen näkemään, varmasti sen tulemme tekemään.

— Vielä kerran: Jumala sen suokoon.

Muutaman päivän kuluessa Renzo teki ruumiinliikkeitä, koetellakseen voimiaan ja niitä lisätäkseen, ja tuskin hän tunsu itsensä kyllin vahvaksi, kun valmistautui matkalle. Hän satoi vaatteidensa alle vyön, missä säilytti noita viittäkymmentä kultarahaa, joihin ei ollut koskenut ja joista ei koskaan ollut puhunut kellekään, ei edes Bortololle. Hän otti mukaansa toisenkin vähemmän rahasumman, jonka oli koonnut ropo rovolta, päivä päivältä, noudattamalla mitä ankarinta säästäväisyyttä. Kainaloonsa hän pisti vaatemytyn ja taskuunsa hyvän työtodistuksen, joka oli kirjoitettu Antonio Rivoltan nimelle ja jonka sattuman varalle oli hankkinut itselleen toiselta isännältään. Housujensa taskuun hän pani veitsen, pienimmän aseensa, mitä kunnan mies siihen aikaan saattoi kantaa. Ja hän läksi matkaan elokuun loppupuolella, kolme päivää senjälkeen, kuin Don Rodrigo oli viety sairaalaan.

Hän suuntasi kulkunsa Leccoa kohti, kun ei heti rohjennut mennä Milanoon, vaan tahtoi ensin kulkea kotikylänsä kautta, missä toivoi kohtaavansa Agnesen elossa ja aluksi saavansa häneltä tietää jotain niistä lukemattomista seikoista, jotka häntä niin rajusti kiusasivat.

Ne muutamat henkilöt, jotka olivat säästyneet rutolta, tuntuivat muun väestön keskellä olevan etuoikeutettu luokka. Suurin osa väestöstä oli sairaana tai kuolemaisillaan; ja ne, joihin rutto ei vielä ollut iskenyt kynsiään, elivät alituisen pelon alaisina; he astuivat varovasti ja ympärilleen katsoen, määrämittäisin askelin, epäilevin katsein, kiireisesti ja samalla epäröiden; sillä saattoihan kaikki olla heille kuolettava ase. Toiset taas, jotka olivat varmat tai melkein varmat kohtalostaan — sillä kahdesti joutuminen ruttosairaaksi ei ollut ainoastaan harvinainen, vaan suorastaan suunnaton tapaus — kulkivat ruttosairaiden keskellä varmoina ja päättäväisinä, samoin kuin keskiajan ritarit, jotka puettuina kauttaaltaan teräkseen ja istuen hevosten selässä, mitkä mikäli mahdollista olivat samalla tavoin varustetut — mistä ovat saaneet tuon kuuluisan nimen: vaeltavat ritarit — kiersivät maailmaa ja liikkuivat keskellä kurjia porvari- ja talonpoikaisjoukkoja, jotka saattoivat vastaanottaa ja väistää iskuja ainoastaan ryysyllänsä.

Mikä erinomainen ja ylevä ammatti, joka totisesti ansaitsee etusijan tutkimusesineenä kansantaloudellisessa teoksessa.

Mielessään yhtä suuri varmuus, jota kuitenkin lauhensi levottomuus, minkä lukija tuntee, ja johon sekoitti surumielisyyttä yleisen kurjuuden alituinen näkeminen ja ajatteleminen, Renzo astui kotikylänsä kohti, yllänsä kaunis taivas, ympärillään ihana seutu. Mutta kun hän kuljettuaan pitkät taipaleet mitä surullisimmassa yksinäisyydessä kohtasi jonkun olennon, oli se pikemmin harhaileva varjo, kuin elävä ihminen, tai ruumis, joka vietiin hautaan ilman saattoa, ilman hautajaisvirsiä.

Päivällisaikaan hän pysähtyi pieneen metsikköön syömään leipää ja särvintä, mitkä oli ottanut eväiksi. Hedelmiä hänellä oli käytettävänään pitkin tiensä vartta, enempi kuin mitä tarvitsi: viikunoita, persikoita, luumuja, omenia. Hänen tarvitsi vaan poiketa kedolle niitä poimimaan tai kokoamaan niitä puiden juurelta, missä niitä oli kuin alas rapsiseita rakeita; sillä vuosi oli tavattoman runsassatoinen, varsinkin hedelmiin nähden, ja tuskin kukaan niistä välitti. Viinirypäleetkin niin sanoakseni kokonaan peittivät köynnöksen lehdet ja olivat alttiina kenelle tahansa.

Illan suussa hän näki kotikylänsä.

Vaikka hän olikin valmistautunut tähän näkyyn, se kuitenkin herätti hänessä voimakasta mielenliikutusta. Yhtä haavaa hänet valtasi joukko tuskallisia muistoja ja surullisia aavistuksia. Hänestä tuntui kuin olisivat hänen korvissaan yhä vielä kaikuneet nuo synkät kirkonkellon äänet, jotka olivat ikäänkuin saattaneet, ajaneet takaa häntä hänen paetessaan kotiseudultaan; ja samalla hän havaitsi kuolemanhiljaisuuden vallitsevan yltympäri.

Vielä rajummin sykki hänen sydämensä kun hän astui kirkon edustalle. Ja vielä pahempaa hän odotti kokevansa matkansa päämäärässä, nimittäin seuraavassa pysäyspaikassaan, siinä pikku talossa, jota ennen oli tottunut sanomaan Lucian taloksi. Nyt se ei voinut olla muuta kuin korkeintaan Agnesen talo; ja ainoa armo, jota taivaalta anoi, oli se, että tapaisi hänet siellä elossa ja terveenä. Ja sieltä hän aikoi pyytää itselleen yömajaa; sillä hän oletti, että oma talonsa nyt enää oli ainoastaan rottien ja näätien asuntona.

Hän ei tahtonut näyttäytyä ja poikkesi sentähden syrjäiselle polulle, samalle, jota tuona kuuluisana iltana oli kulkenut hyvässä seurassa, mennessään yllättämään Don Abbondiota. Noin puolitiessä oli toisella puolella viinitarha ja toisella hänen majansa; hän saattoi siis ohikulkiessaan käväistä kummassakin ja hieman ottaa selkoa oloistaan.

Kulkiessaan edelleen hän katseli eteensä, sekä toivoen että peläten näkevänsä jonkun. Ja astuttuaan muutaman askeleen hän todella näki miehen paitasillaan istuvan maassa, selkä nojaten zhasmiiniaitausta vastaan ja näyttäen hullulta. Tästä sekä kasvoista hän luuli tuntevansa tylsämielisen Gervaso paran, joka oli ollut toisena todistajana tuolla onnettomalla käynnillä kirkkoherran luona. Mutta tultuaan lähemmäksi, hän huomasi, että se olikin Tonio, tuo ovela ja älykäs Tonio, joka silloin oli ottanut tuon veljen mukaansa. Rutto oli häneltä samalla riistänyt ruumiin ja sielun virkeyden ja oli hänen kasvoissaan ja liikkeissään kehittänyt sitä vähäistä näköisyyttä, joka muistutti hänen heikkomielistä veljeään.

— Kas, Tonio! sanoi hänelle Renzo, pysähtyen hänen eteensä; sinäkö se olet?

Tonio kohotti katseensa, päättään liikuttamatta;

— Tonio, etkö minua tunne?

— Kun on vuoronne, vuoronne, vastasi Tonio, jääden sitten suu auki töllistelemään.

— Sinuunkin se siis on tarttunut, Tonio parka. Mutta etkö enää minua tunne?

— Kun on vuoronne, vuoronne, toisteli tämä, huulilla mielettömän hymy.

Kun Renzo huomasi, ettei saisi hänestä enempää esille, jatkoi matkaansa yhä suruisempana.

Silloin tuli äkkiä kulman takaa esille ja lähestyi jotain mustaa, minkä Renzo heti tunsikin Don Abbondioksi. Tämä astui aivan hitaasti ja käytti sauvaa kuin henkilö ainakin, joka tarvitsee sitä tuekseen. Ja mikäli hän lähestyi, saattoi huomata hänen kalpeista ja laihtuneista kasvoistaan ja koko hänen ryhdistään, että hänelläkin oli ollut myrskynsä kestettävänään. Hänkin katsoi tarkoin; hän luuli vastaantulijaa tutuksi, mutta sitten taas oudoksi. Hän huomasi jotain vierasta puvussa; ja se oli juuri tuo bergamolaisille omituinen vieras sävy.

— Hän se sittenkin on! hän sanoi itsekseen, ja nosti kätensä taivaaseen tehden hämmästyttäviä ja tyytymättömyyttä ilmaisevan liikkeen. Hänen tässä asennossa ollessaan, sauvansa heilui ilmassa oikean käden varassa, ja näki hänen käsivartensa tutusta hepsahtelevan hihoissa, joihin ne ennen niukuinkin naukuin olivat mahtuneet. Renzo riensi kiireisin askelin hänen luokseen ja kumarsi. Sillä vaikka he olivat eronneet epäsovussa, kuten lukija muistaneekin, niin olihan se kuitenkin hänen kirkkoherransa.

— Kuinka te olette täällä? huudahti Don Abbondio.

— Täällä olen, kuten näette. Tiedetäänkö mitään Luciasta?

— Mitäpä hänestä tiedettäisiin? Ei tiedetä yhtään mitään. Hän on Milanossa, jos hän yleensä enää vaeltaa täällä maan päällä. Mutta te...

— Entä Agnese, vieläkö hän on elossa?

— Se on mahdollista. Mutta kukapa sitä tietäisi. Hän ei ole täällä. Mutta...

— Missä hän on?

— Hän on lähtenyt asumaan Valsassinaan, noiden Pasturossa elävien sukulaistensa luo, te tiedätte. Sillä sanotaan, ettei rutto niillä seuduilla tee niin suuria tuhoja kuin täällä. Mutta te, sanon minä...

— Tuo on kovin ikävää. Entä veli Cristoforo?

— Hän läksi pois jo aikoja sitten. Mutta...

— Sen tiedän; niin minulle kirjoitettiin. Kysynhän vaan, eikö hän sattumalta taas ole palannut näille tienoille.

— Eipä mitään. Hänestä ei enää ole kuultu puhuttavan. Mutta te...

— Ikävä seikka sekin.

— Mutta, kuulkaahan toki, mitä te teette täällä, taivaan nimessä? Ettekö siis ollenkaan tiedä, että tuollainen miellyttävä vangitsemismääräys?...

— Vähät siitä! Heillä on nyt muuta ajattelemista. Tahdoinpa minäkin kerran tulla katsomaan, millä kannalla ovat asiansi. Eikö siis todellakaan tiedetä?...

— Mitä tahdottekaan täällä nähdä? Kohtisillään täällä ei ole niin henkeä, ei yhtään mitään. Ja lisäksi huolimatta tuosta mukamas vähäpätöisestä vangitsemismääräyksestä tulette tänne, suoraa päätä suden kintaan! Onko se nyt viisaasti tehty? Noudattakaa vanhuksen neuvoa, jolla pakostakin on enempi älyä kuin teillä, ja joka puhuu sulasta rakkaudesta teihin. Sitokaa lujalle kengännauhanne ja palatkaa sinne, mistä läksitte, ennenkuin kukaan teitä näkee. Ja jos joku jo on teidät nähnyt, palatkaa kahta nopeammin. Luuletteko, että tämä on sopiva olopaikka teille? Ettekö siis tiedä, että he tulivat teitä hakemaan, että nuuskivat, penkoivat, heittelivät kaikki mullin mallin?...

— Sen tiedän liiankin hyvin, nuo roistot!

— Entä sitten?...

— Johan teille sanoin, etten siitä vähääkään välitä. Ja tuo konna, vieläkö hän elää, onko hän täällä?

— Sanoinhan teille jo, ettei täällä ole ketään; sanon teille, ettei teidän pidä huolehtia täkäläisistä asioista; sanon teille, että...

— Kysyn teiltä, onko tuo mies täällä.

— Oi, armias taivas! Puhukaa toisin. Onko mahdollista, että teillä veressänne yhä vielä on jällellä tuo kiivauden hehku kaiken jälkeen, mikä on tapahtunut?

— Onko hän täällä, vai eikö ole?

— Ei ole täällä. Mutta rutto, poikaseni, rutto! Onpa rohkeata tällaisina aikoina kierrellä maailmaa.

— Jospa ei olisi muuta vitsausta tässä maailmassa kuin rutto ... mitä minuun tulee: minulla se jo on ollut, ja olen siitä vapaa.

— No niin! No niin! Eikö tuo ole selvä viittaus? Kun on päässyt tuollaisesta vaarasta, niin mielestäni pitäisi kiittää taivasta, ja...

— Luonnollisesti sitä kiitänkin.

— Eikä mennä hankkimaan toista, sanon minä. Seuratkaa minun neuvoani...

— Teilläkin se on ollut, herra pastori, ellen erehdy.

— Ja millainen vielä lisäksi! Mitä kauheinta lajia! Ihmeen kautta olen parantunut ja nyt tässä. En sano muuta, kuin että se minua kouristi kelpo lailla, ja että se minua piteli tavalla, jonka seuraukset näette. Nyt paraikaa tarvitsin hieman lepoa, jälleen tointuakseni ja todella aloinkin jo voida vähän paremmin... Taivaan nimessä, mitä varten te tulette tänne? Lähtekää heti takaisin..

— Teillä ei ole muuta sanottavaa minulle, kuin että lähtisin takaisin. Jos olisi ollut kysymys ainoastaan siitä, olisi ollut parempi kokonaan jäädä tulematta. Sanotte minulle: mitä varten tulen. Tuhat tulimaista, minäkin tulen kotiani.

— Kotianne?

— Sanokaa minulle, onko täällä kuollut monta?

— Oh, oh! huudahti Don Abbondio; ja alkaen Perpetuasta hän luutteli koko sarjan henkilöitä ja koko perheitä. Renzo oli odottanut jotain senkaltaista. Mutta kuullessaan niin monen tuttavan, ystävän ja sukulaisen nimeä mainittavan, hän kävi kovin surulliseksi, painoi alas päänsä ja huudahti vähän päästä:

— Miesparka, vaimoparka, ihmisparat!

— Siinä näette, jatkoi Don Abbondio. Eikä se vielä pääty tähän. Jos ne, jotka vielä ovat säästyneet, eivät ole järkeviä tällä kertaa, eivätkä karkoita kaikkia hulluja ajatuksia päästään, niin ei ole muu edessä kuin maailman loppu.

— Älkää pelätkö, en minä aio jäädä tänne.

— Oi, olkoon taivas kiitetty, että olette tullut järkiinne. Tietysti te siis aiotte palata Bergamon alueelle?

— Älkää te siitä huolehtiko.

— Mitä! Ettehän vaan aio tehdä mitään suurempaa mielettömyyttä, kuin minkä jo olette tehnyt?

— Älkää te siitä olko huolissanne, johan sen sanoin. Se on minun asiani. En enää ole mikään lapsi. Toivon joka tapauksessa, ettette mainitse kellekään nähneenne minua. Te olette sielunpaimen, minä olen yksi laumastanne: ettehän tahdo minua ilmiantaa.

— Ymmärrän, sanoi Don Abbondio, huoaten vihoissaan: ymmärrän. Te tahdotte syöstä turmioon itsenne ja minut. Teille ei vielä riitä kaikki se, mitä olette saanut kärsiä, teille ei riitä, mitä minä olen saanut kärsiä. Minä ymmärrän, minä ymmärrän.

Ja yhä mutisten itseksensä näitä viime sanoja hän jatkoi matkaansa.

Renzo jäi siihen allapäin ja tyytymättömänä, ajatellen mistä lähtisi etsimään yömajaa. Siinä vainajien luettelossa, jonka Don Abbondio oli maininnut, oli muudan maalaisperhe, jonka rutto oli kokonaan korjannut manalle, paitsi erästä melkein Renzon ikäistä nuorta miestä, joka oli ollut hänen toverinsa lapsuudesta asti. Sinne Renzo aikoi lähteä maja-ystävyyttä pyytämään.

Kulkiessaan hän tuli viinitarhansa kohdalle; jo ulkoa hän saattoi huomata missä tilassa se oli. Aitausmuurin yli ei pistänyt esiin ainoatakaan latvaa tai lehteä hänen jättämistään puista. Jos siellä näki jotain kasvullisuutta, se oli versonnut hänen poissaollessaan. Hän astui aukolle. Portista ei ollut jälkiäkään — hän katseli ympärillensä; oi viinitarhaparkaa! Kahtena talvena perätysten seudun väestö oli käynyt hakkaamassa polttopuita "tuon poikaparan maalla" kuten sanoivat. Viinipuut, silkkiäispuut,

kaikenlaiset hedelmäpuut oli silvottu tai hakattu poikki juuresta. Oli kuitenkin vielä nähtävissä muutamia jälkiä entisestä viljelyksestä: nimittäin nuoria viinivesoja keskeytetyissä riveissä, jotka kuitenkin osoittivat hävitettyjen köynnösrivien suuntaa. Siellä täällä nälkäoksia ja silkkiäis-, viikuna-, persikka-, kirsikka- ja luumupuiden vesoja. Mutta kaikki tämäkin oli hajalla ja ikäänkuin tukahtuneena keskellä uutta, laajasti rehoittavaa ja tuuheaa kasvullisuutta, joka oli versonut ja kehittynyt ilman järjestävän ihmiskäden apua.

Siinä oli viljalti nokkosia, sanajalkoja, lusteita, suolavehnää, hukkakauraa, vihreitä samettikukkia, metsäsikuria, suolakkaita, metsähirssiä ja muita samanlaisia kasvia: yleensä sellaisia, joista jokainen maanviljelijä on muodostanut oman omituisen kasviluokan, mille on antanut nimen: rikkaruohoa. Siinä oli sekaisin sotkeutuneina varsia, joista toiset kohosivat ilmaan yli toisten, toiset ryömivät maassa toisten ohi, sanalla sanoen kaikin tavoin koettaen anastaa toinen toiselta tilaa. Sikin sokin oli lehtiä, kukkia, kaikenvärisiä, -muotoisia ja -kokoisia hedelmiä: pieniä tähkiä, puikeloita, terttuja, kimppuja, pieniä valkoisia, punaisia, keltaisia ja sinisiä nappuja. Yläpuolelle tätä pienoista kasvimaailmaa kohosi muutamia korkeampia ja silmäänpistävempiä kasveja, joista ainakaan useimmat eivät olleet sen arvokkaampia. Ylinnä kaikista kermes-kasvi punervine levällä olevine oksineen, tummanvihreine komeine lehtineen, joista jo muutamat olivat purppuranreunaiset, alasriippuvine rypäleterttuineen, koristettuina alhaalla punasinervillä, ylempänä purppuranpunaisilla, sitten vihreillä marjoilla ja huipussa pienillä valkoisilla kukilla. Toisaalla pisti silmään tulikukka, suuret pumpulipeitteiset lehdet levällä maassa, varsi suorana ja solakkana nousten ylös ja pitkät keltaiset kukkatähkät säteinä ryhmittyneinä ympäri vartta. Runsaasti oli ohdakkeita, oksat, lehdet, kuvut täynnä okaita, kukkakimput valkeat tai punaiset; tuulen kantamina niistä lenteli ilmaan pieniä keveitä hopeanvärisiä untuvatöyhtöjä.

Tuolla oli runsaasti kiertoruohoja kiivennyt ylös ja kääriytynyt silkkiäispuun nuorten vesojen ympärille, jotka ne olivat kokonaan peittäneet riippuvilla lehdillään, ja ne heiluttivat pehmeitä ja valkoisia kellosiaan. Täällä taas punamarjainen koirannauris oli kietonut viinipuun nuoret haarat, jotka turhaan haettuaan vahvempaa tukea, vuorostaan olivat käärineet köynnöksensä niiden ympäri. Ja näin kietoen yhteen heikot vartensa ja lehtensä nuo molemmat painoivat toisiaan maahan, kuten usein tapahtuu heikoille, jotka ottavat toinen toisensa tuekseen. Sinivatukoita oli kaikkialla; ne kulkivat kasvusta toiseen, kiipesivät taas alas, käärien kokoon tai aukaisten varsiaan, riippuen siitä, mitä kohtasivat tiellään. Jopa porttiaukon kynnykselle niitä oli kasvanut, ikäänkuin asettuneina siihen kieltämään isännältä sisäänpääsyn.

Mutta eipä tämä ollenkaan halunnut astua sisälle sellaiseen puutarhaan, ja kenties ei hän jäänyt sitä edes katselemaan niin pitkäksi aikaa, kuin mikä meiltä on kulunut tähän lyhyeen kuvaukseen. Hän kääntyi pois. Vallan lähellä oli hänen majansa. Hän kulki vihannestarhan läpi, polkien rikkaruohoa, joka rehoitti täällä, kuten viinitarhassakin. Hän astui toisen alikerran pikkuhuoneen kynnykselle. Hänen askeleidensa kolinasta ja ilmaantumisestaan läksi rottaparvi hillittömästi karkuun ja katosi paksun sontaisen pahnakerroksen alle, joka peitti permannon: tämä oli jällelle jäänyt peitsimiesten vuode. Hän katseli seiniä; niihin oli kaapittu täyteen halkeamia, ne olivat likaiset ja savuttuneet. Hän nosti katseensa kattoon: se oli yhtenä hämähäkinverkkona. Tämä oli kaikki, minkä hän omisti. Sieltäkin hän poistui, puistellen käsillään tukkaansa. Hän palasi vihannestarhan kautta kulkien samaa polkua, jonka itse äsken oli polkenut. Astuttuaan muutaman askeleen hän poikkesi vasemmalle, toiselle pienelle polulle, joka johti kedolle, ja näkemättä ja kuulematta elävää olentoa hän saapui lähelle sitä pikkutaloa, minne oli päättänyt yöpyä.

Ilta alkoi jo pimetä.

Hänen ystävänsä istui ulkona, oven edessä puurahilla, käsivarret ristissä rinnalla, katse tuijottaen taivasta kohti, kuin ainakin mies, joka on tylsynyt onnettomuuksista ja metsittyntynyt yksinäisyydestä.

Kuullessaan askeleiden äänen, hän kääntyi katsomaan kuka se oli, ja kun luuli hämärässä oksien ja lehtien lomitse näkevänsä jotain, hän huusi äänekkäästi, nousten seisomaan ja kohottaen käsiään.

— Eikö siis ole muita kuin minä? Enkö eilen tehnyt tarpeeksi? Jättäkää minut vähäksi aikaa rauhaan, onhan sekin säälinteko.

Renzo, joka ei tietänyt, mitä tämä merkitsi, vastasi mainiten häntä nimeltä.

— Renzo! ... virkkoi toinen hämmästyneenä ja kysyvänä.

— Juuri minä, sanoi Renzo; ja molemmat riensivät toistensa luo.

— Sinäkö se todella olet! kysyi ystävä, kun olivat vallan lähellä. Olenpa kovin iloinen sinut nähdessäni! Kuka olisi sitä ajatellut? Luulin sinua haudankaivaja Paoliniksi, joka aina tulee kiusaamaan minua, että lähtisin ruumiita hautaamaan. Tiedätkö, että olen jäänyt vallan yksikseni, yksinäiseksi kuin

erakko?

— Tiedämpä sen liiankin hyvin, vastasi Renzo.

Ja vaihtaen kiireessä tervehdyksiä, kysymyksiä ja vastauksia he kävivät molemmat sisälle majaan. Keskeyttämättä keskustelua ystävä rupesi häärimään toimittaakseen vieraalleen hieman kestitystä, mikäli tämä kävi päinsä vieraan tultua näin odottamatta ja näinä aikoina. Hän pani vettä kiehumaan, keittääkseen polenta-puuroa. Mutta hämmennys-kauhan hän sitten antoi Renzon hoidettavaksi ja poistui sanoen:

— Olen jäänyt yksin, vallon yksin!

Hän palasi tuoden mukaansa pienen maitokiulun, hieman suolattua lihaa, kaksi vuohenjuustopalaa, viikunoita ja persikoita. Kun kaikki oli valmista ja puuro kaadettu vatiin, molemmat kävivät ruualle, lausuen toisilleen kiitoksia, toinen tulosta, toinen hyvästä vastaanotosta. Ja lähes kaksivuotisen poissaolon jälkeen he äkkiä huomasivat olevansa läheisempiä ystäviä kuin siihen aikaan, jolloin näkivät toisensa melkein joka päivä; ja tämä johtui siitä, huomauttaa käsikirjoituksemme, että molemmille oli sattunut tapahtumia, jotka panevat tuntemaan, mikä palsami on mielelle hyvántahtoisuus, sekä se, jota tunnemme toisia kohtaan, että se, jota toiset meille osoittavat.

Tosin ei kukaan voinut Renzolle korvata Agnesea, eikä lohduttaa tämän poissaolon suhteen, ei ainoastaan tuon vanhan ja erityisen kiintymyksen vuoksi, jota Agnese häneen tunsu, vaan myös senkin tähden, että Agnesella yksin oli sen salaisuuden avain, jonka perille Renzo kaikkein kernaimmiten tahtoi päästä. Hetken hän epäröi, pitikö hänen jatkaa matkaansa vai ensin lähteä hakemaan Agnesea, tämä kun asui verrattain lähellä; mutta kun ajatteli, ettei äiti voinut tietää mitään Lucian terveydestä, hän pysyi ensi päätöksessään mennä suoraa päätä haihuttamaan tuota suurta epäilyä, saada Lucialta selvitystä kaikkeen ja sitten tuoda tiedot Agneselle.

Ystävältäänkin hän kuitenkin sai tietää paljon seikkoja, joita ei tuntenut ja selityksiä toisiin, joita tunsu ainoastaan puutteellisesti, kuten Lucian kohtaloon ja vainoamiseen nähden ja kuinka Don Rodrigo oli häpeissään luikkinut tiehensä, häntä jalkojen välissä, eikä enää ollut näyttäytynyt näillä seuduilla; sanalla sanoen, hän sai selvitystä koko tähän sekavuuteen. Hän oppi niinkään — eikä se suinkaan Renzolle ollut mikään vähäpätöinen seikka — oikein lausumaan Don Ferranten sukunimen. Tosin oli Agnese antanut kirjurinsa panna sen paperille, mutta taivas tietää, miten hän sen lienee kirjoittanut. Ja bergamolainen kirjeen tulkitsija oli siitä tehnyt sellaisen nimen, että, jos Renzo sitä mainiten Milanossa olisi etsinyt tuon talon osoitetta, hän luultavasti ei olisi löytänyt ketään, joka olisi arvannut, ketä hän tarkoitti. Ja kuitenkin se oli ainoa johtolanka, kun hän läksi Luciaa etsimään. Mitä tulee oikeuden puolelta uhkaavaan vaaraan, hän yhä enemmän vakautui siinä luulossa, että se oli tarpeeksi kaukainen, ettei hänen siitä tarvinnut olla huolissaan. Herra pormestari oli kuollut ruttoon; kuka tiesi, milloin nimitettiin hänen seuraajansa. Oikeudenpalvelijoistakin suurin osa oli muuttanut manalle. Niillä, jotka olivat jääneet eloon, oli kaikkea muuta ajattelemista kuin vanhoja juttuja.

Renzokin kertoi ystävälleen omia seikkailujaan ja sai puolestaan kuulla koko joukon tarinoita sotajoukon kulusta, rutosta, voitelijoista ja ihmeistä.

— Nuo ovat kauheita asioita, sanoi ystävä Renzolle, saattaessaan häntä huoneeseen, jonka rutto oli tyhjentänyt asujamista, — asioita, joita ei koskaan olisi uskonut saavansa nähdä, ja jotka voivat riistää ilon koko elinajaksi. Mutta kun ystävien kanssa niistä puhuu, se tuottaa jonkunlaista lievennystä.

Päivän sarastaessa he olivat molemmat alikerrassa, Renzo matkatamineissa, vyö piilossa mekon alla, veitsi taskussa; muuten hän oli kaikista tavaroista vapaa, hän kun jätti mytynsä isäntänsä luo talteen.

— Jos minun käy hyvin, hän virkkoi, jos tapaan Lucian elossa, jos ... no niin ... palaan tätä tietä; riennän Pasturoon viemään Agnese paralle noita hyviä uutisia, ja sitten... Mutta jos taas kävisi niin onnettomasti, että ... Jumala siitä varjelkoon ... silloin en tiedä mitä teen, en tiedä minne menen; mutta varmaankaan ei minua enää jälleen nähdä näillä seuduilla.

Näin puhuen hän seisoi kedolle johtavan oven kynnyksellä ja katseli heltyneenä ja samalla sydän kouristuksissa kotiseutunsa aamuruskoa, jota ei niin pitkään aikaan ollut nähnyt. Ystävänsä rohkaisi häntä, kehoittaen, kuten on tapana, pysymään hyvässä toivossa, pyysi häntä ottamaan mukaansa vähän eväitä, saattoi häntä kappaleen matkaa ja erosi hänestä uudelleen, toivotettuaan onnea matkalle.

Renzo jatkoi vaellustaan erityisesti kiiruhtamatta, hänellä kun oli määränä sinä päivänä saapua ainoastaan Milanon läheisyyteen, voidakseen varhain seuraavana päivänä astua sisälle kaupunkiin ja heti alkaa etsintäänsä. Hänen matkansa kului ilman erityisiä tapauksia ja ilman että mikään olisi suunnannut toisaalle hänen ajatuksiansa, paitsi tavallinen kurjuus ja surkeus. Kuten oli tehnyt edellisenä päivänä, hän nytkin määrääjän kuluttua pysähtyi metsikköön syömään eväitään ja lepäämään. Kulkiessaan Monzan kautta hän tuli avoimen leipomon kohdalle, missä oli pantu nähtäviin

leipiä, ja osti niistä kaksi tulevien tarpeiden varalle. Leipuri viittasi hänelle jäämään ulkopuolelle ja ojensi hänelle pienen lapion päässä olevaa etikkamaljaa, pyytäen häntä pudottamaan rahat siihen. Kun näin oli tapahtunut, hän eräänlaisilla pihdeillä perätysten antoi hänelle kaksi leipää, jotka Renzo pisti taskuihinsa.

Illan suussa hän saapui Grecoon, kuitenkin tietämättä sen nimeä. Mutta edelliseltä matkaltaan hän hieman muisti näitä paikkoja ja arvioi Monzasta kulkemansa matkan, joten tuli siihen johtopäätökseen, että oli vallan lähellä kaupunkia. Sentähden hän poistui valtatieltä, poiketen ketoa kulkemaan, löytääkseen jonkun karjatalon ja siitä yömajaa. Sillä ravintoloihin hän ei katsonut turvalliseksi yöpyä. Hän löysi parempaakin; hän huomasi suuren aukon pensasaidassa, joka ympäröi lypsymajaa; hän astui umpimähkää sisälle.

Siellä ei ollut ketään. Hänen katseensa kohtasivat suurta latoa, johon oli koottu runsaasti heiniä, ja ladon seinän nojassa olevia tikapuita. Hän loi vielä ympärilleen tutkivan katseen, kiipesi ylös onnen nojaan, varusti itselleen ylhäällä makuusijan, vaipui uneen ja heräsi vasta aamun valjetessa. Herättyään hän ryömi lavean vuoteensa laidalle ja pisti päänsä ulos luhdin aukosta; ja kun ei nytkään nähnyt ainoatakaan elävää olentoa, hän kiipesi alas samaa tietä, mitä oli noussutkin, astui ulos samasta oviaukosta, ja läksi astumaan syrjäpolkuja, pitäen tuomiokirkkoa johtotähtenään. Kuljettuaan aivan lyhyen matkan, hän saapui Milanon muurien juurelle, Itäisen ja Uuden portin välille, kuitenkin paljo lähemmäksi jälkimäistä.

## NELJÄSNELJÄTTÄ LUKU.

Renzo oli kuullut yleisesti kerrottavan, että kaupunkiin-pääsyn suhteen oli olemassa hyvin ankarointa sääntöjä, jotka kielsivät kaupunkiin sisälle astumasta jokaisen, jolla ei ollut terveydentodistusta, mutta, että itse teossa sinne saattoi päästä hyvin helposti, kun vaan osasi löytää oikean menettelytavan ja hyväkseen käyttää sopivaa hetkeä. Ja näin todella oli laita. Sivuumme ne yleiset syyt, joiden vuoksi näinä aikoina jokaista käskyä sangen vähän noudatettiin; sivuumme ne erityiset määräykset, jotka saattoivat juuri tämän käskyn täyttämisen niin vaikeaksi. Huomautamme ainoastaan, että Milano jo oli joutunut niin ahtaaseen tilaan, ettei enää käsitetty, mitä hyödyttäisi sitä suojella, ja miltä sitä oikeastaan suojeltaisiin. Ja jokainen, joka sinne ulkoa tuli, saattoi pikemmin näyttää huolimattomalta omasta terveydestään kuin vaaralliselta asukkaiden terveydelle.

Näiden tietojen nojalla Renzo päätti yrittää sisälle kaupunkiin ensi portista, joka sattui hänen eteensä. Jos siellä kohtaisi vaikeuksia, hän päätti kulkea ulkopuolella, muuria pitkin, kunnes löytäisi toisen portin, mistä pääsy olisi helpompi. Herra tietää, kuinka monta porttia hän kuvitteli Milanossa olevan.

Saavuttuaan siis lähelle kaupunginmuuria, hän pysähtyi katselemaan ympärilleen, kuten ihminen ainakin, joka ei tiedä, minnepäin kääntyä, ja joka näyttää odottavan ja hakevan jotain viittausta jokaiselta eteensattuvalta seikalta. Mutta oikealla ja vasemmalla hän ei nähnyt muuta kuin kaksi mutkaisen kadun pätkää eikä vastapäätä muuta kuin kaupunginmuuria; ei missään merkkiäkään elävistä olennoista, lukuunottamatta ylhäällä olevasta vallinkohdasta nousevaa paksua ja mustaa savupylvästä, joka ylemmäksi noustuaan leveni ja kiertyi laajoiksi pyöriäisiksi, mitkä sitten haihtuivat levossa olevaan harmaaseen ilmaan. Ne olivat vaatteita, vuoteita ja muita ruton saastuttamia huonekaluja, joita poltettiin. Näin kolkkoja rovioita sytytettiin alinomaa, ei ainoastaan siihen, vaan myös eri kohtiin muuria.

Sää oli synkkä, ilma raskas, taivas kauttaaltaan pilven tai tasaisen usvan peitossa, joka näytti kieltävän auringonpaisteen, lupaamatta sadetta. Ympäröivä maaseutu oli osaksi viljelemätöntä ja kaikkialla kuihtunutta. Kasvullisuus surkastunut, kellastuneilla ja nuokkuvilla lehdillä ei ainoatakaan kastepisaraa. Tämän lisäksi tuo yksinäisyys, tuo hiljaisuus niin lähellä suurta kaupunkia, lisäsivät uuden hämmästyksen Renzon levottomuuteen ja saattoivat kaikki hänen ajatuksensa synkemmiksi.

Seisottuaan siinä jonkun aikaa epäröivänä, hän läksi umpimähkään astumaan oikealle, kulki näin tietämättään Uudelle portille, jota ei voinut nähdä, se kun oli ulkonevan muurivarustuksen peitossa. Muutaman askeleen jälkeen hän alkoi kuulla kulkusten kilinää, joka herkesi ja uudelleen alkoi aina hetken kuluttua, ja lisäksi muutamia ihmisääniä. Hän astui eteenpäin, ja kuljettuaan muurivarustuksen kulman ympäri, ensimmäinen seikka, mikä ilmeni hänen katseilleen, oli pieni puukoppi pahainen ja tämän kopin ovella vahtisotamies, joka väsyneen ja välinpitämättömän näköisenä nojasi musketti-pyssyynsä. Takana oli paaluaitaus, ja sen takana portti, nimittäin kaksi muurinpätkää, katos päällä,

portinpuoliskoja suojaamassa; nämä olivat, kuten myös paaluaitauksen ovi, selkiselällään. Mutta juuri aukon kohdalla oli maassa kolkko este: parit, joille kaksi monattoa asetti miesparkaa, kuljettaakseen hänet pois. Tämä oli tullivirkamiesten esimies, jossa vähää ennen oli huomattu ruttoa.

Renzo pysähtyi odottamaan toimituksen loppua. Kun kulkue oli poistunut, eikä kukaan tullut porttia sulkemaan, tuntui hetki hänestä otolliselta, ja hän riensi joutuin portille. Mutta vahtisotamies huusi hänelle tuiman näköisenä: Hoi.

Renzo pysähtyi taas, iski hänelle silmää ja otti esiin hopeaisen puoli-dukaatin, jota näytti hänelle. Sotamies, jolla jo oli ollut rutto, tai joka sitä pelkäsi vähemmin kuin mitä piti puoli-dukaateista, viittasi Renzolle, että hän viskaisi tuon rahansa maahan. Ja nähtyään sen nopeasti kiitävän jalkojensa juureen, hän mutisi:

— Pujahda nopeasti sisälle.

Renzo ei antanut sanoa sitä itselleen useita kertoja. Hän kulki paaluaitaus-aukosta, hän kulki portista sisään ja astui edelleen, ilman että kukaan häntä huomasi tai oli huomaavinaan. Mutta astuttuaan noin neljäkymmentä askelta, hän kuuli toisen hoi-huudon, joka lähti tullivirkamiehen suusta. Tällä kertaa Renzo ei ollut kuulevinaan, ja edes kääntymättä hän joudutti askeleitaan. — Hoi, huusi uudelleen tullivirkamies, mutta ääni ilmaisi enemmän kärsimättömyyttä kuin päättäväistä tottelemisen vaatimusta. Ja kun häntä ei toteltu, hän kohotti hartioitaan ja palasi koppiinsa, hän kun nähtävästi kernaammin pysyi matkan päässä ohikulkijoista, kuin tiedusteli heidän asioitaan.

Tästä portista alkava katu johti silloin, kuten nytkin, suoraa päätä kanavalle, nimeltä "Laiivurinkanava". Sitä reunustivat molemmin puolin pensasaidat, vihannespuutarhain aidat, kirkot, luostarit ja muutamat asuintalot. Tämän kadun päässä ja keskellä kanavan laitaa kulkevaa katua, kohosi risti, *Pyhän Eusebiuksen* risti. Kuinka tarkasti Renzo tähystelikin ympärillensä, hän ei nähnyt muuta kuin tämän ristin. Saavuttuaan kadunristeykseen, joka on melkein tämän kadun puolivälissä, ja katsoessaan oikealle ja vasemmalle, hän huomasi *Pyhän Teresan* kadulla, oikealla, porvarin, joka tuli suoraa päätä häntä kohti. — Vihdoinkin kristitty ihminen! hän virkkoi itsekseen. Ja hän poikkesi heti tuolle kadulle, aikoen kysyä mieheltä tietä. Kun tämä oli huomannut muukalaisen, hän mitteli häntä katseillaan kaukaa, ollen hyvin epäluuloisen näköinen; ja hänen epäluulonsa kiihtyi, kun hän huomasi, ettei vastaantulija kulkenut omia teitään, vaan että ohjasi askeleensa suoraa päätä häntä kohti. Tultuaan lähelle, Renzo otti lakin päästään, kuten kohtelias vuoristolainen ainakin, pani lakkinsa vasempaan käteensä, asetti oikean kätensä sen kuvun alle ja meni suoraan tuntemattoman luo. Mutta tämä mulkoili pahasti silmillään, peräytyi pari askelta, kohotti nystyräsauvaansa, jonka päässä olevaa rautanuppia heilutti Renzoa kohti ja huusi:

— Pois tieltä, pois tieltä!

— No, no, huusi nuori mies vuorostaan. Ja hän peitti taas päänsä. Ja kun hän ei mistään hinnasta, kuten sittemmin asiata kertoessaan mainitsi, tällä hetkellä tahtonut nostaa riitaa, hän käänsi selkensä tälle mörröttäjälle ja jatkoi matkaansa samaa katua pitkin.

Porvari astui niinikään edelleen omaan suuntaansa, vallan väristen ja joka hetki kääntyen katsomaan taaksensa. Ja saavuttuaan kotiansa, hän kertoi, miten myrkkyvoitelija oli lähestynyt häntä nöyrän ja lempeän näköisenä, mutta samalla inhoittavan petturin ilme kasvoilla ja voidepönttö tai myrkkyjauhe-  
rasia — hän ei varmasti tietänyt kumpi — kädessä piiloitettuna lakinkuvun alle, voidakseen paremmin suorittaa vehkeensä, mutta että hän oli osannut pitää tuon konnan matkan päässä.

— Jos hän olisi astunut vielä askeleen minua lähemmäksi, olisin lyönyt häntä kepilläni vasten naamaa, ennenkuin hän olisi ehtinyt minua voidella, tuo ilkiö! Onnettomuudeksi olimme syrjäisessä paikassa, sillä jos olisimme olleet keskellä Milanoa, olisin kutsunut väkeä saapuville ja olisin pyytänyt yhdessä vangitsemaan tuon lurjuksen, ja ihan varmaan hänellä olisi ollut nuo pirun vehkeet hatussa. Mutta siellä, kahdenkesken, oli minun pakko tyytyä hänen pelkkään peloittamiseensa, panematta itseäni vaaralle alttiiksi. Sillä hyppysellinen jauhetta on helposti viskattu; ja noilla heittiöillä on erityinen taito: ja lisäksi itse piru on heidän puolellaan. Nyt hän epäilemättä kiertelee Milanon katuja: Herra sen tietää, mitä tuhoja hän aikaansaa!

Ja niin kauan kuin eli, ja sitä kesti monta vuotta, hän aina puhuttaessa myrkkyvoitelijoista, toisti kertomuksensa ja lisäsi:

— Ne, jotka vielä väittävät, ettei se ollut totta, älkööt tulkokaan sitä minulle sanomaan; sillä sellaista täytyy omin silmin nähdä!

Renzo ei aavistanutkaan minkä vaaran oli välttänyt, ja ollen enemmän vihan kuin pelon valtaamana, hän astuessaan ajatteli tuota omituista kohtelua ja saattoi lopulta osapuulle kuvitella, mitä tuntematon hänestä oli ajatellut. Mutta tämä seikka tuntui hänestä niin järjettömältä, että päätti tuon



henkilön olleen puolihullun.

— Alku on huono, hän ajatteli; tuntuu siltä, kuin minulla täällä Milanossa olisi turmiontähti. Kun astun sisälle, kaikki käy onnellisesti; mutta kun sitten olen täällä, ovat ikävyydet heti valmiina minua odottamassa. Mutta yhtäkaikki. Jumalan avulla ... jos löydän ... jos minun onnistuu löytää ... niin hui hai! ei tämä kaikki merkitse mitään.

Saavuttuaan sillalle, hän kääntyi epäröimättä Pyhän Markuksen kadulle, se kun hänestä näytti johtavan keskikaupungille. Astuessaan eteenpäin, hän katsoi sinne tänne, eikö näkisi yhtään ihmisolentoa. Mutta hän ei nähnyt muuta kuin muodottoman ruumiin, joka makasi sen pienen ojan pohjalla, mikä jonkun matkan kulkee noiden muutamien — silloin vielä harvempien — talojen ja kadun välillä. Astuttuaan tämän kohdan ohi, hän kuuli huutoja, jotka tuntuivat tarkoittavan häntä. Kun hän katsoi sinnepäin, hän näki erillään olevan majan kuistilla köyhän vaimon, kokonainen parvi lapsia ympärillään. Vaimo huusi hänelle toistamiseen ja viittasi hänelle kädellään lähestymään. Hän riensi sinne, ja kun oli tullut lähelle, tuo vaimo virkkoi:

— Hyvä nuori mies, rakkaiden vainajienne nimessä, olkaa niin armelias ja menkää ilmoittamaan tarkastajalle, että meidät on unhoitettu tänne. Meidät on suljettu taloon epäiltyinä sentähden, että miesparkani kuoli. Ovemme on naulittu kiinni, kuten näette. Ja eilisaamun jälkeen ei kukaan ole tullut tuomaan meille ruokaa. Näin moneen tuntiin, kuin olen seisonut tässä, en ole tavannut ainoatakaan kristittyä, joka tekisi minulle tämän laupeuden työn; ja nämä viattomat pienokaisraukat ovat kuolemaisillaan nälkään.

— Nälkään? huudahti Renzo; ja pistettyään heti kätensä taskuihin hän niistä veti esiin nuo kaksi leipää:

— Laskekaa sieltä minulle jotain alas, niin että voi hinata ne teille ylös.

— Jumala teitä siitä palkitkoon; odottakaa hetkinen, sanoi tuo nainen.

Ja hän meni noutamaan koria ja nyöriä, laskeakseen ne alas, ja niin hän sitten tekikin.

Tällöin Renzon mieleen johtuivat ne leivät, jotka ensi käynnillään Milanossa oli löytänyt ristin juurella ja hän ajatteli:

— Tämä nyt on korvaus ja ehkä parempi, kuin jos olisin kohdannut oikean omistajan; sillä tämä nyt todella on armeliaisuuden teko.

— Mitä tulee tarkastajaan, josta puhutte minulle, kunnon vaimo, hän sitten sanoi laskiessaan leivät pieneen koriin, en saata tehdä mitään hyväksenne; sillä tunnustaakseni teille totuuden, olen täällä muukalainen, enkä ollenkaan tunne tätä kaupunkia. Mutta jos kohtaan jonkun henkilön, joka näyttää hieman ystävälliseltä ja inhimilliseltä, niin, että hänen kanssaan voi puhua, sanon sen kyllä hänelle.

Vaimo pyysi häntä moneen kertaan tekemään siten ja mainitsi sen kadun nimen, niin että Renzo saattoi neuvoa sinne menemään.

— Tekin, virkkoi Renzo, luulemma, voisitte tehdä minulle palveluksen, osoittaa oikeata ihmiserakkautta, ilman että se teitä häiritsisi. Voisitteko sanoa minulle, missä on korkeiden aatelisten täällä Milanossa omistama talo, jossa asuu ———n perhe?

— Tiedän, että täällä on sellainen talo, vastasi vaimo. Mutta enpä totisesti tiedä, missä se on. Kun kuljette tästä tuonne päin kaupungille, luultavasti kohtaatte jonkun, joka sen teille osoittaa. Mutta muistakaa hänelle puhua meistäkin.

— Olkaa huoleti, sanoi Renzo; ja hän jatkoi matkaansa.

Joka askeleella hän kuuli kasvavan ja lähestyvän melun, jota jo oli alkanut kuulla seisoessaan siinä keskustellen; rattaiden räminää ja hevosenkavion kopsetta, joihin sekaantui kellojen kilinää ja silloin tällöin piiskan läimäyksiä ja melukasta huutoa.

Hän katsoi eteensä, mutta ei huomannut mitään.

Mutta saavuttuaan tuon mutkikkaan kadun päähän, hän äkkiä astui Pyhän Markuksen torille, missä hänen huomionsa ensiksi kiintyi kahteen pystyssä olevaan pölkkyyin, joissa oli kiinni nuora ja väkipyöriä. Ja ennen pitkää hän tunsu tämän noina aikoina niin tavalliseksi kammoittavaksi kidutuskoneeksi.

Se oli pystytetty tuohon paikkaan, eikä yksistään siihen, vaan kaikille toreille ja leveäkhöille kaduille, jotta joka kaupunginkorttelin valtuutetut, joilla oli hallussaan mitä mielivaltaisin oikeus rangaista,

välittömästi voisivat sitä käyttää, kunhan kuka vaan heistä näyttäisi olevan syyllinen. Tällaisia olivat taloihin suljetut, jotka lähtivät ulos, alemmat virkamiehet, jotka eivät täyttäneet velvollisuuksiaan, tai kuka muu tahansa. Kidutus oli noita tuon ajan määrättömiä ja tehottomia parannuskeinoja, joita ylen tuhlaillen käytettiin.

Katsellessaan noita kidutusvehkeitä ja tuumiessaan, miksi ne oli asetettu tähän paikkaan, Renzo kuulee melun lähenemistään lähenevän ja näkee äkkiä ilmaantuvan kirkon kulman takaa miehen, joka heiluttaa kelloa. Se oli varoittaja; ja hänen takanaan kaksi hevosta, jotka ojentaen kaulaansa ja raskaasti laahustellen jalkojaan vaivaloisesti pääsivät eteenpäin. Hevoset vetivät ruumisvaunuja, ja näiden jälkeen tulivat toiset vaunut, sitten toiset, ja vieläkin toiset. Siellä täällä monattoja, jotka kulkien hevosten vieressä kiihoittivat niitä ruoskilla, suippokärkisillä sauvoilla ja kirouksilla.

Suurin osa noista ruumiista olivat paljaita, muutamat kääriyty repaleisiin liinoin, kasattuina ja sullottuina sekaisin kuin yhteenkietoutuneet käärmeet, jotka hitaasti kääriytyvät auki kevätlämmön tullessa. Sillä joka kerta kuin vaunut hätkähtivät tai tärisivät, näki noiden kolkkojen kasojen värähtelevän ja joutuvan ruman näköiseen epäjärjestykseen, päiden roikkuvan ja heiluvan, neitosten tukkien valuvan hajalle, käsivarsien heilahtavan pyörille, täten osoittaen jo kauhistuneille katseille, miten tällainen näky saattoi käydä vielä surkuteltavammaksi ja inhoittavammaksi.

Nuori mies oli pysähtynyt torin kulmaan lähelle kanavan rintanojaa ja rukoili tällävälän noiden tuntemattomien vainajien puolesta. Äkkiä kauhea ajatus välkähti hänen mielessään.

— Ehkä tuossa, yhdessä muiden kanssa, noiden ruumiiden alla... Oi, Herra! Suo, ettei niin olisi! Vapauta minut tästä kauheasta ajatuksesta!

Kun ruumissaatto oli kulkenut ohi, Renzo lähti liikkeelle, meni halki torin, poiketen vasemmalle kanavan ääressä kulkevalle kadulle, ilman muuta syytä tähän päätökseen, kuin se, että ruumissaatto oli poistunut vastakkaiseen suuntaan. Astuttuaan muutaman askeleen kirkon sivulta kanavalle, hän huomasi oikealla Marcellino-sillan. Tämän yli hän kulki ja saapui kapeata käytävää myöten Borgo Nuovoon. Ja kun hän yhä katseli ympärilleen, löytääkseen jonkun, jolta olisi voinut saada haluamiaan tietoja, hän näki kadun päässä papin, jolla oli mekko yllä ja keppi kädessä; tämä pappi seisoi raoitetun oven pielessä, pää kumarassa ja korva kallistuneena aukkoon päin. Vähän senjälkeen Renzo näki hänen nostavan kätensä siunaukseen.

Hän ajatteli, niinkuin todella olikin laita, että tuo pappi juuri oli ripittänyt jonkun; ja hän sanoi itselleen:

— Siinä sopiva mies. Ellei papilla papillisessa virkatoimessaan ole hieman ihmisrakkautta, vähän hyväntahtoisuutta ja kohteliaisuutta, täytyy myöntää, ettei sitä enää ollenkaan ole tässä matoisessa maailmassa!

Tällävälän pappi poistui oven luota, astui Renzoa kohti ja pysytteli hyvin varovasti keskellä katua. Kun Renzo enää oli muutaman askeleen päässä hänestä, hän paljasti päänsä ja antoi merkin, että halusi puhua hänen kanssaan, samalla pysähtyen, tahtoen siten osoittaa, ettei aikonut tulla sopimattoman lähelle. Pappikin pysähtyi, asettuen kuuntelemaan, kuitenkin tokaisten sauvan eteensä maahan, ikäänkuin suojaavaksi etuvarustukseksi. Renzo esitti pyyntönsä, jonka pappi täytti, eikä sanonut ainoastaan sen kadun nimen, jonka varrella tuo talo sijaitisi, vaan antoi poikaparalle myös vähän tienohjeita, niitä kun huomasi tarvittavan; hän luetteli käännökset oikealle ja vasemmalle, kirkot ja ristit ja ne muut kuusi tai kahdeksan katua, jotka vielä täytyi kulkea ennenkuin saapui määräpaikkaan.

— Jumala suojelkoon teitä terveenä näinä aikoina ja alati, sanoi Renzo.

Ja kun pappi hankki lähtöä, hän lisäsi:

— Vielä toinen armeliaisuuden työ.

Ja hän puhui hänelle unhoitetusta vaimoparasta.

Hyvä pappi kiitti häntä siitä, että oli antanut hänelle tilaisuuden tarjota niin tärkeätä apua lähimmäiselle; hän sanoi ilmoittavansa seikan asianomaisille ja kulki edelleen.

Renzokin alkoi taas astua, tehtyään jäähyväiskumarruksen, ja tiellä hän koetti mielessään toistella saamaansa matkaohjetta, jotta ei hänen olisi pakko uudelleen kysyä tietä. Mutta lukija tuskin saattaa kuvitella, kuinka vaivaloinen tämä tehtävä hänelle oli, ei niin suuresti sen vaikeuden vuoksi, vaan äkkiä heränneen mullistavan mielenliikutuksen tähden.

Tuo kadun nimi, tuo tienohje oli saattanut hänet näin ymmälle. Olihan tuo se tieto, jota hän oli

toivonut ja pyytänyt, ja jota vailla ei voinut tulla toimeen. Eikä hänelle oltu sanottu mitään, mistä olisi voinut saada synkkää ennettä ja kuitenkin... Tuo hieman selvempi ajatus, että lähellä oli päämäärä, joka oli poistava hänestä suuren epäilyksen, ja jossa saattoi kuulla sanottavan: hän on elossa, tai: hän on kuollut, tuo ajatus oli siihen määrin vallannut hänet, että hän sinä hetkenä mieluummin olisi tahtonut olla hämärässä kaiken suhteen, olla vasta sen matkan alussa, jonka loppu nyt pian oli käsissä. Hän kokosi kuitenkin voimansa ja sanoi itsekseen:

— Voi sentään, jos tässä rupean tulemaan lapselliseksi, niin miten sitten käy?

Näin rohkaistuna kutakuinkin, hän jatkoi matkaansa, syventyen kaupunkiin.

Millaiseen kaupunkiin! Millainen olisikaan ollut, verrattuna silloiseen hetkeen, kuva siitä tilasta, johon kaupunki oli joutunut edellisen vuoden nälänhädän kautta?

Sattumalta Renzo juuri sattui kulkemaan kaupunginosan kautta, joka oli kaikkein suurimman tuhon ja muutoksen alaisena. Tarkoitin sitä katuristeyttä, jolla silloin oli nimenä *Carrobio di Porta Nuova*. Siinä oli silloin keskellä pikkutoria risti, ja vastapäätä ja sen kohdan vieressä, missä nyt on San Francesco di Paolan kirkko, vanha Pyhälle Anastasialle omistettu kirkko. Niin raivokas oli ollut rutto ja siihen jätettyjen ruumiiden levittämä tartunta, että harvojen eloon jääneiden oli ollut pakko muuttaa pois ympäriltä. Tämä yksinäisyys ja avuttomuus oli jo omiaan ohikulkijassa herättämään synkkää alakuloisuutta, mutta siihen liittyi lisäksi useamman kuin yhden aistin tästä uudesta elottomasta asutuksesta vastaanottama kamala ja inhoittava vaikutus. Renzo joudutti askeleitaan, rohkaisten mieltään ajatuksella, ettei päämäärä saattanut olla niin lähellä ja toivoen, että näky ennen hänen perilletuloaan ainakin osaksi oli muuttuva. Ja todella hän vähän matkaa siitä tuli paikkaan, jota kumminkin saattoi sanoa elävien olopaikaksi. Mutta millainen olopaikka, ja millaisia eläviä!

Epäluulo ja pelko pitivät kaikki asuntojen ulko-ovet suljettuina, paitsi muutamia, jotka olivat selkiselällä joko sentähden, että kuolema oli tyhjentänyt nämä talot asukkaista, tai että ne väkivaltaisesti oli murrettu auki. Toiset ovet olivat ulkoa kiinninaulitut ja sinetillä varustetut, niissä kun oli joko vainajia tai ruttosairaita. Monet niistä oli merkitty noella tehdyllä ristillä, jotta monatot tiesivät sisällä olevan korjattavia ruumiita. Ja kaikki tämä oli tapahtunut enemmän hivin, kuin muun vuoksi, kun nimittäin paikalle oli osunut joku terveyslautakunnan asiamies tai joku muu virkamies, joka oli saanut päähänsä toimeenpanna määräyksiä tai yksinkertaisesti tehdä kiusaa. Näki kaikkialla matkan varrella ryysyjä ja mitä inhoittavampia tahrattuja siteitä, mädänneitä olkia, ikkunoista ulos viskattuja vuodeliinoja; joskus ruumiita tai äkkiä kadulle kuolleita, jotka oli jätetty siihen kunnes ruumisvaunut kulkivat ohi niitä poiskuljettamaan; toiste näitä ruumiita putoili vaunuista tai viskottiin niitä ulos ikkunoista. Siihen määrin tämän kurjuuden itsepäisyys ja kestäväisyys oli raaistanut mielet ja pannut unhoittamaan kaiken omaistenrakkauden ja yhteiskunnallisen arkaluontoisuuden.

Kaikkialla olivat täydelleen vaienneet myymälöiden ja verstaiden melu, ajoneuvojen räminä, kaupustelijoiden huudot, ohikulkijoiden pakinat. Ja varsin harvoin tätä kuolonhiljaisuutta keskeytti muu kuin ruumisvaunujen kolina, kerjäläisten valitukset, sairaiden vaikeroiminen, hurjistuneiden ulvonta ja monattojen huudot. Päivän valjetessa, keskipäivällä ja illalla tuomiokirkon kello antoi merkin erityisten arkkipiispan ehdoittamien rukousten lukemiseen. Tähän kutsuun vastasivat toisten kirkkojen kellot. Ja silloin saattoi nähdä ihmisten asettuvan ikkunoiden ääreen yhteisessä joukossa rukoilemaan. Saattoi kuulla kumeata äänien ja valitusten kohinaa, joka herätti surumielisyyttä, mitä kuitenkin lievensi jonkunlainen lohdutuksen tunne.

Tuohon aikaan oli kenties kaksi kolmannesta asujamista muuttanut manalle; suuri osa niistä, jotka vielä elivät, olivat sairaina tai lähteneet kaupungista; ulkoa tulleiden luku oli kuivunut melkein mitättömiin. Ja niiden harvojen joukossa, jotka kulkivat kaduilla, ei olisi sattumaltakaan pitkän matkan varrella kohdannut ainoatakaan, jossa ei olisi huomannut jotain omituista ja sellaista, mikä ei olisi ilmaissut surkeata olojen muutosta. Kaupungin huomattavimpien henkilöiden näki kulkevan ilman kaulusta ja vaippaa, jotka molemmat siihen aikaan välttämättömästi kuuluivat siistiin säätypukuun; papitkin olivat vailla kauhtanaa ja munkit ilman kaapua. Oli yleensä luovuttu jokaisesta pukineesta, joka omilla liehuvilla liepeillään olisi voinut kosketella jotakin tai — mitä kaikkein enimmin pelättiin — tarjota tilaisuutta voitelijoiden vehkeille. Paitsi että näin pyrittiin pukeutumaan niin ahtaisiin ja suppeisiin vaatteisiin kuin suinkin, oli jokaisen puku sangen laiminlyöty ja huolimaton: parrat olivat pitkät parrakkailla, tukatkin olivat pitkät ja hoitamattomat, mikä johtui, kuten tavallisesti, pitkällisen lamaustilan aiheuttamasta välinpitämättömyydestä, mutta myöskin siitä, että parturit olivat joutuneet epäluulonalaisiksi, sittenkuin muudan heistä, Giangiacomo Mora oli saatu kiinni ja tuomittu muka kuuluisana myrkyttäjänä. Tätä nimeä mainittiin kauan paikkakunnalla jokaisen kuuluisan rikoksen yhteydessä, vaikka se olisi ansainnut yleisempää ja kestävämpää säälin aiheuttamaa kuuluisuutta.

Useimmat pitivät toisessa kädessään sauvaa, muutamat pistooliakin, uhkaavana varoituksena jokaiselle, joka aikoi tulla liian lähelle; toisessa kädessä hyvänhajuisia pastilleja ja lävekkäitä metalli- tai puupalloja, joiden sisällä oli lääke-etikkaan kasteltuja pesusieniä; näitä he tavantakaa haistelivat tai

pitivät lakkaamatta sieramien alla. Muutamat kantoivat kaulassaan pientä pulloa, joka sisälsi vähän elohopeaa, minkä luulivat kykenevän imemään itseensä ja pidättämään kaikki ruton turmiolliset vaikutukset; huolellisesti he sitten moneen kertaan päivän kuluessa vaihtoivat siihen uutta sisällystä. Aateliset eivät ainoastaan liikkuneet kaduilla ilman tavallista seuruettaan, vaan kulkivat myös kori käsivarrella ostamaan tarpeellisia ruokavaroja. Kun sattumalta kaksi ystävää kohtasi toisensa kadulla, he tervehtivät toisiaan kaukaa, tehden toisilleen äänettömiä ja kiirettä ilmaisevia merkkejä.

Jokaisella kulkijalla oli täysi työ välttää niitä saastaisia ja kuolettavia esteitä, joita oli hajalla maassa, jopa joskus täyteen sullottuna. Jokainen koetti pysyä keskellä katua, peläten jotain pahempaa likaa tai turmiollisemman taakan voivan pudota ikkunoista päälleen, ja myös peläten myrkkyy-jauheita, joita sanottiin usein viskattavan ylhäältä ohikulkijain päälle, ja lopuksi vielä peläten itse talojen seiniä, jotka saattoivat olla myrkkyyvoiteilla sivellyt.

Näin tietämättömyys, joka aiheettomasti oli rohkea ja varovaisuutta noudattava, lisäsi tuskalliseen ahdistukseen uutta ahdistusta ja herätti turhaa kauhistusta, niiden järkevien ja hyödyllisten pelon- ja vaaranalaisuus-tunteiden sijalle, jotka se alussa oli syrjäyttänyt.

Tässä olemme antaneet kuvauksen siitä, mikä täällä oli vähimmin kammoitettavaa ja surkuteltavaa, nimittäin terveiden ja varakkaiden kaupunginosasta. Niin monen kurjuuden kuvan nähtyämme ja ajatellessamme sitä vielä kammottavampaa, joka meidän on luotava lukijan katseiden eteen, emme nyt pysähdy kuvaamaan sairaita, jotka laahustelivat tai loikoivat kaduilla, köyhiä, lapsia, naisia. Tämä näky oli sellainen, että katsoja epätoivoissaan saattoi pitää jonkunmoisena lohdutuksena sitä, mikä poissaolleiden ja jälkeentulevien mielestä tuntuu onnettomuuden huipulta, nimittäin, että elossaolevien luku oli kuivunut niin vähiin.

Keskellä tätä hävitystä Renzo jo oli kulkenut melkoisen osan matkaansa, kun hän vielä ollen monen askeleen päässä kadulta, jolle aikoi poiketa, kuuli sieltäpäin lähestyvän sekavaa melua, mistä kuitenkin selvästi erotti tuon tavallisen kauhean kellojen kilinän.

Tultuaan tuon kadun suulle, joka oli kaikkein leveimpiä, hän näki neljät pysähytetyt rattaat; ja kuten viljamarkkinoilla näkee ihmisten tulevan ja menevän, nostavan ja kaatavan kumoon säkkejä, samanlainen vilinä oli tässä paikassa. Monattot hyökkäsivät taloihin ja palasivat niistä hartioilla taakka, jonka sälyttivät joillekin rattaille. Toisilla heistä oli yllään punainen virkapuku, toiset olivat ilman tätä arvopukua, useilla oli vielä inhoittavammat arvomerkit, nimittäin erivärisistä nauhoista tehtyjä tönköjä ja ruusuja, joita nuo ilkiöt kantoivat ikäänkuin illoaan osoittaen keskellä tuota yleistä surua.

Milloin mistäkin ikkunasta kuului surkea ääni:

— Tänne, monattot!

Ja vielä kolkkompi ääni vastasi tuosta synkästä joukosta:

— Heti paikalla, heti paikalla!

Kuulipa sitäpaitsi vuokralaisten valittavan, että vitkasteltiin, ja näihin vastasivat monattot kirouksilla.

Poikettuaan tälle kadulle, Renzo joudutti askeleitaan ja koetti olla näitä estäviä esineitä enempää katselematta, kuin mikä oli välttämätöntä voidakseen niitä välttää, kun hänen katseensa kohtasi erityistä sääliä herättävän seikan, joka ehdottomasti kiinnitti mieltä; Renzo pysähtyikin melkein tahtomattaan.

Erään talon kynnykseltä astui alas ja lähestyi jonoa nainen, jonka kasvot ilmaisivat varttunutta, mutta ei vielä ohimennyttä nuoruutta. Noissa kasvoissa ilmeni kauneus, jota suuri kärsimys ja taudin kuolettava kouristus oli verhonnut ja himmentänyt, mutta ei silti turmellut. Se oli tuota samalla pehmeätä ja majesteetillista kauneutta, joka säteilee lombardialaisesta verestä. Hän astui vaivaloisesti, mutta ei kuitenkaan hoiperellen; silmät eivät vuodattaneet kyneleitä, mutta näyttivät niitä runsaasti vuodattaneen. Tuossa surussa oli jotakin tyyntä ja syvää, mikä ilmaisi sielua, joka oli täysin tietoinen onnettomuudestaan sekä alistunut sitä kärsimään. Mutta hänen ulkomuotonsa ei ollut ainoa seikka, joka keskellä näin suurta kurjuutta saattoi hänet erityisen myötätunnon esineeksi ja joka veti hänen puoleensa tuon silloin niin väsähtäneen ja lamautuneen tunteen. Hän kantoi sylissään noin yhdeksänvuotiaista kuollutta tyttölästä, mutta tämä pieni ruumis oli hyvin somistettu, hiukset jakauksella otsalla, puettu lumivalkeaan hameeseen, ikäänkuin nuo kädet olisivat koristaneet sitä aikoja sitten palkinnoksi luvattua juhlaa varten. Tuo nainen ei pitänyt sitä makaavassa asennossa, vaan istumassa käsivarrellaan, rinta nojaten rintaan, ikäänkuin se olisi ollut elävä; kuitenkin pieni käsi, valkoinen kuin vaha, riippui sivulla raskaana kuin hengetön jäsen, ja pää lepäsi äidin hartialla raukeampana kuin nukkujalla — sanoin äidin, sillä ellei noiden molempien kasvojen yhdennäköisyys olisi tätä todistanut, olisivat sen selvästi todistaneet ne kasvot, joissa vielä kuvastui tunne-elämä.

Inhoittava monatto meni tuon naisen luo, ottaakseen lapsen hänen sylistään, mutta osoitti kuitenkin jonkunmoista tavatonta kunnioitusta ja ehdotonta epäroimista. Mutta äiti peräytyi pari askelta, kuitenkin ilman, että hänen kasvoissaan saattoi huomata paheksumista tai närkästystä, ja hän virkkoi:

— Älkää häneen kajotko nyt; tahdon itse asettaa hänet näille rattaille. Ottakaa tästä.

Näin sanoen hän aukaisi kätensä, näytti rahakukkaroa ja pudotti sen monatton ojentamaan käteen. Sitten hän jatkoi:

— Luvatkaa, ettette riisu hänen yltään ainoatakaan rihmaa, ja että estätte muutkin sitä tekemästä, ja että laskette hänet maan poveen tällaisena.

Monatto painoi kättään sydämelleen. Sitten hän vallan auliisti ja melkein kunnioittavasti, enemmän tuon uuden tunteen vaikutuksesta, joka oli hänet vallannut, kuin odottamattoman palkinnon johdosta, vaivautui valmistamaan rattailla hieman tilaa pienelle vainajalle. Äiti suuteli tätä otsalle ja laski sen siihen kuin vuoteelle, sovitti sen siihen, levitti ylitse valkean vaatteen ja lausui sille nämä viimeiset jäähyväissanat:

— Hyvästi, Cecilia! Lepää rauhassa! Tänä iltana me muutkin tulemme, sitten aina pysyäksemme yhdessä. Rukoile tällävälän meidän puolestamme; ja minä rukoilen sinun ja muiden puolesta.

Sitten hän uudelleen kääntyi monattoon päin:

— Kun kuljette tästä takaisin tänä iltana, tulkaa ylös noutamaan minuakin; enkä minä tule olemaan yksin.

Näin sanottuaan hän palasi sisälle taloon ja hetkeä myöhemmin hän ilmestyi ikkunaan, pitäen sylissään toista tyttöä, joka oli nuorempi ja vielä elossa, mutta jolla oli kuoleman enteet selvinä kasvoissa. Hän katseli siinä tuota vanhemman tyttärensä arvotonta hautajaiskulkua, kunnes rattaat lähtivät liikkeelle niin kauan kuin saattoi niitä nähdä; sitten hän katosi. Ja mitä muuta hän saattoi tehdä, kuin laskea vuoteelle ainoan jälellä olevan lapsensa ja laskeutua hänen viereensä yhdessä kuolemaan? Samoin vartensa päässä elämää uhkuva kukka yhdessä nupun kanssa kaatuu viikatteen terän viiltäessä, joka eroituksetta katkaisee kaikki niityn yrtit.

— Oi, Herra! huudahti Renzo, kuule heidän rukouksensa. Ota hänet luoksesi, hänet ja hänen pienokaisensa! He ovat tarpeeksi kärsineet; niin, he ovat tarpeeksi kärsineet!

Toinnuttuaan tästä omituisesta mielenliikutuksesta ja koettaessaan mielessään järjestää matkaohjettaan, tietääkseen, pitikö hänen seuraavassa kadunkulmassa kääntyä oikealle vai vasemmalle, hän kuuli siltäkin kadulta lähenevän toisen ja erilaisen melun, sekavia käskeviä ääniä, kumeita valituksia, naisten itkua, lasten parkumista.

Hän astui edelleen, odottaen tavallisuuden mukaan jotain synkkää ja surullista. Saavuttuaan kadun kulmaan, hän näki sekavan joukon lähestyvän ja hän pysähtyi, päästääkseen sen kulkemaan ohi. Siinä vietiin potilaita sairashuoneeseen. Toiset, joita väkisin kuljetettiin, tekivät tehotonta vastarintaa ja huusivat turhaan että tahtoivat kuolla omassa vuoteessaan, ja vastasivat hyödyttömien rukouksien kulkuetta ohjaavien monattojen kirouksiin ja komenteluun. Toiset astuivat ääneti, ilmaisematta surua tai muuta tunnetta, vallan kuin mielettöminä; naisia, hennot lapset sylissä, suurempia lapsia, jotka, pelästyneinä näistä huudoista, noista käskyistä, koko kulkueesta enemmän kuin epäselvästä kuolemanajatuksesta, ääneensä huutaen rukoilivat äidin suojelevia käsivarsia ja pyysivät päästä kotia. Mutta oi, kenties äiti, jonka luulivat jättäneensä nukkumaan vuoteeseensa, oli heittäytynyt siihen äkkiä ruton kouristamana ja loikoi ehkä siinä tunteettomana, kunnes rattaat tulivat noutamaan häntä sairaalaan, tai hautaan, jos olivat myöhästyneet. Kenties — mikä oli vielä katkerampia kyyneliä ansaitseva onnettomuus — heidän äitinsä makasi kokonaan tuskiensa valloissa ja oli unhoittanut kaiken, lapsensakin, ja kenties hänellä oli vaan yksi ajatus: saada kuolla rauhassa!

Keskellä tätä sekasortoa näki kuitenkin vielä jonkun mielenlujuuden ja omaistenrakkauten piirteitä: näki isien, veljien, poikien, puolisojen tukevan rakkaita omaisiaan ja saattavan heitä lohdutussanoin. Ja näin eivät menetelleet ainoastaan täysi-ikäiset, vaan myös nuoret pojat ja tytöt, jotka seurasivat nuorempia siskoksiaan ja jotka osoittaen aikaihmissen älyä ja sääliä kehoittivat näitä olemaan kuuliaisina ja vakuuttivat, että mentiin paikkaan, jossa oli heidän parantumisestaan huolehtivia ihmisiä.

Keskellä tällaisten näkyjen aiheuttamaa surumielisyyttä ja hellyyttä, yksi seikka koski lähemmin vaeltajamme mieleen, sitä kiihoittaen. Tuo talo ei varmaankaan ollut kaukana, ja kuka tietää, eikö tuossa joukossa... Mutta kun koko kulkue oli ohi, ja kun tuo epäily oli haihtunut, hän kääntyi erään monatton puoleen, joka kulki jälessä, ja kysyi häneltä Don Ferranten katua ja taloa.

— Mene hiiteen, tolvana! kuului vastaus.

Renzo ei ruvennut antamaan hänelle ansaittua vastausta; mutta huomattuaan parin askeleen päässä tarkastajan, joka kulki jonon päässä, ja jolla oli hieman kristillisempi ilme, hän kysyi häneltä samaa. Tämä viittasi sauvallaan suuntaan, mistä tuli ja sanoi:

— Ensimmäinen katu oikealla, viimeinen suuri talo vasemmalla.

Sydän uuden ja voimakkaamman mielenliikituksen raatelemana nuori mies kulkee osoitettuun suuntaan. Ja tuon kadun varrella hän äkkiä erotti etsimänsä talon muiden matalampien ja vähäpätöisempien joukosta. Hän lähestyy ovea, joka on suljettu, tarttuu kolkutusvasaraan ja pitää sitä siinä kuin arpamaljassa, ennenkuin rohkenee ottaa esiin lipun, joka on ratkaiseva hänen elämänsä tai kuolemansa.

Viimein hän nostaa vasaran ja kolkuttaa päättäväisesti.

Muutaman hetken kuluttua raoitetaan ikkunaa, eräs nainen kurkistaa siitä varovasti katsoen, kuka se oli, ja katse epäilevänä, kuin olisi tahtonut sanoa:

— Monattoja? Rosvoja? Tarkastajia? Myrkyttäjiä? Paholaisia?

— Hyvä vaimo, sanoi Renzo katsoen ylös ja ääni jotenkin epävarmana.

— Onko täällä palveluksessa nuori maalaisnainen, nimeltä Lucia?

— Hän ei enää ole täällä, Menkää tiehenne, vastasi nainen, aikoen sulkea ikkunan.

— Hetkinen, minä rukoilen! Eikö hän enää ole siellä? Missä hän sitten on?

— Sairaalassa. Ja uudelleen hän tahtoi sulkea ikkunan.

— Mutta vielä hetkinen, taivaan nimessä! Onko hänessä rutto?

— Tietysti. Onko se mitään uutta, häh! Menkää nyt jo.

— Oi minua poloista! Malttakaapas: oliko hän hyvin sairas? Kuinka pitkä aika on siitä kuin...?

Mutta tälläväläin ikkuna oli suljettu.

— Hyvä rouva, hyvä rouva! Yksi sana vaan, minä rukoilen, rakkaiden vainajienne nimessä! Enhän pyydä teiltä mitään, mikä teille kuuluu. Hoi!

Mutta se oli samaa, kuin olisi hän puhunut seinälle.

Uudestaan ahdistuneena ja raivoissaan pahasta kohtelusta Renzo tarttui toistamiseen vasaraan, ja oveen nojaten hän sitä puristi ja heilutti, kohotti sitä uudelleen epätoivoisesti kolkuttaakseen, mutta pidätti äkkiä iskunsa. Tässä mielenkiihoituksessa ollen hän kääntyi katsomaan, eikö näkisi jotain naapurina, jolta olisi voinut saada jotain tarkempaa tietoa, selvempää osviittaa. Mutta ensimmäinen ja ainoa henkilö, jonka näki, oli toinen nainen noin kahdenkymmenen askeleen päässä. Tämän kasvot ilmaisivat kauhua, vihaa, kärsimättömyyttä ja ilkeyttä; silmät mulkoilivat ja näyttivät samalla tahtovan katsella Renzoa ja kauas; hän aukaisi suunsa huutaakseen täyttä kurkkua, mutta pidättäen hengitystäänkin; hän ojensi molempia luisevia käsivarsiaan, pisti esiin ja veti taas takaisin ryppyisiä ja petolinnun kynsien tavoin koukistettuja käsiään, ikäänkuin olisi tahtonut kaapata kiinni jotain; ja ilmeisesti saattoi nähdä, että hän aikoi kenenkään huomaamatta kutsua saapuville väkeä. Sinä hetkenä, jolloin Renzon katse kohtasi hänen katsettaan, tuo nainen kävi entistään inhoittavammaksi ja vavahti kuin se ainakin, joka yllätetään verekseltä.

— Mitä perhanaa...? alkoi Renzo, hänkin nostaen käsiään tuota naista kohti; mutta tämä menetti kaiken toivon huomaamatta saada Renzon vangituksi, ja päästi ilmoille huodon, jota oli siihenasti pidättänyt:

— Myrkyttäjä, ottakaa kiinni, ottakaa kiinni, kiinni myrkyttäjä!

— Kuka? Minäkö? Vaiti, sinä valhetteleva noita-akka, huusi Renzo.

Ja hän hyökkäsi häntä kohti, häntä peloittaakseen ja saadakseen hänet vaikenemaan. Mutta äkkiä hän huomasi, että hänen ennen kaikkea tuli ajatella omaa turvallisuuttaan. Eukon huutoihin riensi paikalle väkeä eri tahoilta, tosin ei joukottain, kuten olisi ollut laita samanlaisessa tilaisuudessa kolme kuukautta aikaisemmin, mutta joka tapauksessa suurempi määrä, kuin mitä tarvittiin yhden miehen tuhoamiseen. Samassa ikkuna aukeni uudelleen ja tuo äskeinen äreä eukko näyttäytyi siinä, tällä kertaa täydellisesti, ja huusi taholtansa:

— Ottakaa hänet kiinni, ottakaa hänet kiinni! Aivan varmaan hän on noita inhoittavia konnia, jotka

kuljeksivat myrkyvoiteillaan sivelemässä kunnan ihmisten ovia!

Kädenkäänteessä Renzo käsitti, että parempi oli päästä pakoon noilta, kuin jäädä asiaansa puolustamaan; hän vilkaisi oikealle ja vasemmalle, nähdäkseen, missä oli vähempi väkeä, ja sinnepäin hän alkoi juosta, tuupaten syrjään erään, joka tukki häneltä tien. Toista, joka juoksi hänen kimppuunsa, hän rajusti kolhaisi rintaan ja saattoi hänet peräytymään kahdeksan tai kymmenen askelta. Ja sitten hän täytti vauhtia juoksi eteenpäin, puristettu ja jyrkkyä nyrkki ilmassa, valmiina vastaanottamaan jokaisen, jota haluttaisi tulla hänen tiellensä. Hänen edessään jatkuva katu oli yhä vapaa; mutta selkensä takana hän kuuli jalkojen töminää ja sitä kovempaa tämän hirvittävän huudon:

— Kiinni, kiinni myrkyttäjä!

Hän kuuli nopeimpien takaa-ajavien askeleiden lähenevän. Hänen vihansa muuttui raivoksi, hänen ahdistuksensa muuttui epätoivoksi. Hänen näkönsä sameni; hän tarttui veitseensä, veti sen esiin tupesta, pysähtyi, käänsi taaksepäin kasvonsa, jotka olivat kammottavammat ja uhkaavammat kuin mitä hänellä koskaan oli nähty, ja ojentaen käsivarttaan ja heiluttaen ilmassa välkkyvää veitsenterää, hän huusi:

— Ken rohkenee, tulkoon eteenpäin, te konnat. Tällä minä hänet tosiaankin voitelen!

Mutta ihmeekseen ja epämääräistä tyydytystä tuntien hän huomasi, että vainoojansa jo olivat pysähtyneet ja seisovat siinä epäröivän näköisinä. Kuitenkin he edelleen ulvoivat ja huutoivat käsillään kuin haltioituneet, ikäänkuin viitaten kaukana Renzon takana oleville ihmisille. Tämä kääntyi taas ja huomasi — mitä ankara mielenliikutuksensa oli estänyt häntä aikaisemmin näkemästä — rattaat, jotka etenivät, jopa kokonaisen jonon noita tavallisia ruumisvaunuja, ynnä tavallisen saattoväen. Ja jälessä pieni joukko ihmisiä, jotka hekin olisivat tahtoneet hyökätä myrkyttäjän kimppuun ja ottaa hänet keskelleen; mutta sama este asettui heidän tielleen. Huomattuaan näin olevansa kahden tulen välissä, Renzon mieleen johtui, että se, mikä oli kauhun aiheuttaja noille ihmisille, saattoi olla hänen pelastuksensa. Hän älysi, ettei tässä kannattanut pitkään tuumia, pisti jälleen veitsen tuppeen, vetäytyi hetkeksi syrjään, alkoi sitten taas juosta ruumisvaunuja kohti, antoi ensimmäisten vaunujen kulkea ohi ja huomasi seuraavissa melkoisen tyhjän sijan. Nopeasti hän tähtää, ottaa vauhtia, hypähtää, kopsis, siinä hän seisoo ylhäällä vaunuissa oikealla jalallaan, vasen jalka heiluen ilmassa ja käsivarret ylhäällä tasapainoa ylläpitämässä.

— Hyvä! Hyvä! huusivat yhteen ääneen kaikki monattot, joista muutamat jalan seurasivat jonoa, toiset taas istuivat vaunuilla, toiset, kauheata mainitakin, ruumiiden päällä, juopotellen suuresta pullosta, joka kierteli miehestä mieheen.

— Hyvä! Mainiosti osattu!

— Tulitpa asettumaan monattojen suojeluksen alaiseksi. Voit katsoa olevasi kuin kirkossa, sanoi hänelle toinen niillä rattailta olijoista, joille Renzo oli keikahtanut.

Hänen vihollisensa olivat jonon lähestyessä enimmäkseen kääntyneet, ja poistuivat, kuitenkin yhä huutaen:

— Kiinni myrkyttäjä!

Muutamat vetäytyivät pois hitaammin, pysähtyen tavan takaa ja kääntyen Renzoon päin ilkein irvein ja uhkaavin elkein. Renzo vastasi heille rattailta heiluttamalla ilmassa nyrkkejään.

— Maltappas, kun minä heille näytän, sanoi hänelle muudan monatto; ja temmattuaan irti erään ruumiin yltä saastaisen rievun, hän kiireessä satoi sen solmuun, ja tarttuen kiinni sen toisesta päästä, hän nosti ja heilutti sitä ilmassa lingon tavoin, uhaten noita itsepäisiä, ja oli heittävinään sen heihin, huutaen:

— Odottakaapas, konnat!

Tämän liikkeen nähdessään he kaikki kauhistuneina pötkivät pakoon. Ja Renzo näki vaan vihollistensa selät ja kantapäät, jotka heiluivat ilmassa kuin vanutusmyllyn nuijat.

Monattojen parista kohosi riemu-ulvonta, myrskyisiä naurunremahdus, jatkuva hohotus, joka ikäänkuin säesti tuota pakoa.

— Kas, kas, näet, osaammeko suojella kunnan ihmisiä, sanoi Renzolle tuo monatto. Yksi meistä on enemmän arvoinen kuin sata noita jäniksiä.

— Saatanpa totisesti sanoa, että saan kiittää teitä henkeni pelastuksesta, vastasi Renzo; ja kiitän teitä sydämestäni.

— Ei kestä, sanoi monatto. Sinä sen ansaitset; näkeehän, että olet kelpo nuori mies. Teet oikein kun voitelet tuota roskaväkeä. Voitele, hävitä heidät sukupuuttoon; he ovat vasta kuolleina jonkunarvoiset. Palkinnoksi siitä elämästä, jota me vietämme, he meitä kiroavat ja sanovat, että kun rutto on ohi, he aikovat hirttää meidät kaikki tyyni. Mutta hepä ennen tulevat kukistumaan kuin rutto. Ja monattojen pitää jäämään yksin herrastelemaan Milanoon, voittolauluja virittämään ja iloa pitämään.

— Eläköön rutto ja kuolkoon tuo roskaväki! huudahti toinen. Ja ehdottaen tämän soman maljan, hän nosti pullon huulilleen, ja pidellen sitä molemmin käsin rattaiden tärähdellessä, hän joi aimo kulauksen, ojensi sen sitten Renzolle, sanoen:

— Juo meidän terveydeksemme.

— Sitä toivon teille kaikille sydämeni pohjasta, sanoi Renzo; mutta minun ei ole jano. Minua ei todellakaan haluta juoda tällä hetkellä.

— Olitpa aika kiipelissä, kuten näyttää, sanoi monatto. Näytätpä oikein säikähtyneeltä. Myrkyttäjäksi vaaditaan toisenlaista naamaa.

— Jokainen toimittaa virkaansa niin hyvin kuin voi.

— Annappas tänne pullo, sanoi yksi niistä, jotka kulkivat jalan rattaiden vieressä. Tahdonpa juoda siitä vielä toisenkin kulauksen sen entisen omistajan terveydeksi, joka on tuossa keskellä tätä sievää seuraa ... tuossa noin, luulemma, noissa komeissa vaunuissa.

Ja kamalasti ja inhoittavasti irvistäen hän osoitti edellä kulkevia rattaita, joilla Renzo parka istui. Sitten hän muutti kasvonsa vakaviksi, mikä näytti vielä kierommalta ja inhoittavammalta, kumarsi sinnepäin ja virkkoi:

— Sallikaa, rakas isäntä, että monatto raukka nauttii teidän kellarinne viiniä. Nähkääs, meidän elämämme ei ole kaikkein helpointa. Me olemme niitä, jotka ovat nostaneet teidät vaunuihin viedäksemme teidät maatilallenne. Ja muuten teidän kaltaisillenne ylhäisille herroille viini saattaa helposti olla epäterveellistä. Mutta monatto paroilla on hyvä vatsa.

Ja keskellä toveriensa naurunhohotusta hän tarttui pulloon ja kohotti sitä. Mutta ennenkuin joi, hän kääntyi Renzon puoleen, katsoi häntä suoraan silmiin ja sanoi hänelle, kasvoissa ylenkatseellista sääliä:

— Epäilemättä se piru, jonka kanssa olet tehnyt liiton, on hyvin nuori. Sillä ellemme me olisi olleet sinua pelastamassa, olisi hän totisesti sinua kauniisti auttanut!

Ja uuden yleisen naurunpurskahduksen säestämänä hän nosti pullon huulilleen.

— Entä me, hoi, pullo tänne! huusivat useat äänet etumaisilta rattailta. Juotuaan siitä mielinmäärin roisto ojensi molemmin käsin suuren pullon toisille tovereilleen, jotka vuoroonsa ojensivat sitä toisilleen, kunnes viimeinen tyhjennettyään sen, tarttui sen kaulaan, pyörähytti sitä pari kertaa ilmassa ja paiskasi sen sitten murskaksi katukivitykseen, huutaen:

— Eläköön rutto!

Näin lausuttuaan hän rupesi kaiuttamaan erästä heidän rivoa lauluaan. Hänen ääneensä yhtyivät kaikki muut tämän halpamielisen kuoron äänet. Tämä pirullinen laulu, jota säestivät kellojen kilinä, pyörien ratina ja hevosten kavioiden kopina, raikui tyhjällä kadulla ja kajahti taloihin, katkerasti ahdistuen siellä olevien harvojen asukasten sydämiä.

Mutta mikä seikka ei joskus voisi tulla ihmiselle hyvään tarpeeseen? Mikä seikka ei voisi joskus huvittaa? Äsken kohtaamansa vaara oli saattanut Renzolle varsin siedettäväksi tämän vainajien ja elävien seuran. Ja nyt oli hänen korvissaan melkein musiikkia tuo, mikä vapautti hänet noista ikävistä keskusteluista. Ollen vielä puoleksi huumauksissa ja suunniltaan hän kuitenkin voimiensa mukaan sydämessään kiitti Kaitselmusta siitä, että oli vapautunut niin suuresta vaarasta kärsimättä ja tekemättä pahaa. Nyt hän rukoili Herraa vapauttamaan hänet vapauttajistaankin. Ja itse puolestaan hän oli varuillaan, katseli monattoja, katseli katua, käyttääkseen sopivaa hetkeä liukuakseen hiljaa alas vaunuilta, antamatta heille tilaisuutta melun nostamiseen tai muuhun kohtaukseen, joka olisi voinut herättää ohikulkijoissa pahaa epäluuloa.

Äkkiä hän eräässä kadunkulmassa luuli tuntevansa paikan. Hän katsoi tarkemmin ja tunsikin sen useista varmoista merkeistä. Tiedättekö missä hän oli? Se oli Itäiselle portille johtava valtakatu, jota pitkin hän oli hitaasti astunut sisälle kaupunkiin ja kiireisesti poistunut noin parikymmentä kuukautta aikaisemmin. Hänen mieleensä johtui heti, että siitä kuljettiin sairaalaan; ja tämä omituinen sattuma, että juuri oli oikealla tiellä, ilman että sitä oli tiedustellut, tuntui hänestä Kaitselmuksen erityiseltä viittaukselta ja hyvältä jatkumisen enteeltä. Tuona hetkenä tuli ruumisvaunuja vastaan tarkastaja, joka



käski monattojen pysähtyä, ja jotain muuta lisäksi. Jono pysähtyi, ja laulu vaihtui meluavaan keskusteluun. Yksi Renzon rattailta olevista monattoista keikahti alas.

Renzo sanoi toiselle:

— Kiitän teitä suuresti ystävällisyydestänne. Jumala teitä siitä palkitkoon.

Ja hänkin hypähti alas toiselle puolelle.

— Mene, mene, myrkyttäjä-parka, vastasi tämä. Etpä sinä ainakaan puhdistat Milanoa asukkaista.

Onneksi siinä ei ollut ketään sitä kuulemassa.

Jono oli pysähtynyt kadun vasemmalle laidalle. Renzo riensi joutuin vastakkaiseen suuntaan, ja kulkien muuria pitkin hän kiihuuttaa sillalle. Hän kulkee sen yli, jatkaa esikaupungin katua pitkin, tuntee kapusiinien luostarin, ja lähellä sen porttia hän näkee sairaalan kulman ja astuu sisälle sen rautaportista, jolloin hänen eteensä aukenee tämän kolkon olopaikan pihanpuoleinen näky: tuskin muuta kuin aavistus, vähäinen näyte, mutta joka tapauksessa laaja, vaihteleva, kuvaamaton näyte siellä vallitsevasta elämästä.

Pitkin rakennuksen molempia seiniä, jotka katse eroittaa tästä kohdasta, oli suunnaton ihmisvilinä; siinä liikkui sekava, monenmuotoinen, kuohuva ihmisjoukko; siinä lisätulvaa, tunkeilemista, seisahdusta. Täällä kokonaisia sairaiden parvia, jotka saapuvat sairaalaan; tuolla onnettomia istumassa tai loikomassa jommankumman tienviereisen ojan varrella; heiltä joko olivat voimat uupuneet laahaamaan itseään laitokseen sisälle, tai olivat he epätoivoissaan lähteneet sieltä ulos eivätkä jaksaneet kulkea edemmäksi. Toiset sairaut harhailivat hajalla, vallan kuin tylsämielisinä, toiset ollen vallan suunniltaan. Eräs varsin viehätty kertomaan hourenäkyjään poloiselle, joka ruton ahdistamana makasi maassa; toinen hääri kuin riivattu. Kolmas katseli sinne tänne nauravan näköisenä, kuin olisi hilpeä näytelmä liikkunut hänen katseidensa edessä. Mutta tällaisen surkean hilpeyden kummallisista ja melukkain ilmaus oli äänekäs keskeymätön laulu, joka ei näyttänyt lähtevän tästä kurjasta joukosta, mutta jonka kuitenkin kuuli selvemmin kuin kaikki muut äänet. Se oli talonpoikainen lemmentaulu, iloinen ja leikkisä, tuollainen niin sanottu villanella-laulu. Ja jos katseella seurasi äänen suuntaa, saadaksesen selville, kuka tähän aikaan ja tässä paikassa saattoi olla iloinen, näki poloisen, joka vallan tyynenä istui ojan pohjalla ja lauloi täydestä sydäimestä, kasvot taivasta kohti.

Kun Renzo tuskin oli kulkenut muutaman askeleen rakennuksen pohjoista sivua pitkin, nousi kummallinen pauhina tuosta väenpaljoudesta, ja kaukaa kuuli äänien huutavan:

— Varokaa; ottakaa kiinni, ottakaa kiinni!

Renzo nousee varpailleen, katsoo eteensä ja näkee hillitsemättömän suuren hevosen juoksevan täyttää laukkaa, omituinen ja surkea ratsumies selässä. Tämä oli eräs raivokas potilas, joka oli nähnyt tämän eläimen riisuttuna ja ilman vartijaa rattaiden vieressä, ja joka hypättyään joutuin sen selkään, nyrkeillään takoi sen kaulaa, käyttäen korkojaan kannuksina ja kiihoittaen sitä hurjaan juoksuun. Monattoja juoksi jälessä ulvoen; sitten kaikki tämä peittyi tomupilveen, joka katosi etäisyyteen.

Näin jo huumautuneena ja väsyneenä monista näkemistään kurjuuden näyistä, nuori mies saapui tämän rakennuksen portille, missä oli löytävä kokoontuneena ja yhteensullottuna kenties enemmän kurjuutta, kuin mitä jo oli nähnyt koko sillä alueella, jonka kautta oli kulkenut. Hän astui tuolle portille, kulki holvin alle ja jäi hetkeksi seisomaan keskelle holvikäytävää.

## VIIDESNELJÄTTÄ LUKU.

Lukija kuvitelkoon sairaalan sisäosaa, missä asusti kuusitoistatuhatta ruttosairasta. Sisäpiha täynnä kojuja, telttoja, rattaita ja ihmisiä. Nuo molemmat loppumattomat pylväskäytävä-rivit oikealla ja vasemmalla täyteen sullottuina sairaita tai ruumiita, jotka lepäsivät patjoilla tai oljilla. Ja yläpuolella tätä ääretöntä kurjuuden pesää liikkui kohina, kuin aaltojen pauhina; ja kaikkialla häärivät edestakaisin, pysähtyivät, juoksivat, kumartuivat, nousivat pystyyn toipuvat, raivokkaat, hoitajat. Tällainen oli se näky, joka ensi katseella kohtasi Renzon ja joka pysäytti hänet tyrmistyneenä ja mielenliikutuksen valtaamana. Mutta aikomuksemme ei ole yksityiskohtaisesti kuvata tätä näkyä, eikä lukija sitä halunne; seuraamme ainoastaan nuorta ystäväämme hänen tuskalliselle kiertokävelyllään, pysähdymme minne hän pysähtyy, ja kaikesta, minkä hän sattuu näkemään, kerromme mikä on

tarpeellista selittämään mitä hän teki ja mikä hänelle tapahtui.

Alkaen portilta, johon Renzo oli pysähtynyt aina keskellä olevaan kappeliin asti ja siitä vastapäätä olevalle portille kulki ikäänkuin tie vapaana kojuista ja muista paikallaan olevista esteistä. Luodessaan sinnepäin toisen silmäyksen Renzo näki ututteraa häärinää ja miten kuljetettiin syrjään rattaita ja muuta tiellä olevaa tavaraa; hän näki kapusiini-munkkeja ja virkamiehiä, jotka ohjasivat tätä toimitusta ja jotka käskivät poistumaan jokaisen, jolla ei täällä ollut mitään tekemistä. Peläten, että hänetkin samalla tavalla lähetettäisiin tiehensä, hän tunkeutui suoraa päätä kojujen väliin sinnepäin, minne sattumalta oli kääntynyt, nimittäin oikealle.

Hän kulki eteenpäin pujoitellen kojujen välillä, katsoen mistä löysi kylliksi tilaa astumiselle, katsahti sisälle joka kojuun ja tarkasti ulkopuolella olevat vuoteet, silmäili kärsimyksen lamauttamia, tuskien vääntelemiä tai kuoleman jähmetyttämiä kasvoja, tuskallisen levottomana kohtaisiko ne kasvot, jotka toivoi ja pelkäsi tapaavansa. Mutta hän oli jo kulkenut kappaleen matkaa ja moneen kertaan toistanut tuon surullisen tarkastuksensa, näkemättä ainoatakaan naista, mikä pani hänet ajattelemaan, että naiset varmaankin olivat eri osastolla. Ja hän olikin arvannut oikein; mutta missä tuo osasto oli, siihen hänellä ei ollut mitään ohjetta eikä viittausta.

Tuontuostakin hän kohtasi sairaalan virkamiehiä, yhtä erilaisia ulkonäöltään, tavoiltaan ja puvuiltaan, kuin olivat erilaiset ja päinvastaiset ne vaikuttimet, jotka tuottivat niin hyvin toisille kuin toisille yhtäläisen voiman täyttämään näitä vaikeita tehtäviä: toisissa kaiken lähimäisrakkauden surkastuminen, toisissa taas yli-inhimillinen ihmisrakkaus.

Mutta hän ei halunnut edellisiltä eikä jälkimäisiltä kysyä tietoja, peläten, että senkautta voisi saada vaikeuksia. Ja päätti yhä vaan kulkea edelleen, kunnes oli löytävä naisia. Kulkiessaan hän tarkasti tähysteli ympärilleen; mutta aika ajoin hänen täytyi kääntää pois niin runsaan kurjuuden väsyttämät ja ikäänkuin sokaisemat katseensa.

Mutta minne niitä kääntää, missä niitä lepuuttaa muuten, kuin uusia kärsimyksiä näkemällä.

Ilma ja taivas vielä enensivät, jos mahdollista, näiden näkyjen kauhistusta. Usva oli vähitellen tiivistynyt ja ryhmittynyt raskaiksi pilviksi, jotka pimenemistään pimetten ennustivat yöksi rajuilmaa. Ainoastaan keskeltä tuota synkkää ja matalalla kiitävien pilvien peittämää taivasta pilkoitti esiin kuin paksun harson takaa auringon kehä, vaaleana, levittäen ympärilleen himmeätä ja heikkenevää valoa, samalla vuodattaen ikäänkuin kuollutta ja raskasta lämpöä.

Tavantakaa kuuli keskellä tästä sekavasta joukosta nousevaa alinomaista kohinaa, kumeita jyrähdyksiä, katkonaisia, epämääräisiä; tarkkaamallakaan ei olisi voinut eroittaa, mistäpäin ne tulivat. Tai olisi voinut luulla niitä kaukaiseksi rattaiden räminäksi, jotka äkkiä pysähtyivät. Ympäröivällä seudulla ei nähnyt ainoankaan puunoksan huojuvan, eikä ainoankaan linnun istahtavan oksalle tai siltä poistuvan. Ainoastaan pääsky näyttäytyi äkkiä sairaalan katolta päin, liiteli alas ojennetuin siivin, ikäänkuin kiittääkseen maanpintaa pitkin; mutta pelästyneenä tästä kohinasta, se kohosi jälleen ylös ja pakeni.

Oli tuollainen ilma, jonka vallitessa ei yksikään yhdessä kulkevista matkustajista keskeytä hiljaisuutta; ja metsämies astuu ajatuksiinsa vaipuneena, katse maassa; ja talonpoikaistyttö, joka raataa pellolla, lakkaa huomaamattaan laulamasta. Se oli tuollainen ukkosen edellä käypä ilma, jolloin luonto ikäänkuin liikkumattomana ulospäin, on sisäisen työn ahdistamana ja näyttää rasittavan jokaista elävää olentoa ja lisää epämääräistä raukeutta jokaiseen toimeen, lepoon, koko olemassaoloon. Mutta varsinkin tässä paikassa, joka erityisesti oli omistettu kärsimykselle ja kuolemalle, näki ihmisen kamppaillessaan kurjuutensa kanssa kukistuvan tämän uuden ahdistuksentaakan alle. Monet sadat potilaat näyttivät äkkiä huononevan; ja samalla viimeinen taistelu oli tuskallisempi, ja kärsimysten kasvaessa huokaukset tukahtuneempia. Tuskin tämän kurjuuden tyyssijan yli koskaan ennen oli kulkenut näin kammoittava hetki.

Nuori ystävämme oli jo kauan ja turhaan kulkenut keskellä tuota koju-sokkeloa, kun keskellä erilaisia valituksia ja kumeeaa pauhinaa alkoi eroittaa omituista vaikeroimisen ja parkumisen sekoitusta. Hän saapui heti raokkaan ja puoleksi hajaantuneen lauta-aidan ääreen, jonka takaa kuului tuo omituinen ääni. Hän asetti silmänsä kahden laudan välissä olevaan leveään rakoon, ja näki suljetun pihan, missä oli hajalla kojuja, joissa, kuten myös tuolla pienellä pihalla ei nähnyt tavallista sairaalan menoa, vaan pikkulapsia makaamassa patjoilla, pieluksilla, peitteillä, levitetyillä vuodeliinoilla tai vaatekaistaleilla. Imettäjiä ja muita naisia hääri ympärillä. Enimmin kiinnittivät hänen huomiotaan naisten joukossa olevat vuohet, jotka olivat ikäänkuin heidän avustajiaan. Tämä oli nuorten lasten sairaala, sellainen, jonka aika ja paikka saattoi tarjota. Omituista oli nähdä muutamien näiden eläinten seisovan tuollaisen pikkuolennon yli ja tarjoavan sille nisiään; toinen taas riensi saapuville lapsen parkumisen kuultuaan, ikäänkuin äidintunteen johtamana, pysähtyi pienokaisen kohdalle ja koettaen asettua niin hyvin kuin saattoi seisomaan sen ylitse, se menetteli, kuin olisi se pyytänyt apua molemmille.

Siellä täällä istui imettäjiä lapset rinnoilla; muutamat heistä olivat niin hellännäköiset, että heitä katsellessaan oli epätietoinen, olivatko he saapuneet tänne raha-ansion houkuttelemina vai eivätkö pikemmin tuon vaistomaisen hellyydetunteen johtamina, joka hakee tarvitsevia ja kärsiviä. Yksi heistä, jonka kasvoissa kuvastui surua, irroitti uupuneilta rinnoiltaan itkevän pienokaisparan ja läksi alakuloisena etsimään vuohta, joka saattoi vuorotella hänen kanssaan. Toinen katsoi sääliväisenä lasta, joka oli nukahtanut hänen rinnoilleen; ja painettuaan hellän suudelman sen otsalle, hän laski sen kojussa olevalle patjalle. Mutta kolmas tarjosi rintojaan tuntemattomalle pienokaiselle, eikä näyttänyt välinpitämättömältä, vaan surullisen miettiväiseltä, tuijottaen taivasta kohti. Mitähän hän ajattelikaan siinä istuessaan ja tuijottaessaan, ellei oman kohtunsa hedelmää, joka kenties vähää aikaisemmin oli imenyt noita rintoja ja kenties siinä päästänyt viimeisen henkäyksensä.

Toiset, iäkkäämmät naiset tekivät toisenlaista palvelusta.

Yksi riensi saapuville nälistyneen pienokaisen huutoihin, otti sen syliinsä ja vei sen vuohen luo, joka paraikaa söi tuoretta ruohoa, ja tarjosi sille eläimen nisää, hyväillen ja rohkaisten eläintä, jotta se, tottumaton kun oli, myöntyisi tehtävänsä. Toinen nainen juoksi nopeasti vetämään sivulle toista vuohta, joka polki pienokaisparkaa, samalla ollen täydessä touhussa imettäessään toista. Kolmas kuljetti hoidokastaan, tuuditellen sitä käsivarsillaan, koettaen milloin nukuttaa sitä lauluillaan, milloin viihdyttää sitä lempeillä sanoilla, mainiten sitä omalla keksimällään hyväilynimellä. Nyt saapui kapusiini-munkki, jolla oli pitkä lumivalkea parta, kantaen kahta kovasti parkuvaa lasta, yksi kummallakin käsivarrella; hän oli nostanut ne ylös niiden juuri kuolleiden äitien vierestä. Muudan nainen riensi niitä vastaanottamaan ja haki tovereistaan ja vuohilaumasta sellaisia, jotka heti saattoivat korvata niiden äitivainajia.

Monesti nuori mies oli, ensimmäisen ja voimakkaimman huolensa pakoittamana vetäytynyt pois raon äärestä poistuaakseen; mutta sitten hän oli palannut sen ääreen uudelleen hetkeksi katsomaan.

Poistuttuaan viimein, hän astui pitkin lauta-aitaa, kunnes siinä kiinni oleva pieni kojuryhmä pakoitti hänet tekemään kierroksen. Hän kulki silloin kojujen ympäri, aikoen toiselta puolen palata aidan luo, kulkea sen päähän asti ja löytää jotain uutta. Kun hän katseli eteensä tutkiakseen tietänsä, äkillinen, ohimenevä ilmiö kohtasi hänen katseensa ja saattoi hänet vallan pois suunniltaan. Hän näki noin sadan askeleen päässä ilmaantuvan ja taas äkkiä katoavan kojujen väliin kapusiini-munkin, joka niin kaukaa ja hätäisestikin katsoen oli kokonaan isä Cristoforon muotoinen ja ryhtinen.

Ollen sellaisen mielenliikutuksen valloissa, jota helposti saattaa kuvitella, hän riensi sinnepäin ja saavuttuaan siihen paikkaan alkoi kulkea joka taholle, eteenpäin, taaksepäin, sisälle, ulos, kautta polkujen sokkeloa, kunnes vihdoin levottomuutensa veroisesti iloiten taas näki tuon hahmon, itse tuon munkin. Hän näki hänet lyhyen matkan päässä sinä hetkenä, jolloin hän poistuen padan äärestä, ruokakuppi kädessä kulki erästä kojua kohti. Sitten näki hän hänen istuutuvan sen ovelle ja tekevän ristinmerkin kädessään olevan ruokakupin yli, ja yhä katsoen ympärilleen, kuin henkilön ainakin, joka alati on valppaana, rupeavan syömään.

Se oli todella isä Cristoforo.

Hänen tarinansa, siitä alkaen kun menetimme hänet näkyvistä, aina tähän kohtaamiseen asti, on kerrottu parilla sanalla. Hän ei ollut ollenkaan poistunut Riministä, eikä ollut ajatellut sieltä poistua, ennenkuin Milanossa puhjennut rutto tarjosi hänelle tilaisuuden tehdä, mitä aina oli toivonut, nimittäin uhrata henkensä lähimäisensä edestä.

Hartaasti hän oli anonut lupaa päästä ruttotautisia auttamaan. Kreivi-setä oli kuollut; ja siihen aikaan tarvittiin enempi sairaanhoitajia kuin politikoitsijoita. Näin ollen hänen pyyntöönsä helposti suostuttiin. Hän tuli heti Milanoon, astui sisälle sairaalaan ja oli siellä ollut jo kolme kuukautta.

Mutta Renzon ilo jälleen nähdä hyvä luostariveljensä ei hetkeäkään ollut täydellinen. Samassa kuin sai sen varmuuden, että tuo mies todella oli Cristoforo, hänen pakostakin täytyi huomata, miten muuttunut hän oli: vartalo kumarassa ja vaivojen painama; kasvot kalpeat ja kuihtuneet, ja koko hänen olemuksessaan havaitsi uupunutta luontoa, väsähtäneitä ja murtuneita ruumiinvoimia, jotka joka hetki koettivat pysyä yllä hengenponnistuksen avulla.

Isä Cristoforokin tuijotti nuoreen mieheen, joka lähestyi häntä, ja joka kädenliikkeellä, rohkeamatta sitä puheella tehdä, koetti saattaa itsensä tunnetuksi.

— Oi, isä Cristoforo, hän virkkoi, tultuaan tarpeeksi lähelle, jotta hänet saattoi kuulla, ilman että hänen tarvitsi huutaa.

— Sinä täällä! sanoi munkki, asettaen ruokakupin maahan ja nousten.

— Miten voitte, isä, miten voitte?

— Paremminkin kuin niin monet poloiset, jotka näet täällä, vastasi munkki.

Ja hänen äänensä oli raukea, kumea ja muuttunut, kuten kaikki muu. Ainoastaan hänen silmänsä oli sama kuin ennen, jopa siinä oli entistään vilkkaampi ja loistavampi välke. Kenties ihmisrakkaus, yleväksi käyneenä pyrkimyksensä huipun saavutettuaan ja riemuiten siitä, että lähestyi alkujuurtansa, oli noihin silmiin luonut puhtaamman hehkun kuin se, jota ruumiin raihnaisuus hetki hetkeltä siinä sammutti.

— Mutta sinä, munkki jatkoi, kuinka olet täällä? Miten tulet noin uhmailemaan ruttoa?

— Minulla se jo on ollut, taivas olkoon kiitetty. Tulen tänne ... etsimään ... Luciaa.

— Luciaa! Onko Lucia täällä?

— Hän on täällä; ainakin luotan Jumalaan, että hän vielä on täällä.

— Onko hän jo vaimosi?

— Oi, rakas isä, ei, ei hän ole vaimoni. Ettekö tiedä mitään siitä, mikä on tapahtunut?

— En, poikaseni. Sittenkuin Jumala poisti minut luotanne, en ole saanut tietää teistä mitään. Mutta nyt, kun Hän on lähettänyt sinut luokseni, en salaa, että olen hyvin halukas sitä kuulemaan. Mutta ... vangitsemis-uhka?

— Tiedätte siis, mitä kaikkea minulle siellä tekivät?

— Mutta sinä, mitä sinä sitten olit tehnyt?

— Kuulkaa; jos väittäisin tuona päivänä olleeni järkevä Milanossa, valehtelisin. Mutta mitään pahaa en ole tehnyt.

— Sen uskon, ja uskoin sen jo aikaisemminkin.

— Voinko nyt siis kertoa teille kaiken?

— Odota, sanoi munkki.

Ja poistuttuaan muutaman askeleen kojusta hän kutsui:

— Isä Vittore.

Kotvan kuluttua ilmestyi nuori kapusiini-munkki, jolle hän sanoi:

— Olkaa niin ystävällinen, isä Vittorio, ja valvokaa minunkin puolestani potilasparkojamme, sillä aikaa kuin minä vetäydyn hieman syrjään. Mutta jos joku minua tarvitsisi, niin kutsukaa minua. Varsinkin tuo yksi! Jos hän näyttää vähintäkin tajun merkkiä, antakaa minulle heti tieto, minä pyydän.

— Olkaa huoleti, vastasi nuori munkki.

Ja vanhus palasi Renzon luo ja sanoi hänelle:

— Menkäämme tänne sisälle. Mutta ... hän äkkiä lisäsi, pysähtyen ... näytätpä hyvin uupuneelta, varmaankin tarvitset syödä.

— Se on totta, sanoi Renzo; nyt kun minulle sitä muistutatte, huomaa, etten vielä tänään ole syönyt.

— Odota, sanoi munkki.

Hän otti toisen kupin ja täytti sen suuresta padasta. Palattuaan hän ojensi sen ynnä lusikan Renzolle. Hän pyysi häntä istumaan olkisäkille, jota käytti vuoteenaan. Sitten hän meni nurkassa olevan tynnyrin luo ja laski siitä viiniä lasiin, minkä asetti vieraansa edessä olevalle pienelle pöydälle. Hän tarttui sitten jälleen omaan ruokakuppiinsa ja istuutui hänen viereensä.

— Voi sentään, isä Cristoforo; teidäkö pitää tehdä tällaista. Mutta olettehan te aina sama. Kiitän teitä sydämeni pohjasta.

— Minua sinun ei pidä kiittää; tämä on köyhien omaisuutta, mutta sinäkin olet tänä hetkenä tarvitsevainen. Mutta kerro nyt minulle, mitä en tiedä, puhu minulle Lucia parasta; koeta puhua lyhyesti; sillä aika on täperä ja on paljon tehtävää, kuten näet.

Nielauksien lomassa Renzo alkoi kertoa Lucian tarinaa: kuinka hän oli otettu Monzan luostarin turviin, kuinka oli sieltä ryöstetty. Kuullessaan mainittavan niin suuria kärsimyksiä ja vaaroja,

ajatellessaan, että hän itse oli ollut se, joka neuvoi viemään viattoman tyttöparan tuohon luostariin, munkki vallan hengästyi; mutta hän hengitti taas vapaammin kuullessaan, miten Lucia ihmeellisesti oli pelastunut, palautettu äitinsä luo ja uskottu Donna Praseden huostaan.

— Nyt aion puhua teille itsestäni, jatkoi Renzo.

Ja hän kertoi lyhyesti tuon kuuluisan päivän Milanossa ja pakonsa, ja miten hän sen jälkeen lakkaamatta oli ollut poissa kotoaan ja miten hän nyt, kun kaikki oli mullin mallin, oli uskaliaasti kyllä päättänyt palata; kuinka ei ollut tavannut Agnesea kotiseudullaan; kuinka Milanossa oli saanut kuulla, että Lucia oli sairaalassa.

— Ja nyt, näin hän päätti, olen täällä häntä etsimässä, tiedustelemassa, vieläkö hän elää, ja ... huoliiko hän enää minusta ... sillä joskus...

— Mutta onko sinulla jotain viittauksia, minne hän sijoitettiin, kun saapui tänne?

— Ei ainoatakaan, rakas isä; ei muuta, kuin että hän on täällä, jos yleensä on, minkä Jumala suokoon!

— Voi, lapsiparka. Mutta millä tavoin olet täällä asiaasi tiedustellut?

— Olen kulkenut sinne tänne umpimähkään, mutta en ole nähnyt juuri muuta kuin mieshenkilöitä. Olen kyllä ajatellut, että naiset varmaankin ovat erityisessä paikassa, mutta en vielä ole voinut sitä löytää. Jos niin on laita, niin neuvokaa se minulle.

— Etkö tiedä, poikaseni, että pääsy sinne on kielletty miehiltä, ellei heillä ole siellä vallan erityistä tehtävää?

— No, mutta mitä sitten voi tapahtua?

— Asetus on oikea ja pyhä, poikaseni. Ja jos kärsimysten paljous ja ankaruus ei aina salli, että sitä tarpeellisen johdonmukaisesti sovelletaan, niin oikeuttaako tämä kunnan miestä sitä rikkomaan?

— Mutta, isä Cristoforo. Lucian pitäisi olla vaimoni. Te tiedätte, miten meidät on eroitettu; olen jo kärsinyt kaksikymmentä kuukautta, ja olen kaiken tämän kestänyt kärsivällisesti. Olen tullut tänne saakka, panemalla itseni alttiiksi niin monelle vaaralle, joista toinen on ollut toistaan pahempi, ja nyt...

— En tiedä, mitä sanoa, virkkoi munkki, vastaten enemmän omiin ajatuksiinsa kuin nuorukaisen sanoihin. — Tarkoituksesi on hyvä; ja suokoon Jumala, että kaikki, joilla on vapaa pääsy tähän laitokseen, käyttäytyisivät, kuten toivon sinun täällä käyttäytyvän. Jumala, joka epäilemättä siunaa tuon sinun tunteesi järkähtämättömyyden, tuon uskollisuuden, jota osoitat kaihotessasi ja etsiessäsi sitä henkilöä, jonka Hän oli sinulle määrännyt, Jumala, joka on ihmisiä ankarampi, mutta myös lempeämpi, ei ottane huomioon sitä, mikä saattaa olla säännöistä poikkeavaa tuossa etsinnässäsi. Muista ainoastaan, että käytöstavastasi täällä on meidän molempien tehtävä tili, luultavasti ei ihmisille, mutta varmasti Jumalalle. Tule siis.

Näin sanottuaan hän nousi, ja Renzo lähti hänen mukanaan. Tämä myönsi kyllä munkin puheen oikeaksi, mutta päätti nyt itsekseen olla mainitsematta tuota Lucian lupausta, josta aikaisemmin oli aikonut puhua.

— Jos saa kuulla vielä senkin, oli Renzo ajatellut, hän varmaankin vielä tekee muita estelyjä. Jos hänet löydän, ehdin aina puhua siitä; tai ... ja siinä tapauksessa, mitä se hyödyttää?

Vietyään hänet kojun ovelle, joka oli pohjoiseen päin, munkki virkkoi:

— Kuulehan: isämme Felice, joka on tämän sairaalan esimies, johdattaa tänään tarkastuksenalaiseen eristyspaikkaan toisaalle ne harvat, jotka täällä ovat parantuneet. Näet tuon keskellä olevan kirkon ... ja nostaen luisevan ja vapisevan kätensä, hän viittasi vasemmalle, missä synkässä autereessa haamoitti kappelin kupukatto, joka pisti esiin yläpuolelle kurjia kojuja. Ja hän jatkoi:

— Tuon ympärille he nyt kokoutuvat lähteäkseen kulkueena pois siitä portista, josta sinä epäilemättä olet käynyt sisälle.

— Kas! Sitä varten siis raivattiin tie vapaaksi.

— Aivan oikein; ja luultavasti kuulit pari kellonsoittoa kappelista?

— Kuulin yhden.

— Se oli toinen. Kun kolmas kajahtaa, he ovat kaikki koolla. Isä Felice pitää heille pienen puheen ja sitten hän lähtee matkaan heidän kanssaan. Kun kuulet tuon kellonsoiton, mene sinne; asetu tuon jonon

taakse tielle, missä ketään häiritsemättä ja joutumatta huomionsineeksi voit nähdä heidän kulkevan ohi; ja katso, katso tarkkaan, onko Lucia joukossa. Jos Jumala ei ole sallinut, että hän siinä on, niin tuolla puolella — hän kohotti jälleen kätensä, osoittaen sitä rakennuksen osaa, joka oli vastapäätä heitä — tuo osa rakennusta ja osa pihaa, joka on sen edessä, on naisten olopaikka. Näet aitauksen, joka eroittaa tämän puolen siitä, mutta se on paikoittain katkaistu ja toisin paikoin auki, niin ettei sinun ole vaikea päästä sisälle. Jos kerran olet sisällä, etkä tee mitään, mikä herättäisi epäluuloa, ei kukaan luultavasti tule sanomaan sinulle mitään. Mutta jos sattumalta tehtäisiin estelyjä, sano että isä Cristoforo ———sta sinut tuntee ja että hän vastaa sinusta. Sieltä sinun on häntä etsiminen; ja etsi häntä louttamuksella ja ... nöyrästi alistuen kohtaloosi; sillä muista, ettet ole tullut tänne vähäistä etsimään, tiedustelet elävää ihmistä sairashuoneesta! Tiedätkö, kuinka monta kertaa minä olen nähnyt tämän poloisen joukon vaihtuvan! Kuinka monta olen nähnyt kuljetettavan pois, kuinka harvojen omin voimin lähtevän pois!... Mene, ja ole valmis vastaanottamaan vaikeintakin...

— Käsitätänpä minäkin, keskeytti Renzo, kääntäen pois katseensa ja vallan muuttuen kasvoiltaan: käsitätän! Menen, etsin kaikki paikat ympäri koko sairaalaa, ja ellen häntä löydä...

— Ellet häntä löydä? sanoi munkki vakavan ja odottavan näköisenä ja katse ankarana.

Mutta Renzo, jonka tuosta epäilyksestä uudelleen kiihtynyt viha verhosi silmien valon, toisti ja jatkoi:

— Ellen häntä löydä, niin ainakin tulen löytämään erään toisen. Joko Milanosta, hänen kirotusta palatsistaan tai maailman ääristä, tai helvetistä tulen löytämään tuon konnan, joka meidät on eroittanut. Ilman tuota roistoa, olisi Lucia jo kaksikymmentä kuukautta ollut vaimonani; ja jos meidät olisi määrätty kuolemaan, olisimme ainakin kuolleet yhdessä. Jos tuo kirottu mies vielä on elossa, niin totisesti minä hänet löydän...

— Renzo! sanoi munkki, tarttuen häntä käsivarresta ja katsoen häneen vielä ankarammin.

— Ja jos löydän hänet, jatkoi nuori mies täydelleen vihansa sokaisemana, ja ellei rutto jo ole hänelle antanut ansaittua tuomiota... Ei enää ole se aika, jolloin raukkamainen mies rosvojensa ympäröimänä voi saattaa ihmisiä epätoivoon ja sille nauraa. Nyt on tullut se aika, jolloin ihmiset kohtaavat toisensa, katsoen toisiinsa kasvoista kasvoihin: ja minä tulen totisesti jakamaan oikeutta.

— Sinä onneton, huudahti isä Cristoforo, äänessä kokonaan entinen täyteläs ja soinnukas kaiku. — Sinä onneton!

Ja hänen rinnalle kallistunut päänsä oli kohonnut pystyyn, posket punoittivat kuten ennen ja silmien liikunto oli omituisen hirvittävä. — Katso, onneton.

Ja puristaessaan ja heiluttaessaan rajusti Renzon käsivartta toisella kädellään, hän heilutti toista edessään, osoittaen, mikäli saattoi, ympärillään avautuvaa surkeata näkyä.

— Katso, kuka on Se, joka rankaisee, kuka tuomitsee, eikä itse ole tuomittu, kuka kurittaa ja antaa anteeksi! Mutta sinä, maan matonen, tahdot jaella oikeutta! Tiedätkö sinä edes, mitä oikeus tahtoo sanoa? Mene, onneton, mene! Toivoin, niin toivoin todella, että Jumala ennen kuolemani olisi antanut minulle sen lohdutuksen, että Lucia parkani olisi elossa, että hänet näkisin ja että kuulisin hänen lupaavan lähettävänsä rukouksen kohti hautaa, jossa tulen lepäämään. Mene, sinä olet riistänyt minulta tämän toivon. Jumala ei suinkaan ole jättänyt häntä tänne maan päälle sinua varten, eikä sinulla kai ole julkeutta luulla ansaitsevasi Jumalalta lohdutusta. Hän on ajatellut Luciaa, sillä hän on niitä sieluja, joille on varattu ijäinen lohdutus. Mene, minulla ei ole aikaa sinua kauempaa kuunnella!

Ja näin sanottuaan hän työnsi luotaan Renzon käsivarren ja läksi kulkemaan erästä sairaan kojua kohti.

— Voi, isä! sanoi Renzo, seuraten häntä rukoilevan näköisenä; tahdotteko syöstä minut luotanne tällä tavalla?

— Kuinka! vastasi kapusiinilainen, ääni yhtä ankarana. Julkeatko vaatia, että minä riistäisin aikaa noilta ahdistuneilta, jotka odottavat, että puhuisin heille Jumalan anteeksiannosta, kuunnellakseni sinun raivonpurkauksiasi, kostontuumiasi? Kuuntelin sinua, kun pyysit lohdutusta ja neuvoa; olen jättänyt toisen rakkaudentyön toisen vuoksi. Mutta nyt, kun sydämesi uhkuu kostonhalua, mitä minusta tahdot? Mene tiehesi! Olen nähnyt täällä kuolevan loukattujen, jotka antoivat anteeksi, sortajien, jotka vaikerivat, kun eivät voineet nöyrtyä loukattujen edessä. Olen itkenyt sekä edellisten, että jälkimäisten kanssa. Mutta mitä voin tehdä sinun kanssasi?

— Oi, annan hänelle anteeksi! Annan todella hänelle anteeksi ja ainaiseksi, huudahti nuori mies.

— Renzo, sanoi munkki jo hieman lempeämpänä. Ajattelehan vähän, ja sano minulle, kuinka monta

kertaa jo olet antanut hänelle anteeksi?

Ja odotettuaan hetken saamatta vastausta, hän painoi äkkiä alas päänsä ja jatkoi, ääni vielä lauhuneempana:

— Tiedät, miksi kannan tätä pukua?

— Sen tiedän, vastasi Renzo.

— Minäkin olen vihannut, minä, joka olen sinua soimannut sanasta, ajatuksesta; sen miehen, jota vihasin, jota vihasin sydämeni pohjasta ja kauan, sen miehen minä tapoin.

— Niin, mutta hän oli tuollainen pöyhkeä julmuri, tuollainen...

— Vaiti, keskeytti munkki; luuletko, että, jos olisi olemassa pätevää syytä, minä en olisi sitä kolmenkymmenen vuoden ajalla löytänyt? Oi, jospa voisin siirtää sinun sydämeesi sen tunteen, jota sen jälkeen alati olen kokenut, ja yhä vielä koen tuohon mieheen nähden, jota vihasin. Jospa sen voisin! Mutta Jumala sen voi, Hän sen tehköön!... Kuule, Renzo. Hän tahtoo suoda sinulle enemmän hyvää, kuin mitä itse itsellesi suot. Sinä olet voinut tuumia kosta, mutta Hänellä on tarpeeksi sääliä sinua siitä estääkseen. Hän osoittaa sinulle armoa, jota eräs toinen ei ole ansainnut. Sinä tiedät ja olet monesti sanonut, että hän voi hillitä sortajan käden; mutta tiedä myös, että hän voi pysäyttää kostonhimoisenkin käden. Ja luuletko sinä, että kun olet köyhä, kun sinua on loukattu, luuletko ettei Hän silti voi sinulta puolustaa ihmistä, joka on luotu Hänen kuvansa mukaan? Luuletko, että Hän antaisi sinun tehdä kaikkea, mitä ikinä haluat? Ei, sanon minä. Mutta tiedätkö, mitä voit tehdä? Saatat vihata ja syöstä itsesi turmioon. Saatat huonoilla tunteillasi itsestäsi poistaa kaiken siunauksen. Sillä miten asiasi onnistunevatkin, mikä onni saattaneekin sinulle hymyillä, niin ole varma siitä, että kaikki on kääntyvä sinulle rangaistukseksi, kunnes olet antanut anteeksi ja antanut anteeksi niin perinpohjin, ettet enää voi toistaa: tulen antamaan hänelle anteeksi.

— Niin, niin, sanoi Renzo liikuttuna ja vallan hämillään. Ymmärrän, etten koskaan todella ole antanut hänelle anteeksi. Ymmärrän, että olen puhunut kuin järjetön elukka, enkä kuin kristitty ihminen. Mutta nyt, armollisen Jumalan avulla annan hänelle anteeksi oikein sydämeni pohjasta.

— Entä jos hänet näkisit?

— Rukoilisin Jumalaa antamaan minulle kärsivällisyyttä ja nöyryyttä ja liikuttamaan hänen sydäntänsä.

— Etkö muistaisi, ettei Herra ole käskenyt meidän ainoastaan antaa anteeksi vihamiehillemme, vaan on myös käskenyt meidän heitä rakastaa? Muistaisitko, että Jumala on rakastanut tuotakin miestä, niin että on hänenkin edestään kärsinyt ristinkuoleman?

— Muistaisin, Hänen avullaan.

— No hyvä, seuraa minua. Sanoit: tulen hänet löytämään, ja todella olet hänet löytävä. Tule, niin saat nähdä, ketä kohtaan olet saattanut säilyttää vihaa sydämessäsi, kelle olet voinut toivoa pahaa, kelle sitä tahdoit tehdä, mitä elämää sinä herrana tahdoit vallita ja määrätä.

Ja tartuttuaan Renzon käsivarteen ja puristettuaan sitä niin vahvasti kuin vahva nuori henkilö, hän läksi liikkeelle. Ja rohkenematta mitään kysyä, Renzo seurasi häntä.

Ensimmäinen, mitä katse sisään astuttaessa kohtasi, oli taustalla oljilla istuva potilas, mutta se ei ollut arveluttavan sairas, jopa se saattoi olla lähellä toipumistakin. Nähdessään isä Cristoforon, hän pudisti päätään, ikäänkuin olisi tahtonut sanoa: ei.

Munkki painoi alas päänsä surullisen ja alistuvan näköisenä.

Tällävälän Renzo antoi katseensa uteliaana ja levottomana kiertää muihin kojussa oleviin, näki kolme tai neljä potilasta, eroitti niistä yhden, joka makasi patjalla käärittynä komeaan aatelisvaippaan, kuin peitteeseen. Hän tähyisti häntä, tunsu Don Rodrigon ja peräytyi. Mutta munkki antoi hänen uudelleen tuta kätensä kovaa puristusta, veti hänet tuon vuoteen ääreen, ja ojentaen kättään sen yli osoitti sormellaan siinä makaavaa miestä.

Tuo poloinen mies loikoi siinä liikkumattomana, silmät levällään, mutta katse tylsänä; kasvat kelmeät, täynnä mustia pilkkuja, huulet mustat ja turvonneet. Olisi luullut niitä kuolleen kasvoiksi, ellei raivokas vavahteleminen olisi ilmaissut sitkeätä elinvoimaa. Rinta kohoili tavan takaa vaivaloisesti hengittäen; ja oikea käsi, joka pisti esiin vaipan alta, puristi tätä sydämen kohdalta suonenvedon-tapaisesti sormilla, jotka olivat kuolon kalpeat ja päistään tummat.

— Nyt näet, sanoi munkki matalalla ja vakavalla äänellä. Se voi olla rangaistusta, mutta myös armoa, Sama tunne, mikä sinulla nyt on tuota miestä kohtaan, joka sinua on loukannut, on oleva eräänä päivänä sinua kohtaan Jumalalla, jota sinä olet loukannut. Siunaa häntä, ja sinä olet oleva siunattu. Neljä päivää hän jo on ollut täällä tajuihinsa tulematta. Ehkä Herra on valmis suomaan hänelle katumuksen hetken, mutta on kenties tahtonut, että sinä sitä rukoilisit. Ehkä Hän tahtoo, että sinä sitä rukoilisit tuon viattoman naisen kanssa. Kenties Hän myöntää armon yksistään sinun, ahdistuneen ja nöyrästi alistuvan miehen rukoukselle. Kenties tuon miehen ja sinun pelastus tänä hetkenä riippuu sinusta, anteeksiantamuksen tunteesta, säälistä ... rakkaudesta!

Hän vaikeni; ja pannen kätensä ristiin, hän kumarsi päänsä niiden yli ja rukoili...

Renzo teki samoin.

He olivat jonkun hetken olleet tässä asennossa, kun kolmas kellonsoitto kajahti. Molemmat läksivät liikkeelle, ikäänkuin yhteisestä sopimuksesta, ja astuivat ulos kojusta. Toinen ei kysellyt, toinen ei vakuuttanut; heidän kasvonsa puhuivat.

— Mene nyt, virkkoi munkki, mene valmiina vastaanottamaan mitä ikinä saattaa tulla, joko vastaanottamaan armoa tai uhrausta ja ylistämään Jumalaa, mikä lieneekin etsintäsi tulos. Ja miten käyneekin, tule tuomaan minulle siitä tietoa: sitten me yhdessä kiitämme Herraa.

Sen enempää sanomatta he erosivat. Toinen palasi sinne, mistä oli tullut; toinen riensi kappeliin päin, joka ei ollut kivenheittoa kauempana.

## KUODESNELJÄTTÄ LUKU.

Kukapa olisi voinut sanoa Renzolle muutamia tunteja aikaisemmin, että kuumimmassa etsimistouhussa ja levottomimpina ja ratkaisevimpina hetkinään hänen sydämensä olisi ollut jakaantuneena Lucian ja Don Rodrigon välillä! Niin oli kuitenkin laita. Tämän miehen hahmo sekaantui kaikkiin niihin rakkaisiin ja hirvittäviin kuviin, joita toivo ja pelko vuoroonsa loivat hänen katseidensa eteen tämän kulun kestäessä. Niiden sanojen muisto, jotka hän oli kuullut tuon surkean sairastuvuuden ääressä, temmelsi alinomaa niiden toivon ja pelon tunteiden parissa, jotka vaihetellen valtasivat hänen mielensä; eikä hän voinut lukea loppuun rukousta retkensä onnellisen päättymisen hyväksi, uudelleen toistamatta sitä rukousta, jonka oli alkanut tuossa kojussa, ja jonka kellonsoitto oli keskeyttänyt.

Se pieni kahdeksankulmainen kappeli, joka kohoten muutaman portaan korkeuteen maasta keskellä sairaalan sisustaa, oli alkuperäiseltä rakenteeltaan avoin joka taholle, ilman muuta tukea kuin pilareita ja pylväitä: se oli niin sanoaksemme seinätön rakennus. Joka sivulla oli kaarikäytävä pylväsrivien välillä. Näiden sisäpuolella ja varsinaisen kirkon ympärillä, minkä muodosti kahdeksan pylväiden nojassa olevaa kaariholvia, jotka vastasivat ulompia kaarikäytäviä, ja joiden yli kohosi kupukatto, kulki pylväskäytävä. Näin ollen keskelle pystytetty alttari näkyi joka sairaalan pihanpuoleiseen ikkunaan ja melkein jokaiseen pihan kohtaan. Nyt tämä rakennus on muutettu vallan toiseen tarkoitukseen ja kahdeksan ulkosivun aukot on kiinnimuurattu; mutta entinen yleismuoto on jälellä ja osoittaa selvästi vanhaa rakennustyyliä ja rakennuksen alkuperäistä tarkoitusta.

Tuskin oli Renzo lähtenyt liikkeelle, kun huomasi isä Felicen ilmaantuvan kappelin pylväskäytävään, etenevän keskellä olevaan kaarikäytävään, joka on kaupunkiin päin ja jonka juurelle, päätien kohdalle oli ryhmittynyt pieni parantuneiden joukko. Ja heti Renzo hänen ryhdistään huomasi, että hän oli alkanut puheensa.

Renzo kierteli noita polkuja asettuakseen kuulijakunnan päähän, kuten isä Cristoforo oli häntä neuvonut. Saavuttuaan sinne, hän oli hiiskumatta, tarkasti katseellaan koko koolla olevaa seuraa, mutta huomasi omasta paikastaan ainoastaan paljouden yhteen sullottuja päitä, joka, ylhäältä katsottuna, melkein näytti kivitykseltä. Keskellä oli muutamia naisia huivien ja harsojen peitossa. Siihen hän mitä tarkkaavammin tähyisti; mutta kun hänen ei onnistunut siinä eroittaa sen enempää kuin muuallakaan, hän loi katseensa sinne, minne kaikki muut silmänsä suuntasivat. Hän tunsu hetylystä ja hartautta nähdessään kunnianarvoisen saarnaajan. Ja vaikka hänen huomiokykynsä tänä ahdistuksen hetkenä oli varsin vähäinen, hän kuitenkin kuuli tämän osan tuota juhlallista puhetta:

— Omistakaamme ajatus niille monille tuhansille, jotka ovat poistuneet tuosta.

Ja olkansa yli kohottamallaan sormella hän osoitti takanaan olevaa San Gregorion hautausmaan



porttia, joka hautausmaa siihen aikaan oli yhtenä ainoana yhteisenä hautana. — Luokaamme ympärillemme säälivä katse niihin moniin tuhansiin onnettomiin, jotka kohta jätämme tänne, he kun ovat epätietoisia, miltä puolen heidän on määrä täältä poistua; luokaamme myös silmäys itseemme, vähäiseen joukkoomme, joka terveenä täältä lähtee! Herra olkoon siunattu! Olkoon Hän siunattu oikeudessaan, armossaan, siunattu kuolemassa, siunattu tervehtymisessä, siunattu siinä valinnassa, jonka on tehnyt meidän suhteemme. Oi, minkätähden hän näin on määrännyt, ellei olisi tahtonut itselleen kasvattaa pientä joukkoa, joka on ahdistuksen oikaisema ja tullut hehkuvammaksi kiitollisuudesta, ellei olisi tahtonut, että me tämän jälkeen selvemmin tuntien elämää hänen antamukseen lahjaksi, kunnioittaisimme sitä niin, kuin hänen suomansa seikka ansaitsee, ja ellei lopuksi sentähden, että kärsimystemme muisto saattaisi meidät myötätuntoisiksi ja avuliaksi lähimäisillemme? Toivokaamme, että ne, joiden seurassa olemme kärsineet, toivoneet, pelänneet, joiden pariin jätämme ystäviä, sukulaisia ja jotka lopulta kaikki ovat veljiämme, ja varsinkin ne heistä, jotka näkevät meidän keskeltänsä poistuvan, tuntevat jonkunmoista tyydytystä ajatellessaan, että ainakin muutamat poistuvat täältä terveinä, toivokaamme että kokevat mielenlennystä meidän käytöksemme johdosta. Jumala varjelkoon heitä näkemästä meissä meluavaa iloa, maallista iloa siitä, että olemme välttäneet tämän kuoleman, jonka kanssa he vielä kamppailevat. Nähkööt, että poistumme kiittäen Jumalaa omasta puolestamme, ja rukoillen häntä heidän puolestaan. Ja olkoon heillä tilaisuus sanoa: "Poissakin täältä nuo tulevat meitä muistelemaan ja edelleen rukoilemaan meidän poloisien puolesta." Alkakaamme jo heti tällä vaelluksellamme, jo ensi askeleillamme, joita heti lähdemme astumaan, viettämään elämää, joka kokonaan on pyhitetty ihmisrakkaudelle. Ne, jotka ovat saaneet takaisin entisen jäntevyytensä, tarjotkoon veljellisen käsivarren heikoille; nuoret, tukekaa vanhoja! Te, jotka olette jääneet lapsettomiksi, katsokaa ympärillenne, kuinka monet lapset ovat jääneet isättömiksi! Tarjotkaa heille isän tukea! Ja tämä ihmisrakkaus on sovittava syntinne ja lieventävä surunnekin.

Tällöin voihkinan ja huokauksen humina, joka kasvamistaan oli kasvanut kuulijakunnassa, keskeytyi äkkiä, kun huomattiin saarnaajan panevan köyden kaulaansa ja lankeavan polvilleen; ja mitä syvimmän hiljaisuuden vallitessa, kaikki odottivat, mitä hänellä oli sanottavaa.

— Omasta puolestani, hän virkkoi, ja kaikkien toverieni puolesta, jotka ilman kaikkea omaa ansiotamme olemme valitut tuohon ylevään etuoikeuteen palvelemaan Kristusta teitä palvelemalla, pyydän teiltä nöyrästi anteeksi, ellemme ole täysin arvokkaasti täyttäneet tehtäväämme. Jos velttous ja lihan vastahakoisuus ovat saattaneet meidät laiminlyömään teidän tarpeitanne ja hitaasti noudattamaan kutsuanne; jos väärämielinen kärsimättömyys, jos rikollinen kyllästyminen joskus ovat saattaneet meidät näyttämään ikävystyneiltä ja ankarilta; jos joskus tuo kurja ajatus, että te meitä tarvitsitte, on saattanut meidät kohtelemaan teitä riittämättömän nöyrästi; jos vaivaisuutemme on pannut meidät tekemään jotain tekoa, josta teille on koitunut pahennusta, antakaa meille anteeksi! Silloin Jumala antakoon teille anteeksi kaikki veikanne ja siunatkoon teitä.

Ja tehtyään yli kuulijakunnan suuren ristimerkin, hän nousi.

Jos emme ole voineetkaan tässä mainita tarkkaa sanamuotoa, olemme ainakin tuoneet esiin hänen puheensa ajatussisällyksen. Mutta hänen esittämistapaansa on mahdoton kuvata. Hän puhui kuin mies, joka sanoi etuoikeudeksi ruttosairaiden palvelemista, sillä se oli todella hänen vakaumuksensa; joka tunnusti, ettei ollut tätä tehtävää arvokkaalla tavalla täyttänyt, hän kun tunsu sisällään, että niin todella oli laita; joka pyysi anteeksiantoa, hänellä kun oli se vakaumus, että sitä tarvitsi. Mutta ne ihmiset, jotka olivat nähneet noiden kapusiini-munkkien häärivän ympärillään yksinomaan palvellen heitä, jotka olivat nähneet niin monen heistä kuolevan ja sen miehen, joka puhui heidän kaikkien nimessä, aina ensimmäisenä vaivaa näkemässä, samoin kuin hän oli ensimmäinen arvoltaan, paitsi silloin, kun hänkin oli ollut lähellä kuolemaa — nämä ihmiset, sanon minä, luonnollisesti nyyhkyttäen ja itkien vastasivat tuollaisiin sanoihin! Tuo ihailtava munkki otti sitten suuren pilariin nojaavan ristin, nosti sen ilmaan eteensä, jätti jalkineensa ulkomaisen porraskäytävän laidalle, astui alas portaat, ja kautta joukon, joka kunnioittavasti teki tilaa, kulki sen etunensä.

Renzo, vuodattaen runsaita kyyneleitä, vallan kuin olisi ollut yksi niitä, joilta pyydettiin tuota omituista anteeksiantoa, vetäytyi syrjään hänkin ja meni erään kojun luo. Siinä hän odotti, puoleksi piiloittuneena, vartalo takana ja pää edellä, silmät selkiselällään, sydän rajusti sykkien, mutta samalla mielessä uusi ja erityinen luottamus, mikä luullakseni oli syntynyt saarnan herättämästä hellyydestä ja yleisen helytymisen havaitsemisesta.

Nyt etenee isä Felice, avojaloin, kaulassa tuo köysi ja kantaen edellään kohotettuna tuota pitkää ja raskasta ristiä. Hänen kasvonsa olivat kalpeat ja laihat, ilmaisten samalla nöyryyttä ja rohkeutta. Hän astui eteenpäin hitaasti, mutta päättäväisesti, kuin henkilö, joka tahtoo sääliä toisen heikkoutta ja kaikessa kuin mies, joka noista ylenmääräisistä vaivoistaan olisi ammentanut voimaa kestäämään noita tehtävänsä kuuluvia lukuisia ja välttämättömiä vaivoja ja vastuksia. Heti hänen jälessään kulkivat varttuneimmat lapset, suurimmaksi osaksi avojaloin, aniharvat kokonaan puettuina, muutamat pelkkä paita yllä. Sitten seurasivat naiset, melkein kaikki taluttaen kädestä pikkutyttöä ja laulaen vaihdellen

miserere-virttä. Ja noiden äänien väsähtänyt kaiku, noiden kasvojen kalpeus ja riutunut ilme olisi täyttänyt myötätuntoisuudella jokaisen, joka sattumalta siinä olisi ollut pelkkänä katsojana. Mutta Renzo katsoi, tarkasti joka riviä, joka kasvoja, päästämättä ainoatakaan huomaamatta ohi; jono kulkikin niin hitaasti, että hän mukavasti saattoi tarkastuksensa toimittaa. Yhä kulkee väkeä ohi, yhä hän tarkastelee, mutta aina vaan turhaan; joskus hän ohimennen luo katseen vielä takana olevaan joukkoon, joka vähenemistään vähenee; ainoastaan harvoja on enää jäljellä, nyt kulkevat viimeiset ohi, kaikki ovat menneet, mutta kaikki ovat olleet vallan vieraita kasvoja. Käsivarret roikkuen ja pää kallistuneena olalle hän surullisin katsein seurasi tätä poistuvaa naisten joukkoa. Miesten jono yhä kulki ohi, ja uusi tarkkaavaisuus, uusi toivo syntyi hänessä kun hän tämän miesjonon jälkeen näki ilmaantuvan muutamia rattaita, mitkä kuljettivat niitä toipuvia, jotka eivät vielä kyenneet jalan kulkemaan, Tässä jonon osassa naiset tulivat viimeksi. Ja kulku oli nytkin niin hidas, että Renzo yhtä tarkoin saattoi tutkia kaikkia, ilman että ainoakaan häneltä jäi näkemättä.

Mutta mitä? Hän tutkii ensimmäiset, toiset, kolmannet rattaat, ja niin edespäin, mutta aina yhtä huonolla menestyksellä aina viimeisiin asti, joiden jälessä ei enää tule muita kuin eräs kapusiinimunkki, vakavan näköinen ja sauva kädessä, ikäänkuin jonon järjestäjänä.

Se oli tuo isä Michele, jonka mainitsimme määrätyn isä Felicen avustajaksi sairaalan johdossa.

Näin raukesi täydelleen tämä rakas toivo. Ja rautessaan se ei ainoastaan poistanut herättämäänsä lohdutusta, mutta, kuten useimmiten tapahtuu, jätti miehen entistään vielä tukalampaan tilaan. Tästälähin kaikkein onnellisin sattuma oli se, että tapaisi Lucian sairaana. Mutta kun toivon sijalle siirtyi entistään ankarampi levottomuus, hän takertui kaikin voimin tuohon surulliseen ja heikkoon johtolankaan. Hän poikkesi suurelle keskitielle ja kulki siihen suuntaan, mistä päin oli tullut. Saavuttuaan kappelin kohdalle hän polvistui sen alimmalle portaalle. Ja siinä hän kohotti Jumalan puoleen rukouksen, tai oikeammin sekavia, katkonaisia sanoja, huudahduksia, avun-anomuksia, valituksia, lupauksia, sanalla sanoen tuollaisen puheen, jota ei lausuta ihmisten kuullen, heillä kun ei ole tarpeeksi teräväjärkisyttä sellaista ymmärtääkseen, eikä kärsivällisyyttä sellaista kuunnellakseen; ihmiset eivät yleensä ole tarpeeksi suuria tunteakseen sellaiseen ylenkatseesta vapaata myötätuntoisuutta.

Hän nousi siitä hieman rohkaistuneena. Kuljettuaan sitten kappelin ympäri hän astui keskities jatkolle, jota ei vielä ollut nähnyt, ja joka johti toiselle portille. Vähän aikaa astuttuaan hän näki oikealla ja vasemmalla aitauksen, josta munkki oli puhunut, ja se oli vallan täynnä aukkoja, juuri niin kuin tämä oli sanonut. Renzo kävi sisälle yhdestä tuollaisesta aukosta ja oli nyt naisten osastossa. Melkein ensi askeleellaan hän huomasi maassa pienen kellon, sellaisen, jota monattot kantoivat jalkaan sidottuna; vahingoittumattomana hihnoineen se siinä oli. Hänen mieleensä johtui, että nämä vehkeet saattoivat olla hänen passinaan vapaata kulkua varten täällä. Hän nosti kellon ylös maasta, katseli, huomasi joku häntä, ja sitoi sen jalkaansa. Heti hän alkoi etsintänsä, mikä ainoastaan esineiden moninaisuuden vuoksi olisi ollut tavattoman vaikea, vaikka olisi ollut kysymys vallan erilaatuisista esineistä. Hän tähysteli ympärilleen ja sai nähdä uusia kurjuuden näkyjä, osaksi vallan samanlaisia kuin jo näkemänsä, osaksi vallan erilaisia. Siellä kestettiin samaa kärsimyksen taakkaa, kantaen toisella tavoin noita kärsimyksiä, riuduttiin, valitettiin, alistuttiin, säällittiin ja autettiin toisiaan eri tavalla, ja katsoja tunsu tästä kaikesta kuin uudenlaista sääliä ja kauhua.

Renzo oli jo kulkenut hyvän matkaa tuloksetta ja vastuksitta, kun kuuli takanaan huudettavan: — Hoi! mikä näytti häntä tarkoittavan. Hän kääntyi ja näki matkan päässä tarkastajan, joka kohottaen kättään todella viittasi hänelle huutaen:

— Tuolla sisällä huoneissa teitä tarvitaan; täällä on jo tehty puhdasta.

Renzo älysi heti, keneksi häntä luultiin ja että kulkunen oli väärinkäsityksen aiheuttaja. Hän oli harmissaan siitä, että oli yksinomaan ajatellut niitä ikävyyksiä, jotka tämän merkin avulla oli välttävä, eikä niitä, jotka sen kautta oli kohtaava. Ja heti hän mietti keinoa mitä pikimmin päästä pakoon tuolta henkilöltä. Hän nyökäytti hänelle moneen kertaan ja kiireisesti päätään, ikäänkuin huomauttaakseen hänelle, että oli ymmärtänyt ja että aikoi totella. Ja hän väistyi pois hänen näkyvistään, pujahtaen kokuksen väliin.

Kun luuli olevansa tarpeeksi kaukana, hän päätti heti vapautua esineestä, joka oli saattanut hänet pulaan. Ja tehdäkseen tämän tempun ilman että häntä huomattiin, hän meni pieneen solaan, joka jäi kahden, niin sanoakseni selin toisiinsa olevan kokuksen väliin. Hän kumartui hihnaa irrottamaan ja kun hän näin nojasi päätään toisen kokuksen olkiseinään, sisältä kuuluva ääni kajahti hänen korvaansa...

— Oi taivas, onko se mahdollista. Koko hänen sielunsa on siirtynyt hänen korvaansa, hänen hengityksensä keskeytyy: — Niin, niin, se on tuo ääni!...

— Mitä pelkäisimme? sanoi tämä sulaisen lempeä ääni; olemmehan kestäneet paljon pahempaa kuin

ukonilmaa. Hän, joka on suojellut meitä tähänasti, tulee meitä nytkin suojelemaan.

Se, ettei Renzo nyt ääneensä huudahtanut, ei johtunut pelosta joutua huomatuksi, vaan siitä, että hän oli vallan hengästynyt. Hänen polvensa huojuivat hervottomina, hänen silmänsä himmenivät. Mutta tätä kesti ainoastaan hetken. Seuraavassa tuokiossa hän oli jalkeillaan, entistään vilkkaampana ja virkeämpänä. Kädenkäänteessä hän kiersi kojun, saapui sen ovelle, näki sen, joka äsken oli puhunut, näki hänet kumartuneena vuodepahaisen yli. Tämä nainen kääntyy melua kuullessaan, katsoo ja luulee näkevänsä edessään harhanäyn; hän katsoo tarkemmin ja huutaa:

— Oi, laupias Jumala!

— Lucia, olen sinut löytänyt. Sinähän se todella olet! olet elossa! huudahti Renzo, lähestyen vallan vapisevana.

— Oi, laupias Jumala! toisti vielä ankarammin vavisten Lucia. Sinä? Mitä tämä merkitsee? Millä tavoin? ... miksi?... Rutto!

— Minulla se on ollut. Entä sinulla?

— Minulla myöskin. Ja äitini?...

— En ole häntä nähnyt, hän kun on Pasturossa; luulen kuitenkin, että hän voi hyvin. Mutta sinä ... kuinka vielä olet kalpea! Kuinka näytät heikolta! Mutta olet kuitenkin parantunut, eikö totta, olethan parantunut?

— Herra on tahtonut vielä jättää minut tänne maailmaan. Mutta voi, Renzo, miksi olet sinä täällä?

— Miksi? sanoi Renzo yhä enemmän lähestyen. Kysyt minulta: miksi. Miksi minun siis on täytynyt tänne tulla? Tarvitseeko minun sitä sinulle sanoa? Ketä toista maailmassa minä voisin ajatella kuin sinua? Eikö nimeni enää ole Renzo? Etkö sinä enää ole Lucia?

— Oi, mitä sanot!... Mutta eikö äitini ole kirjoituttanut sinulle?

— On, onpa hän todella minulle kirjoituttanut. Kauniita asioita totisesti kurjalle ahdistuneelle, pakolaiselle, joka ei ainakaan koskaan ole sinulle tehnyt mitään pahaa.

— Mutta Renzo! Renzo! kun tiesit ... miksi tulit, miksi?

— Miksikö tulin? Oi, Lucia! miksi tulin, sanot minulle. Niin monet lupaukset annettuamme. Emmekö siis enää ole samat kuin ennen? Etkö siis enää muista? Mikä vielä puuttui?

— Oi, Herra! huudahti suruisena Lucia, pannen kädet ristiin ja luoden katseet taivaaseen; miksi et ole osoittanut minulle sitä armoa, että olisit korjannut minut luoksesi!... Oi, Renzo! Mitä oletkaan tehnyt? Olinhan jo alkanut toivoa, että aikaa voittaen olisit minut unhoittanut...

— Kaunis toivo! Kauniita seikkoja, jotka lausut minulle noin vasten kasvoja!

— Oi, mitä olet tehnyt! Ja tässä paikassa! keskellä tätä kurjuutta! keskellä näitä näkyjä! Täällä, missä kuolema on alituisena vieraana, täällä olet voinut!...

— Niiden puolesta, jotka kuolevat, tulee rukoilla Jumalaa ja toivoa, että he menevät autuuden asuntoihin. Mutta ei ole silti oikein, että niiden, jotka elävät, täytyisi elää epätoivoisina...

— Mutta Renzo! Renzo! Et ajattele, mitä sanot. Lupaus Neitsyt Marialle!... Pyhä lupaus!

— Ja minä, minä sanon sinulle, että ne ovat lupauksia, joilla ei ole mitään pätevyyttä.

— Oi, taivaan Herra! Mitä sanot? Missä olet ollut tällä aikaa? Kenen kanssa olet seurustellut? Kuinka puhut?

— Puhun kuin hyvä kristitty ainakin. Ja Pyhästä Neitsyestä minulla on ollut parempi käsitys kuin sinulla; sillä uskon, ettei hän huoli lupauksista, jotka syöksevät lähimäisen turmioon. Jospa Neitsyt olisi puhunut, silloin olisi toisin. Mutta mitä tämä kaikki on ollut muuta kuin sinun mielijohteesi? Tiedätkö, mitä sinun pitäisi Neitsyt Marialle luvata? Sinun tulee luvata, että ensimmäisen tyttäreemme nimeksi panemme: Maria. Sellaista lupausta olen minäkin heti valmis tekemään. Tällaiset seikat tuottavat ainakin paljon enemmän kunniaa Pyhälle Neitsyelle; nämä ovat sellaisia hartauden ilmauksia, joissa on järkeä ja jotka eivät vahingoita ketään.

— Ei, ei; älä puhu noin. Sinä et tiedä, mitä puhut. Et tiedä mitä pyhän lupauksen antaminen tietää. Sinä et ole ollut sellaisessa tilassa, sinä et ole sitä kokenut. Mene, mene, taivaan nimessä!

Ja hän pakeni rajusti hänen luotaan, palaten viheliäisen vuoteen luo.

— Lucia! sanoi Renzo, paikaltaan liikkumatta: sano minulle ainakin, sanohan: ellei olisi tuota syytä, olisitko sama minulle?

— Sinä sydämetön mies! vastasi Lucia, kääntyen pois ja vaivoin pidättäen kyyneleitä. Jos saisit minut lausumaan turhia sanoja, sanoja, jotka minulle tekisivät pahaa, sanoja, jotka kenties olisivat syntejä, olisitko silloin tyytyväinen? Mene, mene pois, unhoita minut; näkeehän selvästi, ettei meitä oltu suotu toisillemme! Tuolla ylhäällä näemme toisemme jälleen. Emmehän enää niin kauan viivy tässä maailmassa. Mene: koeta saattaa äitini tietoon, että olen parantunut, että olen kohdannut hyväsydämisen ihmisen, tämän kunnan vaimon, joka on minulle äidin sijaisena. Sano hänelle, että toivon hänen säästyvän tästä pahasta, ja että näemme toisemme milloin ja miten Jumala tahtoo. Mene, taivaan nimessä, äläkä enää ajattele minua ... muulloin, kuin Jumalaa rukoillessasi.

Ja kuten henkilö, jolla ei enää ole muuta sanottavaa ja joka ei tahdo enää mitään kuulla, kuten henkilö, joka tahtoo paeta vaaraa, hän vetäytyi vielä lähemmäksi vuodetta, missä oli tuo vaimo, josta oli puhunut.

— Kuule minua, Lucia, kuule! sanoi Renzo, kuitenkin lähestymättä.

— En, en; poistu, minä rukoilen.

— Kuule; isä Cristoforo...

— Mitä?

— On täällä.

— Täällä? Missä? Miten sen tiedät?

— Puhuin hänen kanssaan juuri äsken. Olinpa kauankin hänen seurassaan. Ja hänenkaltaisensa hengenmies tuntuu minusta...

— Hän on täällä? Varmaankin auttamassa potilasparkoja. Mutta onko hänellä ollut rutto?

— Oi, Lucia, minä sitä suuresti pelkään.

Ja sillävälän kuin Renzo epäröi lausua tuota hänelle niin tuskallista sanaa, joka varmasti oli koskeva yhtä kipeästi Luciaan, tämä oli uudelleen poistunut vuoteen äärestä ja lähestyi Renzoa, joka virkkoi:

— Pelkään, että hänellä se on paraikaa.

— Oi tuota pyhää miesparkaa! Mutta mitä sanon, me olemme päinvastoin surkuteltavia. Miten on hänen laitansa? Onko hän vuoteessa? Hoidetaanko häntä?

— Hän on ylhäällä, kulkee ympärillä ja auttaa toisia. Mutta jos hänet näkisit, miten kalpea hän on, miten vaivaloisesti hän pysyy pystyssä. Niitä on jo nähnyt niin paljon, ettei ollenkaan voi erehtyä...

— Oi Jumalani. Ja hän on täällä?

— Täällä, ja varsin lähellä; vähän pitemmän matkan päässä kuin sinun kodistasi minun majalleni ... jos muistat.

— Oi, Pyhä Neitsyt...

— No niin, vähän kauempana. Ja voit ajatella, että olemme puhuneet sinusta! Hän sanoi minulle paljon asioita... Ja jos tietäisit, mitä hän minulle näytti. Mutta ensin tahdon sanoa sinulle, mitä hän aluksi sanoi minulle, aivan itsestään. Hän sanoi minun tekevän oikein siinä, että tulin sinua etsimään, ja Herralle olevan hyvin mieluista, että nuori mies menettelee sillä tavoin, sekä tahtovansa kernaasti auttaa minua löytämään sinut; kuten todella on tapahtunutkin. Mutta onhan hän pyhä mies. Siinä siis näet!

— Mutta jos hän on puhunut niin, johtuu se siitä, ettei hän tiedä...

— Mitäpä hän voisi tietää seikoista, jotka sinä olet tehnyt omasta päästäsi, ilman ohjetta ja kysymättä kenenkään neuvoa. Kunnan mies, järkevä mies kuin hän ei ikinä tule ajatelleeksi mokomia seikkoja. Mutta mitä hän minulle näyttikään!...

Ja nyt hän kertoi käyntinsä tuossa kojussa. Vaikka Lucian aistit ja henki tässä olopaikassa olivatkin pakosta tottuneet mitä voimakkaimpiin mielenliikuttuksiin, hän kuitenkin oli kokonaan kauhun ja säälin valtaama.

— Ja siinäkin tilaisuudessa hän puhui kuin pyhä mies ainakin, jatkoi Renzo. Hän sanoi, että Herra kenties on päättänyt armahtaa tuota onnetonta... — nyt en voi antaa hänelle muuta nimeä — mutta tahtoo, että me yhdessä rukoilemme hänen puolestaan... Yhdessä! Kuulitko?

— Niin, niin; tietysti rukoilemme, siellä, minne Herra tahtoo että kummankin tulee asettua. Rukouksemme Hän kyllä osaa yhdistää.

— Mutta mainitsenhan sinulle hänen omat sanansa...

— Mutta Renzo, hän ei tiedä...

— Mutta etkö käsitä, että kun pyhä mies puhuu, se merkitsee, että Herra panee hänet puhumaan, ja ettei hän olisi puhunut niin, ellei asianlaita todella olisi siten... Ja tuon onnettoman sielu? Olenhan minä rukoillut ja tulen vielä rukoilemaan hänen puolestaan; täydestä sydäimestä olen rukoillut, vannon kuin hän olisi ollut veljeni. Mutta millainen tuleekaan olemaan hänen tilansa toisessa maailmassa, ellei tässä maailmassa selvitetä sitä seikkaa, korjata sitä pahaa, jonka hän on tehnyt? Jos sinä tulet järkiisi, on kaikki oleva entisellään. Mikä on ollut, se on ollut; hän on saanut rangaistuksensa jo täällä alhaalla...

— Ei, Renzo, ei. Jumala ei tahdo, että me tekisimme pahaa, antaaksemme Hänelle tilaisuuden osoittaa armoa; jätä tämä Hänen toimeksensa. Meidän tehtävämme on Häntä rukoilla. Jos olisin kuollut tuona kauheana yönä, eikö Jumala voisikaan hänelle antaa anteeksi? Mutta en olekaan kuollut, olen pelastettu...

— Entä äitisi, tuo Agnese parka, joka on aina suonut minulle niin hyvää, ja jolla oli yksi ainoa toive, nimittäin nähdä meidät miehenä ja vaimona, eikö hänkin sinulle sanonut, että tuo on nurinkurinen päähänpisto? Hän, joka on saanut sinut järkeväksi toistekin, hän kun muutamissa seikoissa ajattelee oikeammin kuin sinä.

— Äitini! Tahdotko, että äitini neuvoisi minua rikkomaan pyhän lupaukseni? Mutta Renzo, olet vannon suunniltasi.

— Voi, mitä minun pitää sinulle enää sanoa? Te naiset, tällaisia asioita te ette kykene ymmärtämään. Isä Cristoforo pyysi minua palaamaan luokseen kertomaan, olenko löytänyt sinut. Menen sinne, niin saamme kuulla, mitä hän sanoo...

— Niin, niin; mene tuon pyhän miehen luo; sano, että rukoilen hänen puolestaan, ja että hän rukoilisi minun puolestani, minä kun sitä niin suuresti tarvitsen. Mutta taivaan rakkauden nimessä, sieluni autuuden nimessä, älä enää tule tänne, tekemään minulle pahaa, minua ... kiusaamaan. Isä Cristoforo osaa sinulle selittää asiat ja saattaa sinut jälleen järkiisi; hän on rauhoittava sydämesi.

— Rauhoittava sydämeni! Mitä siihen tulee, niin karkoita kokonaan se ajatus mielestäsi. Johan kirjoitit minulle tuon kamalan sanan; ja minä itse parhaiten tiedän, kuinka suuresti se on saattanut minut kärsimään. Ja nyt vielä sinulla on sydäntä sitä minulle sanoa! Mutta minä sanon sinulle päinvastoin, ettei minun sydämeni koskaan tule rauhoittumaan. Sinä tahdot unhoittaa minut; mutta minä en tahdo koskaan unhoittaa sinua. Ja minä sinulle vakuutan, että jos sinä saatat minut mielettömäksi, en enää koskaan saa järkeäni takaisin. Hiiteen silloin ammatti, hiiteen siivo elämä! Sinä tahdot pakoittaa minut elämään raivopäänä koko elinikäni, ja raivokkaana minä totisesti tulen elämään... Ja tuo onneton miesparka! Jumala tietää, olenko siinä tapauksessa antanut hänelle anteeksi sydämeni pohjasta; mutta sinä... Tahdotko siis saattaa minut ikäni ajattelemaan, että ellei häntä olisi ollut... Lucia, sanoit, että minun täytyy sinut unhoittaa! Mutta mitä on minun tekeminen? Ketä luulet minun ajatelleen koko tämän ajan?... Ja niin monen seikan, niin monen lupauksen jälkeen. Mitä olen sinulle tehnyt, sittenkuin erosimme? Senkö vuoksi, että olen paljon kärsinyt, sinä minua näin kohtelet? Senkö tähden, että minulla on ollut onnettomuuksia, että maailma on minua vainonnut, että olen oleskellut niin kauan poissa synnyinseuduiltani, suruissani, kaukana luotasi? Senkö vuoksi, että ensi hetkenä, kun olen voinut, olen tullut sinua etsimään?

Kun itku salli Lucian puhua, hän huudahti uudelleen pannen kätensä ristiin ja kohottaen taivasta kohti kyynelten peittämät silmänsä.

— Oi kaikkein pyhin Neitsyt, tule avukseni! Tiedät, etten tuon kamalan yön jälkeen ole viettänyt tällaista hetkeä. Autoit minua silloin, auta minua nytkin!

— Niin, Lucia; teet oikein avuksihuutaessasi pyhää Neitsyttä. Mutta miksi luulet, että hän, joka on niin hyvä, joka on armeliaisuuden äiti, voisi tuntea tyydytystä siitä, että sallisi meidän kärsiä? Minä

ainakin luulisin ... sananko vuoksi, jonka tulit lausuneeksi hetkenä, jolloin et tietänyt, mitä sanoit? Luuletko, että hän silloin auttoi sinua, jättääkseen meidät sittemmin pulaan?... Jos tämä nyt vaan on sinun puoleltasi veruke; jos minä sittemmin mahdollisesti olen käynyt sinulle vastenmieliseksi ... niin sano se minulle ... puhu suoraan.

— Armahda, Renzo, sääli minua, rakkaiden vainajien nimessä, lopeta jo; älä surmaa minua... Se ei olisi sopiva hetki. Mene isä Cristoforon luo, pyydä häntä sulkemaan minut rukouksiinsa ... äläkä enää palaa tänne, älä enää palaa tänne...

— Menen, mutta älä luule, etten palaisi. Vaikka olisit maailman äärissä, niin palaan sittenkin.

Ja hän katosi.

Lucia meni istumaan, tai oikeammin vajosi maahan, vuoteen viereen; ja nojaten siihen päänsä, hän yhä edelleen itki katkerasti.

Vaimo, joka siihenasti oli ollut korvat ja silmät auki, kuitenkin sanaakaan hiiskumatta, kysyi nyt, mikä oli tuo ilmestys, mitä merkitsivät tuo kiistely ja nuo kyynel.

Mutta kenties lukija puolestaan kysyy, kuka oli tämä nainen. Tyydyttääksemme tätä toivomusta ei meidän tarvitse tuhlata monta sanaa.

Hän oli varakas kauppiaan vaimo, noin kolmenkymmenvuotias.

Muutaman päivän kuluessa hän oli nähnyt kodissaan kuolevan miehensä ja kaikki lapsensa. Saatuaan vuorostaan ruton kotvan aikaa myöhemmin, hänet oli siirretty sairaalaan ja viety asustamaan tuohon kojuun samaan aikaan kuin Lucia, joka voitettuaan huomaamattaan taudin ankarimman puuskan ja vaihdettuaan, niinikään huomaamattaan, moneen kertaan seuraa, alkoi parantua ja jälleen tulla tajuihinsa; sillä taudin alusta, vielä ollessaan Don Ferranten talossa, hän oli kokonaan menettänyt tajunsa. Tuohon pieneen majaan ei mahtunut muuta kuin kaksi asujaa. Ja näiden kahden suruisen, hylätyn, niin suuren joukon keskellä eristetyn olennon välillä oli syntynyt läheinen ystävyys ja kiintymys, joka tuskin olisi voinut syntyä pitkällisestä seurustelusta.

Lyhyen ajan kuluttua Lucialla oli tilaisuus hoitaa toveriaan, joka oli mitä surkeimmassa tilassa. Nyt, kun tämäkin oli voittanut vaaran, he pitivät toisilleen seuraa, rohkaisivat toinen toistaan ja valvoivat toinen toisensa tarpeita. He olivat toisilleen luvanneet, että ainoastaan yhdessä läksisivät pois sairaalasta, jopa olivat sopineet, etteivät sittenkään enää koskaan eroaisi. Kauppiaan leski, joka oli jättänyt veljensä, terveyslautakunnan tarkastajan, haltuun talonsa, myymälänsä ja rahansa, mitkä kaikki olivat hyvässä kunnossa, oli jäävä yksin ja alakuloisena omistava enempää, kuin mitä tarvitsi mukavasti elääkseen, minkä vuoksi tahtoi luokseen Luciaa, tyttärenä tai sisarena. Saattaa kuvitella kuinka kiitollisena tälle vaimolle ja Kaitselmukselle Lucia oli suostunut tähän ehdoitukseen. Mutta ainoastaan niin pitkäksi aikaa, kunnes oli saapa tietoja äidiltään ja kuulla, kuten toivoi, hänen mielipiteensä asiasta.

Muuten hän, harvapuheinen kun oli, ei koskaan ollut leskelle puhunut sanaakaan aviolupauksestaan, eikä muista omituisista seikkailuistaan. Mutta nyt, ollen näin suuren mielenliikutuksen alaisena, hän tunsikin ainakin yhtä paljon tarvetta avata sydäntään, kuin mitä toinen tunsikin halua kuulla hänen tunnustuksiaan. Ja puristaen molemmin käsin toverinsa kättä, hän heti ryhtyi tyydyttämään toisen pyyntöä, ilman muuta estettä, kuin minkä nyhkytykset silloin tällöin asettivat hänen kertomukselleen.

Tälläväläin Renzo täyttä vauhtia juoksi Cristoforon olopaikkaa kohti. Hieman tarkattuaan ja vähän juostuaan epsyksiin, hän viimein saapui sinne. Hän löysi kojun, mutta ei tavannut sieltä munkkia. Mutta samoillessaan sinne tänne ja tähysteltyään eri tahoille, hän näki hänet kojussa, kumartuneena melkein maahan asti, antamassa viimeistä lohdutusta kuolevalle. Renzo pysähtyi ja odotti ääneti. Kotvan senjälkeen hän näki hänen sulkevan tuon poloisen silmät, sitten polvistuvan, rukoilevan hetken ja nousevan.

Silloin Renzo meni hänen luokseen.

— Kas, sanoi munkki, nähdessään hänen tulevan. No miten on?

— Hän on siellä; olen löytänyt hänet!

— Missä tilassa hän on?

— Parantunut, tai ainakin ylhäällä vuoteesta.

— Jumala olkoon kiitetty.

— Mutta ... sanoi Renzo, tultuaan häntä tarpeeksi lähelle, voidakseen puhua puoliääneen: on olemassa toinen vaikeus.

— Mitä tarkoitat?

— Tarkoitan että... Tiedättehän miten hyvä tuo tyttöparka on; mutta joskus hän on hieman itsepäinen. Niin monen lupauksen jälkeen, kaiken sen jälkeen, minkä tekin tiedätte, hän nyt sanoo, ettei voi tulla vaimokseni, hän kun sanoo, nähkääs, että hän tuona kuuluisana kauhun yönä sai päänsä pyörälle, ja on, nähkääs, niin sanoakseni pyhittänyt itsensä Neitsyt Marialle. Seikkoja, joissa ei ole tervettä järkeä, eikä totta? Seikkoja, jotka voivat olla hyviä, jos niitä oikein ymmärtää tehdä; mutta meille, yksinkertaisille ihmisille, jotka emme tiedä, miten ne oikein ovat tehtävät ... eikö totta, ne ovat järjettömiä.

— Sanoppas, onko hän kaukana täältä?

— Ei suinkaan; muutaman askeleen päässä kappelin tuolla puolen.

— Odota minua tässä hetkinen, sanoi munkki, ja sitten menemme sinne yhdessä.

— Varmaankin sitten saatte hänet järkiinsä...

— En tiedä mitään, poikaseni; minun täytyy kuulla, mitä hänellä itsellä on minulle sanottavaa.

— Ymmärrän, sanoi Renzo.

Ja katse maassa, käsivarret ristissä rinnalla, hän jäi siihen miettivään asentoon, märehkien epävarmuuttaan, joka oli yhtä eheä kuin edellä.

Munkki meni uudelleen hakemaan tuota isä Vittoriota ja pyysi häntä vieläkin tekemään sijaisen virkaa. Hän meni sisälle kojuunsa, palasi sieltä koppa mukanaan, astui Renzon luo ja sanoi:

— Menkäämme.

Ja hän kulki edellä, lähestyen tuota samaa kojua, johon vähää aikaisemmin olivat yhdessä astuneet sisälle. Tällä kertaa hän meni sinne yksin, ja seuraavassa tuokiossa ilmestyi taas ovelle sanoen:

— Ei mitään! Rukoilkaamme.

Sitten hän virkkoi:

— Opasta sinä nyt minua.

Ja muuta puhumatta he läksivät liikkeelle.

Ilma oli synkistymistään synkistynyt ja ennusti nyt pikaista ja varmaa rajuilmaa. Taajat salamat keskeyttivät jo täydellisesti maille laskeutunutta pimeää, valaisivat hetkeksi pitkiä kattoja ja pylväskäytävien holvikatoksia, kappelin kupua ja kojujen matalia huippuja. Ukkonen, jyrähdellen äkkiä melukkaasti, kiidätti jylisevää paukettansa toisesta taivaan laidasta toiseen. Nuori mies kulki etumaisena, tarkaten tietä, sydän täynnä levotonta odotusta, vastenmielisesti harventaen askeleitaan, saattaakseen ne kumppaninsa voimien mukaisiksi. Tämä, väsymyksen lamauttamana, tautinsa painamana, tukahuttavan kuumuuden ahdistamana, astui vaivaloisesti, tavan takaa kohottaen kasvonsa taivasta kohti, ikäänkuin voidakseen hengittää vapaammin.

Niin pian kun Renzo oli saapunut kojun kohdalle, hän pysähtyi, kääntyi ja sanoi ääni värähdellen:

— Se on tässä.

He astuvat sisälle...

— Tuossa he ovat! huudahtaa vaimo vuoteelta.

Lucia kääntyy, nousee äkkiä, menee vanhusta vastaan ja huudahtaa:

— Oi, mitä näen! Isä Cristoforo!

— No niin, Lucia! Kuinka monesta tuskasta Herra onkaan sinut vapauttanut? Varmaankin olet hyvin onnellinen siitä, että aina olet luottanut Häneen!

— Olen, luonnollisesti. Mutta te, isäni? Voi minua, kuinka te olette muuttunut! Miten voitte? Sanokaa, miten voitte.

— Kuten Jumala tahtoo, ja kuten hänen armonsa nojalla, minäkin tahdon, vastasi munkki selkeään

näköisenä.

Ja vedettyään hänet syrjään, hän sanoi:

— Kuule, en voi jäädä tänne kuin muutamaksi hetkeksi. Oletko valmis uskomaan itsesi minulle kuten ennen?

— Oi, olettehan te yhä isäni?

— No niin, tyttäreni, mikä on se lupaus, josta Renzo puhuu?

— Se on lupaus, jonka olen antanut Neitsyt Marialle pysyä naimattomana.

— Lapsiparka! Mutta ajattelitko silloin, että olit toisen lupauksen sitoma?

— Kun oli kysymys Herrasta Jumalasta ja Neitsyestä, en sitä ajatellut.

— Herra, rakas lapseni, hyväksyy uhrauksemme, kun täysin kykenemme niitä tekemään. Hän tahtoo sydäntä, ihmisen vapaata tahtoa. Mutta ethän sinä voinut tarjota Hänelle toisen tahtoa, jolle olit antanut sitovan lupauksesi.

— Olenko tehnyt pahoin?

— Et, lapsiparka, sitä ei sinun tarvitse ajatella. Luulenpa päinvastoin, että Pyhä Neitsyt on täysin hyväksynyt ahdistuneen sydänparkasi aivoituksen ja että hän sen on tarjonnut sinun puolestasi Jumalalle. Mutta, sanoppa minulle, etkö koskaan kysynyt keneltäkään neuvoa tuon lupauksesi suhteen?

— En ole katsonut olevan väärin käydä siitä ripille; mutta sitä vähäistä hyvää, minkä me ihmiset täällä maan päällä voimme tehdä, ei tarvitse muille kertoa.

— Eikö mikään muu syy estä sinua täyttämästä lupaustasi Renzolle?

— Tuota noin ... mitä minuun tulee ... niin mikä muu syy?... En voi sanoa ... mutta ei ole muuta syytä ... jatkoi Lucia epäröiden, mikä osoitti kaikkea muuta kuin ajatuksen epävarmuutta. Ja hänen kasvonsa, jotka vielä olivat taudin vaalentamat, hulmahtivat äkkiä vallan punaisiksi.

— Uskotko, virkkoi munkki, luoden alas katseensa, että Kirkolla on oikeus pidättää ja päästää, riippuen siitä, jos seuraa suurempi hyvä, ne velat ja velvoitukset, joihin ihmiset ovat voineet sitoutua?

— Sen uskon.

— Tiedä siis, että meillä, joille on uskottu sielujen hoito tässä olopaikassa, kaikkia niitä varten, jotka meihin vetoavat, on mitä laajin valtuus kirkon puolelta, ja että minä siis voin, jos sinä sitä haluat, päästää sinut jokaisesta sitoumuksesta, oli se mikä tahansa, johon tämä lupaus sinua velvoittaa.

— Mutta eikö ole synti peruuttaa, katua Pyhälle Neitsyelle tehtyä lupautta? Silloin tein sen oikein sydämeni pohjasta ... sanoi Lucia, ollen rajun mielenliikutuksen kiihoittamana niin odottamattoman yllätyksen, tai oikeammin toivon johdosta, ja samalla pelosta, jota vahvistivat kauan hänen mielensä täyttäneet ajatukset.

— Synti, lapseni? sanoi isä. Onko synti turvautua Kirkkoon, ja pyytää sen palvelijalta, että hän käyttäisi valtaa, jonka hän siltä on saanut, jonka hän Jumalalta on saanut? Minä olen itse ollut näkemässä, millä tavoin te olette johtuneet yhteen liittymään; ja totisesti, jos ikinä minusta on näyttänyt, että Jumala on suonut kahden ihmisen liittyä toisiinsa, niin olette te sellaisia. En saata käsittää, miksi Jumala nyt tahtois teitä erottaa. Ja minä siunaan häntä siitä, että Hän minulle, arvoton kun olen, on antanut vallan puhua Hänen nimessään, ja päästää sinut vapaaksi lupauksestasi. Ja jos sinä pyydät minua julistamaan sinut vapaaksi lupauksestasi, en suinkaan estele sitä tekemästä. Jopa haluan, että sitä pyytäisit.

— Siis ... siis! ... minä sitä pyydän, sanoi Lucia, kasvoissa ilme, jota ainoastaan häveliäisyys himmensi.

Munkki viittasi Renzoa lähestymään; tämä seisoj etäisimmässä sopessa, tarkasti kuunnellen — eihän hän voinut muuta tehdä — tätä vuoropuhelua, joka niin suoranaisesti, niin mieskohtaisesti koski häntä; ja kun hän oli astunut lähemmäksi, munkki lausui, kohottaen ääntään, Lucialle:

— Kirkolta saamani vallan nojalla, julistan minä sinut vapaaksi neitseellisyyden lupauksesta, julistan kaiken sen, minkä sinä teit ajattelemattomasti, kumotuksi ja vapautan sinut kaikesta siitä velvoituksesta, jonka sen kautta olet voinut päällesi ottaa.

Lukija käsittää, millaista musiikkia nämä sanat olivat Renzon korvissa. Silmillään hän mitä



hartaimmin kiitti niiden lausujaa; ja hän haki, vaikka turhaan, oitis Lucian katseita.

— Palaa hyvässä turvassa ja täydessä luottamuksessa entisiin vakaumuksiisi, jatkoi kapusiinilainen. Ano uudelleen Herralta sitä armoa, jota ennen häneltä anoit, tullaksesi hyväksi puolisosksi. Ja ole varma siitä, että hän sen on myöntävä entistä runsaampana näin monien kärsimysten jälkeen. — Ja sinä, hän sanoi kääntyen Renzon puoleen, muista, poikani, että Kirkko antaessaan sinulle tämän toverin, ei suinkaan tarjoa sinulle ajallista ja maallista lohdutusta, joka, joskin se olisi eheä ja vapaa kaikesta surusta, kuitenkin välttämättömästi loppuisi suureen suruun eronne hetkenä; vaan että se sen tekee, johdattaakseen teidät molemmat sille lohduttavan ilon polulle, jolla ei loppua ole. Rakastakaa toisianne kuin matkakumppanit ainakin, ajatellen, että teidän on eroaminen toisistanne täällä alhaalla, mutta toivoen tapaavanne toisenne tuolla ylhäällä ainiaaksi. Ylistäkää taivasta, joka on saattanut teidät tähän tilaan, ei rajujen ja haihtuvien ilojen, vaan kärsimyksen ja kurjuuden kautta, valmistaaakseen teitä vastaanottamaan rauhallista ja hillittyä onnea. Jos Jumala lahjoittaa teille lapsia, niin pitäkää silmämääränänne kasvattaa heidät Häntä varten, herättää heissä rakkautta Häneen ja kaikkiin ihmisiin. Ja silloin olette varmat, että ohjaatte heitä hyvin kaikessa muussa. — Lucia! onko hän sinulle sanonut — ja hän osoitti Renzoa — kenet hän näki täällä?

— Oi, isäni, hän sen kyllä sanoi.

— Rukoilkaa hänen puolestaan. Älkää siihen väsykö. Ja rukoilkaa myös minunkin puolestani... Lapsukaiset, haluan, että teillä olisi muisto munkkiparalta.

Ja nyt hän otti esiin kopastaan karkeasta puusta tehdyn lippaan, joka oli höylätty ja koristettu kapusiinilaisen huolella ja hienolla aistilla. Hän jatkoi:

— Tässä sisällä on jäännös tuosta leivästä ... ensimmäisestä, jota armon-antimena olen pyytänyt; se on tuo leipä, josta olette kuulleet puhuttavan! Minä luovutan sen teille: säilyttäkää sitä. Näyttäkää sitä lapsillenne! He tulevat surulliseen maailmaan, surullisiin aikoihin, keskelle ylvästelijöitä ja kiihoittajia. Sanokaa heille, että heidän aina tulee antaa anteeksi, aina ja kaikki, kaikki! ja että hekin rukoilevat munkkiparan sielun puolesta.

Ja hän ojensi lipasta Lucialle, joka vastaanotti sen kunnioittavasti, kuin olisi se ollut pyhänjäännös. Sitten munkki virkkoi ääni levollisempänä:

— Sano nyt minulle, mitä turvaa ja tukea sinulla on Milanossa, Minne aiot mennä asumaan täältä lähdeyttäsi? Ja kuka vie sinut äitisi luo, jonka Jumala toivoaksemme on suojellut terveenä?

— Tämä hyvä rouva on tällä aikaa vallan äitini sijassa. Me lähdemme täältä yhdessä, ja hän on pitävä huolen kaikesta.

— Jumala häntä siunatkoon! sanoi munkki, lähestyen vuodetta.

— Minäkin teitä kiitän, sanoi leski, siitä onnesta, minkä olette tuottanut näille ihmisparoilte, vaikka toivoni olikin aina saada pitää luonani tätä rakasta Luciaa. Mutta vastaiseksi pidän häntä talossani; saatan itse hänet hänen kotikyläänsä ja luovutan hänet äitinsä haltuun. Ja — näin hän jatkoi puoliääneen, — tahdonpa antaa hänelle myötäjaiset. Minulla on liiaksi omaisuutta, sillä niistä, joiden olisi määrä siitä kanssani nauttia, ei enää ole ainoatakaan olossa.

— Täten voitte te, vastasi munkki, tehdä mieluisen teon Herralle, ja samalla hyvän teon lähimmäisellenne. En enempää suosita teille tätä nuorta naista, sillä näen jo, että hän on kuin oma lapsenne. Ei enää voi muuta kuin kiittää Herraa, joka osaa näyttäytyä isäksi vitsaustensakin ahdistaa, ja joka johtamalla teidät yhteen, on antanut niin selvän merkin rakkaudesta teihin molempiin. — Siis matkaan, hän sitten virkkoi kääntyen Renzon puoleen ja tarttuen hänen käteensä. Meillä molemmilla ei enää ole mitään tehtävää täällä. Olemmepa jo viiptyneet täällä liiankin kauan. Lähtekäämme.

— Oi, isä, sanoi Lucia: saanko vielä nähdä teidät? Minä olen parantunut, minä, joka en tee mitään hyvää tässä maailmassa, ja te!...

— Olen jo aikoja sitten, vastasi vanhus vakavasti ja lempeästi, aikoja sitten anonut Herralta armoa, suurta armoa, nimittäin saada päättää päiväni lähimäiseni palveluksessa. Jos hän nyt tahtoo myöntää sen minulle, on minulle tarpeellista, että kaikki, jotka minua rakastavat ja säälivät, auttavat minua häntä kiittämään. No niin, lähtekäämme. Sanokaa Renzolle, mitä tahdotte saattaa äitinne tietoon.

— Kerro hänelle kaikki, mitä olet nähnyt, sanoi Lucia sulhaselleen: että täällä olen tavannut toisen äidin; että palaan hänen luokseen niin pian kuin suinkin, ja että hartaasti toivon tapaavani hänet terveenä.

— Jos tarvitset rahoja, sanoi Renzo, on minulla tässä kaikki ne rahat, jotka lähetitte, ja...

— Ei, ei suinkaan, keskeytti leski; minulla on niitä enempi, kuin mitä tarvitsen.

— Lähtekäämme, toisti munkki.

— Näkemiin, Lucia!... Jääkää hyvästi tekin, hyvä rouva, virkkoi Renzo, joka ei löytänyt sanoja ilmaistakseen, mitä tunsu.

— Kuka tietää, eikö Herra suo meille sitä armoa, että vielä kaikki kerran näemme toisemme jälleen? huudahti Lucia.

— Olkoon Hän aina kanssanne, ja siunatkoon Hän teitä, sanoi molemmille ystävättäriille isä Cristoforo.

Ja hän poistui majasta Renzon kanssa.

Ilta oli vallan lähellä, ja rajuilman puhkeaminen näytti yhä lähempää uhkaavan. Munkki tarjosi uudelleen Renzolle yömajaa kojussaan.

— En saata pitää sinulle seuraa, hän lisäsi, mutta sinulla on ainakin katto pääsi päällä.

Mutta Renzo tunsu vastustamatonta tarvetta lähteä liikkeelle, eikä ollut halukas kauempaa viipymään moisessa paikassa, varsinkaan, kun hänellä ei olisi ollut lupa tavata Luciaa ja kun ei edes olisi voinut hieman seurustella kelpo munkin kanssa. Mitä tuli vuorokauden aikaan ja ilmaan, saattaa sanoa, että yö ja päivä, auringonpaiste ja sade, länsi- ja pohjatuuli olivat hänestä sinä hetkenä vallan yhdentekeviä.

Hän siis kiitti munkkia, selittäen tahtovansa mitä pikimmin lähteä Agnesea etsimään.

Kun olivat keskimäisellä tiellä, munkki puristi hänen kättänsä ja sanoi:

— Jos tapaat, minkä Jumala suokoon, tuon hyvän Agnesen, niin sano hänelle terveisiä minultakin. Ja hänelle, ja kaikille muille, jotka ovat elossa ja muistavat veli Cristoforoa, sano, että rukoilevat hänen puolestaan. Jumala seuratkoon askeleitasi, ja siunatkoon sinua alati.

— Oi, rakas isä!... Näemmekö toisemme jälleen? Näemmeköhän toisemme jälleen?

— Tuolla ylhäällä, niin toivon.

Ja näin sanottuaan hän erosi Renzosta, joka jäi katsomaan häntä, kunnes hän oli kadonnut näkyvistä. Sitten Renzo kiireisesti kulki portille, luoden oikealle ja vasemmalle viimeisen säälin silmäyksen tähän tuskien tyyssijaan. Siellä oli paraikaa tavaton liike; monattot juoksentelivat edestakaisin, tavaroita kokoiltiin, kojujen kangasseiniä kohenneltiin ja potilaat kulkivat horjuen ja hapuillen joko kojuihin tai pylväskäytäviin hakemaan suojaa uhkaavalta rajuilmalta.

## SEITSEMÄSNELJÄTTÄ LUKU.

Todella Renzo tuskin oli astunut sairaalan kynnyksen yli ja poikennut oikealle astumaan tietä, jota myöten aamulla oli saapunut kaupungin muurille, kun alkoi rakeiden tapaan sadella harvoja ja suuria pisaroita, jotka pudoten valkoiselle ja kuivalle tielle, ja ponnahtaen siitä takaisin, nostivat ilmaan hienoa pölyä. Mutta pian pisarat kävivät tiheämmiksi ja muodostivat oikean sateen; ja ennenkuin hän oli saapunut polulle, tuli vettä alas kuin saavista kaataen. Renzo ei suinkaan siitä käynyt levottomaksi, vaan kahlasi päinvastoin iloisena eteenpäin, nauttien tästä raittiista viileydestä, tästä ropinasta, tästä korsien ja lehtien kahinasta, jotka heiluivat, valuivat vesipisaroita ja loistivat kirkkaan vihreinä. Hän hengitti pitkään ja syvään. Ja tässä luonnon virkoamisessa hän ikäänkuin vapaammin ja vilkkaammin tunsu omassa kohtalossaan tapahtunutta muutosta.

Mutta kuinka paljoa täydellisempi olisi ollut tämä tunne, jos hän olisi voinut arvata, mikä nähtiin muutama päivä myöhemmin, nimittäin, että tämä sade huuhteli pois rutonsiemenet, että, jos ei sairaala sen päivän jälkeen voinutkaan päästää seinensä sisältä kaikkia eläviä, jotka se sisälsi, se ei ainakaan enää niellyt kitaansa toisia, että viikon kuluttua nähtiin ovien ja myymälöiden jälleen aukenevan, ja että silloin enää puhuttiin korkeintaan eristävistä varokeinoista, ja että rutosta jäi sinne tänne jokunen jälki; tuollainen häntä, jonka jokainen vitsauksen hirviö aina ajaksi jättää jälkeensä!

Matkamiehemme kulki siis iloisena, selvittämättä itselleen minne ja tokko yleensä hänen piti pysähtyä sinä yönä, hänestä kun vaan oli pääasia rientää eteenpäin ja mitä pikimmin saapua kotikyläänsä, tavata joku, jonka kanssa olisi voinut puhua, jolle olisi voinut kertoa seikkailunsa, ennenkaikkea, jotta olisi pian voinut lähteä matkaan Pasturoon Agnesea hakemaan. Hän astui, mieli vielä vallan kuohuksissa sen päivän kokemuksista. Mutta noista kurjuuden, kauheuden ja vaarojen kuvista sukelsi aina esiin yksi ajatus: "Olen hänet löytänyt; hän on parantunut, hän on minun omani!" Ja samassa hän hypähti ilosta, roiskuttaen ympärilleen vettä kuin villakoira, joka noustuaan vedestä rannalla pudistaa itseään. Toiste hän tyytyi vähäiseen käsien hierontaan ja riensi entistä voimakkaammin eteenpäin. Katsellessaan tietä, hän ikäänkuin poimi ne ajatukset, jotka oli tullessaan sinne jättänyt aamulla ja edellisenä päivänä, ja kaikkein halukkaimmin juuri ne, joita silloin enimmin oli koettanut karkoittaa: epäilykset, vaikeudet löytää hänet, löytää hänet elävänä niin useiden kuolleiden ja kuolevien joukosta!

— Ja löysin hänet elävänä! hän vielä itsekseen lisäsi. Ajatuksissaan hän siirtyi takaisin tuon päivän kaikkein hirvittävimpiin kohtauksiin; hänellä oli elävänä edessään tuo hetki, jolloin tarttui kolkuttimeen ja ajatteli: "Onko hän siellä, vai eikö ole." Ja siihen hän oli saanut niin äreän vastauksen. Eikä hänellä ollut aikaa siitä loukkautuneessa mielessään tointua, kun jo tuo hurjistunut roistojoukko hyökkäsi hänen kimppuunsa. Ja tuo sairaala, tuo nielevä meri! Sieltä minun piti hänet löytää! Ja löysinkin! Hänen mieleensä palasi niinikään tuo hetki, jolloin parantuneiden jono oli kulkenut ohi: mikä kauhea hetki! Mikä sydämentuska, kun ei ollut häntä siinä nähnyt! Ja nyt tuo kaikki oli yhdentekevää. Ja tuo naisten osasto sairaalassa! Ja siellä, tuon kojun takana, juuri kun hän vähimmin odotti, tuo ääni, todella juuri tuo ääni! Ja sitten nähdä hänet jalkeilla! Mutta olihan vielä jälellä tuo lupauksen solmu, ja kireämmälle vedetty kuin koskaan. Mutta sekin selvisi! Ja tuo viha Don Rodrigoa kohtaan, tuo lakkaamaton kostonhimo, joka katkerointi kaikki hänen surunsa, myrkytti kaikki hänen lohduttavat toiveensa, sekin oli haihtunut! Sanalla sanoen, olisi vaikeata kuvitella onnellisempaa tilaa kuin hänen, lukuunottamatta hänen levottomuuttaan Agneseen nähden, ja surua, minkä aiheutti isä Cristoforon terveydentila ja se seikka, että yhä vielä oltiin keskellä ruttoa.

Iltahämärässä hän saapui Sestoon; eikä sade näyttänyt aikovan herjetä. Mutta kun hän tunsu jalkansa tavattoman virkeiksi ja kun oli niin paljon vaikeuksia saada sopiva yömaja, ja ollen näin kosteassa tilassa ei hän edes ajatellut yöpymistä, Ainoa hankaluus, joka häntä vaivasi, oli vahva ruokahalu. Sillä näin suuri menestys olisi pannut hänet helposti sulattamaan vallan toisenlaisia ruoka-annoksia kuin kapusiinilaisen niukkaa liemiruokaa. Hän tähysteli, eikö täälläkin löytäisi leipurin myymälää. Hän löysikin sellaisen. Hän osti kaksi leipää, jotka ojennettiin hänelle pihdeillä ja noudattamalla kaikkia muita varokeinoja. Toisen niistä hän pisti taskuunsa, toista alkoi syödä; ja eteenpäin!

Kun hän kulki Monzan läpi, oli jo täysi yö. Kuitenkin hänen onnistui löytää portti, joka johti hänen tielleen. Mutta lukuunottamatta tätä onnellista sattumaa, joka ei ole vähäksi arvosteltava, saattaa kuvitella, millaisessa kunnossa oli tie, ja mihin kuntoon se hetki hetkeltä joutui.

Ollen — samoin kuin kaikki nämä tiet, kuten lienemme toisaalla maininneet — kahden multapenkereen välissä, melkein kuin virranpohja, se oli muodostunut tuona hetkenä, jos ei suorastaan joeksi, niin ainakin lokaojaksi; ja tavan takaa siinä oli kuoppia, niin että hädin tuskin sai niistä jalkineensa ja jalkansakin jälleen tielle pelastetuiksi. Mutta Renzo suoriutui niistä niin hyvin kuin saattoi, osoittamatta kärsimättömyyttä, kiroilematta ja vaivaansa surematta; sillä hän ajatteli, että joka askel, niin vaivaloinen kuin olikin, vei hänet eteenpäin, ja että sade oli lakkaava, kun Jumala niin salli, ja että päivä oli valkeneva aikanansa, ja että se matka, jonka hän sillä välin suoritti, oli selän takana.

Eikä hän edes näitä hankaluuksia ajatellut muulloin, kuin kaikkein vaivaloisimmissa kohdissa. Tämä oli päinvastoin huvia. Hänen mielessään työskenteli, sen kokonaan täyttäen, viimeksi kuluneiden surullisten vuosien muistelemisen; paljon oli ollut sekavuutta, vastoinkäymisiä, sellaisia hetkiä, jolloin oli ollut menettämäisillään toivonkin ja valmis katsomaan kaikkea menetetyksi. Ja nyt hän niihin vertasi niin erilaisen tulevaisuuden kuvaa: Lucian saapumista, häitä, kodin perustamista, kestettyjen vaiheiden kertomista ja koko heidän elämänsä.

Miten hän suoriutui tienristeyksissä, auttoiko hänen vähäinen perehtymisensä seutuun ja yön himmeä valo häntä aina löytämään oikean tien, vai poikkesiko aina umpimähkään oikeata kulkemaan, sitä en saata sanoa. Hän itse, jolla oli tapana kertoa tarinansa pikemmin liian laveasti, kuin liian lyhyesti — ja kaikki antaa aihetta uskomaan, että outo lähdekirjailijamme oli moneen kertaan kuullut hänen itsensä sitä kertovan — sanoi tässä kohdassa, ettei muistellut tätä yötä muuten, kuin olisi viettänyt sen vuoteessa uneksien. Oli miten tahansa, hän sen yön loputtua oli saapunut Addajoen rannalle.

Sade ei ollut hetkeksikään lakannut, mutta tulviva rankkasade oli sittemmin vaihtunut tavalliseen sateeseen, mikä sitten muuttui hiljaiseksi, tasaiseksi vihmaksi. Korkealla kiitävät ja harmenneet pilvet levittivät keskeymätöntä, mutta kevyttä ja läpikuultavaa harsoaan. Ja aamuruskon hohde valaisi Renzolle ympäröivän maiseman. Siinä oli hänen kotikylänsä; ja mitä hän tunsu sitä nähdessään, ei ole kuvattavissa. Kaikki, minkä saatan sanoa, on että nuo vuoret, tuo läheinen *Resegone*, Leccon alue, oli

kaikki muuttunut kuin hänen omiksi alueikseen. Hän loi silmäyksen itseensäkin ja huomasi olevansa omituisessa kunnossa, todella sellaiseksi, millainen tuntuksaan mukaan odotti olevansa. Vaatteet piloilla ja vallan kiinni ihossa; pääläestä vyötäisiin asti läpimärkänä, vettä valuen kuin räystäskouru, vyötäisistä varpaisiin loan ryvettämänä; ja ne paikat, joita se ei peittänyt, näyttivät roiskuneilta pilkuilta. Ja jos hän olisi voinut nähdä kuvansa täydelleen peilissä, hattunsa lierit vallan lerpallaan, hiukset hajalla ja takeltuneina kasvoille, olisi hän nähnyt itsensä vielä merkillisemmässä asussa. Mitä väsymykseen tulee, hän kenties oli väsynyt, mutta sitä hän ei ollenkaan huomannut. Ja aamun viileys, yhtyneenä yön ja tuon pikkukylvyn viileyteen, tuotti hänelle vaan enemmän virkeätä intoa ja kiihoitti hänen haluansa kulkemaan eteenpäin.

Hän on saapunut Pescateen. Hän sivuuttaa tämän Addan loppujuoksun, kuitenkin luoden surumielisen katseen Pescarenicoon, Hän astuu sillan yli, ja osaksi polkuja pitkin, osaksi kedon halki, hän saapuu pian ystävänsä taloon. Tämä, joka juuri oli noussut ja seisoj ovella katsomassa ilmaa, kohotti katseensa tähän äkilliseen ilmiöön, joka niin märkänä, lokaisena, tai sanokaamme suoraan: niin likaisena, ja samalla niin vilkkaana ja hilpeänä seisoj hänen edessään. Elämässään hän ei ollut nähnyt niin pahasti ryvettynyttä ihmistä niin tyytyväisenä.

— Kas! hän sanoi. Joko täällä takaisin? Ja tällä säällä? No kuinka kävi?

— Hän on siellä, hän elää, vastasi Renzo.

— Terve?

— Parantunut, mikä on vielä parempi. Olenpa velvollinen siitä kiittämään Herraa ja Neitsyt Mariaa koko elinikäni. Mutta mitä asioita, suuria asioita. Kerronpa sinulle sitten kaikki.

— Mutta missä kunnossa oletkaan!

— Oivassa kunnossa, eikö totta?

— Totta puhuen, voisit käyttää yläpuoltasi alapuolesi pesemiseen. Mutta malta, malta, kun viritän sinulle hyvän valkian.

— Se ei olisi hullummaksi. Tiedätkö, missä sade minut tapasi. Heti sairaalan portilla. Mutta vähät siitä. Ilmalla on oma ammattinsa, niin kuin minulla omani.

Ystävä poistui ja palasi tuoden pari risukimppua; niistä hän laski toisen maahan ja toisen pesään, ja edellisestä illasta säilyneen hehkuvan hiilloksen avulla hän sytytti aimo tulen. Tällävälän Renzo oli ottanut hatun päästään, ravisteli sitä pariin kolmeen kertaan ja heitti sen maahan. Mutta mekkoansa hän ei yhtä helposti saanut riisutuksi. Sitten hän housujentaskusta otti esiin veitsensä, jonka huotra oli vallan lioittunut, läpimärkä ja tarveltynyt. Hän laski sen pöydälle ja sanoi:

— Tämäkin on samassa kunnossa; mutta sehän on vettä, on pelkkää vettä, Jumalan kiitos... Mutta eipä paljoa puuttunut, ... no niin, kerron sen sinulle sitten. Ja hän hieroi käsiään.

— Teepä minulle nyt toinen mieliteko, hän lisäsi; mene noutamaan tuo pieni mytty, jonka jätin tuonne yläkerran kamariin, sillä ensin tulee minun saada kuivat vaatteet ylle...

Palatessaan mytty kainalossa, ystävä virkkoi:

— Luulenpa, että sinulla on nälkäkin. Ymmärrän, ettei juomaa ole sinulta matkallasi puuttunut, mutta ruokaa...!

— Sainpa ostaa pari leipää eilisiltana myöhään, mutta tuskin siitä riitti hampaan koloon.

— No, anna minun sitten hommata, sanoi ystävä. Hän kaatoi vettä pataan, jonka ripusti hahloihin ja lisäsi:

— Menen nyt lypsämään; kun palaan maitokiuluineni, vesi on kiehunutta ja me valmistamme hyvää polenta-puuroa. Muuta sinä sillä aikaa mukavasti vaatteita.

Jäätyään yksikseen Renzo varsin vaivaloisesti sai riisutuksi muut märät vaatteet, jotka olivat vallan kuin liimautuneet ihoon kiinni; hän kuivasi itsensä ja muutti kauttaaltaan toiset vaatteet.

Ystävä palasi ja rupesi häärimään patansa ääressä. Renzo kävi istumaan ja odottamaan.

— Nyt tunnen, että olen väsynyt, hän virkkoi. Mutta olipa se aika jalkapatikka. Mutta viis minä siitä välitän. Onpa minulla sinulle kerrottavaa koko päiväksi. Missä tilassa on Milano! Onpa siellä nähtävää! Mihän siellä saa kajota! Niin että jälestäpäin oikein itseään inhoaa. Sanonpa totisesti, että tämä pienoinen pyykinpesu oli minulle sangen tarpeellinen. Ja mitä tahtoivat minulle tehdä nuo kunnon

kaupunkilaiset! Saatpa kuulla. Mutta jos näkisit sairaalan. Siinä ihan hukkuu kurjuuden kuiluun! No niin; kerron sinulle sitten kaiken tämän... Ja *hän* on siellä, hän tulee tänne ja tulee vaimokseni, ja sinun pitää olla yksi todistajista, ja oli ruttoa tai ei, niin tahdonpa, että muutaman tunnin olemme iloisia.

Muuten hän piti ystävälle antamansa lupauksen, nimittäin kertoi hänelle kokemuksiaan koko päivän. Tämä kävi sitä mukavammin, kun sadetta jatkui, minkä vuoksi nuori isäntä ei lähtenyt talosta, osaksi istuen Renzon vieressä, osaksi korjaten ammetta ja pikku tynnyriä tai muissa askareissa häärien, hankkiessaan viinin korjuuta ja valmistusta. Eikä Renzo malttanut olla häntä näissä toimissa avustamatta. Sillä, kuten hänellä oli tapana sanoa, hän oli niitä, jotka enemmän väsyvät toimittomuudesta kuin työstä. Hän ei kuitenkaan voinut pidättäytyä käväisemästä Agnesen talossa tarkastamassa erästä ikkunaa ja sielläkin mielissään käsiään hieraisemassa.

Hän palasi, ilman että kukaan oli häntä nähnyt ja pani heti levolle.

Hän nousi ennen päivän valkenemista, ja huomattuaan sateen herjenneeksi, vaikka pouta ei vielä ollut palannut, hän läksi matkaan Pasturoa kohti.

Sangen varhain hän sinne saapui. Sillä hänen oli vallan yhtä suuri kiire ja halu saada tämä matka loppuun, kuin lukijallakin lienee. Hän tiedusteli Agnesen asuntoa; hän sai kuulla, että tuo kunnan vaimo oli terve, ja hänelle neuvottiin pieni syrjässä oleva talo, missä Agnese asui. Hän riensi sinne, kutsui häntä nimeltä ulkoa. Tämän äänen kuultuaan Agnese syöksyi ikkunan ääreen. Ja sillävälän kuin hän siinä seiso i suu auki, päästääkseen ilmoille Herra tiesi mitä sanoja ja mitä huudahduksia, Renzo kerkesi edelle sanoen:

— Lucia on parantunut, näin hänet toissapäivänä; hän lähetti teille terveisiä; hän tulee pian. Ja sitten minulla on niin paljo teille kerrottavaa.

Ollen tämän äkillisen ilmiön yllättämänä, iloisena hyvästä sanomasta ja levottoman uteliaana kuulemaan enempiä, Agnese milloin alkoi huudahduksen, milloin kysymyksen, voimatta päästä loppuun. Sitten hän unhoitti varokeinot, joita jo aikoja sitten oli tottunut käyttämään ja sanoi:

— Tulen avaamaan sinulle oven.

— Malttakaa. Entä rutto? sanoi Renzo. Teillä ei sitä ole ollut, luulemma?

— Ei minulla. Entä sinulla?

— Minulla kyllä. Mutta siinä tapauksessa teidän tulee olla varovainen. Tulen Milanosta; ja kuten saatte kuulla, olen ollut rutontartunnassa korvia myöten. On totta, että olen muuttanut vaatteeni kiireestä kantapäähän. Mutta onpa se saastaa, joka välistä tarttuu ihmiseen kuin synti. Ja kun Herra on tähänasti suojellut teidät siitä, tahdon, että olette varuillanne, kunnes tämä tartunta on lakannut. Sillä olettehan meidän äitimme, ja tahdon, että elämme kauan onnellisina yhdessä, kestämiemme kärsimysten palkaksi; niin ainakin minä.

— Mutta ... alkoi Agnese.

— No niin, keskeytti Renzo, nyt ei mikään *mutta* enää tepsii. Tiedän hyvin, mitä aiotte sanoa, mutta saattepa kuulla, ettei mitään *mutta* enää ole olemassa. Menkäämme johonkin avonaiseen paikkaan, missä voimme mukavasti ja vaaratta puhua, niin saattepa kuulla.

Agnese osoitti hänelle vihannestarhaa talon takana, pyytäen häntä menemään sinne ja istuutumaan toiselle penkeistä, jotka olivat siellä ikäänkuin vasiten heitä varten. Itse hän sanoi heti tulevansa alas ja istuutuvansa toiselle. Näin tapahtui. Ja olen varma siitä, että jos lukija, joka tuntee kaikki edellä sattuneet seikat, olisi voinut olla siinä kolmantena omin silmin näkemässä tätä vilkasta keskustelua, kuulemassa omin korvin noita kertomuksia, kysymyksiä, selityksiä, huudahduksia, pahoitteluja, tyytyväisyyden purkauksia, tarinaa Don Rodrigosta, isä Cristoforosta ja kaikkea muuta ja lisäksi tulevaisuuden suunnitelmia, yhtä selvinä ja valmiina kuin menneet tapahtumat, niin olen varma, sanon minä, että se häntä suuresti olisi huvittanut ja että hän olisi ollut viimeinen poistumaan. Mutta panna paperille koko tuo keskustelu, mykkiä sanoja, piirrettyjä musteella ja löytämättä mitään uutta seikkaa — tämä luullaksemme ei ollenkaan lukijaa huvittaisi, vaan lienee hänelle haus Kempaa itse saada noita asioita arvata. Lopputulos oli se, että päätettiin siirtyä kaikki yhdessä asumaan Bergamon alueelle, siihen kylään, missä Renzolla jo oli niin hyvä alku toimeentuloon. Lähtöajan suhteen ei voitu päättää mitään varmaa, se kun riippui rutosta ja monesta muusta asianhaarasta. Heti kun rutto lakkaisi, oli Agnesen määrä palata kotiansa odottamaan Luciaa, tai oli Lucian häntä siellä odotettava. Tällävälän Renzo aikoi usein käydä Pasturossa katsomassa tulevaa anoppiansa ja antamassa hänelle tarpeellisia tietoja siitä, mikä saattoi tapahtua.

Ennen lähtöään Renzo tarjosi hänellekin rahoja, sanoen:

— Ne on minulla vielä kaikki täällä tallella, tiedättehän mitä tarkoitan. Olin minäkin tehnyt lupauksen, nimittäin olla niihin kajoamatta, ennenkuin asia oli vallon selvillä. Mutta jos nyt tarvitsette, niin tuokaa tänne malja ja etikansekaista vettä; kaadan siihen nuo viisikymmentä kultarahaa vallon kauniina ja loistavina.

— Ei, ei suinkaan, vastusti Agnese. Minulla on niitä vielä itselläni enempi kuin mitä tarvitsen. Pitäkää te omat rahanne, tarvitsettehan niitä pesän perustamiseen.

Renzo palasi kotikylään, mielessään se lohdullinen tietoisuus, että oli tavannut terveenä näin rakkaan henkilön. Loppuosan sitä päivää ja seuraavan yön hän vietti ystävänsä talossa. Seuraavana päivänä hän uudelleen läksi matkaan, mutta toiseen suuntaan, uudelle asuinseudulle.

Hän tapasi Bortolon, terveenä hänetkin ja paljon vähemmän peläten terveyttään menettävänsä; sillä noina muutamina päivinä olot sielläkin olivat nopeasti saaneet mitä parhaan käänteeseen. Harvat enää sairastuivat, eikä tauti enää ollut niin pahanluonteinen kuin aikaisemmin. Ei enää nähty tuota kuolon kalpeutta eikä noita raivokkaita oireita. Oli vaan helponlaista kuumetta, enimmäkseen aika ajojin herkeävää, korkeintain joku vaalea ajos, jota hoidettiin kuin tavallista näppylää. Jo oli seutukin muuttunut toisennäköiseksi. Eloon jääneet alkoivat tulla ulos asunnoistaan, laskivat toistensa luvun ja ilmaisivat toisilleen myötätuntoisuuttaan ja onnittelujaan.

Jo puhuttiin töihin ryhtymisestä. Isännät ajattelivat jo työmiesten hakemista ja pestäamista, varsinkin niiden ammattien alalla, kuten silkin valmistuksessa, missä työntekijäin luku jo ennen ruttoa oli ollut niukka. Liiallista halukkaisuutta osoittamatta Renzo lupasi — kuitenkin vielä hyväksymättä tarjoajan oikeuksia — serkulleen jälleen ryhtyvänsä työhön kun seuraa mukanaan oli asettava seudulle asumaan. Toistaiseksi hän teki tarpeellisia valmistuksia: vuokrasi itselleen avaramman asunnon, mikä nyt oli varsin helppoa ja vähiä kuluja kysyvää, ja varusti sen huonekaluilla ja kaikenlaisilla taloustarpeilla, tällä kertaa kajoten aarteeseensa, kuitenkin tekemättä siihen suurta aukkoa. Sillä kaikkea oli runsaasti ja halvalla tarjona, kun oli paljon enemmän tavaroita kuin ostajia.

Viimein Renzo palasi kotikyläänsä, missä huomasi vielä tuntuvampaa muutosta parempaan. Hän riensi oitis Pasturoon. Hän tapasi siellä Agnesen jo vallon rauhoittuneena ja valmiina palaamaan kotiansa milloin tahansa, niin että Renzo itse saattoi hänet sinne. Emmekä mainitse mitä he puhuivat ja tunsivat jälleen yhdessä nähdessään nämä paikat.

Agnese löysi kaikki samassa kunnossa kuin lähtiessään, niin ett'ei malttanut olla huomauttamatta, että tällä kertaa, kun oli kyseessä leski ja tyttöparka, olivat taivaan enkelit taloa vartioineet.

— Ja edellisellä kerralla, hän lisäsi, olisi ollut halukas luulemaan, että Herra loi katseensa muualle eikä ajatellut meitä, hän kun antoi viedä pois kaiken vähäisen omaisuutemme; mutta nyt hän on todistanut päinvastaista, hän kun on toisaalta lähettänyt minulle kaunista rahaa, millä on voitu panna kaikki jälleen kuntoon. Kun sanon kaikki, erehdyn; sillä Lucialle määrättyt kapiot, mitkä nuo ilkiöt olivat kokonaan ryöstäneet, vallon uudet ja täydelliset kun olivat, kaiken muun muassa, puuttuivat vielä. Ja nyt saapuvat meille uudet toiselta taholta. Olisipa joku sanonut, kun minulla oli niin suuri vaiva valmistaa noita myötäjaisvaatteita: "Luulet tekeväsi työtä Luciaa varten, vaimoparka, mutta teetkin työtä jotakin tuntematonta varten. Ja nuo liinavaatteet, nuo pukineet — kuka olento niitä tuleekaan hyväkseen käyttämään. Lucian myötäjaisvaatteet, hänen oikeat kapionsa, joista hän tulee hyötymään, hänelle toimittaa hyvä henkilö, jonka en ole edes tietänyt elävän."

Agnesen ensimmäisiä huolia oli valmistaa pikku majassaan mitä sopivin ja mukavin asuinhuone tuolle hyvälle vaimolle. Sitten meni hän hakemaan silkkiä kerittäväkseen, ja näin tehden työtä hän sai ajan kulumaan.

Ei Renzokaan viettänyt toimettona näitä jo itsessään niin pitkiä päiviä. Onneksi hän osasi kahta ammattia, ja ryhtyi nyt maantöihin. Milloin hän auttoi isäntäänsä, joka oli hyvin tyytyväinen siitä, että näinä aikoina usein sai apua niin taitavalta työntekijältä; milloin hän taas viljeli ja raivasi kuntoon Agnesen vihannestarhaa, joka oli täydelleen joutunut rappiolle hänen poissaollessaan. Oma viinitarhaansa hän ei edes ajatellut, huomauttaen, että se oli liiaksi vanuttunut tukka, jonka sukimiseen olisi tarvittu paljon enempiä kuin kahta kättä. Eikä hän siihen jalkaansa pannut, enempiä kuin taloonsakaan, sillä liiaksi häntä olisi pahoittanut tuon hävityksen näkeminen. Ja hän oli jo päättänyt myydä kaikki tyyni, mistä hinnasta tahansa ja käyttää uudessa asuinpaikassaan siitä saamaansa rahasummaa.

Rutolta eloon jääneet pitivät toisiaan kuin ylösousseina; mutta Renzon kotikyläläisistä hän oli kuin kahdesti kuolleista noussut. Jokainen kesti ja onnitteli häntä, jokainen tahtoi häneltä itseltään kuulla hänen seikkailujensa kertomuksen.

Lukija kenties kysyy: miten oli tuon vangitsemismääräyksen laita? Vallan mainiosti. Renzo itse ei enää melkein ollenkaan sitä ajatellut, olettaen, etteivät nekään, jotka olisivat voineet panna sen täytäntöön, enää sitä ajatelleet; eikä hän erehtynyt. Ja tämä ei johtunut yksistään rutosta, joka oli saanut niin monen seikan raukeamaan; vaan oli, kuten useista tämän kertomuksen kohdista lienee selvinnyt, tavallista tähän aikaan, että ihmisiä vastaan julistetut yleiset ja erityiset säädökset, ellei mikään erityinen salaviha ylläpitänyt ja pannut niitä täytäntöön, usein pysyivät tehottomina, jos ne eivät heti olleet päässeet voimaan; vallan kuin pyssynluodit, jotka, elleivät osu, jäävät maahan loikomaan, ketään vahingoittamatta. Tämä olikin välttämätön seuraus siitä helppoudesta, millä tuollaisia säädöksiä siroiteltiin. Ihmisen toiminnalla on rajansa, ja liioittelu käskemisessä vaikutti hupenemista täytäntöön panemisessa. Hihoihin käytetystä kankaasta ei samalla saa housuja.

Jos joku tahtoi tietää, millaisiksi muodostuivat Renzon välit Don Abbondioon tämän odotusajan kuluessa, voin mainita, että he huolellisesti välttivät toinen toistansa. Don Abbondio pelkäsi saavansa kuulla uudelleen viritettävän naimatuumien virttä. Ja sitä vaan ajatellessaankin hänen mielikuvituksessaan kohosi eteen Don Rodrigo toiselta puolen palkkalaisrosvoineen, toiselta puolen kardinaali todistusperusteineen. Renzo taas oli päättänyt olla kirkkoherralle puhumatta asiasta ennen määrähetkeä, hän kun ei tahtonut tarpeettomasti saattaa miesparkaa ennen aikojaan levottomaksi, tuomaan esiin Herra tiesi mitä vaikeuksia ja turhilla laverteluilla tekemään asiaa monimutkaiseksi. Sen sijaan hän itse laverteli Agnesen kanssa.

— Luuletteko, että hän pian tulee? kysyi Renzo.

— Toivon niin, vastasi toinen.

Ja usein sama, joka oli vastannut, teki vähää myöhemmin saman kysymyksen. Ja näillä ja tämänkaltaisilla hassutuksilla he koettivat kuluttaa aikaa, joka tuntui sitä pitemmältä, kuta pitemmälle sitä oli kulunut.

Mutta lukijan annamme selvitä tästä ajasta muutamassa hetkessä, kertomalla lyhyesti, että Lucia joku päivä Renzon käytyä sairaalassa läksi sieltä kunnan lesken seurassa. Kun oli säädetty yleinen ruttosulku, he noudattivat sitä yhdessä, sulkeutuneena lesken taloon. Osa ajasta käytettiin Lucian myötäjaisvaatteiden valmistamiseen, johon Lucian, hieman esteltyään, itsensä oli ottaminen osaa. Kun ruttosulku oli lopussa, leski jätti uudelleen myymälänsä ja talonsa veljensä, tarkastusmiehen, haltuun; ja ryhdyttiin matkavalmistuksiin. Saattaisimme vielä lisätä: he läksivät matkaan, saapuivat perille ynnä sen, mikä seurasi. Mutta vaikka tahtomme onkin hyvä myöntyä lukijan kiireeseen, on olemassa kolme seikkaa, jotka koskevat tätä ajankohtaa, ja joita emme tahdo sivuuttaa. Mitä ainakin kahteen niistä tulee, luulemme, että lukijakin soimaisi meitä niiden sivuuttamisesta.

Ensimmäinen on se, että kun Lucia alkoi uudelleen kertoa leskelle seikkailujaan, tehden sen yksityiskohtaisemmin ja perinpohjaisemmin kuin mitä oli voinut tehdä ensi luottamuksen levottomana hetkenä, ja kun erityisesti mainitsi neiteä, joka oli vastaanottanut hänet Monzan luostariin, sai tästä nunnasta kuulla seikkoja, jotka selittivät hänelle monen salaperäisen arvoituksen ja täyttivät hänen mielensä surullisella ja pelokkaalla ihmettelyllä. Hän sai kuulla leskeltä, että tuo onneton nainen, epäiltynä mitä kauheimmista teoista, oli kardinaalin käskystä siirretty erääseen Milanon luostariin; että hän siellä kovasti raivottuaan ja sisäisesti taisteltuaan, oli nöyrytnyt ja tunnustanut kaikki; ja että hänen senjälkeinen elämänsä oli vapaaehtoista kärsimystä ja katumuksentekoa, ettei kukaan olisi voinut hänelle määrätä sen ankarampaa, paitsi vapauttamalla hänet siitä. Ken tahtoo vähän yksityiskohtaisemmin tutustua tähän surulliseen tarinaan, löytää haluamansa tiedot teoksesta ja paikasta, johon toisaalla olemme viitanneet.[68]

Toinen noista seikoista on se, että Lucia kysyttyään tietoja isä Cristoforosta kaikilta kapusiinilaisilta, jotka oli saattanut sairaalassa tavata, sai kuulla suurempaa surua kuin hämmästyttä tuntien, että hän oli kuollut ruttoon.

Lopuksi kolmas seikka. Ennen lähtöään Milanosta, Lucia oli tahtonut tietää jotakin entisestä isäntäväestäänkin ja täten täyttää velvollisuutensa, jos joku heistä enää oli elossa. Leski seurasi hänen mukanaan tuohon taloon, missä saivat tietää, että kaikki perheen jäsenet olivat muuttaneet manalle. Kun Donna Prasedesta sanomme, että hän oli kuollut, kaikki on sanottu. Mutta puhuessaan Don Ferrantesta, joka oli ollut oppinut mies, lähdeteoksemme on katsonut soveliaaksi tuhlata enemmän sanoja; ja omalla uhallamme toistamme osapuulleen käsikirjoituksen esityksen.

Siinä siis mainitaan, että heti kun alettiin puhua rutosta, Don Ferrante oli sen kaikkein itsepäisimpiä kieltäjiä, ja että hän järkähtämättä viimeiseen asti puolusti tätä mielipidettään. Tosin hän ei sitä tehnyt äänekkäin vakuutuksin, kuten rahvas; mutta perustein, joita ei kukaan ainakaan voi moittia epäjohdonmukaisuudesta.

— *In rerum natura*, hän sanoi, on ainoastaan kahdenlaisia seikkoja, nimittäin perusoleet ja

ominaisuudet. Ja jos voin todistaa, ettei rutontartunta ole kumpaakaan, olen samalla todistanut, ettei sitä ole olemassa, että se on pelkkä harhaluulo. Ja tässä seuraavat todistukseni. Perusole on joko henkistä tai aineellista laatua. Ettäkö tartunta olisi henkistä laatua, se on sellainen mielettömyys, jota ei kukaan tahtoisi puolustaa; on siis turhaa siitä puhua. Aineellinen perusole on joko yksinkertainen tai kokoonpantu. Nyt ei tartunta suinkaan saata olla yksinkertainen perusole; ja tämän voi muutamalla sanalla todistaa. Se ei ole ilmaa, sillä siinä tapauksessa se ei siirtyisi ruumiista toiseen, vaan haihtuisi mitä pikimmin avaruuteen. Se ei ole vettä, sillä siinä tapauksessa se kastelisi ja kuivuisi tulessa. Se ei ole tulta, sillä silloin se polttaisi. Se ei voi olla aineellinen esine, sillä silloin sen voisi nähdä. Se ei myöskään voi olla kokoonpantu olio, sillä kaikitenkin sen pitäisi olla silmän tai kosketuksen havaittavissa. Ja kuka on nähnyt tuon tartunta-aineen? Vielä tulee meidän tarkastaa, onko se ominaisuus. Vielä suurempia hullutuksia! Nuo herrat lääkärit sanovat, että se muka siirtyy toisesta ihmisruumiista toiseen; siinä heidän keppihevosen, heidän heikko kohtansa, jonka nojalla jakavat vallan mielettömiä määräyksiä. Jos tuo rutto siis olisi ominaisuus, täytyisi sen olla siirretty ominaisuus, kaksi käsitettä, jotka ovat keskenään mitä räikeimmässä ristiriidassa, koska ei koko filosofiassa ole sen selvempää seikkaa kuin tämä: ettei ominaisuus voi siirtyä toisesta oliosta toiseen. Jos he välttääkseen tämän Scyllan väittävät, että rutto on itsestään syntynyt ominaisuus, he välttävät Scyllan, joutuakseen Charybdikseen. Sillä jos se on syntynyt, se ei voi siirtyä, ei levitä, kuten he kaikki aina nalkuttavat. Kun nämä perustukset kerran ovat varmat, mitä hyödyttää niin paljon puhua kalpeudesta, syhelmistä ja ruttopaiseista!

— Pelkkiä loruja kaikki tuo! huomautti kerran eräs hänen kuulijoistaan.

— Ei niin, ei niin, vastasi Don Ferrante. Sitä en puolestani tarkoita. Tiede on tiede, täytyy vaan osata sitä oikein käyttää. Kalpeus, syhelmät, ruttopaiseet, korvarisa-ajokset, punasinervät näppylät, tummat äkämät — kaikki nuo ovat huomioonotettavia sanoja, joilla on oikea ja hyvä merkityksensä. Mutta minä väitän, ettei niillä ole mitään tekemistä tämän kysymyksen kanssa. Kukapa kieltäisi, että sellaisia voisi olla, ja että niitä paraikaa onkin. Pääasia on tietää, mistä ne johtuvat.

Mutta tästä alkoivat Don Ferrantenkin kärsimykset. Niin kauan kuin hän oli yksinomaan vastustanut käsitystä tartunnasta, hän oli kaikkialla kohdannut hyväntahtoisia, opimhaluisia ja kunnioittavia korvia; sillä turhaa on huomauttaa, miten suuri on ammatti-oppineen vaikutusvalta, kun hän ryhtyy todistamaan toisille seikkoja, joista heillä jo on varma vakaumus. Mutta niin pian kuin hän koetti todistaa, ettei noiden lääkärien erehdys ollut siinä, että väittivät olevan olemassa hirvittävän yleisen taudin, vaan että se piili heidän käsityksessään sen alkujuuresta ja levenemisestä, silloin hän — puhun ensi ajoista, jolloin ei tahdottu edes kuulla rutosta puhuttavankaan — alttiiden korvien asemesta kohtasi vastahakoisia, taipumattomia kieliä; ja hän ei enää voinut tuoda esiin oppineisuuttaan muuten kuin muruina ja sirpaleina.

— Oikea syy on kyllä olemassa, hän sanoi; ja niidenkin, jotka puolustavat tuota toista tuulesta temmattua, täytyy myöntää se oikeaksi... Koettakootpa vaan kieltää sitä, tuota tuhoa tuottavaa Saturnuksen ja Jupiterin liittoa. Ja milloinka onkaan kuultu, että tähtien vaikutukset siirtyvät ihmisestä ihmiseen? Ja tahtovatko nuo herrat kieltää noiden vaikutusten olemassaolon? Tahtovatko kenties kieltää, että on olemassa tähtiä? Vai tahtovatko ehkä väittää, että ne ovat tuolla ylhäällä vallan toimettomina kuin neulatyynyyn pistettyjen nuppineulojen päät? Mutta mitä en voi käsittää noiden herrojen lääkärien tuumista on, että he myöntävät meidän olevan niin turmiollisen taivaankappaleiden liiton alaisena, ja että kuitenkin sanovat meille julkeannäköisinä: "Älkää kajotko tähän, älkää kajotko tuohon, niin ei teillä ole hätää!" Ikäänkuin välttämällä aineellisten esineiden koskettelemista voisimme estää taivaankappaleiden henkistä vaikutusta. Ja tuo heidän vaivansa polttaa riepukasoja. Voi teitä, ihmisparjoja! Voittekohan polttaa Jupiterin, voitteko polttaa Saturnuksen?

*His fretus*, se tahtoo sanoa, näiden perusteiden nojalla hän ei ryhtynyt mihinkään varokeinoihin ruttoa vastaan, sairastui siihen, paneutui vuoteeseen ja kuoli, riidellen, kuten joku Metastasion sankareista, tähtien kanssa. Entä tuo kuuluisa kirjasto? Se on kenties vielä eksyneenä hajalla muurien halkeamissa.

## KAHDEKSASNELJÄTTÄ LUKU.

Kauniina iltana Agnese kuulee ajoneuvojen pysähtyvän oven eteen.

— Se on varmaankin hän!



Ja hän se todella oli, hyvän lesken seurassa.

Vastaanoton ja tervehdykset jätämme lukijan kuviteltaviksi.

Seuraavana aamuna varhain saapuu Renzo, joka ei asiasta tiedä mitään, yksistään yhdessä Agnesen kanssa päivittelemään Lucian pitkälistä viipymistä. Mitä hän lausui ja huudahti, nähdessään Lucian edessään, lukija niinkään kuvitelkoon. Lucian esiintyminen sensijaan oli sitä laatua, että sen muuttamin sanoin voi kuvata:

— Terve: mitenkä voit? hän virkkoi katseet alasluotuina ja silmiään räpäyttämättä.

Ei pidä kuitenkaan luulla, että Renzo piti vastaanottoa liian kylmänä, tai että siitä olisi loukkautunut. Hän päinvastoin selitti sitä itselleen hyvin edulliseksi. Ja samoin kuin sivistyneiden parissa tulee osata heidän puheistaan vähentää pois kohteliaisuuslauseet, hän päinvastoin älysi etteivät nämä sanat suinkaan ilmaisseet kaikkea, mikä liikkui Lucian sydämessä. Muuten oli helppo huomata, että Lucialla oli kaksi eri puhumistapaa, toinen Renzoa, ja toinen tuttaviaan varten.

— Minä voin hyvin, kun näen sinut, hän vastasi käyttäen puhetapaa, joka tosin oli vanha, mutta jonka hän muuten olisi keksinyt tällä hetkellä.

— Rakas isä Cristoforomme! ... sanoi Lucia; rukoilkaa hänen sielunsa puolesta, vaikka voimme olla melkein varmat siitä, että hän paraikaa tuolla ylhäällä rukoilee meidän puolestamme.

— Sitä odotin kyllä, sanoi Renzo.

Eikä tämä ollut ainoa surullinen kieli, jota tämän keskustelun kulunsa kosketeltiin. Mutta mistä tahansa puhuttiin, kaikki tuntui hänestä yhtä suloiselta. Samoin kuin raisut hevoset niskoittelevat, pysyvät kuin naulittuina paikoillaan, nostavat milloin toista, milloin toista jalkaa, mutta laskevat sen taas alas samaan paikkaan, ja sitten äkkiä lähtevät liikkeelle ja kiitävät eteenpäin kuin tuulen tempaamina, samoin oli Renzon ajan laita; ensin minuutit olivat tuntuneet hänestä tunneilta; sitten tunnit minuuteilta.

Leski ei mitenkään häirinnyt tätä seuraa, vaan sopi siihen mainiosti, ja nähdessään hänet tuolla viheliäisellä vuoteella loikomassa, ei Renzo olisi voinut kuvitella, että hän oli niin hauska seuraihminen ja niin iloinen, Mutta eiväthän sairaala ja maaseutu, kuolema ja häät ole samaa. Agnesen kanssa hän jo oli tullut ystäväksi. Ja oli somaa nähdä häntä Lucian seurassa, samalla hellänä ja leikillisenä, miten hän häntä kiusoitti, kuitenkin käyttämättä leikkisiä pistosanojaan enempää, kuin mitä tarvitsi tehdäkseen liikkeensä ja puheensa vilkkaammiksi.

Viimein Renzo sanoi lähtevänsä Don Abbondion luo sopimaan vihkiäisistä. Hän meni sinne ja virkkoi puoleksi leikillisen ivallisenä, puoleksi kunnioittaen:

— Herra pastori, joko olette parantunut tuosta päänsärystä, jonka sanoitte estäneen teidät meitä vihkimästä? Nyt on otollinen aika. Morsian on saapunut, ja minä olen täällä kuulemassa, mikä päivä ja hetki teille sopii. Mutta tällä kertaa pyydän teitä hieman kiirehtimään.

Don Abbondio ei suorastaan kieltäytynyt; mutta hän alkoi etsiä verukkeita, tuomaan esiin esteitä: mitä hyödytti noin saattaa itsensä julkisen huomion esineeksi ja toittottaa nimeään, tuon vangitsemismääräyksen yhä uhatessa; saattoihan tuo seikka tapahtua muualla varsin yhtä hyvin; ja sitä ja tätä.

— Ymmärrän, sanoi Renzo; teillä on vielä jäljellä hiukka tuota päänsärkyä. Mutta kuulkaa, kuulkaahan toki.

Ja nyt hän alkoi kuvata tilaa, missä oli nähnyt Don Rodrigo paran ja huomautti, ettei tämä sinä hetkenä luultavasti enää ollut elävien parissa.

— Toivokaamme, hän päätti, että Herra on ollut hänelle armollinen.

— Tämä ei kuulu asiaan, sanoi Don Abbondio. Olenko ehkä kieltäytynyt? Toinhan vaan esiin ... painavia syitä. Mutta muuten, nähkääs ... niin kauan kuin ihmisessä on jäljellä elonkipinä, saattaa hän pa... Katsokaa minua: olen särkynyt astia. Minäkin olen ollut lähempänä kuolemaa kuin eloa: ja tässä olen yhä vielä; ja ... ellei hartioilleni laskeudu uusia suruja ... no niin, saatan toivoa vielä vähän aikaa eläväni. Kaikki riippuu eri luonnonlaaduista! Mutta kuten jo sanoin, tuo asia ei ollenkaan kuulu tähän.

Kun keskustelua vielä kotvan oli jatkunut, ilman että päästiin mihinkään tulokseen, Renzo teki soman kumarruksen ja palasi seuraansa, kertoi mitä oli tapahtunut ja virkkoi lopuksi:

— Poistuin hänen luotaan, kun olin saanut tarpeekseni, ja jotta en olisi menettänyt kärsivällisyyttäni

ja sanonut hänelle jotain epämiellyttävää. Eräinä hetkinä hän todella näytti yhä vielä entiseltä, samoine kujeineen ja tekosyineen. Olen varma siitä, että jos vielä olisin viipynyt siellä hetken, hän olisi evästännyt minua jollakin latinalaisella lorulla. Huomaan, että tästä tulee toinen pitkä viivytyks. On todella parempi tehdä niin kuin hän neuvoo, ja vihityttää itsemme siellä, minne muutamme asumaan.

— Tiedättekö, mitä teemme? kysyi leski. Ehdoitan, että me naiset lähdemme uudestaan yrittämään, kenties me onnistumme paremmin. Silloin minäkin saan tutustua tuohon mieheen ja nähdä, onko hän todella sellainen kuin sanotte. Lähdemme heti päivällisen jälkeen, jotta emme niin perätysten häntä vaivaisi. Mutta kuulkaas, sulhasmies, tulkaapa hieman kävelemään meidän kahden kanssa, sillä aikaa kuin Agnese häärii toimissaan. Minä olen tämän aikaa Lucian äitinä. Tahdonpa kernaasti lähempää nähdä noita vuoria, tuota järveä, josta olen kuullut niin paljon puhuttavan; se vähä, minkä siitä olen nähnyt, näyttää minusta kovin kauniilta.

Renzo vei heidät ensiksi ystävänsä taloon, missä ilo nousi ylimmilleen. Saatiin tuolta nuorelta mieheltä se lupaus, että hän sekä sinä päivänä, ja joka päivä sen jälkeen, milloin jouti, tulisi heille syömään päivällistä.

Kun kävelyttä oli palattu ja päivällinen syöty, Renzo poistui, sanomatta minne meni. Naiset jäivät hetkeksi keskustelemaan, neuvoittelemaan, millä tavoin Don Abbondio oli taivutettava. Ja viimein he läksivät hyökkäysretkelleen.

— Siinä nyt ovat naiset, sanoi kirkkoherra itsekseen, mutta näytti kuitenkin ystävälliseltä. Seurasivat hartaat onnittelut Lucialle, tervehdykset Agneselle, kohteliaisuudet oudolle naiselle. Hän pyysi heitä istumaan ja alkoi innokkaasti puhua rutosta. Hän tahtoi Lucialta kuulla, miten tämä oli viettänyt nuo kauheat hetket. Sairaala antoi hänelle aihetta puhua Lucian toverista. Sitten Don Abbondio, kuten saattaa kuvitella, puhui omastakin ruttokohtauksesta; sitten hän lateli Agneselle onnentoivotuksia sen johdosta, että hän oli säästynyt taudilta. Asia venyi kovin pitkälle. Jo alusta alkaen molemmat naiset olivat vaanineet sopivaa hetkeä puhuakseen pääasiasta. Lopuksi toinen heistä mursi jään. Mutta mitä se auttoi, Don Abbondio ei kallistanut tälle puheelle korvaansa. Hän varoi kieltäytymästä. Mutta uudelleen hän alkoi tuoda esiin verukkeita ja estelyjä, hypäten kuin lintu oksalta oksalle.

— Pitäisi, hän sanoi, saada peruutetuksi tuo ikävä vangitsemiskäskey. Te, hyvä rouva, joka olette kotoisin Milanosta, epäilemättä jotakuinkin tunnette tuon asian kulun; varmaankin te tunnette jonkun hyvän suojelijan, jonkun vaikutusvaltaisen henkilön. Sellaisilla keinoilla saa joka haavan lääkityksi. Mutta jos nyt tahdottaisiin kulkea lyhyintä tietä, eksymättä niin moneen selkkaukseen, ja kun molemmilla nuorilla ystävillemme ja Agnesella juuri on tarkoitus muuttaa pois kotiseudultaan — eikä minulla ole siihen mitään sanottavaa: isänmaa on siellä, missä on hyvä olla — minusta tuntuu että siellä uudessa olopaikassa kaikki kävisi helpommin, siellä kun vangitsemiskäskey ei ole pätevä. En todellakaan näe, milloin tämä avio saadaan solmituksi, mutta tahtoisin nähdä sen solmituksi hyvin ja ilman vaaraa. Tunnustan suoraan: täällä, tuo määräys alati uhkaamassa silmien edessä, julistaa alttarilta Lorenzo Tramaglinon nimi — se panisi sydämeni levottomuudesta vapisemaan. Tahdon hänen parastaan, mutta pelkään, että tekisin hänelle huonon palveluksen. Punnitse sinä itse, punnitkaa te muutkin asiaa.

Nyt milloin Agnese, milloin leski koettivat vastustaa näitä perusteita. Mutta Don Abbondio osasi tuoda ne esiin uudenmuotoisina. Ei koskaan päästy alkua kauemmaksi. Silloin ilmestyi äkkiä Renzo, astuen varmana ja kasvoissa ilme, joka tiesi tärkeitä uutista, hän virkkoi:

— Herra markiisi ——— on saapunut.

— Mitä tämä merkitsee? Minne saapunut? kysyi Don Abbondio nousten.

— Saapunut linnaansa, joka ennen oli Don Rodrigon, sillä herra markiisi on saanut sen sääntöperinnön nojalla, kuten sanotaan. Ei sitä siis tarvitse epäillä. Minä puolestani olisin iloisin, jos tietäisin, onko tuo miesparka kuollut oikean kristityn kuoleman. Tähänasti olen joka tapauksen varalle lukenut hänen edestään *Pater nostereja* ja nyt tulen lukemaan *De profundis*-rukouksia. Tuo herra markiisi on kunnan mies, kuten olen kuullut kerrottavan.

— Se on varma, sanoi Don Abbondio. Olenpa kuullut erään kelpo herran, oikein tuollaisen vanhan rodun miehen, usein häntä kiittäen mainitsevan. Mutta onkohan aivan varmaa, että...

— Luotatteko suntioon?

— Kuinka niin?

— Sillä hän on omin silmin nähnyt tuon ylhäisen herran. Minä olin siinä vaan lähellä; mutta totta puhuakseni, menin sinne varta vasten, kun aavistin, että siellä varmasti jotain tiedettäisiin. Ja useampi kuin yksi kertoi minulle samaa. Tapasin sitten Ambrogion, joka tuli sieltä linnasta, ja joka oli nähnyt tuon markiisin siellä esiintyvän isäntänä. Tahdotteko kuulla sen itse Ambrogiolta? Käskin hänen juuri

sitävarten odottaa tuolla alhaalla.

— No, miksi ei, sanoi Don Abbondio.

Renzo meni kutsumaan suntiota. Tämä vakuutti asian todeksi alusta loppuun, lisäsi siihen vielä jonkun yksityisseikan, karkoitti kaiken epäilyksen ja poistui.

— Oi, hän on siis kuollut! Hän on todella muuttanut manalle! huudahti Don Abbondio. Näette, lapsukaiset, miten Kaitselmus lopulta korjaa pois eräänlaiset ihmiset! Tiedätteköhän, että se on suuri asia, suuri huojennus näille raukoille seuduille! Sillä eihän täällä voinut elää hänen kanssaan. Tuo rutto oli suuri vitsaus, mutta se oli samalla mahtava luuta. Se on lakaissut pois muutamat yksilöt, lapsukaiseni, joista emme ikinä olisi päässeet vapaiksi. Kun näki heidät terveinä ja elinvoimaisina, oli halukas luulemaan, että se, jonka kerta oli oleva määrä siunata heidän ruumiinsa, vielä istui pappis-seminaarissa oppimassa latinaansa. Ja kädenkäänteessä heitä on kadonnut sadottain. Emmepä enää saa nähdä tuon miehen pöyhkeänä kulkevan, kätyrit takanaan, tuo röyhkeä ja ivallinen hymy huulilla, tuo selkä suorana, kuin olisi niellyt seipään, tuo tapa katsella ihmisiä, kuin olisi katsonut meidän kaikkien olevan maailmassa ainoastaan sentähden, että hän suvaitsi sen sallia. Nyt ei häntä enää ole täällä maan päällä, mutta me olemme. Hän ei enää tule lähettämään noita sanomiaan kunnan ihmisille. Hän on totisesti tuottanut meille kaikille ylen tuskallisia hetkiä. Nyt saatamme sen suoraan sanoa.

— Minä olen antanut hänelle sydämestäni anteeksi, huomautti Renzo.

— Siinä olet tehnyt velvollisuutesi, vastasi Don Abbondio. Mutta saattaa myös kiittää taivasta siitä, että se on meidät hänestä vapauttanut. Nyt, puhuakseni teistä, sanon ja toistan, että voitte tehdä, niin kuin itse hyväksi näette. Jos tahdotte, että minä teidät avioon vihin, olen siihen valmis. Jos se teille on mukavampaa toisin, tehkää tahtonne. Mitä tulee vangitsemiskäskyyn, tuntuu minusta ettei nyt enää ole ketään, joka haluaisi sen täytäntöön panemista, joten ei sitä enempää tarvitse ajatella, varsinkin, kun tälläväläin on julistettu tuo suuri armahduskirje Kaikkeinkorkeimman Lapsen syntymän johdosta. Ja sitten lisäksi rutto on perinpohjin muuttanut oloja! Niin että, jos tahdotte ... meillä on tänään torstai ... ensi sunnuntaina minä tulen kuuluttamaan teidät kirkossa. Sillä se, mikä tuonoin tehtiin, ei enää pysy voimassa. Ja sitten on minulla se onnellinen tietoisuus, että olen vihkinyt teidät yhteen.

— Tiedätte, että olemme tulleet juuri sitä varten, huomautti Renzo.

— No niin; minä olen valmis teitä palvelemaan; ja tahdonpa heti antaa siitä tiedon hänen Ylevydelleen.

— Kuka on hänen Ylevyytensä? kysyi Agnese.

— Hänen Ylevyytensä, neuvoi Don Abbondio, on meidän Kardinaali-Arkkipiispamme, jota Jumala suojelkoon.

— Mitä tähän tulee, pyydän anteeksi, virkkoi Agnese; vaikka olen tiedoton vaimoparka, voin vakuuttaa teille, ettei häntä mainita sillä arvonimellä. Sillä kun toisella kertaa olimme hänen puheillaan, kuten nyt puhumme teidän kanssanne, yksi noista papeista vei minut syrjään ja opetti minulle miten piti karahteerata tuota herraa, ja että täytyi sanoa häntä "Teidän Kunnian-arvoisuudeksi" ja "Teidän Korkea-arvoisuudeksi".

— Ja jos hänen vielä nyt pitäisi opettaa teitä, sanoisi hän, että häntä on mainittava "Ylevydeksi", kuuletteko? Sillä paavi, jota Jumala niinikään varjelkoon, on jo kesäkuulla määrännyt, että kardinaaleille on annettava tämä arvonimi. Ja tiedättekö, minkä vuoksi hän luultavasti on tehnyt tämän päätöksen? Sentähden, että arvonimi "Kunnian-arvoisuus", joka oli kardinaalien ja muutamien ruhtinaiden erikois-oikeutena, nyttemmin, kuten luultavasti tekin huomaatte, on joutunut hieman rappiolle. Kuinka moni sitä kantaa ja sillä kernaasti komeilee! Mitä piti siis paavin tehdä. Riistää se kaikilta? Mutta se olisi kaikkialla herättänyt valituksia, tyytymättömyyttä, vihaa ja mielipahaa; ja lisäksi asia olisi pysynyt entisellään. Paavi on sentähden keksinyt oivan keinon päästä pälkähästä, Vähitellen sitten aletaan antaa arvonimi "Ylevyys" piispoille; sitten abbotit niinikään tahtovat sen saada; sitten tulee rovastien vuoro: sillä ihmiset ovat sellaisia, aina he pyrkivät ylemmäksi, yhä vaan ylemmäksi. Sitten seuraavat kanoniikit...

— Sitten kirkkoherrat, sanoi leski.

— Ei, ei, vastusti Don Abbondio. Kirkkoherrat saavat vetää kuormarattaita. Älkää pelätkö, että kirkkoherroja pilataan. "Teidän arvonne", näin heitä tullaan mainitsemaan maailman loppuun asti. Pikemmin se ei minua ollenkaan ihmetyttäisi, jos aatelismiehet, jotka ovat tottuneet kuulemaan tuota Korkea-arvoisuuden nimeä ja kokemaan samaa kohtelua kuin kardinaalit, kauniina päivänä tahtoisivat hekin omaksua Ylevyyden karahteerin. Ja jos sitä haluavat, kyllä löytävät jonkun, joka sen heille myöntää. Ja silloin hallitseva paavi on keksivä jonkun toisen arvonimen kardinaaleille. Mutta

palatkaamme meidän kysymykseemme: ensi sunnuntaina kuulutan teidät. Ja tiedättekö, mitä vielä olen aikonut tehdä hyväksenne? Pyydämme vapautusta kahdesta seuraavasta kuulutuksesta. Kyllä kai heillä on kädet täynnä työtä siellä arkkipiispan virastossa, kirjoittaessaan vapautus-kirjeitä, jos kaikkialla on yhtä kiire kuin täällä. Ensi sunnuntaiksi minulla jo on kuulutuksia: yksi, kaksi ... kolme, paitsi teitä. Ja voi vielä tulla muita lisää. Ja sitten saatte nähdä, millaista kyytiä kuulutukset tulevat jatkumaan. Lopulta ei enää jää ketään, joka tahtoisi olla ilman elämänkumppania. Perpetuakin kuoli hyvin pahaan aikaan. Tähän maailman aikaan hänkin olisi voinut saada kosijan. Ja Milanossa, rouvaseni, kuvittelen olevan samoin?

— Aivan oikein. Ajatelkaapa, että yksistään minun seurakunnassani viime sunnuntaina oli viisikymmentä vihkiparia.

— No johan sen sanoin; maailma ei suinkaan tahdo kuolla sukupuuttoon. Entä mitenkä on teidän laitanne, rouvaseni, eikö teidänkin ympärillänne ole ruvennut liipottelemaan ihania perhoja?

— Ei, ei toki; minä en sellaista ajattele, en tahdo sitä ajatella.

— Niin, niin; mutta luuletteko te olevanne ainoa. Onhan Agnesekin, nähkääs, Agnesekin...

— Kas vaan, onpa kirkkoherra leikkisällä päällä, sanoi leski.

— Tietysti tahdon laskea leikkiä. Ja minusta tuntuu, kuin viimeinkin olisi aika sitä tehdä. Sillä olemme kovia kokeneet, eikö totta, nuoret ystäväni? Ne harvat päivät, jotka vielä meillä ovat elettävinä täällä, toivokaamme, että ne tulevat olemaan vähän iloisemmat. Mutta onnelliset te, joilla, jos ei tapaturmia satu, vielä on pitkältä aikaa puhuaksenne kestetyistä kärsimyksistä. Sitävastoin minä, vanha mies... Konnat kuolkoot. Rutostakin voi parantua, mutta vuosien taakasta ei yksikään parannuskeino voi vapauttaa, ja kuten sanotaan: *senectus ipsa morbus*.<sup>[69]</sup>

— Nyt, sanoi Renzo, voitte puhua latinaa niin paljon kuin tahdotte. Nyt se ei minua enää ollenkaan peloita.

— Vai kaivelee tuo latina yhä vielä mieltäsi; hyvä, hyvä, kyllä minä vielä sinut pulaan panen. Kun tulet eteeni tuon tytön kanssa varta vasten kuulemaan latinalaisia sanoja, niin lausunpa sinulle: "Latinasta et huoli: mene rauhaan". Onko se mieleesi, häh?

— Tiedänpä hyvin, mitä aion sanoa, vastasi Renzo. Se ei ole tuo latina, joka minua peloittaa: se on rehellistä ja pyhää latinaa, kuten messussa. Silloinhan teidänkin on pakko lukea sitä kirjasta. Mutta tarkoitan tuota kirottua, epäkirkollista latinaa, joka keskellä puhetta salakavalasti meidät saattaa ymmälle. Ja kun nyt olemme tässä koolla ja kun kaikki on selvillä, niin kääntäkää minulle kansankielelle tuota latinaa, jota latelite minulle juuri tuossa nurkassa, selittääksenne, ettette voinut meitä vihkiä, että tarvittiin muita muodollisuuksia ja mitä kaikkea!

— Vaiti, veitikka, vaiti; älä pengo vanhaa tunkiota. Sillä jos meidän tällä hetkellä pitäisi selvitellä laskumme, en tiedä, kumpi meistä kahdesta joutuisi alakynteen. Minä puolestani olen antanut kaikki anteeksi; älkäämme enää siitä puhuko. Mutta kyllä te minulle teitte kepposia! Sinun suhteesi ei se minua ihmetytä, sillä oletpa viekas veitikka; mutta puhun tuosta tynnestä lammikosta, tuosta pienestä pyhimyksestä, jonka epäilemistäkin olisin pitänyt syntinä. Mutta tiedänpä hyvin, kuka häntä oli neuvonut, tiedän sen varsin hyvin.

Näin sanoen hän osoitti Agnesea sormellaan, jota ensin oli ojentanut Luciaa kohti. Ja vaikeata on kuvata, kuinka hyväntahtoisesti, kuinka leikkilisen herttaisesti hän nuo nuhteensa lausui. Tuo sanoma oli puhaltanut häneen hilpeyttä ja puheliaisuutta, joista aikoja sitten oli vieraantunut. Ja olisimme vielä kaukana lopusta, jos vielä tahtoisimme mainita loput hänen puheistaan, joita yhä jatkoi, moneen kertaan pidättäen vieraitaan, jotka tahtoivat lähteä, jopa vielä pysähtyen alhaalla ulko-oven kynnykselle, yhä vaan lasketellen hupaisia lorujaan.

Seuraavana päivänä hänen luonaan kävi yllämainittu markiisi, mikä käynti oli yhtä odottamaton kuin mieluisa. Hän oli varttuneen miehuuden ja vanhuuden iän rajalla, ja hänen kasvonsa ikäänkuin vahvistivat, mitä huhu hänestä kertoi: hän oli avomielinen, kohtelias, rauhallinen, nöyrä, arvokas, ja kasvoissaan oli ilme, joka kuvasti alistuvaa surumielisyyttä.

— Tulen tuomaan teille, hän sanoi, Hänen Kunnian-arvoisuutensa Arkkipiispan terveisiä.

— Oi mikä erinomainen ystävällisyys molempien puolelta!

— Kun kävin jäähyväisillä tämän verrattoman miehen luona, jonka tuttavuus tuottaa minulle suurta kunniaa, hän puhui minulle kahdesta tämän seurakunnan nuoresta ihmisestä, jotka olivat kihloissa, ja

jotka ovat saaneet kärsiä tuon onnettoman Don Rodrigon tähden. Kardinaali tahtoisi saada tietoja heistä. Vieläkö he elävät? Ja ovatko heidän asiansa järjestyneet?

— Kaikki on järjestetty. Olinpa aikonut kirjoittaaakin siitä Hänen Ylevyydelleen; mutta nyt kun minulla on kunnia...

— Ovatko he täällä?

— Niin ovat; ja niin pian kuin suinkin on mahdollista, heistä tulee mies ja vaimo.

— No hyvä. Ja minä pyydän teitä ilmoittamaan minulle, voiko heille tehdä jotain hyvää ja samalla huomauttamaan, mikä olisi sopivin tapa sitä tehdä. Tämän onnettomuuden aikana olen menettänyt ne kaksi ainoata poikaa, jotka minulla oli, ja heidän äitinsä, ja olen saanut kolme melkoista perintöä. Yltäkylläisyyttä minulla oli jo aikaisemminkin, joten näette, että, tarjotessanne minulle tilaisuuden sitä käyttää, ja varsinkin tässä tapauksessa, teette minulle todellisen palveluksen.

— Taivas teitä siunatkoon! Sillä kaikki eivät ole samallaisia kuin te... No niin. Minäkin kiitän teitä sydämestäni noiden turvattieni puolesta. Ja kun Teidän Ylhäisyytenne minua kehoittaa ja rohkaisee, niin on minulla todella teille tehtävänä ehdotus, jonka kenties hyväksytte. Tietäkää siis, että nämä kunnan ihmiset ovat päättäneet siirtyä asumaan toisaalle ja myydä omistamansa vähäisen maaomaisuuden: viinitarha, aivan vähäinen, ellen erehdy, mutta laiminlyöty ja kokonaan metsittynyt; ei voi ottaa huomioon muuta kuin itse maatilkun; lisäksi hänen ja morsiamensa pikkutalot, mutta molemmat kurjia hökkeleitä, nähkääs. Mies sellainen, kuin Teidän Ylhäisyytenne ei ollenkaan saata tietää miten on sellaisten köyhien parkojen laita, kun heidän on pakko myydä omaisuutensa. Se joutuu aina lopulta jonkun viekkaan petkuttajan kynsiin, joka jo kauan aikaa on sitä himoitsevin silmin katsellut, ja joka sitten saatuaan tietää, että toisen on pakko myydä se, vetäytyy pois ja tekeytyy välinpitämättömäksi. Silloin täytyy juosta hänen jälessään ja luovuttaa se hänelle leipäkannikasta. Herra markiisi epäilemättä jo huomaa, mihin puheeni tähtää. Paras hyvätyö, jonka herra markiisi voi tehdä näille köyhille ihmisparoilta on se, että vapauttaa heidät heidän pulastaan ostamalla tuon heidän vähäisen omaisuutensa. Minullakin, totta puhuakseni, olisi siitä etua, kun siten seurakuntaani saisin maaomistajan sellaisen kuin herra markiisin. Mutta Teidän Ylhäisyytenne luonnollisesti päättää, niin kuin itse parhaaksi näkee. Minä olen puhunut Teitä totellakseni.

Markiisi kiitti suuresti Don Abbondiota tästä ehdotuksesta, ja pyysi häntä arvioimaan hintaa ja asettamaan sen varsin korkeaksi. Mutta hän sai kirkkoherran vallan ällistymään, kun ehdotti, että heti yhdessä menisivät morsiamen taloon, missä sulhanenkin luultavasti oli tavattavissa.

Matkalla Don Abbondio, ollen ilosta vallan suunniltaan, kuten saattaa kuvitella, sai toisenkin hyvän tuuman, jonka lausui julki.

— Kun Teidän Ylhäisyytenne on niin halukas tekemään hyvää näille ihmisille, voisi heille tehdä vielä toisenkin palveluksen. Tuolla nuorella miehellä on niskoillaan vangitsemismääräys, jonkunmoinen maanpaonuhka, jonkin pari vuotta sitten Milanossa tuona suurena mellakapäivänä tekemänsä vallattomuuden johdosta, jolloin hänet pyydettiin kokemattomana maalaisena, joka ei mitään pahaa tarkoittanut, kuin hiiri loukkuun. Nähkääs: pelkkää lapsellisuutta, ajattelemattomuutta; sillä todellista pahaa tekemään hän ei kykene. Minä sen saatan vakuuttaa, kun olen hänet kastanut ja nähnyt hänen varttuvan. Jos muuten Teidän Ylhäisyytenne suvaitsee ajanvietteekseen — kuten teidän säätyisenne henkilöt välistä alentuvat kuulemaan noiden ihmisparkojen yksinkertaisia tarinoita — kuulla tuon nuoren miehen itsensä kertovan tuon seikkailun, voitte muodostaa itsellenne siitä mielipiteen. Kun nyt on kyseessä noin vanha asia, ei kukaan häntä ahdistaa; muuten, kuten jo sanoin, hän aikoo muuttaa pois tästä valtiosta. Mutta aikaa myöten, joko hän palaa tänne, tai lähtee muualle, ei koskaan voi kaikkea edeltäpäin laskea, ja parempi on aina, että asiat ovat selvät. Herra markiisi käy Milanossa mahtavasta ylimyksestä ja suuresta miehestä ... ei, ei, antakaa minun vaan puhua: totuus ennen kaikkea. Suositus, sanakin vaan Teidän arvoisenne henkilön puolelta riittäisi yllin kyllin hankkimaan vapauttavan tuomiopäätöksen.

— Eikö siis ole olemassa vaikeita syytöksiä tätä nuorta miestä vastaan?

— Ei suinkaan. Ei minun tietääkseni. He heittelivät häntä heti alussa kuumilla kekäleillä; mutta nyt luulisin että on jällellä pelkkä muodollisuus.

— Jos niin on laita, on asia helppo; ja minä otan sen järjestämisen tehtäväkseni.

— Ja sitten Teidän Ylhäisyytenne ei tahdo kuulla itseään mainittavan suureksi mieheksi. Mutta minä tahdon teitä siksi mainita, vastoin tahtoannekin. Ja jos minä vaikenisin, se ei merkitseisi mitään, sillä kaikki muut siitä puhuvat; ja *vox populi, vox Dei*.<sup>[70]</sup>

Todella he tapasivat nuo kolme naista ja Renzon, Saattaa kuvitella, minkä vaikutuksen tämä käynti

heihin teki. Luulenpa että nuo paljaat ja rosoiset seinät, verhot, huonekalut ja astiat ällistyivät näin tavattomien vieraiden tulosta. Markiisi itse pani alkuun keskustelun, puhuen kardinaalista ja muista seikoista, tehden sen sydämellisen avomielisesti ja älykkään hienotunteisesti. Sitten hän siirtyi puhumaan ehdoituksesta, jota varten oli tullut. Hän pyysi Don Abbondiota määräämään hinnan; ja sittenkin tämä oli kauan kursaillut ja esteltyt, huomauttaen, ettei ollut sellaisiin asioihin perehtynyt, että saattoi ainoastaan hapuilla, mutta että puhui totellakseen ja vedoten hänen Ylhäisyyteensä, hän mainitsi, oman käsityksensä mukaan, suunnattoman suuren ostosumman.

Ostaja sanoi omasta puolestaan olevansa mitä tyytyväisin; ja ikäänkuin olisi kuullut väärin, hän lisäsi sen kaksinkertaiseksi. Eikä hän ottanut korjausta kuuleviin korviinsa, vaan keskeytti kaikki puheet, kutsuen heidät kaikki häiden jälkeisenä päivänä päivällisille linnaan, missä oli määrä sääntöjen mukaisesti päättää sovittu kauppa.

— Oh, sanoi itsekseen Don Abbondio, palattuaan kotiansa: jos rutto aina ja kaikkialla järjestäisi asiat tällä tavalla, niin olisi todella syntyä pahaa. Melkeinpä joka sukupolvi sitä tarvitsisi, ja sellaisilla ehdoilla voisi alistua itse tautiinkin; kunhan vaan siitä paranisi, tietysti...

Saapui vapautus kuulutuksista, vapauttava oikeudenpäättös ja tuo siunattu päivä. Voittoriemuisen varmoina molemmat kihlautuneet läksivät tuohon oman kotikylänsä kirkkoon, missä juuri itse Don Abbondio heidät vihki mieheksi ja vaimoksi. Toinen voittoriemu, ja vielä harvinaisempi oli se matka, jonka seuraavana päivänä tekivät tuon ylhäisen herran linnaan. Ja saatamme hyvin kuvitella mitä he ajattelivat kiivetessään tuon mäen rinnettä, astuessaan sisälle tuosta portista, ja mitä kukin heistä luonteensa mukaisesti puhui.

Mainitsen ainoastaan että keskellä illoan heistä milloin toinen, milloin toinen moneen kertaan huomautti, että ainoastaan isä Cristoforo parka siitä puuttui.

— Mutta epäilemättä hän, näin he sanoivat, on vielä onnellisempi kuin me.

Markiisi oli heidän kunniaukseen toimeenpannut suuren juhlan. Hän vei heidät sievään saliin, pyysi nuorta avioparia, Agnesea ja milanolaista kauppiaanleskeä istumaan ruokapöydän ääreen, ja ennenkuin poistui toiseen huoneeseen päivälliselle Don Abbondion kanssa, hän tahtoi kotvan viipyä siellä pitämässä seuraa vierailleen, jopa tarjoili heille ruokiakin. Luultavasti ei johdu kenenkään mieleen huomauttaa, että olisi ollut yksinkertaisempaa syödä saman pöydän ääressä. Olen kuvannut tuota ylimystä kunnan miehenä, mutta en minäkään eriskummaisena poikkeusihmisenä. Olen maininnut, että hän oli nöyrä mies, mutta mikään alentuvaisuuden ihme hän ei ollut. Hän tosin seurusteli noiden kelpo ihmisten kanssa, mutta ei kuitenkaan alentunut heidän vertaisekseen.

Kun molemmat ateriat olivat lopussa, kauppasopimuksen kyhäsi eräs tohtori, joka ei kuitenkaan ollut tohtori Juonittelija. Tämä, nimittäin hänen maalliset jäännöksensä olivat vielä Canterellissa. Ja niitä varten, jotka eivät tunne noita seutuja, lienee tässä pieni selitys paikallaan.

Noin puolen peninkulman päässä yläpuolella Leccoa ja lähellä Castello nimistä kylää, on paikka nimeltä Canterelli, missä kaksi tietä risteilee. Toisella puolen tienristeystä näkee kummun, joka näyttää keinoitekoiselta kunnaalta, jonka huipulla on risti, ja jonka on muodostanut suuri kasa ruumiita, mitkä sikin sokin haudattiin siihen tämän ruton aikana, Perintötaru, totta puhuakseni, sanoo yksinkertaisesti: ruttoon kuolleet; mutta epäilemättä se oli tuohon viime ruttoon, joka miesmuistoon oli kaikkein raivokkain. Ja perintötärit, ellei niitä hieman korjaa, sanovat aina liian vähän.

Paluumatkalla ei ollut muuta vastusta kuin se, että Renzolla oli täysi työ kantaa kaupasta saamiaan rahoja. Mutta ystävämme oli, kuten tiedämme, kestänyt kovempia vaivoja. Sivuutan hänen ajatustyönsä, joka oli melkoinen ja joka tavoitteli parasta tapaa saattaa nuo rahat korkoa kantaviksi. Jos olisi havainnut ne tuumat, jotka vuorostaan liikkuivat hänen mielessään, mietteet ja punniskelut, ja jos olisi kuullut ne syyt, jotka milloin puolustelivat, milloin vastustelivat maanviljelystä ja teollisuutta, niin olisi tuntunut siltä, kuin kaksi kuluneen vuosisadan akatemiaa olisi siinä yhtynyt, ja hänelle vaikeus oli kahta suurempi, sillä kun hän oli vaan yksi ainoa ihminen, ei saattanut hänelle sanoa: Mitä toimittaa valitseminen? Kumpikin, olkoon menneeksi! Sillä ovat molemmat keinot pohjaltaan samat, ja niiden laita on sama kuin jalkojen, nimittäin että kahdella jalalla astuu paremmin kuin yhdellä.

Ei enää ajateltu muuta kuin myttyjen käärimistä ja matkalle lähtöä, Tramaglinon perhe uudelle asuinseudulle ja leski Milanoon. Kyneleet, kiitokset, lupaukset käydä katsomassa olivat monenkertaiset. Yhtä hellästi, kuitenkaan kyyneliä vuodattamatta, Renzo ja perhe hyvästelivät Renzon ystävää, joka oli hänelle vieraanvaraisuutta tarjonnut. Eikä pidä luulla, että jäähyväiset Don Abbondiota olisivat olleet kylmät. Nämä hyvät olennot olivat aina tunteneet kunnioittavaa kiintymystä kirkkoherraansa. Mutta nuo kiroitut selkkaukset olivat häirinneet molemmanpuolisia kiintymyksen tunteita.

Jos joku kysyy, eivätkö nuo ihmiset tunteneet surua erotessaan synnyinseudultaan, poistuessaan noista vuorista, niin vastaan, että he sitä luonnollisesti tunsivat. Sillä surua on vähän kaikkialla. Sopii kuitenkin olettaa, ettei se ollut kovin raju, sillä olisivathan he voineet sitä välttää jäämällä paikoilleen, nyt kun nuo kaksi estettä, Don Rodrigo ja vangitsemiskäskey, olivat poissa. Mutta jo jonkun aikaa he kaikki kolme olivat tottuneet pitämään kotinaan sitä seutua, jonne aikoivat siirtyä. Naiset olivat siihen mieltyneet Renzon puheiden johdosta, joka oli kertonut heille, mitkä edut työmiehellä siellä oli, ja tuhansia muita seikkoja elämisen helppoudesta siellä. Muuten jokainen heistä oli kestänyt hyvin katkeria hetkiä seudulla, jolta poistuivat. Ja tuskalliset muistot vieroittavat aina mielen pois seudusta, joka niitä herättää. Ja jos tämä seutu lisäksi on synnyinseutu, on noissa muistoissa kenties vielä enempi raskasta ja kirvelevää. Samoin, huomauttaa käsikirjoituksemme, lapsi tyytyväisenä lepää imettäjän rinnoilla ja tavoittelee ahneesti ja luottavasti nisää, joka sitä hellästi on ravinnut siihenasti; mutta jos imettäjä jonakin päivänä, vieroittaakseen lapsen rinnoiltaan, voitelee niitä katkeralla koiruoholla, lapsi vetää niistä pois huulensa, mutta palaa vielä kerran yrittääkseen. Mutta lopulta se niistä poistuu, tosin itkien, mutta joka tapauksessa se poistuu.

Mitähän sanonee nyt lukija, kun saa kuulla, että heidän tuskin saavuttua ja asetuttua uudelle seudulle, Renzo siellä kohtasi jo valmiita ikävyyksiä? Pikkuseikkoja tosin, mutta tarpeeksi suuria häiritsemään hänen onneansa. Tässä lyhyesti tuo tarina.

Ne puheet, jotka siellä olivat liikkuneet Luciaan nähden paljoa ennen hänen tuloansa, se tieto, että Renzo oli saanut nähdä äärettömästi vaivaa, ennenkuin hänet omakseen sai, yhä pysyen lujana ja uskollisena, kenties myös joku liioitteleva sana, jonka Renzosta ja hänen asioistaan oli lausunut joku puolueellinen ystävä — kaikki tämä oli herättänyt melkoista uteliaisuutta nähdä tuota nuorta naista ja suurta luuloa hänen kauneudestaan. Nyt tiedätte millainen on odotus: kuvittelurikas, herkkäluuloinen ja luottavainen; mutta esineensä saavutettuaan vaativainen ja vaivoin tyydytettävissä. Se ei koskaan löydä tarpeeksi tyydytystä, se kun pohjaltaan ei ole tietänyt, mitä oikeastaan on tahtonut; ja se vaatii armotta suunnatonta maksua siitä hymyilevästä suosiollisuudesta, jota edeltäkään on myöntänyt. Kun Lucia ilmestyi, useat, jotka kenties olivat luulleet, että hänellä olisi vallan kultainen tukka, vallan punaiset posket, ja toinen silmä toista kauniimpi, ja Herra tiesi mitä muuta vielä, alkoivat nostaa hartioitaan, rypistää nenäänsä ja sanoa:

— Kas, tuoko se nyt onkin! Niin pitkän ajan ja niin monien puheiden jälkeen odotti jotain paljon parempaa. Ja mitä tämä nyt on? Talonpoikaisnainen kuin moni muu. Ja niitäkin on parempia, on kaikkialla!

Sitten he rupesivat tutkimaan yksityisseikkoja, panivat merkille mikä toisen, mikä taas toisen vian. Olipa niitäkin, jotka pitivät häntä suorastaan rumana.

Kuitenkaan ei kukaan tällaista sanonut Renzolle vastoin kasvoja, ja näin pitkälle siis ei ollut pahaa. Pahenuksen aikaansaivat muutamat hyvät ystävät, jotka hänelle kertoivat nuo puheet. Ja Renzoon ne tekivät mitä tuskallisimman vaikutuksen.

Hän alkoi mielessään märehtiä tätä, ja oli siitä kovin suuttunut sekä niille, jotka siitä puhuivat, että itsekseen:

— Mitä se teitä liikuttaa? Kuka on käsenyt teidän odottaa? Olenko minä koskaan sanonut teille, että hän on kaunis? Ja kun te minulle siitä puhuitte, olenko koskaan vastannut muuta, kuin että hän on hyvä nuori nainen? Hän talonpoikaistyttö! Olenko koskaan sanonut, että toisin tänne kuninkaantytären? Hän ei teitä miellytä! Olkaa häntä katselematta. Onhan teillä kauniita naisia, katselkaa niitä!

Ja joskus vähäpätöinen seikka riittää ratkaisemaan ihmisen kohtalon koko elinajaksi. Jos Renzon olisi ollut pakko viettää ikänsä näillä seuduilla, kuten oli päättänyt, olisi hänen elämänsä ollut varsin iloton. Kun häntä paljon oli ärsytetty, hän lopulta itse kävi ärtyisäksi. Hän oli epäkohtelias kaikille, sillä saattoihan jokainen olla Lucian arvostelijoita. Tosin hän ei käyttäytynyt rajusti eikä sopimattomasti, mutta saattaahan mennä sangen pitkälle rikkomatta kanssakäymisen tärkeimpiä vaatimuksia, kiukusta pakahtumatta. Hänellä oli jotain katkeran ivallista puheissaan; kaikesta hänkin löysi arvosteltavaa, mikä meni niin pitkälle, että kun oli ruma ilma kaksi päivää perätysten, hän äkkiä huudahti:

— No, näillä seuduilla voi odottaa mitä tahansa! Monet olivatkin häneen suuttuneet, sellaisetkin, jotka alussa olivat olleet hänen ystäviään. Ja aikaa myöten hän niin sanoaksemme olisi joutunut vihamielisiin väleihin koko seudun väestöön, kenties itse voimatta keksiä näin ikävän seikan alkusyytä.

Mutta olisipa taipuvainen luulemaan, että rutto oli ottanut järjestääkseen kaikki hänen ikävyytensä. Se oli temmannut manalle toisen melkein Bergamon porttien edustalla sijaitsevan silkinkehrulaitoksen omistajan. Ja perijä, nuori huimapää, jota koko tämä laitos ei vähääkään huvittanut, ajatteli, jopa ylen halusi siitä vapautua, vaikkapa hänen olisi ollut pakko myydä se puolesta hinnasta; mutta ainoastaan käteisestä rahasta, voidakseen sitten tuhlata sitä hurjiin huvituksiinsa.

Saatuhan vihiä asiasta, Bortolo riensi tuota laitosta katsomaan; hän sopi mitä edullisimmista ehdoista; mutta tuo ehto, että oli käteisellä rahalla maksettava, tärveli koko kaupan, hänen vaivaloisesti tekemänsä säästöt kun eivät likimainkaan riittäneet. Hän ei kuitenkaan keskeyttänyt kaupan hierontaa, mutta palasi kiireisesti kotia, kertoi asian serkulleen ja ehdoitti, että he panisivat ostosumman puoleksi. Näin edullinen ehdotus katkaisi Renzon taloudelliset epäilykset, hän päätti siis valita teollisuuden alakseen ja suostui. He läksivät sinne yhdessä ja tekivät kauppasopimuksen. Kun sitten uudet isännät asettuivat ostamalleen tilalle, Lucia, jota täällä ei oltu odotettu, vältti kaikki arvostelut, jopa miellytti kohtalaisesti. Ja Renzon korviin tuli, että moni oli sanonut: "Oletteko nähneet tuon kauniin vaimohölmön, joka on saapunut seudullemme?"

Laatusana teki nimisanan siedettäväksi.

Renzo otti hyödyllistä oppia kaikista edellisellä paikkakunnalla kokemistaan ikävyyksistä. Siihenasti hän oli ollut hieman valmis toitottamaan esiin mielipidettään ja arvostelemaan toisten vaimoja ja ylipäänsä kaikkea. Nyt hän huomasi, että sanat suussa maistuvat vallan toisin kuin korvissa, ja hän tottui hieman punnitsemaan omia sanojaan, ennenkuin lausui ne julki.

Lukijan ei kuitenkaan pidä ajatella, ettei hänellä täällä olisi ollut mitään ikävyyksiä. Ihminen — näin huomauttaa käsikirjoituksemme, ja jo tiedätte ennestään, että siinä ilmenee hieman omituinen maku vertauksiin nähden; mutta antakaa anteeksi vielä tämä, joka luultavasti tulee olemaan viimeinen — ihminen, niin kauan kuin vaeltaa tässä murheenlaaksossa, on potilas, joka loikoo vaihtelevan epämukavalla vuoteella ja joka näkee ympärillään toisia, ulkonaisesti hyvin säädettyjä, sileitä, mukavasti järjestettyjä vuoteita, ja kuvittelee, että niissä nukkuu mainiosti. Mutta jos hänen onnistuu vaihtaa vuodetta, niin tuskin hän on pannut maata uuteen vuoteeseen, kun alkaa huomata patjoja painaessaan tuossa mahkuran, joka painaa, tässä nappulan, joka pistää, ja hänestä alkaa vähitellen tuntua samalta kuin edellisessä vuoteessa. Ja sentähden pitäisi meidän pikemmin ajatella hyvän tekemistä kuin hyvän nauttimista. Ja täten meidän itsemme lopulta olisi parempi olla. — Tuo ajatelma on tosin hieman väkinäisesti esille tuotu, kuten 17:nnellä vuosisadalla oli tavallista, mutta pohjaltaan tuo mies on oikeassa. Muuten, niin hän jatkaa, senlaatuista kärsimyksiä ja selkkauksia, joista olemme kertoneet, ei, Jumalan kiitos, kunnan ystävillemme enää ollut. Tämän jälkeen heidän elämänsä oli mitä rauhallisinta, onnellisinta ja kadehdittavinta, jopa siinä määrin, että jos rupeaisin sitä kertomaan, se teitä kuolettavasti ikävystyttäisi.

Liike edistyi oivallisesti. Alussa oli hieman vaikeuksia työntekijöiden vähyyden ja palvelukseen jääneiden ylenmääräisten vaatimusten vuoksi. Mutta pian julkaistiin asetuksia, jotka rajoittivat työmiesten palkkoja. Huolimatta siitä, että esivalta oli sekaantunut asiaan, kaikki järjestyi hyvin, sillä täytyyhän kaiken lopulta järjestyä. Veneziasta saapui toinen asetus, ja hieman järkevämpi, ja se vapautti kymmeneksi vuodeksi kaikista veroista Venezian alueelle muuttaneet muukalaiset. Ystävillemme tämä oli uusi onnen potkaus.

Ennen ensimmäisen aviovuoden loppua, syntyi maailmaan kaunis olento. Ja ikäänkuin vasiten sitävarten, että Renzo olisi saanut tilaisuuden täyttää tuon jalomielisen lupauksensa, se oli tyttö; ja luonnollisesti se sai nimekseen Maria. Aikaa myöten seurasi sitten, en oikein tiedä kuinka monta pienokaista kumpaakin sukupuolta. Ja Agnesella oli täysi työ kävelyttää niitä toista toisensa jälkeen, ja hän sanoi niitä pieniksi tyhjäntoimittajiksi, ja painoi niiden poskille aimo suudelmia, jotka joksikin aikaa jättivät jälkeensä valkoisen merkin. Nämä lapset olivat kaikki hyvinluonteisia; ja Renzo tahtoi, että heidän kaikkien tuli oppia lukemaan ja kirjoittamaan; sillä, sanoi hän, kun kerta nuo peijakkaan juonet olivat olemassa, tuli heidän niitä osata käyttää hyväkseen samoin kuin toistenkin.

Hauskaa oli kuulla hänen kertovan seikkailujansa. Lopuksi hän aina mainitsi ne suuret opetukset, jotka niistä oli koonnut, paremmin käyttäytyäkseen tulevaisuudessa.

— Olenpa oppinut, hän sanoi, pysymään loitolla mellakoista; olen oppinut välttämään saarnaamista julkisilla paikoilla; olen oppinut ryyppäämisessä pysymään kohtuuden rajojen sisällä; olen oppinut, ettei tule pitää kädessään vasaraa ovien ääressä, missä on hourupäitä lähellä; olen oppinut, ettei pidä sitoa kulkusta jalkaansa, ennenkuin on ajatellut, mitä siitä voi seurata.

Ja lukemattomia muita seikkoja.

Lucia ei suorastaan pitänyt tätä oppisääntöä itsessään vääränä, mutta ei myöskään ollut siihen täysin tyytyväinen. Kuultuaan samaa monesti toistettavan ja ajateltuaan sitä moneen kertaan, hän eräänä päivänä virkkoi siveydensaarnaajalleen:

— Entä mitähän minä olenkaan oppinut? Minä en puolestani ole mennyt onnettomuuksia hakemaan, ne ovat tulleet minua hakemaan. Ellet väitä — näin hän vienosti hymyillen lisäsi, — että rikkomukseni oli se, että sinua niin suuresti rakastin, ja että lupauduin sinulle.



Renzo oli aluksi tästä hieman hämillään. Mutta kauan pohdittuaan ja tuumittuaan yhdessä he tekivät sen johtopäätöksen, että onnettomuudet kohtaavat meitä usein sentähden, että olemme antaneet niihin aiheita, mutta ettei mitä varovaisin ja nuhteettominkaan käytös aina voi niiltä suojella, ja että, jos tulevat, joko syytä tai syyttä, luottamus Jumalaan niitä lieventää ja saattaa ne hyödyllisiksi parempaa elämää varten.

Tämä johtopäätös, joskin yksinkertaisten ihmisten löytämä, näytti meistä niin oikealta, että olemme katsoneet sopivaksi tarjota sen tässä kuin koko kertomuksemme ydinmehuna.

Ja nyt, hyvä lukija, jos ei tämä tarina ole sinusta ollut tuiki ikävä, myöntäös suosiosi hymyä sen kirjoittajalle, ja hiukkanen sen muovailijallekin. Mutta jos olemme tulleet sinua ikävystyttäneiksi, usko ainakin, ettei se ole tapahtunut tahallisesti.

*Loppu.*

Alessandro Manzoni.

Elämäkerrallinen luonnos.

Alessandro Manzoni syntyi Milanossa maaliskuun 7 päivänä 1785. Hänen vanhempansa olivat Valsassinassa syntynyt aatelismies Pietro Manzoni ja Giulia Beccaria, kuuluisan lakitieteilijän, Cesare Beccarian tytär. Äiti antoi erään Galbiateen talonpoikaisvaimon imettää poikaansa ja lähetti hänet jo kuusivuotiaana Collegio dei Somaschi kouluun Merateen. Jakobinilaisen myrskyn Ranskasta uhatessa useat tämän koulun opettajista, ja niiden joukossa isä Francesco Soave, pakenivat Luganoon ja liittyivät siellä olevaan Collegio di San Antonioon. He ottivat pikku Alessandron mukaansa. Manzoni muisteli usein vanhempansa mielihyvällä tätä isä Soavea, joka tuntuu olleen erinomainen opettaja, mutta jonka nuori Alessandro usein vallattomuudellaan saattoi epätoivoon. Luganosta Manzoni siirtyi kouluun Milanoon ja sieltä Pavian yliopistoon, missä hän ei kuitenkaan näy harjoittaneen vakavia opintoja. Paviasta hän palasi Milanoon, jossa hän vietti muutaman vuoden huvitellen itseään ja kirjoitellen ensi runojaan. Hänen huvituksiinsa kuului tähän aikaan muun muassa pelaaminen. Runoilija Vincenzo Monti tapasi hänet kerran eräässä pelisalissa, löi häntä olalle ja kysyi: "Aiotteko sepittää kauniita runoja, jos jatkatte tällä tavoin?" Tämä soimaus pelasti nuoren Manzoniin peli-intohimosta.

Manzoniin perheolot olivat sangen omituiset. Isä vietti Milanossa syrjäistä elämää ja oli katkaissut melkein kaiken yhteyden perheeseensä. Äiti oleskeli Parisissa yhdessä rikkaan milanolaisen aatelmiehen, Giovanni Carlo Imbonatin kanssa, joka oli määrännyt ystävättärensä yleisperijäkseen, kiitollisena siitä hyveisestä ystävydestä, jota tämä nainen heidän yhdessä-olonsa vuosina oli hänelle osoittanut. Imbonati kuoli 1805. Manzoniin äiti toi ruumiin Italiaan, jossa se haudattiin, ja palasi sitten heti Pariisiin, ottaen poikansa Alessandron mukaansa. Täällä äiti tutustutti hänet kirjallisiin piireihin; näin nuori Manzoni muiden muassa tutustui filosofi Cabanis'iin ja Destutt de Tracy'hin. Suurimmassa määrin häneen kuitenkin sittemmin vaikutti kirjallisuushistorioitsija Fauriel. Tässä ympäristössä Manzoni kirjoitti suuren oodinsa Carlo Imbonatin kuoleman johdosta. Manzoniin isä kuoli 1806. Tämä kuolemantapaus ei näy tehneen erityisen syvää vaikutusta puolisoon eikä poikaan. Manzoni nai Italiaan palattuaan nuoren protestanttilaisnaisen, Enrichetta Blondel'in, jonka luonteenomaisuuksiin hän pani suurta arvoa. Hän aikoi äitinsä ja nuoren vaimonsa seurassa asettua asumaan Italiaan, mutta vaimonsa oli aateliton, ja tämä seikka antoi aiheita kaikenmoisiin juoruihin, minkä vuoksi nämä kolme henkilöä taas lähtivät Pariisiin. Siellä alkoi liberaalisten katolilaisten pappien Degolan ja Gregoiren johdolla Enrichettan käännäytys katolin uskoon. Tämän käännäytksen tapahduttua alkoivat myös Manzoni, joka siihen asti oli ollut vapaa-ajattelija ja hänen äitinsä, joka oli ollut varsin laimea katolilainen, kiintyä tähän uskoon. Vuodesta 1810 alkaen perhe taas oleskeli Italiassa, milloin Milanossa, milloin Imbonatin Manzoniin äidille lahjoittamalla Brusuglion maatilalla. Manzoni harrasti innokkaasti puutarhanhoitoa ja maanviljelystä sekä koetti parantaa silkin- ja viininviljelystä. Tähän aikaan hän myös yhä enemmän rupesi kiintymään kirjallisuuteen, luoden uskonnollisten hymniensä ensi luonnokset. Manzoniin ensimmäinen yritys runouden alalla oli allegoorillisen satiirinen runoelma *Trionfo della Libertà* (1800), joka ilmaisee vahvaa latinalaisilta ja italialaisilta klassikoilta saatua vaikutusta. Manzoniin nuoruuden runoja on myöskin idylli *Adda* (1803) ja kolme satiiria *Sermoni* (1803-1804). V. 1815 ilmestyivät hänen neljä ensimmäistä *Inni sacri* hymniänsä, v. 1819 teos *Osservazioni sulla Morale Cattolica* ja vihdoinkin v. 1820 hänen murhenäytelmänsä *Conte Carmagnola* (1816-20), ensimmäinen teos, joka saattoi hänen nimensä laveammalta tunnetuksi. Vuosina 1820-22 hän kirjoitti toisen murhenäytelmänsä *Adelchi*. Näiden näytelmien vahva puoli ei ole draamallisuus, vaan niiden ylevä isänmaallinen henki ja lyyrillinen kauneus, joka ilmenee varsinkin kuoroissa. Näissä draamoissa Manzoni mursi jäykän ranskalaisen klassillisuuden ja tahtoi sen sijaan tarjota italialaisille uuden kansallisen näytelmätyylin. Yleistä ihailua herätti Manzoniin v. 1821 Napoleonin kuoleman johdosta kirjoittama hymni *Il cinque Maggio*. Manzoniin

maailmanmaineen perusti hänen romaaninsa *Promessi Sposi* (Kihlautuneet, 1827).

Manzoni oli Italian romantismin johtaja ja sielu. Keskiaikaiset aiheet, kansallinen yhteydentunne ja uskonnollinen hartaus — siinä hänen romantisminsa pääpiirteet. Tässä romantillisessa suunnassa ei ollut sitä myrskyisää ja vallankumouksellista luonnetta, kuin esim. myöhemmin Victor Hugon edustamalla ranskalaisella romantiikalla. Italian romantikkojen rauhallista luonnetta osoittaa muun muassa uuden koulun äänenkannattajan nimi "Il Conciliatore" (sovittaja).

\* \* \* \* \*

Manzonin elämä ei ollut rikas ulkonaisista ja huomattavista tapahtumista. Hänen yksityisistä oloistaan tietää jälkimaailma verrattain vähän. Kirjeissään Manzoni ei melkein ollenkaan puhu herkistä tunteistaan ja kotoisista tavoistaan. Eräs rouva Mohl'in, tunnetun orientalistin lesken, v. 1879 kirjoittama kirje antaa meidän luoda pikakatseen Manzonin koti-elämään. Mainittu nainen oli talvella v. 1823-24 nuorena tyttönä ollut vieraana Manzonin kodissa, ja kirjoittaa käynneistään seuraavasti: "Olin hyvin nuori ja kykenin sentähden varsin puutteellisesti arvostelevaan tuota erilaisten ja syvien ainesten muodostamaa luonnetta sinä talvena, jolloin äitini kanssa vietin joka illan Manzonin kodissa; mutta minun on tunnustaminen, että usein olimme sokkosilla, Pietro ja vanhin tytär Giulietta, sekä rouva Manzoni, joka oli mennyt naimisiin 16-vuotiaana ja tuntui pikemmin vanhimpien lastensa toverilta. Manzonilla oli tavallaan näistä leikeistä melkein yhtä paljon huvia kuin meillä, mutta hän ei koskaan ottanut niihin osaa. Hän puheli herra Fauriel'in kanssa. Muistan vielä yhtä hyvin, kuin jos se olisi tapahtunut eilen, kuinka hän hyvin vilkkaan leikin jälkeen tarttui vaimoonsa vyötärykseltä ja sanoi: 'Onko sinulla nyt ollut oikein hauska, rakas lapsi?' ja tämä nyökäytti päätään myöntävästi. Se oli todella viehättävä koti."

"Henkilö, joka melkoisesti lisäsi miellyttävää vaikutusta, oli Manzonin äiti, jota sanottiin Donna Giuliaaksi. Joskus tuli vieraita hienoston piireistä, mutta jotenkin harvoin, isäntä ja emäntä kun eivät tavallisesti siinä seurustelleet. — — — Manzoni puoliset eivät koskaan käyneet vieraissa iltaisin ja muutenkin he sen tekivät niin harvoin, että heitä pidettiin ujoilijoina." (A. de Gubernatis, *Il Manzoni ed il Fauriel*, s. 111.)

Manzonin lähimpiä ystäviä olivat monsignore Tosi ja runoilija Tommaso Grossi. Edellinen, joka oli tunnettu suuresta oppineisuudessaan ja hyväntekeväisyydestään, vahvasti melkoisesti Manzonin krisitillis-katolilaista vakaumusta. Grossia kohtaan Manzoni tunsikin melkein veljellistä kiintymystä, hän kun antoi tämän köyhän runoilijan maksutta asua talossaan ja auttoi häntä kaikin tavoin.

Lukuunottamatta henkeväää keskustelutaitoaan, Manzoni ei omannut mitään seurustelulahjoja. Hän ei esim. osannut soittaa, laulaa eikä maalata, ja ihaili sentähden suuresti vävyänsä Massimo d'Azegliota, joka tässä suhteessa oli hyvin rikaslahjainen.

1820-luvun keskivaiheilla Manzoni oli saavuttanut kehityksensä huipun. Hänen kuuluu romaaninsa "I Promessi Sposi" (Kihlautuneet) saattoi hänet ihailuksi koko sivistyneessä maailmassa. Tähän päättyi hänen varsinainen kaunokirjallinen tuotantonsa, ja nyt hän antautui mietiskelyyn ja tieteellisiin opiskeluihin. Tutustuminen filosofi Rosmini Serbatiin saattoi hänet yhä enemmän kiintymään abstraktisiin kysymyksiin. Yhteytensä ranskalaisiin ystäviinsä, myöskin Fauriel'iin, Manzoni vähitellen kokonaan keskeytti. Todennäköisesti tämä johtui Manzonin hitaudesta kirjeiden kirjoittamisessa. V. 1833 hän menetti hellästi rakastamansa puolison, Enrichettan, jota syvästi suri. Tämän naisen manalle muutto oli ainaseksi karkoittanut runoilun Manzonin asunnosta. Hän tosin alkoi kirjoittaa hymniä puolisonsa muistoksi, mutta se jäi keskeneräiseksi. Pian vaimonsa jälkeen hän menetti lempilapsensa Giuliettan. Neljä vuotta vaimonsa kuoltua Manzoni meni toisiin naimisiin, ja vaikka tämä avio alkuperäisesti oli järkeilyliitto, se tuntuu olleen jotenkin onnellinen. Manzonin toinen vaimo kuoli 1861. Ennen hänen kuolemaansa muuttivat manalle hänen äitinsä, kaksi tyttärtään ja kaksi poikaansa. Ainoastaan yksi hänen tyttäristään, Vittorina, eli häntä kauemmin. Lopulta häneltä kuolo riisti melkein kaikki ystävänsäkin, niin että hän jotenkin yksinäisenä vietti vanhuutensa päivät. Hänen taloudellinen asemansa oli huonontunut etupäässä epäonnistuneesta yrityksestä julaista "I Promessi Sposi" romaanin kuvitettu painos (1840-42). Hänen taloutensa joutui sittemmin taas tasapainoon sen kautta, että hänelle Cavourin ehdotuksesta myönnettiin kahdentoista tuhannen liiran vuotuinen eläke.

Poliittiseen elämään hän varsin vähän otti osaa, ja hänen kerrotaan itsensä kerran valtiollisessa vankilassa istuneiden runoilijatovereidensa seurassa häveten maininnee olevansa heistä ainoa, joka ei ollut valtiollisten vakaumuksiensa vuoksi istunut tyrmässä. Kun Manzoni 1861 Italian yhteys sodan päätyttyä oli nimitetty senaattoriksi Italian uuteen parlamenttiin, niin hän siellä kävi ainoastaan kaksi kertaa, ensimmäisen kerran äänestämässä pääkaupungin siirtämistä Torinosta Firenzeen, toisen kerran äänestämässä sen muuttamista Firenzestä Roomaan.

Manzonin viimeiset ikävuodet olivat synkät. Kerran noustuaan tuolille ottamaan alas hyllyltä kirjaa, hän kaatui ja satutti niin pahasti päänsä, että hänen järkensä pimittyi, vaikka hänellä kuitenkin joskus

oli valoisat välihetskensä. Näiden vallitessa hän vielä kuolinvuoteellaankin ajatteli Italian yhteyttä, joka oli ollut hänen elämänsä hartaimpien pyyteiden esineenä, ja hän sanoi läsnäolijoille: "Muistakaa rukoilla Victor Emanuelin ja hänen perheensä puolesta, niinkuin minä aina olen tehnyt." Hän nukahti kuolonuneen 22 päivä toukokuuta 1873, 88:n vuoden ikäisenä.

Italian kansa ei kenties koskaan ole lämpimämmin tuntein rientänyt kuolinvuoteen ääreen, eikä osoittanut vilpittömämpää osanottoa, kuin Manzoniin manalle muutettua. Kuningas lähetti edustajan ja omat poikansa hautajaisiin, jotka katolilaisen uskon koko komeutta noudattamalla vietettiin Milanossa. Tätä tilaisuutta varten Giuseppe Verdi kirjoitti kuuluisan requieminsa.

Viiteselitykset:

[1] Italialainen sananparsari, joka merkitsee: En ole kuulevinanikaan. Suoment. huom.

[2] Olen antanut ääneni ja suostunut siihen päätökseen.

[3] Parpagliole on noin 15 penniä vastaava ital. raha. Suom. muist.

[4] Tekijä tarkoittaa Shakespearea. Suom. huom.

[5] Kaikki on puhdasta puhdasmieliselle.

[6] Josephi Ripamontii. *Historiae Patriae*, Dedicadis V, Lib. VI, Cap. III, pag. 358 et seq.

[7] Manzoni tarkoittaa tässä ystävänsä Tommaso Grossin runoelmaa "I Lombardi". Suoment. huom.

[8] El prestin di scansc.

[9] Via degli Scalini.

[10] Kautta henkeni, kuinka paljo väkeä!

[11] Jos hän on syyllinen.

[12] Eteenpäin, Petro, jos suinkin mahdollista.

[13] Eteenpäin, nopeasti, mutta varovasti.

[14] Oh, oh, varovasti.

[15] Tulkaa kanssani, ystäväni.

[16] Nyt on vaikein hetki! Jumala meitä auttakoon!

[17] Tehdäkseni heille mieliksi.

[18] Sanon tämän teitä hyödyttääkseni.

[19] Anteeksi, ystäväni.

[20] Jos on syyllinen.

[21] Rohkeutta; olemme jo melkein ulkona tungoksesta.

[22] Suutelen Teidän käsiänne, arvoisa herra.

[23] Aseet väistykööt vaipan edestä.

[24] Nouskaa, nouskaa; olemme jo poissa tungoksesta.

[25] Mitä on tästä sanova Hänen Ylhäisyytensä?

[26] Mitä on sanova kreivi-herttua?

[27] Mitä on sanova kuningas, meidän herramme?

[28] Jumala sen tietää.

[29] Hänen Majesteettinsa palvelukselle.

[30] Italiassa alettiin ennen laskea vuorokausi kello 6:sta i.p. Kun Trezzon tornikello löi 11 lyöntiä, oli siis kello 5 aamulla. Suoment. huom.

[31] Tämä muoto on Italiassa tuolla tunnetulla sananparrella: Kaikki tiet johtavat Roomaan. Suom. huom.

[32] Tämä mielenmuutos on Kaikkein Korkeimman oikean käden tekoa.

[33] Sääliä nöyriä.

[34] Oli joutumaisillaan turmioon, ja on jälleen löydetty.

[35] "Ranskan kuningassuvut", ritariromaani, joka ensi kerta julkaistiin Italiassa v. 1491, ja jota tämän kertomuksen kuvaamana aikana vielä yleisesti luettiin. Suom. huom.

[36] Teoksessa "I Reali di Francia" esiintyvä kuuluisa vaeltava ritari. Suom. muist.

[37] Hänen ylhäisyytensä käskystä.

[38] Ranskassa vv. 1788-89.

[39] Historia Patria: Decadis V, lib. VI, pag. 386.

[40] Lääkäri F. Enrico Acerbi.

[41] Noin 30:tä penniä vastaava italial. raha, joka oli saanut nimensä paavi Julius II:sen mukaan. Suom. huom.

[42] Hikoilkaa, oi liekit, valmistaaksenne metalleja.

[43] Josephii Ripamontii, canonici Scalensis, chronistae urbis Mediolani. De peste quae fuit anno 1630, Libri V. Mediolani, 1640, apud Malatestas.

[44] Tadino, s. 24.

[45] Tadino, s. 26.

[46] Tadino, s. 27.

[47] Tadino, s. 245.

[48] Vita di Federigo Borromeo, compilata da Francesco Rivola, Milano, 1666, s. 582.

[49] Tadino, s. 73.

[50] Storia di Milano del Conte Pietro Verri; Milano, 1825, IV, s. 155.

[51] Tadino, s. 98.

[52] Tadino, s. 96.

[53] Tadino, s. 93.

[54] D. Pio la Croce, Memoria delle cose notabili successe in Milano intorno al mal contagioso, l'anno 1630, etc. Milano, 1730. Tämä teos on ilmeisesti käyttänyt lähteenään erään tuon ruton aikana eläneen kirjailijan julkaisematonta teosta; se on kenties pikemmin vaan yksinkertainen painos siitä, kuin uusi muodostelma.

[55] P. Verri, Osservazione sulla tortura; Scrittori italiani di economia politica, parte moderna, XVII, s. 205.

[56] Alleggiamento dello Stato di Milano, etc, di C.G. Cavatio della Somaglia, Milano, 1653, s. 248.

[57] Agostino Lampugnano, La pestilenza seguita in Milano, l'anno 1630. Milano, 1634, s. 44.

[58] Tadino, s. 117.

[59] Ripamonti, s. 164.

[60] Tadino, s. 102.

[61] Ripamonti, s. 81.

[62] Ripamonti, s. 77.

[63] Tadino, s. 56.

[64] Tadino, ss. 123-124.

[65] Muratori, Del governo della peste, Modena, 1714, s. 117; P. Verri, yllämainittu teos, s. 261.

[66] P. Verri.

[67] Tämä teos ilmestyi vasta v. 1840 nimeltä "Storia della colonna infame". Suoment. huom.

[68] Ripamonti, Hist. Patr., Dec. V, libr. VI, cap. VI.

[69] Vanhuus on itsessään tauti.

[70] Kansan ääni on Jumalan ääni.

\*\*\* END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KIHLAUTUNEET: HISTORIALLINEN ROMAANI \*\*\*

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE  
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE  
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at [www.gutenberg.org/license](http://www.gutenberg.org/license).

**Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works**

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its

attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at [www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org). If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website ([www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org)), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

## **Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™**

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at [www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org).

## **Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation**

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at [www.gutenberg.org/contact](http://www.gutenberg.org/contact)

#### **Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation**

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit [www.gutenberg.org/donate](http://www.gutenberg.org/donate).

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: [www.gutenberg.org/donate](http://www.gutenberg.org/donate)

#### **Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works**

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: [www.gutenberg.org](http://www.gutenberg.org).

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.